

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Feliksas ŽIGARAS

BALTIJOS ŠALIŲ
INSTITUCINIS
BENDRADARBIAVIMAS

1990–2010

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJOS
KARO MOKSLŲ INSTITUTO
KARO ISTORIJOS CENTRAS

FELIKSAS ŽIGARAS

**BALTIJOS ŠALIŲ INSTITUCINIS
BENDRADARBIAVIMAS
1990–2010**

Monografija

Vilnius 2012

UDK 342.5(474)
ŽI27

**Recenzavo: *akademikas prof. habil. dr. Algirdas GAIŽUTIS*
*dr. Algimantas LIEKIS***

2011 m. vasario 4 d. monografija apsvaityta Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Karo mokslų instituto Karo istorijos centro posėdyje ir rekomenduota spausdinti (protokolas Nr. VI-33(2))

Atsakingasis redaktorius – *doc. dr. Bronius PUZINAVIČIUS*

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos
karo akademija, 2012
© Feliksas Žigaras, 2012

ISBN 978-609-8074-01-7

TURINYS

ĮVADAS	5
1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ.....	18
1.1. Pirmieji bendradarbiavimo žingsniai	18
1.2. Baltijos Valstybių Tarybos sukūrimas	23
1.3. Baltijos šalių valstybingumo pažeidimas	28
1.4. Nepaskelbtas karas prieš Baltijos šalis	52
1.5. Baltijos Valstybių Tarybos žingsniai valstybingumui stiprinti	61
1.6. Tarptautinės izoliacijos įveikimas. Okupacinės kariuomenės išvedimo problemos sprendimas	76
1.7. Naujas bendradarbiavimo turinys	136
2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA...	147
2.1. Baltijos valstybių tarpusavio ir regioninio bendradarbiavimo plėtra bei veiksmų koordinacija plėtojant ryšius su ES ir NATO	147
2.2. Baltijos valstybių integracija į ES ir NATO, naujos trišalio bendradarbiavimo idėjos.....	184
3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS.....	219
3.1. Baltijos Asamblėjos sukūrimas ir pradinė veikla	219
3.2. Baltijos Asamblėjos statusas ir vykdomų reformų esmė.....	237
3.3. Baltijos Asamblėjos struktūra ir veiklos tvarka.....	244
3.4. Baltijos Asamblėjos veiklos kryptys.....	260
3.4.1. Užsienio ir saugumo politika	260
3.4.2. Žmogaus teisių apsauga	306
3.4.3. Įstatymų leidybos koordinavimas	314

3.4.4. Bendradarbiavimas kovojant su nusikalstamumu ir pasienio apsaugos srityse.....	316
3.4.5. Tarptautinio turizmo plėtojimas	326
3.4.6. Komunikacijos, pramonė, transportas, energetika, prekyba, žemės ūkis..	328
3.4.7. Sveikatos apsauga ir veterinarija	336
3.4.8. Aplinkos apsauga, gamtos išteklių eksploatacija	340
3.4.9. Bendradarbiavimas sprendžiant kultūros, švietimo ir mokslo problemas.	347
3.4.10. Bendradarbiavimas su kitų tarptautinių regioninių organizacijų parlamentinėmis institucijomis	369
BAIGIAMASIS ŽODIS	395
SUMMARY	406
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	417
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	431
SANTRUMPOS	438

ĮVADAS

Glaudesnius regioninius ryšius Lietuva, Latvija ir Estija oficialiai užmezgė jau 1934 m. rugsėjo mėn. 12 d., Ženevoje pasirašiusios Baltijos valstybių santarvės ir bendradarbiavimo sutartį.¹ Joje buvo numatytas glaudesnis bendradarbiavimas taikos labui pagal Tautų Sąjungos principus, pagrindinių užsienio politikos klausimų koordinavimas (reguliariai susitinkant užsienio reikalų ministrams), savitarpio pagalba, tam tikras bendradarbiavimas tarptautiniame kontekste, ir t.t. Pagrindiniu Baltijos Antantės organu tapo užsienio reikalų ministrų konferencijos (iki 1939 m. įvyko devynios tokios konferencijos). Veikė ir patariamieji organai: ekspertų komisijos, juristų klubas, intelektualinio bendradarbiavimo komitetas ir kt.

Deja, tarpukariu trys šalys nesugebėjo pasiekti rimto karinio bendradarbiavimo dėl nebrandaus strateginio mąstymo, autoritarinių lyderių ambicijų ir kvailių tarpusavio nesutarimų, ir tai galiausiai palengvino piktas totalitarinių geopolitinių grobuonių užmačias.² Ekonominiam Baltijos šalių bendradarbiavimui tarpukaryje pritrūko ekonominės integracijos institucionalizavimo.

Pirmieji pasiūlymai dėl Baltijos šalių ekonominio bendradarbiavimo užfiksuoti jau 1990 m. pradžioje dar prieš šioms šalims atkuriant nepriklausomybę. Atgavus nepriklausomybę trys šalys pasuko skirtingais ekonominių reformų keliais: Estija pasirinko staigų, o Latvija ir Lietuva – kur kas laipsniškesnį perėjimą prie rinkos ekonomikos. Baltijos šalių skirtumus sustiprino ir skirtingų ekonominių partnerių pasirinkimas. Estija užmezgė labai glaudžius ryšius su Suomija, o Latvija ir Lietuva daugiau turėjo tarptautinių partnerių. Greitai Baltijos valstybių draugystė virto konkurencija. Dėl šios priežasties Baltijos laisvosios prekybos zonos projektas nesulaukė didesnio atsako. Visgi trijų Baltijos valstybių ekonominis bendradarbiavimas buvo institucionalizuotas sudarius keletą sutarčių. Šių sutarčių pagrindinė idėja buvo ta, kad Baltijos valstybės turėtų sukurti laisvosios prekybos zoną.³

XX a. trečiojo dešimtmečio pirmoje pusėje intelektualai nepriklausomybę atgavusiose Baltijos šalyse tikėjosi stiprinti trijų tautų bendradarbiavimą. Kultūra ir švietimas buvo laikomi svarbiais veiksniais, galinčiais paskatinti politinį, ekonominį ir karinį Baltijos šalių bendradarbiavimą.

Nevyriausybinio lygmeniu bendradarbiavimas tarp trijų šalių intelektualų buvo gana intensyvus. Tam tikru mastu buvo įtraukti ir kitų Baltijos jūros valstybių regiono atstovai. Dažnai buvo rengiami mokytojų, hidrologų, archeologų, istorikų, gydytojų, bendruomenių judėjimų, savivaldybių darbuotojų ir daugybės kitų profesionalų kongresai ir konferencijos.

Baltijos sandraugos įkūrimas 1934 m. prisidėjo prie intelektualinio bendradarbiavimo

¹ „Lietuvos, Estijos ir Latvijos santarvės ir bendradarbiavimo sutartis“ žr.: Sirutavičius V., Nekrašas E., Lopata R., sudar., *Svarbiausios Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys 1918–1995*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p. 122–125.

² Jermalavičius T., „Baltijos valstybių karinis bendradarbiavimas – skyrybos ar santuoka?“, Delfi, 2010-10-12, <http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/tjermalavicius-baltijos-valstybiu-karinis-bendradarbiavimas-skyrybos-ar-santuoka.d?id=37417753>, 2011-01-24.

³ *Baltijos regionas: konfliktai ir bendradarbiavimas: kelias iš praeities į ateitį!* [parengė spaudai Ilo Publishers, Tallinn : Ilo, 2004, p. 53, 55, 59–62.

perkėlimo iš nevyriausybinių į valstybinių lygmenį, Intelektualų kongresai buvo akivaizdžiausias to pavyzdys.

Sovietinė okupacija bei aneksija 1940 m. suformavo sąlygas formuoti realiam Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendrumui ir tarpusavio solidarumui, taip pat socialiniams-ekonominiams panašumams visose trijose Baltijos respublikose.

Baltijos šalių tapatumas ėmė ryškėti ir įgauti aiškius kontūrus, susikūrus tautiniams sąjūdžiams ir sustiprėjus nacionalinio išsivadavimo nuotaikoms XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje. Tuo metu visas tris šalis pirmiausia vienijo bendras tikslas, t.y. nepriklausomybės atkūrimas. Panašios politinės ir ekonominės sąlygos trijose respublikose ir kartu panaši santykių su išorine politine aplinka prigimtis buvo viena iš politinio atsiskyrimo nuo SSRS priežasčių. Bendros taikios akcijos, tokios kaip „*Baltijos kelias*“, ir *dainuojanti revoliucija* reprezentavo visų trijų šalių vienybę, kuri lėmė bendrumo suvokimą visuomeniniu ir politiniu lygmeniu. XX a. paskutinio dešimtmečio pradžioje trys Baltijos šalys vėl tapo nepriklausomomis tarptautinės sistemos veikėjomis.

„Baltijos šalyse šiuo metu vyksta sudėtingi politikos, ekonomikos ir socialinės srities transformacijų procesai, rodantys demokratinių santykių plėtotę, orientaciją į universalių žmogiškųjų vertybių prioritetus, taip pat į visų veiklos sričių internacionalizavimą bei naujo kokybės lygmens ekonomikos, funkcionuojančios rinkos pagrindais, formavimą.

Transformacijų procesai Baltijos šalyse reiškiasi įvairiai. Viena iš esminių tokios raidos kryptių yra susijusi su Baltijos regiono, kaip sudėtingos sistemos, raida.

Pagrindinės priežastys, lemiančios Baltijos regiono – geopolitinės, socialinės ir ekonominės bendrijos – idėjų pagrįstumą, yra šios: 1) geografinis Baltijos šalių bendrumas, išreiškiantis Baltijos šalių panašumą ir vienybę geografinė prasme; 2) istorinis kultūrinis Baltijos šalių panašumas; 3) politinis Baltijos šalių ir jų raidos bendrumas, išreiškiantis, kad:

- Baltijos šalis vienijo ir tebevienija ir realūs, ir menami išoriniai pavojai; šie pavojai buvo ir tebėra susiję su potencialia išorine politine, ekonomine ir kultūrine invazija ir agresija prieš Baltijos šalis (Baltijos šalių visuomenė sukaupė labai skausmingą istorinę patirtį, susijusią su negatyviu požiūriu į bet kokią agresiją ir invaziją savo atžvilgiu. Ši patirtis reiškiasi kaip visą Baltijos regioną vienijantis veiksnys, turintis išskirtinę politinę prasmę). Išorinių pavojų veiksnio, kaip telkiančio ir vienijančio Baltijos regioną suvokimas yra vienas iš pagrindinių Baltijos šalių politinio, taip pat karinio gynybinio bendradarbiavimo stimulų;

- Baltijos regione pasireiškė orientacija vienybės link tuo laikotarpiu, kai vyko SSRS irimo procesas ir buvo atkuriamas Baltijos šalių nepriklausomybė; ši orientacija teigiamai paveikė Baltijos regiono politinės vienybės tradicijos formavimąsi;

- Baltijos šalys šiuo metu turi panašių politinių siekių, susijusių su santykiais tarp jų ir stambiausių, įtakingiausių pasaulio valstybių bei tarptautinių organizacijų; šie politiniai siekiai apima visų pirma saugumo bei stabilumo garantijų sritį ir yra Baltijos regiono politinės vienybės motyvas;

- stambiausių ir įtakingiausių tarptautinės politikos subjektų požiūriu Baltijos regionas iš

esmės yra suvokiamas kaip vientisas tarptautinės politikos, ekonomikos ir karinės strateginės situacijos objektas;

• 4) ekonominis Baltijos šalių ir jų raidos bendrumas; 5) socialinis Baltijos šalių ir jų raidos bendrumas; 6) Baltijos šalių ir jų raidos problematikos bendrumas Europos integracijos ir tarptautinio bendradarbiavimo plėtojimo sąlygomis, išreiškiantis, kad Baltijos šalys sukelia problemų, susijusių su naujomis Europos integracijos ir tarptautinio bendradarbiavimo tendencijomis: šios problemos yra bendros visam Baltijos regionui, apima daugelį Baltijos regiono politikos, ekonomikos ir socialinės raidos sričių, tad Baltijos regionas turi būti traktuojamas kaip visuma.⁴

Baltijos valstybių bendrumą buvo bandoma įtvirtinti instituciniu būdu. 1990 m. balandį buvo bandoma įkurti Baltijos bendradarbiavimo tarybą, kurios siekis buvo sukurti bendrą rinką ir tokiu būdu sumažinti ekonominę priklausomybę nuo Sovietų Sąjungos, tačiau šis sumanymas nebuvo įgyvendintas. 1990 m. gegužę buvo įkurta Baltijos Valstybių Taryba, kuri siekė įgyvendinti svarbiausius Baltijos valstybių politinius tikslus 1990–1992 m., t.y. stiprinti valstybingumą ir siekti tarptautinio pripažinimo.

Siekdamos nepriklausomybės, Baltijos valstybės – Estija, Latvija ir Lietuva – susidūrė su tapačia politine realybe, o suvienytos bendrų tikslų ir politinių, socialinių ir ekonominių sąlygų, savo svarbiausių tikslų siekė bendromis pastangomis. Baltijos tapatybė pradėjo greitai stiprėti, kadangi sutapo pagrindiniai trijų valstybių politiniai tikslai po nepriklausomybės atgavimo 1990 m.⁵

Pradėjus formuoti savarankišką užsienio politiką, trijų Baltijos šalių politikai turėjo pasirinkti bendradarbiavimo partnerius bei konkrečias tarptautinio bendradarbiavimo formas, tinkamiausias esamiems poreikiams ir interesams. Baltijos šalių užsienio politiką lėmė vidaus politinių ir ekonominių reformų tikslai (rinkos ekonomikos bei demokratinės valdymo tvarkos įgyvendinimas), išorinės grėsmės suvokimas ir turimos galimybės. Europa, kurios politinės sistemos dalimi 1990 m. tapo ir Baltijos šalys, skyrėsi nuo tarpukario laikotarpio Europos tuo, jog baigiantis XX a. ji buvo tapusi „*institucijų Europa*“.

Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimas 1990–1991 m. sudarė prielaidas atnaujinti šių valstybių bendradarbiavimą. Atkūrus Baltijos valstybių nepriklausomybę, iš karto iškilo jų nepriklausomybės išsaugojimo, nacionalinio saugumo ir jo įtvirtinimo problemos. Atkūrusios nepriklausomybę Lietuva, Latvija ir Estija turėjo šias alternatyvas savo kariniam saugumui užtikrinti: 1) neutraliteto politiką, 2) jungimąsi į kelių mažų valstybių (trijų Baltijos šalių) aljansą, 3) jungimąsi į dvišalį aljansą su viena didžiųjų valstybių, 4) narystę daugiašaliame kolektyviniame aljanse. Visus kelius išanalizavusios Baltijos šalys pasirinko narystę daugiašaliame kolektyvine gynyba grindžiamame aljanse.

Nepaisant visų sunkumų Baltijos valstybės gyvavo, tvirtėjo, kūrėsi nacionalinio saugumo ir krašto apsaugos institucijas. Lietuvoje, kaip ir kitose atsikūrusiose Baltijos valstybėse, nacionalinio saugumo sistema buvo plėtojama kaip Europos bendro saugumo ir transatlantinės gynybos

⁴ Žr. plačiau: Melnikas B., *Transformacijos*, Vilnius: Vaga, 2002, p. 643–696.

⁵ Puleikytė K., „Trys Baltijos „sesės“: regioninio tapatumo beiškant“, *Geopolitika*, 2006-05-23, <http://www.geopolitika.lt/?artc=426>, 2006-07-10.

sistemų dalis. Lietuvos nacionalinis saugumas tapo ypač svarbia ir kartu sunkiai sprendžiama problema. Nacionalinio saugumo koncepcijos kūrėjams teko suformuluoti naujus valstybės saugumo tikslus ir įvardyti priemones – kurti iš naujo nacionalinio saugumo politikos strategiją. Tapusi Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos bei Europos Sąjungos nare, Lietuva savo nacionalinį saugumą suvokia kaip sudedamąją šių organizacijų saugumo politikos dalį ir remiasi NATO strateginės koncepcijos, Europos saugumo strategijos, kituose NATO ir ES strateginiuose dokumentuose išdėstytų grėsmių analize, strateginiais tikslais ir veiklos priemonėmis.

Galima išplėtoti narystės NATO naudos tematiką ir priminti šiuos privalumus, kuriuos Lietuva, Latvija ir Estija įgijo tapdamos visateisėmis Aljanso narėmis: 1) NATO padėjo užtikrinti Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumą ne tik nuo tiesioginės karinės grėsmės, bet ir nuo kitų išorės grėsmių, kylančių Baltijos valstybėms dėl nestabilios situacijos Rusijoje ir Baltarusijoje; 2) dalyvauti kolektyvinės gynybos sistemoje Lietuvai, Latvijai ir Estijai yra kur kas pigiau nei kurti visiškai atskiras nacionalines gynybos sistemas; 3) NATO geriausiai garantuoja Baltijos valstybių saugumą ir suteikia patikimas karinio saugumo garantijas, nes tai yra kolektyvinės gynybos organizacija, kuri jau praktiškai įrodė savo efektyvumą; 4) NATO teikiamos saugumo garantijos sudaro palankų klimata užsienio investicijoms ir ekonominei veiklai Baltijos valstybėse. Vadinasi, NATO yra vienintelė tarptautinė organizacija, galinti garantuoti sąlygas Lietuvai, Latvijai ir Estijai įgyvendinti savas, kaip Tautos ir Valstybės, strategines idėjas, grįsti savo raidą europinės civilizacijos vertybėmis. Tad nėra ko stebėtis, jog narystė NATO tapo Lietuvos nacionalinio saugumo ir užsienio politikos prioritetu.⁶

Lietuva deda pastangas skatinti stabilumą ir gerovę Baltijos jūros regione. Tokio bendradarbiavimo saugumo dimensiją sudaro šios kryptys: trišalis bendradarbiavimas saugumo srityje su Estija ir Latvija, įskaitant ir bendrus karinius projektus; glaudus daugiašalis ir dvišalis bendradarbiavimas su Šiaurės Europos šalimis: Danija, Islandija, Norvegija, Suomija ir Švedija, kurios teikė Lietuvai didelę paramą rengiantis narystei NATO ir ES; dalyvavimas daugiašalėse iniciatyvose, įtraukiančiose į bendradarbiavimą regione strateginius partnerius, ypač Europos Sąjungą ir jos atskiras valstybes bei JAV, ir skatinančiose įtraukti Rusijos Federaciją į praktinį abipusiškai naudingą bendradarbiavimą su Vakarais; aktyvus dalyvavimas Baltijos jūros valstybių tarybos darbe.

Baltijos šalių saugumo darbotvarkę lemia dabartinei saugumo aplinkai būdingi veiksniai: Lietuvos, Latvijos ir Estijos narystė NATO bei Europos Sąjungoje ir procesai, vykstantys šiose tarptautinėse organizacijose; procesai, vykstantys Europos Sąjungos ir NATO rytinėje kaimynystėje, ypač tiesiogiai su Baltijos šalimis besiribojančiose Nepriklausomų Valstybių Sandraugos valstybėse; atsakas į tarptautinio terorizmo iššūkį ir didėjanti masinio naikinimo ginklų platinimo grėsmė.

Lietuvos nacionalinio saugumo koncepcijos parengimo, svarstymo ir priėmimo procesas užtruko daugiau nei penkerius metus. Pagaliau 1996 m. gruodžio 19 d. Seimas priėmė Lietu-

⁶ 2003 metų ataskaita apie nacionalinio saugumo būklę ir plėtrą, Vilnius, 2004, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=733&p_d=32820, 2005-05-04; Žalimas D., „Lietuvos integracija į NATO: pagrindinės kryptys ir priemonės“ žr.: *NATO vakar, šiandien, rytoj*, Lopata R., Vitkus G., sudar., Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 145–149.

vos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymą, kuris nustatė Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo priemonės ir būdus. Keičiantis Lietuvos vidaus ir geostrateginei aplinkai nuo 1998 iki 2011 m. birželio 20 d. Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas ir jo priedėlis net devyniolika kartų buvo keičiamas ir papildomas.⁷

2002 m. gegužės 28 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė „*Nacionalinio saugumo strategiją*“,⁸ kuri sudarė sąlygas užtikrinti valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą, demokratiją, žmogaus teises ir laisves, privatumą, saugią aplinką atsirandant pavojams, gausėjant rizikos veiksniams, kylant grėsmėms, krizinėms situacijoms ir kariniams konfliktams. Tuo metu Lietuva dar nebuvo tapusi NATO ir ES nare, todėl daugelis Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo strategijos nuostatų turėjo padėti siekti narystės šiose tarptautinėse organizacijose ir jai pasirengti. Lietuvai tapus NATO ir ES nare, buvo nuspręsta nacionalinio saugumo strategiją patobulinti (patobulinta 2005 m. sausio 20 d.), kad ji atitiktų dabartinę situaciją ir numatytų tolesnes Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimo gaires.⁹

Atsižvelgdama į istorinę patirtį ir tradicijas, Lietuva savo saugumą suvokia kaip visos Europos ir transatlantinės bendrijos saugumo dalį. Dėl šios priežasties svarbiausias Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo bei užsienio politikos tikslas – narystė Europos Sąjungoje ir NATO.

2004 m. kovo 29 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Estija, Latvija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija tapo visateise NATO nare, o gegužės 1 d. ES narėmis tapo dar 10 valstybių: Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Narystė šiose organizacijose užtikrino Lietuvai, Latvijai ir Estijai precedento neturintį karinio, politinio ir ekonominio saugumo lygį. „Esminė Lietuvos Respublikos strateginė nuostata yra įtvirtinti laimėjimus ir pastarojo dešimtmečio teigiamus pokyčius, padaryti juos negrįžtamus. Tinkamiausiu ir patikimiausiu būdu šiems istoriniams laimėjimams stabilizuoti Lietuva laikosi NATO ir ES plėtrą priimančios šias organizacijas deramai pasirengusias kandidates, tarp jų ir Lietuvos Respubliką. Lietuvos Respublikos ir abiejų kitų Baltijos valstybių – Estijos ir Latvijos – narystė NATO ir ES ilgam įtvirtins ne tik jų pačių, bet ir Baltijos regiono saugumą bei stabilumą, ir tai bus ilgalaikis visų regiono valstybių saugumo laimėjimas“, – teigiama „*Nacionalinio saugumo strategijoje*“ patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d.¹⁰

Nacionalinio saugumo strategijos tikslas – numatyti saugios valstybės plėtros viziją, nustaty-

⁷ „Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas“, Vilnius, 1996-12-19, Nr. VIII-49, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 2-16, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=34169&cp_query=&cp_tr2=, 2008-06-15; Aktualiai redakcija nuo 2011-06-23, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404206, 2011-09-06.

⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, Vilnius, 2002-05-28, Nr. IX-907, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 56-2233, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167925&cp_query=&cp_tr2=, 2008-06-15.

⁹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Seimo nutarimo „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ priedo pakeitimo“, Vilnius, 2005-01-20, Nr. X-91, *Valstybės žinios*, Nr. 15-473, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249438, 2008-06-15.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, Vilnius, 2002-05-28, Nr. IX-907, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 56-2233, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167925&cp_query=&cp_tr2=, 2008-06-15.

ti nacionalinio saugumo politikos pagrindinius tikslus ir uždavinius, nacionalinius interesus ir jų įgyvendinimo priemones politikos, diplomatijos, gynybos, ekonomikos ir kitose srityse. Ši strategija grindžiama Lietuvos Respublikos Konstitucija, Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymu, Šiaurės Atlanto bei Europos Sąjungos sutartimis.

Lietuvos Respublikos karinis saugumas užima ypatingą vietą nacionalinio saugumo užtikrinimo sistemoje. Karinis saugumas – tai svarbiausias nacionalinio saugumo struktūrinis elementas, dar ilgai užimsiantis centrinę jo sistemos vietą.¹¹

Tapusios visavertėmis tarptautinės bendruomenės narėmis Baltijos valstybės pirmaeiliais tikslais ėmė laikyti tiek gynybos ir saugumo stiprinimą, tiek ekonominės gerovės lygio kėlimą. Atgavusios nepriklausomybę Estija, Latvija ir Lietuva deklaravo tapatų tikslą – euroatlantinę integraciją – tai apėmė ir bendradarbiavimą, ir tarpusavio konkurenciją. Galiausiai nuo 1994 m. ėmė keistis trijų Baltijos valstybių politinio elito orientacija: Estija ėmė krypti į Šiaurės šalį (tiksliau į Suomiją), Lietuvos atveju pradėjo ryškėti orientacija į Vidurio Europą (tiksliau į Lenkiją). Be to, Lietuva ėmė labiau akcentuoti narystę NATO, o Estija, vykdanti radikalias ekonomines reformas, pirmoji iš Baltijos valstybių gavo pakvietimą pradėti derybas su Europos Sąjunga (ES), kas skatino jos atsiribojimą nuo kitų Baltijos valstybių. Estijoje ėmė ryškėti siekis tapatintis su Šiaurės šalimis, o Lietuvoje – su Vidurio Europa. Itin pažeidžiama dėl didelės Rusijos įtakos Latvija iki šiol lieka labiausiai suinteresuota išsaugoti Baltijos valstybes kaip vieną vienetą, nes neturi kitos saugios kaimynystės.

Estija bendradarbiavimo stiprinimą su Suomija siejo su greitesniu pasirengimu narystei ES, o Lietuva tikėjosi per strateginę narystę su Lenkija greičiau tapti NATO nare. Glaudūs Estijos ir Suomijos santykiai bei Lietuvos strateginė partnerystė su Lenkija iš dalies ardė vieningumo įvaizdį iš vidaus, tačiau tapatūs užsienio politikos tikslai ir Rusijos grėsmės veiksniai išlaikė regioninę Baltijos valstybių tapatumą. Be to, išoriniai veikėjai iki šiol linkę Estiją, Latviją ir Lietuvą traktuoti kaip vieningą darinį.¹²

Trišalis aktyvus Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas greta strateginės partnerystės su Lenkija bei pragmatiškų santykių su Rusija bei Baltarusija išlieka nekintamu Lietuvos užsienio politikos prioritetu. Lietuvai, Latvijai ir Estijai yra natūralu bei aktualu palaikyti aktyvius kaimyninius santykius visomis įmanomomis formomis sprendžiant bendras problemas trišaliame Baltijos šalių bendradarbiavimo kontekste.

Šiuo metu Lietuvą Latviją ir Estiją sieja platus trišalių institucijų ir ryšių tinklas. Per nepriklausomybės laikotarpį šios trys valstybės išplėtojo Šiaurės šalių pavyzdžiu grindžiamą bendradarbiavimo institucijų struktūrą, kurios pagrindą sudaro 1991 m. lapkričio 8 d. įkurta Baltijos Asamblėja ir 1994 m. birželio 13 d. – Baltijos Ministrų Taryba. 1993 m. spalio 31 d. įkurta nuolatinė tarptautinio bendradarbiavimo organizacija – Baltijos Taryba, veikianti per

¹¹ „Lietuvos Respublikos karinė strategija“. Patvirtinta Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004-11-15 įsakyму Nr. V-1226, <http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/Lietuvos%20karine%20strategija%202004.doc>, 2008-05-14.

¹² Puteikytė K., „Trys Baltijos „sesės“: regioninio tapatumo beiškant“, *Geopolitika*, 2006-05-23, <http://www.geopolitika.lt/?artc=426>, 2011-01-24.

Baltijos Asamblėją ir Baltijos Valstybių Ministrų Tarybą.

Taip pat pradėti organizuoti Baltijos valstybių prezidentų susitikimai, kurie nebuvo institucionalizuoti ir vyksta iki šiol *ad hoc* principu, vyksta bendradarbiavimas užsienio politikos, saugumo, gynybos, karinėje, ekonominėje, kultūrinėje ir kitose srityse. Liberalizuoti tarpusavio ekonominiai mainai. Pastebėtina, jog lyginant su kitomis ekonominėmis regioninėmis organizacijomis, Baltijos šalys išimtinai toli pažengė liberalizuodamos trišalę prekybą – pasaulyje yra nedaug laisvosios prekybos žemės ūkio produktais pavyzdžių. Bendri tikslai bei bendradarbiavimo struktūra padeda įgyvendinti nacionalinius siekius ekonomikos, politikos, saugumo srityje.

Pradėjus formuoti savarankišką užsienio politiką, trijų Baltijos šalių politikai turėjo pasirinkti bendradarbiavimo partnerius bei konkrečias tarptautinio bendradarbiavimo formas, labiausiai atitinkančias esamus poreikius ir interesus. Baltijos šalių užsienio politikos prioritetus lėmė vidaus politinių ir ekonominių reformų tikslai (rinkos ekonomikos bei demokratinės valdymo tvarkos įgyvendinimas), taip pat suvokiamos išorinės grėsmės ir galimybės. Atkūrusi nepriklausomybę per keletą metų Lietuva, Latvija ir Estija tapo įvairių tarptautinių ir regioninių institucijų – Jungtinių Tautų Organizacijos, Pasaulio banko, Tarptautinio valiutos fondo, Europos Tarybos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos ir kt. – narėmis. Pagrindiniai užsienio politikos tikslai buvo narystė Europos Sąjungoje ir NATO.

Nuo 1994 m. vis labiau ėmė rasti Baltijos valstybių tarpusavio konkurencija bei nesutarimai. Vienas iš nesutarimų šaltinių tarp Baltijos valstybių buvo sienų delimitavimas (konfliktas kilo tarp Lietuvos ir Latvijos bei Latvijos ir Estijos). Kitas konfliktas tarp Latvijos ir Lietuvos buvo susijęs su oro erdvės kontrole ir su Latvijoje esančia oro navigacijos stotimi. Tačiau dauguma nesutarimų, kylančių tarp Baltijos valstybių, buvo ir yra ekonominio pobūdžio, kadangi Estijos, Latvijos ir Lietuvos ekonomikų panašumas labiau skatino konkurenciją nei bendradarbiavimą ekonomikos srityje. Nesutarimą dėl Būtingės terminalo statymo galima taip pat sieti su Latvijos ir Lietuvos atskirais ekonominiais interesais. Be to, dar buvo vadinamieji „kiaulių“ ir „silkių“ karai, kurie buvo tik ekonominio pobūdžio, paskatinti tarpusavio konkurencijos.

Kalbant apie narystę ES, kiekviena valstybė siekė kuo greičiau integruotis, nors konkurencija ėjo viena greta šalia pastangų daugiau bendradarbiauti ekonominėje srityje. Ypač konkurencija integruojantis į ES išryškėjo tada, kai Estija pirmoji gavo kvietimą dėl derybų narystės klausimais. Vis dėlto bendradarbiavimas ir politikos koordinavimas tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos išliko santykinai svarbus užsienio politikos tikslas iki šiol ir buvo formalizuotas pasirašius nemažai trišalių įvairių sričių susitarimų bei įkūrus trišalių regioninių politikos koordinavimo institucijų.¹³

Išskirtinis lieka trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimas saugumo srityje. Baltijos regionas, kaip visuma bei kiekviena šalis atskirai, palaiko ilgalaikius saugumo ryšius su svarbiais partneriais už savo regiono ribų. Šie ryšiai rodo, kad Baltijos jūros teritorija nėra izoliuota, ekonomiškai nepriklausoma ir subalansuota saugumo sistema, bet priklauso vienai iš platesnio europinio ir transatlantinio saugumo tinklo regioninių posistemų. Baltijos šalių saugumo politika paremta gerų santykių plėtra su visomis euroatlantinės erdvės valstybėmis. Lietuva, Latvija

¹³ Vilpišauskas R., *Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga*, Vilnius: Arlila, 2001, p. 6–7.

ir Estija sukūrė tvirtą regioninio gynybinio bendradarbiavimo tinklą tarpusavyje ir su daugeliu NATO ir jos partnerių šalių.

Baltijos šalys, remiamos užsienio valstybių, aktyviai įgyvendina trišalius bendradarbiavimo projektus (Baltijos bataliono – BALTBAT, Baltijos oro erdvės kontrolės – BALTNET, karo laivų eskadros – BALTRON, BALTDEFCOL, ir kt.). Kai kurie projektai jau įgyvendinti. 2003 m. rugsėjo 26 d. Latvijoje vyko tarptautinės pratybos „*Baltic Eagle 2003*“, kuriomis buvo užbaigtas beveik dešimtmetį vykdytas BALTBAT projektas. Buvo nutarta, kad BALTBAT projektas įvykdė iškeltą užduotį – didinti sąveikumą su NATO kariniais vienetais, rengti karinį personalą taikos palaikymo operacijoms. Jį pakeis glaudesnis sausumos pajėgų bendradarbiavimas, kurio esmė – kartu rengti mokymo doktrinas, bendras pratybas. Visi šie projektai buvo įmanomi tik dėl to, kad juos inicijavo, prižiūrėjo ir visokeriopai rėmė Vakarų valstybės, kurioms tai buvo gynybos diplomatijos priemonė, siekiant sustiprinti naujas demokratijas ir regioninį saugumą. Šie projektai padėjo Baltijos šalių kariuomenėms įgauti bendradarbiavimo įgūdžių ir suvokti, ką bendradarbiavimas ir integracija reiškia praktiškai.¹⁴

Klausimas, ar Baltijos valstybės bus saugumo teikėjos, ar tik paprasčiausios jo vartotojos, šiandien visiškai nebeaktualus. Per 1994–2010 metų laikotarpį daugiau kaip 4000 Lietuvos karių dalyvavo 13 tarptautinių operacijų ir misijų: JTO operacija UNPROFOR (*United Nations Protection Forces*) II Kroatijoje, ISAF (*International Security Assistance Force*) taikos įvedimo misija Afganistane, NATO IFOR (*Implementation Force*) operacija Bosnijoje (*Operation Joint Endeavour*), NATO SFOR operacija Bosnijoje (*Operation Joint Guard/Operation Joint Forge*), NATO humanitarinė operacija „*Allied Harbour*“ Albanijoje, NATO KFOR operacija Joint Guardian Kosove (NATO vadovaujamų KFOR/SFOR operacijų užduotims vykdyti naudotas lėktuvas An-26 su įgula bei aptarnaujančiu personalu), NATO mokymo misija Irake, NATO humanitarinė operacija Pakistane, JAV vadovaujama operacija „*Enduring Freedom*“ Afganistane, ESBO Verifikacijos misija Kosove, ESBO Sienos stebėjimo misija Gruzijoje (Gruzijos–RF Čečėnijos Respublikos pasienio stebėjimo operacija), ESBO Paramos apmokant Gruzijos pasieniečius programa, ES karinė operacija „*Concordia*“ buvusioje Jugoslavijos Respublikoje Makedonijoje, ES operacija „*Althea*“ Bosnijoje (Sarajevas), JAV vadovaujama karinė operacija Irake, koalicijos vadovaujama karinė operacija Irake.

Nuo 2004 m. vasaros Lietuvos iniciatyva Gruzijoje veiklą pradėjo Europos Sąjungos teisės viršenybės misija. 2005 m. vasarą Lietuva ėmėsi savarankiškai vadovauti Provincijos atkūrimo grupei NATO tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacijoje Afganistane. Lietuvos kariai padeda Afganistano centrinei valdžiai įtvirtinti valdymą Goro provincijoje, pertvarkyti saugumo sektorių, palaikyti dialogą tarp centrinės valdžios, tarptautinių organizacijų atstovų ir vietinių lyderių.

Ateityje indėlis į tarptautines operacijas dar labiau didės: 2014 m. Lietuva planuoja būti

¹⁴ Jermalavičius T., „Baltijos valstybių karinis bendradarbiavimas – skyrybos ar santuoka?“, Delfi, 2010-10-12, <http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/tjermalavicius-baltijos-valstybiu-karinis-bendradarbiavimas-skyrybos-ar-santuoka.d?id=37417753>, 2011-01-24.

pasirengusi užsienyje nuolat išlaikyti apie 10 proc. savo sausumos pajėgumų. Dalyvavimas tarptautinėse operacijose suteiks valstybei tvirtesnes pozicijas tarptautinių organizacijų viduje ir didins Lietuvos, kaip svarbios tarptautinės saugumo sistemos veikėjos, vaidmenį.

Sprendimą siūsti Lietuvos karius į tarptautines operacijas lemia keletas pagrindinių kriterijų: tarptautinės operacijos tikslų atitiktis valstybės saugumo ir užsienio politikos interesams; regiono, kuriame vyks operacija, svarba Lietuvai, kaip NATO ir Europos Sąjungos narei; operacijai vadovaujančios organizacijos – pirmenybė teikiama NATO ir Europos Sąjungos vadovaujamioms operacijoms, taip pat atsižvelgiama į strateginių partnerių ir sąjungininkių pozicijas; karinių pajėgumų ir finansinių išteklių prisidėti prie vienos ar kitos operacijos turėjimas; tarptautinis mandatas vykdyti operaciją; dalyvavimo operacijoje politinė (valstybės tarptautinis įvaizdis, santykiai su partneriais) ir karinė (kariškių patirtis, profesionalumas, sąveikumo su sąjungininkių pajėgomis didinimas) nauda.

Patirtis tarptautinėse operacijose ir tai, kad laikomasi prisiimtų įsipareigojimų, rodo, jog Lietuvos kariai gali būti lygiaverčiai partneriai kolektyvinės gynybos aljansuose.

Siekdama prisidėti prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo regione ir pasaulyje, Lietuva planuoja aktyviai dalyvauti NATO, ES, JTO, ESBO, taip pat *ad hoc* tarptautinių koalicijų operacijose ir misijose. Lietuva sieks, kad NATO ir ES karinės struktūros ne dubliuotų, o papildytų viena kitą.

Aktyviai dalyvaudama tarptautinių organizacijų rengiamose operacijose, valstybė įsitvirtina šiose organizacijose ir gali daryti didesnę įtaką jų politikos darbotvarkei. Be to, vykdant realias užduotis išryškėja Lietuvos karių pasirengimas kartu su sąjungininkių kariais ginti bendrus Aljanso ir Lietuvos saugumo interesus bei vertybes.

Dalyvavimas tarptautinėse operacijose Vakarų valstybių padaliniuose duoda gerų įgūdžių ir patirties Lietuvos kariams: misijų metu susipažįsta su Vakarų valstybių operacijų procedūromis, įranga, organizacinėmis struktūromis, taip pat gerinami anglų kalbos vartojimo įgūdžiai.

Šiuo bendradarbiavimu siekiama didinti regiono saugumą, kurti tarpusavyje suderinamas kariuomenes ir taikos palaikymo pajėgas, derinti oro erdvės, jūros stebėjimo ir ryšio bei informacijos sistemas, operatyviai keistis informacija, kartu ieškoti kelių spręsti problemas, kurios dažnai būna labai panašios. Visa tai yra ir bus svarbus veiksnys, siekiant padidinti regiono saugumą ir integruotis į Vakarų saugumo ir gynybines sistemas. Tapusios NATO narėmis Baltijos šalys įneš gana unikalią patirtį ir indėlį į NATO, ES ir Rusijos dialogą, savo bendradarbiavimo patirtį ir norą sustiprinti kolektyvumo idėjas Aljanso viduje. Lietuva yra pasiekusi išpūdingų rezultatų bendradarbiaudama su Rusija: karių išvedimas, karinis tranzitas, bendradarbiavimas sienų apsaugos klausimais ir t.t. Tokia patirtis bus ypač vertinga NATO ir ES. Baltijos valstybės yra gyvybiškai suinteresuotos euroatlantinės bendruomenės pastangomis priartinti Rusiją prie NATO ir ES tiek, kiek Rusija pati norės.

Tapdamos NATO narėmis Baltijos šalys transformuoja savo karines pajėgas, atsisakydamos pasenusios teritorinės gynybos, kurdamos modernius karinius pajėgumus, siekdamos tapti patikimomis naujomis sąjungininkėmis naujame Aljanse, pasiruošusiomis priimti rytojaus saugu-

mo iššūkius. NATO narių tikslas – turėti gerai parengtas ir aprūpintas, greitai perdislokuojamas mobilias pajėgas, kurios būtų pasirengusios veikti kartu su tarptautinėmis Aljanso pajėgomis.

Lietuva yra sukaupusi nemažą regioninio karinio bendradarbiavimo patirtį. Bendri projektai padeda taupyti lėšas, didina tarpusavio supratimą, santykių skaidrumą.

Užkaukazės regione yra susiklosčiusi gana sudėtinga padėtis karinių ir politinių santykių požiūriu. Todėl Lietuva pristatė iniciatyvą vyriausiajam Aljanso pajėgų Europoje vadui dėl Lietuvos pagalbos Kaukazo ir Vidurio Azijos valstybėms plėtojant tarpusavio karinį bendradarbiavimą bei kontaktus su NATO. Lietuva šią patirtį sukaupė bendradarbiaudama gynybos srityje su Latvija ir Estija, dalyvaudama NATO taikos partnerystės programose ir taikos palaikymo operacijose Balkanuose. Lietuva siūlo Kaukazo ir Vidurinės Azijos regiono valstybėms taikyti šiuolaikiškus modelius bei savo patirtį prisijungiant prie įvairių NATO taikos partnerystės programų.

Baltijos šalių nacionalinio saugumo sistemos plėtojamos kaip Europos bendros saugumo ir transatlantinės gynybos sistemos dalis. Lietuvos, Latvijos ir Estijos užsienio ir vidaus politikos priemonėmis siekiama visavertės ir visapusiškos integracijos į euroatlantinę erdvę. Visos valstybių institucijos pagal savo kompetenciją rengia ir vykdo politiką, užtikrinančią euroatlantinio regiono stabilumo ir integracijos tikslus: narystė NATO ir ES, apimanti visišką paramą plėtros procesui, yra du lygiaverčiai Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumo politikos prioritetai. Integracijos į NATO ir ES procesai stiprina ir papildo vienas kitą. Narystė vienoje organizacijoje (NATO arba ES) nepakeičia narystės kitoje. Baltijos valstybės teikia prioritetą konfliktų prevencijai, diplomatijai ir tarptautinės teisės priemonėms. Ypatingas prioritetas teikiamas tarptautiniam krizių valdymui, masinio naikinimo ginklų prevencijai, tarptautiniams ginklų kontrolės režimams, politikai bei įstatymų leidybai, nukreiptai prieš naujas grėsmes, pavojus bei saugumo iššūkius. Lietuva, Latvija ir Estija teikia prioritetą bendradarbiavimui Baltijos jūros regione, Šiaurės Europoje ir su Rusijos Federacija. Lietuvos Respublika plėtoja ir stiprina dvišalius bei daugiašalius santykius.

2004 m. kovo 17 d. Lietuvos parlamentinės partijos pasirašė susitarimą dėl 2005–2008 m. gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo, kuriame pratęsė Lietuvos parlamentinių partijų susitarimą dėl Lietuvos gynybos politikos 2001–2004 m.

Lietuvos politinių partijų susitarime „*Dėl 2008-2012 metų Lietuvos užsienio politikos principų, strateginių gairių ir tikslų*“ politinės partijos skelbia, kad svarbiausias strateginis Lietuvos užsienio politikos tikslas yra pirmiausia diplomatinėmis priemonėmis užtikrinti tautos ir valstybės saugumą, demokratinę jos raidą ir piliečių gerovę. Politinės partijos pritaria sėkmingai Lietuvos integracijai į ES, NATO bei kitas tarptautines struktūras ir remia aktyvų Lietuvos dalyvavimą jose.

Narystė euroatlantinėse struktūrose ir kitose tarptautinėse organizacijose didina Lietuvos piliečių saugumą ir gerovę, sukuria geresnes sąlygas valstybės ir visuomenės raidai.

Politinės partijos pripažįsta, kad reikalinga atsižvelgti į pasikeitusią Lietuvos geopolitinę aplinką ir kokybiškai naujas užsienio politikos įgyvendinimo sąlygas Lietuvai tapus visateise NATO, ES ir kitų tarptautinių organizacijų nare. Lietuvos politika Europoje ir Lietuvos transatlantinė politika veikia išvien, viena kitą papildydamos, ir negali būti viena su kita

supriešinamos.

Dalyvaudama euroatlantinių struktūrų ir tarptautinių organizacijų veikloje, Lietuva privalo tęsti aktyvią užsienio politiką, prisidėti prie ES valstybių narių integracijos, prie NATO, kaip svarbiausios euroatlantinio saugumo organizacijos, stiprinimo, kartu su ES ir NATO narėmis bei tarptautinėmis organizacijomis siekti taikos, stabilumo ir demokratinių vertybių įtvirtinimo pasaulyje.¹⁵

Trišalis Baltijos šalių bendradarbiavimas jau senokai tapo politinių bei akademinų diskusijų objektu. Didžiama trišalius Baltijos šalių santykių analizuojančios literatūros akcentuoja bendradarbiavimo karinius ir saugumo aspektus bei Baltijos regiono geopolitiką (Č. Laurinavičius, E. Motieka, M. Jurkynas, G. Miniotaitė, N. Statkus, R. Vilpišauskas, G. Vitkus ir kiti).¹⁶

Baltijos šalių institucinio bendradarbiavimo aspektams nušviesti skirti Z. Petrausko, J. Saladžiaus, D. Žalimo, S. Žaltskaukaitės-Žalimienės darbai, kuriuose gvildenami tarptautinių organizacijų veiklos teoriniai klausimai (tarptautinių organizacijų sąvoka, jų susikūrimo istorija, vaidmuo, klasifikacija, tarptautinio teisinio subjektiškumo ir statuso pagrindai, vidaus struktūra, valstybių atstovavimas tarptautinėse organizacijose, tarptautinių organizacijų funkcijos). Pateikiama žinių apie svarbiausių tarptautinių organizacijų (t. p. Baltijos Tarybos (Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos) veiklą, istoriją, tikslus, institucijas, pagrindines veiklos kryptis.¹⁷ Apie Baltijos Valstybių Tarybos (BVT) veiklą fragmentiškai užsimenama

¹⁵ Lietuvos politinių partijų susitarimas „Dėl 2008–2012 metų Lietuvos užsienio politikos principų, strateginių gairių ir tikslų“, <http://www3.lrs.lt/docs2/NXWIRFXQ.DOC>, 2011-01-25.

¹⁶ Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai: XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005; Jurkynas M., *Baltijos regionas: konfliktai ir bendradarbiavimas: kelias iš praeities į ateitį* / [parengė spaudai Ilo Publishers, Tallinn: Ilo, 2004; Jurkynas M., *Trajectories of Regional Identities in Lithuania, Latvia and Estonia (2006)*, in Jankauskas, Algimantas et al., eds, *Lithuanian Political Science Yearbook 2005*, Vilnius, Institute of International Relations and Political Science; Jurkynas M., *How deep is your love? The Baltic brotherhood re-examined*, Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 2007; Miniotaitė G., „The Baltic States: In Security and Identity“ Charles Krupnick, ed., *Almost NATO: Partners and Players in Central and Eastern European Security*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2003, p. 261–296; Miniotaitė G., „Convergent Geography and Divergent Identities: A Decade of Transformation in the Baltic States“, *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 16/2, 2003, p. 209–222; Miniotaitė G., „Tapatybės paieškos šiuolaikinėje Lietuvos užsienio politikoje tarp Šiaurės ir Rytų dimensijų“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 83–98; Miniotaitė G., „Europos normatyvinė galia ir Lietuvos užsienio politika“, *Politologija*, 2006/3, p. 3–19; Miniotaitė G., „Lietuvos saugumo ir gynybos politika: raida ir perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 161–174; Vilpišauskas R., *Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga*, Vilnius: Arlila, 2001; Vitkus G., „Baltijos valstybių saugumo problemos pobūdis“, *Politologija*, 1995, nr. (6), p. 98–104; Vitkus G., „Baltijos jūros regiono saugumo kompleksas ir Rusija: pirmasis dešimtmetis po šaltojo karo“, *Tiltai*, priedas, 2003, nr. 13, II tomas, p. 516–521 (Priedas: „Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje“); Vitkus G., „Besikeičiantis Baltijos jūros regiono saugumo režimas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 103–126; Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

¹⁷ Petrauskas Z., „Lietuva ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija“ žr.: Petrauskas Z., Steponavičius G., sudar., *Lietuva ir tarptautinės organizacijos*, Vilnius: Naujasis lankas, 1998, p. 161–177; Žalimas D., „Lietuva ir Baltijos jūros regioninės organizacijos“, *Ten pat*, p. 178–207; Žalimas D., Žaltskaukaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J., *Tarptautinės organizacijos*, Vilnius: Justitia, 2001, p. 1033–1060.

I. Arlauskaitės, R. Kšanytės-Armstrong, Č. V. Stankevičiaus, G. Surgailio darbuose¹⁸. Minėtuose autorių darbuose nagrinėjama sovietinės okupacinės kariuomenės padėtis, statusas Lietuvoje, derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos.

Kolektyvinėje monografijoje (A. Anušauskas, J. R. Bagušauskas, Č. Bauža, D. Blažytė, V. Ilgevičiūtė, V. Kašauskienė, A. Liekis) nagrinėjami XX a. pabaigos Lietuvos visuomenės raidos pokyčiai, susiję su pasipriešinimo sovietiniam okupaciniam režimui formų kaita, tautinio atgimimo prielaidos, valstybės atkūrimo bei tapsmo procesas, pirmieji Baltijos šalių bendradarbiavimo žingsniai.¹⁹

Vertinga ir įdomi dokumentinė (taip pat ir apie BVT) bei autorinė medžiaga kartu su oponentų pasisakymais, atspindinti sudėtingą laisvos, demokratinės valstybės kūrimo procesą, publikuojama V. Landsbergio parengtuose leidiniuose.²⁰

Rytų ir Vidurio Europos šalių visuomenės transformacijų tyrimams skirta B. Melniko publikacija „*Transformacijos*“. Joje siekiama parodyti, kad būtinai reikia toliau tirti visuomenės transformacijas ir pagrįsti jų prioritetus. Išryškinama ir pagrindžiama visuomenės transformacijų tyrimų svarba bei reikšmingumas, apibūdinami visuomenės transformacijų tyrimų prioritetai.²¹

Tačiau politinės istorijos aspektu Lietuvos istoriografijoje Baltijos valstybių institucinis bendradarbiavimas, išskyrus paties autoriaus anksčiau atliktus tyrimus,²² nebuvo iki šiol

¹⁸ Arlauskaitė I., Kšanytė-Armstrong R., *Okupacinė kariuomenė Lietuvoje*, Vilnius: Versus aureus, 2007; Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, Vilnius: Leidybos centras prie KAM, 2002; Surgailis G., *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005.

¹⁹ *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais*, Vilnius: Diemedis, 2000.

²⁰ Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio. Kn.1: Statom valstybę*, Vilnius: Vaga, 2000; Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio. Kn.2: Sąjūdis opozicijoje. Parlamentinės demokratijos mokykla*, Vilnius: Vaga, 2000; Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio. Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje. Lyg ir godos*, Vilnius: Vaga, 2000; Landsbergis V., *Lietuvos kelias į NATO: 1992–2004 m. idėjos, dokumentai, liudijimai*, Vilnius: Versus aureus, 2005.

²¹ Melnikas B., *Transformacijos*, Vilnius: Vaga, 2002.

²² Žigaras F., *Baltijos šalys: saugumas ir gynyba, 1990–2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Krašto apsaugos ministerijos Leidybos centras, 2002; Žigaras F., „Lietuvos bendradarbiavimas su Latvija ir Estija saugumo ir gynybos srityje“, *Tiltai*, Nr. 3, 2002, p. 9–23; Žigaras F., „Baltijos šalių bendradarbiavimas saugumo ir gynybos srityje“, *Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje*: (mokslinio-praktinio seminaro įvykusio 2002 m. gegužės 24 d., medžiaga), Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 122–136; Žigaras F., „Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas sprendžiant tautų etninio identiteto, kultūros, švietimo ir mokslo problemas“, *Tauta ir kalba: šiuolaikiniai sociolingvistinio ugdymo aspektai: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, Kauno technologijos universitetas. Panevėžio institutas. Kalbų centras, Kaunas: Technologija, 2004, p. 234–239; Petrauskaitė A., Žigaras F., „Lietuvos tarptautinis bendradarbiavimas sprendžiant kultūros tapatumo problemas“, *Kultūra–ugdymas–visuomenė = Culture-Education–Society: mokslo darbai, Nr. 1*, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kaimo kultūros institutas, Akademija (Kauno raj.): Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 201–207; Žigaras F., „Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimo vaidmuo stiprinant nacionalinį saugumą“, *Regioninio bendradarbiavimo saugumas (The Security of Regional Cooperation): mokslo darbų rinkinys/* Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Tarptautinė organizavimo ir valdymo mokslo akademija, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 248–269; Žigaras F., „Lietuvos indėlis į tarptautinės bendruomenės kovą su terorizmu: oficialių dokumentų apžvalga“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 229–250; Žigaras F., „Contribution of Lithuania to the International Community Fight against

nagrinėjamas. Darbe panaudota Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos archyvo (LR-PKA, Lietuvos, Latvijos, Estijos prezidentų institucijos veikla, ap. 2), Lietuvos Respublikos Seimo archyvo (LRSA, Baltijos Valstybių Tarybos ir Baltijos Asamblėjos veikla, f. 2, ap. 10, b. 1-255.), Užsienio reikalų ministerijos archyvo (URMA, Baltijos Valstybių Tarybos, Baltijos valstybių prezidentų institucijos veikla, ap. 1, 2, 4), Krašto apsaugos archyvo prie Krašto apsaugos ministerijos (KAA, f. 1, ap. 1, f. 2, ap. 1, f. 4, ap. 1), Lietuvos valstybės naujojo archyvo (LVNA, B. Kuzmicko fondas, f. 5, ap. 1) dokumentų medžiaga.

Šio tyrimo objektas – trišalis Baltijos šalių bendradarbiavimas. Darbas skirtas Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendrų institucijų – Baltijos Valstybių Tarybos, Baltijos valstybių prezidentų institucijos, Baltijos Asamblėjos veiklos tyrimui.

Šio darbo tikslas – visapusiškai ir kompleksiskai, remiantis Lietuvos ir tarptautiniais dokumentais, archyvine medžiaga, moksline literatūra, internete publikuota medžiaga ir periodine spauda, taikant istorinį, chronologinį tyrimo metodus iširti bei įvertinti trišalio Baltijos valstybių institucinio bendradarbiavimo raidą nuo Baltijos šalių nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų. Siekiant darbo tikslo, tyrime sistemingai įgyvendinami šie uždaviniai:

- nagrinėjama bendrų institucijų struktūra, veiklos tvarka ir kryptys;
- atskleidžiama bendrų institucijų veikla dėl trijų Baltijos valstybių nepriklausomybės ir jos įtvirtinimo, siekiant jų tarptautinio valstybingumo pripažinimo, svetimos okupacinės kariuomenės išvedimo;
- tiriami šio bendradarbiavimo strateginiai tikslai, sritys, bendri projektai, jų paskirtis ir reikšmė;
- analizuojama (prezidentų institucijos ir Baltijos Asamblėjos) Baltijos valstybių tarpusavio ir regioninio bendradarbiavimo plėtra bei veiksmų koordinavimas plėtojant ryšius su ES ir NATO, taip pat Baltijos valstybių integracija į ES ir NATO ir naujos trišalio bendradarbiavimo idėjos.

Terrorism: Overview of the Official Position“, *Lithuanian Annual Strategic Review 2004*, Vilnius: Lithuanian Military Academy, 2005, p. 225–247; Žigaras F., „Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas sprendžiant švietimo ir mokslo problemas“, *Kultūra–ugdymas–visuomenė = Culture-Education–Society*: mokslo darbai, Nr. 2, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kaimo kultūros institutas, Akademija (Kauno raj.): Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 107–113; Žigaras F., „Baltijos šalių bendradarbiavimas gynybos ir karinėje srityje“, *Kultūra–ugdymas–visuomenė = Culture-Education–Society*: mokslo darbai, Nr. 3, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kaimo kultūros institutas, Akademija (Kauno raj.): Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 101–107.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

1.1. Pirmieji bendradarbiavimo žingsniai

Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių pirmieji žingsniai bendradarbiaujant saugumo ir gynybos srityje buvo žengti 1990 m., netrukus po pirmųjų pokario laikotarpiu demokratiškesnių rinkimų į trijų Baltijos šalių Aukščiausiąsias Tarybas, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, o Latvijai ir Estijai paskelbus nepriklausomybės atkūrimo pereinamąjį laikotarpį. Dar demokratinio pakilimo metu nusistovėjo glaudūs ryšiai tarp Estijos liaudies fronto, Latvijos tautos fronto ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio. Visus artino ir vienijo vienodas tikslas – išsivaduoti. Todėl 1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvykusioje Estijos, Latvijos liaudies frontų ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio asamblėjoje buvo įkurta tris judėjimus atstovaujanti institucija – Baltijos Taryba, priimti bendrus politinius veiksmus koordinuojantis dokumentai.²³ Tarybos dokumentuose, kaip savaime aiški tiesa buvo pabrėžiama, kad Baltijos tautos, atkūrę nepriklausomybę, sieks tarpusavio ekonominės integracijos bei įvairaus bendradarbiavimo, vadovausis Baltijos – Skandinavijos šalių bendradarbiavimo perspektyva. Baltijos Asamblėja davė pradžią Estijos liaudies fronto, Latvijos liaudies fronto ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio tolesniam koordinuojamam bendradarbiavimui. Gegužės 14 d. Estijos liaudies fronto Įgaliotinių taryba, Latvijos liaudies fronto Dūma ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Seimas kreipėsi į Tarybų Sąjungos demokratines jėgas: „Mes teisėti Baltijos respublikų liaudies judėjimų atstovai, kreipiamės į visus Tarybų Sąjungos demokratinius pilietinės iniciatyvos judėjimus Geros valios laišku.

1985 metais prasidėjusi SSRS visuomenės gyvenimo pertvarka tęsiasi. Plečiantis šiam procesui, 1988 metais Baltijos respublikose gimė masiniai liaudies judėjimai, išreiškiantys Estijos, Latvijos ir Lietuvos piliečių protą ir valią.

Mes kovojame dėl to, kad būtų iš pagrindų destalinizuotas visas visuomenės gyvenimas, dėl socialinio teisingumo dėl tautų ir žmogaus teisių, kurias yra pripažinusi tarptautinė teisė.

Negalima nematyti, kad pertvarkai priešiškos konservatyviosios jėgos pastaruoju metu aktyvėja, darosi vis agresyvesnės, kreipdamos pagrindinį smūgį pirmiausia prieš demokratinius tautų siekius.

Mes įsitikinę, jog besiplečiantis viešumas ir masiniai demokratiniai judėjimai yra vienintelis garantas, kad radikali visuomenės pertvarka vyks toliau ir bus nesulaikoma.

Mes tikime demokratijos jėgomis ir Tarybų Sąjungos atgimstančiųjų tautų gera valia. Mes tikime tikru teisingumu, proto pergale prieš smurtą. Mes tikime, kad bendromis pastangomis sukursime ateitį, pagrįstą savitarpio supratimu ir pagarba vieno kitam.“²⁴

Ten pat buvo nusiųsta telegrama TSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumui, TSKP CK

²³ Estijos liaudies fronto Įgaliotinių tarybos, Latvijos liaudies fronto Dūmos, Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Seimo rezoliucija, Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *Lietuvos valstybės naujasis archyvas* (toliau – LVNA), f. 5, ap. 1, b. 473, l. 10.

²⁴ Estijos liaudies fronto Įgaliotinių tarybos, Latvijos liaudies fronto Dūmos ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Seimo kreipimasis „Į Tarybų Sąjungos demokratines jėgas“, Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, LVNA, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 10.

Politiniam biurui, kurioje sakoma: „Mes, Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies frontų Baltijos Asamblėjos dalyviai, tikime demokratijos jėga ir atgimstančių TSRS tautų gera valia. Mes įsitikinę, jog masiniai demokratiniai judėjimai yra garantas, kad M. Gorbačiovo pradėta pertvarka tęsiasi ir bus nesulaikoma. Mes reikalaujame nuosekliai tęsti pertvarkos procesą ir ryžtingai priešintis antidemokratinėms konservatyvioms jėgoms.“²⁵

Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies frontų atstovai priėmė kreipimąsi į valstybių saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių vadovus, SNO generalinį sekretorių ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininką, kuriame pažymėjo: „suprasdami neginčijamą visų tautų teisę pasirinkti politinės, ekonominės ir kultūrinės raidos kelią, tautų teisę į lygiateisiškumą ir a p s i s p r e n d i m ą,

a t s i ž v e l g d a m i į aiškiai išreikštą, tapusį įmanomą dabartinės pertvarkos aplinkybėmis trijų Baltijos tautų siekimą atgauti realų ekonominį savarankiškumą ir valstybinę nepriklausomybę,

p a b r ė ž d a m i estų, latvių ir lietuvių tautų istorinės raidos savitumą, jų politinę nepriklausomybę nuo 1918 iki 1940 metų ir tai, kad Baltijos valstybės yra vienintelės, iš kurių buvo atimta nepriklausomybė Antrojo pasaulinio karo metu,

l a i k y d a m i 1939–1940 metų įvykius Baltijos valstybėse, atėmusius iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos nepriklausomybę, tiesioginiu Stalino ir Hitlerio nusikalstamo sąmokslu – Rytų Europos pasidalijimo – realizavimo padariniu, šiuurkščiu tarptautinės teisės normų ir TSRS išipareigojimų pažeidimu, prievartine Tarybų Sąjungos įvykdyta Baltijos valstybių atžvilgiu aneksija,

r e i k š d a m i įsitikinimą, jog TSRS vyriausybė šiais metais pasmerks 1939–1940 metų politiką trijų Baltijos valstybių atžvilgiu, paskelbs, kad yra nepagrįsta ir netekusi nuo pasirašymo momento (*ex tunc*) galios 1939 metų rugpjūčio 23 ir rugsėjo 28 dienos sutartis su slaptaisiais protokolais, sudaryta tarp TSRS stalinistinės vadovybės ir Vokietijos hitlerinės vadovybės dėl politinių pertvarkymų Rytų Europoje, ir netrukdyt atkurti Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybinio suvereniteto derybomis, kuriose dalyvautų jų tautų įgaliojami atstovai,

k r e i p i a m ė s į valstybių – saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių vadovus ir į SNO generalinį sekretorių ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininką prašydami atkreipti dėmesį į mūsų tautų siekimą apsispręsti ir atgauti nepriklausomybę neutralioje ir demilitarizuotoje Europos zonoje ir į būtinybę išspręsti šią problemą tarptautiniu lygiu, dalyvaujant Estijos, Latvijos ir Lietuvos įgaliojamiems atstovams.

Laisva, demokratiškai pareikšta Baltijos tautų nuomonė turi būti lemiama sprendžiant jų likimą.“²⁶

1989 m. gegužės 14 d. Estijos liaudies fronto, Latvijos liaudies fronto ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio atstovai surengė savitarpio politines konsultacijas, po to pasirašė susitarimą „Dėl bendrų tikslų ir bendradarbiavimo ketinimų“. Konsultacijų dalyviai priėjo vieningą nuomonę

²⁵ Telegrama TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui, TSKP CK Politiniam biurui, Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 10.

²⁶ Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies frontų atstovų kreipimasis „Į valstybių saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių vadovus, SNO generalinį sekretorių ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininką“, Talinas, 1989- 05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 11.

dėl šių teiginių:

„1 straipsnis. Liaudies judėjimai įsitikinę, kad įgyvendinti neatimamą tautų teisę į apsisprendimą, į istorinio kelio pasirinkimą, į valstybinį suverenitetą įmanoma tik bendromis pastangomis. Bendras Pabaltijo tautų istorinis likimas, valstybinės būties ir humanistinio valdžios požiūrio į žmogų pagrindinių principų supratimas jungia susitariančiąsias šalis bendrų tikslų nustatymo ir priemonių jiems pasiekti, pasirinkimo vardan. Judėjimai įsitikinę, kad šių principų įgyvendinimas pasitarnaus tolesnei tikrai Tarybų Sąjungos politinei pertvarkai visų joje gyvenančių tautų labui.

Susitarimą pasirašę judėjimai besąlygiškai pripažįsta:

- a) nesikišimo į vienas kito reikalus principą;
- b) kiekvienos tautos teisę pasirinkti savo istorinį kelią;
- c) kiekvienos tautos teisę savarankiškai nustatyti valdymo formas.

2 straipsnis. Susitariančios šalys besąlygiškai smerkia politinius padarinius, kuriuos Latvijos, Lietuvos ir Estijos valstybiniam suverenitetui turėjo Molotovo–Ribentropo pakto slaptieji protokolai ir vėlesnės akcijos, kurias TSRS įvykdė, pažeisdama tarptautinę ir visiems žmonėms bendrą teisę.

Susitarimo dalyviai yra vieningos nuomonės, kad Latvijos, Lietuvos ir Estijos prijungimas prie TSRS buvo jų aneksijos padarinys ir, kaip ir anksčiau, neturi pakankamo juridinio pagrindo.

3 straipsnis. Šalys mano, kad dėl jų interesų ir sąlygų bendrumo jų nacionalinės, ekonominės sistemos vystytusi vaisingiau integracijos keliu. Pabaltijo valstybių ekonomikai ginti šalys laiko tikslingu siekti ne tik sukurti atskiras nacionalines sistemas, bet ir papildomai apsvarstyti:

- Pabaltijo valstybių darbo pasidalijimo plėtojimą, remiantis glaudžia ekonomikos integracija;
- suderintą užsienio politikos ir užsienio prekybos funkcijų vykdymą.

4 straipsnis. Susitariančios šalys mano, kad normalių ekonominių santykių atkūrimui ir savitarpio interesų integracijai būtų naudinga:

- sukurti vieningą Pabaltijo rinką;
- sukurti vieningą Pabaltijo ekonominės savitarpio pagalbos ir kredito sistemą;
- susilaikyti nuo ekonominės konfrontacijos valstybiniu lygiu;
- sukurti vieningą Pabaltijo informacijos sistemą.

5 straipsnis. Susitariančios šalys laiko savo pareiga siekti laipsniško savo teritorijų demilitarizavimo ir yra pasirengusios suteikti viena kitai pagalbą, kad šis tikslas būtų realizuotas.

6 straipsnis. Susitariančios dėl bendradarbiavimo šalys ragins tautiečius užsienyje įsijungti į tokį pat bendradarbiavimą mūsų tautų ateities vardan.

7 straipsnis. Šį Pabaltijo bendradarbiavimo, plėtojimo perspektyva nėra prieš ką nors kreipiama, o skelbiama kaip mūsų judėjimo geros valios išraiška. Kiekvieną aktą prieš veiksmus, atitinkančius šias idėjas, mes kvalifikuojame kaip prieštaraujantį mūsų teisei ir laisvei.

Šalys įsipareigoja teikti viena kitai pagalbą savo veikloje, solidariai dalintis sunkumais ir problemomis, remti ir ginti vieną kitą.

8 straipsnis. Kad būtų galima plėtoti bendradarbiavimą, keistis patyrimu ir informacija, koordinuoti savo veiklą, šalys paritetiniais pagrindais sudaro Estijos liaudies fronto, Latvijos liaudies fronto ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio trišalę komisiją²⁷

Baltijos šalių liaudies frontai priimtoje Deklaracijoje pabrėžė: „Visiems žmonėms bendrų vertybių prioritetas įgyja pasaulio politikoje visuotinį pripažinimą. Orientyru tampa tolesnė žmonijos pažanga, kurios sąlyga yra tautų išlikimas ir raida. Svarbiausios žmogaus gyvenimo ir veiklos vertybės prasideda ir išlieka tautinėje kultūroje. Tik tautų teisių pripažinimas, analogiškas žmogaus teisių pripažinimui, suteikia humanistinę ir demokratinę kiekvienos valstybės politinės raidos kryptį.

Baltijos tautos savo teises grindžia visuotinai pripažintomis tarptautinėmis normomis, kurios yra apibūdintos SNO įstatuose, Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Deklaracijoje dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijų šalims ir tautoms, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, Tarptautiniame ekonominių ir kultūrinių teisių pakte, Helsinkio saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dokumentuose, Vienos susitikimo baigiamajame akte.

B a l t i j o s A s a m b l e j a yra tos nuomonės, kad neatskiriama stalinizmo politikos dalis yra genocidas. Unifikuojanti ideologinė stalinizmo sistema ir represinė politinė praktika su žmogaus teisėmis sunaikino ir į jo įtakos sferą patekusių tautų teises. Tarybų Sąjunga, aneksavusi Baltijos valstybes, sunaikino Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybingumą ir padarė visa, kas įmanoma, kad šių šalių tautos prarastų savo savitumą.

B a l t i j o s t a u t o s, didžiausių pastangų kaina išlikusios, ir šiandien neturi praktinės galimybės lemti savo likimo ir realizuoti valstybinio suvereniteto. Iš esmės nepakito ir didžiaivalstybinė Tarybų Sąjungos ideologija ir politika, pagal kurias nacija – tai laikinas ir pažangai trukdantis reiškinys. Valdžios sistema Tarybų Sąjungoje atmeta nedrąšius tautų apsisprendimo mėginimus.

B a l t i j o s A s a m b l e j a, siekdama kad būtų realizuotos natūralios ir neatimamos tautų teisės, s k e l b i a:

- teisę gyventi istoriškai susiklosčiusioje savo teritorijoje;
- teisę apsispręsti ir laisvai nustatyti savo politinį statusą;
- teisę išsaugoti ir ugdyti savo kultūrą ir savitumą;
- pareigą garantuoti pilietines teises ir suteikti teisę į kultūrinę savivaldą visoms jos teritorijoje gyvenančioms tautinėms ir etninėms grupėms;
- teisę pasirinkti tokias ūkininkavimo formas, kurios užtikrina socialinį ir kultūrinį vientisumą ir raidą, taip pat gamtos išteklių tausojimą ir aplinkos išsaugojimą;
- teisę savarankiškai bendradarbiauti su kitomis tautomis ir valstybėmis.

Šios teisės ir pareigos turi būti Baltijos tautų politinės ir ekonominės raidos pagrindas. Tuo

²⁷ Estijos, Latvijos, Lietuvos liaudies judėjimų, susivienijusių į organizacijas Eestimaa Renhvarinne, Tautas Fronte, Sąjūdis, susitarimas „Dėl bendrų tikslų ir bendradarbiavimo ketinimų“ (pasirašė Estijos liaudies fronto valdybos narys E. Savisaar, Latvijos liaudies fronto pirmininkas D. Ivans, Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio tarybos pirmininkas V. Landsbergis), Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 12.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Baltijos Asamblėja išreiškia savo tautų siekimą atgauti valstybinį suverenitetą neutraliame ir demilitarizuotame Baltijos ir Skandinavijos regione.²⁸

Teisingumo vardan Asamblėjos dalyviai reikalavo: pripažinti TSRS Aukščiausiojoje Taryboje stalinizmo politiką ir valstybinio teroro sistemą genocidu prieš Baltijos valstybių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos – tautas, nusikaltimu žmoniškumui; kompensacijas ir pensijas represuotiems asmenims mokėti iš TSRS biudžeto, kadangi represijos buvo vykdomos sąjunginių organų, represuoti žmonės dirbo už savo respublikos ribų; išsiaiškinti genocido iniciatorius ir tiesioginius šių nusikaltimų vykdytojus; pripažinti nusikalstamais tokius tiesiogiai kaltus dėl genocido organus, kaip JVPV, VPV, VRLK (NKVD–MVD) ir į juos panašius; remiantis TSRS įsipareigojimais tarptautinės teisės srityje sukurti Niurnbergo pavyzdžiu nepriklausomą teisinį mechanizmą, skirtą nusikaltimams žmoniškumui nagrinėti.²⁹

Ketvirtus metus TSR Sąjungoje trunkantis persitvarkymo procesas neįstengė sustabdyti šalies ekonomikos nuosmukio. Aštrėjanti ekonomikos krizė vis labiau didino infliaciją ir blogino žmonių gyvenimo sąlygas, skatino neigiamas socialinio-demografinio, moralinio ir psichologinio pobūdžio tendencijas.

Atsižvelgdama į susiklosčiusią padėtį, Baltijos Asamblėja laikė būtinu: nustatyti, kad suverenių Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybių tautos pačios pasirenka ekonominės ir socialinės raidos modelį ir ekonominių santykių sistemą; pareikalauti, kad vadovaujantys Estijos, Latvijos ir Lietuvos organai tučtuojau priimtų respublikų ekonominio savarankiškumo pagrindų įstatymus atsižvelgiant į principus, išdėstytus respublikų ekonominio savarankiškumo (ūkiskaitos) koncepcijose; iškelti TSRS aukščiausiosios valdžios ir vyriausybės organams klausimą dėl atitinkamų Estijos TSR, Latvijos TSR ekonominio savarankiškumo įstatymų priėmimo, kad nuo 1990 m. pradžios respublikos pereitų prie ekonominio savarankiškumo vadovaudamosi respublikų aukščiausiųjų tarybų priimtais įstatymais; pažymėti, kad yra neleistina atmesti Baltijos respublikų pasiūlytą ekonomikos esminės reformos sąjunginėse respublikose koncepciją, taip pat negerbti sąjunginių respublikų suverenių teisių.³⁰ Taikinga Baltijos tautų kova ir darbus tarpusavio sutarimas darė didelį įspūdį Vakarams, kur kilo ir įsitvirtino Baltijos kaip savito ir vieningo regiono įvaizdis. Tas įvaizdis palaikė Vakarų šalyse palankią Baltijos šalims viešąją opinią, skatino politinę ir kitokią paramą.

1990 m. kovo 24 d. Vilniuje įvykusiame Baltijos Tarybos posėdyje (Estijos liaudies frontui atstovavo Mart Tarmak, Kullo Arjakas, Latvijos liaudies frontui – Dainis Ivans, Ivars Guodmanis, Janis Dinevič, Lietuvos judėjimui už pertvarką – „Sąjūdžiui“ – Vytautas Landsbergis, Romualdas Ozolas, Virgilijus Čepaitis, Bronius Kuzmickas) buvo pasikeista nuomonėmis apie

²⁸ Estijos liaudies fronto Įgaliotinių tarybos, Latvijos liaudies fronto Dūmos ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio Seimo priimta „Baltijos tautų teisių deklaracija“, Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 13.

²⁹ Rezoliucija „Dėl stalinizmo nusikaltimų“, Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 14.

³⁰ „Estijos, Latvijos ir Lietuvos ekonominio savarankiškumo deklaracija“, Talinas, 1989-05-14. Dokumento kopija iš B. Kuzmicko fondo, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 473, l. 15.

padėtį trijose Baltijos valstybėse ir priimtas pareiškimas dėl padėties Baltijos valstybėse, apsvaistytos galimos bendrų Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies judėjimų veiksmų galimybės destruktyvioms jėgoms bandant pabloginti situaciją, siekiant įvesti ypatingą padėtį.³¹

Baltijos Taryba konstatavo, kad visose trijose Baltijos valstybėse įtikinamą pergalę rinkimuose į Aukščiausiąsias Tarybas pasiekė tie kandidatai, kurie pasisakė už valstybės nepriklausomybės atkūrimą. Tai rodo, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautos tvirtai pareiškė savo valią siekti vieningo tikslo – savo valstybių nepriklausomybės. Todėl Baltijos Taryba mano, kad bet kokie vidaus ir išorės jėgų bandymai nutraukti demokratinius ir parlamentinius procesus bus visiškai nukreipti prieš Estijos, Latvijos ir Lietuvos tautų valią. Baltijos Taryba kvietė Tarybų Sąjungos vyriausybę nutraukti karinį gąsdinimą ir spaudimą prieš Lietuvą, taip pat jos piliečių kurstymą pažeidinėti Lietuvos valstybės įstatymus ir pradėti konstruktyvias derybas tarptautiniu lygiu. Baltijos Taryba, Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies judėjimų vardu, kreipėsi į visus visuomeninius judėjimus ir demokratines partijas ir kvietė visapusiškai palaikyti Baltijos tautų pastangas taikiu parlamentiniu keliu atkurti visišką valstybių nepriklausomybę.³²

1.2. Baltijos Valstybių Tarybos sukūrimas

Imperiniai TSRS interesai tiesiogiai kirtosi su lietuvių tautos siekiais, o visos „stipraus centro“ pastangos sudrausminti nepaklusniąją maištininkę Lietuvą liko bergždžios. TSRS prezidentas M. Gorbačiovas tuokart nesiryžo tiesiogiai ir be apribojimų panaudoti karinės galios. Sudėtingi tarptautinės konsteliacijos ir pertvarkos vidaus politikos pokyčiai lėmė kitą Lietuvos santykių su Maskva scenarijų. Tai buvo kompleksas priemonių, įvardytas „ekonominės blokados“ terminu³³. TSRS prezidentas M. Gorbačiovas 1990 m. balandžio 10 d. Maskvoje komjau-nimo suvažiavimo delegatams kalbėjo, jog neleistina kaitalioji sienų, nes tada „susirems visos tautos ir nacijos“.³⁴

1990 m. balandžio viduryje TSRS prezidentas M. Gorbačiovas iškėlė Lietuvos Aukščiausiajai Tarybai ultimatumą – grąžinti viską į kovo 10 d. padėtį, tai yra prieš Nepriklausomybės atkūrimą, arba Lietuvai gresia ypatingos priemonės. Lietuvos Respublikai atsisakius atšaukti Kovo 11 d. aktą, 1990 m. balandžio 18 d. TSRS vadovybė paskelbė Lietuvos valstybei ekonominę blokadą, kuri tęsėsi iki liepos pradžios.

1990 m. gegužės 12 d. Taline, vykstant TSRS ekonominei blokadai prieš Lietuvą, susitiko Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai Vytautas Landsbergis, Anatolijus Gorbunovas ir Arnoldas Riuitelis. Susitikimas vyko nuoširdžiai, vyravo savitarpio

³¹ Коммюнике заседании Балтийского Совета от 24-03-1990 в г. Вильнюсе, *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas* (toliau – *LRSA*), f. 2, ap. 10, b. 1, l. 1.

³² Заявление Балтийского Совета, Вильнюс, 24-03-1990, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 1, l-2.

³³ Kašauskienė V., „Konfrontacija su Maskva“ žr.: *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais*, Vilnius: Diemedis, 2000, p. 264.

³⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pareiškimas, Vilnius, 1990-09-19, *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys* (toliau – *LRAT LRATP DR*), Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991, t. 2, p. 466.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

supratimas, atsispindėjo senesnių laikų Lietuvos, Estijos ir Latvijos tautų troškimas kaimyniškai bendradarbiauti ir paremti vieni kitus. Susitikimo dalyviai dar kartą patvirtino ištikimybę laisvės ir nepriklausomybės idealams. Įvyko trišalės derybos dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos savitarpio santykių stiprinimo. Buvo pasirašyta deklaraciją „Dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo“, kurią pasirašė trijų Baltijos šalių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai.³⁵ Penki šios Deklaracijos egzemplioriai lietuvių, latvių, estų, anglų ir rusų kalbomis yra lygiaverčiai. Ši pirmoji sutartis rodo, kad tas solidarumas buvo reali politika. Ja Lietuva, Latvija ir Estija išsipareigojo padėti viena kitai „visiškai atkurti trijų respublikų valstybinę nepriklausomybę“. Laikydamosi šio išsipareigojimo, Baltijos šalys galėjo lengviau ištrūkti iš Tarybų Sąjungos gniaužtų, nes pastarajai būtų sunku su visomis iš karto susidoroti. Negalėdamos išardyti bendro Baltijos fronto, imperinės jėgos blaškėsi, sutriko, prarado ryžtą. Vakarai irgi palankiau žiūrėjo į kartu veikiančias Baltijos šalis. Ypač svarbu, kad žengti į Nepriklausomybę joms netrukdyt teritoriniai ir kitokie ginčai.

Deklaracijoje nuspręsta „atnaujinti 1934 m. rugsėjo 12 d. Ženevoje sudarytą Sutartį ir deklaraciją dėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos santarvės ir bendradarbiavimo, kuri buvo neteisėtai nutraukta 1940 metais“. Tačiau 1934 metais sukurtas Baltijos valstybių bendradarbiavimo mechanizmas neatitiko naujų sąlygų ir poreikių. Todėl kartu nuspręsta sukurti Baltijos Valstybių Tarybą (BVT), kurios pagrindinis to meto uždavinys buvo padėti atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. BVT įkūnijo Baltijos Santarvės, įsteigtos 1934 m. tęstinumą, tuo pačiu ir suverenų visų trijų valstybių tęstinumą.

„Tokiais būdais mes kompensuodavome Latvijos ir Estijos aukščiausiųjų tarybų nepriklausomybės aktų sąlygiškumą. Šioje struktūroje reguliariai posėdžiaudavo iki 9–12 narių, o kartais tik trys valstybių vadovai, žinoma, su padėjėjais. Vadovai pirmininkaudavo posėdžiams, vykstantiems iš eilės trijose valstybėse. Šią tvarką perėmė būsimoji Asamblėja, tik ji nebevargina valstybių vadovų“, – kalbėjo V. Landsbergis iškilmingame Baltijos Asamblėjos dešimtmečio minėjime.³⁶

Susitikimo metu trijų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai V. Landsbergis, A. Gorbunovas ir A. Riuitelis kreipėsi į TSRS prezidentą M. Gorbačiovą ir JAV prezidentą Džordžą Bušą. Kreipimesi sakoma: „Artėjant Jūsų aukščiausiojo lygio susitikimui Vašingtone, kurį Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautos sveikina ir jam pritaria, Baltijos Valstybių Taryba norėtų dar kartą atkreipti Jūsų dėmesį:

Antrojo pasaulinio karo metu daug Europos valstybių neteko nepriklausomybės. Po to daugumos jų valstybinė nepriklausomybė buvo atkurta, ir dabar ruošiamasi juridiskai užbaigti Antrąjį pasaulinį karą. Vienintelės Europos valstybės, iki šiol pripažįstamos *de jure*, bet netekusios pilnos valstybinės nepriklausomybės *de facto*, yra Lietuvos Respublika, Latvijos Respublika

³⁵ Lietuvos, Latvijos ir Estijos AT pirmininkų V. Landsbergio, A. Gorbunovo ir A. Riuitelio pasirašyta deklaracija „Dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo“, Talinas, 1990-05-12, *LRAT LRATP DR*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos leidykla, 1991, t. 1, p. 374.

³⁶ V. Landsbergio kalba iškilmingame Baltijos Asamblėjos dešimtmečio minėjime, Ryga, 2001-11-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 236, l. 63.

ir Estijos Respublika. Iki šiolei nepašalintos Antrojo pasaulinio karo pasekmės tų trijų šalių atžvilgiu. Visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų realizavimas, taigi ir trijų Baltijos valstybių – buvusių visateisių Tautų Sąjungos narių atžvilgiu, sudarys būtinas prielaidas tarptautinio pasitikėjimo, taikos stiprinimui, nusiginklavimui ir bendradarbiavimui visoje Europoje. Mūsų tautos per jų pačių išrinktus aukščiausiuosius įstatymų leidimo organus išreiškė tvirtą valią atkurti visišką valstybinę nepriklausomybę ir ėmėsi ją igyvendinti.

Prašome Jus pritarti mūsų siekiams.³⁷

Susitikimo dalyviai informavo vieni kitus apie padėtį savose šalyse ir užsienio politikos veiklą. Lietuvos, Estijos ir Latvijos aukščiausiųjų tarybų pirmininkai dar kartą konstatavo, kad jų valstybių istorinis likimas yra bendras. Kaip visateisės Tautų Sąjungos narės, Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika buvo visuotinai pripažinti ir aktyvūs pasaulinės politikos subjektai. Jų santykiai su RTFSR ir TSRS buvo grindžiami ir ateityje turi būti pagrįsti dvišalėmis taikos sutartimis, pasirašytais 1920 m., ir iš jų kylančiais dokumentais. Prievartinis Baltijos respublikų įjungimas į Tarybų Sąjungą po 1939 m. TSRS – Vokietijos nepuolimo sutarties ir jos slaptųjų protokolų pasirašymo buvo okupacijos ir aneksijos aktas. Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų aukščiausiosios tarybos yra priėmusios nutarimus, kuriais 1940 m. nutarimai dėl įstojimo į TSR Sąjungą pripažinti juridiskai negaliojančiais. Kaip žinoma, dauguma valstybių – SNO narių – nepripažįsta Baltijos šalių aneksijos ir laikosi nuomonės, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikas toliau egzistuoja *de jure*.³⁸

Trijų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkų susitikimo Taline metu priimtame Komunikate teigiama, „pastaraisiais metais Baltijos valstybių tautos galėjo atvira patvirtinti savo nepalaužiamą siekimą atkurti nepriklausomybę. Tatai buvo pademonstruota masinių akcijų, rinkimų metu ir įstatymų leidybos procese. 1990 metų kovo 11, kovo 30 ir gegužės 4 bei gegužės 8 dienomis trijų valstybių aukščiausiosios tarybos priėmė istorinius nutarimus dėl visiško jų valstybingumo atkūrimo. Su tuo susijusias derybas su TSRS Baltijos valstybės ketina vesti tarpusavyje derindamos pozicijas ir neišsižadėdamos nepriklausomybės principo.

Baltijos valstybės siekia įsijungti į tarptautinį gyvenimą. Jų tikslas – būti visateisėmis SNO ir kitų tarptautinių organizacijų narėmis.

Baltijos valstybės yra tvirtai pasiryžusios įnešti savo indėlį į Helsinkio procesą ir todėl stengsis, kad būtų įtrauktos į Antrojo Helsinkio pasitarimo dalyvių skaičių. Baltijos valstybių nuomone, jų nepriklausomybės klausimas turi būti įrašytas į naujo aukščiausiojo lygio susitikimo ir Pasitarimo dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje darbotvarkę.

Baltijos valstybės mano, jog nepaprastai svarbu yra laikytis visuotinai pripažintos tarptautinės teisės praktikos ir normų, tarp jų ir tokių, kaip atsisakymas naudoti prievartą ir ekonominį spaudimą tarptautiniuose santykiuose. Jos smerkia tokias akcijas, taikomas bet kuriai valstybei,

³⁷ Lietuvos, Latvijos ir Estijos AT pirmininkų V. Landsbergio, A. Gorbunovo ir A. Riuitelio kreipimasis į „Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentą Džordžą Bušą“; „Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Prezidentą Michailą Gorbačiovą“, Talinas, 1990-05-12, *LRAT LRATP DR*, t. 1. p. 372–373.

³⁸ „Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų pirmininkų susitikimo komunikatas“, Talinas, 1990-05-12, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 375.

taigi ir valstybei – šio susitikimo dalyvei.

Savo sugrįžimą į pasaulinę politiką Baltijos valstybės vertina kaip žingsnį, kuriuo stiprinamas tarptautinis pasitikėjimas, saugumas ir bendradarbiavimas.³⁹ Tą pačią dieną priimtame Baltijos šalių vadovų bendrame pareiškime „*Dėl narystės Europos bendradarbiavimo ir saugumo konferencijoje*“ pabrėžiama: „Baltijos Valstybių Taryba savo svarbiausiu uždaviniu laiko visų trijų Baltijos valstybių visiškos nacionalinės nepriklausomybės atkūrimą.

Mes kreipiamės į visas Europos bendradarbiavimo ir saugumo konferencijos valstybių-narių nacionalines komisijas, kad jos prašytų:

- išklausti Baltijos Valstybių Tarybos atstovų bendrą deklaraciją ir pareiškimą jų tautų vardu,
- Estijos, Latvijos ir Lietuvos komisijas priimti Europos bendradarbiavimo ir saugumo konferencijos narėmis.⁴⁰

Iš pradžių į BVT įėjo šalių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai, vėliau kartu su prezidentais į Tarybą įėjo parlamentų pirmininkai, vyriausybių vadovai ir užsienio reikalų ministrai. Remiantis naujomis sąlygomis toliau buvo tobulinamas 1934 m. Sutartyje numatytas Baltijos valstybių tarpusavio ryšių mechanizmas.

1990 m. birželio 6 d., pirmajame BVT posėdyje Jūrmaloje, įgaliotieji Lietuvos Respublikos,⁴¹ Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos atstovai nusprendė: aukščiausiasis BVT organas yra šalių įgaliotųjų delegacijų, kurioms vadovauja aukščiausieji valstybių pareigūnai, susitikimas. Eiliniai delegacijų susitikimai rengiami du kartus per metus. Vienos iš valstybių iniciatyva gali būti rengiami neeiliniai susitikimai. Pagal šios sutarties 2 straipsnį buvo numatyta rengti tik periodines šalių užsienio reikalų ministrų konferencijas. Be šios konferencijos, buvo sukurtos dar tokios BVT institucijos: vyriausybių vadovų pasitarimai, parlamentų komisijų pasitarimai, įvairių sričių ministrų konferencijos, kitos institucijos, steigiamos delegacijų BVT. BVT sekretoriatas įkurdintas Vilniuje. Kiekviena šalis į sekretoriatą deleguoja savo atstovus. Visi sprendimai BVT institucijose buvo priimami konsensu.⁴²

BVT delegacijos priėmė pareiškimą, kuriame pažymėjo, kad „Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika, atkuriančios savo valstybingumą ir siekiančios tapti Suvienytųjų Nacijų Organizacijos narėmis, pareiškia, kad

gerbia Suvienytųjų Nacijų Organizacijos principus ir veikia pagal juos;

sudarys sąlygas, jog būtų gerbiami įsipareigojimai pagal sutartis bei kitus tarptautinės teisės šaltinius.

³⁹ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų pirmininkų susitikimo komunikatas, Talinas, 1990-05-12, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 376.

⁴⁰ Baltijos Valstybių Tarybos (toliau – BVT) bendras pareiškimas „Dėl narystės Europos bendradarbiavimo ir saugumo konferencijoje“, Talinas, 1990-05-12, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 373.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (toliau – LR AT) nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atstovavimo Baltijos Valstybių Taryboje“. LR AT nutaria: įgalioti LR AT deputatus Vytautą Landsbergį – LR AT pirmininką, Kazimierą Prunskienę – LR ministrę pirmininkę, Česlovą Vytautą Stankevičių – LR AT pirmininko pavaduotoją, Algirdą Saudargą – LR užsienio reikalų ministrą atstovauti Lietuvos Respublikai Baltijos Valstybių Taryboje, Jūrmala, 1990-06-06, m. *LRAT LRATP DR*, t.1, p. 164–165.

⁴² BVT delegacijų susitikimo sprendimas, Jūrmala, 1990-06-06, *LRAT LRATP DR*, t. 1. p. 386–387.

Baltijos Valstybių Taryba kreipiasi į pasaulio šalių parlamentus ir vyriausybes vildamasi, kad, sudarant tarptautines sutartis, susijusias su mūsų trijų Baltijos valstybių teritorija, akvatorija ir oro erdve, bus atsižvelgiama į Lietuvos, Estijos ir Latvijos suverenias teises bei interesus.⁴³

Taip pat priimtame pareiškime „*Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos nuolatinių gyventojų teisių ir laisvių vieningų teisinio reguliavimo principų*“ BVT „pareiškia, kad jų valstybių nuolatinių gyventojų teisių ir laisvių vieningo teisinio reguliavimo pagrindas yra Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo valstybių-dalyvių Vienos susitikimo atstovų baigiamasis dokumentas, taip pat kiti visuotinai pasaulyje pripažinti susitarimai.

Jie išreiškia savo šalių pasirengimą prisijungti prie Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto, Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto, Pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyvinio protokolo bei kitų atitinkamų tarptautinių dokumentų.

Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika, rengdamos visus įstatymų galią turinčius aktus, vadovausis šiuose dokumentuose įtvirtinamomis normomis, tarp jų ir tomis, kurios nustato užsienio šalių piliečių ir asmenų be pilietybės teisės ir laisves.

Delegacijų susitikimo dalyviai yra tos nuomonės, kad Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje gyvenančių TSRS piliečių teisių ir laisvių nustatymas yra vienas iš derybų su TSRS objektų, ir pareiškia, kad sprendami šį klausimą numato išsaugoti ir plėtoti ekonominius, socialinius, kultūrinius ir humanitarinius Baltijos valstybių nuolatinių gyventojų ryšius su jų istorine tėvyne.

Delegacijų susitikimo dalyviai imsis priemonių įgyvendinti Baigiamojo akto ir Madrido baigiamojo dokumento dėl nacionalinių mažumų nuostatas bei sudaryti sąlygas nacionalinių mažumų etniam, kultūriniam, kalbiniam ir religiniam savitumui skatinti.⁴⁴

BVT kreipėsi į TSRS prezidentą M. Gorbačiovą: „<...> Baltijos valstybių kreipimasis dėl mūsų problemų svarstymo pradžios ir toliau yra aktualus. Mes atsižvelgiame į Jūsų ne kartą pareikštą mintį, jog bet kokius ginčus reikia ir galima spręsti derybomis.

Atkurdamos ir visiškai įgyvendindamos visų trijų Baltijos valstybių nepriklausomybę, jų aukščiausiosios tarybos yra numačiusios pereinamąjį teisinio reguliavimo laikotarpį, taigi ir suinteresuotųjų šalių susitarimus. Dėl šio klausimo vilkinimo jau sutriko ekonomikos funkcionavimas. Deformuojasi žmonių santykiai.

Įkurta Baltijos Valstybių Taryba, atstovaujanti Lietuvos Respublikai, Estijos Respublikai ir Latvijos Respublikai. 1990 m. birželio 6 d. pasitarime Jūrmaloje ši Taryba, patvirtinusi trijų šalių interesų bendrumą ir remdama Jūsų paskelbtus naujojo mąstymo principus bei bendrųjų Europos namų idėją, prašo Jūsų surengti bendrą susitikimą, kuriame būtų numatyta būsimųjų derybų tematika, terminai ir tvarka.⁴⁵

⁴³ BVT pareiškimas, Jūrmala, 1990-06-06, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 385.

⁴⁴ BVT pareiškimas „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos nuolatinių gyventojų teisių ir laisvių vieningų teisinio reguliavimo principų“, Jūrmala, 1990-06-06, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 384–385.

⁴⁵ BVT kreipimasis „Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Prezidentui M. Gorbačioviui“, Jūrmala, 1990-06-06, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 386.

1.3. Baltijos šalių valstybingumo pažeidimas

Po Kovo 11-osios Akto paskelbimo sutriko materialinių išteklių tiekimas pramonės įmonėms. Nemaža dalis RTFSR, Ukrainos įmonių vengė vykdyti sutartis, tiekti žaliavas arba reikalavo atsiskaityti už jas valiuta. TSRS, nepripažindama politinio Lietuvos apsisprendimo, ekonominius santykius su ja ėmė grįsti kaip su užsienio valstybe. Viena iš išiečių, švelninančių ekonominę padėtį, buvo Baltijos valstybių savitarpio ekonominių ryšių stiprinimas.

1990 m. balandžio 12 d. Vilniuje įvyko Latvijos TSR Ministrų Tarybos pirmininko V. Bresio, Lietuvos Respublikos ministrės pirmininkės K. Prunskienės, Estijos TSR vyriausybės vadovo E. Savisaaro susitikimas. Latvijos, Lietuvos ir Estijos vyriausybės, remdamosi Baltijos respublikų tautų valstybingumo siekimą ir būdamos įsitikinusios, jog joms naudingų ekonominių ir humanitarinių savitarpio santykių plėtojimas padės pasiekti šį tikslą, pasirašė Latvijos, Lietuvos ir Estijos ekonominio bendradarbiavimo sutartį. Joje pabrėžiama, „jog būtina sutelktomis pastangomis realizuoti respublikų suverenitetą, nustatyti bendrą ekonominę strategiją ir taktiką, kelti Latvijos, Lietuvos ir Estijos tautų gyvenimo lygį; padėti kurti Baltijos respublikoms bendrą ekonominę kompleksą, kartu plėtojant ekonominius ryšius su Tarybų Sąjunga, jos respublikomis, kitomis valstybėmis; keistis informacija ir patirtimi“. Bendro ekonominio gyvenimo komplekso ūkinę veiklą pirmiausia reguliuos rinka. Savo ruožtu valstybė darysianti įtaką ūkiniam gyvenimui daugiausia panaudodama rinkos ekonomikos svertus. Šalys laiko, kad savitarpio integracijos objektas yra šios pagrindinės kryptys: įstatymai, finansų politika ir kainodara, mokslinis techninis bendradarbiavimas, informatika, ekologija, pramonė, žemės ūkis, maisto produktai, žuvininkystė, statyba, kuro energetika, transportas ir ryšiai, prekyba ir materialinis techninis aprūpinimas, ekonominiai ryšiai su užsieniu, socialinė sfera, kultūra ir švietimas, turizmas ir sportas. Sutartis sudaroma laikotarpiui iki 2000 m.⁴⁶

Pasirašytame komunikate patvirtinamos Latvijos, Lietuvos ir Estijos pastangos visokeriopai plėtoti ekonominę integraciją lygiateisiu ir šioms šalims naudingą pagrindu. Sutartis numatė bendrąsias ekonominio bendradarbiavimo plėtojimo kryptis, tarp jų laipsnišką Baltijos rinkos sukūrimą. Sutarties šalys laikėsi tos nuomonės, kad kompleksiskai bei kokybiškai plėtoti prekybinius-piniginius ir rinkos santykius yra strateginė veiksmų kryptis tiek vidaus, tiek tarpusavio bei užsienio ekonominiuose santykiuose. Siekiant įgyvendinti bendradarbiavimo užduotis, numatyta per tris mėnesius įsteigti Baltijos bendradarbiavimo tarybą ir jos komisiją.⁴⁷

Lietuvos jaunuolių šaukimas į TSRS karo tarnybą, pasitraukusiųjų iš jos ieškojimas ir gražinimas į karinius dalinius buvo kitas Lietuvos suvereniteto šiurkštaus pažeidimo požymis. 1990 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priima nutarimą, kuriuo išaiškina, kad 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karo prievolės įstatymas Lietuvos Respublikos piliečių atžvilgiu negalioja⁴⁸, o kovo 14 d. nutraukia Lietuvos teritorijoje esančių TSRS

⁴⁶ „Latvijos, Lietuvos ir Estijos ekonominio bendradarbiavimo sutartis“, 1990-04-12, *Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos archyvas* (toliau – URMA), ap. 4, b. 1, l. 1–8.

⁴⁷ „Komunikatas apie Latvijos, Lietuvos ir Estijos vyriausybių susitikimą ekonominio bendradarbiavimo klausimais“, *Tiesa*, 1990 m. balandžio 14 d.

⁴⁸ LR AT nutarimas „Dėl 1967 m. spalio 12 d. TSRS visuotinės karinės prievolės įstatymo negaliojimo Lietuvos Respublikos teritorijoje“, Vilnius, 1990-03-12, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 57–58.

gynybos ministerijos karinių komisariatų veiklą.⁴⁹ Kovo 19 d. LR Aukščiausiosios Tarybos priimtame pareiškime sakoma: „Tarybinė armija įžengė į Lietuvą 1940 m. birželio 15 d. kaip TSRS agresijos įrankis ir okupuojanti jėga. Ligi šiol jos daliniai naudojami Lietuvos Respublikos teritorija, akvatorija bei oro erdve be reikiamų susitarimų su Lietuvos Respublikos Vyriausybe, todėl piliečiai daugiau kaip 1,5 milijono parašų išreiškta valia reikalavo tos kariuomenės išvedimo. Ši teisiškai neapibrėžto statuso kitos valstybės kariuomenė, įskaitant Valstybės saugumo komitetą ir Pasienio kariuomenę, pavaldi tik savo karinei ir savosios valstybės politinei vadovybei.

Toks TSRS kariuomenės buvimas Lietuvoje, žalingas ekonominiu, ekologiniu, psichologiniu ir politiniu požiūriu, sudaro vyriausybės problemą, kuri, tikimės, netrukus bus sprendžiama.

Tuo tarpu patys kariškiai ir jų šeimos čia niekuo dėti. Jų nedera užkabinėti, įžeidinėti, puoselėti jiems kokio nors priešiško. Būkime jiems draugiški ir mandagūs, tada ir išsiskirsime, neminėdami vieni kitų blogu.

⁵⁰

Balandžio 9 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba detaliau išaiškina šiuos nutarimus ir padaro išvadą, kad „Lietuvos Respublikos piliečių paėmimas ir pristatymas į TSRS karines įstaigas kartinei tarnybai atlikti akivaizdžiai pažeidžia ne tik Lietuvos Respublikos ir TSRS įstatymus, bet ir tarptautinės teisės aktuose įtvirtintas žmogaus ir piliečio teises.“⁵¹

TSRS, naudodamasi įvairiomis propagandos priemonėmis, bandė agituoti Lietuvos jaunuolius tarnauti sovietinėje armijoje. Antai gegužės 29 d. Pabaltijo Raudonosios Vėliavos karinės dalies Nr. 29225 kariai, atliekantys tarnybą Kaliningrado srityje, taip pat darbininkai, tarnautojai ir karių šeimų nariai bendrame susirinkime priėmė kreipimąsi į Lietuvos TSR Aukščiausiąją Tarybą, Lietuvos TSR Ministrų Tarybą (kuri jau neegzistavo), kuriame jie ryžtingai protestuoja prieš Lietuvos „antitarybinę veiklą, nukreiptą prieš socialistinės santvarkos griovimą respublikoje, dirbtinai skatinamą nacionalizmą. Tai atveda į pražūtingas pasekmes tarp tautų, gyvenančių respublikoje, ir griaua marksizmo-leninizmo idėjas nacionaliniu klausimu. Jūsų principas „Viskas lietuviams Lietuvoje ir jokios demokratijos kitiems“ atves prie tarpnacionalinės nesantaikos kurstymo. Nejaugi visi jūs iki šiol nesuprantate ką darote? Kalbate apie tautų draugystę ir lygiateisį bendradarbiavimą, tuo tarpu jūsų darbai ir sprendimai neatitinka tikrovės.

Kviesdami karius bėgti iš armijos, jūs tuo pačiu žlugdote jų jaunus gyvenimus, jų likimus. Ragindami jaunimą pažeisti įstatymus, tuo pačiu jūs raginate juos veikti prieš įstatymus. Mes nemanome, kad tokie žmonės, kurie pažeidė įstatymą, taps gerais darbininkais, kolūkiečiais, mokslininkais, kvalifikuotais inžinieriais ir specialistais. Ne ir dar kartą ne. Gyvenimo patirtis rodo atvirkščiai. Žmogus, kartą pažeidęs įstatymą, eis tuo keliu toliau. Ar tai bus socialistinės valstybės įstatymas, ar kitokio pobūdžio.

Mes, įvairių tautų žmonės, gyvendami viename draugiškame kariniame kolektyve, reiškiamo

⁴⁹ LR AT nutarimas „Dėl TSRS gynybos ministerijos karinių komisariatų, esančių Lietuvos Respublikos teritorijoje, veiklos nutraukimo“, Vilnius, 1990-03-14, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 61.

⁵⁰ LR AT pareiškimas „Dėl tarybinių ginkluotųjų pajėgų Lietuvoje statuso“, Vilnius, 1990-03-19, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 336–337.

⁵¹ LR AT nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos piliečių šaukimo į TSRS ginkluotąsias pajėgas“, Vilnius, 199-04-09, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 108–109.

jums visiems ir jūsų veiklai mūsų nepagarbą.

Atsisakymas organizuoti referendumą kalbą apie tai, kad jūs netikite savo tauta, kad įvykus referendumui jums bus pareikštas nepasitikėjimas. Mes įsitikinę, kad dirbtinai sukeldami įtampą Lietuvoje, skleisdami per radiją ir televiziją iškreiptus faktus, jūs tuo pačiu, visų pirma, siekiate ne tik pakirsti Tarybų Sąjungos, mūsų armijos autoritetą, taip pat siekiate išsilaikyti savo kėdėse ir užsitikrinti melagingą tautos autoritetą.

Bet darbininkų klasė respublikoje dar nepasakė savo ryžtingo žodžio, nors pavieniai, atskiri bandymai buvo. Ir jūs šito ryžtingo žodžio bijote, nes skubiai, be visaliaudinio svarstymo priimate savo neteisėtus, antitarybinius įstatymus.

Mes reikalaujame: gražinti visus karius, kurie paliko savo dalinius, kad toliau tęstų tarnybą. Sudaryti galimybę masinės informacijos priemonėms realiai nušviesti įvykius respublikoje ir užsienyje, taip pat sudaryti galimybę pasisakyti per radiją ir televiziją Komunistų partijos nariams TSKP platformos ir kitoms demokratinėms organizacijoms, kurios nepriklauso „Sąjūdžiui“.

Mes reikalaujame įvykdyti TSRS Ministrų Tarybos Nr. 305 nutarimą „Dėl šaukimo į TSRS gretas“. Remiantis TSRS Konstitucija jaunuoliai privalo įvykdyti savo pareigą liaudžiai, Tėvynei. Užtenka maitinti žmones pažadais. Pagaliau supraskite, kad dabar Jūsų veiklos vaisiai atsiliepia eiliniams žmonėms, dirbantiesiems, o ne Jums. Tuo mes esame įsitikinę.

Mes nepritariame Jūsų veiklai ir reikalaujame iš esmės ją pakeisti ir sudaryti galimybę Lietuvos TSR tautoms dirbti ir gyventi taikiai ir ramioje aplinkoje, konstruktyviai spręsti visus klausimus.

Prašome išnagrinėti mūsų kreipimąsi ir pateikti atsakymą iki 1990 m. birželio 15 d.⁵² Kreipimąsi pasirašė susirinkimo pirmininkas papulkininkis Skorliginas ir tarybinės armijos tarnautoja sekretorė Cibina.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamentas, įpareigotas Lietuvos Respublikos Vyriausybės, birželio 25 d. nusiuntė tokio turinio atsakymą: „Mes suprantame karių, tarnaujančių Pabaltijo karinėje apygardoje ir Kaliningrado srityje, susirūpinimą ir padėtį. Jūs visiškai teisūs, kad mes kalbame apie tautų draugystę ir lygiateisį bendradarbiavimą ir tai realiai įgyvendiname.

Jūsų kreipimasis mums suprantamas, nes Jūs neturite išsamios informacijos nei apie Lietuvos dabartinę padėtį, jos teritorijoje gyvenančių tautų siekius, nei apie lietuvių tautos istorinę praeitį.

Jokių antiįstatyminių žingsnių Lietuvos Respublikos Vyriausybė nepriima. Vyriausybė neprieštaruoja, kad kas nors savanoriškai tarnautų TSRS ginkluotosiose pajėgose ir nesiims jokių priemonių prieš šiuos asmenis. Apie savanorišką karo tarnybą kalbama ir TSRS gynybos ministro pirmojo pavaduotojo 1990 m. gegužės 15 d. Nr. D-24 direktyvoje „*Apie TSRS gynybos įstatymo projektą*“ (20 str.). Kai kurie Lietuvos Respublikos gyventojai pasinaudojo teise ir atsisakė TSRS pilietybės, o tai demokratinėje valstybėje neturi sukelti pasipiktinimo arba pasmerkimo. To paties projekto 15 str. sakoma, kad asmenys be pilietybės arba užsienio piliečiai

⁵² „Обращение к Верховному Совету Литовской ССР, Совету Министров Литовской ССР“, г. Вильнюс, принято 29 мая 1990 г., *Krašto apsaugos archyvas prie Krašto apsaugos ministerijos* (toliau – KAA), f. 1, ap. 1, b. 20, l. 18–19.

neprivalo tarnauti TSRS ginkluotosiose pajėgose.

Taip, buvo daug atvejų, kai būtinosios karo tarnybos kariai pasitraukė iš karinių dalinių. Su šiuo karių kontingentu dirba Karinės tarnybos komisija prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos. Komisija aiškinasi priežastis, kodėl paliekama karo tarnyba, o jos įvairios – pasitaiko pasityčiojimo atvejų, nestatutinių santykių arba fizinio susidorojimo. Šiuos atvejus komisija aiškinasi ir tikslinasi, ir daugeliu atveju kartu su dalinių vadovybe suranda bendrą teisingą sprendimą. Kai kurie kariai sugražinti į dalinius, kiti dėl sveikatos komisuoti arba perkelti tęsti tarnybos į kitus dalinius.

Niekas Lietuvos Respublikoje neskatina psichozės prieš armiją. Žinoma, buitinių nemandagių poelgių pasitaiko, bet Lietuvos Respublikos Vyriausybė tokius veiksmus smerkia.

Lietuvos Respublikos masinės informacijos priemonės realiai atspindi tiek Respublikos, tiek užsienio įvykius, tačiau ne visada programa „Время“ atspindi tikrą padėtį.

Priekaištai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė atsisako organizuoti visaliaudinį referendumą – visiškai nepagrįsti. Tam užtenka prisiminti istorinius faktus ir istorija jau tapusius paskutiniųjų dvejų metų įvykius.

1940 m. jokie referendumo apie įstojimą Tarybų Sąjungos sudėtį nebuvo – tai dokumentiškai patvirtinta, tuomet niekas nereikalavo referendumo. Dabar šito reikalauja žmonės, gyvenantys už Lietuvos Respublikos teritorijos. Mes nebandome tai pavadinti atitinkamais epitetais, žeminti žmonių, kurie nežino tikrosios padėties arba klysta. Juk judėjimas už pertvarką „Sąjūdis“ dar 1989 m. paskelbė programą apie Lietuvos nepriklausomybę, o Lietuvos komunistų partija šią tezę iškėlė savo priešrinkiminėje kampanijoje 1989 m. lapkričio mėnesį. Rinkimai vyko demokratiškai. Rinkėjai savanoriškai išrinko savo deputatus, pažeidimų nebuvo. Tai pripažino ir Maskva. Išrinkti deputatai įvykdė tautos valią, paskelbdami deklaraciją apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. Kyla klausimas: „Kam reikalingas referendumas?“

Mes pasirengę su Jumis diskutuoti įvairiais teisiniais ir socialinės lygybės klausimais, nepiršdami savo idėjų ir neversdami su mumis sutikti arba nesutikti.⁵³

1990 m. spalio 30 d. LR Aukščiausioji Taryba pabrėžė, kad „TSR Sąjungos kariuomenė Lietuvoje yra dalis kitos valstybės militaristinės sistemos bei ideologijos, kuri dabar patiria didelę krizę. Toje sistemoje tebeveikiantys seni privalomosios karo tarnybos mechanizmai vėl neteisėtai taikomi Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba jau anksčiau yra pareiškusi, kad Lietuvos Respublikos piliečiams neprivaloma ir nerekomenduojama tarnauti kitos šalies ginkluotosiose pajėgose; todėl dauguma Lietuvos jaunuolių taip ir pasielgė pavasario šaukimo į Tarybinę armiją metu; tikimės, neatsilieps ir į šio rudens atitinkamus kvietimus, nepabūgs gąsdinimų. Lietuvos Respublika nedraudžia jaunuoliams savo laisva valia eiti į tokią tarnybą, tačiau kviečia teisingai suvokti piliečio pareigą ir svetimos valstybės kariuomenėje netarnauti. Tarybų Sąjungos ginkluotosios pajėgos neturi jokių teisių Lietuvoje prieš tuos, kurie šaukiami neatsiliepia, ar imtis bet kokios prievartos. Suprantama, negali būti naudojama nei psichologinė

⁵³ LR krašto apsaugos departamento atsakymas Skorliginui ir Cibinai (rusų kalba), 1990-06-25, KAA, f. 1, ap. 1, b. 20, l. 20–23.

prievarta, nei jokie gąsdinimai arba primygtiniai įkalbinėjimai.

Artėja laikas, kai Lietuvos vyrai bus pašaukti į Tėvynės tarnybą, ir Aukščiausioji Taryba neabejoja, kad visi atsilies, noriai eis atlikti Lietuvos Respublikos piliečio pareigą.⁵⁴ Lapkričio 5 d. LR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo ir Vyriausybės priimtame pareiškime dar kartą buvo pareikšta, kad „atsisakymas tarnauti kitos valstybės kariuomenėje, pagrįstas suverenos Lietuvos Respublikos įstatymų ir asmeniniu pilietiniu arba kitokiu įsitikinimu, yra absoliuti kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisė, kaip ir visuotinai pripažinta žmogaus teisė.

Atkaklus TSR Sąjungos ginkluotųjų pajėgų nenoras ieškoti kitokio negu okupacinis savo buvimo Lietuvoje statuso bei elgesio suaktualina jau 1989 m. vasarą masinėje parašų rinkimo kampanijoje pareikštą vieningą Lietuvos žmonių reikalavimą – nedelsiant išvesti iš Lietuvos teritorijos visą sovietų kariuomenę. Grėsmė taikai, žmonių gyvybei ir sveikatai turi būti pašalinta.“⁵⁵

Birželio 12 d. V. Landsbergis kartu su Latvijos ir Estijos aukščiausiųjų tarybų pirmininkais A. Gorbunovu ir A. Riuiteliu dalyvavo TSRS Federacijos posėdyje, kur buvo ir TSRS prezidentas M. Gorbačiovas. Tai buvo susiję su BVT birželio 6 d. Jūrmaloje patvirtinta ir pasiūsta telegrama M. Gorbačiovui, kur buvo vėl siūloma, „kad jisai susitiktų su trijų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkais ir būtų galima tokiu būdu apsvarstyti klausimus, kurių susikaupė nemaža ir kurių svarstymas raštu, keičiantis pareiškimais, notomis arba nutarimų projektais, nutarimais, aišku, nėra toks rezultatyvus, koks turėtų būti tiesiogiai pasikalbant ir išsiaiškinat.“ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis politiniame pranešime LR AT posėdyje 1990 m. birželio 13 d. pažymėjo, kad „Federacijos taryba, kaip atrodo, pirmą kartą taip išsamiai arba iš viso gal ir pirmą kartą svarstė Tarybų Sąjungos ateitį, ką daryti su šita tokia respublikų ar valstybių struktūra. Ir ką daryti, jeigu galima ką nors daryti, nes daug kas darosi savaime. Gyvenimas eina, jis yra iškėlęs problemų dėl nevykusios centrinių organų politikos, apie kurią ten buvo kalbama labai atvirai, dėl labai nevykusios įstatymų leidybos, kuri tęsia ir toliau savo tradiciją, nepaisant to, kad mes jau patys atsimenam, porą metų kalbama jau, o gal ir daugiau – nuo pat partinės konferencijos nutarimo dėl decentralizacijos, – tuo tarpu visi įstatymai priiminėjami tiktai kaip daugiau valdžios sutelkti centre ir kaip apriboti respublikų teises <...>.“ V. Landsbergis Federacijos taryboje pateikė keturis teiginius, kurie, jo nuomone, šį tą reiškia Lietuvos perspektyvoms, kalbant su Tarybų Sąjunga dėl visokių konkrečių klausimų ir siekiant valstybinių derybų: „Pirmas būtų – ar dabartinė Tarybų Sąjunga apsispręs kaip federacija, konfederacija, valstybių sandrauga ar bendrija, ar turės mišrių variantų? Lietuva turi pasirinkti savo kelią, galimą dalyvavimą, kaip suverenus tarptautinės teisės subjektas. Tas buvo suprantama aiškiai, kad, vadinasi, valstybė. Kaip mes, valstybė, ne iš vidaus, taip sakant, renkamės kelią, kaip mums ten toliau būti, bet būdami šalia. Galim svarstyti taip, kaip svarstėm savo sutartis su Latvija, Estija, tai yra neuždrausta svarstyti bet kokius

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pareiškimas“, Vilnius, 1990-10-30, *LRAT LRTATP DR*, t. 2, p. 473.

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pareiškimas“, Vilnius, 1990-09-19, *LRAT LRTATP DR*, t. 2, p. 474–475.

variantus, kaip suvereniai valstybei.

Antras. Toks išeities taškas leidžia svarstyti, jei būtų reikalinga, ir Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo taikymą. Buvo laikotarpis, kai labai tą klausimą keldavo mums „jedinstvininkai“, tai kiekvienam lapely, kiekvienam mitinge priekaištaudavo. Bet iš tikrųjų ten dabar centre jis nėra akcentuojamas. Bet jis čia yra, aš jį irgi pažymėjau. Valstybė gali taip pat, jeigu būtų siūlomos kokios sutartys, ir referendumu spręsti.

Trečias. Dvišalių sutarčių sistema, mūsų požiūriu, leis garantuoti strateginius, tranzitinius ir ekonominius TSRS interesus Lietuvoje, taip pat joje gyvenančių TSRS piliečių teises.

Ir ketvirtas – kad šių ir kitų klausimų svarstymas, nukreiptas į derybas ir sutartis, neturi vykti ir transporto blokados sąlygomis, kadangi spaudimas arba prievarta darytų abejotiną bet kokios sutarties teisėtumą.“

Buvo kalbama apie blokadą ir apie Baltijos šalių perspektyvas pradėti derybas dėl santykių sureguliuavimo. Apie tai kalbėjo A. Riuitelis ir A. Gorbunovas. A. Gorbunovas pasiūlė svarstyti tam tikrą variantą – nepriklausomybės deklaracijos pasekmių iššaldymą. Paskui ten buvo kalbama ir apie pačios deklaracijos iššaldymą tam, kad būtų galima konstatuoti juridinį pereinamojo laikotarpio statusą Latvijai, užtikrinant Latvijos Aukščiausiajai Tarybai jos suverenių teisių vykdymą. Tuo metu Latvijoje buvo sudėtingesnė padėtis dėl visokių grasinimų sutrukdyti Aukščiausiajai Tarybai vykdyti savo teisėtos valdžios funkcijas.

V. Landsbergis pažymėjo, kad Lietuva išsiskiria dėl to, kad jos dokumentai yra nedviprasmiški ir pasirinkti sprendimai vienas su kitu susiję, išsamiai apibrėžia juridinę klausimo pusę ir juridinę Lietuvos padėtį: „Na, ir tą patį sako mūsiškiai, kurie į Vakarus važiuoja, į užsienį, ir ta vakarų spauda liudija, kad Lietuva yra išskiriama iš Pabaltijo bendros problemos. Ir tas yra ir su tam tikrais gal plusais, kad gal mes ir greičiau susitarsim, aiškesnė mūsų kalba yra. Kita vertus, gali būti tam tikras pavojus tokio Baltijos valstybių, kaip tam tikros vienumos išskyrimo: kai Lietuva siekia vieno tikslo arba aiškiau, o Latvija ir Estija – ne taip aiškiai arba ne taip apsisprendusios. Ir su jomis gali būti kita kalba: arba vėliau, arba kaip nors atskirai. Mes norime, kad būtų bendra kalba. Žinoma, tą iš dalies lemia ir pasirinkta pozicija, ir problemų formulavimas.“ V. Landsbergis, kalbėdamas apie eventuales derybas su Tarybų Sąjunga, konstatavo, kad Lietuva savo pasirinkimą grindžia kaip suvereni valstybė. Dvišalių sutarčių sistema garantuotų strateginius TSRS interesus Lietuvoje. Tačiau šie ir kiti su derybomis susiję klausimai negali būti svarstomi ekonominės ir transporto blokados sąlygomis.

Tą pačią dieną įvykusiame Baltijos šalių vadovų susitikime su TSRS prezidentu M. Gorbačiovu daug dėmesio skirta Lietuvai. Kaip pažymėjo Lietuvos parlamento pirmininkas, „pokalbis buvo dalykiškas, konstruktyvus. Aš pasakyčiau – net draugiškas, ir tai geras ženklas. Aš manau, kad yra aiškus noras išspręsti problemą, ir išspręsti problemą nevienareikšmiškai, ne, taip sakant, priverčiant paklusti stipresniajam, o rasti priimtina, tam tikrą galbūt net ir formaliai priimtina variantą, nes formaliai prezidentą M. Gorbačiovą įpareigoja ir III deputatų suvažiavimo nutarimas. <...> Suprantama, kad baigti blokadą, man atrodo, jam ir pačiam norisi, ir kuo greičiau. Tikrai galbūt yra toks momentas, kai visa tai yra labai matoma, labai stebima ir reikia, kad būtų

tuo pačiu metu iš abiejų pusių kas nors padaryta, o ne iš vienos pusės: nereikalaujama nei mūsų kapituliacijos, bet atseit mes neturime reikalauti ir Tarybų Sąjungos kapituliacijos. Čia daugiau tokio psichologinio pobūdžio politiniai dalykai, bet jie irgi turi reikšmės <...>⁵⁶.

Estijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas A. Riuitelis iš susitikimo su M. Gorbačiovu padarė išvadą, kad TSRS prezidentas aiškiai suprato, jog Pabaltijo kraštų išsilaisvinimo procesas negrižtamas. Jis links pripažinti Estijoje paskelbtą „pereinamąjį laikotarpį“ kelyje į tikrąją Estijos nepriklausomybę. M. Gorbačiovas sutiko artimiausiu laiku nustatyti Estijos politinį statusą. Pokalbyje M. Gorbačiovas vartojo terminus „nepriklausoma Estija“, „Estijos valstybė“. Užuot vartojęs anksčiau vartotą žodį „dialogas“, jis kalbėjo apie derybas. A. Riuitelio nuomone, M. Gorbačiovo pozicijos pasikeitimui turėjo įtakos B. Jelcino sėkmė.⁵⁷

TSRS Ministrų Tarybos pirmininko N. Ryžkovo kvietimu birželio 11–13 d. Maskvoje lankėsi Lietuvos vyriausybės vadovė K. Prunskienė ir jos pirmasis pavaduotojas A. Brazauskas. Iš esmės tai buvo konsultacinio pobūdžio vizitas, kartu zonuojant Maskvos politikų tendencijas Lietuvos atžvilgiu. Birželio 13 d. jie susitiko su TSRS Ministrų Tarybos pirmininku N. Ryžkovu ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos pirmininku A. Lukjanovu. Vizito uždavinys – patikslinti Lietuvos ir TSRS ekonominių santykių normalizavimo sąlygas ir derybų dėl Lietuvos Respublikos valstybingumo įtvirtinimo prielaidas. Pokalbiuose buvo keliami šie klausimai: 1) derybų pradžia ir sąlygos; 2) TSRS vykdomos Lietuvos ekonominės ir transporto blokados nutraukimas; 3) Lietuvos jaunuolių, į kuriuos pretenduoja TSRS ginkluotosios pajėgos, problemos išsprendimas susitarimu, o ne jėga; 4) TSRS valdžios trukdymai įvažiuoti į Lietuvą užsieniečiams. Kremliaus vadovai pabrėžė, kad derybos dėl Lietuvos išstojimo iš TSRS gali prasidėti tik tai sustabdžius Kovo 11-osios Akto veikimą, tačiau nėra reikalo sustabdyti Lietuvos parlamento priimtų įstatymų veikimo. Be to, jie siūlė variantą pasilikti TSRS sudėtyje ypatingo Lietuvos statuso sąlygomis. N. Ryžkovo nuomone, derybos dėl Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo gali užtrukti 2-3 metus. K. Prunskienės nuomone, užtektų 2-3 mėnesių. Pasiiekta, kad atnaujintas degiųjų dujų 3 mln. 500 tūkst. kubinių metrų per parą ir kai kurių kitų žaliavų tiekimas. N. Ryžkovo nuomone, blokada labiau pakenkė Tarybų Sąjungai negu Lietuvai. Duodant kyšius pasienio sargyboms, vyksta labai intensyvi prekyba su Baltarusija, Rusija ir Ukraina.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijoje M. Gorbačiovas pareiškė, kad jis „labai plačiai“ interpretuos reikalavimą Lietuvai atšaukti Kovo 11 d. deklaraciją prieš prasidedant pokalbiams. „Jei būtų suspenduoti tie veiksmai ir grįžta į kovo 10 d. padėtį nors tam laikotarpiui, kol vyks derybos, jau galėtume jas pradėti.“⁵⁸

TSRS vadovybė iki pat Tarybų Sąjungos egzistavimo pabaigos priešinosi oficialiam Lietuvos,

⁵⁶ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio politinis pranešimas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos posėdyje“, 1990-06-13, *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos leidykla, 1991, t. 9, p. 464–472.

⁵⁷ *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990-1991 metai: įvykių kronika*, V. Skuodis sudar., Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centras, 1997, p. 132.

⁵⁸ Kašauskienė V., „Konfrontacija su Maskva“, p. 277; *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, p. 132–133.

Latvijos ir Estijos nepriklausomybės atkūrimo pripažinimui ir vengė su jomis pradėti tikrąsias derybas dėl okupacinės kariuomenės pasitraukimo. Tuo pat metu Lietuva nuosekliai stiprino savo suverenitetą. Antai 1990 m. liepos 17 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba išleido įstatymą, kuriuo Lietuvoje buvo įvesta privalomoji karo tarnyba.⁵⁹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos neeilinės sesijos, vykusios 1990 m. rugpjūčio 7 d., uždarame posėdyje buvo svarstytas pasiruošimo deryboms tarp Lietuvos Respublikos ir TSRS klausimas. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas, valstybinės derybų su Rusija komisijos vadovas Č. V. Stankevičius supažindino deputatus su pasirengimu derybomis su RTFSR. Savo kalboje Č. V. Stankevičius sakė: „negalima atskirti derybų problematikos su Tarybų Sąjunga nuo derybų problematikos su Rusijos Federacija. Mano supratimu, argumentai, kad to padaryti negalima, yra tokie. Keičiasi abiejų subjektų, mūsų derybų partnerių, kompetencija. Aišku, ir viešai, ir gana oficialiai yra paskelbta, kad senoji Tarybų Sąjungos struktūra yra paleidžiama arba reformuojama ir bus kuriama naujoji Tarybų Sąjungos struktūra, tai yra Tarybų Sąjunga kaip subjektas savo kompetencijos ribas keis ir tos ribos bus nustatytos naujai. Iš kitos pusės, Rusijos Federacija yra paskelbusi savo suvereniteto deklaraciją, iš kurios taip pat išvelgiama, kad jos kompetencija bus aiškiai išplėsta suvereniteto kryptimi. Todėl, kada dar nėra aišku šitos kompetencijos pasidalijimas, Lietuvos derybų su Tarybų Sąjunga ir Rusijos Federacija objektų ir problematikos sritis susilieja. Todėl yra labai teisinga, kad šitie klausimai svarstomi kartu ir kad Lietuvos nuostatos ir principiniai reikalavimai bei sąlygos turėtų būti bendrai aptartos. Mano pareiga yra išdėstyti kai kuriuos samprotavimus dėl derybų tarp Rusijos ir Tarybų Sąjungos <...>.“⁶⁰

„Mano supratimu, specialiosios sutartys su Rusijos Federacija turi labai aiškius derybų tikslus, apibrėžtą jų sritį ir konkrečius sprendimus. Tai gali būti specialūs susitarimai, tarpvyriausybiniai susitarimai ekonomikos, prekybos mainų srityje, sakysime, kitose sferose, humanitarinėje, pilietinių santykių ir t.t.“⁶¹ Toliau jis išdėsto koncepciją bendrųjų principų, kuriais būtų nustatomi santykiai tarp Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos: „Pirmasis toks principas galėtų būti formuojamas, kad dabarties ir ateities santykių, visų santykių tarp dviejų šalių pagrindas yra 1920 metų liepos 12 dienos sutarties pagrindinės nuostatos ir tos sutarties dvasia, tai yra išeities taškas būtų liepos 12 dienos sutartis.

Antrasis principas gal galėtų būti toks, kad abi šalys turėtų deklaruoti savo siekimą, kad būtų kuo greičiau likviduotos Antrojo pasaulinio karo pasekmės, tarp jų Lietuvos inkorporavimo į Tarybų Sąjungą pasekmės.

Trečiąjį principą matyčiau tą, kad šalys abipusiškai įsipareigoja besąlygiškai laikytis 1990 metų Kovo 11 dienos Akto „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, kurį priėmė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, ir 1990 metų birželio 12 dienos deklaracijos „Dėl

⁵⁹ „Lietuvos Respublikos Laikinasis krašto apsaugos prievolės įstatymas“, Vilnius, 1990-07-17; LR AT nutarimas „Dėl laikinojo krašto apsaugos prievolės įstatymo įgyvendinimo“, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 219–224.

⁶⁰ „Stankevičiaus Č. V. politinis pranešimas“, *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji ir neeilinė sesijos 1990 m. liepos 31 d. 1990 m. rugpjūčio 7, 21–22 d. 121–122; 1–6 posėdžiai. Stenogramos*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, p. 181–182.

⁶¹ *Ten pat*, p. 182–183.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos valstybinio suvereniteto“, kurią priėmė pirmasis Rusijos Federacijos deputatų suvažiavimas.

Ketvirtuoju principu būtų pageidautina laikyti Rusijos deklaruojamą pažadą, kad jinais visada palankiai atsižvelgs į Lietuvos siekimą demilitarizuoti savo teritoriją ir laikytis neutraliteto.

Penktuoju principu matau tokią nuostatą, kad tarpusavio sutartyse visada bus atsižvelgiama į tą faktą, kad Lietuvos Respublika veikia kaip nepriklausoma valstybė, o Rusijos Federacinė Socialistinė Respublika dalį savo galių perduoda Tarybų Sąjungai. Tai yra aiškūs subjektų apibrėžimai, partnerių apibrėžimai.

Šešta, kad sutartys tarp dviejų šalių būtų tik dvišalės, kad jos nebūtų atviros trečiųjų šalių prisijungimui ir kad yra neleistinas šių sutarčių reguliavimo srities išplėstas aiškinimas arba tų sutarčių panaudojimas susitariančios šalies įjungimui į valstybių sąjungą. Tai yra aiškios dvišalės sutarties ribos be to sutarties atvirumo principų.

Kyla klausimas ir dėl sutarčių arba susitarimų garantijų. Būtų galima formuluoti tokį principą, kad dvišalių sutarčių garantijas užtikrina pačios susitariančios šalys be TSRS ar kitos kurios nors trečios šalies dalyvavimo. O įsipareigojimai ir įgaliojimai, kylantys iš šios sutarties, negali būti perduoti Tarybų Sąjungai arba kitai trečiajai šaliai, tai yra šitos sutartys yra visiškai savarankiškos ir įgaliojimus užtikrina pačios susitariančios šalys, neįtraukdamos į tą sferą trečiųjų šalių.

Aštuntuoju principu – formuluočiau tarptautinėje praktikoje priimtą normą, kad savitarpio santykiuose šalys turi neleisti kišimosi į viena kitos vidaus reikalus, nenaudoti bet kokio politinio ir ekonominio spaudimo ir neskatinti tokių veiksmų.

Ir devintasis principas, kad spręsdamos piliečių teisių klausimus kitos šalies teritorijoje šalys vadovautųsi tarptautinių susitarimų ir konvencijų nuostatomis. Žinoma, tokioje deklaracijoje turėtų būti numatyti ir bendrieji principai, kurie galėtų tarnauti kaip preambulė, t.y. pirmiausia turėtų būti pabrėžta ištikimybė visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, kurių dabartiniu metu plačiai pripažintų turbūt yra 10.

Antras svarbus dalykas – tai šalių pasiryžimas veikti sutinkamai su Suvienytųjų Nacijų Organizacijos įstatais ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimų dokumentų nuostatomis, tai yra nusiteikimas pripažinti ir veikti sutinkamai su tais dokumentais. Ir gal dar vienas iš svarbesnių principų būtų šalių pripažinimas kitai pusei neatimamos teisės į nepriklausomybę ir suverenią valstybę.“⁶²

LR AT neeilinėje sesijoje buvo konstatuota, kad Lietuva baigė pasirengti deryboms, pritaria derybų tarp Lietuvos ir TSRS pagrindinėms nuostatomis bei tikslams,⁶³ tarp kurių buvo nurodytas tikslas „susitarti dėl SSRS ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos terminų ir etapų“. Nors 1990 m. antrąjį pusmetį įvyko keletas Lietuvos delegacijos ir TSRS vyriausybės derybinių susitikimų, buvo akivaizdu, kad M. Gorbačiovo ir N. Ryžkovo TSRS

⁶² *Ten pat*, p. 183–185.

⁶³ LR AT nutarimas „Dėl derybų tarp Lietuvos Respublikos ir TSR Sąjungos pagrindinių nuostatų ir tikslų“, Vilnius, 1990-08-07, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 322; LR Aukščiausiosios Tarybos komunikatas, Vilnius, 1990-08-07, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 400.

vadovybė atkurti normalių santykių su Lietuva neketina.⁶⁴

Buvo stengiamasi armijos problemą svarstyti kartu su Latvijos ir Estijos atstovais, formuojant kiek įmanoma vieningesnę poziciją. Dar 1990 m. gegužės 28–29 d. Vilniuje įvyko Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos aukščiausiųjų tarybų užsienio reikalų komisijų atstovų konsultacinis pasitarimas. Laikydami 1990 m. gegužės 15 d. susitikimo Taline susitarimų dvasios ir atsižvelgdami į tarptautinę Baltijos valstybių problemos reikšmę, pasitarimo dalyviai priėjo prie išvados, „kad tokie klausimai, kaip pasiruošimas ir dalyvavimas Antrajame Helsinkio pasitarime, teritorijų neliečiamybė ir sienų klausimas, TSRS ginkluotųjų pajėgų buvimas Baltijos valstybių teritorijose, TSRS piliečio statusas, gali būti sprendžiami po jų parengiamojo suderinimo ir konsultacijų Baltijos aukščiausiųjų tarybų komisijose“⁶⁵.

* * *

Politinėje srityje Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas iš pradžių apsiribojo tik vieningos pozicijos išsakymu įvairiais užsienio politikos klausimais. Ypač reikšminga suderinta Baltijos valstybių pozicija TSRS atžvilgiu. Reikšmingiausias dokumentas – 1990 m. birželio 30 d. Taline Baltijos aukščiausiųjų valstybių vadovų (V. Landsbergio, A. Riutelio, A. Gorbunovo) pasirašyta BVT deklaracija „*Dėl valstybinės nepriklausomybės*“, kurioje pabrėžiama: „Lietuvos Respublikos 1990 m. kovo 11 d., Estijos Respublikos 1990 m. kovo 30 d. ir Latvijos Respublikos 1990 m. gegužės 4 d. aukščiausiųjų tarybų aktais nustatyta, kad Tarybų Sąjungos karinė Baltijos valstybių okupacija nenutraukė jų nepriklausomo valstybingumo *de jure*. Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybingumas iki šiol veiksmingas ir pasaulio demokratinių šalių pripažįstamas, nepaisant to, kad jų konstitucijų veikimas buvo nutrauktas beveik penkiasdešimčiai metų.

Aukščiau minėtais aktais pripažinta, kad valstybinis valdymas, besiremiantis Tarybų Sąjungos Konstitucija, šioje teritorijoje ir Baltijos valstybių atžvilgiu yra neteisėtas.

Baltijos Valstybių Taryba mano, jog visiškos faktinės Estijos, Latvijos ir Lietuvos nepriklausomybės atstatymo terminai ir etapai, atsižvelgiant į konstitucijų, veikusių iki šalių okupacijos 1940 metų birželį, iš esmės pagrindžiamąją reikšmę, privalo būti nedelsiant aptarti tarpvalstybinėse bendrose suinteresuotųjų pusių derybose.

Baltijos Valstybių Taryba mano, jog dera kreiptis į tarptautines organizacijas ir įvairias Europos šalis, taip pat ir į Šiaurės šalių tarybą bei jos nares su prašymu geranoriškai tarpininkauti organizuojant derybas, kurių tikslas būtų visiškas Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos nepriklausomo valstybingumo *de facto* atstatymas, tuo likviduojant An-

⁶⁴ Žr. plačiau: Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 26–27; Stankevičius Č. Apie derybas dėl okupacinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos. *Rusijos kariuomenės išvedimas 1990–1993 metais. 2003 m. rugpjūčio 29 d. mokslinės konferencijos medžiaga*, Surgailis G., sudar., Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacijos aprūpinimo tarnyba, 2003, p. 17.

⁶⁵ Estijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Užsienio reikalų komisijos pirmininko Indreko Toomės, Latvijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Užsienio reikalų komisijos pirmininko pavaduotojo Indulio Berzinio ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Užsienio reikalų komisijos pirmininko Emanuelio Zingerio pareiškimas (nepasirašytas egzempliorius), Vilnius, 1990-05-29, *LRSA*, f. 2, ap. 4, b. 4, l. 57.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

---

trojo pasaulinio karo pasekmes Europos šiaurės rytuose.“⁶⁶

Tą pačią dieną trijų Baltijos valstybių aukščiausieji atstovai kreipėsi į Europos Parlamento prezidentą Enrigue Baron Crespo, taip pat į visų Parlamento frakcijų vadovus, „<...> prašydamos, kad būtų sudaryta oficiali tarpparlamentinė trijų Pabaltijo šalių delegacija Europos Parlamente.

Tai sudarytų sąlygas:

- trims Pabaltijo šalims konstruktyviai dalyvauti Europos parlamento darbe;
- sėkmingiau koordinuoti Pabaltijo šalių pastangas kuriant bendrus Europos namus;
- panaikinti gėdingas Hitlerio–Stalino pasekmes – Antrojo pasaulinio karo palikimą;
- sėkmingiau keisti ekonominę ir socialinę sistemą, tarybinės okupacijos primestą Lietuvai,

Estijai ir Latvijai;

greičiau atkurti tikrą Lietuvos, Estijos ir Lietuvos valstybingumą ir sustiprinti demokratine šių šalių tvarką.

Mes tikimės Jūsų paramos.“⁶⁷

Taip pat buvo kreiptasi į Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos prezidentą Andersą Björcką. Kreipimesi sakoma: „Norėtume išreikšti pasitenkinimą nuolat besikeičiančiais ryšiais tarp Jūsų vadovaujamos Europos Tarybos ir neseniai atkurtų Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių.

Norėtume Jums priminti, kad daugelį metų mūsų valstybės buvo oficialios Tautų Lygos narės, o prasidėjus Antrajam pasauliniam karui tapo grobuoniškų susitarimų tarp Hitlerio ir Stalino aukomis. Deja, karo pabaigoje Vakarų demokratijos buvo per daug pasyvios derybose su Tarybų Sąjunga, kuri buvo militarizuota ir pasiruošusi tolesniam smurtui; todėl Lietuva, Latvija ir Estija – de jure nepriklausomos valstybės – liko sovietų okupuotos.

Dabar atėjo laikas atstatyti istorinį teisingumą. Mūsų valstybės teisėtai pareiškė, kad atkuria savo nepriklausomybę ir yra pasiruošusios tapti demokratiškomis Europos šalių partnerėmis. Todėl mes kreipiamės į Jūsų ir į visų 23 šalių – Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos narių užsienio reikalų ministerijas, prašydamos suteikti Lietuvai, Latvijai ir Estijai specialų svečių delegacijos statusą.

Tai leistų mums laipsniškai įsilieti į Europos tautų šeimą, dalyvauti sprendžiant visus su Europa susijusius klausimus, įgyti šiuolaikinės demokratijos patirties ir sparčiau žengti socialinės, ekonominės ir humanitarinės pažangos keliu.“⁶⁸

TSRS vadovybės paskelbta Lietuvos valstybės ekonominė blokada tęsėsi iki liepos pradžios. Tą proga 1990 m. liepos 7 d. BVT Vilniuje priėmė pareiškimą, kuriame pažymėjo, kad trys Baltijos šalys – Latvija, Lietuva ir Estija su pasitenkinimu pažymi, kad TSRS vadovybė davė nurodymus nutraukti ekonominę blokadą prieš Lietuvą, ir mano: kad propaganda paremta šaltojo karo dvasia nepadedą spręsti tarpusavio santykių tarp Baltijos valstybių ir TSRS; Baltijos valstybėms neturi būti sudaromos jokios kliūtys jų santykiuose su kaimynais ir Vakarų

⁶⁶ BVT deklaracija „Dėl valstybinės nepriklausomybės“, Talinas, 1990-06-30, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 392–393.

⁶⁷ Baltijos valstybių vadovų V. Landsbergio, A. Riuitelio, A. Gorbunovo kreipimasis: „Europos Parlamento Prezidentui ponui Enrigue Baron Chrespo“, Talinas, 1990-06-30, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 393.

⁶⁸ Baltijos valstybių vadovų V. Landsbergio, A. Riuitelio, A. Gorbunovo kreipimasis: „Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos Prezidentui ponui Anders Björckui“, Talinas, 1990-06-30, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 394.

pasauliu.⁶⁹ Tačiau ir vėliau TSRS pareigūnai atsisakė garantuoti, kad bus vykdomos sutartys dėl išteklių ir prekių pardavimo Lietuvai jau nuo 1990 m. spalio mėnesio. Toliau tęsėsi bankų ir diplomatinė blokada, vakarinių Lietuvos sienų uzurpacija, ginkluotas kišimasis į civilinius reikalus, buvo terorizuojami jaunuoliai, atsisakantys tarnauti svetimoje kariuomenėje. Visaip stengtasi destabilizuoti vidaus padėtį ne tik Lietuvoje ir ne vien Baltijos regione. „Konservatyviosios TSRS jėgos siuntė į Lietuvą Tarybų Sąjungos Komunistų partijos aukštus pareigūnus, kad šie klaidintų pirmiausia kitataučius Lietuvos gyventojus. Tai ardomajai veiklai buvo skiriama daug lėšų ir propagandos priemonių, rengiama nauja agresija. Iškilus grėsmei LR AT prezidiumas kvietė „pasaulio tautas ir demokratines valstybes nelikti pasyviais didėjančio pavojaus Baltijos šalims akivaizdoje.“⁷⁰ Svarbi parama Lietuvai buvo TSRS demokratinių jėgų, respublikų nepriklausomybės siekiai bei Vakarų šalių pozicija⁷¹.

1990 m. liepos 27–28 d. Jūrmaloje įvyko Latvijos, Lietuvos, Rusijos TFSR ir Estijos aukščiausiųjų tarybų pirmininkų susitikimas (Latvijos Respublikai atstovavo A. Gorbunovas, Lietuvos Respublikai – V. Landsbergis, – B. Jelcinas, Estijos Respublikai – A. Riuitelis). Susitikimo dalyviai nusprendė nedelsiant pradėti rengti dvišales valstybių sutartis tarp Rusijos Federacijos ir Latvijos Respublikos, Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos, Rusijos Federacijos ir Estijos Respublikos: pradinė politinė-teisinė sutartis, taip pat sutartys dėl ekonominių, mokslinių-techninių, prekybinių, socialinių, nacionalinių, kultūrinių ir kitokių santykių, taip pat pilietybės klausimais. Be to, šalys susitarė nekelti jokių išankstinių sąlygų.

Šis darbas pavedamas specialioms komisijoms, kurioms vadovaus aukščiausiųjų tarybų pirmininkų pavaduotojai arba atitinkami pareigūnai ir ekspertai, ir turi būti užbaigtas per pusantro du mėnesius. Tuo pačiu laiku turi būti išspręsti protokoliniai sutarčių pasirašymo klausimai. Politines-teisines sutartis pasirašo šalių, sudarančių sutartis, aukščiausiųjų tarybų pirmininkai. B. Jelcinas pareiškė, kad sutartys su Latvija, Lietuva ir Estija turi būti vienos pirmųjų, kurias sudarys Rusija. Rusijos TFSR pasirašys sutartis su trimis Baltijos valstybėmis keturių ar šešių savaičių laikotarpiu, pripažindama Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikų suverenumą, ir nebus iškelta politinių arba ekonominių sąlygų.⁷²

Todėl BVT liepos 27 d. Jūrmaloje paskelbė pareiškimą, kurį pasirašė trijų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai V. Landsbergis, A. Riuitelis ir A. Gorbunovas. Pareiškimе teigiama: „Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika savo įgaliotųjų atstovų Baltijos Valstybių Taryboje asmenyje,

vadovaudamasi trijų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų aktais, kuriais atkuria jų nepriklausomybę,

⁶⁹ Заявление Совета Балтийских Государств, Vilnius, 1990-07-07, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 1, l. 38.

⁷⁰ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pareiškimas“, Vilnius, 1990-09-19, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 466.

⁷¹ Žr. plačiau: Kašauskienė V., „Konfrontacija su Maskva“, p. 286–306.

⁷² Сообщение о встрече Председателей Верховных Советов Латвийской Республики, Литовской Республики, Российской Советской Федеративной Социалистической Республики и Эстонской Республики, Jūrmala, 1990-07-27-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 2, l. 73.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

pripažindamos, kad visų tolesnių santykių su TSR Sąjunga formavimo pagrindas yra taikos ir kitos sutartys, sudarytos tarp Baltijos valstybių ir su TSRS iki 1940 metų birželio,

norėdamos palaikyti lygiateisius ir draugiškus santykius su TSRS, jos sąjunginėmis respublikomis ir kitomis valstybėmis,

atsižvelgdamos į sutarčių su RTFSR, kitomis TSRS respublikomis ir kitomis valstybėmis sudarymo procesą, taip pat į jau sudarytas Baltijos valstybių savitarpio sutartis, p a r e i š k i a:

1. Trijų Baltijos šalių įgaliotieji atstovai nedalyvavo rengiant TSRS sąjunginę sutartį ir nemano, kad ateityje galėsiančios šiame procese dalyvauti.

2. Bet kurios Baltijos valstybių sutartys su TSRS, jos sąjunginėmis respublikomis ir kitomis valstybėmis gali būti sudaromos tik remiantis mūsų valstybių aukščiausiųjų tarybų priimtų nepriklausomybės atkūrimo aktų nuostatomis.

3. Derybas su TSRS tikslingiausia vesti pagal principą „trys plius vienas“ arba tuo pačiu laiku ir glaudžiai koordinuojant, o jų rezultatas turi būti politinio pobūdžio sutartys, kuriomis ateityje būtų grindžiamos tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo sutartys pagal atskiras veiklos ir interesų sritis.

4. Trys Baltijos valstybės viena kitai neturi jokių teritorinių, turtinių ar kitų pretenzijų.

5. Trys Baltijos valstybės kreipiasi į kiekvieną iš dvylikos TSRS respublikų prašydamos pareikšti: ar turi jos kokių teritorinių, turtinių bei kitų reikalavimų Lietuvos Respublikai, Estijos Respublikai ir Latvijos Respublikai. Per mėnesį atsakymo negavus, bus laikoma, kad tokių pretenzijų nėra⁷³.

Pastarasis dokumentas svarbus pabrėžiant Baltijos šalių solidarumą, tačiau, kita vertus, jis įdomus tuo požiūriu, kad formaliai Estija ir Latvija traktuojamos kaip valstybės, nors deklaracijas apie jų valstybinį statusą priėmė tarybiniai aukščiausiosios valdžios organai. Pasirodo, teisinis nonsensas tarybinėje praktikoje nedaug tereiškę.⁷⁴

Ten pat liepos 28 d. BVT pareiškime pažymima, kad TSRS centrinės valdžios organai imasi įvairaus pobūdžio priemonių, kurių tikslas – sutrukdyti atkurti Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių nepriklausomybę ir destabilizuoti padėtį Baltijos regione. Viena iš tokių priemonių tapo pagal TSRS Ministrų Tarybos potvarkį asociacijos „Integral“ sukūrimas, kuri direktyvine tvarka jungia vadinamąsias sąjunginio pavaldumo įmones ir organizacijas, kurios yra tiesiogiai pavaldžios TSRS Ministrų Tarybai.

BVT tokius žingsnius vertina kaip šiurkštų Estijos Respublikos valstybinės nepriklausomybės pažeidimą, kurio tikslas – jos ekonomikos skaldymas ir dezorganizacija. Tokie žingsniai iš esmės prieštarauja Kopenhagos konferencijos baigiamojo posėdžio dokumento saugumo ir bendradarbiavimo Europoje 5.2 straipsniui.

BVT ryžtingai protestuoja prieš neteisėtus veiksmus ir pareiškia, kad jie gali tik pasunkinti problemų sureguliuojimą tarp Baltijos valstybių ir Tarybų Sąjungos. BVT, Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikų vardu taip pat pareiškė apie savo solidarumą ir pasirengimą visomis jėgomis

⁷³ „Baltijos Valstybių Tarybos pareiškimas“, Jūrmala, 1990-07-27, *LRAT LRATP DR*, t. 1, p. 398–399.

⁷⁴ Kašauskienė V., „Konfrontacija su Maskva“, p. 291.

ir priemonėmis palaikyti tuos, kam taikomi tokio pobūdžio metodai.⁷⁵

Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai bendru pareiškimu atsisakė dalyvauti TSRS prezidento M. Gorbačiovo šaukiamoje respublikų vadovų konferencijoje TSRS Federacijos klausimams aptarti. Jų pareiškimė sakoma, jog nemato galimybių tame procese dalyvauti ir ateityje. 1990 m. rugpjūčio 21 d. Latvijoje įvykusiame Estijos, Latvijos ir Lietuvos aukščiausiųjų tarybų pirmininkų pasitarime buvo derinamos trijų Baltijos valstybių pastangos kelyje į visapusišką nepriklausomybę ir jų laikysena Kremliaus atžvilgiu. Buvo vieningai protestuota prieš sovietinės kariuomenės buvimą Baltijos kraštuose. Ši kariuomenė laikytina okupacine jėga. Estijos vyriausybė sieks susitarti dėl laipsniško tų jėgų atitraukimo iš Estijos ir, jeigu tuo klausimu prasidės derybos, estai pirmiausia pasiūlys, kad Estijoje esantys sovietinės kariuomenės daliniai taptų pavaldūs Estijos valdžiai.⁷⁶

1990 m. rugsėjo 5 d. Vilniuje įvyko BVT posėdis, skirtas išreikšti Estijos, Latvijos ir Lietuvos požiūriui į rugsėjo 12 d. Maskvoje įvyksiantį JAV, TSRS, Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir besivienijančių Vokietijų susitikimą, atkreipti pasaulio valstybių vadovų dėmesį, kad kartu reikia spręsti klausimą dėl Antrojo pasaulinio karo pasekmių Baltijos valstybėms likvidavimo. Susitikime dalyvavo: Estijos Respublikos – Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Arnoldas Riutelis, ministras pirmininkas Edgaras Savisaaras, užsienio reikalų ministras Lennartas Meris, Latvijos Respublikos – Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas Dainis Ivansas, ministras pirmininkas Ivaras Guodmanis, parlamentinės Užsienio reikalų komisijos pirmininkas Indulis Berzinis bei sekretorius Janis Krūminis, Lietuvos Respublikos – Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas Česlovas Stankevičius, ministrė pirmininkė Kazimiera Prunskienė, užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas, teisingumo ministras Pranas Kūris.⁷⁷

BVT priėmė pareiškimą „Dėl būsimosios Vokietijos problemos tarptautinio politinio sureguliuavimo ir Helsinkio proceso plėtojimo“, kuriame sveikina Vokietijos susivienijimą, išreiškiantį vokiečių tautos siekius, atitinkančius teisingumo bei humanizmo principus. Kartu BVT atkreipia dėmesį į tai, jog Antrojo pasaulinio karo metu Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika, lygiateisės Tautų Sąjungos narės, neteko valstybinės nepriklausomybės. Europoje tai vienintelės valstybės, kurių nepriklausomybė iki šiol dar visiškai neatkurta. BVT reiškia didelį susirūpinimą, kad Vokietijos problemos sprendimas gali būti suvoktas kaip paskutinis žingsnis likviduojant Antrojo pasaulinio karo padarinius Europoje, t. y. Lietuvos, Estijos ir Latvijos likimas gali būti nulemtas be šių valstybių tautų valios. „Todėl BVT pareiškia, kad:

- a) TSR Sąjunga niekada nėra turėjusi ir dabar neturi įgaliojimų atstovauti Lietuvai, Estijai ir Latvijai;
- b) Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos likimas ir sienos nėra

⁷⁵ „Заявление Совета Балтийских Государств“, Jūrmala, 1990-07-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 2, l. 71–72.

⁷⁶ *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, p. 161–162, 179.

⁷⁷ BVT posėdis. LR AT Informacijos skyrius. Vyriausybės informacijos tarnyba, Vilnius, 1990-09-05, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 1, l. 59.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

TSRS vidaus reikalas ir negali būti TSRS susitarimo su trečiosiomis šalimis objektas, nedalyvaujant pačioms Baltijos valstybėms;

c) valstybės – Antrojo pasaulinio karo sąjungininkės – Didžioji Britanija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Prancūzijos Respublika ir Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga – yra įsipareigojusios pagal Atlanto chartiją, Deklaraciją dėl politinės išvaduotos Europos ateities, Teherano, Jaltos, Potsdamo konferencijų baigiamuosius aktus garantuoti valstybingumo atkūrimo teises ir kitas suverenias tautų, tarp jų Baltijos šalių, teises, pamintas Antrojo pasaulinio karo metu;

d) visiškas Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybingumo atkūrimas turi būti tarptautinio svarstymo objektas derybose dėl Antrojo pasaulinio karo pasekmių likvidavimo, taigi ir tikraverčio Helsinkio proceso dalis.

Baltijos Valstybių Taryba kviečia valstybes – Antrojo pasaulinio karo sąjungininkes – Didžiąją Britaniją, Jungtines Amerikos Valstijas, Prancūzijos Respubliką ir ypač TSR Sąjungą, kurios ir toliau stengsis likviduoti Antrojo pasaulinio karo pasekmes, nedelsiant įtraukti Lietuvos, Estijos ir Latvijos visiškos nepriklausomybės atkūrimo klausimą į savo derybų darbotvarkę ir vesti tas derybas būtinai dalyvaujant mūsų valstybėms.⁷⁸ Pareiškimą buvo ketinta įteikti susitikimo Maskvoje dalyviams. BVT nariai – trijų Baltijos valstybių vadovai – nutarė TSRS prezidentui M. Gorbačioviui pasiųsti laišką, kviečianti susitikti aukščiausiuoju lygiu rugsėjo 11 d. ar kitą jam patogią dieną. Susitikime siūloma aptarti politinius Lietuvos, Latvijos ir Estijos santykiu su TSRS, ekonominius ryšius su TSRS ir reikalus, susijusius su nepriklausomybės atkūrimu. Rugsėjo 11 d. į Maskvą atvykę BVT atstovai ir Lietuvos Sąjūdžio Seimo tarybos nariai aplankė JAV, Prancūzijos, Didžiosios Britanijos ir Vakarų Vokietijos ambasadas. Jose jie išsiaiškino, jog rugsėjo 12 d. prasidedančioje konferencijoje, skirtoje Vokietijos susivienijimo klausimui, Baltijos šalių klausimai nebus paliesti.⁷⁹

Pagaliau 1990 m. spalio 2 d. Maskvoje prasidėjo konsultacijos tarp TSRS ir Lietuvos Respublikos oficialių delegacijų dėl derybų Lietuvos nepriklausomybės klausimu pradžios. Konsultacijose ir derybose buvo sprendžiami gyvybiškai svarbūs Lietuvos valstybės egzistencijos užtikrinimo klausimai, jos istorinės perspektyvos problemos. Jau pirmojo Lietuvos Respublikos ir TSRS valstybinių delegacijų konsultacinio pasitarimo rezultatai leido daryti išvadą, kad šalių santykiai perėjo į naują stadiją. Tai teikė vilčių, kad nepriklausoma Lietuvos Respublika netrukus vėl taps politiškai savarankiška ir draugiška Tarybų Sąjungai valstybe. Tačiau tai ne visiems patiko. Prieš Lietuvos Respubliką nusiteikę žmonės ir atskiros jų grupuotės, remiami iš Tarybų Sąjungos, mėgino suskaldyti Lietuvos žmonių vienybę, skelbdami, neva Lietuvos Respublikoje pažeidžiamos tautinių mažumų teisės, o joms apginti būtina kurti lenkų autonominę sritį Lietuvos Respublikos teritorijoje.

Lenkų autonominės srities Lietuvos Respublikoje kūrimas įgijo vis aštresnį pobūdį dėl neslepiamos teritorinių-nacionalinių konfliktų eskalacijos politikos, kurią vykdė Tarybų Sąjungos

⁷⁸ BVT pareiškimas „Dėl būsimojo Vokietijos problemos tarptautinio politinio suregulavimo ir Helsinkio proceso plėtojimo“, Vilnius, 1990-09-05, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 465–466.

⁷⁹ *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, p. 192, 197.

konservatyviosios jėgos. Bandyta pasinaudoti stalininės politikos nusikaltimais, iš nutautinimo periodo likusiomis socialinėmis-ekonominėmis skriaudomis bei sunkumais, diskriminacijos sukeltomis psichologinėmis nuostatomis, kurstoma nesantaika tarp lietuvių ir Lietuvos tautinių mažumų. Nauja Lietuvos vadovybė, nors ir suvaržyta ekonominės blokados bei paveldėto komandinio ūkio neefektyvumo, ne kartą atvirai pareiškė, jog ji vykdo ir vykdys ir lenkų, ir visų kitų tautinių bendrijų teisių realizavimo politiką, pasirengusi plėtoti kultūrinę autonomiją, daryti reformas, kurios padės įtvirtinti Lietuvos tautinių bendrijų saviraiškos garantijas. Tuo tikslu aktyviai dirbo Valstybinė komisija Rytų Lietuvos problemoms išnagrinėti, kuri parengė išvadas, grindžiančias ilgalaikę Rytų Lietuvos ekonominio ir socialinio vystymo programą. Be to, buvo rengiamas Tautybių kultūrinės autonomijos įstatymo projektas, į šį darbą įtraukiami lenkų, rusų, baltarusių bei kitų tautinių bendrijų atstovai.

Nepalaikydami Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės pastangų teigiamai ir nedelsiant spręsti tautinių bendrijų klausimą, konservatyvieji Tarybų Sąjungos sluoksniai, pirmiausia TSKP, ypač skatino „lenkų teritorinio vieneto“ paskelbimą. Kurstantys pareiškimai lenkų spaudoje apie Lietuvos Respublikos neva vykdomą lenkų persekiojimą, – kai vien per pastaruosius dvejus metus Lietuvoje atidarytos 34 naujos lenkiškos mokyklų klasės, 66 lenkiškos grupės vaikų darželiuose, pradėta transliuoti Varšuvos televizija ir pasirodė keli nauji lenkų periodiniai leidiniai, – visiškai prieštarauja tikrovei. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumui ir Vyriausybei nesuprantama, kodėl „nacionalinio teritorinio“ darinio būtinumas, ignoruojantis kitų tautinių bendrijų, gyvenančių šiose teritorijose, interesus, skelbiamas vienintele prielaida išlaikyti lenkų tautinį identitetą, pašalinti jų asimiliacijos grėsmę. Šalčininkų ir iš dalies Vilniaus rajonuose raginama nesilaikyti Lietuvos įstatymų, išsaugoti „tarybinės santvarkos“ struktūras, užkirsti kelią visos Lietuvos Respublikos politiniam savarankiškumui, gelbėjimuisi iš TSRS chaoso.

„Dezinformacija, platinama tiek mūsų, tiek kaimyninėse, tiek Vakarų valstybėse, turi vieną pagrindinį tikslą – sukursčius žmones, žlugdyti artėjančias Lietuvos Respublikos ir Tarybų Sąjungos derybas, palikti nepanaikintas 1940 m. agresijos pasekmes ir sutrukdyti Lietuvai, Latvijai ir Estijai grįžti į visateisių Europos valstybių šeimą.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas ir Vyriausybė pareiškia:

– vietiniai Tarybų Sąjungos unitarinės politikos vykdytojai naudoja paveldėtus, ne dėl Lietuvos Respublikos politikos Rytų Lietuvoje susiklosčiusius sunkumus prieš dabartinės Lietuvos Respublikos nepriklausomybę;

– Rytų Lietuvos gyventojų ekonominiai-socialiniai sunkumai yra ypač svarbi valstybės problema. Ji jau sprendžiama, tame darbe dalyvauja Rytų Lietuvos tautinių bendrijų pajėgos;

– Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. rugsėjo 25 d. kreipėsi į SNO Žmogaus teisių komisiją, prašydama sudaryti ir atsiųsti į Lietuvos Respubliką specialią komisiją pagelbėti – ištirti čia gyvenančių rusų, lenkų, žydų, baltarusių ir kitų tautinių mažumų padėtį, suteikti rekomendacijų;

– vietinė savivalda ir tautines bei žmogaus teises užtikrinantys Lietuvos įstatymai kartu su

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

parengtais jų įgyvendinimo patikslinimais sudaro geras prielaidas net šiuo sunkiu metu spręsti susikaupusias problemas be kieno nors kišimosi;

– Lietuvos Respublika nesiekia niekam blogo, ji gina ir gins savo politinį teritorinį vientisumą, neatsižadės kelio į Nepriklausomybę;

– atsakomybė už š.m. spalio 6 d. Eišiškėse planuojamą neteisėtą ir beprasmį politinės padėties Lietuvos Respublikoje destabilizavimą tenka įvairių kraštutinių nuomonių reiškėjams, neapkykantoms kurstytojams Lietuvoje ir ypač – Tarybų Sąjungos konservatyviesiems politiniams sluoksniams. Pastarųjų tikslas – suardyti gal pirmą kartą istorijoje taip pozityviai besiklostančius Lietuvos – Lenkijos santykius – irgi lengvai įžiūrimas. Neleiskime, kad siauras provincionalizmas ir pikta valia pakenktų visų mūsų Lietuvai ir naujiems santykiams tarp Europos valstybių“, – pabrėžiama LR AT prezidiumo ir Vyriausybės 1990 m. spalio 4 d. pareiškime.⁸⁰

Spalio 5 d. Jūrmaloje įvykusiame trijų Baltijos šalių vyriausybių vadovų – Latvijos Ministrų Tarybos pirmininko I. Guodmano, Lietuvos ministrės pirmininkės K. Prunskienės ir Estijos vyriausybės vadovo E. Savisaaro susitikime buvo apsvaistyta, kaip įgyvendinama balandžio 12 d. Vilniuje pasirašyta Latvijos, Lietuvos ir Estijos ekonominio bendradarbiavimo sutartis, tartasi dėl vieningų pozicijų kainų ir vidaus rinkos klausimais. Vertindami nuveiktą darbą, trijų respublikų vyriausybių vadovai priėjo prie bendros nuomonės, kad ekonominis bendradarbiavimas dar nedavė ryškesnių rezultatų. Būtina labiau konkretizuoti ekonominio bendradarbiavimo kryptis. Susitarta sukurti bendrą subalansuotą energetikos vystymo programą. Išreikšta vieninga nuomonė, kad neatidėliotinai reikia spręsti klausimą dėl kainų skirtumo trijose respublikose išlyginimo, taip pat dėl bendro finansų fondo ir Baltijos finansų banko sukūrimo. Vyriausybių vadovai pripažino, kad būtina suformuoti bendrą poziciją dėl Tarybų Sąjungos realizuojamos ekonominės politikos, ypač tarpusavio tiekimų ir kainų formavimo srityse, aptarė kitus klausimus.⁸¹

Baltijos valstybių ekonominio bendradarbiavimo su kitais TSRS regionais ir centrinėmis institucijomis klausimai buvo ne kartą aptariami. Spalio 19 d. Taline vykusiame BVT susitikimo posėdžiuose dalyvavo Šiaurės valstybių tarybos delegacija. Susitikime buvo apsvaistyta politinė ir ekonominė padėtis regione, nagrinėjami gamtos apsaugos ir kultūros klausimai, mėginta toliau derinti veiklą užsienio politikos ir ekonomikos srityse siekiant bendro tikslo – visiškai atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. Buvo pareikštas noras, kad Baltijos valstybės gautų Šiaurės Taryboje stebėtojų statusą. BVT priėmė pareiškimą, kuriame teigiama, „Pasaulyje vykstančios pozityvios permainos sudaro realią galimybę jau artimiausiu metu atkurti 1939–1940 metais pamintą trijų Baltijos valstybių – Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos – atžvilgiu teisingumą. Tai liudija ir pritarimas mūsų valstybių siekimui visiškai atkurti nepriklausomybę, išreikštas daugelio šalių atstovų įvykusioje SNO Generalinėje Asamblėjoje.

Baltijos Valstybių Taryba nuoširdžiai dėkoja visiems, kurie pareiškė šių valstybių

⁸⁰ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir Vyriausybės pareiškimas“, Vilnius, 1990-10-04, *LRAT LATARP DR*, t. 2, p. 469–470.

⁸¹ „Pasitarimas Jūrmaloje“, *Lietuvos aidas*, 1990 m. spalio 6 d.

nepriklausomybės sunaikinimo 1940 metais nepripažinimą ir išreiškė solidarumą su mūsų tautų kova už visišką Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių nepriklausomybės atkūrimą.

Baltijos Valstybių Taryba įsitikinusi, kad vienas paskutiniųjų Antrojo pasaulinio karo politinių pasekmių Europoje likvidavimo klausimų – Baltijos klausimas – gali būti išspręstas derybų keliu taip pat sėkmingai, kaip ir Vokietijos suvienijimas.

Baltijos Valstybių Taryba pareiškia, kad Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika neturi kitų tikslų, kaip sukurti savo šalyse laisvų žmonių demokratinę visuomenę, grindžiamą visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis ir abipusiškai naudingu bendradarbiavimu su visomis šalimis.

Baltijos Valstybių Taryba atkreipia visų pasaulio šalių dėmesį į tai, kad priverstinio Baltijos šalių įjungimo į TSRS sudėtį nepripažinimas nesuderinamas su dvišalių ir daugiašalių sutarčių su Tarybų Sąjunga sudarymu, kad ir tiesiogiai nesusijusių su Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijomis bei teisėmis, kurių atžvilgiu TSRS neturi jokių suverenių galių.

Baltijos Valstybių Taryba išreiškia pasitenkinimą JAV Senato rezoliucija Nr. 334 ir kreipiasi į kitas Sutarties dėl galutinio santykių su Vokietija sureguliuavimo dalyves, prašydama įtraukti į šios Sutarties ratifikavimo dokumentus papildymus arba rezoliucijas, tiksliai nustatančias Lietuvos, Estijos ir Latvijos, kaip nepriklausomų valstybių, teisinį statusą⁸²

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1990 m. lapkričio 8 d. kreipėsi „*Į šalis – Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo nares*“ pareikšdama, kad „artėjant ESBP konferencijai tikimasi, kad bus pasirašyta sutartis dėl įprastinės ginkluotės sumažinimo Europoje.

Lietuvos Respublika Aukščiausiosios Tarybos 1990 metų kovo 11 dienos Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo Aktu pradėjo realizuoti atgaunamą suverenią valstybės galią. Siekdama atstatyti 1920–1939 m. turėtą neutralios valstybės statusą ir todėl reikalaujama išvesti iš Lietuvos teritorijos TSRS kariuomenę, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į šalis, pasirašančias sutartį dėl įprastinės ginkluotės Europoje sumažinimo, taip pat į visas Hel sinkio proceso dalyves.

Lietuva yra aktyvi Centrinės Europos demokratizavimo proceso dalyvė ir todėl pareiškia:

1. Mes remiame įprastinės ginkluotės Europoje sumažinimo idėją ir šalių pastangas šioje srityje;

2. Mes atkreipiame Europos šalių dėmesį, kad okupacinės TSRS pajėgos, kol jos dar dislokuojamos Lietuvoje, taip pat Latvijoje ir Estijoje, tarptautinėse sutartyse turi būti laikomos TSRS kariuomene, laikinai esančia Europos teritorijoje, už TSR Sąjungos ribų;

3. Mes tai primename ir prašome, kad šitaip įvertindamos TSRS ginkluotąsias pajėgas, Europos šalys patvirtintų savo ištikimybę Baltijos šalių 1940 m. ginkluoto užgrobimo, pakartoto 1944–1945 m., ir jų prievartinės aneksijos – inkorporavimo į TSR Sąjungos sudėtį – nepripažinimo principui;

Mes perspėjame, kad visų tarptautinių susitarimų su TSRS atvejais, kai gali būti paliestos suverenios Lietuvos Respublikos teisės, reikalingas didelis atidumas dėl galimų TSRS ketinimų

⁸² „Baltijos Valstybių Tarybos pareiškimas“, Talinas, 1990-10-19, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 471.

ir vėl, kaip Molotovo laikais, nesiskaityti su tautų teisėmis.

Lietuva kreipiasi į šalis – ESBP nares, prašydama, kad jos vykdytų savo pareigą laikytis tarptautinės teisės ir remtų Lietuvos apsisprendimą.⁸³

1990 m. lapkričio 9 d. Vilniuje įvyko BVT pasitarimas, kuriame dalyvavo trijų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai. BVT svarstė valstybių poziciją Paryžiaus susitikimo išvakarėse, sovietinės kariuomenės statusą ir jos veiksmus, aptarė derybų su SSRS vyriausybe situaciją. Priimtas pareiškimas „*Dėl SSRS kariuomenės buvimo Lietuvoje*“. Taip pat BVT paskelbė pareiškimą „*Šalims – sutarties dėl įprastinės ginkluotės Europoje sumažinimo bei saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvėms*“, kuriame pabrėžiama:

„1. Baltijos Valstybių Taryba palaiko šalių – NATO ir Varšuvos sutarties narių – būsimąją sutartį dėl įprastinės ginkluotės sumažinimo Europoje. Ši sutartis sudaro palankias perspektyvas karinei konfrontacijai visoje Europoje silpninti, taigi ir sugrąžinti užsienio karinius kontingentus į savo valstybės teritorijas, įskaitant tarybinių ginkluotųjų pajėgų išvedimą iš Baltijos šalių į Tarybų Sąjungos teritoriją.

2. Baltijos Valstybių Taryba atkreipia dėmesį į tai, kad Baltijos valstybių teritorija nėra teisėta Tarybų Sąjungos teritorijos dalis. Baltijos Valstybių Taryba ne kartą pabrėžė, jog Baltijos valstybių prievartinio įjungimo į TSRS nepripažinimas nesuderinamas su sutarčių, nors ir netiesiogiai susijusių su Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorija, sudarymu su TSR Sąjunga, neturinčia jokių suverenių teisių į Lietuvą, Estiją ir Latviją.

Patvirtindama tai, Baltijos Valstybių Taryba su pagarba prideda 1990 m. spalio 10 d. JAV Senato priimtą Rezoliuciją Nr. 334, kaip šio pareiškimo dalį.

3. Baltijos Valstybių Taryba kreipiasi į visas Sutartį dėl įprastinės ginkluotės sumažinimo Europoje pasirašančias valstybes ir prašo Sutartyje išreikšti savo oficialią poziciją dėl aneksijos nepripažinimo, taigi ir dėl negalimo ignoruoti *de jure* nepriklausomų Baltijos valstybių statuso, nes tokį nutylėjimą Tarybų Sąjunga galėtų interpretuoti kaip netiesioginį prievartinio Baltijos valstybių įjungimo į TSRS pripažinimą. Negalima leisti įteisinti TSRS karinio kontingento buvimo Baltijos valstybių teritorijoje arba papildomo jų įvedimo.

4. Valstybių teritorijos vientisumo, tautų apsisprendimo teisės ir pasipriešinimo prievartinei aneksijai principai yra saugumo ir bendradarbiavimo Europoje proceso pagrindas.

Atsižvelgiant į tai, Baltijos valstybės prašo išskirti jas Sutartyje dėl įprastinės ginkluotės sumažinimo, kad jos vėliau galėtų pačios vykdyti šią Sutartį, ir tikrinti, kaip ji vykdoma jų teritorijose, bei dalyvauti Konfliktų išvengimo centro darbe.

5. Baltijos valstybėms taikiai gyventi kliūdo tai, kad Tarybų Sąjunga atkakliai nenori pripažinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos nepriklausomybės, o jų teritorijose tarybinės okupacinės pajėgos ir toliau gąsdina gyventojus, vartoja prievartą.

Baltijos Valstybių Taryba įsitikinusi, kad bet kokie Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo veiksmai, taigi ir Sutarties dėl įprastinės ginkluotės Europoje sumažinimo pa-

---

⁸³ LR AT kreipimasis „Į šalis – Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo nares“, Vilnius, 1990-11-08, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 478.

sitarimas, turi prisidėti prie taikaus Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimo. Pagrindinis Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje tikslas – taika, stabilumas ir Europos suklestėjimas – nebus pasiektas, jeigu Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimas nesiims aktyvios veiklos įtikinti Tarybų Sąjungą, kad ji nutrauktų Baltijos valstybių okupaciją⁸⁴.

TSRS vadovai ignoravo Lietuvos Respublikos pasiūlymus ir dėl ekonominių santykių sureguliuavimo. 1990 m. rudenį vėl iškilė naujos ekonominės blokados grėsmė. Lapkričio 10 d. Maskvoje vykusiame pasitarime tarp Lietuvos, Latvijos, Estijos ir TSRS vyriausybių nebuvo susitarta dėl prekybinių-ekonominių ryšių 1991 m. pagal iš anksto šalių žinybų derintus projektus. TSRS vyriausybė tokių susitarimų galimybę ultimatyviai siejo su tuo, kad Baltijos valstybės pripažintų TSRS įstatymus savo teritorijose ir pagal juos tvarkytų ekonomiką: mokesčius, biudžetus, valiutinius atsiskaitymus ir kt.

Tokiais reikalavimais buvo ne tik ignoruojamos politinės realijos ir Baltijos tautų apsisprendimas dėl savo valstybingumo atkūrimo, bet ir kėsiamasi pakirsti normalaus lygiateisiško ekonominio bendradarbiavimo tarp Baltijos valstybių ir TSRS galimybę, nors dėl tokio bendradarbiavimo jau buvo susitarta TSRS ir Lietuvos Respublikos valstybinių delegacijų konsultaciniame susitikime 1990 m. spalio 2 d.

TSRS vyriausybės veiksmai rodė jos nekompromisinį požiūrį į derybų klausimus bei nenorą derėtis. TSRS vyriausybė, sustabdžiusi parengtus dvišalius prekybinius-ekonominius susitarimus su Lietuvos Respublika, sukūrė visiškai naują, labai pavojingą ekonominę situaciją. Ji labai kenkė ir TSRS respublikų bei įmonių ūkiniam interesui pirkti iš Lietuvos jiems reikalingas prekes. Tokia TSRS vyriausybės politika buvo laikoma ekonomine prievarta, kurios tikslas – išlaikyti TSRS centro diktatą vietoje mūsų siūlomų savanoriškumo ir abipusės naudos, t.y. rinkos santykių. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba ir Vyriausybė kreipėsi į TSRS respublikas ir ligšiolinius prekybinius-ekonominius partnerius jų teritorijose, siūlydamos įtvirtinti tiesioginius ekonominius ryšius. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba ir Vyriausybė reikalavo nedelsiant atidaryti sienas laisviems prekybiniams-ekonominiams ryšiams su visomis pasaulio šalimis.⁸⁵

Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių pastangos vaduotis iš TSRS priklausomybės savitai stimuliuo RTFSR ir „stipraus centro“ priešpriešą. 1990 m. lapkričio 11 d. TSRS prezidentas M. Gorbačiovas ir RTFSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas B. Jelcinas tarėsi dėl abiejų šalių takoskyros politikos ir ekonomikos srityse, suderintas abiejų pusių vyriausybių komisijų dėl materialinių bei gamtos išteklių sudarymas, apsvarstyti turto pasidalijimo klausimai⁸⁶.

Kaip tik tuo laikotarpiu BVT veiksmingiausiai derino bendrus žingsnius priešinant imperiniams centro kėslams. 1990 m. lapkričio 21 d. BVT Jūrmaloje priimtame kreipimesi į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą pabrėžė, kad „1990m. lapkričio 17 d. Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiojoje Taryboje buvo kėsiamasi į mūsų

⁸⁴ BVT pareiškimas „Šalims – sutarties dėl įprastinės ginkluotės Europoje sumažinimo bei saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvėms“, Vilnius, 1990-11-09, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 480–481.

⁸⁵ LR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės pareiškimas. „Dėl TSRS vyriausybės pozicijos siekiant sustabdyti prekybinius-ekonominius susitarimus su Lietuvos Respublika“, Vilnius, 1990-11-13, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 482.

⁸⁶ Kašauskienė V., „Konfrontacija su Maskva“, p. 292.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

valstybių ir tautų suverenias teises įskaitant atvirus grasinimus prievarta nušalinti demokratiškai išrinktas valdžios institucijas ir panaikinti Lietuvos, Estijos, Latvijos įstatymų galiojimą.

Šių grasinimų akivaizdoje mes pareiškiame, kad Baltijos valstybės pasinaudos savo neatimama teise pasipriešinti prievartai. Baltijos valstybių tautos, parlamentai ir vyriausybės ginsis nuo naujos agresijos ir nuo tokių tragiškų įvykių, kokie buvo 1940 metais, pakartojimo.

Mes raginame Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą sustabdyti grasinimų ir šiurkštaus spaudimo politikos eskalavimą Baltijos valstybių, einančių taikaus savo teisių atstatymo keliu, atžvilgiu.

Lietuva, Estija ir Latvija neketina prisijungti prie Sąjungos sutarties, tačiau, kaip ir anksčiau, yra pasiryžusios vesti derybas ir sudaryti politinių santykių, ekonominio ir kitokio bendradarbiavimo tarpvalstybines sutartis su Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga ir respublikomis.⁸⁷

BVT, atsižvelgdama į realią grėsmę trijų Baltijos valstybių nepriklausomybei, 1990 m. lapkričio 21 d. Jūrmaloje pasiūlė Lietuvos, Estijos ir Latvijos respublikų aukščiausiosioms taryboms skubiai sušaukti bendrą nepaprastąjį aukščiausiųjų tarybų posėdį, į kurį būtų pakviesti tarptautinių organizacijų atstovai. Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų atstovai turėtų nedelsdami pradėti šio posėdžio parengiamąjį darbą⁸⁸. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba lapkričio 22 d. nutarė pritarti BVT kreipimuisi⁸⁹ ir, atsižvelgdama į BVT siūlymą, nutarė pritarti bendro nepaprastojo Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų aukščiausiųjų tarybų posėdžio, į kurį kviečiami tarptautinių organizacijų atstovai, skubiam sušaukimui; pavesti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidentui nedelsiant organizuoti parengiamąjį darbą⁹⁰.

Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė kreipimąsi į demokratinių šalių – Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių – tautas ir vyriausybes, kuriame pabrėžiama, kad „TSRS vadovybė vis atkakliau stengiasi sutrukdyti atstatyti Baltijos tautų teises, sutryptas prieš 50 metų, Stalinui ir Hitleriui sudarius nusikalstamą sandėrį. Kai kurie tos šalies politikai bei masinės informacijos priemonės mėgina Tarybų Sąjungą vaizduoti kaip demokratinę ir teisinę valstybę, siekiančią taikos ir bendradarbiavimo, nors jos elgesys su Lietuva, Estija ir Latvija, pirmąkart po 1940 m. aneksijos atstačiusiomis demokratines institucijas, liudija visai ką kitą. Nūnai Tarybų Sąjunga ketina dar negailestingiau negu Lietuvos blokados metu nutraukti ekonominius ryšius su Baltijos šalimis, kartu kaip ir anksčiau uzurpuodama jų suverenias teises per savo sienas laisvai palaikyti ryšius su pasauliu. Tokiu būdu planuojama uždaroje aplinkoje dirbtinai sukelti ekonominę katastrofą ir socialinius konfliktus, taip nuversti laisvai išrinktas valdžios struktūras, atstatyti komunistinę diktatūrą ir Kremliaus absoliutizmą Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijose. Psichologiniam spaudimui naudojami

⁸⁷ BVT kreipimasis „Į Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungos Aukščiausiąją Tarybą“, Jūrmala, 1990-11-21, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 484–485.

⁸⁸ „Baltijos Valstybių Tarybos pranešimas“, Jūrmala, 1990-11-21, *LRSA*, f. 2, ap. 2, b. 1, l. 75.

⁸⁹ LR AT nutarimas „Dėl Baltijos Valstybių Tarybos 1990 m. lapkričio 21 d. kreipimosi į TSRS Aukščiausiąją Tarybą“, Vilnius, 1990-11-22, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 243.

⁹⁰ LR AT nutarimas „Dėl nepaprastojo Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų posėdžio“, Vilnius, 1990-11-22, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 244.

neteisėti okupacinės kariuomenės veiksmai, jos vykdomų prievartos aktų demonstratyvus nebaudžiamumas, taip pat TSRS vadovaujančių sluoksnių bei asmenų tūžmingi ir grėsmingi pasisakymai.

Mes, Baltijos kraštų žmonės, esame prie naujos pavojingos destabilizacijos ir masinių nelaimių slenksčio šiame iki šiolei palyginti ramiame Europos regione. Taikų mūsų Baltijos kelią norima paversti susirėmimų gatve, nauja socialinių nelaimių zona. Mes priešinsimės tokiam įvykių posūkiui, bet agresyvioji valstybė turi kur kas daugiau galimybių, ir mes nematome, kas sulaikytų jos užsimojusią ranką. Vis dėlto, nors ir patyrę nusivylimų, mes su viltimi žiūrime į demokratines pasaulio šalis, kuriose gerbiama teisė, saugomos žmogaus laisvės. Mes tikimės poelgių, kurie užkirstų kelią mūsų nevilčiai ir dilemai, ar imtis žūtbutinių gynybos veikslių dėl savo laisvės, orumo ir išlikimo.

Vienas iš paramos būdų galėtų būti neatidėliotinas Baltijos valstybių nepriklausomybės klausimo įtraukimas į visų Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo organų darbotvarkę. Čia neturėtų būti taikomas konsensuso su neteisiu principas. Kas kita būtų poveikis neteisiam, kad jis priimtų teisiųjų konsensusą.⁹¹

1990 m. gruodžio 1 d. Vilniuje įvyko Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų narių bendras posėdis, kuriam pirmininkavo Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai V. Landsbergis, A. Riutelis ir A. Gorbunovas. Posėdyje dalyvavo 59 iš 105 estų, 201 iš 220 latvių ir 102 iš 141 lietuvių deputatų. Jungtinėje sesijoje dalyvavo Moldovos, Ukrainos, Armėnijos, Gruzijos respublikų aukščiausiųjų tarybų, Leningrado miesto tarybos deputatų delegacijos, svečiai iš JAV, Lenkijos, Čekoslovakijos. Airijos parlamentas Lietuvos Aukščiausiajai Tarybai atsiuntė atsakymą, kad pakviesti jo atstovai į Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų sesiją Vilniuje negali atvykti dėl techninių priežasčių. Jungtinis posėdis priėmė penkis dokumentus. Šiame forume pasaulio šalių parlamentarai buvo kviečiami padėti Baltijos valstybėms eiti savarankišku keliu. Svarbiausias tikslas – įvairių pasaulio šalių parlamentarų poveikis Tarybų Sąjungai, kad ji nutrauktų politinio, ekonominio, karinio spaudimo politiką Baltijos šalims ir neatidėliodama pradėtų tarpvalstybines derybas su Lietuva, Estija ir Latvija dėl jų nepriklausomybės pripažinimo. Buvo svarbu nustatyti terminus TSRS kariuomenei išvesti iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijų, kartu užtikrinant ir kitus šių valstybių saugumą garantuojančius sprendimus.

Kreipimesi „*I pasaulio šalių parlamentus*“ buvo pažymėta:

„patvirtindami mūsų tautų pareikštą valią atkurti visišką trijų Baltijos valstybių nepriklausomybę,

pritardami pagrindiniams Helsinkio baigiamojo akto principams, kurie vėl buvo patvirtinti Paryžius chartijoje dėl naujosios Europos,

pažymėdami, kad Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo Paryžiaus susitikime Lietuva, Estija ir Latvija dalyvavo nelygiateisiais pagrindais su kitomis valstybėmis ir kad visateisį

⁹¹ LR AT kreipimasis „Į demokratiškas šalių – Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių – tautas ir vyriausybes“, Vilnius, 1990-11-22, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 485–486.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Baltijos šalių dalyvavimą SBEP Paryžiaus susitikime palaikė šalys dalyvės,

primindami tai, kad Baltijos valstybių tautos, praityje su ginklu rankoje priešinęsi okupacijai ir aneksijai, dabar deda visas pastangas taikiu ir demokratiniu būdu atgauti atimtąją laisvę,

konstatuodami, kad nesiliaujantys Tarybų Sąjungos grasinimai prieš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorinį vientisumą bei politinę nepriklausomybę panaudoti jėgą tiesiogiai prieštarauja jos atnaujintam įsipareigojimui Paryžiaus chartijoje ir Bendrojoje deklaracijoje,

pabrėždami, kad Tarybų Sąjunga, vengdama tarpvalstybinių derybų su Baltijos valstybėmis, kartu sukelia atviro konflikto riziką šiame iki šiol ramiame Europos regione,

remdamiesi Paryžiaus chartijos priimtais įsipareigojimais ginčus reguliuoti taikiomis priemonėmis būtina pasitelkiant trečiąsias šalis,

kviečiame pasaulio šalių parlamentus panaudoti visą savo įtaką ir prisidėti, kad:

(1) Tarybų Sąjunga nutrauktų grasinimų, politinio, ekonominio ir karinio spaudimo politiką Baltijos šalims ir neatidėliodama pradėtų tarpvalstybines derybas su Lietuva, Estija ir Latvija dėl jų nepriklausomybės pripažinimo,

(2) būtų nustatyti suderinti terminai TSRS kariuomenei išvesti iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijų, kartu užtikrinant jos nesikišimą į Baltijos šalių reikalus,

(3) nebranduolinė šiaurės Europos zona taip pat apimtų Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijas,

(4) būtų pašalintos kliūtys Lietuvai, Estijai ir Latvijai per savo sienas palaikyti tiesioginius ryšius su visu pasauliu,

(5) pareiktų sutikimą Lietuvos, Estijos ir Latvijos tarpvalstybinėse derybose su TSRS dalyvauti kaip trečiosios šalys,

(6) Baltijos valstybių klausimas būtų įtrauktas į Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo vykdomųjų organų darbotvarkę.⁹²

Posėdyje buvo priimta rezoliucija „*Dėl tautinio lygiateisiškumo*“, kurioje Baltijos šalių aukščiausiųjų tarybų nariai pareiškė „<...> pasiryžimą užtikrinti visų Lietuvos, Estijos ir Latvijos gyventojų teisių garantijas nepriklausomai nuo jų tautybės, gimtosios kalbos, politinių ir religinių įsitikinimų pagal tarptautinius teisių gynimo dokumentus ir pagal mūsų valstybių įstatymus, taip pat šių įstatymų bei poįstatyminių aktų atitiktį Visuotinei žmogaus teisių deklaracijai.

Mes patvirtiname savo nekintantį siekimą tobulinti mūsų valstybines struktūras, kad jos tvirtai užtikrintų visų jose gyvenančių tautinių bendrijų teisių apsaugojimą ir ugdytų pagarbą įvairių tautybių žmonių kultūrai bei papročiams.

Mes kviečiame visas tautines bendrijas aktyviai remti plėtojimą demokratinių institutų, kurie taptų bendros gerovės ir pažangos nepriklausomose Baltijos valstybėse pagrindu.⁹³

Priimtame kreipimesi į IV TSRS liaudies deputatų suvažiavimą teigiama: „Mes, Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų nariai, susirinę Lietuvos Respublikos sostinėje Vilniuje, nutarėme priimti tokį kreipimąsi:

⁹² BVT kreipimasis „Į pasaulio šalių parlamentus“, Vilnius, 1990-12-01, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 487–488.

⁹³ BVT rezoliucija „Dėl tautinio lygiateisiškumo“, Vilnius, 1990-12-01, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 489.

Remdamosi istorine mūsų tautų teise ir vadovaudamasi jų valia, Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiosios tarybos priėmė nutarimus dėl savo valstybių nepriklausomybės atkūrimo.

Mes pasiūlėme TSRS Aukščiausiajai Tarybai ir vadovybei vesti derybas dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių nepriklausomybės pripažinimo, tačiau mūsų ne kartą teikti pasiūlymai nesulaukė atgarsio. Dar daugiau, TSRS vadovybė bando blokuoti mūsų valstybių ir TSRS respublikų prekybinius ir ekonominius ryšius, destabilizuoti Baltijos valstybių ekonomiką.

Mes esame įsitikinę, kad tik galėdami savarankiškai ūkininkauti, artimai bendradarbiauti ir palaikyti geros kaimynystės santykius su TSRS, galėsime ne vien sustiprinti savo ekonomiką, bet ir padėti įveikti krizę Tarybų Sąjungoje.

Kartu mes patvirtiname, kad Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika neprisidės prie Sąjungos sutarties rengimo ir pasirašymo. Mes griežtai pasisakome prieš bandymus, taikant ekonominio spaudimo ir grasinimo panaudoti karinę jėgą metodus, priversti Baltijos valstybes pasirašyti Sąjungos sutartį.

Mes pasisakome prieš tarybinės armijos buvimą Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų teritorijose ir TSRS ginkluotųjų pajėgų kišimąsi į mūsų valstybių vidaus reikalus. Mūsų nuomone, kol tarybinė kariuomenė bus visiškai išvesta, jos statusas, taip pat ir socialinis kariškių bei jų šeimų narių aprūpinimas turi būti nustatytas tarpvalstybiniais mūsų šalių ir TSRS susitarimais.

Mes siūlome TSR Sąjungai pripažinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos nepriklausomybę ir nedelsiant pradėti tarpvalstybines derybas, siekiant nustatyti politinius ir ekonominius Baltijos valstybių ir TSRS santykius.⁹⁴

Reikia pažymėti, kad dar 1990 m. kovo 13 d. nutarime „*Dėl TSRS liaudies deputatų iš Lietuvos statuso*“ Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba paaikškino, kad „Lietuva toliau nebesusieta jokiais išpareigojimais su TSRS Konstitucijos galiojimu, Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai praranda savo statusą“, ir nutarė: „Nustatyti, kad Lietuvos Respublikos piliečiai be specialaus Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimo neturi teisės dalyvauti kitų valstybių, tarp jų ir TSRS, aukščiausiųjų valdžios organų darbe.“

„Šiai pozicijai pakeisti nėra atsiradę jokio naujo teisinio konstitucinio pagrindo. Buvusių TSRS liaudies deputatų ar kurių nors Lietuvos Respublikos deputatų dalyvavimas po 1990 m. kovo 11 d. Akto ir kovo 13 d. nutarimo aukščiausiojoje kitos valstybės valdžios institucijoje – šių metų gruodžio 17 d. šaukiamame IV TSRS liaudies deputatų suvažiavime – nereikštų nei Lietuvos Respublikos, nei jos piliečių atstovavimo, neturėtų sprendžiamosios galios; kaip neturintis teisinio pagrindo jis nesudarytų jokių prielaidų TSR Sąjungai skelbti savo suverenitetą Lietuvai ir juo labiau – įrodinėti tuos deputatus rinkusių žmonių priklausomybę TSRS.“

Bet koks buvusių TSRS deputatų arba Lietuvos Respublikos deputatų dalyvavimas šio suvažiavimo darbe galėtų būti TSRS propagandos panaudotas Lietuvos nenaudai ir todėl nerekomenduojamas. Jei Lietuvos Respublika manys, kad ji turi ką pridėti prie anksčiau siųstų geros valios

⁹⁴ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų kreipimasis „Į IV Liaudies deputatų suvažiavimą“, Vilnius, 1990-12-01, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 490.

pareiškimų ir Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų bendro nepaprastojo posėdžio dokumentų, ji nusiųs į IV TSRS deputatų suvažiavimą savo įgaliotinius su specialiu pareiškimu“,⁹⁵ – teigiama LR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo 1990 m. gruodžio 13 d. pareiškimė.

Tačiau TSRS Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas A. Lukjanovas paskelbė, kad IV TSRS liaudies deputatų suvažiavimo darbe dalyvauja visų 15 respublikų atstovai. „Tai netiesa, nes po 1990 m. kovo 11 d. Lietuva jokia, net įpročio požiūriu negali būti laikoma sovietine respublika. Be to, jeigu TSRS vadovybė ir tebelaikytų Lietuvą sovietine respublika, niekas Lietuvai tame suvažiavime neatstovauja.

Apie tai aiškiai sako Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. kovo 13-osios ir gruodžio 13-osios pareiškimai. Du lenkai deputatai, išrinkti Lietuvoje 1989 metais ir dabar nuvykę į Maskvą, taip pat yra pareiškę, kad jie neatstovauja Lietuvai.

Todėl minėtasis A. Lukjanovo pareiškimas, taip pat ir mėginimai įrašyti lietuvių, buvusių TSRS liaudies deputatų, pavardes į vieną ar kitą suvažiavimo struktūrą tėra eilinės pastangos ignoruoti tikrovę ir klaidinti viešąją nuomonę“, – pabrėžiama LR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo 1990 m. gruodžio 19 d. pareiškimė.⁹⁶

1.4. Nepaskelbtas karas prieš Baltijos šalis

Baltijos valstybėse dislokuotų TSRS karinių dalinių vadovybė, remdamasi aukščiausiųjų TSRS karinių vadovų nurodymais, negaliojančiais Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, toliau sąmoningai didino įtampą. Karinėje spaudoje, taip pat TASS'o kanalais, buvo platinama melaginga informacija apie incidentus Vilniuje ir Šalčininkuose, eiliniai kariai bei kariškių šeimos bauginami ir kurstomi prieš teisėtą Lietuvos Respublikos valdžią. Savivaldybės gąsdinamos, reikalaujant paklusti kitos šalies prezidento ir ministro įsakymams.

Todėl BVT priimtame kreipimesi (1990 m. gruodžio 1 d. Vilniuje) „Į Baltijos valstybių gyventojus ir tarybinius kariškius“ sakoma: TSRS kariuomenės buvimas Lietuvos, Estijos ir Latvijos respublikų teritorijose yra Tarybų Sąjungos agresijos prieš Baltijos valstybes palikimas. Todėl mūsų tautų kova dėl tarybinės kariuomenės išvedimo neatskirama nuo kovos už visišką valstybinės nepriklausomybės atstatymą. Tarybiniai kariškiai Baltijos šalyse tampa savotiškais tebetęsiamos imperinės politikos įkaitais.

Tačiau kiekvieno tarybinės kariuomenės karininko ar kareivio, taip pat jų šeimų mes nelaikome asmeniniais mūsų tautų priešais.

Mes manome, jog taikus, kantrybės reikalaujantis dialogas teikia daugiau galimybių negu aštrūs, nors ir teisingi kaltinimai prie kareivinių vartų.

Reikalaudami išvesti tarybinę kariuomenę, mes nedarysime nieko, kas žemintų kariškių ir jų šeimų orumą ir žmogiškąsias teises. Kartu mes negalime imtis įsipareigojimų ir garantuoti

⁹⁵ LR AT pareiškimas „Dėl buvusių TSRS liaudies deputatų iš Lietuvos nedalyvavimo IV TSRS liaudies deputatų suvažiavime“, Vilnius, 1990-03-13, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 494-495.

⁹⁶ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pareiškimas“, Vilnius, 1990-12-19, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 496-497.

mūsų valstybių nekontroliuojamo kariškių ir šeimų srauto materialinių bei socialinių reikmių patenkinimo.

Mes esame už TSRS ginkluotųjų pajėgų kontingento, laikinai esančio Baltijos valstybių teritorijoje, statuso nustatymą remiantis tarptautine teisine praktika.

Mes raginame TSRS kariškius laikytis nesikišimo į mūsų valstybių vidaus reikalus principo, gerbti mūsų įstatymus ir priešintis bandymams panaudoti kariuomenę prieš taikius gyventojus.⁹⁷

Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų nariai, bendrame posėdyje taip pat apsvarstė Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų bendradarbiavimo galimybes ir nusprendė: 1. Sudaryti tarpparlamentinę darbo komisiją Lietuvos, Estijos ir Latvijos aukščiausiųjų tarybų bendradarbiavimo principams parengti. 2. Į komisiją deleguoti po penkis deputatus iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos aukščiausiųjų tarybų.⁹⁸ Ir jau gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba nutaria paskirti į tarpparlamentinę darbo komisiją Lietuvos, Estijos ir Latvijos respublikų aukščiausiųjų tarybų bendradarbiavimo principams parengti LR AT deputatus: A. Janušką, B. Kuzmicką, L. N. Rasimavičių, G. Šerkšnį ir A. Taurantą⁹⁹

Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų Nepaprastajame posėdyje dalyvavusi Ukrainos delegacija pateikė tokį pareiškimą: „Mes, Ukrainos liaudies deputatai Dmitro Pavlyčka, Bogdanas Kotykas ir Arsenas Zinčenko, Tautos Tarybos (Narodna Rada) įgalioti dalyvauti Lietuvos, Estijos ir Latvijos aukščiausiųjų tarybų nepaprastajame posėdyje, reiškiamo solidarumą su Baltijos tautų kova už valstybinės nepriklausomybės atstatymą. Neįgyvendinus Lietuvos, Estijos ir Latvijos tautų teisės pačioms spręsti savo likimą, neįmanomas ukrainiečių ir kitų pavergtų tautų išlaisvinimas.

Baltijos tautų žengimas į nepriklausomybę – mums pamokantis. Baltijiečiai pažadino daugelio ukrainiečių pilietinę ir tautinę tvirtybę.

Ukrainos demokratinių jėgų vardu visiškai palaikome Lietuvos, Estijos ir Latvijos laisvai išrinktų parlamentų tikslus ir uždavinius, jų tvirtą poziciją nepasirašyti naujos vergiškos sąjunginės sutarties, smerkiame centro ekonominį spaudimą, grasinimus panaudoti karinę jėgą, nacionalinės nesantaikos kurstymą. Reiškiamo dėkingumą Lietuvos parlamentui už antiįstatyminių veiksmų, kurių buvo griebtasi mūsų Respublikoje prieš Ukrainos liaudies deputatą Stepaną Chmarą, pasmerkimą.

Kreipiamės į visus ukrainiečius, gyvenančius Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje: paremkite mūsų brolių nepriklausomybės siekius; tai bus jūsų indėlis Ukrainos išlaisvinimui.¹⁰⁰

1991 m. sausio 5 d. Rygoje įvykusio Latvijos ir Estijos liaudies frontų ir Lietuvos sąjūdžio atstovų pasitarimo pareiškime buvo tvirtai išsakyta nuomonė, jog lietuvių, latvių, estų tautų valia

⁹⁷ Lietuvos, Estijos ir Latvijos AT pirmininkų V. Landsbergio, A. Riuitelio ir A. Gorbunovo kreipimasis „Į Baltijos valstybių gyventojus ir tarybinius kariškius“, Vilnius, 1990-12-01, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 491.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų vadovų rezoliucija „Dėl tarpparlamentinės darbo komisijos sudarymo“, Vilnius, 1990-12-01, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 492.

⁹⁹ LR AT nutarimas „Dėl deputatų paskyrimo į tarpparlamentinę darbo komisiją Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų aukščiausiųjų tarybų bendradarbiavimo principams parengti“, Vilnius, 1990-12-28, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 336.

¹⁰⁰ Ukrainos delegacijos Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų Nepaprastajame posėdyje pareiškimas, Vilnius, 1990-12-01, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 492–493.

kurti Baltijos valstybių nepriklausomybę yra nepalaužiama. Tai liudija daugiau kaip milijonas parašų Latvijoje prieš Maskvos peršamą naują Sąjungos sutartį ir Estijos bei Lietuvos visuomenės apklausos duomenys, pagal kuriuos 80 proc. gyventojų yra apsisprendę turėti nepriklausomas valstybes. „Mūsų tautos niekuomet nesitaikstė ir nesitaikstys su prievarta. Savo nepriklausomybės mes ir toliau sieksime taikiais, parlamentiniais būdais“, – pabrėžiama pareiškingame.¹⁰¹

TSRS ginkluotųjų pajėgų Pabaltijo karinės apygardos kariuomenės vadas gen. F. Kuzminas 1991 m. sausio 7 d. pranešė, kad TSRS gynybos ministro D. Jazovo įsakymu į Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijas įvedami papildomi kariniai daliniai, kurių uždavinys – prievarta imti jaunuolius į TSRS kariuomenę ir į ją sugrąžinti tuos jaunuolius, kurie paliko jos gretas. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba tą pačią dieną priimtame pareiškingame pažymėjo, kad „TSRS vadovybė žengė dar vieną brutalų žingsnį, provokuodama destabilizaciją ir konfliktus Baltijos regione. Lietuvoje, taip pat kaip Latvijoje ir Estijoje, pradama prievartinio jaunuolių ėmimo į TSRS kariuomenę, tai yra jų gaudymo ir grobimo, akcija. Tuo TSRS ginkluotosios pajėgos stumiamos į naujus nusikaltimus; nusižengiama ne tik suverenios Lietuvos Respublikos įstatymams ir tarptautinei teisei, bet ir pačios TSR Sąjungos vidaus įstatymams, pagal kuriuos atsakantys karo tarnybos jaunuoliai gali būti traukiami tik civilinio teismo atsakomybėn, bet ne grobiami prievarta, kaip carų ir baudžiauninkų rekrūtų laikais.

Lietuvos Respublika gins savo piliečius visais politiniais ir teisiniais būdais, kreipdamasi į žmogaus teisių gynimo ir kitas tarptautines organizacijas, kad nauja TSRS agresija prieš laisvės siekiančią Lietuvą būtų pasmerkta pakankamai ryžtingai ir su konkrečiomis pasekmėmis. Tam turi būti kuo greičiau žinomas kiekvienas žmonių užpuolimo ir grobimo faktas.

Mes kreipiamės ir į pavojuje atsidūrusius jaunuolius, kad vengtų TSRS kariškių, kurie gali būti ir persirengę arba naudoti kitus klastos būdus, siūlome nenakvoti įprastiniais, daug kam žinomais adresais, naudotis Lietuvos Respublikos piliečio pažymėjimais, o neteisėtai suimtiems ir jų tėvams atsiminti, jog Lietuvos Respublikos krašto apsaugos prievolės įstatymas leidžia reikalauti oficialiai pripažįstamo belaisvių statuso.

Mes neabejojame, kad Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir krašto apsaugos pareigūnai išbandymo metu liks ištikimi Tėvynei, o visi piliečiai atsakys į smurtininkų mėginimus pažeminti Lietuvą, kaip ir ligi šiol, orumu ir susitelkimu. Anksčiau ar vėliau agresorius turės pasitraukti.¹⁰² Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis kreipėsi į demokratinių valstybių vadovus ir vyriausybes tokiais žodžiais: „Smurto ranka vėl pakilo virš Lietuvos. Nesėkmingai mėginę išprovokuoti kokį nors konfliktą, sovietiniai militaristai dabar bando sumedžioti visoje Lietuvoje 9400 jaunuolių, kurie atsisakė paklusti neteisėtiems reikalavimams tarnauti svetimoje armijoje (tai – 92 procentai gavusiųjų šaukimus). Tai akivaizdus įstatymo ir žmogaus teisių pažeidimas, keliantis grėsmę žmonių gyvybei, stumiantis juos į keblią padėtį. Atsakomybė už kiekvieną auką teks Michailui Gorbačioviui. Esama

---

¹⁰¹ „Baltijos Sąjūdžių Taryboje“, *Lietuvos aidas*, 1991 m. sausio 11 d.

¹⁰² „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pareiškimas“, Vilnius, 1991-01-07, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 501.

net grėsmingesnių žinių, jog militaristai kartu su savo prezidentu, sukėlę neramumus tai vienoje, tai kitoje vietoje, pasinaudodami tuo, kad pasaulio dėmesys nukreiptas į Persijos įlanką, artimiausiu metu gali jėga nuversti teisėtai išrinktą Lietuvos vadovybę, nuslopinti šiandieninį atgimimą ir įvesti okupacinę diktatūrą.

Ryžtingi Jūsų veiksmai galėtų sustabdyti naują agresiją. Vienas jų būtų diplomatiškų santykių užmezgimas su teisėtai išrinkta Lietuvos Respublikos vadovybe, ypač jeigu Jūsų šalis nėra pripažinusi 1940 m. Lietuvos aneksijos ir palaiko 1990 m. kovo 11 d. Akta dėl nepriklausomybės atstatymo. Dar vienas pagalbos veiksmas galėtų būti Jūsų pareiškimas, kad sovietų konstitucija negalioja šalyje, kuri buvo Stalino aneksuota ir kuri atmetė tą konstituciją, šalyje, kuri turi savąją konstituciją ir įstatymus. Tai taip pat galėtų sulaikyti sovietus negrobtį žmonių, Lietuvos piliečių. Kodėl Jūs nepaskelbiat nors tokio pareiškimo?¹⁰³

Esant tokiai sudėtingai ir įtemptai situacijai, BVT 1991 m. sausio 8 d. priėmė pareiškimą, kuriame pabrėžė: „Ši neteisėta akcija gali sukelti rimtų smurto veiksmų, nes kariškiams jų vadovybė suteikė plačius įgaliojimus naudoti jėgą. Tokie veiksmai reiškia staigų politinės situacijos ir tarptautinės padėties, ir būtent ilgam laikui, destabilizavimą.

Išreiškdamas savo šalių tautų valią, Baltijos valstybių, prieš pusę amžiaus prievarta įjungtų į TSRS sudėtį, Aukščiausiosios Tarybos TSRS ginkluotųjų pajėgų buvimo jų teritorijose faktą yra įvertinusi. Visų trijų valstybių aukščiausiosios tarybos priėmė nutarimus dėl klausimų, susijusių su kariuomene, taip pat dėl alternatyvios tarnybos. Baltijos valstybės, remdamosi savo aukščiausiųjų tarybų nutarimais, nedalyvauja imant jaunuolius į TSRS ginkluotųjų pajėgų gretas.

Baltijos Valstybių Taryba protestuoja dėl naujos TSRS ginkluotųjų pajėgų akcijos. Mes turime pagrindo manyti, jog tuo siekiama ir kitų tikslų, o galų gale – užgniaužti Baltijos valstybių tautų laisvės siekimus.

Baltijos Valstybių Taryba kreipiasi į pasaulio visuomenę, visų šalių parlamentus ir vyriausybes, kviesdama pasisakyti prieš jau prasidėjusią TSRS akciją. Ši akcija dar kartą patvirtina, kaip laiku IV TSRS liaudies deputatų suvažiavime TSR Sąjungos užsienio reikalų ministras įspėjo apie artėjančios diktatūros Tarybų Sąjungoje pavojų. Imperijos gelbėjimas gniuždant liaudies valią sukuria naują įtampos židinį Europoje.

Baltijos Valstybių Taryba reikalauja nedelsiant sustabdyti TSRS ginkluotųjų pajėgų akciją. TSRS ir Baltijos valstybių santykius dera apibrėžti jų įgaliotųjų atstovų derybose, klausimą dėl šių derybų pradžios Baltijos valstybių vadovai pasirengę tuoj pat aptarti su TSRS prezidentu ir kitais TSRS vadovais.¹⁰⁴

Europos Sąjunga ir jos valstybės narės buvo labai susirūpinusios dėl padėties Baltijos valstybėse. Todėl 1991 m. sausio 11 d. (Brukselis, Liuksemburgas) priimtame pareiškime „*Dėl padėties Baltijos valstybėse*“, kuriame pažymėjo: „Turėdamos omenyje visus šios situacijos padarinius, jos tikisi, kad sovietų valdžios institucijos, laikydamosi Helsinkio baigiamajame akte

¹⁰³LR AT pirmininko V. Landsbergio pareiškimas „Demokratiškų valstybių vadovams ir vyriausybėms, Vilnius, 1991-01-08, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 502.

¹⁰⁴„Baltijos Valstybių Tarybos pareiškimas“, 1991-01-08, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 502-503.

ir Paryžiaus chartijoje numatytų įsipareigojimų, nesiiems jokių grasinimo veiksmų.

Bendrija ir jos valstybės narės tikisi, kad Sovietų Sąjunga kaip galima greičiau pradės derybas su išrinktais Baltijos valstybių atstovais, kad taikiu būdu būtų įgyvendinti teisėti Baltijos valstybių gyventojų siekiai.

Bendrija ir jos valstybės narės sovietų valdžios institucijoms primena, kokį neigiamą poveikį dabartinės aplinkybės daro viešajai nuomonei.¹⁰⁵

1991 m. pradžioje TSRS pradėjo nepaskelbtą karą prieš Baltijos šalis. 1991 m. sausio 13 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė kreipimąsi „Į pasaulio vyriausybes“, kuriame pabrėžiama: „TSR Sąjunga pradėjo nepaskelbtą karą prieš Lietuvos Respubliką. Žūsta niekuo nekalti žmonės. Iškilio grėsmė, kad demokratiniuose rinkimuose išrinkta teisėta valdžia gali būti nušalinta. Mes, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, kreipiamės į pasaulio valstybes, prašydami nedelsiant pripažinti, kad TSR Sąjunga užpuolė kitą valstybę – suverenią Lietuvos Respubliką.“¹⁰⁶ Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipėsi į visus TSRS žmones: „Kariniai veiksmai, įvykdyti šiąnakt Lietuvoje, yra ne tik Lietuvos tragedija, bet ir Jūsų tragedija. Lietuva priešinasi tuo, kuo gali. Jūs taip pat turite padaryti tai, ką galite. Žmonės tiki tik darbais.“¹⁰⁷

Po tragiškų sausio įvykių Vilniuje ir TSRS ginkluotųjų pajėgų smurto 1991 m. sausio 13 d. Taline įvyko bendras Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Rusijos respublikų vyriausybių pasitarimas. Buvo priimtas pareiškimas, kuriame rašoma: „Tarybų Sąjungos vadovybės pastarieji veiksmai Baltijos valstybių atžvilgiu sukėlė realią grėsmę jų suverenitetui, prievartos eskalaciją, pareikalavo žmonių aukų. <...> Latvijos Respublika, Lietuvos Respublika, Rusijos Tarybų Federacinė Socialistinė Respublika ir Estijos Respublika pareiškia:

1. Šalys pripažįsta viena kitos valstybinį suverenitetą.
2. Valstybių, kurios pasirašė šį pareiškimą, teritorijoje valdžios įgaliojimus vykdo tik teisėtai išrinkti organai. Lygiagrečių struktūrų, pretenduojančių vykdyti valdžios įgaliojimus, veiksmai yra neteisėti.
3. Šalys mano negalimu dalyku naudoti ginkluotąją jėgą sprendžiant vienokias ar kitokias vidaus problemas, išskyrus tuos atvejus, kai to oficialiai paprašo teisėtai išrinkta valstybinė valdžia.
4. Latvija, Lietuva, Rusijos Federacija, Estija laiko negalimu dalyku, kad jų piliečiai dalyvautų ginkluotose akcijose, kenkiančiose valstybiniam viena kitos suverenitetui. Šalys pareiškia, kad yra pasirengusios konkrečiai palaikyti ir padėti viena kitai, jei kils grėsmė jų suverenitetui.
5. Šalys mano, kad tautų konfliktų provokavimas siekiant vienokių ar kitokių politinių tikslų yra neteisėtas ir ryžtingai tai smerkia.
6. Latvija, Lietuva, Rusijos Federacija ir Estija patvirtina savo pasiryžimą plėsti santykius tarp savo valstybių, grįsdamos juos tarptautinės teisės principais ir tarpusavio susitarimais.

¹⁰⁵ Europos Bendrijos/Sąjungos „Pareiškimas dėl padėties Baltijos valstybėse“, Briuselis, Liuksemburgas, 1991-01-11, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990-1999*, Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 102.

¹⁰⁶ LR AT kreipimasis „Į pasaulio vyriausybes“, Vilnius, 1991-01-13, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 509.

¹⁰⁷ LR AT kreipimasis „Į visus Tarybų Sąjungos žmones“, Vilnius, 1991-01-13, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 510.

7. Šalys kviečia visas – ir įeinančias į TSRS, ir kitas pasaulio valstybes,– ryžtingai pasmerkti ginkluotos prievartos aktus prieš Baltijos valstybių ir jų taikių gyventojų savarankiškumą, nes tai – grėsmė demokratijai ir stabilumui TSRS, taip pat tarptautinei bendrijai.¹⁰⁸ Kreipimąsi pasirašė aukščiausiųjų tarybų pirmininkai B. Jelcinas, A. Riuitelis, A. Gorbunovas ir Lietuvos atstovas Estijoje S. Kudarauskas (V. Landsbergis, būdamas Vilniuje, pranešimo tekstą gavo ir parašą nusiuntė elektroninėmis ryšio priemonėmis). Pareiškimas buvo pateiktas JTO, kitoms tarptautinėms organizacijoms, taip pat pasaulio valstybių parlamentams ir vyriausybėms.

Susitikimo metu taip pat buvo priimtas kreipimasis į JT generalinį sekretorių Peresą de Cuellarą, kuriame teigiama: „Mes, pasirašiusieji Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Rusijos Sovietų Federacinės Socialistinės Respublikos ir Estijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų pirmininkai, vykdydami š. m. sausio 13 d. mūsų pasirašytą pareiškimą, kreipiamės į Jus prašydami:

1. Nedelsiant sukviesti Jungtinių Tautų globojamą tarptautinę konferenciją Baltijos valstybių problemai sureguliuoti.

2. Ryšium su tuo perkelti 1990 11 29 JT rezoliucijos Nr. 678 (dėl Persijos įlankos įvykių) vykdymo terminą.

Su didžia pagarba ir viltimi, kad būsime suprasti.¹⁰⁹

Talino pasitarime Rusijos TFSR AT pirmininkas B. Jelcinas kreipėsi į rusakalbius Baltijos respublikų gyventojus prašydamas palaikyti jų vyriausybių taikią demokratinę politiką ir šio regiono tautų teisėtą suvereniteto siekį. Jis atskirai kreipėsi į kareivius ir karininkus, pašauktus į armiją iš Rusijos TFSR teritorijos ir tarnaujančius Baltijos respublikose bei Rusijos teritorijose: „Šiandien, kai mūsų šalis išgyvena ekonominę ir politinę krizę ir sveikosios visuomenės jėgos teisėtais, konstituciniais būdais ieško išeities iš susidariusios sunkios situacijos, jums gali duoti įsakymą stoti prieš teisėtai sudarytus valstybės organus, prieš taikius civilius gyventojus, ginančius demokratinius iškovojimus.

Jums kalbės, kad jūsų pastangomis bus įvesta tvarka. Bet ar galima laikyti tvarka Konstitucijos ir įstatymų laužymą, o būtent į tai jus stumia tie, kurie nori spręsti politines problemas agresijos jėga.

Prieš eidami šturmuoti civilinius objektus Baltijos žemėje prisiminkite gimtąjį židinį, savo Respublikos, savo liaudies dabartį ir ateitį. Smurtas prieš teisėtumą, Baltijos tautas sukels naują krizę pačioje Rusijoje, apsunkins Rusijos piliečių, gyvenančių Baltijos šalyse, gyvenimą.“ B. Jelcinas atkreipė kariškių dėmesį į tai, kad kareivių siuntimas už Rusijos Federacijos ribų prieštarauja Rusijos TFSR Konstitucijos 29 str. Ir neeilinio Rusijos TFSR deputatų suvažiavimo 1990 m. gruodžio 11 d. nutarimu todėl yra neteisėtas.¹¹⁰ Sugrįžęs į Maskvą B. Jelcinas šį kreipimąsi perskaitė spaudos konferencijoje, paskelbė per Rusijos radiją ir televiziją

¹⁰⁸ Pareiškimas pasirašytas 1991 m. sausio 13 d. Estijos sostinėje Taline (rusų kalba), *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 2, l. 8-9; *Lietuva 1991. 01. 13: Dokumentai, liudijimai, atgarsiai* /Patais. ir papild. leid., Vilnius: Spaudos departamentas, 1991, p. 31-32.

¹⁰⁹ „Обращение к Генеральному секретарю ООН Его Превосходительству господину Ксавьеру Пересу де Куэльяру“, Talinas, 1991-01-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 2, l. 10; *Lietuva 1991. 01. 13: Dokumentai, liudijimai, atgarsiai*, p. 30.

¹¹⁰ „Boriso Jelcino kreipimasis į Rusijos kareivius“. *Lietuvos aidas*, 1991 m. sausio 16 d.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Vakarų demokratiškos valstybių visuomenės ir politikų reakcija į įvykius Vilniuje buvo diferencijuota ir nevienareikšmė, priklausoma nuo informuotumo ir specifinių politinės strategijos interesų. Karinė agresija prieš beginklius gynėjus buvo besąlygiškai smerkiama, ne be pagrindo įžvelgiami M. Gorbačiovo pertvarkos atsižadėjimo ir grįžimo prie senų stalininių metodų simptomai.¹¹¹

1991 m. sausio 13 d. Europos Tarybos pirmininkas Jacques'as F. Poosas priėmė sovietų ambasadorių Liuksemburge Čingizą Aitmatovą, buvusį prezidentinės Tarybos narį. Išreiškęs didelį susirūpinimą dėl tragiškų įvykių Vilniuje, Poosas perdavė sovietų ambasadoriui laišką, adresuotą Sovietų Sąjungos užsienio reikalų ministrui Eduardui Ševarnadzei, kuriame Bendrija ir valstybės narės pasmerkė įtampos didinimą Baltijos valstybėse, Lietuvoje virtusią atvira konfrontacija, nusinešusia žmonių gyvybių.

Bendrija ir valstybės narės kreipėsi į sovietų valdžios institucijas ir ragino tučtuojau liautis vartoti jėgą ir nutraukti karinių pajėgų intervenciją.

Vadovaudamasi sausio 11 d. kreipimusi, Bendrija ir valstybės narės prašė sovietų valdžios institucijų laikytis išpareigojimų, numatytų tiek Helsinkio baigiamajame akte, tiek Paryžiaus chartijoje, ir dar kartą pareiškė tvirtai norinčios, kad SSRS kuo greičiau pradėtų derybas su Baltijos valstybių išrinktais atstovais ir kad Baltijos tautų teisėti siekiai būtų taikiai patenkinti.¹¹²

Kitą dieną, t.y. sausio 14, Europos Bendrijos politinės tarybos ministrų susitikime buvo priimtas pareiškimas, kuriame teigiama: „Bendrija ir jos valstybės narės yra įsitikinusios, kad jėgos vartojimas, kaip tai atsitiko Lietuvoje, yra nepriimtinas. Jos labai apgailestauja, kad ši prievarta pareikalavo nekaltų žmonių aukų. Sprendimas gali būti rastas tik per sovietų valdžios institucijų ir Baltijos tautų išrinktų atstovų dialogą siekiant patenkinti šių žmonių teisėtus siekius.

Jos skubiai kreipiasi į sovietų valdžios institucijas, kad šios susilaikytų nuo jėgos vartojimo, grįžtų prie dialogo ir baigtų karinę intervenciją.

Bendrija ir jos valstybės narės buvo vienos iš pirmųjų, parėmusių demokratinį procesą, prasidėjusius Sovietų Sąjungoje. Perestroika Bendrijai ir jos valstybėms narėms simbolizuoja viltį, ir jos nuoširdžiausiai trokšta, kad ji tokia ir liktų.

ESBK procese, kuris tęsiasi nuo Helsinkio baigiamojo akto iki Paryžiaus chartijos, vadovaujama principais, pagal kuriuos demokratinė vyriausybė remiasi žmonių valia, o trisdešimt keturioms valstybėms, dalyvaujančioms ESBK, jėgos vartojimas yra nepriimtina priemonė nesutarimams panaikinti. Naujosios Europos struktūra gali remtis tik teisės viršenybe.

Bendrija ir jos valstybės narės objektyviai vertina situacijos SSRS sunkumus. Norėdamos padėti SSRS juos įveikti, jos konkrečiai pareiškė esančios pasirengusios plėsti ir stiprinti Europos Bendrijos ir Sovietų Sąjungos bendradarbiavimą.

Tačiau šio bendradarbiavimo plėtra negali būti grindžiama niekuo kitu, tik bendromis

¹¹¹ Žr. plačiau: Kašauskienė V., „TSRS agresija Lietuvoje. Sausio 13-osios tragedija“ žr. *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988–1991 metais*, p. 396–402.

¹¹² Europos Bendrijos/Sąjungos „Pareiškimas dėl įvykių Lietuvoje“, Briuselis, Liuksemburgas, 1991-0113, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai*, 1990-1999, p. 102-103.

vertybėmis ir tikslais. Taigi Europos Bendrija ir jos valstybės narės reikalauja, kad tokia padėtis, kokia dabar yra Lietuvoje, jokiu būdu ilgai nesilaikytų ir nepersimestų į kitas Baltijos valstybes. Kitaip jos turės priėti prie išvados, kad buvo būtina imtis atitinkamų priemonių ir sustabdyti Europos Bendrijos ir Sovietų Sąjungos bendradarbiavimą.

Suprasdamos, kad Sovietų Sąjungos ir Europos santykiams iškilo pavojus, Bendrija ir valstybės narės kreipiasi į prezidentą M. Gorbačiovą, kad šis darytų viską, kas yra jo galioje, kad nežlugtų Paryžiaus chartijos suteiktos viltys dėl naujos, laisvos ir demokratiškos Europos.¹¹³

Tą pačią dieną Šiaurės Atlanto tarybos priimtame pareiškimе „Dėl Baltijos regiono“ sakoma: „Atlanto aljanso šalys narės yra labai susirūpinusios dėl įvykių Baltijos respublikose, ypač dėl karinės jėgos panaudojimo prieš Lietuvos institucijas bei piliečius, kai buvo prarasta žmonių gyvybių. Sąjungininkės griežtai smerkia sovietų ginkluotųjų pajėgų smurtą ir veiksmus, kuriais siekiama sunaikinti demokratiškai išrinktas Lietuvos valdžios institucijas, bei pastangas įbauginti kitas Baltijos respublikas.

Sąjungininkės kreipiasi į sovietų valdžios įstaigas, ragindamos visiškai įgyvendinti Sovietų Sąjungos šipareigojimus ESBK organizacijoje, kurie visiškai neseniai buvo atspindėti Paryžiaus chartijoje Naujajai Europai, ir siekti taikių reformų bei demokratinių pokyčių. Sąjungininkės dar kartą patvirtina paramą šiam procesui.

Sąjungininkės tvirtai remia Šiaurės Atlanto tarybos požiūrį, išreikštą 1990 m. gruodžio 18 d. įvykusioje ministrų sesijoje, kuriame remiamos Baltijos tautų viltys bei teisėti siekiai per atvirą dialogą tarp sovietų valdžios ir demokratiškai išrinktų [Baltijos šalių] vadovų rasti suderėtą sprendimą, pagrįstą Helsinkio baigiamojo akto principais. Šiaurės Atlanto taryba taip pat ragina visas suinteresuotas puses būti santūrias.

Sąjungininkės sutarė, jog tolesnė šių nerimą keliančių įvykių tąsa, ypač jėgos naudojimas, turės neigiamų pasekmių bendrai politinei padėčiai Europoje ir sąjungininkių santykiams su Sovietų Sąjunga.

Šiaurės Atlanto sąjunga toliau labai įdėmiai stebės padėtį Lietuvoje ir kitose Baltijos respublikose.¹¹⁴

Europos Parlamento sausio pabaigoje priimtame bendrame 12 punktų pareiškimе apie padėtį Baltijos valstybėse primenama, kad TSRS parlamentas paskelbė pagal Hitlerio–Stalino paktą įvykdytą Baltijos respublikų aneksiją neteisėta. Išreikštas pasipiktinimas dėl teisėtai išrinktų trijų parlamentų apsupties. Griežtai smerkiama karinė agresija. Teigiama, kad toks elgesys pažeidžia Helsinkio susitarimų principus, kurie dar tik prieš kelias savaites patvirtinti ESBK Paryžiaus susitikimuose. Europos Bendrija pasilieka teisę peržiūrėti finansinės bei techninės pagalbos programą TSRS ir reikalauja skubiai išvesti visas neseniai į Baltijos šalis atsiųstas karines pajėgas. Reikalaujama, kad būtų atnaujintas dialogas tarp TSRS ir Baltijos valstybių dėl Baltijos valstybių

¹¹³ „Europos politinės tarybos ministrų susitikimo pareiškimas dėl padėties Baltijos valstybėse“, Briuselis, Liuksemburgas, 1991-01-14, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990–1999*, p. 103-104.

¹¹⁴ „Šiaurės Atlanto tarybos pareiškimas dėl Baltijos regiono“, NATO spaudos tarnyba, 1991-01-14 žr.: Landsbergis V. *Lietuvos kelias į NATO: 1992–2004 m. idėjos, dokumentai, liudijimai*, Vilnius, 2005, p. 7.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

ateities atkreipiant dėmesį į istorines tautų teises. Smerkiami visi bandymai apriboti spaudos laisvę Tarybų Sąjungoje. Siūloma pasiųsti į Baltijos valstybes delegaciją, kuri ten stebėtų padėtį ir parengtų pranešimą parlamentui. TSRS prezidentas M. Gorbačiovas raginamas pasirūpinti, kad būtų nustatyti už šią karinę agresiją kalti asmenys, ir linkima padaryti reikiamas išvadas.¹¹⁵

Lietuvos Respublikos ir Rusijos TFSR derybos dėl santykių normalizavimo prasidėjo 1990 m. rudenį. Tačiau iki 1991 m. pradžios deramo turinio ir reikšmingumo jos neįgavo. 1991 m. pradžioje B. Jelcino vadovaujama Rusijos TFSR vadovybė, kuri konkuravo su M. Gorbačiovo komunistine TSRS vadovybe, pradėjo ryžtingai atsiriboti nuo imperinių TSRS komunistų partijos vadovybės nuostatų ir realiai grįsti savo politiką demokratijos principais, siekdama naujais pagrindais nustatyti santykius su iš TSRS imperijos besivaduojančiomis Baltijos valstybėmis bei kitomis TSRS pavergtomis tautomis. Neilgai trukus po Sausio 13-osios kruviniųjų įvykių Lietuvos ir Rusijos TFSR derybos suaktyvėjo ir tapo tikromis, nors ir nelengvomis, dviejų valstybių derybomis dėl tarpusavio santykių suregulavimo tarptautinėmis sutartimis.¹¹⁶

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. sausio 14 d. priėmė pareiškimą „Dėl TSRS ginkluotųjų pajėgų neteisėtų veiksmų“, kuriame pažymėjo: „TSRS ginkluotosios pajėgos 1991 metų sausio mėnesio pradžioje Vilniuje smurtu užgrobė Spaudos rūmus, Lietuvos radijo ir televizijos rūmus, televizijos bokštą, Vilniaus radijo mazgą bei kai kurių kitų įstaigų pastatus, suniokojo patalpas, įrengimus, plėšikavo. Priešiškų akcijų metu buvo žiauriausiu būdu nužudyti ir sužaloti pastatus saugoję taikūs žmonės. Tokiais veiksmais, kaip ir juos lydintį fiktyvių valdžios struktūrų kūrimu arba skelbimu bei planinga dezinformacija, siekiama sukelti politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo suirutę Lietuvoje, palikti Lietuvos ir tarptautinę visuomenę be teisingos ir laisvos informacijos, galų gale nuversti teisėtą Lietuvos valdžią.“

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, griežtai protestuodama prieš brutalius TSRS ginkluotųjų pajėgų veiksmus, reikalauja, kad Tarybų Sąjunga nedelsdama nutrauktų agresiją, išvestų karinius dalinius iš užgrobtųjų patalpų ir atlygintų padarytą materialinę žalą bei kitus nuostolius, taip pat išaiškintų ir patrauktų atsakomybėn kaltininkus, kad ir kokio aukšto rango jie būtų.¹¹⁷

Po tragiškų įvykių Vilniuje TSRS masinės informacijos priemonės pradėjo dezinformaciją apie padėtį Lietuvoje, todėl Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. sausio 14 d. priėmė pareiškimą, kuriame demaskavo sovietinę propagandą prieš Lietuvą.¹¹⁸ Taip pat kreipėsi į tarybinės armijos karius ir karininkus: „Kary, jeigu tu esi siunčiamas žudyti beginklių žmonių, ginančių savo Tėvynės laisvę ir užstojančių ją savo krūtine, jeigu tau įsakoma traiškyti juos tankų vikšrais, šaudyti automatais, nuodyti dujomis, kapoti desantininkų kastuvėliais, žinok: tau įsakoma daryti nusikaltimą, kuris užtrauks gėdą tavajai tautai, motinai ir tavo vaikams.“

¹¹⁵ *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, p. 316.

¹¹⁶ Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 27; *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, p. 316.

¹¹⁷ LR AT pareiškimas „Dėl TSRS ginkluotųjų pajėgų neteisėtų veiksmų“, Vilnius, 1991-01-14, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 512.

¹¹⁸ LR AT pareiškimas „Dėl Tarybų Sąjungos masinės informacijos priemonių dezinformacijos apie padėtį Lietuvoje“, Vilnius, 1991-01-14, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 512–513.

Kareivi ar karininke, jeigu dar jauti sąžinės balsą, sulaikyk žudyti pakeltą ranką. Armijoje tavo duotoji priesaika – ginti Tėvynę – nėra priesaika žudyti taikius, taip pat ir savo Tėvynę Lietuvą mylinčius žmones.“¹¹⁹. Sausio 15 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis kreipėsi per televiziją į valstybių vyriausybes ir vadovus: „Pragariškas planas, gerai koordinuotas ir parengtas laiko požiūriu, dabar įgyvendinamas. Aš stebiuosi, kodėl vyriausybės ir vadovai nekreipia dėmesio į šią koordinaciją – Persijos įlanka, Maskva, Baltijos šalys. Maskva – jos centras, vieta, kur priimami sprendimai. Jungtinės Valstijos, Suvienytųjų Nacijų Organizacija ir ypač Sadamas Huseinas netrukus prisipažins esą vykdytojai. Bet bus per vėlu. Raudonasis militaristinis fašizmas su branduoliniu ginklu kruvinose rankose ir tinklu virš viso pasaulio taps pergalingu padėties šeimininku.

Sugriaukite šitą pragarišką darbotvarkę su didžiuliu jos pavojingumu pasauliui. Sustabdykite prasidedantį karą Persijos įlankoje nors keletui dienų, kad išryškėtų M.Gorbačiovo likimas ir vaidmuo. Tuomet galutinis sprendimas bus JŪSŪ sprendimas.“¹²⁰.

Pavojaus akivaizdoje Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipėsi į pasaulio tautų bendriją, į didžiąsias demokratines valstybes ir Jungtines Tautas, prašydama ryžtingai užkirsti kelią ginkluotai prievartai ir diktatūrai.¹²¹ Buvo pabrėžiama, kad grėsmė kyla ne vien Baltijos valstybėms ir TSRS tautoms, bet ir pasaulio civilizacijai.¹²²

1.5. Baltijos Valstybių Tarybos žingsniai valstybingumui stiprinti

Po nepavykusio perversmo Lietuvos Respublikos politinė vadovybė ėmėsi ryžtingų žingsnių valstybės suverenitetui stiprinti. Sausio 16 d. ypatingo moralinio tautos susitelkimo metu Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų apklauso“, kuriame Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, toliau įtvirtindama nepriklausomos Lietuvos valstybingumą, nutarė pavesti vyriausybei ir savivaldybėms surengti Lietuvos gyventojų, turinčių Lietuvos pilietybę arba pilietybės teisę pagal Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymą, visuotinę apklausą – ar jie pritaria naujos rengiamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos teiginiui: „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“.¹²³ Šiuo reikalu sutarė visos Aukščiausiosios Tarybos frakcijos, politinės partijos.

1991 m. sausio 20 d. Latvijos Respublikos sostinėje Rygoje TSRS vidaus reikalų ministerijos specialiosios paskirties būrys įvykdė teroristinius aktus, kurių metu žuvo Latvijos Respublikos Nepriklausomybės gynėjai. Reikšdama solidarumą su laisvės siekiančia Latvijos tauta ir liūdėdama kartu su ja dėl pralieto kraujo, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba paskelbė

¹¹⁹ LR AT kreipimasis „Į tarybinės armijos karius ir karininkus“, Vilnius, 1991-01-14, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 514.

¹²⁰ LR AT pirmininko V. Landsbergio „Kreipimasis per televiziją į valstybių vyriausybes ir vadovus“, Vilnius, 1991-01-15, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 514.

¹²¹ Lietuvos Respublikos demokratiškai išrinktos valdžios kreipimasis „Į Jungtines Tautas“, Vilnius, 1991-01-15, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 515-516.

¹²² LR AT pareiškimas „Dėl agresijos prieš Lietuvą plėtimo ir karinės diktatūros grėsmės TSR Sąjungoje“, Vilnius, 1991-01-28, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 523-524.

¹²³ LR AT nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos gyventojų apklauso“, Vilnius, 1991-01-16, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 374.

1991 m. sausio 25 d. gedulo diena visoje Lietuvos teritorijoje.¹²⁴

Sausio 29 d. pareiškimе „Dėl Lietuvos Respublikos įsipareigojimų, kylančių iš tarptautinių sutarčių diplomatinių ir konsulinių santykių srityse“ sakoma: Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, vadovaudamasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekdama, kad Lietuvos Respublika vėl įsijungtų į laisvų pasaulio tautų ir valstybių bendriją, kurioje laikomasi teisingumo ir gerbiami šios bendrijos narių tarptautiniai įsipareigojimai, reikšdama savo pasiryžimą sąžiningai vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių, kurios reguliuoja diplomatinius ir konsulinius santykius, pareiškia, kad, nepaisydama TSR Sąjungos neteisėtai daromų kliūčių Lietuvos Respublikai prisijungti prie daugiašalių tarptautinių sutarčių pagal nustatytą procedūrą ir tvarką, Lietuvos Respublika gerbs ir sąžiningai vykdys visus tarptautinius įsipareigojimus.¹²⁵

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba vasario 4 d. priėmė pareiškimą, kuriame kvietė „Lietuvos Respublikos piliečius pritarti konstituciniam ir politiniam teiginiui, kad Lietuva turi būti nepriklausoma demokratinė respublika“. Aukščiausioji Taryba pabrėžė didelę svarbą, kurią turi Lietuvos Respublikos piliečių nuomonės apklausa – jų valios paliudijimas.¹²⁶ Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Tarybą taip pat priėmė kreipimasi, kuriame sakoma: „Sausio tryliktosios, kruvinojo sekmadienio, aukos jau pasakė TAIP nepriklausomai Lietuvai.

Ar galime mes, gyvieji, vasario 9-ąją nepatvirtinti tokio sprendimo?

Mūsų nepriklausomybės priešininkai ragina nedalyvauti apklausoje. Atminkime – jie aiškina, jog visi neatėjusieji balsuoti yra prieš Lietuvos nepriklausomybę.

Artėjant XXI amžiui, mes tvirtai siekiame kurti Lietuvos valstybę kaip demokratinę respubliką, kurioje valdžios galia kyla iš Lietuvos žmonių valios, o ją įgyvendinti turi teisę tik laisvai tautos išrinkti atstovai. Ir niekas kitas neturi teisės šios valdžios pasisavinti!

Tebūnie vasario 9-oji visų Lietuvos žmonių – lietuvių, lenkų, rusų ir kitų tautybių – valios pareiškimas, ypatingos svarbos aktas sau, Lietuvai ir pasauliui“¹²⁷.

Artėjant visuotinei Lietuvos gyventojų apklausai–plebiscitui, suaktyvėjo TSRS karinių jėgų kišimasis. Iš karinių malūnsparnių buvo mėtomi lapeliai, kuriais nežinomas „piliečių komitetas“ agitavo nedalyvauti plebiscite. Nors miestuose ir keliuose patruliavo kariškiai, tebesitęsė Televizijos ir radijo bei Spaudos rūmų užgrobimas, 1991 m. vasario 9 d. įvyko Lietuvos gyventojų visuotinė apklausa–plebiscitas, kuriame iš 84,7 proc. Lietuvos gyventojų, turinčių aktyvią rinkimų teisę, 90,47 proc. balsavo už tai, kad Lietuvos valstybė būtų nepriklausoma demokratinė respublika. Lietuvos tauta dar kartą patvirtino pasirinktą nepriklausomybės kelią, savo ištikimybę istoriniams 1918 m. vasario 16 d. ir 1990 m. kovo 11 d. aktams ir nepalaužtos

¹²⁴LR AT nutarimas „Dėl 1991 m. sausio 25 d. paskelbimo gedulo diena“, Vilnius, 1991-01-23, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 387.

¹²⁵LR AT pareiškimas „Dėl Lietuvos Respublikos įsipareigojimų, kylančių iš tarptautinių sutarčių diplomatinių ir konsulinių santykių srityje“, Vilnius, 1991-01-29, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 524-525.

¹²⁶„Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pareiškimas“, Vilnius, 1991-02-04, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 526-527.

¹²⁷LR AT kreipimasis „Į Lietuvos žmones“, Vilnius, 1991-02-04, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 527.

Lietuvos rezistencijos siekiams.

Nepaisant Tarybų Sąjungos ultimatyvių reikalavimų atsisakyti nepriklausomybės, kuriuos lydėjo įvairūs bauginimai, politinio ir ekonominio spaudimo bei ginkluotos agresijos veiksmai, plebiscitas parodė tikrąją Lietuvos žmonių nuostatą kurti demokratišką pilietinę visuomenę, kurią ginanti Lietuvos valstybė turi vėl tapti lygiateise pasaulio bendrijos nare.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba vasario 11 d. kreipėsi į visas valstybes, jų parlamentus ir vyriausybes, ragindama atsižvelgti į 1991 m. vasario 9 d. įvykusio plebiscito rezultatus, ir prašė paramos, kurią jos gali suteikti laisvės ir demokratijos siekiančiai Lietuvai.

„Dėl to reikia:

- atkurti diplomatinis ir konsulinis santykius su tomis valstybėmis, su kuriomis Lietuva Respublika juos palaikė iki 1940 metų okupacijos ir aneksijos, taip pat su kitomis valstybėmis, kurios norės bendradarbiauti su Lietuva lygiateisiškumo ir savitarpio naudos pagrindu;

- jungtis į Europos taikaus bendradarbiavimo procesą remiantis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, taip pat patvirtinant savo įsipareigojimą laikytis Lietuvos Respublikos sutarčių;

- atstatyti Lietuvos – kaip nepriklausomos valstybės ir buvusios visateisės Tautų Sąjungos narės – tarptautines teises, siekti jos narystės Jungtinėse Tautose ir jų institucijose.

Itin reikšminga pagalba būtų valstybių – Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių – iniciatyva sušaukti specialią tarptautinę konferenciją dėl Lietuvos Respublikos ir kitų dviejų Baltijos valstybių pažeistų tarptautinių teisių atstatymo ir dėl lygiateisio jų dalyvavimo pasaulio valstybių bendrijoje.¹²⁸

Kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipėsi į Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Generalinį sekretorių ir į valstybes – Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto dalyves ir prašė: kreiptis į Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Žmogaus teisių komitetą ir prašyti ištirti Tarybų Sąjungos kariuomenės 1991 m. sausio 11–13 d. įvykdytus ir tebevykdomus šiurkščius žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje; apsvarstyti padėtį Lietuvoje ir šiame Baltijos valstybių regione artimiausioje Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Generalinės asamblėjos plenarinėje sesijoje, remiantis Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Įstatų 35 straipsniu, kuriame numatytus įsipareigojimus Lietuva Respublika prisiima; pasmerkti Tarybų Sąjungos veiksmus prieš nepriklausomą Lietuvos valstybę, Lietuvos tautą ir jos teisėtai išrinktą valdžią, pažeidžiančius Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Įstatų 2 straipsnio 3 ir 4 punktus ir 33 straipsnio 1 punktą; tarpininkauti, kad artimiausiu metu, dalyvaujant Suvienytųjų Nacijų Organizacijos stebėtojams, būtų pradėtos TSRS ir Lietuvos Respublikos tarpvalstybinės derybos ir tuo pačiu prisidėti prie grėsmės tarptautinei taikai ir saugumui Baltijos regione likvidavimo.¹²⁹

Kovo 21 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė kreipimąsi „Į Europos

¹²⁸LR AT deklaracija „Dėl Lietuvos Respublikos lygiateisio dalyvavimo pasaulio valstybių bendrijoje“, Vilnius, 1991-02-11, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 531.

¹²⁹LR AT kreipimasis „Į Suvienytųjų Nacijų Organizacijos Generalinį Sekretorių ir į valstybes – Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto dalyves, Vilnius, 1991-03-12, *LRAT LRATP DR*, Vilnius, 1991, t. 3, p. 431–432.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

demokratinės valstybes, JAV, Kanadą, Australiją ir Japoniją“, kuriame sakoma: „Lietuva, patyrusi daug TSRS baudžiamųjų smūgių dėl savo laisvės siekių, 1991 m. vasario 9 d. plebiscite dar kartą vieningai patvirtino norinti atkurti nepriklausomybę ir normalius draugystės santykius su Rytų kaimynu. Deja, TSR Sąjungos vadovybė, kuri nepasmerkė ir nenubaudė nė vieno sąmokslininko ir karinio vadovo, atsakingo už sausio 11–13 d. žudynes Vilniuje, tęsia Lietuvos atžvilgiu tą pačią agresyvaus spaudimo politiką. Lietuvos sostinėje TSRS vidaus reikalų ministerija sudarė specialų teroristinės paskirties „juodųjų berečių“ karinį padalinį, kuris beveik kasdien ginklu užpuldinėja praeivius, Lietuvos Respublikos pareigūnus ir deputatus. Dėl šių veiksmų Lietuvoje iki šiol liejasi kraujas, nuolatiniame pavojuje atsiduria visų civilių gyventojų gyvybė ir sveikata. Tų veiksmų tikslas yra destabilizuoti ir griauti Lietuvos Respublikos vidaus gyvenimą, išprovokuoti Lietuvos visuomenės arba valstybės struktūrų atsakomuosius veiksmus ir masyvią TSRS karinių jėgų intervenciją. Šių grėsmių ir agresyvių veiksmų eskalacijos būklėje mes kreipiamės ir prašome Jūsų:

nebūkite abejingi naujos TSRS agresijos prieš Lietuvą akivaizdoje;

reikalaukite, kad Tarybų Sąjunga nutrauktų tiesioginį karinį kišimąsi į Lietuvos Respublikos vidaus gyvenimą;

pareikškite, jog TSR Sąjungos vadovybės intencijų ir jų naujos politikos patikrinimas bus ne žodžiai, o realūs veiksmai – agresyvaus teroristinio „juodųjų berečių“ karinio padalinio išvedimas iš Vilniaus ir Lietuvos Respublikos teritorijos, taip pat – TSRS kariuomenės užgrobtų televizijos ir radijo pastatų Vilniuje bei ten esančių kultūros vertybių sugražinimas jų savininkui Lietuvos Respublikai.

Mes tikimės, jog Jūs neatsisakysite tuo būdu ginti demokratiją, taiką ir žmonių teises Baltijos regione ir veiksmingai atsiliepsite į mūsų kreipimąsi.¹³⁰

Esant tokiai sudėtingai situacijai, 1991 m. kovo 22 d. BVT Jūrmaloje priėmė kreipimąsi į Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyves ir kitas pasaulio valstybes, kuriame sakoma:

„Baltijos Valstybių Taryba,

– atsižvelgdama į

savo šalių aukščiausiųjų tarybų aktus dėl valstybių nepriklausomybės atstatymo ir tautų valią, aiškiai išreikštą vasario 9-ąją ir kovo 3-iąją įvykusiųose referendumuose (plebiscituose),

Baltijos problemos tarptautinį pobūdį,

klausimų, kurie turi būti sprendžiami tarp Baltijos valstybių ir TSR Sąjungos, neatsiejamą ryšį su saugumo ir bendradarbiavimo užtikrinimo procesu Europoje,

tarptautines iniciatyvas, kurių tikslas yra skatinti tarpvalstybines derybas tarp demokratiškai išrinktų Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų ir vyriausybių bei TSR Sąjungos Vyriausybės, ir pareikštą pasiryžimą dalyvauti šiose derybose tarpininkais,

– būdama įsitikinusi, jog

¹³⁰LR AT kreipimasis „Į Europos demokratinės valstybes, JAV, Kanadą, Australiją ir Japoniją“, Vilnius, 1991-03-21, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 433.

Baltijos valstybių nepriklausomybė turi būti atstatyta lygiateisių šalių derybomis ir griežtai laikantis visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų;

konstatuodama, kad

visi ligšioliniai šio pobūdžio žingsniai nepadėjo pasiekti tikrų derybų su TSR Sąjunga,

s i ū l o

surengti tarptautinę konferenciją arba iš eilės keletą tarptautinių konferencijų Baltijos klausimu.

Konferencijos (konferencijų) uždavinys – parengti pasiūlymus problemai išspręsti dėl Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimo, taip pat padėti, kad Baltijos valstybės gautų tikrųjų Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo narių statusą.

Konferencija (konferencijos) kruopščiai išanalizuotų tarptautinius teisinius ir karinius strateginius problemos aspektus.

Baltijos Valstybių Taryba įsitikinusi, kad tokia konferencija (konferencijos) padėtų pradėti ir sėkmingai praveisti derybas su Tarybų Sąjunga. Tarybos nariai kviečia šalių – Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo narių, taip pat kitų pasaulio valstybių parlamentus ir vyriausybes artimiausiu metu padėti surengiant konferenciją ir dalyvauti jos darbe. Dėl to būtina pradėti neatidėliotinas dvišales ir daugiašales konsultacijas.¹³¹

BVT nariai 1991 m. balandžio 13 d. Jūrmaloje priėmė keletą labai svarbių dokumentų. Kreipimesi į Sovietų Sąjungos prezidentą M. Gorbačiovą teigiama: „Mes su pasitenkinimu sutikome dialogo tarp TSRS ir Baltijos valstybių atnaujinimą. Tačiau pirmasis Jūsų paskirtos TSR Sąjungos delegacijos susitikimų raundas su Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos delegacijomis kelia tam tikrą nerimą. Susitikime su Lietuvos Respublikos delegacija tarybinė pusė atsisakė užfiksuoti jėgos nenaudojimo principą. Apibūdinant delegacijų susitikimų statusą tarybinė pusė visokiais būdais vengia netgi „derybų“ sąvokos, kadangi Jūsų įsaku jai suteikti įgaliojimai tik APTARTI politinių, socialinių ir ekonominių klausimų kompleksą.

Sykiu Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika vadovaujasi savo valstybių aukščiausiųjų tarybų sprendimais apie visišką Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių nepriklausomybės atstatymą.

Tokie neatitikimai gali uždelsti teisingą Baltijos valstybių klausimo sprendimą.

Baltijos Valstybių Taryba dar kartą kreipiasi į Jus su pasiūlymu parodyti gerą valią ir suteikti TSRS delegacijai mandatą vesti su Baltijos valstybėmis tikras tarpvalstybines derybas¹³².

1991 m. kovo 17 d. TSRS vykusiame referendume dėl naujos respublikų sąjunginės sutarties Lietuva, Latvija, Estija, Armėnija, Gruzija ir Moldova nedalyvavo. Dar prieš kovo 17 d. TSRS referendumą Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas ir Vyriausybė vasario 22 d. priėmė pareiškimą, kuriame primenama: „nuo 1990 m. kovo 11 d. jokie TSRS

¹³¹ BVT kreipimasis „Į saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyves ir kitas pasaulio valstybes“, Jūrmala, 1991-03-22, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 434.

¹³² BVT kreipimasis „Į TSR Sąjungos Prezidentą“, Jūrmala, 1991-04-13, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 435.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

įstatymai ar valdžios nutarimai Lietuvoje neveikia ir jos žmonių niekaip neįpareigoja. TSRS vadovybei gerai žinoma, kad pasaulio valstybių bendrija niekada nepripažino Lietuvos aneksijos ir teisiniu požiūriu Lietuva niekada nebuvo TSRS teritorijos dalis. Todėl TSRS valstybinių ir TSKP struktūrų pastangos daryti Lietuvai įtaką ir spaudimą, siekiant priversti jos žmones balsuoti kitos valstybės referendume, yra ne kas kita, kaip šiurkštus kišimasis į Lietuvos Respublikos vidaus reikalus ir naujas pasikėsinimas į jos suverenitetą.

Gerbdama visuotinai pripažintus lygiateisio dalyvavimo pasaulio valstybių bendrijoje principus ir suverenių valstybių kaimyninius santykius, Lietuvos Respublika galėtų apsvarstyti ir tinkamai spręsti suverenių sąjunginių respublikų vyriausybių ir TSRS vyriausybės prašymus dėl leidimo ir paramos įgaliotiems konsuliniais atstovams organizuoti iš anksto sutartose vietose Lietuvos teritorijoje gyvenančių arba laikinai atvykusių jų piliečių, kurie laisvai pareiškė norą dalyvauti referendume, balsavimą.¹³³

BVT balandžio 13 d. priimtame pareiškime sakoma: „TSRS Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Apie 1991 m. kovo 17 d. TSRS referendumo išdavą“ sudaro galimybę aiškinti jį kaip neva liečiantį Baltijos valstybes – Lietuvos Respubliką, Estijos Respubliką ir Latvijos Respubliką.

Ryšium su tuo Baltijos valstybės, kaip nesančios TSR Sąjungoje, pareiškia, kad Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika eina keliu, kurį 1990 m. įtvirtino jų demokratiškai išrinktos aukščiausiosios tarybos, priimdamos aktus dėl nepriklausomybės atstatymo, taip pat jų tautos plebiscituose ir referendume, įvykusiųose šiose valstybėse 1991 metų vasario 9 ir kovo 3 dienomis.

TSRS 1991 m. kovo 17 d. referendumas niekaip teisiškai neliečia Baltijos valstybių ir negali pateisinti TSRS vadovybės spaudimo ir prievartos Lietuvos, Estijos ir Latvijos atžvilgiu.¹³⁴ BVT posėdyje Latvijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas A. Gorbunovas nepritarė V. Landsbergio nuomonei, kad Latvija ir Estija turėtų pasekti Lietuvos pavyzdžiu: atmesti Maskvos siūlomą pereinamąjį laikotarpį tarp nepriklausomybės paskelbimo ir jos visiško įgyvendinimo. A. Gorbunovas ir A. Riuitelis pasakė, kad Latvija ir Estija negalinčios dabar keisti jau pradėtos atsiskyrimo nuo TSRS procedūros.¹³⁵

Dar 1991 m. vasario 11 d. Islandijos Altingas priėmė nutarimą, kuriuo patvirtino ankstesnį, 1922 m. Lietuvos Respublikos nepriklausomybės pripažinimą ir pavedė Islandijos vyriausybei kuo greičiau užmegzti diplomatinius santykius su Lietuvos Respublika.

„Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba sveikina šį Islandijos parlamento žingsnį, atitinkantį Paryžiaus chartijos dvasią, kaip moralios politikos pergalę valstybių tarpusavio santykiuose. Šis aktas atveria geresnes perspektyvas būsimai demokratinei Europai. Tebūnie tai bendrija, savo ateitį nusprendusi grįsti aukščiausiomis žmonijos vertybėmis. Islandija jau žengia ryžtingą žingsnį, nepaisydama šiurkštaus politinio spaudimo grėsmės.

¹³³ LR AT Prezidiumo ir Vyriausybės pareiškimas „Dėl 1991 m. kovo 17 dieną Tarybų Sąjungoje rengiamo TSRS referendumo“, Vilnius, 1991-01-22, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 538.

¹³⁴ BVT pareiškimas „Dėl TSRS Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Apie 1991 m. kovo 17 d. TSRS referendumo išdavą“, Jūrmala, 1991-04-13, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 436.

¹³⁵ *Baltijos kelias į nepriklausomybę, 1990-1991 metai: įvykių kronika*, p. 474.

Lietuva priima ištiestą Islandijos ranką su gilia pagarba ir brolišku dėkingumu.¹³⁶

Islandijos Respublika pasiūlė tarpininkauti organizuojant ir vedant derybas tarp Lietuvos, Estijos, Latvijos respublikų, iš vienos pusės, ir TSRS – iš kitos pusės. Apsvarsčiusi Islandijos Respublikos pasiūlymą (1991 m. balandžio 13 d.) BVT priima sprendimą „Dėl Islandijos Respublikos pasiūlymo tarpininkauti organizuojant ir vedant derybas tarp Baltijos valstybių ir TSR Sąjungos“, kuriame nusprendė: „<...> priimti Islandijos Respublikos pasiūlymą;

ruošiant galimas derybas tarp Baltijos valstybių ir TSR Sąjungos, kuriose tarpininkautų Islandijos Respublika, kiekvienai iš Baltijos valstybių tikslinga turėti tiesioginius kontaktus su Islandija;

Islandijos Respublikos iniciatyva gali suvaidinti pozityvų vaidmenį TSR Sąjungai atnaujinant Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos nepriklausomybės pripažinimą.

Šita Islandijos Respublikos iniciatyva gali būti sėkmingai suderinta su anksčiau prasidėjusiu diplomatinių santykių atstatymo tarp Islandijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos procesu.

Baltijos Valstybių Taryba vertina Islandijos Respublikos iniciatyvą kaip naują šiuolaikinio požiūrio į sudėtingas tarptautines politines problemas apraišką.¹³⁷

BVT nelieka abejinga įvykiams Gruzijoje. Todėl priimamas pareiškimas „Dėl įvykių Gruzijoje“, kuriame teigiama: „Pastarojo meto įvykiai Gruzijos Respublikoje, ypač ginkluotų konfliktų jos teritorijoje plitimas ir TSR Sąjungos kariuomenės dalyvavimas juose, negali nekelti nerimo Baltijos Valstybių Tarybai.

Sveikindama Gruzijos Respublikos valstybinės nepriklausomybės paskelbimą, Baltijos Valstybių Taryba pareiškia, kad interesų susidūrimas ir vidiniai konfliktai tiek Gruzijos Respublikoje, tiek ir kitose stojusiose į nepriklausomybės kelią TSRS respublikose turi būti sprendžiami tiesioginio dialogo ir suinteresuotų šalių derybų keliu, oficialiai bei faktiškai atsisakius prievartos. Baltijos Valstybių Taryba pasiryžusi padėti taikiai spręsti konfliktą.¹³⁸

1990 m. balandžio 23–25 d. devynių TSRS respublikų – Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Azerbaidžano ir visų Vidurinės Azijos respublikų – Kazachijos, Uzbekijos, Kirgizijos, Tadžikijos, Turkmėnijos atstovai pasitarime dėl bendrų veiksmų susidariusiai krizei įveikti bendroje deklaracijoje pripažino teisę Latvijai, Lietuvai, Estijai, Moldovai, Gruzijai ir Armėnijai (jos nedalyvavo pasitarime) laisvai nuspręsti, ar jos norėtų priklausyti Sąjungai. Pasirašiusios Sąjungos sutartį, respublikos įgyja tam tikrą savarankiškumą. Bendroje deklaracijoje pasakyta, kad šešios respublikos turi teisę nepasirašyti naujos Sąjungos sutarties, tačiau jos turės mokėti už gaunamą žaliavą pasaulinės rinkos kainomis, nebe rubliais. Balandžio pabaigoje Maskvoje SSRS prezidentas M. Gorbačiovas ir devynių sąjunginių respublikų – Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Azerbaidžano ir visų Vidurinės Azijos respublikų – vadovai pasirašė pareiškimą dėl naujos Sąjungos sutarties

¹³⁶LR AT pareiškimas „Dėl Islandijos Altingo rezoliucijos, Vilnius, 1991-02-15, *LRAT LRATP DR*, t. 2, p. 533.

¹³⁷BVT sprendimas „Dėl Islandijos Respublikos pasiūlymo tarpininkauti organizuojant ir vedant derybas tarp Baltijos valstybių ir TSR Sąjungos“, Jūrmala, 1991-04-13, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 437.

¹³⁸BVT pareiškimas „Dėl įvykių Gruzijos Respublikoje“, Jūrmala, 1991-04-13, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 435-436.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

parengimo ir pasirašymo artimiausiu laiku, po to – naujos TSRS Konstitucijos priėmimo ir parlamento rinkimo. Pareiškime pripažįstama Lietuvos, Latvijos, Estijos, Moldovos, Armėnijos ir Gruzijos teisė savarankiškai svarstyti klausimą dėl dalyvavimo Sąjungos sutartyje. Tos respublikos, kurios pasirašys sutartį, turės bendrą ekonominę erdvę. TSRS premjero žodžiais, sutarties nepasirašiusios respublikos turės mokėti tvirta valiuta už naftą, dujas bei kitas žaliavas¹³⁹.

Nuolatinės Baltijos valstybių pastangos atkurti tarptautinius diplomatinius santykius susidurdavo su Tarybų Sąjungos pasipriešinimu ir blokavimu, darant diplomatinį spaudimą ir skleidžiant apgaulingą propagandą. Todėl Baltijos valstybių vadovai (Lietuvos Respublikos AT pirmininkas – V. Landsbergis, Estijos Respublikos Vyriausybės pirmininkas – E. Savisaaras, Latvijos Respublikos Ministrų Tarybos pirmininkas – I. Guodmanis), 1991 m. gegužės mėnesį lankydami JAV sostinėje Vašingtone, prieš prasidedant apklausai JAV Kongrese, susitiko su JAV Senato demokratų ir respublikonų partijų vadovais, senatoriais George'u Mitchellu ir Robertu Dole'u. Senatorius R. Dole'as (respublikonas) mėgino įtikinti pabaltijiečius remti jo rezoliuciją teikti kreditus Sovietų Sąjungai žemės ūkio produktais. Baltijos valstybių vadovai pageidavo, kad kreditas Sovietų Sąjungai būtų teikiamas tikrai po realių derybų tarp Baltijos valstybių ir Kremliaus.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis, Estijos Respublikos ministras pirmininkas E. Savisaaras ir Latvijos Respublikos ministras pirmininkas I. Guodmanis gegužės 7 d. dalyvavo Kapitolijuje surengtoje apklausoje, kurią organizavo JAV Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje komitetas, dažnai vadinamas Helsinkio komitetu. Jie pabrėžė, kad TSRS, naudodamasi Vakarų nuolaidžiavimu ir neryžtingumu Baltijos valstybių klausimu, savavaliauja Baltijos kraštuose. JAV Helsinkio komiteto pirmininkas S. Hoyeris pareiškė, jog JAV vyriausybė turi pradėti tiesioginius ryšius su laisvai išrinktais parlamentais ir demokratinėmis vyriausybėmis Baltijos valstybių sostinėse. Baltijos valstybių vadovai pareiškė, jog ekonominė parama Sovietų Sąjungai turėtų būti siunčiama ne centrui, bet atskiroms respublikoms, nes joms gresia ekonominė blokada. Jie padėkojo kongresmeniui Donui Ritteriui už Atstovų rūmuose pasiūlytą rezoliuciją pradėti diplomatinius ryšius su Lietuva bei įsteigti Baltijos valstybių banką ir paprašė paramos, kad birželio mėnesį Berlyne kaip stebėtojai galėtų dalyvauti Europos užsienio reikalų ministrų konferencijoje.

JAV Kongreso nariai ir trijų Baltijos šalių vadovai Vašingtone pasirašė Tarptautinės grupės žmogaus teisėms ir demokratijai Baltijos valstybėse ginti įsteigimo aktą. Grupė pavadinta „*Baltic Freedom Caucus*“. Jos pirmininkas – kongresmenas Richardas Durbinas.¹⁴⁰ Vašingtone 1991 m. gegužės 18 d. Baltijos valstybių vadovai paskelbė pareiškimą „Dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos nepriklausomybės“, kuriame teigiama: „1990 metų pavasarį – po 50 metų trukusios TSRS aneksijos – Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje įvyko svarbios politinės ir teisinės permainos. Demokratiškai išrinkti šių šalių parlamentai paskelbė nepriklausomybės aktus bei kitus valstybinio savarankiškumo atkūrimą įtvirtinančius dokumentus. 1991 m. pavasarį Baltijos valstybėse įvykę plebiscitai ir referendumai patvirtino neįveikiamą Lietuvos, Estijos ir Latvijos žmonių

¹³⁹ *Baltijos kelias į nepriklausomybę, 1990-1991 metai: įvykių kronika*, p. 483, 487, 493.

¹⁴⁰ *Ten pat*, p. 498–499.

pasiryžimą atkurti savo valstybių nepriklausomybę, kuri dėl Hitlerio–Stalino sandėrio buvo prarasta Antrojo pasaulinio karo metu.

Nuolatinėms Baltijos valstybių pastangoms atstatyti tarptautinius diplomatinius santykius nepaprastai reikšmingi buvo Islandijos Respublikos Altingo ir Vyriausybės nutarimai dėl diplomatinių santykių su Lietuvos Respublika nustatymo, taip pat panašūs dvišaliai Danijos Karalystės susitarimai su Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika. Tuo pačiu metu šios pastangos susidūrė su sovietų pasipriešinimu ir blokavimu, darant diplomatinį spaudimą ir skleidžiant apgaulingą propagandą. Todėl Baltijos valstybių vadovai, lankydami Jungtinių Amerikos Valstijų sostinėje 1990 metų gegužės mėnesį, nutarė paskelbti šį pareiškimą.

Nė viena Baltijos valstybė nėra TSRS dalis; 1940 metais jos buvo okupuotos ir todėl nė viena nėra „atsiskiriančioji“ arba „pereinančioji“ iš nevalstybingumo į valstybingumą. Nepaisant jų konstitucinio statuso, Lietuva, Estija ir Latvija yra valstybės, išsaugojusios ir vėl įtvirtinusios savo teisinę nepriklausomybę, kurią jos turėjo ir kuri buvo pripažinta tarptautiniu mastu. Šiuo metu jos atkuria visišką savo nepriklausomybę. Šis procesas yra negrįžtamas ir turėtų būti teigiamai įvertintas bei pripažintas; jis turi sulaukti efektyvios tarptautinės paramos ir apsaugos.

Baltijos valstybių vadovai, kreipdamiesi į Jungtines Amerikos Valstijas ir į visą demokratiškas šalių tarptautinę bendriją, įskaitant TSRS, kuri yra paskelbusi savo ketinimą tapti demokratine teisine valstybe ir remtis tarptautine teise, ragina ir prašo:

- traktuoti visur – tarptautinėse organizacijose ir tarptautiniuose forumuose, dvišaliuose tarpvalstybiniuose santykiuose, švietimo, politinės kartografijos ir telekomunikacijos srityse – Lietuvos Respubliką, Estijos Respubliką ir Latvijos Respubliką kaip savarankiškas valstybes;

- atitinkamai interpretuoti ir smerkti bet kokius kitų valstybių veiksmus prieš Lietuvos, Estijos ir Lietuvos suverenias teises;

- leisti ir padėti trims Baltijos valstybėms realizuoti savo nepriklausomybę, atkuriant buvusius diplomatinius ir kitokius santykius su visomis suinteresuotomis valstybėmis, įskaitant ir TSRS, ir sukuriant naujus santykius su visomis kitomis suinteresuotomis demokratinėmis valstybėmis¹⁴¹.

SSRS ginkluotųjų pajėgų ir vidaus reikalų ministerijos padaliniai 1991 m. gegužės mėnesį užpuolė keletą įvairių objektų, esančių Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijose. Dėl tų užpuolimų daugžmonių nukentėjo, padaryta rimtų materialinių nuostolių. Kasdien didėjo įžulumas, tyčiojimas bei agresyvus provokacinis užpuolimų pobūdis. Tuometinė situacija priminė tą laikotarpį, kuris buvo prieš 1991 m. sausio tragiškuosius įvykius. Baltijos valstybės susidūrė su plačiai koordinuota operacija. Šie įvykiai ryškiai rodė visam pasauliui, kokie nenuoširdūs buvo Kremliaus patikinimai po sausio įvykių. Prievarta buvo naudojama tuo metu, kai oficialiųjų delegacijų konstruktyvios derybos tarp Baltijos valstybių ir SSRS dėl SSRS kaltės vis dar neprasidėjo. Todėl BVT 1991 m. gegužės 25 d. Vilniuje priėmė kreipimąsi į pasaulio šalių parlamentus, vyriausybes ir tautas, kuriu „<...> kreipiasi į viso pasaulio parlamentus, vyriausybes ir tautas, kviesdama pareikšti ryžtingą

¹⁴¹ BVT pareiškimas „Dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos nepriklausomybės, Vašingtonas, 1991-05-18, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 2, l. 31-32; *LRAT LRATP DR*, 1991, t. 3, p. 440–441.

protestą prieš naujus TSRS prievartos veiksmus Baltijos valstybėse. Kol bus užpildinėjami žmonės ir pastatai, negalima rimtai patikėti, jog reformų ir demokratijos procesas Tarybų Sąjungoje tebesitęsia. Sausio mėnesį tarptautinis solidarumas reikšmingai sugebėjo paveikti įvykių eigą. Deja, tik po to, kai nepataisomi dalykai jau įvyko. Dabar būtina to neleisti.¹⁴²

Gegužės 30 d. Vilniuje BVT priėmė pareiškimą „*Dėl TSRS veiksmų prieš Baltijos šalis ir tautas*“, kuriuo pabrėžiama: „TSR Sąjungos vadovybė 1991 metų pradžioje, nutraukusi konsultacinius derybų susitikimus su įgaliotosiomis Baltijos valstybių delegacijomis, pradėjo ginkluotą smurtą. Nors lyg ir atrodo, jog dabar tie kontaktai atnaujinti, TSR Sąjungos karinės akcijos prieš Baltijos šalis ir tautas tebesitęsia. Užpuolimų objektais tampa Baltijos valstybių vidaus reikalų ministerijų, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento darbuotojai ir įstaigos, vairuotojų bei lakūnų mokyklos, o pastaruoju metu vykdomi nuolatiniai ginkluoti muitinės kontrolės postų antpuoliai. Tokiu būdu po sausio įvykių buvo užgrobta naujų pastatų bei kitų objektų ir sunaikintas turtas, taip pat vėl sumušti ir apiplėšti piliečiai. Ypač įžūliai elgėsi TSRS VRM „OMON“ padaliniai, nuo kurių veiksmų TSRS karinė ir politinė vadovybė ne kartą bandė atsiriboti. Šie bandymai yra visiškai bereikšmiai, nes „omonininkus“ išlaiko ir aprūpina ginklais TSR Sąjunga.

Tokių teroristinių karinių formuočių, kartais pasirodančių ir samdinių vaidmenyje, išlaikymas turi būti visuotinai pasmerktas kaip stalinizmo laikų agresijos tąsa, nesuderinama su TSRS pažadais nenaudoti jėgos ir atsinaujinti pagal demokratinės teisinės valstybės principus.

Valstybė, kuri imasi smurto kaip politinės priemonės, negali tikėtis demokratinį valstybių daugiamilijardinių kreditų.

Baltijos valstybių teisinėms normoms turi paklusti ir iki šiol išlikusios ar naujai jose kuriamos politinės organizacijos, kurioms nūnai vadovaujama iš Maskvos. Tai, kad TSR Sąjunga naudoja jas prieš Baltijos valstybių suverenitetą, yra neleistina ardomoji veikla.

Taip pat neleistini mėginimai TSRS karines struktūras, laikinai esančias Baltijos valstybių teritorijoje, vadinti kokia nors vietine politine jėga, turinčia spręsti šio Europos regiono ateitį.

Nauji TSRS ginkluotųjų pajėgų ultimatumai, kuriuose reikalaujama vaikinų – Baltijos šalių piliečius atiduoti į svetimą kariuomenę, grasinimai prievarta juos imti, labai primenantys situaciją sausio invazijos išvakarėse, kelia naują įtempimo ir pavojaus bangą. Pasaulio tautos neturi šitam likti abejingos.¹⁴³ Tą pačią dieną BVT priima susitarimą „*Dėl bendradarbiavimo kelyje į derybas su TSR Sąjunga*“ kuriame pabrėžiama, kad „Baltijos Valstybių Taryba paveda Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos valstybinėms delegacijoms, susitinkančioms su TSR Sąjungos delegacijomis, toliau dėti pastangas, kad būtų pagreitinta tikrųjų derybų pradžia, ir nuodugnai informuoti viena kitą apie kiekvieno tokio susitikimo turinį ir rezultatus. Tai turi padėti koordinuoti pozicijas ir pasiruošti glaudžiau bendradarbiauti

---

¹⁴² BVT kreipimasis „Į pasaulio šalių parlamentus, vyriausybes ir tautas“, Vilnius, 1991-05-25, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 441–442.

¹⁴³ BVT pareiškimas „Dėl TSRS veiksmų prieš Baltijos šalis ir tautas“, Vilnius, 1991-05-30, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 443–444.

būsimose derybose su TSR Sąjunga.¹⁴⁴

Beniliukso šalių parlamentinės tarybos vykdomojo komiteto kvietimu 1991 m. gegužės 31 d. Briuselyje lankėsi BVT vadovai – V. Landsbergis, A. Gorbunovas ir A. Riuitelis. V. Landsbergis ir A. Riuitelis lankėsi NATO būstinėje. Juos priėmė Islandijos ir Danijos ambasadoriai. Trys Baltijos valstybių vadovai tarėsi su Beniliukso parlamentine patariamąja taryba. Belgijos vidaus reikalų ministras pareiškė viltį, jog Baltijos šalys turėtų dalyvauti būsimajame ESBK pasitarime Berlyne. Briuselyje V. Landsbergis pareiškė, jog Vakarų noras suteikti kreditus Sovietų Sąjungai, neatsižvelgiant į jos vykdomą smurtą Baltijos šalyse, yra klaida Europos ateičiai. TSRS dar negražino Lietuvoje užgrobtų pastatų ir nepradėjo derybų su Baltijos valstybėmis.¹⁴⁵

Beniliukso tarybos prezidentui Jeanui Bockui trys Baltijos valstybių vadovai gegužės 31 d. įteikė bendrą pareiškimą, kuriame sakoma: „Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika, atkurdamos visišką savo nepriklausomybę, ketina siekti:

- atkreipdamos visų šalių – Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių dėmesį į kintančią padėtį trijose Baltijos valstybėse, taikiu būdu atstatyti istorinį teisingumą, tuo palengvindamos politiškai ir teisiškai užbaigti Antrąjį pasaulinį karą Baltijos regione;
- įsijungti į Europos šalių bendriją ir prisiimti atsakomybę kuriant naująją Europą – demokratijos ir laisvės pasaulyje garantą;
- užtikrinti visiems savo piliečiams laisvo vystymosi, sąžiningo darbo ir tinkamo gyvenimo teises bei galimybes.

Minėtųjų Baltijos valstybių oficialūs atstovai, aplankę Tarpparlamentinę konsultacinę Benelux'o tarybą, pareiškė, kad:

- šalių – Benelux'o narių pavyzdys liudija, jog mažosios valstybės gali sėkmingai vienyti pastangas ir, glaudžiai bendradarbiaudamos, visapusiškai vystytis greta didžiųjų valstybių; tai padeda joms dalyvauti sprendžiant pasaulines problemas, todėl pageidautina ir Baltijos valstybėms nustatyti tokius santykius;
- norėdamos panaudoti Benelux'o šalių patirtį tobulinant tarpusavio santykius ir bendradarbiavimą, Baltijos šalys turi siekti visiškos nepriklausomybės nuo TSRS;
- tam padėtų nedidelių Europos šalių solidarumas, jeigu jos kreiptųsi į TSR Sąjungą, ragindamos pakeisti požiūrį į Baltijos valstybes, taigi ir pradėti konstruktyvias derybas, kurių tikslas – nustatyti Baltijos šalių ir TSR Sąjungos lygiateisės partnerystės santykius; toks pozityvus politikos pakeitimas pademonstruotų visam pasauliui, jog Tarybų Sąjunga laikosi visuotinai pripažintų Helsinkio baigiamojo akto ir Paryžiaus chartijos dėl naujosios Europos tarptautinių išpareigojimų.¹⁴⁶

1991 m. birželio 11 d. Taline įvykusiame BVT posėdyje buvo priimti penki dokumentai. Pareiškime „Dėl TSR Sąjungos neteisėto atstovavimo Baltijos šalims“ pabrėžiama: „Patvirtindamos 1990 m. rugsėjo 5 d. Baltijos Valstybių Tarybos pareiškime išdėstytą nuostatą dėl TSR Sąjungos neteisėto atstovavimo

¹⁴⁴ BVT susitarimas „Dėl bendradarbiavimo kelyje į derybas su TSR Sąjunga“, Vilnius, 1991-05-30, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 444.

¹⁴⁵ *Baltijos kelias į nepriklausomybę, 1990-1991 metai: įvykių kronika*, p. 537, 539.

¹⁴⁶ BVT pareiškimas, Briuselis, 1991-05-31, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 444–445.

Baltijos šalims, Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika

PAREIŠKIA:

jog Baltijos šalims kreditai ir kita tarptautinė pagalba, būtina ekonomikai rekonstruoti privačios nuosavybės bei laisvosios rinkos pagrindu, jeigu bus skiriami, gali būti teikiami tik tiesiogiai joms. Be to, didžiausio palankumo statusas prekyboje su JAV Lietuvai, Estijai ir Latvijai yra suteiktas dvišalėmis 1925–ųjų ir 1926–ųjų metų sutartimis. Baltijos valstybės nėra TSRS sudėtinė dalis ir prašo JAV administraciją bei Kongresą, taip pat visas demokratines šalis paisyti šių aplinkybių.¹⁴⁷

Tą pačią dieną BVT priėmė kreipimąsi „Į TSRS prezidentą ir devynių respublikų, pasirašiusių 1991 m. balandžio 23 d. pareiškimą, vadovus“, kuriame pabrėžė, kad „Baltijos Valstybių Taryba su dideliu dėmesiu išstudijavo Jūsų pasirašyto pareiškimo, kurio pamatas buvo santarvės ir išeities iš ekonominės bei politinės krizės siekimas, nuostatas. Baltijos Valstybių Taryba sveikina tautų apsisprendimo ir savanoriško dalyvavimo Sąjungoje principų pripažinimą, taip pat ir priemones būsimosios Sąjungos tautų gerovei.

Jūsų pareiškimas svarbus ir Baltijos valstybėms, siekiančioms geros kaimynystės ir bendradarbiavimo su Tarybų Suverenių Respublikų Sąjunga bei ją sudarančiomis suvereniomis valstybėmis.

Baltijos Valstybių Taryba įsitikinusi, jog nė viena iš devynių valstybių, ketinančių pasirašyti Sutartį dėl Suverenių Valstybių Sąjungos, šios Sutarties projekto (š. m. birželio 4 d.) 23 straipsnio paskutiniosios dalies nesieja su Baltijos šalimis, taigi ir nesikėsina į suverenią jų teisę pačioms pasirinkti.

Baltijos Valstybių Taryba supranta problemų, kurias būtina išspręsti, norint atkurti visišką Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos valstybinę nepriklausomybę, sudėtingumą. Taryba, kaip ir kiekviena ją sudaranti valstybė, ne kartą yra pareiškusi, jog būdas šioms problemoms išspręsti yra visa apimančios derybos, remiantis visuotinai pripažintomis tarptautinės teisės normomis. Gaila, jog tai, kas šiuo metu pasaulio bendrijai pateikiama kaip derybos, kol kas nėra derybos, nes nesuderintas jų objektas bei principai ir TSRS delegacija neturi reikiamų įgaliojimų.

Baltijos Valstybių Taryba yra tos nuomonės, jog tikrajai trijų šalių derybų su TSRS pradžiai pageidautina tarp TSRS ir kiekvienos iš Baltijos šalių aukščiausiųjų vadovų pasirašyti protokolus, fiksuojančius derybų objektą ir principus.¹⁴⁸

SSRS generalinis prokuroras N. Trubinas išplatino oficialų dokumentą, kuriame pabandė pateisinti 1991 m. sausio 13 d SSRS represinių struktūrų surengto kruvino susidorojimo su taikiais Vilniaus gyventojais organizatorius ir vykdytojus. Dėl to BVT priėmė rezoliuciją „Dėl TSRS represinių veiksmų Baltijos valstybėse tyrimo“, kurioje „reiškia griežtą protestą ir pasipiktinimą TSRS generalinio prokuroro pozicija. Atsižvelgdama į tai, jog TSRS tebenaudoja

¹⁴⁷ BVT pareiškimas „Dėl TSR Sąjungos neteisėto atstovavimo Baltijos šalims, Talinas, 1991-06-11, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 445–446.

¹⁴⁸ BVT kreipimasis „Į TSRS Prezidentą ir devynių respublikų, pasirašiusių 1991 m. balandžio 23 d. pareiškimą, vadovus“, Talinas, 1991-06-11, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 446–447.

jėgą prieš visų trijų Baltijos valstybių piliečius ir valstybines institucijas, Baltijos Valstybių Taryba daro išvadą, kad visapusiškam ir objektyviam šių nusikaltimų tyrimui būtinas tarptautinių organizacijų dalyvavimas.¹⁴⁹ Ten pat BVT, vadovaudamasi savo paskelbtais tikslais prisidėti stiprinti tarptautinį saugumą, nusprendė pasiūlyti Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiosioms taryboms artimiausiu metu apsvarstyti ir nuspręsti prisijungti prie Sutarties dėl branduolinio ginklo neplatinimo.¹⁵⁰ Ir jau birželio 25 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba, būdama tvirtai įsitikinusi, kad branduolinė energija turi būti naudojama tik taikiems tikslams, siekdama prisidėti prie valstybių savitarpio pasitikėjimo didinimo ir tarptautinės taikos bei saugumo stiprinimo, nutarė: „1. Prisijungti prie Sutarties dėl branduolinio ginklo neplatinimo, pasirašytos 1968 m. liepos 1 d. Londone, Maskvoje ir Vašingtone.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba iškilmingai pareiškia, kad Lietuvos Respublika nenukrypdoma ir sąžiningai laikysis šios Sutarties nuostatų.

2. Pavesti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui, vadovaujantis Sutarties dėl branduolinio ginklo neplatinimo IX straipsniu, prisijungimo dokumentus nusiųsti Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Tarybų Sąjungos Socialistinių Respublikų Sąjungos Vyriausybėms.¹⁵¹

Atsižvelgdamos į naują situaciją, besiklostančią ryšium su būsima Sutarties dėl Suverenių Valstybių Sąjungos pasirašymu, BVT 1991 m. birželio 11 d. Taline priėmė sprendimą „*Dėl ekonominių santykių su TSRS pagrindų koordinavimo*“, kuriame nusprendė, „kad Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos vyriausybių vadovai suderins trijų šalių ekonominių santykių su Tarybų Suverenių Respublikų Sąjunga pagrindus ir pateiks juos kitame Tarybos posėdyje.“¹⁵² Ir jau 1991 m. birželio 28 d. BVT posėdyje Jūrmaloje buvo priimti „*Baltijos valstybių ekonominių santykių su TSRS suderinti principai*“, kuriuose teigiama: „Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika, savo tautų valia pasirinkusios valstybinės nepriklausomybės kelią, pripažįsta ekonominio bendradarbiavimo su TSRS būtinybę ir naudą remiantis šiais abiem pusėms naudingais principais:

1. Ūkio procesai, įskaitant išorinius ekonominius ryšius, Baltijos valstybių teritorijose reguliuojami šių valstybių įstatymų. Pereinamuoju laikotarpiu Baltijos valstybių muitinės taikys TSRS muitų įstatymus TSRS prekėms, vežamoms per Baltijos valstybių teritoriją.

2. Baltijos valstybių prekių mainai su TSRS grindžiami abipuse nauda atsižvelgiant į laisvos prekybos principus. Tarpusavio atsiskaitymai ir mokėjimai daugiausia vykdomi kliringo

¹⁴⁹ BVT rezoliucija „Dėl TSRS represinių veikslių Baltijos valstybėse tyrimo“, Talinas, 1991-0-11, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 447.

¹⁵⁰ BVT sprendimas „Dėl prisijungimo prie sutarties dėl branduolinio ginklo neplatinimo“, Talinas, 1991-06-11, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 447–448.

¹⁵¹ LR AT nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie sutarties dėl branduolinio ginklo neplatinimo, pasirašytos 1968 m. liepos 1 d. Londone, Maskvoje ir Vašingtone“, Vilnius, 1991-06-25, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 310–311.

¹⁵² BVT sprendimas „Dėl ekonominių santykių su TSRS pagrindų koordinavimo“, Talinas, 1991-06-11, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 448.

pagrindu. Prekybos kliringo pagrindu einamasis saldo išlyginamas šalių tarpusavyje suderinta tvarka.

3. Dvišaliai finansiniai Baltijos valstybių santykiai su TSRS palaikomi abiem pusėms dalyvaujant bendrose programose.

4. Kol Baltijos valstybės rublį naudoja kaip vidaus valiutą, pinigų apyvartos tvarka nustatoma dvišaliais susitarimais su TSRS valstybiniu banku.

5. Baltijos valstybės numato gyventojų socialinę apsaugą savo teritorijose. Kitų valstybių piliečių pensinio ir socialinio aprūpinimo klausimai bei kiti su tuo susiję finansiniai santykiai sprendžiami remiantis visuotinai pripažintais tarptautiniais principais.

6. Baltijos valstybių teritorijose esantys ūkiniai objektai priklauso šių valstybių jurisdikcijai. Visus finansinius ir turtinius ginčus gali spręsti specialiosios komisijos arba arbitražai, sudaryti šalių susitarimais.

7. Baltijos valstybių atstovai, specialiai apibrėžus jų statusą, gali dalyvauti TSRS ūkinių organų veikloje.

Baltijos valstybės ekonominius santykius su TSRS palaikys, remdamosi čia išdėstytais principais ir atsižvelgdamos į kiekvienoje iš jų vykstančių socialinių-ekonominių procesų ypatybes.¹⁵³

1991 m. birželio antroje pusėje Vilniuje vykusiame Baltijos valstybių ir JAV miestų atstovų seminare „*Savivaldybės demokratinėje laisvosios rinkos visuomenėje*“ amerikiečiai užtikrino, kad demokratijos ir laisvės kovą Baltijos šalys laimės. Tik žingsnis likęs iki Baltijos šalių nepriklausomybės. Seminarą organizavo ir finansavo JAV miestų lyga ir Amerikos–Baltijos fondas.¹⁵⁴

1991 m. birželio 26 d. SSRS vidaus reikalų ministerijos ypatingosios paskirties milicijos būrys užpuolė Vilniaus telefono ir telegrafo stotį, neva kratos sumetimais smurtu užėmė jos patalpas. Dėl šios akcijos keletą valandų buvo nutrauktas tarp miestinis bei tarptautinis telefono ir telegrafo ryšys, garantuojantis taip pat ir Ignalinos atominės elektrinės darbo bei aviacijos skraidymų virš Lietuvos saugumą. Šis užpuolimas tapo dar viena grandimi tų ginkluotų incidentų, kuriais siekiama didinti įtampą Baltijos valstybėse. Birželio 28 d. priimtame pareiškime BVT „reiškia griežtą protestą prieš eilinę smurto akciją, kurią įvykdė TSRS ginkluoti junginiai Baltijos valstybių teritorijoje, ir pareiškia, kad visa atsakomybė už tokius veiksmus tenka TSRS.“¹⁵⁵ Aišku, kad TSRS buvo sunkiau įveikti solidarūs tris Baltijos valstybes nei kiekvieną pavieniui.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybės 1991 m. liepos pradžioje pasiuntė bendrą laišką JAV prezidentui G. Bushui, kuriame sakoma, jog JAV vyriausybė, stengdamasi padėti demokratizacijos procesui ir verslo ekonomikos išvystymui Sovietų Sąjungoje, Baltijos valstybes turi specialiai išskirti iš būsimų susitarimų su SSRS, nes jų inkorporavimas *de facto* į bet kokią JAV–SSRS ekonominį susitarimą būtų suprastas kaip Baltijos valstybių inkorporavimo į SSRS tarptautinis

¹⁵³ Baltijos Valstybių Taryba. „Baltijos valstybių ekonominių santykių su TSRS suderinti principai“, Jūrmala, 1991-06-28, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 450–451.

¹⁵⁴ *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, p. 563.

¹⁵⁵ BVT pareiškimas „Dėl TSRS ginkluotų junginių įvykdyto Vilniaus telefono ir telegrafo stoties užpuolimo“, Jūrmala, 1991-06-28, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 451.

pripažinimas. Laiške primenama, kad Baltijos valstybės sudarė sutartis su JAV 1925–1926 m. ir kad joms tada taikytas „*Most Favored Nation*“ statusas tebegalioja ir dabar. Laišką pasirašė trijų Baltijos valstybių ministrai pirmininkai.¹⁵⁶

Liepos 10 d. Estijos ir Latvijos aukščiausiųjų tarybų pirmininkai A. Riuitelis ir A. Gorbunovas ir Lietuvos Ministrų Tarybos pirmininkas G. Vagnorius dalyvavo Rusijos SFSR prezidento B. Jelcino priesaikos iškilmėse Kremliuje. Jie taip pat aptarė SSRS ekonominių reformų planus su G. Javlinkiu, parengusiu tuos planus. Dėl susitikimo su G. Javlinkiu buvo atšauktas numatytas BVT pasitarimas Jūrmaloje.¹⁵⁷

Lietuvos Respublikos vadovybė, suvokdama M. Gorbačiovo aplinkos imperines nuostatas išsaugoti TSRS *status quo* sumaniai pasinaudojo Rusijos Federacijos separatistinėmis ir nacionalinėmis aspiracijomis. 1991 m. liepos 18 d. Maskvoje įvyko RTFSR prezidento B. Jelcino ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio susitikimas, kuriame buvo derinami principiniai sutarties „*Dėl tarpvalstybinių santykių tarp Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos ir Lietuvos Respublikos pagrindų*“ parengimo klausimai.

Derybų rezultatai buvo apvainikuoti bene svarbiausiu to laikotarpio Lietuvos Respublikos diplomatinės ir tarptautinės politinės reikšmės laimėjimu – 1991 m. liepos 29 d. „Sutarties tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų“ pasirašymu. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba rugpjūčio 19 d. nutarimu ratifikavo šį aktą. LR AT pirmininkas V. Landsbergis ir Rusijos TFSR prezidentas B. Jelcinas Maskvoje pasirašė dvi sutartis ir vieną protokolą. Pagrindinėje sutartyje abi pusės pripažino viena kitos suverenumą bei statusą kaip tarptautinės teisės subjektų. Sutarties preambulėje teigiama, kad susitariančios šalys „priskirdamos praeičiai įvykius ir veiksmus, kurie kliudė kiekvienai Aukštajai Susitariančiajai Šaliai visiškai ir laisvai įgyvendinti savo valstybinį suverenitetą,

būdamos įsitikinusios, jog TSR Sąjungai pašalinus Lietuvos suverenitetą pažeidžiančias 1940 metų aneksijos pasekmes, bus sudarytos papildomos Aukštųjų Susitariančiųjų šalių ir jų tautų tarpusavio pasitikėjimo sąlygos,

nusprendusios abiejų šalių tautų labai savo tarpvalstybinius santykius kurti draugystės, geros kaimynystės, lygiateisiškumo ir abipusės naudos principais pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.“ Lietuvos Respublika ir Rusijos TFSR „pripažįsta viena kitos teisę savarankiškai įgyvendinti savo suverenitetą gynybos ir saugumo srityje joms priimtiniomis formomis, prisidedamos prie nusiginklavimo ir įtampos mažinimo Europoje proceso, taip pat ir per kolektyvinio saugumo sistemas, o sąveikos šioje srityje formos bus nustatytos atskirame susitarime“ (2 str.).¹⁵⁸

Lietuvos ir Rusijos ministrai pirmininkai pasirašė bendradarbiavimo sutartį dėl Kaliningrado srities. Užsienio reikalų ministrai pasirašė protokolą dėl atstovybių atidarymo. Pasirašymo akte iš Lietuvos pusės dalyvavo ministras pirmininkas G. Vagnorius, AT pirmininko pavaduotojas

¹⁵⁶ *Baltijos kelias į nepriklausomybę, 1990-1991 metai: įvykių kronika*, p. 587.

¹⁵⁷ *Ten pat*, p. 588.

¹⁵⁸ Sutartis tarp Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų, Maskva, 1991-07-29, *URMA*, ap. 4, b. 75, l. 2–8.

Č. Stankevičius, AT užsienio reikalų komiteto pirmininkas E. Zingeris ir AT deputatas V. Jermolienka. Sutarties pasirašymas įvyko TSRS ir JAV prezidentų susitikimo Maskvoje išvakarėse.

1.6. Tarptautinės izoliacijos įveikimas. Okupacinės kariuomenės išvedimo problemos sprendimas

Tarp nepašalintų Lietuvos okupacijos ir aneksijos pasekmių buvo 50 metų trukęs okupacinės kariuomenės buvimas Lietuvos teritorijoje, vykdyto genocido pasekmės, milžiniška žala, padaryta Lietuvos piliečiams, kultūrai, gamtai, ūkiui ir valstybei. Kai po 1991 m. gruodžio 24 d. Rusijos Federacija tapo SSRS teisių ir pareigų tęsėja, ji perėmė ir SSRS pareigą pašalinti prievartinio Lietuvos inkorporavimo į SSRS pasekmes. Okupacinės kariuomenės išvedimas tapo neatidėliotinai vykdytinu jos uždaviniu.

Todėl Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. rugpjūčio 1 d. kreipėsi į visas pasaulio demokratines valstybes dėl TSRS represinių struktūrų išvedimo iš Lietuvos, „primindama savo 1991 m. kovo 21 d. kreipimąsi į Europos demokratines valstybes, JAV, Kanadą, Australiją ir Japoniją, taip pat savo 1991 m. liepos 4 d. kreipimąsi į valstybes Paryžiaus chartijos signatares, kuriuose prašė neatidėliotinos politinės paramos, kad būtų nutrauktas TSRS ginkluotos prievartos naudojimas Lietuvoje, išvengta aukų ir destabilizacijos,

griežtai smerkdama TSRS represinių struktūrų vykdomus pasienio apsaugos, muitinės ir policijos pareigūnų, kitų asmenų ginkluotus užpuolimus,

vertindama šiuos veiksmus kaip siekimą nutraukti taiką Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimą ir išprovokuoti konfliktą Lietuvoje,

suprasdama 1991 m. liepos 31 d. muitininkų ir policininkų žudynes Lietuvos pasienio Medininkų poste kaip šių veiksmų eskalavimą,

ragindama demokratines pasaulio valstybes suvokti, kad nuolat besikartojančių žudynių ir smurto akivaizdoje mūsų pastangos priešintis taikiu būdu negali būti begalinės,

būdama įsitikinusi, kad visos demokratinės valstybės turi jaustis atsakingos už nepanaudotas galimybes sustabdyti nekaltų žmonių kraujo liejimą Lietuvoje,

vėl kreipiasi į visas pasaulio demokratines valstybes, prašydama imtis neatidėliotinių veiksmų, kad KGB ir visos kitos TSRS represinės struktūros būtų nedelsiant išvestos iš Lietuvos Respublikos teritorijos ir tuo pašalinta grėsmė taikai bei žmonių saugumui.

Aukščiausioji Taryba yra įsitikinusi, kad šio teisėto reikalavimo įvykdymas turėtų būti siejamas su TSRS ketinimais rengti Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos Žmoniškumo matmenų susitikimą Maskvoje.¹⁵⁹ Tebesitęsiančios Lietuvoje TSRS agresijos ir naujos grėsmės akivaizdoje Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba *kreipėsi į valstybes – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos nares* ir prašė panaudoti Lietuvos – TSRS santykiams normalizuoti Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos (ESBK) nepaprastų situacijų

¹⁵⁹LR AT kreipimasis „Į valstybes – Paryžiaus chartijos signatares“, Vilnius, 1991-07-04; LR AT kreipimasis „Į pasaulio demokratines valstybes dėl TSRS represinių struktūrų išvedimo iš Lietuvos“, Vilnius, 1991-08-01, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 452–455.

mechanizmą, atsiųsti į Lietuvą ESBK raporto misiją, apsvarstyti klausimą, ar leistina rengti ESBK Žmoniškumo matmenų susitikimą TSR Sąjungoje, iš kurios siunčiami ginklai ir neteisėti įsakymai sovietų valdžios teroristų būriams, siautėjantiems įvairiose šalyse ir vietovėse, padariusiems daug nusikaltimų ir Lietuvoje. „Sovietų valdžios tolerancija jos pačios ginkluotųjų būrių smurto veiksams ir veidmainiški „tyrimai“ be rezultatų prilygsta nusikaltėlių slėpimui, meta veidmainystės šešėlį ir ESBK procesui.“¹⁶⁰ Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba taip pat *kreipėsi į Islandijos ir Danijos parlamentus*, primindama, kad Lietuva patiria nesiliaujančią TSRS agresiją, ir prašo, kad Islandijos ir Danijos vyriausybės iškeltų TSRS agresijos ir Lietuvos nepriklausomybės apgynimo klausimą SNO Saugumo Taryboje. „Šiuo metu Lietuvoje surinkta šimtai tūkstančių parašų po kreipimusi į SNO Žmogaus teisių komisiją dėl žmogaus teisių pažeidimų Lietuvoje, kuriuos įvykdė TSRS ginkluotosios pajėgos šių metų sausio mėnesį Lietuvoje. O juk dar 1989 m. vasarą Lietuvos žmonės surinko daugiau kaip 1 500 000 parašų, reikalaujanti, kad visa okupacinė sovietų kariuomenė būtų išvesta iš Lietuvos teritorijos. Tai teisėtas reikalavimas, kuri mes dar kartą primename Jums ir pasauliui.“¹⁶¹

1991 m. rugpjūčio mėn. nepavykęs pučas Maskvoje Lietuvai, kaip ir kitoms Baltijos valstybėms, sudarė galimybes galutinai įveikti tarptautinę izoliaciją. 1991 m. pabaigoje trijų Baltijos šalių ir Rusijos santykiai pradėjo plėtotis visiškai nauju teisiniu pagrindu. Lietuva, Latvija ir Estija tapo nepriklausomomis valstybėmis *de facto* ir *de jure*. Rusija iš sudedamosios ir pačios svarbiausios Sovietų Sąjungos dalies irgi virto savarankiška valstybe, kartu tapdama visų Sovietų Sąjungos išpareigojimų ir teisių perėmėja. Rusija įgijo visus svarbiausius supergalybės atributus – jos žinion perėjo branduolinio ginklo arsenalai, nuolatinė vieta JT Saugumo Taryboje, kiti tarptautiniai Sovietų Sąjungos išpareigojimai nusiginklavimo srityje. Jos jurisdikcijon perėjo ir Baltijos valstybėse dislokuota sovietinė kariuomenė.

Pralaimėjęs pučui Estijos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1991 m. rugpjūčio 20 d. priėmė Estijos valstybės pamatinį aktą – nutarimą „*Dėl Estijos valstybinės nepriklausomybės*“, o rugpjūčio 21 d. Latvijos Respublikos Aukščiausioji Taryba – pamatinį Latvijos valstybės aktą – Latvijos Respublikos konstitucinį įstatymą „*Dėl Latvijos Respublikos valstybinio statuso*“. Atsižvelgdama į tai, 1991 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba paskelbė deklaracijas „*Dėl Lietuvos Respublikos santykių su nepriklausoma Estijos Respublika*“ ir „*Dėl Lietuvos Respublikos santykių su nepriklausoma Latvijos Respublika*“. Šiuose dokumentuose Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba sveikina estų ir latvių tautas bei visus Estijos ir Latvijos žmones jų aukščiausiosioms taryboms priėmus pamatinius aktus dėl valstybės nepriklausomybės, išreiškia lietuvių tautos solidarumą su estų ir latvių tautomis bendroje ilgų dešimtmečių kovoje už laisvę ir nepriklausomybę, prieš sovietinę okupaciją, priespaudą ir terorą, pagerbdama visus žuvusius už Estijos ir Latvijos laisvę ir nepriklausomybę, būdama įsitikinusi, kad nepriklausomų Estijos ir Latvijos valstybių sugrįžimas į pasaulio demokratinių valstybių bendriją yra istorinis įvykis.

¹⁶⁰LR AT kreipimasis „Į valstybes – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos nares“, Vilnius, 1991-08-01, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 455.

¹⁶¹LR AT kreipimasis „Į Islandijos ir Danijos parlamentus“, Vilnius, 1991-08-01, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 456.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Lietuvos Respublika iškilmingai pareiškė, kad pripažindama Estijos ir Latvijos respublikas esant nepriklausomas ir suverenas valstybes yra pasirengusi atkurti diplomatinis santykius pasikeičiant ambasadorių lygio diplomatiniais atstovais¹⁶².

Rugpjūčio 24 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė *pareiškimą, skirtą demokratinių šalių parlamentams* kuriame teigiama: „Bolševizmo epocha eina į pabaigą. Žlungantis totalitarinis komunistinis režimas, iš Sovietų Sąjungos valdęs ir aneksuotas arba satelitiniais protektoratais paverstas kaimynines šalis, palieka niūrų nusikaltėlišką palikimą, kuris tebėra grėsmingas žmonėms, tautoms ir demokratijai.

Bolševizmas turi būti ištirtas, įvertintas ir pasmerktas, kad nepasikartotų jokių pavidalu. Jo padarytų nusikaltimų iniciatoriai ir vykdytojai turi būti teisiami.

Įsitikinusi, kad šis teisėtumo uždavinys negali būti atidėliojamas, Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kreipiasi į kitų šalių parlamentus, teisininkų organizacijas ir visuomenės veikėjus, siūlydama surengti Vilniuje tarptautinį teismo procesą bolševizmui ir jo doktrinų vykdytojams. Tam tikslui bus organizuojamas, kitoms šalims sutinkant, nuolat veikias tarptautinis tribunolas, taip pat įkurdinamas Vilniuje.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba laukia kitų šalių parlamentų pasiūlymų ir visokeriopos paramos.“¹⁶³

Rugpjūčio 26 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pasiuntė sveikinimus Ukrainos ir Baltarusijos aukščiausiosioms taryboms ryšium su šių valstybių aukščiausiųjų tarybų sprendimu paskelbti Nepriklausomybę. Reiškiamas įsitikinimas, kad nepriklausoma Lietuva ir nepriklausoma Ukraina ir Baltarusija užmegs glaudžius ir draugiškus kaimynystės ryšius ir tuo prisidės prie demokratinės Europos kūrimo.¹⁶⁴ Rugsėjo 4 d. priima deklaraciją „*Dėl Lietuvos Respublikos santykių su suverenija ir nepriklausoma Moldovos Respublika*“, kurioje Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba sveikina Moldovos tautą, 1991 m. rugpjūčio 27 d. jos parlamentui paskelbus deklaraciją „*Dėl Moldovos Respublikos nepriklausomybės*“, ir iškilmingai pareiškia, kad pripažįsta Moldovos Respubliką esant suverenija ir nepriklausoma valstybe ir yra pasirengusi nustatyti diplomatinis santykius.¹⁶⁵

Europos Bendrijos (EB) valstybių narių užsienio reikalų ministrai, EB Komisijos atstovai ir Estijos, Latvijos bei Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1991 m. rugsėjo 6 d. susitiko Briuselyje, kad pažymėtų Baltijos valstybių suvereniteto ir nepriklausomybės atkūrimą.

Šia proga EB valstybių narių užsienio reikalų ministrai drauge su Komisijos atstovais šiltais pasveikino savo kolegas, atgavusius teisėtą vietą tarptautinėje bendrijoje. Šį susitikimą jie laikė diplomatinis santykių užmezgimo su jais ženklu. Jie taip pat pabrėžė EB norą užmegzti diploma-

¹⁶²LR AT deklaracijos: „Dėl Lietuvos Respublikos santykių su nepriklausoma Estijos Respublika“, „Dėl Lietuvos Respublikos santykių su nepriklausoma Latvijos Respublika“, Vilnius, 1991-08-22, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 461–462.

¹⁶³LR AT pareiškimas „Demokratinių šalių parlamentams“, 1991-08-24, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 463.

¹⁶⁴LR AT sveikinimai „Ukrainos Aukščiausiajai Tarybai“, „Baltarusijos Aukščiausiajai Tarybai“, Vilnius, 1991-08-26, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 463-464.

¹⁶⁵LR AT deklaracija „Dėl Lietuvos Respublikos santykių su suverenija ir nepriklausoma Moldovos Respublika“, 1991-09-04, *LRAT LRATP DR*, t. 3, p. 465.

tinius santykius su Baltijos valstybėmis. EB ministrai pareiškė esą pasirengę teikti pagalbą Baltijos valstybėms, kad jos kaip galima greičiau taptų visų svarbių tarptautinių organizacijų narėmis.

EB valstybių narių užsienio reikalų ministrai, Komisijos atstovai dar kartą pareiškė norį su trimis Baltijos valstybėmis pasiaiškinti visas galimybes remti jų ekonomikos ir demokratijos plėtrą. Jie pareiškė esą pasirengę tam, kad Baltijos valstybės dalyvautų 24 valstybių grupėje ir gautų paramą iš EB PHARE programos. Buvo numatyta, kad Komisija artimiausiu metu tarsis su Baltijos valstybių valdžios institucijomis dėl prekybos ir ekonominio bendradarbiavimo sutarčių su Bendrija pasirašymo.

Baltijos valstybių užsienio reikalų ministrai pareiškė, kad jų šalys yra ištikimos demokratijai, kuri grindžiama pagarba žmogaus teisėms, teisine valstybe, rinkos ekonomika, socialine lygybe, taip pat principais, išdėstytais ESBK Helsinkio baigiamajame akte ir Paryžiaus chartijoje. Jie pasižadėjo, kad jų šalys, siekdamos atsikratyti praeities palikimo, sieks visas svarbiausias problemas išspręsti atviru ir konstruktyviu dialogu, atsižvelgdamos į tai, kad ateityje bus būtina bendradarbiauti su visomis Europos valstybėmis¹⁶⁶.

TSRS gynybos ministras E. Šapošnikovas 1991 m. rugsėjo 7 d. savo interviu telekompanijai CNN palietė pačią svarbiausią, Vakarams keliančią nerimą problemą – kas valdė TSRS branduolinį ginklą pučo metu ir po jo. E. Šapošnikovas pasakė telekompanijai, kad TSRS branduolinis ginklas pučo metu ir dabar buvo kontroliuojamas ir jokio pavojaus nebuvo. Ministras taip pat pažymėjo, kad dabar tarptautinė visuomenė gali būti rami – TSRS branduolinis arsenalas yra patikimose rankose. Ministras taip pat palaikė idėją netolimoje ateityje surengti TSRS – JAV daugiašales derybas branduolinio saugumo klausimais. Į klausimą apie TSRS branduolinio ginklo išvedimą iš respublikų ministras atsakė, kad Europos šalyse, įskaitant Vokietiją, nėra nei vieno TSRS branduolinio užtaiso.

Svarstant respublikų karinių formuočių klausimą, ministras E. Šapošnikovas atsakė, kad respublikose neturi būti atskirų armijų, ministras sutinka su ta nuomone, kad respublikose gali būti „nacionalinės armijos“ tipo karinės formuotės, atitinkančios vieningą ginkluotųjų pajėgų koncepciją. Įvertindamas karinių pajėgų veiksmus pučo metu, ministras pažymėjo, kad armija, kaip ir liaudis, suvaidino savo pozityvų vaidmenį šioje situacijoje. Armija liko ištikima priesaikai ir prezidentui. Kalbėdamas apie savo veiklą pučo metu, E. Šapošnikovas pasakė, kad gaudavo pučistų įsakymus, bet siūsdavo diametraliai priešingus įsakymus karinėms oro pajėgoms. Kaip žinoma, E. Šapošnikovas prieš pučą ir pučo metu vadovavo TSRS karinėms oro pajėgoms. Į klausimą, ar tebėra TSRS kokia nors grėsmė, ministras pasakė, „kad realaus pavojaus nėra, bet reikia būti budriems ir neatsipalaiduoti.“ Apie karinę reformą buvo pasakyta, kad reformos esmė turi būti tai, kad sumažėtų karinių dalinių, bet asmeninė sudėtis kokybiškai išaugtų. TSRS armijoje – daugiau kaip 3 000 000 žmonių. Taip pat pasiūlyta pereiti nuo 24 mėn. tarnybos laiko į 18 mėn.¹⁶⁷

¹⁶⁶ „EB užsienio reikalų ministrų ir EB Komisijos atstovų bendras pareiškimas, padarytas per EB užsienio reikalų ministrų, Komisijos atstovų ir Estijos, Latvijos bei Lietuvos užsienio reikalų ministrų susitikimą“, Briuselis, Haga, 1991-09-06, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir dokumentai, 1990–1999*, p. 145–146.

¹⁶⁷ Krašto apsaugos departamentas. Informacijos tarnyba. Memorandumas. Maskva, 1991-09-09, *KAA*, f. 1, ap. 1, b. 49, l. 9.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

1991 m. rugsėjo 10 d., jau ketvirtą dieną po to, kai TSRS Valstybės Taryba pripažino Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės atkūrimą,¹⁶⁸ Maskvoje Baltijos valstybių vyriausybių atstovai susitiko tartis dėl kariuomenės išvedimo su TSRS gynybos ministru E. Šapošnikovu. Jis pareiškė, kad kariuomenės išvedimo pradžios galima tikėtis ne anksčiau kaip 1994 m., kai ji bus išvesta iš kitų Rytų Europos valstybių.

1991 m. rugsėjo 10 d. Maskvoje įvyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikų atstovų susitikimas su TSRS gynybos ministerijos vadovais. Lietuvai susitikime atstovavo vicepremjeras Z. Vaišvila, Krašto apsaugos departamento (KAD) generalinis direktorius A. Butkevičius, Vyriausybės vadovybės valdybos atstovas Z. Rinkevičius, KAD generalinio direktoriaus pavaduotojas N. Vidrinskas ir KAD Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos štabo viršininkas J. Gečas. Latvijos delegacijai vadovavo premjeras I. Guodmanis, Estijos – ministras Vare.

Rugsėjo 10 d. ryte Baltijos valstybių atstovai svečių teisėmis dalyvavo TSRS respublikų atstovų susitikime su Gynybos ministerijos vadovais. Susitikimą pradėjo ministras E. Šapošnikovas. Įžanginėje kalboje jis glaustai išdėstė būsimos TSRS gynybos struktūros principus. Jo nuomone, TSRS gynyba bus vieninga. Jai vadovaus TSRS gynybos ministerija. Respublikose numatoma įkurti gynybos komitetus ir formuoti nacionalines gvardijas, kurios būtų pavaldžios respublikų vyriausybėms, numatoma peržiūrėti karinių apygardų struktūrą. Anot E. Šapošnikovo, jų ribos turėtų sutapti su respublikos sienomis. Naikinama viena kariuomenės rūšis – priešlėktuvinės gynybos kariuomenė. Atskiri jos padaliniai perduodami sausumos, o kiti – strateginio sulaukymo kariuomenės dalims.

Po ministro E. Šapošnikovo įžanginio žodžio pasisakė 11 respublikų atstovai (pasitarime nedalyvavo Gruzijos atstovai). Respublikų atstovai sutiko, kad TSRS ginkluotosioms pajėgoms turi vadovauti centrinė žinyba Maskvoje. Nuomonės išsiskyrė tik dėl jų centralizacijos laipsnio. Uzbekijos, Tadžikijos, Turkmėnijos, Kirgizijos, Azerbaidžano atstovai sutiko su E. Šapošnikovo pasiūlyta schema, o Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos, Armėnijos ir Kazachijos atstovai manė, kad

¹⁶⁸ TSRS Valstybės Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nepriklausomybės pripažinimo“: „Išskaitant konkrečias politines ir istorines aplinkybes, įgalinusias Lietuvos Respublikos įstojimą į TSRS, TSRS Valstybės Taryba nusprendžia:

1. Pripažinti Lietuvos Respublikos nepriklausomybę.

2. Remiantis neeilinio TSRS liaudies deputatų suvažiavimo nutarimu, pradėti derybas su Lietuvos Respublika sprendžiant visą klausimų kompleksą, surištą su TSRS ir ją sudarančių valstybių interesų ir piliečių teisių apsauga ekonominiame, kariniame, pasienio, humanitariniame ir kt. srityse.

Suformuoti TSRS valstybinę derybinę delegaciją deryboms su Lietuvos Respublika ir suteikti jai būtinus įgaliojimus.

Išskaitant ypatingą RTFSR ir B TSR, besiribojančių su Lietuvos Respublika, suinteresuotumą, įtraukti jų atstovus į TSRS valstybinę delegaciją.

3. Sprendžiant visus klausimus išplaukiančius iš Baltijos valstybių pripažinimo, būtina laikytis žmogaus, nacionaliniu mažumų tarptautinės teisės normų ir principų, kurios yra tarptautinių sutarčių ir kitokių aktų objektas.

4. Kadangi TSRS suvažiavime buvo priimta žmogaus teisių deklaracija, nutarime pripažįstama, kad TSRS piliečiai, kurie pareiškė norą pasilikti arba išvykti iš Latvijos, Lietuvos ir Estijos teritorijos, bus teisiškai ginami iš TSRS ir ją sudarančių respublikų pusės.

5. TSRS Valstybės Taryba pavedė TSRS užsienio reikalų ministru pareikšti, kad TSRS palaiko Latvijos, Lietuvos ir Estijos Respublikų pareiškimus įstoti į SNO ir prisijungti prie Europos saugumo ir bendradarbiavimo Tarybos pilnateisiais nariais.“ Maskva, Kremlius, 1991-09-06. TSRS Valstybės Taryba. Krašto apsaugos departamentas. Informacijos tarnyba. KAA, f. 1, ap. 1, b. 49, l. 8; Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 30.

kiekviena respublika turi turėti savo ginkluotąsias pajėgas, o vadovauti joms turi šių respublikų atstovų jungtinis štabas.

Lietuvos ir Estijos atstovai susitikime nekalbėjo. Latvijos premjeras I. Guodmanis pasakė, kad šiandien Baltijos valstybių statusas yra kitas ir todėl tolesniame darbe šių valstybių atstovai nedalyvaus (kiek žinoma, ir Latvijos, ir Estijos atstovai dalyvavo ir vėlesniuose posėdžiuose). Baigiantis rytiniam posėdžiui, Rusijos gynybos reikalų komiteto vadovas, armijos generolas K. Kobecas, pasiūlė respublikų atstovams, kurie palaiko idėją kurti nacionalines kariuomenes, rinktis Rusijos tarybų rūmuose. Tam paprieštaravo E. Šapošnikovas. Po trumpos ir aštrios diskusijos visu respublikų atstovai liko Gynybos ministerijos patalpose. Iš kilusio incidento galima spręsti apie Rusijos norą atsiriboti nuo sąjunginių žinybų, kuriant būsimą gynybinę sistemą.

Po pietų Lietuvos, Latvijos ir Estijos atstovai susitiko su TSRS gynybos ministru E. Šapošnikovu. Pokalbis užtruko apie dvi valandas. Sutarta, kad iki 1991 m. pabaigos visi Baltijos valstybių jaunuoliai, šiuo metu tarnaujantys TSRS ginkluotosiose pajėgose, bus išleisti namo. Taip pat bus atleisti iš šių respublikų kilę karininkai, pareiškę norą nebetarnauti TSRS ginkluotosiose pajėgose. Susitarta dėl buvusios TSRS civilinės gynybos sistemos karinių komisariatų turto bei karinių girininkijų, esančių Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, perdavimo šių respublikų žinion. Nutarta sudaryti mišrias TSRS – Lietuvos, Latvijos ir Estijos komisijas visiems TSRS ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių klausimams spręsti. Pokalbyje gana plačiai ir išsamiai aptartos TSRS ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos problemos. TSRS gynybos ministras E. Šapošnikovas ir ministerijos atstovai, dalyvavę susitikime, teigė, kad ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių klausimas išspręstas – jos bus išvestos, tačiau tam reikia pasiręsti: pastatyti naujus karinius miestelius, butus karininkams ir t.t. Ne kartą pareiškta: „mes galime išvesti ginkluotąsias pajėgas nors ir rytoj, tačiau jūs pastatykite už savo lėšas reikiamus objektus.“ Dėl TSRS ginkluotųjų pajėgų turto, esančio Baltijos valstybėse, E. Šapošnikovo pozicija tokia: „tai, kas buvo respublikos arba įgyta už respublikos lėšas – lieka respublikoje; kas pastatyta ar įrengta už TSRS lėšas – respublika išperka.“ Kalbėta dėl karinės amunicijos, technikos ir ginkluotės įsigijimo galimybės. Principiniu prieštaravimu iš E. Šapošnikovo pusės nebuvo.

Po dviejų valandų pokalbio buvo padaryta pertrauka. Svarstytus klausimus E. Šapošnikovas suderino su M. Gorbačiovu ir apie rezultatus pranešė delegacijoms. Vakare Lietuvos, Latvijos ir Estijos atstovai susirinko Lietuvos atstovybėje ir aptarė susitikimo rezultatus, suderino pozicijas principiniais klausimais. Parašytas susitikimo su TSRS gynybos ministerijos atstovais protokolas. Jis perduotas gynybos ministru E. Šapošnikovui.¹⁶⁹

1991 m. gruodžio 24 d., t.y. tą pačią dieną, kai SSRS baigė egzistuoti, o Rusijos vyriausybė paskelbė, kad Rusijos Federacija perima ir toliau tęsia visas SSRS teises ir pareigas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė oficialia nota kreipėsi į Rusijos Federacijos vyriausybę, reikalaujama

¹⁶⁹ Pro memoria apie Lietuvos, Latvijos ir Estijos atstovų susitikimą su TSRS gynybos ministerijos atstovais Maskvoje 1991-09 -10, *KAA*, f. 1, ap. 1, b. 29, l. 90–91.

spręsti klausimą dėl visos SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos.¹⁷⁰

Pasikeitė ne tik Lietuvos ir Rusijos santykių teisinė forma, bet ir pats dvišalių santykių turinys. Jeigu iki tol Rusijos politikai siekė pasinaudoti Baltijos valstybėmis varžydamiesi su Sovietų Sąjungos lyderiais, tai dabar santykiuose su Lietuva ir kitomis Baltijos valstybėmis Rusijai atiteko visai naujo pobūdžio problemos ir atsakomybė. Todėl visai natūralu, kad Rusija labai greitai persiorientavo nuo regioninių prioritetų į globalinę strategiją. Atitinkamai pasikeitė ir požiūris į Baltijos valstybes, taigi ir į Lietuvą. Jų reikšmė ir traktavimas Rusijos politikos planuose greitai pasidarė visai kitoks negu buvo iki Sovietų Sąjungos suirimo.

Žinoma, naujoji Rusijos valstybė ir jos politinė vadovybė, vien jau atsižvelgusi į ankstesnę tarpusavio santykių raidą, nebegalėjo kvestionuoti paties Baltijos valstybių nepriklausomybės fakto. Faktinių tarpusavio santykių status quo parinkimo galimybės 1991 m. pabaigoje buvo pakankamai didelės. Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse tebebuvo Rusijai pavaldžios karinės pajėgos, naujųjų valstybių ekonomika buvo visiškai integruota į buvusios Sovietų Sąjungos ekonominę erdvę, Baltijos šalyse (ypač Latvijoje ir Estijoje) gyveno daug rusų tautybės asmenų, kurie, suirus Sovietų Sąjungai, niekur neišvykę staiga atsidūrė užsienyje. Todėl visiškai natūralu, kad šiuo laiku pagrindinės Baltijos šalių ir Rusijos santykių problemos buvo Rusijos kariuomenės išvedimas ir ūkinių ryšių nauju pagrindu suregulavimas.

Lietuvos politinė vadovybė svetimos kariuomenės išvedimo problemą sprendė energingai veikdama dviem pagrindinėmis kryptimis. Viena vertus, buvo vykdoma Lietuvos (ir kitų Baltijos valstybių) pagrindinės problemos internacionalizavimo linija. Šia prasme buvo pasiekta tikrai įspūdingų laimėjimų ir sugebėta taip mobilizuoti pasaulio viešąją opinią, kad net pati Rusija turėjo pripažinti, kad kariuomenės išvedimas iš Baltijos valstybių yra jos įsipareigojimas ne tik Baltijos šalims, bet ir visai tarptautinei bendruomenei. Čia Baltijos šalys, būdamos svarbiausių tarptautinių organizacijų narėmis, turėjo daug didesnių galimybių, palyginti su ankstesniu 1990–1991 m. laikotarpiu¹⁷¹. Suprantama, svarbiausia Lietuvos užsienio politikos kryptis dėl Rusijos kariuomenės išvedimo buvo tiesioginiai kontaktai su Rusijos valdžia.¹⁷² Jau savo pirmojoje kalboje, priimant Lietuvą į JTO, 1991 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis teigė: „<...> Mes norime praplėsti nebranduolines ir didelio pasitikėjimo zonas, todėl reikalaujame išvesti iš mūsų teritorijos visą joje neteisėtai esančią svetimą kariuomenę; mes neturime jokio priešiško ir nejaučiame keršto nė vienam savo kaimynui; mes norime sukurti demokratinę valstybę, kurioje visiems pakaks vietos ir bus apsaugota laisvė <...>.“¹⁷³ Antroji V. Landsbergio vadovaujamos Lietuvos užsienio politikos kryptis dėl Rusijos kariuomenės išvedimo buvo tiesioginiai kontaktai su Rusija.

Po tarptautinio Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimo pripažinimo BVT prisidėjo kaip institucija, formuojanti solidarią trijų Baltijos valstybių poziciją dėl būtinybės likviduoti

¹⁷⁰ Žr.: Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 30.

¹⁷¹ Vitkus G., „Lietuvos ir Rusijos santykiai 1990–1996 m.“, *Politologija*, Nr. 1(9), 1997, p. 63–67.

¹⁷² Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, p. 30–44.

¹⁷³ LR AT pirmininko V. Landsbergio kalba Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos 46-ojoje sesijoje. Niujorkas, 1991-09-17, *LRAT LRATP DR*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, t. 4, p. 397–398.

pagrindines jų okupacijos pasekmes, išvedant iš šių šalių teritorijos okupacinę kariuomenę, ir santykių su SSRS vietoje atsiradusia Nepriklausomų Valstybių Sandrauga (NVS). Svarbiausias to meto Baltijos šalių užsienio politikos tikslų buvo pasiekti kuo greitesnio Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Šio klausimo internacionalizavimas, visų pirma tarptautinėse organizacijose, siekiant atitinkamų sprendimų jose priėmimo, tampa prioritetiniu uždaviniu, nes pasiekti atitinkamų susitarimų dvišalių santykių pagrindu būtų buvę nepalyginamai sunkiau.

1991 m. spalio 5 d. Vilniuje įvyko BVT posėdis, kuriame dalyvavo Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybinės delegacijos, vadovaujamos aukščiausiųjų tarybų pirmininkų – V. Landsbergio, A. Gorbunovo ir A. Riuitelio¹⁷⁴. Posėdyje buvo svarstomi šie klausimai: TSRS kariuomenės išvedimas iš Baltijos valstybių, CFE (*Conventional Forces in Europe*) sutarties ratifikavimas, santykių ir derybų su TSRS, buvusiomis respublikomis nustatymas, užsienio politikos koordinavimas, JAV prezidento D. Bušo iniciatyva, saugumo sistemų koordinavimas, Baltijos Asamblėjos sudarymas.

Svarstymas prasidėjo nuo užsienio politikos koordinavimo klausimų. Buvo pasikeista nuomonėmis dėl bendros užsienio reikalų ministerijų grupės sukūrimo tikslingumo. Estijos užsienio reikalų ministras L. Meris nuogaštavo, kad Baltijos valstybių atstovybės nepakeistos į ambasadas. Dėl to labai prasta koordinacija užsienio politikos srityje. Buvo papriekaištauta Lietuvos pusei, kad neprasirūpinta Vilniuje pastatų Estijos atstovybei suteikimu, nors Estijoje tai jau seniai padaryta. Taip pat nusiskundė, kad labai sunku susisiekti su Latvijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministerijomis. Latvijos užsienio reikalų ministro J. Jurkanio nuomone, būtina reglamentuoti užsienio reikalų ministrų susitikimų tvarką, vietą, laiką. L. Merio nuomone, visa tai reglamentuota 1934 m. sutartyje, užtenka vieną kartą per savaitę pasikalbėti telefonu. Lietuvos užsienio reikalų ministro A. Saudargo nuomone, Baltijos valstybių užsienio reikalų ministerijos turi visada pranešti apie žingsnius savo užsienio politikoje.¹⁷⁵ Šiuo klausimu buvo priimtas komunikatas, kuriame BVT, siekdama, kad Baltijos valstybės būtų laiku ir objektyviai informuotos apie viena kitos žingsnius užsienio politikos srityje, pavedė Baltijos užsienio reikalų ministeri-

¹⁷⁴ *Lietuvos delegacijos sudėtis*: AT pirmininkas – V. Landsbergis, ministras pirmininkas – G. Vagnorius, AT pirmininko pavaduotojas – Č. Stankevičius, užsienio reikalų ministras – A. Saudargas, Krašto apsaugos departamento generalinis direktorius – A. Butkevičius, AT pirmininko patarėjas – A. Katkevičius, AT pirmininko patarėjas – Š. Adomavičius, AT Informacijos biuro direktorė – R. Dapkutė, Užsienio reikalų ministerijos Šiaurės Europos šalių skyriaus vedėjas – G. Čekuolis, AT atstovas spaudai – A. Ažubalis. *Latvijos delegacijos sudėtis*: AT pirmininkas – A. Gorbunovas, ministras pirmininkas – I. Guodmanis, užsienio reikalų ministras J. Jurkans, AT Liaudies fronto frakcijos pirmininkas – J. Dinevičs, AT Krašto apsaugos ir vidaus reikalų komisijos pirmininkas – T. Jundzis, AT Ekonomikos komisijos pirmininkas – O. Kehris, AT Užsienio reikalų komisijos pirmininkas – A. Kirštelns, AT pirmininko patarėjas – P. Ikaunieks, AT Ryšių su visuomene skyriaus vyr. štabo narė – A. Buša, Latvijos Respublikos atstovybės Lietuvoje atstovas spaudai – V. Martinsons. *Estijos delegacijos sudėtis*: AT pirmininkas – A. Riuitelis, ministras pirmininkas – E. Savisaar, užsienio reikalų ministras – L. Meri, materialinių išteklių ministras – A. Sikkal, ministras be portfelio – E. Lipmaa, AT kanceliarijos vadovas – A. Almann, AT juridinis skyrius – E. Kornel, AT pirmininko atstovas spaudai – L. Šer, AT pirmininko patarėjas – R. Malk (BVT posėdžio delegacijų sudėtis, Vilnius, 1991-10-05, *URMA*, ap. 2, b. 23, l. 7).

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės šalių skyriaus 1991 m. spalio 9 d. *pro memoria* apie Baltijos Valstybių Tarybos posėdį, įvykusį Vilniuje 1991-10-05, *URMA*, ap. 2, b. 23, l. 1–2.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

joms sudaryti nuolat veikiančią darbo grupę, kuri sistemingai keistūsi informacija, parengtų suderintas užsienio politikos nuostatas ir (iki bus sudarytas Baltijos valstybių sekretoriatas) rengtų BVT pasitarimus. Kadangi būtina skubiau įgyvendinti BVT sprendimus dėl BVT sekretoriato sudarymo, nuspręsta pavesti minėtajai darbo grupei parengti BVT sekretoriato nuostatus.¹⁷⁶

1992 m. vasario 5 d. Rygoje įvyko Baltijos valstybių URM delegacijų susitikimas. Delegacijoms vadovavo užsienio reikalų ministrų pavaduotojai: Lietuvai – G. Šerkšnys, Latvijai – M. Virsis, Estijai – E. Liimets. Pasikeista informacija apie URM struktūrų pertvarkymo, ambasadų įkūrimo planus. Ambasadoms įkurti ir išlaikyti Latvija planavo skirti nuo 2,2 iki 9 mln., Estija – 3,5 mln., Lietuva – 7 mln. dolerių. Pasitarimo dalyvių bendra nuomonė – ambasadose neturėtų dirbti daugiau kaip 3-5 žmonės. Visos trys šalys nebuvo patenkintos praktiniu apsikeitimo ambasadomis realizavimu. Tuo metu niekaip nepavyko išspręsti konkrečių patalpų, įsigijimo klausimų. Visi sutarė, kad geriausia būtų spręsti šią problemą paritetinių mainų būdu. Taip pat reikėtų susitarti dėl to, ar pastatai bus nuomojami, ar atiteks nuosavybės teise atstovaujamos valstybėms. Pasitarimo dalyviai manė, kad būtina susitarti per vieną mėnesį išspręsti pagrindines teisinės ir finansines problemas, trukdančias normalios Baltijos valstybių ambasadų Vilniuje, Rygoje ir Taline veiklos pradžia.

Vizų ir sienų režimo problema buvo svarstyta plačiausiai. Estijos delegacija paaiškino savo sprendimą dėl sienų kontrolės. Pagrindinis motyvas – nekontroliuojamos migracijos iš Rytų baimė. Nuo sausio 15 d. įvestas vizų režimas įdėklo į veikiančius pasus forma. Tai atliekama Estijos pasienyje už 25 rb mokesčių. Ši viza galioja vieną mėnesį. Ateityje numatoma įvesti pakvietimų sistemą. Lietuvos, Latvijos piliečiams šis vizų režimas laikinai netaikomas. Tarp Baltijos valstybių būtinas tarpvalstybinis susitarimas dėl vieningos vizų erdvės. Vieninga vizų erdvė įtrauktų tris aspektus: 1) bevizė sistema Latvijos, Lietuvos ir Estijos piliečiams; 2) vieninga vizų režimo politika NVS piliečiams; 3) vieninga tranzitinių vizų sistema užsienio piliečiams. Tačiau šiuo metu neperėmus sienų kontrolės visų perimetrų, nesutvarkius pilietybės problemų (Estijoje ir Latvijoje), nesant savų pasų, vizų režimo problemų konkretnis svarstymas problematiškas. Tarpusavio sienų problema buvo paliesta fragmentiškai, nes sutarimų dėl sienų praktiškai nėra. Galima nors ir šiandien pradėti sienų tarp Lietuvos ir Latvijos bei Latvijos ir Estijos redemarkaciją. Pasitarimo dalyviai pripažino veiksmų, susijusių su sienų režimu, koordinavimo būtinumą ir pasisakė už vieningos vizų erdvės sukūrimą Baltijos valstybėse. Sienų ir vizų režimo problemoms spręsti nutarta sukurti atskirą URM konsulinių tarnybų darbo grupę.

Susitikimo metu taip pat buvo aptarti Lietuvos, Latvijos ir Estijos delegacijų pirmųjų susitikimų su Rusijos Federacijos delegacija dėl visiško buvusios TSRS ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių rezultatai. Pažymėta, kad Rusija laikėsi vienodos pozicijos visose trijose Baltijos valstybėse. Armija turi būti pradėta išvesti nedelsiant, tačiau dėl terminų tartis vengė. Lietuva atsisakė derėtis dėl armijos statuso. Armijos buvimas neturi būti įteisintas. Derybose su Latvija ir Estija stipriai akcentuotas karinio turto klausimas. Rusija laikėsi kietos pozicijos socialinių garantijų kariškiams požiūriu, kategoriškai siedami tai su politiniu armijos išvedimo sprendimu. Baltijos valstybių nuomone, šią problemą būtina spręsti, bet finansavi-

¹⁷⁶ „Baltijos Valstybių Tarybos komunikatas“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 401–402.

mas turi būti Rusijos; akcentuota Rusijos nacionalinio saugumo problema išvedus kai kuriuos strateginio pobūdžio dalinius. Latvija, Lietuva ir Estija iš dalies su tuo sutiko, bet būtinas Vakarų valstybių požiūris šių Rusijos planų atžvilgiu.

Susitikime buvo apsvaistytos Baltijos šalių veiklos tarptautinėse ir regioninėse organizacijose perspektyvos, dvišalių santykių su pasaulio šalimis vystymosi kryptys. Delegacijos palietė diplomatinių santykių užmezgimo su Šiaurės ir Pietų Korėja, Kuba, Kinija ir Taivanu problemą. Nebuvo palikti nuošalyje ir bendradarbiavimo su Šiaurės Tarybos šalimis klausimai. Pažymėta, kad iš jų tikėtina didžiausia parama įvairiose srityse. Estai akcentavo savo artimumą šioms šalims, teigdami, kad jie gali gauti didžiausią paramą iš šių šalių, ypač iš Suomijos ir Švedijos. Latvijos delegacija pasiūlė apsvaistyti Baltijos – Juodosios jūros sąjungos idėją. Tai būtų atsvara galimai ekspansionistinei Rusijos politikai. Lietuvai ši sąjunga naudinga ir atsvaros Lenkijos pretenzijoms požiūriu. Estai šios idėjos nepalaikė, sakydami, kad tokios sąjungos niekada nebuvo, ji netaptų gyvybinga, o tik sukeltų saugumo problemų Rytų ir Centrinėje Europoje. G. Šerkšnys pateikė informaciją apie nuolatinų regioninių SNO grupių darbą, pasiūlydamas kuo greičiau į jį įsitraukti. Jo nuomone, nors ir dabar būtų galima įsiliesti į Rytų Europos grupę, tačiau naudingiau būtų dirbti Vakarų Europos grupėje. Apsvarstyta galimybė plačiau bendradarbiauti įvairiose užsienio politikos srityse.

Pasitarimo pabaigoje buvo pasirašytas protokolas „*Dėl nuolatinės Baltijos šalių užsienio reikalų ministerijų darbo grupės įkūrimo*“. Numatytos pagrindinės šios grupės funkcijos – reguliarus keitimasis informacija, konsultacijos politiniais, juridiniais, ekonominiais ir konsuliniais klausimais, bendradarbiavimas su BVT ir konsultacijos su nuolat veikiančiomis Baltijos Asamblėjos struktūromis. Taip pat buvo susitarta įkurti Baltijos šalių konsulinių tarnybų darbo koordinavimo grupę. Išreikšta būtinybė artimiausiu laiku išspręsti Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybinių sienų klausimus. Šalys taip pat pripažino veiksmų, susijusių su sienų režimu, koordinavimo būtinumą ir pasisakė už vieningos vizų erdvės sukūrimą Baltijos valstybėse. Pasitarimo dalyviai manė, kad būtina susitarti per vieną mėnesį išspręsti pagrindines teises ir finansines problemas, trukdančias normalios Baltijos valstybių ambasadų Vilniuje, Rygoje ir Taline veiklos pradžia. Taip pat buvo aptarti Lietuvos, Latvijos ir Estijos delegacijų pirmųjų susitikimų su Rusijos Federacijos delegacija dėl visiško buvusios TSRS ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių rezultatai; apsvaistytos Baltijos šalių veiklos tarptautinėse ir regioninėse organizacijose perspektyvos, dvišalių santykių su pasaulio šalimis vystymosi kryptys.¹⁷⁷

Buvo galvojama, kad politinis bendradarbiavimas neturėtų apsiriboti vien tik šiais svarbiais klausimais. Būtina toliau gilinti integracijos procesus. Reikėtų derinti visų trijų respublikų teisinę sistemą. Svarbiausi įstatymai neturėtų smarkiai skirtis visose trijose valstybėse. Nereikėtų ateityje jokių apribojimų piliečiams judėti tarp šių valstybių. Integracijos procesus reikia skatinti, tačiau pradiniam etape integracija neturėtų būti labai gili, neperžengti ribos, kai reikia atsisakyti didelės dalies

¹⁷⁷LR URM Šiaurės Europos skyriaus I-ojo sekretoriaus D. Matulionio pro memoria apie oficialių Baltijos valstybių URM delegacijų susitikimą 1992-02-05 Rygoje, *URMA*, ap. 2, b. 64, l. 1–2; LR URM Informacijos ir spaudos skyrius. Pranešimai spaudai, 1992-02-06. *URMA*, ap. 1, b. 32, l. 20.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

suvereniteto. Bandytas orientuotis į EEC integracijos laipsnį būtų nerealus ir neįgyvendinamas. Sunkiai iškovota valstybinė nepriklausomybė lems iš pradžių tolesnį suvereniteto vystymą, o ne jo atsisakymą. Todėl bendrų pinigų ir bendrų politinių organų, kurių sprendimai yra privalomi visoms valstybėms, idėjos šiuo metu dar per ankstyvos. Artimesnis politinio bendradarbiavimo modelis – Šiaurės Europos integracija. Geografiniu požiūriu – tai artimos kaimynės, esančios prie Baltijos jūros. Nors tarpukario laikotarpiu ypatingo susidomėjimo Baltijos kraštams Šiaurės Europos valstybės nerodė, tačiau dabar situacija pasikeitė. Jos norėtų turėti Baltijos valstybes savo įtakos zonoje. Tai naudinga ir pačioms Baltijos valstybėms, nes galima visapusiška pagalba atsilikusiems kaimynams. Jau 1991 m. Danijos vyriausybė pasiruošusi suteikti 3 mlrd. kronų pagalbą. Taip pat tikimasi privačių ir valstybinių investicijų ekologijos, ekonomikos, telekomunikacijų srityje. Dėl šių priežasčių būtina siekti geresnių ryšių su Šiaurės Europos bendru politiniu organu – Šiaurės Taryba. Tačiau šiuo metu esanti Baltijos bendradarbiavimo struktūra – Baltijos Valstybių Taryba – neatitinka Šiaurės Tarybos modelio. BVT yra aukščiausių valstybės ir vyriausybės vadovų susitikimas, o Šiaurės Taryba – valstybinių parlamentų atstovų susitikimas. Neatsisakant bendradarbiavimo Baltijos Tarybos valstybių vadovų lygiu, reikėtų galvoti apie Baltijos Asamblėjos parlamentų lygiu bendradarbiavimo sukūrimą. Todėl BVT minėtame posėdyje nutarta sušaukti visų trijų valstybių parlamentų bendrą pasitarimą 1991 m. lapkričio 8–9 d. Taline, deleguojant po 15 atstovų iš kiekvienos valstybės. Buvo manoma, kad Baltijos Asamblėja ateityje turėtų būti įteisinta kaip aukščiausias tarpusavio bendradarbiavimo organas. Šio organo sukūrimas suvienodintų Šiaurės Europos ir Baltijos valstybių bendradarbiavimo institucijas, nes ateityje galbūt bus sukurta bendra Baltijos jūros taryba.¹⁷⁸

Minėtame BVT susitikime buvo svarstoma BVT sekretoriato problema. Visų delegacijų nuomonės sutapo, kad užsienio reikalų ministerijų bendros darbo grupės uždavinys yra parengti sekretoriato darbo nuostatus. Lietuvos ministro pirmininko G. Vagnoriaus nuomone, reikia ne sekretoriato, bet vykdomojo organo-komisijos, kuri užsiimtų politinės ir ekonominės politikos derinimu. Lietuvos AT pirmininko pavaduotojo Č. Stankevičiaus nuomone, sekretoriatas turėtų organizuoti Baltijos Asamblėjos (Baltijos parlamentų delegacijų) posėdį. Susitarta dėl Baltijos parlamentų posėdžio, kuris įvyks 1991 m. lapkričio 8–9 d. Taline.¹⁷⁹ Šiuo klausimu didelių diskusijų nebuvo. Tik Estijos delegacija primygtinai siūlė sumažinti delegatų skaičių iš kiekvienos valstybės nuo 25 iki 10-15. A. Riutelio nuomone, mažesnis forumas būtų darbingesnis. Šis pasiūlymas buvo priimtas.

Toliau buvo svarstoma TSRS kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių problema. Lietuva ir Latvija pateikė savus dokumentų projektus. Lietuva – „*Dėl sovietų kariuomenės Baltijos valstybėse nebuvimo*“, Latvija – „*Dėl TSRS armijos išvedimo*“. Lietuvos delegacija, vadovaujama V. Landsbergio, laikėsi nuostatos, kad tarybinės kariuomenės padėtis Baltijos valstybėse negali būti derybų objektas. Po trijų Baltijos valstybių pripažinimo tarybinės armijos teisinė padėtis

¹⁷⁸ LR URM Šiaurės Europos skyriaus D. Matulionio parengta pažyma: Baltijos valstybių politinis ir ekonominis bendradarbiavimas (1991 m.), *URMA*, ap. 2, b. 22, l. 39–42.

¹⁷⁹ BVT rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų bendro pasitarimo“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 400–401.

yra visiškai nelegali. Derybos tik legalizuotų SSRS armijos buvimą. Armijos išvedimas turi prasidėti tuoj pat ir tęstis ne ilgiau kaip iki metų pabaigos. G. Vagnorius diskusijos metu pasiūlė kompromisą – nustatyti visiško kariuomenės išvedimo terminą iki 1993 m. Latvijos atstovų nuomone, tarybinės armijos statuso klausimas gali būti svarstomas derybose su TSRS. Derybų objektas turėtų būti organizaciniai armijos išvedimo klausimai. Be to būtina nustatyti terminą, kuris būtų realus. A. Gorbunovas pasiūlė dvejus metus, be to, jis siūlė termino klausimo nekelti, bet užsitikrinti užsienio diplomatinę paramą. Kitaip armijos išvedimo procesas gali užstrigti. A. Riuitelis teigė, kad iš Vakarų yra tam tikra apsauga. Esant fizinio susidorojimo su Baltijos valstybėmis grėsmei, galima bus kreiptis į SNO.

Estų nuomone, lietuvių dokumentas yra neparengtas. Palaikė latvių variantą. L. Meris teigė, kad jei dokumentas yra adresuojamas TSRS politiniams veikėjams, tai turi būti tikslus ir aiškus. Jei spaudai – neturi būti ultimatyvus. Išvedimo terminas reikalingas, bet realus.

V. Landsbergis priekaištavo estams, kad jie rengiasi įteisinti tarybinės armijos statusą. Estijos ministras pirmininkas E. Savisaaras jau buvo sudaręs sutartį su SSRS gynybos ministerija, pagal kurią iki lapkričio 3 d. bus nustatytas tarybinės kariuomenės išvedimo grafikas. Sutartyje numatoma neturėti jokių papildomų tarybinės armijos dalinių Estijoje, draudžiami visi kariuomenės judėjimai be Estijos vyriausybės leidimo, visi kariniai manevrai, pradedami inventorizuoti objektai, kuriais disponuoja TSRS kariuomenė. Susitarime numatoma per 30 dienų išvesti desantinius dalinius. A. Riuitelis pažymėjo, kad šio dokumento nereikėtų imti už pagrindą, nes jis dar nesvarstytas parlamente. I. Guodmanis papasakojo apie susitikimą su TSRS gynybos ministru E. Šapošnikovu. Buvo išsakyta pozicija dėl karinių TSRS bazių negalimumo Baltijos šalių teritorijoje ateityje, dėl visiško kariuomenės išvedimo. Susitarta dėl pirmų konkrečių žingsnių šia linkme (komisariatų perėmimo, jaunuolių atšaukimo iš tarybinės armijos, karinių girininkijų panaikinimo, civilinės gynybos). I. Guodmanio nuomone, šiuo klausimu būtina geresnė koordinacija tarp Baltijos valstybių. Diskusijos metu buvo pastebėta, kad TSRS išvis dar nedavė oficialaus sutikimo išvesti kariuomenę. Be to, kodėl TSRS negali išvesti kariuomenės per 2 mėnesius, nors fiziškai tai galėtų. A. Saudargo nuomone, būtina, kad TSRS atsakytų į šį klausimą. Tik tada bus įnešta aiškumo ir galimas tolesnis svarstymas. Buvo pacituotas Petrovskio laiškas (nota) dėl leidimo iki 2001 m. JAV inspektuoti TSRS branduolinius objektus Lietuvoje. I. Guodmanio manymu, pagrindinis TSRS argumentas dėl tarybinės armijos išvedimo – saugumo sistemos išbalansavimas („vakuomo“ problema).

Visų delegacijų nuomonės sutapo dėl tarybinės kariuomenės išvedimo iš sostinių klausimu. Tai būtina padaryti nedelsiant, nes tarybinės kariuomenės buvimas sostinėse yra TSRS spaudimas. Latvių ir lietuvių nuomonės išsiskyrė konkrečios išvedimo datos atžvilgiu. Lietuvos delegacijos nuomone, būtina išvesti iš sostinių iki 1991 m. lapkričio 1 d., latvių – per keturis mėnesius. Motyvas – Rygoje dislokuota pusė visų Latvijoje esančių tarybinės armijos dalinių. Galiausiai buvo pasiektas abipusis kompromisas – iki 1991 m. gruodžio 1 d. Vieningos nuomonės prieita dėl branduolinės ir puolamosios ginkluotės išvedimo. G. Vagnorius pasiūlė kreiptis į TSRS gynybos ministeriją, kad būtų sprendžiamos socialinės kariškių, išvedamų iš Baltijos valstybių, problemos,

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

taip pat kreiptis į Vakarų valstybes, kad padėtų spręsti šias problemas. Z. Vaišvila painformavo apie gautą ultimatumą iš karinės dalies, esančios Vilniuje, kad jei bus keliamas klausimas dėl armijos išvedimo iki 1994 m., armija neklausys centro. Taip pat pasiūlė akcentuoti išvedimą tos armijos, kuri kelia grėsmę Baltijos valstybėms. A. Riuitelio nuomone, būtų galima palikti pereinamuoju laikotarpiu tik tas karines struktūras, kurios negrasina valstybei (kariniai radarai).

Delegacijos buvo vieningos nuomonės, kad tarybinė armija, kol neišvesta, turi ne tik informuoti, bet ir gauti leidimą iš konkrečios Baltijos valstybės vyriausybės, prieš vykdant kokius nors veiksmus valstybės teritorijoje. Nutarta reikalauti panaikinti Pabaltijo karinės apygardos ir kitų karinių apygardų struktūras Baltijos valstybėse. Nuspręsta priimti pagrindu abu dokumentus, paskirti 2-3 žmonių grupę, kad parengtų galutinę dokumento redakciją.¹⁸⁰

Atsižvelgdama į būtinumą likviduoti Antrojo pasaulinio karo pasekmes, į taikos, stabilumo bei saugumo Europoje ir visame pasaulyje interesus, reikšdama tvirtą Lietuvos, Estijos ir Latvijos pasiryžimą jokiais terminais ir jokių statusu neįteisinti SSRS kariuomenės buvimo Baltijos valstybių teritorijose, BVT priimtame pareiškime „*Dėl nedelsiamo SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos*“ SSR Sąjungai primygtinai siūlo: „nedelsiant pradėti išvesti SSRS kariuomenę iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos; pirmiausia pradėti išvesti atominį ginklą ir puolamojo pobūdžio kariuomenę, panaikinti karinių apygardų struktūras Baltijos valstybių teritorijose;

iki 1991 m. gruodžio 1 d. išvesti SSRS kariuomenę, taip pat panaikinti visas su šios kariuomenės buvimu susijusias struktūras Baltijos valstybių sostinėse Vilniuje, Taline ir Rygoje;

su Baltijos valstybėmis suderintais trumpiausiais terminais išvesti iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijų visų rūšių SSRS kariuomenės dalinius, taip pat išėti iš Baltijos valstybių teritorijose esančių karinių oro, jūrų ir jūrų pėstininkų bazių.

Kartu Baltijos Valstybių Taryba siūlo SSRS vadovybei nedelsiant išspręsti kariškių ir jų šeimų, persikeliančių į SSRS teritoriją, socialinio aprūpinimo klausimus ir kviečia Vakarų valstybes suteikti SSR Sąjungai finansinę pagalbą iš Baltijos valstybių teritorijų išvedamos SSRS kariuomenės kariškių socialinėms problemoms spręsti.“¹⁸¹ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija spalio 31 d. nusiuntė notą TSRS užsienio reikalų ministerijai, kurioje sakoma, kad Lietuvos Respublikos ir TSRS santykių suregulavimo proceso svarbiausias uždavinys yra neatidėliotinas sovietų kariuomenės išvedimas iš Lietuvos Respublikos teritorijos. Šiuo klausimu vienareikšmiška nuomonė buvo išsakyta LR Aukščiausiosios Tarybos rugpjūčio 21 d. nutarime, taip pat Baltijos Valstybių Tarybos spalio 5 d. pareiškime. Notoje pažymima, kad Lietuvos gyventojai ne kartą reikalavo nutraukti Baltijos valstybių okupaciją ir išvesti iš jų sovietų pajėgas. Dar 1989 spalio mėnesį Lietuvoje buvo surinkta 1,5 milijono parašų tokiam reikalavimui, ir jis buvo išsiųstas TSRS Vyriausybei bei Jungtinių Tautų generaliniam sekretoriui. Sovietinės kariuomenės buvimas Lietuvoje neturi jokio juridinio pagrindo ir tai yra visiškai netoleruotina pagal Lietuvos Respub-

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Šiaurės šalių skyriaus 1991 m. spalio 9 d. *pro memoria* apie Baltijos Valstybių Tarybos posėdį, įvykusį 1991-10-05 Vilniuje, *URMA*, ap. 2, b. 23, l. 2-5; Kšanytė R. Okupacinė kariuomenė Lietuvoje 1990–1991 m.: problemos ir sprendimai, *Genocidas ir rezistencija*, 2003, Nr. 2(14), p. 62–63.

¹⁸¹ BVT pareiškimas „Dėl nedelsiamo SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 399–400.

likos įstatymus. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, sakoma notoje, išreikšdama savo piliečių valią, reikalauja neatidėliotinai išvesti kariuomenę ir tikisi, kad tai padės sukurti gerus kaimyniškus santykius tarp dviejų valstybių.¹⁸² Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija nusiuntė kitą notą TSRS užsienio reikalų ministerijai, kurioje sakoma, kad po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės diplomatinio pripažinimo sprendžiami turto, esančio užsienyje ir iki 1940 m. birželio mėnesio priklausiusio Lietuvos Respublikai, grąžinimo klausimai. Tačiau iki šiol neišspręsta Lietuvos Respublikos pasiuntinybės Paryžiuje pastato, kuriuo šiuo metu disponuoja TSRS, grąžinimo problema. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija kreipiasi į TSRS užsienio reikalų ministeriją primygtinai prašydama nedelsiant išspręsti Lietuvos Respublikos turto užsienyje, iki 1940 m. priklausiusio Lietuvai, o dabar naudojamo TSRS, grąžinimo klausimą.¹⁸³

1991 m. spalio 15 d. Lietuvos ministro pirmininko pavaduotojas Z. Vaišvila pasirašė kreipimąsi į Krašto apsaugos ministeriją, Ekonomikos ministeriją, Lietuvos banką ir savivaldybes, kuriame teigiama: „Atsižvelgiant į tai, kad TSRS gynybos ministerija, TSRS VRM ir kitos kariškos struktūros vilkina TSRS ginkluotųjų pajėgų išvedimą iš Lietuvos teritorijos, prašau nedelsiant sustabdyti bendrųjų talonų išdavimą TSRS kariškoms struktūroms. Nustatyti, vykdant atitinkamą Vyriausybės nutarimą, kad bendrieji talonai konkrečiam kariniam daliniui ar struktūrai išduodami tik gavus atskirą Vyriausybės sprendimą.“¹⁸⁴

Visos Rusijos kariuomenės išvedimo iškart reikalavimu per mėnesį, paskui per du mėnesius Lietuva ir toliau buvo pagrindinis variklis. „Tą pačią spalio 5-ąją Lietuvos vardu padariau žodinę nuolaidą, kad išeitų iki metų galo, – kalbėjo V. Landsbergis. Neutrūko balsų, net ir oficialių, abejojančių tokiais neįmanomais reikalavimais. Aš sakydavau: „jie įėjo per tris dienas, tai kodėl negali išeiti per tris mėnesius?“. Aišku, čia svarbiausia buvo laikyti iniciatyvą, užkelti kartelę ir toliau plėtoti diplomatinę veiklą jau iš dalies pagal mūsų taisykles.

Ypač padėjo B. Jelcino draugiškumas. Klausimai buvo sunkūs; ir jį ten spaudė ir delegacijos prakitavo Lietuvai laikant iniciatyvą, ir aš kai kada tik sąlygiškai užjausdavau, bet niekada nesusipykom, net nesusibarėm. Galbūt jis jautėsi truputį globėjas, Sausio nelaimėje mus ryžtingai užtaręs; gal norėjo būti ir ištis buvo kitoks negu Gorbačiovas. Jam Lietuva turi būti dėkinga už daug ką, ir man gaila, kai neišmanantys politikai ironizuoja Jelciną, kad ir vėlesnį Jelciną.“¹⁸⁵

Be didesnių svarstymų buvo priimtas bendras pareiškimas dėl JAV prezidento Dž. Bušo iniciatyvos sumažinti branduolinės ginkluotės kiekį. Pareiškime BVT sveikino JAV prezidento Dž. Bušo naują iniciatyvą sumažinti branduolinės ginkluotės skaičių ir atitinkamai – tarptautinę konfrontaciją. BVT kvietė visas branduolinį ginklą turinčias valstybes paremti šią iniciatyvą ir priminė, „jog Lietuvos Respublika ir Latvijos Respublika prisijungė prie Konvencijos dėl branduolinio ginklo neplatavimo, o Estijos Respublika pasirengusi tai padaryti artimiausiu metu ir

¹⁸² Lietuvos Respublikos URM nota TSRS URM, Vilnius, 1991-10-31, *URMA*, ap. 1, b. 13, l. 52; ap. 2, b. 49, l. 3–4.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos URM nota TSRS URM, Vilnius, 1991-11-04, *URMA*, ap. 1, b. 13, l. 53; ap. 2, b. 49, l. 5–6.

¹⁸⁴ LR Vyriausybė. Ministro pirmininko pavaduotojo Z. Vaišvilos laiškas Krašto apsaugos ministerijai, Ekonomikos ministerijai, Lietuvos bankui, savivaldybėms, Vilnius, 1991-10-15, *KAA*, f. 1, ap. 1, b. 43, l. 12.

¹⁸⁵ Landsbergis V., „SSRS–Rusijos kariuomenės išvedimo politiniai aspektai ir diplomatinis darbas“, *Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993 metai. 2003 m. rugpjūčio 29 d. mokslinės konferencijos medžiaga*, p. 10.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

kad Baltijos Valstybių Taryba ne kartą pareiškė apie savo tvirtą pasiryžimą neleisti, jog Baltijos valstybių teritorijose būtų branduolinis ginklas.¹⁸⁶ Taip pat buvo priimta rezoliucija dėl Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų bendro pasitarimo, kurioje buvo susitarta sušaukti Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų bendrą pasitarimą Taline, kad būtų kartu parengti tolesnio tarpparlamentinio bendradarbiavimo nepriklausomybės sąlygomis principai ir sukurtos Baltijos valstybių saugumo garantijos.¹⁸⁷

Posėdyje svarstyta bendros Baltijos valstybių saugumo sistemos problema. Svarstymo metu Latvijos atstovas suabejojo, ar galima kalbėti apie bendrą saugumo sistemą, kai dar nėra tokių sistemų Baltijos valstybių viduje. Be to, jo manymu, tai jau panašu į karinę sąjungą, o apie tai kalbėti dar per anksti. A. Saudargo ir A. Butkevičiaus nuomone, bendra saugumo sistema yra platesnė nei karinė sąjungą. Bendra saugumo sistema reikalinga ne tik karinio pavojaus, bet ir stichinių nelaimių atveju. L. Meris pažymėjo, kad „būtina pakeisti preambulę, pabrėžiant mūsų dalyvavimą Helsinkio procese.“ BVT priėmė rezoliuciją „*Dėl bendros Baltijos valstybių saugumo sistemos*“, kurioje pažymima, kad BVT, „atsižvelgdama į tai, jog Lietuva, Estija ir Latvija 1934 m. rugsėjo 12 d. sudarė Sutartį dėl santarvės ir bendradarbiavimo, o 1990–1991 metais atkūrė savo valstybių nepriklausomybę ir 1991 m. rugsėjo 17 d. tapo Jungtinių Tautų Organizacijos narėmis,

rūpindamasi taika ir stabilumu rytiniame Baltijos jūros pakrantės regione, mano, kad tikslinga aktyviai dalyvauti Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo struktūrose, taip pat koordinuoti Baltijos valstybių saugumo sistemas, pagrindžiančias ir užtikrinančias valstybinių struktūrų bendradarbiavimą pavojaus atveju.

Dėl to Baltijos Valstybių Taryba n u s p r e n d ė :

sudaryti bendrą grupę, kuri parengtų atitinkamo regiono bendradarbiavimo koncepciją.¹⁸⁸

Posėdžio metu buvo pasikeista informacija ir išsakyta pozicija derybų su TSRS požiūriu. V. Landsbergis nuogaštavo, kad iš TSRS pusės, konkrečiai E. Ševardnadzės, nerodoma iniciatyva. Jis painformavo, „kad Lietuva yra pasiruošusi deryboms. Reikėtų visą derybų procesą iš karto pervesti į užsienio diplomatinį kelią. Būtina iš pat pradžių tartis dėl vietos (geriausiai trečia šalis), dėl TSRS delegacijos įgaliojimų. Jokiu būdu neleisti pervesti derybų į mums nepriimtina kelią, kad TSRS mums davė nepriklausomybę. Derybų objektas turėtų būti visiškai siauras – kariniai reikalai ir taikos užtikrinimas.“ I. Guodmanis pritarė, kad „derybos turi būti kiek galima trumpesnės, stengtis jokiu būdu neįklimpti.“ Posėdžio pabaigoje buvo pasirašyti minėti dokumentai, tarp jų deklaracijos dėl ambasadų apsikeitimo tarp Lietuvos ir Latvijos ir tarp Lietuvos ir Estijos.¹⁸⁹

¹⁸⁶ „Baltijos Valstybių Tarybos pareiškimas“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 402.

¹⁸⁷ BVT rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų bendro pasitarimo“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 400–401.

¹⁸⁸ BVT rezoliucija „Dėl bendros Baltijos valstybių saugumo sistemos“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 399.

¹⁸⁹ LR URM Šiaurės šalių skyriaus. 1991 m. spalio 9 d. pro memoria apie Baltijos Valstybių Tarybos posėdį, įvykusį 1991-10-05 Vilniuje, *URMA*, ap. 2, b. 23, l. 5-6.

Įkūrus 1991 m. gruodžio mėn. Nepriklausomų Valstybių Sandraugą (NVS), 1992 m. sausio 5 d. susirinkusi Jūrmaloje BVT priėmė pareiškimą „*Dėl santykių tarp Baltijos Valstybių Tarybos šalių ir Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių pagrindinių principų*“, kuriuose buvo numatyti Baltijos šalių santykių su NVS pagrindai¹⁹⁰. Ten pat buvo priimtas BVT kreipimasis „*Į valstybių – Nepriklausomų Valstybių Sandraugos narių vadovus dėl buvusios Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų nedelsiamo ir visiško išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos*“, kuriame BVT „konstatuoja, kad nepriklausomų Latvijos, Estijos ir Lietuvos valstybių teritorijoje iki šiol neteisėtai yra buvusios SSRS ginkluotosios pajėgos, nepaisant Baltijos valstybių daugkartinių reikalavimų išvesti šią kariuomenę iš jų teritorijos. Tai nesuderinama su tarptautine teise, pažeidžia Latvijos, Estijos ir Lietuvos valstybinį suverenitetą ir nepadeda stiprinti pasitikėjimo Nepriklausomų Valstybių Sandrauga.

Baltijos Valstybių Taryba, atsižvelgdama į Nepriklausomų Valstybių Sandraugos kūrimąsi ir pabrėždama, kad iš buvusios Sovietų Sąjungos vadovybės nebuvo gauta jokio atsakymo į Baltijos Valstybių Tarybos 1991 m. spalio 5 d. pareiškimą dėl nedelsiamo SSRS kariuomenės išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos, o pirmiausia dėl jos išvedimo iš Baltijos valstybių sostinių, kreipiasi į Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalis ragindama:

nedelsiant pradėti išvesti kariuomenę iš Rygos, Talino ir Vilniaus, taip pat apskritai iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos;

kuo skubiau atšaukti iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos teritorijos savo piliečius, tarnaujančius buvusios SSRS ginkluotosiose pajėgose, ir neleisti siųsti savo piliečių atlikti karinę tarnybą Baltijos valstybių teritorijose;

palikti Latvijos, Estijos ir Lietuvos gynybinėms pajėgoms kurti ginklus, įrangą ir karinę techniką atsižvelgiant į 1940 metais užgrobtą Latvijos, Estijos ir Lietuvos karinį turtą;

neleisti savavališkai įvesti į Baltijos valstybių teritoriją naują buvusios Sovietų Sąjungos kariuomenės kontingentą.¹⁹¹

¹⁹⁰ *Pareiškime teigiama*: „Baltijos Valstybių Taryba sveikina Nepriklausomų Valstybių Sandraugos kūrimąsi kaip gilių ir istorinių permainų, vykstančių pasaulyje XX amžiaus pabaigoje, išdavą.

Baltijos Valstybių Taryba reiškia įsitikinimą, kad santykiai tarp Baltijos Valstybių Tarybos šalių ir Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių bus grindžiami tarpvalstybinių santykių principais, įtvirtintais Jungtinių Tautų Organizacijos Įstatuose, Helsinkio baigiamajame akte, Paryžiaus chartijoje dėl naujosios Europos, kituose visuotinai pripažintuose tarptautiniuose teisiniuose aktuose ir dvišalėse tarpvalstybinėse sutartyse, taip pat bus paremti geros kaimynystės ir bendradarbiavimo tradicijomis.

Baltijos Valstybių Taryba *mano*, kad ekonominių, prekybinių ir kultūrinių santykių vystymas tarp Baltijos Valstybių Tarybos šalių ir Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių teigiamai atsilieps tautų gerovei, prisidės prie politinio stabilumo ir taikaus Helsinkio proceso plėtojimo kintančioje Europoje, *ir reiškia įsitikinimą*, kad saugumo klausimų sprendimas – buvusios Sovietų Sąjungos visų rūšių kariuomenės nedelsiamas išvedimas iš Baltijos valstybių – bus pagrindas ir svarbus žingsnis stiprinant draugiškus santykius tarp Tarybos šalių ir Sandraugos šalių, taip pat įtvirtinant tarptautinį pasitikėjimą ir saugumą Europoje“ (BVT pareiškimas „Dėl santykių tarp Baltijos Valstybių Tarybos šalių ir Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalių pagrindinių principų“, Jūrmala, 1992-01-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 406).

¹⁹¹ BVT kreipimasis „Į valstybių – Nepriklausomų Valstybių Sandraugos narių vadovus dėl buvusios Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų nedelsiamo ir visiško išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos“, Jūrmala, 1992-01-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 408.

BVT su nerimu ir susirūpinimu stebėjo įvykius nepriklausomoje Gruzijoje. Priimtame pareiškimе „Dėl įvykių Gruzijoje“ pažymėjo: „Baltijos Valstybių Taryba yra įsitikinusi, kad ginklu negalima pasiekti jokių problemų ilgalaikio sprendimo ir kad vienintelis kelias į susitarimą – derybos. Baltijos Valstybių Taryba kviečia konflikto dalyves nedelsiant nutraukti brolydišką ginkluotą konfrontaciją ir prievartą.

Baltijos Valstybių Taryba sveikins visas Gruzijos liaudies pastangas siekti pilietinės taikos ir įtvirtinti demokratijos principus.“¹⁹² Taip pat buvo priimtas BVT *kreipimasis*, kuriame sakoma: „Ši žiema yra ypač sudėtinga buvusios Sovietų Sąjungos gyventojams. Yra reali grėsmė, kad kylančiais sunkumais gali pasinaudoti antidemokratinės jėgos, siekiančios grąžinti pasaulį į šaltojo karo būklę.

Baltijos valstybės yra pasirengusios sąveikauti su Nepriklausomų Valstybių Sandraugos šalimis, kad būtų įveikti ekonominiai sunkumai, ypač energetikos ir gyventojų aprūpinimo maisto produktais srityje, ir kartu kviečia viso pasaulio valstybes, vyriausybes, visuomenines organizacijas ir geros valios žmones palengvinti buvusios Sovietų Sąjungos tautoms šią išbandymų ir nerimasties žiemą.“¹⁹³

1992 m. sausio 12 d. Lietuvos Respublikoje įvyko Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio ir Latvijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Anatolijaus Gorbunovo darbo susitikimas, kuriame išryškėjo visiškai sutampančios nuomonės aptariamais klausimais.

Pokalbio metu konstatuota, kad Šiaurės Europos šalys yra ne vien draugiškos kaimynės – tai patvirtino jų ryžtinga pozicija praėjusių metų sausio mėnesio tragiškų įvykių Vilniuje ir Rygoje metu, – bet ir tikros pageidaujamos partnerės integruojantis į Europos valstybių šeimą. Todėl Lietuvos ir Latvijos valstybių vadovai mano, jog yra svarbu pabrėžti, kad artimiausioje Baltijos Asamblėjos sesijoje, taip pat abiejų šalių vyriausybėms verta apsvarstyti kreipimosi į Šiaurės Tarybą dėl Baltijos valstybių priėmimo į šią Tarybą galimybę.

Valstybių vadovai, remdamiesi tradicine istorine kaimynyste bei geranoriškais Lietuvos ir Latvijos santykiais, buvo vieningos nuomonės, jog yra būtina nustatyti atitinkamą pasienio režimą su galimybe Lietuvos ir Latvijos piliečiams pervažiuoti šią sieną be vizų.

Abiejų tautų interesams, tolesniam ekonomikos ir geros kaimynystės santykių, plėtojimui taip pat padėtų koordinuota kainų ir muitų rinkliavos politika.

Klausimu dėl buvusios SSRS teisių perėmimo šalys išreiškė bendrą nuomonę, kad nei Lietuva, nei Latvija nėra SSRS teisių perėmėjos tikrąja šio žodžio prasme.

Susitikimo pabaigoje Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas nuoširdžiai padėkojo Latvijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui už atvykimą su draugišku vizitu į neeilinį Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos posėdį Lietuvos laisvės gynėjų dienos proga.¹⁹⁴

---

¹⁹² BVT pareiškimas „Dėl įvykių Gruzijoje“, Jūrmala, 1992-01-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 407.

¹⁹³ „Baltijos Valstybių Tarybos kreipimasis“, Jūrmala, 1992-01-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 407.

¹⁹⁴ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio ir Latvijos Respublikos Aukščiausiosios

Pirmąjį 1992 m. pusmetį vyko intensyvios derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo. Pagal ankstesnį susitarimą 1992 m. sausio 17 d. Maskvoje įvyko Rusijos Federacijos prezidento B. Jelcino ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergis susitikimas, kurio metu buvo pasirašytas bendras komunikatas, kuriame dvejų šalių vadovai pasikeitė informacija kai kuriais klausimais dėl Lietuvos teritorijoje esančių buvusios TSRS ginkluotųjų pajėgų dalinių, kurie dabar apibūdinami kaip iš Lietuvos išvedama ir priklausanti Rusijos Federacijos jurisdikcijai kariuomenė, kurios veiksmai neturi prieštarauti Lietuvos valstybiniam suverenitetui ir įstatymams. Jie išreiškė, jog yra pasirengę skatinti šių dalinių išvedimą remiantis susitarimu, kuris turi būti pasiektas per vieną mėnesį. Šalys visapusiškai padės, kad kariuomenė iš Lietuvos teritorijos būtų išvedama pagal nustatytą tvarką, pirmiausia iš sostinės Vilniaus, išlaikant, iki kariuomenė bus galutinai išvesta, esamą jos aprūpinimo tvarką, paremtą tarpusavio atsiskaitymais pagal sutartinius kiekius ir kompensacijos tarifus, ir pradedant spręsti socialines problemas.

„B. Jelcinas ir V. Landsbergis patvirtino siekimą vaisingai bendradarbiauti užsienio politikos klausimais, atsižvelgiant į tarpusavio suinteresuotumą plėtoti visos Europos procesą, dalyvauti veikloje esančių, kaip Europos Tarybos, ir naujų įvairiapusio regioninio bendradarbiavimo institutų formavime. Susitikimo dalyviai susitarė artimiausiu metu pasikeisti diplomatiniais atstovais pasiuntinių lygmenyje.“¹⁹⁵

Todėl BA 1-oji sesija, įvykusi Rygoje 1992 m. sausio 26 d., priėmė „*Kreipimąsi į Rusijos Federacijos prezidentą ir Aukščiausiąją Tarybą dėl Rusijos jurisdikcijoje esančių ginkluotųjų pajėgų visiško išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos*“, kuriame sakoma: „Ryšium su Rusijos Federacijos prezidento pareiškimu, kad buvusios Sovietų Sąjungos ginkluotosios pajėgos, esančios nepriklausomų valstybių – Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos, Lietuvos Respublikos – teritorijoje, perėjo Rusijos jurisdikcijon ir kad 1992 m. sausio 28–30 dienomis. numatomos Rusijos Federacijos ir Baltijos valstybių derybos, Baltijos Asamblėja tikisi, jog:

- derybos dėl kariuomenės išvedimo vyks geranoriškai ir konstruktyviai;
- svarbiausias derybų tikslas bus visiško kariuomenės išvedimo trumpiausi terminai ir grafikas;
- kariuomenės išvedimas iš Baltijos valstybių sostinių prasidės nedelsiant.

Mes tikimės, kad šalys nevykdys bet kokių veiksmų, kurie komplikuoūtų kariuomenės išvedimą, o konkrečiai – Rusija neatnaujins arba nedidins esančio kontingento.“¹⁹⁶

1992 m. sausio 31 d. Vilniuje Rusijos ir Lietuvos delegacijų vadovų S. Šachrajaus ir Č. Stankevičiaus pasirašytame dvišaliame derybų komunikate buvo užfiksuotas susitarimas, jog Rusijos kariuomenė iš Lietuvos bus pradėta išvesti vasario mėnesį, o dėl išvedimo tvarkos

Tarybos pirmininko A. Gorbunovo susitikimo bendras komunikatas”, Vilnius, 1992-01-12, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 410.

¹⁹⁵ „Rusijos Federacijos Prezidento ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko susitikimo bendras komunikatas”, Maskva, 1992- 0-17, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 410–412.

¹⁹⁶ Baltijos Asamblėjos „Kreipimasis į Rusijos Federacijos Prezidentą ir Aukščiausiąją Tarybą dėl Rusijos jurisdikcijoje esančių ginkluotųjų pajėgų visiško išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos“, Ryga, 1-oji BA sesija, 1992- 01-26, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 10, l. 1.

ir pabaigos termino vyks derybos, bus sparčiai rengiami susitarimai.¹⁹⁷ Kadangi Rusija buvo įsipareigojusi kariuomenės išvedimą iš Lietuvos pradėti 1992 m. vasario 27 d., žurnalistams buvo pademonstruotas vieno smulkaus techninės paskirties kariuomenės būrio išvedimas, bet tuo rimtas išvedimas dar neprasidėjo. Buvo aišku, kad derybų proceso rezultatyvumas priklausys nuo daugelio veiksnių, įskaitant šalių politinę valią, nuolatinį tarptautinės bendrijos dėmesį deryboms ir Vakarų valstybių politinės paramos veiksmingumą. Šiame kontekste Lietuva nuolat rūpinosi derybų eigai suteikti kuo daugiau viešumo, aiškinti savo poziciją ir argumentaciją.¹⁹⁸

LR krašto apsaugos ministras A. Butkevičius 1992 m. vasario 3 d. kreipėsi į LR AT pirmininką V. Landsbergį, AT pirmininko pavaduotoją Č. Stankevičių ir Vyriausybės pirmininką G. Vagnorių su tokiais pasiūlymais: „Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos derybų dėl buvusios TSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos tempus padidinti ir pasiekti konstruktyvų rezultatą padėtų kompetentingų ir darbingų ekspertų grupių sudarymas, kurios dirbtų pagrindinių problemų, trukdančių nedelsiant išvesti svetimą kariuomenę iš Lietuvos, kryptimis.

Šios kryptys, kaip išaiškėjo pirmojo delegacijų susitikimo metu, galėtų būti:

1. Lietuvos Respublikos, Rusijos Federacijos ir bendro Europos saugumo strateginiai aspektai bei tarptautinių susitarimų ir sutarčių įsipareigojimų vykdymo klausimai išvedant buvusią TSRS kariuomenę iš Lietuvos Respublikos teritorijos.

2. Kariuomenės išvedimo proceso, taip pat ir turtinių klausimų sprendimo teisinis aprūpinimas.

3. Gyvenamojo ploto ir kiti socialiniai aspektai.

4. Transporto klausimai.

5. Finansinio aprūpinimo klausimai.

6. Ekologiniai buvusių dislokavimo vietų atstatymo klausimai.

7. Buvusių TSRS karinių dalių inspekcijos, inventorizacijos ir turto perėmimo klausimai.

Ekspertų grupes galėtų sudaryti specialistai iš Krašto apsaugos, Teisingumo, Užsienio reikalų, Finansų, Susisiekimo, Vidaus reikalų ir kitų ministerijų, taip pat specialistai iš Aplinkos apsaugos departamento ir kitų įstaigų, kuriuos galėtų pasiūlyti šių žinybų vadovai.¹⁹⁹

1992 m. vasario 22–24 d. Vilniuje, Krašto apsaugos ministerijos surengtame *tarptautiniame seminare Lietuvos, Latvijos, Estijos, Baltarusijos, Ukrainos Rusijos ir Lenkijos atstovai diskutavo saugumo, stabilumo ir pasitikėjimo klausimais*. Į seminarą buvo atvykusi ir NATO delegacija, vadovaujama NATO jungtinių pajėgų Europoje vyriausiojo vado pavaduotojo gen. B. Kenny. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras A. Butkevičius pareiškė, kad Lietuva nė vienos valstybės nelaiko savo priešu, tačiau jaučia grėsmę tiek dėl vidinės, tiek dėl išorinės įtakos.

¹⁹⁷ Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos delegacijų vadovų S. Šachrajaus ir Č. Stankevičiaus pasirašytas dvišalis derybų komunikatas „Apie Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos delegacijų darbinį susitarimą“ (Rankraštis), Vilnius, 1992-01-31, *URMA*, ap. 1, b. 32, l. 32–34; Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 32.

¹⁹⁸ Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 33.

¹⁹⁹ LR KAM ministro A. Butkevičiaus laiškas LR AT pirmininkui V. Landsbergiui, AT pirmininko pavaduotojui Č. Stankevičiui, LR Vyriausybės ministrui pirmininkui G. Vagnoriui, Vilnius, 1992-02-03, *KAA*, f. 2, ap. 1, b. 29, l. 131.

Visų pirma, tai nestabilumas kaimyninėse Rytų valstybėse bei svetimos kariuomenės buvimas Lietuvos teritorijoje. Pagrindinė saugumo politikos problema santykiuose su buvusios TSRS valstybėmis yra šiandien Rusijos jurisdikcijai priklausančios kariuomenės išvedimas iš Lietuvos teritorijos. Kalbėdamas apie derybas dėl kariuomenės išvedimo, pranešėjas pabrėžė keletą svarbiausių nuostatų: Lietuvos Respublika nepripažįsta jokių buvusios TSRS gynybinių interesų savo teritorijoje; Lietuvos Respublika perima savo jurisdikcijon ir nuosavybėn buvusius karinius objektus, teritoriją ir turta, jai priklausantį pagal Lietuvos Respublikos įstatymus; Lietuvos Respublika siekia visiško, kiek įmanoma greitesnio Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos teritorijos. A. Butkevičius savo kalboje nurodė, kad šiuo metu Lietuvos Respublikos teritorijoje yra apie 35 tūkst. Rusijos jurisdikcijai pavaldžių kariškių, tarp jų 8 tūkst. karininkų ir puskarininkų. Pranešėjas atkreipė dėmesį, kad nemažą vaidmenį didinant saugumą, praplečiant Europos stabilumo ir pasitikėjimo zoną, galėtų suvaidinti Baltijos jūros šalių saugumo subregiono formavimasis. Kalbėdamas apie kuriamą Lietuvos gynybinę sistemą, A. Butkevičius pažymėjo keturias pagrindines programas: 1) Pasienio apsaugos programa apima sausumos, jūros bei oro erdvės kontrolę. Numatoma šiuo metu veikiančią sistemą praplėsti iki 3 tūkst. žmonių; 2) Teritorinės gynybos programa apima mobilizacinę sistemą, susidedančią iš mobilizacinio rezervo, valstybinių objektų apsaugos ir nacionalinės gvardijos (apie 12 tūkst. žmonių, 8 gynybines apygardas); 3) Reguliaros kariuomenės kūrimo programa pradedama realizuoti formuojant greitojo reagavimo dalis. Metų pabaigoje numatoma turėti apie 5000 žmonių; 4) Civilinės saugos programa apimtų informacinę gynybą, gyventojų civilių pasipriešinimą, esant būtinybei. Pranešėjas paminėjo, kad bus naudojamas mišrus ginkluotės variantas, t.y. trečdalis ginklų bus perkama NVS, dalis gaminama Lietuvoje, dalis perkama Vakarų valstybėse.

Latvijos gynybos ministras T. Jundzis išskyrė analogiškas problemas: 43 tūkst. buvusios TSRS kariuomenės, neaiškūs derybų su Rusija rezultatai, iškylančios problemos dėl sienos, kadangi penki prieškarinės Latvijos valsčiai šiandien yra Rusijos teritorijoje, paliekamų karinių objektų būklė. Pranešėjo nuomone, Latvijai šiuo metu įstoti į NATO yra nerealu, todėl pirmiausia bus bandoma integruotis į Europos saugumo struktūras.

Estijos atstovai J. Pildas ir I. Raigas savo pasisakymuose daugiausiai palietė ekonomines problemas. Pažymėjo ir kultūrinio bendradarbiavimo su Europa svarbą, taip pat nurodė, kad ekonomika neatsiejama nuo Baltijos baseino ekologijos. Estijos atstovai išreiškė susirūpinimą dėl galimo Juodosios jūros laivyno dislokavimo Baltijos jūroje. I. Raigas pareiškė, kad NVS kariuomenė Baltijos šalyse priklauso ne tik Rusijai, bet ir kitoms buvusioms respublikoms. Taip pat buvo išreikštas susirūpinimas dėl atominių reaktorių, esančių Baltijos karinių laivų bazėje ir tolimųjų bombonešių TU-22 ir TU-22M, galinčių turėti branduolinę ginkluotę.

Baltarusijos Respublikos AT nuolatinės komisijos nacionalinio saugumo, gynybos ir kovos su nusikalstamumu pirmininko pavaduotojas J. Popovas savo pranešime nurodė, kad Baltarusijos idealus variantas – nebranduolinė zona Europos centre: nuo Skandinavijos šalių, per Baltijos, Rytų ir Vidurio Europos valstybes iki Juodosios jūros. Baltarusija pasirengusi laikytis visų tarptautinių įsipareigojimų, kuriuos pasirašė buvusi TSRS nusiginklavimo srityje, kad Bal-

tarusijos geopolitinė situacija yra palanki integracijai į Europos Bendriją. J. Popovo nuomone, Baltarusijos Respublika oficialiai pareiškia apie esamų sienų pripažinimą ir neliečiamumą. Visi klausimai, susiję su siena, turi būti sprendžiami derybų principu. Jis savo kalboje nurodė šias bendradarbiavimo kryptis:

– karinė-politinė sritis – prioritetų išskyrimas, pasikeitimas informacija, bendrų saugumo programų kūrimas;

– ekonominis saugumas – normalus bendradarbiavimas ekonomikos srityje, bendrų įmonių steigimas ir kt.;

– ekologinis saugumas – bendrų programų kūrimas, siekiant apsaugoti įvairius objektus nuo galimų avarių ir ekologinių katastrofų.

Konkretizuodamas problemas karinėje srityje, J. Popovas pareiškė, kad Baltarusija prisijungs prie strateginės pirmosios ginkluotės ir branduolinio ginklo neplatavimo sutarties, taip pat kad Baltarusija ratifikuos sutartį dėl įprastinės ginkluotės Europoje, o kariuomenės dydis Baltarusijai turi būti nustatytas derybose. Pranešėjas kalbėjo, kad šiuo metu dvejus metus bus pereinamasis laikotarpis ir po to bus kuriamos nacionalinės karinės pajėgos, kurias sudarytų apie 50 tūkst. žmonių. J. Popovas pareiškė, kad Baltarusija perėmė savo jurisdikcijon visas karines pajėgas, esančias respublikos teritorijoje, tačiau Ministrų Taryba jas kontroliuoja kol kas formaliai. Jo nuomone, pagrindinė problema – karinių dalinių finansavimas. Pranešime nuskambėjo susirūpinimas dėl NVS jungtinės kariuomenės vadovybės siekimo išvesti dalį karinių dalinių iš Baltarusijos be respublikos vyriausybės žinios. J. Popovas pareiškė, kad Baltarusija nori turėti savo laivyną. Šiuo metu vyriausybė ieško valstybių, kurios sutiktų savo uostuose priimti Baltarusijos laivus.

Ukrainos atstovas V. Červonis savo kalboje pareiškė, kad Europoje vis dėlto lieka vietinių ginkluotų konfliktų galimybė – dėl to Ukraina kuria savo ginkluotąsias pajėgas vadovaudamasi gynybine koncepcija, tačiau tokia, kuri leistų atremti bet kokį agresorių. Jo nuomone, užpuolimo atveju Ukraina imsis atsakomųjų veiksmų, tarp jų ir įsiveržimo į užpuolusios valstybės teritoriją. Savo kalboje V. Červonis nurodė, kad Ukraina neturi ir nekelia jokių teritorinių pretenzijų kaimyninėms valstybėms, bet jai kelia nerimą kai kurių Rumunijos, Moldovos, Rusijos, Lenkijos politikų pasisakymai šia tema. Konkretizuojant buvo pasakyta, kad dalis Rusijos deputatų pažeidžia Ukrainos interesus, atvirai kviečia pažeisti šalies teritorinį vientisumą. Pranešėjas pareiškė, kad Ukraina visiškai kontroliuoja savo teritorijoje esančią pasienio kariuomenę, t.y. pasienio kariniai daliniai yra pavaldūs Ukrainos vyriausybei. Kalbėdamas apie nacionalinės kariuomenės komplektavimą, V. Červonis pareiškė, kad numatomas mišrus komplektavimo principas, t.y. mobilizacinis ir kontraktinis sistemų derinys. Taip pat buvo pasakyta, kad nuo 1994 m. jokių kitų karinių pajėgų, jų bazių, išskyrus nuosavos kariuomenės, Ukrainoje nebus. Laikantis šio principo, buvo aiškinamas ir Juodosios jūros laivyno klausimas. Jo teigimu, Ukraina pretenduos į dalį viso NVS laivyno, vadinasi, Juodosios jūros laivynas, neturintis branduolinio ginklo ir esantis valstybės teritorijoje, savaime suprantama, turi priklausyti Ukrainai. V. Červonis pažymėjo, kad likvidavus branduolinį ginklą, laivai jau nebepriklausytų strateginei ginkluotei, vadinasi, ir šie laivai pereitų Ukrainos nuosavybėn. Jis taip pat pareiškė, kad Rusija

taip pat turi teisę turėti savo laivyną Juodojoje jūroje, bet tai ne tas pats, kas NVS laivynas.

Rusijos Federacijos valstybinio gynybos komiteto pirmininko pavaduotojas V. Lopatinas savo pranešime pareiškė, kad Rusijos saugumo koncepcija grindžiama trimis principais. Pirmas – žmogus, po to – visuomenė, o tada – valstybė. Valstybė – ne tikslas, o tik būdas pilietinei visuomenei formuotis. Užtikrinant saugumą ir stabilumą regione, būtina bendradarbiauti ekonomikos, ekologijos, politikos, karinėje srityje: ekonomikoje – deideologizacija, depolitizacija ir demilitarizacija. V. Lopatinas pažymėjo, kad Rusijos teritorijoje yra 813 įmonių, aprūpinančių karinę pramonę, o visuminis visuomeninis produktas karinėje gamyboje sudaro 40 proc. ir, demilitarizuojant ekonomiką, jis turi siekti apie 2 proc.; sprendžiant ekologinius klausimus neturi būti sienų, reikia kurti bendras programas, net bendrus ekologinius greitojo reagavimo padalinius; politikoje būtinas politinis valstybės stabilumas, tuo labiau kad kova dėl reformų dažnai pakeičiama kova dėl valdžios.

Branduolinis stabilumas, V. Lopatino nuomone, turi būti paremtas šiais principais: gamyba, panaudojimas, likvidavimas, branduolinių technologijų neplatinimas, radioaktyviųjų atliekų saugojimas, avarių likvidavimas. Jis nurodė, kad Rusijoje yra 80 proc. NVS branduolinių užtaisų ir tik viena gamykla jiems likviduoti, todėl yra būtinos naujos technologijos. Karinėje srityje yra būtina ne tik parlamentinė, bet ir visuomeninė karinės sferos kontrolė, kariuomenės depolitizacija. Kalbėdamas apie būsimą gynybos ministeriją, V. Lopatinas pareiškė, kad ji turi tapti civiline žinyba, taip pat turi būti priimti įstatymai, apribojantys kariškių veiksmus. Karinėje politikoje pranešėjas išskyrė šiuos momentus: planingas senosios karinės sistemos demontavimas, vidinių pavojų prioritetas prieš išorinius, kariuomenės depolitizavimas kaip viena iš stabilumo garantijų, galima Rusijos izoliacija nuo bendrų Europos saugumo struktūrų, islamizmo ir pantiurkizmo įtakos galimybė, nacionalinės kariuomenės dalinių kūrimas, integracija į kolektyvinio saugumo sistemą.

Į klausimą, ar turi Rusija strateginių interesų Baltijos valstybėse, V. Lopatinas atsakė, kad tai ne vien Rusijos, o Europos ir pasaulio rūpestis regiono stabilumu. Į klausimą dėl Kaliningrado srities demilitarizacijos, pranešėjas atsakė, kad tai yra Rusijos vyriausybės, bet ne šios konferencijos prioritetas. Greičiausiai demilitarizacija šį regioną palies, kai bus svarstoma ir ratifikuojama sutartis dėl įprastinės ginkluotės Europoje. V. Lopatinas pareiškė, kad nei buvusi TSRS, nei NVS neturi doktrinos. Aiškindamas šią sąvoką, jis pažymėjo, kad ji atsiranda tik po to, kai apsvaistoma ir patvirtinama šalies parlamente.²⁰⁰

NATO karinių pajėgų Europoje pavaduotojas gen. B. Kennys informavo apie naują NATO strateginę koncepciją, kuri buvo suformuluota 1991 m. lapkričio mėnesį Romoje įvykusiame NATO tarybos posėdyje. Pagrindiniai jos elementai – dialogas, bendradarbiavimas ir pakankamo kolektyvinės gynybos pajėgumo išsaugojimas. Dabartinį laikotarpį jis apibūdino kaip Europos saugumo architektūros kūrimo metą, ir NATO vaidmuo šiame procese suprantamas kaip saugumo garantas. „Šaltojo karo laikai pasibaigė, – kalbėjo B. Kennys, ir dabar pagrindinis mūsų rūpestis –

²⁰⁰ LR URM NVS skyriaus P. Čižausko ataskaita apie seminarą „Stabilumas, saugumas, pasitikėjimas Rytų Europoje“, Vilnius, 1992-02-22-24, *URMA*, ap. 2, b. 64, l. 3–6.

Europos saugumas ir stabilumas. Kaip ir kitos politinės Europos struktūros, NATO pasiryžusi teikti paramą besikuriančioms Europos demokratinėms valstybėms, tarp jų ir Lietuvai.²⁰¹

NATO karinių pajėgų Europoje pavaduotojas gen. B. Kennys savo pasisakyme konstatavo, kad pasibaigus šaltajam karui šiai organizacijai atsivėrė plačios galimybės bendradarbiauti su buvusiais potencialiais priešininkais. Jo nuomone, šiuo metu jau nereikėtų Europos dalyti į Rytus ir Vakarus, kad NATO turi tapti stabilumo garantu. Į klausimą, ar tikrai NATO organizacija gali tapti stabilumo garantu, gen. B. Kennys patikslino, kad NATO, taip pat ir kitoms Europos organizacijoms rūpi saugumas visame žemyne, kad Europos saugumo struktūra galėtų išsiplėtoti ir NATO rėmuose, tačiau šiuo metu ieškoma įvairių variantų, vyksta derybos. Į klausimą, kuo galėtų NATO padėti išvedant buvusios TSRS kariuomenę iš Baltijos valstybių, gen. B. Kennys atsakė, kad NATO supranta šios problemos sudėtingumą, tačiau jai sunku ką nors konkrečiai nurodyti, kol nėra tarpusavio susitarimų.

Svarstant pranešimą spaudai seminario dalyviams buvo pateikti įvairūs projektai, kuriuose buvo numatoma: reikalauti greito ir visiško buvusios TSRS kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių, nepripažinti jokių buvusios TSRS gynybinių interesų Baltijos valstybėse, išreikšti susirūpinimą dėl didelės karinių dalinių ir karinės technikos koncentracijos Kaliningrado srityje. Rusijos Federacijos atstovas V. Lopatinas ne kartą reiškė nesutikimą dėl tokio šių problemų formulavimo. Argumentuodamas savo požiūrį jis akcentavo, kad formulavimai yra per daug griežti, juo labiau kad šio seminario tikslas yra ne reikalauti, o daugiau patikslinti savo pozicijas. Antra vertus, valstybių atstovai tam neturi jokių įgaliojimų. Pasisakydamas dėl Kaliningrado srities demilitarizacijos, V. Lopatinas dar kartą akcentavo, kad tai ne Rytų Prūsija (Estijos atstovo panaudota sąvoka), o Rusijos Federacijos teritorija, todėl šią problemą gali spręsti tikrai Rusijos vadovybė. Jis gana kategoriškai pareikalavo Kaliningrado srities demilitarizavimo klausimo neįtraukti į komunikatą spaudai, tačiau daugelio valstybių atstovai pasisakė už šio klausimo įtraukimą. Atsižvelgus į Rusijos poziciją, seminario dalyviai sutiko, kad šie klausimai komunique nebūs minimi.²⁰²

Tuo pat metu Lietuva toliau įgyvendino savo suverenias teises. Ji uždraudė neteisėtai šalyje esančiai SSRS kariuomenei vykdyti bet kokias sausumos ir oro karines pratybas visoje be išimties Lietuvos teritorijoje, o daliniams ir karinei technikai – važinėti Lietuvos keliais be išankstinio Lietuvos valdžios leidimo. Lietuva taip pat reikalavo, kad rusų pasienio kariuomenė pasitrauktų nuo Lietuvos valstybinės sienos su Lenkija ir sienos Baltijos jūroje, netrukdytų Lietuvos Respublikai vykdyti suverenią savo sienų kontrolę. Be to, Lietuva uždraudė įvežti į šalyje buvusius karinius dalinius bet koki karinį kontingentą, įskaitant naujokus.²⁰³

Nepaisant Rusijos išpareigojimų gerbti Baltijos valstybių suverenitetą ir laikytis jų įstatymų, okupacinė kariuomenė nesiliovė jų pažeidinėjusi. Rusijos kariškiai savavaliavo ne tik Lietuvoje, bet ir Latvijoje bei Estijoje. Antai 1992 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos atstovybė Maskvo-

²⁰¹ Augulytė M., „NATO siekis – stabili Europa“, *Tiesa*, 1992 m. vasario 25 d.

²⁰² LR URM NVS skyriaus P. Čižausko ataskaita apie seminarą „Stabilumas, saugumas, pasitikėjimas Rytų Europoje“, Vilnius, 1992-02-22-24, *URMA*, ap. 2, b. 64, l. 7-8.

²⁰³ Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 33.

je gavo Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerijos notą, kurioje sakoma, kad Lietuva vienašališkai ėmėsi spręsti Rusijos Federacijos jurisdikcijai priklausančių objektų ties perkėla Klaipėdoje, Vilniaus oro uoste, taip pat Lazdijų pasienyje klausimą. Notoje teigiama, kad tai prieštarauja sienų apsaugos tvarkai ir pasiūlyta šį klausimą spręsti abiem pusėms priimtinomis sąlygomis.²⁰⁴ Vasario 28 d. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija įteikė notą Rusijos Federacijos URM, kurioje atkreipė dėmesį, kad RF įstatymams pavaldi kariuomenė kliudo normaliai Lietuvos Respublikos pasienio tarnybų veiklai Lietuvos pasienio kontrolės punktuose. Notoje teigiama, jog Rusijos mėginimus pateisinti tokias kliūtis galima vertinti tik kaip veiksmus, galinčius pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą, kuri Rusijos šalis įsipareigojo gerbti 1992 m. sausio 31 d., pasirašydama bendrą komunikatą. Tokia Rusijos pozicija galinti paveikti minėtų derybų eigą. Lietuvos Respublikos nota išpėjama, kad jeigu ir toliau bus sudarinėjamos kliūtys Lietuvos pasienio tarnyboms, Lietuvos Respublika bus priversta iškelti šį klausimą pasaulio bendrijoje artimiausiu tarptautinių forumų metu.²⁰⁵

Atsižvelgdama į gausybę savivaliavimo faktų, BVT susirinkusi 1992 m. kovo 16 d. Jūrmaloje priėmė pareiškimą „*Dėl buvusios SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos*“, kuriame pabrėžiama, kad išvedamoji iš Baltijos valstybių buvusios SSRS kariuomenė ir toliau elgiasi kaip užkariautojai, nepaiso Lietuvos, Estijos ir Latvijos suvereniteto ir įstatymų. BVT protestuoja prieš Baltijos valstybių suvereniteto pažeidimus ir reikalauja, kad Rusija imtųsi pačių ryžtingiausių priemonių užkirsti kelią tokio pobūdžio veiksmams.²⁰⁶ Dokumentas tą pačią dieną buvo išsiųstas Armėnijos Respublikos prezidentui L. Ter-

²⁰⁴ Rusijos Federacijos URM nota Lietuvos URM, Maskva, 1992-02-25, *URMA*, ap. 2, b. 103, l. 43.

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos URM nota Rusijos Federacijos URM, Vilnius, 1992-02-28, *URMA*, ap. 2, b. 103, l. 41-42.

²⁰⁶ *Pareiškime teigiama*: „Baltijos Valstybių Taryba pažymi dialogo pradžią tarp Baltijos šalių ir Rusijos Federacijos dėl Rusijos jurisdikcijoje esančios buvusios SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijų. Tuo pat metu Baltijos Valstybių Taryba priversta konstatuoti, kad šis dialogas vyksta nepatenkinamai, todėl išlieka pavojus Baltijos šalių valstybiniam suverenitetui, taikai ir stabilumui šiame rajone.“

Ligi šiol neatkreipta dėmesio į Baltijos Valstybių Tarybos 1991 metų spalio 5 dienos reikalavimą nedelsiant išvesti kariuomenę iš Baltijos valstybių sostinių, taip pat puolamojo pobūdžio kariuomenę, kaip antai oro desanto pajėgos ir strateginė aviacija. Be atsako (išimtis – Azerbaidžanas) lieka 1992 metų sausio 5 dienos kreipimasis į valstybių – NVS narių – vadovus, kviečiantis atšaukti savo piliečius, tarnaujančius buvusios SSRS kariuomenėje, išvedamoje iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijų.

Išvedamoji iš Baltijos valstybių buvusios SSRS kariuomenė ir toliau elgiasi kaip užkariautojai, nepaiso Lietuvos, Estijos ir Latvijos suvereniteto ir įstatymų. Tą skatina stoka aiškaus kariuomenės pavaldumo Rusijos Vyriausybei. Be Baltijos valstybių Vyriausybės žinios ir sutikimo ta kariuomenė perkelia dalinius, tęsia artilerijos šaudymus ir bombardavimus sausumoje ir jūroje. Kariuomenės daliniai toliau daro žalą aplinkai. Aktyvėja neteisėta kariuomenės ūkinė veikla, kaip antai ginklų, turto išpardavimas ir miškų kirtimas. Baltijos Valstybių Taryba protestuoja prieš nurodytus Lietuvos, Estijos ir Latvijos suvereniteto pažeidimus ir reikalauja, kad Rusija imtųsi pačių ryžtingiausių priemonių užkirsti kelią tokio pobūdžio veiksmams.

Baltijos Valstybių Taryba kategoriškai prieštarauja ir prieš buvusios SSRS buvusios pasienio kariuomenės tolesnę buvimą nepriklausomų valstybių suverenioje teritorijoje, kuris trukdo įgyvendinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybinės sienos apsaugą pačių Baltijos valstybių jėgomis.

Baltijos Valstybių Taryba pažymi, kad Lietuva, Estija ir Latvija reikalauja natūrinės kompensacijos už ginkluotę ir karinį jų armijų turtą, Sovietų Sąjungos užgrobtą 1940 metais, kuris reikalingas jų gynybiniam pajėgumui atkurti, o taip pat reikalauja kompensacijos už kitokią žalą, kurią padarė buvusios SSRS kariuomenė Baltijos valstybių teritorijoje.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Petrosianui, Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui S. Šuškevičiui, Kazachstano Respublikos prezidentui N. Nazarbajevui, Kirgizstano Respublikos prezidentui A. Akajevui, Moldovos Respublikos prezidentui M. Snegerui, Rusijos Federacijos prezidentui B. Jelcinui, Tadžikistano Respublikos prezidentui R. Nabijevui, Turkmėnistan Respublikos prezidentui S. Niazovui, Ukrainos Respublikos prezidentui L. Kravčiukui ir Uzbekistano Respublikos prezidentui N. Karimovui. Taip pat buvo nusiųstas laiškas visiems minėtiems valstybių vadovams, kuriame pranešama, kad 1992 m. kovo 16 d. BVT priėmė *pareiškimą dėl buvusios SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos*. BVT viliasi kuo greičiau gauti vyriausybės atsakymą, taip pat kreipiasi į kiekvienos valstybės vadovą, siūlydama minėtą dokumentą apsvarstyti NVS valstybių vadovų posėdyje, kuris numatytas 1992 m. kovo 20 d. BVT tikisi, kad neatidėliotinas buvusios SSRS kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių klausimo greitas sprendimas padės stiprinti pasitikėjimą tarp valstybių ir užtikrinti regiono ir Europos saugumą.²⁰⁷

1992 m. balandžio 4 d. Vilniuje įvyko Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybinių delegacijų, vadovaujamų U. Veeringo, J. Dinevičiaus ir Č. Stankevičiaus, susitikimas deryboms su Rusijos Federacija. Susitikimo tema – visiškas buvusios TSRS karinių pajėgų, esančių Rusijos Federacijos jurisdikcijoje, išvedimas iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos. Baltijos valstybių valstybinių delegacijų vadovai informavo apie įvykusių derybų su Rusijos Federacijos delegacijomis eiga. Susitikimo dalyviai apsvarstė visą derybų problematiką dėl kariuomenės, nelegaliai esančios Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijoje, išvedimo. Išreikštas susirūpinimas, kad realus išvedimo procesas užsitęsia. Nutarta Baltijos valstybinių delegacijų deryboms su Rusijos Federacija dėl buvusios TSRS kariuomenės išvedimo konsultacinius susitikimus pratęsti ir ateityje.²⁰⁸

Balandžio 13–14 d. Rusijos gynybos ministerijoje įvyko pasitarimas, kuriame dalyvavo įvairių kariuomenės rūšių vadai, karinių apygardų ir laivynų vadai, pasienio apsaugos komiteto viršininkas, Rusijos kariuomenės vadas, kadru skyrių darbuotojai. Pasitarime buvo aptarti rudens šaukimo į būtinąją karo tarnybą rezultatai, kariuomenės komplektavimo būtinos tarny-

---

Baltijos Valstybių Taryba kviečia Rusiją, pasiskelbusią SSRS teisių ir pareigų perėmėja, vykdyti tokią politiką, kuri iš tikrųjų padėtų stiprinti regioninį ir Europos saugumą, mažinti įtempimą ir kurti pasitikėjimo zonas. To neatitinka ketinimas įkurdinti didelę dalį kariuomenės, išvedamos iš Centrinės ir Rytų Europos, taip pat iš Baltijos valstybių, prie pat Lietuvos, Estijos ir Latvijos sienų.

Baltijos Valstybių Taryba reiškia viltį, kad Rusijos Federacija parodys gerą valią ir padarys viską, kad kariuomenė, esanti jos jurisdikcijoje, būtų tikrai ir nedelsiamai išvedama iš Baltijos valstybių teritorijų. Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika pasiruošusios pasirašyti susitarimą dėl kariuomenės išvedimo terminų ir tvarkos.“ (BVT pareiškimas „Dėl buvusios SSRS kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos“, Jūrmala, 1992-03-16, *LRAT LRATP DR*, Vilnius, 1992, t. 5, p. 437-438).

²⁰⁷ Laiškai (vienodu tekstu rusų kalba) buvo nusiųsti Armėnijos Respublikos Prezidentui L. Ter-Petrosianui, Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui S. Šuškevičiui, Kazachstano Respublikos Prezidentui N. Nazarbajevui, Kirgizstano Respublikos Prezidentui A. Akajevui, Moldovos Respublikos Prezidentui M. Snegerui, Rusijos Federacijos Prezidentui B. Jelcinui, Tadžikistano Respublikos Prezidentui R. Nabijevui, Turkmėnistan Respublikos Prezidentui S. Niazovui, Ukrainos Respublikos Prezidentui L. Kravčiukui ir Uzbekistano Respublikos Prezidentui N. Karimovui, Jūrmala, 1992-03-16, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 5, l. 24-33.

²⁰⁸ LR URM Informacijos ir spaudos skyriaus pranešimas spaudai, 1992-04-04, *URMA*, ap. 1, b. 32, l. 115.

bos kareiviais klausimai. Jame buvo nutarta, kad kariuomenės daliniai, dislokuoti Pabaltijyje, bus visiškai aprūpinti kareiviais Rusijos vidurinių ir vidinių karinių apygardų sąskaita. Buvo pažymėta, kad Baltijos respublikų teritorijose dislokuotų dalinių kovinis pajėgumas ir karinė parengtis jokių būdu neturi sumažėti. Patenkintas Pasienio apsaugos komiteto viršininko Kaliničenkos prašymas pavasarį paskirti papildomą kiekį naujokų pasienio kariuomenei tam, kad būtų įmanoma iki galo ją sukomplektuoti. „Mes artimiausiu laiku niekam nesiruošiamo perduoti sienų apsaugos, todėl mums ir reikalingi papildomi žmonės“, – pareiškė jis.²⁰⁹

Tą pačią dieną BVT priėmė pareiškimą „*Dėl buvusios SSRS valstybinės skolos*“, kuriame pažymėjo, kad „Baltijos valstybės, suprasdamos, jog egzistuoja buvusios SSR Sąjungos neapmokėtos užsienio skolos problema, mano, kad reikia pareikšti:

Baltijos valstybės nėra valstybės–perėmėjos buvusios SSRS atžvilgiu ir dėl to negali būti atsakingos už buvusios SSRS užsienio skolos aptarnavimą ir grąžinimą.

Kartu Baltijos valstybės reiškia protestą dėl Rusijos Federacijos vienašališko sprendimo blokuoti Baltijos valstybių subjektų valiutinius aktyvus buvusiame SSRS Vnešekonombanke²¹⁰ BVT taip pat priėmė pareiškimą „*Dėl Baltijos jūros demilitarizavimo*“, kuriame sakoma: BVT „yra suinteresuota, kad Baltijos jūra būtų nuosekliai demilitarizuojama. Baltijos Valstybių Taryba kviečia pašalinti branduolinį ginklą iš Baltijos jūros ir regiono, paskelbti šį regioną nebranduoline zona. Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika su pasitenkinimu sutiks laipsnišką ginkluotės sumažinimą Rusijos Federacijos Kaliningrado ir Leningrado srityse, taip pat Sankt Peterburgo mieste.“²¹¹ Balandžio 21 d. nuolatinės Lietuvos misijos prie JT patarėjas A. Gureckas trijų Baltijos valstybių vardu JT nusiginklavimo komisijos sesijoje pareiškė, kad su šaltojo karo pabaiga ir Sovietų Sąjungos subyrėjimu atsiveria naujos galimybės JT ir apskritai tarptautinei bendruomenei radikaliai sumažinti karinius dalinius ir ginklavimąsi. Baltijos valstybės pritaria komisijos keturiems siūlymams, įskaitant tarptautinės prekybos ginklais registraciją su viltimi, kad eventualiai į registracijos sąrašą bus įtraukti kariniai daliniai bei ginklai nurodant jų dislokavimo vietas. Dėl branduolinio nusiginklavimo A. Gureckas pranešė, kad BVT kovo 16 d. pareiškė, kad reikėtų pašalinti branduolinius ginklus iš Baltijos jūros srities ir paskelbti šį regioną nebranduoline zona. Tai būtų žingsnis į bendrą laipsnišką Baltijos jūros regiono demilitarizavimą. Baltijos valstybės taip pat remiančios idėją naudotis mokslo ir technologijų laimėjimais, o karinius pasiekimus pritaikyti civiliniam naudojimui. Prieš svarstant bet kokią realų nusiginklavimo procesą iš Estijos, Latvijos ir Lietuvos būtina išvesti buvusios Sovietų Sąjungos dalinius. Svetimos armijos tolesnis buvimas Baltijos šalyse be tų valstybių sutikimo pažeidžia jų suverenitetą ir sudaro pavojų viso regiono stabilumui ir saugumui.²¹²

BVT taip pat priėmė solidarumo su Rusija pareiškimą „*Dėl buvusios SSRS buvusių liaudies*

²⁰⁹LR Valstybės saugumo departamento generalinio direktoriaus pavaduotojo V. Zedelio pažyma „Apie pasitarimą Rusijos gynybos ministerijoje“, Vilnius, 1992-05-01, *KAA*, f. 2, ap. 1, b. 33, l. 65.

²¹⁰BVT pareiškimas „Dėl buvusios SSRS valstybinės skolos“, Jūrmala, 1992-03-16, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 439.

²¹¹BVT pareiškimas „Dėl Baltijos jūros demilitarizavimo“, Jūrmala, 1992-03-16, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 440.

²¹²LR URM pranešimas spaudai: „Lietuva kalbėjo JT nusiginklavimo komisijoje“, 1992-04-21, *URMA*, ap. 1, b. 32, l. 136-137.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

deputatų susirinkimo“, kuriame pažymėjo: „Atsižvelgdama į tarptautinę padėtį, besiklostančią kartu su numatytu 1992 metų kovo 17 d dieną buvusios SSRS buvusių liaudies deputatų susirinkimu, Baltijos Valstybių Taryba konstatuoja, kad tai – bandymas restauruoti totalitarinę imperiją, kelią grėsmę daugelio valstybių – JTO narių – suverenitetui.

Baltijos Valstybių Taryba reiškia solidarumą su Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pozicija, jo išdėstyta šių metų kovo 11 dienos nutarime, vertina mėginimus organizuoti minėtą susirinkimą kaip provokaciją, kurios tikslas – destabilizuoti politinę padėtį, ir reiškia įsitikinimą, kad bendromis demokratiškosios jėgų pastangomis visiems to pobūdžio kėslams bus duotas ryžtingas atkirtis.²¹³ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas dar kovo 13 d. priėmė pareiškimą, kuriame pažymėjo, kad kovo 17 d. Maskvoje neteisėtai rengiamas buvusios SSR Sąjungos buvusių liaudies deputatų susirinkimas, turintis užmačių restauruoti SSR Sąjungą – buvusią agresorę ir Lietuvos užgrobęją. Bet kurio asmens iš Lietuvos dalyvavimas tame renginyje su pretenzijomis atstovauti kuriems nors Lietuvos gyventojų sluoksniams bus vertinamas kaip nusikalstama veikla prieš Lietuvos valstybę.²¹⁴

Tačiau tuo metu padažnėjus Rusijos kariuomenės, išvedamos iš Baltijos šalių teritorijų, neteisėtiems veiksams, kurie buvo akivaizdžiai įžūlūs ir provokavo ginkluotą konfliktą, 1992 m. balandžio 30 d. Baltijos valstybių ambasadoriai kreipėsi į JT Saugumo Tarybą. Lietuvos Respublikos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius JT A. Simutis įteikė Saugumo Tarybos pirmininkui S. G. Chigwedere laišką, kuriame protestuojama prieš neteisėtą ir nevienkartinį naujų Rusijos jurisdikcijoje esančių karinių dalinių įvedimą į Lietuvos teritoriją.

Ambasadorius A. Simutis Saugumo Tarybos pirmininkui S. G. Chigwedere pranešė, kad neteisėtai dislokuotų Rusijos Federacijos karinių dalinių vadovybė vykdo papildymą į karines dalis Lietuvos teritorijoje transportiniais lėktuvais ir malūnsparniais. Siekiant šį klausimą išsiaiškinti diplomatinėmis priemonėmis, Lietuvos URM balandžio 23 d. išsiuntė notą Rusijos URM, kurioje Lietuvos URM atkreipia Rusijos Federacijos URM dėmesį į tai, kad, nepaisant Lietuvos URM 1992 m. kovo 26 d. notos Rusijos Federacijos URM, kurioje buvo pranešama, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. sausio 8 d. nutarimu Nr. 13 uždraustas naujų arba kitokio papildomo buvusios TSRS ginkluotųjų pajėgų kontingento įvedimas be Lietuvos Vyriausybės leidimo, pastaruoju metu padažnėjo nelegalus karinių dalinių, esančių Lietuvos teritorijoje, papildymas. Antai 1992 m. balandžio 15 d. į pakrančių apsaugos pulką, kuris dislokuotas Telšiuose, iš karinio dalinio Nr. 39864, dislokuoto Borisove (Baltarusija), atvyko 24 karių grupė. Balandžio 17 d. Šiaulių mieste buvo sulaukyta ir išsiųsta iš Lietuvos 12 karių, kurie atvyko iš Borisovo ir vyko į pakrančių apsaugos dalinius, dislokuotus Lietuvoje. Remiantis minėtu Lietuvos Vyriausybės nutarimu, nelegaliai atvykę į Lietuvos teritoriją buvusios TSRS papildomi ginkluotųjų pajėgų daliniai, dabar esantys Rusijos Federacijos jurisdikcijoje, ir atei-

²¹³ BVT solidarumo su Rusija pareiškimas „Dėl buvusios SSRS buvusių liaudies deputatų susirinkimo“, Jūrmala, 1992-03-16, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 440–441.

²¹⁴ LR AT Prezidiumo pareiškimas „Dėl 1992 m. kovo 17 d. Maskvoje rengiamo buvusios SSR Sąjungos buvusiųjų liaudies deputatų susirinkimo“, Vilnius, 1992-03-13, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 437.

tyje bus sulaikomi ir išsiunčiami iš Lietuvos.²¹⁵ Bet užuot atsakius tik suaktyvėjo transportinių lėktuvų skraidymai. Neteisėti karinių dalių papildymai atvyko į Kazlų Rūdos ir Kėdainių aerouostus. Reaguodama į šiuos veiksmus, Lietuva uždraudė svetimos kariuomenės malūnsparnių skraidymus virš Lietuvos teritorijos, – aiškino A. Simutis laiške Saugumo Tarybos pirmininkui.

„Šie suaktyvinti Lietuvos suverenumo pažeidimai paliečia dar didesnę problemą, kuri stovi Lietuvai prieš akis, būtent, greitas buvusios Sovietų Sąjungos dalinių išvedimas ir karinių bazių panaikinimas... Rusija vengia derinti kariuomenės išvedimo laiką su Lietuvos valdžia“, – rašė ambasadorius. „Kadangi Lietuvos Vyriausybei nesuteikiama galimybė patekti į Lietuvos teritorijoje esančius Rusijos kontroliuojamus karinius dalinius, mes pagarbiai prašome Jungtinių Tautų pagalbos, kad būtų išvengta įtampos ir nestabilumo eskalacijos mūsų regione. Mes kvistume atvykti į Baltijos valstybes Jungtinių Tautų ekspertus, galėsiančius inspektuoti Rusijos karinius dalinius, į kuriuos Lietuvos pareigūnams patekti draudžiama.“ Panašaus turinio notas JT Saugumo Tarybos pirmininkui įteikė Latvijos ir Estijos ambasadoriai.²¹⁶

Latvijos ambasadorius A. Baumanis perspėjo Saugumo Tarybos pirmininką, kad Rusijos laivyno darbininkai su libiečių darbo brigada remontuoja povandeninį laivą Libijai Boldarajoje, Latvijoje, ir kad tai pažeidžia Saugumo Tarybos sankcijas prieš Libiją. Į Latvijos URM balandžio 22 d. notą šiuo reikalu Rusija dar neatsiliepė, – aiškinama Latvijos misijos atstovų pareiškime JT. Dar sakoma, kad šis atvejis liudija sunkumus, kuriuos lemia neteisėtai dislokuoti buvusios Sovietų Sąjungos kariniai daliniai Respublikoje. Maskva neseniai pasiūlė išvesti karinius dalinius per 5 metus, tačiau „užtruko tik tris mėnesius išvesti 100 000 kareivių iš Afganistano. Todėl Latvijos valdžia nepriima šio 5 metų plano.“

Latvijos pareiškime toliau dėstoma, kad Latvijos atstovams neleidžiama inspektuoti Rusijos kontroliuojamų karinių bazių, todėl Jungtinės Tautos kviečiamos siųsti delegaciją į Latviją, Estiją ir Lietuvą padaryti inspekciją. „Galimas dalykas, kad ir kita Rusijos karinė technika skiriama pardavimui Libijai“, – spėlioja Latvijos misijos atstovai.

Estijos ambasadorius E. Jaaksonas trumpu laišku Saugumo Tarybai taip pareiškė susirūpinimą neteisėtai dislokuotomis karinėmis pajėgomis Estijoje ir Estijos atstovų nepriėmimu prie Rusijos bazių Estijos teritorijoje. „Todėl žadama paremti bet kokius (JT) veiksmus, įskaitant delegacijos siuntimą į Estiją, kurie padėtų mums Generaliniam sekretoriui užtikrinti, kad „Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 748 (dėl Libijos sankcijų) nėra pažeidžiama.“²¹⁷

BVT, susirinkusi 1992 m. gegužės 29 d. Palangoje, priėmė pareiškimą „*Dėl Rusijos kariuomenės veiksmų Baltijos valstybių teritorijose*“. Jame, be kita ko, nurodytas faktas, kad gegužės 28 d. automatais ginkluoti Rusijos karinės dalies Nr. 20170 kariškiai blokavo Latvijoje Dobelės savivaldybės pastatus, kitas valstybines įstaigas ir tiltus, sukeldami pavojų gyventojų

²¹⁵ LR KAM ministro A. Butkevičiaus informacija LR Vyriausybei „Dėl neteisėto Rusijos kariuomenės papildymo nauju kariniu kontingentu“, Vilnius, 1992-04-21, *KAA*, f. 2, ap. 1, b. 33, l. 1-2; Lietuvos Respublikos URM 1992-04-23 nota Rusijos Federacijos URM, *Ten pat*, f. 4, ap. 1, b. 4, l. 40-42.

²¹⁶ „Lietuvos, Latvijos ir Estijos ambasadorių pareiškimas Jungtinėse Tautose“, 1992-05-01, *URMA*, ap. 1, b. 33, l. 3.

²¹⁷ „Baltijos ambasadoriai kreipiasi į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybą dėl svetimos kariuomenės veiksmų“, 1992-05-01, *URMA*, ap. 1, b. 33, l. 4.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

saugumui. Pareiškime sakoma, kad tokie Rusijos kariuomenės veiksmai yra šiurkštus Latvijos Respublikos įstatymų pažeidimas ir kišimasis į jos vidaus reikalus. Todėl BVT pareiškia, „kad visa atsakomybė už tai tenka Rusijai, ir reikalauja ištirti įvykį bei nubauti kaltininkus, taip pat praneša, jog Rusijos kariuomenės kariškiai, vykdantys neteisėtus veiksmus, turi būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos įstatymus.“²¹⁸

1992 m. birželio 1–2 d. Pernu vyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių gynybos ministrų (A. Butkevičius, T. Jungzis, Ē. Tupp) vadovaujamų delegacijų susitikimas, kuriame buvo nagrinėjami klausimai, susiję su Baltijos valstybių saugumo politika, karinėmis-techninėmis problemomis ir kultūriniu bendradarbiavimu. Delegacijos buvo vieningos nuomonės nagrinėjamais klausimais. Svarstydamos klausimus, susijusius su Baltijos valstybių saugumo politika, delegacijos sutiko, kad būtinas glaudus gynybos ministerijų bendradarbiavimas. Susitikimo dalyviai pažymėjo, kad neteisėtai Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijoje esanti ir Rusijos Federacijos jurisdikcijai priklausanti kariuomenė šiurkščiai pažeidžia vyriausybių įstatymus ir nutarimus, neteisėtai papildo kariuomenę naujais daliniais, nevykdo bendro oro transporto, teritorinių ir vidaus vandenių naudojimo, taip pat nesilaiko judėjimo per suverenias valstybes taisyklių. Savo veiksmais Rusijos Federacijos kariuomenė kelia grėsmę taikiems gyventojams, trukdo valdžios ir teisėtvarkos organų darbui. Esant tokioms sąlygoms delegacijos manė, kad būtina priimti kompleksą bendrų priemonių, kurios padėtų vykdyti kontrolę ir neleistų reikštis savavališkiems veiksams.

Delegacijos nusprendė bendradarbiauti karinėje-techninėje srityje rengiant bendrus conceptualius dokumentus, sprendžiant techninio aprūpinimo, oro erdvės ir valstybinių sienų kontrolės klausimus, taip pat organizuojant priešlėktuvinę gynybą. Delegacijų nuomone, būtina plėtoti mokslinį ir kultūrinį bendradarbiavimą rengiant mokymo programas, ruošiant karinius specialistus, vykdant mokslinius tyrimus, organizuojant bendrus kultūros ir sporto renginius. Delegacijų vadovai pasirašė protokolinį susitarimą dėl bendradarbiavimo bendro saugumo užtikrinimo srityje, taip pat priėjo prie vieningos nuomonės, kad būtina sukurti Baltijos valstybių saugumo koordinacinį centrą.²¹⁹

1992 m. pavasarį Lietuvos ir Rusijos derybos dėl kariuomenės išvedimo įstrigo, nes šalių pozicijos vis dar skyrėsi iš esmės. „Nuo 1990 m. pavasario ir vasaros ligi pat 1991 m. pabaigos Lietuvos Respublikos pastangos pradėti konstruktyvias derybas su SSRS dėl tarpvalstybinių santykių sureguliuavimo atsimušdavo į SSRS delegacijos „įgaliojimų stoką“ ir nenorą derėtis dėl pagrindinio klausimo bei išeities taško: Lietuvos valstybingumo pripažinimo. Kartu Lietuvos delegacija būdavo kaltinama dėl tariamo nenoro ar „nepasirengimo“ derėtis dėl antraeilių dalykų.“

„Panašią taktiką pastebime ir dabar“, – paaiškino Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis, „kai Rusijos delegacija faktiškai atsisako derėtis dėl pagrindinio klausimo – Rusi-

²¹⁸ BVT pareiškimas „Dėl Rusijos kariuomenės veiksmų Baltijos valstybių teritorijose“, Palanga, 1992-05-29, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 442–443.

²¹⁹ „Коммюнике встречи делегаций министров обороны Эстонской Республики, Латвийской Республики и Литовской Республики“, Пярну, 1992-06-02, *URMA*, ap. 2, b. 51, l. 3-4.

jos kariuomenės išvedimo tvarkos iš Lietuvos teritorijos ir mėgina klaidinti viešąją nuomonę dėl Lietuvos delegacijos pozicijų. Galbūt tai nėra politikos tąsa, o vien blogi diplomatų įpročiai“, – pasakė V. Landsbergis. „Mes neprarandame vilties, kad Rusijos delegacija liausis blokuoti pagrindinę Lietuvos ir tarptautinio saugumo ir dvišalių santykių problemą.“²²⁰

Visas derybų nuostatas Lietuva nuosekliai grindė tarptautinės teisės principais ir normomis, SSRS įvykdytos Lietuvos okupacijos bei prievartinio inkorporavimo į Sovietų Sąjungą faktais. Baltijos valstybės laikėsi nuostatos, kad jos niekada nebuvo į SSRS įstojusios, o tik SSRS okupuotos valstybės. 1992 m. balandžio 4 d. Vilniuje įvyko trijų Baltijos valstybių derybų delegacijų pasitarimas. Delegacijos apsvarstė derybų su Rusija būklę, pasidalijo patirtimi ir konstatavo, kad derybos bei Rusijos kariuomenės išvedimo procesas yra įstrigęs. Įstrigusioms deryboms išjudinti reikėjo kokio nors stipraus impulso, kuris turėtų ir tarptautinį rezonansą.²²¹ Todėl 1992 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą surengti referendumą, kuris įvyko tų pačių metų birželio 14 d.²²² Jame dalyvavo daugiau kaip 76 procentai rinkimų teisę turinčių Lietuvos Respublikos piliečių. Daugiau kaip 90 procentų referendumo dalyvių pritarė reikalavimui, „kad buvusios SSRS kariuomenės išvedimas iš Lietuvos Respublikos teritorijos būtų pradėtas tuoj pat ir užbaigtas 1992 metais ir kad būtų atlyginta Lietuvos žmonėms bei Lietuvos valstybei padaryta žala.“²²³

Šioje srityje Lietuvos diplomatija, veikdama kartu su Latvija ir Estija, buvo itin aktyvi. Artėjant ESBK²²⁴ viršūnių susitikimui Helsinkyje, Lietuva kėlė kariuomenės išvedimo klausimą ne tik ši viršūnių susitikimą rengiančiose darbo grupėse, bet ir Šiaurės Atlanto parlamentinėje asamblėjoje (NPA – *NATO Parliamentary Assembly*), kuri nuolat domėjosi problema ir skatino Rusiją ją spręsti. 1992 m. gegužės 15-18 d. NPA eilinėje sesijoje Banfe (Kanadoje) Baltijos valstybių delegacijos pasirašė ir išplatino Lietuvos delegacijos parengtą pareiškimą, kuriame siūlė į ESBK Helsinkio viršūnių pasitarimo dokumentus įrašyti nuostatą, kad „šalis – ESBK dalyvė – privalo vykdyti kitos šalies – ESBK dalyvės – reikalavimus neatidėliotinai ir besąlygiškai išvesti savo kariuomenę iš jos teritorijos“. Vilkinimą vykdyti tokį reikalavimą siūlytą pripažinti ESBK principų pažeidimu. Analogiškus siūlymus ESBK trijų Baltijos valstybių parlamentų vardu taip pat pateikė Baltijos Asamblėja 1992 m. gegužės 31 d. Palangoje priimtame kreipimesi „*Dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos*“ į visus parlamentus ir tarpparlamentines

²²⁰ „Rusijos delegacija blokuoja derybas dėl kariuomenės išvedimo tvarkos“. Pagal AT pirmininko V. Landsbergio pareiškimą dėl delegacijų pasirengimo deryboms, 1992-06-02. Landsbergis V. *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio, Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 75-76.

²²¹ Žr. plačiau: Stankevičius Č. V. *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 35–38.

²²² LR AT nutarimas „Dėl referendumo paskelbimo piliečių valiai pareikšti dėl buvusios SSRS kariuomenės besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos 1992 metais ir žalos Lietuvai atlyginimo“, Vilnius, 1992-04-27, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 106–107.

²²³ LR AT nutarimas „Dėl 1992 m. birželio 14 d. referendume priimto Lietuvos Respublikos piliečių sprendimo, Vilnius, 1992-06-30, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 223.

²²⁴ ESBK – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija. 1994 m. Budapešto aukščiausiojo lygio susitikimas, pripažindamas, kad ESBK galutinai susiformavo kaip tarptautinė organizacija, pakeitė jos pavadinimą į Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją (ESBO).

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

organizacijas. Kreipimesi buvo išdėstyti principai dėl Rusijos kariuomenės išvedimo, kuriuos Baltijos Asamblėja siūlė įtraukti į Helsinkio susitikimo dienotvarkę.²²⁵

Trijų Baltijos valstybių vadovai V. Landsbergis, A. Riuitelis ir A. Gorbunovas 1992 m. birželio 13 d. Rio de Žaneire priimtame pareiškime pažymėjo: „Trys Baltijos šalys, atgavusios nepriklausomybę po penkiasdešimt metų trukusios aneksijos, negali pasiekti, kad iš jų teritorijų išeitų buvusios SSRS, o dabar Rusijos jurisdikcijoje esanti kariuomenė.

Trys Baltijos šalys – Lietuva, Estija, Latvija – yra įsitikinusios, kad vienos iš Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos (CSCE – *Conference on Security and Co-operation in Europe*) narių valstybių kariuomenė negali būti laikoma kitos CSCE narės valstybės teritorijoje be tos kitos valstybės sutikimo.

Jeigu tai būtų daroma, tai būtų tolygu ginkluotai prievartai ir intervencijai, griautų Jungtinių Tautų Chartijos principus ir Helsinkio procesą.

Todėl Lietuva, Latvija ir Estija pareiškia:

jų santykiuose su Rusija Rusijos kariuomenės išvedimas ir tarpusavio pasitikėjimas yra svarbiausias klausimas;

jos apgailestauja, kad Rusijos delegacijos atsisako svarstyti svarbiausią šio klausimo aspektą – išvedimo tvarką.

Matyt, yra ryšys tarp derybų proceso žlugdymo ir Rusijos kariuomenės veiksmų Baltijos šalyse. Provokacinė Rusijos kariuomenės vadų laikysena ir piliečių saugumui pavojingi jų

²²⁵ *Kreipimesi pabrėžiama*, kad „nepaisant daugelio Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Baltijos Asamblėjos, Baltijos Valstybių Tarybos reikalavimų dėl besąlygiško ir nedelsiamo Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių, jos išvedimas praktiškai nepradėtas. Be to, toliau pažeidžiamas suverenitetas, nesilaikoma Baltijos valstybių įstatymų ir vyriausybės nutarimų, papildomai įvedami nauji Rusijos kariškiai. Precedento neturi ir tai, kad Rusija atsisako perduoti Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybinių sienų apsaugą.

Susidaro įspūdis, kad Rusija suinteresuota savo kariuomenę ilgam laikui palikti Baltijos valstybėse. Tai kelia grėsmę žmonių saugumui, trukdo Baltijos valstybėse sėkmingai vykdyti ekonomines ir socialines reformas, plėtoti demokratiją, stiprinti nepriklausomybę. Įtampos židinyje prie Baltijos gali tapti papildomu nestabilumo faktoriumi Europoje. Baltijos Asamblėja, suprasdama savo atsakomybę už saugumą ir stabilumą Europoje bei pasaulyje, kreipiasi į visus parlamentus ir tarpparlamentines organizacijas, prašydama atkreipti dėmesį į tai, jog Rusija toliau pažeidinėja Baltijos valstybių suverenias teises, ir padėti visiškai likviduoti nusikalstamo Ribentropo–Molotovo pakto pasekmes.

Baltijos Asamblėja mano, jog Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos atstovams, kaip autoritetingiems stebėtojams, tikslinga dalyvauti dvišalėse Baltijos valstybių derybose su Rusija dėl kariuomenės išvedimo.

Baltijos Asamblėja kreipiasi į Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferenciją, siūlydama įtraukti į valstybių – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyvių – vadovų pasitarimui Helsinkyje teikiamus dokumentus šiuos principus: – Valstybė – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos narė turi nedelsdama vykdyti kitos šalies – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos narės reikalavimus nedelsiant ir besąlygiškai išvesti savo kariuomenę iš šios šalies teritorijos, priešingu atveju ji Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos narių bus laikoma pažeidžianti Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos principus.

– Valstybės – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyvės laikys, jog kariuomenė, neteisėtai esanti kitos valstybės – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos narės teritorijoje, kelia grėsmę regiono saugumui bei stabilumui, ir laikys šį regioną potencialaus konflikto regionu.

– Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyvės svarstys grėsmės pašalinimo per Helsinkio proceso mechanizmą būdus“ (Baltijos Asamblėjos kreipimasis „Dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos“, Palanga, 2-oji BA sesija 1992-05-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 3-4).

įsakymai, taip pat kaip nesiskaitymas su Lietuvos, Estijos ir Latvijos įstatymais, verčia tų trijų valstybių vadovus reikalauti, kad:

visa Rusijos kariuomenė būtų išvedama iš Baltijos valstybių kuo greičiausiai laiku; išvedimas prasidėtų tuoj pat;

Vakarų šalių ekonominė pagalba Rusijos Federacijai būtų siejama su Rusijos politiniu ir kariniu elgesiu trijose Baltijos šalyse.

Mes įsitikinę, kad tai nėra ypatingas reikalavimas, o įtvirtinimas paprastų elgesio normų, kurių reikia laikytis tarptautiniuose santykiuose. Jos turi įpareigoti ir paskatinti pirmiausia valstybes – Jungtinių Tautų nares.

Mes tikimės, jog Rusijos kariuomenės dar neprasidedančio išvedimo iš Baltijos šalių problema susilauks Jungtinių Tautų generalinio sekretoriaus ir Saugumo Tarybos, taip pat ir Didžiojo septyneto šalių dėmesio.²²⁶ Baltijos valstybių vadovai laiške (Crans Montana, 1992 m. birželio 20 d.) Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (ERPB) prezidentui Jacques Attali rašė: „Viena svarbiausių tarptautinės bendrijos pareigų siekiant skatinti saugumą ir stabilumą Europoje yra baigti užsienio kariuomenės nesankcionuotą buvimą bet kurioje Europos valstybėje. Mes kalbame apie Rusijos kariuomenės buvimą Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijoje.

Ši svetima kariuomenė turi būti išvesta; tačiau šis išvedimas neprasidėjo ir derybos įstrigo. Reikalaujamos besąlygiško, visiško ir greito anksčiau minėtos kariuomenės išvedimo iš trijų nepriklausomų Baltijos valstybių, mes vis dėlto pripažįstame galimus Rusijos sunkumus, susijusius su šiuo išvedimu. Todėl faktiško išvedimo atveju mes siūlome, kad ERPB apsvaistytų ekonominės pagalbos, skirtos išvestiems Rusijos kariškiams statyti gyvenamuosius namus Rusijoje, galimybę.

Ši pagalba galėtų būti specialiai paskirta anksčiau paminėtiems tikslams iš bendros finansinės paramos, suteiktos Rusijai <...>.²²⁷

1992 m. birželio 26 d. Taline BVT priėmė kreipimąsi „Į Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Italijos, Kanados, JAV, Prancūzijos ir Japonijos vadovus ir vyriausybes“, kuriame BVT konstatuoja, „kad nepaisant tautų valios ir vyriausybės reikalavimų iš trijų nepriklausomų valstybių – Lietuvos, Estijos ir Latvijos – teritorijų iki šiol neišvedamos užsienio valstybės – Rusijos Federacijos ginkluotosios pajėgos. Tai ne tik kelia grėsmę Baltijos šalių saugumui, bet yra ir visos Europos destabilizavimo faktorius, kuris griauna pasitikėjimą teisingumu ir visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais, pirmiausia – suverenių valstybių taikaus sambūvio principu. Rusijos kariuomenė tebedaro žalą Baltijos šalių ekonomikai ir ekologijai.

Baltijos Valstybių Taryba pabrėžia, jog Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų buvimas Baltijos valstybių teritorijose neturi jokio juridinio pagrindo.

Deja, tenka pažymėti, kad Baltijos valstybių ir Rusijos derybų dėl Rusijos ginkluotųjų pajėgų

²²⁶ Baltijos valstybių vadovų pareiškimas „Dėl Rusijos kariuomenės Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje“, Rio de Janeiro, 1992-06-13 (ši pareiškimą V. Landsbergis telefonu iš Madrido perdavė LR laikinajam reikalų patikėtiniui D. Junevičiui 1992-06-13), *URMA*, ap. 1, b. 33, l. 50.

²²⁷ Landsbergis V. *Sunki laisvė. 1991 m. ruduo – 1992 m. ruduo, Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje. Lyg ir godos*, p. 83-85.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

---

išvedimo eiga liudija, jog Rusijos Federacija siekia faktiškai išsaugoti ir juridiškai įtvirtinti savo kariuomenės buvimą Baltijos valstybėse.

Dėl to Baltijos Valstybių Taryba kreipiasi į Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Italijos, Kanados, JAV, Prancūzijos ir Japonijos vadovus ir vyriausybes, prašydama suteikti visokeriopą paramą, kad būtų kuo greičiau išvestos Rusijos Federacijos ginkluotosios pajėgos iš Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos. Beje, kaip Rusijai teikiama pagalba galėtų būti tikslinės lėšos, skirtos Rusijos kariuomenės išvedimui iš suverenių Baltijos valstybių teritorijų finansuoti.

Baltijos Valstybių Taryba kreipiasi į minėtųjų valstybių vadovus ir vyriausybes, prašydama ekonominės pagalbos Rusijai teikimą tiesiogiai sieti su tuo, ar Rusijos Federacija pateiks su Baltijos valstybėmis suderintą savo kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos planą bei grafiką ir su realiu artėjimu į tikslą – besąlygišką ir visišką šios kariuomenės išvedimą.²²⁸

Taip pat BVT priėmė pareiškimą „*Dėl Rusijos karinės jėgos panaudojimo pavojaus kitų valstybių teritorijoje*“, kuriame teigiama: „Baltijos valstybių vadovai reiškia didelį susirūpinimą dėl padažnėjusių Rusijos valstybinės ir karinės valdžios atstovų pasisakymų apie galimą Rusijos karinės jėgos panaudojimą kitų suverenių valstybių teritorijose rusams ir Rusijos interesams tose valstybėse ginti.“

Tokie pasisakymai prieštarauja pagrindinėms Jungtinių Tautų Organizacijos įstatų nuostatoms bei Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos baigiamajam aktui, sukuria įtempimo ir tariamų konfliktų atmosferą.

Beje, tai atspindėjo Rusijos Federacijos Vyriausybės 1992 m. birželio 20 d. nutarime Nr. 407. Šiame dokumente kalbama apie neva galimus Rusijos kariškių šeimų užpuolimus ir yra grasinama panaudoti Rusijos karinę jėgą kitų valstybių teritorijose. Šio dokumento negalima vertinti kitaip, kaip propagandinio ir psichologinio pasirengimo veiksams, nesuderinamiems su tarptautinės teisės normomis ir valstybių – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyvių tarpusavio santykiais.²²⁹

Tarybų Sąjunga pirmaisiais po Antrojo pasaulinio karo metais Baltijos jūroje palaidojo šimtus tūkstančių tonų kovinių nuodingųjų medžiagų. Didžioji jų dalis – prie Lietuvos ir Latvijos teritorinių vandenų sienos. Nuodų nutekėjimas dėl konteinerių, sviedinių ir bombų apvalkų irimo (tokie požymiai jau yra) realiai gresia milijonų žmonių gyvybei ir sveikatai, taip pat viskam, kas gyva Baltijos jūroje. Negalima numatyti artėjančios katastrofos pasekmių ir Šiaurės jūros baseino bei prie jo esančioms valstybėms. Siekiant užkirsti kelią ekologiškai katastrofai, 1992 m. birželio 26 d. priimtas kreipimasis „Į Baltijos jūros valstybių vadovus bei vyriausybes, į Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferenciją ir į Jungtinių Tautų Organizaciją“. BVT kreipėsi į Baltijos jūros valstybių vadovus ir vyriausybes, ypač į Rusiją, kuri yra pareiškusi, jog

---

²²⁸ BVT kreipimasis „Į Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Italijos, Kanados, JAV, Prancūzijos ir Japonijos vadovus ir vyriausybes“, Talinas 1992-06-26, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 448-449.

²²⁹ BVT pareiškimas „Dėl Rusijos karinės jėgos panaudojimo pavojaus kitų valstybių teritorijoje“, Talinas, 1992-06-26, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 450.

visiškai išsaugo atsakomybę už visas SSRS teises ir įsipareigojimus pagal JTO įstatus, taip pat į ESBK ir į JTO, „siūlydama ir kviesdama

sukurti Baltijos jūros valstybių tarybos²³⁰ vadovojamą specialią tarptautinę ekspertų komisiją šiai pavojingiausiai ekologiškai problemai skubiai ištirti,

surengti 1992 metų rugsėjo mėnesio paskutiniąją savaitę – Pasaulinę jūros dieną – visų suinteresuotų šalių tarptautinę konferenciją šiai problemai spręsti, kurioje pagal galimybę dalyvautų valstybių ir vyriausybės vadovai.“²³¹

Moldovos parlamentas 1992 m. birželio 23 d. kreipėsi į pasaulio valstybių tautas, parlamentus ir vyriausybes dėl įvykių toje šalyje, kurie kreipimesi pavadinti „*Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų atvira karine agresija*“.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas, atsiliepdamas į šį kreipimąsi, ragino Rusijos Federacijos Vyriausybę gerbti Jungtinių Tautų narės Moldovos Respublikos suverenitetą, įsakyti Rusijos ginkluotosioms pajėgoms, šiuo metu esančioms suverenos Moldovos teritorijoje, nutraukti visus karinius veiksmus ir nedalyvauti tokiuose veiksmuose, kurie reikštų kišimąsi į kitos šalies vidaus reikalus, išvesti Rusijos karines pajėgas iš Moldovos Respublikos.²³² BVT taip pat nebuvo abejinga ir įvykiams Moldovos Respublikoje. Pareiškime „Dėl Moldovos Respublikos prezidento kreipimosi“ teigiama: „1992 m. birželio 22 d. Moldovos Respublikos prezidento M. Sneguro laiške atkreipiamas dėmesys į tai, jog Moldovoje pavojingai eskaluojamas konfliktas, vėl yra žmonių aukų. Situaciją grėsmingai destabilizuoja ten esanti Rusijos Federacijos 14-oji armija ir jos kišimasis į kitos suverenos valstybės vidaus reikalus.

Šį pareiškimą pasirašiusieji valstybių vadovai mano, jog šalys – Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dalyvės negali likti abejingos tokių įvykių akivaizdoje ir privalo išnaudoti visas turimas priemones konfliktuojančioms pusėms paveikti, kad būtų pasiektas

²³⁰ *Baltijos Jūros Valstybių Taryba* (BJVT) – Baltijos jūros regiono valstybių politinio ir ekonominio bendradarbiavimo organizacija. 1992 m. kovo 5-6 d. Kopenhagoje įvyko Baltijos jūros pakrantės valstybių užsienio reikalų ministrų konferencija, kurioje dalyvavo taip pat ir Europos Komisijos atstovas. Konferencijoje priimta bendra Baltijos jūros valstybių užsienio reikalų ministrų *Deklaracija*, kurią ir galima laikyti BJVT steigiamuoju dokumentu. BJVT steigėjomis buvo 10 regiono valstybių (Danija, Estija, Suomija, Švedija, Vokietija, Latvija, Lietuva, Norvegija, Lenkija, Rusija), taip pat Europos Komisija, atstovaujanti Europos Bendrijoms kaip tarptautinėms organizacijoms. 1995 m. į BJVT buvo priimta Islandija, kuri, nors ir nėra Baltijos jūros pakrantės valstybė, tačiau glaudžiai susijusi su regiono valstybėmis istoriniais, kultūriniais ir ekonominiais ryšiais. BJVT veikia kaip konsultacijų ir bendradarbiavimo koordinavimo forumas, aptariantis visus regiono valstybes dominančius klausimus, išskyrus saugumo politikos problemas. Pagrindinės veiklos sritys – parama demokratinėms institucijoms, ekonominis bendradarbiavimas ir techninė pagalba, socialiniai klausimai, sveikatos bei aplinkos apsauga, bendradarbiavimas transporto, komunikacijų ir energetikos srityse.

BJVT yra kol kas mažiau integruota nei Šiaurės šalių taryba. Geopolitinės jos narių orientacijos ganėtinai skirtingos (pvz., Baltijos valstybių ir Rusijos). Vis dėlto šiandien ji yra svarbi Europos politinių ir ekonominių struktūrų dalis. BJVT darbe dalyvauja ir Europos Komisijos atstovas, o pastaruoju metu stebėtojo teisėmis – ir JAV. Po jos „skėčiu“ plėtojamos įvairios regioninio bendradarbiavimo iniciatyvos (Žr.: *Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas*, Vitkus G., sudar., 2-sis patais. ir papild. leid., Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 36-38.).

²³¹ BVT kreipimasis „Į Baltijos jūros valstybių vadovus bei vyriausybes, į Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferenciją ir į Jungtinių Tautų Organizaciją“, Talinas, 1992-06-26, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 449-450.

²³² LR AT Prezidiumo pareiškimas „Dėl įvykių Moldovoje“, Vilnius, 1992-06-24, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 447.

politinis sprendimas.²³³

Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims susidūrus su Rusijos vangumu sprendžiant kariuomenės išvedimo problemą pavyko sėkmingai mobilizuoti tarptautinę viešąją nuomonę ir per ESBK bei kitas tarptautines organizacijas daryti pakankamai juntamą tarptautinį spaudimą Rusijai.²³⁴

Ragindamos Rusiją kuo greičiau išvesti okupacinę kariuomenę, NATO šalys pradėjo teikti Rusijai humanitarinę pagalbą, palengvinančią jai tenkinti perkeliama karininkų šeimų socialinius poreikius. Lietuvos interesai sutapo su JAV politika neleisti atgimti Rusijos ekspansionizmui ir stabilizuoti Rusijos sienas JAV parama derybose dėl Rusijos kariuomenės išvedimo buvo svarbi Lietuvos greitos derybų baigties sąlyga.²³⁵ Itin svarbią reikšmę turėjo JAV Senato 1992 m. spalio 2 d. įstatymas, kuriame buvo nustatyta, jog 417 mln. USD techninė ir ekonominė pagalba Rusijai gali būti teikiama tik su sąlyga, jeigu ji išves savo kariuomenę iš Baltijos valstybių.²³⁶

Nuolatinį dėmesį Rusijos kariuomenės išvedimui iš Baltijos valstybių skyrė Šiaurės Atlanto asamblėja (NAA), kurioje Baltijos šalių parlamentai nuo 1991 m. dalyvavo asocijuotų narių teisėmis. Asamblėjos prezidento JAV Kongreso nario Charlio Roso ir senatoriaus Williama Rotho iniciatyva Vidurio ir Rytų Europos valstybės, įskaitant Baltijos šalis, buvo plačiai įtrauktos į darbą. Kongreso narių Roso ir Rotho vardu pavadintuose seminaruose gvildenant Baltijos šalių problemas, ypač aktyviai dalyvavo Danijos, Norvegijos ir Vokietijos delegacijos. Į seminarus buvo kviečiami ir Rusijos atstovai.²³⁷

Griežta ir nekompromisinė Lietuvos pozicija dėl Rusijos kariuomenės išvedimo tarptautiniuose forumuose davė rezultatų ir neabejotinai skatino konstruktyvią tarptautinės bendrijos poziciją bei reikiamą dėmesį šiuo aktuali Lietuvos saugumui klausimu. 1992 m. birželį ir liepą įvyko keletas tarptautinių forumų – NATO užsienio reikalų ministrų, ESBK parengiamoji sesija Budapešte, G-7 viršūnių susitikimas Miunchene – kuriuose Lietuvos reikalavimas susilaukdavo paramos. Pavyzdžiui, G-7 šalių vadovų susitikime Miunchene 1992 m. liepos 8 d. Rusija buvo paraginta parodyti iniciatyvą, paskelbdama armijos išvedimo iš Baltijos valstybių grafiką. Be to, Vakarų suinteresuotumas šios problemos sprendimu taip pat buvo patvirtintas prisiimant konkrečius finansinius įsipareigojimus, susijusius su išvedamų į Rusijos teritoriją dalinių perdislokavimu.

Baltijos valstybių pasiūlyti principai tapo vienais iš labiausiai įvairiais lygiais diskutuojamų klausimų 1992 m. liepos 10 d. Helsinkio viršūnių susitikime, kurio priimtos politinės deklaracijos 15 straipsnis iš esmės atspindėjo Baltijos valstybių reikalavimus. Jame buvo išreikšta parama ESBK dalyvaujančioms valstybėms taikiomis priemonėmis ir derybų keliu sprendžiant iš praeities paveldėtą užsienio ginkluotųjų pajėgų buvimo Baltijos valstybių teritorijoje be jų su-

²³³ BVT pareiškimas „Dėl Moldovos Respublikos prezidento kreipimosi“, Talinas 1992-06-26, , *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 451.

²³⁴ Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, p. 31-32.

²³⁵ Urbelis V., *Lietuvos vieta JAV didžiojoje strategijoje*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 134.

²³⁶ Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 47.

²³⁷ *Ten pat*, p. 47-48.

tikimo problema. „Todėl, remiantis pagrindiniais tarptautinės teisės principais ir siekiant užkirsti kelią galimiems konfliktams, mes raginame suinteresuotas valstybes nedelsiant sudaryti atitinkamus dvišalius susitarimus, įskaitant grafikus, užtikrinančius skubų, tvarkingą ir visišką tokios užsienio kariuomenės išvedimą iš Baltijos valstybių“, – buvo sakoma deklaracijoje. Ši deklaracija, priimta konsensuso būdu, taigi išreiškusi ir Rusijos sutikimą. Tokį Helsinkio viršūnių susitikimo sprendimą nulėmė ne tik Baltijos valstybių reikalavimų teisėtumas, grindžiamas vienu iš pagrindinių ESBK principų – valstybių suvereniteto gerbimu, bet ir besąlygiškas praktiškai visų ESBK valstybių narių palaikymas. V. Landsbergis savo interpretaciniame pareiškime dėl priimtos Helsinkio susitikimo deklaracijos pareiškė: „Lietuva sveikina 1992 m. Helsinkio baigiamojo dokumento priėmimą, atkreipdama ypatingą dėmesį į politinės deklaracijos 15-ąjį straipsnį, kuriame atspindėti gyvybiškai svarbiausi Baltijos valstybių rūpesčiai. Kalbant apie šį konkretų straipsnį, Lietuva mano, kad dėmesys, kurį dalyvaujančios valstybės skiria užsienio kariuomenės išvedimui iš Baltijos valstybių, rodo, jog ši problema nėra dvišalė, kadangi iš esmės tai yra tarptautinės teisės pažeidimas ir delsimas pašalinti šį pažeidimą. Tai pabrėžta ir 15-ajame straipsnyje, kuriame aiškiai sakoma, kad ši kariuomenė laikoma Baltijos valstybių teritorijoje be tų valstybių būtino leidimo, kai terminas „būtinasis“ gali būti aiškinamas tikrai kaip būtinoji savybė pagal tarptautinės teisės pagrindinius principus. Štai kodėl penkiasdešimt viena dalyvaujanti valstybė ne be pagrindo yra susirūpinusi šia problema ir kiekviena jų įsipareigojo stebėdama, konstatuodama ir netoleruodama tolesnio delsimo išvesti Rusijos kariuomenę iš Lietuvos.

<...> Kas dėl prideramo vykdyti „tvarkingo išvedimo“ bruožų, Lietuva mano, kad tarp jų galėtų būti ir kitos galimybės, skatinančios prasmingą ESBK įsijungimą kontrolės ir kitų galimų ESBK mechanizmų priemonėmis.

Lietuva tikisi visų ESBK partnerių bendradarbiaujančio požiūrio ir palieka sau teisę iškelti šį klausimą bet kuria proga, kai, jos manymu, tai bus reikalinga.²³⁸

Tačiau Rusijos vyriausybė ir po šio autoritetingo bei svarbaus ESBK Helsinkio viršūnių susitikimo sprendimo dar ėmėsi spaudimo Baltijos šalims. Antai Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. liepos 17 d. pareiškime „*Dėl žmogaus teisių Baltijos valstybėse*“ konstatuojamas, o veikiau skatinamas „tarpnacionalinių santykių paastrėjimas Baltijos valstybėse, kuriose etninių ateivių iš Rusijos skaičius siekia du su puse milijono“, skelbiami „žmogaus teisių pažeidimai Baltijos valstybėse“ ir panašūs konkrečiai nepagrindžiami kaltinimai, visai pamirštant apie tą visokių teisių pažeidimą, koks yra neteisėtas Rusijos kariuomenės laikymas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje be tų valstybių sutikimo.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo nuomone, „gali būti, jog minėti kaltinimai kaip tik ir yra skirti nukreipti tarptautinę dėmesį nuo Helsinkio konferencijos dalyvių – valstybių vadovų pasitarime paskelbto vieningo raginimo: „skubiai, tvarkingai ir visiškai“ išvesti Rusijos kariuomenę iš Baltijos valstybių.

Pareiškimo tezė, kad minėti gyventojai yra „netekę pilietybės“, sietina su SSRS išnykimu,

²³⁸Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio. Kn. 3, Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje. Lyg ir godos*, p. 104-105.

o juk ne Baltijos valstybės tai padarė. Pareiškime dar minimi Rusijos pasiūlymai papildyti tarpvalstybines sutartis konkretesniais dvišaliais susitarimais. Dvišaliai susitarimai tarp Lietuvos ir Rusijos yra daromi nuo pat 1991 m. liepos 29 d. ligi šiandien, ir todėl priekaištas, neva Rusijos pastangos „liko nesuprastos“, yra visiškai nepagrįstas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas apgailestauja, kad Rusijos Federacijos Aukščiausioji Taryba priėmė tokį nekorektišką pareiškimą trijų Baltijos valstybių, taigi ir Lietuvos, atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas mano, kad kitas Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos 1992 m. liepos 17 d. dokumentas – nutarimas „*Dėl žmogaus teisių Estijoje*“ yra itin šiurkštaus didelės valstybės spaudimo mažam kaimynui pavyzdys, be kita ko, prieštaraujantis 1992 m. liepos 9 d. Helsinkio deklaracijos 23 paragrafui. Vargu, ar tokia dvasia priimtas nutarimas padės išspręsti bent vieną esamų problemų, atvirkščiai, gali jas paaštrinti ir sukurti naujų, todėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos prezidiumas reiškia didelį susirūpinimą.²³⁹

Paskui atsirado priekabė, kad išleidžiant į atsargą privalomosios tarnybos karius bazėse atsiranda vakuumas, nėra kam tvarkyti ginkluotės, todėl būtina įvežti naujų karių.

1992 m. rugpjūčio 6 d. jau pačios Rusijos iniciatyva Maskvoje įvyko trijų Baltijos valstybių užsienio reikalų ministrų ir Rusijos užsienio reikalų ministro A. Kozyrevo susitikimas. Jame jau pati Rusija pateikė siūlymų dėl kariuomenės išvedimo iš Baltijos šalių. Dokumente buvo išdėstyta gana griežta Rusijos pozicija,²⁴⁰ tačiau vis dėlto šis užsienio reikalų ministrų susitikimas pademonstravo ir Maskvos pasirengimą deryboms bei kompromisams. Intensyvios derybos vyko 1992 m. rugpjūčio-rugsėjo mėnesiais.²⁴¹

Pagaliau 1992 m. rugsėjo 8 d. Maskvoje buvo pasirašyti šie Lietuvos ir Rusijos susitarimai: „Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos grafikas“ su priedais; „Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos susitarimas dėl išvedamų Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų dalių, dalinių bei kariškių elgesio ir funkcionavimo taisyklių“ ir

²³⁹ LR AT Prezidiumo pareiškimas „Dėl rusų gyventojų teisių Lietuvoje ir Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos svarstymų bei dokumentų“, Vilnius, 1992-07-22, *LRAT LRATP DR*, t. 5, p. 451-452.

²⁴⁰ 1992 m. rugpjūčio 6 d. Rusijos užsienio reikalų ministras A. Kozyrevas pakvietė į Maskvą visų trijų Baltijos valstybių užsienio reikalų ministrus ir, pirmiausia, kaip išankstinę kariuomenės išvedimo sąlygą, iškėlė vadinamąjį rusakalbių gynimo reikalavimą. A. Kozyrevas pareiškė, kad Rusija išves kariuomenę iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1994 m., jeigu bus įvykdytos šios sąlygos: 1) pakeisti Baltijos šalių įstatymai, susiję su rusakalbių teisėmis; 2) atsisakyta Latvijos ir Estijos pretenzijų į kai kurias pasienio su Rusija teritorijas; 3) Rusijos kariuomenei bus suteiktas teisinis laikinasis statusas iki jos išvedimo; 4) bus išsaugoti strateginiai Rusijos kariniai objektai Baltijos šalyse; 5) Baltijos šalys atsisakys reikalavimų atlyginti SSRS 1940–1941 m. joms padarytą žalą; 6) Baltijos šalys įsipareigos pastatyti gyvenamuosius namus išvedamų dalinių kariškiams pagal terminus, susietus su išvedimo grafikais; 7) Rusijai bus suteiktas karinio tranzito į Kaliningradą garantijos; 8) bus kompensuota už Rusijos kariuomenės paliekamą nekilnojamąjį turtą Baltijos šalyse; 9) bus garantuota kariškių ir jų šeimų socialinė apsauga Baltijos šalyse; 10) Baltijos valstybės nesiims jokių vienašališkų veiksmų Rusijos kariuomenės išvedimo laikotarpiu; 11) Baltijos šalyse Rusijos juridiniai ir fiziniai asmenys nebus diskriminuojami nuosavybės ir turtinių santykių srityje. Lietuva šiuos reikalavimus įvertino kaip ultimatyvius, neteisėtus ir nepagrįstus, todėl nepriimtinius (Žr.: Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 39–40).

²⁴¹ Žr.: Vitkus G., „Lietuvos ir Rusijos santykiai 1990-1996 m.“, p. 65-68; Petrauskas Z., „Lietuva ir Europos Saugumo ir bendradarbiavimo organizacija“, *Lietuva ir tarptautinės organizacijos*, p. 169-170.

„Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos techninių ir organizacinių klausimų sprendimo tvarkos protokolas“.²⁴² Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos grafikas daugiausia buvo apibrėžtas Helsinkio deklaracijos.²⁴³

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis 1992 m. rugsėjo 23 d. NATO būstinėje Briuselyje, Šiaurės Atlanto tarybos susitikime kalbėjo: „<...> Juo greičiau Lietuva ir kitos Baltijos valstybės bus pajėgios bent kiek garantuoti savo saugumą, saugesnė bus visa Europa <...>“.

<...> Dabar Rusija ne vien apskritai sutinka išvesti kariuomenę, turime geresnių pasiekimų. Lietuva su Rusija pasirašė konkrečią tarptautinę sutartį-grafiką, kurioje toks išvedimas numatomas iki kitų metų rugpjūčio pabaigos. Kita vertus, iš mūsų didžiojo kaimyno pusės neatsisakoma ekonominio, propagandinio ar psichologinio spaudimo. Mes tai labai gerai jaučiame ir mąstome, ką tai galėtų reikšti. Padniestrėje išbandytas scenarijus gali būti laikomas tinkamu ir kitoms iš imperijos įtakos lauko išslystančioms tautoms. Jau dabar, Maskvoje pasirašius Rusijos kariuomenės išvedimo grafiką, Lietuvoje pasirodė rusiškų proklamacijų, kuriose raginama nepaklusti Maskvos sprendimams ir neišėiti; platinami padirbti neegzistuojančios valstybės valdžios įsakymai apie mobilizaciją. Lietuvos teisėsaugos organai tiria šiuos atvejus, ir kurstytojais, be abejo, bus išaiškinti ir nubausti. Tačiau tie reiškiniai rodo, jog Lietuvoje sudaroma tariamo Rusijos armijos „nepaklusnumo“ Maskvos valdžiai perspektyva, laukiant galimybių sukurti konfliktinę situaciją, kad užtrukusi išėiti kariuomenė taptų „taikos palaikymo pajėgomis“, kaip tai atsitinka Moldovoje ir Kaukaze. Tokios įvykių raidos mes šiek tiek prisibijome.

Grėsmę dar didina Rusijos propaganda apie tariamai pažeistas rusų gyventojų teises, ypač kaltinant Estiją, ir Vakarų neatsparumas šiai propagandai. Savalaikis Vakarų Europos valstybių dėmesys – ar per NATO, ar per Šiaurės Atlanto parlamentinę asamblėją, ar Vakarų Europos Sąjungą – užkirstų kelią kokių nors dirbtinių įtampos židinių kūrimui Baltijos valstybėse, padėtų neutralizuoti tokias grėsmes.

<...> Baltijos valstybės gali tikėtis kokios nors apsaugos nuo šių pavojų, tik vienaip ar kitaip būdamos įtrauktos į Vakarų Europos saugumo struktūras. Mes galėtume įsivaizduoti, tarkim, kad NATO ar Vakarų Europos Sąjungos stebėtojų dalyvavimą išvedant kariuomenę. Pageidautinos taip pat dvišalės saugumo ir gynybos bendradarbiavimo sutartys su atskiromis šalimis – NATO narėmis.

Pats akivaizdžiausias ir paprasčiausias būdas Lietuvai įsijungti į Europos saugumo sistemą – per Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo tarybą. Taip būtų kuriamas trečias Europos saugumo žiedas, apimantis Baltijos valstybes ir, pavyzdžiui, Ukrainą, jeigu ir ten būtų ruošiamasi įsijungti į bendrą saugumo sistemą <...>“.²⁴⁴ V. Landsbergis JTO Generalinės asamblėjos 47-ojoje sesijoje

²⁴² Žr. plačiau: Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 93-107.

²⁴³ Tuo metu Lietuvoje dar buvo dislokuota 34,6 tūkst. Rusijos kariuomenės karių (5 divizijos, 295 atskiros kovinės ir aptarnavimo paskirties dalys, daliniai ir padaliniai). Buvo susitarta, kad pirmieji Rusijos kariškiai iš Lietuvos pasitrauks dar spalio mėnesį, o galutinai išeis iki 1993 m. rugpjūčio 31 d.

²⁴⁴ Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio. Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje. Lyg ir godos*, p. 156-160.

Niujorke rugsėjo 28 d. kalbėjo: „<...> Mums teikia vilties neseniai pasirašytos dviejų valstybių sutartys dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, kurias sveikino demokratinis pasaulis ir daugybė geros valios žmonių. Jungtinės tautos, aš neabejoju, siūlys, kad panašias sutartis pasirašytų ir Latvija su Rusija, ir Rusija su Estija. Ir kariuomenės išvedimo procesas turi būti rūpestingai stebimas, kad keturios valstybės kuo greičiau normalizuotų santykius visų regiono tautų saugumo, gerovės ir draugystės sąlygomis<...>.“²⁴⁵

„Tai, kad 1992 m. rugsėjo 8 d. buvo sudaryti tarptautine teise pagrįsti ir jos principus įtvirtinantys susitarimai, kurie 1993 m. rugpjūčio 31 d. buvo Rusijos garbingai įvykdyti, vertintina kaip bendras labai reikšmingas abiejų valstybių – Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos – pasiekimas, – kalbėjo Č. Stankevičius. – Nors Lietuva, kaip ir kitos Baltijos valstybės, jautė Vakarų valstybių politinę paramą, pastarosios tiesiogiai į derybų procesą nesikišo. Derybos buvo dvišalės, Lietuva, kaip ir kitos mūsų kaimynės, susitarti su Rusija turėjo pati. Konkretūs derybų rezultatai nemažai priklausė nuo Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių sugebėjimo siekti savo derybinių tikslų. Tai, jog Lietuvos ir Rusijos derybose pavyko susiderėti, kad kariuomenė iš Lietuvos teritorijos būtų išvesta ir net metais anksčiau nei iš Vokietijos, Latvijos, Estijos, buvo didelė Lietuvos sėkmė.

Laikau esant labai reikšminga tai, kad Lietuvos ir Rusijos susitarimų suderinti tekstai be išlygų atitiko tarptautinės teisės normas ir principus. Parafuoti, bet nepasirašyti susitarimai išliko nerevizuoti. Lygindami Lietuvos susitarimus su analogiškais Latvijos ir Estijos susitarimais su Rusija, galime konstatuoti, kad pastaruosiuose esama formuluočių, kurių Lietuvos ir Rusijos susitarimuose pavyko išvengti. Tai buvo nemenkas Lietuvos derybininkų pasiekimas. <...> Lietuva ir Rusija 1991 m. liepos 29 d. sutartimi ir 1992 m. rugsėjo 8 d. susitarimais įtvirtino SSRS įvykdytos Lietuvos okupacijos pasekmių pašalinimo kursą ir padėjo rimtus pagrindus teisingiems savo tarpusavio santykiams ateityje <...>.“²⁴⁶

1992 m. rugsėjo 16 d. Taline įvyko BVT posėdis. Estijos Respublikos delegacijai vadovavo Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Arnoldas Riutelis, Latvijos Respublikos – Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Anatolijus Gorbunovas, Lietuvos Respublikos – Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis.

BVT apsvarstė santykių su Rusijos Federacija būklę ir raidos perspektyvas. Ypatingas dėmesys buvo skirtas Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijų problemai.

BVT teigiamai įvertino Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos 1992 m. rugsėjo 8 dienos susitarimus dėl minėtos kariuomenės išvedimo. Tačiau Baltijos Valstybių Taryba vieningai pabrėžė, kad susitarimai dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos – tai tik ESBP šių metų liepos 10 d. deklaracijos 15 paragrafo įgyvendinimo pradžia. Šio dokumento nuostatos apie Rusijos kariuomenės išvedimą iš Baltijos valstybių teritorijų gali būti laikomos įvykdytos tik po

²⁴⁵LR AT pirmininko V. Landsbergio kalba JTO generalinės Asamblėjos 47-ojoje sesijoje, Niujorkas, 1992-09-28, *LRAT LRATP DR*, Vilnius, 1993, t. 6, p. 205.

²⁴⁶Stankevičius Č., „Derybų su Rusija dėl kariuomenės išvedimo baigiamasis etapas“, *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993 metai. 2003 m. rugpjūčio 29 d. mokslinės konferencijos medžiaga*, p. 24-25.

to, kai bus pasiekti atitinkami Rusijos Federacijos susitarimai su Estijos Respublika ir Latvijos Respublika ir visa Rusijos kariuomenė paliks Estijos, Latvijos ir Lietuvos ribas.

Priimtas atitinkamas kreipimasis į Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimą, kuris išsiųstas Helsinkyje vykstančiam ESBP vyresniųjų pareigūnų susirinkimui. Kreipimesi BVT pabrėžė, kad „Baltijos Valstybių Taryba teigiamai vertina Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos pasirašytus dokumentus dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos. Tačiau Baltijos Valstybių Taryba atkreipia Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo dėmesį, jog tai tik ESBP šių metų liepos 10 dienos deklaracijos 15 paragrafo nuostatų įgyvendinimo pradžia. Dar nepasiekta analogiškų Rusijos susitarimų su Estijos Respublika ir Latvijos Respublika.

Todėl Baltijos Valstybių Taryba ragina visas šalis – ESBP dalyves nesumažinti dėmesio šiam svarbiam Europos saugumo ir stabilumo veiksmui.

Kartu Baltijos Valstybių Taryba reiškia susirūpinimą žmogaus ir tautinių mažumų teisių apsauga Rusijos Federacijoje ir tose šalyse, kur Rusijos Federacijos kariuomenė dalyvauja kariniuose veiksmuose.²⁴⁷

Posėdyje apsvarstyti ir kiti Baltijos valstybių ekonominio bendradarbiavimo su Rusijos Federacija klausimai bei sunkumai, sudaromi šiam bendradarbiavimui. Pripažinta, jog tikslinga, kad BVT patikslintų kai kuriuos Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos bendros politikos momentus tarptautinėse organizacijose, laikantis kiekvienos valstybės vidaus ir užsienio politikos savarankiškumo principo.

Išnagrinėti kai kurie Baltijos valstybių gyventojų ir juridinių bei fizinių asmenų tranzito per šių valstybių sienas, taip pat kiti klausimai.²⁴⁸ Talino susitikimo metu taip pat buvo pasirašytas Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos aukščiausiųjų tarybų pirmininkų susitarimas, kuriame Lietuvos Respublikos AT pirmininkas V. Landsbergis ir Latvijos Respublikos AT pirmininkas A. Gorbunovas sutarė pavesti savo šalių Vyriausybėms iki 1992 m. lapkričio 1 d. delimituoti ir demarkuoti Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos sieną.²⁴⁹

1992 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos URM išsiuntė Rusijos Federacijos URM notą, kurioje reiškiamas susirūpinimas Rusijos ginkluotųjų pajėgų veiksmis, neatitinkančiais pasirašytų tarpvalstybinių susitarimų. Notoje pateikiami du faktai, kurie kelia abejonių, ar Rusijos Federacija ketina laikytis įsipareigojimų, numatytų dvišaliuose susitarimuose: tai rugsėjo 21 d. 7-osios oro desanto divizijos 108-ojo pulko vykdytos mokomosios šaudymo pratybos, kurių metu sviediniai krito už poligono ribų į Rokų keramikos gamyklos karjero teritoriją ir rugsėjo 23 d. Rusijos karo aviacijos Skraidymų valdymo centro draudimas Lietuvos skraidymo aparatams vykdyti skrydžius virš šiaurinės Respublikos dalies aerofotoobjektų. Šie veiksmai padarė Lietuvai žalą, o minėtos šaudymo pratybos kėlė grėsmę civiliams Lietuvos gyventojams, todėl pastarąjį įvykį

²⁴⁷ BVT kreipimasis „Į Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimą“, Talinas, 1992-09-16, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 5, l. 62.

²⁴⁸ „Baltijos Valstybių Tarybos įvykusio 1992-09-16 posėdžio Taline komunikatas“, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 5, l. 67.

²⁴⁹ „Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos Aukščiausiųjų Tarybos pirmininkų susitarimas“ (V. Landsbergio ir A. Gorbunovo), Talinas, 1992-09-16, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 5, l. 65.

Lietuvos URM prašo kruopščiai ištirti ir laukia informacijos apie tyrimo rezultatus.²⁵⁰

1992 m. spalio 8 d. Rusija pateikė pasiūlymus, iš esmės revizuojančius rugsėjo 8 d. visiškai suderėtus, tik nepasirašytus susitarimus. Rusija vėl grįžo prie savo nepagrįstų nuostatų, kurių ankstesnėse derybose jau buvo atsisakiusi.²⁵¹

Rusijos užsienio reikalų ministerijai vis dar tebereikalaujant pakeitimų anksčiau suderintuose, bet nepasirašytuose dokumentuose, kariuomenė vis dėlto buvo išvedama iš Lietuvos pagal pasirašytą susitarimą-grafiką. 1992 m. paskutinįjį ketvirtį Rusijos kariuomenės išvedimas jau vyko intensyviai. Lietuvos kariuomenė perimdavo išvedamos Rusijos kariuomenės dalinių perduodamus objektus. Išvedant Rusijos kariuomenę iš Lietuvos, vis dėlto netrūko derybų metu suderintos išvedimo tvarkos pažeidimų.

Rusija vis dar nevengė naudoti spaudimo. 1992 m. spalio 29 d. potvarkiu Rusijos prezidentas B. Jelcinas laikinai sustabdė Rusijos kariuomenės išvedimą iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Šiame potvarkyje buvo suformuluotas politinis tikslas sieti kariuomenės išvedimą su tariama žmogaus teisių problema Baltijos šalyse ir kelti šį klausimą tarptautiniu mastu.²⁵²

Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Saudargas, vertindamas Rusijos Federacijos prezidento potvarkį, pasakė: „Mes labai vertiname tą faktą, kad 1992 m. rugsėjo 8 d. pasirašyti ir Jungtinių Tautų Organizacijoje užregistruoti Lietuvos – Rusijos susitarimai dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos teritorijos grafiko, tvarkos ir procedūros yra vykdomi. Tai yra žymus veiksnys, didinantys pasitikėjimą, saugumą ir stabilumą Baltijos regione. Mes esame pasirengę pasirašyti ir kitus susitarimus, dėl kurių buvo susitarta tarp Lietuvos ir Rusijos valstybinių delegacijų.“

Rusijos Federacijos prezidento 1992 m. spalio 29 d. potvarkis kelia klausimą, ar Lietuvos – Rusijos santykių suderintos principinės nuostatos, kurios yra gavę tarptautinį pritarimą, nėra dabar Rusijos peržiūrimos. Nurodymas pristabdyti Rusijos kariuomenės išvedimą iš Lietuvos kelia grėsmę, kad gali būti pažeistas pasirašytas dvišalis kariuomenės išvedimo grafikas. Tenka apgailestauti, kad pasitvirtina prielaidos, jog ekonominis spaudimas ir Lietuvos – Rusijos prekybinių sutarčių vykdymas gali būti panaudoti siekiant pakeisti tai, kas šalių buvo susitarta. Mes tikimės, kad nebus keliama naujų reikalavimų ir sąlygų, bus laikomasi tarpusavio susitarimų ir bus išsaugotas pasitikėjimas ir geros kaimynystės santykiai tarp abiejų šalių.²⁵³

²⁵⁰ Lietuvos URM nota Rusijos Federacijos URM, Vilnius, 1992-09-29, *URMA*, ap. 1, b. 41, l. 140-141.

²⁵¹ Rusijos Aukščiausiosios Tarybos Užsienio reikalų ir tarptautinių ekonominių santykių komitetas 1992 m. rugsėjo 21 d. priėmė sprendimą dėl 1992 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos ir Rusijos susitarimų, rekomenduodamas Rusijos prezidentui atidėti likusių susitarimų pasirašymą, „kol jie nebus tinkamai parengti, atsižvelgiant į Rusijos ir jos piliečių teises bei interesus Lietuvos teritorijoje“. Komitetas tvirtino, kad rugsėjo 8 d. susitarimai „rimtai suvaržo politines ir turtingas Rusijos Federacijos teises, iš esmės pažeidžia Rusijos kariškių ir jų šeimos narių teises Lietuvoje“. Komiteto nuomone, trys pasirašyti susitarimai turėtų būti laikomi negaliojančiais, kol nebus pasirašytas pagrindinis susitarimas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos (Žt.: Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 41).

²⁵² Nors Rusijos prezidentas paskelbė sustabdęs kariuomenės išvedimą iš Lietuvos, faktiškai jis nenutrūko. Iki 1992 m. pabaigos iš Lietuvos buvo išgabenta 78 procentai pasirašytame Rusijos kariuomenės išvedimo grafike numatytų išvesti 1992 m. pajėgų.

²⁵³ LR URM Informacijos ir spaudos skyriaus pranešimai spaudai (1992 m.), *URMA*, ap. 1, b. 33, l. 192.

Į Rusijos žingsnį pristabdyti kariuomenės išvedimą labai neigiamai sureagavo pasaulio valstybės. Antai JAV valstybės departamento spaudos atstovas D. Snyderis pareiškė, kad Jungtinės Valstijos yra nusivylusios ir susirūpinusios dėl Rusijos sprendimo pristabdyti kariuomenės išvedimą iš trijų Baltijos valstybių.²⁵⁴

Pasak JAV valstybės departamento spaudos atstovo, „mes sveikinome ankstesnius Rusijos pareiškimus, kad kariuomenė iš Baltijos šalių bus išvesta, ir viliamės, kad Rusijos Vyriausybė įvykdys savo politinius įsipareigojimus.“ Pasak jo, JAV „dabar nagrinėja Rusijos pareiškimo pasekmes“, atsižvelgdamos į sąlygas, numatytas finansinės pagalbos skyrimo užsieniui akto vadinamojoje Berdo pataisoje. Pataisa numatė, kad tam tikromis sąlygomis pagalba buvusioms sovietinėms respublikoms gali būti apribota. Berdo pataisa draudė teikti NVS bet kokią pagalbą, išskyrus humanitarinę, kol JAV prezidentas nepraneš Kongresui apie pažangą išvedant Rusijos kariuomenę iš Baltijos valstybių.²⁵⁵

Lapkričio 3 d. Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis telefonu kalbėjosi su Rusijos prezidentu B. Jelcinu. Buvo kalbėtasi dėl Rusijos prezidento spalio 29 d. įsako, kuriuo iššaldomas Rusijos kariuomenės išvedimas iš Baltijos valstybių.

Kaip spaudos konferencijoje informavo Aukščiausiosios Tarybos atstovas spaudai A. Ažubalis, pokalbio metu B. Jelcinas pasakė, kad galutinis armijos išvedimo iš Lietuvos grafikas nesikeičia: Rusijos kariuomenė bus išvesta iki kitų metų vidurio. Rusijos prezidentas, kalbėdamas apie savo įsaką, pasakė, kad tai yra ne armijos išvedimo sustabdymas, o tik grafiko koregavimas. B. Jelcino teigimu, netikėtai atšalus orams, keičiasi kai kurios išvedamų dalinių naujos dislokavimo vietos (jos dar nėra galutinai paruoštos). Taip pat B. Jelcinas pažymėjo, jog Lietuvai neturįs jokių pretenzijų dėl tautinių mažumų teisių pažeidimo.²⁵⁶

1992 m. lapkričio 5 d. Vilniuje įvyko BVT posėdis. Buvo apsvarstyta situacija, susidariusi dėl Rusijos prezidento 1992 m. spalio 29 d. potvarkio, kuris reiškia, jog pasikeitė Rusijos pozicija ir ketinama pristabdyti Rusijos kariuomenės išvedimą iš Baltijos valstybių teritorijos. Po sveikinamosios V. Landsbergio kalbos svarstymui buvo pasiūlyta du dokumentai. Abu jie susiję su neseniai Rusijos prezidento paskelbtu pareiškimu dėl Rusijos armijos išvedimo pristabdymo: laiškas SNO generaliniam sekretoriui Butrosui Galiiui ir BVT kreipimasis į ESBK ir kitas tarptautines organizacijas dėl Rusijos prezidento 1992 m. spalio 29 d. potvarkio. Svarstant minėtus dokumentus V. Landsbergis pažymėjo, kad minėtų dokumentų svarstymo svarbiausias akcentas turėtų būti kreipimosi tonas. „Mūsų trijų Baltijos valstybių bendra reakcija Rusijos prezidento potvarkio pristabdyti armijos išvedimą atžvilgiu yra būtina, siekiant atkreipti tarptautinį dėmesį. Tačiau koku tonu kreiptis šiuose dokumentuose, ar griežtinti, ar laikytis diplomatiško tono?“ L. Meris pasiūlė svarstyti vieną dokumentą, kuris būtų paskelbtas masinėse informacijos priemonėse ir atspindėtų Baltijos valstybių požiūrį į Jelcino potvarkį. Be to, reikalingas papildomo

²⁵⁴ Surgailis G. *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, p. 142-143.

²⁵⁵ Surgailis G. *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, p. 142-143; „JAV svarsto Rusijos sprendimą pristabdyti kariuomenės išvedimą“, *Tiesa*, 1992 m. lapkričio 3 d.

²⁵⁶ Surgailis G. *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, p. 143; „Pažadai“, *Krašto apsauga*, 1992 m. lapkričio 11 d.

mas, tik diplomatiniais kanalais išplatintas laiškas SNO generaliniam sekretoriui Butrosui Galilui. A. Gorbunovas pritarė kalbėjusiems Estijos ir Lietuvos valstybių vadovams, pabrėždamas, kad kreipimesi būtinas aiškus ir griežtas situacijos įvertinimas, kadangi minėtas B. Jelcino potvarkis turi ultimatyvų pobūdį. Jo nuomone, su Rusija negalimas diplomatinis tonas, nes Rusijai daug didesnę įtaką daro griežtas, bekompromisis tonas. V. Landsbergis sutiko, kad Jelcino dokumentas turi ultimatyvų pobūdį. Tačiau tai daugiau propagandinio turinio dokumentas. Todėl situacijos aštrinimas griežtu pareiškimu nereikalingas, nes visgi realiai armijos išvedimas iš Lietuvos nėra sustabdytas.

L. Merio nuomone, situacija Estijoje panaši: „Armija palaipsniui išvedama. Bet Baltijos valstybės turėtų reaguoti į minėtą pareiškimą, nes Vakarai jau reagavo ir tai padarė žaibiškai. Be abejo, Jelcino pareiškimas atsirado artėjančio Rusijos Liaudies Deputatų Suvažiavimo (1992 12 01) fone. Būtina palaikyti Jelciną, negriežtinant nagrinėjamų dokumentų tono, nes bet kas, atėjęs į valdžią po jo, Baltijos valstybėms būtų žymiai blogesnis variantas. Be to, reikėtų nepalikti be dėmesio Rusijos galingos propagandinės kampanijos dėl žmogaus teisių pažeidimų Baltijos valstybėse, konkrečiai, Estijoje. Estija lyginama su PAR prieš 15 metų.“ L. Merio nuomone, Rusija investavo milžiniškas lėšas į propagandinę kampaniją Vakarų masinėse informacijos priemonėse. Tai jau duoda rezultatų. Estija nepriimta į Europos Tarybą specialaus svečio statusu. Č. Stankevičius pritarė, kad Rusija puikiai išnaudojo žmogaus teisių kortą. Vakarai netgi pradeda naudoti rusų propagandinę terminologiją. Estų delegacija primygtinai norėtų įtraukti žmogaus teisių problemą į kreipimosi tekstą.

Lietuvos delegacijos vadovas V. Landsbergis, premjeras A. Abišala pabrėžė, kad armijos išvedimo problemos nereikėtų sieti su kitais klausimais (žmogaus teisės, ekonominiai ryšiai su Rusija). „Jei mes pasiduosime ir įsivelsime į Rusijos primestą propagandinę kampaniją, susilpnės mūsų pačių pozicija.“

Latvijos delegacijos vadovas A. Gorbunovas išdėstė savo susirūpinimą situacija Latvijoje. Rusijos armija nepradėta išvedinėti iš Latvijos ir nesiruošiama to daryti, argumentuojant Rusijos strateginiais interesais Latvijoje bei žmogaus teisių pažeidimais šioje valstybėje. Todėl Latvijos delegacija norėtų, kad kreipimesi arba laiške SNO generaliniam sekretoriui būtų ne tik informuojama apie trijų Baltijos valstybių poziciją, bet ir siekiama, kad rusų armijos Baltijos valstybėse klausimas būtų nagrinėjamas Saugumo Taryboje.

V. Landsbergis nesutiko su tuo, kad reikalinga iš karto kreiptis į Saugumo Tarybą. Jo nuomone, užtektų kreiptis tik į SNO generalinį sekretorių, bet nereikalauti, kad Rusijos armijos Baltijos valstybėse problema būtų iš karto nagrinėjama Saugumo Taryboje. Estijos delegacija pritarė V. Landsbergio pozicijai, pažymėdama, kad minima problema bus nagrinėjama SNO Generalinės asamblėjos posėdyje š. m. lapkričio 26 d. Laiške SNO generaliniam sekretoriui būtų galima akcentuoti, kad Baltijos valstybės pasilieka teisę kreiptis į Saugumo Tarybą, jei situacija nesikeistų.

Latvių delegacija prieštaravo švelniam laiško tonui, sakydama, kad reikalingos prevencinės priemonės, nes Rusija imsis pati iniciatyvos kreipdamasi į Saugumo Tarybą, motyvuodama neva pažeidžiamomis žmogaus teisėmis Baltijos valstybėse ir susiedama tai su Rusijos armijos

buvimo Baltijos valstybėse būtinumu.

V. Landsbergis akcentavo, kad ne visi politiniai veikėjai pasidavė Rusijos propagandinei kampanijai dėl žmogaus teisių pažeidimų Baltijos valstybėse. Reikėtų priminti, – sakė jis, – kad Baltijos valstybės ne kartą pažymėjo žmogaus teisių problemas pačioje Rusijoje. Būtina daugiau remtis 1949 m. Ženevos konvencija. Žmogaus teisių klausimu reikėtų ne tik gintis, teisinantis, bet ir patiems pulti, keliant nuo sovietų teroro nukentėjusių Baltijos valstybių piliečių problemą. A. Abišala pasiūlė šiuo klausimu parengti atskirą dokumentą, nesiejant jo su svarstomais Rusijos armijos išvedimą liečiančiais dokumentais. L. Meris pasiūlė abu parengtus dokumentus ne skelbti spaudoje, bet išsiųsti diplomatiniais kanalais nurodytiems adresatams, taip pat parengti trečiąjį dokumentą – *Press-release* –, kuris atspindėtų pagrindines oficialių dokumentų mintis ir ypač akcentuotų žmogaus teisių problemos susiejimo su Rusijos kariuomenės buvimu Baltijos valstybėse nepriimtinumą. Be to, pabrėžti žmogaus teisių pažeidimus pačioje Rusijoje.

Antroje posėdžio dalyje vyko techninis paruoštų dokumentų redagavimas. Posėdyje taip pat dalyvavo Vokietijos ambasadorius R. Krausas ir Švedijos ambasados pirmasis sekretorius J. Lundinas. Jų dalyvavimas tarsi pratęsė liepos pradžioje įvykusios BVT tradiciją, kai posėdyje dalyvavo oficiali Švedijos delegacija.²⁵⁷

V. Landsbergio išsakyta idėja apie trijų Baltijos valstybių saugumo koordinavimą nesusilaukė jokio atgarsio, kaip ir Lietuvos delegacijos vadovo pasiūlymas parengti kokią nors bendrą poziciją paskutinių įvykių Kaukaze (Šiaurės Osetijoje ir Ingušijoje) atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, Latvijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Anatolijus Gorbunovas ir Estijos Respublikos prezidentas Lenartas Meris pasirašė *kreipimąsi, siunčiamą valstybių – Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyvių vadovams, NATO generaliniam sekretoriui M. Wörneriui ir Europos Tarybos generalinei sekretorei C. Lalumiere, Europos Parlamento prezidentui E. Klepshui, Europos Bendrijų Komisijos pirmininkui J. Delors'ui, taip pat Šiaurės Atlanto asamblėjos prezidentui Ch. Rose'ui.*

Kreipimesi reiškiamas rimtas BVT susirūpinimas dėl to, kad pristabdomas Rusijos kariuomenės, vis dar tebesančios Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijoje, nors jos buvimas pažeidžia tarptautinę teisę, išvedimas. „Baltijos Valstybių Taryba vertina šią poziciją, pažeidžiančią Lietuvos, Estijos ir Latvijos, iš vienos pusės, pasitikėjimą ir geros kaimynystės santykius, kaip ketinimą nevykdyti įsipareigojimų, atsiradusių pagal Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo 1992 m. liepos 10 d. deklaracijos 15 paragrafo nuostatas ir visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus.“

Kreipimesi pabrėžiama, jog visiškai ir nedelsiant išvesti Rusijos Federacijos kariuomenę yra besąlygiškas tarptautinis Rusijos, kaip SSRS teisių perėmėjos, įsipareigojimas. BVT dar kartą patvirtino, kad Rusijos kariuomenės išvedimas iš trijų Baltijos valstybių neturi būti siejamas su jokiais vienos iš šalių politinėmis arba socialinėmis ekonominėmis aplinkybėmis, juo labiau –

²⁵⁷ LR URM Šiaurės Europos skyriaus pirmojo sekretoriaus D. Matulionio pro memoria apie Baltijos Valstybių Tarybos posėdį, įvykusį 1992-11-05 Vilniuje, *URMA*, ap. 2, b. 64, l. 18-20.

šalių ekonominiais santykiais.

Dėl to BVT atmeta Rusijos bandymus savo kariuomenės išvedimą sieti su neva pasitaikančiais Latvijoje ir Estijoje žmogaus teisių pažeidimais. Pažymėtina, jog Baltijos šalyse ne kartą buvo atliktos tarptautinės ekspertizės, ar šalių įstatymai atitinka tarptautinės teisės normas, o jos tokį atitikimą patvirtino. Latvijoje neseniai lankėsi JTO Žmogaus teisių centro delegacija, o Estija 1992 m. rugsėjo 28 d. pakvietė Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo Demokratiškos institucijų ir žmogaus teisių misiją, kad būtų ištirta ir įvertinta žmogaus teisių padėtis.

BVT posėdyje pabrėžta, jog Rusija privalo gerbti ir atkurti tūkstančių represuotų ir į Rusijos teritoriją ištremtų Lietuvos, Estijos ir Latvijos piliečių pažeistas žmogaus teises.

Posėdyje kalbėta apie tai, jog neleistina naikinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos nuosavybės Rusijos kariuomenei išeinant iš jos užimamų objektų.

BVT pakvietė Rusijos Federacijos Vyriausybę nevilkinant, ne vėliau kaip iki 1993 metų vasaros, visiškai išvesti savo kariuomenę iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijos. Todėl Baltijos valstybių vadovai pasisakė prieš bandymus išlaikyti šių šalių teritorijoje bet kokią Rusijos kariuomenės buvimą po šio termino.

BVT išreiškė viltį, jog Rusijos Federacija, kaip JTO Saugumo Tarybos narė, susilaikys nuo veiksmų, nesuderinamų su JTO tikslais ir didinančių įtampą bei destabilizavimą Baltijos regione ir Šiaurės Europoje.²⁵⁸

Baltijos valstybių vadovai taip pat *nusiuntė laišką JTO generaliniam sekretoriui Boutrosui B. Ghaliui*, kuriame teigiama: „Trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Estijos ir Latvijos – vardu kreipiamės į Jus, Didžiai gerbiamas Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinį Sekretorių, ir prašome skirti ypatingą dėmesį situacijai mūsų regione, susidariusiai dėl Rusijos prezidento 1992 m. spalio 29 d. potvarkio, kurio nuostatos pristabdyti Rusijos kariuomenės išvedimą iš Baltijos šalių prieštarauja Jungtinių Tautų Organizacijos tikslams ir tarptautinės teisės principams, taip pat 1992 m. liepos 10 d. Helsinkio deklaracijoje įtvirtintiems Rusijos įsipareigojimams. Tokie Rusijos veiksmai sunkina Baltijos šalių politinę padėtį ir gali sukelti rimtą grėsmę taikai ir stabilumui Šiaurės Europoje.

Pone Generalinį Sekretorių, pagal Jūsų Taikos planą ir Jungtinių Tautų Organizacijos darbotvarkę klausimas apie Rusijos kariuomenės išvedimą netrukus bus apsvaistytas Generalinės asamblėjos posėdžiuose. Tačiau pasikeitus Rusijos pozicijai, Baltijos Valstybių Taryba ketina kreiptis, jeigu reikės, į Jungtinių Tautų Organizacijos Saugumo Tarybą.

Mes tikimės, Pone Generalinį Sekretorių, Jūsų asmeninės įtakos, kad Rusija siektų tik geros kaimynystės santykių su Baltijos šalimis, kaip ir mes to siekiame.“²⁵⁹

Posėdyje buvo pabrėžta, jog tarpininkų bei trečiųjų šalių ir tarptautinių organizacijų dalyvavimas derybų procese, o pasirašius atitinkamus susitarimus, ir stebėjimas, kaip jie vykdomi,

---

²⁵⁸ BVT kreipimasis „Dėl Rusijos Prezidento 1992 m. spalio 29 d. potvarkio“. Vilnius, 1992-11-05, *LRAT LRATP DR*, T. 6, p. 208-209.

²⁵⁹ „Baltijos Valstybių Tarybos laiškas JTO Generaliniam Sekretoriui Boutrosui B. Ghaliui“, Vilnius, 1992-11-05, *LRAT LRATP DR*, t. 6, p. 209-210.

padėtų greičiau ir efektyviau spręsti su Rusijos kariuomenės išvedimu iš Baltijos šalių teritorijos susijusius klausimus.²⁶⁰

1992 m. spalio – lapkričio mėn. Lietuvoje įvyko rinkimai į Seimą, o 1993 m. vasario 14 d. – Respublikos prezidento rinkimai, užbaigę svarbiausių valdžios institucijų, numatytų naujojoje Konstitucijoje, formavimo procesą. Naujai išrinktas Lietuvos Respublikos Seimas, 1992 m. lapkričio 25 d. susirinkęs į pirmąjį savo posėdį, Seimo pirmininku išrinko A. Brazauską, o jo pavaduotoju – Č. Juršėną. Kaip numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, A. Brazauskas tuoj pat pradėjo laikinai eiti Lietuvos Respublikos prezidento, o Č. Juršėnas – laikinai eiti Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pareigas. Priimtame pareiškime „*Dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*“ sakoma, kad Seimas „remdamasis 1992 m. birželio 14 d. visos Lietuvos referendumu pareikšta tautos valia dėl Rusijos kariuomenės išvedimo ir okupacijos bei aneksijos padarytos žalos atlyginimo,

patvirtina šiuos reikalavimus

ir dės visas pastangas, kad Lietuvos–Rusijos susitarimai, tarp jų ir Rusijos kariuomenės išvedimo tvarkaraštis, pasirašyti 1992 m. rugsėjo 8 d. Maskvoje, būtų besąlygiškai įvykdyti.

Lietuvos Respublikos Seimas kreipiasi į Jungtinių Tautų Organizaciją ir demokratinių valstybių parlamentus, prašydamas paramos šiems teisėtiems Lietuvos reikalavimams.²⁶¹ Lapkričio 26 d. priimtame *pareiškime* Lietuvos Respublikos Seimas pareiškė: „Lietuva nenukrypdoma tęs nepriklausomos valstybės įtvirtinimą ir demokratijos plėtojimą, toliau kurs pilietinę visuomenę ir rinkos ekonomiką, visapusiškai skatins savo piliečių privačią iniciatyvą ir užsienio investicijas.

Naujai išrinktas Lietuvos Respublikos Seimas sieks užtikrinti valstybės tarptautinės politikos tęstinumą, tarpvalstybinių ir kitų tarptautinių sutarčių vykdymą, atkurtų daugiašalių ryšių su Jungtinių Tautų Organizacija, NATO ir Europos Bendrija, Europos Taryba, Šiaurės šalių ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis plėtojimą.

Lietuva palaikys ir plėtos visapusiškus ryšius su bendro istorinio likimo valstybėmis – Estija ir Latvija – per jau veikiančias Baltijos šalių tarpparlamentinę asamblėją ir Baltijos Valstybių Tarybą, taip pat per kitas, tarp jų ir nevalstybines, organizacijas.

Lietuva toliau plėtos santykius su visomis šalimis, jų valstybinėmis ir nevalstybinėmis organizacijomis.

Tikimės, kad tokią mūsų politiką užtikrinant valstybės saugumą, plečiant ekonominę ir kultūrinę bendradarbiavimą parems viso pasaulio valstybės.²⁶²

Naujoji politinė vadovybė (LDDP) iš karto susidūrė su gana stipriu ir nuosekliu Rusijos siekiu įgyvendinti savo interesus, kad atėjus į valdžią pragmatiškesnei ir palankesnei politinei jėgai būtų galima tikėtis daugiau nuolaidų ir lengvatų bei galimybių vilkinti kariuomenės

²⁶⁰ BVT posėdis. Pranešimas spaudai, Vilnius, 1992-11-05, *LRAT LRATP DR*, t. 6, p. 206-207.

²⁶¹ LR Seimo pareiškimas „Dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos“, Vilnius, 1992-11-25, *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos Prezidento dekretai* (toliau – *LRSDR RPD*), t. 1(7), Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993, p. 203.

²⁶² „Lietuvos Respublikos Seimo pareiškimas“, Vilnius, 1992-11-26, *LRSDR RPD*, 1(7), p. 203–204.

išvedimą.²⁶³

1992 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Respublikos Seimas nutarė nustatyti, kad kartu su Lietuvos Respublikos prezidentu Lietuvos Respublikai BVT įgaliojami atstovauti LR Seimo pirmininkas, LR ministras pirmininkas, LR užsienio reikalų ministras; pripažino netekusiais galios šiuos LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimus: 1990 m. birželio 5 d. dėl Lietuvos Respublikos atstovavimo BVT, 1991 m. vasario 14 d. dėl Lietuvos Respublikos atstovo BVT pakeitimo.²⁶⁴ Pradėjęs eiti prezidento pareigas A. Brazauskas, 1992 m. gruodį su pirmaisiais vizitais nuvyko į Rygą ir Taliną. Susitikimų metu buvo kalbama apie neseniai įvykusius rinkimus Lietuvoje. A. Brazauskas Latvijos ir Estijos vadovus patikino, „kad reformų kursas Lietuvoje bus tęsiamas su tam tikromis korektyvomis socialinėje sferoje. Užsienio politikoje bus išlaikytas tęstinumas – alternatyvos suartėjimui su Europos ir transatlantinėmis struktūromis nėra.“²⁶⁵

Buvęs Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas B. Kuzmickas apie šį laikotarpį yra pateikęs tokius samprotavimus: „<...> Tačiau kada nepriklausomybė buvo atstatyta ir pripažinta tarptautiniu mastu, taigi pagrindinis tikslas pasiektas, Baltijos valstybių integracijos idėja pasirodė nesanti nei savaime aiški, nei tuo labiau lengvai realizuojama. Pastangos įtvirtinti nepriklausomas valstybes, atkuriant jų institucijas, tradicijas ir simboliką, iš pradžių davė daugiau atribojantį, negu artinantį efektą. Tuo labiau kad nepriklausomybės atstatymo kelias trijose Baltijos valstybėse nebuvo visai analogiškas, lietuviškasis kelias gerokai skyrėsi nuo estiškojo ir nuo latviškojo. Tapo kaskart akivaizdžiau, kad sėkmingai bendradarbiauti galima tik pirmiau sutvarkius vidaus reikalus, kurie yra nepabaigiami. Aiškėjo Lietuvos, Latvijos ir Estijos geopolitinės situacijos skirtumai, turintys reikšmės jų užsienio politikai.

Taigi atgavus nepriklausomybę Baltijos valstybių integracijos vidiniai motyvai nusilpo. Netrukus kilo ir abejonių ne tik dėl suartėjimo, bet ir dėl bendrų veiksmų politikos, ekonomikos srityse tikslingumo. Kai kam atrodė, kad bendri veiksmai nedaug ką duos, kad reikia pasikliauti tik savimi. Vis dėlto buvo įkurta Baltijos Valstybių Taryba, bet ji iki šiol užsiima beveik išimtinai didžiąja užsienio politika, ypač Rytų atžvilgiu, ir nesvarsto tarpusavio integracijos klausimų.

Tačiau buvo viena veiksminga integraciją skatinanti išorinė aplinkybė – Skandinavijos šalių – Šiaurės Tarybos narių suinteresuotumas. Šių šalių parlamentariai ir vyriausybės nariai nepraleisdavo progos priminti baltijiečiams apie glaudaus bendradarbiavimo svarbą ir kaip pavyzdį pateikdavo glaudžius savo šalių ryšius. Skandinavijos valstybės daug padėjo Lietuvai, Latvijai ir Estijai įsitraukiant į Baltijos jūros šalių regioninį bendradarbiavimą ir užimant jame savitą vietą. Ne be Šiaurės šalių parlamentarų sugestijų buvo įkurta tarpparlamentinė institucija – Baltijos Asamblėja, kurios paskirtis yra plėtoti Baltijos valstybių bendradarbiavimą įstatymų leidybos srityje.²⁶⁶ „<...> Dabartiniu metu baltijiečių bendradarbiavimas yra daugiau deklaratyvus, negu dalykinis. Tiesa, galėtume išvardinti nemažai Baltijos tautas ir valstybes siejančių dalykų.

²⁶³ Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, p. 38.

²⁶⁴ LR Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atstovų Baltijos Valstybių Taryboje“, Vilnius, 1992-12-01, *LRSDR RPD*, t. 1(7), p. 30-31.

²⁶⁵ Brazauskas A., *Penkeri Prezidento metai: įvykiai, prisiminimai, mintys*, Vilnius: Vilniaus pradai, 2000, p. 335.

²⁶⁶ Kuzmickas B., „Dėl Baltijos tautų bendradarbiavimo“. Mašinėraštis 1993, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 395, l. 1-2.

Išlieka, kad ir siaurėdami, tradiciniai kultūriniai ryšiai, nors nepriklausomybės sąlygomis jie jau nėra trims tautoms tokie reikšmingi, kokie buvo sovietiniais metais. Bendrų reikalų atsiranda dėl geografinio artumo, dėl kurių susitikinėja ir tariaisi trijų valstybių ministerijų, kitų institucijų atstovai. Vienodų pozicijų laikomasi Šiaurės Tarybos, Baltijos jūros šalių tarybos, kitų tarptautinių forumų posėdžiuose. Vakarų šalys, teikdamos pagalbą pokomunistiniams kraštams, Baltijos valstybes išskiria kaip atskirą regioną, turintį vienodas problemas.

Tačiau aiškėja ir kitokie reiškiniai. Baigia išblėsti ir, matyt, turėtų būti reformuota Baltijos Taryba, valstybių vadovų lygmens institucija <...>.“ Baltijos valstybių integracijos šalininko Estijos Respublikos prezidento Lennarto Merio iniciatyva pradėta rimtai tartis dėl valstybinių sienų apsaugos, gynybos, kitų saugumą stiprinančių dalykų. „<...> Nors Estijos prezidento nuomone nebūtų gerai, jeigu Baltijos valstybių vienybę skatintų realūs ar galimi pavojai iš Rytų. Jo nuomone, Lietuva, Latvija ir Estija neturi kartoti prieškarinio klaidų, kada buvo daugiau tarpusavio varžymosi, negu bendraujama, nematant bendro pavojaus <...>.“²⁶⁷

JT Generalinė asamblėja 1992 m. lapkričio 25 d. vienbalsiai priėmė Baltijos valstybių rezoliuciją „*Dėl visiško užsienio valstybių ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos*“, kuri tapo pagrindiniu tarptautiniu dokumentu, užfiksavusiu šį Rusijos politinį įsipareigojimą Baltijos šalių ir visos tarptautinės bendrijos atžvilgiu. Ši rezoliucija atsirado jau po to, kai 1992 m. rugsėjo 8 d. Lietuva ir Rusija pasirašė Rusijos kariuomenės išvedimo grafiką. Rezoliucijoje remiamos „ESBK šalių pastangos, kuriomis siekiama, kad būtų išvestos užsienio ginkluotosios pajėgos, dislokuotos Estijos, Latvijos ir Lietuvos teritorijose be jų sutikimo, taikiu keliu ir derybomis“. Tai buvo diplomatinis laimėjimas, tarptautiniu mastu spaudžiant Rusiją išvesti savo kariuomenę iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos.

Baltijos valstybių vardu plenarinėje sesijoje kalbėjo Latvijos premjeras Ivaras Guodmanis. Jis pažymėjo, kad Estija, Latvija ir Lietuva nuo 1990 m. pavasario siekia visiškai atkurti nepriklausomybę, tačiau svetimų karinių pajėgų buvimas Baltijos valstybėse pažeidžia jų suverenumą. Be kita ko, tų dalinių buvimas užkerta kelią užsienio investicijoms, kenkia aplinkai ir gresia tarptautinei taikai bei saugumui. „Tebūna padėtis kitose buvusiose Sovietų Sąjungos dalyse, kaip, pvz., Moldovoje, pamoka Baltijos valstybėms apie galima pavojų“, – aiškino I. Guodmanis, pridurdamas, kad pavojų kelia ir dideli ginklų ir amunicijos kiekiai, kurių Baltijos vyriausybės nekontroliuoja. Pasak I. Guodmanio, 100 000 buvusių sovietų karių yra dislokuoti Baltijos valstybėse. Jie dažnai be valdžios žinios ir be leidimo juda per Baltijos valstybių teritoriją. I. Guodmanis sveikino Lietuvos–Rusijos sutartį, pagal kurią numatoma kariuomenę išvesti iš Lietuvos iki 1993 m. rugpjūčio 31 d. Apibūdindamas Estijos ir Latvijos derybų procesą su Rusija, premjeras I. Guodmanis išvardijo iškilusias kliūtis. Jau pasirašytų ekonominių sutarčių vykdymą Rusijos prezidentas B. Jelcinas sieja su socialinėmis garantijoms Rusijos kareiviams. Nepaisant tų kliūčių, šia rezoliucija Baltijos valstybės siekia Jungtinėse Tautose sujungti regionines kariuomenės išvedimo pastangas su globalinėmis. Tačiau tai darydamos neatsisako savo ankstesnių įsipareigojimų tęsti derybų procesą su Rusija. Baltijos valstybės

²⁶⁷ Kuzmickas B., „Lietuva ir Baltijos valstybių integracija“. Juodraštinis autografas 1993, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 396, l. 12, 14.

tikisi, kad JT gali suvaidinti pagalbinį vaidmenį preventyvosios diplomatijos srityje.

Estiją, Latviją ir Lietuvą parėmė Didžioji Britanija, kalbėjusi Europos Bendrijos vardu, JAV, Vengrija, Danija, kalbėjusi Šiaurės šalių vardu, Kanada, kalbėjusi taip pat Australijos ir Naujosios Zelandijos vardu, Moldova, Kosta Rika, Rumunija, Afganistanas, Kroatija²⁶⁸ ir, pagaliau, pati Rusijos Federacija pripažino, kad kariuomenės išvedimas iš Baltijos valstybių yra jos įsipareigojimas tarptautinei bendruomenei. Žinoma, ši JT Generalinės asamblėjos rezoliucija buvo dar vienas svarus Lietuvos laimėjimas internacionalizuojant savo pagrindinę politinę problemą.²⁶⁹

1992 m. gruodžio 14–15 d. Stokholme vykusiame ESBK Ministrų Tarybos pasitarime buvo apsvarstytas klausimas, kaip suinteresuotos šalys laikosi 1992 m. Helsinkio viršūnių pasitarimo deklaracijos 15 straipsnio. Šiuo klausimu priimtame nutarime buvo išreikštas susirūpinimas dėl to, kad atitinkami susitarimai tarp šalių dar nėra pasirašyti. Nutarime taip pat buvo užfiksuoti Baltijos valstybių ir Rusijos įsipareigojimai reguliariai teikti informaciją atitinkamiems ESBK organams apie 15 straipsnio vykdymą.²⁷⁰

1993 m. kovo 9 d. Estijos, Latvijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministrai (T. Velliste, G. Andrejevs, P. Gylys), susitikę Taline, pabrėžė būtinumą toliau stiprinti bendradarbiavimą tarp šalių, žmonių ir vyriausybių. Priimtame pareiškime sakoma: „Mes sutinkame, kad daugelis nuostatų dėl demokratijos ir perėjimo prie rinkos ekonomikos yra būdingos visoms trimis valstybėms ir kad šalims reikia toliau gilinti tarpusavio ryšius.

Mes suprantame, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos integracija į Europos ekonomines, politines ir saugumo struktūras yra bendras visų trijų valstybių siekis, kuris bus pasiektas derinant mūsų šalių užsienio ir saugumo politiką.

Mes reikalaujame, kad Rusijos Federacija laikytųsi 1992 m. Helsinkio dokumentų, kuriuose buvo paskalbta, kad „reikia greitai, tvarkingai ir visiškai išvesti visas kitų valstybių karines pajėgas iš Baltijos valstybių“.

Mes pareiškiame pasirengimą palaikyti priemones, skirtas stiprinti regioniniam saugumui, ir kviečiame Baltijos jūros šalių tarybos nares ir kitas organizacijas suvienyti pastangas siekiant užtikrinti regiono saugumą.“²⁷¹

Kol buvo formuojama naujoji Lietuvos valdžia ir keičiama valstybinė derybų delegacija (1993 m. balandžio 27 d.), Rusija savo reikalavimų dėl minėtų pataisų prieš metus nepasirašytuose susitarimuose neforsavo. 1993 m. gegužės 18–19 d. Vilniuje lankėsi Rusijos gynybos ministras P. Gračiovas. Su Lietuvos krašto apsaugos ministru A. Butkevičiumi jis aptarė karinių objektų perdavimo Lietuvai tvarką, tam tikro karinio turto, šaudmenų, amunicijos ir įrangos, aerodromų ir jų techninės dokumentacijos perdavimą Lietuvai. Taip pat susitarta sudaryti galimybę Lietuvos piliečiams baigti mokslus Rusijos karinėse akademijose ir karinėse mokyklose. Be to, buvo

²⁶⁸ Pranešimas spaudai, „JT vienbalsiai priėmė Baltijos rezoliuciją dėl svetimų kariuomenės išvedimo“, JT Generalinė asamblėja, 1992-11-25, *URMA*, ap. 1, b. 33, l. 235-236.

²⁶⁹ Vitkus G., „Lietuvos ir Rusijos santykiai 1990-1996 m.“, p. 66.

²⁷⁰ Petrauskas Z., „Lietuva ir Europos Saugumo ir bendradarbiavimo organizacija“. *Lietuva ir tarptautinės organizacijos*, p. 170.

²⁷¹ „Statement by the Ministers of foreign affairs of Estonia, Latvia and Lithuania“, Talinas, 1993-03-9, *URMA*, ap. 4, b. 330, l. 1.

susitarta, kad ateityje bus sudarytos galimybės rengti Lietuvos krašto apsaugos ministerijai karininkus Riazanės aukštojoje oro desanto vadų mokykloje ir Kaliningrado aukštojoje karinėje jūros mokykloje; susitarta pasikeisti kariniais atašė; susitarta dėl Baltijos jūros zonos prie Nidos išvalymo nuo nuodingųjų medžiagų ir sprogstamųjų užtaisų. Rusijos Federacijos Baltijos laivyno vadas įpareigotas detaliau išsiaiškinti ir priimti atitinkamas priemones; pritarta Lietuvos statybininkų dalyvavimui statant butus Rusijos Federacijos kariams (finansuojant JAV ir kitoms šalims).²⁷²

Maskvai reikalaujant, Vilniuje 1993 m. gegužės pabaigoje įvyko valstybinių derybų delegacijų susitikimas, kuriame sutarimo dėl Rusijos siūlomų pataisų anksčiau suderėtuose susitarimų tekstuose nebuvo pasiekta. Dėl to vasarą Rusijos politinis spaudimas dar sustiprėjo. Į Maskvą liepos mėnesį buvo pakviestas ir nuvyko Lietuvos užsienio reikalų ministras P. Gylys, o 1993 m. liepos 29 d. Rusijos prezidentas B. Jelcinas pakvietė Lietuvos Respublikos prezidentą A. Brazauską apsilankyti su vizitu Maskvoje. Rusija siekė, kad šio vizito metu, 1993 m. rugpjūčio 2 d., būtų pasirašytas pagrindinis susitarimas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, bet su Rusijos pataisomis. Lietuvos politinės partijos, spauda ir visuomenė pasisakė prieš tai. Kita vertus, vos prieš kelias dienas Rusijos pasiūlytą Lietuvos Respublikos prezidento vizitą surengti buvo praktiškai nerealu²⁷³.

Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai – L. Meris, A. Gorbunovas ir A. Brazauskas 1993 m. birželio 2 d. susitiko Jūrmaloje, neeiliniame BVT posėdyje, kurio pagrindinis tikslas – suderinti trijų Baltijos valstybių veiksmus Europos Bendrijos atžvilgiu.

Susitikimą pradėjęs Latvijos AT pirmininkas A. Gorbunovas pasveikino susitikimo dalyvius, patikslino darbotvarkę, kurios pagrindinis klausimas – kreipimasis į Europos Bendrijos tarybą dėl pasirengimo deryboms dėl asociacinių sutarčių (Europos sutarčių) sudarymo. Kadangi preliminarai buvo pateiktas ilgokas kreipimosi (deklaracijos) projektas, Latvijos delegacijos vadovas pasiūlė sutarti dėl kreipimosi apimties ir, tai padarius, pavesti darbo grupei paruošti galutinį variantą.

Estijos prezidentas L. Meris pažymėjo, kad apie Baltijos valstybių „tvirtą pasiryžimą siekti asociacijos su EB“ yra būtina dar syki pareikšti birželio pabaigoje įvyksiančiame EB Tarybos susitikimui. Buvo pasiūlyta trijų valstybių misijų prie EB vadovų kreipimosi tekstą priimti žinion, o BVT kreipimosi parengimui imti pagrindu ir svarstyti Latvijos delegacijos variantą, kuris yra gerokai trumpesnis, Estijos delegacijos vadovas siūlė į kreipimąsi įtraukti palaikymą Rusijos–EB sutarčiai, kuri turėtų būti pasirašyta netolimoje ateityje.

Prezidentas Brazauskas pažymėjo, kad Lietuvos oficiali pozicija yra asociacinės sutarties siekimas su Europos Bendrija. Tai užfiksuota atitinkamuose dokumentuose, prezidento kalboje, pasakytoje 1993 m. gegužės 17 d. užsienio diplomatams, akredituotiems Vilniuje. Lietuvos prezidentas pasisakė už trumpą ir lakonišką kreipimosi tekstą.

Delegacijų vadovai pasitraukė asmeniškam pokalbiui; darbo grupė toliau derino galutinį, trumpesnę variantą. Pasikeitus nuomonėmis buvo nutarta kreipimosi tekste neminėti Rusijos–EB sutarties, bet atkreipti dėmesį, į ją, taip pat į besivystančią Europos sutarčių sistemą

²⁷² Протокол встречи министра обороны вооруженных сил Российской Федерации генерала армии П. Грачева и министра охраны края Литовской Республики А. Буткявичюса, Вильнюс, 19-05-1993, *КАА*, f. 2, ap. 1, b. 107, l. 3-6.

²⁷³ Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 44.

pranešime spaudai ar spaudos konferencijoje. Suderintas ir suredaguotas tekstas buvo pateiktas delegacijų vadovams, kurie pastabų neturėjo.²⁷⁴

Valstybių vadovai paskelbė *bendrą kreipimąsi, adresuotą EB valstybių ir vyriausybių vadovams*, kuriame sakoma: „Mes remiame savo pasiryžimą visiškai integruoti Latvija, Lietuvą ir Estiją į Europos ekonomikos, politikos ir saugumo struktūras. Prekybinio, komercinio ir ekonominio bendradarbiavimo sutartys, taip pat bendrą deklaraciją dėl Latvijos, Lietuvos, Estijos ir Europos Bendrijos valstybių politinio dialogo leido plėtoti sėkmingus Baltijos valstybių ir Europos Bendrijos šalių santykius.

Mes sutinkame su tuo, kad Latvija, Lietuva ir Estija pasiekė tokį punktą, kai demokratijos atkūrimas ir perėjimas į rinkos ekonomiką tapo nesulaikomi.

Mes manome, kad valstybių vadovų pasitarime Edinburge priimti pasiūlymai išplėsti Europos Bendriją padeda pagrindus tolesnei mūsų valstybių integracijai į Europą.

Todėl mes raginame Europos Bendrijos valstybių ir vyriausybių vadovus dar iki 1993 metų pabaigos pradėti derybas dėl Europos sutarčių su Latvija, Lietuva ir Estija. Mes sveikiname šio klausimo įtraukimą į Kopenhagoje 1993 metų birželio 21–22 dienomis įvyksiančio Europos Bendrijos valstybių vadovų pasitarimo darbotvarkę.²⁷⁵ „Tada manėme, kad kelias į Briuselį bus kur kas lengvesnis ir trumpesnis nei tas, kurį vėliau padiktavo realybė. Optimizmo pridėjo Edinburge vykęs ES vadovų susitikimas, pasiūlęs išplėsti bendriją.

Paskelbtame pareiškimе raginame, kad ES asocijuotos narystės sutartis su Lietuva, Latvija ir Estija būtų pasirašyta dar tais pačiais metais. Sutarėme tikslo siekti bendromis jėgomis, derindami diplomatinis žingsnius ir kartu sprendami savo šalių politines ir ekonomines problemas.

Diskutavome energetikos strategijos klausimais apie galimybę, reikalui esant, naftą ir dujas importuoti iš Vakarų. Aš siūliau sukurti bendrą Baltijos šalių energetikos programą su perspektyva iki 2010 metų. Manėme, kad Jūrmalos pareiškimas galėtų būti palankiai sutiktas birželio 21–22 dienomis Kopenhagoje įvyksiančiame ES valstybių vadovų pasitarime.²⁷⁶

1992 m. spalio 6 d. L. Meris Estijos parlamente prisiekė kaip prezidentas ir nerukus su susipažinimo vizitu atvyko į Vilnių. 1993 m. vasario 25 d. Lietuvos Respublikos prezidentu buvo inauguruotas A. Brazauskas, o liepos 7 d. Latvijos Seime (Saeima), prisaikdinus prezidentu G. Ulmanį, Baltijos šalyse buvo baigta formuoti valstybės vadovo institucija. Tapęs prezidentu, G. Ulmanis rugpjūčio 8 d. su darbo vizitu aplankė Taliną, o 13 d. – Vilnių. Lietuvos prezidentas A. Brazauskas pasveikino Latvijos prezidentą su jo išrinkimu į šį garbingą postą ir pasidžiaugė, jog Baltijos valstybėse baigtas vadovybės formavimas. Prezidentas trumpai supažindino su šių dienų ekonomine situacija Lietuvoje o Lietuvos ministras pirmininkas A. Šleževičius plačiai informavo apie dabartinius Lietuvos ekonomikos rodiklius. 1993 m. infliacija sudarė 163 proc., o per pastaruosius trejus metus – 6500 proc. Tačiau šiuo metu yra visos sąlygos ūkio stabilizavimui.

²⁷⁴ LR URM Vakarų Europos skyriaus III sektoriaus pro memoria apie BVT susitikimą, įvykusį 1993-06-02 Jūrmaloje, URMA, ap. 2, b. 121, l. 128-129.

²⁷⁵ BVT pareiškimas „To the Heads of State and Governments of the member states of the European Communities“, Jūrmala, 1993-06-02, Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos archyvas, (toliau – LRPKA), ap. 2, b. 14, l. 19-20.

²⁷⁶ Brazauskas A., *Penkeri Prezidento metai: įvykiai, prisiminimai, mintys*, p. 336.

Liberalizuota užsienio prekyba, privatizuota 20 proc. viso turto. Lietuva numato plėtoti glaudžius santykius su Kaliningrado sritimi, atsižvelgiant į numatomą greitkelį per Kaliningradą į Europą. Lietuva priėmė politinį sprendimą statyti naftos terminalą Būtingėje, kuris atitiks aukščiausius ekologinius reikalavimus. Lietuvą domina galimybės pasinaudoti dujų saugyklomis Latvijoje.

Lietuvos prezidentas paminėjo, jog Lietuva aprūpina elektros energija Karaliaučiaus sritį nuo 60 iki 90 proc. Jau dabar reikia kurti naujas struktūras regioninio bendradarbiavimo sferoje, reikia sukurti Baltijos Ministrų Tarybą. Remtina bendra Baltijos šalių pozicija integruotis į Europos Bendriją. Šiuo metu Lietuva ruošiasi Rusijos armijos išvedimo ceremonijai. Iš neoficialių šaltinių – P. Gračiovas turi projektą dėl armijos išvedimo sustabdymo. Iki šiol B. Jelcinas neatsako į laišką, išsiųstą 1993 rugpjūčio 9 d. Ruošiamoje sutartyje dėl kariuomenės išvedimo numatyta neatsisakyti derybų dėl žalos kompensavimo. Santykiai su kaimynais vystosi dinamiškai. Ruošiamasi reformuoti pasienio tarnybas, įkuriant atskirą struktūrą. Šiuo metu būtina paspartinti Lietuvos – Latvijos jūros sienos delimitaciją.

Latvijos prezidentas G. Ulmanis padėkojo už priėmimą, kuris pranoko jo lūkesčius savo iškilmingumu. Atvykimo tikslas – susipažinimas. Vėliau jis pažymėjo, jog kiekviena Baltijos valstybė turi savo savitumą. Latvija negali pasigirti progresu derybose su Rusija. Latvija nesutinka su Rusijos planais įsivertinti Skrundoje, Ventspilyje ir Liepojoje. Latvija tikisi Lietuvos pagalbos, sprendžiant pilietybės problemą (kokios pagalbos, nebuvo detalizuota). Būtų naudinga įkurti bendrą Baltijos šalių informacinį centrą Maskvoje, kuris skleistų informaciją apie žmogaus teises regione. Latvijai priimtina Baltijos Ministrų Tarybos idėja, kurią ji privalėjusi stipriau paremti. Lietuva galėtų pasinaudoti Latvijos patirtimi bankų valdymo srityje. Latvija atsargiai žiūri į Karaliaučiaus sritį, bevizį režimą jos gyventojams. Latvijos valstybės organai gauna daug laiškų, kur keliamas klausimas dėl Būtingės terminalo. Latvija norėtų daugiau viešumo ir atvirumo sprendžiant šį klausimą.

Pataruoju metu latvių mažuma prie Būtingės išreiškė nepasitenkinimą, ir šį klausimą reikia skubiai spręsti. Latvija pasisako už bendrus Baltijos valstybių veiksmus, integruojantis į EB. „Mes esame vienoje distancijoje, todėl reikia ir bėgti kartu.“ Lietuva – vėliavnešys išsivadavimo pradžioje. Latvijos prezidentas, baigdamas kalbą pasakė, jog pasaulyje liko tik dvi nacijos, kurios turi tokią bendrą kalbą ir kai ką daugiau.

Latvijos Baltijos ir Šiaurės Europos reikalų ministras I. Mejieroviczius pabrėžė, kad jis dar visai neilgai užima šias pareigas. Tačiau jis visą laiką buvęs už Baltijos bendradarbiavimą – „nėra kam mūsų ginti – tai mūsų pačių reikalas“. Todėl Baltijos informacinis centras Maskvoje būtų svarbi priemonė.

Latvijos prezidentas paminėjo, jog dabartinėse valdžios struktūrose dirba apie 30 išeivių, užimančių aukštus postus. Lietuvos ministras pirmininkas A. Šleževičius pabrėžė, jog mūsų strategija – mažinti priklausomybę nuo Rusijos. Reikia koncentruoti pastangas, apsaugant rytines sienas, būtina eiti į vieningą Baltijos rinką.²⁷⁷

²⁷⁷ LR URM Europos skyriaus vedėjo P. Auštrevičiaus pro memoria apie Lietuvos Respublikos Prezidento A. Brazausko susitikimą su Latvijos Respublikos Prezidentu G. Ulmaniu, Vilnius, 1993-08-13, *URMA*, ap. 2, b. 121, 46-47.

Taigi atsirado dar vienas Baltijos valstybių bendradarbiavimo lygmuo. Periodiškus Baltijos valstybių prezidentų susitikimus palankiai vertino Vakarų Europa, Šiaurės šalys.

1993 m. rugpjūčio 17 d. Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas Vilniuje susitiko su JAV Nepaprastuoju ir įgaliočiu ambasadoriumi D. Johnsonu. A. Brazauskas pasakė, kad norėtų pasidalyti mintimis apie naujus reiškinius Lietuvos politiniame gyvenime. A. Brazauskas padėkojo už JAV valstybės sekretoriaus W. Christopherio laišką, kuriame palaikomos Lietuvos pastangos stengiantis išspręsti Rusijos kariuomenės išvedimo klausimą. Pažymėjo, kad derybos su Rusija įstrigo, Rusija nenori pradėti kalbos apie žalos atlyginimą. A. Brazauskas sakė: „Aš, kaip Lietuvos Respublikos prezidentas, negaliu ignoruoti Lietuvos piliečių valios, kuri buvo pareikšta praėjusių metų birželio mėn. referendume dėl žalos atlyginimo. Mes pasiūlome rusams, kad iš karto būtų atiduota visa minima suma, mes tik norime derybų tuo klausimu. Rusijos derybų delegacija atsisako atvykti į Lietuvą, jei mes neatsisakysime savo reikalavimo dėl žalos atlyginimo. Sunku patikėti, kad jie tikrai sustabdytų kariuomenės išvedimą. Tikimės, kad paskutiniai divizijų likučiai išeis rugpjūčio 28 d. Paruoštas 28 dienos scenarijus, tačiau neramu. Manau paskambinti B. Jelcinui ir, jei reikės, susitikti su juo, bet be sutarties pasirašymo. Siūlyčiau palikti seną sutarties redakciją, o papildomai pasirašyti deklaraciją dėl žalos atlyginimo.“

Rusijos pusė atmeta žalos klausimą, kaip derybų objektą. Be 12 sutarties punkto arba deklaracijos dėl žalos atlyginimo aš negaliu pasirašyti sutarties. Bandžiau žengti ryžtingą žingsnį gegužės mėn., bet rusai nesureagavo. Tačiau prieš keletą savaičių jie labai suaktyvėjo. Mums nenaudingas šis laukimas, nes be šios sutarties Rusija nesirašo ir kitų susitarimų: prekybinių, karinio tranzito ir kai kurių kitų, kurie jau paruošti. Svarbiausia šiuo metu mums būtų laisvosios prekybos arba palankiausio prekybos režimo sutartis, nes Rusija nuo liepos mėnesio padvigubino importo ir eksporto muitų tarifus. Santykiuose su Rusija mes dar nesinaudojome Kaliningrado koziriu, tačiau jie mums išiskolinę už elektros energiją, naudojami laisvu pasienio režimu bei tranzitu. Gali tekti iškelti ir šiuos klausimus.“

D. Johnsonas domėjosi, kokį sutarties tekstą siūlo pasirašyti Rusija, o kokį Lietuva. Ar yra požymių, kad Rusija jau stabdo kariuomenės išvedimą, kokios būtų pasekmės, jei Rusija sustabdytų kariuomenės išvedimą ir laiku neišvestų jos. A. Brazauskas paminėjo, kad kariuomenės išvedimo sustabdymo požymių jau yra. Jeigu ji laiku nebūtų išvesta, tuomet labai pablogėtų Lietuvos ir Rusijos santykiai bei pasunkėtų politinė situacija pačioje Lietuvoje.

D. Johnsonas užtikrino, kad JAV visiškai palaiko išvedimą ir stebės, kaip Rusija vykdo savo praeitų metų rugsėjo mėn. įsipareigojimus. W. Christopheris laiškus parašė ne tik P. Gyliui, bet estams, latviams ir G. Kozyrevui. JAV remia Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos pavyzdį. Ambasadorius domėjosi, ar Lietuva turėtų problemų, jei armija būtų išvesta be sutarties pasirašymo, ar pasirašys Lietuva sutartį be punkto apie žalos atlyginimą. Ar gali sutarties pasirašymo klausimą suderinti derybų delegacijos, ar tik šalių prezidentai.

A. Brazauskas atsakė, kad Lietuvai sutarties dėl kariuomenės išvedimo pasirašymas nėra būtinas, jei kariuomenė būtų išvesta. Be straipsnio apie žalos atlyginimą Lietuva sutarties nepasirašys. Galimas variantas – deklaracijos dėl žalos atlyginimo pasirašymas sykiu su sutar-

ties pasirašymu. Tai ruošiamasi aptarti su Rusijos prezidentu. A. Brazauskas pasiruošęs vykti į Maskvą susitikti su B. Jelcinu ir tartis tuo klausimu.

Susitikimo metu buvo aptartas būsimas prezidento A. Brazausko vizitas į JAV. A. Brazauskas informavo, kad rugsėjo 28 d. sakys kalbą JT Generalinės asamblėjos sesijoje. Vizito JAV metu pageidautų susitikti su JAV prezidentu B. Clintonu. D. Johnsonas informavo, kad pageidavimas susitikti su prezidentu B. Clintonu jau pasiekė Baltuosius rūmus. Ar įvyks susitikimas, priklauso tik nuo to, ar B. Clintonas turės laiko Niujorke. Prezidento B. Clintono dienotvarkė Niujorke bus žinoma artimiausiu metu, susitikimui vertėtų paruošti 2-3 klausimus, nes susitikimas, jei įvyks, bus trumpas. Ambasadorius informavo, kad Los Andžele vyks pirmoji prekybinė konferencija Lietuvos klausimais Vakarų pakrantėje, ir pakvietė prezidentą joje dalyvauti. Spalio 1 d. Prezidentas taip pat kviečiamas pasakyti kalbą Pasaulio reikalų tarybos susitikime.

Dėl Lietuvos ambasadoriaus JAV pakeitimo A. Brazauskas paaikšino, kad Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe jai atstovauti turėtų žmogus iš Lietuvos, gerai žinantis padėtį ir ginant šalies interesus. Ambasada turėtų būti išlaikoma Lietuvos, o ne išėivijos lėšomis. 50 metų ambasada atstovavo Lietuvos išėivijos interesams ir tai buvo natūralu, tačiau dabar turėtų būti atstovaujama Lietuvos interesams. A. Eidintas yra žinomas išėivijoje, istorikas, parašęs monografiją apie Lietuvos išėiviją. Būdamas JAV, prezidentas kalbės su S. Lozoraičiu, aptars ir jo tolesnio darbo klausimą.

D. Johnsonas pažymėjo, kad S. Lozoraitis turi didelį autoritetą JAV Vyriausybėje už tarnavimą Lietuvai okupacijos sąlygomis. Tačiau ambasadorius yra prezidento atstovas ir prezidento teisė rinktis savo atstovą. Keičiantis laikui keičiami ir žmonės.²⁷⁸

Nepavykus suderinti pozicijų ir susitarimo dėl Rusijos armijos išvedimo iš Lietuvos teksto 1993 m. rugpjūčio 20 d. Rusija oficialiai pareiškė sustabdanti kariuomenės išvedimą ir nutraukianti derybas, o kariuomenė bus išvesta pagal išpareigojimus, bet Rusijai palankiu metu. Rusija, pagrįsdama savo argumentaciją, pabrėžė, jog neleisianti savęs traktuoti kaip SSRS agresijos perėmėjos; Rusija esanti tik SSRS tęsėja ir nesanti niekam skolinga.²⁷⁹ Lietuvos ir Rusijos santykiai atsėidūrė visiškoje krizėje. Tai buvo paskutinis mėginimas panaudoti spaudimą Lietuvos valdžiai, kad ji pakeistų savo nuostatas. Lietuvos ir Rusijos santykiai po šių žingsnių komplikavosi.

Į Rusijos sprendimą greitai sureagavo JAV. Rugpjūčio 23 d. JAV valstybės departamento atstovas spaudai M. Mekjurius padarė pareiškimą, kuriame sakoma, kad JAV apgailestauja dėl Rusijos Vyriausybės priimto sprendimo sustabdyti Lietuvoje likusios Rusijos kariuomenės išvedimą.

„Mes taip pat susirūpinę, – sakoma pareiškime, – kad atidėtas Lietuvos prezidento vizitas į Maskvą. Tiesioginiai aukščiausio lygio Rusijos ir Lietuvos kontaktai yra svarbiausi sprendžiant šią problemą. Jungtinės Valstijos nuolat rėmė besąlygišką ir visišką Rusijos pajėgų išvedimą iš visų trijų Baltijos respublikų<...>.

Mes tvirtai tikime, kad Rusijos ir Lietuvos vyriausybių vadovai suteiks aukščiausią prioritetą

²⁷⁸Lietuvos Respublikos Prezidento A. Brazausko susitikimo su JAV Nepaprastuoju ir įgaliočiu ambasadoriumi D. Johnsonu (Vilnius) 1993-08-17 pro memoria, *URMA*, ap. 2, b. 152, l. 75-76.

²⁷⁹Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, p. 39.

sprendimui likusių klausimų, susijusių su visišku Rusijos pajėgų, kurių skaičius siekia tarp 2 ir 3 tūkst., atitraukimu iš Lietuvos iki rugpjūčio 31 d., kaip susitarta.

JAV vadovybė ragina Rusiją laikytis šio susitarimo išvesti visą savo kariuomenę iš Lietuvos iki 1993 m. rugpjūčio 31 d.²⁸⁰

Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas 1993 m. rugpjūčio 25 d. priimtame *pareiškime* pabrėžė: „<...> Mūsų pozicija šioje sudėtingoje situacijoje lieka tvirta, tačiau kartu konstruktyvi ir santūri. Aš, kaip Lietuvos prezidentas, jaučiu Lietuvos žmonių nuotaikas ir įpareigojimą padaryti viską, kas įmanoma, kad Rusijos armija kuo greičiau išeitų iš Lietuvos, neatsisakant principinių mūsų pozicijų. Lietuva pasiryžusi ieškoti abiem pusėms priimtinių sprendimų ir tęsti dialogą. Šią nuostatą remia demokratinės pasaulio valstybės ir įtakingiausios tarptautinės organizacijos. Iš mano pokalbių su prezidentu B. Jelcinu paaiškėjo, kad ir jis siekia susitarimo ginčytiniais klausimais bei Lietuvos ir Rusijos santykių pagerinimo.

Nepaisant nuskambėjusių aštrių pareiškimų, Lietuva visiškai nesuinteresuota įsivelti į „psichologinį“ ar „šaltąjį karą“ su Rusija. Tvirta ir santūri Lietuvos pozicija duoda pirmuosius rezultatus. Net paastrėjus santykiams dialogas su Maskva nenutrūko. Dabar atsiveria naujos galimybės tęsti jį, pasiekti abiem pusėms priimtinius sprendimus. Realizavus šias galimybes, Rusijos armija būtų išvesta artimiausiu laiku, o Lietuvos ir Rusijos santykiai būtų visiškai normalizuoti.²⁸¹

Europos Bendrija, tada vienijusi 12 šalių, diplomatiniais kanalais rugpjūčio 26 d. perdavė Lietuvai savo poziciją dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių ir dėl Rusijos veiksmų sustabdant armijos išvedimą iš Lietuvos. Atsiųstame dokumente buvo rašoma, kad Bendrija ir jos valstybės yra susirūpinusios dėl pranešimų apie kariuomenės išvedimo iš Lietuvos sustabdymą, taip pat dėl gana didelio Rusijos karinio kontingento buvimo Estijoje ir Latvijoje ir apgailestauja, kad Rusijai nepavyko pasiūlyti šioms valstybėms priimtinių išvedimo tvarkaraščių; Bendrija ir toliau skirs ypatingą dėmesį neatidėliotinam ir visiškam Rusijos armijos išvedimui iš Lietuvos ir kaimyninių Baltijos valstybių.²⁸²

1993 m. rugpjūčio 27 d., pirmą kartą pokario laikotarpiu teisėtai išrinkti Lietuvos, Estijos ir Latvijos prezidentai – A. Brazauskas, L. Meris ir G. Ulmanis, – susitikę Jūrmaloje, svarstė pagrindines Baltijos valstybių bendradarbiavimo kryptis ir Baltijos šalių Ministrų Tarybos formavimo, Baltijos valstybių ir Europos Bendrijos bendradarbiavimo galimybes, deklaracijos dėl bendro požiūrio į Rusijos kariuomenės išvedimą iš Baltijos valstybių projektą, bendro trijų Baltijos valstybių prezidentų laiško JTO Generaliniam sekretoriui dėl JT ekspertų tarpininkavimo derybose su Rusija projektą, susitarimo dėl laisvosios prekybos tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos projektą. Taip pat aptartas Baltijos valstybių projektas dėl bendros energetikos sistemos formavimo, Estijos, Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo nacionalinės gynybos ir saugumo klausimais, munito taisyklių suvienodinimo, Baltijos valstybių informacinio centro organizavimo

²⁸⁰ Surgailis G., *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, p. 194-195; „Rusijos kariuomenė privalo tęsti kariuomenės išvedimą“, *Lietuvos aidas*, 1993 m. rugpjūčio 25 d.

²⁸¹ „Lietuvos Respublikos Prezidento A. Brazausko pareiškimas“, Vilnius, 1993-08-23 *LRSDR RPD*, t. 3(9), p. 533.

²⁸² Žr. plačiau: Surgailis G., *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, p. 195.

Maskvoje reikalai. Susitikime buvo galutinai suderintas sutarties tekstas dėl laisvosios prekybos tarp Baltijos valstybių. Jį buvo numatyta pasirašyti Taline rugsėjo 13 d. Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybių vadovai – A. Šleževičius, V. Birkavas ir M. Laras – aptarė sritis, kuriose turi būti intensyvinamas bendras darbas. Tai energetika, transportas, krašto gynyba ir saugumas.²⁸³

Baltijos valstybių prezidentų priimtame *pareiškime* sakoma: „<...> vadovaudamiesi trišale Santarvės ir bendradarbiavimo sutartimi, pasirašyta 1934 metų rugsėjo 12 dieną, pirmąją Jungtine 1990 metų gegužės 12 dienos deklaracija ir 1990 m. birželio 6 dienos Rezoliucija,

sveikiname Kopenhagoje priimtus Europos sprendimus egzistuojančias prekybos sutartis tarp trijų Baltijos valstybių ir Europos Bendrijos plėtoti į laisvosios prekybos sutartis ir reiškiamo savo pasiruošimą nedelsiant sudaryti tokias sutartis;

patvirtiname, jog dedame vieningas pastangas skatinti tolesnį bendradarbiavimą, ir vieningai pabrėžiame, kad prieš integruodamasi į Europos Bendriją pirmiausia pačios Baltijos valstybės turi integruotis tarpusavyje, apimdamos šalių ekonominę, užsienio ir saugumo politiką, įstatymų leidybos unifikavimą ir bendradarbiavimo tarp politinių partijų bei savivaldos organų plėtojimą;

pabrėžiame savo išipareigojimus glaudžiau mūsų šalims bendradarbiauti tarpusavyje atveriant kelią tolesniam politiniam ir ekonominiam bendradarbiavimui su Europos Bendrijos šalimis pirmenybę teikiant bendrai energetikos sistemai tobulinti, ypač tiekiant gamtines dujas ir elektrą ir sujungiant šią sistemą su atitinkamomis Šiaurės bei Centrinės Europos sistemomis.“²⁸⁴

Kitame Baltijos valstybių prezidentų *pareiškime* buvo apsvarstyta situacija, susidariusi Baltijos valstybių ir Rusijos Federacijos santykiuose: „<...> Jau daugiau kaip metus Baltijos valstybės derasi su Rusija, kad susitartų dėl skubaus ir organizuoto visos Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių pagal 1992 metais Helsinkyje priimtą ESBK dokumentą. Šiose derybose Baltijos valstybės pateikė konstruktyvių pasiūlymų ir ne kartą ieškojo būdų, kaip išspręsti sunkius klausimus, susijusius su Rusijos kariuomenės išvedimu iš Baltijos valstybių teritorijos,

Bet mes pabrėžiame, jog visos trys Baltijos valstybės niekada nesiejo kariuomenės išvedimo su kokiais nors kitais klausimais, ir tikimės, kad ir Rusijos Federacija to nedarys.

Mums kelia nerimą Rusijos Federacijos neseniai priimtas sprendimas pristabdyti kariuomenės išvedimą iš Lietuvos.

Būdami atsakingi už saugumą ir stabilumą Baltijos jūros regione, mes, Baltijos valstybių prezidentai, sveikintume Rusijos pasirengimą sudaryti su Estija ir Latvija sutartis dėl kariuomenės išvedimo, numatant jose grafikus ir galutinius terminus pagal JTO Generalinės asamblėjos rezoliuciją Nr. 47/21 ir 1992 metais Helsinkyje priimtą ESBK dokumentą.“²⁸⁵ Baltijos valstybių vadovai taip pat nusiuntė laišką JTO generaliniam sekretoriui Butrosui B. Ghaliui.²⁸⁶ Susi-

²⁸³ „Prezidentai ir premjerai svarsto Baltijos šalių problemas“, *Tiesa*, 1993 m. rugpjūčio 28 d.

²⁸⁴ „Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas“, Jūrmala, 1993-08-27, *LRSDR RPD*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1994, t. 3(9), p. 533–534.

²⁸⁵ „Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas“, Jūrmala, 1993-08-27, *LRSDR RPD*, t. 3(9), p. 534–535.

²⁸⁶ „Jūsų Ekscelencija!

Turime garbės atsilipti į Generalinės asamblėjos rezoliuciją Nr. 47/21 „Dėl visiško užsienio valstybių ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos“, priimtą konsensuso pagrindu 1992 metų lapkričio 25 dieną.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

tikime buvo konstatuota, kad trijose Baltijos šalyse susiformavus prezidento institucijai, savo darbą atliko ir galėtų nustoti veikti BVT. Konkrečius trišalius bendradarbiavimo aspektus galėtų nagrinėti steigiamą Baltijos valstybių Ministrų Taryba.

1993 m. rugpjūčio 30 d. A. Brazausko ir B. Jelcino telefono pokalbyje buvo susitarta, kad Rusijos armija bus išvesta iš Lietuvos iki rugpjūčio 31 d. Tą proga Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas kreipėsi į Lietuvos gyventojus: „Šiandien, šią valandą, mes visi išgyvename ypatingą Lietuvai momentą. Galiu pranešti gerą žinią: ši rytą įvykusiame pokalbyje su Rusijos Prezidentu Borisu Jelcinu susitarta, kad Rusijos armija bus išvesta iš Lietuvos iki rugpjūčio 31 dienos.

Dabar galima aiškiai pasakyti: pasiteisino tvirtos ir kartu ramios politikos linija, kurios Lietuvos diplomatija ir aš, kaip Prezidentas, laikėmės pastarąją savaitę. Aš jaučiau ir jaučiu Lietuvos žmonių norą padaryti viską, kad Rusijos kariuomenė kuo greičiau išeitų iš mūsų žemės – neatsisakant mūsų principinės pozicijos. Ši tikslą pavyko pasiekti, nors dar prieš savaitę mūsų santykiai su Rusija buvo gerokai pašliję. Kruopštus parengiamasis darbas, nenutrūkęs kontaktas su Prezidentu Borisu Jelcinu ir pagaliau tik ką įvykęs pokalbis atnešė tą lūžį į gerąją pusę, kurio mes visi, aš esu įsitikinęs, taip laukėme.

Tai buvo geras, atviras pokalbis, kuriame mes su Prezidentu Borisu Jelcinu radome priimtina abiem pusėms kompromisą ir susitarėme dėl aukščiausio lygio susitikimo rugsėjo viduryje.

Su Rusijos prezidentu suderinome ir dvišalę deklaraciją, kurioje pabrėžiama, kad Rusijos kariuomenės išvedimas iš Lietuvos atveria naują, sakyčiau, švarų puslapį dviejų valstybių santykiuose. Atsiveria galimybės pasirašyti taip reikalingą abiem šalims sutarti dėl palankiausio režimo prekybiniuose santykiuose. Pasirašę atitinkamus susitarimus, daug aktyviau galėsime bendradarbiauti su Kaliningrado sritimi. Neliko neužfiksuotas ir žalos kompensavimo klausimas. Jis siejamas su tolesnėmis derybomis.

Šiandien aš norėčiau pirmiausia padėkoti Jums, mielieji Lietuvos žmonės. Jūsų tvirta valia gyventi laisviems, nepriklausomiems nuo svetimų galių visa laiką veikė ir mūsų diplomatijos

---

Priimdamos rezoliuciją Nr. 47/21, valstybės – Jungtinių Tautų Organizacijos narės prašė Jus panaudoti savo galimybes visos užsienio valstybės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Estijos ir Latvijos teritorijos tikslais.

Nuo to laiko, kai tapo nepriklausomos, Lietuva, Estija ir Latvija dėjo dideles pastangas, kad Rusijos Federacija taikiai, derybų pagrindu išvestų savo ginkluotąsias pajėgas iš Baltijos valstybių teritorijos, kur dabar jos yra be šių valstybių sutikimo.

Rusijos Federacija, prisijungdama prie rezoliucijos Nr. 47/21 priėmimo klausimu, patvirtino savo įsipareigojimus, kuriuos ji jau anksčiau prisiėmė, pasirašydama kaip valstybė – Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo dalyvė 1992 metų Helsinkio dokumentą.

Apgailestaujame dėl to, kad Rusijos Federacija vienašališkai pristabdė Rusijos kariuomenės išvedimą iš Baltijos valstybių. Dar didesni mūsų susirūpinimą kelia tai, kad vis dar nesudarytos sutartys dėl Rusijos ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Estijos ir Latvijos.

Jūsų Ekscelencija, mes su džiaugsmu sutikome žinią apie Jo Ekscelencijos pono Tomio Koho atvykimą į Baltijos šalis susipažinti su faktais. Mes prašome Jus taip pat apgalvoti tokią prevencinę diplomatijos priemonę, kaip specialaus pasiuntinio paskyrimas. Jis galėtų padėti mūsų valstybėms ir Rusijos Federacijai svarstyti ir spręsti visus klausimus, susijusius su Rusijos ginkluotųjų pajėgų išvedimu iš Baltijos valstybių teritorijos.

Reiškiamo Jums, Jūsų Ekscelencija, savo didžiulę pagarbą“ („Baltijos valstybių vadovų laiškas JTO Generaliniam Sekretoriui Butrosui B. Ghaluiui“, Jūrmala, 1993-08-27, *LRS DR RPD*, t. 3(9), p. 535–536).

pastangas, ir pasiektus susitarimus. Jūsų rimtis, orumas net pablogėjęs santykiams su kaimynu Rytuose leido nenukrypti į pavojingus kraštutinumus ir pasiekti šio rezultato.

Visi Lietuvos žmonės dėkingi ir pasaulio demokratinėms valstybėms bei tarptautinėms organizacijoms, veikliai parėmusiems mūsų sieki. Ir paaštrėjus padėčiai jos tvirtai palaikė Lietuvos vadovybės užimtą poziciją nenutraukti dialogo su Rusija ir ramia diplomatija siekti kompromiso. Ypač norėčiau pažymėti aiškią ir mums palankią Europos Bendrijos, Europos Tarybos, taip pat Jungtinių Amerikos Valstijų poziciją. Nuoširdus ačiū už taip mums svarbią paramą.

Ir, pagaliau, šią dieną galime tarti gerus žodžius gimstančiai demokratinėi Rusijai, jos vadovams. Pokyčiai, vykstantys Rusijoje, turi ir turės įtakos ne tik šios didžiulės valstybės kaimynams, bet ir visam pasauliui. Mes gyvybiškai suinteresuoti, kad tie pozityvūs pokyčiai, kuriuos mes šiandien ypač jaučiame, taptų negrįžtami.

Penktadienį Jūrmaloje įvykęs Baltijos Prezidentų susitikimas dar kartą pademonstravo suderintą trijų valstybių poziciją dėl Rusijos armijos išvedimo. Aš norėčiau pareikšti tvirtą viltį, kad nauja situacija Lietuvos ir Rusijos santykiuose po armijos išvedimo teigiamai paveiks ir Latvijos bei Estijos derybas su Rusija.

Mieli tėvynainiai!

Jau rytoj oriai ir geranoriškai palydėsime grįžtančius į namus Rusijos kariškius. Tai bus istorinė diena Lietuvai, palygintina su Kovo 11-ąja, kai po 54 metų pertraukos galėsime pasidžiaugti visišku mūsų valstybės suverenitetu. Ta proga kreipiuosi į jus, mielieji: pradėdami gyventi visiškai laisvi, pasistenkime būti geresni, atlaidesni vieni kitiems, visi kartu pasistenkime atsikratyti įtarumo, įtūžio, aptemdančių mūsų gyvenimą. To reikia ne tik Šventojo Tėvo Jono Pauliaus II vizito išvakarėse. To reikia visada ir mums visiems.²⁸⁷

Nors Rusija vėliau ir bandė teisinti savo nenorą ir delsimą išvesti kariuomenę nustatytu laiku, tai motyvuodama, be kita ko, ir neteisiniu savo išipareigojimų pobūdžiu, tačiau vis dėlto Baltijos valstybių diplomatijos pastangomis ir tarptautinei bendrijai palaikant, paskutiniai Rusijos kariai Lietuvą paliko 1993 m. rugpjūčio 31 d.²⁸⁸, o iš Latvijos ir Estijos – 1994 m. rugpjūčio 31 d.²⁸⁹

²⁸⁷ Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pareiškimas, Vilnius, 1993-08-30, *LRS DR RPD*, t. 3(9), p. 537-538; *Rusijos kariuomenės išvedimas iš Lietuvos dokumentuose*, Balaišis A., Surgailis G., sudar., Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 412-413.

²⁸⁸ Lietuvos valdžiai leidus, šalyje liko tik nedideli dviejų Rusijos sandėlių su artilerijos sviediniais apsaugos būriai Radviliškio rajone.

Dėl to sutiko Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministras Rusijos gynybos ministro P. Gračiovo 1993 m. gegužės 18–19 d. vizito į Vilnių metu. Lietuvos ministras sutiko, kad artilerijos sviedinių atsargos iš sandėlio Radviliškio rajone būtų išgabentos jau po Rusijos kariuomenės išvedimo termino – iki 1993 m. gruodžio 31 d. Paskutinis dalinys iš Radviliškio sprogmenų saugyklos išėjo tik 1993 m. lapkritį. Bet dėl politinių sumetimų ta gaišatis tada nebebuvo keliami viešumon. Taigi oficialiai Rusijos armija buvo išvesta iš Lietuvos 1993 m. rugpjūčio 31 d.

²⁸⁹ 1994 m. gruodžio 7 d. JTO Generalinė asamblėja apsvarstė kariuomenės išvedimą iš Baltijos valstybių, vykdant ankstesnę jos rezoliuciją Nr.48/18, priimtą 1992 m. lapkričio 25 d. Rusijos atstovas S. Lavrovas pranešė, kad nuo 1992 m. kovo iki 1994 m. rugpjūčio iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos išgabenta daugiau kaip 100 tūkst. kariškių, 30 tūkst. jų šeimų (o tai dar apie 105 tūkst. žmonių), 41,5 tūkst. vienetų technikos, apie 700 tūkst. tonų karinių atsargų, išplaukė 230 karo laivų.

„Lietuvos, Latvijos ir Estijos sutarčių su Rusija dėl kariuomenės išvedimo skirtumai.

Lietuvai pavyko susitarti su Rusija dėl labai ankstyvo – 1993 m. rugpjūčio 31 d. – kariuomenės išvedimo termino, o

Europos Bendrija ir jos valstybės 1993 m. rugsėjo 1 d. priimtame pareiškime dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos sveikino tai, kad „vadovaujantis 1992 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos ir Rusijos sutartimis, 1993 m. rugpjūčio 30 d. bendra Lietuvos ir Rusijos deklaracija ir ESBK Helsinkio baigiamojo akto 15 dalimi, baigtas Rusijos kariuomenės išvedimas iš Lietuvos. Jos vertina Rusijos ir Lietuvos, ypač prezidentų B. Jelcino ir A. Brazausko, pastangas, dėtas šiomis dienomis, išspręsti su kariuomenės išvedimu susijusias problemas. Bendrija ir jos valstybės narės palankiai žiūri į pasiūlytą prezidentų B. Jelcino ir A. Brazausko susitikimą. Jos tikisi, kad išvedus kariuomenę, Rusija ir Lietuva galės pradėti naują savo dvišalių santykių etapą. Jos tikisi, kad kariuomenės išvedimas iš Lietuvos prisidės prie Šiaurės Europos stabilumo ir saugumo didinimo.

Dabar Bendrija ir jos valstybės narės tikisi, kad Rusija sudarys ir įgyvendins pradinio ir galutinio kariuomenės išvedimo iš Estijos ir Latvijos tvarkaraščius, remdamasi ESBK Helsinkio baigiamuoju aktu ir nesiedama to su kitomis problemomis. Bendrija ir jos valstybės narės reikalauja, kad kiekviena atskirai – Rusija, Estija ir Latvija – visas problemas, susijusias su kariuomenės išvedimu, išspręstų konstruktyviu ir lanksčiu dialogu, visų pirma aukščiausiu politiniu lygiu.“²⁹⁰

Lietuvos prezidentas A. Brazauskas rugsėjo 3 d. laiške JAV prezidentui B. Clintonui rašė: „Lietuvos gyventojai prieš kelias dienas pažymėjo istorinę įvykį – iš Lietuvos išvyko paskutinis Rusijos kariuomenės ešelonas. Ta proga norėčiau padėkoti Jums už nepaprastai veiksmingą paramą, įgyvendinant teisėtus Lietuvos žmonių siekius. Aiški ir nedviprasmiška JAV pozicija leido mums tvirtai jaustis net ir sunkiausiais derybų su Rusija momentais.

Manau, kad Lietuvos laimėjimas sukuria gerą precedentą ir priartina tą laiką, kai Rusijos kariuomenė paliks Estiją ir Latviją. Džiugu pažymėti, kad pastaruoju laiku stiprėja Baltijos

Latvija ir Estija susitarė tik dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš jų teritorijos iki 1994 m. rugpjūčio 31 d.

Latvijos ir Estijos sutartys su Rusija dėl kariuomenės išvedimo buvo pasirašytos joms nepalankesnėmis sąlygomis, kai kariuomenė iš Lietuvos jau buvo pasitraukusi prieš metus. Nors jos išvedimas iš Latvijos ir Estijos faktiškai jau buvo besibaigęs, bet Rusija jai priimtino turinio sutarčių pasirašymą traktavo kaip išvedimo pabaigos sąlygą.

Pasirašytuose susitarimuose su Latvija ir Estija dėl kariuomenės išvedimo Rusijai pavyko pasiekti kai kurių nuolaidų, kurių nepavyko pasiekti susitarimuose su Lietuva. Sutartyse su Latvija ir Estija kalbama apie laikinąjį teisinį kariuomenės statusą ir pažymima, kad šiomis sutartimis sudaromi jos išvedimo sutartiniai pagrindai, su kuo Lietuva nebuvo sutikusi.

Latvijos ir Estijos sutartyse dėl Rusijos kariuomenės išvedimo buvo pripažintos tam tikros okupacinės kariuomenės teisės į nekilnojamąjį turtą šių valstybių teritorijoje.

Latvijai teko išsipareigoti leisti Rusijai dar ketverius metus – iki 1998 metų pabaigos eksploatuoti Skrundos karinę radiolokacinę stotį.

Sutartyse su Estija ir Latvija dėl kariuomenės išvedimo Rusijai pavyko įtvirtinti kai kurias šiose šalyse paliktų jos karinių pensininkų teises ir privilegijas. Lietuva tokių išsipareigojimų nėra prisiėmusi. Rusijai pavyko gauti net ESBO garantijas, kad bus apsaugotos sutartyje įtvirtintos Latvijoje paliktų 87 tūkstančių buvusių okupacinės kariuomenės kariškių ir jų šeimų narių teisės.

Lietuvos susitarimų su Rusija dėl kariuomenės išvedimo ratifikavimas nebuvo numatytas. Latvijos ir Estijos sutartys turėjo būti ratifikuotos jų parlamentų. Sutartys ratifikavimui buvo pateiktos jau išvedus Rusijos kariuomenę, t.y. jas įvykdžius” (Žr.: Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 45, 80).

²⁹⁰ „Pareiškimas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos”, Briuselis, 1993-09-01, *Europos Sąjungos santykių dešimtmėtis: faktai ir komentarai, 1990-1999*, p. 107.

valstybių solidarumas. Visos trys šalys, kad ir susidurdamos su ekonominiais sunkumais, nuosekliai įgyvendina demokratines reformas, siekia integracijos su Europos Bendrija ir į kitas Europos politines, ekonomines bei saugumo struktūras.

Esu įsitikinęs, kad Rusijos kariuomenės išvedimas iš Lietuvos atveria geras Lietuvos ir Rusijos santykių perspektyvas. Būsimas mano susitikimas su Rusijos prezidentu B. Jelcinu pažymės naują mūsų tarpusavio santykių etapą. Asmeniniai valstybių vadovų susitikimai visada turėjo ir turi lemiamą reikšmę tarpvalstybiniuose santykiuose.

Dar kartą leiskite padėkoti, gerbiamas presidente, už Jūsų poziciją ir paramą, kurią mes nuolat jaučiame.²⁹¹

1993 m. rugsėjo 10 d. LR Seimas *pareiškime JTO ir visų šalių parlamentams dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos* pažymėjo, „jog Rusijos Federacija įvykdė 1992 m. rugsėjo 8 d. Maskvoje pasirašytą įsipareigojimą išvesti buvusios SSRS kariuomenės dalinius iš Lietuvos teritorijos iki 1993 m. rugpjūčio 31 dienos. Prie tolesnio dviejų šalių santykių normalizavimo neabejotinai prisidės jau sutartos tolesnės derybos žalos Lietuvai atlyginimo, ekonominių ryšių reguliavimo ir kitais klausimais. Svetimos kariuomenės besąlygiškas greitas išvedimas iš Latvijos ir Estijos teiks daugiau saugumo Lietuvai ir jos žmonėms, prisidės, kad visi Baltijos jūros kraštai virstų tvirtos taikos, tarptautinio stabilumo ir vaisingo bendradarbiavimo regionu.“²⁹²

Baltijos Asamblėjos 3-iojoje sesijoje (1993 m. spalio 31 d. Taline) priimtoje *rezoliucijoje* pažymima: „Mes, laisvuose demokratiniuose rinkimuose išrinktų trijų Baltijos valstybių parlamentų atstovai, pareiškiamo, kad šiandieną, praėjus daugiau kaip dvejiems metams po mūsų valstybių nepriklausomybės atkūrimo, iš Estijos ir Latvijos teritorijų dar neišvesta svetima kariuomenė.“

1992 m. lapkričio 25 d. JTO Generalinė asamblėja vienbalsiai priėmė rezoliuciją „Dėl visiško svetimos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių“, kuri įvykdyta tik Lietuvos Respublikos atžvilgiu.

Baltijos Asamblėja pabrėžia, kad Rusija dar nesudarė sutarčių dėl savo kariuomenės išvedimo iš Estijos ir Latvijos.

Baltijos Asamblėja reiškia didžiulį nepasitenkinimą tuo, jog JTO Generalinės asamblėjos rezoliucija 47/21, 1992 metų Helsinkio susitikimo pareiškimai ir daugelis kitų dokumentų taip ir liko popieriuje, neįkūniję realių rezultatų.

Baltijos Asamblėjos nuomone, kad būtų žengtas pirmas žingsnis šiems dokumentams vykdyti reikėtų pasiekti susitarimą dėl nedelsiamo Rusijos armijos išvedimo iš Estijos ir Latvijos.

Baltijos Asamblėja yra tos nuomonės, kad oficialaus JTO tarpininko derybose tarp Rusijos ir Latvijos bei derybose tarp Rusijos ir Estijos paskyrimas būtų reikšmingas indėlis šiam tikslui

²⁹¹ Surgailis G. *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990-1993-ieji*, p. 204.

²⁹² Lietuvos Respublikos Seimo pareiškimas „Jungtinių Tautų Organizacijai ir visų šalių parlamentams dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos“, Vilnius, 1993-09-10, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 47-927, [136](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.rezult_l?p_nr=&p_nuo=&p_iki=&p_org=&p_drus=&p_kalb_id=1&p_title=&p_text=&p_pub=1&p_met=1993&p_lnr=47&p_denr=927&p_es=0&p_rus=1&p_tid=&p_tkid=&p_t=0&p_tr1=2&p_tr2=2&p_gal=, 2008-08-15.</p></div><div data-bbox=)

pasiekti.

Baltijos Asamblėja taip pat mano, kad esant politinei valiai, Rusijos kariuomenę būtų galima išvesti per du mėnesius.²⁹³

Vakarų politinę paramą dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Latvijos ir Estijos taip pat demonstravo JAV prezidento B. Clintono vizitas į Rygą bei ten 1994 m. liepos 6 d. įvykęs jo susitikimas su Latvijos, Lietuvos ir Estijos vadovais. JAV prezidentas pabrėžė, kad Rusijos kariuomenės išvedimas negali būti siejamas su jos keliamu rusų teisių klausimu. Šio vizito metu JAV prezidentas taip pat pranešė, kad Skrundos radarui išmontuoti JAV skirs 4 mln. USD, o branduoliniams reaktoriams uždaryti Paldiskyje – dar 2 mln. USD. Be to, vizito Rygoje metu JAV prezidentas pažymėjo, kad JAV 50 metų nepripažino Baltijos valstybių okupacijos ir toliau jas remia. Jis sakė: „Mes su jumis. Mes jums padėsime.“²⁹⁴ (Plačiau apie šį vizitą rašoma 2-me skyriuje).

Trijų Baltijos valstybių prezidentai 1994 m. rugpjūčio 31 d. bendrame *pareiškime* įvertino kariuomenės pasitraukimą iš Latvijos ir Estijos kaip visai Europai atmintiną datą: „Rugpjūčio 31 d. yra ypatinga diena trims mūsų šalims, mūsų artimiausiam kaimynui Rytuose ir visai Europai. Galutinai išvedus Rusijos karines pajėgas iš Estijos ir Latvijos, mūsų trys tautos vėl tapo tikromis savo likimo šeiminkėmis pirmą kartą po 1940 metų. Dabar galime perorientuoti savo pastangas mūsų demokratinėms institucijoms stiprinti ir mūsų žmonių gyvenimo sąlygoms gerinti.

Tai taip pat esminė diena ir mūsų Rytų kaimynei Rusijai. Užbaigusi savo kariuomenės išvedimą iš mūsų šalių, Rusija priartėjo prie tarptautinio elgesio normų. Šis žingsnis savo ruožtu turėtų padėti užtikrinti geresnių santykių plėtojimą tarp jos ir mūsų trijų šalių. Tai atspindi visų mūsų regiono tautų interesus.

Rugpjūčio 31-oji lygiai taip pat svarbi ir visai Europai, nes Rusijos kariuomenė išvesta ne tik iš mūsų šalių, bet ir iš Vokietijos. Šie du žingsniai ir tai, kad jie vyksta tą pačią dieną, mūsų tvirtu įsitikinimu, sustiprins stabilumą Europoje ir padės pasiekti bendras Europos vertybes, dėl kurių mūsų žmonės taip ilgai kovojo.“²⁹⁵

1.7. Naujas bendradarbiavimo turinys

Atkūrus nepriklausomybę ir sėkmingai sprendžiant okupacinės kariuomenės išvedimo klausimus, šios problemos ėmė užleisti prioritetinę vietą kitoms kasdienio Baltijos valstybių bendradarbiavimo sritims.

1993 m. rugsėjo 21 d. Rygoje įvyko Latvijos, Estijos ir Lietuvos prezidentų pasitarimas Rygoje. Jame buvo aptariamos Baltijos valstybių bendradarbiavimo, konkrečių struktūrinių formų įteisinimo priemonės, taip pat derinamos pozicijos ir veiksmai prieš Baltijos šalių prezidentų vizitą į JTO Generalinę asamblėją Niujorke. Jūrmaloje Baltijos valstybių prezidentai pasirašė

---

²⁹³ „Baltijos Asamblėjos rezoliucija“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 5.

²⁹⁴ Stankevičius Č. V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, p. 48.

²⁹⁵ „Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas“, 1994-08-31, Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos Prezidento dokumentai. Konstitucinio teismo nutarimai (toliau – *LRS DR RPD KTN*), Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995, t. 4(10), p. 861-862.

bendrą pareiškimą, kuriame ketina nustatyti Baltijos Tarybos statusą, paruošti šios institucijos nuostatus ir sukurti teisinius bei politinius Tarybos darbo pagrindus. Numatyta sudaryti ekspertų grupę, į kurią įeis visų trijų valstybių atstovai.²⁹⁶ Įvertindami būsimą galimybę kalbėti JTO Generalinėje asamblėjoje, prezidentai aptarė Baltijos regiono saugumo reikalus, Lietuvos, Latvijos ir Estijos integravimąsi į Europos Bendriją. Svarstydami rugsėjo 27 d. įvyksiantį susitikimą su JAV prezidentu B. Clintonu, prezidentai pabrėžė būtinybę pranešti jam apie tikrąją padėtį Baltijos valstybėse ir jų santykius su Rusija. Prezidentai taip pat aptarė Rusijos kariuomenės išvedimą ir jos norą išsaugoti Baltijos valstybėse savo strateginius objektus.²⁹⁷

Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai ruošėsi vykti į JT Generalinės asamblėjos 48-ąją sesiją, kurios metu rugsėjo 27 d. buvo numatytas susitikimas su JAV prezidentu B. Clintonu. Prezidentai aptarė, ką reikėtų pirmiausia pabrėžti informuojant apie padėtį Baltijos šalyse, jų santykius su Rusija. Taigi Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas, kuris nuo 1991 m. rudens buvo pasyvus, vėl suaktyvėjo. Nuolat susitikdavo parlamentarai, vyriausybių vadovai, užsienio reikalų ministrai. Buvo pasirašyta ir ratifikuota trišalė laisvosios prekybos sutartis, memorandumas dėl konsulinių santykių sureguliuavimo ir Baltijos valstybių bendros vizų erdvės. Kartu paaiškėjo, kad institucijų susitikimai menkai derinami, daug priimtų nutarimų neskubama vykdyti.

1993 m. rugsėjo 27 d. JAV prezidentas susitiko (JAV misijos Niujorke patalpose) su Estijos prezidentu L. Meriu, Latvijos prezidentu G. Ulmaniu ir Lietuvos prezidentu A. Brazausku. Pastarąjį lydėjo Lietuvos ambasadorius JAV S. Lozoraitis ir ambasadorius JT A. Simutis. Pasak ambasadoriaus S. Lozoraičio, susitikime daugiausia kalbėjo Estijos prezidentas L. Meris, turėjęs tarti žodį visų Baltijos prezidentų vardu. Jis ir Latvijos prezidentas G. Ulmanis prašė JAV politinės pagalbos dėl Rusijos kariuomenės išvedimo.

Susitikimo metu JAV prezidentas pasveikino Lietuvą Rusijos armijos išvedimo proga ir pabrėžė, kad tai pasiekta santūrios diplomatijos dėka. B. Clintonas ne kartą dėl to kalbėjosi su B. Jelcinu, o ypač reikšmingas pareiškimas dėl Rusijos armijos išvedimo iš Baltijos valstybių buvo paskelbtas Vakarų šalių viršūnių susitikime Vankuveryje. A. Brazauskas pabrėžė, kad Vakarų valstybės turėtų labiau paremti Lietuvos pastangas išsivaduoti iš vienpusiškos priklausomybės perkant energiją ir žaliavas iš Rytų. B. Clintonas žadėjo įdėmiau išnagrinėti šią problemą. Trijų Baltijos valstybių prezidentai informavo B. Clintoną apie vis glaudesnę Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimą, pabrėžė būtinumą kuo greičiau išvesti Rusijos kariuomenę Latvijos ir Estijos.

Prezidentas A. Brazauskas, dėkodamas prezidentui B. Clintonui už tvirtą ir aktyvią paramą Rusijos kariuomenės išvedimo klausimu, sakė: „JAV subalansuota politika Baltijos šalių regione buvo labai sėkminga ir tame yra didelis prezidento Clintono indėlis.“

Kariuomenės išvedimas iš Lietuvos yra tik pirmas etapas užvedant Rusijos armiją iš Baltijos valstybių. Mes tikimės tolesnio JAV dėmesio ir paramos sprendžiant šią problemą.

Lietuva suinteresuota racionaliai plėtoti savo santykius su Rytais, ypač su Rusija. Mums labai svarbūs žalos, padarytos okupacijos metais, atlyginimo klausimai.

²⁹⁶ „Statment we three Prezidents of Estonia, Latvia and Lithuania”, Ryga, 1993-09-21, *LRPKA*, ap. 2, b. 14, l. 71.

²⁹⁷ „A. Brazauskas išvyko į Rygą”, *Tiesa*, 1993 m. rugsėjo 22 d.; „Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų pareiškimas”, *Tiesa*, 1993 m. rugsėjo 23 d.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Lietuvos visuomenė susirūpinusi ir dėl Rusijos karinio tranzito per Lietuvos teritoriją. Lietuva pasiryžusi atsižvelgti į Rusijos ir Vakarų interesus, tačiau karinis tranzitas yra potencialiai pavojingas mūsų valstybės saugumui. Lietuvai reikalingos saugumo garantijos. Labai pageidautina JAV parama organizuojant šį tranzitą. Visos Europos stabilumui labai svarbi Kaliningrado srities demilitarizacija.

Lietuvoje politinė situacija yra stabili. Ją užtikrina: demokratinė valdžių kaita, stabili Seimo (parlamento) dauguma, užsienio politikos perimamumas ir tęstinumas, Konstitucinio teismo veikla, politinio ekstremizmo nebuvimas, laisvos spaudos funkcionavimas, laisva opozicijos (lyderis V. Landsbergis) veikla, rimtų socialinių konfliktų nebuvimas.

Lietuvoje vyksta ekonomikos reforma: vykdoma privatizacija, įvedus nacionalinį piniginių vienetą (litą) sustabdyta infliacija, funkcionuoja komercinių bankų sistema, liberalizuoti muitai, atsisakyta licencijų, ėmė veikti vertybinių popierių birža, mokesčiai žemesni nei Europoje, vykdoma investicijų apsauga.

Mums svarbu nepatekti į didesnę ekonominę priklausomybę nuo Rusijos ir išvengti situacijos, kuri susiklostė Baltarusijoje ir Ukrainoje. Pastarųjų valstybių politikai įtakos turi milžiniškos skolos Rusijai. Lietuvai reikalinga parama, kuri įgalintų pirkti energijos nešėjus, o ypač apsirūpinti branduoliniu kuru, išvengiant Rusijos monopolio.

Lietuvai labai svarbūs integravimosi į Europos politines, ekonomines, saugumo ir gynybines struktūras klausimai. Reikalinga aiškesnė Vakarų pozicija.

Baltijos valstybės stiprina savo bendradarbiavimą. Ateityje tarptautiniuose santykiuose norėčiau matyti Baltijos valstybes – kaip vieningą junginį.²⁹⁸

Prezidentas B. Clintonas prisiminė, jog augo mieste, kur gyveno kelios lietuvių ir latvių šeimos, ir jam didelį įspūdį palikęs jų patriotiškumas. B. Clintonas taip pat pažadėjo politinę pagalbą dėl rusų kariuomenės išvedimo iš Latvijos ir Estijos.

Baltijos valstybių prezidentai įteikė kreipimąsi prezidentui B. Clintonui, pabrėždami „*Laisvosios Europos*“ ir „*Amerikos balsas*“ radijo laidų svarbą ir prašydami tęsti transliacijas. A. Brazauskas įteikė B. Clintonui dovanų didelį gintaro gabalą. Po susitikimo JAV prezidentas kartu su Baltijos valstybių vadovais nuvyko į JT būstinę, kur generalinis sekretorius B. Galis surengė pietus valstybių lyderiams, atvykusiems į Generalinės asamblėjos sesiją.²⁹⁹

JT Generalinės asamblėjos 48-ojoje sesijoje prezidentas A. Brazauskas kalbėjo: „... Lietuvos balsas tarptautinėje bendrijoje, slopintas pusę amžiaus, jau kelerius metus laisvai ir garsiai skamba visame pasaulyje. Turinti gilias, XIII šimtmetį siekiančias valstybingumo tradicijas, Lietuva atgavo nepriklausomybę mūsų šalies žmonių pasiryžimo, esmingų pokyčių pasaulyje ir tarptautinės paramos dėka. Mūsų valstybė įtvirtina demokratiją, gerbia žmogaus ir mažumų teises, laisvos rinkos ekonomikos pagrindu siekia užtikrinti socialinį progresą ir aukštesnį gyvenimo lygį. Tuo mes, dalyvaudami Jungtinių Tautų ir daugelio tarptautinių organizacijų veik-

²⁹⁸ A. Brazausko pokalbio tezės susitikime su JAV prezidentu B. Clintonu, Niujorkas, 1993-09-27, *LRPKA*, ap. 2, b. 14, l. 91.

²⁹⁹ „A. Brazausko susitikimai JAV“, *Tiesa*, 1993 m. rugsėjo 28 d.

loje, prisidedame prie pasaulio keitimosi į gerąją pusę.

Mes turime galimybę išsakyti savo problemas ir gauti paramą ne tik Jungtinėse Tautose, bet ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje, Europos Taryboje, Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo taryboje, kitose tarptautinėse organizacijose. Vis didėjančią tarptautinių organizacijų poveikį demokratijos ir laisvosios rinkos kūrimo procese Lietuva pajuto ir nustatydama draugiškus santykius su kitomis valstybėmis. Tikimės, kad Jungtinių Tautų pasaulinės konferencijos – Gyventojų ir plėtros konferencija, Socialinio vystymosi viršūnių konferencija ir Ketvirtoji moterų konferencija turės poveikį šių rūpimų klausimų sprendimui.

Po parlamentinių rinkimų praėjusį rudenį Lietuvoje pasikeitė valdžia. Tačiau išliko būdingas demokratinėms valstybėms užsienio politikos tęstinumas. Prioritetinėmis mūsų politikos kryptimis lieka glaudesnis bendradarbiavimas su Baltijos valstybėmis – Latvija ir Estija, taip pat ir su Šiaurės Europos šalimis, įsijungimas į Europos politines, ekonomines, saugumo ir kultūrinės erdves. Lietuva ypač siekia turėti draugiškus ir abipusiškai naudingus santykius su kaimynais – Rusija, Lenkija, Baltarusija. Lietuva remia prezidento B. Jelcino pastangas stabilizuoti politinę padėtį šalyje ir išlaikyti reformų kursą. Šios mūsų pozicijos iš esmės sutampa ir su didžiųjų demokratinų valstybių pozicija Rusijos atžvilgiu.

Lietuva, kaip ir kitos valstybės, ieško savo vietos naujajame Europos žemėlapyje. Mes savo žvilgsnį kreipiame į glaudesnę Baltijos jūros regiono valstybių bendradarbiavimą. Svarbus tokio bendradarbiavimo ir Lietuvos santykių su Rusija aspektas – mūsų ryšiai su Kaliningrado sritimi. Lietuvos, kaip ir, matyt, kitų regiono valstybių, interesas yra laipsniškas šios srities demilitarizavimas, plečiantis joje laisvos prekybos zoni, didėjančią tarptautinių organizacijų, ypač Europos Bendrijos, įtakai. Ateityje Baltijos jūros pakrantės turėtų būti laisvos nuo ginklų. O jau dabar reiktų imtis pasitikėjimą ir saugumą didinančių priemonių. Laipsniškas Baltijos regiono tautų ir valstybių suartėjimas, geri santykiai su kaimynais – ši mūsų pasirinkta kryptis turėtų vesti į Europos Bendriją bei prisidėti prie stabilumo senajame žemyne įtvirtinimo...>.

Atkūrusi nepriklausomybę Lietuva vėl tampa besivienijančios Europos procesų dalyve. Lietuva yra atvira bendradarbiavimui su Vakarais ir Rytai ir čia mato savo perspektyvą.

Nepaisant mus skiriančių didelių atstumų, Lietuvai ypatingą reikšmę turėjo ir turės santykiai su Jungtinėmis Valstijomis. Mes dėkingi JAV už ilgus dešimtmečius nuosekliai vykdytą Lietuvos inkorporacijos į TSRS nepripažinimo politiką. Mūsų valstybes sieja gausi lietuvių išėivija, atradusi prieglobstį naujajame žemyne. Mes vertiname glaudų JAV bendradarbiavimą su Europa, tarp jų per Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos bei NATO struktūras, ir nuoširdžiai linkime sėkmės Vašingtono pastangoms stabilizuoti padėtį besikeičiančiame pasaulyje, skatinti pokomunistinių šalių žengimą į demokratiją ir laisvąją rinką.

Mes kreipiamės į Jungtines Tautas prašydami paramos ginant mažųjų valstybių interesus. Vis labiau unifikuoto pasaulio ateitis – demokratija ir laisvų tautų įvairovė. Tarptautinė bendrija turėtų būti pasiruošusi jėga ginti ir nedidelių, ir visai mažų tautų suverenitetą. Kaip pabrėžė neseniai Lietuvoje viešėjęs popiežius Jonas Paulius II, „didžiųjų valstybių interesai niekada neturi priversti mažos valstybes tapti svetimos galios satelitu“.

1. BALTIJOS VALSTYBIŲ TARYBOS VEIKLA ATKURIANT IR ĮTVIRTINANT LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS VALSTYBINGUMĄ

Nepaisant drebinančių pasaulį konfliktų, į šį rūmą Niujorke pastaruoją metu ateina ir geros žinios. Rugsėjo 31-ąją iš Lietuvos, vykdant ir 1992 metų Generalinės asamblėjos rezoliuciją 47/21, buvo išvesti paskutiniai Rusijos kariuomenės daliniai. Naudodamasis proga, norėčiau padėkoti visų – didelių ir mažų – valstybių, parėmusių mūsų teisėtą siekį, atstovams. Nuoširdžiai dėkoju ir Jungtinių Tautų Organizacijai, generaliniam sekretoriui Butrosui B. Galiui, įdėmiai sekusiam prisiimtų įsipareigojimų dėl kariuomenės išvedimo vykdymą ir siuntusiam į Vilnių leliamam laikotarpiui savo atstovą ambasadorių T. Kohą. Mes džiaugėmės, kai jis, suspėjęs į Rusijos kariuomenės išvedimo iškilmes, pareiškė, kad Lietuvoje darbas atliktas, lieka padirbėti kitose Baltijos valstybėse.

Didelė valstybė taikiai, nekeldama ultimatyvių reikalavimų ir sąlygų, išveda savo kariuomenę iš mažos. Akivaizdu, kad pasaulis gyvena nauju laikotarpiu, kai tarptautinių pastangų dėka, vadovaujantis Jungtinių Tautų principais, taikiai galima sureguliuoti ir opiausias problemas. Lietuva ir Rusija, nepaisydamos paskutinį momentą iškilusių sudėtingumų, ramios ir išlaikytos diplomatijos dėka šiuo principiniu klausimu sugebėjo susitarti. Man buvo malonu ne kartą dalykiškai ir nuoširdžiai kalbėtis su prezidentu B. Jelcinu. Dabar mūsų valstybių santykiuose atverčiamas naujas, švarus puslapis. Žinoma, Lietuvos derybų su Rusija dienotvarkėje ir toliau lieka žalos, padarytos okupacijos metais, atlyginimo klausimai.

Rusijos kariuomenė dar yra Estijoje ir Latvijoje. Tikimės, kad padedant Jungtinėms Tautoms pavyks išspręsti šią tarptautinę problemą ir tuo pačiu sutvirtinti stabilumą regione.

<... Todėl iš šios aukštos tribūnos pasakysiu atvirai. Jaučiame pasaulio bendrijos dėmesį ir paramą, tačiau jos aiškiai nepakanka. Ir autoritetingiausios tarptautinės organizacijos stokoja, mūsų manymu, veiksmų derinimo bei iniciatyvos efektyvesnei pagalbai...>

<... Jau kelerius metus ir Europoje, ir Naujajame pasaulyje sklendo naujo „Maršalo plano“ idėja, tačiau ji niekaip nematerializuojama. O juk investicijos į Vidurio bei Rytų Europos šalis – turiu galvoje ne tik finansines – būtų tikrai investicijos į visų mūsų ateitį. Didesnė ir efektyvesnė parama demokratinėms pokomunistinių valstybių jėgoms reikštų leliamą pagalbą pasauliui visiškai užkasant totalitarizmo ir diktatūrų, tiek kamavusių žmoniją XX amžiuje, palaikus.

<... Lietuvai labai rūpi dabartinė Jungtinių Tautų Organizacijos finansinė krizė. Mes nesame jai abejingi. Lietuva tvirtai pasiryžusi išpildyti savo įsipareigojimus šiai Organizacijai ir esame jau parodę savo pasirengimą juos įvykdyti. Lietuva galėtų dar tvirčiau remti šios Organizacijos veiklą, jei nereikėtų jau trečius metus pakartotinai svarstyti sunkiai sprendžiamos mokesčių problemos. Mūsų delegacija kartu su kitomis panašioje padėtyje atsidūrusiomis šalimis jau ne kartą siūlė būdų šiai problemai spręsti. Tačiau noriu pabrėžti – Lietuvos pozicija buvo ir lieka ta pati. Mokesčiai turi būti nustatomi vadovaujantis valstybės pateikta statistika, atsižvelgiant į jos pajėgumą mokėti ir, svarbiausia, neprasižengiant principui, jog visoms valstybėms turi lygiai galioti ta pati mokesčių skaičiavimo metodologija. Stengdamiesi užtikrinti šiuos principus ir galutinai pasiekti šios problemos sprendimą esame pasiruošę pasidalyti idėjomis su visomis valstybių delegacijomis ir tikimės visų bendradarbiavimo.

Aš remiu mūsų idėją, išsakytą čia, Jungtinėse Tautose, lygiai prieš metus, kad Saugumo

Tarybą galėtų papildyti nauji nuolatiniai nariai. Lietuva ne tik remia taikos palaikymo operacijas, bet ir pasirengusi jose dalyvauti, tapti karinius dalinius teikiančia šalimi.

<... Šioje salėje ypač jaučiamas artėjančio XX amžiaus alsavimas. Žmonija dviejų tūkstantmečių sandūroje lemtingai susiduria su gresiančiomis jos egzistencijai globalinėmis problemomis – ekologinėmis, socialinėmis, dvasinėmis; dar nepanaikinta branduolinė grėsmė. Prieš jas, atrodytų, nublanksta atskirų šalių ar regionų problemos. Bet nemanyčiau, kad taip yra iš tikrųjų. Kiekvienas žingsnis pažangos link kad ir nedidelėje šalyje ar tarpvalstybiniuose santykiuose mažina ir globalinių konfliktų galimybes. Ir atvirksčiai. Todėl drįsčiau tvirtinti, kad išvedus Rusijos kariuomenę iš Lietuvos laimėjo ne tik dvi valstybės. Visas pasaulis tapo kiek geresnis, teisingesnis, susilpnėjo virš jo kybančios grėsmės...>.³⁰⁰

1993 m. spalio 27 d. Rygoje Lietuvos, Latvijos ir Estijos užsienio reikalų ministrai – P. Gyls, G. Andrejevs ir T. Velliste susitiko su JAV valstybės sekretoriumi W. Christopheriu G. Andrejevs pažymėjo, kad niekas pasaulyje nėra susidūręs su tokia problema, kaip Latvija ir Estija – tai nacijos išlikimo problema. Antrasis pasaulinis karas Baltijos valstybių teritorijoje baigėsi gerokai vėliau nei mūšiai frontuose, o jo pasekmės iki šiol nepašalintos. Ministras pareiškė viltį, kad šios dienos diskusijos padės JAV labiau suprasti Baltijos šalis. JAV valstybės sekretorius padėkojo už šiltą priėmimą ir pažymėjo, kad tai labai svarbus vizitas jam asmeniškai ir JAV, o delegacija norėtų padiskutuoti keletu klausimų: Rusijos armijos išvedimas, demokratizacijos procesas rinkos kūrimo laiku, socialiniai klausimai. W. Christopheris pažymėjo, kad JAV skatina Rusiją išvesti kariuomenę kiekvienu galimu momentu, tai buvo daroma ir jų paskutinio susitikimo su Jelcinu ir Kozyrevu metu. Buvo siūloma Jelcinui susitikti su Estijos ir Latvijos prezidentais. Sekretorius pažymėjo, kad abi pusės turi atmesti visas šalutines problemas ir dirbti būtent armijos išvedimo datos nustatymo kryptimi. Jo nuomone, reikia pasirašyti kariuomenės išvedimo sutartį ir abiem pusėms reikia daryti nuolaidas. W. Christopheris informavo, kad JAV skiria 160 mln. dolerių fondą išvedamai kariuomenei ir pasidomėjo, kokį geriausią būdą skatinti Rusijos armijos išvedimą mato Baltijos užsienio reikalų ministrai.

Estijos užsienio reikalų ministras T. Velliste padėkojo už JAV nepripažinimo politiką ir paramą išvedant Rusijos armiją ir pažymėjo, kad JAV skiriami pinigai geriau, pigiau ir efektyviau būtų panaudoti Estijos statybininkų statant gyvenamąjį plotą išvedamai armijai, be to, tai kartais padėtų išvengti Rusijos blefavimo. Kitas labai svarbus Estijai klausimas – Paldiski. Jau gauti pasiūlymai iš Vakarų kompanijų dėl šio miestelio demilitarizacijos ir vystymo, tarp jų Westinghouse kompanija. T. Velliste pažymėjo, kad Estijos saugumo koncepcija labai siejama su NATO ir, nors dabar įsijungti Estijai neįmanoma, bet susieti Baltijos šalių demokratijos kūrimą su NATO labai svarbu. Jis pasakė, kad Estijos identitetas yra to paties lygio, kaip Lenkijos ar Čekijos. Jis ragino JAV daugiau dalyvauti Estijos ekonomikoje. T. Velliste pabrėžė Estijos suinteresuotumą, kad kuo greičiau pradėtų veikti Baltijos privataus verslo fondas (*Baltic Enterprise Foundation*). Atkreipė valstybės sekretoriaus dėmesį į Rusijos naudojamas „artimojo

³⁰⁰ „Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko kalba Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės asamblėjos 48-ojoje sesijoje“, Niujorkas, 1993-09-28, *LRS DR RPD*, t. 3(9), p. 539-545.

užsienio“ ir „buvusios SSRS teritorijos“ koncepcijas.

Lietuvos užsienio reikalų ministras P. Gylys pažymėjo, kad nors Rusijos kariuomenė iš Lietuvos išvesta, Lietuva nesijaučia saugi. Rusijos kariuomenė dar neišvesta iš Latvijos ir Estijos. Maskvoje Lietuva traktuojama kaip buvusios SSRS dalis arba „artimojo užsienio“ šalis. Jis ragino Vakarų keisti tokį požiūrį į Baltijos šalis. Ministras kalbėjo apie Kaliningrado srities įtaką Lietuvos saugumui. Ryšium su tuo minėjo prezidento A. Brazausko kalbą Jungtinėse Tautose ir būtinumą demilitarizuoti Kaliningrado sritį. Atkreipė dėmesį į tai, kad labai militarizuota yra Baltarusija, o tai gali turėti įtakos ne tik dvišaliams santykiams, bet ir tarptautinei padėčiai. Todėl Lietuvai yra labai reikalingas „saugumo skėtis“. Ministras pažymėjo, kad Lietuvoje ekonominės reformos vyksta neblogai, įvesta sava valiuta, vykdoma griežta pinigų politika, mažėja priklausomybė nuo prekybos su Rytai, sėkmingai eina demokratizacijos procesas. Ministras P. Gylys pažymėjo, kad Lietuvoje gerbiamos žmogaus teisės, tautinės mažumos yra visiškai lojalios valstybei ir visos politinės partijos Lietuvoje sutinkančios, kad Lietuvos saugumas gali būti garantuotas iš Vakarų. Kalbėdamas apie naują JAV iniciatyvą dėl Rytų ir SSRS šalių bendradarbiavimo su NATO, ministras pasakė, kad ši iniciatyva siūlo „partnerystę“ vietoj narystės. Lietuva siūlo keisti bendradarbiavimo formulę į „nuo partnerystės – į narystę“ (*from partnership – to membership*). Ministras pabrėžė, kad Baltijos šalys yra kitokios negu buvusios SSRS šalys ir pažymėjo, kad Baltijos šalys niekada nebuvo SSRS dalis ir ypač svarbu, kad jas Vakaruose matytų kaip ir kitas normalias valstybes.

Latvijos užsienio reikalų ministras G. Andrejevs savo kalboje pažymėjo, kad saugumo sistemos klausimas yra labai svarbus šiame regione ir Baltijos šalys ieško tokio kelio, kuris padėtų išvengti istorijos pasikartojimo. Nepaisant to, kad Rusija ir Vokietija turi savo interesų šiame regione, JAV neturi likti nuošalyje nuo saugumo klausimų sprendimo Baltijos regione. G. Andrejevs pasakė, kad Latvija turi daugiausia Rusijos kariuomenės (įteikė Rygos planą su Rusijos armijos užimamais plotais) ir Latvija praktiškai tebėra okupuota.

Ministras taip pat pažymėjo, kad Rusija ir Latvija praktiškai pasiekė kompromisų dėl socialinių garantijų ribas, tačiau išvedimo datos klausimas nepajudėjo iš vietos. Paskutinis Gračiovo pareiškimas ir Rusijos noras palikti karines bazines Latvijoje rodo, kad Rusija iš viso nenori išvesti armijos. Tai palieka Latvijai įkaitų statusą. Todėl tik ESBK, kitos tarptautinės organizacijos gali padėti. Ministras dar kartą padėkojo už JAV paramą šiuo klausimu ir pabrėžė, kad vienas iš praktinių problemų sprendimo būdų būtų kompensacijos išeinantiems karininkams už paliekamus butus, kad jie galėtų įsikurti savo gimtojoje žemėje. Bet Latvijos biudžetas negali leisti sau tokios sumos (tai būtų apie 110 mln. dol.), todėl minėtas JAV fondas galėtų padėti ir šia kryptimi.

Atsakydamas į Baltijos ministrų pareikštas mintis W. Christopheris padėkojo už anglų kalbos vartojimą ir pažymėjo, kad kiekviena šalis gali derinti savo siekius su NATO ir bendradarbiauti, o NATO išplėtimas yra įmanomas ateityje kaip evoliucija.

JAV gynybos sekretoriaus pavaduotojas G. Allisonas nurodė, kad JAV nenorinti diskriminacijos tarp NACC (*North Atlantic Co-operation Council*) šalių. Sakė, kad pagal naująją iniciatyvą

partnerystė su NATO leis šalims naudoti Atlanto chartijos 4-ąjį straipsnį. Siūlė Lietuvai pagaltuoti apie šį pasiūlymą sausio mėnesį.

Estijos gynybos ministras J. Luik pasakė, kad Estija yra už dvišales sutartis su NATO, o buvusio socialistinio lagerio saugumo blokų sukūrimas yra nepageidautinas. Estija domisi, kokia yra derybų su NATO technologija ir ar nebus šalių diskriminacijos jose. JAV valstybės sekretorius atsakė, kad kiekviena šalis NATO skirtingai mato santykiuose su kitomis šalimis koncepciją, bet ji nėra atmetama, o kas liečia derybų procesą, tai jokių prioritetų nebus.

Latvijos užsienio reikalų ministras G. Andrejevs pasakė, kad Latvija yra už bet kokią saugumo sutartį su NATO, tačiau Latvijos netenkina, kad Rusija gali gauti taikos palaikymo teises šiame regione. Tai gal ir tinka kitai buvusiai SSRS teritorijai, tačiau ne Baltijos šalims. Ir tai yra griežtai pareikšta Baltijos Tarybos. Lietuvos užsienio reikalų ministras P. Gylys priminė, kad Rusijos AT 1993 m. sausio 21 d. yra priėmusi nutarimą dėl armijos galimo ginklo panaudojimo Baltijos šalyse.

JAV valstybės sekretorius atsakė, jog JAV jokių būdu nenori, kad Rusijai būtų suteikta teisė palaikyti taiką šiame regione, ypač kai čia dar tebėra Rusijos armija. Tai galbūt ir įmanoma CIS, bet kokiu atveju Rusija turi gauti tarptautinį pritarimą, kitu atveju JAV labai prieštarau.

Estijos užsienio reikalų ministras T. Velliste sakė, kad svarbiausia, jog kuo greičiau būtų galima pradėti naudoti fondą butams statyti. W. Christopheris paminėjo, kad 160 mln. dolerių fondas bus panaudojamas tik butams išvedamai armijai statyti. Tai pažymėta Jelcino ir Clintono pokalbyje ir tai bus daroma, konsultuojantis ir su armija. Bus išnagrinėti bet kokie pasiūlymai, kad kuo greičiau fondas pradėtų veikti.

Latvijos URM užsienio prekybos ministras O. Pavlovskis nurodė, kad vienas iš variantų yra tiesioginės išmokos karininkams, nes statybų programos yra ilgalaikės ir dar atsiranda korupcijos problema. Rusijos armijoje esantys Ukrainos, Kazachstano ir kitų šalių karininkai išvyktų, jei tik turėtų už ką įsikurti namuose.

JAV valstybės sekretorius W. Christopheris pasakė, kad fondas yra skirtas būtent gyvenamojo ploto statybai. Kitas svarbus klausimas būtų mažumos Baltijos šalyse. Žmogaus teisių komisijos Latvijos Seime pirmininkė I. Birzniece pažymėjo, kad svarbesnė problema yra ne etninė, o pilietybės. Teisingumo ministerijoje dirba grupė nacionaliniais klausimais, gaunama parama iš Europos šiems klausimams spręsti.

JAV valstybės sekretorius pažymėjo, jog yra labai svarbu, kad nepiliečiai nesijaustų išstumiami iš šalies, taip pat palietė jų nuosavybės, kalbos ir kt. klausimus. Būtinai dialogas tarp jų ir valdžios.

Estijos užsienio reikalų ministras T. Velliste pasakė, kad vietiniai rinkimai Estijoje parodė, jog neestai kur kas aktyviau dalyvavo rinkimuose ir juose nugalėjo ne prokomunistinės jėgos, o būtent demokratinių pažiūrų žmonės – ypač tai matosi Narvos pavyzdyje.

Latvijos užsienio reikalų ministras G. Andrejevs pasakė, kad Latvija padarys viską kas galima, kad teisingai išspręstų šį klausimą. Visi nepiliečiai bus traktuojami vienodai ir tai numatoma visuose įstatymų aktuose. Pabaigoje W. Christopheris pripažino, kad jis dabar turės kur kas

geresnę supratimą apie padėtį Baltijos šalyse.³⁰¹

Lietuvos ir Latvijos prezidentai A. Brazauskas ir G. Ulmanis 1993 m. gruodžio 2 d. susitikę Rygoje apsvarstė Šiaurės valstybių ir trijų Baltijos valstybių politinės ir ekonominės sąjungos „5+3“ sukūrimo galimybes. Netrukus Latvijos prezidentas turėjo lankytis Suomijoje, kur ketino domėtis tokios idėjos įgyvendinimo perspektyvomis. Prezidentai G. Ulmanis ir A. Brazauskas, be kita ko, svarstė naftos terminalo Būtingėje statybą, kuri abiejų valstybių vadovų teigimu, yra svarbus kaimyninių valstybių tarpusavio santykių veiksnys. Spaudos konferencijoje vertindamas Rusijos pastangas „artimajame užsienyje“ dislokuoti „taikos palaikymo pajėgas“, A. Brazauskas pažymėjo, jog bet kuriuo atveju Rusijos dalinių dislokavimas Baltijos valstybėse nebūtų padėtį stabilizuojančiu faktoriumi. G. Ulmanis konstatavo, kad Baltijos valstybių vadovų susitikimai paprastai vyksta svarbių įvykių išvakarėse, ir toks šįkart esantis eilinis Latvijos ir Rusijos derybų raundas dėl kariuomenės išvedimo.

1993 m. gruodžio 15–16 d. Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas dalyvavo Estijoje (Taline) Baltijos tarptautinių ir strateginių tyrimų instituto atidarymo iškilnėse. Estijos prezidento rezidencijoje Kadriorge įvyko Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų L. Merio, G. Ulmanio ir A. Brazausko susitikimas, dalyvaujant delegacijų nariams. Pradėdamas susitikimą, Estijos prezidentas L. Meris pažymėjo, kad nors trys prezidentai susirinko Baltijos strateginių ir tarptautinių studijų instituto atidarymo proga, šio susitikimo metu yra galimybė aptarti ir kitus trims šalims rūpimus klausimus.

Buvo pasiūlyti pareiškimų projektai dėl santykių su NATO, dėl santykių su Šiaurės valstybėmis, bendras pareiškimas bei Baltijos prezidentų tarybos statuto projektas, kurį siūlė Estijos prezidentas L. Meris. Susitikimo pradžioje Latvijos prezidentas G. Ulmanis pasiūlė surengti trijų prezidentų vienos valandos pokalbį atskirai nuo delegacijų. Dėl to buvo susitarta ir trys prezidentai pasišalino į Estijos prezidento apartamentus. Tuo metu delegacijos aptarė pasiūlytus dokumentų projektus. Buvo suderinti ir parengti pasirašyti bendras pareiškimas, kuriame teigiama, kad prezidentai aptarė naujas Rusijos vidaus ir užsienio politikos kryptis po parlamento rinkimų. Baltijos šalių prezidentai konsolidavosi su pastarųjų metų demokratijos laimėjimais Europos žemyne ir demokratinėmis vertybėmis Europoje. Prezidentai patvirtino, kad NATO narių susitikimas turėtų leisti generaliniam sekretoriui plėsti bendradarbiavimą su Centrinės ir Rytų Europos šalimis ir skirti lėšų „Partnerystės taikos labui“ iniciatyvai.

Prezidentai taip pat džiaugėsi padidėjusia partneryste tarp Baltijos šalių siekiant užtikrinti Baltijos valstybių nepriklausomybę nuo energijos išteklių, aptarė saugumo Europoje didinimo būdus, tolesnę integravimąsi į Europą, glaudesnę Baltijos šalių bendradarbiavimą, santykius su Rusija.³⁰²

³⁰¹ Lietuvos Respublikos ambasados Latvijoje patarėjo A. Vinčiūno ir URM Amerikos skyriaus vedėjo S. Sakalausko pro memoria apie Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro P. Gyljo, Latvijos Respublikos užsienio reikalų ministro G. Andrejevs ir Estijos Respublikos užsienio reikalų ministro T. Velliste susitikimą su JAV valstybės sekretoriumi W. Christopher, įvykusį Rygoje 1993-10-27, *URMA*, ap. 2, b. 152, l. 99-102.

³⁰² „Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų – L. Merio, G. Ulmanio, A. Brazausko – bendras pareiškimas“, Talinas, 1993-12-15, *LRPKA*, ap. 2, b. 15, l. 132.

Pareiškimas dėl santykių su NATO (šiam prezidento G. Ulmanio pasiūlytame pareiškime buvo formuluotė „*to join NATO*“, kuriai pritarė ir A. Brazauskas. Tačiau tam pasipriešino L. Meris, pareiškęs, kad tokį pareiškimą gali padaryti tik parlamentas. Todėl formuluotė buvo gerokai sušvelninta), kuriame sakoma, kad NATO ir Baltijos šalių glaudesnis bendradarbiavimas yra žingsnis į Baltijos šalių dalyvavimą Europos saugumo struktūrose. „Mes laikome NATO mūsų saugumo pagrindiniu garantu ateičiai“, – sakoma pareiškime.³⁰³ Kitame pareiškime dėl santykių su Šiaurės valstybėmis, kuriame prezidentai pasisakė už artimesnį bendradarbiavimą su Skandinavijos šalimis pagal formulę „3+5“ prezidentai pritarė Baltijos užsienio reikalų ministrų iniciatyvai rengti reguliarias Baltijos šalių užsienio reikalų ministrų sesijas.³⁰⁴

Baltijos šalių prezidentų tarybos statuto projektui nebuvo pritarta. Buvo nutarta, kad prezidentai paskirs pareigūnus, atsakingus už tokio statuto parengimą. Po pokalbio trise prezidentai susipažino su parengtais dokumentais, pareiškė savo pastabas, į kurias buvo atsižvelgta, ir žurnalistų akivaizdoje juos pasirašė. Po to įvyko spaudos konferencija. Vakare miesto Rotušėje įvyko iškilminga ceremonija, skirta Baltijos strateginių ir tarptautinių tyrimų instituto atidarymui, dalyvaujant Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentams, instituto tarybos nariams.

Gruodžio 16 d. Sakalos centre Taline prasidėjo Baltijos strateginių ir tarptautinių tyrimų instituto konferencija. Joje dalyvavo Baltijos jūros baseino šalių mokslininkai, politologai, žurnalistai. Estijos prezidentas L. Meris, atvykęs į konferenciją, pradėjo ją įžanginiu žodžiu. Po to kalbėjo dr. E. Bruce, NATO Informacijos ir spaudos tarnybos direktorė, J. Luik – Estijos gynybos ministras (kalbėjo apie santykius su Rusija. Pažymėjo, kad turime padėti B. Jelcinui atsiriboti nuo nacionalpatriotų. „*Partnership for peace*“ iniciatyvoje turi būti konkretūs pažadai ir stojimo į NATO taisyklės. Pagyrė Švediją už pagalbą Baltijos šalims. Paragino Rytų Europos šalis siųsti ekspertus į Ukrainą, kurie padėtų šiai šaliai atsikratyti priklausomybės nuo Rusijos), A. Einseln – Estijos ginkluotųjų pajėgų vadas (išreiškė pasitenkinimą Baltijos valstybių taikos palaikymo bataliono sukūrimu, kuris bus pasirėngęs veikti 1994 m. rudenį, nurodė, kad būtina parlamento ir prezidento pagalba rengiant Estijos gynybos koncepciją, taip pat trijų Baltijos valstybių gynybos koncepcijas. Šis darbas jau pradėtas), prof. M. Bronšteinas (kalbėjo apie būtinumą geriau panaudoti Baltijos uostus tranzitui). Į pastarojo kalbą atsiliepė prezidentas A. Brazauskas, pritardamas, kad reikia geriau kooperuotis tarpusavyje ir geriau panaudoti Baltijos uostus tranzitui. Kaip pavyzdį jis pateikė terminalo statybos problemą ir akcentavo, kad daug pigiau Lietuvai ir Latvijai būtų statyti bendrą terminalą Liepojos uoste. Jis pabrėžė, kad apie tai diskutuoja Lietuvos ir Latvijos vyriausybės, kad apie tai jis plačiai yra kalbėjęs su prezidentu G. Ulmaniu. Konferencijoje dalyvavo NATO, Europos Sąjungos, Rusijos atstovai. Institutas tokias konferencijas planuoja rengti du kartus per metus.³⁰⁵

BVT veiklos analizė rodo, kad šios institucijos veikla buvo labai naudinga nepriklausomybės

³⁰³ „Statment by the Baltic Presidents regarding NATO“, Talinas, 1993-12-15, *LRSKA*, ap. 2, b. 15, l. 133.

³⁰⁴ „Statment by the Baltic Presidents regarding Baltic and Nordic Cooperation. Talinn“, Talinas, 1993-12-15, *LRPKA*, ap. 2, b. 15, l. 131.

³⁰⁵ Pro memoria apie Estijos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikimą Taline 1993-12-15-16, *LRPKA*, ap. 2, b. 15, l. 129-130.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

atkūrimo laikotarpiu politiškai integruojant tris Baltijos valstybes ir formuojant jų bendrą solidarią poziciją, taip pat – trijų Baltijos valstybių, kaip vieningo politinio vieneto, įvaizdį pasaulyje. Solidarumas padėjo greičiau atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. BVT ne kartą išreiškė bendrą visų trijų valstybių poziciją dėl santykių su Tarybų Sąjunga, dėl SSRS vykdomos agresijos prieš Baltijos valstybes, kreipėsi į tarptautines organizacijas dėl paramos atkuriant visišką Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybę.

* * *

1991 m. lapkričio 8 d. Taline buvo pasirašytas susitarimas įkurti Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybių parlamentų bendradarbiavimo tarptautinę organizaciją – Baltijos Asamblėją (BA). 1993 m. spalio 31 d. BA, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas neišvengiamai plėsis, pasiūlė sukurti nuolatinę tarptautinio bendradarbiavimo organizaciją – Baltijos Tarybą (BT), kuri veiktų per Baltijos Asamblėją ir Baltijos Ministrų Tarybą (BMT įsteigta 1994 m. birželio 13 d.). Įsteigus BT bendradarbiavimo mechanizmą, BVT, kaip trišalė institucija, savaime nunyko. Daugumą BVT institucijų perėmė Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybių bendradarbiavimo institucija – Baltijos Ministrų Taryba. Taip palaipsniui pertvarkyta BVT užleido vietą BT. BVT kaip nuolatinė trišalė institucija iš esmės pradėta likviduoti dar 1994 m. kovo 25 d. pasirašius sutartį dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų. Tačiau Baltijos prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimai neįeina į BT institucinę struktūrą ir jų ryšiai su BT nėra kaip nors formalizuoti.³⁰⁶

---

³⁰⁶ Žalimas D., „Lietuva ir Baltijos jūros regioninės organizacijos“, *Lietuva ir tarptautinės organizacijos*, p. 189-190.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

2.1. Baltijos valstybių tarpusavio ir regioninio bendradarbiavimo plėtra bei veiksmų koordinacija plėtojant ryšius su ES ir NATO

Baltijos valstybių prezidentai (Lietuvos – Algirdas Brazauskas, Latvijos – Guntis Ulmanis, Estijos – Lenartas Meris), susitikę 1994 m. kovo 25 d. Palangoje, pasirašė „*Sutartį dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų*“³⁰⁷, kurioje pabrėžiama, kad Baltijos prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimai yra konsultacinė ir koordinacinė Estijos, Latvijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų institucija. Baltijos prezidentų susitikimų tikslas yra plėtoti glaudesnę bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių, koordinuoti savo strategijas saugumo ir užsienio politikos klausimais, taip pat dėl kitų problemų, kurios turi įtakos trišaliams santykiams. Baltijos prezidentų susitikimų darbas vyksta trijų prezidentų sesijų metu. 1994 m. pavasarį buvo sutarta dėl dviejų reguliarių kasmetinių prezidentų susitikimų, o nuo 1999 m. pereita prie vieno reguliaraus Baltijos valstybių prezidentų susitikimo per metus. Šiose sesijose dalyvauja visų trijų prezidentų personalas ir, jei reikia, kiti pakviesti asmenys. Baltijos prezidentų susitikimų, rengiamų rotaciniu principu, laikas ir vieta yra nustatomi remiantis prezidentų susitarimu ir paprastai paskelbiami likus mažiausiai mėnesiui iki sesijos. Tarp Baltijos prezidentų sesijų visos trys prezidentūros koordinuoja susitikimų veiklą, reguliariai besikeisdamos informacija apie prezidentų vizitus į užsienį ir apie dokumentus, susijusius su jų veikla tarptautinėje arenoje (kalbos, pareiškimai ir t.t.). Dokumentus kiekvienam Baltijos prezidentų susitikimui rengia priimančioji valstybė, jeigu nėra susitarta kitaip.

Kovo 25 d. susitikime Palangoje Lietuvos ir Latvijos delegacijų derybų metu buvo aptarti Lietuvos ir Latvijos pasiūlyti dokumentai prezidentams pasirašyti. Latvijos atstovai pritarė Lietuvos pasiūlytiems pareiškimų dėl Baltijos valstybių tarpusavio ir regioninio bendradarbiavimo plėtos bei veiksmų koordinacijos plėtojant ryšius su ES, NATO bei stiprinant stabilumą Europoje projektams. Lietuvos atstovai pritarė Latvijos atstovų parengtam susitarimo dėl Baltijos valstybių prezidentų tarybos projektui, pakeičiant tarybos pavadinimą į mažiau įpareigojantį aukščiausiojo lygio susitikimų pavadinimą, argumentuojant, kad prezidentų įgaliojimai šalyse yra nevienodi, be to, yra įkurta Baltijos Taryba, susidedanti iš Baltijos Asamblėjos ir kuriamos Baltijos šalių Ministrų Tarybos.

Delegacijų deryboms buvo pateikti trys Lietuvos ir Latvijos suderintų dokumentų projektai ir du Estijos projektai. Buvo susitarta pagrindu imti Lietuvos parengtą pareiškimo dėl Baltijos valstybių tarpusavio ir regioninio bendradarbiavimo plėtos projektą, Estijos parengtą komunikato dėl Baltijos valstybių veiksmų koordinacijos plėtojant ryšius su ES, NATO ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis bei stiprinant stabilumą Europoje projektą ir Lietuvos–Latvijos

³⁰⁷ Sutartis „Dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų“, Palanga, 1994-03-25, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-420, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11214&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

suderintą susitarimo dėl aukščiausiojo lygio prezidentų susitikimų projektą. Pirmasis dokumentas buvo papildytas Estijos pasiūlyta nauja formule – dėl Baltijos ir Višegrado šalių bendradarbiavimo plėtos – Šiaurės–Pietų ašis. Įvyko diskusija dėl antrojo dokumento. Estai siūlė nepriimti pareiškimo šiuo klausimu, o apsiriboti pareiškimu spaudai, kurio nepasirašytų prezidentai. Lietuviai ir latviai siūlė priimti pareiškimą, lygiavertį pirmajam. Nutarta šiuo klausimu sužinoti prezidentų nuomonę. Taip pat kilo diskusija, ar reikia šiame dokumente tiek vietos skirti santykiams su Ukraina. Šis klausimas taip pat paliktas spręsti prezidentams. Visas dokumentas buvo suderintas įtraukiant tai, kas visoms trimis pusėms priimtina iš Lietuvos ir Estijos projektų. Trečiajam dokumentui buvo pritarta, išbraukus paragrafus apie susitikimų darbinę ir oficialiąją kalbą, paliekant šį klausimą ateinantiems susitikimams.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų derybų metu buvo aptarti delegacijų suderinti dokumentų projektai. Buvo pritarta nuomonei priimti du pareiškimus, kuriuos pasirašytų prezidentai, bei apibūdinti viename iš jų Baltijos valstybių požiūrį į Ukrainos vaidmenį Europoje.

Daugiausia dėmesio prezidentai skyrė santykiams su Rusija. L. Meris pareiškė, kad Latvijos susitarimas su Rusija dėl Skrundos radiolokacinės stoties apsunokino Estijos padėtį derybose su Rusija. Jis taip pat dramatiškai įvertino tranzito iš ir į Kaliningrado sritį per Lietuvą klausimą. A. Brazauskas paaikšino, kad padėtis nebloga – Rusija laikosi Lietuvos nustatytos tranzito tvarkos.³⁰⁸

Trys Baltijos valstybių prezidentai priėmė pareiškimą „*Dėl savitarpio ir regioninio bendradarbiavimo plėtojimo*“, kuriame pabrėžiama, kad „<...> Baltijos valstybės, bendrai derinančios savo veiksmus ir egzistuojančias galimybes, sieks koordinuoti savo užsienio politiką, ypač stiprinant ryšius su Europos politinėmis, ekonominėmis bei saugumo struktūromis. Prezidentai taip pat skatins glaudesnę bendradarbiavimą tarp trijų šalių ambasadų ir kitų diplomatinių misijų, remis jungtinį šalių atstovavimą kai kuriose valstybėse. Mūsų trys šalys siekia glaudžiau bendradarbiauti su Šiaurės šalimis ir formulė „5+3“ visiškai atitinka Baltijos valstybių interesus. Mes taip pat visiškai remiame bendradarbiavimo plėtoją tarp Baltijos jūros regiono šalių.

Mes pabrėžiame tą faktą, jog ryšiai tarp Baltijos ir Višegrado valstybių politikos, ekonomikos ir saugumo kūrimo srityse gali atlikti didesnę vaidmenį visapusiškai naudingame bendradarbiavime. Mes konstatuojame savo pasiruošimą intensyviai dialogą visose srityse ir visais lygiais, kad būtų palengvintas Višegrado ir Baltijos šalių integravimasis į Europos politines, ekonomines ir saugumo struktūras. Svarbus žingsnis šia kryptimi bus laisvosios prekybos sutarties tarp Baltijos ir Višegrado šalių sudarymas.

Mes sveikiname paraftotą Lietuvos ir Lenkijos draugystės ir bendradarbiavimo sutartį. Mes tikime, kad ši ir panašios sutartys bus politiškai svarbus laimėjimas, kuriant pasitikėjimą ir skatinant integravimąsi į Europos Šiaurės–Pietų ašį – tarp Baltijos ir Višegrado šalių.³⁰⁹

Trijų Baltijos valstybių prezidentai taip pat priėmė pareiškimą „*Dėl veiksmų koordinacijos*“

³⁰⁸ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos prezidentų susitikimo, įvykusio Palangoje 1994-03-25, pro memoria, *LRPKA*, ap. 2, b. 39, l. 21-24.

³⁰⁹ Estijos, Latvijos ir Lietuvos Prezidentų pareiškimas „Dėl savitarpio ir regioninio bendradarbiavimo plėtojimo“, Palanga, 1994-03-25, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-419, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11200&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

plėtojant ryšius su Europos Sąjunga, NATO, kitomis tarptautinėmis struktūromis, taip pat stiprinant stabilumą Europoje“, kuriame buvo atkreiptas dėmesys į trijų Baltijos valstybių užsienio reikalų ministrų susitikimą, įvykusį 1994 m. kovo 23 d. Rygoje, ir ypač – į principinį susitarimą dėl Baltijos Ministrų Tarybos įsteigimo. Taip pat buvo pažymėta ir pažanga, pasiekta 1993 m., plečiant bendradarbiavimą tarp Baltijos jūros valstybių. Buvo pareikštas įsitikinimas, kad Baltijos jūros valstybių taryba (BJVT), kuri turėtų būti sušaukta Taline 1994 m. gegužės 24–25 d., atkreips ypatingą dėmesį į diskusijas dėl BJVT komisaro, atsakingo už žmogaus teisių bei tautinių mažumų problemas, posto įsteigimo, taip pat į siekimą susitarimo dėl tarptautinių specialistų dalyvavimo, išmontuojant branduolinius įrengimus Paldiske.

Baltijos valstybių prezidentai pažymėjo, kad politinių ir ekonominių santykių su Europos Sąjunga stiprinimo procesas turėtų artėti laisvosios prekybos sutarčių su Europos Sąjunga sudarymo link. Taip pat buvo pareikšta viltis, kad netrukus, ne vėliau kaip iki 1994 metų pabaigos, bus sudarytos ir asocijuotos (Europos) sutartys. Dėl to buvo patvirtinta, kad asocijuotos narystės statusas Vakarų Europos Sąjungoje prisidės prie saugumo ir stabilumo Europoje. Buvo pritarta NATO pastangoms stiprinti ryšius su Centrinės ir Rytų Europos šalimis ir patvirtinta, kad NATO yra pagrindinis saugumo garantas Baltijos regione.

Prezidentų pareiškime sakoma: „<...> Mes pareiškėme savo įsitikinimą, kad suaktyvėjęs bendradarbiavimas su NATO „Partnerystės taikos labui“ programoje toliau didins saugumą ir palengvins Baltijos valstybių tapsmą visateisėmis bloko narėmis. Todėl mes pabrėžėme neseniai paskelbto prezidento B. Klintono sprendimo panaikinti ginklų prekybos embargą trims Baltijos valstybėms svarbą, nes tai patvirtina greitą pažangą, pasiektą atkuriant demokratines institucijas ir pereinant į rinkos ekonomiką mūsų šalyse.

Mes tikimės, kad Europos Sąjungos inicijuotas Stabilumo paktas ne tik sustiprins saugumą ir stabilumą Europoje, bet taip pat padės siekti pažangos Baltijos valstybių dialoge su Europos Sąjunga ir padės mums tapti visateisėmis Europos Sąjungos narėmis tuo pačiu pagrindu, kaip ir Višegrado šalys bei kitos valstybės, pasirašiusios asocijuotos narystės sutartis su Europos Sąjunga.

Mes taip pat pabrėžėme Ukrainos nutarimo prisijungti prie NATO „Partnerystės taikos labui“ programos svarbą ir pareiškėme įsitikinimą, kad Ukraina vaidins vis svarbesnį vaidmenį, garantuojant ilgalaikį saugumą bei stabilumą Europoje, ir ypač netoli Baltijos jūros regiono. Neseniai tarp Ukrainos ir Lietuvos, taip pat tarp Ukrainos ir Estijos pasirašytos dvišalės sutartys sudaro rimtą pagrindą tolesniam santykių su Ukraina plėtojimui ekonomikos, kultūros bei saugumo srityse.

Mes dar kartą patvirtiname savo įsitikinimą, kad visos Rusijos karinės pajėgos turi būti išvestos iš Estijos bei Latvijos iki 1994 metų rugpjūčio 31 dienos. Mes paraginome tarptautinę bendriją toliau stebėti esamą padėtį, kad šios datos būtų laikomasi. Estijos ir Lietuvos prezidentai pasveikino paskutiniajame Latvijos ir Rusijos derybų raunde pasiektą susitarimą dėl kariuomenės išvedimo.

Mes, trijų Baltijos valstybių prezidentai, pareiškėme viltį, kad susitarimas dėl kariuomenės išvedimo bus pasiektas balandžio mėnesį įvyksiančiame Estijos ir Rusijos derybų raunde.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Mes pabrėžėme, jog tarptautinės organizacijos turi griežtai stebėti, kaip bus panaudojami Skrundos radiolokaciniai įrengimai, kad šios zonos gyventojai nepajustų neigiamų padarinių, taip pat kad įrengimai nebūtų naudojami kaip karinė bazė bei nebūtų pavojaus Latvijos suverenitetui.

Mes esame įsitikinę, jog šių svarbių klausimų išsprendimas paskatins konstruktyvesnius bei vaisingesnius santykius su Rusija ir padidins stabilumą ir saugumą Baltijos jūros regione.³¹⁰

Pasibaigus trijų Baltijos valstybių prezidentų susitikimui, įvyko spaudos konferencija, kurioje A. Brazauskas pasakė, kad apsvarstyti labai svarbūs visoms trims mūsų valstybėms klausimai. Jis pažymėjo, kad Baltijos šalių bendradarbiavimas stiprėja. Šį kartą jis įgavo dar konkretesnes formas. Susitarta, kad trys prezidentai ateityje susitiks reguliariai, patvirtintas Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų reglamentas. Aptartos būsimų aukščiausiojo lygio tarptautinių vizitų gairės. A. Brazauskas teigiamai įvertino susitarimą naudoti atskirų Baltijos valstybių diplomatinės atstovybes visų trijų šalių interesams. Kaip ir visuomet, daug laiko skirta įvykiams su Rusija aptarti, numatyti bendrus trijų šalių žingsnius. Atsakydamas į Eltos korespondento klausimą, A. Brazauskas pažymėjo, kad per praėjusią savaitę Maskvoje vykusį Rusijos ir Lietuvos atstovų derybų raundą Rusija neprieštaravo, kad Lietuva nustatytų taisykles piliečių geležinkelio ir automobilių tranzitui Rusija – Kaliningrado sritis – Rusija.

Estijos prezidentas L. Meris pažymėjo, kad trijų Baltijos valstybių prezidentai pirmą kartą susitinka Lietuvos žemėje. Būtent čia, Palangoje, dabar sukurta Baltijos prezidentų taryba, – pasakė L. Meris. Ji padės įtvirtinti Baltijos valstybių pozicijas Europoje ir Užatlantėje. L. Meris teigiamai įvertino prezidento B. Klintono sprendimą panaikinti ginklų tiekimo Baltijos šalims embargą. Per susitikimą Palangoje gimė nauja sąvoka, – pasakė L. Meris, – Šiaurės – Pietų Europos santykių ašis, analogiškai, kaip dabar egzistuoja Rytų – Vakarų ašis. Tai – glaudūs Šiaurės, Baltijos, Višegrado šalių ryšiai, taip pat kontaktai su viena didžiausių Europoje – Ukrainos valstybe.

Latvijos prezidentas G. Ulmanis pasakė, kad daug dėmesio buvo skirta santykiams su Rusija. Jau susitarta dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Latvijos iki šių metų rugpjūčio 31 dienos. Reikšmingu veiksniu tarptautiniam stabilumui stiprinti ir bendradarbiavimui plėsti G. Ulmanis pavadino Lietuvos – Lenkijos tarpvalstybinės sutarties parafavimą.³¹¹

1994 m. balandžio 7 d. Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai priėmė bendrą pareiškimą, kuriame pabrėžiama: „Mes sveikiname šios dienos spaudos pranešimus, pasak kurių, Rusijos Vyriausybės atstovas yra pasakęs, kad Latvija „per klaidą“ buvo įtraukta į prezidento B. Jelcino balandžio 5 d. įsaką, kur išvardijamos šalys, kuriose Maskva norėtų įkurti karines bazes. Tačiau sveikindami šią žinią, susirūpinę pabrėžiame, kad tokie incidentai turi įtakos mūsų šalims, mūsų ir Rusijos Federacijos santykiams bei galimybei visoms šalims dirbti su vyriausybe Maskvoje. Todėl mes raginame prezidentą B. Jelciną asmeniškai ir viešai paskelbti, kad įsakas Nr. 174

³¹⁰ Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas „Dėl veiksmų koordinacijos, plėtojant ryšius su Europos Sąjunga, NATO, kitomis tarptautinėmis struktūromis, taip pat stiprinant stabilumą Europoje“, Palanga, 1994-03-25, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-418, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11151&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

³¹¹ Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos Prezidentų susitikimo, įvykusio Palangoje 1994-03-25, pro memoria, *LRPKA*, ap. 2, b. 39, 23–24.

buvo klaidingas Latvijos atžvilgiu, ir dar kartą patvirtinti savo ankstesnius įsipareigojimus greitai ir visiškai išvesti Rusijos kariuomenę iš Estijos bei Latvijos.

Tokie veiksmai, kaip balandžio 5 d. įsakas ir tos pačios dienos Maskvos sprendimas atsisakyti susitarimų savo derybose su Estija bei Latvija turės įtakos ne tik deryboms tarp mūsų valstybių ir Rusijos Federacijos. Tai ne tik gąsdina mūsų tautas, bet ir didina įtampą visoje Europoje ir kelia klausimą dėl Rusijos vyriausybės, kaip derybų partnerės, patikimumo. Tuo negali būti suinteresuotas niekas, kam rūpi stabilumas ir demokratiniai pokyčiai.

Baltijos valstybės su Rusija derėjosi ir toliau derėsis garbingai. Be to, mūsų vyriausybės padarys viską, ką gali, kad būtų sumažinti šių apmaudžių incidentų padariniai. Tačiau tokiems mūsų veiksams yra tam tikros ribos, todėl mes kreipiamės į visas suinteresuotas šalis, kad paremtų šias mūsų pastangas.³¹²

Baltijos valstybių, pirmiausia Latvijos, santykiai su Rusija, be kitų klausimų, buvo aptarti Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikime 1994 m. gegužės 3 d. Jūrmaloje. Susitikimas įvyko Latvijos prezidento G. Ulmanio iniciatyva. „Baltijos valstybių politikoje Rusijos atžvilgiu esminių nesutarimų ar juo labiau visiškai priešingų nuomonių nėra“, – pasakė A. Brazauskas interviu Lietuvos televizijai ir ELTAI. „Iš esmės vykdoma suderinta ir vieninga politika.“

Latvijos valstybės vadovas informavo apie praėjusią savaitę Maskvoje pasirašytus Latvijos ir Rusijos susitarimus, tarp jų ir dėl kariuomenės išvedimo iki šių metų rugpjūčio pabaigos. „Panašius susitarimus, išskyrus pastarąjį, mes pasirašėme su Rusija pernai lapkričio mėnesį“, priminė A. Brazauskas. Susitikime buvo akcentuota būtinybė siekti, kad pasirašyti susitarimai būtų vykdomi. Praktika rodo, kad jų nuostatos įgyvendinamos ne taip greitai, kaip mes to norėtume.

Susitikime buvo aptartas darbas, kuris nuveiktas užsienio politikos srityje trijų prezidentų susitikimo Palangoje kovo 25 dieną. „Aš, be kita ko, informavau kolegas apie savo vizitą į Strasbūrą, Lenkijos prezidento vizitą į Lietuvą bei pasirašytąją Lietuvos ir Lenkijos tarpvalstybinę sutartį“, – pasakė A. Brazauskas. Latvijos ir Estijos vadovai teigiamai įvertino šį dokumentą.

Į ELTOS korespondento klausimą, ar pagyvėjo Lietuvos ir Rusijos dialogas abiem šalims rūpimais klausimais po pasikeitimo laiškais su Borisu Jelcinu, A. Brazauskas atsakė, kad netrukus vėl prasidės derybininkų susitikimai. Į Lietuvą jau pakviesti Rusijos ekspertai, bus toliau tariamasi Rusijos karinio bei kitokio tranzito per Lietuvos teritoriją klausimais. „Aš esu įsitikinęs, jog neišsprendžiamų problemų tarp mūsų šalių nėra“, – pabrėžė prezidentas, – ir tikiu, kad, esant geriems norams, abiem pusėms priimtinių susitarimų galima pasiekti.“

A. Brazauskas sakė, kad jis, reikalui esant, pasiruošęs iškilusias problemas aptarti tiesiogiai su B. Jelcinu, apie tai užsiminęs ir paskutiniajame laiške jam. Tačiau artimiausiu metu toks susitikimas nenumatytas.³¹³

Liepos pradžioje buvo numatytas JAV prezidento B. Clintono vizitas į Rygą. Tą proga Lietuvos

³¹² „Bendras Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų pareiškimas“, 1994-04-07, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 30-535, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11152&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

³¹³ LR Seimo informacijos analizės skyrius. Svarbiausi šios dienos ELTOS pranešimai. „Algirdas Brazauskas apie Baltijos valstybių prezidentų susitikimą“, 1994-05-03, *LRPKA*, ap. 2, b. 35, l. 3.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Seimo opozicijos lyderis V. Landsbergis birželio 23 d. paskelbė pareiškimą dėl numatyto prezidentų susitikimo Rygoje, kuriame sakoma: „JAV prezidento B. Clintono numatomas vizitas į Rygą gali tapti svarbiu politiniu įvykiu, sustiprinančiu trijų Baltijos valstybių tarptautinį saugumą. Lietuva turėtų remti Estijos ir Latvijos pozicijas dviem skirtingais ir tarpusavyje nesietiniais klausimais: dėl Rusijos kariuomenės besąlygiško greito išvedimo ir dėl pilietybės įstatymų. Lietuva turėtų gauti paramos savo Vyriausybės nuostatai, kurią remia ir Seimo opozicija, kad Rusijos reikalavimai Lietuvai sudaryti dvišalę karinio tranzito sutartį yra politinio pobūdžio ir atmetini kaip prieštaraujantys Lietuvos konstitucinėms nuostatomis bei nacionaliniams interesams.

Labai svarbu taip pat sužinoti, ar šalių santykiuose su NATO tebėra laikomasi lygių teisių ir galimybių principo, ar Vakarai bus įtraukiami į orveliškąjį pasaulį, kuriame vienas NATO partneris lygesnis už kitus.³¹⁴

Pirmą kartą istorijoje Latviją 1994 m. liepos 6 d. aplankė JAV prezidentas B. Clintonas. Prezidentą ir jo žmoną Hilari (*Hillary*) aerouoste pasitiko Latvijos Respublikos prezidentas G. Ulmanis. Nuskambėjus JAV ir Latvijos himnams, apžiūrėjus garbės sargybos rikiuotę, Latvijos prezidentas aukštąjį svečių supažindino su oficialiais asmenimis. Su Lietuvos ir Estijos delegacijų nariais supažindino Lietuvos prezidentas A. Brazauskas ir Estijos prezidentas L. Meris.

Susitikime su JAV prezidentu dalyvavo Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai – A. Brazauskas, G. Ulmanis ir L. Meris. Lietuvos delegaciją sudarė užsienio reikalų ministras P. Gylis, ambasadoriai JAV ir Latvijoje A. Eidintas ir A. Žvirėnas, prezidento patarėjas užsienio politikos klausimais, ambasadorius J. Paleckis, prezidento kanceliarijos vadovas A. Meškauskas, prezidento spaudos atstovas N. Maliukevičius, kiti pareigūnai.

Po to JAV delegacija atvyko į Rygos pilį. Čia įvyko pusvalandį trukusios derybos tarp JAV prezidento B. Clintono ir Latvijos ministro pirmininko V. Birkavo bei kitų Latvijos vyriausybės narių. Ambasadorių salėje B. Clintonas ir V. Birkavas pasirašė dvišalę bendradarbiavimo sutartį.

Latvijos ministro pirmininko pavaduotojas ir ekonomikos ministras O. Kehris po JAV ir Latvijos dvišalės sutarties dėl prekybinių ryšių ir intelektualinės nuosavybės apsaugos pasirašymo pasakė, kad tai yra pagrindas tolesniems ryšiams plėtoti. Ateityje numatyta išvengti dvigubo apmokestinimo, Latvijos įmonėms skirti 15 mln. JAV dolerių kreditą. Sutartis taip pat įpareigoja Latviją patobulinti įstatymus, kurie gina audio-, video- ir kitokių filmų bei kitų intelektualinių kūrinių autorių teises.

O. Kehris pažymėjo, kad V. Birkavas pokalbyje su B. Clintonu aptarė Latvijos ekonomikos pertvarkymą, pabrėžė jo sėkmingą transformaciją. B. Clintonas sutiko, kad infliacija Latvijoje panaši kaip ir JAV. Tai – geras pagrindas tolesniam šalies plėtojimui. V. Birkavas sakė, kad Latvijos ir kitų Baltijos šalių saugumo politika priklauso nuo ryšių su JAV. Jis akcentavo, kad kaip Baltijos Ministrų Tarybos pirmininkas kalbąs trijų valstybių vardu.

Vėliau Baltojoje salėje už uždarydų susitiko keturi prezidentai – B. Clintonas, G. Ulmanis, L. Meris ir A. Brazauskas. Pokalbis ir darbo pietūs truko beveik dvi valandas. Prie keturkam-

³¹⁴Lietuvos Respublikos Seimo opozicijos lyderio V. Landsbergio pareiškimas „Dėl numatyto prezidentų susitikimo Rygoje“, 1994-06-23, *LRPKA*, ap. 2, b. 35, l. 122.

pio stalo sėdėjo po tris kiekvienos delegacijos narius, o už jų – dar po du. Prie Lietuvos trispalve papuošto stalo centre sėdėjo Lietuvos prezidentas A. Brazauskas, iš šonų – P. Gylys ir J. Paleckis. Kaip Baltijos valstybių prezidentai buvo susitarę, A. Brazauskas kalbėjo apie aktualias šalies ekonomikos problemas, ypač apie investicijas į energetikos pramonę. Kiti du prezidentai kalbėjo apie šalių saugumą, Rusijos kariuomenės išvedimą ir kitas problemas. Po to įvyko trumpa spaudos konferencija. Pasak prezidento B. Clintono, šiuo vizitu sveikinamos Baltijos šalys, atgimusios naujam gyvenimui. Jis sakėsi pastebėjęs, kad Baltijos šalyse jau yra padarytas progresas per pastaruosius metus. Daugiausia buvo kalbama apie galimybes greičiau išvesti Rusijos kariuomenę iš Latvijos ir Estijos bei apie suteiktą ir būsimą finansinę paramą. Klintono nuomone, derybose dėl armijos išvedimo abi pusės turėtų būti diplomatiškesnės, kad pasiektų visapusišką susitarimą ir dėl šio klausimo neturėtų būti didelių keblumų. Jis pažymėjo, kad be 4 milijonų JAV dolerių, suteiktų Latvijai, dar yra rengiama 2 mln. JAV dolerių sąmatos programa, pagal kurią bus teikiama pagalba sutvarkyti aplinkai, kurioje buvo dislokuota kariuomenė.

JAV prezidentas sakė, kad jis džiaugiasi tuo, jog Estija, Latvija ir Lietuva pirmosios prisijungė prie programos „Bendradarbiavimas taikos labui“ ir jau dabar kuria bendrą Baltijos taikos palaikymo batalioną. Jo teigimu, remti Baltijos valstybių integraciją į Vakarų pasaulio struktūras yra JAV derybų prioritetas. Prezidentas B. Clintonas taip pat kalbėjo apie JAV bendradarbiavimą su Lietuvos telekomunikacijų sistema ir pareiškė, kad JAV dalyvavimas ekonominės pagalbos fonde per 7 metus atneš 15 mln. dolerių pelną, kuris padės vystyti Baltijos valstybių ekonominę sistemą.

Latvijos prezidentas G. Ulmanis pažymėjo, kad prezidento B. Clintono vizitas – didelis įvykis visoms Baltijos valstybėms. Jo teigimu, susitikime buvo aptarti ne tik ekonominiai, bet ir kiti valstybiniai reikalai, ir ne bendromis frazėmis, o su visomis smulkmenomis. Anot prezidento G. Ulmanio, susitikime išreikštas pageidavimas, kad projekto „Bendradarbiavimas taikos labui“ dalyviai susitiktų ir aptartų savo veiklos sritis, o ši sutartis turėtų būti pirmoji pakopa suvienyti Europą kolektyvinio saugumo pagrindu. Susitikime kalbant apie Baltijos šalių nepriklausomybę ekonomikos srityje buvo paminėti dujų ir elektros gamybos klausimai. Taip pat buvo aptartas švietimo sistemos modelis Baltijos valstybėse bei galimybės siųsti šių valstybių studentus į kitas šalis, tarp jų ir JAV. Pasak Ulmanio, kalbama buvo apie apsiginklavimą ir armijos sukūrimą, kriminogeninę situaciją Baltijos valstybėse. Dėl šių valstybių santykių su Rusija buvo nutarta, kad jie turi būti abipusiškai naudingi, atsižvelgiant į šalių ekonominę naudą bei kitataučių gyventojų interesus.

Prezidentas B. Clintonas pabrėžė, jog jis išsakė savo nuomonę dėl armijos išvedimo iš Baltijos valstybių Rusijos prezidentui B. Jelcinui. JAV prezidentas mano, kad turi būti griežtai laikomasi armijos išvedimo tvarkaraščio, o rusakalbiams Baltijos valstybėse turi būti suteiktos lygios teisės su etniniais gyventojais, nesiejant šio klausimo su armijos išvedimu.

Po spaudos konferencijos JAV, Lietuvos, Estijos ir Latvijos užsienio reikalų žinybų vadovai – Valstybės sekretorius V. W. Christopheris, ministrai P. Gylys ir J. Luikas, ministras pirmininkas V. Birkavas pasirašė tris dvišales sutartis dėl bendradarbiavimo mokslo ir technologijų srityse.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Ši sutartis atveria galimybes plačiai bendradarbiauti Lietuvai ir JAV mokslo ir technologijų srityse: abi šalys paskirs savo atstovus, kurie koordinuos darbą, po pasirašymo, – pasakė Eltai užsienio reikalų ministras P. Gylis. Jis taip pat pažymėjo, kad numatomi konkretūs būdai, kaip plėtoti šį bendradarbiavimą. Sutartis – tai juridinis ir politinis postūmis dar geresniems santykiams, galimybė sukonkretinti būsimus darbus, – sakė P. Gylys. Po to B. Clintonas Rygos biržoje už uždary durų susitiko su Latvijos visuomenės atstovais.

Po JAV prezidento B. Clintono susitikimo su politinių, kultūros ir verslo struktūrų vadovais prasidėjo gėlių padėjimo ceremonija prie Laisvės paminklo Rygoje.

Pirmieji į pilną norinčiųjų susitikti su JAV prezidentu Latvijos gyventojų aikštę atvyko ir padėjo gėlių Baltijos valstybių prezidentai. Į šią vietą atvyko JAV valstybės sekretorius W. Christopheris bei prezidento B. Clintono žmona Hilari, lydima dukters Čelsi (*Chelsey*), kartu su Latvijos prezidento žmona A. Ulmane. Abi pirmosios ledi padėjo gėlių paminklo papėdėje, o netrukus atvykęs JAV prezidentas B. Clintonas taip pat padėjo panašią į savo žmonos puokštę prie Laisvės paminklo.

Ant pakylės aikštėje išsirikiavo visi keturi prezidentai. Į susirinkusiuosius kreipėsi Latvijos prezidentas G. Ulmanis. Jis dar kartą pasveikino JAV prezidentą ir pasakė miniai, kad valstybių prie Baltijos jūros balsas buvo išgirstas ir už Atlanto vandenyno bei palinkėjo, kad nepasikartotų okupacija šiose šalyse.

JAV prezidentas pasakė, kad „šiandien švenčiame susivienijimą“, o JAV piliečiai žavisi Baltijos valstybių gyventojų drąsa ir jėga, kurią jis pavadino laisvės jėga. Jis pasidžiaugė esąs pirmasis JAV prezidentas, atvykęs į Baltijos valstybes, ir gana didelę savo kalbos dalį skyrė prieš penkerius metus įvykusiai akcijai „Baltijos kelias“. Prezidentas B. Clintonas patikino, jog visada stebėjęs Baltijos šalių gyvenimą su pasididžiuoimu ir žinojęs apie šių šalių gyventojų partizaninę veiklą bei tremties metus. Latvijos, Lietuvos ir Estijos žmonės parodė pasauliui, jog „laisvė, net ir paslėpta, nemiršta“. B. Klintonas priminė, kad 50 metų JAV nepripažino Baltijos šalių okupacijos, o JAV ir dabar gyvena daug išeivių iš Latvijos, Lietuvos ir Estijos.

Prezidentas patikino, kad JAV palaikys Baltijos valstybes, besistengiančias įeiti į Vakarų Europos struktūras. Jis taip pat pažadėjo padėti plėtoti ekonomiką ir drauge su Latvijos bei Estijos žmonėmis džiaugtis, kai „paskutinis Rusijos kariškis peržengs“ šių šalių valstybines sienas. Svečias pacitavo prezidento Abraomo Linkolno žodžius, linkinčius išsaugoti laisvę ir gerovę, už kurią kovojama.

Baigęs kalbą, JAV prezidentas priėjo prie Baltijos valstybių tautiniais rūbais apsivilkusių mergaičių, bendravo su minia. Vėliau jis išvyko į JAV ambasadą Rygoje, kur susitiko su Baltijos valstybių ambasadų darbuotojais.

Po šio susitikimo JAV prezidentas B. Clintonas su žmona Hilari ir kitais lydinčiais asmenimis nuvyko į oro uostą, iš kurio išskrido į Varšuvą. JAV prezidento išlydėjimo ceremonijoje dalyvavo visų trijų Baltijos valstybių prezidentai.³¹⁵

Ta proga Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai – L. Meris, G. Ulmanis ir A. Brazauskas –

³¹⁵JAV ir Baltijos šalių prezidentų spaudos konferencija: „JAV Prezidentas susitiko su trijų Baltijos valstybių prezidentais“, „JAV Prezidento kalba ir išvykimas“ (1994 m.), *LRPKA*, ap. 2, b. 35, l. 18-19.

priėmė bendrą pareiškimą, kuriame pažymėjo: „Mes, Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai, šiltai sveikiname Jungtinių Amerikos Valstijų prezidento Williama Clintono vizitą į Latviją. Šis įvykis – pirmasis istorijoje Amerikos prezidento vizitas į Baltijos valstybes – dar kartą patvirtina ypatingus Baltijos šalių ryšius su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis. Tarybinės okupacijos Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje metais Jungtinių Amerikos Valstijų vykdoma Estijos, Latvijos ir Lietuvos inkorporavimo į Tarybų Sąjungą nepripažinimo politika buvo vilties šaltinis Baltijos žmonėms.

Šis vizitas yra geriausias įrodymas, kad JAV palaiko Baltijos valstybių nepriklausomybę ir pripažįsta svarbius žingsnius, kuriuos trys Baltijos šalys žengė demokratijos ir ekonomikos reformose.

Susitikime prezidentai daug dėmesio skyrė Baltijos regiono saugumo ir stabilumo klausimams. Keturių šalių vadovai aptarė būdus, kaip stiprinti saugumą bei stabilumą regione, ir dar kartą patvirtino savo įsipareigojimus NATO „Bendradarbiavimo vardan taikos“ programai. Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai išreiškė pageidavimą plėsti ir stiprinti bendradarbiavimą pagal „Bendradarbiavimo vardan taikos“ programą, siekiant ilgainiui tapti NATO dalimi, ir patvirtino savo įsitikinimą, kad tai skatins stabilumą bei pasitikėjimą Europoje. Prezidentai užtikrino W. Clintoną, kad jie kartu su savo kaimynais ir toliau dirbs kurdami geresnę nepadalintą Europą, remiantis abipuse pagarba ir geranoriškumu.

Prezidentai pritarė Latvijos ir Rusijos susitarimui dėl Rusijos kariuomenės išvedimo. Jie pabrėžė, kokia yra svarbi 1994 metų rugpjūčio 31 diena – galutinė Rusijos kariuomenės išvedimo iš Estijos bei Latvijos data, ir išreiškė įsitikinimą, jog Rusijos Federacija laikysis 1992 metais Helsinkyje priimtų įsipareigojimų dėl visiško, besąlygiško ir tvarkingo kariuomenės išvedimo.

Baltijos valstybių prezidentai nurodė, kad Rusijos Federacijos Kaliningrado sritis neturėtų tapti įtampos šaltiniu regione. Šio regiono funkcionavimo problema turėtų būti išspręsta taikiai ir dalykiškai, be jokio kurios nors valstybės spaudimo.

Baltijos valstybių prezidentai pasveikino padidėjusį JAV privataus kapitalo investicijų srautą į įvairius Baltijos valstybių ekonomikos sektorius, taip pat intensyvesnę prekybą su JAV. Prezidentai yra įsitikinę, kad JAV įkurtas Baltijos verslo fondas prisidės vystant privatų sektorių Baltijos valstybėse. Prezidentai taip pat dar kartą patvirtino remią „Laisvosios Europos“ ir „Amerikos balso“ radijo stočių transliacijų tęsimą estų, latvių bei lietuvių kalbomis, nes šios laidos yra sudėtinė mūsų šalių demokratinių institucijų vystymosi dalis.

Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai išreiškė pasitenkinimą dabartine santykių su Jungtinėmis Valstijomis būkle ir tvirtą įsitikinimą, kad šis apsilankymas paskatins santykių plėtrą. Prezidentai pažymėjo, jog šis susitikimas suteikė jiems tikėjimo, kad Amerika liks ištikima Baltijos valstybių draugė, kadangi jos ir toliau kurs demokratijos idealais ir klestėjimo viltimi pagrįstą visuomenę, o tuo išsiskiria Jungtinės Valstijos pasaulyje.³¹⁶

1994 m. spalio 28 d. LR Krašto apsaugos ministerija ir JAV gynybos departamentas pasirašė

³¹⁶ „Bendras Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų pareiškimas susitikus su Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentu“, Ryga, 1994-07-06, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1060, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18113&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

memorandumą „Dėl bendradarbiavimo gynybos ir karinių santykių srityje“.

1995 m. vasario 8 d. Jūrmaloje susitikę Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai – L. Meris, G. Ulmanis ir A. Brazauskas pasveikino Baltijos taikos palaikymo bataliono įkūrimą. Prezidentai pareiškė, kad jie tiki, jog šis veiksmas parodys pasauliui, kad Baltijos šalys ne tik reikalaus saugumo, bet pačios jį teiks.

Prezidentai pasidžiaugė pažanga, padaryta siekiant narystės Europos Bendrijoje. Jie pareiškė, kad yra įsitikinę, kad derybos dėl Europos sutarčių bus baigtos kaip galima greičiau.

Prezidentai aptarė nesenas diskusijas dėl NATO plėtros. Jie pritarė, kad Europoje neturi būti nesaugių zonų ir palaikė idėją, kad visi NATO nariai būtų vienodai svarbūs. Prezidentai pasidžiaugė nesenu Latvijos įstojimu į Europos Tarybą.

Prezidentai vertina Šiaurės Atlanto šalių vadovų padarytus sprendimus, pažymėdami, kad didelio dėmesio turėtų susilaukti siekimas pagerinti bendradarbiavimą tarp Baltijos ir Šiaurės šalių.

Prezidentai pažymėjo, kad labai svarbu aptarti Baltijos šalių muitinių, tranzito procedūrų ir pasienio problemas. Jie išreiškė bendrą požiūrį, kad Baltijos šalys turėtų paviešinti pozicijas visais sienų, ypač rytinių, klausimais, taip pat dėl ginklų kontrabandos, narkotikų, radioaktyviųjų medžiagų gabenimo ir organizuoto nusikalstamumo. Prezidentai dar kartą priminė laisvosios prekybos svarbą.

Prezidentai pareiškė susirūpinimą dėl Čėčėnijos. Pabrėžta, kad Rusija negali laisvai, nebaudžiama rengti civilių gyventojų skerdynes, neteisėtai naudoti karinę jėgą, pažeisti žmogaus teises, tarsi tai būtų jos vienos vidaus politikos reikalas. Pasiūlyta išplėsti organizacijų ir institucijų įgaliojimus, kad jos galėtų nutraukti ir išspręsti tokias krizes ir neleisti joms įvykti. Išreikštas įsitikinimas, kad prezidentas B. Jelcinas nutrauks karinius veiksmus ir suras taikią politinę išeitį iš susidariusios padėties Čėčėnijoje.

Prezidentai pareiškė savo paramą tokioms tarptautinėms organizacijoms, kaip UNESCO ir Europos Taryba, sprendžiant rasizmo, ksenofobijos, antisemitizmo ir netolerancijos problemas. Jie palinkėjo taikiai praleistii 1995-uosius – Tolerancijos metus.³¹⁷

1995 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas Vilniuje susitiko su Latvijos delegacija, vadovaujama Seimo pirmininko A. Gorbunovo. Lietuvos prezidentas informavo Latvijos Seimo pirmininką apie artėjančius (kovo 25 d.) savivaldybių rinkimus ir diskusijas dėl savivaldybių įstatymo pataisų. Siūloma rinkti ne dviems, o keturiems metams. Prezidentas palietė ir kitą aktualią problemą – žemės pardavimas užsieniečiams. Pagal Konstituciją užsieniečiai neturi teisės įsigyti žemės, išskyrus diplomatinės tarnybas. Prezidentas pabrėžė, „kad per ateinančius du mėnesius turime šią problemą išspręsti – priimti pataisas balsuojant (2/3 deputatų balsų) arba surengti referendumą.“

Latvijos Seimo pirmininkas papasakojo, kad Latvijoje užsieniečiai gali įsigyti žemės, bet jiems labai daug apribojimų. Tai susiję su žemės reforma. Būtina ieškoti kompromiso. A. Gorbunovas pabrėžė, „kad ne Latvijos piliečiai negali pirkti žemės. Žemę gali pirkti juridiniai as-

³¹⁷ „Meeting of the Presidents of Estonia, Latvia and Lithuania. Joint Communiqué“, *Jurmala*, 1995-02-08, *LRPKA*, ap. 2, b. 60, l. 6.

menys, bet ne fiziniai.“

Lietuvos prezidentas A. Brazauskas kalbėjo, kad reikia užbaigti žemės reformą ir kaip pavyzdį pateikė Klaipėdos kraštą, kur ypač daug žemės savininkų. Manoma, kad likusią žemę galima parduoti užsieniečiams. Žemę, skirtą žemės ūkio naudojimui, užsienio firmos norėtų nuomoti. Pvz., Kanados firmos nuomoja žemę, augina kviečius. Žinoma, ateityje kels klausimą dėl nuosavybės (per 2 metus reiks išspręsti šį klausimą).

A. Gorbunovas paminėjo, kad Latvijoje savininkai gali parduoti savo žemę. Pavyzdžiui, šiuo metu Rygos oro uostas turi problemų, kadangi atsirado buvę žemės savininkai. Lietuvos prezidentas informavo, kad Lietuvoje tokiu atveju žemės savininkams žemę siūloma išpirkti kitoje vietoje arba sumokėti pinigus. Tačiau piniginis problemos sprendimas pavojingas – valstybės biudžetas gali neišlaikyti (1ha kaina apie 1000–1500 litų), žinant, kad didžioji dalis žemės savininkų gyvena mieste, ir jie nedirbs žemės. Latvijos Seimo pirmininkas pridūrė, kad ta pati problema egzistuoja ir Latvijoje. Kompensacijoms trūksta pinigų. Kartais valstybė žemę paima iš vieno ir gražina kitam.

A. Brazauskas apibūdino dabartinę Lietuvos žemės ūkio padėtį. Šiuo metu Lietuvoje yra 1400 ūkininkų, kurie turi apie 8 ha žemės. Reikia stambinti ūkius iki 100 ha, kitaip Lietuvos ūkininkai neatsilaikys prieš Europos šalių produkcijos konkurenciją.

Latvijos Seimo pirmininkas paprašė apibūdinti politinę situaciją. Lietuvos prezidentas išskyrė keletą užsienio politikos aspektų. Pirma, sureguliuoti santykiai su Lenkija. 1994 m. balandžio mėn. pasirašyta sutartis su Lenkija, taip pat bendradarbiavimo sutartis su Baltarusija (nustatyta 700 km siena). Prezidentas paminėjo, kad reikėtų pasirašyti sutartį su Latvija dėl sienų. Antra, A. Brazauskas, kalbėdamas dėl Rusijos karinio tranzito per Lietuvos teritoriją, patvirtino, kad 1995 m. sausio mėn. susitarta, kad liks tokia pat tvarka, kaip rusų kariuomenę išvedant iš Vokietijos. Rusai Lietuvai suteikė didžiausio palankumo režimą. Dėl tranzito Lietuva nepasirašė jokios sutarties. Šalies vidaus politinę situaciją prezidentas pavadino stabilia. Nėra dalykų, kurie galėtų sukelti nepasitenkinimą. Problemų kelia pensininkų, gydytojų padėtis. Siekiama, kad vyriausybė išsilaikytų ketverius metus. Ją nuversti buvo numatyta praėjusiais metais. Per 2,5 metų pasikeitė 10 ministrų. Didžioji dalis išėjo patys, nes neatlaikė darbo krūvio, kiti – dėl kritikos.

Prezidentas kalbėjo ir apie Seimo darbą. Buvo pažymėta, kad Seimo pirmininkas atstovauja daugumai. Tarp LDDP frakcijos narių yra nuomonių skirtumų, bet darbas vyksta. Opozicija aktyvi, nes 2,5 metų buvo valdžioje, ypač aktyvus V. Landsbergis sprendžiant užsienio politikos klausimus.

Po to įvyko susitikimas su Lietuvos Respublikos Seimo pirmininku Č. Juršėnu. Latvijos Seimo pirmininkas A. Gorbunovas dėkojo už kvietimą ir sakė, kad vizitas teikia vilčių abiejų valstybių bendradarbiavimui ateityje, kad klausydamas kalbų Seime išgirdo apie abiejų šalių problemas, perspektyvas. Toliau kalbėjo apie Latvijos parlamento problemas. Latvijoje toliau vykdomos reformos, Seimui pateikiami reformų įstatymai. Latvijos Seimas apsvaistė socialinės apsaugos koncepciją ir įstatymų paketą pateikė vyriausybei. Antrą kartą apsvaistytas įstatymas dėl Konstitucinio teismo. Dėl žemės reformos vyriausybė nėra numačiusi įstatymų projektų.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Buvo kalbėta apie rinkimų įstatymą. Konstitucijoje numatyti tiesioginiai proporciniai rinkimai. Pateiktas naujas projektas dėl valdžios, ypač dėl prezidentinės. Buvo pabrėžta, kad iki rinkimų Konstitucijos su rimtais pakeitimais priimti neįmanoma.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas apibūdino situaciją Lietuvoje. 1993 m. pavasarį įsteigtas Konstitucinis teismas. Jis išnagrinėjo apie 30 bylų (per metus). Pusė bylų palankiai išspręsta pozicijai, kita pusė – opozicijai. Konstitucinis Teismas neteisčia kurios nors politinės jėgos. Iki šiol nebuvo aišku, ar pozicijos, ar opozicijos interpretacija teisinga. Dabar yra arbitras, kuris laikosi Konstitucijos. Jis derina visą valdžių sistemą, nustato ribas pozicijai ir opozicijai. 1992 m. vasarą Lietuvoje buvo ginčijamasi dėl prezidento rinkimų: kokios prezidento prerogatyvos – didelės ar mažos? Didelės – tiesioginis mandatas, Lietuvos gyventojai jį renka, o mažos – renka parlamentas. Buvo rastas kompromisas – renka tauta, bet prezidento galią apriboja parlamentas ir teismas. Pažymėta, kad ši sistema Lietuvoje veikia. Realiai gal nepavyksta išspręsti visų problemų, bet treji metai nėra valdžių konflikto. Būna ginčų, prezidentas vetuoja įstatymus, bet konstruktyvus bendradarbiavimas vyksta.³¹⁸

1995 m. rugsėjo 7 d. Taline įvyko trijų Baltijos valstybių prezidentų susitikimas. Lietuvos Respublikos delegacija: A. Brazauskas – prezidentas, A. Januška – URM sekretorius, H. Kobeckaitė – nepaprastoji ir įgaliotoji ambasadorė Estijoje, J. V. Paleckis – prezidento patarėjas, ambasadorius, V. Motulaitė – prezidento referentė. Estijos Respublikos delegacija: L. Meris – prezidentas, J. Pikanis – prezidentūros direktorius, K. Tael – prezidento patarėja užsienio politikai, S. Sakkovas – prezidento patarėjas saugumo ir gynybos klausimais, R. Kionka – URM, politinio planavimo grupės vadovė, K. Stoicescu – URM, skyriaus vadovas, P. Jarye – prezidento atstovas apvaliajame stale, A. Tammas – prezidentūros užsienio politikos departamento patarėjas, A. Grahv – URM, atsakingas už santykius su Baltijos valstybėmis. Latvijos Respublikos delegacija: G. Ulmanis – prezidentas, J. Ritenis – URM, valstybės sekretorius, A. Piebalgas – Latvijos ambasadorius Estijai, A. Ronis – URM Politikos departamento dvišalių santykių skyriaus vadovo pavaduotojas, S. Dreimanė – prezidento kanceliarijos vadovo pavaduotoja, I. Kirulė – URM, Baltijos Ministrų Tarybos sekretoriato vadovė, L. Licė-Licitė – URM, Baltijos ir Šiaurės šalių skyriaus l. e. p. vedėja.

L. Meris, pradėdamas susitikimą pabrėžė, kad visos trys šalys vykdo panašią vidaus ir užsienio politiką, tačiau požiūris į ekonominę politiką skiriasi. Jis pareiškė viltį, kad Baltijos valstybės bendradarbiaus ir ateityje.

A. Brazauskas pasiūlė pavesti delegacijoms suderinti bendro komunikato projektą, o tuo metu trims prezidentams atskirai pasikalbėti. Vėliau prezidentai prisijungtų ir aptartų suderintą komunikato projektą. G. Ulmanis pritarė A. Brazausko pasiūlymui. Prezidentai išėjo į kitą salę. Delegacijos susitarė, kad Estijos vardu deryboms vadovaus R. Kionka, Lietuvos – A. Januška,

³¹⁸ Lietuvos Respublikos Prezidento A. Brazausko susitikimo su Latvijos Respublikos Seimo delegacija, vadovaujama pirmininko A. Gorbunovs, atmintinė, 1995-03-11, *URMA*, ap. 2, b. 300, l. 68-69; Latvijos Respublikos delegacijos, vadovaujamos Seimo pirmininko A. Gorbunovs, vizito Lietuvos Respublikoje 1995-03-11 pro memoria, *Ten pat*, ap. 2, b. 300, l. 76-78.

Latvijos – J. Ritenis. Derybos vyko anglų kalba. A. Januška pasiūlė pagrindu paimti šeiminkų – estų – komunikato projektą. J. Ritenis pasiūlė pakeisti komunikato pavadinimą ir įžanginę pastraipą. J. Paleckis pasiūlė į įžanginę pastraipą įtraukti teiginį apie tai, kad susitikimas vyksta pagal reglamentą, patvirtintą 1994 m. kovo 25 d. Palangoje.

Estijos ir Latvijos pusės pasiūlė skirtingą antrosios pastraipos, kur išvardijamos susitikimo temos, redakcijas. Lietuva palaikė estų variantą, sustiprinant sakinį dėl saugumo ir stabilumo Baltijos jūros regione bei padarant išlygą, kad ne su visais kaimynais santykius reikia gerinti (nes su kai kuriais santykiai ir taip geri). A. Januška pasiūlė pastraipos dėl Baltijos valstybių tarpusavio bendradarbiavimo pagrindu paimti Lietuvos variantą, kur akcentuojamas tarpusavio sienų pralaidumo palengvinimo klausimas. Pasisakė prieš teiginį dėl būtinumo pasirašyti laisvosios prekybos sutartį, nes ji ne tik pasirašyta, bet ir ratifikuota, o įtraukti teiginį, kad laisvąją prekybą būtina tobulinti, atsižvelgiant į perspektyvą tapti Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) nare.

J. Ritenis iš pradžių pasipriešino PPO paminėjimui, o dėl laisvos prekybos žemės ūkio produktais iš viso atsisakė kalbėti. Lietuvos delegacija pasiūlė išbraukti sakinį apie glaudesni karinį bendradarbiavimą, tačiau nusileido estų ir latvių spaudimui, bet pagrindu visai pastraipai buvo paimtas lietuviškasis variantas.

Pastraipa dėl bendradarbiavimo su Europos Sąjunga jokių diskusijų nesukėlė. Lietuvos pasiūlymu, ji buvo papildyta teiginiu apie pritarimą Lenkijos (Oleksio) iniciatyvai 1996 m. sušaukti ES valstybių ir pasirašiusių Europos sutartį valstybių vadovų pasitarimą tarpvyriausybės konferencijos metu.

Dėl santykių su NATO nuomonė dėl Baltijos valstybių būsimos narystės joje buvo vieninga, tačiau skyrėsi dėl Lietuvos pasiūlyto teiginio, jog visoms Baltijos valstybėms ir Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalims turi būti sudarytos vienodos galimybės. Estijos delegacija sakė, kad nereikia kurti „naujos realybės“, apie kurią oficialiai dar niekas nekalba, o į spaudoje pasirodančius straipsnius apie šalių eiliškumą – nekreipti dėmesio.

A. Januška atsakė, kad eiliškumas nėra vien spaudos prasimanymai, kad apie tai yra pareiškęs ir Estijos gynybos ministras, pasisakydamas už Lenkijos pirmąjį priėmimą į NATO, ir kad būtina pareikšti nuomonę, jog mes norime lygių galimybių, o ne eilės. Po diskusijų ir tam tikro reagavimo buvo priimtas A. Januškos siūlymas bei papildymas, kad Baltijos valstybių integracijos procesai į ES, NATO ir Vakarų Europos Sąjungą (VES) stiprina vieni kitus (o ne pakeičia).

Latvijos siūlymu buvo įtraukta pastraipa apie bendradarbiavimą su Šiaurės šalimis, tačiau buvo atsisakyta jų siūlymo kalbėti apie mokesčius Jungtinėms Tautoms, nes tai yra techninis klausimas. Kalbant apie santykius su Rusija buvo apsiribota neutraliu Lietuvos siūlymu išreikšti viltį, jog ji vystysis demokratiškai. Lietuvos pusė pasiūlė įtraukti pastraipą apie tai, kad Baltijos valstybės remia Ukrainos priėmimą į Europos Tarybą. Prezidentai su savo šalių delegacijomis aptarė suderinto komunikato tekstą ir, neturėdami esminių pastabų, jį pasirašė.³¹⁹

1995 m. rugsėjo 7 d. Taline įvykusio trijų Baltijos valstybių prezidentų susitikimo svar-

³¹⁹Lietuvos, Estijos ir Latvijos prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimo Taline 1995-09-07 atmintinė, *LRPKA*, ap. 2, b. 62, l. 21-22.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

biausia tema buvo ypač aktualūs NATO plėtimosi klausimai, taip pat Lietuvos, Latvijos ir Estijos narystės ES perspektyvos. Taip pat tartasi, kaip reaguoti į vis dažniau pasigirstančius kai kurių valstybių aukštų pareigūnų pareiškimus, jog Baltijos valstybėms pirmajame NATO plėtimosi etape tenka geriausiu atveju antraeilis vaidmuo. Iki šiol į juos griežčiausiai reaguodavo Estijos prezidentas L. Meris. Lietuvos užsienio politikos žinybos į šiuos pareiškimus reagavo gana santūriai, tačiau, pasak prezidento patarėjo J. Paleckio, šiandien pozicijas derinti sekėsi ypač greitai: „Manau, kad nebuvo ypač didelių prieštaravimų, tuo labiau, kad į paskutiniuosius pareiškimus iš Rusijos nebuvo net pasiūlymų reaguoti, nes tai yra ne prezidentinio lygio pareiškimai. O dėl to, kad mūsų šalys stengsis artimiausiu įmanomai laiku prisijungti prie NATO, buvo vieninga pozicija.“³²⁰

Aptardamos Baltijos šalių bendradarbiavimą integruojantis į ES, derybų delegacijos buvo rimtai susikirtusios, tačiau konfliktą pavyko greitai nuslopinti. Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai – L. Meris, G. Ulmanis ir A. Brazauskas aptarė Baltijos šalių bendradarbiavimo suintensyvinimą bei Estijos, Latvijos ir Lietuvos santykių su Europos Sąjunga plėtojimą. Jie taip pat daug dėmesio skyrė klausimams, susijusiems su Baltijos jūros regiono saugumu ir stabilumu, ypač NATO plėtimu ir kitų tarptautinių organizacijų bei struktūrų vaidmeniu. Be to, prezidentai pasikeitė nuomonėmis dėl jų vadovaujamų valstybių santykių su visomis kaimyninėmis šalimis, su kuriomis dar likę neišspręstų problemų, gerinimo būdų ir priemonių. Priimtame Komunikate „<...> prezidentai dar kartą patvirtino savo valstybių tvirtą įsitikinimą kuo anksčiau prisijungti prie NATO. Prezidentai išreiškė įsitikinimą, kad NATO išlieka svarbiausiu saugumo ir stabilumo Europoje garantu. Jie pasidžiaugė savo valstybių bendradarbiavimu su NATO ir pasisakė už šių santykių tolesnį intensyvinimą, ypač praktikoje. NATO plėtimo atžvilgiu prezidentai nedviprasmiškai pasisakė už tai, kad demokratinėms Vidurio Europos šalims, kurios siekia narystės NATO ir yra tam pasirengusios, turėtų būti suteikta galimybė prisijungti prie šios organizacijos. Baltijos valstybių manymu, jų integracijos procesai į ES, NATO ir Vakarų Europos Sąjungą abipusiškai stiprina vieni kitus.

Prezidentai su pasitenkinimu pažymėjo, kad vis labiau plečiami Baltijos ir Šiaurės valstybių ryšiai, ypač pabrėžta bendradarbiavimo visais lygiais svarba.

Po atviros ir nuoširdžios diskusijos apie valstybių santykius su Rusija prezidentai priėjo prie išvados, jog jų pozicijos esminiais klausimais sutampa, ir išreiškė viltį, kad Rusija ir ateityje eis demokratinio keliu.

Prezidentai aptarė Ukrainos svarbą Europos architektūroje ir išreiškė įsitikinimą, kad Ukrainos narystė Europos Taryboje artimiausiu metu taps reikšmingu demokratinėms pokyčių šalyje garantu.“³²¹ Dar derinant komunikatą, Lietuvos delegacijos susitikime vadovas prezidentas A. Brazauskas pasiūlė paremti ir Rusijos narystę Europos Taryboje, tačiau į galutinį

³²⁰ LR Seimo Informacijos analizės skyrius. Vidaus informacijos analizės grupė. LTV laida *Panorama*. 1995-09-07, LRP-KA, ap. 2, b. 52, l. 56.

³²¹ „Lietuvos, Estijos ir Latvijos Prezidentų susitikimo, įvykusio Talyne 1995-09-07, komunikatas“, *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos Prezidento dekretai. Konstitucinio teismo nutarimai (toliau – LRSDR RPD KTN)*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. t. 7(13), p. 589-590.

komunikato variantą siūlymas nepateko. Tą pačią dieną Talino centre atidarytoje naujojoje Lietuvos ambasadoje Lietuvos ir Estijos užsienio reikalų ministrų pavaduotojai pasirašė dvišalę investicijų skatinimo ir apsaugos sutartį.³²²

1996 m. gegužės 28 d. Baltijos valstybių prezidentai, susitikę Vilniuje, priėmė bendrą deklaraciją „*Dėl partnerystės vardan integracijos*“, kurioje pabrėžė: „Mes, Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai, pranešame pasauliui apie savo tolesnį siekimą integruotis į visas Europos institucijas. Mes tikime, kad mūsų šalys gali įnešti ir įneš bendrą indėlį į Europos Sąjungą ir NATO. Šiuos svarbius žingsnius mes norime žengti drauge, o ne varžydamiesi tarpusavyje, pripažindami, kad Baltijos šalių, kaip ir Europos, saugumas yra daugiaplanis ir nedalomas.“

Mes pripažįstame, kad integracija yra procesas, kuriam reikia laiko ir kuris daug pareikalaus iš mūsų, bet esame įsitikinę, kad:

– pirma, tiek Europos Sąjunga, tiek NATO turi vienu metu pradėti mūsų ir kitų Vidurio Europos šalių įstojimo procesą, net jei faktinei narystei prireiktų tam tikro laiko. Mes manome, kad mūsų ir Europos saugumui klausimas, „kas?“ bus priimtas į abi besiplečiančias institucijas, yra daug svarbesnis už klausimą „kada?“;

– antra, mes norime žengti tokius žingsnius ne bijodami trečiųjų šalių, bet todėl, kad tikime, jog mūsų vieta yra suvienytoje Europoje;

– ir trečia, mūsų trys tautos yra pasiryžusios paaukoti visa, kas būtina, siekdamos šių tikslų. Mūsų ekonomikos jau priartėjo prie Europos standartų, o mūsų kariai dalyvauja NATO vadovaujamos taikos įgyvendinimo operacijose buvusioje Jugoslavijoje.

Toks yra mūsų bendras įsipareigojimas, siekiant šių tikslų, ir niekas neturi bandyti sukiršinti mūsų tarpusavyje. Dabar mes tokie pat vieningi kaip ir tada, kai siekėme atgauti savo nepriklausomybę, ir tokie išliksime.”³²³

Kaip jau minėta skyriuje „*Baltijos Valstybių Tarybos veikla*“ JAV ir Baltijos valstybių aukščiausiojo lygio susitikimai prasidėjo 1993 m. rudenį, kai visi trys prezidentai dalyvavo JT Generalinės asamblėjos 48-ojoje sesijoje. Vašingtone prezidentus draugiškai priėmė JAV prezidentas B. Clintonas. Keturšalis pokalbis buvo pratęstas 1994 m. liepos 6 d. Rygoje. Tačiau dalykiškiausias vizitas į JAV įvyko 1996 m. birželio 24–27 dienomis, kai L. Meris, G. Ulmanis ir A. Brazauskas viešai ir gana išsamiai išdėstė šalių saugumo, ekonomikos ir kitų sričių siekius, susitiko su prezidentu B. Clintonu ir kitais JAV administracijos pareigūnais, su įvairiais šalies visuomenės sluoksniais ir institucijomis. Susitikimas įvyko Baltijos šalių prezidentų pageidavimu, ir nors, anot prezidento A. Brazausko, nelengvai sekėsi, vis dėlto jis įvyko.

Birželio 24 d. prasidėjo oficialus Lietuvos prezidento A. Brazausko vizitas JAV. Lietuvos prezidentas susitiko su Amerikos žydų komiteto vykdančiuoju direktoriumi Davidu Hariu (*David Harris*). Susitikime direktorius pabrėžė, kad po prezidento vizito į Izraelį pagerėjo Lietuvos san-

³²² LR Seimo Informacijos analizės skyrius, Vidaus informacijos analizės grupė, LTV laida *Panorama*, 1995-09-07, *LRPKA*, ap. 2, b. 52, l. 56.

³²³ Baltijos valstybių prezidentų bendra deklaracija „*Dėl partnerystės vardan integracijos*“, Vilnius, 1996-05-28, *LRSDR RPD KTN*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996, t. 8(14), p. 1034.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

tykiai su šia šalimi, taip pat ir su žydų bendruomenėmis kitose šalyse. Kalbant apie asmenis, kuriems pateikti kaltinimai dėl dalyvavimo žydų genocide, A. Brazauskas pasakė, kad bus veikama vadovaujantis Lietuvos ratifikuotomis tarptautinėmis konvencijomis ir Lietuvos įstatymais.

Tą dieną A. Brazauskas susitiko su dienraščio „*The New York Times*“ redakcijos taryba. Laikraščio vadovai domėjosi Lietuvos ekonominėmis reformomis, jos pozicija saugumo problemų klausimu, santykiais su Rusija ir kitais kaimynais. A. Brazauskas papasakojo apie Lietuvos integravimąsi į Europos ir transatlantines struktūras, pabrėždamas, kad tai stiprina Baltijos jūros regiono ir visos Europos saugumą.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai birželio 24 d. „*Sheraton*“ viešbutyje susitiko su senatoriumi, respublikonų kandidatu į prezidentus rudenį įvyksiančiuose rinkimuose Bobu Dole' u. A. Brazauskas pabrėžė, „kad šiame šimtmetyje Lietuva tik ketvirtį amžiaus gyveno nepriklausoma, todėl visiškai suprantama, kad kartu su kitomis Baltijos šalimis Lietuva ieško saugumo garantijų ir kaip realiausią priemonę tokioms garantijoms pasiekti mato NATO. Tai nėra iššūkis Rusijai ir kitoms valstybėms, kurios taip pat turėtų būti įtrauktos į naujos saugumo sistemos Europoje formavimą.“ Senatorius pareiškė, „jog NATO plėsis keliais etapais ir turi paimti Baltijos šalis. Reikia manyti, kad šis procesas neturės neigiamos įtakos Rusijai ir nesusilpnins demokratiškas ir ekonominių reformų siekiančių jėgų.“³²⁴

Baltijos valstybių prezidentai padėkojo B. Dole' ui už jo JAV Senatui pateiktą rezoliuciją dėl Aljanso plėtimo, kur Baltijos šalys minimos antroje grupėje po Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos. Po susitikimo išplatintame pareiškime senatorius B. Dole' as ragino B. Clintoną per netrukus Prancūzijoje įvyksiantį G-7 (Didžiojo septyneto) šalių vadovų susitikimą „paskelbti rimtą pareiškimą dėl paramos Estijos, Latvijos ir Lietuvos suverenitetui bei nepriklausomybei“.³²⁵ Atsakydamas į klausimą, ar pastebėjo B. Clintono ir D. Doule' o nuomonių skirtumą NATO plėtimo klausimu, A. Brazauskas sakė, kad užsienio politikos klausimais jų nuomonė labai panaši.³²⁶

Trijų Baltijos valstybių prezidentai viešėjo JAV Rytų–Vakarų studijų instituto kvietimu. Birželio 25 d. Lietuvos prezidentui A. Brazauskui, kartu su Estijos prezidentu L. Meriu ir Latvijos prezidentu G. Ulmaniu, buvo įteikti Rytų–Vakarų studijų instituto apdovanojimai už jų veiklą stiprinant Rytų ir Vidurio Europos regiono valstybių saugumą ir Baltijos valstybių ekonominio potencialo vystymą.

Viena svarbiausių vizito dalių buvo diskusijos Rytų–Vakarų studijų institute. A. Brazauskas kalbėjo apie Lietuvos vaidmenį regiono ir Europos kontekste. Jis priminė, kad Lietuvos valstybė jau daugiau kaip 700 metų drauge su kitomis šalimis kuria Europos istoriją, yra Vakarų pasaulio dalis. Atkūrusi savo nepriklausomybę ji konkrečiais darbais padeda palaikyti saugumą žemyne – kartu su danais, amerikiečiais, kanadiečiais Lietuvos kariai saugo taiką Bosnijoje ir Hercegovinoje.

³²⁴ Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos Informacijos ir spaudos skyriaus pranešimas spaudai: „Tęsiasi Lietuvos Prezidento A. Brazausko vizitas JAV“, 1996-06-24-27, *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 65.

³²⁵ Brazauskas A., *Penkeri Prezidento metai*, p. 413.

³²⁶ „Lietuvos Prezidentas A. Brazauskas aptarė savo kelionę į Ameriką“, *Laisvoji Europa*, 1996-07-01, *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 61.

„Mums svarbu, kad Lietuvos integraciniai procesai į euroatlantinę erdvę vyktų tolygiai ir sklandžiai, nesukeldami visuomenei Vakarų solidarumo stokos, iliuzijų praradimo jausmo.

Pabrėžiau, kad Lietuva pasisako už klausimų „kas“ ir „kada“, ypač stojant į NATO, atskyrimą. Žinodami, kad galime būti priimti, savo ruožtu pasistengsime įvykdyti sąlygas.

Suvokdamas, kad JAV, grįsdama savo politiką Europoje, gana akylai dairosi į Rusijos poziciją, pažymėjau, kad su šia šalimi palaikome konstruktyvų dialogą.

Lietuva tvirtai pasisako prieš Rusijos siekimą koreguoti Vidurio Europos, taip pat Baltijos valstybių, saugumo garantijų paieškas. Mes manome, kad didžiausia grėsmė Rusijai vis dėlto yra jos pačios vidaus problemos, o ne kokybiškai naujos stabilumo erdvės kristalizavimasis prie jos vakarinių sienų. Negana to, NATO stabilumo erdvės išplitimas į Vidurio Europos, tarp jų ir į Baltijos valstybes, vadovaujantis abipusiais geros valios ir pasitikėjimo principais, mūsų manymu, yra esminis naujosios Europos saugumo architektūros elementas. Tiek Rusija, tiek Vakarų partneriai tą procesą galėtų ir turėtų vertinti kaip savotišką akstiną ir paramą, įgalinančią šią šalį susikonsoliduoti prie jos vidaus problemų sprendimo ir demokratinių vertybių puoselėjimo.

Man atrodo, kad Vakarų valstybėse nevysiškai gerai suprantama, kad Rusijai stabilumo ir gerų santykių su Vakarais reikia ne mažiau, o gal ir daugiau, negu patiems Vakarams. Todėl privalu padėti Rusijai suprasti, kad jos gerų santykių su Vakarais raktas yra Vidurio ir Rytų Europos šalių efektyvi integracija į ES ir NATO“, – kalbėjo A. Brazauskas.

Tos pačios dienos vakare iškilmingos vakarienės metu valstybės sekretorė M. Albright Estijos prezidentui L. Meriui, Latvijos prezidentui G. Ulmaniui ir A. Brazauskui įteikė Rytų–Vakarų studijų instituto apdovanojimą. Tokie apdovanojimai kasmet skiriami valstybių lyderiams, kurių politinės programos buvo reikšmingos Rytų ir Vidurio Europos regiono valstybių saugumui bei ekonominiams stabilumui.

Niujorke „Citibank“ konferencijų salėje įvyko Rytų–Vakarų studijų instituto, Baltijos–Amerikos ekonominio bendradarbiavimo fondo ir JAV–Baltijos fondo organizuotas investorių forumas, skirtas Lietuvos ir Latvijos verslininkų delegacijoms, kurios į Niujorką atvyko dalyvauti Baltijos valstybių prezidentų apdovanojimo iškilmėse. Renginio organizatorių kvietimu, investorių forumo dalyvavo apie 80 įvairių JAV kompanijų, bankų ir fondų atstovų. Renginyje turėjo dalyvauti ir trijų Baltijos valstybių prezidentai, račiau susitikimas Vašingtone su JAV prezidentu B. Clintonu pakeitė delegacijų planus. Prezidento A. Brazausko kreipimasi į investorių forumo dalyvius perskaitė prezidento patarėjas užsienio politikos klausimais ambasadorius J. V. Paleckis. Prezidento A. Brazausko kreipimesi į JAV verslo atstovus apibūdinta sėkminga Lietuvos vykdomų ekonominių reformų eiga, paminėti teisiniai aktai, užtikrinantys investicijų Lietuvoje apsaugą. Renginio dalyviai buvo supažindinti su Lietuvos Konstitucijos 47 straipsnio pataisa bei užsienio bankų funkcionavimo Lietuvoje sąlygomis.

Lietuvos investicijų agentūros vadovas Algis Avižienis savo pranešime apibūdino Lietuvos ekonominę situaciją bei ekonomikos augimo tempus, pateikė informaciją apie vykdomus projektus Lietuvoje bei perspektyvias sritis užsienio investicijoms. Investicijų forumo taip pat pasisakė Latvijos vicepremjeras Z. Červersas, Estijos ambasadorius JT T. Velliste bei šių valstybių

investicijų agentūrų vadovai.³²⁷

Tą pačią dieną Baltuosiuose rūmuose trijų Baltijos valstybių vadovai susitiko su JAV prezidentu B. Clintonu. Čia buvo pratęstas pokalbis apie Estijos, Latvijos ir Lietuvos saugumą, jų integraciją į NATO. „JAV prezidentas pareiškė, kad JAV yra suinteresuotos Lietuvos, Latvijos ir Estijos saugumu. Jis pabrėžė savo susižavėjimą ta pažanga, kurią šios valstybės padarė, siekdamos įsilieti į demokratinę Vakarų Europą. Jis pagyrė estų, latvių ir lietuvių drąsą ir pasiryžimą, padėjusį savo tėvynėse, Amerikoje ir visame pasaulyje kovoti už nepriklausomybę ir ją atgauti“, – buvo teigiama pranešime.

Keturi šalių vadovai, toliau buvo sakoma, aptarė išpūdingą pažangą, kurią padarė Baltijos šalys, pereidamos prie laisvosios rinkos ir demokratijos. Buvo pareikštas noras dirbti kartu ir toliau palaikyti šiuos procesus. Prezidentai kalbėjo apie stiprėjančius ryšius tarp jų šalių, sakė esą patenkinti besiplečiančiu bendradarbiavimu Taikos partnerystės programoje, taikos palaikymo pajėgose Bosnijoje, Baltijos taikos palaikymo batalione ir kitose programose.

Prezidentai dar kartą patvirtino esą įsitikinę, kad naujosios Europos demokratinės valstybės turi integruotis į transatlantines struktūras. Buvo pabrėžta, kad NATO plėtra yra Europos integracijos pagrindinis elementas, kuris sustiprins visos Europos saugumą. B. Clintonas dar kartą pakartojo, kad pirmosios į NATO priimtoms valstybės neturėtų būti paskutinės ir kad NATO plėtros procesas bus atviras visoms Europos šalims, neaplenks nė vienos.³²⁸ „Saugumo įtvirtinimas yra mūsų prioritetas“, – kalbėjo A. Brazauskas surengtoje (birželio 30d.) spaudos konferencijoje. Lietuvos prezidentas sakė, kad susitikimuose JAV jis visur pabrėždavo, kad nuo XIII a. savo valstybingumą skaičiuojanti Lietuva šiame šimtmetyje net 70 metų buvo okupuota, todėl jai taip svarbus saugumo užtikrinimas dešimtmečiams ir šimtmečiams. „Mes nenorime likti „pilkoje zonoje“, kai didžiosios valstybės sprendžia už mūsų nugarų“, – sakė prezidentas A. Brazauskas. Baltijos valstybės yra pareiškę bendrą požiūrį, kad priimant pirmąsias Vidurio Europos valstybes į NATO, Lietuva, Latvija ir Estija būtų įvardytos kaip būsimos Aljanso narės.

Nors konkrečiai į šiuos ir kitus klausimus nebuvo atsakyta, tačiau, pasak A. Brazausko, buvo pažadėta, kad šios problemos bus svarstomos. Prezidento A. Brazausko nuomone, Lietuvai svarbu būti NATO išplėtimo proceso dalyve. „Politika – sudėtingas reikalas, ir čia greitai niekas neįvyksta“, – sakė Lietuvos vadovas.³²⁹

Birželio 26 d. Baltijos valstybių prezidentai susitiko su JAV gynybos sekretoriumi W. Perry. Pradėdamas susitikimą jis pasveikino tris prezidentus ir pasisiūlė atsakyti į joms rūpimus klausimus. Prezidentas A. Brazauskas išreiškė gilią užuojautą dėl JAV kariškių ir personalo aukų teroristinio akto Saudo Arabijoje metu. Padėkojo už vaisingą ministro L. Linkevičiaus vizitą, konkrečius sprendimus Lietuvos kariuomenei stiprinti. Domėjosi, ar pakankamai gerai NATO bendradarbiauja su Rusija, Ukraina, Baltarusija. Teigė, „kad Rusijos rinkėjai ne visada gerai

³²⁷ „Lietuvos Respublikos nuolatinės misijos JT pranešimas spaudai“, 1996-06-25, *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 63.

³²⁸ Brazauskas A., *Penkeri Prezidento metai*, p. 414.

³²⁹ „Amerikos spauda apie trijų Baltijos valstybių prezidentų apsilankymą JAV“, *Amerikos balsas*, 1996-07-01, *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 60.

informuoti apie NATO politiką, kad tam reikėtų skirti dėmesio ir kad tik įtraukiant Rusiją galima užtikrinti saugumą Europoje.“ Sekretorius W. Perry atsakė, „kad Rusija yra pakankamai gerai informuojama apie NATO ir yra glaudžiai bendradarbiaujama, visų pirma Bosnijoje. Rusija įrengs nuolatinę atstovybę NATO, o NATO – savo atstovybę prie generalinio štabo Maskvoje. „Palaikomi geri ryšiai tarp JAV ir Rusijos gynybos ministerijų, vien šiemet sekretorius susitiko su gynybos ministru šešis kartus. „Antra bendradarbiavimo sfera – PFP. Rusija išplės savo dalyvavimą PFP. Dar daugiau bendradarbiavimo laukiama šiemet.“

Prezidentas L. Meris pabrėžė, kad, „pirma – Estija realistiškai vertina NATO narystės galimybę, bet jai svarbu, kad durys į NATO būtų paliktos atviros Baltijos šalims. Mes laukiame iš JAV aiškaus pareiškimo, kad Baltijos šalims durys nebus uždarytos. Rusija savo politika siekia nubrėžti liniją Europoje, ir būtent tuo pagrįstas Rusijos priešinimasis Baltijos šalių narystei. Antra – mes nenorime diskutuoti CFE (*Conventional Forces in Europe*) sutarties klausimu, bet siūlome susikoncentruoti ties saugumo klausimais. Estijos „*non-paper*“ CFE klausimu jau yra parduotas JAV. NATO plėtimas (*enlargement*) turėtų sustiprinti saugumą Europoje, turint galvoje ir Baltijos šalis.“ L. Meris paklausė, „kokios JAV prognozės dėl Rusijos kariuomenės įtakos ateityje, turint galvoje gen. Lebedevo naują paskyrimą.“

Sekretorius W. Perry atsakė, kad „JAV remia kiekvienos Baltijos šalies nepriklausomybę ir suverenitetą. Mes tikime, kad jos yra dalis Vakarų kultūros. Baltijos valstybės bus ir turėtų būti (*will and should be*) integruotos į Vakarų Europą. NATO turėtų būti (*should be*) atvira Baltijos valstybėms. Kai kitais metais įvyks pirmasis žingsnis (*first action*) dėl NATO plėtimo, aš tikiuosi (*expect*) pareiškimo, kuris paskelbs apie tai, kad Baltijos tautoms yra atvira NATO narystė (*that membership is open for the Baltic nations*). Tai yra NATO principas, kad nė viena šalis neturi diktuoti, kas gali būti NATO nariu, ir kad šalys, kurios atitiks reikalavimus (*who qualifies*), turėtų būti priimtos. Mes tikimės sustiprinti dvišalius karinius ryšius su Baltijos šalimis. Mes itin remiame programą BALTBAT sustiprinti iki BALTBRIGADE.“

Sekretoriaus pavaduotojas A. Carteris kalbėjo: „Dėl Lebedevo – pirma, pagal tradiciją Rusijos kariškiai netiki politikais, kas būdinga ir asmeninam gen. Lebedevo patyrimui.“ Priminė gen. Lebedevo dalyvavimą Afganistane ir įvykiuose Gruzijoje. Antra – gen. Lebedevas žada užsiimti kova prieš netvarką, taip pat armijos reforma, o ne Rusijos saugumu (?).

Prezidentas G. Ulmanis paklausė, „kaip svarbu Rusijai strateginiu požiūriu dislokuoti šalia Latvijos sienų dar kelis karinius automobilius? Ką NATO gali pasiūlyti Baltijos šalims, BALT-BAT ir saugumui?“ Padėkojo Už RAI projektą.

Sekretorius W. Perry sakė, kad „dėl NATO sprendimo apie narystę – gruodžio mėnesį NATO nuspręs judėti pirmyn ir surengti viršūnių pasitarimą (*summit*) dėl NATO išplėtimo 1997 m. pavasarį. Pasitarimas spręs (*will decide*), kurios šalys bus pirmosios. Nenorime spėlioti, kurios tai bus, bet vienos šalys yra geriau pasirengę negu kitos. NATO imsis veiksmo (*will take action*). Tuo pačiu NATO paskelbs aišką pareiškimą (*clear statement*), kad NATO narystė yra atvira ir kitoms šalims, tarp jų Baltijos valstybėms. Bus priimta svarbi programa šioms šalims, kuri apims bendrus veiksmus, paramą, padedant pasiekti kvalifikacijas, kurių reikalaujama NATO

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

narystei. Svarbu yra bendri renginiai, kuriuose dalyvautų NATO šalių, taip pat ir JAV kariai.“

Sekretoriaus pavaduotojas J. Carteris kalbėjo, kad „CFE sutarties pakeitimai neturi strateginės reikšmės. Rusija norėjo eliminuoti Sankt Peterburgą, bet mes nesutikome.“ Derybų rezultatas geras, palyginti su tuo, ko Rusija norėjo ir ką gavo. „Strateginė svarba – kad sutartis būtų, egzistuotų.“

Sekretoriaus pavaduotojas J. White'as padėkojo už vizitą Lietuvoje, pabrėžė RAI svarbą ir tai, „kad ekonominiais sumetimais Baltijos valstybėse reikia tik vieno regioninės oro erdvės kontrolės centro (*facility*). Baltijos valstybės turi dirbti kartu, tarp savęs sutarti dėl jo sukūrimo.“³³⁰

Birželio 27 d. Baltijos šalių prezidentai susitiko su JAV Senato Užsienio ryšių komiteto nariais. Nesant Komiteto pirmininko J. Helms, susitikimą pradėjo senatorius R. Lugar'as. Padėkojęs už apsilankymą Komitete, senatorius R. Lugar'as pakvietė kolegas galvoti apie Baltijos valstybių saugumą ir NATO. Estijos prezidentas L. Meris pabrėžė, kad „pagrindinė Estijos ir Baltijos valstybių problema – saugumas ir NATO narystė. Estai yra pragmatikai, ir supranta, kad NATO narystė yra ilgas procesas, tačiau svarbu, kad Baltijos valstybėms nebūtų uždarytos durys.“ Jis matęs, kad Kongrese yra bendras sutarimas, jog Baltijos valstybės turėtų būti NATO narėmis. Latvijos prezidentas G. Ulmanis padėkojo JAV už dėmesį ir paramą Latvijos reikalams. Kai jis išvyks iš JAV, jausis tikras dėl Baltijos valstybių saugumo. Latvijos ir JAV dialogo dvi pagrindinės kryptys: kariniai aspektai, stojimo į NATO (NATO accession) eiliškumas; ekonominiai aspektai, investicijos, ypač ryšių ir transporto srityje. Lietuvos prezidentas A. Brazauskas ragino „plačiau žiūrėti į saugumą, domėtis, kokiais būdais, kokiais metodais būtų galima pasinaudoti Vidurio Europoje. Kaip praktika rodo, yra opozicija NATO išplėtimui, todėl reikia ieškoti kelių, kaip pašalinti pasipriešinimo priežastis. NATO santykiai su Rusija. Čia reikia sutelkti didesnę reikšmę šių santykių tobulinimui ir vystymui, kas padėtų pasiekti susitarimo. Pati Rusija nenori kariauti, kraujo praliejimo, todėl reikia jai išaiškinti, kad NATO nėra agresyvus blokas. Tikiu, kad kai Jelcinas taps prezidentu, jis išsilaisvins iš priešrinkiminės kampanijos varžtų. Yra sakoma, kad Gorbačiovas suklypdė valstybę, o Jelcinas leis NATO prisitarti prie Rusijos sienų. Reikia ne tik derėtis, bet reikia ir aiškinti. Rusijos rinkėjai mato NATO kaip agresyvų bloką iki šiol. Yra samprotaujama, kad kai nebeliko Varšuvos pakto, kodėl NATO turi plėstis. Ukrainos reikšmė. Kalbant apie NATO išplėtimą, Ukraina vaidins esminį vaidmenį. Ji turi didelį potencialą, ir nori nepriklausomybės. Mes turime jiems padėti.“

Senatorius R. Lugar'as prisiminė savo du apsilankymus Baltijos valstybėse ir pažymėjo, kad per trejus metus įvyko didelių pasikeitimų. Jo nuomone, „svarbus saugumo su JAV ryšys būtų aktyvesnis amerikiečių dalyvavimas Baltijos valstybių ekonomikoje.“ Senatorius C. Pell'as teiravosi, „iš kur kyla pavojus Baltijos valstybėms, iš Rusijos ar iš kur kitur.“ Prezidentas L. Meris kalbėjo: „Jei mes būtume nepriimti prezidento, būtų pasiųstas klaidingas signalas Rusijai. Padėkojo už paramą surengiant susitikimą su prezidentu B. Clintonu. Tai, kad prezidentas susitiko, pasiųs tinkamą signalą Maskvon. Dauguma Rusijos Dūmos kalba apie Rusijos atstatymą. Jelcinas yra demokratas, sakykime, kad jis nori stabilumo Europoje. Čia aš sutinku su prezidentu A. Brazausku, kad Rusija

³³⁰ Atmintinė apie Lietuvos Prezidento A. Brazausko, Latvijos Prezidento G. Ulmanio ir Estijos Prezidento L. Merio susitikimą su JAV gynybos sekretoriumi W. Perry (1996 m.), *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 56-59.

turi nustoti žiūrėti į NATO kaip į priešą, tačiau tam reikės vienos kartos (*one generation*). NATO plėtimas padės pačiai NATO, jis turi suderinti draugišką dialogą su labai tvirtu nusistatymu.“ Senatorius J. Helms’as pareiškė, kad JAV Senatas turėtų ginti mažumų teises. Teigė, „kad mes visi, ir tai yra abiejų partijų nuostata, remiame jūsų integraciją į Europą. Mes norime aiškiai paskelbti, kad jūs amžinai pasiliksime nepriklausomi ir suverenūs, ir paprieštarauti tiems, kurie kalba apie Sovietų Sąjungos reintegraciją.“ Senatorius Ch. Dodd’as sakė, „kad Konektikuto valstijoje – daug išeivių iš Rytų Europos, todėl užsienio politikos kontekste yra daug ir vidaus politikos. Jis teigė, kad prezidentas B. Clintonas nė kiek nesvyravo dėl susitikimo su Baltijos valstybių prezidentais, bet jo personalas stengiasi saugoti savo prezidentą. NATO išplėtimas – dabar yra unikalus momentas istorijoje garantuoti naujoms demokratijoms saugumo ir laisvės galimybę. Labai svarbu JAV bendradarbiavimas su Rusija ir Kinija, ir kaip JAV turi padėti Rusijai nebegrižti į praeitį.“ Prezidentas G. Ulmanis pabrėžė, „kad NATO duos saugumo garantijas Baltijos valstybėms ir leis įtvirtinti Vakarų Europos valstybes. Vakarami turi padėti Rusijai priminti Vakarų vertybes. Dabar Rusija turi klaidingą supratimą apie vertybes. Jei Baltijos valstybėse bus užtikrintas saugumas, ekonomikos vystymasis, tai bus geras modelis Rusijai, kaip įdiegti Vakarų vertybes, kokią gali būti nauda iš Vakarų paramos.“ Senatorius J. Liebermanas pažymėjo: „Mes visada kalbėjome apie pavergtas tautas (*captive nations*), bet jūs jau nebesate. Turime padaryti, kad istorija nepasikartotų. Ką, jūsų nuomone, mes (Senatas) turėtume padaryti dėl NATO, trumpoje perspektyvoje (*inshort term*), sakykime, per vienerius metus? Ko Baltijos valstybės tikisi iš NATO viršūnių pasitarimo?“ Prezidentas L. Meris atsakė, kad reikia „įsteigti NATO įstaigas (*offices*) Baltijos valstybėse. Tai nepakeis struktūros, bet tai pasiųs signalą tiems Maskvoje, kurie galvoja apie restauraciją. Rusija ieško savo naujo identiteto. Stenkitės padėti Ukrainai, tada nebus restauracijos galimybių.“ Prezidentas A. Brazauskas taip pat pažymėjo, kad „visi nori stoti į NATO, turėti vienodas įstojimo teises. Jau dalyvavimas pačiame procese suteikia politinę paramą. Bet mus baugina, kad po pirmo etapo mes neatsidurtume antroje, trečioje kategorijoje, neatsidurtume pilkoje zonoje, kokioje buvome 1939 m. Mes norime ilgos garantijos ir kad Senatas, prezidentas palaikytų šią idėją. Tai nuramintų visus, o dabar įtampa Vidurio Europoje padidės. Jei Lenkija bus priimama, kyla klausimas, kodėl Lenkija, o ne Lietuva, kokiais kriterijais vadovaujamosi.“³³¹

Tą pačią dieną trys Baltijos valstybių prezidentai apsilankė Nacionaliniame spaudos klube, kur juos sutiko ir spaudos konferenciją vedė Klubo pirmininko pavaduotojas P. Hickmanas. Spaudos konferencijoje dalyvavo apie 100 viešosios informacijos, JAV valstybės departamento, nevyriausybinių organizacijų, ambasadų ir JAV baltų organizacijų atstovų. Prezidentas A. Brazauskas priminė ilgą Lietuvos valstybingumo istoriją, pažymėjo glaudų Baltijos valstybių tarpusavio bendradarbiavimą, Lietuvos ir Lenkijos nepaprastai pagerėjusius santykius, gerai sureguliuotus santykius su Rusija, tarp jų Rusijos tranzito klausimą, apibūdino Lietuvos siekimą NATO narystės. Prezidentas G. Ulmanis pažymėjo, kad Baltijos valstybės turėtų būti ES ir NATO plėtimo avangarde. „*Baltic Challenge*“ pratybos Latvijoje yra niekam nekelianti grėsmės solidarumo ir bendrų

³³¹ Atmintinė apie Lietuvos Prezidento A. Brazausko, Latvijos Prezidento G. Ulmanio ir Estijos Prezidento L. Merio susitikimą su JAV Senato Užsienio ryšių komiteto nariais (1996 m.), *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 47-50.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

pastangų išraiška. Latvija remia demokratines reformas Rusijoje. Prezidentas L. Meris sakė, kad „Mes žinome Rusiją gerai. Ji buvo mūsų pavergėja 50 metų. Vėliau Rusija B. Jelcino asmenyje buvo mūsų rėmėja. Rusija galėtų būti Baltijos valstybių draugė ir saugumo garantas.“

Johnsonui (*Executive Intelligence Review*) paklausus, ar buvo aptariamas galimas tvarkaraštis ar priemonės, kaip Baltijos valstybes atvesti į NATO, prezidentas L. Meris pacitavo prezidentą B. Klintoną – bus pirmos NATO išplėtimo narės, bet jos nebus paskutinės, ir pažymėjo, kad saugumas neprasideda ir nesibaigia su NATO. Į klausimą, kokie svarbiausi vizito rezultatai, A. Brazauskas atsakė, kad svarbiausias vizito tikslas – aptarti galimus kelius užtikrinti taikai ir stabilumui regione. Pagrindinis tikslas – ne tik mūsų narystė NATO, bet ir mūsų santykiai su Rusija, ir padėtis Rusijoje, ir, žinoma, NATO santykiai su Rusija. L. Meris pažymėjo: „Aš neturiu abejonių, kad JAV Kongresas parems Baltijos valstybių priėmimą (assessment) į NATO. T. Hogland paprašius pakomentuoti rinkimų Rusijoje perspektyvas ir gen. Lebedevo paskyrimą, L. Meris atsakė, kad gen. Lebedevo nepažįsta, tik žino, kad jis tarnavo Afganistane ir nemėgsta karo. Dėl rinkimų rezultatų – nusiteikęs santūriai optimistiškai. Agentūros APP atstovui paklausius dėl CFE – koks yra Rusijos statusas prie Baltijos valstybių sienų – A. Brazauskas atsakė, kad „dabar Kaliningrade yra didelė kariuomenės koncentracija. Mes sveikiname Rusijos Dūmos nutarimą įsteigti specialią ekonominę zoną, vystyti ekonomiką, kas padės srities demilitarizavimui. Dėl CFE sutarties – tai nėra didelė problema. Mums buvo paaiškinta, kad JAV viską padarė, kas buvo reikalinga.“ Į klausimą, ar Ignalinos atominė elektrinė kelia grėsmę Lietuvai, kas galvojama daryti ateityje su ja, A. Brazauskas atsakė, kad Černobylio tipo Ignalinos elektrinės „saugumui padidinti yra palaikomas platus tarptautinis bendradarbiavimas, o ypač daug paramos suteikia Švedija.“³³²

NATO plėtimo klausimas ir trijų Baltijos šalių prezidentų vizitas buvo komentuojamas birželio 30 d. „*Washington Post*“ numeryje. Dienraščio vedamųjų autorius F. Hajetas apibūdina Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų apsilankymą kaip mandagų bandymą atkreipti į save dėmesį. Bet, deja, Vašingtono dėmesys buvo nukreiptas į bombų susprogdinimą Saudo Arabijoje, į artėjančius rinkimus Rusijoje ir į vidaus politiką. Tačiau jie drąsiai tęsė savo darbą, nes, kaip pastebi F. Hajetas, jų šalims dėmesys – ne savimeilės, o žūt būtinis reikalas. Baltijos šalių prezidentai mandagiai klausia, kodėl JAV jų neatsiklausiusios pateikė konvencinių ginkluotųjų pajėgų Europoje sutartį, kas leidžia Rusijai perkelti šimtus šarvuočių arčiau jų sienų. Jie mandagiai klausia, kodėl Vakarai džiaugiasi, kai Rusijoje iškyla dimisijos generolas Lebedis, žinomas daugiausia dėl to, kad vadovavo nelegaliai okupacinei kariuomenei dabartinėje Moldovoje ir kadaise pavadinęs estus kiekiais. O svarbiausia, jie mandagiai klausia, ką mums reikia daryti, norint įstoti į NATO, – rašo F. Hajetas. – Respublikonų kandidatas į prezidentus B. Doulas praeitą savaitę sukritikavo prezidento B. Clintono administraciją, kad ji delsia plėsti NATO. Vengrija, Lenkija ir Čekija turėtų būti nedelsiant priimtos. O dėl Baltijos šalių jis pasakė, kad jos teisėtai siekia šio tikslo. Bet per susitikimą su trijų Baltijos šalių prezidentais Doulas sulaukė jas su Ukraina, tuo pakirsdamas pabaltijiečių argumentą, kad Baltijos šalys – ne posovietinės

³³² Atmintinė apie Baltijos valstybių prezidentų spaudos konferenciją Nacionaliniame spaudos klube (1996 m.), *LRP-KA*, ap. 2, b. 87, l. 51-52.

respublikos, o atkurtos valstybės su tomis pačiomis teisėmis kaip Lenkija.

NATO aiškina, kad organizacijos plėtimas nenukreiptas prieš Rusiją, o skirtas sutvirtinti demokratijai ir stabilumui visoje Rytų Europoje. Tai iš dalies nelabai nuoširdu, – toliau rašo F. Hajetas, – ir kartu liūdnas komentaras apie Jungtines tautas, Europos Sąjungą ir kitas civilines institucijas, kurios laikomos nepajėgios to uždavinio atlikti. Atsižvelgiant į amerikiečių nenorą ginti, sakykime, Vengrijos, susikovusios su Slovakija, NATO plėtimas yra greičiau politinis pareiškimas, gestas, o ne tikrų ketinimų pareiškimas. Bet ir gestai turi savo reikšmę tarptautiniuose reikaluose, – pastebi F. Hajetas, nurodydamas, kad tuo atveju kyla klausimas, kaip išplėsti NATO dalinius, neduodant ženklų Rusijai, kad Baltijos valstybės kažkaip mažiau vertinamos, lyg atsidūrusios „pilkoje zonoje“. Toks rezultatas tikrai būtų pavojingesnis, negu sprendimas neplėsti NATO. Lig šiol nei Clintonas, nei Doulas nėra pasiūlę patenkinamo atsakymo, – rašo F. Hajetas. – Bet kaip mažiausi vaikai aikštelėje, pasiryžę įsitraukti į žaidimą, Baltijos šalys pakartotinai yra pirmos pakėlusios savo rankas. Pirmos už nepriklausomybę, pirmos pateikusios norą stoti į NATO, pirmos sugriovusios komunizmą ir kuriančios demokratiją, pirmos pasiuntusios taikdarius į Bosniją. Jos mandagios, bet tai ne tas pats dalykas, kaip nuolaidumas, jos nori žinoti, kodėl jos negali žaisti, rašo „Washington Post“ vedamųjų autorius F. Hajetas.³³³

Tais pačiais metais (1996 m.) lapkričio 26 d. Latvijos, Estijos ir Lietuvos prezidentai – G. Ulmanis, L. Meris ir A. Brazauskas susitiko Rygoje. Aptardami NATO išplėtimą, prezidentai patvirtino savo tautų pasiryžimą įstoti į NATO artimiausiu metu ir užtikrinti, kad vykstantis išplėtimo procesas padidintų, o ne sumažintų visų suinteresuotų šalių saugumą.

Prezidentai atkreipė dėmesį, kad per pastarąsias savaites juos pasiekė užuominos iš įvairių šaltinių, jog išplėtimo procesas neišvengiamai sukels neigiamas pasekmes, kurias patirs: dabartiniai Aljanso nariai, nes jų našta, matyt, pasunkės: tie, kurie tikisi įstoti, bet galbūt nebus priimti nedelsiant ir todėl turės kurį laiką susitaikyti su savo neapibrėžtu statusu, ir tie, kurie nesiekia narystės bei klaidingai aiškina, kad Aljanso plėtimasis kelia jiems grėsmę.

Prezidentai aptarė, kaip išsklaidyti tokius nuogaštavimus, ir pasiūlė: 1. Sukurti įstojimo eigą, apimančią konsultavimosi mechanizmą tarp NATO ir šalių, kurios išreiškė savo norą įstoti į Aljansą ir puoselėja bendras vertybes. 2. Kuo plačiau svarstyti išplėtimo reikalus visose suinteresuotose šalyse. 3. Organizuoti išsamias diplomatines konsultacijas su visomis suinteresuotomis šalimis ir sušaukti jų susitikimą, prieš Aljanso galutinį sprendimą. 4. Paraginti su visomis suinteresuotomis šalimis aktyviai apsvarstyti išplėtimo proceso visapusiškumą ir aiškumą. Prezidentai pareiškė, kad trys Baltijos valstybės, kurios visada buvo sudedamoji Europos dalis, pasižada dirbti kartu, tarpusavyje ir su visomis suinteresuotomis šalimis, siekdamas bendrą demokratijos, laisvės ir saugumo tikslų žemyne.³³⁴

Lietuvos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai priėmė bendrą *deklaraciją*, kurioje taip pat sakoma:

³³³ „Amerikos spauda apie trijų Baltijos valstybių prezidentų apsilankymą JAV“, *Amerikos balsas*, 1996-07-01, *LRPKA*, ap. 2, b. 87, l. 60.

³³⁴ Latvijos, Estijos ir Lietuvos prezidentų bendra informacija spaudai „Dėl nuogaštavimų, kuriuos kelia NATO išplėtimas“, 1996-11-26, *LRPKA*, ap. 2, b. 90, l. 121.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

„Siekdami Latvijos, Estijos ir Lietuvos strateginių tikslų – saugumo, stabilumo ir kiekvienos šalies gerovės bei tikrosios narystės europinėse ir transatlantinėse politinėse, ekonominėse ir saugumo struktūrose,

Suprasdami glaudaus Baltijos valstybių bendradarbiavimo svarbą, siekiant sėkmingai integruotis į europines bei transatlantines struktūras ir tuo ženkliai prisidėti prie regiono bei visos Europos saugumo, stabilumo ir plėtros,

Pareiškiamo, kad:

1. Sėkmingas Baltijos valstybių bendradarbiavimas padėjo priartėti prie mūsų bendrų strateginių tikslų. Mes stengsimės dirbti kartu ateityje, siekdami užtikrinti mūsų šalių gerovę ir stabilumą ir atkreipdami daugiau dėmesio į žemiau išvardytas sritis.

Toliau plėsime bendradarbiavimą vidaus saugumo ir informacijos srityse.

Kursime bendrą ekonominę erdvę, ypač daug dėmesio skirdami Laisvosios prekybos sutarties įgyvendinimui, bendrų tranzito, muitinės bei vidaus, sienų kontrolės procedūrų sukūrimui.

Aktyviai vykdysime bendrus projektus, tokius kaip „Via Baltica“.

2. Sveikiname regionines ir dvišales iniciatyvas, kuriomis siekiama užtikrinti Europos saugumą ir stabilumą ir kurios remia mūsų integravimąsi į europines ir transatlantines struktūras.

3. Esame įsitikinę, kad derybos su Baltijos valstybėmis dėl įstojimo į Europos Sąjungą turėtų prasidėti ne vėliau kaip po šešių mėnesių pasibaigus ES tarpvyriausybinei konferencijai.

Įgyvendindamos reformas, Baltijos valstybės pademonstravo savo pasirengimą išpažinti bendras europines vertybes ir dalytis atsakomybe. Bendra su visomis šalimis kandidatėmis derybų dėl įstojimo pradžia užtikrintų stabilumą ir reformų proceso tęstinumą Europoje.

Baltijos valstybės, būdamos ES asocijuotos šalys, plėtos glaudesnius partnerystės ryšius pasirengimo narystei strategijoje.

Mes reiškiamo savo tvirtą norą, kad ES ir Baltijos valstybių pasirašytos Europos sutartys būtų kaip įmanoma greičiau ratifikuotos ir įsigaliojotų.

4. Esame įsitikinę, kad Baltijos valstybių integracija į NATO užtikrintų ilgalaikį saugumą ir stabilumą Europoje. Mūsų trys šalys ir toliau vieningai veiks, stiprindamos savo pasirengimą narystei ir siekdamos įstoti į Aljansą artimiausiu metu. Miglota Baltijos valstybių perspektyva Atlanto integracijos procese gali destabilizuoti Baltijos saugumo erdvę.

Baltijos valstybės tęs sėkmingą bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityse, tarp jų tolesnę BALTBAT plėtrą, „Partnerystės taikos labui“ veiklos koordinavimą ir Baltijos regiono oro erdvės kontrolės bendros sistemos sukūrimą.³³⁵

1997 m. gegužės 26 d. Taline įvyko Estijos, Latvijos ir Lietuvos valstybių (L. Merio, G. Ulmanio ir A. Brazausko), Lenkijos (A. Kvasnevskio) ir Ukrainos (L. Kučmos) prezidentų susitikimas. Estijos prezidento iniciatyva buvo pakviesti Lenkijos ir Ukrainos prezidentai. Toks penkių prezidentų susitikimas įvyko pirmą kartą. Estijos užsienio reikalų ministerijos teigimu, penkias valstybes saugumo politikos srityje vienija tai, kad visos jaučia pavojų likti „pilkoje zonoje“.

³³⁵ „Latvijos, Estijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų bendra Deklaracija“, Ryga, 1996-11-26, *LRS DR RPD KTN*, 1997, t. 9(15), p. 589-590.

Baltijos valstybių bei Lenkijos ir Ukrainos prezidentai susitikime pabrėžė, kad NATO durys turėtų likti atviros visoms norinčioms prisijungti prie Aljanso valstybėms. Penkių valstybių prezidentai pareiškė, kad kiekviena šalis turi teisę pasirinkti savo saugumo garantijos būdą. „NATO turi likti atvira visoms siekiančioms prisijungti valstybėms, ir jas reikia priimti, jei jos vykdo NATO reikalavimus“, rašoma bendrame prezidentų komunikate. Latvijos prezidento G. Ulmanio žodžiais, visos Talino susitikime dalyvavusios valstybės nepateks į NATO vienu metu. Bet Baltijos valstybių prisijungimui prie NATO nesą alternatyvų, – teigė G. Ulmanis spaudos konferencijoje. Estijos prezidentas L. Meris pabrėžė, kad Estija yra aktyvi taikos palaikymo programos dalyvė ir ne tik saugumo vartotoja, bet ir gamintoja. Kaip pavyzdį L. Meris pateikė šią vasarą vyksiančius „*Baltic Challenge*“ mokymus, kuriuose dalyvaus 3000 karių.

Ukrainos prezidentas L. Kučma nepasakė, kaip jis vertina Rusijos prezidento neseniai padarytą pareiškimą, kad buvusios TSRS respublikos neturi teisės tapti NATO narėmis. „Prezidentas Jelcinas turi teisę daryti tokius pareiškimus“, – tepasakė jis.

Penkių valstybių prezidentai pažadėjo stiprinti bendradarbiavimą taikos partnerystės programos rėmuose ir išreiškė savo pasitenkinimą vakar Paryžiuje Rusijos – NATO pasirašytu dokumentu, kuris padidina tarpusavio pasitikėjimą, saugumą ir stabilumą Europos – Atlanto regione.

„Svarbu yra tai, kad NATO plėsis tuojau, – pasakė spaudos konferencijoje Lenkijos prezidentas. – Todėl ir sveikiname NATO ir Rusijos santykius nustatantį dokumentą, kuris duoda galimybę Aljansui plėstis.“ A. Kvasnevskis (Kwaśniewski) Taline išreiškė viltį, kad Lenkija Madrido susitikime bus pakviesta prisijungti prie NATO. Lenkija yra pasiruošusi vykdyti NATO narėms keliamus reikalavimus ir supranta, kad Aljanse negali būti dviejų rūšių narių ir visoms galioja tokie patys įsipareigojimai bei garantijos, – pasakė A. Kvasnevskis. Lenkijos prezidentas taip pat patvirtino, kad Lenkija remia Baltijos valstybių siekimą tapti NATO narėmis ir yra pasiruošusi su jomis bendradarbiauti saugumo srityje.

Baltijos valstybės, Lenkijos ir Ukrainos prezidentai pabrėžė NATO ir Ukrainos tarpusavio bendradarbiavimo sutarties svarbą. „Šis dokumentas yra vienas iš Europos stabilumo užtikrinimo pagrindinių faktorių“, – sakoma komunikate.

Ukrainos prezidento žodžiais, Ukrainos santykių su NATO sutartis bus pasirašyta Madride liepos mėn. „Ši sutartis parems Europos nedalijimo principą“, – patvirtino jis. Baltijos valstybių, Lenkijos ir Ukrainos prezidentai svarstė ir padėtį Baltarusijoje, kur A. Lukašenka bando stiprinti savo valdžią ir todėl riboja demokratiją. Prezidentai taip pat apsvarstė integracijos į ES ir ekonominio bendradarbiavimo klausimus. Estijos UR ministras T. H. Ilves, ENS pranešimu, pasakė, kad penkių valstybių bendri saugumo pasitarimai būtinais bus tęsiami.³³⁶

1997 m. rugsėjo 5–6 d. Lietuvos ir Lenkijos prezidentų iniciatyva Vilniuje buvo sušaukta tarptautinė konferencija „*Tautų sambūvis ir geri kaimynų santykiai – saugumo ir stabilumo Europoje garantas*.“ Konferencijoje buvo akredituota daugiau kaip 400 žurnalistų. Dalyvauti Lietuvos sostinėje vykusiame forume pirmą kartą buvo susirinkę 12 šalių vadovai – Baltarusijos,

³³⁶ „Valstybių vadovai Taline. Prezidentai reikalauja palikti NATO duris atviras“, *Ain Parmas, Eesti Paevaleht*, 1997-05-27. Vertė J. Sauks, *LRPKA*, ap. 2, b. 117, l. 115.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Bulgarijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Moldovos, Rumunijos, Suomijos, Ukrainos, Vengrijos prezidentai, Rusijos ministras pirmininkas. Konferencijoje taip pat dalyvavo JAV, Vokietijos, Islandijos, Norvegijos, Danijos politikos, visuomenės, kultūros, mokslo veikėjai, ESBO ir ET parlamentinės asamblėjos vadovai. Konferencija domėjosi ir palankiai vertino Vakarų šalių didžiųjų dienraščių ir televizijos kompanijų atstovai. Konferenciją pradėjo Lietuvos prezidentas A. Brazauskas.

Konferencijoje dalyvavę užsienio valstybių vadovai akcentavo, jog būtina plėtoti kaimyninių šalių bendradarbiavimą, siekti stabilumo, naikinti priešišumą bei įtarumą. Juolab kad yra daug problemų, kurios nepripažįsta jokių politinių sprendimų bei sienų. Anot Latvijos vadovo G. Ulmanio, kai kurios vidinės problemos gali virsti tarptautinėmis: organizuotas nusikalstamumas, narkotikų kontrabanda, pabėgėliai bei gamtos stichija. Gerų kaimyninių santykių pavyzdžiu dauguma kalbėjusiųjų nurodė Vokietiją ir Prancūziją bei Lietuvą ir Lenkiją. Buvo pagirtos bendros šalių pastangos kovojant su potvyniais Lenkijoje, Čekijoje, Ukrainoje. Lenkijos prezidentas A. Kvasneviskis sakė, kad tikrai gera kaimynystė ir bendradarbiavimas bus tada, kai tautos supras viena kitą. „Mes turime jaunimą auklėti susitaikymo dvasia“, – pareiškė Lenkijos prezidentas. Kalbėdamas apie tai, kad kaimyninėms valstybėms reikia palaikyti gerus santykius, Rusijos premjeras V. Černomyrdinas pacitavo rusų patarlę: „Artimas kaimynas geriau nei tolimas giminaitis.“ Ukrainos prezidentas L. Kučma oficialiai pasiūlė 1999-aisiais Ukrainos sostinėje Kijeve surengti Baltijos ir Juodosios jūros regionų aukščiausio lygio susitikimą.

Vilniuje nebuvo pamiršta ir politinė situacija Baltarusijoje. Anot A. Brazausko, šiuo metu Baltarusija išgyvena nelengvus savo valstybingumo kūrimo ir įtvirtinimo laikus. „Labai svarbu, kad tie procesai vyktų demokratiškai, laikantis visuotinai pripažintų žmogaus, susirinkimų ir spaudos laisvių. Mes, kaip artimiausi kaimynai, tuo esame ypač suinteresuoti“, – sakė Lietuvos vadovas. A. Brazauskas, taip pat priminė, kad bendrai priimtų principų nepaisymas visada atsigręžia prieš valstybę ir jos piliečius.

Estijos prezidentas L. Meris apgailestavo, kad Baltarusijoje savo veiklą nutraukė žinomo finansininko ir filantropo George'o Soroso fondas, kurio įkurtas Atviros Estijos fondas labai prisidėjo prie spaudos laisvės ir laisvos pilietinės visuomenės ugdymo pačioje Estijoje. „Kol demokratijos viršenybė nepripažįstama, negali būti pasitikėjimo, saugumo ir stabilumo garantijų“, – konstatavo L. Meris. Vėliau žurnalistams L. Meris pareiškė tikėjimą, kad kuo dažniau Baltarusijos vadovas Aleksandras Lukašenka lankysis tokiose konferencijose, tuo labiau jo požiūris į žmogaus teises ir demokratiją artės prie visuotinai priimtų normų.

Tačiau A. Lukašenka atmetė visus priekaištus jo šaliai: „Atvykusieji į Baltarusiją nustemba, koks yra skirtumas tarp realybės ir to, kaip ji yra vaizduojama.“ Kaimyninėje šalyje, anot jo, nėra nei etninių, nei religinių konfliktų, neliejamas kraujas. Dezinformaciją apie Baltarusiją, pasak A. Lukašenkos, skleidžia kai kurios užsienio visuomenės informavimo priemonės. Jis taip pat apgailestavo, kad toks neigiamos informacijos srautas trukdo geriems kaimynų santykiams. A. Lukašenka priekaištavo Vakarų valstybėms, kurios dėl grupinių interesų laikosi dvigubų standartų, ir spėjo, kad Baltarusija tapo nepatraukli po to, kai nusprendė suartėti su Rusija. Jis

kritikavo nuostatą, jog integracija į Vakarus laikoma teigiamu dalyku, o integracija į Rytus – neigiamu. „Integracija posovietinėje erdvėje yra neišvengiama, nes to nori milijonai žmonių“, – pareiškė A. Lukašenka.

Dėl žmogaus teisių pastabų turėjo ir Rusijos premjeras V. Černomyrdinas. Anot jo, šioje srityje ne viskas gerai klostosi ir kai kuriose Baltijos šalyse. „Mūsų pozicija remiasi europietiškais standartais ir neturi nieko bendra su kišimusi į kitų šalių vidaus reikalus“, – pareiškė Rusijos vyriausybės vadovas. Dauguma kalbėjusių prezidentų akcentavo kiekvienos šalies teisę pasirinkti būdus, kaip užtikrinti valstybės saugumą. „Svarbi sąlyga kelyje į taikią, laisvą ir klestinčią Europą – pagarba kaimyno pasirinktai integracinei politikai“, – pareiškė A. Brazauskas. Dauge- lis valstybių vadovų neslėpė, kad saugumo žadama ieškoti Europos Sąjungoje ir NATO.

Tačiau Rusijos premjeras V. Černomyrdinas dar kartą pakartojo, kad Rusija nepitaria NATO plėtimuisi į Rytus. „Mūsų vyriausybė mano, kad toks Madride priimtas sprendimas yra didžiausia istorinė klaida, pasibaigus šaltajam karui“, – sakė Rusijos premjeras. V. Černomyrdinas ir pabrėžė, kad Rusijai ypač kelia nerimo Madrido deklaracijoje numatytas galimas vėlesnis Baltijos šalių priėmimas į NATO. Premjeras sakė, kad savo santykius su NATO Rusija stengsis grįsti pasirašytuoju santykių pagrindų aktu, kuris sudaro būtinas prielaidas saugumui ir stabilumui Europoje. Jo nuomonės nepakeitė ir kitų šalių vadovų tvirtinimai, kad integruojantis į euroatlantines tarptautines organizacijas šalys taip pat yra suinteresuotos glaudžiai bendradarbiauti su Rusija. Anot jų, bet kokia vienos ar kelių šalių izoliacija yra neleistina. A. Lukašenka, nors ir pasisakė prieš NATO artėjimą prie Baltarusijos sienų, pareiškė, kad jo šalis gerbs kiekvienos šalies teisę pasirinkti.³³⁷

Lietuvos prezidentas A. Brazauskas sakė, kad būtų lengvabūdiška iš karto vertinti konferencijos rezultatus. Gyvenimas, tolesnė šių valstybių santykių plėtra, užsienio politikos reikalai parodys, kam ji buvo reikalinga. Pasak A. Brazausko, konferencijos dalyviai – dvylikos šalių vadovai, atstovaujantys apie 300 mln. gyventojų, pademonstravo sugebėjimą susikalbėti, analizuoti ir įvertinti vidaus bei užsienio politiką, „ateiti į Europą neatsinešdami savo problemų“.

Tokiai A. Brazausko nuomonei pritarė A. Kvasnevskis, pareiškęs, jog konferencijoje svarbiausia buvo nuomonių pasikeitimas ir diskusija, o ne koks nors bendras deklaratyvus pareiškimas. Anksčiau buvo pareikšta priekaištų, kad konferencijoje nenumatoma priimti bendros šalių vadovų deklaracijos. A. Kvasnevskio teigimu, taip buvo nutarta dar 1996 metų rudenį, kai Lenkijos ir Lietuvos vadovai susitarė rengti forumą. A. Kvasnevskis atkreipė dėmesį, kad konferencijos dalyvių sąrašė buvo labai skirtingos šalys – pakviestos į NATO, siekiančios narystės NATO ir pasisakančios prieš Aljanso plėtrą.

Atsakydamas į klausimą apie požiūrį į Baltarusiją, kurioje pažeidinėjamos žmogaus teisės, Lietuvos vadovas sakė, kad nei Lenkija, nei Lietuva, nei Latvija negali teigti turinčios problemų, plėtodamos tarpvalstybinius santykius su šia šalimi. „Baltarusijoje vykstantys procesai yra tos šalies vidaus problemos, tačiau žinome, kad mes negalime nusiraminti“, – teigė A. Brazauskas.

³³⁷ Gečas K., Grumadaitė R., Sakalauskaitė R., „Vilniaus konferencija suteikė tribūną skirtingiems požiūriams į Europą“, *Lietuvos rytas*, 1997 m. rugsėjo 6 d.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

A. Kvasneviskis pažymėjo, kad Vilniaus konferencijos dalyviai aiškiai parodė, kaip jie suvokia demokratiją, pagarbą žmogaus teisėms, bendradarbiavimą ir politinį dialogą. Todėl Lenkijos vadovas tikisi, kad po šio forumo Baltarusijos prezidentas Aleksandras Lukašenka supras, kokią bendradarbiavimo kelią pasirinkti Vidurio Europoje. Konferencijos dalyviai, prieš dalydamiesi mintimis, tylos minute pagerbė savaitgalį mirusios Motinos Teresės atminimą.

Nors pirmuoju kalbėtoju programoje buvo numatytas Seimo pirmininkas V. Landsbergis, žodį pirmiausia tarė Nobelio premijos laureatas poetas Č. Milošas. Poetas apgailestavo, kad Vakarai ilgai nenorėjo žinoti, kas vyksta šioje Europos dalyje – jiems buvo neįdomu, pavyzdžiui, masiniai trėmimai iš Baltijos šalių. Č. Milošą nustebino besibaigiančio amžiaus bruožai: „Kai kurie įvykiai, nuo kurių priklausė milijonai gyvybių, nebuvo įamžinti ir netrukus dings iš atminties.“ Vis dėlto Nobelio premijos laureatas buvo optimistas. Anot jo, du didžiausi šio amžiaus nusikaltėliai gavo valdžią, tačiau iš jų galybės liko tik pelenai – taigi iš blogio anksčiau ar vėliau nieko nelieka. Č. Milošas akcentavo, kad tik cenzūros nebuvimas leidžia ieškoti tiesos ir pasirinkti ją kaip pamatą tautų draugystei. Net ir tuo atveju, kai ši tiesa yra nemaloni. „Štai kodėl žodžio laisvė yra tokia svarbi čia atstovaujamos šalims“, – sakė Č. Milošas. Anot jo, šių šalių spauda turi priimti iššūkį, ką jau padarė tikrai laisva spauda – tarnauti kaip vieša valdžios kontrolės institucija, nepaisant to, ar valdžia to nori, ar ne.

Mažos tautos visuomet turi daug problemų dėl saugumo. Talino pedagoginio universiteto profesorius M. Hintas teigė, kad buvusios imperijos sukūrė pavojingą istorinių tautų sąvoką. Jos esmė – istorinės tautos turi daugiau teisių negu mažosios. Atpirkimo ožiu paprastai tampa silpnesnis, taigi mažosios šalys turi labai silpnus pamatus tam, kad jos apskritai galėtų egzistuoti, Tai ypač aktualu Baltijos, taip pat kitiems regionams.

Konferencijoje kalbėjęs Seimo pirmininkas V. Landsbergis taip pat teigė, jog didžiosios valstybės kartais veikia taip, lyg jos vienos ir tebtų pasaulyje. Jis pripažino, jog kadaise ir Lietuva norėjo dominuoti, tačiau pastaruosius 200 metų tik ginasi. Daug šimtmečių Lietuva turėjo tris kaimynes – Lenkiją, Vokietiją ir Rusiją. Daugiausia dėmesio Seimo pirmininkas skyrė santykiams su Rusija, kurie buvo sudėtingiausi. Viena iš problemų – septynių Medininkų pasieniečių nužudymas 1991 metais. Anot V. Landsbergio, kai kurie to veiksmo kaltininkai (ar bent jau įtariamieji) gyvena Rusijoje. Nors teisinio bendradarbiavimo sutartis tarp Lietuvos ir Rusijos egzistuoja, šiuo atveju ji lieka tik popieriuje. „Rusija pridengia teroristus, vengia būtent tokio teisinio bendradarbiavimo“, – apgailestavo Seimo pirmininkas. Tačiau Rusijos kelyje į demokratiją Lietuvos parlamento vadovas mato ir teigiamų požymių. Rusija vis dėlto įstengė pasitraukti iš Čėčėnijos ir pasirašyti taikos sutartį. Tai tiesiogiai pajuto ir Lietuvos parlamentarai. Praėjusiais metais Rusijos institucijos nepriėmė net persiųsti laiško į Čėčėniją, o dabar Lietuvos parlamentarai, palaikantys draugiškus ryšius su Čėčėnijos kolegomis, gavo vizas kelionei į Čėčėnijoje minimą nepriklausomybės šventę.

Rusijos fondo „*Demokratija*“ ir Politinių represijų aukų reabilitacijos komisijos pirmininkas A. Jakovlevas tikino, kad Rusija pavargo būti kalta. Ir dėl šios tezės negalima kurti lygiaverčių santykių. Tačiau vėliau Maskvos Carnegio centro redaktorė daktarė Marina Pavlova-Silvanskaja

tvirtino, jog ne visa Rusija pavargo nuo atsakomybės ir kaltumo jausmo. A. Jakovlevas taip pat priminė, kad rusai yra tokios pat šios sistemos aukos. Jis siūlė nuolat prisiminti praeitį, nes rasizmas, masinis teroras, nacionalizmas bei ekstremizmas „laisvai vaikšto po pasaulį ir naudojasi mūsų tolerancija“. Anot jo, „visi mes esame vienoje valtyje ir nereikia vienus laikyti atsilikusiais“. A. Jakovlevas įsitikinęs, kad NATO plėtimas į visas šalis yra strateginė klaida. Būtų geriau, jeigu Rusija ir JAV garantuotų saugumą visoms šalims. Profesorius paaiškino, kad jis netiki karinių blokų efektyvumu, ypač branduolinėje epochoje: „Nereikia Rusijos stumti į militarizmą.“

Forumo dalyviai buvo susirūpinę demokratijos, žmogaus teisių padėtimi Baltarusijoje. Č. Milošas kritikavo tai, kad Baltarusijoje veiklą turėjo nutraukti George'o Soroso fondas. „Aš stebėjau šio fondo veiklą – jis padarė labai daug. Mes turime pasmerkti tuos, kurie kenkia jo veiklai“, – įsitikinęs Nobelio premijos laureatas. V. Landsbergis teigė, kad nestabilumą regione gali sukelti demokratijos stoka kaimyninėje Baltarusijoje. Anot jo, Europa turi „pastebėti“ tam tikrą Rusijos atsakomybę. Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytojas docentas A. Kulakauskas bandė pažvelgti į priežastis, dėl kurių susidarė dabartinė situacija Baltarusijoje. „Demokratijos problema Baltarusijoje, manau, slypi ne tik jos prezidento asmenybėje, bet ir tame, kad baltarusiai iki šiol nesugebėjo susiformuoti į tautą šiuolaikine šio žodžio prasme“, – pareiškė A. Kulakauskas. Iškart po to jis patikino nekalbą apie žmogiškąsias baltarusių savybes. Baltarusijos nepriklausomo socialinių-ekonominių ir politikos studijų instituto direktorius O. Manajevas taip pat tvirtino, kad A. Lukašenka nėra vienintelis Baltarusijos nestabilumo šaltinis. Tai būtų labai paviršutiniškas požiūris. Jo nuomone, visa esmė slypi Baltarusijos visuomenėje. A. Lukašenkos rinkėjai ilgisi Sovietų Sąjungos ir pamažu iš aktyvaus politinio gyvenimo išstumia kitą, demokratiškai nusiteikusių visuomenės dalį. A. Lukašenka, žadėjęs greitai išspręsti visas problemas, tapo savo rinkėjų įkaitu ir yra priverstas tenkinti vis primityvesnius ir agresyvesnius žmonių lūkesčius. Šie rinkėjai, anot O. Manajevo, ir yra didžiausias nestabilumo šaltinis. Todėl svarbiau yra pakeisti juos ir politikos kryptį, o ne A. Lukašenką.

JAV atviros visuomenės instituto direktorius Johnas Foxas pareiškė, kad jie nesudės ginklų ir nenurims, kol jų fondas vėl pradės veikti Baltarusijoje. Jo nuomone, kaimyninės šalies valdžia nusitaikė į G. Soroso fondą, nes jis padėjo vystyti privačiam sektoriui. Baltarusija – vienintelė posovietinė šalis, iš kurios šis fondas turėjo pasitraukti.

Konferencijos organizatoriai – Lietuvos ir Lenkijos vadovai išplatino bendrą pareiškimą. Jame nurodoma jog kita tokia konferencija po dvejų metų galėtų vykti Lenkijoje. Jūs esate geri specialistai ir labai malonūs šeiminkai“, – gyrė Vilniaus konferencijos organizatorius A. Kvasneviskis. Lenkijos vadovas, spaudos konferencijoje retkarčiais įterpdamas ir lietuviškų žodžių, juokavo, kad kitas toks susitikimas vėl gali būti surengtas Vilniuje. Užkalbinti konferencijos svečiai palankiai vertino šio forumo idėją ir tikslus, džiaugėsi Vakarų šalių prezidentų dėmesiu Vilniui, ką rodė atsiųsti sveikinimai. Vakarų studijų instituto (JAV) direktorius profesorius Johnas Edwinas Mrozakas sakė: „Malonu matyti, kai Vidurio Europa stojasi ant kojų ir įgyja daugiau pasitikėjimo savo jėgomis. Anksčiau tokia konferencija galėjo įvykti tik Vakaruose arba toliau į

Rytus. “ Forumo užkulisiuose buvo kalbama, kad konferencijos tema buvo pernelyg plati.”³³⁸

Seimo politikai skirtingai vertino pasibaigusią prezidentų konferenciją. Antai Seimo Užsienio reikalų komiteto pirmininkas konservatorius M. Laurinkus kalbėjo, kad „pagrindinė konferencijos reikšmė yra ta, kad Lietuva, žengdama į Vidurio Europą, kartu su Lenkija, kuri greitai taps regiono lydere, pati imasi iniciatyvos nustatyti savo vaidmenį ir santykius su kaimyninėmis valstybėmis. Sustiprinama Lietuvos užsienio politikos kryptis Vidurio Europos link greta jau anksčiau pasirinktos politikos Šiaurės šalių kryptimi. Todėl į konferenciją buvo pakviesti ir Šiaurės šalių atstovai. Dabar Lietuvos užsienio politika yra subalansuota –tarsi paukštis dviem sparnais, kuris gali skristi.“

Konferencija pavyko, nes buvo parodyta, kad Lietuva sugeba surengti tokią konferenciją. Tai neabejotinai atkreips kitų šalių dėmesį į Lietuvą. Jeigu konferencijai būtų buvę keliami tam tikri tikslai, dabar būtų jau galima pasakyti, ar jų pasiekta. Bet jokio konferencijos tikslo nebuvo skelbta, taigi jos reikšmė paliekama su daugtaškiu – ateičiai. Beje, latviai ir ypač estai stengiasi kuo dažniau savo šalyse rengti tarptautinius forumus, kad kuo daugiau žmonių galėtų aplankyti Estiją ir ją pamatyti, įvertinti savo akimis. Mes taip pat turime planuoti, kad kuo daugiau žmonių, įtakingų užsienio valstybių asmenų atvyktų ir pamatytų Lietuvą. Taip yra daroma visame pasaulyje.“

Seimo krikščionių demokratų frakcijos seniūnas P. Katilius pažymėjo, kad „tokios konferencijos reikšmė yra svarbi. Tai įvertino ir pasaulio žiniasklaida. Konferencija reklamuoja Lietuvą kaip demokratinę valstybę. Manau, kad labai svarbios yra ir konferencijoje išsakytos prezidentų, kitų svečių nuomonės. Žvelgiant į ateitį ir perspektyvas, Lietuvai svarbu, kad šias konferencijas ketinama rengti ir ateityje, nuolat. Tai didina Lietuvos kaip valstybės reikšmę pasaulyje.“

Socialdemokratų partijos pirmininkas, Seimo socialdemokratų frakcijos seniūnas A. Sakalas sakė: „Pirmiausia, Lietuvoje tokia konferencija yra pirmoji. Ji parodė, kad Vidurio ir Rytų Europos valstybės gali būti stiprus Europos centras. Prezidentai išsakė savo pozicijas, kaip jie vertina vienus ar kitus politinius įvykius, ateitį. Be to, konferencijoje kalbas sakė ne tik prezidentai, bet ir žymūs pasaulio kultūros ir politikos veikėjai. Lietuvos prestižas pasaulyje po tokios konferencijos tik sustiprėjo. Be to, sustiprėjo ir mūsų prezidento pozicijos Lietuvoje, kas gali būti įvairių partijų įvairiai vertinama. Bet kartu susilpnėjo Seimo pirmininko pozicijos užsienio politikoje dėl jo neigiamo požiūrio į šią konferenciją. Taip pat dėl to, kad pirmąją konferencijos dieną išvyko kitur (į Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių parlamentų vadovų susitikimą Švedijoje), tuo demonstratyviai parodydamas, kad ne jo rengta konferencija yra jam neįdomi. Jeigu jam ir nebuvo duota galimybė pasisakyti pirmąją konferencijos dieną, Seimo pirmininkas privalėjo sėdėti salėje ir klausyti pranešimų.“

Seimo pirmininko pirmasis pavaduotojas konservatorius A. Kubilius pažymėjo: „Konferencija reikšminga tik kaip susitikimo faktas – kad Lietuvoje susirinko 11 prezidentų bei Rusijos premjeras. Tačiau aš negaliu paneigti kai kurių nuomonių, kad šis susirinkimas buvo gana marginalus, todėl jo politinė reikšmė nėra iki galo aiški. Galbūt jo reikšmę parodys ateitis, bet šiuo metu

³³⁸ „Vilniaus forumas – didelių ir mažų tautų kryžkelė”, *Lietuvos rytas*, 1997 m. rugsėjo 8 d.

tolesnė šio susirinkimo įtaka ateities įvykiais nėra aiški. Matyt, Seimo pirmininkas V. Landsbergis, jau prieš mėnesį išsakęs tam tikrų abejonių dėl Vilniaus konferencijos pobūdžio, buvo teisus.

Nors po to jis buvo labai smarkiai kritikuojamas, tačiau dabar jo žodžius cituoja daugelis apžvalgininkų. Ir prieš konferenciją, ir po jos liko neaišku, koks jos tikslas ir kokios pasekmės. Jokio dokumento nepasirašyta, jokių bendresnių veiklos krypčių į ateitį nebuvo aptarta. Kar-toju, pats susitikimo faktas yra reikšmingas, bet susitikimo turinio politinę reikšmę sunku apibrėžti. Konferencija atrodo kaip gera proga visiems prezidentams susitikti bei Vilniaus fone nusifotografuoti.

Mums šiuo atveju labai svarbu būtų Vakarų Europos bei pasaulio didžiųjų valstybių reakcija į tą konferenciją. Mes girdėjome sveikinimus, tačiau kol kas neteko girdėti jau įvykusios konferencijos vertinimų. Jos tikroji reikšmė yra susijusi su tuo, kiek ji padarė įtakos tiems, kurie lemia Vakarų politiką. Neakcentuočiau ir to, kad Lietuva šios konferencijos metu pateko į pirmuosius laikraščių puslapius. Tai turbūt yra vienadienė nauda. Trūko to, kad Vilnius būtų įjėjęs į istoriją, kaip bendros deklaracijos ar pareiškimo pasirašymo vieta. Kaip Helsinkis, pavyzdžiui. Dabar priklausys nuo to, ar tokie susitikimai tęsis toliau, ar atsiras kokios nors idėjos šio regiono proble-mas išsakyti bendrame pareiškime.“

Seimo Centro sąjungos frakcijos seniūnas E. Bičkauskas: „Tai, kad joks dokumentas nebuvo pasirašytas, nereikėtų akcentuoti. Mano nuomone, pats faktas, kad prezidentai susitiko ir kad tai atsispindėjo pasaulio spaudoje, kitose visuomenės informavimo priemonėse, yra labai reikšmingas. Ir nėra ko norėti, kad iš pirmo susitikimo gimtų kažkas ypatingo. Kai žmonės bendrauja, jie mažiau pykstasi. O aš visą laiką manau, kad valstybių santykiai yra kažkas panašaus į žmonių santykius. Tik kitokio lygmens. Jeigu mes sugebame susitikti, akis į akį pasikalbėti, netgi išsakyti priekaištus, tai jau gerai. Kaip šeimoje – nes ir pačios valstybės priklauso pasaulio šeimai.“

Seimo LDDP frakcijos seniūnas Č. Juršėnas pažymėjo, kad „dabar, kai viskas pasibaigė ir kai daugelis buvome šio išpūdingo renginio dalyviai, tikrai galima sakyti – mūsų viltys ir prognozės dėl šios konferencijos reikšmės visiškai pasiteisino. Asmeniškai aš tikiuosi, kad prezidentų kalbos ir dvišaliai susitikimai leis toliau plėtoti mūsų dvišalius ir daugiašalius santykius šioje Europos dalyje. Konferencija patvirtino, kad mes esame pakankamai pasirengę įsijungti į demokratinę Europą. Pabrėžiu, kad ne visos valstybės ir ne vienodu mastu. Bet bendras vaizdas leidžia daryti šią optimistinę išvadą. Be to, ši konferencija nebuvo vien prezidentų. Konferencijoje buvo ir aukšto lygio Europos ir pasaulio intelektualų. Ir tos kalbos, kurios buvo pasakytos, mums padėjo geriau suvokti save, tuos pasikeitimus, kurie vyksta šioje Europos dalyje. Pavyzdžiui, konferencijai papildomo svorio ir skambesio suteikė tokių intelektualų ir užsienio politikų, kaip buvęs Vokietijos užsienio reikalų ministras Hansas Dietrichas Genscheris bei Rusijos fondo „*Demokratija*“ ir Politinių represijų aukų reabilitacijos komisijos pirmininkas Aleksandras Jakovlevas.

Konferencija leidžia daryti gal ir nekuklią išvadą – Lietuva, kaip nepriklausoma valstybė bei jauna demokratija, sugeba priimti tokį būrį aukštų svečių vienu metu, moka organizuoti tokio lygio konferencijas. Tai iš tiesų turės reikšmės ir ateičiai, ir mūsų taip rūpimam įvaizdžiui.

Dėl Baltarusijos prezidento Aleksandro Lukašenkos dalyvavimo. Jo pakvietimas buvo teisin-

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

gas sprendimas. Nepakviesti būtų blogiau ne tik dvišaliams Lietuvos ir Baltarusijos santykiams, bet ir kitiems dalykams. Iš arčiau galėjome pamatyti, koks yra tas Baltarusijos vadovas – kaip jis reprezentuoja savo valstybę, kokios jo politinės tarptautinės koncepcijos.

Kita vertus, kaip tik per konferenciją jam buvo aiškiai pasakyta, kad toje Europos dalyje, kuriai atstovavo prezidentai ir konferencijos svečiai, gana kritiškai žiūrima į tą „demokratijos“ modelį, kuris kuriamas Baltarusijoje. Manau, Baltarusijos negalima izoliuoti, ją būtina įtraukti į Europą, atitinkamai veikiant ir auklėjant. Konferencija buvo tikrai nebloga proga šį darbą daryti.³³⁹

Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos prezidentai susitiko Palangoje 1997 m. lapkričio 10 d. ir aptarė daug abi puses dominančių reikalų, ypač integraciją į ES, JAV, Estijos, Latvijos ir Lietuvos partnerystės chartijos galutinį suderinimą ir būsimą pasirašymą, santykius su Rusija ir trišalį Baltijos šalių bendradarbiavimą. Prezidentai aptarė Estijos, Latvijos ir Lietuvos integraciją į ES ir pasveikino Europos Komisijos rekomendaciją pradėti su Estija derybas dėl įstojimo. Jie patvirtino Baltijos valstybių visateisio dalyvavimo lygiomis teisėmis svarbą ES plėtros procese ir išreiškė įsitikinimą dėl šalių pasiruošimo pradėti derybas dėl stojimo į ES 1998 m. pradžioje.

JAV – Baltijos valstybių chartijos pasirašymo idėja pirmą kartą buvo suformuluota JAV Valstybės departamento parengtame Baltijos veiksmų plane 1996 m. rudenį. 1997 m. Lietuva, kaip ir kitos Baltijos šalys, suformulavo savo principinius pasiūlymus rengiamam dokumentui. Pirmasis JAV parengtas dokumento projektas buvo įteiktas 1997 m. birželio pabaigoje, ruošiantis JAV valstybės sekretorės M. Albright vizitui Vilniuje. Vizito metu M. Albright rengiamą dokumentą apibūdino kaip apibrėžiantį bendras JAV ir Baltijos šalių vertybes, bendrą požiūrį į nedalomą Europą, kelrodį, kuris šias vertybes pavers darbais, kartu sakydama, kad chartija nėra saugumo garantija, o pagrindas, leidžiantis bendradarbiauti, remiantis bendromis vertybėmis.³⁴⁰

Susitikimo metu prezidentai aptarė ir pasveikino JAV, Estijos, Latvijos bei Lietuvos partnerystės chartijos galutinį variantą. Chartijos pasirašymas buvo numatytas 1998 m. sausio 16 d. Jie pripažino didžiulį chartijos vaidmenį, dinamiškai plėtojant dvišalius santykius su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, ir jos reikšmę Estijos, Latvijos bei Lietuvos pažangai, visiškai integruojant Estiją, Latviją ir Lietuvą į europines ir transatlantines politines, ekonomines, saugumo ir gynybos struktūras. Prezidentai pareiškė, kad Estijos, Latvijos ir Lietuvos saugumo politika remiasi supratimu, jog europinis saugumas yra nedalomas, ir saugumą bei stabilumą sustiprins Estijos, Latvijos ir Lietuvos integracija į Europos Sąjungą bei Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją.

Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai sveikino Rusijos Federacijos prezidento Boriso Jelcino norą toliau plėtoti gerus kaimyninius santykius bei abipusiškai naudingą praktinį bendradarbiavimą visose dominančiose srityse ir tęsti politinį dialogą veikiančiose institucijose. Prezidentai pasveikino Lietuvos ir Rusijos Federacijos sienų delimitavimo sutarties pasirašymą ir pažymėjo, kad Estija ir Latvija yra pasirengusios pasirašyti analogiškas sutartis.

³³⁹ Gečas K., „Po konferencijos – pagerėjęs Lietuvos įvaizdis“, *Lietuvos rytas*, 1997 m. rugsėjo 9 d.

³⁴⁰ Pažyma dėl JAV ir Estijos, Latvijos bei Lietuvos Respublikų partnerystės ir bendradarbiavimo chartijos, Palanga, 1997-11-11, *LRPKA*, ap. 2, b. 126, l. 124.

Prezidentai apsvarstė Rusijos Federacijos pasiūlymą dėl vienašalių saugumo garantijų suteikimo Estijai, Latvijai ir Lietuvai. Prezidentai pakartojo bendrą poziciją, kad vienašalės saugumo garantijos neatitinka naujosios Europos dvasios ir kad jų, kaip ir regioninių saugumo paktų, Estija, Latvija ir Lietuva niekada nesvarstė.

Prezidentai nuodugniai aptarė įvairius trišalio Baltijos bendradarbiavimo aspektus ir su pasitenkinimu pažymėjo jo pragmatiškesnę, konstruktyvesnę ir į rezultatus orientuotą tolesnę plėtrą. Jie pabrėžė ekonominio bendradarbiavimo, kurio galutinis tikslas yra sukurti prekių, paslaugų, kapitalo ir žmonių laisvo judėjimo zoną, skatinimo svarbą, pasveikino sutarties dėl netarifinių barjerų prekyboje tarp jų šalių panaikinimo parafavimą ir paskatino atitinkamas institucijas pasirašyti sutartis dėl bendros tranzito tvarkos ir laisvos prekybos.

Prezidentai pabrėžė, kad „*Via Baltica*“ projektas yra bendras prioritetas ir pakvietė vyriausybes paspartinti šio, visam regionui bei Baltijos valstybių europinei integracijai svarbaus infrastruktūros projekto, įgyvendinimą bei paragino nedelsiant imtis priemonių sienos perėjimui tarp Baltijos šalių gerinti. Taip pat pabrėžė svarbą bei būtinumą, toliau stiprinti bendradarbiavimą vidaus reikalų ir teisingumo srityse, kurios yra svarbios narystei ES.³⁴¹

Kaip jau minėta, JAV ir Baltijos valstybių aukščiausiojo lygio susitikimai prasidėjo dar 1993 m. rudenį, kai visi trys prezidentai nuvyko dalyvauti JT Generalinės asamblėjos 48-ojoje sesijoje. Po to įvyko dar keli bendri susitikimai.

1998 m. sausio 12–19 d. įvyko trijų Baltijos valstybių prezidentų vizitas Niujorke ir Vašingtone. Kaip buvo numatyta, pirmąją vizito dieną – sausio 14 – Lietuvos prezidentas kartu su Latvijos ir Estijos prezidentais susitiko su Vašingtono politine, akademinė visuomene, spaudos atstovais Carnegio tarptautinio taikos fondo centre ir Užsienio ryšių taryboje. Kreipdamasis į gausiai susirinkusius susitikimo Carnegio centre dalyvius, A. Brazauskas papasakojo apie Lietuvos užsienio politikos principus ir pasiekimus gerinant politinius ir ekonominius santykius su visomis kaimyninėmis valstybėmis, aktyviai dalyvaujant regioniniame bendradarbiavime ir tuo prisidedant prie Europos ir regiono saugumo užtikrinimo. Prezidentas pareiškė įsitikinimą, kad Lietuva ir toliau plės ir stiprins ekonominius-prekybinius ryšius su kaimyninėmis valstybėmis, stengsis sukurti palankias sąlygas Rytų–Vakarų bendradarbiavimui, pripažindama ekonominio saugumo svarbą, sieks subalansuotos prekybos su Rytai ir Vakariais. A. Brazauskas pabrėžė, jog Lietuvos saugumui užtikrinti būtina NATO narystė. Prezidentas apibūdino kelius, kuriais eidama Lietuva artėja prie numatyto tikslo.

Savo kalboje Užsienio ryšių taryboje prezidentas A. Brazauskas pabrėžė numatomoje pasirašyti *JAV – Baltijos valstybių chartijoje* atspindėtą bendrą visų keturių pusių interesą siekti saugumo ir stabilumo Baltijos regione ir visoje Europoje. Prezidentas teigė, kad chartija, kurioje JAV sveikina Baltijos valstybių siekius ir pastangas tapti NATO nare ir kurioje JAV mato Lietuvą kaip rimtą kandidatę į Aljanso nares, tęsia praeitais metais Madride pradėtą Baltijos valstybių saugumo stiprinimo procesą.

³⁴¹ „Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos prezidentų susitikimo metu (Palangoje) 1997-11-10 priimtas bendras komunikatas“, *LRPKA*, ap. 2, b. 126, l. 100-101.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

JAV Valstybės departamente A. Brazauskas kartu su Latvijos ir Estijos prezidentais dalyvavo apskritojo stalo diskusijoje apie JAV – Baltijos valstybių ekonominių ryšių, bendradarbiavimo aktualijas ir perspektyvas su valstybės sekretorės pavaduotojo S. Eizenstato vadovaujama JAV delegacija. Pažymėjęs labai gerus JAV ir Baltijos valstybių santykius, S. Eizenstatas pakvietė intensyvinti ekonominius ryšius, ypač pabrėždamas ekonominio saugumo aspektą. JAV komercijos departamento, JAV prekybos įstaigos atstovės, Tarptautinio vystymo agentūros atstovai kalbėjo apie JAV pastangas skatinti JAV privalaus verslo susidomėjimą prekybinėmis ir investicinėmis galimybėmis Baltijos valstybėse. Prezidentas A. Brazauskas pasidžiaugė, kad JAV investicijos Lietuvoje sudaro didesniąją dalį visų užsienio investicijų, ir pabrėžė, kad Lietuvoje būtų sveikinamos naujos investicijos iš JAV, ypač vykstant dabartiniam privatizacijos etapui. Taip pat kalbėta apie dvišalių prekybinių santykių vystymą. Lietuva laukia konkrečios JAV paramos tarptautinėse ekonominėse organizacijose, Lietuvai siekiant narystės Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO) ir Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijoje.

Vėliau įvykusiame Lietuvos, Latvijos ir Estijos delegacijų susitikime su JAV prekybos atstove Charlene Barshefsky buvo patvirtintas JAV ketinimas paremti Baltijos valstybių siekius tapti PPO ir ES narėmis. LR UR ministras Algirdas Saudargas ir JAV prekybos atstovė Ch. Barshefsky pasirašė Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir JAV Vyriausybės sutartį dėl investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos.³⁴²

Sausio 15 d. JAV viešintis Lietuvos prezidentas A. Brazauskas lankėsi Gynybos departamente. Trijų Baltijos valstybių prezidentus A. Brazauską, G. Ulmanį ir L. Merį pasveikino laikinai Pentagono vadovo pareigas einantis JAV gynybos sekretoriaus pirmasis pavaduotojas Johnas Hamre.

Po trumpų Baltijos valstybių prezidentų pareiškimų spaudai įvyko oficialus jų susitikimas su J. Hamre vadovaujama JAV gynybos departamento delegacija, kurią sudarė 20 aukšto rango Pentagono kariškių bei civilių pareigūnų, tarp jų – Jungtinio gynybos štabo viršininko pavaduotojas gen. Josephas Ralstonas, JAV nacionalinės gvardijos vadas gen. ltn. Edwardas Baca, nuolat veikiančios Lietuvos – JAV karinės darbo grupės vadovas Frederickas Smithas, Europos ir NATO politikos departamento direktorius gen. mjr. Henrys Kievenaaras, atskirų Pentagono padalinių bei agentūrų vadovai, Valstybės departamento, Nacionalinės saugumo tarybos pareigūnai, JAV ambasadoriai Baltijos valstybėse.

Lietuvos delegacijai susitikime atstovavo užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas, šios ministerijos Politikos departamento direktorius Vygaudas Ušackas, prezidento patarėjas Algirdas Gričius, ambasadorius Stasys Sakalauskas, patarėjas Darius Semaška, gynybos atašė majoras Valdemaras Sarapinas, kiti pareigūnai.

Susitikime kalbėję JAV gynybos vadovai pareiškė tvirtą nuostatą praktiškai padėti Baltijos valstybėms siekti NATO narystei keliamų reikalavimų. Tam, pasak jų, turėtų pasitarnauti šiuo metu Pentagono specialistų rengiamos Lietuvos, Latvijos ir Estijos karinių pajėgų įvertinimo

³⁴²Lietuvos Respublikos ambasados Vašingtone informacija apie prezidento A. Brazausko darbo vizitą Vašingtone, 1998-01-14, *URMA*, ap. 1, b. 344, l. 18-19.

studijos. Buvo pabrėžta, jog JAV dės visas pastangas, kad NATO plėtimasis netaptų vienkartinio procesu, kad Aljansas ir ateityje liktų atviras visoms į jį įstoti pageidaujančioms valstybėms.

Lietuvos prezidentas A. Brazauskas savo kalboje (beje, iš trijų Baltijos valstybių vadovų jam pirmajam buvo suteiktas žodis) papasakojo apie Lietuvos žingsnius kelyje į NATO, juos pailiustruodamas konkrečiais pavyzdžiais. Ypač Lietuvos vadovas atkreipė dėmesį į gerų santykių su kaimyninėmis valstybėmis faktorių, dvišalio Lietuvos – JAV karinio bendradarbiavimo svarbą. A. Brazauskas padėkojo Pentagono vadovams už šiuo metu rengiamą Lietuvos kariuomenės įvertinimo studiją, nuolat augančią finansinę materialinę paramą, iš kurios Lietuvos karinės pajėgos įsigijo NATO standartus atitinkančią ryšių įrangą, transporto techniką, ginkluotę. Prezidentas atkreipė dėmesį į nuolat augantį Lietuvos gynybos biudžetą, pažymėdamas, kad 1998 m., palyginti su praėjusiais, jis padidėjo beveik 70 proc., pasiekdamas 1,5 proc. bendro nacionalinio produkto lygį.

Lietuvos valstybės vadovas pažymėjo didžiulį JAV įnašą į BALTBAT, BALTRON ir BALTNET projektų vystymą, pakvietė JAV karo laivus kuo dažniau lankytis Lietuvoje. A. Brazauskas padėkojo susitikime dalyvavusiems Pensilvanijos nacionalinės gvardijos vadovams už jų vaisingas pastangas plėtojant dvišalį Lietuvos – JAV karinį bendradarbiavimą programos „Kariškiai – kariškiams“ rėmuose. Jis atkreipė dėmesį į ypač efektyvią Pensilvanijos kariškių pagalbą Krašto apsaugos ministerijos Civilinės saugos departamentui, Puskarininkių mokyklai Kaune.

Ypač daug dėmesio susitikimo metu buvo skirta Lietuvos – JAV moksliniam techniniam bendradarbiavimui karinėje srityje. A. Brazauskas įteikė JAV gynybos vadovams Lietuvos pasiūlymus dėl tolesnių ryšių šioje srityje plėtojimo. Viešnagės Pentagone metu pasirašytas Latvijos – JAV susitarimas dėl karinės slaptos informacijos apsaugos priemonių (analogiškas Lietuvos – JAV susitarimas pasirašytas 1995 m.).³⁴³

Sausio 16 d. Vašingtone trijų Baltijos šalių prezidentai – A. Brazauskas, L. Meris, G. Ulmanis ir JAV prezidentas B. Clintonas Baltųjų rūmų Rytų salėje pasirašė partnerystės chartiją³⁴⁴. Partnerystės chartijos pasirašymo ceremonijoje dalyvavo pusantro šimto keturių valstybių oficialių delegacijų narių ir kviestų svečių, tarp jų Rusijos ambasadorius. JAV prezidentas B. Clintonas, sveikindamas Baltijos valstybių prezidentus, kalbėjo: „Amerikos saugumas yra glaudžiai susijęs su Europos saugumu. Tačiau Europa niekada nebus saugi, jei Baltijos šalių saugumui grės pavojus. NATO durys yra ir bus atviros kiekvienai valstybei partnerei, ir Amerika pasiryžusi sukurti sąlygas, kurios vieną dieną Estijai, Lietuvai ir Latvijai leis peržengti šias duris.“³⁴⁵ Tiesa, B. Clintonas kartu pareiškė, kad chartija negarantuoja priėmimo jau antrajame plėtimo etape. „Vis dėlto pokalbiai su JAV prezidentu nuteikė optimistiškai, ir aš net viešai pareiškiau nuojautą, kad Lietuva NATO nare gali tapti prezidento Valdo Adamkaus kadencijos metu“, – rašė prezidentas A. Brazauskas. „...Tuoj po JAV, Estijos, Latvijos ir Lietuvos partnerystės chartijos pasirašymo ir net išvakarėse pasigirdo įvairių dokumentų vertinančių

³⁴³ LR Užsienio reikalų ministerijos informacija apie Lietuvos Respublikos delegacijos lankymąsi Pentagone, 1998-01-16, *URMA*, ap. L, b. 344, l. 27.

³⁴⁴ „Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos, Jungtinių Amerikos Valstijų bei Latvijos Respublikos partnerystės chartija“, Vašingtonas, 1998 m. sausio 16 d., *URMA*, ap. 4, b. 764, l. 1-6, 12.

³⁴⁵ Brazauskas A., *Penkeri Prezidento metai*, p. 412.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

komentarų. Mano nuomone, partnerystės chartija yra svarbi keliais aspektais.

Pirmiausia ji pripažįsta trijų valstybių vaidmenį JAV politikos strategijoje garantuoti Europos saugumą ir stabilumą. Jos vadinamos partnerėmis. Iš čia išplaukia kita Vašingtono nuostata – „tikras, gilus ir nuolatinis interesas“ yra Estijos, Latvijos ir Lietuvos nepriklausomybė, suverenumas, teritorinis integralumas ir saugumas. Trečia, nors chartija nesuteikia saugumo garantijų, Amerika išpareigojo Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims sudaryti sąlygas, kad jos galėtų integruotis į NATO ir kitas euroatlantines struktūras.

Savo ruožtu Baltijos šalys pasižadėjo gerinti santykius su visais kaimynais, tarp jų ir su Rusija.

Kai kurių Lietuvos politikų nuomone, partnerystės chartija pagal svarbą prilygsta Lietuvos sutartims dėl tarpvalstybinių santykių su Rusija ir Lenkija ar sutarčiais su Baltarusija dėl sienos.

Skeptiškiau į šį aktą pažiūrėjo Vakarų politikai, žiniasklaida, jį pavadindami kompromisiniu dokumentu, kompensacija, paguodos prizų, netgi Lenino tezėmis, tvirtindami, kad raktai į NATO tebesaugomi Rusijoje ir pan.

Atsakymą į tai duos laikas.³⁴⁶

1988 m. sausio 22 d., Briuselyje, NATO būstinėje, Lietuvos misijos prie NATO iniciatyva buvo surengtas neeilinis NATO ir partnerių ambasadorių susitikimas, kurio metu keturi Estijos, Latvijos, Lietuvos bei JAV ambasadoriai Juris Luikas, Imantas Liegis, Linas Linkevičius bei Alexanderis Vershbowas pateikė savo kolegoms ambasadoriams informaciją apie praeitą savaitę Vašingtone pasirašytą keturių valstybių chartiją. Neformalų posėdį vedė NATO generalinio sekretoriaus pavaduotojas ambasadorius Sergio Balanzino.

Po keturių ambasadorių pristatytos informacijos apie pagrindinius chartijos elementus, neformalaus susitikimo metu kalbėję Kanados, Ukrainos, Danijos, Norvegijos, Islandijos, Lenkijos, Vokietijos, Vengrijos, Turkijos, Švedijos, Suomijos ir kitų valstybių ambasadoriai vieningai pažymėjo, kad chartija taps svarbia kuriamos naujos Europos saugumo architektūros dalimi. Ypač buvo sveikinamas chartijoje išreikštas JAV interesas Baltijos regione. Buvo pastebėta, kad chartija neabejotinai sustiprins ne tik Baltijos valstybių, bet ir viso Baltijos jūros regiono saugumą ir stabilumą, tuo prisidedama prie kitų dvišalių bei daugiašalių iniciatyvų. Buvo pažymėta, kad ši chartija atveria narystės perspektyvą ir ji prisidės prie Baltijos valstybių siekių tapti Aljanso narėmis įgyvendinimo. Daugumos pasisakiusiųjų nuomone, tiek chartijos tekstas, tiek pasirašiusiųjų valstybių lyderių pasisakymai užtikrina, kad ji nenukreipta prieš kitas valstybes ir kad Europoje nebus skiriamųjų linijų. Susitikimo metu kalbėjusių kai kurių pietryčių Europos valstybių nuomone, chartija galėtų tapti modeliu kuriant bendradarbiavimo atmosferą jų regione.

Susitikimo pabaigoje ambasadorius S. Balanzino paragino ir kitų valstybių atstovus išnaudoti Euroatlantinės partnerystės tarybos (EAPC – *Euro-Atlantic Partnership Council*) formatą, pateikiant informaciją apie svarbiausius politinius įvykius.³⁴⁷ 1998 m. kovo 26 d. Lietuvos Re-

³⁴⁶Ten pat, p. 415-416.

³⁴⁷Lietuvos Respublikos misijos prie Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos pranešimas spaudai: „JAV – Baltijos valstybių chartija Briuselyje buvo pristatyta neformaliame NATO ir partnerių ambasadorių susitikime“, 1998-01-22, *URMA*, ap. 1, b. 344, l. 32.

spublikos Seimas priėmė deklaraciją „Dėl JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1998 m. sausio 16 d. pasirašytos partnerystės chartijos“, kurioje pabrėžė:

„1. Jungtinės Amerikos Valstijos, pareiškdamos apie savo tikrą, didelį ir nuolatinį dėmesį Lietuvos nepriklausomybei, suverenumui ir saugumui, remia mūsų valstybės pastangas tapti visateise Europos ir transatlantinių politinių, ekonominių, saugumo ir gynybos institucijų nare. Mes reiškiamo tvirtą įsitikinimą, kad partnerystės chartijos deklaruoti principai bei įsteigtos konsultacinės institucijos bus naudingi siekiant Lietuvos Respublikos ir Jungtinių Amerikos Valstijų tikslų.

2. Lietuvos Respublikos Seimas pabrėžia, kad Lietuva, kaip neatskiriama Vakarų civilizacijos šalis, vertina demokratiją, individo laisvę bei įstatymo valdžią ir siekia veikti bendrų vertybių pagrindu besivienijančioje Europoje.

3. Lietuvos karinių pajėgų bei jų gebėjimo veikti kartu su NATO valstybių pajėgomis stiprinimas lieka viena iš prioritetinių sričių. Mes patvirtiname, kad šiam tikslui skiriamas didelis dėmesys bei specialios lėšos. Taip pat manome, kad dabartinis labai aktyvus bei visapusiškas mūsų dalyvavimas programoje „Partnerystė taikos labui“ negali pakeisti Lietuvos Respublikos narystės Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje. Šiai narystei pritaria visos Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamos politinės partijos.“³⁴⁸

Chartija atliko reikšmingą vaidmenį Lietuvai, Latvijai ir Estijai siekiant strateginių euroatlantinės integracijos tikslų. Chartija atspindi ilgalaikį strateginį JAV išsipareigojimą demokratijai, saugumui ir stabilumui Baltijos regione. JAV nuosekliai laikėsi Baltijos šalių inkorporavimo į Sovietų Sąjungą nepripažinimo politikos ir teikė politinę bei praktinę paramą mūsų atkurtai Nepriklausomybei. Chartija sukūrė naują politinį pagrindą ir gaires stiprinti JAV ir Baltijos šalių bendradarbiavimą politinėje bei gynybos srityse. „Ši chartija išryškino strateginę realaus, gilaus ir ilgalaikio Amerikos dalyvavimo Europos reikaluose būtinybę, paversdama Baltijos šalis nepakeičiamo transatlantinio ryšio, kuris visada bus Europos saugumo ir stabilumo šerdis, dalimi. Toks stabilumas padėjo Baltijos valstybėms tapti sparčiausiai augančios ekonomikos šalimis Europos Sąjungoje, o Jungtinės Amerikos Valstijos išlieka vienos iš svarbiausių investuotojų šiose šalyse. Mes taip pat tikimės, kad Jungtinės Amerikos Valstijos patikimus draugus Europoje įtrauks į vizų atsisakymo programą ir tai padės toliau plėtoti mūsų šalių modernios partnerystės dvasią bei įgyvendinti transatlantinės sąjungos viziją.

Baltijos valstybėms 2004 metais įstojus į NATO, o netrukus į Europos Sąjungą, pagrindiniai JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos tikslai buvo įgyvendinti. Tačiau chartijos dvasia ir toliau gyva mūsų keturių valstybių nekintančiuose išsipareigojimuose bendroms laisvės, demokratijos, žmogaus teisių bei laisvos rinkos vertybėms. Ji atspindi mūsų nuolatiniame indėlyje į NATO ir JAV vadovaujamų koalicijų operacijas bei atkūrimo darbus Afganistane, Irake ir Balkanuose.

Chartija ir toliau mus įkvepia ir išlaiko stiprų atsakomybės jausmą, kad padėtume ir remtume

³⁴⁸Lietuvos Respublikos Seimo deklaracija „Dėl JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1998 m. sausio 16 d. pasirašytos partnerystės chartijos“, Vilnius, 1998-03-26, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 31-823, [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=52746&p_query=&p_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=52746&p_query=&p_tr2=,), 2006-09-12.

tuos, kurie renkasi demokratiškus pokyčius bei euroatlantinės integracijos kelią. Tokia atsakomybė skatina mus padėti Ukrainai, Gruzijai, Moldovai bei kitoms naujosios demokratijos šalims įgyvendinti reformas ir tapti pagrindinių Vakarų demokratinės bendrijos institucijų narėmis. Istorinis NATO viršūnių susitikimas Rygoje irgi liudija, kad mūsų žemyne įvyko esminės permainos.

Mes didžiuojamės, kad JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartija tapo pavyzdžiu kuriant analogišką JAV ir Adrijos šalių partnerystę. Mes tikimės, kad Albanija, Kroatija ir buvusi Jugoslavijos Respublika Makedonija ir toliau tęs reformų procesą, kad artimiausioje ateityje galėtume pasveikinti jas kaip naujas NATO nares. Tikimės, kad ši chartija galėtų būti geras pavyzdys, kuriant JAV bei Juodosios jūros šalių ir galbūt kitas regionines partnerystes, įgyvendinant mūsų bendrą vieningos, laisvos ir taikios Europos viziją”, – teigiama bendrame Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų (Valdas Adamkus, Valdis Zatleris, Tomas Hendrikas Ilvesas) pareiškime JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos dešimtųjų metinių proga.³⁴⁹

2.2. Baltijos valstybių integracija į ES ir NATO, naujos trišalio bendradarbiavimo idėjos

1998 m. Valdas Adamkus buvo išrinktas Lietuvos Respublikos prezidentu. Šias pareigas pradėjo eiti 1998 metų vasario 26 dieną. Tai jis išskėlė spartaus šalies modernizavimo idėją ir nuosekliai rėmė jos įgyvendinimą.

1998 m. vasario 18 d. Taline susitiko trijų Baltijos valstybių prezidentai: V. Adamkus, L. Meris ir G. Ulmanis. Estijos prezidentas L. Meris pasiūlė aptarti integracijos į NATO klausimą. Pasveikino Lietuvą priėmus sprendimą padidinti išlaidas gynybai. V. Adamkus kalbėjo: „idealus variantas būtų, jei visas tris Baltijos valstybes vienu metu pakviestų pradėti derybas dėl narystės NATO. Tačiau jeigu taip atsitiktų, kad pradžioje būtų pasirinkta bent viena Baltijos valstybė, kitos turėtų pritarti tokiam scenarijui. Mes sveikinome Estiją, ją pakvietus pradėti derybas su ES, sveikiname dabar Latviją, kuri priimta į WTO (*World Trade Organization*). Jeigu Lietuva būtų pirmoji pakviesta į NATO, tikiuosi jūsų pritarimo.“ L. Meris tam pritarė. G. Ulmanis teigė, „kad Vašingtone turėtume visi laikytis kartu“ ir sukritikavo Lietuvos pasiūlymą bendrame susitikimo komunikate įrašyti teiginį, „kad bent viena Baltijos valstybė turėtų būti antrame rate pakviesta pradėti derybas.“ Buvo priimtas kompromisas – įrašyta, kad Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai ragina antrame rate pakviesti „jų valstybes.“

V. Adamkus pasakė, kad žino apie L. Merio idėją Vašingtono susitikimo metu surengti susitikimą Baltijos valstybės plius trys naujos narės. Rytoj Vilniuje besilankančiam A. Kvasnevskiui bus perduotas šis pasiūlymas.“ L. Meris nuomone, „ES integracijos srityje Estija labai remia ir remia kuo greitesnį Lietuvos ir Latvijos pakvietimą pradėti derybas.“ V. Adamkus žodžiais, „tiek mūsų šalių, tiek užsienio spaudoje pastaruoju metu akcentuojama, jog Baltijos šalys nebėra vieningos, konfliktuoja. Turime atvirai tarpusavyje tai aptarti. Reikia atskirti solidarumą, paramą vieni kitiems tarptautinėje arenoje nuo natūralių komercinių, prekybinių

³⁴⁹ „Bendras Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų pareiškimas JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos dešimtųjų metinių proga”, 2008- 01-16, <http://www.president.lt/lt/news.full/8696>, 2008-02-18.

ginčų. Kiaulių karas dar nereiškia, kad Baltijos vienybė žlugo.“ L. Merio nuomone, „nuo 1989 m. daug kas pasikeitė. Niekuomet nebebūsime tokie artimi. Daugiausia yra kalta ciniška spauda, kuri viską piešia juodomis spalvomis, rašo tik apie skandalus. Ypač tai pastebima Estijoje, kur spauda su pasimėgavimu išryškina smulkius Baltijos valstybių nesutarimus. Sovietiniais laikais laikraščiai buvo geresni. Turime su tuo kovoti ir rūpintis savo įvaizdžiu namuose. Gal čia padėtų propaganda – gerą žodžio prasme. Nereikia pamiršti ir Rusijos spaudos.“

G. Ulmanis paprieštaravo, „kad priežastis – ne spauda. Mes patys kalti – pradant smulkiais politikais, baigiant prezidentais. Savo problemas turime spręsti tarpusavyje. Spauda atspindi tai, ką mes darome. Galiausiai, spaudos neperauklėsi. L. Meris tai puikiai žino – bandė auklėti spaudą, ir ką pasiekė? Nejaūčiu, kad Baltijos vienybė sugriuvo. Prekyboje transporte esame konkurentai – tai natūralu. Konkuruojame ir integracijoje į ES ir NATO – visi norime greičiau. Čia trūksta konsolidacijos ir to nemokame padaryti.“

L. Meris pasiūlė aptarti ir energetikos klausimus. „Yra galimybių prisijungti prie Šiaurės šalių energetikos rinkos. Kalbamės su suomiais dėl bendros aukštos įtampos jungties. Suomijoje vyksta diskusijos dėl atominių elektrinių ateities. Tai gali turėti įtakos ir mums. Rusijai, aišku, nepatinka mūsų siekis atsiriboti nuo Rusijos priklausomybės.“ V. Adamkus patikino, „kad energetikoje privalome ištrūkti iš Rusijos priklausomybės.“ Pristatė poziciją dėl Ignalinos atominės elektrinės ateities: saugumo prasme tai nėra problema, ES spaudžia tik dėl politinių ir ekonominių priežasčių. G. Ulmanis pabrėžė, „kad susitikimuose su užsienio valstybių atstovais jo klausia Latvijos pozicijos dėl Ignalinos AE ir prašo medžiagos, kuria galėtų remtis pokalbiuose. ES valstybių ir komisijos delegacijos, kurios pastaruoju metu lankėsi Rygoje – visos skeptiškai vertina Ignalinos AE ateitį.“ Susitikimo pabaigoje padaryta bendra išvada, kad infrastruktūros, energetikos projektų įgyvendinimo srityje Baltijos valstybių vyriausybės turėtų bendradarbiauti intensyviau.³⁵⁰

1998 m. gegužės 12 d. Rygoje susitikę Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai – L. Meris, G. Ulmanis ir V. Adamkus aptarė tris valstybes dominančius klausimus. Ypač daug dėmesio buvo skirta Baltijos valstybių, Baltijos jūros regioniniam bendradarbiavimui, Europos integracijos procesui, Europos ir regionų saugumui bei stabilumui, taip pat santykiams su kaimyninėmis šalimis.

Prezidentai su pasitenkinimu pažymėjo Baltijos trišalio bendradarbiavimo pažangą. Jie pabrėžė, kad užtikrinant regiono plėtrą ir stabilumą jame svarbų vaidmenį atliko bendros ekonominės erdvės elementų įgyvendinimas, BALTBAT, BALTNET, BALTRON ir BALT-DEFCOL projektų realizavimas bei bendros iniciatyvos, susijusios su ES trečiuoju ramsčiu. Prezidentai paragino Baltijos Ministrų Tarybą toliau plėtoti bendrąją ekonominę erdvę, ypač atkreipiant dėmesį į tranzito, sienų perėjimo klausimus, žmonių, paslaugų ir kapitalo laisvą judėjimą. Prezidentai patvirtino, jog Baltijos šalių bendradarbiavimas gynybos srityje išliks vienas svarbiausių Baltijos valstybių bendradarbiavimo klausimų. Jie taip pat pažymėjo, kad visos Baltijos valstybės turi skirti atitinkamas biudžeto lėšas gynybai.

³⁵⁰ Trijų Baltijos valstybių prezidentų susitikimo, įvykusio 1998-02-18 Taline atmintinė, *URMA*, bylos pavadinimas: „Susitikimų su Šiaurės Europos valstybių atstovais atmintinės, 1998-01-14 – 12-18“, l. 17-18.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Prezidentai pabrėžė, kad Šiaurės ir Baltijos šalių bendrosios istorinės ir kultūrinės ištakos bei įvairių dabarties politikos problemų ir ateities perspektyvos panašus supratimas paskatino produktyvų politinį ir institucinį bendradarbiavimą pagal formulę „5 + 3“. Jie išreiškė įsitikinimą, jog toks bendradarbiavimas, be kita ko, tapo reguliarių konsultacijų dėl įvairių problemų, su kuriomis susiduria dalyvaujančios šalys, naudingu forumu, ir pažymėjo, kad, siekiamas stipinti šį bendradarbiavimo mechanizmą, Baltijos šalys reiškia norą plėtoti glaudesnius ryšius su Šiaurės šalimis, jų valdžios institucijomis, struktūromis ir piliečiais.

Prezidentai konstatavo, jog Baltijos jūros valstybių taryba tapo veiksmingu regioninio ekonominio ir aplinkos apsaugos bendradarbiavimo instrumentu. Būdami įsitikę, kad ši priemonė turi būti kuo plačiau ir kaip įmanoma praktiškiau naudojama, jie pareiškė remią būsimąjį Lietuvos pirmininkavimą BJVT. Taip pat pabrėžė BJVT bendradarbiavimo svarbą su šalimis, esančiomis už regiono ribų, ypač su JAV.

Prezidentai pasveikino 1998 m. kovo 30 d. prasidėjusį ES plėtros procesą ir išreiškė pasitenkinimą, kad buvo pradėtos derybos su Estija. Tai įvertinta kaip konkretus žingsnis įgyvendinant ES Liuksemburgo aukščiausiojo lygio susitikimo nutarimus, pabrėžiant jo nuoseklumą. Prezidentai pažymėjo, jog Estija, Latvija ir Lietuva visada rodė tvirtą nusistatymą laikytis demokratijos principų, pagarbą pilietinei visuomenei, teisinei valstybei, žmogaus teisėms ir religiniam pakantumui bei sugebėjimą įgyvendinti laisvos rinkos principus ir varžytis su tam tikromis konkurencinėmis jėgomis. Prezidentų nuomone, Baltijos šalyse būtina panaikinti mirties bausmę.

Prezidentai pažymėjo, kad 1997 m. įvykusiame Madrido aukščiausiojo lygio susitikime paimti sprendimai pradėjo NATO plėtros procesą ir Estija, Latvija ir Lietuva įvardytos kaip šalys, siekiančias narystės šioje organizacijoje; pasveikino Šiaurės Atlanto sutarties šalių sklandžiai vykdomą naujųjų narių stojimo dokumentų ratifikavimo procesą, kuris yra būtinas žingsnis užtikrinant šio proceso tęstinumą; dar kartą pabrėžė, kad, ateityje priimant sprendimus dėl NATO plėtros, svarbu taikyti lygiateisiškumo principą visoms narystės siekiančioms šalims.

Prezidentai pažymėjo, kad partnerystės chartija, pasirašyta tarp JAV ir Estijos, Latvijos bei Lietuvos, tapo esmine priemone stiprinant regiono, Europos ir transatlantinės erdvės saugumą ir stabilumą. Be to, pabrėžė, jog chartijos nuostatų įgyvendinimas sukurs tvirtą pagrindą Baltijos šalių integracijai į europines ir transatlantines struktūras, tarp jų į NATO, bei skatins geros kaimynystės santykių plėtrą regione. Išreiškė paramą sukurtai darbinei struktūrai – partnerystės komisijai, kuri ateityje įgyvendins chartijoje išdėstytus principus.

Kalbėdami apie dvišalius santykius su kaimyninėmis šalimis, prezidentai patvirtino Estijos, Latvijos ir Lietuvos ryžtą palaikyti gerus kaimyniškus santykius su visomis šalimis, tarp jų ir Rusija, vadovaujantis lygiateisiškumo, abipusės pagarbos suverenumui ir valstybės tęstinumui principais bei atsižvelgiant į regiono bendrus interesus; pabrėžė, jog svarbu, kad Rusija toliau prisidėtų prie Baltijos jūros regiono ir visos Europos stabilumo ir kad atitinkami jos žingsniai neprieštarautų šiuolaikinės Europos tarptautinių santykių dvasiai; pasidžiaugė tuo, kad Baltijos šalys aiškiai parodė savo solidarumą.

Taip pat prezidentai susitarė, kad Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje dera sukurti komisijas, kurios padėtų užpildyti ženklias istorinių žinių spragas apie tragiškus įvykius jų šalyse 1939–1991 metais ir ypač Antrojo pasaulinio karo bei pokario laikotarpiu. Toks projektas paskatintų tyrimą apie Estijos, Latvijos ir Lietuvos piliečių persekiojimus, deportacijas ir naikinimą nacių ir sovietų okupacijos metais.³⁵¹

Baltijos valstybių prezidentai susitikimo metu priėmė *pareiškimą*, kuriame pažymėjo Lietuvos, Latvijos ir Estijos tarpusavio santykių pažangą ir nurodė sritis, kurioms trijų šalių vyriausybės turi skirti ypač daug dėmesio, siekdamos nuoseklių ir realių rezultatų.

Prezidentai pasveikino trišalės sutarties dėl netarifinių kliūčių pašalinimo sklandų ratifikavimo procesą, kurio dėka ši sutartis įsigalios iki 1998 m. liepos 1 d. Siekiant įgyvendinti bendrą tikslą – skatinti laisvą darbo jėgos, kapitalo, paslaugų ir prekių judėjimą besiplėtojančioje Baltijos bendrojoje ekonominėje erdvėje, kuri atitinka ES vidaus rinkos reikalavimus – būtina pagerinti sienų pralaidumą. Vyriausybės raginamos glaudžiau bendradarbiauti steigiant bendrus pasienio kontrolės postus ir kuriant bendrą sienų perėjimo tvarką.

Daugiau pastangų reikia skirti kovai su pavojais, kylančiais dėl organizuoto nusikalstamumo, nelegalios migracijos, narkotikų kontrabandos ir pinigų plovimo. Vyriausybės raginamos koordinuoti veiksmus ir sukurti veiksmingą prevencinį mechanizmą. Baltijos šalių bendro vyriausybinių duomenų tinklo sukūrimas turi būti vienas iš svarbiausių prioritetų.

Projektas „*Via Baltica*“, vienas svarbiausių Europos šiaurės-pietų koridoriaus elementų, turi likti vienas reikšmingiausių Baltijos valstybių vyriausybių darbotvarkės klausimų, nes, susiedamas Europos šiaurę ir pietus, jis yra nepaprastai svarbus visai Europai ir skatina bendrą ekonomikos bei socialinę plėtrą regione, įskaitant infrastruktūros projektus, tokius kaip greitkeliai, vamzdynai, šiuolaikiški ir standartizuoti geležinkeliai ir kt.³⁵²

1998 m. liepos 25 d. Klaipėdoje įvyko tarptautinių pratybų „*Baltic Challenge 98*“ uždarymo iškilnės, kuriose dalyvavo Lietuvos prezidentas V. Adamkus, Estijos prezidentas L. Meris, Latvijos prezidentas G. Ulmanis ir Lenkijos prezidentas A. Kvasneviskis. Keturių kaimyninių valstybių vadovai pasveikino pratybų užduotis sėkmingai įvykdžiusius karius. Dvi savaites Klaipėdos apylinkėse, ore ir Baltijos jūroje vyko jungtinių karo pajėgų pratybos, surengtos pagal „Partnersystės taikos labui“ programą. Į jas buvo atvykę beveik 5 tūkstančiai karių iš 11 šalių. Jūrų operacijose dalyvavo 15 karo laivų iš 7 šalių ir 24 karinių pajėgų lėktuvai bei sraigtasparniai.

Pagal pratybų scenarijų Vestlandu laikinai tapusį Lietuvos pajūrį buvo nusiaubęs smarkus žemės drebėjimas – sugriautos jūrų uosto krantinės, geležinkeliai, sugadintos elektros ir vandens tiekimo sistemos. Medicinos įstaigos nebepajėgė padėti nukentėjusiems žmonėms, suirutę didino suaktyvėjusi nusikalstamų grupuočių veikla.

Pratybų mastą paryškino Klaipėdos pakrantėse stovėjęs 272 metrų ilgio JAV karo laivas-

³⁵¹ „Rygoje įvyko Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikimas“, 1998-05-12, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 1998-02-27 – 06-04“, l. 148-150.

³⁵² „Estijos, Latvijos ir Lietuvos Prezidentų pareiškimas dėl trišalio ekonominio bendradarbiavimo ir infrastruktūros projektų“, Ryga, 1998-05-12, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 1998-02-27 – 06-04“, l. 148-150.

lignoninė „Comfort“. Čia vienu metu galima gydyti 1000 žmonių.

Pirmą kartą Europos šalių istorijoje jūroje minų ieškojo JAV San Diego karo bazėje specialiai parengti delfinai. Rusijos ir kitų NVS šalių kariškiams šiose pratybose buvo suteiktas stebėtojų statusas.

Į „*Baltic Challenge 98*“ uždarymo iškilmes atvykę Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos prezidentai pasveikino Klaipėdos centre išsirikiavusius karius, stebėjo jų paradą. Kartu su jais pratybų uždarymo ceremonijoje dalyvavo kariuomenių vadai.

Karius pasveikino JAV ambasadorius Lietuvoje Keithas Smithas, pratyboms vadovavę pulkininkai Jamesas E. Haynie ir Valdas Tutkus.

Sveikindamas karius, Lietuvos prezidentas V. Adamkus pratybas „*Baltic Challenge 98*“ įvertino kaip reikšmingą etapą stiprinant saugumą Baltijos jūros regione ir visoje Europoje. „Užsienio politikos šiais laikais negalima vykdyti uždarose salėse ir diplomatų susitikimuose“, – kalbėjo V. Adamkus, teigdamas, kad tarptautinės karo pratybos stiprina valstybių kontaktus ir tarpusavio pasitikėjimą. Baltijos pajūryje vykusias pratybas V. Adamkus pavadino istorinėmis visoms Baltijos jūros šalims, kurios nori efektyviai prisidėti prie kolektyvinės Europos saugumo sistemos kūrimo. V. Adamkus pažymėjo, kad JAV ir kitų užsienio šalių dalyvavimas pratybose atspindėjo naują mąstymą ir partnerystės svarbą, garantuojant saugumą ir stabilumą ne tik Baltijos jūros regione.

Baltijos šalis vartais į Europą pavadinęs Estijos prezidentas L. Meris akcentavo savo šalies ryžtą kooperuotis su kaimynais. „Sklandžiai vykusios pratybos parodė, kad galime stiprinti sąveiką“, – kalbėjo L. Meris. Kuriant naują Europos saugumo sistemą nė viena šalis, jo manymu, neturėtų likti nuošalyje. L. Meris pareiškė viltį, kad Baltijos šalys niekada nebus paliktos vienos. Prisiminęs prieš dvejus metus Latvijoje vykusias tarptautines pratybas, šios šalies prezidentas G. Ulmanis atkreipė dėmesį į padidėjusį karių profesionalumą, jų sugebėjimus pritaikyti prie NATO standartų.

„Tai atspindi Baltijos šalių siekį kryptingai kurti savo gynybos struktūras kartu su kitomis valstybėmis“, – sakė jis. „*Baltic Challenge 98*“ G. Ulmaniu priminė Bosniją, kurioje tvyrojo partnerystės dvasia. Kalbėdamas apie Baltijos šalių svarbą kolektyviniam saugumui, Lenkijos prezidentas A. Kvasneviskis dar kartą pritarė jų siekiui integruotis į Europos Sąjungą bei NATO ir pažymėjo „*Baltic Challenge 98*“ reikšmę įtvirtinant naujus civilinės saugos mechanizmus. Tuo pat metu Lenkijos prezidentas akcentavo ir Rusijos vaidmenį, kviesdamas šią šalį aktyviau dalyvauti tokio pobūdžio pratybose.

Į pratybų uždarymo iškilmes atvykę keturių šalių prezidentai savo komunikate spaudai patvirtino, jog pratybos „*Baltic Challenge 98*“ veiksmingai prisidėjo prie transatlantinio saugumo, stabilumo ir nėra nukreiptos prieš kitas valstybes. Jie pakvietė visas suinteresuotas šalis ateityje prisijungti prie kitų Baltijos valstybėse vyksiančių „*Partnerystės taikos labui*“ pratybų.

Komunikate akcentuotas įsitikinimas, kad pratybos dar labiau pagerins partnerystės atmosferą, padės narystės NATO siekiančioms šalims jau artimiausiu metu tapti visateisėmis Aljanso narėmis. Karinį bendradarbiavimą tarp tokių šalių, prezidentų požiūriu, geriausiai ili-

ustruoja pasibaigusios pratybos, kuriose dalyvavo JAV ir kitų NATO valstybių atstovai. Tuo pat metu Baltijos šalių prezidentai pareiškė neįsivaizduoją vieningos Europos be Rusijos. Bendrą saugumo, pasitikėjimo ir bendradarbiavimo aplinką žemyne, prezidentų teigimu, galima sukurti tik bendradarbiaujant su Rusija. „Kitaip pastangos nebus vaisingos, Europos šalys praras istorinę galimybę užsitikrinti tvarią taiką ateities kartoms“, – pažymima komunikate.

Po pietų „Klaipėdos“ viešbutyje apsistoję prezidentai surengė spaudos konferenciją, kurioje kiek plačiau nušvietė komunikate išdėstytas mintis, L. Meris siūlė nesureikšminti negatyvios kai kurių Rusijos valdžios pareigūnų reakcijos dėl pratybų „*Baltic Challenge 98*“. Pasak jo, Rusijos Dūma turėtų aktyviau domėtis santykiais su savo kaimynais.

Žurnalistų paklaustas, ar kvietimas prisijungti prie Baltijos šalyse vykšančių tarptautinių karo pratybų kitoms suinteresuotoms šalims neprieštaruoja Lietuvos įstatymams, kurie draudžia tokiuose renginiuose dalyvauti NVS šalių karo pajėgoms, V. Adamkus neatmetė galimybės tobulinti šiuos įstatymus. „Nėra reikalo kam nors užkirsti kelią“, – kalbėjo jis.

A. Kvasnevskio teigimu, ES ir NATO atvira visoms šalims. „Mūsų tikslas – užtikrinti, kad būtų išgirsta ir Baltijos valstybių nuomonė“, – kalbėjo Lenkijos prezidentas. Kiekviena šalis turi teisę savarankiškai priimti su savo saugumu susietus sprendimus, o Lenkija moraliai įsipareigojusi prisiminti savo kaimynus.

Konfidencialiai susitikę V. Adamkus ir G. Ulmanis kalbėjo apie Latvijos žaliųjų akciją Rygoje prie Lietuvos ambasados dėl naftos terminalo statybos Būtingėje.³⁵³

Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai – L. Meris, G. Ulmanis ir V. Adamkus – 1999 m. vasario 18 d. susitikę Taline aptarė santykius tarp trijų šalių bei bendradarbiavimo stiprinimo priemones. Artėjant Vašingtono viršūnių susitikimui ypač daug dėmesio jie skyrė NATO plėtrai ir Baltijos šalių bendradarbiavimui gynybos srityje, taip pat Europos Sąjungos plėtrai bei Baltijos šalių bendradarbiavimui energetikos srityje siekiant integruotis į Šiaurės šalių energetikos rinką ir santykiams su kaimyninėmis šalimis. Susitikimo pradžioje buvo apžvelgti ankstesniuose susitikimuose priimti trijų Baltijos šalių prezidentų sprendimai.

Prezidentai džiaugėsi, kad nuo jų paskutinio susitikimo Rygoje praėjusiais metais pasiekta trišalio bendradarbiavimo pažanga. Jie pritarė vyriausybių iniciatyvoms dėl infrastruktūros projektų įgyvendinimo ir ypač dėl ekonominio, prekybinio bei gynybinio bendradarbiavimo plėtojimo.

Prezidentai išreiškė pasitenkinimą dėl dabar vykdomo šalių bendradarbiavimo gynybos srityje. Jie pabrėžė BALTBAT, BALTNET ir BALTRON projektų sėkmę ir pasidžiaugė, kad netrukus Estijos Tartu mieste bus atidarytas jungtinis Baltijos gynybos koledžas BALTDEF-COL. Jie išreiškė įsitikinimą, kad Baltijos šalių sėkmingas karinis bendradarbiavimas ir aktyvus dalyvavimas NATO vadovaujamos taikos operacijose rodo jų ryžtą prisidėti prie tarptautinio saugumo bei stabilumo ir yra rimtas pagrindas siekti NATO narystės.

Prezidentai įsitikinę, kad NATO viršūnių susitikimas Vašingtone dar kartą turi patvirtinti NATO plėtros tęstinumą ir parodyti, jog jų šalys pateks į kitą plėtros etapą.

³⁵³ Pilaitis G., „Keturi prezidentai susitiko Klaipėdoje“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. liepos 27 d.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Prezidentai aptarė ir ES plėtrą bei patvirtino įsitikinimą, jog šiais metais Latvija ir Lietuva bus pakviestos pradėti derybas dėl stojimo. Jie pabrėžė, jog ES plėtros procesas turi vykti kartu su ES vidaus reformomis. Prezidentai sveikino bevizio režimo su Šengeno valstybėmis įvedimą Baltijos piliečiams ir pabrėžė, jog tai yra svarbus žingsnis skatinant laisvą žmonių judėjimą ir stiprinant Baltijos šalių integravimąsi į Europos Sąjungą.

Kalbėdami apie ES, prezidentai išreiškė vieningą nuomonę, jog „Šiaurės matmens“ iniciatyva suteikia gerą pagrindą bendradarbiavimui Baltijos jūros regione plėtoti bei ryšiams tarp besiplečiančios ES ir Rusijos šiaurės vakarų regionų. Prezidentai taip pat patvirtino, kad, efektyviai naudojant regiono potencialą, būtina plėtoti liberalią ir konkurencingą Baltijos energetikos rinką ir siekti Baltijos valstybes įtraukti į Šiaurės šalių energetikos rinką, nes tai atitinka visų šalių interesus. Prezidentai aptarė ir dvišalius santykius su kaimyninėmis šalimis. Jie patvirtino siekį regione didinti pasitikėjimą ir tarpusavio supratimą. Be to, išanalizavo santykių su Rusija raidą ir išreiškė viltį, kad sutartys dėl sienų, neatidėliojant to tolesnei ateičiai, bus pasirašytos ir (arba) ratifikuotos.³⁵⁴

Baltijos prezidentų priimtame *pareiškime* pabrėžiama: „NATO 50-osios metinės ir 1999 m. balandžio mėn. įvyksiantis Vašingtono viršūnių susitikimas sąjungininkams bei visoms kitoms Europos ir transatlantinės erdvės šalims taps istoriniu įvykiu, įprasminančiu demokratinius principus, kuriais vadovaujantis buvo įkurta NATO, bei ženklinančiu NATO sėkmę stiprinant taiką ir stabilumą per pastaruosius 50 metų. Šis įvykis taip pat ženklina naujosios ir besiplečiančios NATO ateitį.

Estija, Latvija ir Lietuva sveikina Čekiją, Vengriją ir Lenkiją su būsima visateise naryste Aljanse. Šių šalių integravimas į šią organizaciją sustiprins transatlantinės erdvės saugumą.

Estija, Latvija ir Lietuva tvirtai tiki, kad po pirmojo plėtros etapo bus pradėtas naujas. Tokią raidos viziją patvirtino NATO viršūnių susitikimas Madride 1997 metais. Vašingtono viršūnių susitikime turėtų būti žengti aiškūs politiniai bei praktiniai žingsniai kito plėtros etapo link.

Madrido deklaracijoje pažymima, jog Estija, Latvija ir Lietuva padarė pažangą, siekdamas didesnio stabilumo ir bendradarbiavimo, bei įvardijamos kaip NATO narystės siekiančios šalys. Po Madrido susitikimo Baltijos šalys pasiekė tolesnės socialinės ir ekonominės pažangos, plėtojo ginkluotąsias pajėgas bei gerino santykius su kaimyninėmis valstybėmis.

Vašingtono viršūnių susitikime priimtuose sprendimuose turėtų deramai atsispindėti Estijos, Latvijos ir Lietuvos pažanga bei pasiekimai, taip pat jos turėtų būti paminėtos greta kitų aktyviai veikiančių ir narystės siekiančių šalių. Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentai išreiškė įsitikinimą, kad jų šalys turėtų būti įtrauktos į kitą NATO plėtros etapą.

Estija, Latvija ir Lietuva toliau rengiasi būsimos narystės pareigoms. Jos ir ateityje plėtos gerai organizuotą trišalį bendradarbiavimą gynybos srityje bei ryšius su visomis šalimis partnerėmis.³⁵⁵

³⁵⁴ Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 1999-01-05 – 03-31”, l. 84.

³⁵⁵ „Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų pareiškimas dėl NATO 50-ųjų metų ir Vašingtono viršūnių susitikimo”, Talinas, 1999-02-18, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 1999-01-05 – 03-31”, l. 85.

1999 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus Rygos pilyje susitiko su Estijos prezidentu L. Meriu, Lenkijos vadovu A. Kwasniewski ir Latvijos prezidentu G. Ulmani. Susitikime buvo aptarti ES plėtros klausimai, NATO viršūnių susitikimo Vašingtone rezultatai ir situacija Balkanuose. Susitikimo dalyviai pareiškė nuomonę, kad Lietuva ir Latvija yra pasiekusios pakankamos pažangos kelyje į ES, todėl metų pabaigoje Helsinkyje susirinkę šios organizacijos valstybių vadovai turėtų pakviesti Lietuvą ir Latviją pradėti narystės derybas. Keturi prezidentai pareiškė pritariantys NATO veiksmams Kosove ir pabrėžė, kad Lietuva, Latvija, Estija ir Lenkija taip pat pasirengusios prisidėti prie taikos įvedimo Balkanų regione. Lietuvos prezidentas V. Adamkus, susitikęs su Estijos prezidentu L. Meriu, aptarė situaciją regione ir santykius su kaimyninėmis valstybėmis.³⁵⁶

Vilniuje 2000 m. kovo 30 d. susitikimo metu buvo aptarti pagrindiniai užsienio politikos klausimai – integracija į europines ir transatlantines struktūras, trišalis ir regioninis bendradarbiavimas, santykiai su kaimyninėmis valstybėmis. Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, Estijos prezidentas Lennartas Meris ir Latvijos prezidentė Vaira Vykė-Freiberga (*Vike-Freiberga*) pareiškė, kad Baltijos šalių solidarumas yra ir liks esminis principas, kuriuo vadovaujasi Lietuva, Estija ir Latvija, stiprindamos savo šalių tarptautinę padėtį.

Prezidentai pažymėjo, kad trys valstybės siekia bendrų tikslų – narystės ES ir NATO, bei sutarė, kad kiekvieną šalį kandidatę vertina pagal padarytą pažangą: svarbu siekti šių tikslų individualiai ir suderintais veiksmais. Prezidentai pabrėžė, kad sėkmingas trišalis bendradarbiavimas svariai prisideda prie trijų valstybių integracijos į europines bei transatlantines struktūras. Prezidentai pareiškė įsitikinimą, kad kitas NATO plėtros etapas turi apimti šias valstybes.

Aptardami ES plėtrą, prezidentai teigiamai įvertino Helsinkio ES viršūnių tarybos išvadas. Prezidentai išreiškė bendrą nuomonę, kad derybų su Latvija ir Lietuva pradžia suteikia naują impulsą trišaliam bendradarbiavimui. Buvo pabrėžta, kad svarbu dar glaudžiau bendradarbiauti siekiant Europos integracijos, ypač derybų su ES klausimais.

Prezidentai su pasitenkinimu pažymėjo sėkmingą Lietuvos, Estijos ir Latvijos bendradarbiavimo su JAV plėtotę sukūrus JAV ir Baltijos šalių partnerystės chartiją, kurią keturi prezidentai pasirašė 1998 m. – tai bendra partnerių naujos ir giliau integruotos Europos vizija ir tvirta parama Baltijos valstybių narystei Europos ir transatlantinėse struktūrose.

Trijų valstybių vadovai teigiamai įvertino Baltijos šalių ministrų pirmininkų susitikimą, įvykusį 2000 m. vasario 18 d. Taline. Jie taip pat teigiamai įvertino pasirašytas sutartis švietimo ir nusikalstamumo prevencijos srityse.

Prezidentai svarstė būtinybę plėtoti bendrą Baltijos šalių energetikos rinką bei tiesti elektros perdavimo ir dujų transportavimo linijas į Lenkiją ir Suomiją. Jie paragino toliau tobulinti trijų šalių vidaus sienų kirtimo tvarką ir skatinti investuotojų bei turistų susidomėjimą šiomis šalimis. Lietuvos, Estijos ir Latvijos prezidentai gerai įvertino Baltijos jūros valstybių tarybos

³⁵⁶ „Rygoje susitiko Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentai”, Ryga, 1999-06-28, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 1999-04-01 – 06-30”, l. 183-184.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

veiklą, ypač didėjančią dėmesį ekonomikos reikalams bei tiesioginiam žmonių bendravimui. Jie taip pat aptarė šalių bendradarbiavimą su Rusija ir pritarė intensyvejančiam ES ir jos narių dalyvavimui Rusijos Federacijos vakarinių regionų socialinės ir ekonominės plėtros projektuose. Trijų valstybių vadovai išreiškė viltį, kad naujai išrinktasis Rusijos Federacijos prezidentas Vladimiras Putinas skatins geros kaimynystės santykius su Lietuva, Estija ir Latvija³⁵⁷.

Tų pačių metų gruodžio 15 d. susitikę Rygoje trijų Baltijos šalių prezidentai aptarė užsienio politikos, taip pat ES bei NATO plėtros, JAV ir Baltijos šalių partnerystės, regioninio ir trišalio bendradarbiavimo klausimus. Aptardami ES plėtrą, prezidentai teigiamai įvertino sėkmingai pasibaigusią tarpvyriausybinių konferenciją Nicoje, skirtą ES institucinės reformos klausimams, ir pažymėjo Prancūzijos vaidmenį jos darbe. Prezidentai išreiškė viltį, kad Latvija, Estija ir Lietuva dalyvaus kituose Europos Parlamento rinkimuose, kurie įvyks 2004 m., ir pritarė ES iniciatyvai skatinti Švedijos ir Belgijos pirmininkavimo ES laikotarpiu išsamesnes diskusijas apie ES plėtrą ateityje ir įtraukti šalis kandidates į šį dialogą. Prezidentai pritarė sprendimui pakviesti šalis kandidates, baigusias derybas dėl ES narystės, dalyvauti tarpvyriausybiniame konferencijoje, kuri įvyks 2004 metais, o derybų nebaigusias šalis – pakviesti stebėtojų teisėmis.

Prezidentai pakartotinai pažymėjo, kad trys Baltijos valstybės siekia bendro tikslo – įstoti į NATO, bei sutarė siekti NATO valstybių narių paramos, kad jų šalis pakviestų įstoti į NATO kitame Aljanso viršūnių susitikime. Trijų valstybių vadovai pažymėjo devynių NATO narystės siekiančių šalių sėkmingą bendradarbiavimą, kuris prasidėjo Vilniaus konferencijoje, įvykusioje 2000 m. gegužės 19 d., ir pritarė būsimam devynių ministrų pirmininkų susitikimui 2001 m. gegužę ir devynių gynybos ministrų susitikimui 2001 m. birželį. Prezidentai gerai įvertino trišalio bendradarbiavimo gynybos srityje rezultatus ir pažymėjo bendrų karinių projektų, prisidedančių prie šalių gynybinių pajėgumų sustiprinimo ir euroatlantinio saugumo didinimo, svarbą.

Prezidentai pažymėjo, kad, 1998 m. Baltijos šalims ir JAV pasirašius partnerystės chartiją, sparčiai pradėjo plėtotis bendradarbiavimas tarp Latvijos, Estijos, Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų ir kad dabartinė JAV vyriausybė ženkliai prisidėjo prie Baltijos valstybių ir JAV partnerystės chartijos rengimo ir jos nuostatų įgyvendinimo. Prezidentai išreiškė įsitikinimą, kad Baltijos valstybių ir JAV partnerystės chartija prisideda prie JAV vaidmens, kuris yra itin svarbus įgyvendinant vieningos ir laisvos Europos kūrimo projektą, stiprinimo Baltijos regione ir Europoje.

Prezidentai išreiškė pasiryžimą bendradarbiauti su JAV prezidento G. W. Busho administracija įgyvendinant bendrus tikslus, išdėstytus Baltijos valstybių ir JAV partnerystės chartijoje bei sudarančius neatskiriama transatlantinės integracijos dalį. Trijų šalių vadovai pasveikino išrinktojo prezidento G. W. Busho ryžtą tęsti NATO plėtrą ir visapusiškai integruoti šalis kandidates į transatlantinės bendrijos ekonomines, politines ir saugumo struktūras. Tačiau būtina toliau plėtoti konstruktyvius santykius ir su Rusija, vadovaujantis bendrai išpažįstamomis geros kaimynystės santykių vertybėmis.

Prezidentai teigiamai įvertino Šiaurės ir Baltijos valstybių bendradarbiavimo raidą pastaraisiais

³⁵⁷ „Dėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikimo Vilniuje“, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2003-03-16 – 06-16“, l. 18.

metais ir sprendimą suteikti jam naują kokybę, pereinant nuo formulės 5+3 prie aštuonių šalių bendradarbiavimo. Su pasitenkinimu pritarta Švedijos iniciatyvai paskelbti Baltijos valstybių metus ir pažymėta, kad šis žingsnis padės sėkmingai įgyvendinti daug svarbių projektų 2000 m.³⁵⁸

2001 m. rugsėjo 18 d. Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos ir Suomijos vadovai susitiko Taline prezidento Lenarto Merio kvietimu. Šalių prezidentai – L. Meris V. Adamkus, Vaira Vykė-Freiberga, Aleksandras Kvasneviskis ir Tarja Halonen (*Tarja Halonen*) – Taline pasmerkė teroro aktus Amerikoje ir pasisakė už vieningą kovą su terorizmu.

V. Adamkus išreiškė įsitikinimą, kad įvykiai JAV nesulėtins NATO ir ES plėtros. „Atvirkščiai, teroro aktai Jungtinėse Valstijose rodo, kad tik bendromis pastangomis galima įveikti grėsmes demokratiniam pasauliui“, – sakė jis.

Penkiašaliame susitikime aptarta NATO ir ES plėtra, santykiai su kaimyninėmis valstybėmis, regioninis bendradarbiavimas. Suomijos prezidentė T. Halonen informavo apie Rusijos Federacijos prezidento Vladimiro Putino vizitą Helsinkyje šių metų rugsėjo mėnesį. Lenkijos prezidentas A. Kvasneviskis pasidalijo mintimis apie NATO plėtros perspektyvas. Jis pabrėžė, kad būsimas plėtimosi etapas turėtų apimti Baltijos valstybes, Slovakiją ir Slovėniją. Latvijos prezidentė Vaira Vykė-Freiberga papasakojo apie rugsėjo pradžioje vykusią JT konferenciją Durbane rasizmo ir ksenofobijos klausimais. Susitikime tai pat aptartas kelių, geležinkelių infrastruktūros Baltijos jūros regione plėtra, bendradarbiavimas energetikos srityje.³⁵⁹

Penki prezidentai pasirašė bendrą *pareiškimą*, kuriame ryžtingai pasmerkė barbarišką terorizmo aktą, įvykdytą prieš Jungtines Amerikos Valstijas. Jie išreiškė vieningą nuomonę, kad teroristiniai išpuoliai pasikėsino į visų civilizuotų valstybių laisvę ir teises, pareiškė palaiką Jungtines Valstijas ir patvirtino savo šalių pasiryžimą prisidėti prie kovos su terorizmu.³⁶⁰

2002 m. sausio 15 d. Rygoje trišaliame Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikime buvo pasikeista nuomonėmis apie integracijos į ES ir NATO eigą, aptarti ekonominio bendradarbiavimo klausimai. Buvo pažymėta, jog trims Baltijos valstybėms ypač svarbu bendradarbiauti plėtojant infrastruktūros projektus. Taip pat įvyko atskiri Lietuvos prezidento V. Adamkaus pokalbiai su Latvijos Respublikos prezidente Vaira Vyke-Freiberga ir su Estijos Respublikos prezidentu Arnoldu Riuteliu.

V. Adamkus pasidžiaugė, kad 2002 m. balandžio 29 d. Latvijos prezidentei bus suteiktas Kauno Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro vardas. Lietuvos vadovas pakvietė ją dalyvauti Frankfurto knygų mugės metu vykstančioje diskusijoje apie kalbų ir tautų likimą bendroje Europoje. Prezidento nuomone, tai būtų unikali galimybė pristatyti baltų kultūrą bei kalbą. Šioje diskusijoje taip pat dalyvaus Vokietijos, Lenkijos ir kitų Europos valstybių politikai bei intelektualai.

³⁵⁸ „Pranešimas spaudai apie Latvijos, Estijos ir Lietuvos prezidentų susitikimą Rygoje 2000-12-15”, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 2000-09-28 – 12-29”, l. 202-203.

³⁵⁹ „Taline susirinkę penkių šalių prezidentai smerkia teroristinius aktus Amerikoje”, Talinas, 2001-09-18, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 2001-10-10-12”, l. 129.

³⁶⁰ „Taline Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos ir Suomijos prezidentai pasirašė bendrą pareiškimą”, Talinas, 2001-09-18, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2001-07-10 – 10 -12”, l. 130.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Trišaliame Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikime buvo aptarti integracijos klausimai, pasikeista nuomonėmis apie bendrų infrastruktūros projektų plėtros galimybes. Susitikimo dalyviai kalbėjo apie geležinkelių sistemos ir „Via Baltica“ projektus. Sutarta, kad šie klausimai bus aptarti kovo mėnesį vyksiančiame trijų Baltijos valstybių vadovų susitikime, kuriame taip pat ketina dalyvauti ir Lenkijos prezidentas A. Kvasneviskis.

Susitikime su Estijos Respublikos prezidentu A. Riuiteliu V. Adamkus pasidžiaugė, kad šis naujai išrinktas Estijos vadovas pirmajam savo vizitui pasirinko Vilnių. Lietuvos vadovas apgailestavo, kad dėl savo kelionės į JAV negalės lydėti A. Riuitelio jo vizito Vilniuje metu. Prezidentas V. Adamkus pažymėjo, kad Estija yra labai svarbi investuotoja Lietuvoje, o Lietuvos eksportas vis didėja. Lietuvos ir Estijos vadovai sutarė, kad tolesnis ekonominis bendradarbiavimas yra labai svarbus tiek abejoms valstybėms, tiek besiplečiančiai Europai.³⁶¹

2002 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus priėmė į Vilnių atvykusius Latvijos Respublikos prezidentę Vairą Vyķę-Freibergā, Estijos Respublikos prezidentą A. Riuitelį ir Lenkijos Respublikos prezidentą A. Kvasneviskį.

Pokalbio metu buvo aptartas Baltijos šalių pasirengimas tapti NATO ir ES narėmis, kova su tarptautiniu terorizmu, infrastruktūros plėtros projektai, santykiai su kaimyninėmis valstybėmis. Prezidentas V. Adamkus sakė vertinąs šį susitikimą kaip Lenkijos, NATO narės, solidarumo su Baltijos valstybėmis ženklą. Šalies vadovas padėkojo A. Kvasneviskiui už nuolatinę Lenkijos paramą Lietuvos euroatlantinės integracijos siekiams.

Baltijos šalių vadovai užtikrino, kad iki Prahos viršūnių susitikimo Lietuva, Latvija ir Estija negailės pastangų tęsti modernizavimo reformų. V. Adamkus teigė, kad tvirtą Lietuvos pasiryžimą tapti Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos nare liudija ir vykdomos šalies politinių partijų susitarimas skirti krašto apsaugai 2 proc. bendrojo vidaus produkto.

Aptardami integracijos į ES klausimus, valstybių vadovai sutarė, jog būtina nuolatos keistis informacija, rengti tarpusavio konsultacijas ir bendrus regioninius projektus transporto, energetikos, aplinkosaugos srityse.

Pokalbio metu taip pat akcentuota transporto infrastruktūros gerinimo svarba. Prezidentai sutarė, kad Baltijos valstybės ir Lenkija turėtų kuo greičiau suderinti pozicijas dėl greitkelio ir geležinkelio linijos Talinas – Varšuva modernizavimo ir parengti bendrus projektus³⁶².

Kovo 22 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus priėmė Estijos Respublikos prezidentą A. Riuitelį. Susitikimo metu prezidentai aptarė šalių politinius, ekonominius, kultūrinius ryšius, derybų dėl narystės ES eigą, pasirengimą narystei NATO, bendradarbiavimą vykdant vidaus reformas.

Prezidentas A. Riuitelis teigė, jog tiek euroatlantinės integracijos, tiek tolesnio ekonominio bendradarbiavimo požiūriu vertina Lietuvos vadovo iniciatyvą pakviesti į tradicinį trijų Baltijos

³⁶¹ „Rygoje susitiko trijų Baltijos valstybių prezidentai“, 2002-01-15, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 2002-01-03 – 04-30“, l. 29.

³⁶² „Vilniuje susitiko Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos vadovai“, 2002-03-22, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai 2002- 01-03 – 04 -30“, l. 142.

valstybių vadovų susitikimą Vilniuje Lenkijos prezidentą A. Kvasnevskį.

Prezidentas V. Adamkus pažymėjo, kad Estija yra viena svarbiausių Lietuvos partnerių prekybos ir užsienio investicijų srityse. Lietuvos eksportas į Estiją praėjusiais metais padidėjo 72 proc. ir sudarė apie 150 milijonų JAV dolerių. Iki 2002 m. Lietuvoje Estija investavo 264 mln. JAV dolerių. Lietuvoje veikia daugiau nei 250 bendrų ir Estijos kapitalo įmonių.

Aptardami ekonominio bendradarbiavimo klausimus, Lietuvos ir Estijos vadovai akcentavo būtinybę sutelkti Baltijos valstybių mokslo ir verslo potencialą kuriant saugų ir ekonomiškai stiprų regioną, kuriame ekonomika būtų plėtojama naujų technologijų pagrindu. V. Adamkus su A. Riuiteliu aptarė ir šalių bendradarbiavimo galimybes pereinant nuo ekstensyvios į šiuolaikišką ir perspektyvią žemės ūkio gamybą, darbo vietų kūrimą kaime.

V. Adamkus sakė, jog Lietuva ir Estija galėtų aktyviau keistis patirtimi vykdant vidaus reformas, ypač kuriant informacinę visuomenę. Prezidentai pasikeitė nuomonėmis apie regioninių infrastruktūros, energetinių projektų vykdymo eigą. Prezidentai kalbėjosi ir apie būtinybę kuo plačiau propaguoti lietuvių ir estų kultūrą ir meną. V. Adamkus pakvietė A. Riuitelį atvykti į Klaipėdos 750–ųjų metinių minėjimą, kuris įvyks 2002 rugpjūčio 2 d.³⁶³

Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus su Latvijos prezidentė V. Vyke-Freiberga aptarė dvišalius politinius, ekonominius, kultūrinius santykius. V. Adamkus pažymėjo dvišalės prekybos svarbą abiejų valstybių ūkiams. Lietuvos vadovas sakė, jog būtina užtikrinti kuo sklandesnę prekių ir asmenų judėjimą per pasienio tarnybas. V. Adamkus sakė laukias V. Vykės-Freibergos apsilankant Kaune šių metų balandžio 29 dieną. Kaune Lietuvos ir Latvijos vadovams bus suteikti Kauno Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro vardai.

Lietuvos vadovas sakė tikis, kad Latvijos prezidentė galės dalyvauti Frankfurto knygų mugės metu vykiančioje diskusijoje „Tautų ir kalbų likimas vieningoje Europoje“ 2002 m. spalį. Prezidento nuomone, tai bus puiki proga pristatyti baltų kalbas ir abiejų tautų kultūrą Europai. V. Adamkus taip pat pakvietė V. Vykę-Freibergą į Klaipėdos miesto 750–ųjų metinių minėjimą, kuris įvyks 2002 m. rugpjūčio 2 d.³⁶⁴

V. Adamkus, kovo 22 d. susitikęs su Lenkijos Respublikos prezidentu Aleksandru Kvasnevskiu, aptarė dvišalius politinius, ekonominius santykius ir bendradarbiavimą kultūros bei švietimo srityse. V. Adamkus padėkojo A. Kvasnevskiu už pastangas gerinant Lietuvos ir Lenkijos sienos pralaidumą. 2002 m. kovo 19 d. Lenkijos Seimas vienbalsiai patvirtino sutartį dėl bendro muitinės patikrinimo pasienyje.

Prezidentai aptarė bendrų infrastruktūros projektų plėtrą ir sutarė, jog svarbu į šiuos projektus įtraukti kitas Baltijos valstybes, Suomiją ir Europos Sąjungos šalis.

V. Adamkus ir A. Kvasnevskis pasikeitė nuomonėmis dėl tautinių mažumų švietimo klausimų. V. Adamkus sakė, kad šie klausimai bus aptarti artimiausiu metu numatomame Lietuvos ir

³⁶³ „Prezidentas priėmė pirmą kartą į Lietuvą atvykusį Estijos vadovą“, Vilnius, 2002-03-22, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2002-01-03 – 04-30“, l. 140.

³⁶⁴ „Prezidentas su Latvijos vadove aptarė dvišalius santykius“, Vilnius, 2002-03-22, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2002-01-03 – 04-30“, l. 143.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Lenkijos švietimo ministrų susitikime. Prezidentai sutarė, kad šis klausimas netrikdo dvišalių santykių. Prezidentai taip pat aptarė galimybes plėsti bendradarbiavimą su Kaliningrado sritimi abiejų šalių integracijos į ES kontekste.

Lietuvos prezidentas pakvietė A. Kvasneuskį atvykti į Klaipėdos miesto 750-ųjų metinių minėjimą 2002 m. rugpjūčio 2 d.³⁶⁵

2002 m. liepos 4 d. su darbo vizitu lankydamasis Rygoje, Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus susitiko su Latvijos prezidente V. Vyke-Freiberga ir Estijos prezidentu A. Riuiteliu. Pokalbio metu aptarti aktualūs regioninio bendradarbiavimo klausimai, NATO ir ES plėtros procesai. Lietuvos vadovas sakė, kad šių metų lapkritį Prahos viršūnių susitikime Baltijos valstybės tikisi sulaukti palankių sprendimų dėl NATO plėtros. V. Adamkus sakė, jog atsižvelgus į sėkmingą ligšiolinį bendradarbiavimą jau dabar svarbu planuoti bendrus Lietuvos, Latvijos ir Estijos veiksmus tapus NATO nariais. Apie Baltijos valstybių santykius NATO plėtros kontekste prezidentas V. Adamkus kalbėjosi su Jungtinių Amerikos Valstijų senatoriais.

Susitikime su Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių vadovais dalyvavo JAV senatoriai Trentas Lotas (*Trent Lott*), Robertas Benetas (*Robert Benett*), Kreigas Tomas (*Craig Thomas*), Džimas Bainingas (*Jim Bunning*) ir Bendžaminas Nelsonas (*Benjamin Nelson*). Prezidentas pažymėjo, kad simboliška, jog susitikimas vyksta liepos 4-ąją, kai JAV švenčia Nepriklausomybės dieną. „Trys Baltijos valstybės sumokėjo labai didelę kainą už savo nepriklausomybę. Šiandien svarbu, kad mus sieja bendros vertybės – laisvė ir demokratija. Šių vertybių pagrindu mes bendradarbiausime ir ateityje“, – sakė Lietuvos vadovas. Prezidentas padėkojo už nuolatinę Senato paramą Baltijos valstybių narystei NATO. V. Adamkus atkreipė dėmesį, kad JAV Senato parama bus svarbi ratifikuojant stojimo į NATO sutartis. V. Adamkus pabrėžė JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos svarbą plėtojant JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos partnerystę. Prezidentas pakvietė JAV investuoti Lietuvoje. „Tai padės kelti Baltijos šalių gyvenimo lygį ir atneš naudą JAV verslininkams“, – sakė prezidentas.

Prezidentas V. Adamkus lankėsi Holokausto dienos minėjime Rygos sinagogoje, vakare V. Adamkus dalyvavo V. Vykės-Freibergos rengiamoje vakarienėje, kuri vyko Latvijos prezidentės rezidencijoje Jūrmaloje.³⁶⁶

Po 2002 m. lapkričio 21–22 d. Prahoje įvykusio NATO viršūnių susitikimo, kuriame Lietuva, Latvija, Estija, Slovėnija, Slovakija, Bulgarija ir Rumunija buvo pakviestos tapti Aljanso narėmis, lapkričio 22–23 d. Vilniuje lankėsi JAV prezidentas G. W. Bushas, kuris pasveikino Lietuvą, Latviją ir Estiją, pakviestas į NATO. Iš septynių pakviestų į Aljansą šalių JAV prezidentas lankėsi tik Lietuvoje ir Rumunijoje. Susitikime su JAV prezidentu dalyvavo Latvijos prezidentė V. Vykė-Freiberga ir Estijos prezidentas A. Riuitelis.

Pasak Vilniuje viešėjusio JAV prezidento G. W. Busho Jungtinės Amerikos Valstijos

³⁶⁵ „Lietuvos ir Lenkijos vadovai aptarė bendrą infrastruktūros projektų plėtrą“, Vilnius, 2002-03-22, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2002-01-03 – 04-30“, l. 144.

³⁶⁶ „Rygoje Prezidentas susitiko su Estijos ir Latvijos vadovais“, Vilnius, 2002-07-04, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2002-05-02 – 07-31“.

didžiuojasi, galėdamos pavadinti Lietuvą savo drauge. „Aš didžiuojuosi jūsų pasiekimais ir mano šalis didžiuojasi, vadindama jus savo drauge. Telaimina Dievas Lietuvos žmones“, – sakė JAV prezidentas, atsiimdamas vieną aukščiausių Lietuvos valstybinių apdovanojimų.

Lapkričio 23 d. prezidentūros Baltojoje salėje Vytauto Didžiojo ordino Didįjį kryžių G. W. Bushui įteikė Lietuvos prezidentas V. Adamkus. Dėkodamas už apdovanojimą savo kaboje G. W. Bushas pažymėjo, kad jam didelė garbė būti pirmuoju JAV prezidentu, atvykusiu į Lietuvą. Pabrėžęs, kad „tai didi diena Lietuvai“, G. W. Bushas sakė, jog tai parodo, kad Lietuvos įsipareigojimas pakantumui, tolerancijai, religinei laisvei rodo, jog Lietuva pasirengusi įstoti į Aljansą. Pasak JAV prezidento, Lietuvos narystė NATO sustiprins Aljansą. „Jūsų indėlis – ne tik ginkluotosios pajėgos, bet ne mažiau svarbu, kad jūsų dalyvavimas sustiprins NATO dviasią. Tūkstančiai amerikiečių šiandien kartu su manimi džiaugsis, kad Lietuva prisijungs prie Aljanso“, – kalbėjo G. W. Bushas.

Įteikdamas apdovanojimą, V. Adamkus sakė, kad JAV prezidento vizitas įrodo, jog Amerika visada domėjosi Lietuva. „Tas apdovanojimas tebūna visos lietuvių tautos išreikšta padėka ir prezidentui, ir Amerikos tautai“, – pabrėžė Lietuvos vadovas. Jis džiaugėsi, kad prieš keletą dienų mūsų šalis buvo pakviesta į Aljansą. „Aš tikiuosi, kad mes savo darbu, savo įsipareigojimu įrodysime, kad esame verti šito kvietimo“, – sakė V. Adamkus.

Lietuvos prezidento pasirašytame dekrete teigiama, kad apdovanojimas JAV prezidentui skiriamas už asmeninius nuopelnus plėtojant Lietuvos ir JAV tarpvalstybinius santykius bei paramą Lietuvos transatlantinei integracijai.

Lapkričio 23 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus su JAV prezidentu G. W. Bushu aptarė naujas galimybes toliau gilinti ir plėsti Lietuvos ir JAV dvišalius santykius, Lietuvai gavus kvietimą prisijungti prie Šiaurės Atlanto aljanso. V. Adamkus, padėkojęs JAV vadovui už nuoseklią paramą Lietuvos siekiams, sakė, jog Lietuva atsakingai vertina narystės NATO įsipareigojimus ir yra pasirengusi kartu su JAV ir Aljansu prisidėti prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo. V. Adamkus pabrėžė, jog narystė Aljanse atveria naujų galimybių stiprinti šalies ūkį, ekonominį augimą, pritraukti daugiau užsienio investicijų.

Prezidentas G. W. Bushas sakė, jog išsipildžiusiu Lietuvos laisvės siekiu, mūsų sėkme Prahoje – pakvietimu prisijungti prie NATO – džiaugiasi Amerikos žmonės. JAV vadovas taip pat pabrėžė, jog būtina tęsti reformas, įtvirtinti pasiektus laimėjimus. Lietuvos ir JAV vadovai aptarė, kaip toliau plėtoti šalių ekonominius ir prekybinius ryšius. A. Adamkus sakė, jog Lietuvoje siekiama kuo geriau pasinaudoti turimu intelektiniu potencialu, šiuolaikiniais mokslo laimėjimais, naujomis technologijomis, kad valstybės modernizavimas vyktų dar sparčiau.

G. W. Bushas domėjosi, kokių prekių Lietuva galėtų pasiūlyti JAV rinkai. V. Adamkus pabrėžė, jog Lietuva turi dar daug neišnaudotų galimybių didinti savo prekių, ypač maisto produktų, eksportą į JAV.

Aptariant tarptautinius santykius, JAV vadovas palankiai įvertino Lietuvos nuosekliai įgyvendinamą gerų kaimyninių santykių politiką, gebėjimą konstruktyviai spręsti santykių su Rusija, ir ypač – su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi klausimus.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Po prezidentų V. Adamkaus ir G. W. Busho pokalbio įvykusiame JAV prezidento susitikime su Estijos prezidentu A. Riuteliu, Latvijos prezidente V. Vyke-Freiberga ir Lietuvos prezidentu V. Adamkumi buvo aptartas JAV ir Baltijos valstybių bendradarbiavimas, Prahoje vykusiame NATO viršūnių susitikime priimti sprendimai, kiti aktualūs tarptautiniai klausimai.³⁶⁷

Susitikimą su Vilniuje lapkričio 23 dieną viešėjusiu JAV prezidentu G. W. Bushu Baltijos šalių prezidentai vadino istoriniu, labai svarbiu jaunoms valstybėms.

„Lietuva ir kitos Baltijos valstybės – Latvija ir Estija pakviestos į NATO. Džiaugiuosi galėdamas pristatyti tiek daug prie to prisidėjusį Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentą G. W. Bushą“, – sakė į istorinį susitikimą Vilniaus Rotušės aikštėje susirinkusiems žmonėms Lietuvos prezidentas V. Adamkus. Jis pažymėjo, kad tolerancijos ir solidarumo dvasia garsina Vilnių visame pasaulyje – šimtmečiais čia taikiai gyveno įvairių kultūrų bei religijų žmonės, prisidėję prie šalies kultūros ir gerovės. „Būtent čia, šioje Rotušėje, suburta Vilniaus grupė, išreiškusi mūsų laikų solidarumą ir tiek daug mums padėjusi siekiant integracijos tikslų“, – sakė V. Adamkus.

Pasak jo, dabar Lietuvos lūkesčiams lemta išsipildyti – integracija į Europą ir euroatlantinę šeimą – tai trumpiausias kelias siekiant Lietuvos saugumo ir gerovės.

Į susitikimą su JAV prezidentu Vilniaus Rotušės aikštėje atvyko ir Latvijos bei Estijos prezidentai – V. Vyke-Freiberga ir Arnoldas Riutelis, Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas A. Paulauskas, ministras pirmininkas A. Brazauskas, Lietuvos ir JAV diplomatai, kiti garbingi svečiai.

„Šiandien yra svarbi diena Lietuvos istorijoje, Baltijos valstybių istorijoje, NATO istorijoje ir Laisvės kovų istorijoje. NATO valstybės atvėrė Lietuvai ir kitoms šešioms Europos demokratinėms šalims duris į Aljansą“, – sakė aikštėje susirinkusiems Lietuvos žmonėms JAV prezidentas G. W. Bushas. „Daugelis abejojo, – kalbėjo jis, – ar ši šalis atgaus laisvę, tačiau Jungtinės Amerikos Valstijos visada pripažino tik nepriklausomą Lietuvos valstybę. Žinojome, kad Europa ne visada bus padalyta. Žinojome, kad bus panaikintos dirbtinės padalijimo linijos, kurias sukūrė diktatoriai. Nebus daugiau jokių miunchenų. Nebus jaltų. Baigėsi ilga baimės, netikrumo, vienatvės naktis. Jūs įsiliejate į stiprią ir augančią NATO šeimą. Mūsų Aljansas yra pasiryžęs ginti savo nares, ir tie, kurie pasirinktų Lietuvą savo priešų, taptų ir Jungtinių Amerikos Valstijų priešų.

Niekada agresijos akivaizdoje drąsiems Lietuvos, Latvijos ir Estijos žmonėms nebeteks kovoti vieniems.“

Kalbėdamas apie Lietuvos pakvietimą į Šiaurės Atlanto sutarties sąjungą JAV prezidentas sakė, kad NATO reikia Lietuvos, nes ji sustiprins Aljansą ir sustiprins ne ginkluote, o paprastų žmonių drąsa bei tvirtybę.

„Turime būti pasirengę duoti tvirtą atkirtį susidūre su blogiu ir drąsiai veikti pavojaus akimirka. Baltijos šalių žmonės pademonstravo pasauliui šias vertybes. Jūs patyrėte žiaurią priespaudą, ir jai nepasidavėte. Jus buvo pavergusi imperija, bet jūs išgyvenote. Jūs sumokėjote laisvės kainą, todėl žinote jos vertę.

³⁶⁷ „Lietuvos ir JAV prezidentai aptarė dvišalio bendradarbiavimo perspektyvas“, Vilnius, 2002-11-23, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2002-10-20 – 12-31“, l. 16-17.

Šiandien Lietuva ištikima geriausioms šalies demokratinėms, pakantumo ir religijų laisvės tradicijoms. Tuo jūs užsitarnavote mano tautos ir visų tautų pagarbą.

Aljansas susiduria su anksčiau nepatirtais išmėginimais, atsiradusiais kilus naujoms baisioms grėsmėms. Nacizmas ir komunizmas praeityje, o terorizmas šiandien siekia mus sunaikinti ir valdyti mūsų gyvenimą. Bet laisvos tautos priešinsis ir teroristai bus nugalėti“, – pabrėžė JAV prezidentas.³⁶⁸

Vilniaus oro uoste išlydėjęs JAV prezidentą, V. Adamkus žurnalistams sakė, kad šis vizitas yra svarbus „jaunai demokratijai, jaunai valstybei“. „Aš tikrai esu be galo laimingas, kad šiuo kritišku metu, kada pasaulis kovoja su terorizmu, Lietuvai irgi yra suteikta galimybė išreikšti save ir parodyti solidarumą su visomis kitomis laisvę mylinčiomis tautomis“, – kalbėjo V. Adamkus.

Kalbėdama apie lapkričio 23 d. prezidentūroje įvykusį JAV ir Baltijos šalių prezidentų susitikimą, Latvijos prezidentė V. Vykė-Freiberga sakė, kad tai buvo labai naudingas pokalbis apie trijų Baltijos šalių ateitį Aljanse. „Gavome patikinimą, kad bet kokia ataka, bet koks Lietuvos priešas taip pat yra NATO sąjungininkų ir Jungtinių Amerikos Valstijų priešas. Ir, žinoma, tai liečia kaimynines valstybes – Latviją ir Estiją“, – pažymėjo ji. Paklausta, ką norėtų perduoti Latvijos žmonėms po istorinio susitikimo su JAV prezidentu, prezidentė teigė, jog „tai suteikia mums naujų jėgų eiti toliau“. „Galime jaustis daug saugesni nuo šios dienos“, – sakė Latvijos prezidentė.

Estijos prezidentas A. Riuitelis sakė, kad tai istorinė diena Baltijos šalims. „Susitikimas Lietuvos žemėje reiškia, kad jis buvo visų mūsų trijų Baltijos tautų svečias. Aš manau, kad tai didžiulis pokytis Baltijos tautų ir valstybių gyvenime“, – sakė A. Riuitelis.

Trys Baltijos šalys kartu gavo kaip niekada tvirtas saugumo garantijas, visos prisiėmė pareigą, esant reikalui, prisidėti prie tarptautinių NATO operacijų ir visos tikisi sėkmingai baigti derybas dėl narystės ES. Tai akcentavo Lietuvos prezidentas V. Adamkus, Latvijos prezidentė V. Vykė-Freiberga bei Estijos prezidentas A. Riuitelis lapkričio 23 dieną surengtoje spaudos konferencijoje.

Pasak V. Adamkaus, ši istorinė diena Lietuvai ir abiem kaimynėms reikšminga tuo, kad kartu jos įsiliejo į pasaulio bendruomenę kaip lygiateisės narės ir prisiėmė atsakomybę ne tik už savo valstybių, bet ir už visos Europos, o galbūt – ir už viso pasaulio taiką bei ramybę.

Trys Baltijos šalys – Lietuva, Latvija ir Estija – patyrė daug panašių istorinių smūgių. Jos kartu prarado ir vėl atgavo nepriklausomybę. 2002 metai vėl lemtingi visų trijų šalių istorijoje, nes kartu pradedame naują erą. Sulaukę pakvietimo į NATO, galime būti tikri dėl savo saugumo kaip niekada anksčiau, pabrėžė Latvijos prezidentė V. Vykė-Freiberga.

Pasak Estijos prezidento A. Riuitelio, Baltijos šalys žengia tuo pačiu keliu visus pastaruosius metus ir tuo pačiu metu išgirstas pakvietimas įstoti į Šiaurės Atlanto aljansą yra mūsų bendro darbo rezultatas. „Prezidentas G. W. Bushas sakė atvykęs į Vilnių, nes negalėjo atsidurti visose trijose šalyse vienu metu. Jis užtikrina JAV paramą visoms trimis Baltijos šalims“, – kalbėjo Latvijos vadovė.

³⁶⁸ „JAV prezidento George W. Bush istorinis vizitas“, *Krašto apsauga. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys* (toliau – *KA KAMIL*), 2002-11-06 – 12-20. – Nr. 24(27), p. 1.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Prisimindamas dvišalį pokalbį su JAV prezidentu G. W. Bushu, Lietuvos prezidentas V. Adamkus sakė jį užtikrinęs, kad atsidūrusios ant NATO slenksčio Lietuvos užsienio politika siekiama išlaikyti gerus santykius su Rusija, o kartu ir užtikrinti saugumą visoje geografinėje plotmėje.

Atsakydamas į V. Adamkaus pateiktą klausimą dėl Rusijos požiūrio į kviečiamas NATO nares, G. W. Bushas panaikino bet kokias abejones, kad šiuo metu Rusija tam nepritaria. Vladimiras Putinas G. W. Bushą patikino lapkričio 21 dienos žinią priėmęs visiškai ramiai, o JAV prezidentas pažadėjo, kad Rusijos atžvilgiu nebus reiškiami jokių priešišku požiūrių.

Pasak V. Adamkaus, užsiminus apie Kaliningrado gyventojų tranzito problemas, prezidentas G. W. Bushas ne tik pasidžiaugė, bet ir padėkojo, kad Lietuva laikosi labai konstruktyvios pozicijos, yra reikli, ir pabrėžė, kad negali būti jokių kalbų apie suverenių Lietuvos teisių paaukojimą. Buvo pasakyta, kad Lietuvos suvereniteto klausimas negali būti paaukotas „nė per centimetra“, ir palinkėta su tokiu pačiu reiklumu užbaigti technines konsultacijas dėl tranzito.

V. Adamkus teigė, kad, be Kaliningrado problemos, jokie konkretūs projektai nei dvišaliuose, nei keturšaliuose pokalbiuose su JAV prezidentu nebuvo aptarinėjami. „Mes kalbėjomės apie tolesnį tiesioginio ekonominio bendradarbiavimo plėtojimą, Lietuvos atstovavimą tarptautinėse organizacijose, apie mūsų paramą Amerikos užsienio politikai. Užtikrinau, kad Lietuva stovės petys į petį su JAV ginant bendruosius laisvės ir žmogiškumo principus“, – akcentavo V. Adamkus³⁶⁹.

Lapkričio 24 d. Lietuvos prezidentas priėmė Lenkijos Respublikos prezidentą A. Kvasnevkį, atvykusį su darbo vizitu.

V. Adamkus padėkojo A. Kvasnevskiui už nuolatinę bei nuoseklią paramą Lietuvos euroatlantinės integracijos siekiams. Lenkijos vadovas sakė, jog šią savaitę priimtas istorinis sprendimas Prahoje rodo, jog Lietuvos bei Lenkijos bendradarbiavimas buvo vaisingas. „Lietuvos ir Lenkijos santykiai turi tvirtus pamatus. Aljansui labai svarbus yra saugus ir stabilus mūsų regionas“, – pažymėjo A. Kvasnevskis.

Lietuvos ir Lenkijos vadovai įteikė jų globojamo Adomo Mickevičiaus fondo įsteigto Ježio Giedroico (Jerzy Giedroyc) vardo apdovanojimus. A. Kvasnevskis įteikė apdovanojimą poetui Justinui Marcinkevičiui ir radijo stoties „Znad Wilii“ valdybos pirmininkui Česlovui Okinčicui. V. Adamkus – Lenkijos radijo užsieniui lietuvių redakcijos vadovei Nijolei Druto bei Lietuvos-Lenkijos ūkio rūmų direktoriui Janui Zavariskiui (*Jan Zawarski*). Lietuvos vadovas taip pat įteikė Lietuvos pakvietimo į NATO atminimo ženklus: Aukso ženklą – Lenkijos Respublikos prezidentui A. Kvasnevskiui, Sidabro ženklus – Valstybės vicesekretoriui Lenkijos Respublikos prezidento kanceliarijoje Andžejui Majkovskiui (*Andrzej Majkowski*), Lenkijos Respublikos ambasadoriui Lietuvoje Ježiui Barui (*Jerzy Bahr*) bei buvusiam Lenkijos ambasadoriui JAV Ježiui Kozminskiui (*Jerzy Kozminsky*).³⁷⁰

³⁶⁹ „Jungtinės Amerikos Valstijos didžiuojasi draugyste su Lietuva“, *KA KAMIL*. – 2002 -11-06 – 12 20, Nr. 24(27), p. 2-4.

³⁷⁰ „Prezidentas priėmė Lenkijos vadovą“, Vilnius, 2002 11 24, *LRPKA*, bylos pavadinimas: „Pranešimai spaudai, 2002-11-20 – 12-31, l. 22.

* * *

2002 m. V. Adamkus išskėlė savo kandidatūrą antrai prezidento kadencijai, tačiau antrajame rinkimų ture pralaimėjo Rolandui Paksui. 2003 m. sausio 5 d. R. Paksas išrinktas Lietuvos Respublikos prezidentu. Baigęs kadenciją, V. Adamkus išliko aktyvus vidaus ir užsienio politikos veikėjas, skaitė paskaitas tarptautinėse konferencijose.

2003 m. balandžio 23 d. Lietuvos Respublikos prezidentas R. Paksas su dviejų dienų darbo vizitu atvyko į Estiją. Estijos sostinėje – Taline prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos vadovu Arnoldu Riuteliu.

Pokalbio metu buvo aptarti dvišaliai ryšiai Lietuvai ir Estijai integruojantis į transatlantines organizacijas, bendrų infrastruktūros projektų plėtra. Lietuvos ir Estijos vadovai sutarė, kad būtina dėti pastangų, jog tiek dvišalis, tiek trišalis Baltijos valstybių bendradarbiavimas išliktų ir būtų aktyviai plėtojamas ateityje.

R. Paksas sakė, kad integruojantis į ES ir NATO Baltijos valstybės turėtų plėtoti naujas trišalio bendradarbiavimo idėjas, jog Baltijos šalys gali keistis su kaimyninėmis valstybėmis integracijos į transatlantines struktūras bei demokratinių reformų įgyvendinimo patirtimi ir plėsti saugumo bei stabilumo erdvę į Rytus – Šiaurės Vakarų Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą, taip pat į Pietų Kaukazo valstybes.

Lietuvos prezidentas teigė, jog šiuolaikiniame pasaulyje ateitis priklauso sėkmingai bendradarbiaujantiems regionams, o Baltijos valstybių regionas yra vienas iš sėkmingiausiai ir intensyviausiai besivystančių. Todėl prezidentas išskėlė iniciatyvą – pasitelkus trijų Baltijos valstybių politikus, intelektualus ir ekspertus parengti studiją, kurioje būtų įvertinta, kaip Baltijos šalių bendradarbiavimas įvairiose srityse įtakoja regiono plėtrą. Šioje studijoje taip pat reikėtų numatyti strateginius prioritetus bei perspektyvas ateinančiam dešimtmečiui. Estijos prezidentas A. Riutelis palankiai įvertino šią Lietuvos vadovo iniciatyvą.

Kalbėdamas apie bendrą infrastruktūros projektų įgyvendinimo svarbą, R. Paksas pažymėjo, kad trys Baltijos valstybės turėtų koordinuoti savo veiksmus siekdamas tikslingai pasinaudoti ES finansinės pagalbos, teikiamos integruotai transporto sistemai kurti ir plėtoti Pietų – Šiaurės kryptimi, galimybėmis. Lietuvos vadovas taip pat atkreipė dėmesį, jog būtina tęsti „Via Baltica“ ir „Rail Baltica“ projekto įgyvendinimą. R. Pakso įsitikinimu, Lenkija galėtų aktyviai prisidėti prie šių projektų spartesnio įgyvendinimo, suintensyvindama „Via Baltica“ tiesimo darbus savo ruožtu.

Aptardamas trišalio bendradarbiavimo energetikos srityje perspektyvas, prezidentas R. Paksas pažymėjo, kad vykstant regioninei integracijai ir siekiant prisijungti prie vieningos Europos energetikos rinkos, būtina įgyvendinti Baltijos energetikos strategiją. Lietuvos vadovo nuomone, bendros Baltijos elektros energijos rinkos sukūrimas ir jos integravimas į Vakarų Europos ir Skandinavijos rinkas turėtų būti ilgalaikis tikslas. R. Paksas taip pat teigė, jog didžiulę reikšmę regionui turi Lietuvos–Lenkijos elektros tinklų sujungimo projektas, numatantis ne tik dviejų sistemų sujungimą, bet ir Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos elektros gamybos ir perdavimo sistemų modernizavimą.

Pokalbio metu taip pat kalbėta apie branduolinės energetikos plėtojimo galimybes. Prezidentas R. Paksas sakė manęs, jog būtų tikslinga atlikti trijų Baltijos valstybių energetikos, kaip

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

vieningos sistemos, ateities analizę³⁷¹.

Tęsdamas darbo vizitą Estijoje, Lietuvos Respublikos prezidentas R. Paksas tą pačią dieną Taline susitiko su Estijos Respublikos parlamento (Riigikogu) pirmininke Ene Ergma.

Pokalbio metu aptarti Baltijos šalių bendradarbiavimo klausimai, bendrą infrastruktūros projektų plėtra, trišalio bendradarbiavimo energetikos srityje perspektyvos. Prezidentas R. Paksas prisiminė, jog daugiau nei prieš dešimt metų Estija, Latvija ir Lietuva kartu stovėjo Baltijos kelyje. Prezidentas sakė tikįs, jog Baltijos valstybėms tapus ES ir NATO narėmis, trišalis bendradarbiavimas dar labiau suintensyvės. Pažymėjęs, kad Baltijos šalims tapus euroatlantinių organizacijų narėmis, sustiprėja poreikis ne tik plėtoti trišalius ryšius, bet taip pat svarbu bendradarbiauti ir su Šiaurės valstybėmis. Pritardama šiai minčiai, E. Ergma sakė, jog šiuo metu Estijoje yra nusistovėję stabilūs ir geri santykiai su Šiaurės valstybių parlamentais.

Lietuvos vadovas sakė, jog Europos konferencijoje, vykusioje 2003 m. balandžio 17 dieną Atėnuose, pateikė Lietuvos poziciją dėl „Naujųjų kaimynų“ iniciatyvos. Valstybės vadovas pažymėjo, kad „Naujųjų kaimynų“ iniciatyva – tai yra ES politika Baltarusijos, Ukrainos ir Moldovos bei Pietų Kaukazo valstybių atžvilgiu, galėsianti paskatinti demokratinių reformų plėtrą šiose šalyse.

Pokalbio metu taip pat kalbėta apie Lietuvos ir Estijos pasirengimą referendumams dėl narystės ES. R. Paksas ir E. Ergma išreiškė viltį, jog abiejų valstybių piliečiai išreikš pozityvią valią tapti šios europinės organizacijos nariais.³⁷²

Tą pačią dieną Taline Lietuvos Respublikos prezidentas R. Paksas susitiko su Estijos Respublikos ministru pirmininku Juhanu Partsu (*Juhan Parts*).

Pokalbio metu aptarti dvišaliai ryšiai prekybos srityje, santykiai su kaimyninėmis valstybėmis, bendrą infrastruktūros projektų plėtra, tranzito į Rusijos Federacijos Kaliningrado sritį ir iš jos bei pasienio ir muitinių klausimai.

Kalbėdamas Lietuvos ir Estijos ekonominio bendradarbiavimo klausimais, prezidentas R. Paksas pažymėjo, kad dvišalė prekyba auga, tačiau visos ekonominio bendradarbiavimo galimybės dar nėra iki galo išnaudotos. Respublikos vadovas pasidžiaugė, kad Estijos verslininkai aktyviai investuoja į Lietuvos ūkį. Bendriems Baltijos regiono ekonominiams verslo interesams išreikšti prezidentas siūlė įsteigti Baltijos verslo forumą.

Lietuvos prezidentas ir Estijos premjeras sutarė, jog būtina glaudžiai bendradarbiauti prekybos srityje. Pokalbio dalyviai pažymėjo, jog šiame bendradarbiavime didelį vaidmenį atlieka ir kaimyninės valstybės.

R. Paksas sakė, jog Lietuva, būdama Baltarusijos kaimynė, yra pasirengusi jai, kaip europinei valstybei padėti žengti ES ir demokratėjimo link.

³⁷¹ Lietuvos Respublikos Prezidento spaudos tarnyba (toliau – LR PST). Pranešimai spaudai, „Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas su dviejų dienų darbo vizitu atvyko į Estiją“, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3768>, 2003-04-23.

³⁷² LR PST. Pranešimai spaudai, „Tęsdamas darbo vizitą Estijoje, Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos parlamento (Riigikogu) pirmininke Ene Ergma“, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3769>, 2003-04-23.

Kalbėdamas tranzito į Kaliningrado sritį klausimu, prezidentas pažymėjo, kad Lietuva nuosekliai vykdo ir yra pasirengusi toliau įvykdyti suderintus su ES įsipareigojimus tranzito kontrolės srityje. Mūsų valstybė daro viską, kad 2002 metų lapkričio mėnesio ES ir Rusijos Federacijos susitarimas dėl šio tranzito būtų įgyvendintas laiku ir tinkamai.

R. Paksas informavo, jog 2003 m. balandžio 15 dieną prezidentūroje posėdžiavusios Užsienio politikos koordinacinės tarybos posėdžio metu šalies užsienio reikalų ministras, vidaus reikalų ministras bei kiti valstybės pareigūnai užtikrino, jog Lietuva yra techniškai pasirengusi nuo šių metų liepos 1 dienos garantuoti sklandų naujos supaprastinto tranzito tvarkos funkcionavimą. Kartu, jei nepradės veikti supaprastinto tranzito tvarka, Lietuva bus techniškai pasiruošusi nuo liepos 1 d. įvesti vizų režimą.

Aptardami pasienio bei muitinių klausimus, pokalbio dalyviai sutarė, jog Baltijos šalys, siekdamos kuo greičiau prisijungti prie Šengeno erdvės, turi bendrai koordinuoti savo veiksmus ir atverti sienas savo valstybių piliečiams.

R. Paksas ir J. Partsas kalbėjo, kad jau dabar svarbu pradėti galvoti apie palengvinto sienų kirtimo režimą Baltijos šalių piliečiams. Lietuvos prezidentas ir Estijos premjeras sakė pavesią spręsti šį klausimą atsakingiems abiejų valstybių pareigūnams.

Daug dėmesio susitikime skirta ir infrastruktūros projektų plėtros klausimams. R. Paksas išreiškė įsitikinimą, jog bendrų energetikos, kelių, geležinkelių infrastruktūros projektų įgyvendinimas leis Baltijos šalims ne tik politiškai, bet ir ekonomiškai prisijungti prie Europos Sąjungos bei sparčiai pasiekti ES vidurkį.

Pokalbio metu prezidentas R. Paksas sakė šiandien susitikęs su lietuvių bendruomenės atstovais, gyvenančiais Taline. Lietuvos vadovas klausė Estijos ministro pirmininko, kaip būtų galima išspręsti patalpų skyrimo klausimą lietuvių bendruomenei. J. Partsas pažadėjo nedelsiant išspręsti šį klausimą.

Susitikime taip pat kalbėta apie Lietuvos pasirengimą 2003 m. gegužės 10–11 d. referendumui dėl šalies narystės ES. Estijos premjeras sakė, jog teigiami referendumo Lietuvoje rezultatai pozityviai paveiks ir Estijos piliečių apsisprendimą prisijungti prie ES. Referendumas dėl Estijos narystės ES vyks šių metų rugsėjo 20 d.³⁷³

Balandžio 23 d. Taline Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas kartu su Estijos Respublikos prezidentu Arnoldu Riuteliu susitiko su Estijos stambaus verslo asociacijos nariais ir Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais.

Kreipdamasis į Lietuvos ir Estijos verslininkus, prezidentas R. Paksas pažymėjo, kad abiejų šalių ekonominis bendradarbiavimas yra labai intensyvus, sėkmingai auga prekybos apimtys bei abipusės investicijos. Lietuvos vadovas pasidžiaugė aktyviais Estijos investuotojais, kurių investicijos į Lietuvos ūkį pastaruoju metu tapo vienomis didžiausių. Jos sudaro beveik 12 procentų nuo bendro tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje skaičiaus.

³⁷³ LR PST. Pranešimai spaudai, „Taline Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos ministru pirmininku Juhanu Partsu (*Juhan Parts*)“, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3770,2003-04-23>.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

R. Paksas paragino Lietuvos verslininkus aktyviau investuoti ir išnaudoti visas įmanomas galimybes prekyboje. Lietuvos prezidentas sakė, jog Baltijos šalims tapus ES narėmis, atsivers didžiulė Sąjungos rinka. R. Pakso įsitikinimu, siekiant rasti rinkas savo prekėms realizuoti bei paskatinti investicijas, svarbu Baltijos šalių verslininkams veikti kartu. Lietuvos ir Estijos verslininkai pažymėjo, jog norint suvienyti abiejų šalių verslininkų pastangas suaktyvinti ekonominius ryšius, būtina įsteigti bendrą Baltijos šalių verslo forumą.

Prezidentas R. Paksas taip pat atkreipė dėmesį, jog ekonominė gerovė neateis, jei Baltijos valstybės nebus sujungtos su likusia Europa bendra transporto ir energetikos infrastruktūra. R. Paksas pažymėjo, kad Lietuvai svarbiausia būtų sėkmingai realizuoti „*Via Baltica*“, „*Rail Baltica*“, „*Via Hanseatica*“ projektus. Jų įgyvendinimas padėtų Lietuvai, taip pat ir visam Baltijos regionui sparčiau integruotis į Europos transporto struktūras bei padidintų krovinių ir keleivių tranzito galimybes.

Kalbėdamas apie bendrų energetikos ir transporto projektų įgyvendinimo svarbą, Lietuvos vadovas sakė, jog savo susitikime su Lenkijos prezidentu A. Kvasnevičiumi sutarė artimiausiu metu surengti trijų Baltijos valstybių ir Lenkijos vadovų ir Europos Komisijos pareigūnų susitikimą dėl infrastruktūros projektų finansavimo bei įgyvendinimo.

Bendrame verslininkų ir politikų susitikime taip pat kalbėta apie galimybes palengvinti sienų kirtimo režimą. Renginyje kalbėjo Estijos stambaus verslo asociacijos prezidentas Jakas Sarmitas (Jak Saarmit) ir Lietuvos pramoninkų konfederacijos viceprezidentas Mykolas Aleliūnas.³⁷⁴

Tęsdamas darbo vizitą Estijos Respublikoje, balandžio 24 d. Tartu mieste Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos prezidentu A. Riuiteliu ir Latvijos Respublikos prezidente V. Vyke-Freiberga.

Pokalbio metu aptartas Baltijos valstybių pasirengimo referendumui dėl narystės Europos Sąjungoje, ES ateities, NATO plėtros bei infrastruktūros projektų plėtros klausimai. Taip pat kalbėta tranzito į Rusijos Federacijos Kaliningrado sritį ir iš jos klausimais.

Kalbėdamas apie Lietuvos pasirengimą 2003 m. gegužės 10–11 d. referendumui dėl narystės ES, prezidentas R. Paksas pažymėjo, kad pagrindinis tikslas yra ne agituoti šalies gyventojus, bet teikti jiems objektyvią informaciją apie šalies integraciją į ES bei stojimo derybų rezultatus, parodyti, ką kiekvienam šalies gyventojui atneš būsimoji Lietuvos narystė Europos Sąjungoje. R. Paksas sakė, jog į referendumo kampaniją yra įsitraukusios visos valstybinės institucijos, įskaitant ir aukščiausius šalies vadovus, parlamentarų, politines partijas, interesų grupes, nevyriausybinės organizacijas, mokslo, meno ir kultūros bendruomenių atstovus. Paskutiniaisiais 2003 m. balandžio mėnesio visuomenės nuomonės apklausų duomenimis, už šalies narystę ES pasisako 65 proc. šalies gyventojų.

Pažymėję, kad Latvijoje ir Estijoje gyventojų apklausų rezultatai nėra tokie pozityvūs kaip

³⁷⁴LR PST. Pranešimai spaudai, „Prezidentas kviečia Lietuvos ir Estijos verslininkus vienyti pastangas ir intensyvinti ekonominius ryšius“. „Taline Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas kartus su Estijos Respublikos prezidentu Arnoldu Riuiteliu (Arnold Ruutel) susitiko su Estijos stambaus verslo asociacijos nariais ir Lietuvos pramoninkų konfederacijos atstovais“, 2003-04-23, <http://www.president.lt/sarasas.phtml?kat=2>, Talinas, 2003-04-23.

Lietuvoje, A. Riutelis ir V. Vyke-Freiberga sakė, jog referendumo rezultatai šiose šalyse taip pat priklausys ir nuo teigiamų referendumo rezultatų Lietuvoje. Estijoje referendumas dėl narystės ES įvyks šių metų rugsėjo 14 dieną, Latvijoje – rugsėjo 20 dieną. R. Paksas pasiūlė pasibaigus referendumui Lietuvoje surengti bendras konsultacijas Latvijos ir Estijos institucijų pareigūnams ir pasidalyti patirtimi.

Pokalbio metu trys Baltijos šalių vadovai pasikeitė nuomonėmis dėl ES ateities. R. Paksas sakė, jog pagrindiniai principai, kurių laikosi Lietuva, yra ES šalių–narių lygybė, demokratinis legitimumas bei ES institucijų efektyvumas. Prezidentas pažymėjo, kad Lietuva, kaip būsima ES narė, siekia lygiais pagrindais dalyvauti įvyksiančioje tarpvyriausybiniame konferencijoje, priimsiančioje esminius sprendimus dėl ES ateities.

Aptardami integracijos į NATO procesą, Baltijos šalių vadovai pasidžiaugė, kad Kanadoje ir Norvegijoje jau yra patvirtinti NATO stojimo protokolai. Prezidentas R. Paksas pažymėjo, kad Lietuvai, Latvijai ir Estijai tapus Aljanso narėmis, reikės aktyviai dalyvauti tolesnėje šios organizacijos transformacijoje adaptuojantis prie besiformuojančios naujos tarptautinio saugumo aplinkos, naujų grėsmių ir iššūkių.

Daug dėmesio susitikime skirta ir infrastruktūros projektų plėtros klausimams. R. Paksas išreiškė įsitikinimą, jog bendrų energetikos, kelių, geležinkelių infrastruktūros projektų įgyvendinimas leis Baltijos šalims ne tik politiškai, bet ir ekonomiškai prisijungti prie ES. Lietuvos vadovas sakė, jog būtina tęsti „*Via Baltica*“ ir „*Rail Baltica*“ projektų įgyvendinimą. Prezidentas minėjo, jog prie šių projektų įgyvendinimo taip pat galėtų prisidėti ir kaimyninė Lenkija.

Prezidentas R. Paksas taip pat informavo Latvijos ir Estijos prezidentus, kad atnaujintoje Nacionalinėje energetikos strategijoje numatyta, jog 2003–2004 m. bus parengta išsami branduolinės energetikos naudojimo Lietuvoje tęstinumo studija, įvertinanti ir naujos atominės elektrinės (reaktoriaus) statybos galimybes.

Aptardamas trišalio bendradarbiavimo energetikos srityje perspektyvas, prezidentas R. Paksas pažymėjo, kad vykstant regioninei integracijai ir siekiant prisijungti prie vieningos Europos energetikos rinkos, būtina įgyvendinti Baltijos energetikos strategiją. Lietuvos vadovas paprašė Latvijos ir Estijos prezidentus pažvelgti į šį projektą kaip į regioninį. Latvijos ir Estijos vadovai teigiamai įvertino šią Lietuvos prezidento iniciatyvą.

Kalbėdamas dėl Kaliningrado tranzito, prezidentas pažymėjo, kad Lietuva nuosekliai vykdo ir yra pasirengusi toliau tesėti suderintus su ES įsipareigojimus tranzito kontrolės srityje. „Mūsų valstybė daro viską, kad 2002 metų lapkričio mėnesio ES ir Rusijos Federacijos susitarimas dėl Kaliningrado tranzito būtų įgyvendintas laiku ir tinkamai.“³⁷⁵

Lietuvos Respublikos prezidentas R. Paksas apsilankė Tartu universitete ir Baltijos gynybos koledže (BALTDEFCOL). Tartu universitete R. Paksas susitiko su šios aukštosios mokyklos

³⁷⁵ LR PST. Pranešimai spaudai, „Prezidentas kviečia Latvijos ir Estijos vadovus pagalvoti apie bendrą regioninį energetikos projektą“. „Tęsdamas darbo vizitą Estijos Respublikoje, Tartu mieste Lietuvos Respublikos Prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos Prezidentu Arnoldu Riuteliu (Arnold Ruutel) ir Latvijos Respublikos Prezidente Vaira Vyke-Freiberga (Vaira Viķe-Freiberga)“, Talinas, 2003-04-24, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3778>, 2003-04-24.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

vadovybe, studentais. Prezidentas pažymėjo, kad būtina aktyviai plėtoti studentų mainus, tuo skatinant abiejų valstybių jaunų žmonių bendravimą.

Baltijos gynybos koledže prezidentas R. Paksas susipažino su šios karo mokyklos ateities planais bei veiklos kryptimis, bendravo su dėstytojais ir klausytojais. Respublikos vadovas pasidžiaugė, jog koledže mokosi studentai iš Lietuvos bei jiems dėsto lietuviai dėstytojai. Pagrindinis Baltijos gynybos koledžo tikslas yra rengti Baltijos valstybių ginkluotųjų pajėgų aukštesnius štabo karininkus ir nuolatos tobulinti jų rengimą.³⁷⁶

* * *

2004 m. balandžio 6 d. Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu R. Paksą pašalinus iš prezidento pareigų V. Adamkus dar kartą iškėlė kandidatūrą rinkimuose į prezidento postą. 2004 m. birželio 27 d. Lietuvos piliečiai V. Adamkų antrą kartą išrinko Respublikos prezidentu penkerių metų kadencijai.

Šiuo metu Baltijos šalys dalyvauja visiškos integracijos į Vakarų saugumo struktūras procese. 2004 m. kovo 29 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Estija, Latvija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija tapo visateise NATO nare, o gegužės 1 d. ES narėmis tapo 10 valstybių: Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija.

2004 m. lapkričio 26 d. Lietuvos, Estijos ir Latvijos prezidentai Vilniuje surengė įprastas konsultacijas ir aptarė klausimus, susijusius su trišaliu ir regioniniu bendradarbiavimu, Europos Sąjungos bei NATO reikalais ir santykiais su kaimyninėmis valstybėmis. Estijos prezidentas A. Riutelis, Latvijos prezidentė V. Vykė-Freiberga ir Lietuvos prezidentas V. Adamkus pabrėžė nuolatinio sėkmingo trišalio bendradarbiavimo vertę ir jo svarbą Europos bei transatlantinėse struktūrose. Trijų Baltijos valstybių vadovai pasveikino sprendimą pritaikyti trišalį tarpvyriausybinių ir tarpparlamentinių bendradarbiavimą naujomis sąlygomis – Baltijos valstybėms įstojus į ES ir NATO. Prezidentai pabrėžė infrastruktūros projektų, tokių kaip Lietuvos ir Lenkijos, Estijos ir Suomijos elektros tinklų sujungimas energetikos sektoriuje, įgyvendinimo svarbą. Jų nuomone, šių projektų įgyvendinimas gyvybiškai svarbus regiono integracijai į ES vidaus rinką ir užtikrinant energijos tiekimo saugumą bei darnų regiono ekonomikos augimą dvidešimt penkių valstybių narių Europos Sąjungoje. Prezidentai sutarė, kad Lietuva, Estija ir Latvija turėtų atitinkamose ES struktūrose siekti sprendimų, kurie įgyvendintų reikalavimą užtikrinti gamtinių dujų tiekimo Estijai, Latvijai ir Lietuvai bei kitoms ES valstybėms narėms diversifikavimą bei saugumą. Valstybių vadovai pareiškė esą pasirengę glaudžiau bendradarbiauti su Pietų Kaukazo valstybėmis. Trijų Baltijos valstybių prezidentai išreiškė susirūpinimą dėl padėties Ukrainoje, susiklosčiusios po antrojo prezidento rinkimų turo. Jie pareiškė suprantą Ukrainos žmones ir juos tvirtai remia. Ukraina, siekdama kurti ir stiprinti savo valstybę pagal Europos demokratijos modelį, visada gali pasikliauti trijų Baltijos valstybių solidarumu. Prezidentai pabrėžė, kad ES ir Rusijos santykiai turėtų remtis bendromis vertybėmis ir interesais. Jie

³⁷⁶LR PST. Pranešimai spaudai, „Prezidentas apsilankė Tartu universitete ir Baltijos gynybos koledže“, Tartu, 2003-04-24, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3779>, 2003-04-24

pareiškė, jog svarbu užtikrinti tikrą ES ir Rusijos strateginę partnerystę.³⁷⁷

2005 m. gegužės 3–4 d. Vilniuje vykusioje tarptautinėje konferencijoje „*Bendra vizija bendrai kaimynystei*“, Lietuvos ir Latvijos vadovai aptarė trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimą politikos, ekonomikos, energetikos bei ekologijos srityse, V. Vykė-Freiberga papasakojo apie pasirošimą rudenį Rygoje vyksiančiam NATO vadovų susitikimui; Lietuvos ir Estijos vadovų susitikimo metu buvo kalbėta apie trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimo perspektyvas, aptarti Europos Sąjungos plėtros, ES Rytų kaimynystės politikos, energetikos klausimai.

2005 m. gegužės 7 d. Rygoje įvyko trišalis Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų susitikimas. Šalių vadovai pažymėjo, kad Baltijos šalių stiprybė yra vienybėje. Iš Baltijos šalių tikimasi paramos skleidžiant demokratijos idealus. „Mūsų vienybė yra pagrįsta ilgamečiu bendradarbiavimu, kuris padėjo sutvirtinti Baltijos šalių išsikovotą nepriklausomybę, stojant į Europos Sąjungą ir NATO“, – sakė V. Adamkus.

Susitikime pabrėžta, kad Baltijos šalys turi daug bendrų projektų ir idėjų, kaip veikti kartu ES viduje, toliau spartinant integraciją, jungiantis su Vakarų infrastruktūra, užsitikrinant energetinį saugumą. Prezidentai pabrėžė būtinybę palaikyti konstruktyvius santykius su Rytų kaimynais. Diskutuojant apie veiklą už ES ribų, konstatuota, kad reikia padėti jaunoms demokratijoms, perduodant Baltijos šalių patirtį.

Lietuvos prezidentas V. Adamkus pakvietė Estijos ir Latvijos prezidentus dalyvauti kitais metais pavasarį Vilniuje vyksiančiame naujų demokratijų forume, kuriame dalyvaus Baltijos ir Juodosios jūros regionų šalys. Kvietimas buvo palankiai sutiktas. Lietuvos prezidentas padėkojo Latvijos vadovei už gerą susitikimo su JAV prezidentu Dž. Bušu organizavimą ir kartu pasveikino V. Vykė-Freibergą, kuri paskirta JT generalinio sekretoriaus specialiaja atstove JT reformos klausimais.³⁷⁸

2005 m. lapkričio 3 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus lankėsi su darbo vizitu Estijos sostinėje Taline, kur susitiko su Estijos Respublikos prezidentu A. Riuteliu ir Latvijos Respublikos prezidente V. Vyke-Freiberga.

Baltijos valstybių vadovai aptarė Baltijos valstybių bendradarbiavimo perspektyvas, aktualias regionui energetikos problemas. Taip pat pasikeista nuomonėmis santykių su kaimyninėmis valstybėmis klausimais bei dėl bendros pozicijos įvairiose Europos Sąjungos struktūrose aktualiais Baltijos regionui reikalais.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai sutarė, kad trišaliame bendradarbiavime būtina sutelkti bendras pastangas siekiant įgyvendinti Baltijos valstybėms svarbiausius regioninius projektus.

„Akivaizdu, kad būtina visiems aktyviai koordinuoti savo veiksmus ir deramai atstovauti regiono interesams Europos Sąjungoje. Šiam tikslui pasiekti svarbu plėtoti bendradarbiavimą

³⁷⁷LR PST. Pranešimai spaudai, „Prezidentas priėmė Latvijos ir Estijos prezidentus“, Vilnius, 2004-11-26, <http://www.president.lt/lt/news.full/5400>, 2004-11-26.

³⁷⁸LR PST. Pranešimai spaudai, „Prezidentas dalyvavo trišaliame Baltijos šalių vadovų susitikime“, Ryga, 2005-05-07, <http://www.president.lt/lt/news.full/5668>, 2005-05-08.

įvairiais lygiais“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Aptardami ekonominio bendradarbiavimo klausimus, Baltijos šalių vadovai vieningai pripažino, kad dirbdamos kartu Lietuva, Latvija ir Estija gali įgyvendinti tokius svarbius projektus kaip „*Rail Baltica*“ ir „*Via Baltica*“ bei elektros tinklų sujungimą su Europa.

Kalbėdami apie bendrą Vokietijos ir Rusijos projektą tiesti dujotakį Baltijos jūros dugnu, trijų valstybių prezidentai sutarė, kad būtina siekti, jog Lietuva, Latvija ir Estija būtų įtrauktos į šį infrastruktūros projektą. Be to Baltijos valstybių vadovai atkreipė dėmesį į galimas neigiamas ekologines pasekmes, susijusias su šio dujotakio tiesimu.

Susitikime taip pat aptarti santykiai su Pietų Kaukazo šalimis. Sutarta ir toliau remti šių valstybių integracinius siekius. Susitikimo dalyviai pasikeitė nuomonėmis ir apie NATO vykdomą Baltijos oro erdvės patruliavimo operaciją. Prezidentas V. Adamkus sakė, kad šių metų rugsėji įvykęs incidentas su Rusijos naikintuvu Lietuvos teritorijoje parodė, kad būtina spręsti oro erdvės saugumo klausimą.

Lietuvos prezidentas siūlė apsvarstyti regioninio Vadovavimo ir informavimo centro (CRC, Command and Reporting Centre) įkūrimo galimybes siekiant aktyviau plėtoti Baltijos šalių oro erdvės kontrolę.³⁷⁹

Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus 2006 m. lapkričio 6 d. priėmė su darbo vizitais į Vilnių atvykusius Estijos Respublikos prezidentą Tomą Hendriką Ilvesą (Toomas Hendrik Ilves), Latvijos Respublikos prezidentę Vairą Vyķę-Freibergą ir Lenkijos Respublikos prezidentą Lechą Kačinskį (Lech Kaczynski).

Trišaliame susitikime Baltijos valstybių vadovai aptarė regionui aktualius energetikos ir infrastruktūros projektus, bendrų pozicijų derinimo Europos Sąjungos kaimynystės, prisijungimo prie euro zonos ir Šengeno erdvės, lapkričio pabaigoje Rygoje vyksiančio NATO valstybių vadovų susitikimo klausimus.

„Veikla tarptautinėse organizacijose, nauji iššūkiai, su kuriais susiduria tarptautinė bendruomenė liudija, kad Baltijos šalims tenka imtis aktyvaus vaidmens besikeičiančioje tarptautinėje situacijoje“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Lietuvos vadovas pažymėjo, kad Baltijos valstybės privalo išnaudoti galimybes veikti kartu ir regione, ir tarptautinėje arenoje sprendžiant tokius aktualius klausimus, kaip bendrų energetikos ir infrastruktūros projektų įgyvendinimas. Prezidentas V. Adamkus teigiamai įvertino reguliarius Baltijos valstybių vadovų susitikimus, kurių metu yra aptariami trišaliai santykiai, bendradarbiavimo regione bei kiti aktualūs klausimai. Lietuvos vadovas pasveikino visų dalyvaujančių valstybių sprendimą išplėsti tradicinį kasmetinį Baltijos valstybių prezidentų susitikimą ir pakviesti Lenkijos Respublikos prezidentą dalyvauti jame.

Po trišalio Baltijos valstybių vadovų susitikimo buvo surengtas Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentų susitikimas. Jame keturių kaimyninių valstybių vadovai aptarė bendro veikimo Europos Sąjungoje perspektyvas. Ypač daug dėmesio prezidentai skyrė aiškių

³⁷⁹LR PST. Pranršimai spaudai, „Taline Prezidentas su Estijos ir Latvijos vadovais aptarė Baltijos regionui aktualius klausimus“, Talinas, 2005-11-03, <http://www.president.lt/lt/news.full/6148>, 2005-11-04.

ir vieningų pozicijų derinimui sprendžiant prisijungimo prie Šengeno erdvės, ES ir Rusijos santykių bei Europos Rytų kaimynystės politikos problemas, siekiant vieningos europinės energetikos politikos formavimo.

Baltijos valstybių ir Lenkijos prezidentai taip pat kalbėjosi apie pasirengimą Rygoje (Latvija) vykšančiam NATO viršūnių susitikimui. „Šis susitikimas yra aiškus signalas tarptautinei bendruomenei, kad Baltijos šalys, suvokdamos savo atsakomybę, yra pasirengusios kalbėti vienu balsu“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Lietuvos vadovas pabrėžė, kad strateginiai energetikos sektoriaus projektai yra įgyvendinami sėkmingai, o nauja atominė elektrinė Lietuvoje ir elektros jungtis su Lenkija iš esmės sumažintų Baltijos šalių energetinę priklausomybę nuo monopolinių energijos žaliavų tiekėjų. Baltijos valstybių ir Lenkijos Respublikos vadovai pažymėjo būtinybę plėtoti Europos Sąjungos išorės energetikos politiką ir, atsižvelgiant į visoms ES valstybėms narėms svarbų energetikos saugumą, vadovautis vieninga pozicija derantis su pagrindiniais energijos tiekėjais. „Paskutinis ES vadovų susitikimas Lahtyje parodė, kaip yra svarbu kalbėti vienu balsu, nes tuomet esi išgirstas“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Kalbėdami apie Baltijos valstybių bendradarbiavimą įgyvendinant strateginės reikšmės „*Rail Baltica*“ ir „*Via Baltica*“ projektus, Lietuvos, Latvijos ir Estijos vadovai sutarė, kad šio projekto sėkmingas įgyvendinimas yra labai svarbus visoms valstybėms. Prezidentai pabrėžė, kad Baltijos valstybių ir Lenkijos kelių ir geležinkelių sujungimas su europiniais geležinkeliais ir keliais labai pagerins visų šalių piliečių gyvenimo kokybę.

Aptardami 2006 m. lapkričio 28-29 d. Rygoje rengiamą NATO viršūnių susitikimą, Baltijos valstybių ir Lenkijos prezidentai sutarė paremti NATO atvirų durų politiką, kurią įgyvendinus 2008 m. viršūnių susitikime narystės siekiančias šalis būtų galima pakviesti prisijungti prie Aljanso.

Po susitikimų Lietuvos Respublikos prezidento rūmuose įvyko bendra Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentų spaudos konferencija, paskelbtas bendras keturių valstybių vadovų pareiškimas, kuriame teigiama: „Baltijos valstybių vadovai – Estijos prezidentas Tomas Hendrikas Ilvesas, Latvijos prezidentė Vaira Vykė-Freiberga ir Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus susitiko Vilniuje aptarti visoms trimis šalims svarbių klausimų. Lenkijos prezidentas Lechas Kačinskis prisijungė prie šio susitikimo, kad aptartų dvišalio ir regioninio bendradarbiavimo, ES ir NATO bei santykių su kaimyninėmis valstybėmis klausimus.

Prezidentai nuoširdžiai sveikina Baltijos Asamblėją 15-os metų sukakties proga ir išreiškia įsitikinimą, kad Baltijos Asamblėjos veikla dar labiau sustiprins glaudų ir draugišką Baltijos valstybių bendradarbiavimą.

Pripažindami partnerystės santykių tarp Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos svarbą, prezidentai pabrėžia, kad svarbu stiprinti ir gilinti trišalį Baltijos šalių tarpusavio bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą su Lenkija ES, NATO ir kitose tarptautinėse organizacijose.

Prezidentų nuomone, glaudesnis trijų Baltijos valstybių ir Višegrado ketverto bendradarbiavimas būtų naudingas visoms dalyvaujančioms šalims.

PREZIDENTAI SUSITARIA

- dėl infrastruktūros ryšių Baltijos regione ir Lenkijoje bei jungčių su kitomis ES valstybėmis stiprinimo:

atsižvelgdami į projekto „*Rail Baltica*“ svarbą, kviešti atitinkamas vyriausybes atlikti išsamią galimybių studijos analizę ir susitarti dėl suderintų projektą įgyvendinančių veiksmų;

pabrėžti, kad energetikos sektorius yra svarbi Baltijos valstybių ir Lenkijos bendradarbiavimo sritis. Prezidentų nuomone, svarbu įgyvendinti bendrus energetikos projektus spartinant regioninės Baltijos energetikos rinkos integraciją į bendrą ES rinką;

pripažinti naujos atominės elektrinės projekto Lietuvoje svarbą regionui, ypatingą dėmesį skiriant glaudžiam Baltijos valstybių bendradarbiavimui ir pažymint Lenkijos Respublikos bei kitų ES valstybių narių išreikštą norą bendradarbiauti šioje srityje;

akcentuoti bendrą tikslą – plėtoti ES išorės energetikos politiką, užimti vieningą poziciją derybose su pagrindiniais energijos tiekėjais ir baigti kurti ES vidaus energetikos rinką, atsižvelgiant į visoms ES valstybėms narėms gyvybiškai svarbų energetikos saugumą;

raginti Rusijos Federaciją kuo greičiau ratifikuoti Energetikos chartijos sutartį ir pasirašyti tranzito protokolą;

- dėl Šengeno erdvės plėtros:

Teikti didelę reikšmę sparčiai Šengeno erdvės plėtrai. Laisvas asmenų judėjimas yra viena pagrindinių ES valstybių piliečių teisių;

- dėl NATO viršūnių susitikimo Rygoje:

sveikinti NATO viršūnių susitikimą Rygoje, kuris parodys, kad Aljansas yra pasiryžęs remtis savo politine stiprybe, vykstančiais pokyčiais ir operacijomis, kad taptų vis svarbesnis ir veiksmingesnis sprendžiant saugumo iššūkius, su kuriais šiandien susiduria euroatlantinė bendruomenė;

pabrėžti savo paramą NATO atvirų durų politikai, dėl kurios 2008 m. viršūnių susitikime narystės siekiančios šalys, pasiruošusios įvykdyti išipareigojimus, turėtų būti pakviestos prisijungti prie Aljanso;

sveikinti intensyvesnį dialogą su Gruzija, raginantį Gruziją tęsti būtinas reformas ir skatinantį euroatlantinę integraciją;

išreikšti įsitikinimą, kad būtų ryžtingai remiamos Ukrainos gynybos ir saugumo sektorių vidaus reformos bei modernizacija, skatinančios Ukrainos integraciją į euroatlantines struktūras;

- Dėl Europos kaimynystės politikos:

atkreipti dėmesį į ES kaimynystės politikos siūlomas galimybes kaimyninėms šalims, įskaitant šių šalių integraciją į ES vidaus rinką;

sveikinti ES išipareigojimą mažinti įtampą tarp Gruzijos ir Rusijos. Prezidentai ragina Rusijos Federaciją panaikinti visas Gruzijai taikomas ekonomines sankcijas ir netaikyti jokių priemonių gruzinams, gyvenantiems Rusijos Federacijoje. Prezidentai išreiškia įsitikinimą, kad tarptautinės teisės principais ir normomis grįstas dialogas, įskaitant valstybės suvereniteto ir teritorinio vientisumo pripažinimą, yra esminis ir tinkamiausias būdas konfliktą išspręsti taikiai;

pabrėžti būtinumą atnaujinti ir sustiprinti Europos kaimynystės politikos Rytų dimensiją.

Prezidentai ragina padidinti ES teikiamą paramą Rytų Europos šalims, kuriose vykdoma Europos kaimynystės politika, remti jų pastangas einant politinių ir ekonominių reformų keliu;

pabrėždami demokratijos ir pilietinės visuomenės plėtros Baltarusijoje svarbą, kartu ragina Baltarusiją reaguoti į ES kaimynystės politikos siūlomas galimybes;

pabrėžti, kad Rusijos Federacija turi įgyvendinti Stambulo įsipareigojimus, ir sveikinti tvirtą ES įsipareigojimą dalyvauti sprendžiant „iššaldytus“ konfliktus remiantis suverenumo ir teritorinio vientisumo principais.³⁸⁰

Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentai taip pat apsilankė Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje rengiamoje parodoje, skirtoje Lietuvos diplomatinėms santykių su Estija, Latvija ir Lenkija atkūrimo 15-osioms metinėms paminėti.³⁸¹

2007 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus dalyvavo tradiciniame trijų Baltijos valstybių vadovų susitikime Rygoje, kurį surengė kadenciją baigianti Latvijos prezidentė Vaira Vykė-Freiberga.

Susitikimo metu prezidentai aptarė trišalį Baltijos šalių bendradarbiavimą, bendrą transporto ir energetikos infrastruktūros projektų vystymą, santykius su Rusija ir artimiausiais kaimynais.

Dėkodamas Latvijos prezidentei už jos indėlį stiprinant Baltijos šalių trišalį bendradarbiavimą, prezidentas V. Adamkus pažymėjo, kad mūsų šalių bendradarbiavimas turėjo ir turi ypatingą reikšmę šiandieninėje Europos politikoje.

„Mes turime branginti mūsų trišalio bendradarbiavimo patirtį, semtis iš jos įkvėpimo naujoms šio bendradarbiavimo kryptims. Šiandien mūsų santykiai yra labai svarbūs visam Baltijos regionui, todėl mūsų valstybės turi tęsti šį bendradarbiavimą ir ES bei NATO institucijose, koordinuoti savo kalbėjimą ir santykiuose su kaimyne Rusija“, – sakė Lietuvos vadovas. Prezidentas V. Adamkus dalyvavo elektroninių lietuvių – latvių ir latvių – estų žodynų pristatyme. Šis projektas buvo įgyvendintas prezidentės V. Vykės-Freibergos iniciatyva, remiant Valstybinei kalbos komisijai ir Valstybinei kalbos agentūrai. Internetu laisvai prieinami estų – latvių ir lietuvių – latvių žodynai suteikia galimybę tiesiogiai bendrauti visų trijų tautų žmonėms. Baltijos šalių gyventojai nuo šiol galės bendrauti be tarpinės rusų ar anglų kalbos.

„Negali būti gražesnės dovanos ir Jūsų veiklos palikimo, kuris lieka mums“, – sakė Lietuvos vadovas, dėkodamas Latvijos prezidentei už šią iniciatyvą.

„Tikiu, kad šis žodynas taps mūsų bendravimo žemėlapiu, kurio dėka lietuviai, latviai ir estai visuomet ras artimiausią ir paprasčiausią tarpusavio supratimo kelią“, – tokį įrašą paliko prezidentas V. Adamkus internetinio žodyno svečių knygoje.

Pokalbio metu Lietuvos vadovas taip pat informavo apie neseniai Briuselyje įvykusį Europos vadovų susitikimą, kurio metu buvo rastas kompromisas dėl tolesnės ES institucinės ir politinės

³⁸⁰ LR PST. Pranešimai spaudai, „Bendras Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos prezidentų pareiškimas“, Vilnius, 2006-11-06, <http://www.president.lt/lt/news.full/7224?prn=1>, 2006-11-07.

³⁸¹ LR PST. Pranešimai spaudai, „Vilniuje susitiko Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentai“, Ryga, 2006-11-06, <http://www.president.lt/lt/news.full/7228>, 2006-11-07.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

reformos. V. Adamkus pažymėjo, jog Lietuva siekė, kad šiame susitikime būtų atsižvelgta į visų šalių poreikius ir kaimynė Lenkija nebūtų izoliuota. V. Adamkus pakvietė Latvijos ir Estijos vadovus prisidėti prie pastangų ieškant visas šalis tenkinančio kompromiso.

Lietuvos vadovas pabrėžė, kad Baltijos šalių ekonomikos vystymosi tempai ateityje priklausys nuo užtikrinto energijos tiekimo bei kelių ir geležinkelių infrastruktūros sukūrimo.

„Todėl Lietuva labai ryžtingai nusiteikusi pastatyti naują atominę elektrinę ir džiaugiasi, kad šiame projekte sutiko dalyvauti kitos Baltijos šalys ir Lenkija“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Vėliau prezidentas V. Adamkus ir Latvijos vadovė apsilankė parodoje „Jaunoji Lietuvos juvelyrika“, skirtoje Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienai paminėti.

Latvijos Respublikos rezidencijoje Jūrmaloje surengtuose darbo pietuose dalyvavo Latvijos Respublikos prezidentė V. Vykė-Freiberga, Lietuvos prezidentas V. Adamkus, Estijos prezidentas T. H. Ilvesas ir išrinktasis Latvijos Respublikos prezidentas V. Zatleras (Valdis Zatlers). Po pietų kadenciją baigianti Latvijos vadovė atsisveikino su Lietuvos bei Estijos prezidentais.

Prezidentas V. Adamkus padėkojo V. Vykei-Freibergai už nuoširdų bendradarbiavimą stiprinant Baltijos šalių vienybę ir jų įvaizdį tarptautinėje bendruomenėje.³⁸²

2007 m. rugsėjo 12 d. Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus Lietuvos pasienyje (Pasvalio rajonas) susitiko su Latvijos prezidentu Valdžiu Zatleru ir aukštam svečiui surengė vakarienę. Prezidentai aptarė Baltijos šalių bendradarbiavimo aktualijas. Susitikimo metu pabrėžta, kad Baltijos valstybės, kalbėdamos vienu balsu joms svarbiais klausimais, bus labiau girdimos ir matomos Europos Sąjungoje bei regione.

Lietuvos ir Latvijos vadovų įsitikinimu, Baltijos valstybės turi siekti, kad jų infrastruktūra – modernūs ir saugūs keliai, elektros linijos – sujungtų Baltijos šalis ir integruotų į ES. Prezidentai pasikeitė nuomonėmis apie karių dalyvavimą tarptautinėse taikos misijose, apie situaciją Afganistane ir Irake. Pabrėžta, kad negalima susilpninti dėmesio ES Rytų politikos formavimui ir pagalbos Europos Rytų kaimynams. Pokalbio metu diskutuota, kaip dar labiau suaktyvinti Lietuvos ir Latvijos kultūrinius ryšius ir bendravimą tarp žmonių, puoselėti baltų kalbas ir plėtoti Lietuvos – Latvijos forumo veiklą. Prezidentai pabrėžė Baltų vienybės dienos, kuri minima rugsėjo 22 d., svarbą.³⁸³

2007 m. spalio 30 d. Rygoje susitiko Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai Valdas Adamkus, Valdis Zatleras ir Tomas Hendrikas Ilvesas.

Tradiciniame trišaliame Baltijos šalių vadovų susitikime prezidentai aptarė bendradarbiavimą energetikos srityje ir pasikeitė nuomonėmis apie Baltijos valstybių prisijungimo prie Šengeno erdvės svarbą šių valstybių žmonėms bei verslui. Taip pat buvo kalbėta apie šio svarbaus įvykio paminėjimą visose Baltijos šalyse.

„Lietuvos, Latvijos ir Estijos prisijungimas prie Šengeno erdvės yra istorinis įvykis, kuomet

³⁸² LR PST. Pranešimai spaudai, „Baltijos šalių bendradarbiavimas buvo ir bus ypač svarbus“, – sako Prezidentas (papildytas pranešimas), 2007-07-03, <http://www.president.lt/lt/news.full/8045>, 2007-07-04.

³⁸³ LR PST. Pranešimai spaudai, „Lietuvos pasienyje Lietuvos ir Latvijos prezidentai aptarė dvišalį bendradarbiavimą ir regiono aktualijas“, 2007-09-12, <http://www.president.lt/lt/news.full/8241>, 2007-09-13.

atveriami keliai ES šalių žmonėms be kliūčių keliauti į Baltijos kraštus. Tikiuosi, kad tai dar labiau suartins mūsų žmones ir kultūras, – sakė prezidentas V. Adamkus. – Ši svarbų įvykį turime tinkamai pristatyti mūsų valstybėse.“

Kalbėdami apie regiono energetikos aktualijas, Baltijos šalių vadovai pažymėjo, kad būtina sparčiau įgyvendinti naujos atominės elektrinės projektą, kuris labai svarbus šių šalių ekonomikai.

Prezidentai pabrėžė, kad Lenkijos dalyvavimas šiame projekte yra labai svarbus siekiant, kad naujos Ignalinos atominės elektrinės projektas būtų sėkmingas. Pasak Baltijos šalių vadovų, reikia skatinti artimesnį bendradarbiavimą tarp keturių valstybių vyriausybių ir energetikos įmonių.

„Lietuva pagal išgales padarys viską, kad naujos AE projektas būtų įgyvendinamas kaip galima greičiau“, – pažymėjo prezidentas V. Adamkus.

Prezidentai pasikeitė nuomonėmis apie Lenkijoje įvykusius parlamento rinkimus ir išreiškė viltį, kad artimiausiu metu bus pasiekti konkretūs sprendimai, leisiantys kartu su Lenkija įgyvendinti Lietuvai, Latvijai ir Estijai svarbius transporto ir energetikos projektus.

Šalių vadovai aptarė artėjantį Baltijos valstybių nepriklausomybės 90-metį ir pabrėžė, kad ši jubiliejų bei jo svarbą būtina kaip galima plačiau pristatyti ir tarptautinei bendruomenei.

Prezidentai Valdas Adamkus, Valdis Zatleras ir Tomas Hendrikas Ilvesas aptarė NATO oro policijos misiją Baltijos regione. Buvo pabrėžta šios misijos svarba ir sutarta siekti, kad naikintuvų patruliavimas būtų pratęstas iki 2018 m.³⁸⁴

Vizito metu Latvijoje Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus apsilankė naujojoje Rygos lietuvių vidurinėje mokykloje. Sveikindamas mokyklos bendruomenę, Lietuvos vadovas pabrėžė, kad šioje lietuviybės saloje Latvijoje besimokantys moksleiviai ne tik įgyja žinių, bet ir ugdo tautinį savitumą bei tapatybę. „Džiaugiuosi, kad galite augti lietuviškoje aplinkoje ir mokytis naujame ir gražiam lietuviškos mokyklos pastate“, – sakė prezidentas V. Adamkus. Lietuvos vadovas palinkėjo moksleiviams mokykloje įgyti pačių geriausių įgūdžių ir čia gautomis žiniomis grįsti savo ateitį. Prezidentas V. Adamkus mokyklos bendruomenei įteikė dovanų televizorių. Šalies vadovas mokykloje susitiko su lietuvių bendruomenės vadovybe ir Latvijoje dirbančiais verslininkais iš Lietuvos. Prezidentas V. Adamkus taip pat dalyvavo Užsienio meno muziejuje surengtame Šarūno Saukos tapybos darbų parodos atidaryme.³⁸⁵

2008 m. rugpjūčio 8 d. Rusijai pradėjus karo veiksmus prieš Gruziją, Estijos (Tomas Hendrikas Ilvesas), Latvijos (Valdis Zatleras), Lietuvos (Valdas Adamkus) ir Lenkijos (Lechas Kačinskis) prezidentai priėmė bendrą deklaraciją dėl padėties Gruzijoje, kurioje pažymėjo: „Mes, buvusių okupuotų Rytų Europos valstybių ir dabartinių Europos Sąjungos ir NATO valstybių narių – Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos – vadovai labai susirūpinę Rusijos Federacijos veiksmais prieš Gruziją.“

³⁸⁴ LR PST. Pranešimai spaudai, „Rygoje susitikę Baltijos valstybių vadovai aptarė aktualius regiono klausimus“, Ryga, 2007-10-30, <http://www.president.lt/lt/news.full/8427>, 2007-10-30.

³⁸⁵ LR PST. Pranešimai spaudai, „Prezidentas V. Adamkus Rygos lietuvių mokyklos auklėtiniams linkėjo puoselėti tautinį savitumą ir tapatybę“, Ryga, 2007-10-30, <http://www.president.lt/lt/news.full/8429>, 2007-10-30.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Mes griežtai smerkiame Rusijos karinių pajėgų veiksmus prieš Gruzijos valstybės suverenumą ir nepriklausomybę.

Atsižvelgdami į vienašališkus Rusijos karinių pajėgų karinius veiksmus, imsime visų mūsų, kaip prezidentų, turimų priemonių, kad agresija prieš šią mažą Europos šalį neliktų be dėmesio ar į ją būtų reaguojama tik beprasmybišiais pareiškimais, sulyginančias aukas su agresoriais. Tam mes ketiname raginti savo vyriausybes diskusijose Europos Sąjungos ir Šiaurės Atlanto taryboje laikytis šios pozicijos ir kelti šiuos klausimus:

- ar gali dabartinės Rusijos valdžios institucijos būti vadinamos tinkamomis strateginėmis ES partnerėmis;
- ar gali Europos demokratinių šalių šeima vesti abipusiškai naudingą dialogą su šalimi, kuri naudoja sunkiąją artileriją prieš nepriklausomą šalį;
- beprasmiška tęsti vizų tvarkos supaprastinimo programą su šalimi, kuri nevykdo net minimalių ES nustatytų reikalavimų ir kuri, naudodamasi supaprastinta vizų tvarka, išduoda Rusijos Federacijos pasus užsieniečiams, o vėliau piktnaudžiauja šia Europos Sąjungos jai suteikta privilegija, pateisindama intervenciją tuo, kad „mes giname Rusijos piliečius“ Pietų Osetijoje;
- nuo Rusijos Federacijos veiksmų Gruzijoje turėtų priklausyti derybos su Rusijos Federacija, įskaitant derybas dėl naujo partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo.

Pabrėžiame, kad Rusijos „taikos palaikymo operacijos“ jos artimoje kaimynystėje akivaizdžiai žlugo. Rusijos Federacija, palaikydama taiką ir stabilumą konflikto zonoje ir gindama Rusijos piliečius už savo pačios sienų, peržengė „raudonąją liniją“.

ES ir NATO turi imtis iniciatyvos ir stoti į kovą prieš imperialistinės ir revizionistinės politikos plitimą Europos Rytuose. Turėtų būti formuojamos naujos tarptautinės taikos palaikymo pajėgos, nes dabartinė sistema pasirodė esanti neveiksminga.

Apgailiestaujame, kad tai, jog Gruzijai nebuvo suteiktas NATO Narystės veiksmų planas (NVP), buvo suprasta kaip „žalia šviesa“ agresijai regione.

Manome, kad ES ir NATO, būdamos svarbiausios Europos ir transatlantinio stabilumo ir saugumo organizacijos, turėtų atlikti pagrindinį ir lemiamą vaidmenį užtikrinant laisvę, saugumą ir gerovę ne tik ES, bet ir Europos kaimyninėje erdvėje.

Artimoje kaimynystėje kilusio konflikto išsprendimas ir įrodymas visoms ES ir NATO narėms, narystės siekiančioms šalims ir demokratiniams partneriams, kad verta būti ES ir NATO nariais ir partneriais – tai pasitikėjimo šiomis organizacijomis išbandymas.

Prie šios Deklaracijos kviečiami prisijungti ir kitų demokratinių šalių vadovai³⁸⁶.

2008 m. lapkričio 25 d. Taline įvyko tradicinis Lietuvos, Latvijos ir Estijos Respublikos prezidentų Valdo Adamkaus, Valdžio Zatlero ir Tomo Hendriko Ilveso susitikimas, kuriame prezidentai aptarė valstybių bendradarbiavimą energetikos srityje, ES ir Rusijos santykius, įvykius Gruzijoje, Europos Rytų kaimynystės politikos įgyvendinimą, finansų krizės poveikį Baltijos šalims.

³⁸⁶LR PST. Pranešimai spaudai, „Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos prezidentų deklaracija dėl padėties Gruzijoje“, Vilnius, 2008-08-09 <http://www.president.lt/lt/news.full/9476>, 2008-08-10.

„Finansų ir ekonominės krizės grėsmė mus ragina dar labiau stiprinti Baltijos valstybių bendradarbiavimą ir neatidėliojant spręsti išskylančias naujas problemas. Todėl privalome kuo greičiau įgyvendinti regionui svarbius energetikos projektus“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Lietuvos vadovas pabrėžė, kad po neseniai įvykusio Baltijos šalių premjerų susitikimo ir jame pasiektų susitarimų atsirado reali galimybė jau gruodį priimti galutinį sprendimą dėl elektros tilto jungties su Švedija.

„Manau, šiemet mes pagaliau sužinosime, į kurią valstybę bus nutiestas kabelis iš Švedijos. Tikiuosi, kad mums padės Europos komisija ir tinkamai bus įvertintos atliktos studijos bei kiti darbai projektuojant šią jungtį“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Lietuvos prezidentas taip pat pažymėjo, kad pagal nustatytus terminus Ignalinos atominėje elektrinėje vyksta pasirengimo darbai, būtini naujos atominės elektrinės statybai.

„Neabejoju, kad, bendradarbiaudama su regiono partneriais, ši svarbų projektą tęs ir naujoji Lietuvos Vyriausybė“, – pabrėžė valstybės vadovas.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentai pasikeitė nuomonėmis apie ES ir Rusijos santykius bei įvykius Gruzijoje. Buvo pažymėta, kad Gruzija turi tęsti pradėtas vidaus reformas, o ES šalys savo ruožtu siekti, kad būtų įgyvendinti Rusijos ir Prancūzijos prezidentų susitarimo punktai, kad būtų sudarytos sąlygos stebėtojams atlikti savo misiją.

„Šią krizę turime padėti išspręsti principingai, laikydamiesi priimtų susitarimų ir tarptautinės teisės normų“, – sakė prezidentas V. Adamkus.

Susitikimo metu prezidentai sutarė, kad Baltijos šalims ir toliau labai svarbu plėtoti transatlantinį dialogą su naująja JAV administracija.

Vėliau prezidentas V. Adamkus dalyvavo Lietuvos ambasadoje Estijoje surengtoje Lietuvos vardo tūkstantmečiui skirtos parodos „Lietuva: Kultūra ir istorija“ atidarymo ceremonijoje.

„Ši paroda geriausiai atspindi mūsų tautos laisvės kūrybingumo ir gyvybingumo dvasią. Mūsų šalis sugebėjo išgyventi ilgus okupacijos metus ir atkurti savo laisvą ir nepriklausomą valstybę“, – sakė Lietuvos vadovas.³⁸⁷

Sulaukusi didžiulio Lietuvos žmonių palaikymo, 2009 m. gegužės 17-ąją, per pirmąjį rinkimų turą, eurokomisarė Dalia Grybauskaitė buvo išrinkta Lietuvos Respublikos prezidente ir liepos 12 dieną inauguruota Respublikos prezidente.

2009 m. spalio 10 d. Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė su darbo vizitu išvyko į Estiją. Susitikusi su Estijos prezidentu Tomu Hendriku Ilvesu (*Toomas Hendrik Ilves*) pabrėžė: „Esame Europos Sąjungoje jau penkerius metus, tačiau energetine prasme tebesame izoliuoti. Privalome kuo skubiau sujungti Baltijos šalių elektros tinklus su Vakarų Europos tinklais ir greičiau sukurti atvirą Baltijos šalių elektros energijos rinką“.

Lietuvos ir Estijos vadovai aptarė Lietuvos ir Estijos dvišalį bendradarbiavimą bei svarbiausias ES ir NATO politikos aktualijas. Valstybių vadovai sutarė laikytis bendros pozicijos ES vadovų taryboje, skatinant kuo didesnę konkurencingumą ES energetikos sektoriuje.

³⁸⁷ LR PST. Pranešimai spaudai, „Estijoje susitiko trijų Baltijos šalių vadovai“, Talinas, 2008-11-25, <http://www.president.lt/lt/news.full/9893>, 2008 -11-30.

2. LIETUVOS, LATVIJOS IR ESTIJOS PREZIDENTŲ INSTITUCIJOS VEIKLA

Abiejų šalių vadovai teigiamai įvertino trijų Baltijos ir penkių Šiaurės šalių bendradarbiavimo eigą bei perspektyvas, pabrėždami, kad Baltijos šalių dalyvavimas plėtojant Baltijos jūros strategiją sustiprins šio regiono vaidmenį Europos Sąjungoje.

Kalbėdami apie NATO šalių kuriamą naująją Aljanso strategiją, Lietuvos ir Estijos prezidentai patvirtino, jog abi šalys sieks, kad būtų sukurti Baltijos šalių gynimo planai bei pateiktas aiškesnis Vašingtono sutarties 5-ojo straipsnio išaiškinimas, apimantis ne tik teritorinės gynybos sąvoką, bet ir vienodus NATO narių tarpusavio įsipareigojimus ginti vienai kitą naujai atsirandančių grėsmių akivaizdoje.

Susitikusi su Estijos parlamento pirmininke Ene Ergma, prezidentė D. Grybauskaitė akcentavo Baltijos parlamentinės asamblėjos darbo svarbą ir asamblėjos bendradarbiavimo su Šiaurės šalių taryba reikšmę.

Prezidentė D. Grybauskaitė taip pat susitiko su Estijos ministru pirmininku Andrusu Ansipu (*Andrus Ansip*).³⁸⁸

2009 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė Rygoje dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „*Transatlantinė darbotvarkė 2010 – Baltijos vizija*“, kurioje taip pat dalyvavo Latvijos prezidentas Valdis Zatleris ir Estijos prezidentas Tomas Hendrikas Ilvesas. Tai buvo pirmasis prezidentės D. Grybauskaitės susitikimas su Latvijos ir Estijos prezidentais.

Konferencijos metu buvo aptarti tarptautinio saugumo ir kolektyvinės gynybos klausimai, NATO naujoji strateginė koncepcija, Baltijos valstybių indėlis NATO ir ateities perspektyvos.

„Visos trys Baltijos šalys turi veikti kartu ir vieningai paprašyti Aljanso partnerių, kad NATO planai Baltijos šalims apginti būtų kuo greičiau parengti atsižvelgiant į naujas grėsmes“, – teigė Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė.

Kalbėdama Rygos konferencijoje „*Transatlantinė darbotvarkė 2010 – Baltijos vizija*“, skirtoje saugumo klausimams, prezidentė D. Grybauskaitė pabrėžė, jog nuolat kintančiame pasaulyje keičiasi ir grėsmės, su kuriomis tenka susidurti. Tai ir terorizmas, ir kibernetinės bei informacinės atakos, energetinis saugumas.

„Lietuva, Latvija ir Estija yra visateisės Aljanso narės, ir pačios yra aktyvios saugumo teikėjos, dalyvaudamos operacijose Afganistane ir kitur. Todėl nusipelnome saugumo garantijų bei konkrečių apginamumo planų ir savo atžvilgiu“, – sakė Lietuvos vadovė.

Pasak prezidentės D. Grybauskaitės, visų trijų Baltijos šalių prezidentai sutaria, jog būtina imtis bendrų pastangų regiono saugumui užtikrinti.

Kalbėdama apie euroatlantinių santykių raidą, valstybės vadovė akcentavo, jog ne tik Baltijos regiono, bet ir visos Europos saugumas labai priklausys nuo ES ir JAV santykių. Todėl Lietuva pasirengusi aktyviai dalyvauti juos formuojant.

Anksčiau dieną įvykusiame trišaliame Lietuvos, Latvijos ir Estijos vadovų susitikime taip pat buvo aptarti Baltijos šalių energetikos rinkos kūrimo klausimai ir pasirengimas kitą savaitę

³⁸⁸ LR PST. Pranešimai spaudai, „Energetinis saugumas – bendras Lietuvos ir Estijos vadovų siekis“, 2009-10-08, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/energetinis_saugumas_bendras_lietuvos_ir_estijos_vadovu_siekis.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2011-09-29.

įvyksiančiam Europos vadovų tarybos posėdžiui Briuselyje.³⁸⁹

2009 m. gruodžio 16 d. Vilniuje susitikę trijų Baltijos valstybių vadovai: Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė, Latvijos prezidentas Valdis Zatleris ir Estijos prezidentas Tomas Hendrikas Ilvesas sutarė, kad siekdamas energetinės nepriklausomybės Lietuva, Latvija ir Estija laikysis išvien ir sieks, kad regiono energetiniai projektai būtų finansuojami ES lėšomis.

„Europos Sąjungoje mūsų, nedidelių šalių ekonominiai ir politiniai interesai labai panašūs. Visos trys Baltijos šalys suinteresuotos energetinės rinkos nepriklausomumu, bendros elektros rinkos sukūrimu ir energetinių projektų finansavimu iš ES fondų. Todėl nusprendėme pavesti vyriausybėms sudaryti projektų sąrašą, kuriuo remdamiesi galėtume kartu siekti jų finansavimo iš naujosios, 2014 metais prasidedančios, ES finansinės perspektyvos“, – po Vilniuje įvykusio tradicinio trijų Baltijos šalių prezidentų susitikimo sakė prezidentė D. Grybauskaitė.

Baltijos valstybių prezidentai taip pat aptarė naujos atominės elektrinės statybą Lietuvoje, svarstė naujo ES diplomatinio korpuso formavimą, kuris prasidėjo įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, ir kaip jame bus atstovaujamos Baltijos valstybės.

Po pietų Lietuvos ir Latvijos prezidentai kartu su ES Komisijos nariu Vladimiru Špidla (*Vladimir Špidla*) atidarė Europos lyčių lygybės institutą, kuris yra pirmoji ir vienintelė ES agentūra, įsteigta Baltijos šalyse.³⁹⁰

2010 m. rugsėjo 10 d. Rygoje Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė susitiko su Latvijos prezidentu Valdžiu Zatleru ir Estijos prezidentu Tomu Hendriku Ilvesu. Tradiciniame Baltijos valstybių vadovų susitikime taip pat dalyvavo Lenkijos prezidentas Bronisławas Komorowski.

Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentai aptarė galimybes stiprinti regioninį bendradarbiavimą, strateginių energetikos ir transporto projektų įgyvendinimo perspektyvas, saugumo politiką, kitus aktualius ES ir NATO klausimus.

Pasak Lietuvos vadovės, „Baltijos ir Šiaurės šalių išminčių ataskaitoje“ (*NB8 Wise men report*) pateiktos rekomendacijos numato efektyvius būdus, kaip pagilinti Šiaurės Europos – Baltijos šalių partnerystę ir yra puiki galimybė inicijuoti bendrus projektus bendradarbiaujant užsienio politikos, saugumo ir gynybos, ekonomikos, mokslo ir švietimo srityse.

Prezidentė D. Grybauskaitė taip pat pabrėžė, jog aktyvus Lenkijos vaidmuo yra itin svarbus ne tik sprendžiant Lietuvos ir Baltijos šalių energetikos klausimus, bet ir stiprinant regioninį bendradarbiavimą bei skatinant sėkmingą viso Baltijos regiono plėtrą.

„Elektros jungtis su Lenkija padės Lietuvai išsivaduoti iš energetinės izoliacijos ir prisidės

³⁸⁹LR PST. Pranešimai spaudai, „2009 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos Prezidentė D. Grybauskaitė Latvijos sostinėje Rygoje dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Transatlantinė darbotvarkė 2010 – Baltijos vizija“, http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai/uzsienyje/2009_m._spalio_24_d._lietuvos_respublikos_prezidente_d._grybauskaite_latvijos_sostineje_rygoje_dalyvavo_tarptautineje_konferencijoje_transatlantine_darbotvarke_2010_-_baltijos_vizija.html?backlink=%252F%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-05-14.

³⁹⁰LR PST. Pranešimai spaudai, „Energetinė nepriklausomybė – bendras Baltijos šalių siekis“, Vilnius, 2009-12-16, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/energetine_nepriklausomybe_-_bendras_baltijos_saliu_siekis.html?backlink=%252F%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-05-14.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

prie efektyvios energetikos rinkos regione sukūrimo. Glaudūs santykiai tarp Baltijos šalių ir Lenkijos, bendri projektai siekiant užtikrinti energetinę nepriklausomybę atneš naudos visai Europos Sąjungai. Lenkijos aktyvesnis dalyvavimas Baltijos ir Šiaurės Europos valstybių bendradarbiavime yra sveikintinas”, – kalbėjo Lietuvos vadovė.

Naujasis Lenkijos prezidentas akcentavo, jog aktyvūs ir geri Lenkijos santykiai su Baltijos valstybėmis yra svarbus užsienio politikos prioritetas. Prezidentas Bronislawas Komorowskis taip pat išreiškė Lenkijos paramą Baltijos valstybėms sprendžiant energetines problemas.³⁹¹

Tą pačią dieną Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė kasmetinėje Rygos saugumo konferencijoje pasisakė tema „*Baltijos jūros regionas po krizės: kas toliau?*“

Kalbėdama apie Baltijos jūros ekonomikos raidą ir saugumą, šalies vadovė pabrėžė, jog mes visada sugebėjome ir sugebame teigiamai išnaudoti sunkumus siekdami efektyvesnio finansinių prioritetų nustatymo ir lėšų panaudojimo.

Pasak šalies vadovės, nepaisydama ekonominės krizės padarinių, Lietuva tęsia savo dalyvavimą tarptautinėje misijoje Afganistane.

„Visi kartu turime dėti pastangas, kad būtų sukurta bendra Europos Sąjungos energetikos politika. Bendros elektros rinkos Baltijos valstybėse sukūrimas yra pirmasis žingsnis link jos. Vienas svarbiausių mūsų uždavinių, kad to pasiektume, turi būti nutiestos energetinės jungtys su Lenkija. Visi alternatyvios energijos šaltiniai: vėjas, saulės ir atominė energija turi būti taip pat panaudojami“, – sakė prezidentė D. Grybauskaitė.

Pasak prezidentės, jungtys su Lenkija padarys Baltijos valstybes visiškai nepriklausomas nuo Rusijos energijos tiekimo. Lietuvos vadovė pabrėžė, jog elektros jungties projektas su Švedija vyksta gerai, o jungtys su Lenkija sėkmingai užbaigtų šį procesą.

„Tik Baltijos šalių integracijos nepakanka. Mūsų ekonomikos yra pernelyg atviros ir laisvos, todėl gilesnė regiono integracija yra būtina. Tai reiškia, kad Lenkija, Vokietija, Baltijos ir Šiaurės šalys turi aktyviau koordinuoti savo veiksmus ir gilinti bendradarbiavimą“, – teigė šalies vadovė.³⁹²

Taigi trijų Baltijos valstybių prezidentų institucija yra konsultacinė ir koordinacinė institucija, kurios veikla vyksta per Estijos, Latvijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimus, vaidina nepaprastai svarbų vaidmenį plėtojant glaudesnę bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių, koordinuojat savo strategijas saugumo ir užsienio politikos klausimais, taip pat sprendžiant kitas problemas, kurios turi įtakos trišaliams santykiams.

³⁹¹ LR PST. Pranešimai spaudai, „Glaudus Baltijos valstybių ir Lenkijos bendradarbiavimas yra svarbus sėkmingai Baltijos regiono plėtrai“, Ryga, 2010-09-10, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/glaudus_baltijos_valstybiu_ir_lenkijos_bendradarbiavimas_yra_svarbus_sekmingai_baltijos_regiono_pletrai.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Ffp0.html, 2010-11-08.

³⁹² LR PST. Pranešimai spaudai, „Jungtys su Lenkija ir bendra elektros rinka Baltijos valstybėse būtinos siekiant energetinio saugumo“, Ryga, 2010-09-10, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/jungtys_su_lenkija_ir_bendra_elektros_rinka_baltijos_valstybese_butinos_siekiant_energetinio_saugumo.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Ffp0.html, 2010-11-08.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

3.1. Baltijos Asamblėjos sukūrimas ir pradinė veikla

Baltijos Asamblėja kūrėsi labai ekstremaliomis sąlygomis 1990 m. pabaigoje, stiprėjant ir pereinant į ultimatyvią išraišką TSRS spaudimui, grasinimams, reikalavimams. Trijų Baltijos valstybių politinę diplomatinę kovą 1990–1992 m. koordinavusi Baltijos Valstybių Taryba buvo Baltijos Asamblėjos pradininkė, kuri nuo 1990 m. gegužės 12 d. jungė trijų išsilaisvinančių valstybių parlamentines ir vykdomąsias vadovybes.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo pirmininko pavaduotojas B. Kuzmickas 1990 m. lapkričio 19 d. nusiuntė laišką Baltijos Tarybai³⁹³, kuriame pažymėjo: „Baltijos šalių nepriklausomybės atkūrimas atvėrė joms galimybę įveikti sovietinės valdžios sukurtą izoliaciją ir vėl įsijungti į bendrus Europos ryšius. Tam padeda ta aplinkybė, kad abiejose Baltijos jūros pusėse vis labiau įsisąmoninamas Baltijos regiono tautų interesų bendrumas, kyła suartėjimo ir bendradarbiavimo iniciatyvos. Tai liudija besiplečiantys ryšiai tarp Baltijos ir Skandinavijos šalių, Šiaurės Tarybos interesas užmegzti ir aktyvinti tiesioginius ryšius su Lietuva, Latvija, Estija ir Baltijos Taryba.

Atėjo laikas, kad ryšiai tarp Baltijos ir Skandinavijos šalių peraugtų į daug aukštesnį ir produktyvesnį lygį. Tam padėtų tiesioginiai ryšiai tarp Šiaurės Tarybos ir Baltijos Tarybos, jų bendra parlamentinė veikla gamtos apsaugos, ekonomikos, kultūros srityje. Tačiau tam būtina, kad Baltijos Tarybos pagrindinės struktūros atitiktų Šiaurės Tarybos struktūras. Todėl tikslinga Baltijos Tarybą išplėsti – artimiausiu laiku papildyti ja parlamentine veikla. Kitaip kalbant, dabartinėje Baltijos Tarybos struktūroje turi būti sudaryta tokia struktūra, kaip parlamentinė Baltijos Taryba, kurią sudarytų vienodas Lietuvos, Latvijos, Estijos parlamentų deputatų skaičiaus, ir jie rinktų savo vadovaujančius organus.“³⁹⁴

1990 m. gruodžio 1 d. Vilniuje įvyko pirmasis bendras Baltijos valstybių parlamentarų posėdis. Tai buvo glaudesnio Baltijos valstybių parlamentinio bendradarbiavimo pradžia. Tada buvo priimta ir paskelbta labai svarbių politinių nutarimų – kad niekad Baltijos valstybės nepasirašys jokios Tarybų Sąjungos sutarties; prašymas pasaulio parlamentams įtakoti TSRS kariuomenės išvedimą ir dalyvauti trečiaisiais asmenimis Lietuvos, Latvijos ir Estijos derybose su TSRS, ir kt. Priimta ir trumpa rezoliucija: sudaryti tarpparlamentinę darbo komisiją Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų aukščiausiųjų tarybų bendradarbiavimo principams parengti.

1991 m. kovo 7 d. Estijoje, Lohusalu mieste, vyriausybę ir liaudies frontą remiančių partijų (socialdemokratų, liberalų–demokratų, žemdirbių centro ir krikščionių demokratų) koalicijos nariai, mokslininkai ir ekspertai sudarė Estijos realios nepriklausomybės įgyvendinimo

³⁹³ 1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvykusioje Estijos, Latvijos liaudies frontų ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio asamblėjoje buvo įkurta tris judėjimus atstovaujanti institucija – Baltijos Taryba.

³⁹⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojo Broniaus Kuzmicko laiškas Baltijos Tarybai, 1990-11-19, rusų kalba, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 5, l. 71-72.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

programą, kurios pagrindiniai punktai tokie: 1) įvesti kontrolę visoje Estijos teritorijoje; 2) įvesti ekonomikos kontrolę; 3) sukurti teisinius nepriklausomybės pagrindus; 4) sulaukti pritarimo Vakaruose; 5) akcentuoti Estijos nepriklausomybę Rytuose; 6) koordinuoti veiklą tarp Baltijos šalių; 7) užtikrinti visuomenės vidaus stabilumą pereinamuoju laikotarpiu. Svarbiausia Baltijos šalių bendradarbiavimo idėja – įkurti Baltijos parlamentą.³⁹⁵

Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių įgaliotieji atstovai – trijų valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai V. Landsbergis, A. Riuitelis ir A. Gorbunovas, susitikę 1991 m. spalio 5 d. Vilniuje, vadovaudamiesi 1990 m. gegužės 12 d. deklaracija dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo, susitarė sušaukti Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų bendrą pasitarimą 1991 m. lapkričio 8–9 d. Taline, kad būtų kartu parengti tolesnio parlamentinio bendradarbiavimo nepriklausomybės sąlygomis principai ir sukurtos Baltijos valstybių saugumo garantijos. Kiekvienos valstybės delegaciją sudarys 15 deputatų. Delegacijų atstovai susirinks Taline 1991 m. spalio 26 d. aptarti pasitarimo darbotvarkės ir reglamento.³⁹⁶

Netrukus, lapkričio 8 d. Taline įvyko Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų pasitarimas, kurio metu buvo priimtas nutarimas įkurti Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos tarpparlamentinę asamblėją (Baltijos Asamblėją)³⁹⁷ ir patvirtinti Baltijos Asamblėjos (BA) nuostatai.³⁹⁸ BA vardas kilo iš 1989 m. įkurtos trijų išsivadavimo sąjūdžių arba frontų „Baltijos Asamblėjos“. Numatyta BA pirmąją plenarinę sesiją sušaukti 1992 m. sausio mėnesį Rygoje, 1991 m. lapkričio mėn. baigti formuoti BA komitetus ir prezidiumą; BA komitetams ir prezidiumui pradėti ruošti Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos tarpparlamentinės asamblėjos pirmajai sesijai; Baltijos valstybių tarpparlamentinės asamblėjos prezidiumui pradėti formuoti asamblėjos sekretoriatą. Pirmuoju BA prezidiumo pirmininku buvo paskirtas Estijos Respublikos nacionalinės delegacijos vadovas Ulo Nugis, jo pavaduotojais – Aurimas Taurantas (Lietuvos Respublika) ir Maris Budovskis (Latvijos Respublika).

Pirmoji BA sesija susirinko Rygoje 1992 m. sausio 24–26 d. Atidarant sesiją Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas B. Kuzmickas kalbėjo: „Šiandien susirinkome į A. [Asamblėjos] pirmąją sesiją pradėti svarstymus konkrečiais bendradarbiavimo klausimais. Pagrindinis sesijos darbas turėtų vykti komitetuose, apie jo sėkmę tikimės išgirsti po kelių valandų. Tačiau bendri klausimai taip pat nepraranda aktualumo, ypač prisimenant mūsų delegacijų pasitarimą Taline 1991 m. lapkričio 8 d. ir diskusijas. Gyvename įtemptu, sunkiu

³⁹⁵ *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, 1997, p. 437–438.

³⁹⁶ Baltijos Valstybių Tarybos rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų bendro pasitarimo“, Vilnius, 1991-10-05, *LRAT LRATP DR*, t. 4, p. 400-401.

³⁹⁷ „Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos aukščiausiųjų tarybų delegacijų pasitarimo nutarimas įkurti Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos tarpparlamentinę asamblėją (Baltijos Asamblėją)“. Talinas, 1991-11-08, Estijos Respublikos vardu pasirašė Marju Lauristin, Latvijos Respublikos vardu – Maris Budovskis, Lietuvos Respublikos vardu – Bronius Kuzmickas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 3, l. 1.

³⁹⁸ „Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos tarpparlamentinės asamblėjos Nuostatai“, Talinas, 1991-11-08, *LRSA*, F. 2, ap. 10, b. 3, l. 4-5.

laiku, visi turime be galo daug darbo namuose, patys turime atlikti tai, ko niekas kitas už mus nepadarys. Tačiau, atsitiko, kad į savo vidinius reikalus įsitraukėme taip, kad beveik neskiriame dėmesio bendradarbiavimui.

Kai kurie mūsų sprendimai kartais mus daugiau atriboja, negu skatina bendradarbiauti. Dėl to nukenčia, kaip pavyzdį noriu pateikti mūsų valstybinių sienų kontrolę. Visiems suprantama, kad nepriklausomybės atkūrimo prasme yra išlaikyti individualybę ir savitumą, tačiau tam pačiam tikslui tarnauja ir bendradarbiavimas. Dabartiniai ekonominės būklės skirtumai Baltijos šalyse gal nebūtų įvykę, jeigu iki šiol būtume daugiau taręsi, koordinavę savo įstatymus ir sprendimus.

Galbūt tai bus pamoka ateičiai. Mūsų parlamentai ir vadovybės dirba milžinišką darbą. Mums tenka paruošti ir priimti šimtus, greit ir tūkstančius įstatymų ir kitokių aktų. Mūsų jėgos labai ribotos, laikas nelaukia. Todėl dirbdami atskirai ir be koordinacijos mes dirbame neekonomiškai, su dideliais nuostoliais. Parlamentų įstatymų leidyboje yra daug galimybių bendradarbiauti. Parlamentų komisijos turėtų nuolatos keistis rengiamų įstatymų projektais. Galėtume net pasiskirstyti, vieni rengia vienus, kiti kitus įstatymus. Turėtume bendromis jėgomis plėsti įstatymų rengimo intelektinę bazę, pritraukti ekspertus, verslo atstovus, pasikviesti užsienio šalių ekspertus. Kartu spręsti įstatymų įgyvendinimo sunkumus. Kai kuriuos įstatymus rengdami turime galvoti ir apie bendradarbiavimą su Skandinavijos šalimis.³⁹⁹

Reikia pažymėti, kad pirmosios ir antrosios Baltijos Asamblėjos sesijų aktualiausias politinis tarptautinis leitmotyvas, sustiprinęs Baltijos Valstybių Tarybos balsą, buvo Rusijos kariuomenės išvedimas.

BA 1-ojoje sesijoje, remdamasi įstatymų aktais dėl Latvijos, Estijos ir Lietuvos parlamentinių delegacijų įgaliojimų, vadovaudamasi BA nuostatais, būdama įsitikinusi, kad būtinas glaudus bendradarbiavimas visas šalis dominančiose sferose, remdamasi BA prezidiumo ir komitetų pasiūlymais, Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms rekomendavo: apsvarstyti tarpvalstybinės sutarties projekto parengimo tikslingumą, siekiant sukurti bendradarbiavimo teisinę bazę; nustatyti Baltijos valstybių nacionalinės ekonomikos raidai būtinus Baltijos rinkos sukūrimo ir nuoseklaus integravimosi į Europos ekonomines struktūras bendruosius principus, pripažįstant bendradarbiavimo su Šiaurės Taryba svarbą, taip pat atitinkamų tarptautinių organizacijų dalyvavimo tikslingumą kuriant socialines ir ekonomines programas bei įstatymus ir atliekant jų ekspertizę; derinti ekonominių, socialinių ir finansinių įstatymų leidybą, bendradarbiaujant Baltijos valstybių vyriausybėms, aukščiausiųjų tarybų ekonomikos, biudžeto ir kitoms komisijoms bei valstybiniams bankams; derinti sąveikos su įvairiomis Europos ir pasaulio bendrijos švietimo, kultūros ir mokslo struktūromis principus, taip pat intelektinės nuosavybės apsaugos įstatymų leidybą, sukurti juridinį, pagrindą aukštojo mokslo, mokslinių laipsnių suteikimo sistemų suderinamumui; sutelkti pastangas, kad, pereinant prie rinkos ekonomikos, kultūrinis tautų paveldas, profesionalusis menas ir mokslinis potencialas nebūtų neatstatomai

³⁹⁹ BA 1-oji sesija, Ryga, 1992-01-24-26, B. Kuzmicko kalba atidarant sesiją. Rankraštis, *Lietuvos valstybės naujasis archyvas* (toliau – LVNA), f. 5, ap. 1, b. 476, l. 1-4.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

sunaikinti; pasirašyti nustatyta tvarka Latvijos, Estijos ir Lietuvos *sutartį* dėl bendradarbiavimo aplinkos apsaugoje; pripažinti, kad tikslinga atkurti Baltijos valstybių juridinį biurą, veikusį nuo 1931 iki 1940 m., ir parengti jo veiklos teisinį, organizacinį, ir finansinį pagrindimą.

BA taip pat aprobavo komitetų parengtus dokumentus: *kreipimąsi* į Rusijos Federacijos prezidentą ir Aukščiausiąją Tarybą dėl Rusijos jurisdikcijoje esančių ginkluotųjų pajėgų visiško išvedimo iš Lietuvos, Latvijos, Estijos; *rekomendaciją* dėl bendros veiklos tobulinant švietimą, kultūrą ir mokslą; *rekomendaciją* dėl Baltijos valstybių juridinio biuro atkūrimo; *rekomendaciją* dėl bendros veiklos vystant komunikacijas; Latvijos Respublikos, Estijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos *sutarties* dėl bendradarbiavimo aplinkos apsaugoje projekta.⁴⁰⁰

BA 2-oji sesija įvyko 1992 m. gegužės 29–31 d. Palangoje kartu Baltijos Valstybių Tarybos posėdžiu. Antrosios sesijos darbe dalyvavo Estijos, Latvijos ir Lietuvos parlamentų delegacijos, Šiaurės Tarybos atstovai, Beniliukso parlamento pirmininkas, Europos Bendrijos parlamentinės asamblėjos pirmininkas, svečiai – NATO generalinio sekretoriaus pavaduotojas P. Merrill, Rusijos Federacijos delegacija (RF Aukščiausiosios Tarybos deputatai – A. N. Lugovojus, J. V. Sokolovas, Sankt Peterburgo miesto tarybos deputatas – S. N. Kovaliovas).

BA sesiją atidarė Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo pirmininkas V. Landsbergis, kuris savo pranešime priminė kaip kūrėsi BA, kaip brendo trijų Baltijos šalių tarpparlamentinės asamblėjos idėja, kuri dabar realizuojama. „Jos tikslas yra parlamentinis bendradarbiavimas kaip būtinoji sąlyga ir galbūt net pagrindas trijų Baltijos valstybių tolimesniam bendradarbiavimui. Parlamentinis bendradarbiavimas turi padėti suformuoti, įtvirtinti, išreikšti parlamentines pozicijas, veikia – poziciją, kuri būtų reprezentatyvi trijų šalių parlamentams ir tuo pačiu trims šalims. Žinoma, tai pozicija svarbiausiais mūsų gyvenimo klausimais, kuriais turėtume rūpintis pirmiausia <...>. Žodis vienybė, kuris reikšdavo principinę politinę vienybę siekiant nepriklausomybės, turėtų tapti ir vienijimosi klausimu, didesnio vienijimosi įvairiose gyvenimo srityse: ar tai būtų ekonominis, kuris prasideda nuo muitų ir vizų klausimų, nuo prekių judėjimo, nuo finansų, nuosavos valiutos įvedimo koordinavimo ir panašiai, ar vienijimasis gynybinėje srityje, kurį kai kada aptarinėdavom Baltijos Valstybių Taryboje kaip pageidautiną bendradarbiavimą valstybių saugumo srity. Tai turėtų būti svarstoma Asamblėjoje, nes paskutinių mėnesių ir savaitių įvykiai rodo, jog susiduriame su ginkluotos jėgos iššūkiu mūsų šalių suverenitetui <...>. Tam tikras dėmesys pranešime buvo skirtas Estijos, Latvijos ir Lietuvos tarptautinio bendradarbiavimo principams, kurio pagrindu turėtų tapti Beniliukso tipo vieningumas. <...> O tai, ką mes turime pasakyti šiandien visu aiškumu ir ryškumu, yra svetimos kariuomenės buvimo mūsų šalyje ir kuo greitesnio jos išvedimo iš mūsų šalių problema. Tai ir saugumo problema, ir politinė, ir ekonominė problema <...>. „Aš noriu pakviesti, kad Baltijos Asamblėja ne tik neapeitų šio pagrindinio klausimo, bet ir parengtų kiek galima aiškesnį dokumentą, – ir išreikšdama savo poziciją, ir kviesdama Šiaurės šalis, Beniliukso Tarybą ir kitas europines tarpvalstybines politines organizacijas kaip giminingas Baltijos

⁴⁰⁰ BA pirmojo plenarinio posėdžio „Baigiamasis dokumentas“, Ryga, 1-oji BA sesija, 1992-01-26, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 10, l. 2-3.

Asamblėjai organizacijas, su kuriomis bendradarbiaujame ir norime plėtoti bendradarbiavimą, kad ir jos išreikštų savo poziciją. Ir taip pat, kad Europos šalys, kurioms galėtų būti adresuotas toks kreipimasis, remtų Baltijos šalių, pasakyčiau, net pagalbos šauksmą per tą laikotarpį, kuris mums liko iki galingų viršūnių susitikimo. Žinoma, to reikės ir toliau, ypač jeigu Helsinkio viršūnių susitikime nebus pasiekta lūžio. O lūžis būtų, jeigu Rusijos kariuomenė būtų pradėta realiai, matomai ir apčiuopiamai išvedama iš mūsų šalių taip, kaip buvome sutarę – pirmiausia iš mūsų trijų valstybių sostinių.⁴⁰¹

Estijos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko A. Riuitelio sveikinamojoje kalboje nuskambėjo panašūs vertinimai dėl svetimos kariuomenės buvimo Estijos teritorijoje. Rusijos delegacijoje susiformavo nuomonė dėl Estijos gerokai minkštesnio ir konstruktyvesnio šios problemos vertinimo. A. Riuitelio nuomone, turi būti dvi globalinės bendradarbiavimo kryptys: 1) kova už nepriklausomybę. Čia pagrindinė problema – Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų išvedimas, kuri turi būti sprendžiama derybų keliu dalyvaujant trečiosioms šalims. 2) sąlygų regioniniam bendradarbiavimui sudarymas. Šios tezės rėmuose pažymėtas bendrų projektų (pvz., Via Baltica) svarba, taip pat pagrindžiamas Baltijos šalių orientacijos pasikeitimas – į bendradarbiavimą su Vakarų šalimis, palaipsniui pasirašant sutartis su Europos Bendrijos valstybėmis.

Šiaurės Tarybos ir Beniliukso šalių atstovų pasisakymų esmė: Rusijos Federacijos kariuomenės išvedimo problema – tai problema, kuri turi būti išspręsta vykdant derybas su Rusijos Federacija; Baltijos šalių vienijimosi tikslas – surasti bendrus būdus ekologijos, kultūros ir saugumo problemoms spręsti. Pagrįstumas ir konstruktyvumas – politinių problemų sprendimo būtinybė.

NATO generalinio sekretoriaus pavaduotojas P. Marril savo kalboje pažymėjo, kad Rusijos ginkluotųjų pajėgų išvedimas privalomas ir klausimo esmė tik išvedimo terminai ir sąlygos. NATO uždavinys – neleisti supriešinti ginkluotųjų pajėgų. Dabartiniame etape NATO pagrindinis tikslas – bendradarbiavimas su Rusijos Federacija ginkluotųjų pajėgų sumažinimo srityje ir tolesnis suartėjimas su Rusija. NATO ypač suinteresuota stabilia padėtimi regione, kuri gali būti pasiekta Baltijos šalims bendradarbiaujant su kaimynais, visų pirma su Rusijos Federacija. Galimos šios NATO ir Baltijos šalių bendradarbiavimo kryptys: techninė parama, pagalba vykdant rinkos pertvarkymus, keitimasis karinėje srityje, informacinis, technologinis, mokslinis ir humanitarinis keitimasis, NATO dalyvavimas kontrolinėse programose Rusijos ginkluotųjų pajėgų, esančių Baltijos šalių teritorijose, atžvilgiu. Buvo pabrėžta, kad būtina toliau plėtoti demokratiją. Pareikšta nuomonė, kad Rusija neturi strateginio tikslo palikti Baltijos šalyse savas ginkluotąsias pajėgas (argumentai – Rusija pripažino Baltijos šalių nepriklausomybę, išveda kariuomenę iš Rytų Europos).⁴⁰²

BA 2-ojoje sesijoje pasiūlyta, kad Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos at-

⁴⁰¹ Landsbergis V. *Sunki laisvė. 1991 m. rudenio – 1992 m. rudenio. Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje, Lyg ir godos*, p. 72–74.

⁴⁰² Отчет делегации Российской Федерации по результатам работы II сессии Балтийской Ассамблеи, Palanga, 1992-05-29-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 66-70.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

stovai dalyvautų Baltijos valstybių derybose su Rusija dėl kariuomenės išvedimo ir kad pati konferencija įtrauktų į artėjančio Helsinkio viršūnių pasitarimo dokumentus imperatyvų principą: valstybė narė privalo nedelsdama išvesti savo kariuomenę iš kitos valstybės narės teritorijos, jeigu ši to reikalauja. Tie žingsniai padėjo Baltijos valstybėms gauti liepos mėnesį Helsinkyje labai pozityvų Rusiją įpareigojantį formulavimą dėl „nedelsiamo, tvarkingo ir visiško“ svetimoms kariuomenės išvedimo iš visų Baltijos valstybių. Lietuva turėjo didesnę derybų įdirbį ir po dviejų mėnesių, 1992 m. rugsėjo 8 d., jau pasirašė su Rusija atitinkamą susitarimą.

BA 2-oji sesija, būdama įsitikinusi, jog būtina glaudžiai bendradarbiauti bendrų interesų srityse, atsižvelgdama į susidariusią naują politinę ir ekonominę padėtį tose valstybėse, taip pat į ekonominio bendradarbiavimo praktiką, remdamasi Baltijos Asamblėjos prezidiumo ir komitetų pasiūlymais, rekomendavo Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms: pripažinti tarpvalstybinės sutarties tikslingumą ir pradėti rengti jos projektą, atnaujinti *susitarimą dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos ekonominio bendradarbiavimo*, pasirašytą 1990 m. balandžio 12 d., baigti rengti ir pasirašyti teisinės pagalbos sutartį.

BA kreipėsi į visus parlamentus, tarpparlamentines organizacijas bei Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferenciją, prašydama paremti Baltijos valstybes įgyvendinant jų reikalavimus dėl nedelsiamo Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos ir kartu visiškai likviduoti nusikalstamo Ribentropo-Molotovo pakto pasekmes. BA siūlė Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms kreiptis su analogiškais pareiškimais.

BA pritarė komitetų parengtiems dokumentams: *rekomendacijoms* Baltijos valstybių juridinio biuro reglamentui ir teisinės pagalbos sutarčiai, *rekomendacijoms* dėl suderintų veiksmų švietimo, kultūros ir mokslo srityje, *rekomendacijoms* dėl komunikacijų sistemų plėtojimo, *rekomendacijoms* dėl bendrų suderintų veiksmų apsirūpinant energetiniais išteklių. BA patvirtino *sutartį dėl BA ir ŠT parlamentinio bendradarbiavimo*, pritarė Lietuvos, Estijos ir Latvijos teisininkų delegacijų parengtam Baltijos valstybių juridinio biuro reglamento projektui.⁴⁰³

BA veikla pradžioje buvo minimali. „Dar kuriant jos nuostatus kai kurie Estijos parlamento nariai atvirai reiškė savo skeptiškumą dėl bendradarbiavimo leidžiant įstatymus, nekalbant jau apie didesnę integraciją. Skeptiškumas buvo remiamas mintimi – vos ištrūkus iš vienos sąjungos nebūtų protinga varžyti savo laisvę sukuriant kitą, šiuo atveju – Baltijos sąjungą. Po ilgų diskusijų Baltijos Asamblėja buvo apibrėžta tik kaip konsultacinė, bet ne koordinacinė institucija. Atrodo, kad estų nenorą derinti reformų žingsnius su latviais ir lietuviais lėmė įsitikinimas, kad vieniems pavyks greičiau įveikti sunkumus ir „grįžti į Europą“, tiksliau tapti „pietine Suomija“. Lietuviai ir latviai palaikė glaudesnio baltijiečių bendradarbiavimo idėją, pabrėždami, kad daug kur, ypač užsienio politikoje, bendros pastangos yra būtinos ir kad tai negali pažeisti kurios nors valstybės savarankiškumo“, – rašė B. Kuzmickas.⁴⁰⁴

BA veikloje 1991–1992 m. iškilo šios problemos: 1) nebuvo nuolatinių delegacijų sekretorių Latvijoje ir Estijoje, todėl sunku buvo koordinuoti delegacijų veiklą bei užtikrinti nepertraukiamą

⁴⁰³ BA 2-osios sesijos „Baigiamasis dokumentas“, Palanga, 2-oji BA sesija, 1992-05-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 1-2.

⁴⁰⁴ Kuzmickas B., „Dėl Baltijos tautų bendradarbiavimo“. Mašinėraštis, 1993, *LVNA*, f. 5, ap. 1, b. 395, l. 2-3.

prezidiumo darbą; 2) nebuvo jokios veiklos, koordinuojamos su Baltijos Valstybių Taryba. Apie jos darbą BA delegacijos nariai sužinodavo tik iš laikraščių. Baltijos Valstybių Taryba neturėjo jokio nuolatinio sekretoriaus; 3) nebuvo ryšio tarp Baltijos Asamblėjos, Vyriausybės ir ministerijų; 4) nebuvo BA komitetų sekretorių, todėl komitetų darbas nebuvo koordinuojamas.⁴⁰⁵

Todėl įvairiais lygiais buvo nagrinėjamos ir diskutuojamos Baltijos valstybių bendradarbiavimo problemos. Ypač naudingas ir turiningas buvo 1993 m. vasario 22–23 d. įvykęs Šiaurės Tarybos generalinio sekretoriaus J. Osnes ir sekretorės tarptautiniams ryšiams M. L. Ostman vizitas Lietuvoje. Vasario 22 d. įvykusiame Šiaurės Tarybos atstovų susitikime su Baltijos Asamblėjos Lietuvos Respublikos Seimo delegacija buvo aptarta padėtis Lietuvoje po Seimo ir prezidento rinkimų, taip pat Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo perspektyvos.

Pirmuoju klausimu E. Bičkauskas pažymėjo, kad LDDP pergalė rinkimuose yra normali ir objektyvi, atitinkanti ekonominę ir politinę situaciją Lietuvoje. Tai nėra grįžimas į praeitį, nes LDDP yra socialdemokratinės orientacijos partija. Išorinė situacija nelengvėja.

Viena svarbiausių užsienio politikos krypčių – sureguliuoti santykius su Rusija. Rusijoje vyksta sudėtingi procesai, kurie nėra Lietuvai naudingi: atgyja ir stiprina savo įtaką proimperialistinės jėgos, derybos su Rusija šiuo metu yra sustojusios. Artimiausias prezidento uždavinys būtų suaktyvinti derybų procesą. Rusija griežtina savo poziciją Baltijos valstybių atžvilgiu. Rusijos argumentai, kad negalinti išvesti savo kariuomenės iš Estijos valstybių dėl socialinių-ekonominių priežasčių nėra tiesa, nes karių skaičius Lietuvoje nėra didelis, be to, Vakarų valstybės pasiruošusios materialiai padėti sugrįžtantiems karininkams. Kyla klausimas – ar ne specialiai išvedami kariai perkeliama į neparuoštas bazines, apsunkinant jų buitinę padėtį. Matyt, tuo norima: kad kariai patys nenorėtų išeiti iš Baltijos valstybių, bei aštrinama politinė situacija pačioje Rusijoje. Tai turbūt yra žemesniųjų karinių sluoksnių iniciatyva. Neseniai Rusijos atstovai pareiškė, kad sustabdo kariuomenės išvedimą ir vargu ar ji bus išvesta iki 1993 m. rugpjūčio 31 d.

L. Linkevičius supažindino su politinių jėgų santykiu Seime po rinkimų, paminėjo, kad daugpartinė sistema Lietuvoje dar tik formuojasi. V. Aleknaitė-Abramikienė pažymėjo, kad ne visoms E. Bičkausko mintimis pritaria, tačiau su dauguma jų sutinka. Svarbiausia, kad viskas, kas vyko iki šiol, buvo konstituciškai, ir išreiškė viltį, kad ir toliau taip bus. Pagrindinė Lietuvos problema šiuo metu yra už Lietuvos ribų. Yra padidėjęs pavojus iš rytinio kaimyno pusės, bijomasi, kad Rusijos kariuomenė Lietuvoje nepasiliktų ilgiau. Kova dėl sugrįžimo į valdžią šiuo metu nėra pagrindinis opozicijos uždavinys. Socialinės įtampos Lietuvoje didėjimas atitiktų Rusijos interesus. Išreiškė viltį, kad Šiaurės Taryba stebės įvykius Lietuvoje taip pat atidžiai, kaip juos stebėjo 1991 m. sausio mėnesį. R. Ozolas atkreipė dėmesį į tai, kad šiuo metu svarbu sutelkti užparlamentines jėgas pozityviai veiklai. Seimo problema – priimtų įstatymų kokybiškumas, jie turi garantuoti stabilų pragyvenimo minimumą ir laisvosios rinkos funkcionavimą. Vyriausybės problema – ministrų kompetencija. Santykiai su Rusija yra normalūs tiek, kiek Rusija laikosi sutarties dėl armijos išvedimo. Armijos išvedimo klausimas – politinio spaudimo Lietuvai būdas. Jei Rusija vėluos išvesti armiją, Lietuvoje gali prasidėti rimti politiniai procesai.

⁴⁰⁵ Pažyma apie BA veiklą 1991–1992 m., 1992-12-10, *LRPKA*, ap. 2, b. 14, l. 33-34.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

S. Pečeliūnas priminė N. Kozyrevo pasisakymą Helsinkyje ir pažymėjo, kad tai, ką kalbėjo N. Kozyrevas, ir tai, kas vyksta, nėra nepriklausomi dalykai. Yra psichologinis grįžimo atgal pavojus. Sudėjus įvykius Rusijoje ir mūsų naujosios daugumos veiksmus, situacija gali būti tiek džiuginanti, tiek dramatiška. Todėl labai svarbūs yra santykiai su Vakarų ir Baltijos valstybėmis. Turime nekartoti prieškarinių klaidų, kai pakankamų ryšių tarp Baltijos valstybių nebuvimas leido Rusijai veikti netrukdomai. Baltijos valstybių bendradarbiavimas svarbus ir ateičiai.

J. Osnes pažymėjo, kad svetimos kariuomenės buvimas Baltijos valstybių teritorijoje visuomet buvo ir Šiaurės Tarybos rūpestis. Tas klausimas aktualus ir Šiaurės šalių vyriausybėms, nes svetimos kariuomenės buvimas kelia politines, ekonomines, ekologines ir psichologines problemas.

Analizuodamas BA ir ŠT bendradarbiavimo perspektyvas A. Gričius atkreipė dėmesį į tai, kad iki šiol Baltijos valstybės darydavo bendrus pareiškimus, tačiau nėra jokių bendrų projektų nei ekspertų grupių.

E. Bičkauskas informavo, kad yra sudaryta Baltijos Asamblėjos Lietuvos Respublikos Seimo delegacija. Įvyko pirmas organizacinis susirinkimas, kuriame nariai pasiskirstė į komitetus. Artimiausiu metu bus surengtas antras susirinkimas, kad aptartų Baltijos Asamblėjos veiklos kryptis ir pirmuosius uždavinius. Po to įvyks Baltijos Asamblėjos prezidiumo posėdis. Baltijos Asamblėjos trečioji sesija vasario mėnesį neįvyks, ją turi organizuoti Estijos delegacija, kuri ką tiktai buvo suformuota.

Iki šiol bendradarbiavimas buvo deklaratyvus, laikas pereiti prie praktinio bendradarbiavimo. Baltijos Asamblėjos rekomendacijos iš dalies liko neįgyvendintos, nes nėra nuolat veikiančio kontrolės mechanizmo. Trūksta veiksmų koordinavimo su Baltijos Valstybių Taryba. Per Baltijos Valstybių Tarybą būtų galima daryti įtaką vyriausybėms. Kuriamas Baltijos valstybių juridinis biuras. Tačiau paskirti asmenys į biuro Lietuvos skyrių jau nebedirba valstybinėse žinybose. Pasirašyta Baltijos investicijų programa, tačiau ji įgyvendinama nepakankamai efektyviai.

R. Ozolas papildė, kad Lietuvos Seimo delegacija Baltijos Asamblėjoje nori plėsti bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių, taip pat ir su Šiaurės Taryba. Šiuo metu problema numeris vienas yra saugumo problema. Ji svarbi ne tik mums bet ir Šiaurės Europos valstybėms. Mums skiriamas vieningo regiono vaidmuo yra išganymas, tačiau šiame regione yra smulkesnių regionų. Būtų galima išskirti Estijos ir Suomijos, Lietuvos ir Latvijos regionus, nepamirštant ir Kaliningrado srities, ir veikti atsižvelgiant į Vokietijos judesius.

J. Osnes pažymėjo, kad visi išvardyti klausimai yra labai svarbūs ir Šiaurės Tarybai. Stebint iš išorės Baltijos Asamblėjos veiklos rezultatai neatrodo dideli. Jaučiama ryšio tarp parlamentinių ir vyriausybinių struktūrų stoka. Taip pat silpni ryšiai tarp Baltijos Asamblėjos rekomendacijų ir nacionalinių parlamentų. Bet tai būdinga ir Šiaurės Tarybai, ir Europos Tarybai. Tačiau ryšius su vyriausybėmis stiprinti būtina, kitaip Baltijos Asamblėjos veikla bus nerezultatyvi. Šiaurės Tarybos sesijoje Osle bus matyti, koks yra Šiaurės Tarybos veiklos mechanizmas, tačiau ir jis nėra tobulas, nors turime jau 40 metų patyrimą.

Žiūrint iš šalies atrodo, kad Baltijos valstybės, veikdamos kartu pasiekė didesnių rezultatų

tarptautiniu mastu, negu veikdamos atskirai – tai yra pagrindas bendradarbiavimui plėsti.

Pernai vasarą Baltijos Asamblėja ir Šiaurės Taryba pasirašė bendradarbiavimo sutartį, tačiau ją reikia papildyti konkreta turinio, todėl laukiama pasiūlymų ir pageidavimų. Kuo daugiau iniciatyvos bus iš Baltijos Asamblėjos pusės, tuo efektyviau bus galima padėti ir bendradarbiavimas taps vaisingesnis.

J. Osnes susitikime su laikinai einančiu Lietuvos Respublikos prezidento pareigas A. Brazausku buvo aptarti Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos, taip pat Baltijos valstybių bendradarbiavimo klausimai. J. Osnes pažymėjo, kad Baltijos Asamblėja yra įrankis bendradarbiauti su Šiaurės Taryba. Baltijos Asamblėja – jauna organizacija, o Šiaurės Taryba turi jau 40 metų patyrimą. Šiaurės Taryba turi parlamentinę ir vyriausybines bendradarbiavimo struktūras. Bendradarbiavimas tarp Šiaurės ir Baltijos valstybių parlamentiniu lygiu yra geriau koordinuotas negu tarp Baltijos valstybių vyriausybių ir Šiaurės šalių Ministrų Tarybos. Tačiau ir parlamentinis bendradarbiavimas nepakankamas.

Vyksta ir Baltijos jūros valstybių bendradarbiavimas. Yra sukurta Baltijos Valstybių Taryba, į kurią įeina šalių užsienio reikalų ministrai. Parlamentiniu lygiu vyksta kasmetinės Baltijos jūros valstybių konferencijos, trečioji įvyks 1993 m. birželio mėnesį Varšuvoje.

Šiaurės šalys remia Baltijos valstybes ekonomiškai. Prieš metus buvo pasirašyta Baltijos investicijų programa, tačiau praėjo jau metai, o Lietuva dar negavo realios paramos. Norint ją gauti, turi būti sukurtas atitinkamas mechanizmas – Lietuvos investicinis bankas. Šiuo klausimu Lietuvoje nepakanka iniciatyvos.

A. Brazauskas pažymėjo, kad bendradarbiavimas tarp Baltijos valstybių iš tiesų yra nepakankamas, daugiausiai vyksta tik politiniame lygmenyje. Reikėtų pereiti prie sisteminio bendradarbiavimo. Lietuvoje ir Estijoje pasikeitė parlamentai, birželio mėnesį vyks rinkimai į Latvijos parlamentą. Tuomet galbūt padėtis šiek tiek stabilizuosis.

Reikėtų sukurti Baltijos Tarybą, panašią į Šiaurės Tarybą. Ją reikėtų padaryti gyvybingą, galbūt sumažinti joje dalyvių skaičių. Šį projektą ruošiamasi pasiūlyti Latvijos ir Estijos vadovams. Tai būtų bendras parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo organas su savo nuostatais ir sistema. Tam taip pat reikėtų sukurti Baltijos valstybių Ministrų Tarybą. Šį pasiūlymą bus galima suformuluoti, kai bus suformuota Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Norėtume, kad ši nauja struktūra suartėtų su Šiaurės Tarybos struktūromis.

Lietuvoje yra sukurtas Lietuvos investicijų bankas, tačiau jis turi labai mažą įstatinį kapitalą. Seime bus tvirtinami nauji šio banko nuostatai, kad būtų galima vykdyti Baltijos investicijų programą. Galbūt bus sukurti du bankai: vidaus ir užsienio investicijų. Apskritai iki šiol mes nesugebėjome efektyviai dirbti šia kryptimi, ne visuomet sugebame priimti investicijas ir paskolas.

Kalbant apie konkretų bendradarbiavimą su Šiaurės šalimis būtų galima paminėti, jog naudinga būtų kartu ieškoti alternatyvių energijos išteklių, tai pagerintų visos Baltijos jūros saugumą.

J. Osnes pažymėjo, kad yra sukurta speciali organizacija „Hord Oil“, kuri turėtų spręsti energetikos problemas. Tai būtų ne tik parama Baltijos valstybėms, bet ir sukurtų naujas darbo

vietas ir Šiaurės šalyse.

Aptardamas Baltijos šalių bendradarbiavimo klausimus A. Brazauskas pažymėjo, kad sunku išskirti prioritetines Baltijos valstybių bendradarbiavimo kryptis, nes jų yra labai daug. Bendradarbiavimo klausimai buvo aptariami konferencijose „*Mare Balticum*“, kuriose dalyvavo šalių ekonomistai. Tačiau po nepriklausomybės atgavimo pastebimos izoliavimosi tendencijos. Kiekvienas bando pats išspręsti savo problemas. Pavyzdžiui, kuro (naftos ir dujų) problema kiekvienas sprendžia atskirai. Latvija ir Estija planuoja statyti naftos perdirbimo gamyklas, nors tai yra labai brangu. Lietuvos Mažeikių naftos perdirbimo gamykla galėtų ne tik perdirbti Baltijos valstybėms reikiamą naftos kiekį, bet ir eksportuoti į kitas valstybes. Jei kartu imtume iš jūros naftą, tai Lietuva galėtų ją perdirbti visoms trimis valstybėms. Be to, mes galėtume eksportuoti elektros energiją (apie vieną trečdali visos pagaminamos elektros). J. Osnes pareiškė viltį, kad A. Brazauskas artimiausiu metu aplankys Šiaurės šalis.

Susitikime su Seimo Užsienio reikalų komitetu buvo aptarta Lietuvos politika Šiaurės šalių atžvilgiu, Baltijos valstybių tarpusavio santykiai ir Baltijos Asamblėjos veikla bei požiūris į Baltijos jūros valstybių bendradarbiavimą. Pokalbyje dalyvavo J. Osnes, K. Bobelis, L. Linkevičius, V. Landsbergis, A. Gričius ir E. Zingeris.

Susitikime su Užsienio reikalų ministerijos Šiaurės šalių skyriaus viršininku P. Auštrevičiumi buvo aptartos Baltijos jūros valstybių bendradarbiavimo perspektyvos, bendradarbiavimas su Latvija ir Estija. P. Auštrevičius informavo, kad kovo 16–17 d. Helsinkyje vyks Baltijos jūros valstybių užsienio reikalų ministrų susitikimas. Šiuo metu Lietuva šioje organizacijoje dar nėra nustačiusi bendradarbiavimo prioritetų. Bus aptariami demokratinių institucijų stiprinimo, energetikos ir ekologijos klausimai. Baltijos jūros valstybių Taryboje yra 5 išsivysčiusios ir 5 besivystančios valstybės. Tai neblogas santykis vaisingam bendradarbiavimui. Manoma sukurti nuolatinę Baltijos jūros valstybių Tarybos sekretoriatą. Estija siūlo kurti jį Taline. Šis klausimas taip pat bus svarstomas. Antruoju klausimu P. Auštrevičius pabrėžė, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas turėtų būti pragmatiškesnis ir konkretesnis. Būtų naudinga pasirašyti laisvosios prekybos sutartis: dvišales arba trišales. Lietuvoje ir Estijoje išrinkti prezidentai, reikėtų sukurti ir atitinkamas bendradarbiavimo institucijas. J. Osnes pasiteiravus kokia numatoma Lietuvos vieta stiprėjančiame Europos integracijos procese? P. Auštrevičius atsakė, kad mes galėtume integruotis į Centrinę Europą. Šis klausimas yra dar atviras, jį svarstys Respublikos prezidentas. Norint įstoti į Europos Bendriją, mums dar reikėtų priimti atitinkamus ekonominius įstatymus, bet vargu ar tai Lietuvai šiuo metu būtų naudinga. J. Osnes pritarė šiai nuomonei.

Vasario 22 d. J. Osnes susitikime su Lietuvos Respublikos Seimo nariu V. Landsbergiu buvo aptarti: Baltijos valstybių bendradarbiavimo perspektyvos, Baltijos valstybių bendradarbiavimo su Šiaurės šalimis planai, mažų Europos valstybių veiklos koordinavimas, Lietuvos ir Rusijos santykiai. V. Landsbergis pažymėjo, kad Lietuva norėtų palaikyti glaudžius ryšius tiek su Baltijos, tiek su Šiaurės šalimis, nes šios šalys turi geopolitinės padėties bendrumą, dvasinių ir kultūrinių ryšių. Bendradarbiavimas turėtų ir ekonominės reikšmės. Ekonominiu požiūriu yra naudingas platesnis bendradarbiavimas ir su kitomis valstybėmis, tačiau yra mažų valstybių

bendradarbiavimo specifika, ji ir jungia Baltijos ir Šiaurės valstybes. Šiaurės šalis pradeda koordinuoti savo užsienio politiką. Būtų ypač naudinga, jeigu ši politika būtų bendra visų trijų Baltijos valstybių atžvilgiu. Įgyvendinant Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos sutartį būtų galima pasirašyti bendradarbiavimo sutartis tarp komitetų, tokiu būdu ši sutartis būtų konkretizuota. Kiekvienų metų pabaigoje būtų galima surengti jungtinę Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos sesiją, kurioje būtų aptariami visus dominantys klausimai, tokie kaip: Baltijos jūros išsaugojimas, regiono saugumo užtikrinimas, komunikacijų vystymas, energetika. Lietuva jau prarado galimybę turėti tiesioginį susisiekimą su Skandinavijos šalimis per Baltijos jūrą. Tai atsitiko dėl kai kurių valdininkų nerangumo. Būtų naudinga nutiesti elektros tinklų žiedą aplink Baltijos jūrą. Apskritai dar nėra aiškios Lietuvos užsienio politikos. Jeigu Šiaurės Taryba veiktų aktyviau, Lietuvos vadovams būtų lengviau susiorientuoti.

Mažos valstybės turi specifinių interesų. Remiantis Helsinkio procesu būtų galima sukurti bendrų interesų mažų valstybių grupę, kuri jas ne tik vienytų, bet ir padėtų išsaugoti savo kultūrinius ypatumus. Europos integracijos procese būtų naudinga, jeigu Baltijos valstybės ir Šiaurės Taryba turėtų bendras organizacijas, programas ir planuotų bendrus veiksmus. J. Osnes pasiūlė, ar negalėtų Baltijos Asamblėja ir Šiaurės Taryba inicijuoti mažų Europos valstybių konferenciją. Tai būtų naudinga ne tik Šiaurės, bet ir Baltijos valstybėms. Jis dar kartą užtikrino, kad svetimos kariuomenės išvedimo klausimu Šiaurės Taryba rėmė ir remtų Baltijos valstybes visuose lygiuose. J. Osnes pasiteiravo, ar galioja pasirašytas susitarimas su B. Jelcinu dėl kariuomenės išvedimo.

V. Landsbergis atsakė, kad ji veikia, bet jos vykdymas priklauso nuo situacijos Rusijoje. Šiuo metu ten aktyvėja militaristinės jėgos. Rusijos Aukščiausiosios Tarybos Užsienio ryšių komitetas yra priėmęs nutarimą, kad šis susitarimas negalioja be papildomų susitarimų. Tačiau mes manome, kad visi trys dokumentai galioja nuo pasirašymo datos: juos pasirašė šalių vardu gynybos ministrai valstybių vadovų akivaizdoje. Šie susitarimai yra įregistruoti Jungtinių Tautų organizacijoje. Tačiau imperialistinės karinės jėgos tam prieštarauja. Mes negalime tam pasipriešinti, nes nekontroliuojame jų karinių aerodromų, Rusija gali įvesti papildomus kariuomenės dalinius beveik netrukdoma (ką neseniai ir padarė). J. Osnes pasiteiravo, ar Rusija nesieja kariuomenės išvedimo su tautinių mažumų problema. V. Landsbergis atsakė, kad šiuo metu nesieja, nes realiai tos problemos Lietuvoje nėra, ką pažymėjo ir Europos Tarybos ekspertai. Tačiau Lietuvoje yra slaptos jėgos, kurios gali suorganizuoti nedemokratiškus naujos vyriausybės sprendimus, kad sukompromituotų Lietuvą tarptautiniu mastu. Ši provokacija būtų naudinga kai kurioms Rusijos jėgoms, kad izoliuotų Lietuvą nuo Europos. Kai kurie žingsniai jau pastebimi, tai leidžia daryti tam tikras prognozes.⁴⁰⁶

1993 m. kovo 3 d. Osle įvykusiame BA ir Šiaurės Tarybos prezidiumų posėdyje, kuriame dalyvavo E. Bičkauskas, V. Motulaitė (Lietuva), V. Birkavas, M. Budovskis (Latvija), D. Liiv, V. Saatpalu (Estija), J. P. Syse (Šiaurės Tarybos prezidentas), A. Jaattenmaki (Šiaurės Tarybos

⁴⁰⁶ Šiaurės Tarybos generalinio sekretoriaus p. Jostein Osnes ir sekretorės tarptautiniams ryšiams p. Margit Louiase Osman vizito Lietuvoje 1993-02- 22–23 pro memoria, *LRSA*, f. 2, ap. 10. b. 13, l. 4-13.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

prezidiumo narė), J. Osnes (Šiaurės Tarybos generalinis sekretorius), M. L. Ostman (Šiaurės Tarybos sekretorė tarptautiniams ryšiams) buvo svarstytos BA veiklos perspektyvos po rinkimų Estijoje ir Lietuvoje; tolesnis BA ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimas; pasiruošimas BA trečiajai sesijai, svetimos kariuomenės buvimo Baltijos valstybėse problemos. Estijos atstovas V. Saatpalu pareiškė, kad pasaulyje yra per daug įvairių asamblėjų, todėl trims Baltijos valstybėms būtų naudingiau bendradarbiauti su visomis Baltijos jūros valstybėmis, tarp jų ir su Rusija, o trijų valstybių asamblėjos vargu ar reikia. Be to, šiuo metu yra neaiškus Baltijos Valstybių Tarybos statusas ir šalių atstovai joje. Jis pareiškė, kad reikėtų pasirašyti socialinę konvenciją. Lietuvos atstovas E. Bičkauskas pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas inauguracinėje kalboje pabrėžė, kad reikėtų plėsti trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimą ir gyvinti BA darbą. Reikalinga veikianti BA, kitaip ji liks tik deklaratyvia organizacija. J. P. Syse pareiškė, kad BA jau sukurta, ir todėl reikia galvoti, kaip suaktyvinti jos veiklą. Matyt reikėtų pradėti bendradarbiauti su vyriausybėmis.

Svarstant tolesnį BA ir ŠT bendradarbiavimą buvo pažymėta, kad a) reikėtų aktyviau bendradarbiauti per komitetus. Jau užsimezgė ryšiai tarp kultūros, teisinių ir ekonomikos komitetų, pradėtos rengti konkrečios bendradarbiavimo programos, b) reikėtų padidinti Baltijos investicijų programos veiksmingumą, c) Lietuvos atstovas pasiūlė BA ir ŠT bendrai aptarti mažų valstybių vietą ir veiklos strategiją dabartinėje Europoje. Tam tikslui gal naudinga būtų BA ir ŠT kartu inicijuoti Europos mažųjų valstybių konferenciją, iš anksto aptarus jos koncepciją ir tikslus. Tai gali būti tolesnės ateities projektas. ŠT atstovai pasiūlė konkrečiau suformuluoti mažų valstybių bendradarbiavimo idėją kitam susitikimui. Latvijos delegacija šiuo klausimu pažymėjo, kad trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimas šiame etape yra svarbesnis nei Baltijos jūros ir Europos valstybių. Taip pat jie paaikškino, kad BA prioritetiniu bendradarbiavimo kryptį su ŠT dar nesuformulavo.

Nagrinėjant santykius su Rusija dėl jos kariuomenės buvimo Baltijos valstybių teritorijose V. Saatpalu informavo, kad Rusijos kariuomenės buvimas Estijoje šiuo metu jau ne svarbiausia problema santykiuose su Rusija, nes Estijoje liko apie 6 tūkst. kariškių. Šiuo metu problema Nr. 1 – 1920 m. Tartu sutarties tarp Tarybų Rusijos ir Estijos pripažinimas. Po to galima būtų leisti į kompromisus su Rusija ir pasirašyti dvišalę sutartį. M. Budovskis pažymėjo, kad Latvijoje dar yra apie 30 tūkst. Rusijos kariškių. Kariuomenės išvedimo klausimu derybos vyksta sunkiai, nes Rusijos darbai skiriasi nuo žodžių. E. Bičkauskas pasakė, jog derybos su Rusija nuo spalio sustojo, tačiau kariuomenė išvedama. Šiuo metu Lietuvoje yra apie 15 tūkst. Rusijos kariškių, tačiau turime Kaliningrado problemą, kur sukonzentruota Rusijos kariuomenė. Tai kelia grėsmę tiek Baltijos jūros šalių saugumui, tiek ekologiškai situacijai visame Baltijos regione.⁴⁰⁷

Ten pat įvykusiame atskirame BA atstovų posėdyje buvo svarstomi BA santykiai su vyriausybėmis, nuostatų pakeitimai, BA santykiai su kitomis tarpparlamentinėmis organizacijomis, juridinio biuro kūrimo rezultatai ir perspektyvos, Baltijos valstybių kolektyvinio saugumo

⁴⁰⁷ Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos prezidiumų posėdžio protokolas Nr. 4, Oslas, 1993-03-03, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 14, l. 1-2.

kūrimo galimybės, BA trečios sesijos data. Svarstant Baltijos valstybių santykius su vyriausybėmis išryškėjo kelios nuomonės. Lietuvos atstovo E. Bičkausko nuomone, reikėtų peržiūrėti Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Valstybių Tarybos (BVT) santykius. BVT yra valstybių vadovų pasitarimas, kuriame atstovaujama daugiausia vykdomoji valdžia, t.y. ministrai pirmininkai ir užsienio reikalų ministrai. Galbūt būtų galima iš BVT išskirti valstybių vadovų (prezidentų) pasitarimą, o vykdomosios valdžios struktūrą susieti su parlamentine, t.y. BVT paversti Baltijos valstybių Ministrų Taryba (BVMT). Tuomet nereikėtų kurti naujo vykdomosios valdžios bendradarbiavimo organo. BA priimtų rekomendacijas, užtikrintų reikiamus įstatymų pakeitimus savo valstybėse, o BVT būtų atsakinga už jų vykdymą. BA atstovai dalyvautų BVMT pasitarimuose, o BVMT atstovai – BA sesijose ir komitetų posėdžiuose. Latvijos atstovai pasiūlė sukurti BVMT, o BVT palikti tokia kaip yra. BVT atstovus kviešti į BA sesijas, o BA atstovus – į BVT pasitarimus. BVMT turėtų priklausyti visi ministrai.

Estijos atstovai pareiškė, kad BA turėtų veikti tik parlamentiniu lygiu, o vyriausybinio lygiu reikėtų veikti per Baltijos jūros valstybių tarybą, įkurtą 1992 m. pavasarį, Baltijos jūros valstybių užsienio reikalų ministrų susitikime. V. Saatpalu pareiškė, kad BA – nereikalinga dar viena regioninio bendradarbiavimo kepurė, todėl nebūtinai glaudus ryšys su vykdomąja valdžia. Posėdyje buvo nutarta BA ir vykdomosios valdžios santykių problemą aptarti šalių delegacijose, o po to tą klausimą svarstyti BA trečiojoje sesijoje. Baltijos valstybių saugumo užtikrinimo klausimu Latvijos atstovas pasiūlė pavesti Užsienio ryšių komitetui paruošti Baltijos valstybių kolektyvinio saugumo sistemos projektą. Estijos atstovas atsisakė perduoti svarstyti šį klausimą Estijos parlamento delegacijai, motyvuodamas tuo, kad iniciatyvą turi rodyti Gynybos ministerija.⁴⁰⁸

1993 m. kovo 17 d. vykusiam BA Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos posėdyje buvo svarstomas BA santykis su vykdomąja valdžia. L. Linkevičius pasiūlė perimti Šiaurės Tarybos patyrimą ir įrašyti į BA nuostatus, kad BA yra parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo organas. Šalių delegacijas BA sesijose turėtų sudaryti išrinkti Seimo nariai ir paskirti vyriausybės nariai. Ateityje būtų galima pasiūlyti sukurti Baltijos Ministrų Tarybą. BA priimamos rekomendacijos turėtų būti įpareigojamojo pobūdžio šalių vyriausybėms. Reikėtų pagalvoti ir dėl ministro, atsakingo už bendradarbiavimą, paskyrimo. R. Ozolas atkreipė dėmesį į tai, kad bendradarbiauti su Šiaurės Taryba būtų patogiausia, jei sukurtume veidrodines organizacines struktūras. BA ir Baltijos Valstybių Taryba reikėtų reorganizuoti iš esmės, pagalvojant ir dėl pavadinimo. Didžiausia problema – kaip susitarti su estų delegacija dėl BA ir BVT reorganizavimo būtinumo. Gal būtų galima pasiūlyti tokias struktūras ir tai užfiksuoti nuostatuose, kurie šiuo metu neįpareigotų atskiros šalies besąlygiškai jose dalyvauti. Jei kuri nors šalis nenorėtų dalyvauti kuriame nors projekte, tuomet tą projektą galėtų įgyvendinti dvi likusios. Estų siūlymas vykdomajai valdžiai bendradarbiauti tik Baltijos jūros valstybių taryboje yra nelogiškas, nes BJVT yra regioninė, o ne tarpvalstybinė organizacija: į ją įeina ir atskiros žemės (Vokietijos), ir sritys (Rusijos). A. Gričius ir J. Požėla pasiūlė pagalvoti, kokiame lygyje turėtų bendradarbiauti parlamentinės ir vyriausybines struktūras. Valstybių vadovai galėtų susitikinėti atskirai,

⁴⁰⁸ BA atstovų posėdžio protokolas Nr. 6, Oslas, 1993-03-03, *LRSA*, f. 2, ap. 10. b. 14, l. 3-4.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

o vyriausybių nariai – bendradarbiauti su BA komitetais.⁴⁰⁹

Ir vėliau, iki 3-iosios sesijos, BA prezidiumo narių susitikimuose nagrinėjamos aktualios BA reorganizavimo, Baltijos valstybių saugumo ir kitos problemos. Antai BA prezidiumo narių susitikime, vykusiam 1993 m. balandžio 2 d. Rygoje, kuriame dalyvavo E. Bičkauskas, L. Linkevičius (Lietuva), V. Birkavs, M. Budovskis (Latvija), U. Nugis, V. Saatpalu (Estija), buvo pasikeista nuomonėmis dėl BA darbo organizavimo, dėl BA egzistavimo tikslingumo apskritai. Estijos atstovai sakė, jog turime aiškiai, kiekviena valstybė, nusistatyti, kas mes dabar esame tarpusavyje – sąjungininkai, priešininkai, varžovai. Vargu ar tikslinga toliau vystyti koki nors iš trijų Baltijos šalių organų – Baltijos Asamblėją, Baltijos Tarybą ir t.t. Europoje egzistuoja pakankamai organų, puoselėjančių bendradarbiavimą tiek parlamentiniu, tiek vyriausybiniu lygiu. Estijos vyriausybė (susitikime dalyvavę parlamento nariai atstovauja vyriausybinei koalicijai) laikosi nuomonės, kad didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas Baltijos jūros šalių tarybos darbui, dalyvavimui joje. Tačiau Estija, kaip ir Lietuva bei Latvija, yra suinteresuota kurti ir realizuoti kolektyvinio saugumo programą. Ir šioje srityje, be jokios abejonės, turi būti bendradarbiaujama. Apskritai Estijos vyriausybė yra prieš ministrų įtraukimą į BA darbą.

Latvijos atstovų nuomone, toks organas kaip BA turėtų išlikti. Galbūt reikia ieškoti būdų, kaip ją padaryti darbingą, kaip dirbti tarp sesijų, kaip organizuoti komitetų darbą. Argumentai už bendradarbiavimo būtinumą tarp trijų valstybių būtų tokie 1) nežiūrint į egzistuojančius skirtumus tarp valstybių, jos visos tebėra labai silpnos, palyginti su Europos valstybėmis, todėl reikia išnaudoti bet kokią galimybę – su didesniu dariniu šiaip ar taip labiau skaitomasi; 2) kol kas labai neaišku, kaip atrodys Europa po kelių metų, kur eis EB, kas atsitiks su NATO; 3) Europon reikia eiti irgi su tam tikra respektabilumo kauke.

Lietuvos atstovai pareiškė, jog Lietuvos pusė yra suinteresuota aktyvinti BA veiklą. Į Estijos atstovų teigimus, kad BA buvimas darosi beprasmis, buvo pasiūlyta radikaliai pasižiūrėti į tolesnį BA egzistavimą. Į tai Estijos atstovai atsakė, kad klausimo šitaip kelti nereikėtų.

Visos trys dalyvavusios pusės svarstė, kaip dirbti praktiškai. Apsistota prie nuomonės, kad tarp sesijų aktyviai turėtų dirbti komitetai. Pirmaeilis uždavinys – reglamento paruošimas ir generalinių programų (pvz., – kolektyvinio trijų Baltijos valstybių saugumo) parengimas. Reglamentą turėtų rengti BA juridinis komitetas, bendradarbiaudamas su atitinkamomis parlamentų komitetais ir komisijomis. Tikimasi, kad naujojo Latvijos parlamento nariai kaip galima greičiau įsitrauks į BA darbą.⁴¹⁰

Tų pačių metų gegužės 27 d. BA prezidiumo posėdyje Rygoje tarp kitų svarstomų klausimų daug dėmesio buvo skirta Baltijos valstybių saugumo problemai. Latvijos atstovui M. Budovskiui pasiteiravus, ką Lietuvos ir Estijos atstovai galvoja apie kolektyvinio Baltijos valstybių saugumo sistemos kūrimo galimybes, Č. Juršėnas informavo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra numatyta suformuoti Gynybos tarybą. Seimas artimiausiu metu turėtų priimti įstatymą dėl Gynybos

⁴⁰⁹ BA Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos posėdžio protokolas Nr. 7, 1993-03-17, *LRSA*, f. 2, ap. 10. b. 13, l. 16-17.

⁴¹⁰ BA Prezidiumo narių susitikimo, vykusio 1993-04-02 Rygoje (Nr. 7) pro memoria, *LRSA*, f. 2, ap. 10. b. 14, l. 5-6.

tarybos. Lietuvos Respublikos Vyriausybei ir Krašto apsaugos ministerijai buvo pavesta paruošti Lietuvos Respublikos saugumo koncepciją, dabar šią iniciatyvą perėmė Respublikos prezidentas. Reikia nepamiršti, kad visos trys Baltijos valstybės niekada nebuvo Varšuvos pakto šalys, jos tik kuria savo kariuomenes, todėl santykiuose su NATO į jas neturėtų būti žiūrima kaip į buvusias Varšuvos pakto šalis. Šiuo metu svarstoma galimybė tapti asocijuota NATO nare, tačiau NATO tokio suartėjimo kol kas nelabai pageidauja. M. Budovskuii pasiteiravus, ar dalyvauja Lietuvos kariai bendrose pratybose su Rusijos kariuomene, Č. Juršėnas, Bičkauskas ir L. Linkevičius atsakė, kad apie tokias bendras pratybas nieko nėra girdėję. L. Linkevičius atkreipė dėmesį, kad kalbant karinio bendradarbiavimo su Rusijos kariuomene klausimu yra daug neišskumų. Pvz., ar bus laikoma, kad vyksta karinis bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir Rusijos, jei bus bendros karinės gamyklos, arba jei Lietuva suteiks Rusijos kariuomenei tranzito teisę per savo teritoriją iš Kaliningrado ir atgal? Šiuos klausimus reikėtų aptarti bendrai. U. Nugis informavo, kad šiuo metu Estijoje yra likę apie 7,5 tūkstančio Rusijos karių. Jis paminėjo, kad Stepasinas pažadėjo, jog Rusija savo kariuomenę galėtų išvesti iki šių metų galo, jei Estija padarytų kai kurių nuolaidų. Tačiau Rusijai yra per brangu laikyti šiuos karius Estijoje ir U. Nugio nuomone, jie bus išvesti net ir nedarant jokių nuolaidų. Jis mano, kad realiai kariuomenė galėtų būti išvesta iš Estijos iki 1994 m. gegužės mėnesio, išskyrus vieną svarbų karinį objektą. Č. Juršėnas informavo, kad Lietuvoje šiuo metu yra apie 10 tūkst. Rusijos karių. O. Batarevskis priminė, kad Latvijoje, kaip ir Estijoje, taip pat yra labai svarbių Rusijai karinių objektų, iš kurių ji nenorėtų pasitraukti dar 5–10 metų.⁴¹¹

1993 m. spalio 31 d. Taline įvykusioje 3-iojoje BA sesijoje BA, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas neišvengiamai plėsis, pasiūlė sukurti nuolatinę tarptautinio bendradarbiavimo organizaciją – Baltijos Tarybą,⁴¹² kuri veiktų per Baltijos Asamblėją ir Baltijos Ministrų Tarybą (BMT). Kreiptasi į Baltijos valstybių vyriausybes siūlant kuo greičiau parengti atitinkamo trišalio susitarimo projektą, kuriame būtų numatytas Baltijos Ministrų Tarybos įsteigimas.⁴¹³

BA, atsižvelgdama į tai, kad trys Baltijos šalys dalyvauja daugelyje tarptautinių organizacijų turėdamos iš esmės tokius pat tikslus, parlamentinės Lietuvos, Estijos ir Latvijos delegacijos tarptautinėse organizacijose galėtų dirbti daug efektyviau, jeigu šių delegacijų veiksmi būtų labiau koordinuoti. Tai skatintų trijų šalių parlamentus bendradarbiauti užsienio politikos srityje. Todėl BA rekomendavo, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentinių delegacijų vadovai

⁴¹¹ BA Prezidiumo posėdžio protokolas Nr. 8, Ryga, 1993-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10. b. 14, l. 7-10.

⁴¹² Baltijos Taryba (BT), kaip bendras susirinkimas, yra aukščiausia Baltijos Asamblėjos (BA) ir Baltijos Ministrų Tarybos (BMT) bendradarbiavimo forma. Todėl BT yra sudėtinga vadinti klasikine subregionine tarptautine organizacija. Ją iš esmės sudaro dvi savarankiškos viena kitos atžvilgiu institucijos, kurios tik yra įpareigos bendradarbiauti, rengdamos bendrus posėdžius. BA ir BMT turi atskirus savo sekretoriatas. BT statusą dar kartą patvirtino BA ir BMT bendradarbiavimo protokolas, pasirašytas antrojoje BT sesijoje Vilniuje 1996 m. balandžio 14 d. Vadovaudamasi BA ir BMT bendradarbiavimo protokolo 5 dalimi, BA ir BMT 2001 m. birželio 1 d. susitarė (BA 18-oje sesijoje Rygoje) dėl BA narių klausimų pateikimo BMT ir atsakymų į juos tvarkos (Žr.: BA ir BMT susitarimas „Baltijos Taryba“, Ryga, 2001-06-01, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=136349&Condition2=>), 2002-06-10.

⁴¹³ BA rezolucija „Dėl Baltijos Tarybos“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10. b. 16, l. 9.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

prieš tarptautinių organizacijų susitikimus rengtų konsultacijas.⁴¹⁴

BA nuostatuose buvo nurodyta, kad BA sekretoriatas yra Rygoje. Todėl BA prašė Latvijos Respublikos Seimą ir vyriausybę garantuoti būtinus įrengiamuosius statybos darbus sekretoriatui, kurį aprūpins technika ir finansuos Lietuva, Estija ir Latvija lygiomis dalimis.

BA 3-ioji sesija taip pat prirėmė rezoliuciją *dėl įstatymų leidybos ir prekybos*, rezoliuciją *dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Estijos ir Latvijos*, rezoliuciją *dėl Baltijos Asamblėjos premijų kultūros, meno ir mokslo srityje įsteigimo, kreipimąsi*, pakeitė BA nuostatus.

BA 4-oji sesija, įvykusi 1994 m. gegužės 13–15 d. Jūrmaloje (Kemer), išnagrinėjusi Baltijos valstybių vyriausybių 1994 m. balandžio 25 d. parengtą Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutarties projektą dėl Baltijos bendradarbiavimo, kuriame taip pat numatytas BA ir BMT bendradarbiavimas, reiškė pasitenkinimą, jog Baltijos valstybių vyriausybės įgyvendina 1993 m. spalio 31 d. priimtą rezoliuciją *dėl Baltijos Tarybos* ir rekomendavo Baltijos valstybių vyriausybėms kuo greičiau pasirašyti šį sutarties projektą, taip pat reiškė viltį, kad BMT ir BA, įgyvendindamos šią sutartį, glaudžiai bendradarbiaus. BA siūlė sutarties projekto 1 straipsnyje konkretizuoti žodžius „skirtingose bendrų interesų srityse“ ir papildyti šios sutarties 12 straipsnį, kurį turės patvirtinti trijų Baltijos valstybių parlamentai. BA rekomendavo Baltijos valstybių vyriausybėms iki sutarties pasirašymo galutinį jos projekto tekstą suderinti su BA prezidentu.⁴¹⁵

1994 m. birželio 13 d. toks susitarimas buvo pasirašytas – Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas *dėl Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo*⁴¹⁶. Tą pačią dieną patvirtinti Baltijos Ministrų Tarybos nuostatai. Taip buvo įsteigta antroji Baltijos Tarybos pagrindinė institucija. Įkūrus BMT, Estijos, Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimui buvo suteiktas stiprus institucinis pagrindas.

Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas BA 5-ojoje sesijoje 1994 m. lapkričio 11 d. kalbėjo: „Praėjo treji metai nuo šio tarpparlamentinio organo įkūrimo – pirmojo istorijoje, sujungusio mūsų tris valstybes. Tie metai visiškai patvirtino Asamblėjos gyvybingumą ir reikalingumą.

Baltijos Asamblėjos veikla paskatino ir Vyriausybės ieškoti lankstesnių ir konkretesnių bendradarbiavimo struktūrų. Šių metų birželio mėnesį Lietuvos, Latvijos ir Estijos ministrai pirmininkai pasirašė susitarimą dėl tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo. Šiandien jis jau ratifikuotas visų trijų valstybių parlamentų. Pradėjo veikti Baltijos šalių Ministrų Taryba, kuri realizuos ir Baltijos Asamblėjos sprendimus.

Glaudžiai bendradarbiauja Baltijos šalių prezidentai. Šių metų kovo mėnesį patvirtinome trijų Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų statutą. Mano nuomone, ne rečiau kaip kartą per metus vertėtų surengti bendrą trijų valstybių prezidentų, ministrų

⁴¹⁴ BA rezoliucija „Dėl Baltijos parlamentinių delegacijų darbo koordinavimo“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=87505&cp_query=&cp_tr2=, 2002-06-10.

⁴¹⁵ BA rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutarties projekto dėl Baltijos bendradarbiavimo“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 2.

⁴¹⁶ Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas „Dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo“, Talinas, 1994-06-13, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 11-235, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19822&cp_query=&cp_tr2=, 2006-09-12.

pirmininkų ir parlamentų pirmininkų susitikimą. Galbūt jis būtų rengtinas kartu su Baltijos Asamblėjos sesija.

Bendradarbiavimo su Latvija ir Estija plėtimas bei gilinimas yra vienas svarbiausių Lietuvos užsienio politikos prioritetų. Malonu, kad nuo deklaracijų ir pareiškimų pereiname prie sutarčių pasirašymo ir jų įgyvendinimo. Ypač vaisingi buvo pastarieji metai.

Norėčiau paminėti sutartį dėl laisvosios prekybos, protokolą dėl vieningos vizinės erdvės bei sutartį dėl bendradarbiavimo kultūros srityje.

Pradėtas kurti Baltijos šalių taikos palaikymo batalionas. Krašto apsaugos ministerijos tariai dėl bendros sienų apsaugos ir oro kontrolės galimybių.

Baltijos Asamblėja dabar įgyja ypač didelę reikšmę visoms Baltijos šalims. Tikimės, kad Latvija kitų metų pradžioje užims vietą Europos Taryboje. Mes tą labai palaikome. Lietuva, Latvija ir Estija nuosekliai siekia narystės Europos Sąjungoje. Todėl mūsų šalių įstatymų suvienodinimas ir suderinimas su europiniais yra labai aktualus.

Trijų valstybių parlamentai, mano nuomone, galėtų inicijuoti ir koordinuoti šviečiamąją pasiruošimo narystei Europos Sąjungoje darbą. Juk mūsų valstybių gyventojai dar nepakankamai pasiruošę tiems pokyčiams, kuriuos žada būsima narystė Europos Sąjungoje. Iki jos praeis dar nemažas laiko tarpas, kuris pareikalautų įtempto darbo, didelių ekonominių, socialinių, net ir psichologinių pakeitimų.

Įstatymų suvienodinimo ir priderinimo prie Europos Sąjungos standartų, šviečiamojo paruošiamojo darbo galėtume pasimokyti iš mūsų šiaurės kaimynų – Šiaurės Tarybos. Gerai, kad vystomas Baltijos Asamblėjos bendradarbiavimas su Šiaurės Taryba, o dabar ir su kita panašia struktūra – Beniliukso šalių parlamentais<...>.

<...> Ilgą laiką didžiausia mūsų regiono problema buvo Rusijos kariuomenė mūsų šalyse. Ši Baltijos Asamblėjos sesija vyksta, kai visos trys šalys yra laisvos nuo svetimos kariuomenės. Tai sukuria palankias sąlygas stabilumui ir saugumui stiprinti.

Norėtuši, kad mūsų santykiai su kaimynais palaipsniui priartėtų prie tarptautinių elgesio standartų ir normų. Mums visad buvo ir bus svarbūs pagarbos demokratijai, žmogaus ir mažumų teisėms kriterijai, sienų stabilumas, sugebėjimas vystyti santykius lygybės ir lygiateisiškumo principais pagal tarptautines sutartis ir tarptautinės teisės normas. Lietuva pasirašė tarpvalstybinę sutartį su Lenkija, gan sėkmingai vyksta derybos dėl tokios sutarties su Baltarusija, prieš metus pasirašytas didelis sutarčių paketas su Rusija. Tikiuosi, kad sugebėsime sutvarkyti savo pasienio bendradarbiavimą su Kaliningrado sritimi taip, kaip Norvegija ir Suomija su šiaurės vakarų Rusijos sritimis. Žinoma, atsižvelgiant į Kaliningrado srities, kaip eksklavo, specifiką.

Regionai turi bendrų, tik jiems vieniems aktualių problemų. Todėl visų aplinkinių šalių įtraukimas į regioninį bendradarbiavimą tiek atskirai, tiek tarptautinėse organizacijose yra logiškas ir labai naudingas. Toks bendradarbiavimas yra labiau apsaugotas nuo vienpusio spaudimo, didesnės šalies valios primetimo ir tarptautinių elgesio taisyklių laužymo.

Mes suinteresuoti gyventi pasiturinčių, demokratiškų, kultūringų kaimynų apsuptyje, todėl visuomet paremsime jų siekius, atitinkančius tarptautines teisės normas, stiprinančius šalių

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

suverenitetą ir lygiateisiškumą.

Pabaigai paliesiu dar vieną temą. Aktualią, manau, ne tik parlamentarams, bet ir visiems, kuriems rūpi mūsų valstybių tvirtėjimas ir nuomonė apie jas visame pasaulyje.

Trys Baltijos valstybės, mano galva, turėtų bendromis pastangomis kurti palankų mums įvaizdį užsienyje. Antra vertus, šioje srityje neišvengiama ir netgi natūrali tam tikra konkurencija. Bet ji, kaip ir sporte, turėtų būti garbinga. Aš jokiū būdu nepalaikyčiau kartais pastebimų bandymų kurti savo valstybės įvaizdį kaimynų sąskaita.

Štai lapkričio pradžioje „Laisvosios Europos“ radijo stotis pranešė apie viename Paryžiaus žurnale pasirodžiusį straipsnį. Jame atsakingas Estijos URM pareigūnas mėgina įrodyti, kad trys Baltijos valstybės laikosi ne tik skirtingos, bet ir priešingos orientacijos užsienio politikoje. Nemanau, kad mūsų valstybių vadovų, Baltijos Asamblėjos bendri pareiškimai ir deklaracijos, pagaliau realiai vykdoma politika duotų pagrindą tokiai išvadai. Ją pavadinčiau ne tik klaidinančia, bet ir labai neatsakinga.

Antra vertus, ir Lietuvoje kai kurių politinių jėgų atstovai bando aiškinti, kad dėl tautinių mažumų klausimo Latvijoje ir Estijoje, dėl kai kurių šių valstybių sutarčių su Rusija Lietuvai nepakeliui su mūsų Baltijos kaimynais. Norėčiau pabrėžti, kad oficialaus Vilniaus pozicija yra visiškai kitokia. Visų Lietuvos ministerijų ir kitų institucijų pareigūnai, atstovaudami valstybės interesams ir jos politikai, privalo ir ateityje privalės stiprinti Baltijos šalių vienybę, ieškoti ir puoselėti tai, kas mus jungia, o ne tai, kas skiria.

Baltijos valstybių bei kitų šalių spaudoje pasirodo pranešimų apie didelį atotrūkį tarp mūsų valstybių ekonomikoje, socialinėje sferoje. Nemanau, kad taip yra iš tikrųjų. Tiesa, būtų galima sutikti su teiginiu, kad pagal statistiką, kuri, deja, nėra tiksli ir pilna, vienoje srityje geriau atrodo Latvija, kitoje – Estija, trečioje – Lietuva<...>.

Per pastaruosius 50 metų Lietuvai, Estijai ir Latvijai buvo lemtas panašus likimas. Bendromis pastangomis mums pavyko tapti nepriklausomomis valstybėmis. Dabar mūsų laukia nauji, sunkūs uždaviniai: turime integruotis į Europą ne tik struktūriškai, bet ir realiai, t.y. pasiekti aukštą ekonomikos išsivystymo, demokratijos, žmogaus teisių užtikrinimo, socialinės apsaugos lygį. Mums teks keisti savo mąstymą atsivėrimo europinei kultūrai linkme, įveikti kartais pasireiškiantį nacionalinį egoizmą.

Lietuvos, Estijos ir Latvijos santykiai gali tapti sugebėjimo bendradarbiauti modeliu ir išmėginimu. Tikiuosi, kad parlamentarai ir toliau bus šios veiklos lyderiai.⁴¹⁷

Toks bendradarbiavimo modelis buvo perimtas iš panašaus Šiaurės šalių (Danijos, Islandijos, Norvegijos, Suomijos ir Švedijos) bendradarbiavimo, kuris vyksta per Šiaurės Tarybą – tarp-parlamentinio bendradarbiavimo instituciją, ir per Šiaurės Ministrų Tarybą, kuri yra tarpvyriausybinių bendradarbiavimo institucija.

Tuo tarpu Baltijos Taryba (BT) vadinamos bendros kasmetinės Baltijos Asamblėjos (BA) ir Baltijos Ministrų Tarybos (BMT) sesijos, kuriose BMT pateikia pranešimą apie Baltijos šalių

⁴¹⁷ Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko kalba BA 5-ojoje sesijoje, Vilnius, 1994-11-11, *LRPKA*, ap. 2, b. 43, l. 131-134.

bendradarbiavimą per praėjusius metus ir apie bendradarbiavimo ateityje planus. Pirmoji BT įvyko 1995 m. balandžio 22 d. Rygoje, o šešioliktoji – 2010 m. spalio 22 d. Rygoje. BT egzistavimas labai padeda Baltijos valstybėms išlikti vieningu politiniu vienetu tarptautiniuose santykiuose, koordinuoti jų įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžių politiką bei veiksmus siekiant bendrų tikslų.

3.2. Baltijos Asamblėjos statusas ir vykdomų reformų esmė

Baltijos Asamblėja yra Lietuvos, Latvijos ir Estijos parlamentų bendradarbiavimo tarptautinė organizacija. BA iki 1999 m. gegužės 29 d. veikė Taline patvirtintų BA nuostatų (1992 m. gegužės 31 d. papildyti,⁴¹⁸ 1993 m. spalio 31 d. pakeisti⁴¹⁹, 1994 m. lapkričio 13 d.,⁴²⁰ 1997 m. balandžio 27 d.⁴²¹ ir 1998 m. lapkričio 28 d.⁴²² papildyti ir pakeisti kai kurie straipsniai), 1994 m. birželio 13 d. pasirašyto Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimo „*Dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo*“⁴²³ ir kitų BA bei jos organų priimtų teisės aktų pagrindu.

Iki 1999 m. BA statuso klausimai nebuvo iki galo aiškiai sureguliuoti. 1999 m. gegužės 29 d. BA 14-ojoje sesijoje, siekiant suderinti BA priimtų dokumentų bendrąsias ir teises nuostatas, buvo priimtas BA statutai,⁴²⁴ pakeitęs nuo 1991 m. lapkričio 8 d. galiojusius BA nuostatus bei vėlesnius jų pakeitimus. Priėmus šį BA statutą, neteko galios 1991 m. lapkričio 8 d. BA nuostatai ir jų vėlesni pakeitimai.

Nuo 1999 m. gegužės pabaigos BA veikia remdamasi priimto statuto (2000 m. gegužės 27 d.,⁴²⁵ 2002 m. gruodžio 14 d.,⁴²⁶ 2003 m. lapkričio 29 d.⁴²⁷, 2004 m. gruodžio 19 d.⁴²⁸,

⁴¹⁸ „Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos tarpparlamentinės asamblėjos (Baltijos Asamblėjos) nuostatai“, Palanga, 2-oji BA sesija, 1992-05-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11. l. 5-7.

⁴¹⁹ „Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos Baltijos Asamblėjos nuostatai“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 10-14.

⁴²⁰ BA „Nuostatų papildymas“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 7-8.

⁴²¹ BA sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos Baltijos Asamblėjos nuostatų pakeitimo“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 2-3.

⁴²² BA sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos Baltijos Asamblėjos nuostatų pataisų“, Talinas, 13-oji BA sesija, 1998-11-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 168, l. 7.

⁴²³ Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas „Dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo“, Talinas, 1994-06-13, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 11-235, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19822&p_query=&p_tr2=, 2004-05.05.

⁴²⁴ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto“, „Baltijos Asamblėjos statutai“, Vilnius, 14-oji BA sesija, 1999-05-29, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 8-33.

⁴²⁵ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto 54 straipsnio pakeitimo“, Tartu, 16-oji BA sesija, 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 6.

⁴²⁶ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto pakeitimo“, „Baltijos Asamblėjos statutai“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-12-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 7-34.

⁴²⁷ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto pakeitimo“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=222268&Condition2=, 2004-02-10>.

⁴²⁸ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto pakeitimo“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 2004-12-19, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247335&p_query=&p_tr2=, 2004-02-10.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

2010 m. spalio 22 d.⁴²⁹, 2011 m. lapkričio 25 d.⁴³⁰ pakeisti kai kurie straipsniai)⁴³¹ ir kitų teisės aktų (taip pat minėto 1994 m. birželio 13 d. pasirašyto susitarimo) pagrindu.⁴³² Šis statusas surašytas keturiomis kalbomis: lietuvių, estų, latvių ir anglų. Visi tekstai turi vienodą galią, o iškilus ginčui dėl jų pirmenybė teikiama tekstui anglų kalba. Prireikus šio statuto aiškinimo teisę turi BA prezidiumas, gavęs Teisės komiteto išvadą.

BA 29-oji sesija (Ryga, 2010 m. spalio 22 d.) pakeitė BA statutą: visame statuto tekste vietoj žodžių „BA sekretoriato vadovas“ įrašyti „Baltijos Asamblėjos generalinis sekretorius“.⁴³³

Lietuvai, Latvijai ir Estijai sparčiai integruojantis į Europos ir transatlantines struktūras BA buvo diskutuojama apie jos ateitį ir besikeičiančias funkcijas. Kai BA buvo įkurta, jos pirmosios funkcijos buvo Baltijos šalių valstybingumo įtvirtinimas ir tarptautinis pripažinimas.

Trims Baltijos šalims integruojantis į ES ir NATO šios funkcijos jau nebebuvo tokios aktualios. Dėl to galėjo atrodyti, kad dalis BA funkcijų jau išnyko. Tačiau integracijos procesai kėlė naujas trijų Baltijos šalių bendradarbiavimo užduotis, kadangi naudingiau integruotis į Europos ir transatlantines struktūras ne atskiroms konkuruojančioms šalims, o besikooperuojančiam regionui.

Tai ir atspindi 1993–2004 m. BA veikloje, kurios prioritetai – integracijos į ES bei NATO problemos. 50 metų Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo patirtis rodė, kad šios tarptautinės organizacijos veikla sustiprėjo daliai narių įstojus į ES. Baltijos šalių regionas gerokai patrauklesnis ekonominėms investicijoms bei ES paramos projektams negu pavienės mažos šalys. Iš kitos pusės, koordinuotas ar vieningas Baltijos šalių dalyvavimas įgyvendinant ekonominius, transporto ar gynybos projektus yra naudingesnis ir toms struktūroms, į kurias Baltijos šalys siekė integruotis. Be to, tapus šių sąjungų narėmis, kartu bus daug lengviau apginti savo šalių interesus, panašius bendra istorine patirtimi bei tradicijomis.

2000–2004 m. laikotarpiu Baltijos valstybių parlamentinis bendradarbiavimas keitėsi iš esmės. BA aktyviai dirbo rengdamasi struktūrinėms reformoms, buvo diskutuojama apie organizacijos ateitį ir besikeičiančias funkcijas. Svarbiausias reformų tikslas – sukurti dinamiškesnį bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių parlamentų, kad būtų geriau tenkinami politiniai reikalavimai. Tikslas buvo ir yra – priartinti Baltijos valstybių bendradarbiavimą prie Baltijos piliečių interesų. BA nariai diskusijose yra išreiškę nemažai idėjų, kaip būtų galima tobulinti BA darbą. Buvo numatytos trys kryptys: 1) BA ir Šiaurės Tarybos suartėjimas, planuo-

⁴²⁹ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto pakeitimo“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384252&p_query=&p_tr2=0, 2012-01-24.

⁴³⁰ „Baltijos Asamblėjos statusas“, aktuali redakcija, Ryga, 30-joji BA sesija 2011-11-25, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412570&p_query=&p_tr2=0, 2012-01-24.

⁴³¹ „Baltijos Asamblėjos statusas“, aktuali redakcija, Ryga, 30-joji BA sesija 2011-11-25, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412570&p_query=&p_tr2=0, 2012-01-24.

⁴³² BA 22-oji sesija priėmė „Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimo dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo pakeitimo protokolą“, kuriame susitarė pakeisti 3, 4, 6 straipsnius, (Vilnius, 2003-11-29) http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=29660&p_int_tv_id=2648&p_org=0, 2005-01-15.

⁴³³ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto pakeitimo“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384252&p_query=&p_tr2=0, 2010-10-26.

jant jų susijungimą ateityje, 2) glaudesnis BA ir BMT bendradarbiavimas, 3) glaudesnis BA ir nacionalinių parlamentų bendradarbiavimas.

Todėl BA (2002 m. gegužės 25 d. Vilniuje), atsižvelgdama į Baltijos valstybių integraciją į ES ir NATO, pabrėždama Baltijos valstybių bendradarbiavimo išplėstoje Europoje svarbą ir naudą, manydama, kad naujomis tarptautinėmis aplinkybėmis yra būtina priimti BA naują struktūrą ir strategiją tam, kad būtų įgyta lankstumo ir būtų galima prisitaikyti veiksmingai sprendžiant kylančius uždavinius ir klausimus, priėmė sprendimą dėl Baltijos Asamblėjos veiklos naujos struktūros ir strategijos, kuriame BA, įvertindama pozityvų Baltijos valstybių trišalį bendradarbiavimą pastaraisiais metais ir BA vaidmenį šiame procese; pažymėdama glaudesnio bendradarbiavimo poreikį ir tikslingai bei veiksmingai organizuoto Baltijos valstybių bendradarbiavimo svarbą šių šalių europinei ir transatlantinei integracijai; manydama, kad būtina tęsti diskusijas dėl BA veiklos naujos struktūros ir strategijos, nusprendė: 1) tęsti diskusijas dėl BA struktūrų reformų; 2) pagerinti BA ir BMT bendradarbiavimą: a) patvirtinti BA vienerių metų pirmininkavimą, derinant BA ir BMT pirmininkavimo laiką; b) parengti bendrą naują BA ir BMT veiklos strategiją; kiekvienais metais pirmininkaujanti šalis turi ją apsvarstyti ir pataisyti; 3) pradėti įgyvendinti priimtą parlamentinę programą visais bendradarbiavimo lygmenimis; 4) pavesti Teisės komitetui remiantis šiuo sprendimu padaryti būtinas BA statuto pataisas.⁴³⁴

Todėl 2002 m. rugpjūčio 23 d. Rygoje įvyko diskusija prie apskritojo stalo dėl pasiūlymų, susijusių su BA ateities struktūra ir strategija, kurie buvo pateikti BA prezidiumui, BA nacionalinėms delegacijoms ir BA komitetams.⁴³⁵ Remiantis 2002 m. birželio 26 d. Visagine priimtais BMT (premjerų lygiu) sprendimais dėl tolesnio BA ir BMT bendradarbiavimo ir veiklos harmonizavimo rugsėjo 13 d. Rygoje įvyko BA ir BMT darbo grupės susitikimas. BA prezidiumo pirmininkas R. Ražuks paaiškino pokyčius BA darbo strategijoje ir jos vidaus reformas, pažymėjo, kad galutiniai sprendimai dėl reformų bus priimti gruodį, BA sesijos metu, pateikė Baltijos valstybių bendradarbiavimo ateityje modelį, supažindino su bendradarbiavimo tarybos idėja, kurios užduotis būtų nustatyti Baltijos valstybių bendradarbiavimo prioritetus, priimti veiksmų planą ir įvertinti Baltijos valstybių bendradarbiavimo institucijų veiklą, paaiškino pagrindinę mintį – keisti pirmininkavimo BA ir BMT laiką, abiejose organizacijose pradedant pirmininkavimo laikotarpį nuo 2003 m. sausio.⁴³⁶ Susitikimo dalyviai pritarė, kad yra reikalinga bendra diskusija dėl Baltijos bendradarbiavimo ateities. Lietuvos užsienio reikalų ministerijos pirmojo dvišalių santykių departamento pateikti argumentai: keičiantis tarptautinei situacijai Baltijos valstybių bendradarbiavimas palaipsniui ėmė strigti; tam tikra BMT misija jau yra atlikta; nebeliko išorės spaudimo Baltijos valstybėms laikytis viena kitos; narystė ES savaime išspręs daug klausimų, ties kuriais dabar dirba BMT. Artėjanti ES plėtra suteikia

⁴³⁴ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos veiklos naujos struktūros ir strategijos“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 199).

⁴³⁵ Pasiūlymai dėl naujos BA struktūros ir strategijos, kuriuos pateikė BA Prezidiumas, nacionalinės delegacijos ir komitetai, Ryga, 2002-08-23, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 254, l. 193-199.

⁴³⁶ G. Purvaneckienės komandiruotės į Rygą 2002-09-13 ataskaita apie Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos darbo grupės posėdį, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 255, l. 7-12.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

dingstį jau dabar imtis ir BMT veiklos peržiūros bei apsvarstyti ateities perspektyvą. Tikslinga optimizuoti dėmesį įvairioms regioninėms struktūroms, stengiantis priderinti dalyvavimą jose pagrindiniam interesui – iki galo integruotis į ES ir NATO.

2002 m. Latvijoje, o kitais metais Estijoje turėjo vykti parlamentiniai rinkimai, todėl šalys gyveno rinkiminėmis nuotaikomis ir nebuvo pajėgios imtis BA ir BMT reformų.

Lietuvos užsienio reikalų ministerijos pirmojo dvišalių santykių departamentas papildomai atkreipė dėmesį, kad pagal Lietuvos Konstituciją užsienio politikos kompetenciją turi prezidentas. Todėl trišalių bendradarbiavimo struktūrų peržiūros kontekste reikia numatyti, kokių vaidmenį vaidins ir aukščiausio lygio Baltijos valstybių vadovų susitikimai. Svarbiausia – turint omenyje tolesnį trišalį bendradarbiavimą, prioritetas būtų ne struktūra, bet esmė, t.y. turinys. Tik kai bus žinoma, kokie klausimai liks BMT kompetencijoje, bus galima aptarti, koks bus BMT ir BA sąryšis. Be to, trišalis Baltijos valstybių bendradarbiavimas neturi baigtis. Reikia ieškoti sąsajų su Šiaurės šalimis. Gal reikia orientuotis į NB 6 formatą?

Diskutuojant dėl tolesnės BMT strategijos buvo pritarta Lietuvos URM pirmojo dvišalių santykių ir Estijos URM Politikos planavimo departamentų pasiūlymui, kad šiuo metu Estijos URM rengs BMT struktūrų peržiūros dokumentą (kokie klausimai liks dienotvarkėje, kokių reikės atsisakyti ir pan.), su kuriuo bus supažindintos Latvija ir Lietuva. Kažkuriuo metu turės įvykti bendra Baltijos valstybių diskusija. BA pasiūlė harmonizuoti BA ir BMT pirmininkavimus, rekomenduojant naują pirmininkavimą pradėti jau 2003 m. sausio 1 d. Visi dalyvaujantys pritarė, kad BA ir BMT veiklą (pirmininkavimus) reikia harmonizuoti. Nutarta, kad šį klausimą spręstų BA prezidiumas. Pažymėta, kad pirmininkavimo klausimas turi būti išspręstas iki lapkričio mėnesio.

BA pasiūlymas – paruošti bendrą ateities strategiją, kurią pirmininkaujančioji šalis kasmet peržiūrėtų ir redaguotų. Pareikalauti, kad prieš kiekvieną BA sesiją BMT atsiskaitytų dėl priemonių kiekvienai BA rekomendacijai įgyvendinti. Visi pritarė, su sąlyga, kad tai vadinsis ne „strategija“, o „darbo planas“. Lietuvos URM pirmasis dvišalių santykių departamentas: pasiūlė, kad ateities planai dėliotųsi pagal schemą: „strategija – prioritetai – veiksmai“. Dalyvaujantieji pritarė BA pasiūlymui ne rečiau kaip kartą per metus rengti BA prezidiumo posėdžius, kuriuose dalyvautų BA komitetų pirmininkai ir pirmininkų pavaduotojai bei BMT atstovai ir kuriuose būtų nustatyti ateinančių metų pirmininkaujančios šalies prioritetai bei būtų įvertinta praėjusių metų pirmininkaujančios šalies veikla. Pareikalauti, kad BMT kartą per metus atsiskaitytų dėl kiekvienos BA priimtos rezoliucijos įgyvendinimo. Estijos URM Politikos planavimo departamento atstovas sakėsi nematęs tokių pasiūlymų reikmės. Lietuvos URM atstovai siūlė geriau pagalvoti apie ateities bendradarbiavimą, nepuolant pirmiausia nustatinėti prioritetų. Buvo pritarta BA pasiūlymui, kad į BA komitetų posėdžius tarp sesijų būtų pakviesti Baltijos valstybių ministrai. BA pasiūlė gerinti keitimosi dokumentais ir informacija tarp BA ir BMT sekretoriatų sistemą, užtikrinant jos veikimą. Bendrosios strategijos ribose įgalinti BA ir BMT sekretoriatų tikrinti BA ir BMT veiklą.⁴³⁷

⁴³⁷ Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Pirmasis dvišalių santykių departamentas. BA ir BMT darbo grupės diskusijų, įvykusių 2002-09-13 Rygoje apibendrinimas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 255, l. 13-16.

21-osios sesijos metu (2002 m. gruodžio 14 d.) priimtame sprendime *dėl Baltijos Asamblėjos reformų* nusprendė: 1) nuo 2003 m. sausio 1 d., kai Lietuva taps pirmininkaujančia šalimi, pradėti BA pirmininkauti po vienerius metus; 2) patvirtinti BA struktūros reformas ir pradėti šias reformas įgyvendinti 2003 m.; 3) stiprinti reformų procesą, kad būtų pagerintas BA ir BMT bendradarbiavimas; 4) stiprinti bendradarbiavimą su Šiaurės Taryba ir Beniliukso tarp-parlamentine konsultacine taryba, nustatant praktinio bendradarbiavimo strategiją ir turinį.⁴³⁸ Tai atsispindi 2003 m. lapkričio 29 d. statuto kai kurių straipsnių pakeitimuose.

Lietuvos delegacijos BA vadovė G. Purvaneckienė 21-ojoje sesijoje kalbėjo: „Trijų Baltijos valstybių nacionalinių parlamentų delegacijos yra Baltijos Asamblėjos steigėjos ir vienintelės galimos narės, todėl turi nepalyginamai didesnes sprendimų ir mechanizmų formavimo galimybes negu kitos tarpparlamentinių organizacijų delegacijos.

Jau seniai sutinkama su tuo, kad Baltijos Asamblėjos rezoliucijos, tegul tik kelios, turėtų išskirti duoto laikotarpio prioritetus, bendrus visoms trimis Baltijos valstybėms integruojantis į Europos Sąjungą, ir tokiu būdu koordinuoti šį procesą. Baltijos Asamblėjos komitetai, glaudžiai bendradarbiaudami su atitinkamais Ministrų Tarybos komitetais, turėtų analizuoti savo veiklos sritis įstatymų leidybos arba plėtros tendencijų, o ne konkrečių problemų sprendimo požiūriu. Visa tai kartu turėtų būti nukreipta į ES integracijos procesą. Baltijos Asamblėjos, kaip integracijos į ES koordinatorės, įvaizdis turėtų būti nuolat kartojamas ir akcentuojamas žiniasklaidoje. Kalbėdami apie Baltijos Asamblėjos ateities prioritetus, mes galvojame, kad jie turėtų būti numatomi vadovaujantis šiais principais:

- darbas prioritetinėmis kryptimis turi palengvinti ir paspartinti integracijos į ES ir NATO procesus;

- reikia išnaudoti galimybes laimėti iš kooperacijos tarp Baltijos šalių, o ne konkuruoti tarpusavyje.

Pavyzdžiui, mes galėtume geriau pasirengti įvairiems integracijos į Europos Sąjungą procesams, atlikdami pirmą žingsnį tarpusavyje, o po to sklandžiai prisijungdami prie ES sutarčių, dokumentų ar procesų. Laisvą asmenų, darbo jėgos judėjimą galėtume pirmiausia išbandyti tarp trijų Baltijos šalių. Prieš prisijungdami prie Šengeno erdvės turėtume sukurti tokią erdvę tarp Baltijos šalių. Derindami savo įstatymus su ES dokumentais, galėtume pirmiausia suderinti Baltijos šalių įstatymus.

Kalbėdami apie mūsų šalių dalyvavimą NATO, galėtume atkreipti dėmesį į ginkluotųjų pajėgų kooperacijos stiprinimą. Galėtume planuoti sujungti savo finansines pajėgas gynybinei įrangai, ginklams pirkti. Čia mums labai praverstų Beniliukso patirtis.

Matome ir ekonomikos perspektyvą – kurti bendrą informacinių technologijų erdvę. Kooperacija, o ne konkurencija informacinių technologijų, ypač programinės įrangos, plėtros srityje galėtų paskatinti proveržį Baltijos šalių ekonomikoje.

Baltijos Asamblėja turi veiksmingai panaudoti Šiaurės Tarybos ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos patyrimą: skirtingų valstybių interesus suderinti tarpusavyje, o visų bendrai –

⁴³⁸ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos reformų“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-13-14 LRSA, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 6.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

priderinti prie Europos Sąjungos reikalavimų, stebėti ir analizuoti buvimo ES pasekmes mažoms valstybėms (ir galbūt iš to kuriant partinę politiką), perimti sekretoriato darbo patyrimą.

Taigi baigdama norėčiau akcentuoti, jog Baltijos Asamblėja yra vienintelė parlamentinė institucija, užtikrinanti veiksmingą ir produktyvų Lietuvos, Latvijos ir Estijos parlamentų bendradarbiavimą, taip pat per Šiaurės Tarybą ir Beniliukso tarpparlamentinę konsultacinę tarybą bendradarbiavimą su Šiaurės ir Beniliukso valstybių parlamentais. Iki šiol įvairių kitų parlamentinių ryšių grupių veikla, susijusi su šiomis valstybėmis, yra menkai efektyvi. Taigi Baltijos Asamblėja kuria visapusišką bendradarbiavimo su panašiomis regioninėmis organizacijomis ir ES modelį.⁴³⁹

BA įvertino pozityvų Baltijos valstybių trišalį bendradarbiavimą pastaraisiais metais ir BA vaidmenį šiame procese per paskutinius penkiolika metų; pabrėžė, kad BA politinės ir struktūrinės reformos suteikė galimybę Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimui pritapti prie naujos tarptautinės aplinkos ir pademonstruoti lankstumą bei gebėjimą veiksmingai ir tinkamai spręsti išylančias problemas; būdama tvirtai įsitikinusi, kad Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybės bendradarbiavimas padėjo joms integruotis į ES ir NATO, pažymėjo, kad glaudesnis Baltijos valstybių bendradarbiavimas prisidės prie viso regiono raidos; pripažino, kad finansiniai ir žmogiškieji išteklių yra riboti ir kad Baltijos kaip regiono suvokimas įpareigoja Baltijos valstybes siekti susitarimo ir susitelkti bendriems užsienio ir vidaus tikslams įgyvendinti; pabrėžė, kad BA yra ypač suinteresuota plėsti praktinį bendradarbiavimą su BMT palaikant glaudesnius ir daugiau sričių apimančius ryšius su Šiaurės Taryba ir Beniliukso tarpparlamentine konsultacine taryba, taip pat užtikrinant efektyvesnį grįžtamąjį ryšį su Baltijos valstybių parlamentais.⁴⁴⁰

Ten pat BA pabrėžė, kad vienas iš Baltijos valstybių bei BA ir BMT užsienio politikos prioritetų yra remti Europos kaimynystės politiką; būdama tikra, kad ES plėtra neturi skatinti naujų skiriamųjų linijų atsiradimo naujojoje Europoje, pažymėjo, kad Europos plėtrai, saugumui ir gerovei svarbu, jog jos kaimyninės šalys taip pat vystytųsi stabiliai ir remdamosi demokratijos principais; nutarė imtis politinių iniciatyvų ir teikti politinę paramą, kad būtų palengvintas praktinis Europos kaimynystės politikos įgyvendinimas Rytų Europos šalyse politikos ir ekonomikos srityse, tokiose kaip geras valdymas, teisėkūros procesas, verslo plėtra, aplinkos apsauga, infrastruktūra, sveikatos apsauga, taip pat sustiprinta piliečių apsauga nuo organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos grėsmės.⁴⁴¹

Atidarydama 28-ąją BA sesiją (2009 m. lapkričio 27 d.) Vilniuje, Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkė Irena Degutienė pabrėžė, kad, užuot trypčiojusi vietoje, BA galėtų pati išsikelti strateginius tikslus, suformuluoti tarpinius projektus, nusistatyti veiklos efektyvumo kriterijus ir nuosekliai laikytis šių tikslų. Taip Asamblėja įgytų gerokai daugiau pranašumo bendradarbi-

⁴³⁹ G. Purvaneckienės, Lietuvos delegacijos BA vadovės, kalba 2002-12-13 Rygoje, 21-oji BA sesija, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 155-157.

⁴⁴⁰ BA pareiškimas „Dėl Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimo“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288958&p_query=&p_tr2=, 2006-12-25.

⁴⁴¹ BA pareiškimas „Dėl Baltijos valstybių ir naujų Europos Sąjungos kaimynų bendradarbiavimo dalijantis parlamentinės demokratijos stiprinimo patirtimi“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288964&p_query=&p_tr2=, 2006-12-25.

audama ir priimdama visoms trims Baltijos šalims svarbius sprendimus.

Samprotaudama apie 20-metį gyvuojančios BA reikalingumą, istorinę misiją ir reformas Lietuvos parlamento vadovė pareiškė įsitikinimą, kad Asamblėja, būdama puikus istorinio Baltijos valstybių bendradarbiavimo pavyzdys, gali ir turi veikti toliau. Kokybiškai atsinaujindama, reaguodama į gyvenimo kuriamas aktualijas, atsakydama į naujai kylančias problemas ir taip įgaudama naujos vertės.

I. Degutienė apgailestavo, kad kai kurios problemos, iškilusios jau veiklos pradžioje, nėra išspręstos iki šiol. „Pirmiausiai kalbu apie Baltijos valstybių vienybės stoką. Neretai konkurencija dėl nereikšmingų detalių užgožia visą bendradarbiavimo potencialą. O juk iš esmės visais strateginiais tarptautinės politikos ir ekonomikos klausimais Baltijos šalių interesai visiškai sutampa. Noriu pabrėžti: iš esmės – visais klausimais. Todėl vienos valstybės nauda ar pažanga tampa naudinga visam regionui, o vienos šalies problemos iš karto atsiliepia kitų valstybių gyvenimo kokybei arba saugumui“, – sakė I. Degutienė.

Seimo pirmininkė pažymėjo, kad būtinas realus ir dinamiškas glaudesnės integracijos darbas. Asamblėja turėtų tapti Baltijos šalių bendrą projektą iniciatore, generuojančia modernias bendradarbiavimo idėjas.

I. Degutienė sakė, kad Asamblėjos balsas turėtų būti svarbus svarstant strateginius klausimus, o sprendimai turėtų būti ne tik simbolinio ar rekomendacinio, bet ir įpareigojančio pobūdžio. „Sveikinu pastangas stiprinti dialogą tarp Baltijos šalių parlamentų, ieškoti naujų Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos sąveikos formų. Tai savo ruožtu sudarytų sąlygas stipresnei Baltijos šalių bendradarbiavimo parlamentinei kontrolei“, – pažymėjo parlamento vadovė.

Pasak I. Degutienės, tarptautinėje veikloje BA turėtų būti kaip platforma, kuri, be kita ko, galėtų koordinuoti mūsų šalių tarpusavio veiksmus ES institucijose, siūlyti bendrą baltiškąjį požiūrį įvairiais klausimais, svarbiais visos ES raidai.

„Apskritai Baltijos Asamblėja gali suteikti ne vieną impulsą formuojant bendrą mūsų valstybių užsienio politiką, remdamasi, pavyzdžiui, glaudžiu ir istorijos patikrintu Šiaurės šalių bendradarbiavimu. Toks požiūris leistų mums kalbėti apie Baltijos valstybių kaip integralios bendruomenės užuomazgas, kur vienos šalies saugumo, ekonominės ar politinės problemos vertinamos kaip visų Baltijos šalių problema“, – sakė Seimo pirmininkė.

Be to, Asamblėja turėtų ir toliau stiprinti ryšius ne tik su Šiaurės Taryba, bet ir su analogiškais GUAM (*Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanas ir Moldova*) ir Beniliukso šalių parlamentų forumais. Ir tam, kad perimtų ir dalintųsi bendro darbo patirtimi, ir tam, kad per mus efektyviau veiktų parlamentinių ryšių tinklas tarp ES ir šalių partnerių rytinėje kaimynystėje.

Estijos ir Latvijos delegacijų vadovai Erika Zomerė ir Trivimis Vellistė akcentavo, jog ypač svarbu tiksliai apibrėžti BA siekiamus tikslus ir tuo pagrindu nustatyti efektyviausias parlamentinio bendradarbiavimo formas.⁴⁴²

⁴⁴² „Seimo pirmininkė ragina Baltijos Asamblėją netrypčioti vietoje ir siekti vienybės“, ELTA ir lrytas.lt inf. 2009-11-27, <http://www.lrytas.lt/-12593178671258404827-seimo-pirminink%C4%97-ragina-baltijos-asambl%C4%97j%C4%85-netryp%C4%8Dioti-vietoje-ir-siekti-vienyb%C4%97s.htm>; Degutienė I., „Baltijos šalims trūksta vienybės“, 2009-11-27, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-11-27-i-degutiene-baltijos-salims->, 2010-05-15.

3.3. Baltijos Asamblėjos struktūra ir veiklos tvarka

BA yra tarptautinės teisės subjektas.⁴⁴³ Tai tarptautinė organizacija, neatskiriama susijusi su trijų Baltijos valstybių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos parlamentais, turinti savo atstovybę – BA sekretoriatą Rygoje (Latvija), savo simboliką ir vėliavą. Jų naudojimą nustato sesijoje patvirtinti atitinkami nuostatai⁴⁴⁴.

BA statusas nustato BA veiklos nutraukimo pagrindus: pagal 47 straipsnio pirmąją dalį BA veikla nutraukiama nutraukus susitarimą dėl Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo. Kiekvienos Baltijos valstybės parlamentas gali priimti sprendimą išstoti iš BA. Tokiu atveju BA veikla laikoma nutraukta po šešių mėnesių nuo dienos, kai sprendimą priėmusios Baltijos valstybės parlamentas pranešė apie tai prezidiumui arba kitų BA nacionalinių delegacijų pirmininkams.

BA sudėtis. Į BA kiekvienos Baltijos valstybės parlamentas, laikydamasis patvirtintų procedūrų taisyklių ir proporcinio politinio atstovavimo nacionalinėje delegacijoje principo, patvirtina nuo 12 iki 16 (vietoj nuo 12 iki 20) parlamentarų (nacionalinė delegacija, įskaitant jos pirmininką ir pirmininko pavaduotoją). Delegacijos narių skaičius visą atitinkamo parlamento kadencijos laiką nekeičiamas.

BA veiklos principai. BA svarsto nacionalinių delegacijų nariams ir valstybėms narėms rūpimus klausimus bei projektus ir, vadovaudamasi lygiateisiškumo, tarpusavio naudos bei vienybės principais, priima sprendimus, plėtoja bendradarbiavimą su kitomis regioninėmis bei tarptautinėmis organizacijomis ir tarpparlamentinėmis organizacijomis.

BA oficialios kalbos yra: lietuvių, estų ir latvių. Kitos kalbos BA darbe vartojamos Statuto numatytais atvejais arba šalių susitarimu.

Baltijos Asamblėjos darbo organai yra šie: sesija, prezidiumas, komitetai, partinės grupės (frakcijos), kitos interesų grupės ir sekretoriatas.

Pagal BA statuto 5 straipsnio pirmąją dalį sesija yra aukščiausiaji BA institucija. Sesijos būna eilinės ir neeilinės. BA sesija kompetentinga priimti sprendimus visais su jos veikla susijusiais klausimais.

BA sesijos išskirtinė kompetencija: 1) priimti ir keisti statutą, 2) tvirtinti BA simboliką, taip pat priimti ir keisti jos naudojimo nuostatus, 3) paskirti eilinės sesijos laiką ir vietą, 4) tvirtinti ir keisti sesijos darbotvarkę, 5) sudaryti nuolatinius ir laikinuosius komitetus bei tvirtinti jų pirmininkus ir pavaduotojus, 6) tvirtinti BA sekretoriato vadovo kandidatūrą, 7) priimti ir pakeisti sekretoriato nuostatus, 7) išklausti BA prezidiumo darbo, atlikto tarp sesijų, ataskaitą, 8) tvirtinti BA biudžetą ir jo vykdymo ataskaitą, 9) priimti deklaracijas, rekomendacijas, rezoliucijas, sprendimus ir pareiškimus, 11) priimti rekomendacijas dėl prezidiumo sudėties pakeitimo.

⁴⁴³ BA struktūra ir darbo tvarka pateikta remiantis 2011-11-25 BA statuto redakcija, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412570&cp_query=&cp_tr2=0, 2012-01-10.

⁴⁴⁴ „Baltijos Asamblėjos vėliavos nuostatai“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=91325; BA Sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos vėliavos nuostatų pakeitimo“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222272, 2005-02-10..

Baltijos Asamblėjos sesijos teisėtumas. BA eilinė ar neeilinė sesija yra teisėta, jeigu joje dalyvauja daugiau kaip ½ kiekvienos nacionalinės delegacijos narių. Delegacijų nariai registruojami prieš sesijos pradžią, taip pat nacionalinių delegacijų reikalavimu.

Eilinė sesija. BA eilinės sesijos iki 2002 m. pabaigos buvo rengiamos du kartus per metus – pavasarį ir rudenį. 21-oji sesija 2002 m. gruodžio 14 d. priėmusi statuto pakeitimus numatė, kad BA eilinė sesija nuo 2003 m. bus rengiama vieną kartą per metus valstybėje, kuri pirmininkauja. Tikslus eilinės sesijos laikas nustatomas ankstesnės eilinės sesijos sprendimu. Laikas nustatomas atsižvelgiant į nacionalinių parlamentų rinkimų laiką. Pirmininkavimo BA terminas – vieni kalendariniai metai (iki 2002 m. pabaigos kas pusė metų), o pirmininkauja Lietuva, Estija, Latvija iš eilės. Ne vėliau kaip prieš du mėnesius iki sesijos pradžios pirmininkaujančioji valstybė nustato konkrečią sesijos vietą ir šios valstybės delegacijos sekretorius praneša apie tai BA sekretoriui bei kitų nacionalinių delegacijų sekretoriams. BA sesija prireikus gali padaryti išimčių dėl sesijos rengimo eiliškumo, vietos ir laiko, tačiau nustatant kitos sesijos rengimo sąlygas turi būti laikomasi visų BA narių valstybių lygiateisiškumo principo.

Pasiūlyti sušaukti neeilinę sesiją gali kiekviena nacionalinė delegacija atskirai arba kartu su kitomis. Pasiūlymas sušaukti neeilinę sesiją turi būti pagrįstas nurodant svarstytinus klausimus. Sprendimas sušaukti neeilinę sesiją priimamas eilinės sesijos metu arba tarp sesijų jį priima prezidiumas. Sprendimas sušaukti neeilinę sesiją priimamas BA nacionalinių delegacijų arba prezidiumo narių bendru susitarimu. Sesija arba prezidiumas nustato neeilinės sesijos darbotvarkę, šaukimo vietą ir laiką.

Sesijos darbotvarkės projektą prezidiumas nacionalinėms delegacijoms pateikia ne vėliau kaip prieš dvi savaites iki eilinės sesijos pradžios arba sušaukus neeilinę sesiją. Sesijos darbotvarkėje turi būti numatyti svarstytinai klausimai ir išankstinis BA darbo grafikas. Prie darbotvarkės pridedami dokumentų projektai. Kalbų ir atsakymų į klausimus laikas nustatomas svarstant sesijos darbotvarkę. Pradėjus sesiją, posėdžio pirmininkas sesijos darbotvarkę pateikia balsuoti. Sesija bendru susitarimu gali bet kuriuo metu darbotvarkę keisti.

Vadovavimas sesijai. Siekiant suvienodinti pareigūnų pareigas pagal vakarietiškus standartus buvo pakeistos BA vadovaujančių pareigūnų pareigos.

Sesijos darbui vadovauja BA prezidentas (BA prezidiumo pirmininkas) arba vienas iš viceprezidentų (pirmininko pavaduotojų). 2003 m. lapkričio 29 d., remiantis statuto pakeitimais, BA pirmąja prezidente tapo Giedrė Purvaneckienė (Lietuvos Respublika), viceprezidentais – Jānis Reirs (Latvijos Respublika) ir Andres Taimla (Estijos Respublika). Sesijos darbo tvarka rūpinasi sesijos pirmininkas.

BA darbas yra viešas. BA gali bendru nacionalinių delegacijų sprendimu paskelbti, kad sesija ar jos dalis yra uždara. BA sesijos darbas įrašomas į garsajuostas ir protokoluojamas. Protokole nurodomas sesijos laikas ir vieta, sesijos pirmininkas ir jos dalyviai, darbotvarkė, kalbėtojai ir jų pranešimų esmė, visos priimtų sprendimų tekstas, taip pat balsavimo rezultatai. Sesijos protokolą pasirašo prezidentas arba viceprezidentai, taip pat Baltijos Asamblėjos sekretoriato vadovas. Sesijos protokolas parengiamas anglų kalba ir išverčiamas į Baltijos Asamblėjos ofi-

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

cialias kalbas. Sesijos protokolas išdalijamas BA nacionalinių delegacijų nariams ne vėliau kaip per 2 mėnesius pasibaigus sesijai. Sesijos protokolo tekstas skelbiamas po jo pasirašymo ir pateikiamas BA interneto tinklalapyje.

BA sesija sprendimus priima balsavimu. Balsuojant kiekvienas nacionalinės delegacijos narys turi po vieną balsą. Sprendimas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo visos nacionalinės delegacijos.

BA prezidiumas. BA darbui organizuoti sudaromas prezidiumas. Į BA prezidiumą įeina kiekvienos nacionalinės delegacijos pirmininkas ir jo pavaduotojas, kuriuos skiria atitinkamos valstybės parlamentas.

Prezidiumo darbui vadovauja BA prezidentas ir du viceprezidentai. Kiekvienos BA sesijos pabaigoje valstybės, kuri toliau pirmininkaus, delegacijos pirmininkas tampa BA prezidentu ateinantiems kalendoriniams metams. Ankstesnis prezidentas savo funkcijas atlieka iki sausio 1 d. BA viceprezidentais tampa kitų dviejų nacionalinių delegacijų pirmininkai. Jeigu BA prezidento nėra, jo pareigas atlieka viceprezidentas tos valstybės narės, kuri prieš tai pirmininkavo. Jeigu šio nėra, BA prezidento pareigas atlieka antrasis viceprezidentas (16 str.).

Prezidiumo uždaviniai ir kompetencija. Prezidiumas vadovauja sesijų parengimui, sesijų metu ir tarp sesijų koordinuoja BA organų darbą ir prižiūri, kaip vykdomas Baltijos Asamblėjos biudžetas, atstovauja Baltijos Asamblėjai ir palaiko santykius su tarptautinėmis organizacijomis, su Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentais bei Vyriausybėmis, atlieka kitas užduotis, numatytas prezidiumui šiame statute bei jo pagrindu priimtuose dokumentuose.

Prezidiumas pagal kompetenciją:

- 1) rengia Baltijos Asamblėjos veiklos plėtros strategiją ir pagrindines kryptis;
- 2) koordinuoja Baltijos Ministrų Tarybos valstybių ministrų pirmininkų bendradarbiavimą;
- 3) konceptualiems klausimams spręsti šaukia konsultacijų tarybą, į kurią įeina: Baltijos Asamblėjos prezidiumas, Baltijos Asamblėjos komitetų pirmininkai ir jų pavaduotojai;
- 4) nustato Baltijos Asamblėjos veiklos prioritetus ir uždavinius;
- 5) palaiko Baltijos Asamblėjos ryšius su kitomis tarptautinėmis organizacijomis;
- 6) registruoja BA komitetų ir komisijų personalines sudėtis;
- 7) registruoja BA partines grupes (frakcijas) ir jų personalines sudėtis;
- 8) organizuoja konkursą ir pateikia tvirtinti kandidatūrą Baltijos Asamblėjos sekretoriato vadovo pareigoms;
- 9) šaukia Baltijos Asamblėjos neeilinę sesiją;
- 10) pateikia sesijos darbotvarkės projektą;
- 11) skiria pagrindinius komitetus pateiktiems dokumentams svarstyti;
- 12) kartu su BA sekretoriatu rengia biudžeto projektą, preliminariai svarsto biudžeto vykdymo ataskaitą, kuriuos sesijoje pateikia Biudžeto ir kontrolės komitetas;
- 13) supažindina nacionalinius parlamentus su Baltijos Asamblėjos sesijose priimtais dokumentais;
- 14) Baltijos Asamblėjos sesijos metu rengia susitikimus su nacionalinių parlamentų

pirmininkais;

15) laikotarpiu tarp sesijų Baltijos Asamblėjos vardu sprendžia aktualius (konceptualius) klausimus, jei dėl to yra nacionalinių delegacijų bendras sutarimas;

16) sprendžia kitus jo kompetencijai priklausančius klausimus.

Prezidiumas parengia tarp sesijų atlikto darbo ataskaitą ir pateikia ją BA sesijai.

Prezidiumo posėdžiai rengiami ne rečiau kaip keturis kartus per metus. Prezidiumo posėdį šaukia BA prezidentas, nurodydamas jo laiką bei vietą ir pateikdamas darbotvarkės projektą.

Prezidiumo posėdžiai rengiami ne rečiau kaip keturis kartus per metus. Prezidiumo posėdį šaukia BA prezidentas, nurodydamas posėdžio laiką bei vietą ir pateikdamas darbotvarkės projektą. Prezidiumo posėdyje gali dalyvauti komitetų pirmininkai, nacionalinių delegacijų nariai, nacionalinių parlamentų komitetų atstovai ir kiti prezidiumo pakviesti asmenys. Nors kartą per metus prezidiumas į posėdį pakviečia komitetų pirmininkus, jų pavaduotojus ir Baltijos Ministrų Tarybos atstovus, kad įvertintų einamųjų metų veiklą ir nustatytų ateinančių metų prioritetus. Prezidiumo posėdžių protokolavimu rūpinasi BA sekretoriatas. Į protokolą įrašoma posėdžio laikas ir vieta, dalyvių pavardės, svarstomi klausimai, pagrindinės nuomonės ir priimti sprendimai. Protokolą pasirašo posėdžio pirmininkas ir protokolą rašęs asmuo. Prezidiumo techninį aptarnavimą užtikrina BA sekretoriatas. Prezidiumo posėdžių protokolai anglų kalba išdalijami Baltijos Asamblėjos nacionalinių delegacijų nariams ne vėliau kaip per dvi savaites po prezidiumo posėdžių.

BA prezidiumas turi įgaliojimus, kai jo posėdyje dalyvauja po vieną prezidiumo narį iš kiekvienos BA valstybės, įskaitant BA prezidentą. Prezidiumo sprendimai priimami bendru sutarimu. Jeigu bendro sutarimo nėra, BA prezidentas gali siūlyti klausimą įtraukti į sesijos darbotvarkę. Šiuo atveju sesija priima sprendimą nacionalinių delegacijų bendru sutarimu.

Baltijos Asamblėjos komitetai. Komitetai sudaromi BA rūpimiems klausimams rengti ir svarstyti. BA nuolatiniai komitetai yra šie: 1) Ekonomikos, energetikos ir inovacijų komitetas; 2) Gamtos išteklių ir aplinkosaugos komitetas; 3) Socialinės gerovės komitetas; 4) Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, 5) Teisės ir saugumo reikalų komitetas. BA sesija gali sudaryti atskiriems klausimams parengti laikinuosius komitetus, nustatyti jų sudėtį, įgaliojimų ribas bei trukmę ir atsiskaitymo už veiklą tvarką.

Nuolatinė komitetų uždavinys – svarstyti jų veiklos sričiai priklausančius klausimus, dominančius nacionalinių delegacijų narius ir BA valstybes, parengti bendras nuostatas šiais klausimais, taip pat apsvarstyti ir parengti priimti sesijoje prezidiumo perduotus dokumentus.

Nuolatiniai BA komitetai atlieka šias funkcijas: parengia svarstyti sesijose komitetų veiklai priklausančius klausimus, parengia svarstyti sesijose iš prezidiumo gautus dokumentų projektus, inicijuoja dokumentų projektus, kontroliuoja, kaip įgyvendinami jų parengti ir BA priimti dokumentai, supažindina atitinkamus nacionalinių parlamentų komitetus su BA sesijose priimtais dokumentais, susijusiais su šių komitetų veikla, sprendžia kitus BA komitetų kompetencijai priklausančius klausimus, teikia savo darbo ataskaitas BA sesijai.

Kiekvienas nacionalinės delegacijos narys gali būti vieno nuolatinio komiteto nariu ir papildomai – Biudžeto ir kontrolės komiteto arba Redakcinės komisijos nariu. Kiekviena nacionalinė

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

delegacija savo narius į BA komitetus paskirsto atsižvelgdama į nacionalinių delegacijų lygaus atstovavimo komitetuose principą ir pagal galimybę – į narių interesus. Nacionalinės delegacijos sprendimu prireikus laikinai pakeisti komiteto narį darbui komitete gali būti paskirtas jį pavaduojantis nacionalinės delegacijos narys. Pavaduojantysis turi visas komiteto nario teises ir pareigas.

Kiekvienos sesijos pabaigoje valstybės, kuri toliau pirmininkaus, delegacija iš savo delegacijos narių paskiria komitetų pirmininkus. Komiteto pirmininko pavaduotojus paskiria kitų dviejų valstybių nacionalinės delegacijos. Pirmininkai ir jų pavaduotojai patvirtinami BA sesijoje kitais kalendoriniams metams. Komiteto pirmininkas koordinuoja ir organizuoja komiteto veiklą, sudaro jo darbo planą, šaukia komiteto posėdžius ir rengia jų darbotvarkių projektus, sprendžia, ką kviesti į klausimų ir projektų svarstymą, pirmininkauja komiteto posėdžiams, prireikus kaip komiteto atstovas dalyvauja prezidiumo posėdžiuose, pasirašo komiteto dokumentus. Jeigu komiteto pirmininko nėra, jo pareigas eina pavaduotojas iš valstybės, kuri anksčiau pirmininkavo BA. Jeigu jo nėra, pirmininko pareigas eina kitas pavaduotojas.

Nuolatinio komiteto posėdžiai rengiami ne rečiau kaip tris kartus per metus, o laikinųjų komitetų – prireikus. Komiteto posėdį šaukia jo pirmininkas nuroydamas posėdžio darbotvarkę, laiką bei vietą. Komitetų posėdžiai vyksta pagal galimybę kiekvienoje BA valstybėje narėje. Dalyvauti komitetų posėdžiuose gali būti kviečiami kiti BA nacionalinių delegacijų nariai, Vyriausybių atstovai, ekspertai, taip pat komiteto pirmininko nuožiūra kiti asmenys. Komitetai gali rengti bendras priemones, dėl vadovavimo joms susitaria šių komitetų pirmininkai. Komitetų posėdžių protokolavimu rūpinasi BA sekretoriatas. Į protokolą įrašoma posėdžio laikas ir vieta, dalyvių pavardės, svarstomi klausimai, pagrindinės nuomonės ir priimti sprendimai. Protokolą pasirašo posėdžio pirmininkas ir protokolą rašęs asmuo. Komitetų posėdžių techninį aptarnavimą užtikrina valstybės, kurioje vyksta komiteto posėdis, nacionalinės delegacijos sekretorius. Komitetų posėdžių protokolai anglų kalba komitetų nariams ir BA sekretoriato vadovui išdalijami ne vėliau kaip per dvi savaites po posėdžių.

BA komiteto įgaliojimai yra teisėti, jeigu jo posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip po vieną nacionalinės delegacijos narį iš kiekvienos BA valstybės, tarp jų komiteto pirmininkas arba jo pavaduotojas. Komiteto sprendimai priimami dalyvaujančių posėdyje komiteto narių bendru sutarimu. Jeigu bendro sutarimo nėra, komiteto pirmininkas klausimą gali pasiūlyti apsvarstyti sesijai.

Specifines funkcijas turi Biudžeto ir kontrolės komitetas. Kiekviena nacionalinė delegacija paskiria į Biudžeto ir kontrolės komitetą po du narius, kurie nėra nacionalinių delegacijų pirmininkai ar jų pavaduotojai. Biudžeto ir kontrolės komiteto sudėtį tvirtina ir prireikus nacionalinių delegacijų siūlymu ją keičia sesija. Biudžeto ir kontrolės komitetas: 1) turi teisę bet kuriuo metu nagrinėti ir tikrinti finansinius dokumentus; 2) parengia piniginių ir kitų BA lėšų naudojimo tvarkos projektą ir pateikia atitinkamus sprendimų projektus sesijoje; 3) nagrinėja prezidiumo ir sekretoriato sudarytą ateinančių metų biudžeto projektą, jį keičia ir pateikia per prezidiumą priimti sesijoje; 4) kontroliuoja BA išlaidas ir sesijoje pateikia BA praėjusių metų biudžeto vykdymo ataskaitą, taip pat išvadas dėl išlaidų pagrįstumo.

Komiteto pirmininkas ir pirmininko pavaduotojai. Kiekvienos sesijos pabaigoje valstybės, kuri

toliau pirmininkaus, delegacija iš savo delegacijos narių paskiria komitetų pirmininkus. Komiteto pirmininko pavaduotojus paskiria kitų dviejų valstybių nacionalinės delegacijos. Pirmininkai ir jų pavaduotojai patvirtinami BA sesijoje kitiems kalendoriniams metams. Komiteto pirmininkas: 1) koordinuoja ir organizuoja komiteto veiklą, sudaro jo darbo planą; 2) šaukia komiteto posėdžius ir rengia jų darbotvarkių projektus; 3) sprendžia, ką kviešti į klausimų ir projektų svarstymą; 4) pirmininkauja komiteto posėdžiams; 5) prirėikus kaip komiteto atstovas dalyvauja Prezidiumo posėdžiuose; 6) pasirašo komiteto dokumentus. Jeigu komiteto pirmininko nėra, jo pareigas eina pavaduotojas iš valstybės, kuri anksčiau pirmininkavo BA. Jeigu jo nėra, pirmininko pareigas eina kitas pavaduotojas.

Komitetų posėdžiai. Nuolatinio komiteto posėdžiai rengiami ne rečiau kaip tris kartus per metus, o laikinųjų komitetų – prirėikus. Komiteto posėdį šaukia jo pirmininkas, nurodydamas posėdžio darbotvarkę, laiką ir vietą. Komitetų posėdžiai vyksta pagal galimybę kiekvienoje BA valstybėje narėje. Dalyvauti komitetų posėdžiuose gali būti kviečiami kiti BA nacionalinių delegacijų nariai, Vyriausybės atstovai, ekspertai, taip pat komiteto pirmininko nuožiūra kiti asmenys. Komitetai gali rengti bendras priemones, apie vadovavimą joms susitaria šių komitetų pirmininkai. Komitetų posėdžių protokolavimu rūpinasi BA Sekretoriatas. Į protokolą įrašoma posėdžio laikas ir vieta, dalyvių pavardės, svarstomi klausimai, pagrindinės nuomonės ir priimti sprendimai. Protokolą pasirašo posėdžio pirmininkas ir protokolą rašęs asmuo. Komitetų posėdžių techninį aptarnavimą užtikrina valstybės, kurioje vyksta komiteto posėdis, nacionalinės delegacijos sekretorius. Komitetų posėdžių protokolai anglų kalba komitetų nariams ir BA generaliniam sekretoriui išdalijami ne vėliau kaip per dvi savaites po posėdžių.

Komitetų sprendimai. BA komiteto įgaliojimai yra teisėti, jeigu jo posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip po vieną nacionalinės delegacijos narį iš kiekvienos BA valstybės, tarp jų komiteto pirmininkas arba jo pavaduotojas. Komiteto sprendimai priimami dalyvaujančių posėdyje komiteto narių bendru sutarimu. Jeigu bendro sutarimo nėra, komiteto pirmininkas klausimą gali pasiūlyti svarstyti sesijai.

Baltijos Asamblėjos redakcinė komisija. Prieš sesiją prezidiumas arba sesijos pradžioje BA gali sudaryti Redakcinę komisiją. Į Redakcinę komisiją kiekviena nacionalinė delegacija skiria po vieną narį. Redakcinės komisijos posėdžiai vyksta BA sesijos metu. Redakcinė komisija: 1) apvarsto visus sesijai teikiamų dokumentų projektus, siekdama vienodo jų stiliaus ir formos padaro būtinas redakcines pataisas ir šias pataisas suderina su dokumentą parengusiais komitetais; 2) pateikia išvadas dėl visų sesijoje priimamų dokumentų; 3) patvirtina dokumentų projektų galutines redakcijas ir teikia jas sesijai balsuoti.

Baltijos Asamblėjos partinės grupės (frakcijos) ir kitos interesų grupės. Panašioms politiniams interesams ir požiūriams išreikšti, remdamiesi atitinkama bendra deklaracija, nacionalinių delegacijų nariai gali sudaryti partines grupes (frakcijas): ne mažiau kaip 5 narių iš ne mažiau kaip dviejų nacionalinių delegacijų. Partinė grupė (frakcija) išrenka pirmininką ir jo pavaduotoją ir apie tai praneša BA prezidiumui. Nacionalinės delegacijos atskiras narys gali priklausyti tik vienai partinei grupei (frakcijai). Partinės grupės (frakcijos) turi teisę pateikti prezidiumui ar sesijai

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

dokumentų projektus ir siūlyti dėl jų balsuoti. Partinės grupės (frakcijos) veikia vadovaujamosi BA partinių grupių (frakcijų) veiklos nuostatais, kurie yra neatskiriama statuto sudėtinė dalis.⁴⁴⁵ BA veikia 3 partinės grupės: konservatorių-dešiniųjų, centro ir socialdemokratų. Kitos interesų grupės veikia pagal BA interesų grupių veiklos nuostatus.

2001 m. gruodžio 15 d. BA 19-oji sesija priėmė pareiškimą dėl Baltijos Asamblėjos moterų grupės įsteigimo, kuriame pažymėjo: „Lietuva, Estija ir Latvija ėmėsi demokratijos savo valstybėse visapusiškos plėtros. Integruodamiesi į Europos Sąjungą, vis dažniau susiduriame su tokiais sąvokomis kaip lygybė, lygios galimybės, lygūs privalumai ir lygiateisiai santykiai. Mūsų, kaip politikų, širdys ir mūsų veiksmai yra skirti plėtoti dialogui, tarpusavio supratimui, tarpusavio pagarbos atmosferai ir užtikrinti darniam vystymuisi.

Baltijos Asamblėjos narės parlamentarės atkreipia dėmesį į tai, kad moterys atstovauja gausiausiai Baltijos šalių gyventojų daliai. Savo šalių parlamentuose moterys sudaro, deja, tik nedidelę dalį (Lietuvoje – 10,6%, Estijoje – 18%, Latvijoje – 17,5%).

Remdamosi moterų parlamentinių grupių Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje patirtimi, moterys Baltijos Asamblėjos narės pareiškia, kad įsteigia Baltijos Asamblėjos moterų grupę.

Pagrindiniai grupės tikslai:

- plėtoti parlamentinę demokratiją ir politinę kultūrą;
- stiprinti moterų vaidmenį Baltijos šalių ir tarptautinėje politikoje.⁴⁴⁶

2002 m. gruodžio 14 d. 21-oji BA sesija priėmė moterų grupės nuostatus.⁴⁴⁷ BA moterų grupė savo veiklą koncentravo į problemas, susijusias su prekyba moterimis ir vaikais. Manoma, kad BA moterų grupės vaidmuo BA ateityje dar padidės ir jog BA moterų grupės dabar nagrinėjamas moterų atstovavimas politikoje pakils į BA plenarinių diskusijų lygmenį.

*Baltijos Asamblėjos sekretoriatas.*⁴⁴⁸ Reguliarią BA ir jos organų veiklą užtikrina sekretoriatas, kurio buveinė yra Rygoje, Latvijoje. BA sekretoriata sudaro BA generalinis sekretorius, Lietuvos, Estijos ir Latvijos nacionalinių delegacijų sekretoriai. BA sekretoriato generalinis sekretorius⁴⁴⁹ ir nacionalinių delegacijų sekretorių veiksmai derinami vadovaujantis šiuo statutu ir kitais BA statuto pagrindu priimtais dokumentais.

BA sekretoriato veiklos principai. BA sekretoriatas vadovaujasi tokiais darbo organizavimo principais, kad vykdant BA sekretoriato pareigas ir įsipareigojimus būtų užtikrintas: 1) BA

⁴⁴⁵ „Partinių grupių (frakcijų) veiklos nuostatai“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, http://www3.lrs.lt/cgi-bin/prep_s2?Condition1=222269&Condition2=, 2005-02-10.

⁴⁴⁶ „Pareiškimas dėl Baltijos Asamblėjos moterų grupės įsteigimo“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 60.

⁴⁴⁷ „Baltijos Asamblėjos moterų grupės veiklos nuostatai“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-15-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 35-36.

⁴⁴⁸ „Baltijos sekretoriato nuostatai“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 2004-12-19, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247341, 2005-02-10; BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos statuto pakeitimo“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384252&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26; BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos sekretoriato nuostatų pakeitimo“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384252&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26.

⁴⁴⁹ Iki 2010-10-22 BA sekretoriato generalinis sekretorius vadinosi BA sekretoriato vadovu.

valstybių narių interesų paisymas, taip pat teisėtas BA turto ir finansinių išteklių naudojimas, 2) bendradarbiavimo su kitomis regioninėmis, tarptautinėmis ir tarpparlamentinėmis organizacijomis stiprinimas, 3) BA struktūrinių padalinių veiklos aprūpinimas, 4) BA nenutrūkstamo darbo sąlygų sudarymas.

BA sekretoriato struktūra: 1) BA sekretoriato generalinis sekretorius; 2) Lietuvos, Estijos, Latvijos nacionalinių delegacijų sekretoriai; 3) BA sekretoriato darbuotojai. Kad būtų išrinktas BA sekretoriato generalinis sekretorius, BA prezidiumas rengia viešą konkursą. Pretendentas į BA sekretoriato generalinio sekretoriaus postą turi atitikti šiuos reikalavimus: 1) turėti Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ar Latvijos Respublikos pilietybę; 2) mokėti vieną iš Baltijos valstybių kalbų ir bent dvi užsienio kalbas (anglų ir rusų); 3) turėti organizacinio darbo įgūdžių; 4) gebėti vertinti politinę situaciją, politinius procesus, vykstančius BA valstybėse narėse ir valstybėse, su kurių organizacijomis BA palaiko glaudžius ryšius. Konkurso nugalėtojas pristatomas sesijai, kad būtų patvirtintas į pareigas.

BA sekretoriato generalinis sekretorius skiriamas į pareigas laikantis nacionalinių delegacijų konsensuso principo. Remdamasis BA sesijos sprendimu, BA prezidentas sudaro su BA sekretoriato generaliniu sekretoriumi darbo sutartį. BA sekretoriato generalinis sekretorius pareigoms tvirtinamas ketveriems metams su teise būti paskirtam antrai kadencijai. BA sekretoriato generalinio sekretoriaus ir BA darbo santykius reglamentuoja šie nuostatai, darbo sutartis, taip pat galiojantys Latvijos Respublikos teisės aktai ir BA sekretoriato generalinio sekretoriaus pareigybės aprašymas, kuris yra neatskiriama šių nuostatų dalis. BA valstybės narės nacionalinės delegacijos sekretorius (toliau – nacionalinės delegacijos sekretorius) skiriamas į pareigas ir atsako už savo darbą pagal BA valstybės narės įstatymus ir šiuos nuostatus. BA nacionalinės delegacijos apie savo sekretoriaus paskyrimą ar pakeitimą informuoja Baltijos Asamblėjos prezidiumą ir BA sekretoriato generalinį sekretorių. BA sekretoriato generalinis sekretorius sudaro darbuotojų sąrašą ir pateikia jį svarstyti BA prezidiumui. Darbuotojų sąrašas sudaromas atsižvelgiant į numatomą veiklą, nustatytus prioritetus ir turimą Baltijos Asamblėjos biudžetą. Sąrašą tvirtina BA prezidiumas. BA sekretoriato darbuotojus į darbą priima ir iš jo atleidžia sekretoriato vadovas, atsižvelgdamas į BA sekretoriato struktūrą ir biudžetą. Darbuotojai yra pavaldūs BA sekretoriato vadovui. Jų darbo santykius nustato darbo sutartis, pareigybės aprašymai, šie nuostatai, BA statutas ir galiojantys Latvijos Respublikos teisės aktai. BA sekretoriato generalinis sekretorius parengia kiekvieno sekretoriato darbuotojo pareigybės aprašymą. Atitinkamo darbuotojo pareigybės aprašyme nustatomos pareigos ir įgaliojimai.

Baltijos Asamblėjos sekretoriato generalinio sekretoriaus uždaviniai. BA sekretoriato generalinis sekretorius yra tiesiogiai atsakingas BA prezidentui. BA sekretoriato generalinio sekretoriaus uždaviniai: 1) vadovauti BA sekretoriato darbui ir jį organizuoti, palaikyti tarpparlamentinius ryšius su kitų tarptautinių, regioninių ir parlamentinių organizacijų sekretoriais; 2) paskirstyti BA sekretoriato darbuotojams pareigas remiantis BA sekretoriato nuostatuose nustatytomis funkcijomis, rūpintis, kad darbuotojų veikla, atliekama pagal jiems nustatytas pareigas, būtų suderinta ir veiksminga; 3) rengti pasitarimus su nacionalinių delegacijų sekre-

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

toriais ir BA sekretoriato darbuotojais, taip pat su kitų tarptautinių, regioninių ir parlamentinių organizacijų sekretoriais; 4) rinkti, apibendrinti ir skleisti informaciją, gaunamą iš tarptautinių ir parlamentinių organizacijų, su kuriomis BA yra sudariusi susitarimus arba kurių darbe BA dalyvauja kaip organizacija, keistis šia informacija ir ją perduoti BA prezidiumui ir nacionalinių delegacijų sekretoriatams; 5) bendradarbiauti ir keistis informacija su BMT sekretoriatu. Perduoti gautą informaciją Baltijos valstybių nacionalinių delegacijų sekretoriams; 6) rengti skelbimui sesijų dokumentus ir BA veiklos medžiagą; 7) Baltijos Asamblėjos prezidiumo posėdžiuose atlikti sekretoriaus pareigas ir protokoluoti BA prezidiumo posėdžius; 8) prireikus teikti pagalbą BA prezidiumo nariams oficialiose derybose su bendradarbiavimo partneriais ir organizacijomis, kurių darbe dalyvauja BA; 9) rūpintis, kad būtų įgyvendinta BA informacinė strategija; 10) kaupti ir saugoti BA archyvą (dokumentus, protokolus ir t. t.); 11) tvirtinti ir pasirašyti finansinius dokumentus (orderius, sąskaitas ir t. t.) neviršijant BA ir jos sekretoriato biudžeto lėšų bei BA sekretoriato vadovo įgaliojimų; 12) kartu su BA prezidiumu parengti pirminį BA biudžeto projektą; 13) tvarkyti buhalterinę apskaitą ir organizuoti darbą pagal galiojančių Latvijos Respublikos teisės aktų ir BA Biudžeto ir kontrolės komiteto nustatytą tvarką ir reikalavimus; saugoti ir teisėtai naudoti BA turtą ir finansines lėšas; prižiūrėti, ar teisėtai naudojama BA simbolika; koordinuoti bendrus su BA partneriais renginius.

BA nacionalinės delegacijos sekretoriaus uždaviniai: 1) rengti, koordinuoti ir teikti pagalbą sprendžiant BA renginių, vykstančių jo atstovaujamos valstybės teritorijoje, techninius klausimus; 2) teikti pagalbą nacionalinės delegacijos pirmininkui ir pirmininko pavaduotojui vadovaujant delegacijai; 3) teikti pagalbą nacionalinės delegacijos nariams sprendžiant techninius klausimus; 4) dalyvauti BA prezidiumo posėdžiuose ir prezidiumo susitikimuose su bendradarbiavimo partneriais; 5) prireikus teikti pagalbą BA prezidiumo nariams oficialiose derybose su partneriais ir organizacijomis, kurių darbe Baltijos Asamblėja dalyvauja; 6) palaikyti ryšius ir keistis informacija su BA sekretoriato vadovu; 7) koordinuoti ir organizuoti BA informacinę veiklą atstovaujamoje valstybėje; 8) palaikyti ryšius ir bendradarbiauti su BMT atsakingais pareigūnais atstovaujamoje valstybėje; 9) rengti ir protokoluoti nacionalinių delegacijų ir užsienio delegacijų bendrus posėdžius; 10) organizuoti, teikti pagalbą sprendžiant techninius klausimus ir protokoluoti BA komitetų oficialius užsienyje vykstančius susitikimus; 11) organizuoti ir parengti BA sesiją atstovaujamoje valstybėje ir dalyvauti nacionalinės delegacijos darbe sesijose, vykstančiose kitose Baltijos valstybėse; 12) organizuoti BA apdovanojimų už kultūros, meno ir mokslo darbus nacionalinės žiuri darbą; 13) teikti pagalbą BA apdovanojimų už literatūros, meno ir mokslo darbus jungtinei žiuri sprendžiant techninius ir organizacinius klausimus; 14) prižiūrėti, kad teisėtai būtų naudojama BA simbolika jo atstovaujamos valstybės teritorijoje; 15) saugoti ir teisėtai naudoti jam perduotą BA turtą ir finansines lėšas.

BA sekretoriato darbuotojų pareigos: vykdyti savo darbinis įpareigojimus, kaip numatyta jų darbo sutartyse ir pareigybių aprašymuose, teikti pagalbą kitiems BA sekretoriato darbuotojams, taip pat BA prezidiumo, komitetų ir nacionalinių delegacijų nariams, kada tai būtina, saugoti ir teisėtai naudoti jiems perduotą BA turtą ir lėšas.

Baltijos Asamblėjos dokumentų rengimo tvarka. BA savo poziciją išreiškia rezoliucijomis, deklaracijomis, rekomendacijomis, kreipimaisi, sprendimais, pareiškimais, pasiūlymais, nuomonėmis arba memorandumais. Dokumentų inicijavimo teisę bet kuria forma turi prezidiumas, kiekvienas nacionalinės delegacijos narys, komitetas, partinė grupė (frakcija) ir pati BA nacionalinė delegacija. Tik prezidiumas tokia teise naudojami sprendžiant BA darbo organizavimo klausimus, taip pat šio statuto nustatytais atvejais.

BA dokumento projektas pateikiamas prezidiumui. Eilinėje sesijoje svarstyto dokumento projektas turi būti perduotas prezidiumui ne vėliau kaip prieš pusantro mėnesio iki sesijos pradžios. Nacionalinė delegacija gali išimties tvarka pateikti dokumento projektą eilinės sesijos pradžioje. Dokumentų, svarstomų neeilinėje sesijoje, projektai gali būti pateikti tos pačios sesijos pradžioje.

Dokumentų projektas pateikiamas prezidiumui viena iš oficialių BA kalbų kartu su vertimu į anglų kalbą. Prie projekto pridedamas aiškinamasis raštas, kuriame projekto autorius (iniciatorius) pagrindžia būtinumą dokumentą priimti. Dokumentų projekte turi būti data ir iniciatorių arba jų atstovų vardai, pavardės ir parašai.

BA pirmininkaujančios valstybės delegacijos sekretorius sudaro laiku pateiktų sesijai svarstyti ir Statuto reikalavimus atitinkančių dokumentų projektų sąrašą ir jį kartu su dokumentų projektais išsiunčia BA sekretoriatui ir kitų valstybių narių nacionalinių delegacijų sekretoriams. Prireikus sesijoje svarstytinų dokumentų sąrašas papildomas arba sutrumpinamas, remiantis organų, kurių kompetencijai priklauso dokumentų projektų rengimas, sprendimu.

Dokumento projekto rengimo tvarka. BA prezidiumas, gavęs dokumento projektą, iš karto paskiria inicijuojamam projektui pagrindinį komitetą, atsižvelgdamas į kiekvieno komiteto veiklos sritį. BA pirmininkaujančios valstybės delegacijos sekretorius paskirtą pagrindinį komitetą nurodo projektų sąrašė ir per nacionalinių delegacijų sekretorius organizuoja projekto vertimą ir įteikimą pagrindinio komiteto nariams. Projektui, kurį nacionalinė delegacija sesijos pradžioje pateikia išimties tvarka, rengti prezidiumas iš karto paskiria pagrindinį komitetą ir šį projektą perduoda Redakcinei komisijai. Prireikus ir komitetų sutarimu prezidiumas dokumentų projektus perskirsto.

Pagrindinio komiteto pirmininkas, gavęs dokumento projektą, paskiria už projekto rengimą atsakingą asmenį – komiteto pranešėją. Apie komiteto paskirtą pranešėją informuojamas BA pirmininkaujančios valstybės delegacijos sekretorius, o šis nurodo jį rengiamų projektų sąrašė. Pranešėjas parengia projektą esminiam aptarimui komitete ir komiteto vardu informuoja apie jį svarstant projektą BA sesijoje.

Pagrindinis komitetas apsveria pateiktą projektą savo posėdyje ne vėliau kaip per vieną mėnesį iki sesijos pradžios. Komiteto pirmininkas kviečia dokumento projektui svarstyti būtinus specialistus ir Vyriausybės atstovus. Pagrindinis komitetas padaro dokumento projekte būtinus pakeitimus ir ne vėliau kaip per vieną mėnesį iki eilinės sesijos pradžios priima sprendimą pateikti projektą svarstyti BA sesijai. Dokumentų projektas, kurį pagrindinis komitetas nusprendė pateikti svarstyti sesijai ir kurį prireikus pagrindinis komitetas yra pataisęs, perduodamas Redakcinei komisijai kartu su komiteto išvada.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Dokumento projekto rengimas. BA sesijoje pranešimą dėl projekto padaro jo autorius ir pagrindinio komiteto pranešėjas. Po pateikimo jiems gali būti užduodama klausimų ir į juos atsakoma. Baigus atsakinėti į klausimus, posėdžio pirmininkas nustato laiką pateikti pasiūlymus dėl projekto pakeitimų. Pasiūlymus dėl pakeitimų gali teikti frakcijos, komitetai ir nacionalinių delegacijų nariai. Pasiūlymai dėl pakeitimų turi būti raštu pateikti pagrindiniam komitetui. Pagrindinis komitetas pasiūlymus dėl pakeitimų apsvarsto ir priima dėl jų sprendimus. Po to projekto tekstas pateikiamas Redakcinei komisijai, ši jį apsvarsto ir suderinusi su pagrindiniu komitetu pateikia galutinę projekto redakciją BA prezidiumui. BA prezidiumas ir sekretoriatas organizuoja dokumento projekto galutinio teksto vertimą. Galutinę projekto redakciją kartu su pasiūlymais dėl pakeitimų (papildymų) vėl pateikiama svarstyti sesijai, kurioje pranešimą skaito tik komiteto pranešėjas. Po pranešimo autoriai, į kurių pakeitimus nebuvo atsižvelgta, gali teikti juos balsuoti. Po balsavimo dėl pakeitimų dokumento projektas teikiamas galutiniam balsavimui. Pagrindinis komitetas arba projekto autorius turi teisę prašyti bet kuriuo metu nutraukti projekto svarstymą. Esant projekto svarstymo pertraukai, komitetas, atsižvelgdamas į sesijos darbotvarkę, gali tarpininkauti dėl projekto naujo svarstymo toje pačioje sesijoje arba svarstymą atidėti. Šiuo klausimu sprendimą priima BA sesija.

Priėmus sprendimus dėl projektų, prezidiumas parengia ir pateikia sesijai priimti Baigiamąjį dokumentą. Jame išvardijami visi sesijoje priimti dokumentai ir pažymimi visi svarbiausi svarstyti klausimai, nurodomi BA ateinančių metų veiklos prioritetai, taip pat kitos eilinės sesijos data ir valstybė. Baigiamasis dokumentas kartu su sesijoje priimtais dokumentais yra vieši ir skelbiami BA interneto tinklalapyje.

Projektų, pateiktų išimties tvarka, rengimas. Sesijos pradžioje nacionalinės delegacijos pateiktam projektui prezidiumas iš karto paskiria pagrindinį komitetą ir perduoda projektą Redakcinei komisijai. BA sekretoriatas iš karto organizuoja projekto vertimą ir išdalija jį nacionalinių delegacijų nariams. Pagrindinis komitetas apsvarsto projektą, padaro būtinus pakeitimus ir pateikia projektą Redakcinei komisijai. Ši kartu su savo išvadomis grąžina jį BA prezidiumui. Prezidiumas įtraukia projektą į darbotvarkę pagal jo svarbą. Dėl dokumento projekto kalba projekto autorius ir pagrindinio komiteto atstovas. Po to dokumento projektas teikiamas galutiniam balsavimui arba jo svarstymas nutraukiamas. Išimties tvarka pateikti dokumentų projektai turi būti apsvarstyti iki sesijos Baigiamojo dokumento svarstymo.

Kitų klausimų įtraukimas į darbotvarkę. BA prezidiumas, sudarydamas sesijos darbotvarkę, komitetų, partinių grupių (frakcijų) arba nacionalinių delegacijų narių siūlymu gali į ją įtraukti aktualių temų svarstymą ir pareigūnų atsakymų į paklausimus išklausymą.

Kitų klausimų svarstymo tvarka. Aktualiais klausimais, kurie yra įtraukti į sesijos darbotvarkę, pranešimą daro siūlymo iniciatorius, o esant paklausimų – pakviestas pareigūnas. Po pranešimo pranešėjas gali būti kviečiamas atsakyti į klausimus. Baigus klausimus, sesijos pirmininkas paskelbia diskusijas, kurių metu nustatyta tvarka suteikiamas žodis kiekvienam norinčiajam pasisakyti. Prašymai pasisakyti pateikiami raštu, o pasisakymų eiliškumas nustatomas prašymo pateikimo tvarka.

BA turtas, lėšos ir biudžetas. BA veikla finansuojama iš narių įmokų. BA gali turėti ir naudoti savo veiklai būtina turtą ir lėšas, gautus kaip aukas, palikimą, taip pat gautus iš susijusios su jos tikslais ekonominės veiklos (suvenyrų su jos simbolika pardavimo, publikacijų ir kt.). Šis turtas ir lėšos naudojami laikantis nustatytos tvarkos. Kiekvienas nacionalinis parlamentas pats dengia išlaidas, susijusias su jo delegacijos Baltijos Asamblėjoje narių dalyvavimu sesijose, prezidiumo, komitetų ir komisijų posėdžiuose, Baltijos Taryboje, taip pat tarptautinių BA partnerių bendradarbiavimo priemonėse. BA sekretoriato išlaidas Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentai pasidalija po lygiai. Pagal BA statutą teisę naudoti BA turtą ir lėšas turi BA sekretoriato vadovas. Bendrosios išlaidos, susijusios su BA veikla, finansuojamos iš BA biudžeto. Prezidiumas iš karto, priėmęs sprendimą dėl biudžeto, informuoja parlamentus ir BA valstybių narių Vyriausybės apie įmokų, kurias reikia įmokėti į BA biudžetą, dydį. BA finansinės lėšos naudojamos vadovaujantis BA finansinių lėšų naudojimo nuostatais, kurie yra neatskiriama Statuto sudėtinė dalis.

Pagal BA statuto 44 straipsnio 4 dalį BA veiklai užtikrinti būtinas išlaidas Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentai pasidalija po lygiai. Pvz., BA 2005 m. biudžeto pajamų šaltinius sudarė Lietuvos, Estijos ir Latvijos nario mokesčiai, sutaupytos lėšos. Pagal BA 2005 m. biudžetą planuotas trijų Baltijos valstybių parlamentų nario mokestis sudarė po 10 087 eurus. Bendra nario mokesčio suma iki 2005 m. gruodžio 31 d. – 298 721 euras. Sutaupytos 2005 m. biudžeto lėšos – 26 013 eurų – įtrauktos į 2006 m. biudžetą. BA išlaidos iki 2005 m. gruodžio 31 d. (iš viso 278 154, įskaitant 33 472 eurus, kurie buvo sumokėti 2006 m.) sudarė: sesijai – 33 254, prezidiumui – 10 369, komitetams – 32 182, seminarams, konferencijoms ir kitiems renginiams – 83 642, apdovanojimams ir leidybai – 42 238, sekretoriatui – 73 477, nenumatytos išlaidos – 2 992 eurais.⁴⁵⁰

BA 2007 m. biudžetą sudaro 306 860 eurų pagal pridedamus BA biudžeto asignavimus. BA 2007 m. biudžetą sudaro trijų valstybių nario mokesčiai – 100 087 eurais Estijos, 98 547 eurais Latvijos ir 98 547 eurais Lietuvos. Nario mokesčio į Baltijos Asamblėjos 2007 m. biudžetą trūkstant suma – 3 080 eurų bus kompensuota iš BA 2005 m. biudžeto.⁴⁵¹

Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos bendradarbiavimas. BA ir BMT bendradarbiavimas grindžiamas 1994 m. birželio 13 d. susitarimu „Dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo“⁴⁵², 1996 m. balandžio 14 d. pasirašytu Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos (BMT) bendradarbiavimo protokolu, 1999 m. gegužės 29 d. statutu (ir jo 2000 m. gegužės 27 d., 2002 m. gruodžio 14 d., 2003 m. lapkričio 29 d. ir 2004 m.

⁴⁵⁰ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos 2005 metų biudžeto vykdymo ataskaitos“, Vilnius, 25-ji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpadeska.showoc_l?p_id=289066&p_query=&p_tr2=, 2007-01-15.

⁴⁵¹ BA sprendimas „Dėl Baltijos Asamblėjos 2007 metų biudžeto“, Vilnius, 25-ji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289067&p_query=&p_tr2=, 2007-02-15.

⁴⁵² Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas „Dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo“, 1994-06-13, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 11-235, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19822&p_query=&p_tr2=, 2004.05.05; „Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimo dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo pakeitimo protokolo“, kuriame susitarė pakeisti 3, 4, 6 straipsnius, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=29660&p_int_tv_id=2648&p_org=0, 2007-02-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

gruodžio 19 d. pakeitimais) ir kitais teisės aktais. BA ir BMT bendradarbiavimą įgyvendina prezidiumas ir nuolatiniai komitetai, jį koordinuoja BA ir BMT sekretoriatai.

BA ir BMT kasmet šaukia bendrus posėdžius – Baltijos Tarybą (BT)⁴⁵³. Bendro posėdžio laiką ir vietą bei darbotvarkę derina atitinkami sekretoriatai, remdamiesi BA prezidiumo ir BMT pirmininkaujančios Baltijos valstybės susitarimu.

BMT kiekviename kasmetiniame bendrame BT posėdyje pateikia pranešimą apie Baltijos valstybių bendradarbiavimą, apie bendrus veiksmus praėjusiais metais ir apie tolesnio bendradarbiavimo planus.

Kasmetiniuose bendruose posėdžiuose ir tarp jų BA nariai individualiai arba valstybės del-

⁴⁵³ „BT kaip subregioninė organizacija funkcionuoja bendradarbiaujant pagrindinėms jos institucijoms – BA ir BMT. BA ir BMT bendradarbiavimo mechanizmo pagrindus nustato Susitarimas dėl Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo, BA statuto septintas skirsnis (anksčiau nuostatų skirsnis) „Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos bendradarbiavimas“, BMT nuostatų 15 straipsnis. BA ir BMT bendradarbiavimo mechanizmą detalizuoja BA ir BMT bendradarbiavimo protokolas.

Aukščiausia BA ir BMT bendradarbiavimo forma yra bendra institucijų sesija, kuri šaukiama kartą per metus per BA pavasario sesiją ir vadinama Baltijos Taryba. BT neeilinės sesijos gali būti šaukiamos pagal BA Prezidiumo ir Baltijos valstybių vyriausybių vadovų susitarimą. BT sesijų laiką, vietą ir darbotvarkę derina BA ir BMT sekretoriatai, remdamiesi BA Prezidiumo ir BMT pirmininkaujančios valstybės susitarimais.

Kasmetinėje BT sesijoje BMT pateikia pranešimą apie Baltijos šalių bendradarbiavimą per praėjusius metus ir apie bendradarbiavimo ateityje planus. Tokį pranešimą teikia ir už BMT darbą atsiskaito pirmininkaujančios BMT šalies atstovas. BT sesijose ir tarp jų BA nariai individualiai arba savo valstybių delegacijų, atskiro nuolatinio BA komiteto, užregistruotos BA politinės frakcijos ar bloko vardu gali pateikti BMT klausimus dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo. Tokie klausimai paprastai pateikiami raštu ne vėliau kaip prieš mėnesį iki BT sesijos. Sesijai vykstant, galima žodžiu užduoti papildomų klausimų atitinkama tema. Klausimus BMT dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo BA nariai gali pateikti ir plenarinėse BA sesijose.

BT yra įgaliojta svarstyti Baltijos valstybių bendradarbiavimo klausimus, jeigu sesijoje dalyvauja ne mažiau kaip du trečdaliai BA narių iš kiekvienos šalies kartu su visų Baltijos valstybių vyriausybių atstovais, turinčiais reikalingus įgaliojimus. BT sesijose BMT paprastai atstovauja valstybių vyriausybių vadovai ar Baltijos bendradarbiavimo ministrai.

BT gali dėl svarstomų klausimų konsensu priimti pareiškimus, kurie yra rekomendacinio pobūdžio dokumentai. Tarp BT sesijų BA gali kreiptis į BMT, teikdama kreipimąsi, pasiūlymus ir rekomendacijas.

BA ir BMT bendradarbiavimas tarp BT sesijų vyksta tokiomis formomis:

šaukiami BA Prezidiumo ir Baltijos valstybių vyriausybių vadovų ar Baltijos bendradarbiavimo ministrų bendri susitikimai. Jie svarsto strateginius Baltijos valstybių bendradarbiavimo klausimus. Šiuose susitikimuose turi teisę dalyvauti Baltijos bendradarbiavimo komiteto atstovai;

Bendri BA ir BMT atitinkamų komitetų susitikimai. Juose aptariama ir susitariama dėl bendro darbo atitinkamose srityse, bendros taktikos ir koordinuotos veiklos. Šiuose susitikimuose taip pat gali dalyvauti Baltijos bendradarbiavimo komiteto atstovai. Atitinkami BA ir BMT komitetai, rengdami rekomendacijas ir dokumentus dėl klausimų, kuriuos reikia spręsti tam tikrose srityse, koordinuoja savo pažiūras, pateikia ir aptaria pasiūlymus;

BA ir BMT sekretoriatai palaiko pastovų ryšį. Jie užtikrina BA ir BMT pasikeitimą būtina informacija, koordinuoja savo veiklą ir dokumentų rengimą bei padeda BA ir BMT struktūroms užtikrinti jų bendradarbiavimą.

BT, kaip ir BA bei BMT, gali svarstyti bet kurio Baltijos valstybių bendradarbiavimo klausimus. Pagrindinis BT uždavinys – koordinuoti ir užtikrinti Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimą sprendžiant bendras problemas.

BA ir BMT kartu bei kiekviena atskirai turi plėtoti abipusiškai naudingus kontaktus su Šiaurės Taryba ir kitomis tarpvalstybinėmis struktūromis, atsižvelgdamos į regioninio bendradarbiavimo svarbą Europos integracijos procesui“ (Žr. plačiau: Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J., *Tarptautinės organizacijos, p. 1052-1059*).

egacijos, atskiro nuolatinio komiteto arba užregistruotos partinės grupės (frakcijos) vardu gali BMT žodžiu ar raštu pateikti klausimų, susijusių su Baltijos valstybių bendradarbiavimu.

BA gali kreiptis į BMT su pasiūlymais ir rekomendacijomis. BA gali prašyti BMT, kad padarytų pranešimą apie tai, kaip vykdomos BA priimtose rezoliucijos.

2009 m. lapkričio 27 d. Vilniuje BA ir BMT susirinko į 15-ąją BT sesiją įvertinti bendradarbiavimo prioritetų pažangą 2009 m. ir nustatyti 2010 m. bendradarbiavimo prioritetus.

BT labai vertina Baltijos kelio 20-mečio bendrą paminėjimą 2009 m. Baltijos kelias buvo istorinis aktas, išreiškęs Baltijos valstybių solidarumą ir taikų protestą prieš sovietinę Lietuvos, Estijos ir Latvijos okupaciją, kuri buvo Molotovo ir Ribbentropo pakto padarinys. Neseniai priimtas sprendimas įtraukti *Baltijos kelį* į UNESCO programos „*Pasaulio atmintis*“ tarptautinį registrą patvirtina šio pasaulinio masto reiškinio istorinę svarbą.

BT patvirtina visapusiško trišalio Baltijos valstybių bendradarbiavimo parlamentų ir vyriausybių lygiu būtinybę ir yra tvirtai apsisprendusi toliau stiprinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos tarpusavio ryšius formuojant Europos Sąjungos ir NATO politikos kryptis, grindžiamas Lietuvos, Estijos ir Latvijos bendromis vertybėmis ir strateginiais interesais.

BT pareiškia, kad:

1) atsižvelgdama į neseniai priimtas Europos Parlamento ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos parlamentinės asamblėjos rezoliucijas, palaiko iniciatyvą paskelbti rugpjūčio 23 d. Europos diena stalinizmo ir nacizmo aukoms atminti. Lietuva, Estija ir Latvija toliau kartu stengsis išsaugoti istorinę atmintį ir užtikrinti sąžiningą ir atvirą visų XX amžiaus Europos totalitarizmo padarinių įvertinimą;

2) atkreips ypatingą dėmesį į Lietuvos, Estijos ir Latvijos ekonomikų stabilizavimą, ypač tvaraus augimo užtikrinimą, konkurencingumo ir žinių ekonomikos bei mokslinių tyrimų plėtros skatinimą;

3) vis labiau remia bendrus energetikos ir transporto infrastruktūrų projektus, tokius kaip „*Rail Baltica*“, „*Via Baltica*“ ir projektus, įtrauktus į BEMIP veiksmų planą, kurie padidins Lietuvos, Estijos ir Latvijos konkurencingumą regioniniu ir pasauliniu lygiu; sieks glaudaus bendradarbiavimo įgyvendinant ES Baltijos jūros regiono strategiją;

4) didins supratimą apie dabartinę tarptautinę saugumo padėtį ir saugumui kylančias naujas grėsmes bei iššūkius, tokius kaip energetikos saugumas, klimato kaita ir kibernetiniai nusikaltimai; didins NATO matomumą regione ir toliau plėtos bendrus Baltijos projektus, tokius kaip *Baltic Battalion*, *Baltic Defence College* ir kiti;

5) skatins integruotą ir optimizuotą regioninį požiūrį, kad būtų užtikrintas energetikos saugumas, kuriant naujos kartos pajėgumus, diversifikuojant energijos tiekimą, kuriant bendrą Baltijos valstybių energijos rinką ir plėtojant infrastruktūros tarpusavio jungtis su kitomis ES valstybėmis narėmis;

6) atkreips ypatingą dėmesį į klimato kaitos problemas ir kurs padarinių švelninimo ir mažinimo per prisitaikymą strategijas bei priemones;

7) koordinuos politikos kryptis, kad būtų užtikrinta lanksti ir saugi darbo rinka, įvairiuose

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

sektoriuose plėtojant požiūrį, apimantį socialinio saugumo politiką, mokymąsi visą gyvenimą bei profesinį mokymą ir ekonominės plėtros strategijas.

BT nustato šiuos 2010 m. bendradarbiavimo prioritetus:

- ekonomikos stabilizavimas ir konkurencingumo didinimas;
- saugumas, įskaitant energetinio saugumo ir aplinkos apsaugos klausimus;
- Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių strateginis bendradarbiavimas.⁴⁵⁴

2010 m. spalio 22 d. Rygoje, BA ir BMT susirinko į 16-ąją BT įvertinti 2010 m. bendradarbiavimo prioritetų pažangą ir nustatyti 2011 m. tikslus.

BT su pasitenkinimu pažymėjo Baltijos valstybių ekonomikos stabilizavimo požymius. Kartu su teigiamais pasaulio ekonomikos pokyčiais baigėsi pastaruosius dvejus metus trukęs staigus Baltijos valstybių ekonomikos smukimas, sumažėjo nedarbas, taip pat didėja eksportas.

BT palankiai vertino artėjantį Estijos prisijungimą prie euro zonos. Euro įvedimas Estijoje taps tvirtu pagrindu tolesnei tvariai Baltijos valstybių ekonomikos plėtrai.

BT ypač vertino glaudų Baltijos valstybių bendradarbiavimą gynybos ir saugumo politikos klausimais. Manoma, kad priėmus naują NATO strateginę koncepciją bus sustiprintas Baltijos valstybių ir Aljanso saugumas, taip pat vienybė kovojant su XXI amžiaus grėsmėmis ir iššūkiais.

BT pareiškė, kad:

- būtina nuolat stiprinti Baltijos valstybių bendradarbiavimą ekonomikos ir finansų srityje, siekiant plėtoti stabilią ir prognozuojamą verslo aplinką, palankią Baltijos valstybių įmonėms ir užsienio investuotojams, palengvinti žinių ekonomikos ir mokslinių tyrimų plėtrą ir didinti regiono konkurencingumą, pripažįstant, kad svarbus žingsnis siekiant šio tikslo – strateginių Baltijos valstybių išteklių sutelkimas;

- prisijungimas prie euro zonos turi būti vertinamas kaip Lietuvos ir Latvijos strateginis vidutinės trukmės laikotarpio tikslas;

- Baltijos valstybės, įgyvendindamos Europos Sąjungos Baltijos jūros regiono strategiją, turi stiprinti bendradarbiavimą plėtojant projektus;

- Baltijos jūros šalių energijos rinkos jungčių planas (BEMIP) yra sėkmingo bendradarbiavimo pavyzdys, todėl būtina toliau jį įgyvendinti pagal nustatytą grafiką;

- palankiai vertina 2010 m. birželio 8 d. pasirašytą susitarimo memorandumą dėl transeuropinio transporto tinklo (TEN-T) prioritetinio projekto Nr. 27 *Rail Baltica*. Baltijos valstybės turi teikti suderintą paramą bendram transporto infrastruktūros projektui *Rail Baltica*;

- pagal 2010 m. birželio 4 d. Dagdoje, Latvijos Respublikoje, pasirašytą naują trišalį susitarimą aplinkos apsaugos klausimais Baltijos valstybės turi koordinuoti savo aplinkos apsaugos projektus, tarp jų Baltijos jūros veiksmų plano įgyvendinimą ir veiklą kovojant su klimato kaita;

- palankiai vertina Baltijos Ministrų Tarybos sudarytos darbo grupės socialiniais klausimais veiklą. Baltijos valstybės turi ypač stiprinti bendradarbiavimą sveikatos priežiūros srityje, įgyvendindamos bendrus projektus;

⁴⁵⁴ „Bendras 15-osios Baltijos Tarybos pareiškimas“, Vilnius, 28-oji Baltijos Asamblėjos sesija, 15-oji Baltijos Taryba, 2009-11-26-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359211&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

– NATO oro erdvės patruliavimo misija Baltijos valstybėse yra Aljanso solidarumo ir NATO buvimo Baltijos valstybėse įrodymas. Kiekviena Baltijos valstybė, kaip priimančioji šalis, turi toliau didinti paramą NATO oro erdvės patruliavimo misijai, skatindama nuolatinio įgaliojimo vykdyti misiją patvirtinimą;

– Baltijos valstybės patvirtina savo pasirengimą toliau prisidėti prie NATO operacijos Afganistane, kaip vieną iš saugumo politikos prioritetų Baltijos valstybėse;

– Baltijos valstybės turi stiprinti tarpusavio santykius ir santykius su Šiaurės šalimis tam, kad bendri regioniniai ir pasaulio klausimai būtų sprendžiami dar veiksmingiau. Palankiai vertiname Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių ekspertų ataskaitą ir tikime, kad šios ataskaitos nuostatų įgyvendinimas skatins tolesnį Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimo stiprinimą.

BT nustatė šiuos 2011 m. bendradarbiavimo prioritetus:

- 1) regiono energijos rinkos plėtra ir energetinio saugumo klausimai;
- 2) žinių ekonomikos plėtra;
- 3) infrastruktūros plėtra („*Rail Baltica*“, „*Via Baltica*“), kiti transporto ir tranzito klausimai.⁴⁵⁵

1993 m. spalio 31 d. BA 3-iojoje sesijoje priimtoje rezoliucijoje nusprendė įsteigti premiją kultūros, meno ir mokslo srityje, kuri praplėstų trijų valstybių bendradarbiavimą, suteiktų naujų galimybių keistis kultūrinėmis vertybėmis ir geriau pažinti šių šalių istoriją bei kultūrą, sustiprinti jų neformalius ryšius.

BA kreipėsi į Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos vyriausybes, siūlydama skirti lėšų įsteigti dviems BA metų premijoms, kuriomis būtų apdovanojami trijų valstybių literatūros, meno ir mokslo veikėjai. Pavesti BA švietimo, mokslo ir kultūros komitetui parengti premijų statutą.⁴⁵⁶

1994 m. gegužės 15 d. BA įkurta premija (5000 EUR) turint tikslą skatinti literatūros, meno ir mokslo plėtotę Baltijos valstybėse, įvertinti žymiausius laimėjimus šiose srityse, jų sklaidą kitose valstybėse.⁴⁵⁷ Antai 2011 m. spalio 14 d. Rygoje vykusiame BA posėdyje paskirtos BA literatūros, meno ir mokslo premijos: BA prizą už literatūrą suteikti filosofui, rašytojui Arvydui Juozaičiui (Lietuva) už knygą „*Ryga – niekieno civilizacija*“ (2011); už Latvijos ir Baltijos šalių vardo pasaulyje garsinimą BA premiją nutarta skirti dirigentui Andriui Nelsonui (Latvija); premija už mokslą skirta profesoriui Andresui Ilmarui Kasekampui (Estija) už studiją „*History of the Baltic States*“ (Baltijos šalių istorija 2010).⁴⁵⁸

2002 m. gegužės 25 d. įsteigtas BA medalis yra apdovanojimas už Baltijos valstybių vienybės

⁴⁵⁵ „Bendras 16-osios Baltijos Tarybos pareiškimas“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384269&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26.

⁴⁵⁶ BA rezoliucija „Dėl Baltijos Asamblėjos premijų kultūros, meno ir mokslo srityje įsteigimo“, Talinas, BA 3-ioji sesija, 1993-10-31, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=87504&p_query=&p_tr2=, 2010-10-15.

⁴⁵⁷ „Nuostatų Baltijos Asamblėjos apdovanojimų literatūros, meno ir mokslo srityje pakeitimas“, Vilnius, BA 5-oji sesija, 1994-11-13, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16253&p_query=&p_tr2=, 2010-10-15; „Baltijos Asamblėjos apdovanojimų laureatų kūrybinių leidybos nuostatai“, Vilnius, BA 20-oji sesija, 2002-05-25, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=222835, 2010-10-15.

⁴⁵⁸ „Rygoje vykusiame Baltijos Asamblėjos posėdyje paskirtos BA literatūros, meno ir mokslo premijos“, <http://www1.lrytas.lt/-13185914531316862280-rygoje-vykusiame-baltijos-asambl%C4%97jos-pos%C4%97dyje-paskirtos-ba-literat%C5%ABros-meno-ir-mokslo-premijos.htm>, 2011-10-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

stiprinimą ir bendradarbiavimą. Medalio šūkis: *Ubi concordia, ibi victoria*. Medalis įteikiamas Baltijos Asamblėjos nariams, taip pat kitiems asmenims už ypatingus nuopelnus stiprinant Baltijos valstybių vienybę ir remiant bendradarbiavimą.⁴⁵⁹

3.4. Baltijos Asamblėjos veiklos kryptys

BA kompetentinga svarstyti visus trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – bendradarbiavimo klausimus.

3.4.1. Užsienio ir saugumo politika

BA skiria daug dėmesio Baltijos valstybių užsienio, saugumo ir gynybos politikai koordinuoti, išreiškia bendrą trijų valstybių poziciją ir formuoja bendrus užsienio politikos ir saugumo politikos tikslus. Tai skatina Lietuvos, Latvijos ir Estijos, kaip vieningo politinio vieneto, formavimą. Tačiau į BA poziciją kitos valstybės ir tarptautinės organizacijos mažai atsižvelgia.

Nuo pat BA įkūrimo kova už trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybę ir jos įtvirtinimą buvo ir lieka pagrindiniu BA tikslu ir svarbiausia veiklos kryptimi.

Atkūrus Baltijos šalyse nepriklausomybę BA kartu su Baltijos Valstybių Taryba ir kitomis institucijomis suvaidino svarbų vaidmenį sėkmingai sprendžiant sovietinės okupacinės kariuomenės išvedimo klausimus. Antai jau 1-oji BA sesija, įvykusi Rygoje 1992 m. sausio 26 d., priėmė *kreipimąsi į Rusijos Federacijos prezidentą ir Aukščiausiąją Tarybą dėl Rusijos jurisdikcijoje esančių ginkluotųjų pajėgų visiško išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos*, kuriame BA pabrėžė: „Mes tikimės, kad šalys nevykdys jokių veiksmų, kurie komplikuoūt kariuomenės išvedimą, o konkrečiai – Rusija neatnaujins arba nedidins esančio kontingento.“⁴⁶⁰

2-oji BA sesija 1992 m. gegužės 31 d. (Palangoje) taip pat priėmė *kreipimąsi dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos*, kuriame BA kreipėsi į visus parlamentus ir tarpparlamentines organizacijas, prašydama atkreipti dėmesį į tai, kad jog Rusija toliau pažeidinėja Baltijos valstybių suverenias teises, ir padėti visiškai likviduoti nusikalstamo Ribentropo-Molotovo pakto pasekmes. BA kreipėsi į ESBK, siūlydama įtraukti į valstybių – ESBK dalyvių – vadovų pasitarimui Helsinkyje teikiamus dokumentus – principus dėl Rusijos kariuomenės išvedimo.⁴⁶¹

3-ioji BA sesija, įvykusi Taline 1993 m. spalio 31 d., priimtame kreipimesi „*Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinį Sekretorių*“ pažymėjo, kad BA, „atstovaujanti trims Baltijos valstybių

⁴⁵⁹ „Baltijos Asamblėjos medalio nuostatai“, Vilnius, BA 20-oji sesija, 2002-05-23, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=333543, 2010-10-15.

⁴⁶⁰ BA „Kreipimasis į Rusijos Federacijos Prezidentą ir Aukščiausiąją Tarybą dėl Rusijos jurisdikcijoje esančių ginkluotųjų pajėgų visiško išvedimo iš Latvijos, Estijos ir Lietuvos“, Ryga, 1-oji BA sesija, 1992-01-26, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 10, l. 1 (žr. plačiau išnašą 197).

⁴⁶¹ BA kreipimasis „Dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Baltijos valstybių teritorijos“, Palanga, 2-oji BA sesija, 1992-05-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 3-4

parlamentams, reiškia susirūpinimą, kad Lietuvai, Estijai ir Latvijai numatyto finansinio įnašo į Jungtinių Tautų Organizacijos biudžetą nustatytas dydis neatitinka suverenioms tautoms taikomo lygybės principo, nustatyto Jungtinių Tautų Organizacijos nuostatuose.

Baltijos Asamblėja dar kartą primena, kad Lietuva, Estija ir Latvija nėra buvusios Tarybų Sąjungos, kuri 50 metų buvo okupavusi Baltijos valstybes, teisių ir pareigų, taip pat tarptautinių finansinių įsipareigojimų perėmėjos.

Baltijos Asamblėja kviečia Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinę asamblėją ir jos ekspertų tarnybas iš naujo apsvarstyti ir spręsti šį Baltijos valstybių finansinio įnašo klausimą.⁴⁶²

Ten pat priimtoje rezoliucijoje BA pažymėjo: „kad šiandieną, praėjus daugiau kaip dvejiems metams po mūsų valstybių nepriklausomybės atkūrimo, iš Estijos ir Latvijos teritorijų dar neišvesta svetima kariuomenė.“ „Baltijos Asamblėja taip pat mano, kad esant politinei valiai, Rusijos kariuomenę būtų galima išvesti per du mėnesius.“⁴⁶³

4-oji BA sesija, vykusį 1994 m. gegužės 13–15 d. Jūrmaloje (Kemeris), priėmė pareiškimą „Dėl Rusijos spaudimo Baltijos valstybėms“, kuriame BA, akcentuodama tai, jog Rusija pastaruoju metu vis dažniau imasi šiurkštaus spaudimo Estijai priemonių, taip pat Rusijos gynybos ministro pasisakymą 1994 m. gegužės 6 d. dėl papildomo kariuomenės įvedimo į Estiją, pareiškė, jog ir dabar, ir ateityje bet kokie grasinimai ir spaudimas kiekvienai iš Baltijos valstybių, kad ir iš kur jie atsirastų, bus traktuojami kaip grasinimas visoms Baltijos valstybėms.⁴⁶⁴

Ten pat BA priėmė rezoliuciją „Dėl santykių su Rusija“, kurioje BA, atsižvelgdama į tai, kad 1993 m. rugpjūčio 31 d. Rusijos armija visiškai išvesta iš Lietuvos, ir į 1994 m. balandžio 30 d. Latvijos ir Rusijos susitarimą dėl Rusijos armijos visiško išvedimo iš Latvijos iki 1994 m. rugpjūčio 31 d., kvietė „Rusijos Federacijos vadovybę:

- baigti psichologinį ir propagandinį spaudimą Estijos Respublikai ir nustatyti 1994 metų rugpjūčio 31 dienos datą kaip galutinį terminą visiškai išvesti Rusijos armijai iš Estijos,
- būti teisingiems. parodyti supratimą bei atsakomybės jausmą ir pripažinti materialinę bei moralinę žalą, padarytą Baltijos valstybėms ir jų piliečiams sovietinės okupacijos metais, ir padėti joms išspręsti visų keturių valstybių piliečių repatriavimo problemas,
- pripažinti, jog yra su Estija ir Latvija neišspręstų teritorinių problemų, kurias sukūrė Sovietų Sąjunga,
- nedaryti Baltijos valstybėms ekonominio ir kitokio spaudimo tarpusavio sutarčių pasirašymo ir įgyvendinimo metu
- pripažinti faktą, kad Rusijos Federacija, būdama Sovietų Sąjungos teisių perėmėja, atsako už nuostolių, kuriuos Sovietų Sąjunga padarė Lietuvai, Estijai ir Latvijai okupacijos metais, kompensavimą,
- viešai pripažinti faktą, kaip jau buvo padaryta Lietuvos atžvilgiu 1991 metų liepos 29 dienos

⁴⁶² BA kreipimasis „Į Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinį Sekretorių“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 4.

⁴⁶³ BA rezoliucija, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 5. (žr. plačiau išnašą 294).

⁴⁶⁴ BA pareiškimas „Dėl Rusijos spaudimo Baltijos valstybėms, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-13-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 6.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

sutartimi, kad 1940 metais Sovietų Sąjunga prieš Baltijos valstybių gyventojų valią ir pažeisdama taikius susitarimus, kuriuos 1920 metais Rusija buvo sudariusi su Baltijos valstybėmis, taip pat kitose sutartyse nustatytus įsipareigojimus, okupavo Lietuvą, Estiją, ir Latviją.⁴⁶⁵

Plėtojant saugios Europos idėją Baltijos regione, BA tapo ypač svarbi institucija. Kaip 1995 m. pasakė buvęs BA prezidento pirmininkas S. Riuitelis, „Asamblėjos svarbiausias uždavinys – plėtoti bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių saugumo bei gynybos srityse. Trys Baltijos valstybės, kartu paėmus, yra jėga, su kurią reikia skaitytis, turint omenyje, kad jų nepriklausomybė buvo atkurta taikiu keliu.“⁴⁶⁶

Prioritetinėmis Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikos kryptimis buvo jų integracija į europines ir transatlantines saugumo ir ekonominio bendradarbiavimo struktūras. Didžiausias BA dėmesys sutelktas į Baltijos valstybių stojimo į ES ir NATO klausimus. Norėdamos pasiekti šių tikslų, šalys keitėsi konsultacijomis apie derybų eigą ir naudojosi aktyviu trišaliu bendradarbiavimu bei gilesne regionine integracija.

Pirmieji Lietuvos ir NATO kontaktai užsimezgė jau 1991 m. gegužės pabaigoje. Gegužės 31 d. – birželio 1 d. Briuselyje viešėjo Lietuvos, Estijos ir Latvijos delegacijos, vadovaujamos šalių vadovų V. Landsbergio, A. Riuitelio ir A. Gorbunovo. Formalus vizito tikslas – svečių teisėmis dalyvauti Beniliukso tarybos posėdyje, tačiau be šito pavyko pasiekti ir kitų, kur kas reikšmingesnių, dalykų – V. Landsbergis ir A. Riuitelis lankėsi Briuselyje NATO būstinėje ir susitiko su Norvegijos ir Islandijos misijų darbuotojais.⁴⁶⁷

1991 m. gruodžio 16–19 d. Vilniuje buvo surengtas *NATO parlamentinės asamblėjos seminaras tarptautinio saugumo klausimais*. Jame dalyvavo 60 svečių iš užsienio. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis seminaro atidaryme kalbėjo: „Šis seminaras yra ypatingos reikšmės ne tik mūsų šaliai ir kaimyninėms Baltijos valstybėms, kurios pergyvena ypatingą savo sudėtingos istorijos laikotarpį, bet ir fone viso to, kas vyksta Vidurio ir Rytų Europoje. Šiandien žengiamas labai svarbus naujas žingsnis visos Europos saugumo sistemai sukurti, taikai užtikrinti. Jau keli mėnesiai mes kalbame apie pagrindinę politinę ir saugumo problemą Lietuvoje, taip pat Latvijoje ir Estijoje, apie sovietų ar buvusios Sovietų Sąjungos kariuomenės išvedimą iš mūsų valstybių. Seminaras liudija, kad problema yra suvokta ir jau svarstoma kaip Europos saugumo problema. Kadangi pati Europa yra itin įdomus žemynas, nuo kurio labai daug kas priklauso pasaulyje, manau, kad mes suprantame Baltijos regiono saugumą ir kaip dar platesnę tarptautinę problemą, kuria suinteresuotos ne vien Europos žemyno šalys.

<...>Mes suprantame, kad ši svetima kariuomenė, per ilgai užsilikusi Lietuvoje po Antrojo pasaulinio karo, yra mums – Lietuvai – karinė saugumo problema. Rusijai ji yra politinė problema. Mes tikime, kad Rusijos demokratinė vadovybė nori išspręsti šią problemą. Tačiau tai, matyt, yra nelengva, plačiau apibūdinama ekonominė, socialinė ir politinė Rusijos problema.

Jeigu didieji Rytai ir didieji Vakarai būtų rodę susidomėjimą ir siekį greitai spręsti šią

⁴⁶⁵ BA rezoliucija „Dėl santykių su Rusija“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-13-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 4.

⁴⁶⁶ „Baltijos valstybių vadovai tvirtai apsisprendę stoti į NATO“, *Lietuvos aidas*, 1995 m. rugsėjo 8 d.

⁴⁶⁷ Landsbergis V., *Lietuvos kelias į NATO: 1992-2004 m. idėjos, dokumentai, liudijimai*, p. 641-644.

problema, jie galėjo jau pareikšti ką nors apie visapusišką Lietuvos saugumo garantiją. Galbūt Lietuva tada galėtų galvoti ir apie savo prieškarinį tradicinį neutralumą. Galbūt ir visos Baltijos valstybės galėtų būti matomos kaip specifinė saugumo ir pasitikėjimo zona, dėl kurios Rytai su Vakarais būtų patikimai susitarę.

Bet nepanašu, kad toks sprendimas bręstų ir kad tokio susitarimo būtų ieškoma. Todėl Lietuva, manau, ir kitos Baltijos valstybės savaime linksta į Europos ir platesnių tarptautinių Vakarų garantijų pusę. Lietuva norėtų būti NATO politinės apsaugos zonoje, nes ši organizacija suinteresuota konfliktų gesinimu ir už savo pačios teritorinių ribų. O Lietuva tebėra ne jos pačios pasirinktame konflikte, kuris tęsiasi nuo 1940-ųjų metų birželio 15-osios. Mes norime, kad tas konfliktas būtų baigtas.

Pagrindinis politinis Lietuvos saugumo aspektas neišvengiamai yra mūsų didesniųjų kaimynų interesai. Kokie tie interesai šiandien, kokie jie bus rytoj? Žinome, kaip yra buvę praeityje. Norėtume, kad ateityje būtų kitaip. Bet šiandien – ar jau nebėra interesų mus valdyti, dominuoti Lietuvoje, laikyti ją savo įtakos sferoje, satelito arba protektorato padėtyje, ar nenorėtų kas nors disponuoti Lietuvos teritorija, gal net resursais? Mes norime pasitikėti savo didesniaisiais kaimynais, bet ir neišvengiamai atidžiai stebime. Iš kaimynų laikysenos darome ir turėsime daryti išvadas.

Mes siekiame ir sieksime gerų ir labai gerų santykių su kaimynais, nes tai yra vienintelis patikimas ir praktiškai didžiausias Lietuvos saugumo užtikrinimas. Bet mes taip pat turime svarstyti ir kitų garantijų galimybę, kad tuo būdu ne tik Lietuva pasirūpintume – su visa mūsų atsakomybe už šalį ir žmones, – bet įneštume ir savo indėlį į Europos, taikingos ir saugios Europos ateitį<...>⁴⁶⁸.

1991 m. gruodžio 20 d. Briuselyje (Belgijoje) įvyko steigiamasis Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo tarybos (*NACC – North Atlantic Cooperation Council*) susitikimas (dalyvavo 16 NATO, 6 buvusio Varšuvos pakto ir trys Baltijos valstybės), kurios tikslas – Rytų ir Vakarų valstybių pasitikėjimo ir bendradarbiavimo stiprinimas. Dalyvavo Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas. Priimtas bendras NACC pareiškimas dialogui, partnerystei ir bendradarbiavimui. Vidurio ir Rytų Europos valstybėms atrodė, kad NACC bus tarpinė institucija siekiant tikrosios narystės NATO. Tokias viltis dar labiau sustiprino 1992 m. šių šalių pripažinimas Vakarų Europos Sąjungos (VES) bendradarbiavimo partnerėmis.

1992 m. kovo 13–16 d. Lietuvą, Latviją ir Estiją pirmą kartą aplankė NATO generalinis sekretorius Manfredas Viorneris, o Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo pirmininkas Vytautas Landsbergis rugsėjo 23 d. lankėsi NATO būstinėje Briuselyje ir skaitė pranešimą „NATO ir Baltijos šalys“. Tų pačių metų lapkričio 18 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas dalyvavo NACC užsienio reikalų ministrų susitikime Briuselyje. Buvo aptarti taikos palaikymo patirties ir praktikos klausimai. Tačiau greitai į NACC buvo priimtos Rusija ir kitos buvusios SSRS respublikos, todėl NACC neteko transatlantinės

⁴⁶⁸Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. ruduo – 1992 m. ruduo. Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje, Lyg ir godos*, p. 197–200.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

bendrijos atstovės funkcijos. Nors dar kurį laiką NACC veikla Lietuvai buvo gana reikšminga: pavyzdžiui, 1993 m. NACC šalių užsienio reikalų ministrai priėmė pasirengimo bendroms taikos palaikymo operacijoms programą. NACC reikšmė Lietuvai ėmė mažėti atsiradus Taikos partnerystės (*PfP – Partnership for Peace*) programai. Kartu su oficialiu Lietuvos prašymu priimti į NATO ši programa įžiebė naujas Lietuvos, Latvijos ir Estijos narystės Aljanse viltis.

Ryžtingai siekdama šių tikslų, BA konsolidavo Baltijos valstybes ir jų politikus parlamentarus, užkirto kelią nutolimui arba dezintegracijai dėl pasitaikančios konkurencijos ar neišspręstų dvišalių problemų. Dokumentai, kuriuose išreiškiama bendra Baltijos valstybių pozicija ir noras greičiau integruotis į ES ir NATO buvo priimami beveik kiekvienoje BA sesijoje. Jau 3-ioji BA sesija 1993 m. spalio 31 d. priėmė kreipimąsi į Šiaurės Atlanto asamblėjos generalinį sekretorių, kuriame BA pareiškė pasitenkinimą dėl NATO pareikšto sutikimo bendradarbiauti su kitomis Centrinės ir Rytų Europos šalimis. Lietuva, Estija ir Latvija galutiniu bendradarbiavimo tikslu laiko vieningos ir stabilios kolektyvinio saugumo garantijų sistemos sukūrimą. BA prašė NATO šalis ir Šiaurės Atlanto asamblėjos generalinį sekretorių rasti galimybę prisiimti valstybių, kurios išreiškė norą stoti į Šiaurės Atlanto sąjungą, realias stabilumo garantijas. BA prašė NATO šalis ir Šiaurės Atlanto asamblėjos generalinį sekretorių parengti tokias prielaidas, kurių įgyvendinimas leistų suinteresuotoms valstybėms pradėti laipsniškai įsijungti į NATO struktūras.⁴⁶⁹

Iki 1994 m. Lietuva nebuvo oficialiai paskelbusi savo noro įstoti į NATO ir svarstė įvairias saugumo užtikrinimo alternatyvas. 1994 m. sausio 4 d. Lietuvos Respublikos prezidentas A. Brazauskas išsiuncia oficialų Lietuvos prašymą priimti ją į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją. Laiške pabrėžta, kad Lietuva siekia „<...> įnešti savo indėlį į Šiaurės Atlanto saugumą, įstodama į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją <...>“.⁴⁷⁰ Šis prašymas sutapo su suintensyvėjusiomis NATO viduje diskusijomis dėl Aljanso plėtros į Rytus. 1994 m. sausio 10–11 d. NATO valstybių ir vyriausybių vadovų aukščiausiojo lygio susitikimas Briuselyje patvirtino NATO atvirų durų politiką. Susitikimo metu taip pat buvo priimti JAV inicijuoti PfP (*Partnership for Peace*) programos kvietimas ir dokumento gairės (*Framework Document*). Nuo to laiko imta laikytis nuoseklios integracijos į NATO politikos.

Trijų Baltijos valstybių svečių statusas Šiaurės Atlanto asamblėjoje taip pat darėsi vis vaisingesnis, ligi pat valstybei dar ne narei patikėtos teisės surengti NATO Asamblėjos sesiją Vilniuje.

4-oji BA sesija (1994 m. gegužės 15 d. Jūrmaloje) priimtame kreipimesi į *Vakarų Europos Sąjungą* sveikino VES pastangas bendradarbiauti su Baltijos valstybėmis – Lietuva, Estija ir Latvija – Europos saugumo srityje, ypač 1994 m. gegužės 9 d. susitarimus, kurie Baltijos valstybėms pripažįsta asocijuoto partnerio VES statusą, ir kvietė VES laikyti BA šio bendradarbiavimo partnere.⁴⁷¹ Taip pat BA priėmė pareiškimą „*Dėl ryšių su Višegrado valstybėmis*“, kuriame pabrėžiama, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybės stengiasi greičiau integruotis į tarptautines Europos

⁴⁶⁹ BA kreipimasis „Į Šiaurės Atlanto Asamblėjos Generalinį Sekretorių“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 3.

⁴⁷⁰ Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pareiškimas „Dėl Lietuvos narystės NATO“, Vilnius, 1994-01-04, *LR SDR RPD*, t. 3(9), p. 549-550.

⁴⁷¹ BA kreipimasis „Į Vakarų Europos Sąjungą“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 11.

ir viso pasaulio organizacijas, plėtoti abipusiai naudingus santykius su kitomis valstybėmis ir regionais, taip pat stiprinti savo politinę ir ekonominę nepriklausomybę bei saugumą, todėl BA laiko, kad ryšių plėtojimas su Višegrado valstybėmis atitinka Baltijos valstybių nacionalinius interesus. BA manė, kad Baltijos ir Višegrado valstybių ryšiai politikos, ekonomikos, saugumo ir kultūros srityje gali turėti įtakos abipusiai naudingam bendradarbiavimui. BA palaikė Baltijos valstybių prezidentų 1994 m. gegužės 25 d. pareiškimą dėl dialogo su Višegrado valstybėmis išplėtimo ir bendradarbiavimo su Čekija, Lenkija, Slovakija ir Vengrija galimybių.⁴⁷²

Europos Sąjunga Vidurio ir Rytų Europos integracijos į ją klausimą pradėjo svarstyti dar 1989 m. 1991 m. rugpjūčio 27 d. tuometinės dvylikos valstybių Europos Bendrijos (EB) užsienio reikalų ministrai Lietuvą, Latviją ir Estiją pripažino tokiu pareiškimu: „Bendrija ir jos valstybės narės šiltai sveikina Baltijos valstybių suvereniteto ir nepriklausomybės, kurią prarado 1940 metais, atkūrimą. <...> Praslinkus daugiau kaip penkiasdešimčiai metų atėjo laikas šioms valstybėms susigrąžinti savo teisėtą vietą tarp Europos tautų. Dėl to Bendrija ir jos valstybės narės patvirtina sprendimą neatidėliojant užmegzti su jomis diplomatinis santykius. <...>“

Bendrija ir jos valstybės narės tikisi, kad Baltijos valstybės artimiausiu laiku taps svarbių tarptautinių organizacijų, pvz., Jungtinių Tautų, ESBK ir Europos Tarybos, narėmis ir dalyvaus jų veikloje.

Bendrija ir jos valstybės narės pabrėžia savo pasižadėjimą remti Baltijos valstybių ekonominę ir politinę plėtrą. Komisija ištirs visas Bendrijos ir Baltijos valstybių ekonominio bendradarbiavimo galimybes ir netrukus pateiks pasiūlymus dėl to⁴⁷³ Galima sakyti, kad taip prasidėjo trijų Baltijos valstybių kelias į ES.

1992 m. gegužės 11 d. Briuselyje prekybos ir bendradarbiavimo sutarčių tarp EB ir kiekvienos iš Baltijos valstybių pasirašymo proga EB ir jos valstybės narės kartu su Estija, Latvija ir Lietuva išreiškė savo pasiryžimą tvirtinti ir skatinti abipusius politinius, ekonominius ir kultūrinius santykius.

Atsižvelgiant į tai, šalys susitarė užmegzti nuolatinį politinį dialogą, kuris įtvirtintų jų draugiškus santykius, remtų Baltijos valstybėse vykstančias politines ir ekonomines permainas ir padėtų nustatyti ilgalaikius solidarumo ryšius bei naujas bendradarbiavimo formas.

Buvo numatyta, kad politinis dialogas, grindžiamas bendromis vertybėmis ir siekiais bus nukreiptas į:

- „1) demokratinių principų ir institucijų, taip pat pagarbos žmogaus teisėms, įskaitant asmenų, priklausančių mažumoms, teises, įtvirtinimą;
- 2) perėjimo prie rinkos ekonomikos Baltijos valstybėse rėmimą;
- 3) Baltijos valstybių visiško integravimosi į demokratinių valstybių bendriją ir progresuojančių draugiškų santykių su Bendrija įtvirtinimo palengvinimą;
- 4) abipusį supratimą ir tarptautinių klausimų suderinimą, ypač tose srityse, kurios galėtų

⁴⁷² BA pareiškimas „Dėl ryšių su Višegrado valstybėmis“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 10.

⁴⁷³ „Neeilinio Europos politinės tarybos ministrų susitikimo pareiškimas dėl Baltijos valstybių“, Briuselis, Haga, 1991-08-27, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990-1999*, p. 104-105.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

turėti esminės įtakos vienai ar kitai šaliai;

5) galimybės kiekvienai šaliai atsižvelgti į kitos šalies požiūrį ir interesus priimant atitinkamus sprendimus sudarymą;

6) Baltijos valstybių pastangų siekiant tarpregioninio bendradarbiavimo palaikymą;

7) saugumo ir stabilumo visoje Europoje sutvirtinimą.

Šalių politinis dialogas vyks susitikimų, pasikeitimų informacija ir konsultacijų formomis, būtent:

1) ministrų lygio susitikimais;

2) Estijos, Latvijos ir Lietuvos vyresniųjų pareigūnų ir Europos Bendrijų Tarybai pirmininkaujancios valstybės bei Europos Bendrijų Komisijos atstovų susitikimais;

3) abipusiu informacijos apie užsienio politikos sprendimus teikimu, pilnai išnaudojant diplomatinis ryšius tiek dvišalėse, tiek daugiašalėse srityse, kaip antai: JT, ESBK susitikimuose ir kitur;

4) parlamentinio lygio ryšiais;

5) bet kokiais kitais būdais, kurie konsoliduotų, tobulintų ir skatintų šalių politinį dialogą.“

Reikalui esant, šalys sutiko peržiūrėti pasiūlytas priemones, atsižvelgiant į ateities poreikius ir galimybes.⁴⁷⁴

Lietuva kartu su Latvija ir Estija ES plėtros orbitoje pasirodė 1993 m. birželio 21–22 d. per Europos viršūnių tarybos susitikimą Kopenhagoje. 1993 m. rugpjūčio 27 d., pirmą kartą pokario laikotarpiu teisėtai išrinkti Lietuvos, Estijos ir Latvijos prezidentai – A. Brazauskas, L. Meris ir G. Ulmanis, susirinkę Rygoje aptarė Baltijos šalių integracijos į Europos Bendriją galimybes. Tai – pirmasis Baltijos šalių integracijos į ES etapas.

Nuo 1994 m. BA darbotvarkėje atsiranda klausimai, susiję su Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimu, joms siekiant integruotis į ES. Antai 5-oji BA sesija (1994 m. lapkričio 13 d. Vilniuje) priiņtoje rezoliucijoje dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo siekiant narystės Europos Sąjungoje patvirtino Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių ketinimą palaiptisniui prisijungti prie Europos politinės bei ekonominės integracijos struktūrų ir, manydama, kad tai turėtų tapti viena iš prioritetinių šių valstybių užsienio politikos kryptių, sveikina ES ir Lietuvos, Estijos bei Latvijos laisvosios prekybos sutarčių pasirašymą.

BA, norėdama, kad kuo greičiau prasidėtų ES ir Baltijos valstybių derybos dėl Asociacijos sutarčių, tikisi, kad šios sutartys bus parengtos ir pasirašytos pačiu artimiausiu metu. Norėdama, kad Baltijos valstybės aktyviai bendradarbiautų rengiant Asociacijos sutartis, BA siūlo Baltijos valstybių vyriausybėms koordinuoti šių sutarčių rengimo procesą, taip pat pradėti konsultacijas dėl nacionalinių įstatymų priderinimo prie ES standartų.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ „EB, jos valstybių narių ir Baltijos valstybių bendra deklaracija dėl politinio dialogo“, Briuselis, 1992-05-11, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990-1999*, p. 146-147.

⁴⁷⁵ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo siekiant narystės Europos Sąjungoje“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16252&p_query=&p_tr2=, 2006-10-15.

Madrido susitikime (1995 m.) buvo konstatuota: ES plėtimasis į Vidurio ir Rytų Europą yra politinė būtinybė ir istorinė galimybė Europai. Todėl BA 6-oji sesija (1995 m. balandžio 22 d. Rygoje) priištoje rezoliucijoje dėl integracijos į Europos Sąjungą proceso stiprinimo, pažymėdama tai, jog ES išsiplėtė ir dabar į ją įeina trys Baltijos valstybių regiono kaimynės – Danija, Švedija ir Suomija, žinodama, kad yra parafuotos Baltijos valstybių ir ES sutartys dėl asocijuotų valstybių statuso, rekomendavo BMT plėtoti ES Integracijos grupės darbą kiekvienos valstybės vyriausybės struktūroje, įskaitant: Baltijos valstybių įstatymų derinimą su ES įstatymais, Baltijos valstybių ir ES ryšių palaikymą ir veiksmų koordinavimą.⁴⁷⁶

1995 m. birželio 12 d. buvo pasirašyta Europos sutartis tarp Lietuvos ir ES ir tų pačių metų pabaigoje Lietuvos paduota paraiška įstoti į ES. Tai nebuvo nauja ES santykiuose su Vidurio ir Rytų Europa, tačiau būtent tokių pat kaip ir su kitomis šio regiono šalimis santykių bei jų perspektyvos, t. y. narystės ES, nustatymas ir pripažinimas buvo svarbiausias pasiekimas. Ne paslaptis, kad kurį laiką ES valstybės abejojo, ar Estijos, Latvijos ir Lietuvos ateitis gali būti lyginama su, tarkim, Čekijos, Lenkijos bei Vengrijos ateitimi. Gal „Baltijos atvejis“ koks nors kitoks? Gal santykius reikia plėtoti lėčiau, palaipsniui? Gal užtektų tik laisvos prekybos? Tačiau trijų Baltijos valstybių ryžtas ir jų rėmėjų Sąjungoje aktyvumas (taip pat ir palankus pirmininkaujančių Sąjungai valstybių išsidėstymas) nulėmė aiškesnį sprendimą. Kaip ir Lietuvos pripažinimo atveju, Rusijoje įvykusių pokyčių poveikis (šiuo atveju – 1993 m. gruodžio mėn. įvykusių Rusijos Dūmos rinkimų rezultatai) ES apsisprendimams nekelia abejonių. Tad 1995 m. birželio 12 d. tuometis Prancūzijos užsienio reikalų ministras H. de Charette sutarties pasirašymo proga sakė: „Pasirašius šią sutartį Baltijos valstybės buvo įtrauktos į grupę valstybių, siekiančių tapti Europos Sąjungos narėmis, jos tapo lygios su kitomis asocijuotosiomis šalimis. <...> Po ilgų išsiskyrimo metų galime švęsti Baltijos valstybių sugrįžimą į Europos šeimą.“ Taip patvirtintas Lietuvos 1991 m. pripažinimas, tik jau stipriau – su narystės ES kredencialais. Vėlesni įvykiai parodė, kad tai buvo esminis ir negrįžtamas posūkis.⁴⁷⁷

BA 7-oji sesija (1995 m. gruodžio 1–2 d. Taline) kreipėsi į Europos Tarybos parlamentinę asamblėją – pažymėjo, kad BA, atsižvelgdama į trijų Baltijos valstybių skaudžią istorinę patirtį, tikisi, kad Rusija, prieš stodama į Europos Tarybą, atsisakys ekspansinių doktrinų. BA kreipėsi į ET parlamentinės asamblėjos parlamentines delegacijas, kad jos, prieš priimdamos sprendimą dėl Rusijos priėmimo į ET nares, pareikalautų, jog Rusija prisiimtų įsipareigojimus gerbti Baltijos valstybių nepriklausomybę ir suverenias teises, nenaudoti prieš jas jėgos ir ja negrasinti.⁴⁷⁸

Ten pat priimtame pareiškime *dėl santykių su Vakarų Europos Sąjungos asamblėja* pabrėžiama, kad BA labai vertina VES asamblėjos 1995 m. birželio 22 d. sprendimą dėl VES asamblėjos ir BA artimo bendradarbiavimo saugumo ir gynybos srityje. BA konstatavo, jog yra pasirengusi

⁴⁷⁶ BA rezoliucija „Dėl integracijos į Europos Sąjungą proceso stiprinimo“, Ryga, 1995-04-22, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 35, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19851&p_query=&p_tr2=, 2006-11-10.

⁴⁷⁷ Valionis A., „Pratarmė“, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir dokumentai, 1990-1999*, p. 8-9.

⁴⁷⁸ BA pareiškimas „Dėl santykių su Vakarų Europos Sąjungos asamblėja“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-2, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 4.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

pritarti VES informacijos centro įkūrimui Baltijos valstybėse.⁴⁷⁹

Kitame ten pat priimtame pareiškime pabrėžiama: BA, susipažinusi su 1995 m. spalio 25 d. Rusijos Federacijos Federalinio susirinkimo Federalinės Tarybos pareiškimu, oficialiai perduotu Latvijos parlamentui, pareiškia: savarankiškas pasirinkimas ir savo užsienio politikos kurso nevaržomas įgyvendinimas yra neginčytina kiekvienos valstybės teisė; BA išreiškia nuostabą ir apgailėstauja dėl Rusijos Federalinės Tarybos požiūrio į tarptautinių santykių principus ir specifinę situaciją šiuo klausimu; trys Baltijos valstybės viena iš pagrindinių stabilumo ir saugumo garantijų laiko nuoseklų ėjimą į Europos Sąjungą ir vis platesnį įsijungimą į Europos Sąjungos šalių narių bendradarbiavimo struktūras ir Atlanto regiono saugumo struktūras; siekimas tapti NATO narėmis dalyvėmis yra aiškus Lietuvos, Estijos ir Latvijos užsienio politikos tikslas ir šio tikslo siekimas yra negrižtamas; trys Baltijos valstybės yra programos „*Partnerystė taikos labui*“ dalyvės ir jos laiko dalyvavimą šioje programoje svarbiu veiksniu, stiprinančiu visuotinį pasitikėjimą ir saugumą; Baltijos Asamblėja tikisi, kad Rusijos Federacija laikosi tokios pat nuomonės ir neprieštaraus Europos stabilumui Baltijos regione.⁴⁸⁰

Svarbi ir 1995 m. gruodžio 8 d., kadangi tuometinio Lietuvos Respublikos prezidento A. Brazausko pasirašyta Lietuvos paraiška tapti ES nare ir atitinkamas Lietuvos Respublikos Seimo pareiškimas atspindėjo nacionalinį sutarimą. „<...> įsijungti į Europos kultūros, politikos, ekonomikos ir saugumo struktūras yra istorinis Lietuvos valstybės siekis; <...> Europos Sąjungos plėtimasis reiškia stabilumą ir gerovės plėtrą; <...> šiam tikslui pritaria šalies visuomenė ir visos pagrindinės šalies politinės partijos“,⁴⁸¹ – teigiama vieningai priimtame Seimo pareiškime. Taip formavosi tradicija, kad, nepaisant nuomonių įvairovės ir diskusijų aštrumo, stojimo į ES reikalai yra svarbesni už partijų reikalus, nepriklausomi nuo rinkimų ar vyriausybės kaitos.⁴⁸²

BA 8-oji sesija (1996 m. balandžio 13-14 d. Vilniuje) priimtame *kreipimesi į Europos Sąjungos tarpvyriausybinių konferencijų* pabrėžė, kad BA, pripažindama faktą, kad jau prieškario Europoje Lietuva, Estija ir Latvija, kaip nepriklausomos valstybės, dalyvavo tarptautiniuose forumuose ir atliko svarbų vaidmenį prekybos ir ekonomikos srityse, kreipėsi į šalis, dalyvaujančias ES tarpvyriausybiniame konferencijoje, kad atitinkamoms valstybėms būtų pripažinta tikroji narystė ES pirma numatyto laiko.⁴⁸³

1996 m. spalio 6 d. 9-oji BA sesija priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendros politikos narystės NATO klausimu* pažymėjo, kad BA, rūpindamasi Lietuvos, Estijos ir Latvijos saugumu, išreiškė susirūpinimą, kad užsitęsė debatai dėl NATO plėtimosi į Rytus, suprasdama

⁴⁷⁹ BA pareiškimas „Dėl santykių su Vakarų Europos Sąjungos asamblėja“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-2, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 14.

⁴⁸⁰ „Baltijos Asamblėjos pareiškimas“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 2.

⁴⁸¹ LR Seimo pareiškimas „Dėl Lietuvos Respublikos paraiškos tapti Europos Sąjungos nare“, Vilnius, 1995-12-07, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2245, [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22684&p_query=&p_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22684&p_query=&p_tr2=,), 2006-10-14.

⁴⁸² Valionis A., „Pratarmė“, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir dokumentai, 1990-1999*, p. 9.

⁴⁸³ BA „Kreipimasis į Europos Sąjungos tarpvyriausybinių konferencijų“, Vilnius, 8-oji BA sesija 1996-04-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 6.

Baltijos valstybių norą greičiau tapti tikrosiomis NATO narėmis ir kartu pripažindama, kad šių valstybių vyriausybės dar nesurado bendro būdo, kaip tapti NATO narėmis, atsižvelgdama į tai, kad svarbias derybas dėl NATO plėtimosi NATO Taryba pradės artimiausiu metu, ir manydama, kad Baltijos šalys bus traktuojamos kaip realios kandidatės, ragina Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes nedelsiant parengti bendrą politiką ir padaryti bendrus efektyvius parengiamuosius žingsnius – organizacinius, administracinius, karinius ir politinius, kurie padėtų visoms trimis Baltijos valstybėms greičiau įstoti į NATO.⁴⁸⁴

Narystės ES klausimai ypač išryškėjo 1997 m. BA darbotvarkėje, nes tais metais Europos Komisija rekomendavo pradėti derybas dėl narystės su Estija. Todėl BA 10-oji sesija, susirinkusi 1997 m. balandžio 26–27 d. Pernu, priėmė pareiškimą „*Dėl integracijos į Europos Sąjungą*“, kuriame BA, atkreipdama dėmesį į tai, kad narystė ES yra vienas iš svarbiausių Baltijos valstybių prioritetų, atsižvelgdama į aktyvų darbą unifikuojant įstatymų leidybą, kad būtų įvykdyti būtini stojimo į ES reikalavimai, suprasdama, kad 1997 m. birželio mėnesį Amsterdame bus priimti ypač svarbūs sprendimai dėl ES plėtros, tikėdamasi, kad ES ir Baltijos valstybių asociacinės sutartys bus ratifikuotos ir įsigalios iki tarpvyriausybinių konferencijos pabaigos, pareiškia, kad Lietuva, Estija ir Latvija yra pasirengusios pradėti derybas su ES dėl narystės šioje organizacijoje, ir išreiškia viltį, kad derybos prasidės ne vėliau kaip po šešių mėnesių, pasibaigus Amsterdamo ES tarpvyriausybinei konferencijai.⁴⁸⁵ 1997 m. rugsėjo 5 d. Nidoje, Lietuvoje, susirinkęs BA jungtinis saugumo ir užsienio reikalų komitetas aptarė ET dokumentą „*Dienotvarkė 2000*“ ir priėmė šį pareiškimą: „Gerbdami Europos Komisijos nuomonę vertinant Vidurio ir Rytų Europos šalių – asocijuotų ES narių padarytą pažangą ir sveikindami Estijai skiriamą poziciją, vis dėlto norėtume priminti Baltijos Asamblėjos rezoliuciją, priimtą 1997 m. balandžio 27 d. 10-osios sesijos Piarnu metu, kurioje pažymima, kaip svarbu pradėti derybas dėl ES su visomis trimis Baltijos šalimis kartu, ir todėl tikimės, kad derybos, įvyksiančios po artėjančio ES viršūnių susitikimo Liuksemburge, bus surengtos tokiu būdu.“⁴⁸⁶ ES faktorius BA darbe palengvino Estijos, Latvijos ir Lietuvos veiklos koordinavimą vidaus ir užsienio politikos srityse ir paskatino keitimąsi informacija ir nuomonėmis.

10-oji BA sesija taip pat priėmė rezoliuciją *dėl derybų dėl Šengeno vizų erdvės*. BA išreiškė didelį pasitenkinimą Baltijos valstybių vyriausybių ir Suomijos, Švedijos ir Norvegijos vyriausybių sėkmingomis derybomis dėl bevizio keliavimo – tai didelis Baltijos tautų žingsnis į Europą – ir yra įsitikinusi, kad nauja kelionių formalumų Baltijos jūros regione tvarka, susidariusi Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių nesenu susitarimų dėka, prisidės prie to, kad prasidėtų Baltijos valstybių ir Šengeno sutarties šalių derybos dėl prisijungimo prie Šengeno vizų erdvės; priminė, kad Baltijos valstybių ir Šengeno sutarties šalių parlamentų atstovai 1995 metų gruodžio mėnesį Liuksemburge apsvarstė šį klausimą ir Šengeno sutarties šalys bendru pareiškimu išreiškė pasirengimą pradėti konsultacijas,

⁴⁸⁴ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendros politikos narystės NATO klausimu“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-6, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 2.

⁴⁸⁵ BA pareiškimas „Dėl integracijos į Europos Sąjungą“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 7.

⁴⁸⁶ BA jungtinis „Saugumo ir užsienio reikalų komiteto pareiškimas“, Nida, 1997-09-05, *LRSA*, f. 2, ap. 10, l. 9.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

kad būtų supaprastinti kelionių po šias šalis formalumai, ir rekomendavo Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybėms pasiūlyti Šengeno sutarties šalių vyriausybėms kuo greičiau pradėti tiesiogines derybas dėl Baltijos valstybių prisijungimo prie Šengeno vizų erdvės.⁴⁸⁷

Ten pat priimtoje rezoliucijoje „*Dėl Baltijos valstybių narystės NATO*“ BA pažymėjo, kad NATO plėtimas padės pasiekti pagrindinį tikslą – sukurti saugią ir stabilią Europą, skatinti demokratiją, įtvirtinti rinkos reformas ir sustiprinti Europos tautų bendradarbiavimą; priminė ypatingą Baltijos regiono vaidmenį išsaugant saugumą visoje Europoje; primindama 1975 m. Helsinkio baigiamąjį aktą ir 1996 m. Lisabonos dokumentą, kurie patvirtina kiekvienos valstybės neatimamą teisę laisvai pasirinkti arba keisti susitarimus dėl savo saugumo, įskaitant sutartis dėl aljansų, pabrėžė, kad Baltijos valstybės taip pat kaip ir Vakarai vertina demokratiją, asmens laisvę bei teisės viršenybę ir siekia grįžti į integruotą Europą, įstodamos į NATO ir Europos Sąjungą; patvirtino Baltijos valstybių pasirengimą prisidėti prie Europos saugumo aktyviai dalyvaujant programoje „*Partnerystė taikos labui*“, taikos palaikymo operacijose, individualiuose intensyviuose dialoguose su NATO šalimis; akcentavo Baltijos valstybių ryžtą ir pastangas atitikti narystės NATO kriterijus; išreiškė būgštavimą, kad neįtraukus Baltijos valstybių į NATO išplėtimo procesą, demokratiniais laimėjimams ir stabilumui Europoje gali kilti pavojus; suprasdama Baltijos valstybių vienybę, atitinkančią Baltijos Asamblėjos, įvykusios 1995 m. gruodžio 2 d. Taline, rezoliuciją, kurioje nurodoma, kad „vienos Baltijos valstybės sėkmė yra visų trijų valstybių laimėjimas“; suvokdama, kad pirmajame NATO plėtimosi etape bent vienos Baltijos valstybės prisijungimas būtų naudingas visoms trims valstybėms, tuo patvirtindamas, jog euroatlantinės institucijos atviros visoms trims valstybėms, sustiprindamas Baltijos valstybių laimėjimus ir užkirsdamas kelią dirbtiniam Baltijos valstybių ir kitų Centrinės Europos šalių atskyrimui, ragino NATO vyriausybes ir Šiaurės Atlanto tarybą Madrido viršūnių susitikimo, įvyksiančio 1997 metų liepos mėnesį, metu: pakviesti bent vieną Baltijos valstybę pradėti derybas dėl stojimo į NATO kartu su pirmosiomis naujomis kandidatėmis į Aljanso nares; užkirsti kelią bet kokiems bandymams atskirti Baltijos valstybes nuo visateisio dalyvavimo euroatlantinės integracijos procesuose.⁴⁸⁸

BA 11-oji sesija, įvykusi 1997 m. lapkričio 7–8 d. Vilniuje, priimtoje deklaracijoje *dėl Rusijos prezidento B. Jelcino 1997 m. spalio 24 d. pareiškimų dėl Baltijos valstybių saugumo garantijų ir priemonių pasitikėjimui Baltijos valstybių bei Rusijos santykiuose stiprinti* sveikino Rusijos iniciatyvą gerinti tarpusavio santykius su trimis Baltijos valstybėmis ir, kartu pritardama Lietuvos, Estijos ir Latvijos užsienio reikalų ministerijų pareiškimams dėl vienašalių Rusijos siūlomų saugumo garantijų, pareiškė, kad trys Baltijos valstybės savo saugumo garantijas sieja su bendra Europos saugumo sistema, stojimu į ES ir NATO.⁴⁸⁹

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių transatlantinės integracijos* BA, būdama

⁴⁸⁷ BA rezoliucija „Dėl derybų dėl Šengeno vizų erdvės“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 11.

⁴⁸⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių narystės NATO“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 8-9.

⁴⁸⁹ BA deklaracija „Dėl Rusijos prezidento B. Jelcino 1997 m. spalio 24 d. pareiškimų dėl Baltijos valstybių saugumo garantijų ir priemonių pasitikėjimui Baltijos valstybių bei Rusijos santykiuose stiprinti“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-8, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 12.

įsitikinusi, kad Europos saugumas nedalomas ir kad jį gali užtikrinti besitęsiantis NATO plėtimo procesas; sveikindama Šiaurės Atlanto aljanso sprendimus Madride pakviesti Čekijos Respubliką, Vengriją ir Lenkiją stoti į Aljansą ir būdama tikra, kad šių šalių įstojimas sustiprins Europos saugumą; tvirtai tikėdama, kad Jungtinių Amerikos Valstijų dalyvavimas NATO lieka svarbiu taikos išsaugojimo ir saugumo palaikymo veiksmu Europos regione; teigiamai vertindama tai, jog Madrido deklaracijoje Baltijos valstybės pripažįstamos tikrosiomis ir lygiomis transatlantinės vienodais principais besivadovaujančių valstybių bendrijos narėmis, taip pat Jungtinių Amerikos Valstijų valstybės sekretorės M. Albright pareiškimą vizito Vilniuje metu, kad Baltijos valstybės yra tvirtos kandidatės tapti NATO narėmis; pabrėždama Baltijos šalių įsipareigojimus tęsti integraciją į Europos ir transatlantinės saugumo struktūras kaip vieną iš pagrindinių užsienio politikos tikslų; patvirtindama, kad Lietuva, Estija ir Latvija prisidės prie Europos saugumo bei stabilumo toliau stiprinamos gynybos pajėgumus ir sąveikumą su NATO taikos palaikymo pajėgomis, naudodamosi visomis galimybėmis, kurias Europos ir transatlantinės partnerystės taryba siūlo šalims partnerėms; atsižvelgdama į Šiaurės Atlanto asamblėjos sprendimą, kad NATO plėtimo procesas nebus baigtas, kol jame nedalyvaus Lietuva, Estija, Latvija, Rumunija ir Slovėnija, kvietė šešiolikos NATO valstybių narių parlamentus ir vyriausybes: 1) nedelsiant, bent jau ne vėliau kaip 1999 m., pradėti kitą NATO plėtimo etapą ir šį procesą tęsti; 2) įtraukti Baltijos valstybes į antrąją šalių, pakviestų pradėti derybas su NATO dėl stojimo, grupę ir atitinkamai patikslinti NATO viršūnių susitikimo Madride sprendimus.⁴⁹⁰

BA 11-ojoje sesijoje priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių integracijos į Europos Sąjungą* sakoma, kad BA, pripažindama, kad BA sesija vyksta pagrindinių sprendimų dėl ES plėtimo, kurie suformuos naują Europą ir sukurs žemyno stabilumo ir gerovės pagrindą, išvakarėse, žinodama, kad laiko parinkimas yra svarbiausias veiksnys Baltijos valstybėms, kurių tikslas – tapti ES ir NATO tikrosiomis narėmis, pabrėžė, kad Lietuva, Estija ir Latvija dėjo daug pastangų, kad kuo anksčiau atitiktų stojimui į Europos Sąjungą keliamus reikalavimus, ir šios pastangos lėmė sėkmingas demokratines ir ekonomines reformas; sveikino tai, kad ES pripažįsta Lietuvos, Estijos ir Latvijos laimėjimus; ypač vertindama tai, kad Europos Komisija daug nuveikė, analizuodama valstybių pareiškėjų padėtį, ir pateikė ataskaitą apie šių šalių demokratinę ir ekonominę plėtrą, sveikina Europos Komisijos rekomendaciją pradėti su Estija derybas dėl stojimo; patvirtindama tikėjamą Baltijos valstybių dalyvavimo Europos ir transatlantinėje integracijoje sėkmę, pripažindama, kad Baltijos valstybės turi labiau stengtis įgyvendinti stojimui būtinus Acquis reikalavimus ir kad jos toliau spartins teisės aktų harmonizavimą bei atitinkamų sričių reformas, būdama įsitikinusi, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimo stiprinimas lieka svarbus ir papildomas ES plėtimui procesas, kuris palengvina Baltijos valstybių pasirengimą stoti į Europos Sąjungą, sveikindama tęstinį naujausios informacijos, gautos iš asocijuotų besirengiančių stoti valstybių, vertinimo procesą, kviečia ES valstybių narių parlamentus ir vyriausybes paremti nuomonę, kad realios derybos turėtų būti kaip galima greičiau pradėtos ir

⁴⁹⁰ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių transatlantinės integracijos“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-8, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 9.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

su Lietuva bei Latvija.⁴⁹¹

1998 m. sausio 16 d. Vašingtone buvo pasirašyta „*Jungtinių Amerikos Valstijų, Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos bei Lietuvos Respublikos partnerystės chartija*“.⁴⁹² Šis istorinės svarbos dokumentas atvėrė naujų galimybių santykiams su JAV plėtoti ir perspektyvų saugumui ir stabilumui užtikrinti. Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių integracija į Europos ir transatlantines politines, ekonomines, saugumo ir gynybines institucijas chartijoje paskelbtas ir JAV tikslu. Tai buvo pirmasis viešas JAV pareiškimas apie paramą Lietuvos, Latvijos ir Estijos siekiamis stoti į NATO. Chartija – tai tekstas, kuriame JAV pareiškė paramą Baltijos šalių narystei NATO ir palaikė jų siekius prisijungti prie NATO. JAV ir Baltijos valstybės, pasirašydamos chartiją, žengė pakankamą žingsnį įtvirtindamos trijų Baltijos valstybių saugumą. 1998 m. kovo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė deklaraciją „*Dėl JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1998 m. sausio 16 d. pasirašytos partnerystės chartijos*“, kurioje pabrėžė:

„1. Jungtinės Amerikos Valstijos, pareiškėdamos apie savo tikrą, didelį ir nuolatinį dėmesį Lietuvos nepriklausomybei, suverenumui ir saugumui, remia mūsų valstybės pastangas tapti visateise Europos ir transatlantinių politinių, ekonominių, saugumo ir gynybos institucijų nare. Mes reiškiamo tvirtą įsitikinimą, kad partnerystės chartijos deklaruoti principai bei įsteigtos konsultacinės institucijos bus naudingi siekiant Lietuvos Respublikos ir Jungtinių Amerikos Valstijų tikslų.

2. Lietuvos Respublikos Seimas pabrėžia, kad Lietuva, kaip neatskiriama Vakarų civilizacijos šalis, vertina demokratiją, individo laisvę bei įstatymo valdžią ir siekia veikti bendrų vertybių pagrindu besivienijančioje Europoje.

3. Lietuvos karinių pajėgų bei jų gebėjimo veikti kartu su NATO valstybių pajėgomis stiprinimas lieka viena iš prioritetinių sričių. Mes patvirtinome, kad šiam tikslui skiriamas didelis dėmesys bei specialios lėšos. Taip pat manome, kad dabartinis labai aktyvus bei visapusiškas mūsų dalyvavimas programoje „Partnerystė taikos labui“ negali pakeisti Lietuvos Respublikos narystės Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje. Šiai narystei pritaria visos Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamos politinės partijos.“⁴⁹³

Baltijos Taryba 1998 m. gegužės 9 d. priimtoje *deklaracijoje*, pabrėždama Lietuvos, Estijos ir Latvijos abipusį naudingą bendradarbiavimą politikos, ekonomikos ir karinėje srityse, skirtą stiprinti vidaus saugumui ir gerovei, abipusį bendrą tikslą – narystę ES ir Šiaurės Atlanto sutarties organizacijoje, kuri prisideda prie bendro stabilumo ir plėtos regione, pabrėžė Lietuvos, Estijos ir Latvijos laimėjimus kuriant bendrą Baltijos ekonomikos erdvę, įskaitant laisvą prekybą, laisvą žmonių judėjimą regione, ir dar kartą patvirtino pasiryžimą tęsti darbą, kad

⁴⁹¹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių integracijos į Europos Sąjungą“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-8, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 11.

⁴⁹² „Jungtinių Amerikos Valstijų, Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos bei Lietuvos Respublikos partnerystės chartija“, Vašingtonas, 1998-01-16, *URMA*, ap. 4, b. 764, l. 1-12.

⁴⁹³ LR Seimo deklaracija „Dėl JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1998 m. sausio 16 d. pasirašytos partnerystės chartijos“, Vilnius, 1998-03-26, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 31-823, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=52746&p_query=&p_tr2=, 2005-05-23.

būtų laisvas paslaugų ir darbo jėgos judėjimas, kurti bendrą Baltijos tranzitinę erdvę ir bendrus infrastruktūros projektus, sudaryti atitinkamus trišalius susitarimus; dar kartą patvirtino Lietuvos, Estijos ir Latvijos pasiryžimą plėsti trišalį praktinį bendradarbiavimą bei skatinti suderintą ir koordinuotą veiklą parlamentų ir vyriausybių lygiais, kad būtų įgyvendinti šie bendri prioritetai; sveikino stojimo į ES proceso pradžią ir prasidėjusias derybas su Estija, tikisi teigiamos Europos Komisijos rekomendacijos pradėti dvišales vyriausybių derybas su Lietuva ir Latvija šiais metais, pripažįstant jų padarytą pažangą siekiant narystės pagal Kopenhagos kriterijus; laikė, kad būtina tęsti ir stiprinti trišalį bei regioninį bendradarbiavimą ES trečiojo ramsčio klausimais – kova su nusikalstamumu, nelegalia imigracija, pinigų plovimu, narkotikų kontrabanda, bendros informacijos infrastruktūros kūrimu, pasienio kontrolės gerinimu ir kt.; primindama 1997 m. Madrido viršūnių susitikimo sprendimus pradėti NATO plėtimosi procesą sveikino sklandų prisijungimo protokolų su pakviestomis šalimis – Čekija, Vengrija ir Lenkija ratifikavimą. Šių šalių narystė NATO sustiprins Aljansą ir prisidės prie tolesnio kitų šalių kandidačių įstojimo; dar kartą patvirtino Lietuvos, Estijos ir Latvijos, kaip NATO narystės siekiančių šalių, išpareigojimus stiprinti savo gynybos sistemas, siekiant sąveikos su Aljansu ir panaudojant visas galimas priemones, prisiėmė Šiaurės Atlanto aljanso narystės išpareigojimus, kad labiau prisidėtų prie transatlantinio saugumo ir stabilumo; laukė, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos pažanga siekiant narystės Aljanse greitai laiku bus peržiūrėta ir atitinkami sprendimai bus priimti 1999 m. įvyksiančiame Vašingtono viršūnių susitikime; pabrėžė su gynyba susijusio trijų Baltijos valstybių bendradarbiavimo stiprinimo svarbą ypač plėtojant bendras BALTBAT, BALTSEA, BALTNET, BALTRON programas, prisidedančias prie šių šalių gynybos pajėgumo didinimo, taip pat prie platesnio bendradarbiavimo gynybos srityje; išreiškė susidomėjimą tęsti aktyvų politinį dialogą su kaimyninėmis šalimis ir plėtoti abipusį naudingą praktinį regioninių institucijų bendradarbiavimą dvišaliu pagrindu; prisimindama Baltijos valstybių viršūnių susitikimą Rygoje, kaip svarbų žingsnį stiprinant abipusį naudingą bendradarbiavimą Baltijos jūros regione, išreiškė pritarimą Lietuvos pirmininkavimui Baltijos jūros valstybių taryboje nuo 1998 m. liepos mėnesio, taip pat ketinimą toliau stiprinti praktinį bendradarbiavimą ekonomikos, transporto ir energetikos infrastruktūros, aplinkosaugos, teisingumo ir piliečių saugumo srityse, taip pat suaktyvinti regioninį bendradarbiavimą.⁴⁹⁴

Visuomenės informavimo apie ES klausimas buvo labai svarbus visoms ES šalims kandidatėms. Todėl 1998 m. gegužės 9 d. BA 12-osios sesijos metu priimtoje rezoliucijoje *dėl gyventojų informavimo apie Europos Sąjungą* BA, atsižvelgdama į Lietuvos, Estijos ir Latvijos priėmimo į ES reikšmę jų tolesnei politinei, ekonominei ir socialinei plėtrai, būdama įsitikinusi, kad gyventojai turi būti informuojami su ES susijusiais klausimais, taip pat turi aktyviai dalyvauti priimant sprendimus dėl stojimo į ją, atsižvelgdama į tai, kad sprendimą įstoti į ES būtina priimti kaip diskusijų rezultatą ir šis sprendimas turi gauti kiek galima didesnę politinę paramą, rekomendavo Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybėms intensyviau informuoti gyventojus įstojimo į ES klausimais ir kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentarus supažindinti savo valstybių

⁴⁹⁴ „Baltijos Tarybos deklaracija“, Ventspilis, 2-oji BA sesija, 1998-05-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 167, l. 19-20.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

gyventojus su integracijos Europoje procesais ir apsvarstyti visą įstojimo į ES klausimą.⁴⁹⁵

13-oji BA sesija, (1998 m. lapkričio 26–28 d. Taline) deklaracijoje *dėl NATO plėtros* pareiškė, kad BA, pripažindama NATO 50 m. pastangas saugoti taiką ir užtikrinti stabilumą; pabrėždama Vašingtono viršūnių 1999 m. susitikimui rengiamos naujos NATO strateginės koncepcijos priėmimo svarbą ir būtinumą įvardyti NATO plėtrą kaip neatskiriamą naujos strateginės koncepcijos dalį, Aljansui žengiant į XXI amžių, atkreipė dėmesį į tai, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas krašto apsaugos srityje, jų indėlis į NATO vadovaujamas taikos išsaugojimo operacijas ir Baltijos valstybių gynybinis potencialas nuolat didėja, džiaugėsi JAV Kongreso Atstovų Rūmų 1998 m. spalio 21 d. priimtu aktu H. R. Nr. 1757 dėl įgaliojimų suteikimo užsienio ryšių srityje, kuriame pripažįstama, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos narystė NATO būtų svarbus indėlis įgyvendinant Aljanso tikslus bei sustiprintų stabilumą, laisvę ir taiką Europoje; skelbė, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos nenukrypstamas siekis yra visateisė narystė NATO; kreipėsi į NATO valstybių narių parlamentus pageidaudama, kad Vašingtono viršūnių susitikime būtų priimtas sprendimas dėl tolesnės NATO plėtros; pabrėžė, kad plečiant Aljansą būtų tikslinga išlaikyti Šiaurės ir Pietų balansą, kaip buvo nuspręsta NATO Madrido viršūnių susitikime; pareiškė, kad kitame NATO plėtros etape turėtų būti įtrauktos Lietuva, Estija ir Latvija.⁴⁹⁶

Ten pat BA „*Dėl Jungtinių Amerikos Valstijų 105-ojo Kongreso 2-osios sesijos rezoliucijos Nr. 320*“ deklaracijoje išreiškė tvirtą įsitikinimą, kad JAV išlieka pagrindiniu taikos išsaugojimo ir stabilumo bei užtikrinimo Europoje veiksniumi, pabrėžė JAV vykdytos Lietuvos, Estijos ir Latvijos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą teisėtumo nepripažinimo politikos svarbą, kad JAV pasirašyta Baltijos valstybių ir JAV partnerystės chartija turi ypatingą reikšmę saugumo bei stabilumo užtikrinimui Baltijos regione ir stiprina JAV ir Baltijos valstybių tautų istorinius ryšius, sveikino Jungtinių Amerikos Valstijų Kongreso Atstovų Rūmų 1998 m. spalio 10 d. priimtą rezoliuciją Nr.320, kurioje primygtinai siūloma Rusijai Molotovo–Ribentropo nepuolimo sutartį bei jos slaptuosius papildomus protokolus paskelbti neteisėtais ir negaliojančiais ir kurioje kviečiama prezidentą ir JAV valstybės sekretorių veikti taip, kad Rusija tai suvoktų.⁴⁹⁷

15-oji BA sesija, įvykusi 1999 m. gruodžio 2–4 d. Rygoje, priimtoje rezoliucijoje „*Dėl Baltijos valstybių parlamentų ir JAV Kongreso bendradarbiavimo*“ pabrėžė, kad, remdamasi Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių bei Jungtinių Amerikos Valstijų 1998 m. sausio 16 d. Vašingtone pasirašyta partnerystės chartija, vadovaudamasi chartijoje skelbiamais valstybių bendradarbiavimo principais, vertindama JAV ir Baltijos valstybių teigiamą bendradarbiavimo plėtrą, atsižvelgdama į ilgalaikę ir reikšmingą JAV Kongreso paramą Baltijos valstybių užsienio politikos siekiams, pabrėždama bendrų veiksmų būtinybę siekiant Baltijos valstybėms integruotis į tarptautines institucijas, pasiūlė: plėtoti Baltijos valstybių parlamentų ir JAV Kongreso Atstovų Rūmų Baltų

⁴⁹⁵ BA rezoliucija „Dėl gyventojų informavimo apie Europos Sąjungą“, Ventspilis, 12-oji BA sesija, 1998-05-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 167, l. 2.

⁴⁹⁶ BA deklaracija „Dėl NATO plėtros“, Talinas, 13-oji BA sesija, 1998-11-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 168, l. 2.

⁴⁹⁷ BA deklaracija „Dėl Jungtinių Amerikos Valstijų 105-ojo Kongreso 2-osios sesijos rezoliucijos Nr. 320“, Talinas, 13-oji BA sesija, 1998-11-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 168, l. 3.

sambūrio reguliarius ryšius, įkurti bendrą BA ir JAV Kongreso bendradarbiavimo instituciją.⁴⁹⁸

1999 m. gruodžio 11–12 d. tuometinis Lietuvos Respublikos prezidentas V. Adamkus ir užsienio reikalų ministras A. Saudargas Helsinkyje dalyvavo ES ir asocijuotųjų valstybių aukščiausiojo lygio susitikime. Europos viršūnių taryba Helsinkyje pritarė Europos Komisijos siūlymui pradėti stojimo derybas su Lietuva ir kitomis penkiomis kandidatėmis – Bulgarija, Latvija, Malta, Rumunija ir Slovakija. Kartu buvo nuspręsta, kad derybas dėl narystės ES Lietuva, kaip ir kitos pakviestosios kandidatės, pradės 2000 m. vasario mėn. Helsinkio viršūnių tarybos susitikime, nutarta, kad nuo šiol norinčios įstoti į ES valstybės nebus skirstomos į grupes ir bus deramasi su visomis dvylika kandidačių. Lietuvos vadovas, pažymėjęs vis didėjančią Europos integracijos įtaką Lietuvos politikai ir ekonomikai, pasveikino Europos viršūnių tarybos sprendimą pakviesti Lietuvą pradėti derybas dėl narystės ES. Lietuvos Respublikos prezidentas pabrėžė, kad Lietuva yra pasirengusi jas pradėti jau kitų metų pradžioje, tikisi jas baigti iki 2002 m. pabaigos ir kad Lietuva turi geras galimybes pasivyti kitas, jau besiderančias kandidates. „Lietuva dabar turi daryti viską, ir mes tai darysime, kad Europos Sąjungos plėtra neužtruktų dėl mūsų pačių kaltės“, – pažymėjo V. Adamkus.⁴⁹⁹ Pirmasis derybų susitikimas tarp Lietuvos ir ES įvyko 2000 m. vasario 15 d. Tuomet Lietuvos užsienio reikalų ministras pareiškė, kad Lietuva tikisi derybas dėl narystės ES baigti 2002 m., o 2004 m. sausio 1 d. būti pasirengusi prisiimti narystės įsipareigojimus.⁵⁰⁰

17-oji BA sesija (2000 m. gruodžio 7-9 d. Vilniuje) priimtame pareiškime *dėl Baltijos valstybių integracijos į NATO*, atsižvelgdama į bendrą Lietuvos, Estijos ir Latvijos tikslą įstoti į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją, pabrėždama tęstinio ir glaudaus trijų valstybių bendradarbiavimo siekiant tapti Aljanso narėmis svarbą, atsižvelgdama į anksčiau priimtus Baltijos valstybių bendradarbiavimo principus ir suprasdama, kad kiekvienai siekiančiai narystės NATO valstybei vienas iš svarbiausių pasirengimo narystei kriterijų yra 1999 m. Vašingtone vykusiame NATO viršūnių susitikime patvirtinto Narystės veiksmų plano (*MAP – Membership Action Plan*) individualus įgyvendinimas, dar kartą patvirtino Lietuvos, Estijos ir Latvijos pasiryžimą skirti reikiamus išteklius ir bendradarbiauti rengiantis narystei NATO. BA pritarė valstybių NATO narių parlamentų ryžtui plėsti NATO bei jų raginimui ne vėliau kaip 2002 m. NATO viršūnių susitikimo metu su kiekviena narystės siekiančia ir Aljanso nustatytus kriterijus atitinkančią demokratinę valstybę pradėti derybas dėl stojimo į NATO ir pabrėžė, jog nedelsiama Lietuvos, Estijos ir Latvijos integracija į NATO tarnaus demokratijos ir saugumo plėtrai Europoje.⁵⁰¹

19-oji BA sesija (2001 m. gruodžio 13-15 d. Taline) svarstė regiono saugumo ir ateities, ES ir informacijos technologijų, jūros turizmo ateities problemas. Estijos Respublikos prezidentas

⁴⁹⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių parlamentų ir JAV Kongreso bendradarbiavimo“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 5.

⁴⁹⁹ „Įvykių chronologija“; „Europos viršūnių tarybos susitikimo Helsinkyje išvados (ištraukos)“, Helsinkis, 1999-12-10-11, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir dokumentai, 1990-1999*, p. 61, 111-113.

⁵⁰⁰ Žr. plačiau: *Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje: 2000-2002*, Vilnius: Eugrimas, 2003; *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, Vilnius: Eugrimas, 2004.

⁵⁰¹ BA pareiškimas „Dėl Baltijos valstybių integracijos į NATO“, Vilnius, 17-oji BA sesija, 2000-12-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 227, l. 2.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

A. Riuitelis, atidarydamas sesiją pažymėjo, kad Baltijos Asamblėjos įsteigimas ir dešimties metų veikla parodė, kad Baltijos šalių bendradarbiavimas vis dar gyvas. Baltijos Asamblėja – tai svarbus forumas, kuriame mes galime parodyti gebėjimą bendradarbiauti tarpusavyje. Jis išskyrė keletą sričių, kuriose Baltijos Asamblėja turėtų dirbti aktyviau: aktyviau diskutuoti apie Baltijos šalių integraciją į Europos Sąjungą, apie Baltijos šalių bendradarbiavimą gynybos ir saugumo srityse, apie bendradarbiavimą tarp Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bei tarp Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso tarparlamentinės konsultacinės tarybos.

Svarstant regiono saugumo problemas, Estijos gynybos ministerijos generalinis sekretorius I. Kannik pabrėžė, kad per pastaruosius 4 metus Baltijos šalys tapo pirmaujančiomis tarp visų NATO kandidačių. Geras Baltijos šalių karinis bendradarbiavimas – viena prielaidų integracijai į NATO. Tapus NATO narėmis, Baltijos šalių abipusis bendradarbiavimas taps labai svarbus, nes Aljanso veikla yra pagrįsta daugiašaliu požiūriu. Svarbu pažymėti, kad įstojus į NATO, Baltijos šalių bendradarbiavimas vyks platesniame kontekste. Visi bendradarbiavimo projektai pagrįsti NATO standartais. Bendradarbiavimas ne tik naudingas, bet ir būtinas. Lietuvos krašto apsaugos ministras L. Linkevičius pažymėjo, kad Baltijos šalys pasiekė galutinę lemiamą integracijos į ES ir NATO fazę. NATO yra pagrindinis saugumo kūrimo veiksnys euroatlantinėje zonoje, įskaitant Baltijos jūros regioną. Po ES ir NATO plėtros Baltijos regionas taps pagrindiniu Šiaurės stabilumo segmentu Europos saugumo zonoje. Baltijos šalys pasiekė didelės pažangos trišaliame kariniame bendradarbiavime. Mūsų karinis bendradarbiavimas dažnai minimas kaip sritis, kurioje visos trys šalys pasiekė didžiausios pažangos, palaikydamos trišalius santykius po nepriklausomybės atkūrimo. Latvijos gynybos ministras pabrėžė, kad stabilumas, saugumas ir visiškai tautos išlikimo užtikrinimas Latvijai buvo ir išlieka prioritetai. Be abejonės aišku, kad integracija į NATO ir ES yra pagrindiniai ir negrįžtami prioritetai Latvijos užsienio ir saugumo politikoje. Latvija, kaip NATO valstybė kandidatė, padeda siekti bendrųjų NATO tikslų, pavyzdžiui, dalyvaudama NATO vadovaujamosiose taikos palaikymo operacijose, kovoje su terorizmu ir pan. Pirmaujančios NATO valstybės narės parodė paramą Baltijos šalių integracijai į Aljansą, visų pirma, pažymėdamos būtinybę priimti visas tris kartu. Baltijos šalių karinis bendradarbiavimas yra lyg prielaida mūsų įstojimui į NATO. Baltijos šalys turėtų prisidėti prie saugumo ir stabilumo mūsų regione didinimo.⁵⁰²

Sesijoje priimtame *kreipimesi į Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus dėl referendumų dėl stojimo į Europos Sąjungą surengimo* pažymėjo: „Mūsų tautos buvo vieningos kovodamos dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos nepriklausomybės atkūrimo. Ryškiausias to sąjūdžio įvykis buvo 1989 m. Baltijos kelias, kai per du milijonus žmonių, susiėmę rankomis, sudarė gyvąją grandinę ir tuo pademonstravo, jog siekia vieningos nepriklausomybės. Susitelkimas vaidino svarbų vaidmenį atkuriant mūsų valstybių nepriklausomybę.

Šiandien Baltijos valstybės sėkmingai derasi dėl stojimo į Europos Sąjungą.

Baltijos valstybių vienybės simbolis būtų referendumų dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos stojimo į Europos Sąjungą surengimas vienu metu.

⁵⁰² BA 19-osios sesijos protokolai, Talinas, 2001-12-13-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 73, 75-76.

Baltijos Asamblėja siūlo Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentams tinkamu laiku apsvaistyti, ar tikslinga rengti referendumus dėl stojimo į Europos Sąjungą vienu metu.⁵⁰³

Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentų vadovai (A. Paulauskas, T. Savi, J. Straume), pripažindami istorinę artėjančių sprendimų svarbą, 2002 m. rugsėjo 14 d. susirinko Palangoje Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko A. Paulausko kvietimu aptarti tolesnę parlamentinio bendradarbiavimo plėtotę stojimo į ES ir NATO išvakarėse bei regionų bendradarbiavimą įstojus.

Parlamentų vadovai pasikeitė nuomonėmis apie Baltijos Asamblėjos darbą ir tolesnę jo plėtotę. Jie teigiamai įvertino mintį sudaryti darbo grupę, kuri kitam parlamentų vadovų susitikimui po Latvijos parlamento rinkimų pasiūlytų reikiamus BA pertvarkymus. Parlamentų vadovai aptarė būdus, kaip derinti parlamentų pastangas dėl referendumų dėl ES narystės, ir būdus, kaip bendradarbiauti ES stojimo sutarties ratifikavimo metu, pripažino parlamentų vaidmens svarbą galutinai patvirtinant NATO plėtros sprendimus bei ratifikuojant NATO sutartį ir susitarė stiprinti tarpregioninio bendradarbiavimo priemones ratifikavimo metu. Jie pabrėžė, kad būtina toliau didinti indėlį į NATO misijas, taip pat ir Baltijos valstybių gynybos projektus. Parlamentų vadovai pasikeitė nuomonėmis dėl Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko iniciatyvos 2003 m. gegužės mėn. Vilniuje surengti „*Vilnius-10*“ valstybių parlamentų pirmininkų susitikimą ir nutarė, jog svarbu aptarti „*Vilnius-10*“ bendradarbiavimo ateitį. Jie taip pat nutarė, kad reikia pakviesti Čekijos, Vengrijos ir Lenkijos parlamentų vadovus pasidalyti savo kaip naujų NATO valstybių narių patirtimi. Jie pareiškė, kad yra pasirengę pasidalyti regionų bendradarbiavimo patirtimi su Pietų Kaukazo valstybėmis, joms siekiant užtikrinti demokratiją, pagarbą žmogaus teisėms bei laisvėms ir kuriant rinkos ekonomiką.⁵⁰⁴

BA 2002 m. kovo 14–15 d. Vilniuje surengtoje konferencijoje „*Tarpvalstybinio ir regioninio bendradarbiavimo skatinimas naudojant Europos Sąjungos paramą*“ diskutuota tokiomis temomis kaip ES parama ir jos koordinavimas, regionų pasirengimas tarpregioninių projektų vykdymui ir tarpvalstybinio ir tarpregioninio bendradarbiavimo institucijos. Konferencijos dalyviai priėmė baigiamąjį pareiškimą, kuriame pareiškė, kad „Baltijos Asamblėja yra pasirengusi paremti Europos Sąjungos iniciatyvas, skirtas pasienio, regionų ir tarptautiniam bendradarbiavimui Baltijos jūros regione ir siūlo, nelaukiant derybų dėl įstojimo į Europos Sąjungą pabaigos, ir toliau įtraukti Baltijos valstybes į Europos Sąjungos iniciatyvas bei programas, kuriose dalyvauja Europos Sąjungos šalys narės“.⁵⁰⁵

20-oji BA sesija (2002 m. gegužės 23–25 d. Vilniuje) aptarė ES plėtrą ir naujas Baltijos regiono galimybes, NATO plėtrą ir Baltijos valstybių indėlį į europinio ir transatlantinio saugumo užtikrinimą bei informacinės visuomenės plėtrą Baltijos valstybėse. BA priėmė rezoliuciją *dėl skatinimo pasinaudoti Europos Sąjungos parama*, kurioje BA, atsižvelgdama į tai, kad artėja

⁵⁰³ BA „Kreipimasis į Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus dėl referendumų dėl stojimo į Europos Sąjungą surengimo“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-13-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 3.

⁵⁰⁴ Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentų pirmininkų susitikimo, įvykusio 2002-09-14 Palangoje, atmintinė, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 255, l. 17-21.

⁵⁰⁵ Lietuvos pirmininkavimo BA laikotarpio 2002 m. sausio – gegužės mėn. apžvalga, *LRSA*, f. 2, ap. 10, l. 17-18.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Baltijos jūros regiono šalių, Europos Sąjungos valstybių narių ir šalių kandidačių bendradarbiavimo svarbą; siekdama stiprinti regioninę integraciją, plėtoti socialinį ir ekonominį bendradarbiavimą bei kultūrinius mainus, kreipėsi į BMT ir Lietuvos, Estijos, Latvijos vyriausybes ir siūlė: 1) stiprinti šalių kandidačių ir kitų Baltijos jūros regiono šalių bendradarbiavimą regiono ir vietos valdžios lygmeniu; 2) stiprinti viešojo administravimo gebėjimus naudotis ES finansine parama; 3) aktyviai rengti bendrus projektus PHARE Bendradarbiavimo abipus sienų (BAS) programos Mažųjų projektų fondui ir tokiu būdu efektyviau panaudoti ES paramą; 4) paremti ES iniciatyvas, skirtas pasienio, regionų ir tarptautiniam bendradarbiavimui Baltijos jūros regione, ir siūlyti nelaukiant derybų dėl įstojimo į ES pabaigos ir toliau įtraukti Baltijos valstybes į ES iniciatyvas bei programas, kuriose dalyvauja ES valstybės narės.⁵⁰⁶

BA susirinkusi į 21-ąją sesiją 2002 m. gruodžio 13–14 d. Rygoje aptarė Baltijos valstybių integraciją į ES ir visuomenės informavimą apie ES. Latvijos Respublikos URM atstovas, parlamentinis sekretorius P. K. Elferts pažymėjo, kad ES plėtra iš esmės pakeis Europos žemėlapi, kiek kiekybiškai, tiek kokybiškai. Europos Sąjunga yra ne tik valstybių sąjunga, bet taip pat ir regionų sąjunga. Baltijos valstybės priklauso šiaurės rytų Europos regionui, o išsiplėtusioje Europoje jų šiaurietiškas tapatumas neabejotinai sustiprės. Tai, ko Baltijos valstybės pasiekė per pastarąjį dešimtmetį visiškai pakeisdamos savo ūkio valdymo sistemą bei viską pradėdamos nuo pradžių, liudija didžiulį šių šalių augimo potencialą ir jų galimą indėlį į Baltijos jūros regiono ekonomikos plėtrą. Laukiama Europos Sąjungos plėtra neabejotinai pakeis Rytų Europos valstybes ir jų santykius su kaimynais: Europos Sąjunga turės bendrą sieną su Baltarusija, Ukraina ir Moldova bei ilgesnę bendrą sieną su Rusija. Tiek senos, tiek naujos Europos Sąjungos valstybės narės yra suinteresuotos, kad ties jos sienomis būtų stabilumas, saugumas ir klestėjimas.

Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojas, Seimo Europos reikalų komiteto pirmininkas, BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto narys V. Andriukaitis atkreipė dėmesį į tai, kad nuo 1999 m. Lietuva įgyvendina visuomenės informavimo ir švietimo Europos Sąjungos klausimais strategiją. Šioje strategijoje numatomas visapusiškas visuomenės informavimas įvairiais ES klausimais. Kad visuomenė būtų supažindinta su šiais klausimais, buvo surengti įvairūs seminarai ir konferencijos bei konkursai, leidžiami įvairūs leidiniai bei rengiamos analitinės TV laidos ir t.t. Šiuos renginius organizavo vyriausybės ir nevyriausybės organizacijos, Europos judėjimai, jaunimo bei kitos organizacijos. Galime aiškiai matyti, kad ši informacinė strategija ES klausimais Lietuvoje davė teigiamų rezultatų. Jeigu 41 % piliečių parėmė Lietuvos integraciją į ES 2000 m., tai 2002 m. lapkritį jau 61,8% piliečių rėmė Lietuvos integraciją į ES. Žinoma, pagrindiniai šios informacinės strategijos apie ES klausimus rezultatai atsispindės referendumo dėl mūsų narystės ES rezultatuose. BA nariai jau aptarė galimybę surengti referendumą dėl narystės ES tuo pačiu metu visose trijose Baltijos valstybėse. Tai klausimas, kurį turėtume aptarti Baltijos Asamblėjoje artimiausioje ateityje.

Estijos Respublikos URM Politikos planavimo departamento generalinis direktorius R. Mälk

⁵⁰⁶ BA rezoliucija „Dėl skatinimo pasinaudoti Europos Sąjungos parama“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 5.

kalbėjo, kad prieš 12 metų Baltijos valstybės sukūrė bendradarbiavimo organizacijas. Drauge Baltijos valstybės pasiekė daug: buvo išvesta Rusijos kariuomenė, sukurtos demokratinės institucijos ir rinkos ekonomika, siekiama prisijungti prie ES ir NATO. Pagrindiniai mūsų užsienio politikos tikslai yra šie: tapti ES ir NATO narėmis, ir juos pasieksime jau 2004 m.

Yra daug bendradarbiavimo organizacijų Baltijos jūros regione. Baltijos valstybių bendradarbiavimo poreikis taip pat išliks ir Europos Sąjungoje bei NATO. Mažos valstybės kaip mes turėtų surasti efektyviausias bendradarbiavimo su Europos ir transatlantinėmis organizacijomis priemones, kad koordinuotų savo pozicijas ir plėtotų bendras strategijas. Bet taip pat aišku, kad reikia pagalvoti apie Baltijos valstybių bendradarbiavimo modelį ateityje. Reikės suformuluoti konkrečias prioritėtines Baltijos valstybių bendrų interesų sritis, ir reikės, kad Baltijos valstybės bendradarbiautų vyriausybių lygmeniu. Šiandien dar per anksti peržiūrėti Baltijos valstybių bendradarbiavimo sritis.

Papildomame pranešime BA Saugumo ir užsienio komiteto pirmininko pavaduotojas V. Landsbergis pasidalijo Lietuvos patirtimi integruojantis į ES. Iš kitų ES šalių kandidačių ir netgi iš Baltijos valstybių būtent Lietuva susiduria su dviem ypatingomis kliūtimis: 1. Ignalinos AE, 2. Kaliningrado sritis. Abu klausimai Lietuvai kelia daug problemų Lietuvos ir ES derybose dėl narystės ES. Keliant bendrą Lietuvos ir ES bei Ignalinos AE sampratą, rastas sprendimas Ignalinos AE atveju. Tačiau vis dar išlieka daugybė problemų dėl Kaliningrado srities, ir jos turėtų būti sprendžiamos.⁵⁰⁷

21-oji BA sesija nustatė šiuos BA 2003 m. prioritetus: 1) Baltijos valstybių keitimasis informacija ir veiksmų koordinavimas dėl ES ir NATO plėtros; 2) energetikos ir transporto infrastruktūros plėtra; 3) informacijos technologijų bendros erdvės sukūrimas; 4) kova su narkotikų plitimu, prekyba moterimis ir neteisėta migracija. BA priėmė rezoliuciją *dėl Baltijos valstybių integracijos į NATO*, kurioje pažymėjo, kad BA „aukštai vertindama tai, kad Baltijos valstybės yra pakviestos į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją, ragina Lietuvos, Estijos ir Latvijos Vyriausybes glaudžiau bendradarbiauti, derinti ir koordinuoti pozicijas NATO valstybių narių parlamentams ratifikuojant Vašingtono sutartį.“⁵⁰⁸ Ten pat BA socialdemokratų grupė pareiškime *dėl Baltijos valstybių integracijos į Europos Sąjungą*, reikšdama didelį pasitenkinimą, kad Baltijos valstybės po ilgų ir nelengvų derybų yra pakviestos į Europos Sąjungą, ragino Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus ir vyriausybes aktyviai aiškinti savo šalių piliečiams integracijos privalumus ir skatinti visuomenę per būsimus 2003 m. referendumus visuotinai remti integraciją į Europos Sąjungą ir kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos Vyriausybes glaudžiau bendradarbiauti ir derinti pozicijas Europos Sąjungos valstybių narių parlamentams ratifikuojant stojimo į Europos Sąjungą sutartis.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos BA komandiruotės į Rygą 2002-12-12 m. ataskaita apie dalyvavimą 21-ojoje BA sesijoje, *LRSA*, f. 2, ap. 10, l. 135-137.

⁵⁰⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių integracijos į NATO“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-12-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 2.

⁵⁰⁹ BA Socialdemokratų grupės pareiškimas „Dėl Baltijos valstybių integracijos į Europos Sąjungą“ Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-12-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 120.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

BA neeilinė sesija 2003 m. balandžio 29 d. *bendrajame trijų šalių parlamentų priimtame pareiškime* pažymėjo: „Lietuva, Estija ir Latvija kartu pradėjo laisvės ir valstybingumo atkūrimo kelią. Šios trys tautos ir toliau puoselėja regioninio bendradarbiavimo ir solidarumo dvasią. Jos atėjo prie Europos Sąjungos ir Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos slenksčio.

Užbaigus derybas, Atėnuose pasirašius Stojimo į ES sutartį, BA atstovaujамų trijų parlamentų nariai ragina Lietuvos, Estijos ir Latvijos žmones pareikšti savo teigiamą nuomonę referendumuose, kurių pirmasis įvyks šių metų gegužės 10–11 dienomis Lietuvoje, o rugsėjo 14 d. □ Estijoje ir rugsėjo 20 d. – Latvijoje.

Trijų valstybių delegacijos suvokia, kad Lietuvoje vyksiantis referendumas dėl narystės Europos Sąjungoje turi ypatingos svarbos ne tik Lietuvai, bet ir viso Baltijos regiono valstybėms kandidatėms.

Baltijos Asamblėja nuosekliai remia Lietuvos, Estijos ir Latvijos narystę Europos Sąjungoje. Esame įsitikinę, kad ši narystė atkurs istorinį teisingumą ir stiprins kultūrinį bei socialinį Europos vientisumą.⁵¹⁰

BA, susirinkusi į 22-ąją sesiją 2003 m. lapkričio 27–29 d. Vilniuje, aptarusi Baltijos valstybių keitimąsi informacija ir veiksmų dėl ES ir NATO plėtros derinimą, energetikos ir transporto infrastruktūros plėtrą bei informacijos technologijų bendros erdvės kūrimą, nustatė šiuos BA 2004 m. prioritetus:

- 1) Baltijos valstybių keitimasis informacija ir veiksmų dėl ES ir NATO plėtros derinimas. Bendradarbiavimas teikiant pagalbą trečiosioms šalims bei dalijantis su jomis reformų patirtimi;
- 2) energetikos ir transporto infrastruktūros plėtra; uostų įtaka valstybių ūkiui ir aplinkai;
- 3) socialinės raidos klausimai, įskaitant klausimus, susijusius su moksliniais tyrimais ir plėtra, infrastruktūra, sveikatos apsauga, informacijos technologijų ir civilinės gynybos raida, taip pat su Baltijos valstybių švietimo sistemų plėtra ir kokybės gerinimu.

BA 22-oji sesija taip pat nustatė šiuos BA ir BMT 2004 m. prioritetus: 1) integracija į ES ir NATO (keitimasis informacija dėl ES paramos naudojimo strategijos, bendrų projektų rengimas); 2) bendradarbiavimas įgyvendinant Šengeno veiksmų planą (sienų apsauga, kova su nelegalia migracija, prisijungimas prie Šengeno informacijos sistemos); 3) bendradarbiavimas informacijos technologijų srityje (GPS diegimas muitinėje, sienos apsaugos, transporto saugos ir nusikaltimų prevencijos srityse).⁵¹¹

Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentai savo posėdžiuose, skirtuose 2004 m. gegužės 1 d. trijų valstybių įstojimui į ES, pareiškė, kad BA veikla trims Baltijos valstybėms tapus ES ir NATO narėmis bus dar svarbesnė ne tik derinant šalių pozicijas, bet ir priimant bendrus sprendimus.⁵¹²

⁵¹⁰ Bendras Lietuvos, Estijos ir Latvijos delegacijų Baltijos Asamblėjoje pareiškimas „Dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos referendumų stojant į Europos Sąjungą svarbos“, Lundas, neeilinė BA sesija, 2003-04-29, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=255021&p_query=&p_tr2=, 2005-03-05.

⁵¹¹ „Baltijos Asamblėjos 22-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=222276&Condition2=>, 2004-06-06.

⁵¹² Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentų deklaracijos „Dėl Baltijos Asamblėjos tolesnės veiklos“, Vilnius, 2004-05-04, Nr. IX-2220, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 78-2713, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232935&p_query=&p_tr2=, 2005-02-06.

BA, susirinkusi į 23-iąją sesiją 2004 m. gruodžio 17–19 d. Rygoje, aptarė Baltijos valstybių keitimąsi informacija ir su ES ir NATO susijusių veiksmų derinimą, bendradarbiavimą teikiant pagalbą trečiosioms šalims bei dalijantis su jomis reformų patirtimi, taip pat socialinius migracijos aspektus.

BA priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo įgyvendinat Šengeno veiksmų planą*, atsižvelgdama į tai, kad Lietuva, Estija ir Latvija nuo 2004 m. gegužės 1 d. yra visateisės ES valstybės narės, pabrėžė, kad sėkmingas Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių veiksmų derinimas padės efektyviau įgyvendinti nacionalinius Šengeno *acquis* priėmimo veiksmų planus siekiant kaip įmanoma greičiau Baltijos valstybių piliečiams sudaryti galimybę laisvai judėti Šengeno erdvėje; būdama susirūpinusi dėl to, kad nepakankamas Baltijos valstybių bendradarbiavimas panaikinus kontrolę prie vidinių sienų susilpnintų šalių pastangų efektyvumą kovojant su neteisėta imigracija, organizuotu nusikalstamumu, prekyba žmonėmis ir prekyba narkotikais, kvietė Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes: pakeisti vyriausybių susitarimus dėl valstybės sienos perėjimo punktų, kad šie susitarimai būtų suderinti su stojimo sutartimis ir jų priedais; artimiausiu metu susitarti dėl dvišalių bendradarbiavimo susitarimų, nustatančių policijos bendradarbiavimą, sekimą ir persekiojimą abipus sienos, sudarymo; kuo greičiau visose Baltijos valstybėse įgyvendinti Neapolio konvenciją; siekiant užtikrinti ES išorinės sienos kontrolę ir vienodą muitinės procedūrų taikymą, atnaujinti Baltijos valstybių vyresniųjų pareigūnų komitetų veiklą; užtikrinti sienų kontrolę atliekančių institucijų keitimąsi informacija ir patirtimi; imtis visų būtinų priemonių, kad kuo greičiau būtų įdiegta Šengeno informacinė sistema.⁵¹³

BA nustatė šiuos BA 2005 m. prioritetus: 1) bendradarbiavimas su naujomis ES kaimyninėmis šalimis; 2) gyvenimo lygio ir švietimo kokybės gerinimas Baltijos valstybėse po jų įstojimo į ES ir NATO; 3) nevyriausybinių organizacijų vaidmuo formuojant pilietinę visuomenę. 4) specialių poreikių žmonių integracija į visuomenę; nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2005 m. prioritetus: 1) Baltijos jūros ekonominio regiono vystymas; 2) civilinė sauga ir gyventojų saugumo stiprinimas regione; 3) jūrinės aplinkos apsauga ir saugumo jūroje stiprinimas.⁵¹⁴

BA, susirinkusi į 24-ąją sesiją 2005 m. lapkričio 24–26 d. Taline, aptarusi parlamentų bendradarbiavimo Baltijos jūros regione ateitį ir dujotiekio tiesimą Baltijos jūroje bei jo poveikį Baltijos jūros regiono aplinkai, nustatė šiuos BA 2006 m. prioritetus: 1) Baltijos valstybių pasirengimas stichinėms nelaimėms, jų padarinių prevencija ir valdymas; 2) Baltijos valstybių bendradarbiavimo su naujomis ES kaimynėmis rėmimas pasidalijant parlamentinės demokratijos gerinimo patirtimi; 3) terorizmo grėsmės ir išbandymai, priemonės, užkertančios kelią terorizmui; nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2006 m. prioritetus: 1) Baltijos valstybių regioninio bendradarbiavimo patirties perdavimas Pietų Kaukazo ir Balkanų regiono valstybėms; 2) Baltijos valstybių bendradarbiavimas įgyvendinant infrastruktūrą ir energetikos projektus;

⁵¹³ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo įgyvendinat Šengeno veiksmų planą“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 2004-12-19, (http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247331&p_query=&p_tr2=, 2005-02-04.

⁵¹⁴ „Baltijos Asamblėjos 23-iosios sesijos baigiamasis dokumentas“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 2004-12-19, (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247339&p_query=&p_tr2=, 2005-02-04.

3) Baltijos jūros aplinkos apsauga.⁵¹⁵

25-oji BA sesija (2006 m. gruodžio 14–17 d. Vilniuje) aptarė Baltijos valstybių ir ES kaimyninių valstybių bendradarbiavimo politiką, parlamentinės demokratijos patirtį, galimo terorizmo grėsmes ir priemones terorizmui užkardyti ir nustatė šiuos BA 2007 m. prioritetus: bendra Baltijos valstybių energetikos strategijos politika (energijos gamybos ir tiekimo patikimumo stiprinimas); Baltijos jūros aplinkosauga ir kultūrinio paveldo išsaugojimas (jūros ir pakrančių taršos prevencija, saugus naftos bei jos produktų transportavimas ir bendrų veiksmų koordinavimas likviduojant avarių padarinius, kultūrinės aplinkos apsauga ir kultūrinio paveldo išsaugojimas šiuolaikinėje architektūroje); darbo rinka ir migracijos politika (darbo rinkos reguliavimas, socialinių ir teisėsaugos klausimų sprendimas); parlamentų indėlis formuojant demokratinius santykius su ES kaimynais, taip nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2007 m. prioritetus: Baltijos valstybių vaidmuo įgyvendinant Europos kaimynystės politiką Rytų Europos šalyse; žmogiškųjų išteklių ugdymas Baltijos valstybėse.⁵¹⁶

BA, susirinkusi į 26-ąją sesiją 2007 m. lapkričio 23–24 d. Rygoje, nustatė šiuos BA 2008 m. prioritetus: 1) bendra Baltijos valstybių energetikos strategija (energijos gamybos ir tiekimo patikimumo stiprinimas, efektyvus energijos panaudojimas ir energijos taupymas); 2) parlamentų indėlis kuriant demokratinius santykius su valstybėmis Europos Sąjungos kaimynėmis; 3) bendradarbiavimas kovojant su nusikaltimais kibernetikai ir informacinės erdvės saugumas; nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2008 m. prioritetus: 1) bendra Baltijos energetikos strategija: energijos gamybos ir tiekimo patikimumas bei energetikos efektyvumas; 2) bendradarbiavimas kovojant su nusikaltimais kibernetikai; kibernetinės erdvės saugumas.⁵¹⁷

BA, susirinkusi į 27-ąją sesiją 2008 m. gruodžio 4–6 d. Viljandyje, Estijos Respublikoje, aptarusi Baltijos jūros strategiją ir energetikos saugumo politikos aspektus, taip pat kovą su nusikaltimais informatikai, bendras priemones užkirsti kelią prekybai žmonėmis, bendrąją politiką skatinti kūrybinės pramonės šakų plėtojimą, profesinį mokymą ir kvalifikacijos tobulinimą, naujus išbandymus tarptautiniam saugumui, nustatė šiuos BA 2009 m. prioritetus: Baltijos valstybių ekonomikos stabilizavimas, tvarios plėtros užtikrinimas, konkurencingumo, pažangos veiksnių – informacinės visuomenės, mokslo plėtros ir naujų idėjų – skatinimas; integruota ir efektyvi energetika, tvari transporto plėtra, Baltijos jūros ekologija ir jūroje nuskandinto cheminio ginklo būklės stebėseną; aktyvaus regionų bendradarbiavimo skatinimas, dalijimasis pozityvia patirtimi ir kultūrinių ryšių regione stiprinimas; nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2009 m. prioritetus: saugumo politikoje – bendradarbiavimas gynybos, aplinkos saugumo ir informacinio saugumo klausimais; energetikos politikoje – bendradarbiavimas kuriant bendrą energetikos ir dujų rinką, bendradarbiavimas užtikrinant patikimą energijos

⁵¹⁵ „Baltijos Asamblėjos 24-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Talinas, 24-oji BA sesija, 2005-11-26, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266330&p_query=&p_tr2=, 2006-02-09.

⁵¹⁶ „Baltijos Asamblėjos 25-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288960&p_query=&p_tr2=, 2007-02-05.

⁵¹⁷ „Baltijos Asamblėjos 26-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309507&p_query=&p_tr2=, 2008-02-10.

tiesimą Baltijos valstybėms; Rytų politikoje – bendradarbiavimas su partneriais Europos geros kaimynystės politikos pagrindu.⁵¹⁸

28-oji BA (susirinkusi 2009 m. lapkričio 26–28 d. Vilniuje), aptarusi Baltijos valstybių bendradarbiavimą ekonomikos krizės sąlygomis ir būsimo Baltijos valstybių bendradarbiavimo uždavinius, siekiant stiprinti saugumą, stabilumą ir vystymąsi, taip pat Baltijos valstybių institucijų bendradarbiavimo darbotvarkę, ilgalaikės perspektyvos prioritetus ir plėtrą, nustatė šiuos BA 2010 m. prioritetus: Baltijos valstybių ekonomikos stabilizavimas; saugi visuomenė ir gyvenimo kokybė; Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių strateginis bendradarbiavimas; nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2010 m. prioritetus: Baltijos valstybių ekonomikos stabilizavimas ir regioninio konkurencingumo skatinimas; Baltijos valstybių saugumas; Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių strateginis bendradarbiavimas.⁵¹⁹

BA, susirinkusi į 29-ąją sesiją 2010 m. spalio 21–22 d. Rygoje, aptarusi Baltijos valstybių bendradarbiavimą ekonomikos krizės sąlygomis ir tolesnio Baltijos valstybių bendradarbiavimo uždavinius, siekiant stiprinti saugumą, stabilumą ir vystymąsi, taip pat Baltijos valstybių institucijų bendradarbiavimo darbotvarkę, ilgalaikės perspektyvos prioritetus ir plėtrą, nustatė šiuos BA 2011 m. prioritetus: 1) tvari regiono plėtra; 2) žmogiškasis kapitalas ir žinių ekonomika; 3) saugi visuomenė: vidaus ir išorės saugumas (žmogiškasis saugumas); nustatė šiuos BA ir BMT bendradarbiavimo 2011 m. prioritetus: 1) regiono energijos rinkos plėtra ir energetinio saugumo klausimai; 2) žinių ekonomikos plėtra; 3) infrastruktūros plėtra (*Rail Baltica, Via Baltica*), kiti transporto ir tranzito klausimai.⁵²⁰

Taigi, bendri politiniai tikslai įstoti į Europos struktūras ir NATO nepaprastai padėjo bendroms Baltijos šalių pastangoms ir sudaro svarbią bendradarbiavimo dalį. Bendra rinka ir integruota gynybinė politika atnešė stabilumą ir tokiu būdu užtikrino saugumą. Baltijos šalių bendradarbiavimas turėjo nepaprastai didelę įtaką integruojant regioną į tarptautinę Vakarų bendriją, kai tuo tarpu griežtai Baltijos regioną dominančių klausimų perspektyva yra labai neaiški ir tai neskatina Baltijos valstybių vienybės.

* * *

Baltijos valstybių bendradarbiavimas karinėje ir gynybos srityje ne kartą buvo svarstytas BA prezidiumo posėdžiuose, Baltijos Tarybos ir BA sesijose. Antai 5-oji BA sesija 1994 m. lapkričio 13 d. priimtoje rezoliucijoje „*Dėl Baltijos valstybių karinio bendradarbiavimo*“ pažymėjo: „Ryšykėja pasaulio saugumą garantuojančių naujų gynybos struktūrų kontūrai. Aiškėja Baltijos valstybių vaidmuo Europos integracijos procesuose ir Europos kolektyvinio saugumo sistemoje. Uždaviniams, kurie kyla Baltijos valstybėms iš išpareigojimų savo šalių piliečiams bei tarptau-

⁵¹⁸ „Baltijos Asamblėjos 27-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Viljandi, 27-oji BA sesija, 2008-12-06, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332567&2009-03-05.p_query=&p_tr2=, 2009-03-05.

⁵¹⁹ „Baltijos Asamblėjos 28-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT, 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359210&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

⁵²⁰ „Baltijos Asamblėjos 29-osios sesijos baigiamasis dokumentas“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384259&p_query=&p_tr2=, 2011-10-17.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

tinei bendrijai garantuoti savo šalių saugumą, spręsti reikia didelių išlaidų, rimto darbo ir geros koordinacijos. Tai gali laiduoti tik gynybinio bendradarbiavimo ir savitarpio pagalbos susitarimas, padedantis juridinius pamatus Baltijos valstybių bendradarbiavimui gynybos ir nacionalinio saugumo srityje. Dėl to 1994 m. birželio 3 d. Švedijoje, Visby, buvo pasirašytas Tarpusavio supratimo memorandumas, kuriame išdėstyti bendradarbiavimo rengiant Jungtinių Tautų taikos palaikymo pajėgas principai. 1994 m. rugsėjo 11 d. Kopenhagoje Didžiosios Britanijos, Šiaurės ir Baltijos valstybių gynybos ministrai pasirašė naują Tarpusavio supratimo memorandumą. 1994 m. rugsėjo 13 d. Rygoje Baltijos valstybių ministrai pirmininkai pasirašė *trišalį Lietuvos, Estijos ir Latvijos susitarimą dėl bendro taikos palaikymo dalinio įsteigimo ir suformavimo*. Šiuo metu rengiama Lietuvos krašto apsaugos ir Estijos bei Latvijos gynybos ministerijų bendradarbiavimo sutartis. Turėdama galvoje mūsų ir aplinkinių kraštų geopolitinę situaciją, taip pat pastarojo meto Baltijos vyriausybių ir Baltijos Asamblėjos pareiškimus bei išsipareigojimus, Baltijos Asamblėja rekomendavo Baltijos Ministrų Tarybai pradėti rengti Lietuvos, Estijos ir Latvijos gynybinę sutartį.⁵²¹ 7-oji BA sesija 1995 m. gruodžio 2 d. taip pat priėmė rezoliuciją „Dėl bendradarbiavimo gynybos srityje“, kurioje BA, „remdamasi savo ankstesnėmis rezoliucijomis dėl Baltijos vienybės ir tarpusavio bendradarbiavimo plėtojimo, jausdama atsakomybę dėl taikos ir stabilumo šiame regione užtikrinimo, pripažindama, kad būtina stiprinti tarpusavio bendradarbiavimą gynybos ir saugumo srityje, įskaitant savanoriškus darinius, visapusiškai remia savo vyriausybių ir jų struktūrų pastangas derinti bendrą gynybos ir saugumo veiklą, kuri išryškėjo sukūrus BALTBAT, jau spėjusį pasireikšti tarptautinėje arenoje, rekomenduoja Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybėms imtis papildomų priemonių pagerinti bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityse plečiant bendradarbiavimą oro erdvės ir jūrų sienų kontrolės, sausumos pajėgų ir jų ginkluotės, ryšių sistemų ir kitose srityse, kol bus suformuotos bendros Baltijos struktūros, koordinuojančios gynybos veiklą, taip pat informuoti Baltijos Asamblėją apie Baltijos valstybių pasirengimo gynybos sutarčiai pažangą.“⁵²² BA ir BMT 5-oji jungtinė sesija 1999 m. gegužės 28 d. pažymėjo, kad labai sėkmingu trišalės partnerystės planu yra glaudus bendradarbiavimas trišalėse gynybos programose – BALTBAT, BALTRON, BALTNET, BALTDEFCOL, kurios yra svarbios priemonės stiprinant nacionalinius gynybos pajėgumus bei Estijai, Latvijai ir Lietuvai integruojantis į NATO. Buvo pabrėžta, kad reguliarios konsultacijos dėl Europos saugumo ir gynybos aplinkos bei nacionaliniai planai pasirengti narystei NATO yra svarbūs Baltijos valstybių bendradarbiavimo klausimai užsienio politikos srityje.⁵²³ 2000 m. sausio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo parlamentinės delegacijos BA posėdyje svarstytas Baltijos valstybių bendradarbiavimas karinėje srityje. Lietuvos užsienio reikalų ministras A. Saudargas, aptardamas klausimą dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo karinėje srityje, prisiminė dar 1999 m. spalio 14 d. BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto pirmininko J. Dalbinš laišką, kuriame kalbama

⁵²¹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių karinio bendradarbiavimo“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16243&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

⁵²² BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo gynybos srityje“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *RSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 14.

⁵²³ Baltijos Asamblėja. Baltijos Ministrų Taryba. Pranešimai spaudai: „Baltijos valstybių bendradarbiavimas įvertintas Baltijos Tarybos Vilniuje metu“, 1999-05-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 117-118.

apie dar 1999 m. rugsėjo 2–3 d. Liepojoje įvykusį BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto posėdį, kurio metu komiteto nariai aptarė BALTRON projektą, apžiūrėjo Latvijos karinių jūrų pajėgų studijų centrą ir bazę Liepojoje bei pateikė savo pasiūlymus Baltijos valstybių gynybos ir užsienio reikalų ministrams. Laiško išvadose kalbama apie tai, kad norint užtikrinti sėkmingą BALTRON veiklą ateityje būtina panaikinti biurokratinės kliūtis, susijusias su diplomatinių leidimų išdavimu Baltijos valstybių kariniams jūrų laivynams arba bent jau BALTRON laivams lankantis uostuose ir atliekant operacijas Baltijos valstybių išskirtinėje ekonominėje zonoje ir teritoriniuose vandenyse. Be to, šiuo metu BALTRON laivai turi tikrai nacionalinės gynybos teisę, tačiau nėra oficialaus Baltijos valstybių kolektyvinės gynybos susitarimo, o tai reiškia, kad skirtingų valstybių BALTRON laivai negali vienas kito apginti.

Tokius susitarimus siūlyta parengti artimiausioje ateityje. Kadangi iškyla kai kurių bendradarbiavimo sunkumų, sukeliančių problemų įsakymų ir kontrolės srityse, visų trijų Baltijos valstybių gynybos ministrai turėtų atnaujinti diskusijas dėl bendro jungtinio štabo (CJS) sukūrimo, kurio pagrindinės užduotys apimtų: C2 ir C14 BALTRON, BALTBAT, BALTNET, BALTDEFCOL, strateginį Baltijos valstybių gynybos planavimą, patarimus dėl integracijos į NATO prioritetų reikalavimų, bendrų, jungtinių operacijų doktrinos plėtrą, bendrų, jungtinių operacijų politikos kūrimą, karinio mokymo ir parengimo koordinavimą, bendrų, jungtinių pratybų organizavimą. Laiške BA Saugumo ir užsienio reikalų komitetas prašė išnagrinėti šiuos pasiūlymus ir imtis reikalingų veiksmų, taip pat buvo prašyta apsvarstyti galimybę parengti trijų Baltijos valstybių bendros gynybos sutartį. Užsienio reikalų ministras mano, jog kol kas gal ir ankstoka būtų kalbėti apie panašią sutartį.⁵²⁴

2000 m. gruodžio 6 d. Vilniuje Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos BA posėdyje buvo svarstyti Baltijos valstybių trišalio bendradarbiavimo projektai. Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Tarptautinių ryšių departamento direktorius A. Krivas trumpai išdėstė informaciją apie pagrindinius Lietuvos, Estijos ir Lietuvos bendradarbiavimo projektus karinėje srityje. Posėdyje buvo pripažinta projektų karinėje srityje svarba ir pasiūlyta svorį perkelti į dvišales programas ir projektus.⁵²⁵

2001 m. BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto nariai lankėsi Baltijos gynybos koledže (BALTDEFCOL), kuriame susipažino su koledžo veikla. Spalio 19 d. BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto posėdyje Tartu buvo pabrėžta, kad Baltijos šalys ne tik vysto gerus kaimyninius santykius, tačiau kartu siekia ir pagrindinių politikos tikslų – t.y. integracijos į NATO ir ES. Baltijos šalių bendradarbiavimas yra svarbus veiksnys užtikrinant Baltijos jūros regiono stabilumą. Tarp Baltijos valstybių sėkmingai vystomas bendradarbiavimas gynybos srityje. Vykdomi bendri trišaliai projektai: BALTBAT, BALTRON, BALTNET, BALTDEFCOL bei ieškoma naujų bendradarbiavimo galimybių.

⁵²⁴Lietuvos Respublikos Seimo parlamentinės delegacijos Baltijos Asamblėjoje posėdžio protokolas, 2000-01-25, Nr. 11, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 217, l. 2-3.

⁵²⁵Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos BA posėdžio 2000-12-06 protokolas Nr. 4, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 217, l. 28-31.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Estijos pasirošimą narystei NATO pristatė Estijos delegacijos vadovas T. Velliste, kuris samprotavo apie tarptautinę padėtį po rugsėjo 11 d. teroro aktų Amerikoje. Labai svarbi problema yra biologinis terorizmas. Integruojantis į ES ir NATO buvo nuolat deklaruojamas sienų atvirumas, tačiau po šių skaudžių įvykių lyg ir tampa aišku, kad dabar išliks saugus tas, kuris sugebės kaip galima greičiau uždaryti savo sienas. Alternatyvos NATO nėra, sakė Estijos vadovas. Narystės NATO siekis – Estijos užsienio politikos prioritetas. Estija planuoja 2002 m. 2 % BVP skirti gynybai. 1999 m. gynybai buvo skirta 1,39, 2000 m. – 1,6, 2001 m. – 1,8 % BVP. Estija vykdo ginkluotųjų pajėgų reformą. Estijos atstovo manymu, Estijos ginkluotosios pajėgos bus pasirošusios 2002 m. stojimui į NATO, tačiau visgi jis pripažino, kad trijų Baltijos valstybių rodikliai yra skirtingi. 2001 m. vasario mėn. atliktos sociologinės apklausos rezultatai rodo, jog 48 % Estijos gyventojų palaiko narystę NATO, nuomonės neturi – 20 % apklaustųjų, prieštaraujančių narystei yra 32 %. Pripažįstama, kad Estijoje situacija šiek tiek pagerėjo, atsirado daugiau optimizmo ir pozityvumo. T. Velliste mano, kad Estijos galimybės tapti NATO nare per artimiausią Aljanso plėtros etapą yra realios. Šiuo metu svarbiausia, kad šalis sugeba vykdyti nacionalinę pasirošimo narystei programą. Labiausiai Estijos narystę NATO remia JAV, Danija, Norvegija, Islandija ir Lenkija. Svarbus yra karinės kultūros formavimas armijoje, nauja karinių kadruų ugdymo politika. Estijoje buvo padarytas karinio biudžeto auditas, valstybės kontrolės pareigūnai turėjo priekaištų dėl lėšų panaudojimo, tačiau nepripažino šių atvejų tyčiniiais. Pripažįstama, kad daliniuose labai reikalingas kancleris teisiniams reikalams, kuris dirbtų kaip psichologas ir į kurį kariai galėtų kreiptis, iškilus problemoms tarnybos metu. Kai kuriuose Estijos daliniuose yra ir šventikas. Estijoje taip pat dar vis yra daug juridinių problemų, kurios susijusios su nuosavybe, t. y., žeme, o spręsti šiuos klausimus – kainuoja daug lėšų ir užima daug laiko, derybos vyksta labai lėtai, todėl didesni mokymai vis dar organizuojami Suomijoje. Įkūrus poligoną Paldiskyje juos būtų galima rengti vietoje.

BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto narys ir Latvijos parlamento gynybos komiteto pirmininkas D. Kudums informavo apie komiteto darbą ir planus: ruošdamasis narystei NATO komitetas rengs visų NATO valstybių gynybos komitetų vizitus. Lapkričio 18–21 d. numatomas Vokietijos gynybos komiteto pirmininko vizitas Latvijoje, į kurį planuojama pakviesti ir Lietuvos bei Estijos gynybos komitetų pirmininkus. Latvija planuoja 2002 m. gynybai skirti 1,75 % BVP, o tik 2003 m. – 2 % BVP. Latvijos parlamente yra viena frakcija, t. y., 16 parlamento narių, kurie nepritaria narystei NATO ir todėl ateityje padidinti procentą bus taip pat sunku. Didelę propagandą prieš NATO Latvijoje skleidžia rusų kalba publikuojama spauda ir tai labai negatyviai veikia tautą. Kartais net susidaro įspūdis, kad gyvenimiškai ne Latvijoje, o Rusijoje. Latvijoje labai didelį autoritetą turi prezidentė, kuri pirmai progai pasitaikius visada kalba tik apie du pagrindinius strateginius Latvijos prioritetus – ES ir NATO.

Rugsėjo 11 d. parodė, kad šalis, nepaisant priimtų įstatymų, nėra pasirengusi tokiems išpuoliams, nes apie įvykį premjeras sužinojo tik praėjus 50 min., be to, niekas nežinojo, ar apie įvykį informuota prezidentė ir kas tai turi jai pasakyti. Latvijos atstovo manymu, labai svarbu paruošti scenarijus, kurie galėtų būti naudojami tokių išpuolių atvejais tarp trijų valstybių.

Latvijoje NATO yra daugiau kaip simbolis, kaip tam tikrų vertybių sistema, o eiti į armiją dar nėra prestižo reikalas, todėl, kaip minėjo H. Demakova, ji rašė straipsnius į pačius didžiausius laikraščius, kad pirmiausia politikų vaikai rodytų pavyzdį ir eitų tarnauti į privalomąją tarnybą. Komiteto nariai diskutavo ir apie koledžo direktoriaus paminėtą korupciją krašto apsaugos ministerijose. Tai sena problema, kuri vis dar gąjį mūsų valstybėse, nes susijusi taip pat ir su mūsų mentalitetu. Labai nemalonu, kad su tuo dažnai susiduria ir užsienio ekspertai, ir tai, aišku, mažina mūsų valstybių prestižą. Komiteto nariai nemano, kad su tuo susiję mūsų ministrai, nebent tie, kurie kontroliuoja karinius įsigijimus.

Komiteto nariai akcentavo būtinybę Baltijos valstybėms bendradarbiauti bendrųjų įsigijimų srityje, tačiau pripažino, kad yra nesutarimų dėl šalių keliamų techninių reikalavimų norimai įsigyti karinei technikai.

V. Kirsipuu kalbėjo apie 2001 m. balandžio 21–24 d. Mariehamne, Suomijoje, įvykusį Šiaurės Tarybos seminarą „Šiaurės Tarybos veikla civilinio krizių valdymo srityje“, kuriame buvo diskutuojama, kaip šalys turi elgtis ne tik tokių kaip Amerikoje įvykdytų teroro aktų metu, bet ir tuo atveju, jeigu mūsų šalių užpultų nelegalių migrantų banga.⁵²⁶

2002 m. birželio 26 d. Visagine susitikę Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybių vadovai A. Brazauskas, A. Berzinis ir S. Kallas bei jų vadovaujamos delegacijos aptarė svarbiausius bendradarbiavimo integracijos į ES ir NATO klausimus, bendrus gynybos projektus, nagrinėjo Baltijos šalių infrastruktūros vystymo galimybes, bendradarbiavimą supaprastinant sienų kirtimo procedūras, bendradarbiavimą teisės ir vidaus reikalų bei socialinių reikalų srityse ir kitus klausimus. Kalbant apie bendradarbiavimą gynybos srityje buvo atkreiptas dėmesys, kad sėkmingai veikia oro erdvės ir kontrolės stebėjimo sistema BALTNET ir NATO valstybės iš esmės pritarė BALTNET prijungimui prie Aljanso oro erdvės stebėjimo ir kontrolės sistemos. Ypač svarbu jau dabar mąstyti, kaip Baltijos valstybių pajėgos prisidės prie NATO (spec. pajėgos ir pan.). Vyriausybių vadovai patvirtino šalių pasirošimą bendradarbiauti krizių valdymo srityje ieškant galimybių suaktyvinti bendradarbiavimą tarp Baltijos šalių krizių valdymo institucijų.⁵²⁷

Lietuvai, Latvijai ir Estijai tapus ES ir NATO narėmis Baltijos valstybių bendradarbiavimas gynybos srityje išlieka strategiškai svarbus. 2006 m. rugpjūčio 30 d. Jūrmaloje (Latvijoje) Baltijos gynybos ministrų susitikime dar kartą buvo patvirtinta vieninga valia stiprinti Baltijos valstybių karinį bendradarbiavimą, kuris padės didinti regiono saugumą, trijų valstybių gynybinį pajėgumą ir jų indėlį į NATO ir Europos saugumo ir gynybos politiką.

Šiame susitikime buvo įvardyti trys tolesnio Baltijos valstybių bendradarbiavimo gynybos srityje prioritetai: oro erdvės apsauga, Baltijos gynybos koledžas, sausumos pajėgų bendradarbiavimas.

Baltijos valstybės sutarė vieningai siekti, kad NATO oro erdvės patruliavimo misija būtų pratęsta iki 2018 m., taip pat sutarė parengti detalią oro erdvės patruliavimo po 2018 m. galimybių analizę.

⁵²⁶ BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto posėdžio ataskaita, 2001-10-19, Nr. 2, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 245, l. 62-65.

⁵²⁷ LR URM Pirmasis dvišalių santykių departamentas. Baltijos Ministrų Tarybos susitikimo ministrų pirmininkų lygijoje, įvykusio Visagine 2002-06-26, apibendrinimas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 254, l. 145-149.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Trijų Baltijos valstybių ministrai susitikime pabrėžė trišalio bendradarbiavimo svarbą, kuris stiprina saugumą regione, gerina Lietuvos, Latvijos ir Estijos gynybinius pajėgumus ir didina Baltijos valstybių indėlį į NATO ir ES struktūras.

Jūrmalos susitikime ministrai nemažai dėmesio skyrė trišaliam kariuomenių lauko pajėgų bendradarbiavimui, kurį nuspręsta stiprinti ir ateityje svarstyti galimybę sukurti bendrą junginį, kuris galėtų būti priskirtas NATO greitojo reagavimo pajėgoms.

Diskutuojant dėl Baltijos gynybos koledžo ministrai sutarė, kad reikia patvirtinti ilgalaikę Baltijos gynybos koledžo vystymo viziją, siekiant sukurti ir išlaikyti aukšto vakarietiško lygio karinę mokymo įstaigą, kuri tenkintų augančius kokybinius reikalavimus ruošiant karininkus Baltijos šalių kariuomenėms.

Ministrai taip pat sutarė skirti ypatingą dėmesį galimybei vykdyti bendrus įsigijimus gynybos srityje, kurie leistų sutaupyti tam skiriamas lėšas. Ypatingą dėmesį planuojama skirti bendram radarų įsigijimui, kurių poreikis yra visose trijose Baltijos šalyse, taip stiprinant bendrus ir nacionalinius oro erdvės stebėjimo ir kontrolės pajėgumus.⁵²⁸

Po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroro aktų JAV Baltijos valstybės susidūrė su nauju iššūkiu – būtinybe nustatyti naujus užsienio ir saugumo politikos tikslus, peržiūrėti senus prioritetus, juos pritaikyti prie naujų geostrateginės aplinkos realijų. Todėl BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto posėdyje 2001 m. spalio 19 d. Tartu buvo nutarta parengti pareiškimo formos dokumentą dėl naujojo terorizmo, taip pat paruošti dokumento projektą dėl krizių valdymo.⁵²⁹

Terorizmas kelia rimtą grėsmę tarptautinės bendrijos, taip pat ir NATO, Europos Sąjungos bei Lietuvos saugumui. Po rugsėjo 11d. įvykių JAV terorizmo grėsmė atsirado pirmosiose saugumo strategijų eilutėse ir tarp svarbiausių politikos sričių beveik visose Vakarų pasaulio valstybėse, nepriklausomai nuo jų ankstesnės susidūrimų su terorizmu patirties, užsienio politikos bei interesų, terorizmo grėsmės suvokimo visuomenėje. Terorizmas kaip pagrindinė problema, aptariamas visuose valstybių vadovų, tarptautinių organizacijų, politinių ir ekonominių forumų susitikimuose.

Reikia pažymėti, kad Lietuvai ši grėsmė yra daugiau išorinė, nes vidaus sąlygos ir istorinė valstybės patirtis nesudaro galimybių atsirasti teroristų tinklui. Šis pavojus pirmiausia kyla iš tarptautinio terorizmo. Tačiau Lietuva gali tapti potencialiu tarptautinio terorizmo taikiniu. Teroro aktai gali būti nukreipti prieš strateginę reikšmę nacionaliniam saugumui turinčią infrastruktūrą ir strateginius objektus, taip pat kitų valstybių objektus Lietuvoje.

Lietuva gali tapti tranzito šalimi tarptautiniam terorizmui, nukreiptam prieš kitas valstybes. Lietuvos piliečiai užsienyje ir tarptautinėse operacijose dalyvaujantys Lietuvos kariai taip pat gali tapti teroristų išpuolių aukomis. Vidaus terorizmo grėsmę gali padidinti šios aplinkybės: politinio ekstremizmo apraiškos Lietuvoje; socialinė ir ekonominė diferenciacija, sukurianti

⁵²⁸ Baltijos gynybos ministrai bendrai sieks ilgalaikio sprendimo dėl NATO oro policijos misijos 2006-08-30, <http://www.kam.lt/index.php/lt/104711/>; *Joint Communiqué of the Ministerial Committee* (August 30, 2006, Jūrmala, http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/Joint_Communiq__FINAL.doc, 2006-09-10).

⁵²⁹ BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto posėdžio ataskaita, 2001-10-19, Nr. 2, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 245, l. 62-65.

socialinio terorizmo prielaidas (tokio teroro aktai gali būti nukreipti prieš atskiras valstybines ar privačias įstaigas, kurių veiklą tam tikros visuomenės grupės sieja su savo blogėjančia socialine padėtimi); globalizacijos išsigalėjimas pasaulyje ir antiglobalistinių judėjimų stiprėjimas gali skatinti šių judėjimų vietinių padalinių aktyvumą ir sukurti specifinio terorizmo prielaidas (prisidengiant kova su globalizacija, aplinkos tarša ir pan.).

Po 2001 m. rugsėjo 11d. teroro aktų JAV sustiprėjo tarptautinės bendruomenės dėmesys tarptautinio teroro prevencijai. JAV naujoji užsienio politikos doktrina tapo svarbiu postūmiu daugeliui valstybių kovą su terorizmu nacionalinio saugumo darbotvarkėje iškelti į pirmą vietą, nepriklausomai nuo realios grėsmės. Vidurio ir Rytų Europos valstybėms šis spaudimas tapo dvigubas dėl jų siekio integruotis į NATO ir ES. Naujos euroatlantinės bendrijos narės pritarė tikslams laikytis bendrų politikos kryptių ir prisidėjo prie saugumo stiprinimo regione, o ne vien tapo jo vartotojomis. Lietuvos Respublikos 2002 gegužės 28 d. nacionalinio saugumo strategijoje⁵³⁰, 2005 m. sausio 20 d. jos naujojoje redakcijoje⁵³¹ ir 2004 m. lapkričio 15 d. karinėje strategijoje⁵³² terorizmas minimas kaip bene svarbiausia grėsmė Lietuvos saugumui, nepaisant, kad Lietuvoje terorizmo grėsmė nėra tokia akivaizdi kaip JAV.

Lietuva, įgyvendindama 2001 m. rugsėjo mėnesį patvirtintas JTO Saugumo Tarybos rezoliucijas kovai su terorizmu, numatė vidutinės trukmės ir ilgalaikės veiklos kovojant su terorizmu kryptis bei konkrečias antiteroristines priemones. Kovos su terorizmu strategijoje labai svarbi prevencijos reikšmė. Todėl Lietuvos ir tarptautinės bendrijos prioritetu tampa teisės aktų bei procedūrų peržiūra siekiant užkirsti kelią visoms teroristų organizacijų finansavimo galimybėms. Valstybės turi glaudžiai bendradarbiauti, tirdamos teroro aktus bei atlikdamos kitas teisine procedūras. Tarptautinė bendrija taip pat turi peržiūrėti dar septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje patvirtintas konvencijas, kurios jau nebeatitinka dabarties aktualijų.

Vykdydama Lietuvos Vyriausybės 2002 m. sausio 22 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos programos prieš terorizmą patvirtinimo“ (programos įgyvendinimo priemonė Nr. 39), Lietuvos Vyriausybė 2003 m. birželio 26 d. patvirtino teroro aktų sukeltųjų krizinių situacijų padarinių likvidavimo programą.⁵³³

2004 m. iš esmės buvo baigta vykdyti Vyriausybės patvirtinta Lietuvos Respublikos programa prieš terorizmą. Todėl Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 m. spalio 26 d. patvirtino naujos redakcijos Lietuvos Respublikos kovos su terorizmu programą. Dar 2004 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 5 straipsnio

⁵³⁰ LR Seimo nutarimas „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, Vilnius, IX-907, 2002-05-28, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 56-2233, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167925&p_query=&p_tr2=2, 2008-06-15.

⁵³¹ LR Seimo nutarimas „Dėl Seimo nutarimo „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“ priedo pakeitimo“, Vilnius, 2005 01 20, Nr. X-91, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 15-473, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249438&p_query=&p_tr2=2, 2008-06-15.

⁵³² LR karinė strategija. Patvirtinta Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004-11-15 įsakymu Nr. V1226, http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/strategija_1.doc, 2008-06-15.

⁵³³ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl teroro aktų sukeltųjų krizinių situacijų padarinių likvidavimo programos patvirtinimo“, Vilnius, 2003-06-26, Nr. 850, Vilnius, „Valstybės žinios“, 2003, Nr. 64-2908, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=214352&p_query=&p_tr2=2, 2008-06-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

1 dalimi, patvirtino Ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų rengimo planą 2004–2010 m., kurį sudaro krašto apsaugos sistemos plėtros, ekonominio saugumo stiprinimo, krizių valdymo sistemos plėtotės, ekologinio saugumo užtikrinimo, gamtos išteklių tausojimo ir apsaugos, natūralaus gyventojų prieaugio palaikymo, Lietuvos policijos sistemos plėtros, ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo, kultūros paveldo apsaugos, diplomatinės tarnybos institucijų saugaus funkcionavimo užtikrinimo, kontržvalgybos stiprinimo programos, programa prieš terorizmą.

Igyvendindama nacionalinę saugumo strategiją Lietuva teikia pirmenybę konkreitiems veiksams kovoje su terorizmu, korupcija, organizuotu nusikalstamumu, prekyba žmonėmis, nelegalia prekyba narkotikais, nelegalia migracija, kontrabanda ir reagavimui į kitus šiuolaikinius iššūkius saugumui, pavyzdžiui, tokius, kaip nusikalstamumas informacinių technologijų ir telekomunikacijų srityje. Lietuva kartu su kitais užsienio partneriais ir tarptautinėmis organizacijomis rengia, ratifikuoja ir įgyvendina tarptautinės teisės dokumentus, kreipdama ypatingą dėmesį į Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijas, skatina tarpžinybinę policijos pajėgų, pasienio kontrolės tarnybų, muitinių ir specialiosios paskirties tarnybų bendradarbiavimą dvišalių susitarimų pagrindu bei per tokias tarptautines organizacijas kaip Interpolas ir Europolas. LR Seimui 2003 m. gruodžio 9 d. ratifikavus JTO konvenciją dėl kovos su teroristu vykdomais sprogdinimais, Lietuva tapo visų 12 universalių tarptautinės teisės aktų, apibrėžiančių kovą su terorizmu, vykdytoja.

Šioje naujoje situacijoje trys Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – išreiškė solidarumą su tarptautine antiteroristine koalicija. Todėl 19-oji BA sesija priimtoje Baltijos valstybių solidarumo su tarptautine koalicija prieš terorizmą deklaracijoje pažymėjo, kad po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroro aktų pasaulis pasikeitė. Šioje naujoje situacijoje trys Baltijos valstybės – Lietuva, Estija ir Latvija – reiškia solidarumą su tarptautine antiteroristine koalicija. Baltijos valstybės nori prisidėti prie taikos ir saugumo stiprinimo tiek Baltijos jūros regione, tiek visame pasaulyje. Todėl BA dar kartą pareiškė, kad trys Baltijos šalys yra pasirengusios prisijungti prie tarptautinių saugumo organizacijų, pirmiausia prie Šiaurės Atlanto sąjungos. „Gindama demokratijos vertybes, taip pat žmogaus teises ir tautų apsisprendimo teisę, Baltijos Asamblėja reiškia įsitikinimą, kad nė vienos tautos ir nė vienos religijos dėl pavienių atstovų negalima laikyti teroristine. Kartu būtina nuosekliai kovoti su terorizmu bei organizuotu nusikalstamumu ir pasmerkti tuos politinius režimus, kurie padeda teroristinėms organizacijoms veikti, slapsto nusikaltėlius, atsisako tarptautinio teisės saugos bendradarbiavimo. Terorizmui įveikti būtina suvienyti viso demokratinio pasaulio jėgas.“⁵³⁴ Todėl jau 2002 m. kovo 1 d. Vilniuje įvykusiame trijų Baltijos valstybių gynybos ministrų susitikime priimtame bendrame pareiškime teigiama, kad plėtojant pastangas kovai su terorizmu ketinama kurti regioninį krizių valdymo mechanizmą. Taip pat numatoma peržiūrėti karinius pajėgumus ir įvertinti, kokiose srityse trys šalys galėtų sudaryti bendras specializuotas pajėgas. Kalbant apie Baltijos valstybių pasirengimą dalyvauti kovoje su terorizmu, konstatuota, kad po tragiškų įvykių Niujorke ir Vašingtone Lietuva, Latvija ir Estija

⁵³⁴ BA „Baltijos valstybių solidarumo su tarptautine koalicija prieš terorizmą deklaracija“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=156468&Condition2=>, 2004-03-05.

operatyviai pagal turimas galimybes įsitraukė į antiteroristinių veiksmų kampaniją.

Baltijos valstybių bendradarbiavimas gynybos srityje lieka strategiškai svarbus Lietuvai, Latvijai ir Estijai. 2006 m. rugpjūčio mėn. Baltijos gynybos ministrų susitikime dar kartą buvo patvirtinta vieninga valia stiprinti valstybių karinį bendradarbiavimą, kuris padės didinti regiono saugumą, trijų valstybių gynybinį pajėgumą ir jų indėlį į NATO ir Europos saugumo ir gynybos politiką.

Šiame susitikime buvo įvardinti trys tolesnio Baltijos valstybių bendradarbiavimo gynybos srityje prioritetai: oro erdvės apsauga, Baltijos gynybos koledžas, sausumos pajėgų bendradarbiavimas.

Baltijos valstybės sutarė vieningai siekti, kad NATO oro erdvės patruliavimo misija būtų pratęsta iki 2018 m., taip pat sutarė parengti detalią oro erdvės patruliavimo po 2018 m. galimybių analizę.

25-oji BA sesija priimtame *dėl kovos su terorizmo grėsmėmis* pareiškime pažymėjo, kad didžiai vertina 2006 m. lapkričio 28–29 d. Rygoje vykusio NATO vadovų susitikimo rezultatus ir puoselėjamą kolektyvinio solidarumo jausmą tarp NATO narių, kovojant su terorizmu; išreiškė savo solidarumą su tarptautine antiteroristine koalicija, pasirengimą stiprinti taiką ir saugumą Baltijos jūros regione ir kaimyninėse šalyse; įsipareigojo skatinti pasipriešinimą visoms terorizmo apraiškoms, nepaisant jo motyvų ar pasireiškimo formų; kvieisti vieningai kovoti su terorizmu, kiek tai leidžia galimybės ir tarptautinės teisės normos.⁵³⁵

NATO valstybių vadovų susitikimas Rygoje simbolizuoja svarbius pokyčius Europoje ir parodo, kad Baltijos šalys yra visavertės euroatlantinės bendruomenės narės. Rygoje Aljanso šalių vadovai patvirtino, kad NATO yra pagrindinė transatlantinio saugumo ir gynybos institucija, turinti realias karines pajėgas, galinčias tinkamai atsakyti į dabartinius saugumo iššūkius. Nepaisant reikšmingų ir pozityvių Aljanso pokyčių, penktasis Šiaurės Atlanto sutarties straipsnis, įtvirtinantis besąlygišką kolektyvinę gynybą, išlieka NATO pagrindu.

Viena pagrindinių Rygos susitikimo temų – NATO vykdomos operacijos, visų pirma – misija Afganistane, kurios sėkmė ypač svarbi Aljansui. Greta saugumo užtikrinimo, Afganistane labai svarbūs atkūrimo darbai, civiliniai projektai bei darni įvairių šalyje veikiančių tarptautinių ir nevyriausybinų organizacijų veikla. Lietuva aktyviai dalyvauja šioje NATO misijoje, vadovaudama Provincijos atkūrimo grupei.

Pažymėtina, kad 2005 m. balandį Vilniuje vykusiame NATO užsienio reikalų ministrų susitikime buvo įtvirtinta sustiprinto politinio dialogo iniciatyva, kurios dėka į NATO darbotvarkę įtrauktas ir Lietuvai ypač svarbus energetinio saugumo klausimas.

25-oji BA sesijoje priimtame pareiškime *dėl Baltijos valstybių pasirengimo stichinėms nelaimėms* BA, atsižvelgdama į tai, kad galimų grėsmių mastas didėja, o jų padariniai tampa vis sunkesni; suprasdama, kad didelės krizės gali apimti keletą valstybių, todėl kyla žiauraus nusikalstamumo ir terorizmo grėsmės; pabrėždama, kad didžiausią svarbą įgauna tarptautinis bendradarbiavi-

⁵³⁵ BA pareiškimas „Dėl kovos su terorizmo grėsmėmis“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288963&p_query=&p_tr2=, 2007-05-06.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

mas pasirengimo krizėms, jų prevencijos ir valdymo srityje; pritarinama pasirengimui remti nacionalinių vyriausybių veiksmus, skirtus spręsti klausimams, susijusiems su bendradarbiavimu ir savitarpio pagalba ypatingų situacijų atveju, rekomendavo BMT: inicijuoti tarpvalstybinius susitarimus dėl bendrų veiksmų, Baltijos valstybėse susidarius ypatingai situacijai, koordinavimo, svarstyti galimybę ypatingų situacijų likvidavimui sukurti Baltijos valstybių greitojo reagavimo padalinį, kuris dalyvautų bendrose operacijose teikiant tarpusavio pagalbą ir padedant kitoms valstybėms; rekomendavo Baltijos valstybių vyriausybėms: nuolat vienas kitas informuoti apie galimas ypatingas situacijas, parengti ir suderinti bendrus tarpusavio pagalbos veiksmų planus, kaip spręsti galimas socialines problemas, susidarius ypatingai situacijai tiek Baltijos valstybėse, tiek gretimose teritorijose.⁵³⁶

Aktyvia veikla per tarptautines organizacijas Lietuva prisidėjo prie tarptautinės bendrijos pastangų užtikrinant demokratiją, žmogaus teises, taiką ir stabilumą regione ir pasaulyje, aktyviai įsitraukė į tarptautinės bendruomenės kovą su tarptautiniu terorizmu. Dalyvavimas tarptautinės bendruomenės kovoje su terorizmu bei masinio naikinimo ginklų platinimu yra Lietuvos nacionalinio saugumo prioritetasis.

Lietuva, aktyviai dalyvaudama NATO, ESBO, JT bei ES operacijų veikloje, įskaitant ir tarptautines karines operacijas, misijas, paliudijo, kad yra ne tik saugumo vartotoja, bet ir jo teikėja. Dalyvaudama tarptautinėse operacijose Lietuva ne tik įrodė, jog jos kariuomenė pasirengusi sudėtingoms operacijoms, bet ir kad tai yra labai svarbus žingsnis užtikrinant efektyvų bendradarbiavimą karinėje srityje su JAV ir kitomis valstybėmis.

Lietuvai teroristų išpuoliai JAV ir jų padariniai visų pirma tapo galimybe siekti kuo spartesnės integracijos į transatlantinę saugumo erdvę, į NATO bei įrodyti savo pasirengimą ir gebėjimą kartu su kitomis Vidurio ir Rytų valstybėmis prisidėti prie saugumo palaikymo.⁵³⁷

Lietuvos, Estijos ir Latvijos istorija patvirtino akivaizdžius privalumus, kuriuos teikia bendras Baltijos valstybių nacionalinio saugumo užtikrinimas. Viena iš sudėtingiausių saugumo sektorių sričių yra Lietuvos, Estijos ir Latvijos oro erdvės apsauga, įskaitant oro erdvės patruliavimą. Baltijos šalių sąjungininkai NATO užtikrina šių valstybių oro erdvės kontrolę iki 2018 m., vėliau oro erdvės saugumą turi užtikrinti Baltijos valstybės. Todėl BA priimtoje rezoliucijoje, atsižvelgdama į lemiamą oro erdvės apsaugos strateginę reikšmę ir būtinas didžiules apsaugos užtikrinimo išlaidas, taip pat į sėkmingą buvusio karinio bendradarbiavimo patirtį ir karinės aviacijos specialistų parengimo terminus, ragino Lietuvos, Estijos ir Latvijos Vyriausybes:

– tęsti aktyvias trišales konsultacijas siekiant kuo geresnių ekonominių, politinių ir karinių sprendimų dėl Baltijos valstybių oro erdvės saugumo po 2018 m.;

– nustatyti konkretų šios užduoties įgyvendinimo grafiką, kad galutinis sprendimas šiuo

⁵³⁶ BA pareiškimas „Dėl Baltijos valstybių pasirengimo stichinėms nelaimėms“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288961&p_query=&p_tr2=, 2007-05-06.

⁵³⁷ Žr. plačiau: Žigaras F., „Lietuvos indėlis į tarptautinės bendruomenės kovą su terorizmu: oficialių dokumentų apžvalga“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 229-250; Žigaras F., „Lietuvos indėlis į tarptautinės bendruomenės kovą su terorizmu“, *Kardas*, 2006, Nr. 6 (423), p. 4-11; Žigaras F., „Lietuvos dalyvavimas tarptautinės antiteroristinės koalicijos veiksmuose“, *Kardas*, 2007, Nr. 1 (424), p. 2-11.

klausimu būtų priimtas vėliausiai iki 2010 m. pabaigos.⁵³⁸

Narystė ES ir NATO suteikė naują kokybę Baltijos valstybių užsienio, saugumo politikai. Nauja gyvenimo kokybė reikalauja ir naujos bendradarbiavimo kokybės. Narystė ES ir Šiaurės Atlanto aljanse jau parodė ir kasdien primena, kad ir demokratinėje erdvėje Baltijos šalys turi pačios puoselėti, ginti ir propaguoti savo interesus.

* * *

BA pozicija dėl santykių su kitomis valstybėmis. Praeityje Baltijos valstybių tarpparlamentinė tribūna buvo sėkmingai išnaudota siekiant trijų Baltijos valstybių valstybingumo tarptautinio pripažinimo, svetimos okupacinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir bendradarbiavimo su kitomis tarpparlamentinėmis organizacijomis Europoje.

BA ne kartą reagavo į reikšmingus pokyčius tarptautinėje arenoje ir formulavo bendrą Baltijos valstybių poziciją dėl santykių su kitomis valstybėmis, pirmiausia su Rusijos Federacija, kurios politinio gyvenimo įvykiai susiję su saugumo problemomis Baltijos regione. Antai 5-oji BA sesija, vykusį 1994 m. lapkričio 11–13 d. Vilniuje, priėmė rezoliuciją *dėl Kaliningrado srities demilitarizavimo ir tolesnės raidos*, kurioje BA manė, kad Kaliningrado srities ateitis yra visos Europos problema, o jai išspręsti reikia bendrų veiksmų. BA siūlė Kaliningrado srities demilitarizavimą vertinti kaip būtina Vidurio ir visos Europos saugumo proceso elementą. BA remia Europos Tarybos parlamentinėje asamblėjoje pateiktą svarstyti rezoliuciją dėl pagarbos vietovardžiams kaip Europos kultūros paveldui ir Kaliningrado srities senųjų vietovardžių gražinimo. BA kreipėsi į BMT ir ragino Kaliningrado demilitarizavimo ir tolesnės raidos klausimais surengti tarptautinį pasitarimą prie apskritojo stalo.⁵³⁹ BA taip pat priėmė pareiškimą *dėl branduolinio ginklo atsisakymo Baltijos jūros regione*, kuriame pabrėžiama, kad BA, pratęsdamą ir pakartodamą BVT 1992 m. kovo 16 d. pareiškimą, dar sykį „kviečia pašalinti branduolinį ginklą iš Baltijos jūros regiono ir paskelbti šį regioną nebranduoline zona“. BA manė, jog ši iniciatyva turėtų paskatinti svarstyti ir priimti atitinkamus NATO ir NVS karinės sąjungos abipusius išsipareigojimus – nelaikyti ir net laikinai negabenti į Baltijos jūros regioną jokio branduolinio ginklo.⁵⁴⁰ 20-oji BA sesija, vykusį 2002 m. gegužės 23–25 d. Vilniuje, priėmė rezoliuciją *dėl bendradarbiavimo su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi*, kurioje BA, pabrėždamą dabartinės Rusijos Federacijos Kaliningrado srities geografinį artumą ir istorinius ekonominius bei kultūrinius ryšius su kitomis Baltijos jūros šalimis, tarp jų su Baltijos valstybėmis, taip pat principinę žmonių ir įvairių šalių institucijų suartėjimo svarbą bei visokeriopo bendradarbiavimo naudą Baltijos regione, atsižvelgdama į būsimą Europos Sąjungos plėtrą, ragino Baltijos valstybes ir kitas Baltijos jūros

⁵³⁸ BA rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos bendros oro erdvės kontrolės“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309497&p_query=&p_tr2=, 2008-02-05.

⁵³⁹ BA rezoliucija „Dėl Kaliningrado srities demilitarizavimo ir tolesnės raidos“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16244&p_query=&p_tr2=, 2004-03-08.

⁵⁴⁰ BA pareiškimas „Dėl branduolinio ginklo atsisakymo Baltijos jūros regione“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16256&p_query=&p_tr2=, 2004-03-08.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

šalis aktyvinti viso šio regiono glaudesnio bendradarbiavimo pastangas, o Rusijos Federacijos Dūmą ir Kaliningrado srities Dūmą – prisidėti prie Kaliningrado srities visuomenės, institucijų ir organizacijų bendradarbiavimo su Europos Sąjunga ir Baltijos valstybėmis.⁵⁴¹

BA 6-oji sesija, įvykusi 1995 m. balandžio 21–22 d. Rygoje, priimtoje rezoliucijoje *dėl Antrojo pasaulinio karo baigties Europoje 50-mečio*, pažymėjo: „Antrojo pasaulinio karo baigties Europoje ir Jungtinių Tautų Organizacijos įkūrimo 50-metis turi ypatingą reikšmę Lietuvai, Estijai ir Latvijai.

Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentų atstovai ilgai kentėjusių tautų vardu laiko savo pareiga priminti pasauliui, kad Baltijos valstybės taip pat buvo Tautų Lygos narės, praradusios nepriklausomybę per Antrąjį pasaulinį karą. Tie, kurie įkūrė Jungtinių Tautų Organizaciją, dešimtis metų sutiko su šiuo pažeidimo aktu. Mes turime priminti, kad jau 1940–1941 metais daugiau nei 100000 Lietuvos, Estijos ir Latvijos piliečių buvo deportuoti į Sibirą. Iki 1945 metų Baltijos valstybės neteko vienos penktosios savo gyventojų dalies.

Šiandien Lietuva, Estija ir Latvija atgavo savo nepriklausomybę ir tapo Jungtinių Tautų narėmis. Tai įvyko tada, kai pasaulis ryžtingai peržiūrėjo istorijos eigą – daugelis tautų išsilaisvino iš totalitarizmo ir ėmė reguliuoti tarpusavio santykius. Daug prie to pasidėjo oficialūs Vokietijos ir Japonijos vadovų atsiprašymai tautų, kurios nukentėjo nuo jų veiksmų per Antrąjį pasaulinį karą. Bet mes galime tik su gailėsčiu pripažinti, kad Tarybų Sąjungos teisių perėmėja Rusija, kuri buvo viena iš Antrojo pasaulinio karo laimėtojų, tai padarė tik iš dalies. Todėl mes manome, kad yra būtina dar kartą priminti, jog Stalino ir Hitlerio suokalbis 1939 m. rugpjūčio 23 d. nulėmė Lietuvos, Estijos ir Latvijos išnykimą iš politinio pasaulio žemėlapiu. Jeigu Rusija viešai pasmerktų agresiją ir Baltijos valstybių okupaciją, Tarybų Sąjungos įvykdytą 1940 metais, labai pagerėtų Baltijos valstybių ir Rusijos santykiai.

Valstybės, kuri buvo okupavusi Baltijos valstybes, teisių perėmėjos ginkluotosios pajėgos išėjo 1994 m. rugpjūčio 31 dieną. Gaila, bet pažeisdama sutarčių su Estija ir Latvija sąlygas, Rusija paliko tūkstančius atsargos karininkų šiose valstybėse.

Dėl šių priežasčių Baltijos Asamblėja pareiškia, jog ji visiškai palaiko trijų Baltijos prezidentų ir Lenkijos prezidento priimtą sprendimą nedalyvauti TSRS pergalės Europoje 50-ųjų metinių minėjime.

Lietuva, Estija ir Latvija, kaip valstybės, kurios Antrojo pasaulinio karo metu pusei amžiaus prarado savo nepriklausomybę, mano, jog būtina paskelbti, kad 1995 metai turėtų tapti tikros Antrojo pasaulinio karo pabaigos metais – karo nugalėtojai turėtų garbingai paisyti savo prisiimtų įsipareigojimų, o tie, kurie padarė nusikaltimų ir neteisybių, turėtų atsiprašyti savo aukų.⁵⁴²

Ten pat priimtame *pareiškime* BA reikė didelį susirūpinimą dėl Rusijos užsienio reikalų ministro A.Kozyrevo 1995 m. balandžio 18 d. pareikštų grasinimų panaudoti karinę jėgą prieš kaimynines

⁵⁴¹ BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 3.

⁵⁴² BA rezoliucija „Dėl Antrojo pasaulinio karo baigties Europoje 50-mečio“, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, Ryga, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 15-16.

valstybes prisidengiant tariama rusų mažumos bei rusiškai kalbančių žmonių gynimo reikme.

„Atkreipdama pasaulio valstybių ir tarptautinių organizacijų dėmesį į tai, jog: Rusijos Federacija savo veiksmais ir pareiškimais dažnai demonstruoja agresyvumą tarptautinėje arenoje; daugelyje savo pareiškimų dėl kitų, ypač kaimyninių, valstybių Rusijos Federacija nesilaiko visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų; Rusijos Federacijoje ypač dideliu mastu pažeidinėjamos žmogaus teisės – jos kariuomenė žudo civilius gyventojus; minėtų Rusijos Federacijos veiksmų nevaržė daugumos valstybių ir tarptautinių organizacijų neigiamos reakcijos,

BA kvietė visas demokratines valstybes ir tarptautines organizacijas atvirai, aiškiai ir nedviprasmiškai įvertinti tuos Rusijos Federacijos veiksmus bei reiškiamus ketinimus, kuriais pažeidžiamos žmogaus teisės bei keliama grėsmė kitų šalių saugumui.“⁵⁴³ Šią nuostatą sustiprino tuometinio Estijos prezidento L. Merio žodžiai, kad neįmanoma įsivaizduoti Baltijos šalių integracijos į Europą, jei šios šalys pirma nesiintegruos tarpusavyje.⁵⁴⁴

BA 8-oji sesija, vykusį 1996 m. balandžio 13–14 d. Vilniuje, priėmė pareiškimą *dėl įvykių raidos Rusijos Federacijoje*. Jame BA pareiškė: „Po Rusijos Dūmos rinkimų ir artėjant Rusijos prezidento rinkimams, padėtis šioje kaimyninėje šalyje tampa dar sudėtingesnė, įskaitant besitęsiantį karą Čečėnijoje. Politinėmis nuostatomis, kurias skelbia Dūmos rinkimus laimėjusios jėgos, dažnai atmetamas 1990–1991 m. pasirinktas demokratinis vystymosi kelias ir siekiama atkurti SSRS. Didinamas propagandinis ekonominis ir politinis spaudimas po 50 metų okupacijos išsilaisvinusioms Baltijos valstybėms. Baltijos Asamblėja kviečia visas šalis ir politines jėgas remti Rusijos demokratiją, suteikti konkrečių garantijų Baltijos valstybių nepriklausomybei.“⁵⁴⁵

BA buvo solidari su Latvijos Respublika, kai jai kai kurie atsakingi Rusijos Federacijos pareigūnai ir politikai pradėjo itin grėsmingai, nepagrįstai reikšti kaltinimus⁵⁴⁶. Todėl BA prezidiumai ir politikai pradėjo itin grėsmingai, nepagrįstai reikšti kaltinimus⁵⁴⁶. Todėl BA prezidiumai ir politikai pradėjo itin grėsmingai, nepagrįstai reikšti kaltinimus⁵⁴⁶.

⁵⁴³ BA pareiškimas, Ryga, 1995-04-22, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 35, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19863&p_query=&p_tr2=,2004-05-03.

⁵⁴⁴ Girnius K., „Sėkminga užsienio politikos savaitė Lietuvoje“, *Atgimimas*, 1996 m. birželio 5 d.

⁵⁴⁵ BA pareiškimas „Dėl įvykių raidos Rusijos Federacijoje“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 7.

⁵⁴⁶ Latvijos ir Rusijos santykiai pablogėjo po 1998 m. kovo 3 d. incidento Rygoje. Nesankcionuotam piketui politinį ir nacionalistinį atspalvį suteikė Rusijos Dūmos deputatai bei užsienio reikalų ministro J. Primakovo pareiškimas. Rusija tarptautinę bendruomenę paragino pasmerkti rusakalbių pensininkų demonstracijos išvaikymą. Rusijos vadovybė taip pat pareiškė, kad įvertins galimybę taikyti ekonomines sankcijas prieš Latviją.

Latvijos valdžia policijos veiksmus laikė teisėtais, nes akcijos dalyviai užtvėrė eismą viena pagrindinių sostinės gatvių ir nesutiko pasitraukti nuo važiuojamosios dalies. Policija panaudojo jėgą, tačiau nė vienas demonstracijos dalyvių nebuvo sužeistas ar sulauktytas. Latvijos užsienio reikalų ministerijos oficialioje notoje, kurią ministerija nusiuntė į Maskvą, buvo pabrėžta, kad aukšto rango Rusijos pareigūnų pareiškimų dėl mitingo išvaikymo tonas yra nepriimtinas, nes jis viršija diplomatijos ir etikos normas.

Tuo metu Latvijoje masinių renginių, kuriuose dalyvavo ne piliečiai, ypač padaugėjo. Suaktyvėjo ir antivalstybinių organizacijų darbas Latvijoje. Ir ypač po to, kai iš Maskvos sugrįžo Latvijos komunistų lyderis A. Rubikas, kuris buvo vienas iš GKČK koordinatorių Latvijoje.

Antai gegužės pradžioje Latvijos Dobelės mieste įvykęs sproginimas prie paminklo Antrajame pasauliniame kare žuvusiems kariams dar labiau komplikavo Rygos ir Maskvos santykius. „Šis vandalizmo aktas – sudėtingos padėties Latvijoje rezultatas. Tai dar viena nostalgikų praeities prisiminimų apraiška, kaip ir kovo mėnesį vykusios SS Latvių legiono veteranų eitynės“, – sakoma Rusijos užsienio reikalų ministerijos pareiškimė. (Kasmet Latvijoje kovo 15-16 d. vyksta buvusių

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

mas 1998 m. balandžio 23 d. Vilniuje priėmė pareiškimą *dėl įvykių Latvijoje*, kuriame pabrėžė, kad BA prezidiumas, apsvarstęs padėtį Latvijoje, taip pat įtemptus Latvijos ir Rusijos santykius, smerkia Rusijos atvirą politinį ir ekonominį spaudimą Latvijai ir palaiko Latvijos valstybės institucijas, siekiančias normalizuoti padėtį. BA prezidiumas reiškė ypatingą susirūpinimą kai kurių Rusijos regionų vadovų kampanija prieš Latviją, galinčią ilgam sugadinti normalius kaimyninių šalių gyventojų santykius. BA prezidiumas kreipėsi į visas Latvijos politines jėgas ieškoti veiksmingų sprendimų šalies vidaus stabilumui stiprinti⁵⁴⁷.

BA 12-oji sesija 1998 m. gegužės 9 d. (Ventspilyje) taip pat priėmė rezoliuciją *dėl Rusijos Federacijos kaltinimų Latvijos Respublikai*, kurioje pažymėjo, kad pastaruoju metu Rusijos Federacijos kai kurių atsakingų pareigūnų ir politikų kaltinimai Latvijos Respublikai tapo itin grėsmingi, konstatavo, kad šie negeranoriški ir provokuojantys kaltinimai yra nepagrįsti, smerkė Rusijos Federacijos kišimąsi į Latvijos Respublikos vidaus reikalus, taip pat ekonominį spaudimą ir siekį skleisti nesantaiką tarp Baltijos valstybių, pareiškė ypatingą susirūpinimą dėl kampanijos, kurią prieš Latviją pradėjo kai kurių Rusijos regionų vadovai ir kuri gali turėti nepalankių pasekmių Baltijos jūros regiono kaimyninių valstybių gyventojų ilgalaikiams savitarpio santykiams, pažymėjo, kad Baltijos valstybės atmeta visokias neokomunizmo ir neonacizmo apraiškas

---

SS Latvių legiono kareivių susitikimai. Įsteigti SS latvių legioną A. Hitleris įsakė 1943 m. vasarį. 1944 m. kovo 16-oji minima kaip Latvių legiono įkūrimo diena, nes tądien Rusijoje, netoli Velikyje Lukų, latvių legiono 15-oji ir 19-oji divizijos didvyriškai kovėsi su SSRS armijos daliniais. Iš viso į latvių legioną buvo pašaukta 140 tūkst. žmonių, apie 50 tūkst. jų žuvo kare ar mirė tremtyje, kai Latvijoje buvo atkurta sovietų valdžia. 1950 m. Vašingtonas paskelbė deklaraciją, kad SS Baltijos legionai buvo ypatingi, ne tokie kaip Vokietijos SS daliniai, todėl jų nereikėtų laikyti priešiškais JAV vyriausybei. Rusijos diplomatai mano, kad buvusių esesininkų eitynės, bombos sprogdinimas prie Rygos sinagogos, paminklo Dobeļeje išniekinimas – vienos grandinės grandis. Maskva primygtinai pareikalavo, kad Latvijos valdžia atidžiai ištirtų įvykio aplinkybes ir užkirstų kelią tokiems incidentams.

„Kovodama dėl rusakalbių Latvijos gyventojų teisių Rusija nesitrauks nė per žingsnį. Mes reikalausime, kad būtų panaikinta bet kokia rusakalbių Latvijos gyventojų diskriminacija, – pareiškė užsienio reikalų ministras J. Primakovas. – Mes turime teisę reikalauti, kad rusakalbių Latvijos gyventojų teisės atitiktų Europos standartus.“

Įvykiai dėl tariamų rusakalbių teisių pažeidimų buvo inspiruojami toli gražu ne Rygoje, o Maskvoje. Kremliaus pareigūnai neigė darę įtaką vyriausybės krizei Latvijoje, bet jų sumanyti naftos tiekimo apribojimai per Ventspilio terminalą rodė ką kita. „Būtų naivu manyti, – rašė Latvijos dienraštis „Diena“, – kad Rusijos strategai nepasinaudos mūsų įstatymų leidėjų darbo spragomis ir nesutarimais, norėdami įsitvirtinti svarbiame Baltijos regione.“

„Rusijos pretenzijos Latvijai turi racionalaus grūdo. Tai patvirtina tarptautinių organizacijų nuomonė apie Latvijos vidaus problemas“, – pripažino Latvijos Seimo pirmininkas A. Čepanis.

Latvija pradėjo švelninti įtampą šalies viduje ir bandė gerinti santykius su Rusija: Seimas priėmė valstybinės kalbos įstatymą, kuris numato laipsnišką perėjimą prie latvių kalbos, kaip mokymo kalbos, pagrindinio ir vidurinio profesinio mokymo įstaigose. Seimo frakcijos taip pat pritarė pilietybės įstatymo pakeitimams: panaikintas „natūralizacijos langų principas“. Atsižvelgta į ESBO rekomendacijas suteikti pilietybę nepiliečių vaikams, kurie gimė po Latvijos nepriklausomybės paskelbimo dienos. (Žr.: „Latvija apkaltino Rusiją neramumų Rygoje kurstymu“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. kovo 7 d.; „Rusijos Dūmos narys Latviją palygino su Jugoslavija“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. kovo 12 d.; „SS latvių legionierių eitynėse dalyvavo ir politikai“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. kovo 17 d.; Girgenonas V., „Latvijos Seimas patvirtino naują ministrų kabinetą“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 1 d.; „Baltijos valstybėse mažėja politinio stabilumo“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 4 d.; Girgenonas V., „Teroro išpuoliai dar labiau blogina Latvijos ir Rusijos santykius“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 6; „Latvijos parlamentariai nepatenkinti V. Birkavo darbu“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 14 d..)

⁵⁴⁷ BA Prezidiumo pareiškimas „Dėl įvykių Latvijoje“, Vilnius, 1998-04-23, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 159, l. 22.

ties Baltijos, tiek kitose valstybėse, taip pat ir Rusijoje, patvirtino Baltijos valstybių norą plėtoti geros kaimynystės santykius su visomis demokratinėmis valstybėmis, taip pat ir Rusija, pabrėžė, kad nepriimtina politinė reakcija ir grasinimai panaudoti ekonomines bei kitokias priemones prieš kaimynines šalis yra nesuderinami su dabartiniu bendradarbiavimu regione ir, dar daugiau, prieštarauja Jungtinių Tautų Organizacijos principams, kvietė spręsti visus ginčus tarp šalių konstruktyviaus, pagrįsto geros kaimynystės santykiais dialogo būdu ir atvirai.⁵⁴⁸

BA 9-oji sesija priėmė rezoliuciją *dėl archyvų fondų grąžinimo*, kurioje BA, atkreipdama dėmesį, kad archyvų fondai yra kiekvienos valstybės nacionalinė nuosavybė ir, atsižvelgdama į tai, kad archyviniai dokumentai, sudarantys svarbią Baltijos valstybių valstybinių archyvų fondų dalį, dėl karo ir kitų aplinkybių buvo išvežti iš šių šalių ir kad pati didžiausia išvežtų fondų dalis dabar yra Rusijoje, siūlė Baltijos valstybių vyriausybėms kreiptis į Rusijos Federacijos Vyriausybę ir siūlyti pradėti derybas dėl Baltijos valstybių valstybinių archyvų fondų visų dokumentų, tarp jų Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybės saugumo komitetų archyvų, išvežtų į Rusiją buvusios SSSR vyriausybinių organų nurodymu, grąžinimo.⁵⁴⁹ 10-oji BA sesija priėmė rezoliuciją *dėl neteisėtai valdomo Baltijos valstybių nekilnojamojo turto*, kurioje BA, pabrėždama, kad okupuodama tris Baltijos valstybes – Lietuvą, Estiją ir Latviją – 1940 m. ir pakartotinai 1944 ir 1945 m., Sovietų Sąjunga kartu užgrobė jų diplomatinių ir konsulinių atstovybių pastatus su žemės sklypais daugelyje Europos sostinių, pažymėdama, kad daugeliu atvejų šių diplomatinių ir konsulinių atstovybių pastatus ir žemės sklypus iki šiol neteisėtai valdo Rusijos Federacija, atsižvelgdama į tai, kad šio turto klausimas iki šiol dar neišspręstas ir turtas negrąžintas teisėtiems savininkams, pareikalavo, kad minėtas turtas būtų grąžintas atitinkamoms Baltijos valstybėms ir paragino Baltijos valstybių vyriausybes kartu imtis priemonių, kad pasaulio visuomenė ir atitinkamos tarptautinės organizacijos būtų informuotos apie susidariusią padėtį, ir spręsti šį klausimą su susijusiomis šalimis.⁵⁵⁰ 1999 m. gegužės 27–29 d. Vilniuje vykusioje 14-oji sesija priėmė rezoliuciją *dėl Baltijos valstybių buvusių ambasadų pastatų Paryžiuje ir Romoje grąžinimo*, kurioje BA, primindama 1939 m. rugpjūčio 23 d. nacistinės Vokietijos ir Sovietų Sąjungos pasirašyto nusikalstamo Molotovo–Ribbentropo pakto, dėl kurio Lietuva, Estija ir Latvija daugelį metų kentė sovietinę okupaciją, 60-metį, nurodė, kad dėl sovietinės okupacijos trijų Baltijos valstybių buvusių ambasadų keturi pastatai Paryžiuje ir Romoje buvo perduoti Sovietų Sąjungai ir šiuo metu jais naudojasi Rusijos Federacija. Taip pat, primindama Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos išvadą Nr.193 (1996) dėl Rusijos paduoto pareiškimo priimti ją šios organizacijos nare ir tai, kad išvadoje pasakyta, jog Rusijos Federacija įsipareigoja „greitai išspręsti visus klausimus, susijusius su šalių Europos Tarybos narių pareikalautos nuosavybės grąžinimu...“, taip pat Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos rekomendaciją 1392 (1998), ragino Rusijos Federaciją nedelsiant įvykdyti tarptautinius įsipareigojimus, ku-

⁵⁴⁸ BA rezoliucija „Dėl Rusijos Federacijos kaltinimų Latvijos Respublikai“, Ventspilis, 12-oji BA sesija, 1998-05-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 167, l. 5.

⁵⁴⁹ BA rezoliucija „Dėl archyvų fondų grąžinimo“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 10.

⁵⁵⁰ BA rezoliucija „Dėl neteisėtai valdomo Baltijos valstybių nekilnojamojo turto“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 12.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

riuos ji prisiėmė stodama į Europos Tarybą, ir gražinti buvusių ambasadų Paryžiuje ir Romoje pastatus jų teisėtiems savininkams – Lietuvai, Estijai ir Latvijai, taip pat kvietė Prancūzijos ir Italijos atsakingas valdžios institucijas prisidėti gražinant šį turtą jo teisėtiems savininkams.⁵⁵¹

Sovietinės okupacijos metais buvo represuota ir išsiųsta į įvairius buvusios Sovietų Sąjungos regionus šimtai tūkstančių Baltijos šalių piliečių (gyventojų). Kiekvienas represuotasis turėjo asmens bylą, lydėjusią jį visą buvimo kalėjime, lageryje ar tremtyje laiką. Šiose bylose buvo fiksuojami visi kalinimo ar tremties faktai: nuobaudos, perkėlimai iš vieno lagerio į kitą, represuotųjų charakteristikos ir kt. Šios bylos ar jų kopijos leistų šiuo metu geriau pažinti represuotų žmonių kalinimo ir sunkaus darbo sąlygas, būtų svarbus sovietinių represijų tyrinėjimo šaltinis. Todėl BA 15-osios sesijos 1999 m. gruodžio 4 d. metu priimtoje rezoliucijoje *dėl politinių kalinių ir tremtinių asmens bylų sugrąžinimo* pareiškė susirūpinimą šia problema, ragino Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes tartis su Rusijos Federacija ir kitomis valstybėmis dėl Baltijos šalių represuotų piliečių asmens bylų (ar jų kopijų) perdavimo.⁵⁵²

1940–1953 m. dėl okupacinių režimų vykdytų masinių represijų šimtai tūkstančių Baltijos valstybių gyventojų buvo deportuoti. Įvairiuose buvusios Sovietų Sąjungos regionuose teroras, žiaurios ir nepakeliamos sąlygos, badas ir ligos sunaikino daugelį represuotų žmonių. Baltijos šalių gyventojų tremties ir įkalinimo vietos tapo jų amžino poilsio vieta. Šios vietos ne visada suregistruotos bei žinomos ir nėra tinkamai prižiūrimos. Neprižiūrimus kapus bei kapavietes ir jų simbolius gamta ir laikas beveik visai sunaikino. Todėl BA 15-oji sesija priėmė rezoliuciją *dėl represuotų Baltijos valstybių gyventojų kapų ir kapaviečių priežiūros* kurioje BA, reikšdama dėl to susirūpinimą ir pabrėždama būtinybę gerbti mūsų tautiečių atminimą, kvietė Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos vyriausybes pradėti konsultacijas su Rusijos Federacija ir kitomis NVS šalimis, kad būtų sudaryta komisija siekiant nustatyti, dokumentuoti ir paženklinti represuotų iš Baltijos valstybių gyventojų kapus bei kapavietes, ir pasirašyti atitinkamus tarpvalstybinius susitarimus.⁵⁵³

BA, „manydama, kad 1939 m. Sovietų Sąjungos ir Vokietijos pasirašytas nusikalstamas Ribbentropo-Molotovo paktas, numatęs Baltijos valstybes priskirti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos įtakos zonoms, trims mūsų valstybėms turėjo ilgalaikių neigiamų pasekmių, priminė, kad:

– 1940 metais Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą, Estiją ir Latviją; su okupacija prasidėjo komunistinis teroras ir daugkartiniai gyventojų trėmimai, dėl kurių žuvo šimtai tūkstančių žmonių;

– 1941 metais Vokietija užpuolė Sovietų Sąjungą ir okupavo Lietuvą, Estiją ir Latviją;

– pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Sovietų Sąjunga tęsė Baltijos valstybių okupaciją ir terorą;

⁵⁵¹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių buvusių ambasadų pastatų Paryžiuje ir Romoje gražinimo“, Vilnius, 14-oji BA sesija, 1999-05-29, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 2.

⁵⁵² BA rezoliucija „Dėl politinių kalinių ir tremtinių asmens bylų sugrąžinimo“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 8.

⁵⁵³ BA rezoliucija „Dėl represuotų Baltijos valstybių gyventojų kapų ir kapaviečių priežiūros“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 9.

– okupacijos metais totalitarinis sovietų režimas vykdė Baltijos valstybių vietinių gyventojų genocidą ir iš esmės pakeitė Baltijos valstybių gyventojų etninę sudėtį;

– okupacija padarė didžiulę žalą Baltijos valstybių ekonomikai, švietimui, kultūrai ir inteligentijai, todėl Baltijos valstybės gerokai atsilieka nuo savo kaimynių Europoje, ragino Baltijos valstybių vyriausybes inicijuoti derybas su Rusija ir Vokietija dėl okupacijų padarytos žalos atlyginimo ir pakviesti Jaltos konferencijos valstybes dalyves – Didžiąją Britaniją ir JAV tarpininkauti susigrąžinant okupacijų metu iš Baltijos valstybių išvežtas kilnojamasias kultūros vertybes ir archyvus.⁵⁵⁴

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl Rusijos Federacijos Valstybės Dūmos kaltinimų* BA, manydama, kad Rusijos Federacijos Valstybės Dūmos 2004 m. lapkričio 23 d. rezoliucijoje mesti kaltinimai Baltijos valstybėms atrodo vėl itin apgailėtini ir reiškia nenorą objektyviai vertinti savo valstybės, artimiausių kaimynių ir pasaulio istoriją; pažymėdama, kad Antrojo pasaulinio karo pabaiga 1945 m. gegužės 8 d., Europai reiškusi pergalę prieš nacizmą ir fašizmą, Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybėse įtvirtino okupaciją ir leido tęsti genocidą, dėl to iš esmės pasikeitė jų gyventojų etninė sudėtis; primindama, kad dėl šios okupacijos iš Baltijos valstybių buvo deportuota šimtai tūkstančių vaikų, moterų ir vyrų, daugelis iš jų net ir pasibaigus Antrajam pasauliniam karui žūdavo kaip sovietų represinio aparato aukos; teigdama, kad sąžiningas istorijos įvykių vertinimas yra svarbu valstybėms bendradarbiaujant, vienodai vertinant Europos vertybes ir atveriant kelius į susitaikymą, kviečia Rusijos Federacijos Valstybės Dūmos deputatus objektyviai ir teisingai įvertinti sovietų režimo padarytus nusikaltimus, nusinešiusius milijonus aukų tiek Rusijoje, tiek Baltijos valstybėse. Tai prisidėtų prie pagarbaus bendradarbiavimo Šiaurės šalių ir Baltijos jūros valstybių organizacijose.⁵⁵⁵

BA neeilinėje sesijoje Pernu, 2005 m. balandžio 29 d., atkreipdama dėmesį į artėjančią Antrojo pasaulinio karo Europoje pabaigos 60-metį ir atsižvelgdama į tai, kad karo pabaiga atnešė laisvę ne visoms Europos šalims, tarp jų ir Baltijos valstybėms, kvietė „Rusijos Federacijos parlamentarus pripažinti Sovietų Sąjungos įvykdytą Baltijos valstybių okupaciją kaip Molotovo ir Ribbentropo pakto pasekmę, pasmerkti Sovietų Sąjungos totalitarinio komunistinio režimo neteisingumą, pripažinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos tautų kančias ir imtis priemonių režimo padarytai žalai atlyginti.“⁵⁵⁶

Valgos–Valkos sienos perėjimo punkto „berlynizacija“, naftos paieškos ir eksploatacija perspektyviausioje Baltijos jūros šelfo vietoje ir kiti klausimai sukėlė tarp Baltijos šalių tam tikrų problemų. Todėl 7-oji BA sesija (1995 m. gruodžio 1–2 d. Taline) priimtoje rezoliucijoje dėl Baltijos valstybių nesutarimų sprendimo BA, atsižvelgdama į Baltijos valstybių siekį pagerinti

⁵⁵⁴ BA rezoliucija „Dėl būtinybės įvertinti Baltijos valstybių okupacijos pasekmes“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 10-oji BT, 2004-12-19, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247332&p_query=&p_tr2=, 2005-04-05.

⁵⁵⁵ BA rezoliucija „Dėl Rusijos Federacijos valstybės Dūmos kaltinimų“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 10-oji BT, 2004-12-19, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247334&p_query=&p_tr2=, 2005-04-05.

⁵⁵⁶ BA kreipimasis „Į Rusijos Federacijos valstybės dūmą ir Federacinę Tarybą“, Pernu, neeilinė BA sesija, 2005-04-29, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=255124&p_query=&p_tr2=, 2005-05-25.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

tarpusavio santykius ir pabrėždama, kad nesusipratimų tarp Baltijos valstybių išvengimas yra labai svarbus visam Baltijos regionui, labai vertindama trijų Baltijos valstybių kuo geresnius santykius ir visapusišką bendradarbiavimą, ragino BMT ir tris vyriausybes išspręsti likusias problemas dėl tarpusavio sienų ir ekonominių zonų Baltijos jūroje nustatymo ir parodyti kuo daugiau geros valios ir geros kaimynystės sutarimo.⁵⁵⁷ Ten pat priimtoje rezoliucijoje dėl Baltijos valstybių vienybės principų BA pasiūlė trijų Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms savo veikloje vadovautis šiais Baltijos valstybių vienybės principais: vienos iš trijų valstybių nesėkmė arba problema yra visų trijų valstybių bendras rūpestis; vienai iš trijų valstybių iškilusi grėsmė yra grėsmė visoms trimis ir vienos iš trijų valstybių sėkmė yra visų trijų laimėjimas.⁵⁵⁸ Toks susitarimas ypač teigiamai buvo įvertintas Vakaruose. Baltijos valstybės padarė pirmą svarų žingsnį saugumo užtikrinimo link – jos įrodė, kad tarpusavyje gali pasiekti konsensuą.

Šias problemas įvairiais lygiais bandyta spręsti. Antai 1999 m. lapkričio 5 d. BA ir Beniliukso TKT iniciatyva Rygoje buvo surengta konferencija apie bendradarbiavimą per sienas. 2001 m. vasario 9 d. Valkoje (Latvija) organizuota konferencija Latvijos ir Estijos pasienio miestų Valkos ir Valgos problemų bei galimų jų sprendimo būdų klausimais, su kuriais susiduria į dvi dalis nacionalinių sienų padalintas miestas. Konferencija nagrinėjo šias pagrindines problemas: kaip pašalinti Valkos ir Valgos skirtumus; iš tikrųjų, Estijos Valga yra labiau išsivysčiusi už Latvijos Valką, dėl to keliamas klausimas, kaip šią padėtį pataisyti; sienos perėjimas ir vizų, dviejų miestų sutarties pasirašymo klausimai. Abiejuose renginiuose Beniliukso TKT atstovai pateikė nuomones apie pasienio problemų sprendimo būdus, bendrų sienos perėjimo punktų atidarymą, bendro muitinių darbo organizavimą ir pan.⁵⁵⁹

BA buvo suinteresuota glaudesniu įvairiapusiu bendradarbiavimu su Ukraina. BA 6-osios sesijos metu 1995 m. balandžio 22 d. priimtoje rekomendacijoje *dėl santykių su Ukraina* kvietė BMT stiprinti santykius su Ukraina, atsižvelgiant į jos didėjančią reikšmę Europoje. Ukraina taip pat išreiškė aiškų norą, kad Baltijos valstybės jai padėtų glaudžiau bendradarbiauti su Vakarų Europos šalimis.⁵⁶⁰ 1997 m. balandžio 27 d. 10-oji sesija priėmė rezoliuciją *dėl santykių ir bendradarbiavimo su Ukraina*, kurioje BA, laikydamą Ukrainos nepriklausomybę esminiu stabilizuojančiu veiksniumi Centrinėje ir Rytų Europoje, atsižvelgdama į Ukrainos demokratėjimo ir integracijos į Europos politines ir ekonomines struktūras, taip pat į saugumo struktūras pažangą bei aktyvų dalyvavimą sprendžiant tarptautines problemas, suprasdama Ukrainos norą plėtoti ekonominius, prekybos ir kitus santykius su Centrinės, Vakarų ir Šiaurės Europos šalimis, įskaitant Lietuvą, Estiją ir Latviją, paragino Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes stiprinti savo santykius su Ukraina ir plėtoti ekonominį, kultūrinį ir politinį bendradarbiavimą su ja,

⁵⁵⁷ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių nesusipratimų sprendimo“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 6.

⁵⁵⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių vienybės principų“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 5.

⁵⁵⁹ BA ir Beniliukso tarpparlamentinės tarybos konferencijos „Pasienio miestų bendradarbiavimas be sienų“ ataskaita, 2001-02-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 232, l. 20.

⁵⁶⁰ BA rekomendacija „Dėl santykių su Ukraina“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 59, l. 5.

įskaitant bendradarbiavimą Europos ir kitose tarptautinėse organizacijose.⁵⁶¹

BA, manydama, kad laisvi rinkimai yra demokratinių vertybių pagrindas, ir smerkdama pastangas suskaldyti Ukrainos valstybės teritorijos vientisumą; sveikindama Ukrainos Aukščiausiojo Teismo sprendimą surengti prezidento rinkimų naują antrąjį turą, sprendimą, kurį jau pirmiau priėmė Ukrainos Aukščiausioji Rada atsižvelgdama į rinkėjų valią ir siekdama stabilizuoti padėtį Ukrainoje; ypač vertindama Europos Sąjungos valstybių narių – Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos – prezidentų pagrindinį vaidmenį kartu su Europos Aukštuoju Atstovu tarpininkaujant Ukrainoje; smerkdama bet koki neteisėtą trečiųjų šalių kišimąsi į Ukrainos vidaus reikalus, kaip neatitinkantį taikaus tautų sambūvio principų; pabrėždama, kad Ukraina yra pagrindinė Europos Sąjungos kaimynystės politikos partnerė; pažymėdama, kad įvykiai Ukrainoje daro įtaką regiono bei Europos stabilumui ir tai dar kartą patvirtina šios valstybės europinės ir euroatlantinės integracijos strategijos svarbą, reiškia solidarumą su demokratijos siekiančia ukrainiečių tauta ir įsitikinimą, kad Ukrainos žmonės antrajame prezidento rinkimų ture parodys pilietinės visuomenės brandą ir ištikimybę visuotinai pripažintiems demokratijos standartams.⁵⁶²

BA (26-oji sesija, Ryga, 2007 m. lapkričio 23–24 d.) pripažindama, kad genocidas ir politinės represijos yra nusikaltimai žmoniškumui; smerkdama 1932–1933 metų genocidą ir politines represijas, sukėlusias moralinių ir fizinių kančių Ukrainos tautai; akcentuodama, kad Baltijos valstybės ypač jautriai suvokia Ukrainos tautos tragediją, nes Antrojo pasaulinio karo metu Baltijos valstybės neteko savo nepriklausomybės ir šimtai tūkstančių nuolatinių gyventojų buvo sunaikinti arba ištremti į tolimus ir atšiaurius Sovietų Sąjungos kraštus; pabrėždama Baltijos valstybių solidarumą su Ukrainos tauta, ragino plačiau informuoti visuomenę ir ypač jaunąją kartą apie genocidą ir kitus nusikaltimus žmoniškumui; reiškė nuoširdžiausią užuojautą politinių represijų ir genocido aukoms ir visai Ukrainos tautai, patyrusiai šias kančias.⁵⁶³

BA buvo susirūpinusi ir padėtimi kaimyninėje Baltarusijoje. Todėl 16-oji BA sesija, vykusį 2000 m. gegužės 26–27 d. Tartu, priėmė rezoliuciją *dėl padėties Baltarusijoje*, kurioje BA, žinodama, kad Baltarusijoje pažeidžiamos žmogaus teisės; pažymėdama, kad žmogaus teisių pažeidimai Baltarusijoje susiję su politinių laisvių varžymu: jėgos panaudojimu prieš taikius demonstrantus, atviru opozicijos politiniu persekiojimu, sankcijomis nepriklausomai spaudai, demokratinių rinkimų procedūrų nepaisymu, kvietė Baltarusijos valdžios institucijas sudaryti sąlygas atviram ir patikimam dialogui Baltarusijos visuomenėje, kad būtų užtikrinta demokratijos plėtra ir sustabdyta valdžios institucijos savivalė; kvietė tarptautines organizacijas, įskaitant Jungtinių Tautų Organizaciją, ESBO ir Europos Tarybą, kreipti didesnę dėmesį į žmogaus teisių problemas ir politinių laisvių užtikrinimą Baltarusijoje.⁵⁶⁴ 18-osios sesijos metu (2001 m. birželio 1 d. Rygoje)

⁵⁶¹ BA rezoliucija „Dėl santykių ir bendradarbiavimo su Ukraina“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 13.

⁵⁶² BA rezoliucija „Dėl padėties Ukrainoje, Ryga, 23-ioji BA sesija, 10-oji BT, 2004-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247333&p_query=&p_tr2=, 2005-02-05.

⁵⁶³ BA pareiškimas „Dėl 1932–1933 metų genocido ir politinių represijų Ukrainoje aukų atminimo“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309502&p_query=&p_tr2=, 2008-03-05.

⁵⁶⁴ BA rezoliucija „Dėl padėties Baltarusijoje“, Tartu, 6-oji BA sesija, 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 5.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Lietuvos delegacija BA paprašė į sesijos dokumentus įtraukti protestą prieš Baltarusijos veiksmus. Pagal BNS žinių agentūros ir laikraščio „Lietuvos rytas“⁵⁶⁵ išplatintą informaciją Baltarusija išleido Europos dalies kelių žemėlapi (spausdintą Maskvoje), kuriame trys Baltijos valstybės – Estija, Latvija ir Lietuva – pateikiamos kaip NVS valstybės. Lietuvos delegacijos BA 18-ojoje sesijoje nariai išreiškė protestą prieš tokią klaidą, kuri pernelyg panaši į provokaciją.⁵⁶⁶

25-oji BA, išreikšdama nuoširdų norą, kad Baltarusija taptų klestinčia ir demokratine valstybe, kurioje visi gyventojai galėtų laisvai įgyvendinti savo pilietines ir politines teises, pažymėjo, kad Baltarusijoje intensyvėja demokratinėmis vertybėmis ir principais grindžiami pilietinės visuomenės formavimosi procesai. Jais besiremianti visuomenės dalis savo pilietinę poziciją reiškia taikiu protestu; kreipiasi į Baltarusijos valdžios institucijas ragindama: gerbti demokratiškas pilietinės visuomenės išraiškas, susilaikyti nuo jėgos naudojimo prieš taikius demonstrantus ir mitingų dalyvius, išlaisvinti politinius kalinius, nesimti represinių veiksmų prieš opozicijos lyderius.⁵⁶⁷

BA taip pat nebuvo abejinga ir Čėčėnijos nepriklausomybės siekiui: 1995 m. balandžio 22 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl Čėčėnijos* pabrėžė: „Baltijos Asamblėja, suvokdama, kad Rusijos Federacija ignoruoja visus tarptautinius kvietimus sustabdyti jos vykdomą žudikišką karą bei genocidą Čėčėnijoje ir faktiškai stengiasi panaudoti tarptautines organizacijas, kad užmaskuotų savo veiksmus Čėčėnijoje ir organizuotų ten tariamus rinkimus, ryžtingai smerkia Čėčėnijoje vykdomą agresiją, kuri – nesvarbu po kokia priedanga bevyktų – gali baigtis fiziniu mažos tautos sunaikinimu, kviečia ESBO ir kitas tarptautines organizacijas laikyti savo moraline pareiga dėti visas pastangas, kad tuoj pat būtų sustabdytas karas ir genocidas Čėčėnijoje.

Be to, Baltijos Asamblėja ragina Rusijos Federaciją sustabdyti Čėčėnijos žmonių genocidą ir išvesti savo armiją bei sukarintas policijos pajėgas iš Čėčėnijos teritorijos ir kviečia ESBO iškelti Jungtinėse Tautose klausimą dėl Čėčėnijos tautos teisės į apsisprendimą ir išsilaisvinimą iš kolonializmo.“⁵⁶⁸ Ten pat BA priėmė *rezoliuciją*, kurioje, vertindama Sergejaus Kovaliovo nuopelnus ginant pagrindines žmogaus teises Čėčėnijoje, parėmė iniciatyvas siūlyti jį 1995 m. Nobelio taikos premijai gauti.⁵⁶⁹

1997 m. balandžio 27 d. (10-oji sesija) buvo priimta rezoliucija *dėl Čėčėnijos Respublikos Ičkerija parlamento kreipimosi*, kurioje BA, atkreipdama dėmesį į Čėčėnijos Respublikos Ičkerija parlamento kreipimąsi į BA ir Europos Tarybos šalių parlamentus, sveikindama karo veiksmų nutraukimą, Rusijos kariuomenės išvedimą ir demokratinius Čėčėnijos prezidento bei parla-

⁵⁶⁵ „Trys Baltijos valstybės priskirtos NVS“, *Lietuvos rytas*, 2001 m. birželio 2 d.

⁵⁶⁶ 3-iojo jungtinio Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos posėdžio, 7-osios Baltijos Tarybos ir 18-osios Baltijos Asamblėjos sesijos ataskaita, Ryga, 2001-05-31-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 57.

⁵⁶⁷ BA pareiškimas „Dėl demokratijos Baltarusijoje“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288962&p_query=&p_tr2=, 2007-01-20.

⁵⁶⁸ BA rezoliucija „Dėl Čėčėnijos“, Ryga, 1995-04-22, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 35, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19862&p_query=&p_tr2=, 2006-02-06.

⁵⁶⁹ BA rezoliucija „Dėl Sergejaus Kovaliovo kandidatūros Nobelio taikos premijai gauti“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 6.

mento rinkimus, palaikydama tolesnę demokratinių institucijų plėtrą Čėčėnijos Respublikoje Ičkerija, mano, jog vertėtų tęsti Rusijos Federacijos ir Čėčėnijos Respublikos Ičkerija derybas dėl būsimo Čėčėnijos valstybės statuso nustatymo. Baltijos šalių parlamentai ir vyriausybės paragintos padėti Čėčėnijos valstybės plėtrai, palaikant politinius, ekonominius ir kultūros ryšius, ESBO ir Europos Taryba prašomos palaikyti demokratijos stiprinimą ir paremti Čėčėnijos Respublikos Ičkerija laisvą ir taikią plėtrą.⁵⁷⁰

Prasidėjus naujai Rusijos agresijai prieš Čėčėniją, BA 15-oji sesija 1999 m. gruodžio 4 d. priėmė rezoliuciją *dėl situacijos Kaukaze*, kurioje reiškė susirūpinimą dėl karinių Rusijos veiksmų Čėčėnijoje ir nuolatinio įtampos didėjimo Šiaurės Kaukaze, pasmerkė bet kokią įvairių formų terorizmą, pabrėžė, kad prisidengiant kova su terorizmu, negalima naikinti taikių gyventojų, atsižvelgdama į tai, kad iš Čėčėnijos teritorijos dėl karo veiksmų yra pasitraukę šimtai tūkstančių žmonių, dabar gyvenančių po atviru dangumi, humanitarinės ir ekologinės katastrofos sąlygomis, pritarė tarptautinės bendrijos reiškiamam nerimui dėl žmogaus teisių pažeidimų Šiaurės Kaukaze, dėl nepagarbos tautų teisei laisvai apsispręsti. BA kreipėsi į Rusijos Federacijos įstatymų leidybos, vykdomosios valdžios ir politinių partijų atstovus, ragindama kuo greičiau įgyvendinti įsipareigojimą, patvirtintą ESBO susitikimo Stambule deklaracijoje, kurią pasirašė ir Rusijos Federacija, siekti politinio esamų problemų sprendimo derybomis, ragino Rusijos Federacijos valdžią imtis kuo skubesnių veiksmų, kad būtų sudarytos sąlygos tarptautinėms organizacijoms nedelsiant suteikti humanitarinę pagalbą nukentėjusiems regiono gyventojams.⁵⁷¹ 18-oji BA sesija 2001 m. birželio 2 d. priimtame kreipimesi į Rusijos Federacijos Valstybės Dūmą ir Čėčėnijos Respublikos Ičkerija vadovybę pažymėjo, kad BA, būdama tvirtai įsitikinusi, kad ir kokia būtų taika, ji yra geriau nei karo veiksmai, o karas yra blogiausias bet kokios problemos sprendimo būdas, sukeliantis dar daugiau problemų ir žmonių kančių, kviečia Rusijos Federacijos Valstybės Dūmą ir Čėčėnijos Respublikos Ičkerija vadovybę atnaujinti taikos derybas.⁵⁷²

BA reiškė didelį susirūpinimą dėl blogėjančių Rusijos Federacijos ir Gruzijos santykių ir pažymėjo, kad paskutiniai Rusijos Federacijos pareiškimai Gruzijai įgavo ypač grėsmingą formą; kvietė visas demokratines valstybes ir tarptautines organizacijas atvirai ir aiškiai įvertinti Rusijos Federacijos veiksmus ir išreikšti įsitikinimą, kad tokie Rusijos Federacijos veiksmai griauna demokratijos ir žmogaus teisių principus ir kelia grėsmę politiniam ir ekonominiam regiono stabilumui; pareiškė ypatingą susirūpinimą dėl Rusijos Federacijos vykdomos kampanijos prieš Gruziją, galinčios turėti pražūtingos įtakos demokratijos plėtrai, politiniam ir ekonominiam stabilumui, regiono gerovei; ragino Rusijos Federaciją nutraukti psichologinį ir politinį spaudimą Gruzijai; manė, kad visi ginčai tarp valstybių turi būti sprendžiami geros kaimynystės santykiais grindžiamo konstruktyvaus dialogo būdu, atvirumo dvasia ir remiantis

⁵⁷⁰ BA rezoliucija „Dėl Čėčėnijos Respublikos Ičkerija parlamento kreipimosi“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 14.

⁵⁷¹ BA rezoliucija „Dėl situacijos Kaukaze“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 6.

⁵⁷² BA kreipimasis „Į Rusijos Federacijos Valstybės Dūmą ir Čėčėnijos Respublikos Ičkerija vadovybę“, Ryga, 18-oji BA sesija, 2001-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 8.

tarptautinės teisės normomis.⁵⁷³

BA buvo susirūpinusi dėl vis dar įtemptų Gruzijos ir Rusijos Federacijos santykių, vis labiau eskaluojamų po Rusijos Federacijos vos prieš metus, 2008 m. rugpjūčio mėnesį, įvykdytos karinės agresijos prieš Gruziją ir dalies jos teritorijos okupavimo. Išreiškdamą didėjantį susirūpinimą dėl Rusijos Federacijos veiksmų, kuriais įtvirtinta suverenios ir nepriklausomos Gruzijos valstybės teritorijos dalių okupacija ir telkiamos Rusijos Federacijos karinės pajėgos Gruzijos Abchazijos ir Pietų Osetijos regionuose, taip pažeidžiant Gruzijos suvereniteto ir teritorijos vientisumo principus ir keliant pavojų tarptautinei taikai, saugumui ir stabilumui, apgailestaudama dėl Rusijos Federacijos sprendimo vetuoti Jungtinių Tautų ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos stebėtojų misijų tęsimą Gruzijoje, kadangi šių misijų nutraukimas dar labiau apsunkina ir taip sudėtingą padėtį regione ir akivaizdžiai netenkina šios konfliktų zonos civilių gyventojų interesų, primindama apie svarbą užtikrinti visišką ir besąlyginį Rusijos Federacijos išipareigojimų vykdymą pagal 2008 m. rugpjūčio 12 d. ir 2008 m. rugsėjo 8 d. susitarimus dėl ugnies nutraukimo, pirmiausia dėl Gruzijos teritorijoje nelegaliai dislokuotų Rusijos karinių pajėgų išvedimo, dar kartą išreiškdamą paramą Gruzijos suvereniteto ir teritorijos vientisumo išsaugojimui nepažeidžiant jos tarptautiniu mastu pripažintų sienų, BA priimtoje deklaracijoje *dėl padėties Gruzijoje*: ragina visas šalis susilaikyti nuo veiksmų, kurie galėtų dar labiau destabilizuoti padėtį Pietų Kaukaze ir taip pakenkti visos Europos stabilumui ir saugumui; ragina Rusijos Federaciją pradėti vykdyti 2008 m. rugpjūčio 12 d. ir 2008 m. rugsėjo 8 d. susitarimų įpareigojimus: išvesti okupacines pajėgas iš tarptautinės bendruomenės pripažintos Gruzijos teritorijos ir pradėti konstruktyvų bendradarbiavimą, siekiant išspręsti klausimus, susijusius su tarptautinių stebėtojų misijų veikla visoje tarptautinės bendruomenės pripažintoje Gruzijos teritorijoje, kadangi šios misijos yra būtinos abipusiam pasitikėjimui, stabilumui ir saugumui šiuose regionuose stiprinti ir humanitarinei pagalbai civiliams gyventojams užtikrinti; kviečia ES ir NATO valstybių narių vyriausybes, nacionalinių parlamentų atstovus, Europos Parlamentą, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją, JTO ir jos valstybes nares, Europos Tarybą, pilietinę visuomenę ir tarptautinę bendruomenę toliau aktyviai laikytis Gruzijos Abchazijos ir Pietų Osetijos regionų tariamos nepriklausomybės nepripažinimo politikos ir daryti vis didesnę spaudimą Rusijos Federacijai vykdyti savo tarptautinius išipareigojimus, toliau kelti klausimus, susijusius su Gruzijos teritorijos vientisumo užtikrinimu, ir siekti šiuo klausimu priimti vieningus ir veiksmingus sprendimus, pasitelkiant Ženevos tarptautines taikos derybas; ragina Europos Sąjungos ir NATO valstybių narių vyriausybes, Europos Parlamentą, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizaciją, JTO, Europos Tarybą, pilietinę visuomenę ir tarptautinę bendruomenę būti aktyviais tarpininkais sprendžiant Abchazijos ir Pietų Osetijos šalies viduje perkeltų asmenų padėtį ir sudaryti jiems sąlygas grįžti į savo namus pagal tarptautinių dokumentų, įskaitant JT Generalinės asamblėjos 2009 m. rugsėjo 9 d. rezoliuciją, reikalavimus, garantuojant jų saugumą bei žmogiškąjį orumą

⁵⁷³ BA pareiškimas „Dėl Rusijos Federacijos ir Gruzijos santykių“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288957&p_query=&cp_tr2=; 2007-01-20.

ir užtikrinant, kad jie gautų iš atsakingų šalių teisingą patirtų nuostolių kompensaciją; pabrėžia demokratijos plėtros ir vietinių reformų tęstinumo Gruzijoje svarbą, kad ji taptų visateise Europos ir euroatlantinių struktūrų nare ir veiksmingai spręstų savo vidaus problemas, taip pat būtinybę sukurti tokį valdžios modelį, kuris būtų patrauklus Abchazijos ir Pietų Osetijos regionų gyventojams ir pajėgtų užtikrinti mažumų teises; ragina visas Gruzijos politines jėgas sutelkti pastangas ir plėtoti konstruktyvų dialogą, kad būtų puoselėjamos demokratinės vertybės, įtvirtinami lygybės įstatymams principai ir rasti bendri sprendimai, vykdant svarbias vietines reformas užsitikrinant visos Gruzijos visuomenės paramą.⁵⁷⁴

Ten pat priimtoje *deklaracijoje* BA, reikšdama susirūpinimą dėl užsitęsusių regioninių konfliktų Pietų Kaukaze, remdama taikų Kalnų Karabacho problemos sprendimą remiantis pagrindinėmis tarptautinės teisės normomis ir principais, pabrėždama jėgos nenaudojimo, teritorijos vientisumo pagal tarptautinės teisės normas principus, tikisi, kad Armėnija ir Azerbaidžanas greitai ras abiem šalims priimtina sprendimą ir remia Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Minsko grupės pastangas taikiai sureguliuoti krizę ESBO principų, įsipareigojimų ir nuostatų pagrindu, remia ES valstybių narių ir kitų šalių pastangas šią problemą išspręsti taikaus dialogo būdu.⁵⁷⁵

Kintanti saugumo aplinka XXI amžiaus pradžioje kelia naujų iššūkių visoms šalims, o saugumo, iššūkių, grėsmių ir pažeidžiamumo sąvokos labai pasikeitė. Grėsmių mastas ir jų prevencijos priemonės glaudžiai susijusios su kiekvienos šalies vidaus plėtra, tarptautinių santykių sistema, jos struktūros pokyčiais ir atskirų sistemos elementų vidaus dinamika. Pasibaigus šaltajam karui, daugelyje ES ir NATO valstybių narių pradėta vartoti daug platesnė saugumo sąvoka, apimanti ne tik siauras karines ir diplomatines funkcijas, bet ir ekonomikos, socialinių reikalų, energetikos ir aplinkosaugos aspektus. Kintančioje saugumo aplinkoje kyla naujų grėsmių, ir ne visos jos yra nuspėjamos.

BA džiaugiasi Šiaurės valstybių parlamentų ir vyriausybių pastangomis skatinti 2008 m. prasidėjusį Šiaurės valstybių bendradarbiavimą užsienio ir saugumo politikos klausimais. BA atidžiai domėsis Šiaurės valstybių parlamentų ir vyriausybių diskusijomis dėl penkių Šiaurės valstybių bendradarbiavimo. BA tikisi, kad Šiaurės valstybės, rengdamos bendradarbiavimo strategiją, atsižvelgs ir į kitų regiono partnerių bei partnerių visame pasaulyje saugumo poreikius ir interesus.

28-oji BA sesija (2009 m. lapkričio 28 d.) priimtoje *deklaracijoje* pareiškia, kad: svarbu plėtoti demokratinę visuomenę, taikius ir konstruktyvius santykius su kaimyninėmis šalimis įtvirtinant demokratiją ir stabilumą regione; dėl geografinės padėties bendri užsienio ir saugumo interesai bei didžiuliai saugumo padėties pokyčiai prisideda prie naujo požiūrio į saugumo problemų sprendimą formavimo, siekiant spręsti grėsmes koordinuotai, vieniems kitus papildant ir vengiant

⁵⁷⁴ BA deklaracija „Dėl padėties Gruzijoje“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT, 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359204&p_query=&cp_tr2=, 2010-05-15.

⁵⁷⁵ BA deklaracija „Dėl siūlymų, susijusių su Kalnų Karabacho problemos sprendimu“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji Baltijos Taryba, 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359203&p_query=&cp_tr2=, 2010-05-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

dubliavimo. ES, NATO ir kitos tarptautinės organizacijos, kurdamos naujas saugumo strategijos koncepcijas, turėtų rengti ir vietines bei regionines diskusijas dėl naujos saugumo koncepcijos Baltijos valstybių lygiu; siekdamos didesnio saugumo regiono mastu. Lietuva, Estija ir Latvija turėtų aktyviai įgyvendinti tokias ES partnerystės strategijas, kaip ES Baltijos jūros strategija, ES Rytų partnerystės bei ES kaimynystės politikos iniciatyvas. Visos šalys turėtų plėtoti gebėjimus pasitikti naujus iššūkius valstybių saugumui, tokius kaip kibernetinės atakos, informacinis karas, pastangos destabilizuoti visuomenes ir valstybes.⁵⁷⁶

3.4.2. Žmogaus teisių apsauga

BA ne kartą priėmė dokumentus dėl žmogaus teisių apsaugos, į kuriuos Baltijos valstybių parlamentai reaguodavo priimdami atitinkamus nacionalinius įstatymus. 4-oji BA sesija (1994 m. gegužės 15 d.) *kreipimesi į Baltijos valstybių parlamentus* pabrėžia: „Baltijos valstybių pilietybės įstatymai sukurti atsižvelgiant į penkiasdešimt metų trukusios okupacijos pasekmes ir jų veikimo galimybes. Juose iš esmės neatsižvelgiama į šalių, Baltijos Asamblėjos dalyvių, tautų atstovus, dėl istorinių aplinkybių atsidūrusius ne savo tautos sukurtoje gretimoje valstybėje.

Baltijos Asamblėja tikisi, kad Baltijos valstybių parlamentai atsižvelgs į tai, jog lietuviai, estai ir latviai, atvykę gyventi į kurią nors Baltijos valstybę po 1940 metų, neturėtų būti laikomi okupantais, kaip tai traktuojama kitų buvusios Sovietų Sąjungos piliečių atžvilgiu. Lietuviai, estai ir latviai nė vienu atveju negalėjo apsigyventi savo tėvynėje, nes okupacinis režimas buvusiesiems tremtiniams ir politiniams kaliniams draudė grįžti namo.

Baltijos Asamblėja siūlo savo šalių parlamentams:

1) išnagrinėti užsieniečių teisinės padėties įstatymus Baltijos valstybėse ir parodyti didžiausią geranoriškumą tiems lietuviams, estams ir latviams, kurie atvyko gyventi į gretimas Baltijos valstybes po 1940 metų;

2) kuo skubiausiai pasirašyti ir ratifikuoti tarpvalstybines sutartis dėl bendradarbiavimo socialinio aprūpinimo srityje.⁵⁷⁷

Ten pat priimtoje Rezoliucijoje dėl pensijų ir socialinių pašalpų BA siūlė Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybėms dvišaliais ar trišaliais vyriausybių susitarimais spręsti klausimą dėl pensijų ir griežtai nustatytų socialinių pašalpų asmenims, kurie anksčiau gyveno susitariančiųjų šalių teritorijoje, turi atitinkamos šalies pilietybę arba tolygų pilietybei statusą ir yra sukaupę toje šalyje darbo stažą.⁵⁷⁸

5-ojoje BA sesijoje 1994 m. lapkričio 13 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl kompensacijos represuotiems žemės savininkams* rekomenduojama, kad BMT nustatytų bendrą tvarką, pagal kurią galėtų gauti kompensaciją už žemę tie iki Antrojo pasaulinio karo Baltijos valstybių pilietybę turėję piliečiai, kurie buvo represuoti sovietiniais metais ir kuriems buvo draudžiama sugrįžti

⁵⁷⁶ BA deklaracija „Dėl naujų saugumui kylančių iššūkių“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT, 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359201&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

⁵⁷⁷ BA kreipimasis „Į Baltijos valstybių parlamentus“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 12.

⁵⁷⁸ BA rezoliucija „Dėl pensijų ir socialinių pašalpų“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 3.

į ankstesnę gyvenamąją vietą savo valstybėje ir todėl buvo priversti apsigyventi kitoje Baltijos valstybėje, ir kurie dabar yra tos valstybės piliečiai ar pretenduoja į jos pilietybę.⁵⁷⁹

BA nuolat rodė daug dėmesio vaiko teisių apsaugai. Antai 9-ojoje BA sesijoje 1996 m. spalio 6 d. priimama rezoliucija „*Dėl vaiko teisių*“, kurioje BA, nerimaudama, jog sudėtingu Baltijos valstybių perėjimo prie laisvosios rinkos ekonomikos periodu iškilo specifinių problemų dėl vaiko teisių užtikrinimo, atsiliepdama į Tarpparlamentinės Sąjungos konferencijos, įvykusios Pekine 1996 m. rugsėjo 16–22 d., rezoliuciją, kviečiančią pasaulio valstybių parlamentus ir vyriausybes imtis neatidėliotinių priemonių vaiko teisėms ginti, kreipėsi į Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes, kviesdama parengti išsamią vaiko teises garantuojančių įstatymų bei jų įgyvendinimo Baltijos valstybėse analizę ir imtis priemonių šiems įstatymams tobulinti.⁵⁸⁰ Rezoliucijoje (10-oji sesija, 1997 m. balandžio 27 d.) *dėl vaiko teisių išplėtimo* BA, atsižvelgdama į pereinamojo laikotarpio metu atsiradusių socialinių problemų, turinčių įtakos vaikams ir vaikų turinčioms šeimoms, paaštrėjimą, turėdama omenyje, kad daugėja vaikų, likusių be tėvų globos, nesimokančių, nedarbančių, tapusių nusikaltimų aukomis arba dalyvavusių nusikaltimuose, rekomendavo BMT pasiūlyti trijų Baltijos valstybių vyriausybėms ir parlamentams: prisijungti prie Europos vaiko teisių konvencijos, Hagos konvencijos dėl vaikų gynimo ir bendradarbiavimo tarptautinio adoptavimo srityje ir Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo faktų pilietinių aspektų, parengti valstybines vaikų teisių gynimo programas, įtraukiant suinteresuotas vyriausybinės institucijas, savivaldybes ir nevyriausybinės organizacijas.⁵⁸¹

BA atkreipė dėmesį į daugelį neišspręstų teisinių, moralinių, materialinių vaikų apsaugos problemų, iškilusių Baltijos valstybių perėjimo į rinkos ekonomiką laikotarpiu. Todėl rezoliucijoje (10-oji sesija, 1997 m. balandžio 27 d.) *dėl vaikų interesų apsaugos* BA rekomendavo Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms: paspartinti tarptautinių konvencijų dėl vaikų teisių ir interesų apsaugos ratifikavimą ir priderinti prie jų nacionalinius įstatymus; pagerinti teisinę vaikų apsaugą, skiriant reikiamą dėmesį jų turinėms teisėms ir interesams; užtikrinti, kad visi mokyklinio amžiaus vaikai lankytų mokyklą; imtis priemonių, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo bet kokio smurto; parengti programas, kurios sudarytų sąlygas vaikams laisvu nuo mokymosi laiku plėsti akiratį ir ugdyti sugebėjimus, taip pat skirti lėšų šioms programoms įgyvendinti.⁵⁸² BA 16-oji sesija 2000 m. gegužės 27 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl vaikų apsaugos nuo narkotikų* BA, atkreipdama dėmesį, kad narkomanija sparčiai plinta ir įtraukia vis daugiau moksleivių bei jaunimo, kelia pavojų žmonių sveikatai, intelektiniam potencialui ir socialinei plėtrai, sudaro sąlygas organizuotam nusikalstamumui plisti, kelia grėsmę visuomenei, ragino Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybes: suvienyti valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bei šeimos ir mokyklos pastangas užkirsti kelią narkotikams platinti bei vartoti; plėsti ir stiprinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir derinti narkotinių ir

⁵⁷⁹ BA rezoliucija „Dėl kompensacijos represuotiems žemės savininkams“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 22.

⁵⁸⁰ BA rezoliucija „Dėl vaiko teisių“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 60.

⁵⁸¹ BA rezoliucija „Dėl vaiko teisių išplėtimo“, Pernu, 10-oji sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 10.

⁵⁸² BA rezoliucija „Dėl vaikų interesų apsaugos“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 7.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

psichotropinių priemonių prevencijos veiksmus; ypatingą dėmesį skirti vaikų ir paauglių apsaugai nuo narkotikų; skubiai parengti efektyvesnę valstybinę narkotikų kontrolės, narkomanijos profilaktikos ir pagalbos nukentėjusiesiems nuo narkotikų veiksmų strategiją; įkurti bendrą tarpvalstybinę koordinacinę komisiją narkotikų prevencijos klausimams spręsti; už prevencinio darbo rezultatus atsiskaityti nacionaliniams parlamentams, taip pat apie taikomas priemones informuoti BA.⁵⁸³

BA (22-oji sesija, 2003 m. lapkričio 29 d.) rezoliucijoje *dėl prekybos moterimis ir vaikais*, atsižvelgdama į tai, kad prekyba moterimis ir vaikais yra rimta ir vis didėjanti problema visame pasaulyje; reikšdama susirūpinimą tuo, kad Baltijos valstybėse prekybos moterimis ir vaikais mastas nemažėja, ir tuo, kad Baltijos valstybės pamažu tampa ne tik sekso paslaugų šaltiniu, bet ir sekso turizmo šalimis; būdama tos nuomonės, kad viena iš kliūčių kovojant su prekyba moterimis ir vaikais yra lyčių nelygybė, kurią lemia patriarchalinės nuostatos; remdamasi Briuselio deklaracija dėl prevencinių priemonių kovojant su prekyba žmonėmis, priimta 2002 m. rugsėjį Europos konferencijoje dėl prevencinių priemonių kovojant su prekyba žmonėmis; taip pat remdamasi Nuostatais ir rekomendacijomis dėl prekybos moterimis Šiaurės ir Baltijos valstybėse, priimtais neformaliame Šiaurės ir Baltijos valstybių ministrų susitikime 2003 m. balandžio 9 d. Stokholme, Švedijoje, kvietė Baltijos valstybių parlamentus ir Vyriausybes: parengti visose Baltijos valstybėse suderintus teisės aktus dėl kovos su prostitucija, įskaitant sekso paslaugų pirkimo kriminalizaciją; labiau derinti teisėsaugos institucijų veiksmus, atkreipti dėmesį į tai, kad priimtose teisės normos būtų įgyvendinamos; bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis moterų organizacijomis, geriau šviesti visuomenę lyčių lygybės klausimais, kad būtų išgyvendintos patriarchalinės nuostatos ir prietarai; pamažu peržiūrėti mokyklų programas atsižvelgiant į lyčių lygybę, vidurinėse mokyklose paspartinti lytinio auklėjimo diegimą; imtis priemonių išgyvendinti sekso paslaugų reklamą ir skelbimus.⁵⁸⁴

BA priėmė ne vieną rezoliuciją baudžiamojo proceso ir baudžiamosios teisės klausimais. Rezoliucijoje (9-oji sesija, 1996 m. spalio 6 d.) *dėl bausmės atlikimo sistemos reformos* BA, atkreipdama dėmesį į tai, kad Baltijos valstybių bausmės atlikimo, susijusio su laisvės atėmimu, įstaigų sistema daugeliu atvejų išlaiko tarybinio laikotarpio laisvės atėmimo vietų bruožus, pripažindama būtinybę radikaliai pagerinti auklėjamąjį darbą ir laikytis elementarių žmogaus teisių šiose institucijose, laikydamosi nuomonės, kad bausmės atlikimo sistema turi priklausyti teisingumo ministerijų jurisdikcijai, rekomendavo, kad įgyvendindami bausmės atlikimo sistemos reformą Baltijos valstybių parlamentai ir vyriausybės: padidintų teismo ir prokuratūros vaidmenį kontroliuojant baudžiamųjų priemonių vykdymą; pertvarkytų bausmės atlikimo vietas daugiausia pagal kamerų principą; užtikrintų, kad sunkius nusikaltimus padarę asmenys ir recidyvistai būtų izoliuoti; užtikrintų, kad nuteisti asmenys būtų įtraukti į visuomenei naudingą darbą; nustatytų įdarbinimo ir socialinės reabilitacijos sistemą iš laisvės atėmimo vietų paleistiems

⁵⁸³ BA rezoliucija „Dėl vaikų apsaugos nuo narkotikų“, Tartu, 16-oji BA sesija, 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 7.

⁵⁸⁴ BA rezoliucija „Dėl prekybos moterimis ir vaikais“, Vilnius, , 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=222263&Condition2=>, 2004-02-05.

asmenims.⁵⁸⁵ BA 10-oji sesija 1997 m. balandžio 27 d. priėmė rezoliuciją *dėl mirties bausmės panaikinimo*, kurioje BA, pripažindama žmogaus teisę gyventi svarbiausia žmogaus teise, labai vertindama Europos Tarybos indėlį užtikrinant žmogaus teises, laikydama vienu iš pagrindinių trijų Baltijos valstybių plėtros prioritetų visapusišką ir kuo greitesnę integraciją į Europos ir tarptautines struktūras, rekomendavo trijų Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms pasirengti, kad būtų galima ratifikuoti Europos Tarybos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių gynimo konvencijos papildomą 6 protokolą ir pripažino, kad neišvengiamos sąlygos priimti tokį sprendimą yra: iš esmės sumažinti nusikaltimų lygį, palyginti su dabartine padėtimi, ypač sunkių nusikaltimų prieš asmenis; teisės aktuose, kurie šiandien leidžia nuteisti mirties bausme, nustatyti įkalinimo iki gyvos galvos normas; iš esmės reorganizuoti ir atnaujinti kalėjimų sistemą, kad ji atitiktų priimtus Europos standartus ir sudarytų galimybes atskirai laikyti asmenis, įvykdžiusius skirtingo sunkumo laipsnio nusikaltimus.⁵⁸⁶

BA, pažymėdama, kad Baltijos valstybės vis daugiau dėmesio skiria kovai su organizuotu nusikalstamumu, darančiu didelę žalą visuomenei; atsižvelgdama į tai, kad tam besipriešinančios kriminalinės struktūros vis dažniau grasina ir vartoja fizinį smurtą nusikaltėlius demaskuojantiems asmenims, o tai savo ruožtu įpareigoja valstybę apsaugoti baudžiamojo proceso dalyvius, ypač nukentėjusiuosius ir liudytojus, priimtoje rezoliucijoje (11-oji sesija, 1997 m. lapkričio 8 d.) *dėl baudžiamojo proceso dalyvių apsaugos sustiprinimo* atkreipė dėmesį į tai, kad tokia apsauga dažnai būna neefektyvi, kadangi atskirų Baltijos valstybių teritorijos yra nedidelės, ragino Baltijos valstybes aptarti teisėsaugos organų bendradarbiavimo suteikiant apsaugą asmenims, kovojantiems su organizuotu nusikalstamumu, galimybę, o jeigu reikia, šiuo klausimu sudaryti tarpvyriausybines sutartis.⁵⁸⁷

BA priėmė rezoliuciją *dėl kovos su narkotikų plitimu*, kurioje, atsižvelgdama į BA konferencijos baigiamąjį dokumentą „Teisės aktų vaidmuo kovojant su narkotikų plitimu“; pažymėdama, kad narkomanija vis labiau auga ir plinta, kenkdama žmonių sveikatai ir trukdydama jų socialinei raidai, taip pat sudarydama sąlygas aktyvėti organizuotam nusikalstamumui ir keldama grėsmę visuomenės saugumui bei gerovei, pabrėždama, kad Baltijos valstybėse būtina parengti ir įgyvendinti teisės aktus, nustatančius griežtesnes bausmes už narkotikų platinimą, ragino BMT: 1) sustiprinti narkomanijos profilaktikos ir narkomanų gydymo bei reabilitacijos darbą, 2) nustatyti griežtas represines priemones visiems asmenims, iš narkotikų platinimo ir prekybos gaunantiems finansinės naudos, taip pat asmenims, kurie prisideda prie lėšų, gautų už prekybą narkotikais, legalizavimo, 3) prisidėti prie Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių regioninių ir vietos institucijų bendradarbiavimo užtikrinant keitimąsi informacija, taip pat planuojant ir įgyvendinant bendras kovos su narkotikų platinimu priemones.⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ BA rezoliucija „Dėl bausmės atlikimo sistemos reformos“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 5.

⁵⁸⁶ BA rezoliucija „Dėl mirties bausmės panaikinimo“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 4.

⁵⁸⁷ BA rezoliucija „Dėl baudžiamojo proceso dalyvių apsaugos sustiprinimo“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 6.

⁵⁸⁸ BA rezoliucija „Dėl kovos su narkotikų plitimu“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-12-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 3.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Tarptautinė bendruomenė pasmerkė nacionalsocializmo ideologiją Niurnbergo procese. Nors totalitarinio komunistinio režimo nusikaltimai yra ne mažiau sunkūs, iki šiol jie nebuvo įvertinti. Todėl BA (22-oji sesija, įvykusi 2003 m. lapkričio 29 d.) pritarė Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos narių grupės pasiūlymui priimti rezoliuciją, tarptautiniu mastu smerkiančią totalitarinį komunistinį režimą (2003 m. rugsėjo 25 d. dokumentas Nr. 9875), ir šiuo tikslu įsteigti politiškai nepriklausomą komitetą, kuris rinktų ir vertintų informaciją apie žmogaus teisių pažeidimus ir nusikaltimus žmonijai totalitarinio komunistinio režimo laikotarpiu.⁵⁸⁹

ES užimtumo politikos tikslai nustatyti Užimtumo politikos strategijoje, priimtoje Europos Vadovų Tarybos Lisabonoje ir Stokholme, ir pagrindinėse Europos Sąjungos užimtumo gairėse. ES užimtumo strategijoje išskirti trys bendri tikslai: visiško užimtumo; darbo kokybės ir našumo; socialinės sanglaudos ir aprėpties. 2004 m. kovo mėn. Europos Taryba nurodė, jog būtina imtis veiksmingų priemonių, kad būtų sukurta daugiau ir geresnių darbo vietų, nes jau dabar aišku, kad ES neįvykdys 2005–2010 m. iškelto tarpinio uždavinio – užtikrinti nustatytą užimtumo lygį, kuris įpareigoja sukurti papildomai 15 mln. naujų darbo vietų. Naujosios valstybės narės rengia nacionalinius užimtumo planus. Visos Baltijos valstybės šių planų įgyvendinimą 2004–2006 m. tvirtai siejo su Europos socialinio fondo lėšų panaudojimu.

Kad būtų papildomai prisidėta prie darbo rinkos problemų veiksmingos analizės ir sprendimo, 23-ioji BA rekomendavo Baltijos valstybėse atlikti šiuos tyrimus: „darbo rinkos stebėseną – trumpalaikės ir ilgalaikės darbo rinkos pasiūlos ir paklausos prognozės ir rekomendacijos dėl galimo geografiniu požiūriu darbo jėgos judėjimo; darbo ir šeimos gyvenimo derinimo priemonių tobulinimo laisvos darbo rinkos sąlygomis; darbo vietų kūrimo nepalankiuose pasienio rajonuose rėmimo sistemos formavimo, taip pat galimų tų rajonų bendradarbiavimo priemonių; Baltijos valstybių mokesčių politikos įtakos darbo rinkos plėtrai ir mokesčių politikos įtakos kvalifikuotos darbo jėgos migracijai; darbo sąlygų ir su darbu susijusios rizikos bei jų sąveikos Baltijos valstybėse; Baltijos ir Europos Sąjungos darbo rinkų poreikių įtakos studijų programoms ir jų finansavimui aukštosiose mokyklose; priemonių išplėtimo užimtumo rėmimo srityje, turint tikslą probleminių grupių bedarbius įtraukti į darbo rinką.“⁵⁹⁰

BA rezoliucijoje *dėl šeimos politikos* atkreipė dėmesį į tai, kad: labai sumažėjo gimstamumas ir tai neužtikrina kartų kaitos; gausėja porų, gyvenančių be santuokos, arba santuoka ir vaikų gimdymas atidedamas vyresniam amžiui; gausėja ištuokų ir nepilnų šeimų; vis daugiau vaikų netenka tėvų globos: vaikai paliekami globos įstaigose arba tėvai, nepasirūpinę vaikų saugumu ir priežiūra, išvyksta uždariauti į kitas šalis; socialinės rizikos šeimos piktnaudžiauja alkoholiu, kitomis psichotropinėmis medžiagomis, smurtauja, nesirūpina savo vaikais, gyvena iš joms mokamų pašalpų; nuvertinamos su šeima susijusios dorovinės ir dvasinės vertybės. BA pažymėjo, kad šeimos institutas išgyvena krizę, o valstybės socialinė politika nėra pakankamai

⁵⁸⁹ BA rezoliucija „Dėl pritarimo pasiūlymui Europos Tarybos parlamentinei asamblėjai ištirti ir tarptautiniu mastu pasmerkėti totalitarinio komunistinio režimo nusikaltimus“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=222266&Condition2=>, 2004-02-05.

⁵⁹⁰ BA rezoliucija „Dėl darbo rinkos politikos ir migracijos Europos Sąjungoje“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 2004-12-19, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc?p_id=247328&p_query=&p_tr2=, 2005-03-02.

veiksminga, ir ragino Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes: įtvirtinti šeimos kaip vertybės vaidmenį valstybėje; formuoti šeimos politiką siekiant: didinti galimybes tėvams derinti šeimos ir darbo santykius, gerinti šeimų apsirūpinimo gyvenamuoju būstu sąlygas, užtikrinti tinkamas vaikų priežiūros ir ugdymo bei tėvų švietimo paslaugas, tobulinti paramą šeimoms ir plėsti socialines paslaugas, formuoti šeimoms tinkamas sveikatos priežiūros paslaugas, propaguoti sveiką gyvenimą, į mokyklų programas įtraukti pasirėngimo šeimai kursą, plėsti psichologinės ir teisinės pagalbos šeimoms sistemą, užtikrinti vaiko teisių apsaugą ir įgyvendinti JT Vaiko teisių konvenciją, puoselėti su šeima susijusias dvasines vertybes, vienyti valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų, religinių bendruomenių ir žiniasklaidos pastangas ugdant visuomenės narių atsakomybę, pareigos, garbės ir kitų dorovinių vertybių puoselėjimą; bendradarbiauti tarptautiniu lygiu kuriant savo valstybių šeimų gerovę.⁵⁹¹

BA, atsižvelgdama į gyventojų senėjimo procesą ir darbingo amžiaus žmonių mažėjimą Europoje; pažymėdama, kad investavimas į žmogiškuosius išteklius ir technologijas yra visų Europos Sąjungos (ES) valstybių narių konkurencingumo pagrindas ir viena pagrindinių ilgalaikių uždavinių, dėl darbo jėgos migracijos manė, kad laisvas darbo jėgos judėjimas iš naujų ES valstybių narių, tarp jų ir iš Baltijos valstybių, yra esminis ES pagrindinių laisvių principas, taip pat socialinis, ekonominis ir politinis iššūkis, nes sukelia pasikeitimus Baltijos valstybių darbo jėgos struktūroje; pabrėžė, kad ypač svarbu kiekvienoje šalyje valstybės lygiu laiku parengti ilgalaikius sprendimus, kurie formuotų migracijos politiką, taip pat koordinuoti už migracijos klausimus atsakingų institucijų bendradarbiavimą; ragino Baltijos valstybių Vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą

– sustiprinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą sprendžiant migracijos klausimus, siekiant sėkmingiau išnaudoti laisvo darbo jėgos judėjimo pranašumus;

– užtikrinti ilgalaikę regiono plėtrą pasitelkiant bendradarbiavimo partnerius – Šiaurės Tarybą ir Beniliukso šalių Tarpparlamentinę konsultacinę tarybą – keistis informacija ir spręsti konkrečius uždavinius; dėl žmogiškųjų išteklių reemigracijos pabrėžė, kad Baltijos valstybėse ypač svarbu įgyvendinti tvarią regionų plėtros politiką, skatinti verslą ir plėtoti infrastruktūrą bei transporto sistemą, taip pat skatinti darbo jėgos judumą kiekvienoje valstybėje; pažymėjo, kad lankstesnė švietimo sistema leistų atitinkamai reaguoti į padidėjusius darbo rinkos reikalavimus ir poreikius; ragino Baltijos valstybių Vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą

– parengti ir įgyvendinti iniciatyvas, skatinančias išvažiavusius žmones grįžti į gimtinę, taip pat jų reintegraciją į vietos darbo rinką;

– remti ir stiprinti ryšį su diaspora jos buvimo šalyse, taip neprarandant ryšio su potencialiais reemigrantais; dėl žmogiškojo kapitalo veiksmingumo didinimo pripažino, kad darbo produktyvumo didinimas yra vienas pagrindinių garantų kiekvienai valstybei darniai vystytis ir sparčiau kelti gyvenimo lygį;

ypač pabrėžė, kad didėjančios interneto galimybės, spartus prieinamos informacijos masto

⁵⁹¹ BA rezoliucija „Dėl šeimos politikos“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-14, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288950&p_query=&cp_tr2=, 2007-04-05.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

didėjimas ir kitos nūdienos aplinkybės verčia valstybes nuolat didinti žmogiškojo potencialo galimybes, taip pat išplėsti jo gebėjimus ir įgūdžius mokantis ir tobulinantis visą aktyvųjų gyvenimo laikotarpį, t. y. užtikrinti nenutrūkstamą mokymąsi; ragino Baltijos valstybių Vyriausybės ir Baltijos Ministrų Tarybą

- nustatyti, kokių pakeitimų reikia dinamiškai pertvarkant švietimo sistemą, kad ji atitiktų darbo rinkos poreikius;

- parengti ir įdiegti optimalius žmogiškojo kapitalo panaudojimo modelius;

- skatinti tokį verslą, kuris siūlo naujus produktus ir paslaugas, turinčias didelę pridėtinę vertę;

- tikslingai investuoti ES fondų lėšas į žmogiškųjų išteklių plėtrą ir efektyvumo didinimą;

- plačiau panaudoti atskirų gyventojų grupių – jaunimo ir priešpensinio amžiaus žmonių – žmogiškąjį potencialą.⁵⁹²

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl kovos su smurtu šeimoje* BA, teigiamai vertindama Europos Tarybos pradėtą kampaniją užkirsti kelią smurtui prieš moterį; pažymėdama, kad smurtas šeimoje yra visuotinai pripažintų žmogaus teisių pažeidimas ir griauna pagrindines visuomenės ir šeimos vertybes; akcentuodama, kad smurtas šeimoje yra daugialypė problema, apimanti socialinius, šeimos, psichologinius ir psichikos sveikatos aspektus bei visuomenės stereotipinį smurto suvokimą; ypač pabrėždama, kad smurtą būtina vertinti kaip neleistiną veiksmą, nukreiptą prieš žmoną, motiną, tėvą, vaikus ar kitus šeimos narius; pabrėždama, kad, nepaisant teigiamų pokyčių valstybių teisės aktuose, politikoje ir praktikoje, smurtas šeimoje lieka aktuali nacionalinė, regioninė ir pasaulinio masto problema, ragino Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes:

- nustatyti vienodą teisinę sąvokos „smurtas šeimoje“ apibrėžtį;

- sukurti bendrą smurto šeimoje atvejų registravimo visose Baltijos valstybių teisėsaugos ir socialinės apsaugos institucijose sistemą;

- užtikrinti visą parą veikiančią pagalbos liniją, kuria potencialios smurto aukos galėtų gauti profesionalią pagalbą ir patarimų;

- užtikrinti tinkamą smurto aukų teisinę ir socialinę apsaugą ir teikti pagalbą;

- organizuoti bendrus Baltijos valstybių teisėsaugos ir socialinių institucijų darbuotojų mokymus smurto šeimoje klausimais taip skatinant jų glaudesnę ir operatyvesnę bendradarbiavimą visame regione;

- valstybiniu lygiu tobulinti smurto šeimoje prevencijos priemonių sistemą, raginant valstybės ir savivaldybių institucijas atkreipti ypatingą dėmesį į smurto priežastis ir į smurtą skatinančios informacijos mažinimą;

- ypač skatinti visuomenės supratimą, kad sėkmingai spręsti smurto šeimoje problemą galima tik bendromis moterų ir vyrų pastangomis;

- stiprinti bendradarbiavimą su nevalstybinėmis organizacijomis, siekiant ugdyti visuomenės nepakantumą smurtui šeimoje, laiku atskleisti smurtavimo atvejus ir ieškoti būdų, kaip užkirsti

⁵⁹² BA rezoliucija „Dėl žmogiškųjų išteklių plėtros darbo jėgos migracijos sąlygomis“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309495&p_query=&p_tr2=, 2008-01-05.

kelią smurtui.⁵⁹³

28-oji BA priimtoje *rezoliucijoje*, atkreipdama dėmesį į darbo rinkos ir judumo pasienio regionuose bei jaunimo nedarbo problemas, ES direktyvas ir Baltijos jūros šalių parlamentinės konferencijos darbo grupės darbo rinkos ir socialinės gerovės klausimams spręsti išvadas; pabrėždama, kad pasaulio ekonomikos krizė labai paveikė Baltijos valstybių ekonominę plėtrą ir socialinę gerovę; pripažindama, kad Baltijos valstybės turi daugiau dėmesio skirti bendradarbiavimo projektams, tokiems kaip bendrų darbo ir mokslo rinkų, bendros sveikatos sistemos, bendrų verslo inkubatorių, klasterių ir kt. plėtojimas; pabrėždama, kad Baltijos valstybių vyriausybėms reikia koordinuoti socialinę, švietimo, regioninę ir sveikatos apsaugos politiką, ragina Baltijos valstybių parlamentus, vyriausybes ir BMT: „parengti į plėtrą orientuotą stabilizavimo programą, nustatant kiekvienos šalies ir visų Baltijos valstybių ekonomikos potencialą; mažinti nedarbą, tikslingai naudojant ES lėšas; skirti išteklių bedarbiams mokytį ir perkvalifikuoti; gerinti valstybės institucijų ir verslininkų bendradarbiavimą, siekiant suvienodinti požiūrį į nedarbo klausimus; netrumpinti bedarbio pašalpos mokėjimo laikotarpio; sukurti kompleksinį požiūrį į socialinės paramos ir užimtumo politiką; sukurti tikslinę socialinę apsaugą, padedančią mažinti socialinę riziką;

dėl darbo rinkos ir judumo pasienio regionuose

– pagal galimybes stiprinti esamus užimtumo informacijos centrus arba steigti naujus, ypač pasienio regionuose, tam, kad tarpvalstybinės darbo rinkos dalyviai turėtų galimybę gauti būtiną informaciją apie tos valstybės, kurioje asmuo nori dirbti, socialinį draudimą, užimtumo ir mokesčių įstatymus ir kitus norminius teisės aktus,

– prisidėti prie informacijos centrų konsultantų kompetencijos ir profesionalumo kėlimo,

– nustatyti judumo kliūtis ir dėti pastangas, kad jos būtų panaikintos,

– keistis informacija, patirtimi ir geriausia praktika, susijusia su užimtumo informacijos centrų darbu visame Baltijos jūros regione, nuolat rengti forumus, kurti internetines platformas ir t. t.,

– plėsti transporto maršrutus pasienio regionuose, gerinti vietinio viešojo transporto kokybę, kad būtų lengviau vykti į darbą, ir taip skatinti regiono ekonominį augimą;

dėl jaunimo integracijos į darbo rinką skatinimo

– užtikrinti, kad visi bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai būtų supažindinti su įvairiomis profesijomis,

– dėti pastangas, kad jaunimui būtų suteiktos galimybės įgyti darbo patirties įmonėse, valstybės institucijose ir kitose organizacijose, įskaitant profesines mokyklas,

– kviešti darbdavius, kad šie informuotų jaunimą apie darbo patirties įgijimo ir mokymosi galimybes,

– aktyviau steigti mokymo vietas, pasitelkiant darbdavius ir darbuotojų atstovus,

kurti specialias programas, siekiant integruoti specialiųjų poreikių jaunus žmones į mokymą

⁵⁹³ BA rezoliucija „Dėl kovos su smurtu šeimoje“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309499&p_query=&p_tr2=, 2008-01-05.

ir darbą.⁵⁹⁴

3.4.3. Įstatymų leidybos koordinavimas

Nacionalinės teisės normų unifikavimas yra ypač svarbi sritis, sukuriant prielaidas Baltijos valstybių prekybiniams, ekonominiams ir kultūriniais ryšiams stiprinti. Rekomendacijose dėl Baltijos valstybių juridinio biuro atkūrimo BA Teisės komitetas (1-oji sesija, 1992 m. sausio 26 d.), apsvarstęs Baltijos valstybių įstatymų leidybos koordinavimo klausimus, padarė išvadą, *jog tikslinga atkurti Baltijos valstybių juridinį biurą*, veikusį nuo 1931 iki 1940 metų. Todėl BA kreipėsi į Baltijos valstybių vyriausybes, siūlydama iki kitos BA sesijos parengti Baltijos valstybių juridinio biuro veiklos teisinį, organizacinį bei finansinį pagrindimą. BA manė, jog būtina pabrėžti, kad Baltijos valstybių juridinio biuro veiklos pagrindinės kryptys galėtų būti: nuolatinis keitimasis informacija juridiniais klausimais; lyginamieji Baltijos valstybių įstatymų leidybos tyrimai; pasiūlymų, kaip derinti Baltijos valstybių įstatymų leidybą atsižvelgiant į Šiaurės Tarybos, Europos Tarybos ir Europos Bendrijos patirtį, rengimas. Europos Bendrija ir įstatymų harmonizavimo reikšmė čia itin pažymėtina perspektyva. BA pasiūlė Teisės komitetui surengti šiuo klausimu posėdį ir į jį pakviesti visas suinteresuotas šalis. Šiame posėdyje taip pat siūloma aptarti sutarties dėl teisinės pagalbos teikimo nagrinėjant civilines, šeimos, ūkines ir baudžiamąsias bylas klausimą.⁵⁹⁵ BA 2-oji sesija 1992 m. gegužės 31 d. pritarė Lietuvos, Estijos ir Latvijos teisininkų delegacijų parengtam Baltijos valstybių juridinio biuro reglamento projektui.⁵⁹⁶ BA 3-ioji sesija 1993 m. spalio 31 d. pareiškime *dėl Baltijos informacijos biuro* konstatavo, kad, nesant objektyvios informacijos, daugelio pasaulio valstybių įtakingos masinės informacijos priemonės dažnai iškraipo ir neteisingai interpretuoja Baltijos šalių istoriją, politiką ir kasdienį gyvenimą. Ypač dažnai iškreiptą arba nepakankamą informaciją skleidžia Rusijos sostinėje esančios agentūros. Todėl BA pritarė, kad Maskvoje būtų įkurtas Baltijos informacijos biuras.⁵⁹⁷

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl įstatymų leidybos ir prekybos* BA pažymėjo, kad kuriant teisinę, demokratinę ir į rinkos ekonomiką einančią valstybę būtina priimti naujus įstatymus ir sukurti naują įstatymų leidybos bazę.

Šis procesas vienodas visose Baltijos valstybėse, todėl, padedant Baltijos valstybių juridiniam biurui ir teisingumo ministerijoms, reikėtų sukurti mechanizmą, kad rengiant ir po to priimant įstatymus, būtų galima suderinti trijų kaimyninių valstybių interesus remiantis Europos Tarybos ir Europos Bendrijos įstatymais, konvencijomis, rekomendacijomis ir nuostatais.

1993 m. rugsėjo 10 d. tarp trijų Baltijos valstybių buvo sudaryta *Sutartis dėl laisvos prekybos*. Kad ši Sutartis galėtų įsigaliooti nuo 1994 m. sausio 1 d., būtina ją iki to laiko ratifikuoti. Be

⁵⁹⁴ BA rezoliucija „Dėl tvarios ekonominės ir socialinės plėtros Baltijos valstybėse užtikrinimo“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359199&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

⁵⁹⁵ BA rekomendacijos „Dėl Baltijos valstybių juridinio biuro atkūrimo“, Ryga, 1-oji BA sesija, 1992-01-26, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 10, l. 6.

⁵⁹⁶ BA 2-osios sesijos „Baigiamasis dokumentas“, Palanga, 2-oji BA sesija, 1992-05-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 1-2.

⁵⁹⁷ BA pareiškimas „Dėl Baltijos informacijos biuro“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 1.

to, reikia skubiai priimti suderintus prekybos įstatymus. Bendradarbiauti rengiant įstatymo projektą jau pradėta. Šį bendradarbiavimą būtų galima tęsti aptariant projektą kartu su visų trijų valstybių įstatymų leidybos institucijų atstovais ir specialistais. Todėl BA rekomendavo trijų Baltijos valstybių – Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos – parlamentams priimti suderintus prekybos įstatymus, kurie išreikštų bendrus visų trijų Baltijos valstybių interesus.⁵⁹⁸

BA 8-oji sesija 1996 m. balandžio 13 d. patvirtino *BA parlamentinę programą*, kurios pagrindinis tikslas – atsižvelgiant į ES keliamus reikalavimus, koordinuoti esamus Lietuvos, Estijos ir Latvijos nacionalinius įstatymus bei tolesnę jų leidybą. BA parlamentinė programa išreiškia Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentarų pasirengimą realiai artimai bendradarbiauti koordinuojant šių trijų šalių įstatymų leidimą ir derinant įstatymus pagal Europos Sąjungos keliamus reikalavimus pereinamuoju į ES laikotarpiu.

BA parlamentinę programą vykdo BA, pritarus Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentams ir patvirtinus BA sesijai. BA parlamentinė programa sudaro sąlygas konkrečioms ryšiams tarp nacionalinių parlamentų, kuriems atstovauja BA, plėtoti ir bendradarbiavimui su Šiaurės Taryba ir Beniliukso tarpparlamentine konsultacine taryba stiprinti pagal Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos sutarties, pasirašytos 1992 m. gegužės 30 d. Palangoje, ir Bendros deklaracijos dėl parlamentinio bendradarbiavimo tarp Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso konsultacinės tarpparlamentinės tarybos, pasirašytos 1994 m. lapkričio 8 d. Hagoje, nuostatas.

BA parlamentinė programa numato:

1. Bendrus susitikimus tarp nacionalinių Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentų komitetų ir BA komitetų pagal veiklos sritis. Tokie susitikimai vyksta ne rečiau kaip du kartus per metus.

2. Išplėstinius posėdžius–seminarus, į kuriuos kviečiami atitinkamų Šiaurės Tarybos ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos komitetų nariai. Juose dalyvauja Baltijos Asamblėjos komitetų ir nacionalinių parlamentų komitetų nariai.

3. Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentų pirmininkų susitikimus, į kuriuos kviečiamas Baltijos Asamblėjos prezidiumo pirmininkas. Tokie susitikimai vyksta ne rečiau kaip vieną kartą per metus, baigiantis pirmininkaujančios Baltijos Asamblėjoje šalies kadencijos laikui.

4. Nacionalinių parlamentų sekretoriatų vadovų, juridinių skyrių vadovų ir kitų atsakingų darbuotojų susitikimus. Tokie susitikimai vyksta ne rečiau kaip vieną kartą per metus.

5. Įvairias tobulinimosi formas, įskaitant trumpalaikes mokymo programas, stažuotes, pasikeitimą patirtimi ir kt.⁵⁹⁹

BA 9-oji sesija 1996 m. spalio 6 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių įstatymų leidybos derinimo*, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybėms kuriant bendrą ekonominę erdvę ir rengiantis prisijungti prie ES reikia derinti pagrindines šių valstybių įstatymų nuostatas ir šiuos įstatymus priartinti prie Europos standartų, atkreipdama dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos

⁵⁹⁸ BA rezoliucija „Dėl įstatymų leidybos ir prekybos“, Talinas, 3-ioji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 8.

⁵⁹⁹ BA nutarimas „Dėl Baltijos Asamblėjos parlamentinės programos patvirtinimo“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 2-5.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Seimas jau nustatė tvarką, pagal kurią prie visų svarbiausių Seime svarstomų įstatymų projektų pridedama informacija, kaip atitinkamus klausimus reguliuoja Estijos ir Latvijos įstatymai, rekomendavo Baltijos valstybių parlamentams: reikalauti, kad prie svarbiausių įstatymų projektų, pateiktų svarstyti parlamentui, būtų pridėta informacija, kaip atitinkami klausimai sprendžiami kitose Baltijos valstybėse ir kokios rezoliucijos bei direktyvos šiais klausimais yra priimtos ES; rengiant kodeksus ir kitus didelius teisės aktus atitinkamais klausimais organizuoti bendras konsultacijas, seminarus ir mokslines-praktines konferencijas.⁶⁰⁰

BA 12-oji sesija (1998 m. gegužės 9 d.) rezoliucijoje *dėl susitarimo kelių transporto priemonių savininkų privalomosios civilinės atsakomybės draudimo srityje*, pripažindama būtinybę sudaryti geresnes Baltijos valstybių gyventojų savitarpio bendravimo sąlygas, rekomendavo Baltijos valstybių vyriausybėms priimti bendrą susitarimą, nustatantį, kad kelių transporto priemonių savininkų privalomosios civilinės atsakomybės draudimo sutartys, išduotos bet kurioje Baltijos valstybėje, galiotų visose Baltijos valstybėse, kur toks draudimas nustatytas.⁶⁰¹ 19-oji BA sesija 2001 m. gruodžio 15 d. deklaracijoje *dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statuto ratifikavimo Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentuose* atsižvelgdama į tai, kad per praeitą šimtmetį žmoniją krėtė žiaurumai, kurių aukomis tapo milijonai žmonių – vaikų, moterų ir vyrų; patvirtindama, kad nusikaltimai žmonijai, tarp jų genocidas, karo ir agresijų sukelti nusikaltimai neturi likti nenubausti ir kad veiksmingai patraukti atsakomybėn už juos galima valstybių vidaus priemonėmis ir tarptautiniu bendradarbiavimu; pabrėždama, kad tokie sunkūs nusikaltimai kelia grėsmę taikai, saugumui ir gerovei pasaulyje; primindama, kad kiekvienos valstybės pareiga yra taikyti baudžiamąją teisę asmenims, atsakingiems už tarptautinius kriminalinius nusikaltimus; pabrėždama, kad Tarptautinis baudžiamasis teismas, įsteigtas 1998 m. liepos 17 d. Romos Statutu, kurį taip pat pasirašė Lietuva, Estija ir Latvija, tik papildo valstybės vidaus baudžiamąją teisę; atsižvelgdama į tai, kad 2001 m. gruodžio 5 d. Estijos parlamentas ratifikavo Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statutą, kvietė Lietuvos ir Latvijos parlamentus kuo skubiau ratifikuoti šį Statutą.⁶⁰²

3.4.4. Bendradarbiavimas kovojant su nusikalstamumu ir pasienio apsaugos srityse

BA 9-oji sesija 1996 m. spalio 6 d. priėmė rezoliuciją *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kovojant su kontrabanda*, kurioje BA, atsižvelgdama į neigiamą alkoholio, tabako gaminių ir naftos produktų kontrabandos poveikį Baltijos valstybių ekonomikai, rekomendavo BMT: sudaryti Baltijos valstybių vyriausybių sutartį dėl bendros tranzito procedūros; susitarti dėl tranzito užtikrinimo sąlygų Baltijos valstybėse; pasiūlyti Latvijos Respublikos vyriausybei pereiti prie valstybės garantuotos tranzito muitų procedūros, panašios į jau veikiančią Lietuvoje ir Estijoje

⁶⁰⁰ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių įstatymų leidybos derinimo“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 4.

⁶⁰¹ BA rezoliucija „Dėl susitarimo kelių transporto priemonių savininkų privalomosios civilinės atsakomybės draudimo srityje“, Ventspilis, 12-oji BA sesija, 1998-05-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 167, l. 4.

⁶⁰² BA deklaracija „Dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statuto ratifikavimo Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentuose“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 6.

pagal Europos Sąjungos šalių pavyzdį; siekti unifikuoti bausmes ir administracines nuobaudas už teisės pažeidimus, susijusius su kontrabanda ir tranzitu.⁶⁰³ BA 10-oji sesija 1997 m. balandžio 27 d. priėmė rezoliuciją *dėl kovos su pinigų plovimu*, kurioje BA, suvokdama pavojų, kad dėl savo geografinės padėties, ekonominės plėtros ir besikuriančios finansinės ir teisinės sistemos Baltijos valstybės gali dominti nusikalstama pasaulį kaip galima pinigų plovimo vieta; suvokdama finansinių institucijų panaudojimo pinigams plauti neigiamas pasekmes šių institucijų ir valstybių prestižui bei pasitikėjimui jomis; atsižvelgdama į pozicijas, kurias patvirtino 1996 m. lapkričio 14–15 d. Rygoje įvykusi tarptautinė konferencija, skirta aptarti klausimams, susijusiems su pinigų plovimu, ir į Rygos deklaraciją dėl kovos su pinigų plovimu; įsitikinusi, kad norint veiksmingai kovoti su pinigų plovimu, reikia bendradarbiauti ir pačioms Baltijos valstybėms, ir kitoms šalims bei tarptautinėms organizacijoms, rekomendavo: 1) nedelsiant parengti ratifikavimui ir ratifikuoti svarbiausias tarptautines konvencijas prieš pinigų plovimą; 2) visų trijų valstybių teisės aktus papildyti normomis, kurios kliudytų plauti pinigus; 3) plėtoti visapusišką bendradarbiavimą tiriant pinigų plovimo faktus, vykdant teisingumą dėl šių nusikaltimų ir nustatant bei konfiskuojant nelegaliai įsigytą plaunant pinigus turtą ir mano, jog yra būtina kitoje Baltijos Tarybos sesijoje išklausti Baltijos valstybių vyriausybių informaciją apie tai, kaip vykdoma ši rezoliucija.⁶⁰⁴

BA, įvertindama dabartines piktnaudžiavimo narkotikais didėjimo tendencijas, taip pat spartėjantį psichotropinių medžiagų plitimą tarp jaunimo, suprasdama ne tik neigiamas pasekmes narkotikais piktnaudžiaujančių asmenų psichikos bei fizinei sveikatai, bet ir pavojų jų šeimoms bei socialinei aplinkai, pažymėdama su nelegalia narkotinių ir psichotropinių priemonių apyvarta susijusio nusikalstamumo, įgaunančio organizuotą pobūdį, augimą ir suartėjimą su nelegaliomis grupuotėmis, kurios užsiima pinigų plovimu, korupcija ir prostitucija, 11 sesijos metu 1997 m. lapkričio 8 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl kovos su narkotikais* ragino Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes imtis šių kovos su narkotikais priemonių: parengti valstybinę narkotikų kontrolės, narkomanijos profilaktikos ir pagalbos žmonėms, nukentėjusiems nuo narkotikų, veiksmų strategiją, įkurti atitinkamas struktūras, kurios valstybės lygiu koordinuotų žinybų veiksmus dėl narkotikų bei piktnaudžiavimo jais kontrolės, užtikrinti, kad būtų įvykdyti šių tarptautinių sutarčių – Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijų – reikalavimai (1961 m. Bendrosios konvencijos dėl narkotinių priemonių, 1971 m. Konvencijos dėl psichotropinių medžiagų ir 1988 m. Konvencijos dėl kovos su nelegalia narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta), įsteigti reiškinių, susijusių su piktnaudžiavimu narkotikais ir jų vartojimo pasekmėmis, taip pat pasikeitimo informacija ir jos sklaidimo valstybės bei tarptautiniu lygiu monitoringo centrai; manė, jog būtina sustiprinti bendradarbiavimą ir veiksmų koordinavimą, sujungti valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų pastangas visuomenei šviesti ir visomis įmanomomis priemonėmis užkirsti kelią piktnaudžiavimui narkotikais.⁶⁰⁵

⁶⁰³ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kovojant su kontrabanda“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 12.

⁶⁰⁴ BA rezoliucija „Dėl kovos su pinigų plovimu“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 6.

⁶⁰⁵ BA rezoliucija „Dėl kovos su narkotikais“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 5-6.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Ten pat priimtoje Rezoliucijoje dėl kovos su korupcija BA, manydama, kad sąžiningas ir nesavanaudiškas pareigūnų darbas bei jų veiklos kontrolės griežtos priemonės yra būtina visuomenės demokratėjimo prielaida; suvokdama korupcijos pavojų demokratinėi valstybės tvarkai, manė, jog būtina, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos valdžios institucijos vykdytų kryptingą ir veiksmingą antikorupcinę politiką, pagrįstą šiais principais:

- korupcija yra neigiamas, neteisėtas ir pavojingas su valdymu susijęs reiškinys, su kuriuo galima ir būtina aktyviai kovoti;

- organizuojant valstybės administracinę sistemą, reikia atsižvelgti į būtinybę sąmoningai kovoti su korupcija, o teisės aktai turi aiškiai apibrėžti visų valdžios institucijų įgaliojimus ir pareigas;

- valstybės valdymas turi būti aiškus ir visuomenės kontroliuojamas;

- užkertant kelią korupcijai, pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tokias sritis kaip valstybinis tiekimas ir aprūpinimas, privatizavimas, muitų ir mokesčių procedūros, licencijų ir verslo leidimų išdavimas, ekonominių ir finansinių teisės pažeidimų tyrimas, taip pat priėmimas į valstybės tarnybą, nes korupcija šiose srityse yra dažniausiai paplitusi;

- kovojant su korupcija, svarbu teisiškai reglamentuoti su partijų finansavimu, lobistinių grupių teisėmis ir pareigomis bei žiniasklaidos teisėmis susijusius klausimus, taip pat kai kurių svarbias funkcijas atliekančių asmenų (valstybės tarnautojų, renkamų pareigūnų, partijų vadovų, teisės ekspertų, auditorių) įgaliojimus ir jų veiklos kontrolę;

- pareigūnų asmeniniai ekonominiai interesai turėtų būti kontroliuojami periodiškai privalomai juos deklaruojant, o bent jau aukščiausiųjų valstybės vadovų deklaracijos turi būti viešos;

- turi būti skirta lėšų, būtinų su korupcija susijusioms baudžiamosioms byloms tirti, korupcijos tyrimas turi būti specializuotas, o įstatymai turi garantuoti tyrimo nepriklausomybę.

BA manė, jog, siekiant efektyviai kovoti su korupcija, tikslinga visapusiškai išnagrinėti korupcijos priežastis, tobulinti baudžiamuosius įstatymus, parengti ir įgyvendinti specialias kovos su korupcija programas ir glaudžiai bendradarbiauti tarptautiniu lygiu.⁶⁰⁶

BA rezoliucijoje (16-oji BA sesija, 2000 m. gegužės 27 d.) *dėl priemonių, užkertančių kelią kontrabandai*, pažymėdama teigiamą trišalio Baltijos valstybių bendradarbiavimo pastaraisiais metais plėtrą, įskaitant muitinių bendradarbiavimą, bei bendrą šių valstybių tikslą – sukurti bendrą ekonominę erdvę Baltijos regione; manydama, kad bendradarbiavimas įgyvendinant bendrą Baltijos tranzitą, derinant mokesčių dydžius ir stiprinant muitinį tikrinimą padeda užkirsti kelią akcizu apmokestintų ir kitų prekių kontrabandai, kvietė BMT: greičiau įgyvendinti bendrą Baltijos tranzitą; gerinti atitinkamų Lietuvos, Estijos ir Latvijos institucijų bendradarbiavimą rengiant veiksmingas priemones, kurios užkirstų kelią sukčiavimui mokesčių srityje; vadovaujantis ES reikalavimais plėtoti muitinį tikrinimą, kad būtų veiksmingiau kovojama su kontrabanda visose Baltijos valstybėse.⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ BA rezoliucija „Dėl kovos su korupcija“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 3-4.

⁶⁰⁷ BA rezoliucija „Dėl priemonių, užkertančių kelią kontrabandai“, Vilnius, 16-oji BA sesija, 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 2.

BA 18-oji sesija 2001 m. birželio 2 d. priėmė kreipimąsi į *Baltijos Ministrų Tarybą dėl neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų apyvartos ir tranzito sustabdymo*, kuriame BA, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybės yra tarptautinių prekybos kelių sankirtoje, ir į nusikalstamų struktūrų siekį per Lietuvą, Estiją ir Latviją neteisėtai gabenti ir platinti narkotines ir psichotropines medžiagas bei jų pirmtakus; pabrėždama Lietuvos, Estijos ir Latvijos norą sukurti bendrą muitinių ir pasienio kontrolės administravimo sistemą, taip pat sustabdyti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų apyvartą Baltijos valstybėse, kvietė: Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes atkreipti ypatingą dėmesį į būtinybę sustiprinti kovą su neteisėtu narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų tranzitu; Lietuvos, Estijos Respublikos ir Latvijos valstybių parlamentus ir vyriausybes, ypač Finansų, Vidaus reikalų ir Teisingumo ministerijas, atitinkamai papildyti įstatymus bei norminius teisės aktus, kad būtų skiriamos būtinos lėšos ir pagerintas pasienio apsaugos, muitinės tarnybų ir policijos darbas stabdant neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų apyvartą ir tranzitą Baltijos valstybėse.⁶⁰⁸

BA daug dėmesio skyrė pasienio apsaugos problemai spręsti. Jau 4-oji BA sesija (1994 m. gegužės 15 d.) rezoliucijoje *dėl sienų kirtimo* rekomendavo Baltijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms išspręsti klausimą dėl vieningų įstatymų normų, reguliuojančių sienų tarp minėtų valstybių bei Lietuvos ir Lenkijos sienos kirtimą, parengimo ir priėmimo, taip pat sienų kirtimo operatyvios procedūros klausimą.⁶⁰⁹ Ten pat priimtame kreipimesi į Šiaurės Tarybą BA, sveikindama Baltijos valstybių užsienio reikalų ministrų susitarimą dėl konsulinės pagalbos teikimo šių valstybių piliečiams trečiojoje šalyje, pasirašytą Rygoje 1994 m. kovo 23 d., tikisi jog bendradarbiavimas konsulinio atstovavimo srityje bus išplėstas tarp Baltijos ir Šiaurės šalių. BA kreipiasi į Šiaurės Tarybą, prašydama apsvarstyti galimybę ir paraginti Šiaurės šalių užsienio reikalų ministerijas teikti konsulinę pagalbą Lietuvos, Estijos ir Latvijos piliečiams tose šalyse, kuriose nėra šių Baltijos valstybių įstaigų.⁶¹⁰

Atkūrus nepriklausomybę Baltijos valstybėse, išvedus okupacinę kariuomenę, iš esmės pasikeitė migracijos pobūdis. Okupacijos metais vykusį nekontroliuojama bei dirbtinė migracija iš buvusios Sovietų Sąjungos sudarė nepageidaujamą, kai kur kritišką etninę situaciją Baltijos valstybėse, keliančią pavojų tautiniam identiškumui ir vientisumui, žmonių pilietinių ir socialinių teisių apsaugai, Baltijos valstybių suverenitetui. Todėl BA 5-oji sesija 1994 m. lapkričio 13 d. priėmė rezoliuciją *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo reguliuojant migracijos bei repatriacijos procesus*, kurioje pabrėžė, kad Baltijos valstybės turėtų it toliau stiprinti migracijos procesų kontrolės teisinę bazę, siekti atitinkamų įstatymų tapatumo su analogiškais Europos teisiniais aktais.

BA rekomendavo BMT: sprendžiant migracijos, repatriacijos ir užsieniečių statuso problemas,

⁶⁰⁸ BA kreipimasis „Į Baltijos Ministrų Tarybą dėl neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų apyvartos ir tranzito sustabdymo“, Ryga, 18-oji BA sesija, 2001-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 6.

⁶⁰⁹ BA rezoliucija „Dėl sienų kirtimo“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, 5.

⁶¹⁰ BA kreipimasis „Į Šiaurės Tarybą“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, 9.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

nustatyti bendras teisės normas ir veiksmus; plėtoti pasienio ir muitinės tarnybų ryšių ir informacijos sistemas, kad sienų su kitomis valstybėmis priežiūra būtų efektyvi ir koordinuojama.⁶¹¹

Kadangi suaktyvėjo ekonominė veikla tarp Baltijos valstybių ir kitų Europos valstybių, BA, būdama tos nuomonės, kad būtina iš pagrindų gerinti vizų išdavimo tvarką (įskaitant vizų išdavimo ir mokesčio standartizaciją kitų šalių piliečiams) ir sienų kirtimo punktų kontrolę ir, atsižvelgdama į 1994 m. gegužės 15 d. BA 4-ojoje sesijoje priimtą rezoliuciją *dėl sienų kirtimo politikos ir procedūrų koordinavimo*, ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl vizų išdavimo tvarkos ir sienų kirtimo punktų kontrolės koordinavimo tarp Baltijos valstybių* rekomendavo BMT: koordinuoti vizų išdavimo taisykles Baltijos valstybėse, kad būtų galima nustatyti: 1) bevizį režimą Baltijos valstybėse šių valstybių piliečiams; 2) kaip realiai įgyvendinti vizų režimą, kad asmenys, įvažiuojantys iš kitų valstybių, dėl kurių buvo pasiektas tarpusavio susitarimas, ir gavę vizą vienoje iš Baltijos valstybių, šios vizos galiojimo metu galėtų lankytis ir kitose Baltijos valstybėse, neprašdami atskiros vizos įvažiuoti į kiekvieną iš šių valstybių; 3) suderintą ir vienodą vizų režimo politiką su kitomis pasaulio šalimis.

Artimiausiu metu nustatyti tam tikrą procedūrą, kad būtų palengvinta ir supaprastinta sienų kirtimo tvarka, garantuoti sienų kirtimo laidumą pasienio punktuose bei geresnę aptarnavimo kokybę. Koordinuoti sienų kirtimo tvarką ir bendrus principus Baltijos valstybių piliečiams, įskaitant specialius koridorius Baltijos valstybių piliečiams visuose Baltijos valstybių sienų kirtimo punktuose.⁶¹²

Ten pat priimtame kreipimesi į Šiaurės Tarybą dėl vizų politikos ir konsulinės pagalbos politikos Baltijos valstybėms koordinavimo BA priminė 1994 m. gegužės 15 d. BA 4-ojoje sesijoje priimtą kreipimąsi į *Šiaurės Tarybą dėl veiksmų koordinavimo teikiant konsulinę pagalbą*, kreipėsi į Šiaurės Tarybą ir kvietė: 1. Nustatyti Baltijos valstybėms tokį vizų režimą, kuriam esant Baltijos valstybių piliečiai, gavę įvažiavimo vizą į vieną iš Šiaurės šalių, tos vizos galiojimo metu galėtų lankytis ir kitose Šiaurės šalyse neprašdami atskiros vizos įvažiuoti į kiekvieną atskirą šalį. 2. Apsvarstyti galimybę: a) pasirašyti susitarimus dėl bevizio režimo tarp Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių, su kuriomis tokie susitarimai dar nepasirašyti; b) Baltijos valstybių piliečiams naudotis tokia pat supaprastinta sienų kirtimo tvarka kuri dabar taikoma ES šalių piliečiams; c) su Baltijos valstybėmis sudaryti sutartis dėl konsulinės pagalbos teikimo Baltijos valstybių piliečiams trečiojoje valstybėse, kuriose Baltijos valstybės neturi konsulinių atstovų.⁶¹³

Baltijos valstybių bendri ekonominiai, politiniai ir saugumo interesai (vidaus ir išorės) yra grindžiami integracija į Europos Bendriją, Šiaurės šalių ekonominę ir politinę sistemą bei stabiliais ekonominiais ir politiniais ryšiais su NVS šalimis. Sėkmingas tokių interesų įgyvendinimas priklauso nuo bendro valstybės sienos kontrolės sistemos veiksmingumo. Todėl

⁶¹¹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo reguliuojant migracijos bei repatriacijos procesus“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 19.

⁶¹² BA rezoliucija „Dėl vizų išdavimo tvarkos ir sienų kirtimo punktų kontrolės koordinavimo tarp Baltijos valstybių“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 5-6.

⁶¹³ BA kreipimasis „Į Šiaurės Tarybą dėl vizų politikos ir konsulinės pagalbos politikos Baltijos valstybėms koordinavimo“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 18.

BA 6-oji sesija 1995 m. balandžio 22 d. priimtoje Rezoliucijoje *dėl pasienio procedūrų derinimo ir bendros informacijos sistemos įsteigimo Baltijos valstybėse* rekomendavo BMT: 1) parengti bendrą valstybės sienos kontrolės sistemos koncepciją, kuri remtųsi nuostatomis dėl Baltijos muitinių sąjungos įkūrimo; 2) suderinti krovinių pervežimo taisykles, taip pat kelių naudojimo taisykles, kad krovinių bendri matmenys ir svoris atitiktų Europos Bendrijos standartus; 3) nustatyti procedūras abipusiam muitinės antspaudo ir dokumentų pripažinimui, kad būtų galima automatiškai įforminti dokumentus; 4) kad būtų pašalinti sunkčiomai, plėtoti bendrą metodologiją, įskaitant rizikos laipsnio analizę su sienos kirtimu susijusiuose dokumentuose, duomenis apdorojant moderniam kompiuteriniame tinkle; 5) įvesti elektroninį importuojamų krovinių deklaravimą, įskaitant krovinių deklaravimą dar prieš jų išsiuntimą; 6) išvardintoms priemonėms įgyvendinti sudaryti darbo grupę minėtoms koncepcijoms ir projektams plėtoti bei jų techniniam įgyvendinimui prižiūrėti.⁶¹⁴

Kai kuriuose Baltijos valstybių pasienio miestuose ir rajonuose žmonės gyveno pagal bendrą gyvenimo ritmą, kurį įvairios valdžios įvairiais laikais siekė sugriauti. Tokie veiksmai dažnai prieštaravo kasdieniams žmonių interesams. Neišspręstos problemos, tokios kaip sienos kirtimo teisėtvara, yra sunkumai, keliantys vietiniams gyventojams didžiausią įtampą bei nesupratimą. Todėl BA 6-osios sesijos metu priimtoje rezoliucijoje *dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos gyventojų, gyvenančių pasienio rajonuose, problemų* siūlė BMT skubiai tarpvalstybinėmis derybomis spręsti tokių pasienio rajonų ir pasienio miestų problemas.⁶¹⁵

Skirtingos muitinių ir Baltijos valstybių vidaus rinkos apsaugos sistemos trukdė įgyvendinti Baltijos valstybių laisvos prekybos sutartį, ypač dėl prekybos žemės ūkio ir žuvininkystės produktais, apsunkino Baltijos valstybių muitinių ir pasienio kontrolę, skatino kontrabandą. Todėl BA 6-ojoje sesijoje priimtoje rezoliucijoje dėl prekybos žemės ūkio ir žuvininkystės produktais taisyklių suvienodinimo Baltijos valstybėse rekomendavo, kad BMT apsvaistytų ir išspręstų šią problemą ir, remdamasi Baltijos laisvos prekybos sutartimi, susitartų dėl prekybos žemės ūkio ir žuvininkystės produktais taisyklių.⁶¹⁶

BA 7-oji sesija 1995 m. gruodžio 2 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl pasienio kontrolės ir nelegalios imigracijos problemų* siūlė Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybėms koordinuoti visų trijų Baltijos valstybių pastangas dėl pasienio kontrolės vienodos tvarkos ir bendros politikos prieš nelegalią imigraciją, dėti bendras pastangas, kad būtų sudarytos sutartys su Rusija ir Baltarusija dėl nelegalių imigrantų, atvykusių iš jų teritorijų, grąžinimo.⁶¹⁷ Ten pat priimtoje rezoliucijoje dėl Baltijos muitų sąjungos BA, išanalizavusi, kaip vyksta išankstinių sąlygų, reikalingų Balti-

⁶¹⁴ BA rezoliucija „Dėl pasienio procedūrų derinimo ir bendros informacijos sistemos įsteigimo Baltijos valstybėse“, Vilnius, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 13-14.

⁶¹⁵ BA rezoliucija „Dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos gyventojų, gyvenančių pasienio rajonuose, problemų“, Vilnius, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 12.

⁶¹⁶ BA rezoliucija „Dėl prekybos žemės ūkio ir žuvininkystės produktais taisyklių suvienodinimo Baltijos valstybėse“, Vilnius, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 9.

⁶¹⁷ BA rezoliucija „Dėl pasienio kontrolės ir nelegalios imigracijos problemų“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 3.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

jos muitų sąjungai įkurti, įgyvendinimas, ir pripažindama tokios sąjungos svarbą trijų Baltijos valstybių ekonomikos plėtojimui bei integracijai, rekomendavo BMT pagreitinti parengiamuosius darbus, būtinus Baltijos muitų sąjungai įkurti, pirmiausia panaikinti muitų apribojimus prekybos srityje ir suvienodinti Baltijos valstybių muitų procedūras.⁶¹⁸

Atsižvelgdama į Lietuvos, Estijos, Latvijos siekį po 50 metų trukusios okupacijos kaip galima greičiau integruotis į ES ir jau šiame šimtmetyje tapti visateisėmis ES narėmis, suvokdama, kad įstojus į ES rytinės Baltijos valstybių sienos tampa visos ES rytine siena, suprasdama, kad neišspręsti pasienio ginčai, nesudarytos sutartys dėl bendradarbiavimo vykdant gelbėjimo darbus Baltijos jūroje bei dėl oro erdvės kontrolės padalijimo gali tapti kliūtimi greičiau integruotis į ES, BA 9-oji sesija 1996 m. spalio 6 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl bendradarbiavimo pasienio politikos srityje* ragino Lietuvos, Estijos, Latvijos vyriausybes: ženkliai padidinti pasienio apsaugos finansavimą, kreipiant daugiau dėmesio rytinės sienos stiprinimui, parengti bendrą pasienio politiką kitų šalių atžvilgiu, sudaryti sutartis dėl tarpusavio bendradarbiavimo vykdant gelbėjimo darbus Baltijos jūroje, sudaryti tarpusavio sutartis dėl oro erdvės kontrolės padalijimo.⁶¹⁹

BA, atsižvelgdama į Baltijos valstybių siekį paspartinti įstojimo į ES procesą ir integraciją į Europą, suprasdama, kad kuo greitesnis problemų, susijusių su nelegalia imigracija į Lietuvą, Estiją ir Latviją, sprendimas yra viena iš būtinų sąlygų įstoti į ES, 10-osios sesijos metu priimtoje rezoliucijoje (1997 m. balandžio 27 d.) *dėl Baltijos valstybių bendros politikos kovojant su nelegalia imigracija*, nutarė: paspartinti Baltijos valstybių suderintos sienų politikos rengimą, dedant didžiausias pastangas sustiprinti ir apsaugoti mūsų valstybių rytines sienas; pagreitinti Estijos ir Rusijos, Latvijos ir Rusijos, Latvijos ir Baltarusijos, Lietuvos ir Baltarusijos bei Lietuvos ir Rusijos dvišalių sutarčių dėl nelegalių imigrantų, atvykstančių tranzitu iš šių valstybių, gražinimo parengimą ir pasirašymą; prašyti Jungtinių Tautų pabėgėlių reikalų komisarą, Tarptautinę migracijos organizaciją, Europos Tarybą ir Šiaurės Tarybą padėti sudaryti anksčiau minėtas dvišales Baltijos valstybių sutartis su Rusija ir Baltarusija.⁶²⁰

BA, atkreipdama dėmesį, kad visapusiškas bendradarbiavimas pasienio teritorijose yra labai svarbus kasdieniniam žmonių gyvenimui palengvinti ir kad glaudi regionų integracija yra svarbi sąlyga Baltijos valstybėms rengiantis stoti į ES, susipažinusi su projektais „*Estla*“ ir „*Euroregionas Nemunas*“, Šiaurės ir Benilukso šalių patirtimi, kaip organizuoti bendradarbiavimą per sienas, manydama, kad tokio Estijos ir Latvijos, Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo plėtojimas yra būtinas švietimo, įdarbinimo, infrastruktūros plėtros ir aplinkos apsaugos srityse ir kad savivaldybėms reikia sudaryti sąlygas būti atsakingesnėms už bendradarbiavimą per sienas, 11-osios sesijos metu (1997 m. lapkričio 8 d.) priimtoje rezoliucijoje *dėl bendradarbiavimo per sienas* ragino BMT padėti sukurti pasienio savivaldybių bendradarbiavimo juridinį pagrindą.⁶²¹

⁶¹⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos muitų sąjungos“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 10.

⁶¹⁹ BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo pasienio politikos srityje“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 3.

⁶²⁰ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendros politikos kovojant su nelegalia imigracija“, Pernu, 10-oji BA sesija, 1997-04-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 135, l. 5.

⁶²¹ BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo per sienas“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-11-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 8.

BA 15-oji sesija (1999 m. gruodžio 4 d.) priimtoje rezoliucijoje *dėl bendradarbiavimo be sienų plėtojimo* pabrėžė, kad bendradarbiavimo be sienų plėtojimas yra ypač svarbus Baltijos valstybių kelyje į ES, pripažino būtinybę geriau iširti aplinkybes, trukdančias Baltijos valstybių bendradarbiavimo be sienų plėtojimui, ir užkirsti joms kelią, ypač atkreipė dėmesį į būtinybę tobulinti bendradarbiavimo be sienų plėtojimo teisinę bazę, kurią nustato Baltijos valstybių ir ES valstybių tarpusavio susitarimai, naudodamasi Beniliukso valstybių patirtimi įgyvendinant bendradarbiavimo be sienų plėtojimą pasiūlė įkurti darbo grupę iš Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybės narių, taip pat regioninės ir vietos savivaldos asociacijos atstovų ir pavesti jai rengti pasiūlymus bendradarbiavimui be sienų gerinti.⁶²²

BA (18-oji sesija, 2001 m. birželio 2 d.) priimtame kreipimesi *į Baltijos valstybių vyriausybės dėl pasienio rajonų bendradarbiavimo* pabrėždama, kad jos tikslas – siekti didesnės BA valstybių narių vienybės ir skatinti jų bendradarbiavimą, taip pat kad būtina užtikrinti Baltijos valstybių savivaldybių institucijų ir gyventojų dalyvavimą siekiant šio tikslo, atsižvelgdama į tai, kad pasienio savivaldybių institucijų ir gyventojų bendradarbiavimas regionų, miestų ir kaimų plėtros, aplinkosaugos srityse, taip pat gerinant komunalines ir viešąsias paslaugas bei abipusę pagalbą krizinių situacijų metu būtų labai svarbūs veiksniai šiam tikslui pasiekti, remdamasi Europos konvencija dėl pasienio bendradarbiavimo tarp teritorinių bendrijų ir valdžios organų bei šios konvencijos papildomu protokolu, taip pat ES šalių patirtimi, kuri įrodo, kad vietos ir regionų administracinių institucijų bendradarbiavimas padeda sėkmingiau įgyvendinti savo uždavinius ir ypač skatina pasienio regionų plėtrą, būdama pasiryžusi, kiek įmanoma, skatinti šį bendradarbiavimą ir taip prisidėti prie ekonominės bei socialinės pasienio rajonų plėtros bei stiprinti Baltijos tautas vienijančią brolybės dvasią, kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybes: palengvinti glaudesnę pasienio rajonų bendradarbiavimą skatinančių tarpvalstybinių sutarčių sudarymą ir derinant savo veiksmus spręsti visas teises, administracines ar technines problemas, kurios trukdo pasienio rajonams bendradarbiauti; įsteigti nuolatinę dvišalę koordinavimo instituciją (komitetą) pasienio rajonų problemoms spręsti.⁶²³

BA 19-oji sesija 2001 m. gruodžio 15 d. pareiškime *dėl nelegalių migrantų readmisijos sutarčių būtino ratifikavimo* su pasitenkinimu pažymėdama, kad pasaulio ir ypač Europos tautos, matydamos visiems bendras problemas ir grėsmes, žengia geresnio tarpusavio supratimo keliu; atsižvelgdama į tai, kad mūsų šalys yra regione, per kurį gali eiti nelegalios migracijos srautai, tikisi, kad Rusijos Federacijos ir Baltarusijos valdžios netrukus padarys viską, kad būtų pasirašytos ir įsigalioję sutartys su Baltijos valstybėmis dėl nelegalių migrantų readmisijos.⁶²⁴

BA priimtoje rezoliucijoje *dėl kovos su prekyba žmonėmis* pripažįsta, kad prekyba žmonėmis yra rimta valstybės ir tarptautinio lygio socialinė, ekonominė ir politinė problema, kuri yra

⁶²² BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo be sienų plėtojimo“ Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 4. (18-oji sesija, 2001 m. birželio 2 d.)

⁶²³ BA kreipimasis „Į Baltijos valstybių vyriausybės dėl pasienio rajonų bendradarbiavimo“, Ryga, 18-oji BA sesija, 2001-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 4.

⁶²⁴ BA pareiškimas „Dėl nelegalių migrantų readmisijos sutarčių būtino ratifikavimo“, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, Talinas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 9.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

skurdo, nedarbo, socialinės atskirties ir sunkių gyvenimo sąlygų padariny, kviečia vyriausybes skirti šiems klausimams ypatingą dėmesį, nors per pastaruosius metus ir buvo padaryta esminių žingsnių tiriant šią problemą, tobulinant įstatymus, šalinant padarinius, suteikiant pagalbą aukoms, nustatant visuomenės požiūrį į ją ir informuojant visuomenę.

BA mano, kad prekyba žmonėmis – tai nusikaltimas žmogaus orumui ir pagrindinėms žmogaus teisėms bei laisvėms, ir rekomenduoja teisinius bei praktinius šių nusikaltimų nustatymo būdus, siūlo nubausti nusikaltėlius ir suteikti pagalbą aukoms; akcentuoja, kad reikalingos bendros pastangos įveikti kliūtims bendradarbiaujant per sienas, kad būtina bendra vyriausiųjų politinė ir finansinė parama sprendžiant prekybos žmonėmis problemas; pabrėžia, kad ypač svarbu valstybiniu ir tarptautiniu lygiu darniai bendradarbiauti kovojančioms su prekyba žmonėmis organizacijoms, nes prekyba žmonėmis paprastai nėra vienos valstybės problema ir nė viena valstybė negali išspręsti jos savarankiškai, ir į kovą turi būti įtrauktos aukos kilmės šalys, tranzito šalys ir paskirties šalys. BA „kviečia Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus ir vyriausybes, Baltijos Ministrų Tarybą ir tarptautines organizacijas:

pripažinti, kad prekyba žmonėmis yra nusikaltimas žmonijai, su kuriuo reikia bendrai kovoti; **igyvendinti** iniciatyvas, bendradarbiavimo patirtį ir apskaitimą informacija tarp parlamentų, vyriausiųjų ir nevyriausiųjų organizacijų, kad būtų pasiekti bendri tikslai, susiję su prekybos žmonėmis prevencija;

patobulinti valstybių įstatymus taip užpildant teisinės spragas, kurios trukdo kovai su prekyba žmonėmis, ir formuojant kovos su prekyba žmonėmis politiką, strategiją ir kompleksines priemones;

plėsti atitinkamų Baltijos valstybių teisėsaugos institucijų kompetenciją naudojantis Šengeno zonos šalių patirtimi, taip užkertant kelią galimiems prekybos žmonėmis atvejams;

atkreipti ypatingą dėmesį į konkrečius socialiai pažeidžiamus visuomenės sluoksnius užkertant kelią prekybai vaikais;

užtikrinti prekybos žmonėmis aukoms, ypač vaikams, būtiną pagalbą, teisinę apsaugą ir reabilitaciją;

skatinti atvirą pasikeitimą nuomonėmis siekiant sukurti nepakantumą seksualinių paslaugų pirkėjams, taip mažinant šių paslaugų paklausą;

rekomenduoti, kad visų su tuo susijusių valstybių vyriausybės informuotų Baltijos Asamblėją apie kovos su prekybos žmonėmis priemones ir užtikrintų būtiną teisinę ekonominę paramą asmenims, kurie tapo tokios prekybos aukomis.⁶²⁵

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl kovos su nusikaltimais informatikai* BA pažymi, kad nusikaltimai informatikai yra pavojingas šiuolaikinių asimetrinių grėsmių visuomenei pavyzdys ir bet kuri šalis, kuri plačiu mastu naudoja informacines ir kompiuterines technologijas, gali tapti nusikaltimo informatikai auka; pabrėžia, kad ateityje informatikos atakos gali vis labiau plisti ir tapti pavojingu ginklu, nukreiptu prieš saugumą, destabilizuodamos visuomenę, kel-

⁶²⁵ BA rezoliucija „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“, Viljandi, 27-oji BA sesija, 2008-12-6, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332559&p_query=&cp_tr2=, 2010-05-15.

damos pavojų valstybės tarnybos saugumui ir esminiam valstybinės infrastruktūros funkcionavimui; akcentuoja, kad tarptautinė bendruomenė turi aktyviau kovoti su nusikaltimais informatikai, atsižvelgdama į 2001 metų Europos Tarybos Konvenciją dėl elektroninių nusikaltimų ir eventualiai prisidėdama prie pasauliniu mastu apsvarstyto išsamaus įstatymo dėl virtualios erdvės kūrimo; pripažįsta ypatingą visų parlamentų, vyriausybių ir tarptautinės bendruomenės vaidmenį sėkmingai kovojant su šiandieniniais saugumo pavojais; sveikina NATO sprendimą įkurti kibernetinės gynybos jungtinį centrą Estijoje; kviečia „Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus, vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą:

sustiprinti bendradarbiavimą ir nuolat keistis informacija informatikos saugumo srityje, kad bendromis ir suderintomis pastangomis būtų galima veiksmingai reaguoti į kibernetinėje erdvėje kylančias grėsmes;

smerkti informatikos atakas, taip pat kaip ir prekybą žmonėmis ar pasikėsinimą į intelektinę nuosavybę, ir nustatyti bendras elgesio virtualioje erdvėje taisykles;

suformuoti ir laikytis tarptautinių kovos su nusikaltimais informatikai principų, adaptuojant ir priimant tarptautines veiksmų, užtikrinančių kompiuterinį saugumą, programas, siekiant užkirsti kelią saugumo pažeidimams, plėsti informacijos ir komunikacinių technologijų vartotojų žinias apie saugumą;

peržiūrėti esamus teisės aktus apie kibernetinį saugumą ir surasti papildomų būdų, įskaitant valstybių atitinkamų teisės aktų derinimą, dažniau keistis informacija apie atitinkamą patirtį ir geriausią praktiką, kartu įtraukiant atitinkamus privataus sektoriaus ir pilietinės visuomenės atstovus, tuo tikslu sukurti valstybės struktūrų ir privačių įmonių bendradarbiavimo organizacijas;

daugiau informuoti visuomenę apie nusikaltimus informatikai ir kibernetinį saugumą;

stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą kovojant su nusikaltimais informatikai.⁶²⁶

BA, pabrėždama didelę Baltijos valstybių prisijungimo prie Šengeno erdvės 2007 m. gruodžio 21 d. svarbą jų piliečiams, kadangi laisvas asmenų judėjimas yra vienas iš pagrindinių ES principų; manydama, kad tarptautiniai nusikaltimai, kontrabanda, prekyba narkotikais, prekyba žmonėmis ir kt. sukelia papildomų problemų Šengeno erdvės valstybėms; pažymėdama būtinybę gerinti valstybių narių veiksmų teisinį derinimą ir daugiašalį koordinavimą, skirtą saugumui užtikrinti; suprasdama kontrolės priemonių ir laisvo asmenų judėjimo pusiausvyros būtinybę; pripažindama, kad dėl pasaulio ekonomikos krizės didėja nelegali migracija, organizuotas nusikalstamumas, kontrabanda ir kitų formų nusikalstamos veikos, 28-osios sesijos priimtoje *rezoliucijoje* ragina Baltijos valstybių parlamentus, vyriausybes ir BMT: plėtoti vienodą požiūrį į regionų saugumą, kovą su regioniniu nusikalstamumu ir veiksmingai naudoti turimas valstybines priemones ir visuomenės paramą; užtikrinti bendrų policijos operacijų ir mokymų Europos Sąjungos kaimyninėse valstybėse nuolatinio finansavimo mechanizmus; tobulinti valdymą, kad teisėsaugos sistema būtų veiksmingesnė kovojant su organizuotu nusikalstamumu ir sunkiais tarptautiniais nusikaltimais; siekti operatyvaus keitimosi informacija tarp Baltijos valstybių teisėsaugos

⁶²⁶ BA rezoliucija „Dėl kovos su nusikaltimais informatikai“, Viljandi, 27-oji BA sesija, 2008-12-6, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332558&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

institucijų; skatinti greitesnę antros kartos Šengeno informacinės sistemos diegimą.⁶²⁷

3.4.5. Tarptautinio turizmo plėtojimas

Labai svarbią kultūrinę pažintinę bei edukologinę reikšmę turi tarptautinis turizmas, todėl BA, suprasdama šio veiksnio svarbą, nemažai dėmesio skyrė šiai problemai spręsti. Antai rezoliucijoje *dėl turizmo plėtojimo Baltijos valstybėse* (5-oji BA sesija 1994 m. lapkričio 13 d. Vilniuje) BA, atsižvelgdama į tai, kad yra įkurta bendra Lietuvos, Estijos ir Latvijos turizmo organizacija – Baltijos valstybių turizmo organizacija (TOBS), rekomendavo BMT: 1) pagerinti sienų kirtimo tvarką ir pasienio punktų sanitarinę būklę, ypač atkreipiant dėmesį į Lietuvos-Lenkijos sienos pasienio punktus; 2) skatinti turizmo marketingą ir reklamą per bendrą Baltijos valstybių turizmo organizaciją (TOBS).⁶²⁸

16-ojoje sesijoje (Tartu, 2000 m. gegužės 26–27 d.) priimtoje rezoliucijoje *dėl turizmo plėtojimo Baltijos valstybėse* (2000 m. gegužės 27 d.) BA, pripažindama svarų turizmo indėlį į Baltijos valstybių ūkį, tai rodo ir bendrojo nacionalinio produkto didėjimas; pažymėdama, kad Baltijos valstybių turizmo galimybės mažai žinomos Europos Sąjungos turizmo rinkose; manydama, kad bendradarbiavimas padėtų spręsti turizmo Baltijos valstybėse integracijos į bendrą Europos Sąjungos ir Baltijos jūros regiono turizmo koncepciją problemas, kvietė BMT: plėsti Lietuvos, Estijos ir Latvijos bendrą veiklą, skirtą supažindinti su turizmo galimybėmis svarbiausias pasaulio turizmo rinkas; derinti duomenų apie turizmo industriją Baltijos valstybėse rinkimo ir statistinio apdorojimo metodus su Europos Sąjungoje priimta praktika; priimti sprendimus, kurie palengvintų turistų judėjimą Baltijos valstybėse ir jį skatintų; parengti bendrą jūrų turizmo strategiją mažiems Lietuvos, Estijos ir Latvijos uostams integruoti į bendrą Baltijos jūros turizmo regioną.⁶²⁹

17-ojoje sesijoje (2000 m. gruodžio 7–9 d. Vilniuje) priimtoje rezoliucijoje *dėl jaunimo turizmo plėtros Baltijos valstybėse ir Baltijos jūros regione* BA, pripažindama, kad jaunimo turizmas yra svarbi ir perspektyvi tarptautinio turizmo dalis; pažymėdama, kad Šiaurės šalys sukauptė ilgalaikę patirtį organizuodamos jaunimo turizmą ir švietimo bei darbo mainų programas savo regione; manydama, kad Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimo pagal jaunimo mainų programas ir jaunimo turizmo skatinimas palengvintų tarptautinio turizmo plėtrą ir integruotų Baltijos valstybių turizmą į bendrą ES ir Baltijos jūros regiono turizmo tinklą; remdamasi BA rezoliucija „Dėl turizmo plėtros Baltijos valstybėse“, 9-osios Baltijos jūros šalių parlamentarų konferencijos rezoliucija bei Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo su kaimyniniais regionais komiteto priimta rezoliucija „Dėl jaunimo mainų programų tarp Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių plėtros“, kvietė BMT: išplėsti Lietuvos, Estijos ir Latvijos bendradarbiavimą jaunimo turizmo srityje; skatinti

⁶²⁷ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių glaudesnio bendradarbiavimo Šengeno erdvėje“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359197&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

⁶²⁸ BA rezoliucija „Dėl turizmo plėtojimo Baltijos valstybėse“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16258&p_query=&p_tr2=, 2005-03-04.

⁶²⁹ BA rezoliucija „Dėl turizmo plėtojimo Baltijos valstybėse“, Tartu, 16-oji BA sesija, 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 8.

jaunimo mainų programų plėtrą Baltijos valstybių regione švietimo, poilsio, jaunimo įdarbinimo, kultūros ir ekoturizmo srityse; suderinti Baltijos valstybių teisės aktus jaunimo turizmo srityje, atsižvelgiant į Šiaurės šalių įstatymų leidybos ir praktinę patirtį; skatinti dvišalių jaunimo bendradarbiavimo programų plėtrą Baltijos jūros regione; parengti bendrą Baltijos valstybių jaunimo turizmo plėtros strategiją sukuriant tarptautinio visuomeninio transporto, jaunimo nakvynės namų ir visuomeninių paslaugų apmokėjimo nuolaidų sistemą.⁶³⁰

19-ojoje sesijoje (2001 m. gruodžio 15 d.) priimtoje rezoliucijoje *dėl jūrų turizmo plėtros Baltijos valstybėse* BA, pažymėdama, kad turizmas yra viena iš reikšmingiausių ir greitai besiplečiančių ekonomikos šakų, atliekanti svarbų vaidmenį supažindinant su nacionalinėmis kultūromis ir propaguojant gamtos apsaugą; atkreipdama dėmesį į tai, kad jūrų turizmas yra itin svarbi ir perspektyvi turizmo dalis ir kad mūsų valstybių išsidėstymas Baltijos jūros regione sudaro sąlygas sėkmingai įgyvendinti tikslingai plėtojamo jūrų turizmo galimybes; remdamasi turizmui skirtu BA Ekonominių ir socialinių reikalų, Aplinkosaugos ir energetikos, Komunikacijų ir informatikos komitetų apskritojo stalo, įvykusio 2000 m. gegužės 5 d., ir jūrų turizmui skirtos Baltijos Asamblėjos konferencijos, įvykusios 2001 m. spalio 5 d., pagrindinėmis nuostatomis, kvietė BMT: organizuoti, kad 2002 metų pirmąjį pusmetį būtų nustatytos ir nurodytos bendros jūrų turizmo problemos, taip pat organizuoti išsamų keitimąsi informacija, kad būtų galima tarpusavyje susipažinti su jūrų turizmą reguliuojančiomis plėtros programomis, ir pradėti diskusiją jūrų turizmo bendrai strategijai parengti; spręsti jūrų turizmo problemas Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių turizmo plėtros programose, ypač atkreipiant dėmesį į mažųjų uostų tinklo plėtrą ir pagal galimybes naudojantis tarptautiniais finansavimo šaltiniais; tarpininkauti, kad Europos Sąjunga sukurtų Lietuvos, Estijos ir Latvijos bei kitų valstybių kandidačių Baltijos jūros regione mažųjų uostų, jūrų turizmo ir pakrančių teritorijų plėtros programą ir tam tikslui suteiktų neatlygintą pagalbą.⁶³¹

Atsižvelgiant į tai, Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija bei įvairios Lietuvos turizmo bei kultūros institucijos aktyviai įsijungė į UNESCO inicijuotą projektą „*Kultūrinio turizmo politika Baltijos šalyse*“. 2002–2003 m. vykusio projekto tikslas buvo išanalizuoti situaciją ir parengti kultūrinio turizmo politiką Baltijos šalyse. Darbo grupių susitikimai vyko Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje.

Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumento projekto paskutinis etapas – tarptautinė konferencija – vyko 2003 m. gegužės 4–6 d. Taline (Estija). Konferencijoje dalyvavę atstovai iš UNESCO, Pasaulio turizmo organizacijos, Baltijos turizmo tarybos, Europos Sąjungos, ICOMOS bei projekte dalyvavusių valstybių atstovai pritarė Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumentui, kuriuo bus vadovaujamos ateityje, plečiant veiklą kultūrinio turizmo srityje. Rengiant galutinį Baltijos šalių kultūrinio turizmo politikos dokumento projektą (trumpąjį ir

⁶³⁰ BA rezoliucija „Dėl jaunimo turizmo plėtros Baltijos valstybėse ir Baltijos jūros regione“, Vilnius, 17-oji BA sesija, 2000-12-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 227, l. 4.

⁶³¹ BA rezoliucija „Dėl jūrų turizmo plėtros Baltijos valstybėse“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, 2, ap. 10, b. 249, l. 5.

ilgąjį variantus), konsultacijas teikė UNESCO, Šiaurės šalių ir trijų Baltijos valstybių ekspertai.

Tikėtasi, kad šis dokumentas, įvairioms institucijoms siūlantis bendradarbiauti propaguojant ir vystant kultūrinį turizmą, ypatingą dėmesį skiriant kultūros paveldo ir turizmo sintezei, prisidės rengiant Lietuvos vystymo politiką, kuriant ir vykdant kultūrinio turizmo programas bei projektus. 2004–2005 m. buvo tęsiamas projektas kultūrinio turizmo tema, tačiau šį kartą kultūrinis turizmas siejamas su nematerialiuoju paveldu, o 2006–2007 m. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija vadovaus kultūrinio turizmo projektui, kurio metu kultūros paveldas bus siejamas su agroturizmu.⁶³²

3.4.6. Komunikacijos, pramonė, transportas, energetika, prekyba, žemės ūkis

Suvokdamas Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos raidos bendrumą, jų integravimosi į Šiaurės Tarybos ir Bendrijos rinkos ekonomikos struktūras būtinybę, turimo mokslo ir pramonės potencialo komunikacijų srityje išsaugojimo svarbą, didėjančių įstatymų leidybos ir praktinių veiksmų derinimo poreikį, BA priimtose rekomendacijose (1-oji sesija, 1992 m. sausio 26 d.) *dėl veiklos plėtojant komunikacijas*, Komunikacijų komitetas rekomendavo:

1. parlamentams ir vyriausybėms, bendrai plėtojančioms Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos komunikacijas: nustatyti bendruosius ir atskirus interesus komunikacijų sferoje atsižvelgiant į geografinę padėtį; pradėti koordinuoti įstatymų leidybos procesą pasikeičiant įstatymų aktų projektais, vadovaujantis Šiaurės Tarybos šalių patyrimu; koordinuoti veiksmus dideliems projektams parengti ir įgyvendinti; parengti bendrą užsienio pagalbos naudojimo politiką.

2. Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentams pavesti savo vyriausybėms iki 1992 m. kovo 1 d. išnagrinėti conceptualius veiksmų suderinimo pagrindus šiais klausimais: faktinių krovinių srautų, jų plėtojimo tendencijų ir prognozių analizė; esamo geležinkelių tinklo panaudojimas; kartu pateikti pasiūlymus dėl to, kad geležinkelio transportas atitiktų Europos standartus; naujo telekomunikacijų ir ryšių tinklo sukūrimas; jūrų uostų, kuriuos dabar užėmusios Rusijos Federacijos karinio jūrų laivyno pajėgos, pavaldumo pakeitimo politikos vykdymas; žvejybos kvotų ir žūklavimo zonų pakartotinis svarstymas siekiant apsaugoti visų trijų šalių – dalyvių interesus; funkcijų paskirstymas, kad būtų kuo geriau panaudojamas esamas ryšių ir transporto priemonių pramonės mokslinis gamybinis potencialas. Apie priimtus sprendimus informuoti Baltijos Asamblėjos valstybių parlamentus.

3. Lietuvos Respublikai, Estijos Respublikai ir Latvijos Respublikai iki artimiausios sesijos surengti konsultacijas ir paruošti pasiūlymus dėl: apsirūpinimo dujomis ir naftos produktais koncepcijos; svarbiausiųjų jūrų, geležinkelio, automobilių ir aviacijos transporto plėtojimo

⁶³² Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2002 metais ataskaita, <http://www.unesco.lt/?page=383>; 2005-02-03; Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2003 metais ataskaita, <http://www.unesco.lt/admin/imgAdmin/BLOBImage2.asp?id=439>, 2005-02-03; Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2004 metais ataskaita, <http://www.unesco.lt/admin/imgAdmin/BLOBImage2.asp?id=456>, 2005-02-03.

krypčių; bendrų ir tarpusavyje sujungtų kompiuterinių tinklų (tarpusavyje sujungtų duomenų bankų) sukūrimo; bendros tranzitinių pervežimų, taip pat suderintos muitų politikos; radijo ir televizijos plėtojimo derinimo.

4. Atsižvelgiant Šiaurės Tarybos valstybių, peržiūrinčių savo įstatymus dėl integravimosi į Bendrosios rinkos šalių ekonomikos struktūras, patyrimą, sukurti bendrą komisiją veiksams su Šiaurės Taryba koordinuoti.⁶³³

BA 4-oji sesija, vykusi 1994 m. gegužės 13–15 d. Jūrmaloje, siūlė Baltijos valstybių vyriausybėms, pasikvietus Šiaurės Tarybos ekspertus, organizuoti seminarą dėl Baltijos energetikos problemų, kuris galėtų vykti Lietuvos, Estijos ir Latvijos energetikos ministrų eilinio susitikimo metu. Seminare galėtų būti aptarti tokie klausimai: elektros energijos tarifų koordinavimas atsižvelgiant į regiono ekologijos ypatumus, priimamų įstatymų dėl energijos gamybos ir naudojimo koordinavimas, alternatyvių energijos šaltinių naudojimas, jūros šelfo išteklių naudojimas, energijos gamybos saugumas ir Baltijos jūros aplinkos apsauga, taip pat kiti klausimai.⁶³⁴

5-oji BA sesija 1994 m. lapkričio 13 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių integracijos energetikos srityje* manė, kad vienas iš svarbiausių šiandienos klausimų – išspręsti energetikos problemas Baltijos valstybėse. Spręsdamos energetikos klausimus kartu, Baltijos valstybės būtų daug patrauklesnės užsienio investuotojams ir lengviau integruotųsi į Europos energetikos sistemas. Todėl BA siūlė BMT: rengti bendrus ministrų, atsakingų už energetikos politiką, posėdžius, kurių metu būtų parengtos bendros energetikos programos ir pateikta informacija apie jau esančias bendras energetikos sistemas, apsvarstyti bendros energetikos sistemos sukūrimą, kad būtų galima išvengti energijos stygiaus ir efektyviau panaudoti energijos perteklių.⁶³⁵ 14-oji BA sesija 1999 m. gegužės 29 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių strategijos energetikos srityje* suprasdama, kad glaudesnis Baltijos valstybių bendradarbiavimas energetikos srityje prisidėtų prie bendros Baltijos valstybių ekonominių ryšių plėtros ir padėtų stiprinti siekius įstoti į ES, pripažindama būtinybę geriau koordinuoti nacionalines politikas siekiant bendro tikslo įsijungti į Baltijos jūros šalių energetikos žiedus, rekomenduoja Lietuvos, Estijos ir Latvijos valdžios institucijoms, atsižvelgiant į galimas politines, ekonomines, ekologines ir socialines pasekmes didėjančios konkurencijos sąlygomis, priimti pateiktą Baltijos energetikos strategiją, kaip energetikos sektoriaus ilgalaikės plėtros pagrindą, kreipiasi į BMT, kad būtų parengtas veiksmų planas Baltijos energetikos strategijai įgyvendinti.⁶³⁶

BA, atkreipdama dėmesį į Baltijos valstybių „energetinės salos“ problemą, ES energetikos ir klimato kaitos politiką bei į Baltijos jūros šalių parlamentinės konferencijos darbo grupės energetikos ir klimato kaitos klausimams spręsti išvadas; pripažindama glaudesnio bendradar-

⁶³³ BA rekomendacijos „Dėl veiklos plėtojant komunikacijas“, Ryga, 1-oji BA sesija, 1992-01-26, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 10, l. 7-8.

⁶³⁴ BA rezoliucija „Dėl energetikos“, Kemeris, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 1.

⁶³⁵ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių integracijos energetikos srityje“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 20.

⁶³⁶ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių strategijos energetikos srityje“, Vilnius, 14-oji BA sesija, 1999-05-29, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 4.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

biavimo ir bendrų veiksmų poreikį, siekiant sumažinti pažeidžiamumą dėl klimato kaitos ir geriau prisitaikyti prie klimato kaitos padarinių, taip pat išvengti dėl klimato kaitos kylančių stichinių nelaimių neigiamų pasekmių ir jas valdyti; suprasdama, kad energetikos ir klimato kaitos politika ir strategija yra glaudžiai susijusios; atsižvelgdama į didelį ir iki galo neišnaudotą regiono atsinaujinančios energijos gamybos potencialą, 28-osios sesijos metu priimtoje *rezoliucijoje* „**ragina Baltijos valstybių parlamentus, vyriausybes, Baltijos Ministrų Tarybą ir Baltijos jūros valstybių tarybą:**

dėl ekonomikos krizės – pripažinti ją kaip iššūkį ir atspirties tašką siekiant Baltijos jūros regioną padaryti didelio energijos efektyvumo ir augančios ekonomikos regionu, taip pat labai sumažinti priklausomybę nuo kietojo kuro kaip energijos šaltinio;

dėl atsinaujinančios energijos – skatinti ieškoti ir naudoti visų tinkamų rūšių atsinaujinančius ir vietinius energijos išteklius ir sukurti tam reikalingą infrastruktūrą;

dėl perdavimo sistemų ir jungčių – didinti investicijas į naujų elektros jungčių statybą ir atnaujinimą regione, sukurti bendrą Baltijos elektros energijos pardavimo rinką, stiprinant tokias jungtis visoje Europoje, skatinti regiono energetikos sektoriaus įstatymų ir reglamentų priėmimą ir derinimą, kad būtų paspartinta atviros rinkos plėtra, didinanti energijos tiekimo konkurencingumą ir saugumą;

dėl energijos efektyvumo ir energijos taupymo – skatinti energijos taupymo ir energijos efektyvumo iniciatyvas visose visuomenės gyvenimo srityse, atkreipti dėmesį į poreikį renovuoti būstus ir skatinti kombinuotą šilumos ir elektros energijos gamybą;

dėl Baltijos jūros strategijos įgyvendinimo – tikėti, kad Europos Parlamentas skirs pagrindinį dėmesį iššūkiams regiono aplinkos tvarumui, kuriuos kelia didelių infrastruktūros projektų įgyvendinimas, ir atsižvelgs į tai, kad ši Strategija leis sumažinti pavojų aplinkai;

dėl aplinkos neteršiančio transporto infrastruktūros – remti ir lengvinti aplinkos neteršiančio ir įvairiarūšio transporto sistemų plėtrą ir naudojimą;

dėl švietimo, mokslinių tyrimų, taikomosios veiklos ir verslo galimybių – užtikrinti reikalingas priemones ir finansavimą iš nacionalinio biudžeto ir pasitelkti pilietinę visuomenę, viešąsias ir kitas su tuo susijusias švietimo įstaigas, ieškant ir įgyvendinant atsakingus sprendimus ir veiksmus, susijusius su klimato kaita, taip pat nustatyti atsinaujinančios energijos, energijos efektyvumo ir energijos taupymo technologijų bei gamybos plėtros ir eksporto potencialą.⁶³⁷

Baltijos valstybių siaura vidaus rinka yra viena iš priežasčių, stabdančių rentabilios pramonės plėtrą, ir dėl to trukdomos kapitalo investicijos į pramonę. Todėl BA priėmė (6-oji sesija 1995 m. balandžio 22 d.) rezoliuciją *dėl Baltijos valstybių pramonės kooperacijos ir specializacijos galimybių*, kurioje rekomendavo BMT parengti Baltijos valstybių pramoninio bendradarbiavimo ir integracijos, remiantis kooperacija ir specializacija, sąlygas, taip pat numatyti lengvatines sąlygas kiekviename Baltijos valstybėje prekėms, pagamintoms Baltijos valstybėse. BA rekomendavo skatinti

⁶³⁷ BA rezoliucija „Dėl energijos efektyvumo didinimo, energijos taupymo ir prisitaikymo prie klimato kaitos“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT, 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359198&cp_query=&cp_tr2=, 2010 05 15.

kooperaciją ir specializaciją tokiose pramonės šakose, kaip žemės ūkio technikos gamyba, mašinų gamyba, medicinos instrumentų bei įrangos gamyba.⁶³⁸

BA pareiškime *dėl kūrybinės pramonės šakų plėtros* primena (27-oji sesija 2008 m. gruodžio 6 d.), kad kūrybinės pramonės šakų plėtra yra labai svarbus Lisabonos strategijos įgyvendinimo, ekonomikos plėtros ir konkurencingumo augimo aspektas; supranta, jog tam, kad kūrybinės pramonės šakos kuo labiau prisidėtų prie Lisabonos strategijos įgyvendinimo, reikia didesnio pripažinimo ir didesnės paramos; pabrėžia, kad pastaruosius keletą dešimtmečių augo suvokimas kultūros ekonominio matmens ir jo vaidmens kuriant darbo vietas, plėtojant kaimo ir miesto gyvenimą; kviečia Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus, vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą: stiprinti parlamentiniu ir vyriausybinio lygiu Baltijos valstybių bendradarbiavimą plėtojant kūrybinės pramonės šakas; plačiau apibūdinti kūrybinės pramonės šakas, atsižvelgiant į jų daugiafunkcij pobūdį; sukurti bendrą Baltijos valstybių kūrybinės pramonės šakų žemėlapi; kurti bendrus suderintus ir numatomus kūrybinės pramonės šakų plėtros Baltijos valstybėse paramos mechanizmus; remti bendrų kūrybinės pramonės šakų projektų kūrimą Baltijos valstybėse; rengti bendrą Baltijos valstybių struktūrinę politiką ir poziciją dėl kūrybinės pramonės šakų plėtros pagal Europos Sąjungos kultūrinės pramonės šakų politikos nuostatas.⁶³⁹

BA daug dėmesio skyrė geležinkelio transporto tobulinimui ir plėtojimui. (6-oji sesija 1995 m. balandžio 22 d.). Rezoliucijoje *dėl geležinkelio BALTRAIL leidimo Baltijos šalims* BA kreipėsi į BMT ir Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes, kad būtų parengtas kiekvienai Baltijos šaliai ir visoms trims Baltijos šalims geležinkelio BALTRAIL leidimas, kuris ateityje galėtų būti naudojamas ir kitų šalių panašių geležinkelio leidimų bendroje sistemoje. Jis palengvintų šalių gyventojų važiavimą geležinkeliu ir skatintų turizmo plėtrą Baltijos regione.⁶⁴⁰

Rekomendacijoje (7-oji sesija 1995 m. gruodžio 2 d.) *dėl projekto „Via Baltica“ įgyvendinimo* pabrėžiama, kad Baltijos valstybių ekonomikai ypač naudinga pradėti įgyvendinti projektą „Via Baltica“ – tai sudarys galimybę panaudoti palankią Baltijos valstybių geografinę padėtį tarp Šiaurės ir Centrinės Europos. BA pasiūlė BMT surengti tarpvalstybines derybas dėl projekto „Via Baltica“ įgyvendinimo, nustatyti atitinkamų darbų koordinavimo tvarką ir pateikti BA ataskaitą apie anksčiau priimtų rezoliucijų, susijusių su projektu BA ataskaitą apie anksčiau priimtų rezoliucijų, susijusių su projektu „Via Baltica“, įgyvendinimą.⁶⁴¹ Ten pat priimtoje rezoliucijoje dėl prisijungimo prie Konvencijos dėl laikino įvežimo BA, būdama įsitikinusi, kad tarptautinis dokumentas, kuriame būtų vienodos nuostatos dėl laikino įvežimo, sudarytų palankesnes sąlygas tarptautinei prekybai ir garantuotų muitinių procedūrų supaprastinimą bei

⁶³⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių pramonės kooperacijos ir specializacijos galimybių“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 4.

⁶³⁹ BA pareiškimas „Dėl kūrybinės pramonės šakų plėtros“, Viljandi, 27-oji BA sesija, 2008-12-06, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332562&p_query=&p_tr2=, 2010-05-14.

⁶⁴⁰ BA rezoliucija „Dėl geležinkelio BALTRAIL leidimo Baltijos šalims“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 4.

⁶⁴¹ BA rekomendacijos „Dėl projekto „Via Baltica“ įgyvendinimo“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 11.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

suvienodinimą, siūlė Baltijos valstybių vyriausybėms prisijungti prie Konvencijos dėl laikino įvežimo, pasirašytos Stambule 1990 m. liepos 28 d.⁶⁴² 13-oji BA sesija (1998 m. lapkričio 28 d.) rezoliucijoje dėl „*Via Baltica*“ projekto įgyvendinimo pažymėjo, kad „*Via Baltica*“ projektą laiko svarbiu politiniam ir ekonominiam Baltijos valstybių gyvenimui; atsižvelgdama į galimybę pasinaudoti patogia Baltijos valstybių, esančių tarp Šiaurės ir Centrinės Europos, geografine padėtimi, taip pat į Baltijos valstybių integraciją į Europos ekonominę zoną; pabrėžė, kad „*Via Baltica*“ projektas yra diegiamas ilgą laiką, tačiau nepakankamai kompleksiskai, siūlė prieš kitą BA sesiją sušaukti Šiaurės ir Baltijos valstybių bei Lenkijos Respublikos atstovų susitikimą prie apskritojo stalo, kad būtų parengtas galutinis sprendimas dėl „*Via Baltica*“ projekto įgyvendinimo, prašė BMT pateikti kitai BA sesijai pranešimą apie projekto „*Via Baltica*“ numatytų darbų atlikimą ir BA patvirtintų dokumentų įgyvendinimą.⁶⁴³ 14-oji BA sesija 1999 m. gegužės 29 d. priimtoje rezoliucijoje dėl „*Via Baltica*“ projekto įgyvendinimo pažymėjo: BA, išklausiusi informaciją apie tarptautinio transporto koridoriaus „*Via Baltica*“ projekto vykdymo eigą bei anksčiau jos priimtų sprendimų įgyvendinimą, konstatavo, kad eismo, ypač tolimojo susisiekimo krovinių transporto, intensyvumas „*Via Baltica*“ magistrale kasmet padidėja 14–18 proc., pažymėjo, kad visose Baltijos šalyse ir Lenkijoje „*Via Baltica*“ ruože inžinerinių įrenginių statybos bei saugaus eismo gerinimo darbai, naudojant tarptautinių finansinių institucijų bei šalių vidaus lėšas, vykdomi, skatino toliau didinti „*Via Baltica*“ automagistralės eismo pralaidumą, į ją įtraukti kitų perspektyvių krypčių kelių atkarpas, išplėsti kelių tiesimo investicines programas Baltijos šalyse, siūlė pagerinti saugaus eismo sąlygas, pirmiausia keliuose per gyvenvietes, meteorologinės informacijos teikimą bei plėsti ryšių sistemas ir kvietė Baltijos šalių vyriausybes visokeriopai skatinti „*Via Baltica*“ infrastruktūros plėtrą siekiant ūkinio ir turistinio transporto srautų didėjimo.⁶⁴⁴

17-oji BA sesija (2000 m. gruodžio 9 d.) priimtame kreipimesi į Baltijos Ministrų Tarybą dėl geležinkelio transporto plėtros konstatavo: BA, savo komitetuose apsvarsčiusi krovinių ir keleivių vežimo Baltijos valstybėse mastą ir būklę, geležinkelių panaudojimo keleiviams bei kroviniams vežti Baltijos valstybėse apimtis ir tendencijas; vieningai konstatavusi, kad geležinkelio transporto priemonių būklė, kai kurie valstybės sienų kirtimo ir muitinės procedūrų tvarkos aspektai riboja šios transporto rūšies platesnį naudojimą tarptautiniam turizmui bei tranzitui; kreipėsi į BMT, siūlydama artimiausiame posėdyje apsvarstyti šiuos su geležinkelio transportu susijusius klausimus: 1) papildyti sutartį „Dėl Baltijos valstybių bendrosios tranzito procedūros“ nuostatomis dėl supaprastintos procedūros taikymo geležinkelio transportu gabenamoms prekėms; 2) apsvarstyti galimybę priimti politinį sprendimą atkurti tiesioginį keleivių vežimą maršrutu Varšuva–Šeštokai–Kaunas–Ryga–Talinas; 3) pateikti BA informaciją apie 1995 m. balandžio 22 d. Rygoje priimtos BA rezoliucijos „Dėl geležinkelio BALTRAIL leidimo Baltijos šalims“ aktualumą

⁶⁴² BA rezoliucija „Dėl prisijungimo prie Konvencijos dėl laikino įvežimo“, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 12.

⁶⁴³ BA rezoliucija „Dėl *Via Baltica* projekto įgyvendinimo“, Talinas, 13-oji BA sesija, 1998-11-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 168, l. 6.

⁶⁴⁴ BA rezoliucija „Dėl *Via Baltica* projekto įgyvendinimo“, Vilnius, 14-oji BA sesija, 1999-05-29, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 5.

ir įgyvendinimą.⁶⁴⁵ 21-oji BA sesija (2002 m. gruodžio 14 d) rezoliucijoje „Dėl judėjimo I Kretos koridoriu atnaujinimo“, atsižvelgdama į I Kretos koridoriaus tarptautinę reikšmę, įvertinusi keleivių vežimo mastą, taip pat keleivių vežimo Baltijos valstybėse tendencijas ir pripažindama, kad šiuo metu Baltijos valstybių geležinkelių prioritetą yra užtikrinti vietinį keleivių judėjimą, ragina BMT: 1) priimti sprendimą dėl keleivinio geležinkelio transporto judėjimo I Kretos koridoriu atnaujinimo (Talinas–Ryga–Vilnius–Varšuva); 2) Baltijos valstybių biudžetuose numatyti lėšų investicijoms į geležinkelių riedmenis, kad būtų vagonams įrengti keičiamo pločio aširačiai, kuriuos būtų galima naudoti ir europinio, ir rusiško standartų bėgiams, taip pat lėšų kasmetėms dotacijoms eksploatacijos išlaidoms padengti, kol maršrutai taps pelningi.⁶⁴⁶

22-oji BA sesija (2003 m. lapkričio 29 d.), atsižvelgdama į jūrų transporto bei uostų reikšmę Baltijos šalių – Lietuvos, Estijos ir Latvijos – ekonomikai; integraciją į ES panašiomis sąlygomis; kruizinės laivybos ir trumpųjų pervežimų jūra skatinimą bendriems interesams ir bendradarbiavimo tikslais, rekomendavo:

- remti įgaliotų institucijų keitimąsi informacija integracijos į ES jūrų transporto srityje klausimais, taip pat galinčių iškilti problemų sprendimą;

- skatinti aktyvesnę įgaliotų institucijų dalyvavimą kruizinės laivybos organizacijose „Cruise Europe“ ir kt. siekiant propaguoti rytinės Baltijos jūros pakrantės galimybes;

- inicijuoti rytinės Baltijos jūros pakrantės valstybių pastangų susivienijimą siekiant bendrai atstovauti šių šalių interesams Europos Sąjungos institucijose, plėtoti trumpuosius pervežimus jūra ir atitinkamą su tuo susijusią infrastruktūrą.⁶⁴⁷

BA, pripažindama, kad Via Hanseatica yra svarbi istoriškai susiklosčiusi plėtros zona ir transporto koridorius, skirtas ilgalaikiam ir darniam Baltijos jūros regiono vystymui, ypač Baltijos valstybių atskirų regionų ekonomikai stiprinti; sveikindama glaudų Baltijos valstybių regionų ir savivaldybių bendradarbiavimą įgyvendinant Via Hanseatica transporto koridoriaus projektą; teigdama, kad Baltijos valstybės ir iki šiol skyrė dėmesį kultūros bei istorijos paveldo, Via Hanseatica turizmo potencialo tyrimams ir turizmo plėtrai; pripažindama, kad Baltijos valstybėms būtina geriau koordinuoti Via Hanseatica plėtros priemones, ragino Baltijos valstybių vyriausybes, regionų administracijas, atitinkamas savivaldybes ir Baltijos Ministrų Tarybą:

- įvertinti Via Hanseatica potencialą regionų plėtros ir europinio bendradarbiavimo aspektu;

- pavesti atsakingoms ministerijoms ir savivaldybėms sukurti bendrą Via Hanseatica plėtros ir jos konkrečių projektų įgyvendinimo viziją;

- tęsti bendradarbiavimą plėtojant turizmą Via Hanseatica transporto koridoriuje, parengiant bendrą Baltijos valstybių rinkodaros strategiją;

⁶⁴⁵ BA kreipimasis „Į Baltijos Ministrų Tarybą dėl geležinkelio transporto plėtros“, Vilnius, 17-oji BA sesija, 2000-12-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 227, l. 3.

⁶⁴⁶ BA rezoliucija „Dėl judėjimo I Kretos koridoriu atnaujinimo“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-12-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 4.

⁶⁴⁷ BA rezoliucija „Dėl integracijos jūrų transporto srityje“, Vilnius, 22 BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=222264&Condition2=>, 2005-01-09.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

- paskirti nacionalinius koordinatorius, kurie vadovautų ir koordinuotų priemones, skirtas Via Hanseatica plėtros zonai stiprinti;
- įtraukti į Baltijos Ministrų Tarybos darbotvarkę reguliarias Via Hanseatica plėtros ataskaitas;
- kreiptis į Europos Komisiją prašant finansinės paramos Via Hanseatica projekto plėtrai.⁶⁴⁸

Rezoliucijoje dėl *alkoholio akcizo ir prekybos alkoholiu* BA (13-oji sesija, 1998 m. lapkričio 28 d.), atsižvelgdama į tai, kad įplaukos, gaunamos iš alkoholio akcizo, sudaro nemažą dalį daugumos valstybių, įskaitant Lietuvos, Estijos ir Latvijos, biudžetų; suprasdama, kad staigus ir nesuderintas tarp valstybių akcizo keitimas suintensyvins alkoholio kontrabandą ir nelegalų platinimą ir tai gali turėti pastebimos įtakos mūsų valstybių biudžetų vykdymui; pripažindama, kad vien policija ir kitos teisėsaugos institucijos nepajėgia panaikinti šių neigiamų reiškinių, darančių žalą teisėtavakai, žmonių sveikatai bei valstybių ekonomikai, ir nepajėgia užkirsti jiems kelio, rekomendavo Lietuvos, Estijos ir Latvijos valdžios institucijoms nuosaikiai planuoti alkoholio akcizo lygio keitimą siekiant apytiksliai vienodesnio alkoholio akcizo dydžio Baltijos šalyse, kad akcizo keitimas nežlugdytų legalios gamybos ir teisėtos prekybos; siūlė BMT apsvarstyti galimybę nustatyti apytiksliai vienodo lygio alkoholio akcizą ir jo kitimo eigą.⁶⁴⁹

Rezoliucijoje (15-oji sesija 1999 m. gruodžio 4 d.) *dėl akcizų taikymo tvarkos Baltijos valstybėse* BA, pabrėždama teigiamą Baltijos valstybių trišalio bendradarbiavimo pastaruoju metu plėtrą ir jų bendrą tikslą – Baltijos regiono bendros ekonominės erdvės sukūrimą ir integraciją į ES; nurodydama, kad ES norminiuose aktuose daug dėmesio skiriama trijų grupių prekių – naftos produktų ir mineralinių tepalų, alkoholio bei alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių – akcizams; manydama, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas akcizų nustatymo srityje turėtų teigiamos įtakos Lietuvos, Estijos ir Latvijos ekonominei plėtrai dar iki įstojant į ES, kvietė BMT: pradėti bendradarbiauti akcizų politikos srityje, kad Baltijos valstybės laiku praneštų viena kitai apie akcizų įvedimą arba pakeitimą, bendrai kovojant su nuolat didėjančia kontrabanda; pagerinti akcizų administravimo metodus bendradarbiaujant atitinkamoms Lietuvos, Estijos ir Latvijos institucijoms.⁶⁵⁰

BA nebuvo abejinga žemės ūkio problemai. 15-oji sesija rezoliucijoje (1999 m. gruodžio 4 d.) *dėl suderintos žemės ūkio politikos*, atsižvelgdama į Baltijos valstybių nustatytą prioritetą – integruotis į bendrą ES rinką, pritaridama bendrai ES žemės ūkio ir žuvininkystės ūkio politikai, taip pat suprasdama svarbią Europos šalių kaimo plėtros reikšmę; remdamasi Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių Sutartimi dėl laisvosios prekybos žemės ūkio produktais, kuria siekiama sukurti palankias sąlygas tarpusavio prekybos plėtrai ir diversifikacijai, taip pat paremti prekybinį ir ekonominį bendradarbiavimą bendrų interesų srityje lygiateisiškumo, sąžiningos konkurencijos ir tarpusavio naudos pagrindu; įvertindama Baltijos valstybių tarpusavio pasitikėjimą panaikinti techninius ir

⁶⁴⁸ BA kreipimasis „Dėl Via Hanseatica plėtros“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309501&p_query=&p_tr2=, 2008-02-05.

⁶⁴⁹ BA rezoliucija „Dėl alkoholio akcizo ir prekybos alkoholiu“, Talinas, 13-ioji BA sesija, 1998-11-28, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 168, l. 5.

⁶⁵⁰ BA rezoliucija „Dėl akcizų taikymo tvarkos Baltijos valstybėse“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 2.

sanitarinius prekybos barjerus Lietuvos, Estijos ir Latvijos prekėms; pabrėždama Baltijos valstybių vyriausybių siekimą sukurti bendrą ekonominę erdvę, kviečia Lietuvos, Estijos ir Latvijos valdžios institucijas suintensyvinti darbą, remiantis sąžininga konkurencija žemės ūkio ir žuvų produktų prekyboje, daugiausia dėmesio skiriant žemės ūkio apsaugos ir rėmimo politikai, taip pat operatyviai informuoti apie taikomas vidaus ir užsienio rinkos reguliavimo priemones.⁶⁵¹ Rezoliucijoje dėl žemės ūkio politikos (20-oji sesija, 2002 m. gegužės 23-25 d.) BA, konstatuodama, kad vykstant deryboms dėl integracijos į ES, Europos Sąjungos valstybės narės ir šalys kandidatės tampa tiek ekonominių, tiek politinių santykių partnerėmis; manydama, jog labai svarbu, kad būtų vienodas požiūris į visas ES valstybes nares; pripažindama gana svarbų žemės ūkio sektoriaus vaidmenį Baltijos valstybių ekonomikai, kreipėsi į Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes ir pasiūlė: bendradarbiauti derybose dėl integracijos į ES siekiant Baltijos valstybių žemės ūkiui priimtinių rezultatų, atsižvelgiant į turimus žemės ūkio gamybos pajėgumus ir į orientaciją į ekologinės gamybos sritis bei įvertinant daugialypį žemės ūkio vaidmenį visuomenės vystymuisi.⁶⁵²

BA, nagrinėdama projekto „*Rail Baltica*“ įgyvendinimo klausimą, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybės prisijungė prie Europos Sąjungos ir kad projektas „*Rail Baltica*“ yra svarbus regionams integruojantis į Europos ekonominę erdvę, sveikindama Europos Komisijos sprendimą atlikti išankstinį iš Sanglaudos fondo finansuojamą šio projekto įgyvendinamumo tyrimą, kvietė Europos Komisiją kuo greičiau atlikti minėtą tyrimą, susitarti dėl geležinkelio tiesimo vietos ir techninių sprendimų variantų visose projekte dalyvaujančiose valstybėse, šio projekto Europos koordinatorių visapusiškai paremti šį procesą vadovaujantis sprendimo 884/2004/EB, iš dalies keičiančio sprendimą dėl transeuropinio transporto tinklo plėtros (TEN-T), 17a straipsniu.⁶⁵³

BA, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybės – Lietuvos Respublika, Estijos Respublika ir Latvijos Respublika – nors ir būdamos Europos Sąjungos valstybės narės, bet dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių vis dar yra atskirtos nuo Europos Sąjungos energijos tiekimo sistemos ir išlieka tiesiogiai priklausomos nuo gamtinių dujų, naftos, iš dalies ir elektros energijos tiekimo iš Rusijos; atkreipdama dėmesį į neprognozuojamus energijos tiekimo sutrikimus iš Rusijos į kaimynines šalis; suprasdama, kad energijos tiekimo saugumas yra svarbus visoms Baltijos valstybėms ir Baltijos jūros regionui, pritarė Baltijos valstybių vyriausybių veiksams gerinant energijos tiekimo patikimumą ir 2006 m. vasario 27 d. vyriausybių vadovų pasirašytam komunikatui bei susitarimui parengti Baltijos valstybių energetikos strategiją; ragino vyriausybes dėti visas pastangas įvairinti energijos išteklius pagal geografinę kilmę ir tipą, svarstyti galimybę statyti suskystintų gamtinių dujų terminalą vienoje iš Baltijos valstybių arba tiesti dujotieki, kuris sujungtų jas su Europos dujų tinklais, didinti energijos našumą bei vietinių išteklių ir atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimą, parengti bendrą Baltijos valstybių energetikos strategiją ir pateikti ją tvirtinti Baltijos valstybių parlamentams; kvietė Europos Komisiją

⁶⁵¹ BA rezoliucija „Dėl suderintos žemės ūkio politikos“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 3.

⁶⁵² BA rezoliucija „Dėl žemės ūkio politikos“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 4.

⁶⁵³ BA rekomendacija Europos Komisijai „Dėl PROJEKTO „RAIL BALTICA“, Talinas, 24-oji BA sesija, 2005-11-26, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266322&p_query=&p_tr2=, 2006-03-05.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

parengti veiksmingas priemones, skirtas integruoti regioninę Baltijos energetikos rinką į bendrą Europos energetikos rinką, grindžiamą solidarumo ir integracijos principais.⁶⁵⁴

Ten pat BA, atsižvelgdama į tai, kad pasaulinė paroda EXPO 2010 vyks naujame pasaulinės ekonominės plėtros centre ir apims beveik šimto pasaulio šalių miestus bei regionus, kad pagrindinė parodos EXPO 2010 tema bus „*Geresnis miestas – geresnis gyvenimas*“ ir šiuo klausimu Baltijos valstybės galės pasidalyti patirtimi ir pateikti naujų vystymosi tendencijų; pabrėždama, kad Lietuvai, Estijai ir Latvijai, atsižvelgiant į jų ekonomikos bei mokslo išsivystymą ir norint „pamatyti ir būti pamatytiems“, svarbu ir būtina dalyvauti pasaulinėje EXPO parodoje; suprasdama, kad dėl to, jog EXPO 2010 vyks tolimoje šalyje, reikės didelių išlaidų; atsižvelgdama į Baltijos valstybių siekį gerinti tarpusavio santykius kvietė BMT parengti bendrą Baltijos valstybių strategiją, kad Lietuva, Estija ir Latvija kartu dalyvautų Šanchajuje vykšančioje EXPO 2010.⁶⁵⁵

28-oji BA (Vilnius, 2009 m. lapkričio 28 d.), pripažindama, kad Baltijos valstybių ištekliai yra riboti ir kad pasaulio ekonomikos krizės daro rimtą poveikį tvariai plėtrai Baltijos regione; pažymėdama strateginį Baltijos valstybių suinteresuotumą kurti glaudesnės partnerystės modelį platesniame Baltijos jūros regione, kuriame galima konsoliduoti išteklius, bendradarbiauti ir keistis patirtimi; pabrėždama, kad bendros konkurencingumo didinimo pastangos, drauge naudojančios bendrais žinių išteklių, naujovėmis ir technologijomis, palengvins ne tik kiekvienos valstybės, bet ir viso regiono plėtrą, „**ragina Baltijos valstybių parlamentus, vyriausybes ir BMT:**

- kurti bendras Baltijos valstybių tvarios plėtros strategijas energetikos, komunikacijų ir technologijų, medicinos, kūrybinių pramonės šakų, transporto ir logistikos, farmakologijos ir kitose srityse, kurios užtikrintų didesnę Baltijos valstybių konkurencingumą;
- steigti bendrus Baltijos verslo inkubatorius;
- koordinuoti veiklą ir ekonominius veiksmus Baltijos jūros šelfo ekonominėje zonoje;
- kurti darnų verslą Baltijos valstybėse, derinant Baltijos valstybių fiskalinę ir mokesčių politiką bei teisės normas, kritiškiau vertinti esamus norminius aktus ir sparčiau kurti naujus, kurie mažintų kliūtis novatoriškam verslui.“⁶⁵⁶

3.4.7. Sveikatos apsauga ir veterinarija

BA domėjosi ir medicinos klausimais. Rezoliucijoje dėl medicinos instrumentų ir medicinos transporto bendro įsigijimo (6-oji sesija 1995 m. balandžio 22 d.) BA rekomendavo BMT parengti bendradarbiavimo įsigyjant Baltijos valstybėms būtinus medicinos instrumentus ir medi-

⁶⁵⁴ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių energetikos politikos“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-14, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288949&p_query=&p_tr2=, 2007-05-04.

⁶⁵⁵ BA kreipimais „Dėl pasaulinės parodos EXPO 2010 Šanchajuje“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-14, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288954&p_query=&p_tr2=, 2007-05-04.

⁶⁵⁶ BA rekomendacija „Dėl jungtinių priemonių kuriant bendrą Baltijos valstybių verslo aplinką“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT, 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359202&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

cinis transportą principus, kurie leistų padidinti užsakymus ir sumažinti kainą.⁶⁵⁷

Baltijos valstybės perka, gamina ir registruoja daugybę vaistų, kurių kontrolei ir registracijai reikia daug laiko ir lėšų. Todėl BA (6-oji sesija) rezoliucijoje dėl Baltijos šalių bendradarbiavimo registruojant vaistus, atsižvelgdama į tai, kad yra naudojamas būtinų vaistų sąrašas, patvirtintas pagal Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijas, siūlė BMT: 1) Išnagrinėti galimybę suderinti atitinkamų vaistus registruojančių institucijų, kurių tikslas – apsaugoti gyventojus, kad nevartotų neefektyvių ir abejotinių vaistų, statusus. Vaistų registracija Lietuvoje, Estijoje ar Latvijoje pripažįstama visose trijose Baltijos valstybėse ir galioja sumokėjus registracijos mokestį. 2) Suderinti Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje bendrus vaistų kainų kompensavimo principus. 3) Rekomenduoti Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje naudoti bendrą Europos Farmakopėją.⁶⁵⁸

8-oji BA sesija 1996 m. balandžio 14 d. priėmė rezoliuciją dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kovojant su dopingo vartojimu sporte ryžtingai nepritarė dopingo vartojimui sporte, ir, norėdama kovoti su šiuo paplitusiu piktnaudžiavimu, rekomendavo Baltijos valstybėms prisijungti prie Europos Tarybos antidopingo konvencijos ir ją ratifikuoti kiekvienos valstybės parlamente, sukurti tam tikras institucijas kovai su dopingu, susitarti su Šiaurės Taryba dėl Baltijos valstybių antidopingo kontrolės koordinavimo.⁶⁵⁹

Ten pat priėmė rezoliuciją dėl kovos su tuberkulioze bendros programos BA, atsižvelgdama į tai, kad susirgimų tuberkulioze Baltijos valstybėse daugėja ir liga plinta per valstybių sienas, įpareigojo BMT parengti ir patvirtinti kovos su tuberkulioze bendrą programą, kuri koordinuotų jų ir Skandinavijos bei kitų šalių pastangas, įskaitant: 1) atitinkamų teisės aktų projektų parengimą; 2) medicininės veiklos ir tuberkuliozės profilaktikos priemonių optimizavimą įgyvendinant Pasaulio sveikatos organizacijos ir Tarptautinės sąjungos rekomendacijas dėl tuberkuliozės ir plaučių ligų; 3) tarptautinių organizacijų, Raudonojo Kryžiaus, valdžios ir privačių institucijų įtraukimą į kovos su tuberkulioze programos įgyvendinimą; 4) socialinės reabilitacijos programų sergantiems tuberkulioze rengimą.⁶⁶⁰

11-oji BA sesija (1997 m. spalio 8 d.) priėmė rezoliuciją „Dėl Baltijos valstybių teritorijų apsaugos nuo pasenusių ir nekokybiškų prekių“, kurioje BA, **turėdama galvoje**, kad Baltijos valstybių teritorijose realizuojama nemažai senų užsienietišku automobilių, šaldymo ir kitos buitinės technikos, nekokybiškų farmacijos, chemijos ir maisto pramonės gaminių; **konstatuodama kad**: naudojant senus automobilius, kyla pavojus eismo dalyviams ir labiau teršiamas oras; šaldymo technika ir kiti pasenusios technologijos įrenginiai, kuriems naudojamas freonas, yra vieni iš veiksnių, pažeidžiančių atmosferos ozono sluoksnį; maisto, farmacijos, chemi-

⁶⁵⁷ BA rezoliucija „Dėl medicinos instrumentų ir medicinos transporto bendro įsigijimo“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 2.

⁶⁵⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos šalių bendradarbiavimo registruojant vaistus“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 3.

⁶⁵⁹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kovojant su dopingo vartojimu sporte“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 12.

⁶⁶⁰ BA rezoliucija „Dėl kovos su tuberkulioze bendros programos“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 11.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

jos pramonės gaminiai, kurie yra nesertifikuoti ir kurių galiojimo laikas yra pasibaigęs, kelia ypatingą pavojų žmonių sveikatai, **atkreipia dėmesį** į tai, kad neturint išplėtotos infrastruktūros ir atliekų rūšiavimo bei perdirbimo technikos, nekontroliuojamai daugėja sąvartynų ir teršiama jų aplinka; **mano, jog būtina**, kad BMT, Baltijos valstybių vyriausybės ir parlamentai įvertintų šias problemas ir pradėtų efektyviau jas kontroliuoti.⁶⁶¹

19-oji BA sesija 2001 m. gruodžio 15 d. priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo pavojingų ir ypač pavojingų infekcinių ligų kontrolės klausimais*, atsižvelgdama į Pasaulio sveikatos organizacijos, ES institucijų nuostatas dėl tarptautinio bendradarbiavimo infekcinių ligų profilaktikos ir kontrolės srityje stiprinimo, konstatuoja, kad Baltijos valstybių gyventojams kyla naujų pavojų dėl galimo bakteriologinio ginklo panaudojimo ir kitų teroristų veiksmų platinant ypač pavojingas infekcines ligas; pripažįsta valstybių bendradarbiavimo svarbą siekiant veiksmingesnės ypač pavojingų infekcinių ligų kontrolės; pažymi, kad veiksminga infekcinių ligų profilaktikos ir kontrolės sistema yra būtina socialinės bei ekonominės raidos ir integracijos į ES sąlyga, pasiūlė BMT ypatingą dėmesį skirti Baltijos valstybių bendradarbiavimui ypač pavojingų infekcinių ligų profilaktikos ir kontrolės srityje, formuoti šių ligų stebėsenos, greito reagavimo ir keitimosi informacija tarp šalių sistemą, geriau informuoti šiais klausimais gyventojus, tarptautiniu mastu aktyviai bendradarbiauti atitinkamoms valstybės, savivaldybių institucijoms ir kitoms suinteresuotoms institucijoms bei organizacijoms.⁶⁶² Ten pat priimtoje rezoliucijoje dėl alkoholizmo plitimo ribojimo BA atkreipdama dėmesį į tai, kad alkoholizmo plitimas ir piktnaudžiavimas alkoholiu kelia pavojų tautos sveikatai, dvasingumui ir socialinei raidai, yra grėsmingi jaunosios kartos ateičiai, sudaro sąlygas nusikalstamumui ir yra pavojingi visuomenei, ragino Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybės: suvienyti valstybės įstaigų ir nevyriausybinę organizacijų, tarp jų bažnyčios, šeimos ir mokyklos, pastangas alkoholio vartojimo mažinimo priemonių kompleksui parengti; plėtoti ir stiprinti valstybių bendradarbiavimą suvienodinant akcizus, derinti veiklą užkertant kelią nelegaliai prekybai alkoholiu ir netinkamos kokybės alkoholio produkcijos gamybai; atkreipti ypatingą dėmesį į vaikų ir paauglių apsaugojimą nuo alkoholio; parengti veiksmingesnę valstybės strategiją, kaip užkirsti kelią priklausomybei nuo alkoholio ir sumažinti piktnaudžiavimo alkoholiu pasekmes; atsiskaityti savo valstybių parlamentams, taip pat informuoti BA, kokių imtasi būtinų priemonių.⁶⁶³

Rezoliucijoje *dėl veterinarinės, fitosanitarinės ir maisto kontrolės tarnybų bendradarbiavimo* (16-oji sesija 2000 m. gegužės 27 d.) BA, pažymėdama, kad būtinybė derinti veterinariją reglamentuojančius Lietuvos, Estijos ir Latvijos teisės aktus su ES teisės aktais bei Lietuvos, Estijos ir Latvijos administracinių gebėjimų gerinimas yra svarbiausi integracijos į ES klausimai; žinodama, kad maisto produktų saugumo užtikrinimo pagrindas yra veiksminga veterinarinė ir fitosanitarinė kontrolė Baltijos valstybių pasienyje; atsižvelgdama į Lietuvos, Estijos ir Latvijos

⁶⁶¹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių teritorijų apsaugos nuo pasenusių ir nekokybiškų prekių“, Vilnius, 11-oji BA sesija, 1997-10-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 136, l. 2.

⁶⁶² BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo pavojingų ir ypač pavojingų infekcinių ligų kontrolės klausimais“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 7.

⁶⁶³ BA rezoliucija „Dėl alkoholizmo plitimo ribojimo“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 10.

valstybių Sutartį dėl netarifinių prekybos barjerų panaikinimo ir Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos Sutartį dėl laisvosios prekybos žemės ūkio produkcija, pasiūlė BMT: sustiprinti Baltijos valstybėse veterinarinę, fitosanitarinę ir maisto kontrolę; tęsti keitimąsi patirtimi dėl nacionalinių veterinarinės, fitosanitarinės ir maisto kontrolės teisės aktų derinimo su Europos Sąjungos teisės aktais; keistis informacija apie įvežamas prekes, kurios neatitinka Lietuvos, Estijos ir Latvijos veterinarinės ir fitosanitarinės kontrolės reikalavimų, ir informacija apie nuo valstybės sienos grąžintas prekių siuntas; toliau reguliariai keistis tų maisto pramonės įmonių, kurioms veterinarijos tarnybos leido verstis eksportu, sąrašais.⁶⁶⁴ Rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių veterinarijos tarnybų bendradarbiavimo saugant savo teritorijas nuo gyvulių pavojingų infekcinių ligų* (19-oji sesija 2001 m. gruodžio 15 d.) BA, atsižvelgdama į tai, kad plečiantis tarptautinei prekybai gali plėstis pavojingos infekcinės ligos (snukio ir nagų liga, galvijų pasiutligė); pabrėždama valstybinių veterinarijos tarnybų didėjančią reikšmę saugant Lietuvą, Estiją ir Latviją nuo minėtų infekcinių ligų; siekdama toliau gerinti bendradarbiavimą ir palaikyti Lietuvos, Estijos ir Latvijos veterinarijos tarnybų ryšius, pakvietė BMT skatinti, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybinių veterinarijos tarnybų vadovai per kitą darbo susitikimą sudarytų vadovaujančiųjų specialistų darbo grupę pavojingų infekcinių ligų prevencijai ir priežiūrai, turint tikslą nuolat keistis kovos su pavojingomis infekcinėmis ligomis patirtimi ir glaudžiau bendradarbiauti.⁶⁶⁵

23-oji BA sesija, atsižvelgdama į tai, kad kiekvienam valstybės gyventojui gali prireikti sveikatos priežiūros paslaugų, manė, jog būtina nustatyti šiuos pagrindinius tikslus: „užtikrinti tinkamos kokybės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą, užtikrinti efektyvų išteklių naudojimą sveikatos priežiūros srityje, ir siūlė:

- siekiant užtikrinti tikslingą turimų finansinių išteklių naudojimą, Baltijos valstybėms rengti bendrus brangių medikamentų, tokių kaip hepatitui C, ŽIV ir AIDS, osteoporozei gydyti, pirkimo konkursus;

- siekiant užtikrinti ilgalaikių investicijų į naujausias medicinos technologijas planavimą, Lietuvos, Estijos ir Latvijos sveikatos apsaugos ministerijoms susitarti dėl šių technologijų buvimo vietos vienoje iš trijų valstybių ir dėl garantijų, kad visų trijų valstybių gyventojai galėtų vienodai naudotis paslaugomis;

- Lietuvai, Estijai ir Latvijai susitarti dėl to, kaip sveikatos priežiūros paslaugos bus teikiamos jų gyventojams po įstojimo į ES.⁶⁶⁶

BA, **atsižvelgdama** į tai, kad ne kartą buvo diskutuota, bet, galima sakyti, nesėkmingai sprendžiama problema, kad alkoholio plitimas ir besaikis alkoholio vartojimas kelia grėsmę tautos sveikatai, jos dvasiniam potencialui ir socialiniam vystymuisi, neigiamai veikia demografinę situaciją, sudaro palankias sąlygas nusikalstamumui ir sukelia fizinę bei dvasinę

⁶⁶⁴ BA rezoliucija „Dėl veterinarinės, fitosanitarinės ir maisto kontrolės tarnybų bendradarbiavimo“, Tartu, 16-oji BA sesija, 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 3.

⁶⁶⁵ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių veterinarijos tarnybų bendradarbiavimo saugant savo teritorijas nuo gyvulių pavojingų infekcinių ligų“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 8.

⁶⁶⁶ BA rezoliucija „Dėl sveikatos priežiūros finansavimo sistemos Baltijos valstybėse“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 2004-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247329&p_query=&p_tr2=, 2005-03-05.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

dabartinės ir būsimųjų kartų degradaciją, **įsitikinusi**, kad didžiulis pelnas iš alkoholio akcizo mūsų valstybių biudžetuose nekompensuoja žalos, kurią mūsų tautoms daro augantis alkoholio vartojimas, ir, manydama, kad prevenciniam darbui vyriausybių skiriamos lėšos ir toliau yra labai menkos, o alkoholio vartojimo ribojimo priemonės neveiksmingos, dar kartą **kvietė** Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes:

- planuoti veiksmingus, alkoholio vartojimą ribojančius kompleksinius sprendimus, parengti priemones, keičiančias žmonių požiūrį ir įpročius, didinančias visuomenės sąmoningumą, taip pat planuoti ir derinti sprendimus, užkertančius kelią nelegaliai alkoholio prekybai,

- ypatingą dėmesį skirti priemonėms, neleidžiančioms vaikams ir paaugliams vartoti alkoholį, aktyviai pasitelkiant valstybės institucijas, nevyriausybinės ir visuomeninės organizacijas, visuomenės informavimo priemones, švietimo įstaigas, tarptautines organizacijas ir šeimą – svarbiausią visuomenės ląstelę,

- ypatingą dėmesį skirti vaikų ir jaunimo laisvalaikio organizavimo projektams ir investicijoms, nepamirštant nuolat kurti suaugusiesiems sąlygas plėsti gyvenimo be alkoholio aplinką ir propaguoti sveiką gyvenimo būdą tiek darbe, tiek namuose,

- nuolat sekti, kad valstybių parlamentams būtų pateikiamos išsamios ataskaitos, susijusios su alkoholiu ir atitinkama visuomenės situacija, taip pat informuoti BA apie tai, kaip įgyvendinama alkoholio prekybos ir vartojimo mažinimo programa;

rekomendavo BMT apsvarstyti šiame BA kreipimesi teikiamus pasiūlymus ir imtis taisyti nerimą keliančią situaciją;

siūlė kiekvienai Baltijos valstybei birželio 1-ąją arba rugsėjo 1-ąją paskelbti Diena be alkoholio, taip pat planuoti kitas kampanijas ir bendrus su kaimyninėmis valstybėmis veiksmus.⁶⁶⁷

3.4.8. Aplinkos apsauga, gamtos išteklių eksploatacija

Ši sritis taip pat yra BA nuolatinio dėmesio centre. Rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo eksploatuojant Baltijos jūros dugną ir pakrančių zonas* (8-oji sesija, 1996 m. balandžio 13 d.) BA, suprasdama, kad ekonominės operacijos jūros dugne ar jos pakrančių zonose gali paveikti aplinkos sąlygas kaimyninėse šalyse ar visoje jūroje, laikydama, kad apsaugos priemonės gali sumažinti teršimo ar pavojingų situacijų Baltijos jūros baseine galimą plėtrą, norėdama užkirsti kelią veiklai, kuri galėtų pabloginti Baltijos jūros aplinkos būklę, rekomendavo BMT: gerinti bendradarbiavimą projektuojant ir konstruojant įrenginius jūroje ir jos pakrančių zonose, taip pat, prieš priimant atitinkamus sprendimus, užtikrinti pasikeitimą visa informacija apie minėtus įrenginius, užtikrinti, kad eksploatuojant Baltijos jūros dugną ir pakrančių zonas, būtų laikomasi HELCOM rekomendacijų, susijusių su Baltijos jūros dugno ir pakrančių zonų apsauga.⁶⁶⁸ Ten pat priimtoje rezoliucijoje dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo tyrinėjant Baltijos jūrą, BA,

⁶⁶⁷ BA kreipimasis „Dėl priemonių, užkertančių kelią alkoholizmui“, Talinas, 24-oji sesija 2005-11-26, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266325&p_query=&p_tr2=, 2006.02.09.

⁶⁶⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo eksploatuojant Baltijos jūros dugną ir pakrančių zonas“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 9.

atsižvelgdama į tai, kad tinkamai ir laiku pateikta aplinkos tyrimo mokslo informacija apie aplinką sudaro aplinkosaugos pagrindą, laikydama, kad bendradarbiavimas tyrinėjant jūrą yra naudingas kiekvienai iš trijų Baltijos valstybių ir moksliniu, ir ekonominiu požiūriu, rekomendavo Baltijos valstybių vyriausybėms: 1) pasirašyti trišalį susitarimą dėl bendradarbiavimo tyrinėjant Baltijos jūrą; 2) paskirti Baltijos jūros tyrinėjimo komisiją, įpareigoti ją parengti Baltijos jūros tyrinėjimo programą ir jai vadovauti; 3) nuo 1997 m. įgyvendinti bendrą Baltijos jūros tyrinėjimo programą; 4) įsteigti specialų Baltijos jūros fondą, kuris finansuotų minėtą programą.⁶⁶⁹

Rezoliucijoje *dėl racionalaus energijos naudojimo atsižvelgiant į atkuriamųjų energetinių išteklių potencialą Baltijos valstybėse* (9-oji sesija, 1996 m. spalio 6 d.) BA, atsižvelgdama į tai, kad mūsų valstybės kelia didesnius aplinkos apsaugos reikalavimus, skatindama energijos naudojimo efektyvumą ir atkuriamųjų energijos išteklių naudojimą, ilgalaikį bendradarbiavimą energetikos srityje, pagrįstą tarpusavio pagalba ir nauda, ir atsižvelgdama į ES direktyvas, nusprendė: atkreipti Baltijos valstybių vyriausybių dėmesį į energetinių išteklių efektyvesnio naudojimo svarbą; skatinti bendrus tyrinėjimo projektus ir keitimąsi informacija bei praktinėmis žiniomis, kad būtų sukurtos tinkamiausios atkuriamųjų energijos išteklių naudojimo technologijos Baltijos valstybėse; koordinuoti teisės aktų pagrindines nuostatas, kad būtų skatinamas efektyvus energijos naudojimas ir kad būtų naudojami atkuriamieji energijos ištekliai.⁶⁷⁰

Ten pat priimtoje deklaracijoje *dėl racionalaus miškų valdymo ir racionaliai tvarkomų miškų sertifikavimo* BA, turėdama omenyje, kad Baltijos valstybės prisijungė prie Rio de Žaneiro deklaracijos ir dokumento Agenda 21, pasirašė Konvenciją dėl biologinės įvairovės, JT pagrindinę konvenciją dėl klimato pasikeitimų ir yra Europos ministerijų konferencijos dėl Europos miškų apsaugos dalyvė, pripažindama juridškai neįpareigojančią autoritetingą deklaraciją dėl globalinio konsenso principų racionaliai valdant, saugant bei plėtojant visų rūšių miškus, kuri buvo priimta 1992 m. JT konferencijoje, skirtoje aplinkai ir jos plėtrai (toliau – deklaracija dėl miškininkystės principų), atsižvelgdama į racionalaus valdymo tikslus, išdėstytus deklaracijoje dėl miškininkystės principų, bei į „racionalaus valdymo“ apibrėžimą, pateiktą Europos ministerijų antrosios konferencijos dėl miškų apsaugos Europoje pirmojoje rezoliucijoje, atsižvelgdama į tai, kad miškai atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant Baltijos valstybių ekologinius, ūkinius bei socialinius poreikius, atsižvelgdama į tai, kad idėja sertifikuoti racionaliai valdomus miškus bei iš minėtų šaltinių gaunamos produkcijos ženklavimas tapo svarbiu tarptautiniu miškininkystės ir aplinkosaugos klausimu, atsižvelgdama į tai, kad racionaliai valdomų miškų sertifikavimo idėja bei produkcijos, gautos iš minėtų šaltinių, ženklavimas yra rinkos mechanizmo skatinama iniciatyva, suprasdama, kad galutinis miškininkystės politikos tikslas yra racionali miškų plėtra, atsižvelgdama į trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Estijos ir Latvijos – parlamentarų pareigą prisidėti prie racionalios mūsų miškų plėtros, rekomendavo BMT:

⁶⁶⁹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo tyrinėjant Baltijos jūrą“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 8.

⁶⁷⁰ BA rezoliucija „Dėl racionalaus energijos naudojimo atsižvelgiant į atkuriamųjų energetinių išteklių potencialą Baltijos valstybėse“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 7.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

– derinti miškininkystės politiką mūsų šalyse, siekiant įgyvendinti racionalios miškų plėtros tikslus;

– jei reikalauja rinkta, derinti miškininkystės politiką ir teisinius dokumentus, kad būtų pašalintos galimos kliūtys norint sertifikuoti mūsų valstybių įmonių ūkyje naudojamus miškus;

– skatinti Baltijos valstybių sprendimus priimančias institucijas keistis informacija, susijusia su racionalia miškų plėtra ir racionaliai plėtojamų miškų sertifikavimu, bei produkcijos, gautos iš minėtų šaltinių, ženkliniu;

– formuoti bendrą nuostatą, jog trys Baltijos valstybės – Lietuva, Estija ir Latvija – turi remti viena kitą sprendžiamus minėtus klausimus platesniu Europos lygiu.⁶⁷¹

16-oji BA sesija (2000 m. gegužės 27 d.) taip pat priėmė rezoliuciją *dėl išteklių įvertinimo, sąlygų ir priemonių, užtikrinančių tolygią plėtrą Baltijos valstybėse*, sudarymo bei taikymo, kurioje BA, pažymėdama, kad jau 1992 metais Rio de Žaneire buvo suderinti plačiai pripažinti išteklius tausojančios tolydžios plėtros principai; atsižvelgdama į Lietuvos, Estijos ir Latvijos strateginei plėtrai reikalingų išteklių būklę ir būtinybę laikytis mokslinio požiūrio į išteklius; pabrėždama būtinybę diegti naujausius pasaulio mokslo laimėjimus ir pažangiausias technologijas, sudarančias palankias sąlygas taupiai naudoti visus išteklius, pasiūlė BMT: sudaryti tarpvalstybinę Baltijos šalių darbo grupę, kuri suderintų pagrindinius moksliniu požiūriu į išteklius pagrįstus tolydžios plėtros principus, nustatytų išteklių sistemą ir juos klasifikuotų, kad šiuo pagrindu būtų galima numatyti su strateginiais sprendimais susijusį Lietuvos, Estijos ir Latvijos ateities scenarijų; iki referendumo dėl stojimo į Europos Sąjungą supažindinti mūsų tautas su laisvais ir neišvengiamais pasirinkimo variantais, kuriuos lemia išteklių potencialas, bei jų galimomis pasekmėmis; remti praktinį bendradarbiavimą ir organizuoti bendrus mokymus miškų sertifikavimo, kelio jų teršimui užkirtimo ir taršos kontrolės, atliekų perdirbimo bei kitais klausimais, kurie yra svarbūs tausojančios plėtros principams įgyvendinti.⁶⁷²

8-oji BA sesija 1996 m. balandžio 14 d. rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo mažinant valstybių teršimą per sienas* pažymėjo: BA, pasiryžusi pagerinti aplinkosaugą Baltijos valstybėse, išreikšdama pasirengimą geriau koordinuoti pastangas ir bendradarbiauti mažinant valstybių teršimą per sienas, žinodama apie valstybių teršimo per sienas poveikį visų trijų Baltijos valstybių aplinkai, rekomendavo, kad BMT: imtųsi priemonių sumažinti Baltijos valstybių teršimą per sienas ir susitarti dėl žalos, kurią padarė aplinkos teršimas, kompensavimo metodologijos ir principų; susitartų dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo principų ir dėl teršimo, patenkančio iš trečiųjų šalių teritorijų, įvertinimo metodologijos; vadovautųsi tarptautinėmis sutartimis dėl valstybių teršimo per sienas, pavyzdžiui: 1979 m. Ženevos konvencija dėl valstybių oro ilgalaikio teršimo per sienas; Helsinkio konvencija dėl tarpvalstybinių

⁶⁷¹ BA deklaracija „Dėl racionalaus miškų valdymo ir racionaliai tvarkomų miškų sertifikavimo“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 8-9.

⁶⁷² BA rezoliucija „Dėl išteklių įvertinimo, sąlygų ir priemonių, užtikrinančių tolygią plėtrą Baltijos valstybėse, sudarymo bei taikymo“, Tartu, 16-oji BA sesija. 2000-05-27, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 226, l. 4.

vandenų ir tarptautinių ežerų apsaugos ir naudojimo.⁶⁷³

Rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo siekiant išvengti avarijų ir nelaimingų atsitikimų, turinčių pasekmių kaimyninėms valstybėms* (12 sesija, 1998 m. gegužės 9 d.), BA, atsižvelgdama į tai, kad tinkamas Baltijos valstybių bendradarbiavimas siekiant išvengti nelaimingų atsitikimų ir avarijų, turinčių pasekmių kaimyninėms valstybėms, gali apsaugoti aplinką ir gyventojus nuo žalingo poveikio, manydama, kad tokio kaip dabar bendradarbiavimo jūroje ir sausumoje nepakanka, jog būtų išvengta nelaimingų atsitikimų ir avarijų, turinčių sunkių pasekmių kaimyninėms valstybėms (naftos išsiliejimas, gamybinės ir branduolinės avarijos, miškų gaisrai ir gaisrai pelkėse, keleivinio transporto priemonių avarijos ore, jūroje, geležinkelyje ar automobilių keliuose), rekomendavo trijų Baltijos valstybių vyriausybėms parengti ir pasirašyti Baltijos valstybių bendradarbiavimo trišalį susitarimą ir įdiegti bendradarbiavimo programą, kad būtų išvengta nelaimingų atsitikimų ir avarijų, turinčių pasekmių kaimyninėms valstybėms.⁶⁷⁴

18-oji BA sesija 2001 m. birželio 2 d. priimtame kreipimesi *į Baltijos Ministrų Tarybą dėl klimato kaitos problemų* pabrėžė: BA, atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybės įvykdė 2000 metų prievoles pagal JTO bendrąją klimato kaitos konvenciją ir pradėjo parengiamąjį darbą įsipareigojimams pagal Kioto protokolą įgyvendinti, kvietė: Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybes ypatingą dėmesį skirti klimato kaitos švelninimo problemoms; pritarti Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos, ŠT ir BA parlamentarų simpoziumo baigiamajam pareiškimui, priimtam 2001 m. balandžio 27 d. Briuselyje.⁶⁷⁵

Po Antrojo pasaulinio karo Baltijos jūroje sąjungininkų ginkluotųjų pajėgų paskandinto cheminio ginklo nuodingosios ir sprogstamosios medžiagos kelia ilgalaikę grėsmę Baltijos jūros aplinkai ir šio regiono gyventojams.

Kad būtų nustatytas problemos mastas ir sumažinta galima grėsmė bei visuomenės nerimas, būtina nuolat stebėti minėtų cheminių ir sprogstamųjų medžiagų būklę bei jų poveikį jūros aplinkai ir įvertinti galimybes pašalinti galimą neigiamą šių medžiagų poveikį.

Todėl BA, turėdama omenyje, kad visos Baltijos jūros regiono valstybės pasirašė Helsinkio konvenciją dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos, kad šią Konvenciją ratifikavo visos jos Šalys ir kad ji galioja visoje Baltijos jūros akvatorijoje, įpareigodama visas pasirašiusias Šalis atvirai ir nuoširdžiai bendradarbiauti; įvertindama tyrimus, kuriuos šioje srityje 1992–1998 m. atliko Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija (Helsinkio komisija, arba HELCOM), bei didelį Danijos, kaip pagrindinės reikalingų išteklių tiekėjos, indėlį; atsižvelgdama į tai, jog HELCOM'as savo išvadas dėl Baltijos jūroje paskandinto cheminio ginklo parengė 1994 m. atliktų tyrimų pagrindu ir kad per tą laiką situacija Baltijos jūroje bei mūsų žinios apie

⁶⁷³ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo mažinant valstybių teršimą per sienas“, Vilnius, 8-oji BA sesija, 1996-04-14, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 10.

⁶⁷⁴ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo siekiant išvengti avarijų ir nelaimingų atsitikimų, turinčių pasekmių kaimyninėms valstybėms“, Ventspilis, 12-oji BA sesija, 1998-05-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 167, l. 3.

⁶⁷⁵ BA kreipimasis į Baltijos Ministrų Tarybą dėl klimato kaitos problemų, Ryga, 18-oji BA sesija, 2001-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 7.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

paskandinto ginklo pavojingumo pobūdį galėjo pasikeisti; suvokdama savo atsakomybę Baltijos valstybėms ir viso Baltijos jūros regiono šalių gyventojams, priimtose rekomendacijose (22-oji sesija, įvykusi 2003 m. lapkričio 29 d.) dėl Baltijos jūroje paskandinto cheminio ginklo būklės stebėjimo kvietė Baltijos jūros šalių vyriausybes visą archyvinę ir kartografinę informaciją apie chaotiškai paskandinto cheminio ginklo paskandinimo vietas pateikti Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisijai (HELCOM), o HELCOM'ą – atlikti Baltijos jūroje pakartotinius tyrimus, kad būtų galima nustatyti galimas užteršimo vietas, įvertinti galimą cheminių medžiagų ir jų irimo produktų keliamą pavojų, parengti galimų grėsmių sumažinimo sprendimus ir naujų tyrimų pagrindu parengti naujas rekomendacijas.⁶⁷⁶

Rusijos naftos kompanija „LUKoil Kaliningradmorneft“ ruošiasi eksploatuoti naftos telkinį Baltijos jūros šelfe netoli Lietuvos Respublikos sienos, kuri netrukus taps ir ES siena.

Todėl BA 22-osios sesijos metu priimtoje rezoliucijoje *dėl naftos telkinio „D-6“ ekologinės grėsmės Baltijos jūrai* pareiškė susirūpinimą dėl naujų naftos gavybos platformų statybos Baltijos jūros šelfe ties Kuršių nerija, kuri yra įtraukta į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą, dėl didėjančios rizikos Baltijos jūrą užteršti nafta ir reikalauja nepradėti naftos gavybos telkinyje „D-6“ tol, kol neatliktas rizikos ir galimo poveikio aplinkai įvertinimas tarpvalstybiniame kontekste ir kol nėra su Lietuva suderintų avarijų likvidavimo plano bei stebėsenos programų, kaip ir išankstinių sutartinių garantijų dėl galimos žalos atlyginimo.

BA reiškė pritarimą Europos Komisijos nuostatai, jos „rūpesčiui dėl Rusijos ketinimų pradėti naftos gavybą jautrioje Kuršių nerijos ekosistemoje, prieš tai nepasiekus aplinkos apsaugos užtikrinto patikimumo, atitinkančio aukštus tarptautinius standartus“ (Europos Komisijos 2003 m. lapkričio 18 d. atsakymas Europos Parlamento narių grupei).

BA ragino Rusiją paspartinti Konvencijos dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo) ratifikavimą.⁶⁷⁷

BA, **siekdama**, kad: Baltijos jūra neprarastų savo unikalumo, ekonominė veikla Baltijos jūros valstybių teritoriniuose vandenyse ir ekonominėje zonoje atitiktų tarptautinės teisės reikalavimus ir šių valstybių įstatymus bei interesus ir vertinant grėsmes Baltijos jūros aplinkai būtų atsižvelgiama į Baltijos jūros, kaip ypač jautrios jūrinės zonos, statusą, **manydama**, kad: didelio masto energetikos infrastruktūros projektai Baltijos jūros regione turi būti įgyvendinami užtikrinant energijos tiekimo patikimumą ir visų regiono valstybių saugumą, kad dėl to būtina skubiai atlikti ES valstybių narių, esančių prie Baltijos jūros, energetikos būklės kompleksinį tyrimą ir tai būtų pagrindas Europos Sąjungos paramai gauti, tiesiant dujotiekį Baltijos jūros dugnu ir vėliau jį eksploatuojant būtina panaikinti visas grėsmes, ypač tas, kurias kelia po Antrojo pasaulinio karo Baltijos jūroje paskandinti cheminiai ginklai, dujotiekio tiesimas turi nepažeisti Baltijos jūros ekosistemos ir nepakenti Baltijos jūros, kaip ypač jautrios jūrinės

⁶⁷⁶ BA rekomendacijos „Dėl Baltijos jūroje paskandinto cheminio ginklo būklės stebėjimo“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps?Condition1=222267&Condition2=>, 2004-04-10.

⁶⁷⁷ BA rezoliucija „Dėl naftos telkinio „D-6“ ekologinės grėsmės Baltijos jūrai“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps?Condition1=222262&Condition2=>, 2004-04-10.

zonos, augmenijai ir gyvūnijai, **atkreipia dėmesį** į tai, kad sprendžiant jūros dugno panaudojimo ekonominei ar kitai veiklai klausimus turi būti bendradarbiaujant tarptautiniu mastu sprendžiama, kaip mažinti Baltijos jūroje paskandintų cheminių ginklų kenksmingą poveikį ir keliamą pavojų, ir **kreipiasi** į Baltijos jūros regiono valstybių parlamentus, BMT ir tarptautines organizacijas prašydama atkreipti ypatingą dėmesį į susidariusią padėtį ir imtis priemonių, kad planuojant Baltijos jūros dugnu tiesiti dujotiekį būtų atliktas poveikio aplinkai vertinimas pagal Konvenciją dėl poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste (Espoo, 1991) ir Konvenciją dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos (Helsinkio konvencija, 1992), taip pat pagal Europos Sąjungos galiojančius teisės aktus.⁶⁷⁸

2006 m. birželio 3 d. Palangoje vykusioje BA teminėje konferencijoje „*Baltijos valstybių pasirengimas stichinėms nelaimėms, jų padarinių prevencija ir valdymas*“ BA konferencijos dalyviai aptarė Baltijos valstybių gelbėjimo tarnybų teisinį ir praktinį pasirengimą bendriems veiksams ypatingų situacijų atvejais (įvykus stichinei nelaimei, avarijai, katastrofai ir pan.), žalos įvertinimą ir socialinių problemų sprendimą, mokslinio potencialo panaudojimą gamtos krizėms prognozuoti ir pasirengimą jų padarinių prevencijai bei informacijos parengimą, koordinavimą ir perdavimą. BA konferencijos dalyviai BMT siūlė: inicijuoti tarpvalstybinius susitarimus dėl bendrų veiksmų susidarius ypatingai situacijai Baltijos valstybėse koordinavimo; svarstyti galimybę ypatingų situacijų atvejams sukurti bendrą Baltijos valstybių greitojo reagavimo padalinį dalyvauti bendrose operacijose teikiant tarpusavio pagalbą ir padedant kitoms valstybėms; Baltijos valstybių vyriausybėms – nuolat vienas kitas informuoti apie galimas ypatingas situacijas; parengti ir suderinti bendrus tarpusavio pagalbos veiksmų planus, kaip spręsti galimas socialines problemas, susidarius ypatingai situacijai tiek Baltijos valstybėse, tiek gretimose teritorijose.

BA teminės konferencijos dalyviai pareiškė, kad BA yra pasirengusi paremti nacionalinių vyriausybių veiksmus siekiant spręsti bendradarbiavimo ir tarpusavio pagalbos ypatingų situacijų atvejais klausimus.⁶⁷⁹

BA, atsižvelgdama į tai, kad: žvejybos Baltijos jūroje reglamentavimas yra išskirtinė ES kompetencija; Lietuvai, Estijai, Latvijai ir Lenkijai įstojus į ES nustojo veikti Tarptautinė žvejybos Baltijos jūroje komisija (IBSFC); ES suderino dvišalio susitarimo su Rusijos Federacija dėl žvejybos Baltijos jūroje preliminarų tekstą, pagal kurį visi žvejybos reglamentavimo klausimai bus sprendžiami ES ir Rusijos Federacijos jungtiniame komitete; iki šiol žvejybos Baltijos jūroje klausimai daug metų buvo sprendžiami tariantis su visomis šioje jūroje žvejojančiomis šalimis, rekomendavo Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos vyriausybėms: pasirašyti tarpusavio susitarimą dėl žvejybos Baltijos jūroje; sudaryti konsultacinę komisiją iš visų trijų valstybių atstovų ir įpareigoti ją rengti bendras pozicijas aktualiaisiais žvejybos Baltijos jūroje klausimais, įskaitant žuvų išteklių naudojimo ilgalaikių planų sudarymą; pasiekti, kad būtų

⁶⁷⁸ BA rezoliucija „Dėl dujotiekio Baltijos jūroje tiesimo keliamų grėsmių“, Talinas, 24-oji BA sesija, 2005-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266324&p_query=&p_tr2=, 2006-01-20.

⁶⁷⁹ BA teminės konferencijos „Baltijos valstybių pasirengimas stichinėms nelaimėms, jų padarinių prevencija ir valdymas“ dalyvių baigiamasis pareiškimas, Palanga, 2006-06-03, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=277204&p_query=&p_tr2=, 2006-09-10.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

kuo greičiau pasirašytas ES ir Rusijos Federacijos susitarimas dėl žvejybos Baltijos jūroje.⁶⁸⁰

Ten pat BA, **siekdama**, kad: žvejyba Baltijos jūros valstybių teritorinėse jūrose ir išskirtinių ekonominių zonų vandenyse atitiktų tiek tarptautinės teisės reikalavimus, tiek šių valstybių interesus, o Baltijos jūros žuvų ištekliai būtų išsaugoti ir ateities kartoms; vertinant grėsmes Baltijos jūros žuvų ištekliams, būtų atsižvelgiama į Baltijos jūros, kaip ypač jautrios jūrinės zonos, statusą; **manydama**, kad: Baltijos jūroje kai kurių žuvų, ypač menkių, išteklių būklė blogėja; pagrindinė priemonė užtikrinti galiojančių taisyklių laikymąsi yra bendradarbiavimo žvejybos kontrolės srityje stiprinimas. Keitimasis informacija gali padėti apriboti neverslinio dydžio menkių žvejybą, iškrovimą ir prekybą, užkirsti kelią kaimyninėse valstybėse realizuoti neregistruotai sugautas žuvis, **atkreipė dėmesį** į tai, kad žvejybą reguliuojančios ir kontroliuojančios Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos institucijos neturi tinkamo inspekcinio laivo žvejybos kontrolei Baltijos jūroje. Šiems tikslams naudojami tam nepritaikyti kitų institucijų laivai. Pagal galiojančius Europos Sąjungos reglamentus draudžiama parduoti neverslinio dydžio menkes vartoti maistui, nors perdirbamoji pramonė labai suinteresuota tokių menkių tiekimu; **kreipėsi** į BMT prašydama sudaryti darbo grupę, kurios tikslas: parengti bendras priemones dėl bendradarbiavimo žvejybos kontrolės srityje, Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos keitimosi informacija tvarkos, kad būtų užkirstas kelias iškrauti neregistruotai sugautas žuvis ir užtikrintas veiksmingas Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos Atsakingos žuvininkystės kodekso įgyvendinimas.⁶⁸¹

BA rezoliucijoje *dėl kovos su eutrofikacija Baltijos jūroje*, pažymėdama Baltijos jūros valstybių parlamentinės konferencijos sudarytos darbo grupės kovai su eutrofikacija išnagrinėtas problemas ir su Baltijos jūros ekosistema susijusius iššūkius; sutikdama, kad Baltijos jūros eutrofikaciją sukelia tai, kad į jūrą intensyviai teka medžiagos, turinčios azoto ir fosforo, spartinančios dumblių augimą, drumsčiančios vandenį ir mažinančios deguonies kiekį; labai vertindama HELCOM veiksmų planą dėl Baltijos jūros, numatantį konkrečią jūros taršos mažinimo strategiją, iškeliantį su tuo susijusioms valstybėms konkrečius tikslus ir uždavinius, kaip užtikrinti ekologiškai švarią Baltijos jūrą, ragino Baltijos jūros regiono šalių vyriausybes:

- žemės ūkio srityje – veiksmingiau derinti žemės ūkio politiką ir aplinkos politiką;
- nutekamųjų vandenų srityje – panaudoti naujausias nutekamųjų vandenų valymo technologijas tiek nacionaliniu, tiek vietiniu lygiu, kad prasidėjus potvyniui nebūtų užtvindyti nutekamųjų vandenų kolektoriai;
- laivybos ir jūrinės veiklos srityje – apriboti nuotekų išpylimą į Baltijos jūrą iš visų rūšių laivų ir tuo tikslu Baltijos jūros uostuose užtikrinti galimybę laivams išpilti nuotekas;
- azoto iškritų srityje – sumažinti azoto išmetalus į orą iš sausumos ir jūrų transporto, taip pat atsirandančius dėl degimo procesų, žemės ūkio veiklos Baltijos jūros regione, vadovaujantis HEL-

⁶⁸⁰ BA rezoliucija „Dėl padėties naudojant Baltijos jūros žuvų išteklius“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288951&p_query=&p_tr2=, 2007-02-15.

⁶⁸¹ BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo žvejybos kontrolės srityje“, Vilnius, 25-oji BA sesija, 2006-12-17, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=288953&p_query=&p_tr2=, 2007-02-15.

COM ir ES gairėmis remti tarptautinį bendradarbiavimą apribojant azoto emisiją per sienas;

– visuomenės informavimo bei mokslo ir plėtros srityje – prisidėti prie visuomenės informavimo eutrofikacijos klausimais visais lygiais, tarp jų nevalstybiniame, pramonės ir švietimo sektoriuose, taip pat užtikrinti nacionalinių ir regioninių mokslo programų kūrimą, kad būtų parengtos naujos technologijos, sprendimai ir rekomendacijos siekiant sumažinti eutrofikaciją Baltijos jūroje.⁶⁸²

BA priimtoje rezoliucijoje *dėl klimato kaitos švelninimo ir prevencijos priemonių*, **atsižvelgdama** į Europos Komisijos iniciatyvą parengti direktyvas dėl energijos iš atsinaujinančių šaltinių vartojimo dėl 20 % padidinio energijos vartojimo efektyvumo, dėl 20 % sumažinimo šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos, taip pat pasiekti, kad iki 2020 m. ES 20 % viso energijos suvartojimo sudarytų atsinaujinantys energijos šaltiniai ir kad iki 2020 m. apie 10 % transporto priemonių degalų sudarytų biodegalai; **pripažindama** Baltijos jūros regiono energijos tiekimo ir energetinio bendradarbiavimo stabilumo svarbą; **pabrėždama** Baltijos jūros regiono plėtrą tampant efektyvaus energijos naudojimo augančios ekonomikos regionu, kuris mažina priklausomybę nuo anglies dioksidu pagrįstos energijos šaltinių, o tai ilgainiui turės teigiamos įtakos klimato kaitos švelninimui, **kvietė** „Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus, vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą:

atkreipti ypatingą dėmesį į klimato kaitos švelninimo klausimus ir sukurti strategijas bei priemones galimiems klimato kaitos padariniams mažinti;

aktyviai bendradarbiauti įvairinant atsinaujinančius energijos išteklius ir persiorientuojant į energetiškai veiksmingiausias technologijas, kurios leistų kuo labiau sumažinti dujų išmetimą ir garantuotų mažesnę energetinę priklausomybę nuo užsienio energijos šaltinių;

skatinti ekonominėmis ir politinėmis priemonėmis įmones naudoti technologijas, turinčias kuo mažiau anglies dioksido, atkreipiant dėmesį į teigiamas ekologinės pramonės, mokslo, darbo ir verslo galimybes, kuriant nekenksmingą aplinką;

plėtoti ir panaudoti energetiškai veiksmingą būdą statybos sektoriuje, sutelkiant dėmesį į naujas technologijas, tokias kaip saulės energija, šilumos antrinio panaudojimo sistemos, naujos izoliacijos technologijos ir ekologinės statybinės medžiagos, kurios ilgainiui padėtų sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimą.”⁶⁸³

3.4.9. Bendradarbiavimas sprendžiant kultūros, švietimo ir mokslo problemas

Globalizacija kelia nekarinio pobūdžio iššūkius, pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui, į kuriuos pavienės valstybės yra nepajėgios efektyviai reaguoti. Lietuvoje nacionalinio saugumo požiūriu globalizacija vertintina kaip objektyvus procesas, neišvengiamai atsirandantis dėl žmonijos mokslinės, techninės, ekonominės ir kitokios pažangos, su tuo susijusio įvairių

⁶⁸² BA rezoliucija „Dėl kovos su eutrofikacija Baltijos jūroje”, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309498&p_query=&p_tr2=, 2008-03-05.

⁶⁸³ BA rezoliucija „Dėl klimato kaitos švelninimo ir prevencijos priemonių”, Viljandi, 27-oji BA sesija, 2008-12-06, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332560&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

valstybių ir regionų tarpusavio priklausomybės stiprinimo ir nuo to priklausančių tarptautinės ekonominės, politinės ir kultūrinės integracijos procesų. Pagrindinis globalizacijos padarinys saugumo srityje – pasaulio saugumą ir stabilumą lemiančių veiksnių internacionalizavimas. Matydama savo saugumo ateitį kaip saugios Europos ir saugaus pasaulio ateities dalį, Lietuva atsiveria globalizacijos procesams, kurie suteikia galimybę praturtinti Lietuvos nacionalinę kultūrą, civilizaciją ir visuomeninę politinę praktiką vertingiausiais pasaulio atitinkamų sričių laimėjimais; kita vertus, didžiausi Lietuvos laimėjimai gali tapti integralia pasaulio kultūros ir civilizacijos paveldo dalimi. Tačiau globalizacija taip pat sukelia naujų rizikos veiksnių ir pavojų. Jie pasireiškia nenuginčijama grėsme ne tik gamtai, bet ir žmonių tradicinei kultūrai, jos įvairovei ir ypač kultūros dvasiniam komponentui, tarp jų ir Europos civilizaciją išskelusioms tradicinėms humanistinėms vertybėms. Ir ypač tas pavojus formuojasi tautinių nacionalinių kultūrų niveliacijos kryptimi.

Vien gynybinių šalies pajėgumų stiprinimas nesukuria asmens, tautos ar valstybės saugumo. Todėl viena iš pagrindinių priemonių tautinės tapatybės apsaugai užtikrinti bei efektyviai nacionalinio saugumo sistemai sukurti yra tautinės savimonės stiprinimas, kiekvieno asmens pilietinės pareigos ir patriotinių nuostatų ginti Tėvynę, tautos sukurtas materialines ir dvasines vertybes ugdytas bei formavimas. Tai tiesiogiai siejasi su etnine kultūra. Ji yra tautos būtis, jos išlikimo esmė, nacionalinės kultūros pamatas. Tačiau įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus. Globalizacijos, integracijos į Europos Sąjungą procesai, stiprėjantis didžiųjų pasaulio valstybių kultūrų ir kalbų spaudimas lemia atitinkamus kultūros tapatumo išsaugojimo ir jos puoselėjimo uždavinius. Nacionalinės kultūros gyvoji tradicija patiria vis didesnę neigiamą spartėjančios globalizacijos reiškinių, pseudokultūros plitimo, tautinių ir pilietinių vertybių niveliacijos poveikį, mažėja jos pajėgumas konkuruoti su komercine, masine kultūra. Gyvosios tradicijos plėtros pagrindas – tautinė savimonė – nepaliaujamai silpsta. Įvairiose srityse, susijusiose su tautinės savimonės išsaugojimu (švietimo koncepcijoje, šventės reglamentuojančiuose teisės aktuose ir kt.), trūksta pakankamo dėmesio etninei kultūrai ugdyti, jos vertybėms puoselėti, tautinei savimonei išsaugoti.

Apleista dvasinio paveldo globa – ji nepakankamai reglamentuojama įstatymais ir kitais teisės aktais, Etninės kultūros dvasinio paveldo archyvinę medžiagą kaupiančios saugyklos neturi tinkamo statuso, o dvasinių etninės kultūros vertybių apskaita ir sisteminimas beveik nekompiuterizuoti.

Etnografiškumas yra pagrindinis etninės kultūros plėtros principas, tačiau dabartinis Lietuvos teritorinis-administracinis suskirstymas nėra pakankamai palankus etnografinių regionų kultūros savitumui išsaugoti ir plėtoti. Būtina regionų valdymą susieti su kultūros tapatybės išlaikymu.

Etninės kultūros objekto visumos išskaidymas dėl struktūrinių, administracinių ir kitų priežasčių apsunkina gyvosios tradicijos gaivinimą, tautinio tapatumo bei savimonės suvokimą bei puoselėjimą. Todėl trijų Baltijos valstybių bendros institucijos nuo pat jų valstybių atkūrimo daug dėmesio skyrė šioms problemoms spręsti.

BA priimtų dokumentų apžvalga rodo, kad ji daug dėmesio skyrė Baltijos šalių kultūros, švietimo, mokslo ir studijų plėtrai bei tobulinimui.

Lietuva plėtoja tarptautinį kultūrinį bendradarbiavimą remdamasi tarptautinėmis dvišalėmis ir daugiašalėmis kultūrinio bendradarbiavimo sutartimis. Tokias sutartis Lietuva yra pasirašiusi su 28 užsienio valstybėmis. Kultūros ministerija glaudžiai bendradarbiauja su Latvijos, Estijos, Lenkijos, Rusijos, Ukrainos, Baltarusijos kultūros ministerijomis, su kuriomis yra pasirašiusi tarpžinybinio bendradarbiavimo susitarimus. Lietuvos diplomatinėse atstovybėse Lenkijoje, Prancūzijoje, Rusijoje (Maskvoje ir Kaliningrade), Švedijoje, Vokietijoje ir misijoje prie Europos Bendrijų Briuselyje dirba Lietuvos. Lietuvos kultūros ir meno pristatymo užsienyje programą koordinuoja 2001 m. įsteigta viešoji įstaiga. Ypač aktyvus kultūrinis bendradarbiavimas tradiciškai susiklostė tarp Baltijos valstybių. 1990 m. spalio 12 d. trijų valstybių švietimo ministerijos pasirašė sutartį dėl bendradarbiavimo švietimo srityje, pagal kurią tarpusavyje pripažįstami aukštojo mokslo diplomai, taip sukuriant palankias sąlygas studijoms Baltijos valstybių universitetuose⁶⁸⁴.

Pastaruoju metu minint Baltijos regioną, kalbama jau apie daug didesnę darinį, apimančią ne tik Estiją, Latviją, Lietuvą, bet ir Šiaurės šalį (neretai ir geografiškai nebaltišką Norvegiją bei Islandiją), šiaurės Vokietiją, Lenkiją ir šiaurės vakarų Rusiją. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje, tik atsivėrus sienoms, šioje geopolitinėje erdvėje kultūrinis bendradarbiavimas smarkiai suaktyvėjo. Anksčiau Baltijos valstybes jungę tradiciniai renginiai palaipsniui tapo tarptautiniai. Kultūrinio bendradarbiavimo gyvybingumas nūnai vis labiau priklauso nuo subalansuoto tarptautinio meninio gyvenimo veiksnių ir vietinės aplinkos dinamikos bei poreikių įvertinimo⁶⁸⁵.

BA jau 1-osios sesijos, vykusios Rygoje, metu priimtose rekomendacijose (1992 m. sausio 26 d.) *dėl bendradarbiavimo vystant švietimą, kultūrą ir mokslą* BA Švietimo, kultūros ir mokslo komitetas pažymėjo, kad sovietinis režimas Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje sukėlė sudėtingų, bet panašių švietimo, kultūros ir mokslo problemų, nuo kurių bendro sprendimo priklauso reali galimybė šioms šalims grįžti į Europos Bendriją.

Neatlyginamas praradimas gresia daugeliui kultūros ir architektūros paminklų, ypač sugriauta kaimo kultūrinė aplinka, ekonominis nuosmukis kelia pavojų labai profesionaliam menui.

Mokslinio gyvenimo atskyrimas apskritai nuo visuomenės bei iš dalies nuo aukštojo išsilavinimo nutraukė besikuriančių visuomenės intelektinių struktūrų ryšius, o tai stabdo intelektinių vertybių ir žinių apykaitą visuomenėje ir mažina jų realią reikšmę praktiniam gyvenimui ir ekonomikai.

Silpnos apykaitos struktūros ir finansinių priemonių perskirstymas visuomenėje, įsisąmonintos ir praktikoje patikrintos mokesčių politikos nebuvimas švietimą, kultūrą ir mokslą daro pavojingai priklausomus nuo valstybės biudžeto.

Aukštojo išsilavinimo ir mokslinių laipsnių suteikimo sistemų skirtingumas ir izoliavimas

⁶⁸⁴ Lietuvos, Latvijos ir Estijos „Sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo srityje“, Ryga, 1990-10-12, http://www.smm.lt/_bendradarbiavimas/docs/Sutartis%20del%20bendradarbiavimo%20svietimo%20sirtyje%20trisale.pdf, 2004-05-25.

⁶⁸⁵ Jablonskienė L., „Baltijos šalių bendradarbiavimo strategijos, tinklai ir ekonomika“, [http://www.culture.lt/dai-le/03\(2\)/bsb.htm](http://www.culture.lt/dai-le/03(2)/bsb.htm), 2004-06-07.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

nuo tokių sistemų Europos šalyse neskatina keistis studentais, dėstytojais ir mokslininkais, o tai atitinkamai stabdo greitą šiuolaikinių žinių sklaidimą. Kadangi nėra su Europos šalimis suderintų intelektualinės nuosavybės (autorinių teisių, išradimų, prekinių ženklų, pramonės pavyzdžių) apsaugos įstatymų, atsiranda grėsmė išstumti Baltijos šalis iš pasaulio intelektualinių vertybių mainų, taip pat sudaro nepasitikėjimo situaciją ekonominio bendradarbiavimo srityje.

Nesuderinta Baltijos valstybių ir įvairių tarptautinių Europos bei pasaulio visuomenės struktūrų sąveika švietimo, kultūros ir mokslo srityse dažnai sudaro kliūčių, nemažų keblumų, prarandama laiko.

Komiteto nuomone, parlamentų sąveikavimo ir bendradarbiavimo svarbiausios kryptys: sąveikavimo derinimas Europos ir pasaulio struktūrų švietimo, kultūros ir mokslo srityse; tarp Baltijos valstybių ir Europos šalių suderintų intelektualinės nuosavybės apsaugos įstatymų kūrimas; aukštojo mokslo ir mokslinių laipsnių teikimo sugretinamų sistemų teisinių pagrindų kūrimas; keitimasis įstatyminių aktų ir mokesčių politikos informacija bei realios veiklos analizės rezultatais švietimo, kultūros ir mokslo srityse⁶⁸⁶.

BA, susirinkusi į 2-ąją sesiją 1992 m. gegužės 31 d. Palangoje, patvirtino Švietimo, kultūros ir mokslo komiteto parengtas rekomendacijas dėl suderintų veiksmų švietimo, kultūros ir mokslo srityje, kuriose Komitetas pažymėjo, kad Baltijos valstybių tarpusavio veikla paskatino sudėtingų, bet panašių švietimo, kultūros ir mokslo problemų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje greitesnį sprendimą. Išsiplėtę specialistų, mokslininkų kontaktai, įgyvendinamas valstybių pozicijų suderinimas, ruošiant savus įstatymų leidybos ir normatyvinius aktus, suaktyvėjo visų struktūrų, dalyvaujančių švietimo, kultūros ir mokslo sistemos reformoje, keitimasis informacija ir patyrimu. Integracija į Europos Bendriją reikalauja tiek abipusio bendradarbiavimo, taip įsisąmoninimo, kad svarbu išsaugoti kiekvienos Baltijos valstybės ir jų visuomenių etninę tapatybę. Ryšium su tuo svarbu abipusiškai padėti tirti lietuvių, latvių ir estų kalbas. Ypatingą reikšmę įgauna lanksčios profesinio lavinimo ir suaugusių švietimo sistemos sukūrimas, kuri leistų prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių ekonominių sąlygų. Blogėjanti ekonominė situacija ir infliaciniai procesai neleidžia skirti pakankamai biudžetinių lėšų kultūrai, mokslui ir aukštajam išsilavinimui. Ryšium su tuo išskirtinę reikšmę Baltijos šalyse įgauna įstatymų, mokesčių ir kitų mechanizmų sukūrimas, kurie stimuliuotų investicijas į švietimą, kultūrą ir mokslą.

Baltijos valstybės žengė pirmuosius žingsnius pertvarkant savo mokslininkų rengimo ir atestacines sistemas. Tai sudaro prielaidas rengiant susitarimus dėl tarpusavio švietimo ir mokslinių laipsnių diplomų pripažinimo. Švietimas, kultūra ir mokslas privalo padėti plėtoti demokratijos principus ir tuo stabilizuoti vidaus situaciją mūsų valstybėse, padėti bendradarbiavimui tarp valstybių.

Komiteto nuomone, parlamentų tarpusavio veikla ir bendradarbiavimas ateityje turi būti nukreiptas į: tarpusavio informavimo patikimos sistemos apie įstatymų leidybą ir normatyvinių aktų, tarp jų ir projektų, taip pat konkrečių veiksmų švietimo, kultūros ir mokslo srityje sukūrimą;

⁶⁸⁶ BA rekomendacijos „Dėl bendradarbiavimo vystant švietimą, kultūrą ir mokslą“, Ryga, 1-oji BA sesija, 1992-01-26, *L RSA*, f. 2, ap. 10, b. 10, l. 4-5.

valstybių vykdomųjų struktūrų, atsakingų už švietimą, kultūrą, mokslą ir inovacinę veiklą, bendradarbiavimo išplėtimą; intelektinės nuosavybės apsaugos tarpusavio veiksmų konkretizavimą; etninės kultūros ir jos istorinių ryšių tyrimų, kurių tikslas – auklėti Baltijos valstybių vienybės jausmus, skatinimą; pagrindinių principų ir keitimosi patyrimu, kuriant savas lanksčias profesinio lavinimo ir suaugusių švietimo sistemų, suderinimą; bendradarbiavimo su Šiaurės šalimis švietimo, kultūros ir mokslo srityje plėtimą ir koordinavimą. Komiteto nuomone, reikia pradėti rengti ir sudaryti Baltijos vyriausybės susitarimą dėl keitimosi studentais ir mokslininkų stažuotėmis. Komitetas pasisakė, kad reikia sukurti Baltijos valstybių premijų fondą, skirtą literatūros, meno, etninio palikimo tyrimams ir tarpusavio ryšiams skatinti.⁶⁸⁷

Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimo kultūros, švietimo, mokslo ir studijų srityje prioritetus apibrėžė 5-oji BA sesija (1994 m. lapkričio 13 d.). Rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kultūros srityje* BA, teigiamai vertindama Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos, Estijos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos ir Latvijos Respublikos kultūros ministerijos Sutartį dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kultūros srityje, rekomendavo BMT šiuos kultūrinio bendradarbiavimo prioritetus: 1) pastangas išlaikyti šalių etninį savitumą, bendrai sergėti ir populiarinti tautinės kultūros tradicijas, 2) plačių galimybių sudarymą pažinti kiekvienos šalies kultūros paveldą ir šiuolaikines kultūros vertybes visose profesionaliojo ir mėgėjų meno srityse, 3) skatinimą organizuoti bendrus kultūros ir meno renginius, keitimąsi menininkais ir jų kolektyvais, 4) bendradarbiavimą organizuojant ir rengiant tarptautinius konkursus, festivalius, parodas ir kitus kultūros renginius, 5) bendradarbiavimą kultūros paminklų apsaugos srityje; 6) bibliotekų, muziejų, leidyklų, kitų kultūros įstaigų bendradarbiavimą; 7) bendradarbiavimą televizijos, kino, audiomeno ir videomeno srityse, 8) keitimąsi informacija apie bendradarbiavimą su tarptautinėmis organizacijomis ir kitomis šalimis, 9) bendradarbiavimą dėl neteisėtai išvežtų iš Baltijos valstybių kultūros vertybių gražinimo jų teisėtiems šeiminkams arba jų teisių paveldėtojams, 10) bendradarbiavimą intelektinės nuosavybės, ypač autorinių teisių, srityje ir su atitinkamomis tarptautinėmis organizacijomis, 11) keitimąsi informacija apie Baltijos valstybių kultūros srities teisės aktus ir jų įgyvendinimą, 12) tautinių mažumų (ypač tokių negausių mažumų, kaip setai, lyviai, karaimai) kultūrinio palikimo rėmimą, 13) pastangas plėsti bendradarbiavimą sporto, turizmo srityse, keitimosi jaunimu programas⁶⁸⁸.

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl bendradarbiavimo švietimo srityje* BA, teigiamai vertindama Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos bei Latvijos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijų 1990 m. pasirašytą protokolą bei pritardama pagrindinėms šių dokumentų nuostatomis, išskiria šias prioritetines tolesnio bendradarbiavimo sritis ir rekomendavo BMT: 1) derinti pozicijas bei prioritetus tarptautiniuose forumuose ir projektuose, 2) remti auklėjimo

⁶⁸⁷ „Рекомендации Балтийской Ассамблеи о скоординированных действиях в области образования, культуры и науки”, Palanga, 2-oji BA sesija, 1992-05-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 29-30.

⁶⁸⁸ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo kultūros srityje”, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 9-10.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

formas, kurios ugdytų ir tautinį, ir baltiškąjį identitetą Lietuvos, Estijos ir Latvijos jaunuomenės sąmonėje, 3) nustatyti mokslo laipsnių ir diplomų tarpusavio pripažinimo tvarką, 4) koordinuoti mokomosios literatūros tautinėms mažumoms leidybą ir išsigijimą bei mokymo priemonių gamybą, 5) derinti pagrindinių dėstomųjų dalykų, tarp jų užsienio kalbų, matematikos, fizikos, chemijos, informatikos, turinio reformas, 6) užtikrinti, kad kaimyninių Baltijos valstybių kultūra, istorija ir geografija būtų tarp pagrindinių dėstomųjų dalykų, 7) skatinti bendradarbiauti švietimo, mokyklų vadovus, dėstomųjų dalykų asociacijų atstovus, 8) keistis informacija apie švietimo veiklą reglamentuojančius teisės aktus ir jų taikymą⁶⁸⁹.

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo mokslo ir studijų srityje* BA, teigiamai vertindama Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Estijos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos ir Latvijos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Sutartį dėl valstybių bendradarbiavimo aukštojo mokslo srityje, rekomendavo BMT šiuos bendradarbiavimo prioritetus: 1) derinti pozicijas dėl akademinė mainų bei bendrų mokslo projektų plėtojimo, 2) skatinti mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimą, konferencijų, simpoziumų ir kitų mokslinių renginių organizavimą, 3) nustatyti bendrus prioritetus TEM-PUS, PHARE bei kituose daugiašalės paramos projektuose, 4) parengti aukštųjų mokyklų diplomų, mokslo laipsnių diplomų, pedagoginių mokslo vardų atestatų pripažinimo visose trijose valstybėse tvarką, 5) keistis informacija apie studijų programas, doktorantūros centrus ir kryptis, teisę teikti aukščiausius mokslo laipsnius (habilitacijos) turinčias mokslo ir studijų institucijas, 6) organizuoti akademinį komitetą Baltijos valstybių bendroms mokslo programoms rengti, bendriems mokslo žurnalams ir darbams leisti, bendroms konferencijoms rengti, ypač prioritetinėse raidos srityse⁶⁹⁰.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos vyriausybės 1998 m. liepos 10 d. pasirašė *sutartį dėl bendros švietimo erdvės Baltijos šalyse sukūrimo vidurinio bendrojo lavinimo paskutinės pakopos ir profesinio mokymo lygiu* (neapimant aukštojo mokslo).⁶⁹¹ Siekdamas suteikti galimybę Baltijos žmonėms kuo geriau pasinaudoti studijų galimybėmis bet kurioje kitoje šalyje, atsižvelgdamos į tai, kad Europos Tarybos ir UNESCO kvalifikacijų, susijusių su aukštuoju mokslu, pripažinimo Europos regiono valstybėse konvencija, priimta 1997 m. balandžio 11 d. Lisabonoje, turi būti įgyvendinta siekiant stiprinti bendrą Baltijos šalių švietimo erdvę ir skatinti akademinį pripažinimą, taip pat studentų bei dėstytojų mobilumą tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos, atsižvelgdamos į tai, kad yra pageidautinos tolesnės Lisabonos konvencijos Baltijos šalyse ratifikavimo įgyvendinimo priemonės, išreikštos sutartimi, reglamentuojančia išsilavinimo kvalifikacijų pripažinimą Balti-

⁶⁸⁹ BA rezoliucija „Dėl bendradarbiavimo švietimo srityje“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, , *LRSA*, f, 2, ap. 10, b. 41, l. 11-12.

⁶⁹⁰ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo mokslo ir studijų srityje“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f, 2, ap. 10, b. 41, l. 13-14.

⁶⁹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis „Dėl bendros švietimo erdvės Baltijos šalyse sukūrimo vidurinio bendrojo lavinimo paskutinės pakopos ir profesinio mokymo lygiu (neapimant aukštojo mokslo)“, 1998-07-10. (įsigaliojo nuo 2000-07-16), Sigulda, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 53-1524, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104181&p_query=&p_tr2= , 2004-05-24.

jos šalyse, 2000 m. sausio 18 d. trijų valstybių vyriausybės pasirašė Sutartį dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje.⁶⁹² Lietuva, Latvija ir Estija, remdamosi draugiškais trijų šalių tarpusavio santykiais, siekdamos suteikti Baltijos šalių studentams daugiau galimybių studijuoti ir atlikti mokslinius tyrimus valstybės pripažintose Baltijos šalių aukštojo mokslo institucijose, siekdamos didesnio Baltijos šalių piliečių mobilumo, 2000 m. gruodžio 8 d. pasirašė sutartį dėl bendros aukštojo mokslo erdvės sukūrimo Baltijos šalyse.⁶⁹³

BA (26-oji sesija, 2007 m. lapkričio 23–24 d., Ryga) rezoliucijoje *dėl bendros aukštojo mokslo politikos Baltijos valstybėse*, **pažymėdama**, kad investicijos į žmogiškuosius išteklius ir technologijas sudaro Europos Sąjungos valstybių narių konkurencingumo pagrindą; **atsižvelgdama** į Lisabonos strategijos tikslus ir studentų skaičiaus kitimo tendencijas, **ragino** Baltijos valstybių vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą: stiprinti valstybių bendradarbiavimą kuriant bendrą aukštojo mokslo erdvę Baltijos valstybėse, derinant norminius teisės aktus, kuriant bendras ar konkuruojančias teisiškai lygiateises aukštojo mokslo kokybės vertinimo įstaigas; padaryti aukštąjį mokslą konkurencingesnį ir prieinamesnį kitų šalių piliečiams, nes ši paslauga turi didelę pridėtinę vertę ir galėtų iš dalies išspręsti aukštos kvalifikacijos darbo jėgos trūkumo problemas; koordinuoti ir koncentruoti ES fondų lėšų panaudojimą, kad Baltijos valstybėse būtų išvengta dubliavimo; atsižvelgti į darnaus valstybių augimo būtinybę užtikrinant regionuose mokymo programų plėtrą; suderinti, kiek tai įmanoma, specialių mokymo programų, kurioms reikalingas didelis finansavimas, skaičių bei jų paskirstymą ir sukurti bendrą mokslo laipsnių suteikimo sistemą; remti visų Baltijos valstybių motyvuoti aukštosios mokyklos absolventus aktyvesnei novatoriškai veiklai ir veiklai darbo rinkoje.⁶⁹⁴

BA, turėdama omenyje, kad visos Baltijos valstybės prisijungė prie Berno konvencijos ir rengiasi pasirašyti Romos konvenciją, taip pat į faktą, kad visos Baltijos valstybės pasirašė sutartį dėl intelektualinės nuosavybės apsaugos, suvokdama, kad bendra Baltijos valstybių kino rinka gali pritraukti oficialius užsienio šalių filmų platintojus, ir atsižvelgdama į tai, kad šiuo metu Baltijos valstybių filmų platintojai sudaro sutartis, kurios taikomos visų Baltijos valstybių teritorijoje, 9-osios sesijos metu priimtoje (1996 m. spalio 6 d.) rezoliucijoje *dėl bendros erdvės Baltijos valstybių kino filmams ir videofilmams platinti sukūrimo* pasiūlė atitinkamoms Lietuvos, Estijos ir Latvijos institucijoms padėti kurti bendrą Baltijos valstybių kino filmų ir videofilmų platinimo erdvę, išnagrinėti šios problemos teisinius, ekonominius ir etinius aspektus, kad būtų

⁶⁹²Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis „Dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje“, Talinas, 2000-02-18 (įsigaliojo nuo 2001-04-01), *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 4-93, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117862&p_query=&p_tr2=, 2004-05-24.

⁶⁹³Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis „Dėl bendros aukštojo mokslo erdvės sukūrimo Baltijos šalyse“, Kretinga, 2000 m. gruodžio 8 d. (įsigaliojo nuo 2001-07-06), *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 73-2568, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=132096&p_query=&p_tr2=, 2004-05-24.

⁶⁹⁴BA rezoliucija „Dėl bendros aukštojo mokslo politikos Baltijos valstybėse“, Ryga, 26-oji BA sesija, 2007-11-24, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309496&p_query=&p_tr2=, 2008-01-05.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

užtikrintas filmų platinimo teisėtumas⁶⁹⁵.

BA 16-oji sesija 2000 m. gegužės 27 d. priėmė kreipimąsi į *Baltijos valstybių radijo ir televizijos tarybas*, kuriame BA kreipiasi į Baltijos Asamblėjos valstybių radijo ir televizijos tarybas bei atitinkamas įteisintas visuomenines radijo ir televizijos organizacijas prašydama daugiau dėmesio skirti išsamios informacijos apie šalių visuomeninį bei kultūrinį gyvenimą teikimui, taip pat keitimuisi kultūrinėmis programomis. Tai sustiprintų Baltijos Asamblėjos valstybių – Lietuvos, Estijos ir Latvijos – solidarumo ir geros kaimynystės dvasią⁶⁹⁶. Rezoliucijoje (17-oji sesija 2000 m. gruodžio 7–9 d. Vilniuje) dėl muziejų pedagoginės ir šviečiamosios veiklos intensyvumo BA, suprasdama, kad muziejų vertybės turi tapti gyva kultūros, istorinės atminties, švietimo sistemos ir patriotinio ugdymo dalimi; žinodama, kad atskirose kultūros srityse, pvz., etninės kultūros, nykstant originaliosios tautosakos pateikėjams, muziejus dažnai lieka vienintelė institucija, galinti perimti šią funkciją, užtikrinančią kultūros tęstinumą, kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes sudaryti sąlygas intensyvuoti muziejų ugdomąją veiklą plečiant muziejų vaidmenį, kad muziejų kolekcijos, gyvasis kultūros šaltinis, taptų prieinamos vaikams ir jaunimui⁶⁹⁷.

18-oji BA sesija, vykusį 2001 m. gegužės 31 – birželio 2 d. Rygoje priimtoje rezoliucijoje *dėl bendros Baltijos švietimo erdvės plėtros* BA, atsižvelgdama į tai, kad visos Baltijos valstybės – Lietuva, Estija ir Latvija – švietimą laiko vienu iš svarbiausių vidaus politikos prioritetų ir esminiu integracijos į Europos Sąjungos struktūras būdu; manydama, kad tik sukūrus bendrą Baltijos švietimo erdvę galima veiksmingiau ir racionaliau panaudoti Baltijos valstybių švietimo sistemų intelektualinį potencialą ir materialinius išteklius moderniam, galinčiam konkuruoti ir labiau prieinamam visų lygių švietimui; pažymėdama, kad sudaryti Baltijos valstybių tarpvyriausybinių susitarimų dėl bendros švietimo erdvės sukūrimo vidurinio bendrojo lavinimo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo srityse, taip pat dėl akademinų kvalifikacijų pripažinimo ir pasikeitimo studentais, mokslininkais bei dėstytojais turi didelę teigiamą reikšmę skatinant Baltijos valstybių bendradarbiavimą švietimo srityje, kvietė BMT aktyviai tęsti bendros Baltijos švietimo erdvės tobulinimo darbą. Svarbiausia: užtikrinti finansinę paramą Baltijos valstybių aukštųjų mokyklų studentams pagal tarpvyriausybinių susitarimų dėl bendros Baltijos švietimo erdvės nuostatas, kiekvienos Baltijos valstybės biudžeto švietimo skyriuje numatant lėšų joms įgyvendinti; parengti bendrą paskolų teikimo studentams ir studijoms sistemą, skirtą mokėti už mokslą bet kokioje kiekvienos Baltijos valstybės aukštojoje mokykloje; taikyti bendrą ir veiksmingą važiavimo viešuoju transportu lengvatų sistemą bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų moksleiviams bei aukštųjų mokyklų studentams, šiam tikslui leidžiant naudoti visose Baltijos valstybėse pripažįstamus moksleivio ar studento tapatybę

⁶⁹⁵ BA rezoliucija „Dėl bendros erdvės Baltijos valstybių kino filmams ir videofilmams platinti sukūrimo“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 106, l. 11.

⁶⁹⁶ BA „Kreipimasis į Baltijos valstybių radijo ir televizijos tarybas“, Tartu, 16-oji BA sesija, 2000-05-27, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=101642&Condition2=, 2004-04-06>.

⁶⁹⁷ BA rezoliucija „Dėl muziejų pedagoginės ir šviečiamosios veiklos intensyvumo“, Vilnius, 17-oji BA sesija, 2000-12-09, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=115269&Condition2=, 2004-04-06>.

patvirtinančius dokumentus⁶⁹⁸.

Europos Vadovų Tarybos 2000 m. kovo mėn. Lisabonoje iškeltam tikslui, kad Europos Sąjunga taptų konkurencingusia ir dinamiškiausia žiniomis grindžiama pasaulio ekonomine erdve, turinčia ilgalaikio ekonomikos augimo galimybes ir galinčia užtikrinti daugiau bei geresnių darbo vietų ir stipresnę socialinę sanglaudą, BA siūlė: atkreipti dėmesį moksleivių mokymosi motyvaciją ir pašalinti priežastis, dėl kurių moksleiviai nelanko mokyklų; gerinti vidurinio išsilavinimo kokybę, kad tai atitiktų visuomenės poreikius ir sudarytų galimybę tęsti mokymąsi bei įsiliesti į darbo rinką; didinti matematikos, gamtos mokslų ir naujų technologijų specialybių absolventų skaičių; didinti asmenų (nuo 25 iki 64 metų), dalyvaujančių mokymosi visą gyvenimą programose, skaičių; skatinti bendrojo lavinimo ir profesinio mokymo pedagogų profesinį tobulėjimą įvairiomis bendradarbiavimo formomis (pasikeitimas patirtimi, darbo grupės, bendras mokomasis medžiagos ir mokymo priemonių, mokomųjų dalykų programų rengimas); parengti užsienio aukštųjų mokyklų filialų kokybės vertinimo kriterijus ir užtikrinti, kad jie atitiktų Bolonės procesą ir tarptautinius Gero bendradarbiavimo praktikos kodekso principus; gerinti švietimo kokybę panaudojant mokslinius tyrimus ir naujas technologijas; skatinti Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių švietimo politikų ir švietimo kokybės specialistų keitimąsi informacija.⁶⁹⁹

BA pareiškime *dėl profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo* pripažįsta gerai parengto profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo svarbą kiekvienos šalies bendrojoje mokymo sistemoje; supranta, kad mokymo sistema yra glaudžiai susijusi su darbo rinka; pažymi, kad gerai parengta profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistema prisidės prie Baltijos jūros regiono šalių konkurencingumo ir dinamiškumo, taip pat prie žiniomis grindžiamos ekonomikos plėtros; pabrėžia, kad pagrindinis profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo plėtros tikslas – sudaryti kiekvienam asmeniui galimybę visą gyvenimą gauti kvalifikuotą mokymą pagal jo individualius interesus, gabumus ir ekonomikos raidos poreikius; kviečia Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus, vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą: pradėti Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos reformą, Baltijos valstybėms glaudžiai bendradarbiaujant ir derinant veiksmus; skatinti profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos kokybę ir novatoriškumą; didinti darbdavių atsakomybę ir dalyvavimą rengiant lavinamąsias mokymo programas ir užtikrinant jų plėtrą bei planuojant studentų, dalyvaujančių mokymo programose, skaičių, stiprinti partnerių bendradarbiavimą ir plėsti kompetenciją programų turinio, tyrimų ir metodinės pagalbos profesiniam mokymui bei kvalifikacijos tobulinimui srityse; plėtoti Baltijos valstybių bendradarbiavimą ir dalytis patirtimi kuriant konkurencingas profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemas.⁷⁰⁰

⁶⁹⁸ BA rezoliucija „Dėl bendros Baltijos švietimo erdvės plėtros“, Ryga, 18-oji BA sesija, 2001-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 5.

⁶⁹⁹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimo švietimo kokybės srityje“, Ryga, 23-ioji BA sesija, 10-oji BT, 2004-12-19, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247330&p_query=&p_tr2=, 2005-02-05.

⁷⁰⁰ BA pareiškimas „Dėl profesinio mokymo ir kvalifikacijos tobulinimo“, Viljandi, 27-oji sesija. 2008-12-06, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332561&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

BA priimtoje *rezoliucijoje* atkreipdama dėmesį ir pripažindama, kad gerai išplėtota švietimo sistema – pagrindinė prielaida šalių konkurencingumui didinti ir žinių ekonomikai plėtoti Baltijos valstybėse; pabrėždama, kad švietimo, mokslo ir tyrimų sistemos plėtra turi būti vienas iš šalių prioritetų ir ištikus didelėms ekonomikos krizėms; suprasdama, kad švietimo sistema ir darbo rinka yra glaudžiai susijusios, „ragina Baltijos valstybių parlamentus, vyriausybes ir Baltijos Ministrų Tarybą:

dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo ir integracijos

- palengvinti universitetų sąjungų ir mokslinių tyrimų įstaigų kūrimąsi ir skatinti jų bendradarbiavimą rengiant bendras studijų ir mokslinių tyrimų programas,
- koordinuoti mokslinių tyrimų infrastruktūros plėtros politiką,
- koordinuoti bendras pastangas teikiant paraiškas Europos Sąjungos fondams,
- dirbti kartu mokslinių tyrimų ir plėtros sektoriuje, stiprinti finansavimo agentūrų ir mokslinių tyrimų tarybų ryšius, skatinti mokslininkų mainus vertinant mokslo laimėjimus,
- stiprinti mokslinių tyrimų įstaigų ir įmonių ryšius siekiant nustatyti partnerystės teikiamas galimybes vykdyti bendrus mokslinių tyrimų ir verslo projektus ir nustatyti bendrų mokslinių tyrimų ir plėtros projektų sritis,
- kurti bendras studentų ir doktorantų mainų programas keičiantis ekspertais, kurie vertintų studijų programas ir aukštojo mokslo įstaigas, ir kurti akademikų ir tyrėjų mainų programas,
- remti ir skatinti bendras Europos mokslinių tyrimų erdvės iniciatyvas,
- dalytis patirtimi ir remti reformų darbotvarkes;

dėl profesinio mokymo – pradėti reformas siekiant, kad profesinio mokymo sistema reaguotų į darbo rinkos poreikius;

dėl verslo studijų – į profesinio mokymo programas įtraukti studijų programas, susijusias su verslo kompetencija, ir sukurti metodus, skatinančius verslumą ir motyvaciją imtis verslo;

dėl inovacijų, mokslo ir mokslinių tyrimų

- į Baltijos valstybes pritraukti žinių ir talentų, kad būtų sukurta darni ir tikslingai orientuota intervencinė politika,
- švietimo ir mokslo sistemoje sukurti naujas bendras veiklas, kurios palengvintų naujovių plėtrą Baltijos valstybėse,
- įtraukti įmones į tarptautinių žinių arba meistriškumo centrų darbą ir palengvinti įmonių dalyvavimą tarptautiniuose mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros projektuose bei perduodant technologijas,
- nustatyti ir inicijuoti bendrą veiklą, kuri skatintų žinių ir talentų pritraukimą į regioną dėl kokybiškos Baltijos jūros regiono aukštojo mokslo sistemos,
- sukurti bendrą grupę, tarptautinį arba konsultacinį centrą, siekiant pritraukti užsienio studentų iš Azijos ir tokiu būdu sujungti šios srities pastangas, kad švietimas taptų eksporto preke,
- skatinti aukštos kvalifikacijos specialistų mokymąsi kitose regiono aukštosiose mokyklose, nuolat pritraukti kviestinius dėstytojus, palengvinti tyrėjų, dėstytojų ir studentų judumą,

– kiek įmanoma labiau sumažinti protų nutekėjimą,
 – rasti tinkamą aukštojo mokslo, aukštojo neuniversitetinio mokslo ir profesinio mokymo pusiausvyrą.⁷⁰¹

BA, teigiamai vertindama ES 2001 m. paskelbtas mažųjų Europos tautų kalbų apsaugos ir plėtojimo priemonės, pripažindama didelę bendros Baltijos švietimo erdvės reikšmę stiprinant Baltijos valstybių vienybę ir tarpusavio supratimą rengiantis integracijai į ES, pabrėždama svarbią Baltijos valstybių nacionalinių kalbų reikšmę toliau plėtojant tarpusavio ryšius ir prisidedant prie visų ūkio šakų bendradarbiavimo, 19-osios sesijos metu 2001 m. gruodžio 15 d Taline priimtoje rezoliucijoje *dėl tolesnio Baltijos valstybių nacionalinių kalbų plėtojimo bendroje Baltijos švietimo erdvėje* pakvietė BMT: pripažinti Baltijos valstybių nacionalinių kalbų mokėjimo didelę reikšmę toliau plėtojant bendrą Baltijos švietimo erdvę; derinti Baltijos valstybių nacionalinių kalbų mokymosi, taip pat su metodologiniais ir materialiniais-techniniais klausimais susijusius veiksmus; užtikrinti Baltijos valstybių nacionalinių kalbų mokymąsi Baltijos valstybių pasienio zonose esančiose vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, į jų mokymo planus įtraukti kaimyninių valstybių kalbų mokymosi programas, taip pat parūpinti kvalifikuotų pedagogų ir mokomosios literatūros, ypač Baltijos valstybių nacionalinių kalbų žodynų; toliau tobulinti bendrą Baltijos švietimo erdvę, aktualinti Baltijos valstybių nacionalinių kalbų mokymosi reikšmę skatinant tarpusavio bendradarbiavimą ir suderintus veiksmus⁷⁰².

Rezoliucijoje *dėl istorijos dėstymo tobulinimo* (20-oji sesija, 2002 m. gegužės 23–25 d. Vilniuje) BA, primindama 1939 m. rugpjūčio 23 d. Molotovo–Ribbentropo paktą ir jo slaptuosius protokolus, kurie lėmė tai, jog 1940 m. Lietuva, Estija ir Latvija prarado nepriklausomybę; pabrėždama, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos tautos įvairiomis formomis priešinosi Sovietų Sąjungos okupacijai ir aneksijai, siekdamos atkurti savo valstybių nepriklausomybę, kreipėsi į Lietuvos, Estijos ir Latvijos už švietimą atsakingas institucijas, istorikus ir istorijos mokytojus, kad šie atkreiptų dėmesį į Baltijos šalių bendradarbiavimą pasipriešinimo metais ir išsilavinimo judėjimą 1975 m. Helsinkio pasitarimo dvasia, prisidėjusius prie trijų valstybių atgimimo ir atvedusius Baltijos tautas į dainuojančią revoliuciją ir Baltijos kelią⁷⁰³.

Ten pat priimtoje rezoliucijoje *dėl bibliotekų vaidmens plėtojant informacinę visuomenę* BA, suvokdama, kad informacinę atotrūkį galima įveikti tik kartu su ES kuriant naują visuomenės modelį – informacinę visuomenę; siekdama didinti Lietuvos, Estijos ir Latvijos visuomenių plėtros perspektyvas, užtikrinti priėjimą prie informacijos ir didinti kiekvieno piliečio lavinimosi galimybes bei galias konkurencinėje aplinkoje; pripažindama išsilavinimo galimybes visiems bei skatindama kiekvieną visuomenės narį nuolat siekti žinių plėtojant tęstinio ir nuotolinio lavinimosi sistemas; pabrėždama ypatingą bibliotekų vaidmenį saugant, platinant ir kuriant tradicinės ir elektroninės informacijos išteklius, taip pat virtualias žinias, ugdant visuomenės informacinius

⁷⁰¹ BA rezoliucija „Dėl švietimo plėtros atsižvelgiant į darbo rinkos poreikius“, Vilnius, 28-oji BA sesija, 15-oji BT. 2009-11-28, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=359200&cp_query=&cp_tr2=, 2010-05-15.

⁷⁰² BA rezoliucija „Dėl tolesnio Baltijos valstybių nacionalinių kalbų plėtojimo bendroje Baltijos švietimo erdvėje“, Talinas, 19-oji BA sesija, 2001-12-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 249, l. 4.

⁷⁰³ BA rezoliucija „Dėl istorijos dėstymo tobulinimo“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 7.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

įgūdžius bei visiems užtikrinant priėjimą prie informacijos, kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes skirti reikiamų finansinių išteklių bibliotekoms modernizuoti, kad būtų užtikrintas jų vaidmuo informacinėje visuomenėje, tiek realioje erdvėje, tiek virtualioje realybėje.⁷⁰⁴

Rezoliucijoje *dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos bendradarbiavimo plėtojant mokslą ir technologijas* (21 sesija, 2002 m. gruodžio 13–14 d. Rygoje) BA, atkreipdama dėmesį į būtinumą kurti Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje žinių visuomenę ir ekonomiką; sukurti Lietuvos, Estijos ir Latvijos darnią mokslo ir gamybos sąveikos sistemą, veikiančią pagal šiuolaikinį naujovių modelį ir naujovių veiklos valdymo sistemą; parengti ir įgyvendinti horizontalias, regionines ir šakines naujovių plėtros programas; siekti veiksmingo Lietuvos, Estijos ir Latvijos universitetų, mokslinio tyrimo institutų ir verslo institucijų bendradarbiavimo; dalyvauti moksliniuose tyrimuose vykdant tarptautines programas ar per konkrečius projektus ir taip integruotis į Europos mokslo sistemą, pasinaudoti didžiuliais finansiniais ir technologiniais ištekliais bei perimti pažangią institucijų patirtį, kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes skirti reikiamus finansinius išteklius mokslo ir technologijų plėtrai siekiant užtikrinti visokeriopą BA šalių raidą; siūlė įkurti koordinacinę Mokslo ir technologijų tarybą prie BMT siekiant plėtoti BA šalių bendradarbiavimą mokslo ir technologijų srityje bei derinti mokslo technologijų plėtros politiką su tarptautiniais prioritetais, ES paramos programomis ir finansavimo šaltiniais⁷⁰⁵.

BA nemažai dėmesio skyrė kultūros vertybių iš Rusijos grąžinimui. Antai 9-oji sesija (1996 m. spalio 5–6 d. Rygoje) priėmė rezoliuciją *dėl archyvų fondų grąžinimo*, kurioje BA, atkreipdama dėmesį, kad archyvų fondai yra kiekvienos valstybės nacionalinė nuosavybė, ir atsižvelgdama į tai, kad archyviniai dokumentai, sudarantys svarbią Baltijos valstybių valstybinių archyvų fondų dalį, dėl karo ir kitų aplinkybių buvo išvežti iš šių šalių ir kad pati didžiausia išvežtų fondų dalis dabar yra Rusijoje, siūlė Baltijos valstybių vyriausybėms kreiptis į Rusijos Federacijos Vyriausybę ir siūlyti pradėti derybas dėl Baltijos valstybių valstybinių archyvų fondų visų dokumentų, tarp jų Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybės saugumo komitetų archyvų, išvežtų į Rusiją buvusios SSSR vyriausybinių organų nurodymu, grąžinimo⁷⁰⁶.

Sovietinės okupacijos metais buvo represuota ir išsiųsta į įvairius buvusios Sovietų Sąjungos regionus šimtai tūkstančių Baltijos šalių piliečių (gyventojų). Kiekvienas represuotasis turėjo asmens bylą, lydėjusią jį visą buvimo kalėjime, lageryje ar tremtyje laiką. Šiose bylose buvo fiksuojami visi kalinimo ar tremties faktai: nuobaudos, perkėlimai iš vieno lagerio į kitą, represuotųjų charakteristikos ir kt. Šios bylos ar jų kopijos leistų šiuo metu geriau pažinti represuotų žmonių kalinimo ir sunkaus darbo sąlygas, būtų svarbus sovietinių represijų tyrinėjimo šaltinis. Todėl BA 15-osios sesijos 1999 m. gruodžio 4 d. (Rygoje) metu priimtoje rezoliucijoje *dėl politinių kalinių ir tremtinių asmens bylų sugrąžinimo* pareiškė susirūpinimą šia problema, ragino Lietu-

⁷⁰⁴ BA rezoliucija „Dėl bibliotekų vaidmens plėtojant informacinę visuomenę“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, LRSA, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 6.

⁷⁰⁵ BA rezoliucija „Dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos bendradarbiavimo plėtojant mokslą ir technologijas“, Ryga, 21-oji BA sesija, 2002-12-14, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=197305&Condition2=>, 2004-02-08.

⁷⁰⁶ BA rezoliucija „Dėl archyvų fondų grąžinimo“, Ryga, 9-oji BA sesija, 1996-10-06, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=35444&Condition2=>, 2004-02-08.

vos, Estijos ir Latvijos Vyriausybės tartis su Rusijos Federacija ir kitomis valstybėmis dėl Baltijos šalių represuotų piliečių asmens bylų (ar jų kopijų) perdavimo⁷⁰⁷.

Siekdama stiprinti Baltijos valstybių bendradarbiavimą kultūros srityje, BA kasmet teikia apdovanojimus už literatūros, meno ir mokslo laimėjimus labiausiai pasižymėjusiems šiose srityse autoriams iš Baltijos šalių.

Pastaruoju metu minint Baltijos regioną, kalbama jau apie daug didesnę darinių, apimančių ne tik Estiją, Latviją, Lietuvą, bet ir Šiaurės šalis (neretai geografiškai nebaltiškas Norvegiją bei Islandiją), šiaurės Vokietiją, Lenkiją ir šiaurės vakarų Rusiją. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje, tik atsivėrus sienoms, šioje geopolitinėje erdvėje kultūrinis bendradarbiavimas labai suaktyvėjo. Įdomu paminėti tai, kad Skandinavijos bei Vokietijos šalių menininkai, iš pradžių skatinę Lietuvos ir jos kaimynų meno judėjimą į Vakarus, šiuo metu vis atidžiau studijuoja Lietuvos šiuolaikinio meno reiškinius ir aktyviau dalyvauja Baltijos šalių kultūriniame gyvenime. Anksčiau Baltijos valstybes jungę tradiciniai renginiai palaipsniui tapo tarptautiniai. Kultūrinio bendradarbiavimo gyvybingumas vis labiau priklauso nuo subalansuoto tarptautinio meninio gyvenimo veiksmų ir vietinės aplinkos dinamikos bei poreikių įvertinimo.⁷⁰⁸

* * *

Tautinės tapatybės, kultūros paveldo, etninės kultūros problemų sprendimas. BA buvo susirūpinusi Baltijos šalių tautinės tapatybės problema. Todėl 1994 m. gegužės 13–15 d. Jūrmaloje vykusios 4-osios sesijos metu priėmė Memorandumą *dėl būtinybės visuotinai pasirengti tautinio identiško Baltijos valstybėse klausimui spręsti*, kuriame BA pabrėžė, kad nuo nepriklausomybės atkūrimo dienos Lietuva, Estija ir Latvija, vykdydamos savo, kaip visų Europos procesų dalyvių, įsipareigojimus, remdamosi tarptautiniais standartais ir nuostatais, imasi visų priemonių, kurios būtinos normaliam tautinių mažumų gyvenimui garantuoti. Kartu BA pabrėžė, kad etninių garantijų problemos Baltijos valstybėse – tai ne tik tautinių mažumų problemos, bet ir vietinių tautų, nukentėjusių nuo genocido ir rusinimo iki savo nepriklausomybės atkūrimo, problemos.

Po 1940 metų Baltijos valstybės ne tik prarado savo ekonomines pozicijas, bet ir per penkiasdešimt okupacijos metų neteko daugybės žmonių. Antrojo pasaulinio karo ir Pasipriešinimo judėjimo metu dėl deportacijos ir imigracijos Lietuva, Estija ir Latvija neteko daugiau kaip dviejų milijonų žmonių. Kartu dėl nuolatinės gyventojų kilnojimo politikos daugiau kaip du milijonai žmonių buvo perkelti į Baltijos valstybes arba liko jose po tarnybos sovietų armijoje. Jų įtakos vietinėms Baltijos valstybių tautoms problema leidžia išskirti svarbų klausimą – kaip garantuoti lietuvių, estų ir latvių egzistenciją ateityje. Baltijos valstybėms šis klausimas ne mažiau svarbus nei tautinių mažumų klausimas.

⁷⁰⁷ BA rezoliucija „Dėl politinių kalinių ir tremtinių asmens bylų sugražinimo“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=91322&Condition2=>, 2004-02-08.

⁷⁰⁸ Jablonskienė L., „Baltijos šalių bendradarbiavimo strategijos, tinklai ir ekonomika,“ [http://www.culture.lt/dai-le/03\(2\)/bsb.htm](http://www.culture.lt/dai-le/03(2)/bsb.htm), 2004-06-07.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Šie aspektai kartu su ekonomikos atkūrimo ir demokratijos klausimais turi būti apsvarstyti tarptautinėse konferencijose ir tyrimų centruose. Šiems klausimams išspręsti būtina parengti tarptautines programas ir įkurti specialius institutus.

BA pareiškė, jog ji yra pasirengusi aktyviai dalyvauti visuose atitinkamuose forumuose ir būti būtinų diskusijų bei projektų iniciatore.

BA ragino visas Europos valstybes išreikšti gerą valią ir pasmerkti tautinių mažumų klausimo naudojimą siaurąja prasme kaip spaudimo Baltijos valstybėms priemonę; tai būtų pasiryžimas bendradarbiauti su Baltijos valstybėmis norint visuotinai pasirengti teigiamai išspręsti jų tautinio ir kultūrinio identiškumo klausimą⁷⁰⁹.

6-oji BA sesija, vykusį 1995 m. balandžio 21–22 d. Rygoje, priėmė rezoliuciją *dėl vietinių tautybių Baltijos valstybėse etninio identiškumo tyrimų paramos ir palaikymo*, kurioje pabrėžė, kad Baltijos valstybės, įgyvendindamos siekį integruotis į ES, išsaugotų ir plėtotų savo etninį savitumą, stiprintų ir populiarintų etninės kultūros tradicijas bei skatintų Baltijos valstybių vietinių tautybių atgimimą ir jų etninio identiškumo suvokimą, išsaugojimą bei plėtrą, kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos vyriausybes ir BMT paremti, populiarinti ir palaikyti Baltijos valstybių etninio identiškumo tyrimus.⁷¹⁰

Etninė kultūra yra tautų būties, išlikimo, tvirtumo esmė ir nacionalinės kultūros pamatas, padedantis išlaikyti tautų savimonę, savarankišką visuomenės ir valstybės gyvenimą pasaulio tautų bendrijoje. Etninė kultūra Baltijos valstybėse patyrė ir ateityje gali patirti nemaža nuostolių bei prievartinį svetimų kultūrų brukimą, kuriuos nulėmė ir nulems istorijos posūkiai. Todėl BA 15-oji sesija, vykusį 1999 m. gruodžio 2–4 d. Rygoje, priėmė rezoliuciją *dėl etninės kultūros išsaugojimo Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje*, kurioje BA suprasdama etninės kultūros reikšmę tautų ir valstybių kultūriniam bei etniam savitumui išsaugoti, atsižvelgdama į etninės kultūros reikšmę pasaulio kultūrai ir mūsų valstybių tautoms; reikšdama susirūpinimą dėl šiuo metu didėjančio etninės kultūros pažeidžiamumo, pabrėždama dabartinės kartos atsakomybę už protėvių sukurtos etninės kultūros išsaugojimą ir gyvosios tradicijos tęstinumo būtinybę, suprasdama, kad etninės kultūros išsaugojimo priemonės turi būti įvairiapusės, primena Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių parlamentams ir vyriausybėms, kad jos atsako už etninės kultūros išsaugojimą bei gyvosios tradicijos tęstinumą, ir pasiūlė joms parengti konkrečių priemonių kompleksą ir jį finansuoti iš valstybių biudžetų⁷¹¹.

Lietuva, būdama Europos Tarybos narė, 1992 m. gegužės 4 d. prisijungė prie „*Europos kultūros konvencijos*“ ir ėmėsi atitinkamų priemonių apsaugoti ir toliau plėtoti savo šalies indėlį į bendrą Europos kultūros paveldą; kiek įmanoma, skatinti savo piliečius studijuoti kitų susitariančiųjų valstybių kalbas, istoriją bei civilizacijos raidą ir sudaryti kitoms valstybėms sąlygas remti tokias

⁷⁰⁹ BA memorandumas „Dėl būtinybės visuotinai pasirengti tautinio identiškumo Baltijos valstybėse klausimui spręsti“, Jūrmala, 4-oji BA sesija, 1994-05-15, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 40, l. 7.

⁷¹⁰ BA rezoliucija „Dėl vietinių tautybių Baltijos valstybėse etninio identiškumo tyrimų paramos ir palaikymo“, Ryga, 6-oji BA sesija, 1995-04-22, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 74, l. 4.

⁷¹¹ BA rezoliucija „Dėl etninės kultūros išsaugojimo Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje“, Ryga, 15-oji BA sesija, 1999-12-04, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 197, l. 7.

studijas savo teritorijoje, ir siekti skatinti savo kalbos ar kalbų, istorijos ir civilizacijos studijas kitų susitariančiųjų valstybių teritorijose ir sudaro sąlygas tų šalių piliečiams studijuoti savo teritorijoje. Europos Taryboje susitariančiosios valstybės konsultuojasi tarpusavyje, siekdamos suderinti veiksmus, skatinančius Europai reikšmingą kultūrinę veiklą. Kiekviena susitariančioji valstybė, kiek įmanoma, plėtoja asmenų judėjimą ir pasikeitimą asmenimis, taip pat ir kultūros objektais. Kiekviena susitariančioji valstybė vertina jai perduotus Europos kultūros objektus kaip neatsiejamą bendro Europos kultūros paveldo dalį; kiekviena valstybė imasi atitinkamų jų apsaugos priemonių bei užtikrina tinkamas sąlygas juos pažinti⁷¹².

Lietuvos Vyriausybė, vadovaudamasi UNESCO „Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo globos konvencijos“ (įsigaliojo nuo 1992 m. birželio 30 d.) nuostatomis (23) dėl didėjančių kultūros ir gamtos paveldo sunaikinimo grėsmių, kurias sukelia kintanti socialinė ir ekonominė aplinka (LR etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas⁷¹³) 2003 rugsėjo 16 d. patvirtino *Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą ir jos įgyvendinimo priemonių 2003–2006 m. planą*; pasiūlė Etninės kultūros globos tarybai ir savivaldybėms dalyvauti vykdant šiuo nutarimu patvirtintą Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos įgyvendinimo priemonių 2003–2006 m. planą; nustatė, kad šiuo nutarimu patvirtinta Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikė programa finansuojama iš institucijoms skirtų bendrųjų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų, savivaldybių biudžetų ir kitų teisėtai įsigytų lėšų. Programos pagrindinis tikslas – sukurti palankią aplinką įvairiapusei ekonominei ir socialinei etnografinių kaimų plėtrai panaudojant juose išlikusį etninės kultūros paveldą ir vietos tradicijas kaimų verslumui didinti, gyvenimui gerinti, vietos bendruomenės poreikiams tenkinti. Programos paskirtis – sudaryti etnografiniuose kaimuose palankias administracines, teisesines, informacines, socialines ir ekonomines sąlygas gerinti gyvenimą, plėtoti verslą, tobulinti kultūrą, skatinti glaudesnius teritorinės bei šakinės administracijos, vadybos, mokslo, verslo, švietimo ir kultūros ryšius⁷¹⁴.

Lietuvoje toliau buvo tęsiama kultūros paveldo apsaugos sistemos plėtotė. Lietuvos Vyriausybė patvirtino Dvarų paveldo išsaugojimo programą ir jos įgyvendinimo priemones. Programos svarbiausias tikslas – užtikrinti sąlygas dvarų paveldui įlieti į bendrą šalies ekonominę, socialinę, kultūrinę plėtrą bei išsaugoti šias kultūros paveldo vertybes. Buvo parengtas ir patvirtintas Lietuvos teritorijos Bendrojo plano įgyvendinimo priemonių planas. Parengta ir vystoma etninės

⁷¹² „Europos kultūros konvencija“ (priimta Paryžiuje 1954-12-19, prisijungta nuo 1992-05-04, įsigalioja nuo 1992-05-07, prisijungimo dokumentai deponuoti nuo 1992-05-07, ratifikuota nuo 2000-07-05, *Valstybės žinios* 2001, Nr. 101-3599, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31945&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

⁷¹³ „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas“, Vilnius, 1999-09-21, Nr. VIII-12328, *Valstybės žinios* 1999, Nr. 82-2414, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=86929&p_query=&p_tr2=, 2004-06-09.; „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 5 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymas“, Vilnius, 2000-07-13, Nr. VIII-1847, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 61-1838, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105862&p_query=&p_tr2=, 2004-06-09.

⁷¹⁴ „Dėl Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos ir šios programos įgyvendinimo priemonių 2003-2006 metų plano patvirtinimo“, Vilnius, 2003-09-16, Nr.1171, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4033, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217892&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05; *Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2004 metų veiklos ataskaita*, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=39666&p_int_tv_id=3372, 2004-05-05.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

kultūros plėtros valstybinė programa. Vienas iš šios programos tikslų – nustatyti etninės kultūros – tautos sukurtos, iš kartos į kartą perduodamos ir nuolat atnaujinamos kultūros vertybių visumos, padedančios išsaugoti tautinį tapatumą, savimoneį ir etnografinių regionų savitumą, – tyrinėjimo, saugojimo ir sklaidos prioritetines kryptis.

Puoselėjant Lietuvos valstybingumui reikšmingą istorinį ir kultūrinį paveldą bei minint Lietuvos valstybingumo 750 metų jubiliejų įgyvendinta Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metų jubiliejaus minėjimo programa. Įgyvendinant šią programą surengta Pasaulio lietuvių dainų šventė, sudaranti sąlygas išsaugoti, puoselėti ir plėtoti dainų ir šokių švenčių tradiciją, kuri 2003 m. įrašyta į UNESCO pasaulio žodinio ir nematerialaus paveldo šedevrų sąrašą⁷¹⁵.

Ne mažiau svarbi problema, susijusi su Lietuvos tarptautiniu bendradarbiavimu – tai veikla sprendžiant kultūros vertybių apsaugos klausimą ginkluoto konflikto metu. Todėl Lietuvos Respublikos Seimas 1998 m. kovo 17 d. ratifikavo 1954 m. „UNESCO (Hagos) kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvenciją ir jos Protokolą“, o 2001 m. lapkričio 13 d. šios konvencijos 1999 m. Antrąjį protokolą⁷¹⁶.

Antrajame protokole numatytos konkrečios priemonės, turinčios padėti išspręsti minėtas problemas. Tačiau nežiūrint visų UNESCO rekomendacijų ir pastangų, „kultūros vertybių“ apibrėžimas nebuvo sukonkretintas ir toliau lieka diskusijų objektu. Šioje Konvencijoje terminas „kultūros vertybės“ apima (1 str.): kilnojamasias ir nekilnojamasias vertybes, kurios yra ypač svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui; pastatus, iš esmės skirtus tinkamai saugoti ir eksponuoti kultūros vertybes; kultūros vertybių sankaupos centrus („paminklų sankaupos centrus“). Susitariančios valstybės taikos metu įsipareigoja pasiręsti užtikrinti savo teritorijoje ir kitų susitariančių valstybių teritorijose esančių kultūros vertybių apsaugą nuo galimų ginkluoto konflikto padarinių (3 str.); pagarbiai elgtis su savo teritorijoje ir kitų susitariančių valstybių teritorijose esančiomis kultūros vertybėmis (4 str.). Susitarianči valstybė (5 str.), okupavusi visą kitos aukštosios susitariančios šalies teritoriją arba jos dalį, kiek įmanoma padeda kompetentingiems okupuotosios valstybės valdžios organams garantuoti tos šalies kultūros vertybių saugą ir išsaugojimą. Prireikus imtis priemonių išsaugoti okupuotoje teritorijoje esančioms karo veiksmų pažeistoms kultūros vertybėms, jeigu tokių priemonių negali imtis okupuotosios valstybės valdžios organai, su jais glaudžiai bendradarbiaudama tokių reikalingiausių priemonių kiek įmanoma imasi okupavusioji valstybė. Susitarianči valstybė, kurios valdžią pasipriešinimo judėjimo dalyviai laiko teisėta, jei įmanoma, atkreipia jų dėmesį į tai, kad būtina laikytis su kultūros vertybėmis susijusių Konvencijos nuostatų⁷¹⁷. Be to, Antrasis protokolas numatė papil-

⁷¹⁵ 2003 metų ataskaitą apie nacionalinio saugumo būklę ir plėtrą, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=32820&p_int_tv_id=733&p_org=0, 2005-05-04.

⁷¹⁶ 1954 metų Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Antrasis protokolas (sudarytas 1999-03-26 Hagoje, LR Seimo ratifikuotas 2001-11-13, įsigalioja nuo 2002-02-06), *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-462, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154811&p_query=&p_tr2=, 2006-05-06.

⁷¹⁷ 1954 metų Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Antrasis protokolas (sudarytas 1999-03-26 Hagoje, LR Seimo ratifikuotas 2001-11-13, įsigalioja nuo 2002-02-06), *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-462, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154811&p_query=&p_tr2=, Nr. 2006-05-06.

domas priemones, saugančias kultūros vertybes – t.y. net esant karinei būtinybei, atakuojant kultūros objektus, apie tai įspėti priešingą šalį⁷¹⁸. Nors išlieka daug neaiškumų dėl Konvencijos ir Antrojo protokolo taikymo procedūrų, vis dėlto prisijungusios valstybės rodo savo teisingą požiūrį į kultūros vertybių apsaugos problemą.

Tolesnį Lietuvos ir kitų Baltijos valstybių įtraukimą į kultūros vertybių apsaugos procesą rodo 1999 m. gegužės 27–29 d. Vilniuje vykusio 14-oji BA sesija, kuri priėmė rezoliuciją *dėl kultūros paveldo išsaugojimo Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje*. BA, suprasdama kultūros paveldo reikšmę tautų ir valstybių kultūriniam ir etniam savitumui išsaugoti, atsižvelgdama į kultūros paveldo reikšmę pasaulio kultūrai ir mūsų valstybių tautoms, pareiškė susirūpinimą dėl šiuo metu didėjančio paveldo pažeidžiamumo, pabrėžė dabartinės kartos atsakomybę už protėvių sukurto kultūros paveldo išsaugojimą ir naudojimą, suprasdama, kad kultūros paveldo išsaugojimo priemonės turi būti įvairiapusės ir apimti rūpinimąsi visu kultūros paveldu, priminė Lietuvos, Estijos ir Latvijos valstybių vyriausybėms, kad jos atsako už kultūros paveldo išsaugojimą, ir siūlė joms parengti konkrečių priemonių kompleksą ir jį finansuoti iš valstybių biudžetų.⁷¹⁹ BA 22-oji sesija (2003 m. lapkričio 27–29 d. Vilniuje), atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybės Lietuva, Estija ir Latvija yra jūrinės valstybės; suvokdama būtinybę stiprinti Baltijos šalių, kaip jūrinių valstybių, visuomenių savimone; suprasdama jūrinio kultūros paveldo reikšmę tautų ir valstybių kultūriniam savitumui, savitarpio supratimui ir bendradarbiavimui skatinti, paveldo atskleidimą pažintiniam turizmui; reikšdama susirūpinimą dėl šiuo metu didėjančio jūrinio kultūros paveldo pažeidžiamumo, kreipėsi į Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentus bei Vyriausybes ir siūlė: inicijuoti UNESCO Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencijos ratifikavimą ar prisijungimą prie jos; suformuluoti jūrinio kultūros paveldo sampratą; parengti po vandeniui esančių kultūros paveldo objektų paieškos, apskaitos, stebėsenos ir pirminių tyrimų valstybines programas; įpareigoti kultūros vertybių apsaugos institucijas įrašyti į valstybinę apskaitą tyrėjų nustatytus po vandeniui esančius kultūros paveldo objektus; užtikrinti uostų kultūros vertybių išsaugojimą ir naudojimą, jų atskleidimą pažintiniam turizmui⁷²⁰.

2003 m. 32-osios UNESCO generalinės konferencijos metu Paryžiuje vykusioje 14-ojoje Pasaulio paveldo komiteto generalinėje asamblėjoje Lietuva buvo išrinkta į Pasaulio paveldo komitetą, kuris yra atsakingas už Pasaulio paveldo konvencijos įgyvendinimą ir sprendžia dėl objektų įtraukimo į Pasaulio paveldo sąrašą. Jis tiria į sąrašą įtrauktų objektų būklę ir įpareigoja dalyvaujančias šalis imtis priemonių, jeigu objektai neatitinka keliamų reikalavimų, ir yra atsakingas už Pasaulio paveldo fondo lėšų skyrimą tiems objektams, kuriems reikalinga rekonstrukcija ar restauracija⁷²¹.

⁷¹⁸ UNESCO „Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija“ (priimta 2003-10-17 Paryžiuje, LR Seimo ratifikuota 2004-12-09, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 188-7006, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=248105&p_query=&p_tr2=, 2006-05-06).

⁷¹⁹ BA rezoliucija „Dėl kultūros paveldo išsaugojimo Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje“, Vilnius, 14-oji BA sesija, 1999-05-29, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 196, l. 3.

⁷²⁰ BA rezoliucija „Dėl jūrinio kultūros paveldo Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje“, Vilnius, 22-oji BA sesija, 2003-11-29, <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=222265&Condition2=>, 2004-05-05.

⁷²¹ *Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2004 metais ataskaita*, <http://www.unesco.lt/admin/imgAdmin/BLOBImage2.asp?id=456>, 2005-02-03.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Siekiant sukurti nematerialaus kultūros paveldo apsaugos mechanizmą nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyje bei vienyti ir stiprinti valstybių narių bendradarbiavimą šioje srityje 2003 m. spalio 17 d. 32-osios UNESCO Generalinės konferencijos metu buvo priimta Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, kurią Lietuva ratifikavo 2004 m. gruodžio 9 d. Pagrindinis Konvencijos tikslas – užtikrinti pasaulio nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimą ir jo, kaip pažeidžiamos kultūros dalies ir žmonijos praeities tautos, pripažinimą bei apsaugą. UNESCO žiuri, apsvarsčiusi 56 nominacines bylas, 28 iš jų pripažino pasaulinio lygio žodinio ir nematerialaus paveldo šedevrais. Tarp jų žodinio ir nematerialaus paveldo šedevru yra pripažinta Dainų švenčių tradicija ir simbolika Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje⁷²².

2005 m. vasario 17–18 d. Taline vyko Estijos, Latvijos ir Lietuvos konferencija „*Dainų ir šokių švenčių tradicija–idealai ir tikrovė*“. Konferencija buvo organizuota remiantis 1989 m. UNESCO rekomendacijomis dėl Tradicinės ir liaudies kultūros apsaugos bei 2003 m. UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos nuostatomis. Konferencijos dalyviai buvo supažindinti su nacionalinės kultūros politikos, skirtos plėtoti etninę kultūrą, ypatumais, įstatymais, reguliuojančiais šią sritį, buvo aptarti finansavimo šaltiniai. Konferencijos dalyviai savo pasisakymuose pabrėžė būtinybę sukurti teisinę bei administracinę bazę, kuri padėtų išsaugoti Dainų ir šokių švenčių tradiciją Baltijos šalyse.

Konferencijos pabaigoje buvo priimta rezoliucija, kurioje nutariama sukurti nuolatinį kvalifikuotų specialistų tinklą, laikytis bendros repertuaro sudarymo politikos, aptartos kultūros specialistų bei grupių vadovų tobulinimosi galimybės, tikslinių programų, skirtų remti ir plėtoti Dainų ir šokių švenčių tradicijos išlaikymą, sukūrimas.

Rezoliucijoje buvo pabrėžta vyriausybės paramos būtinybė, nutarta plėtoti Baltijos valstybių Dainų ir šokių švenčių tradicijos išsaugojimo ir atgaivinimo koordinavimo komiteto veiklą, kuris siektų įgyvendinti bendrą trijų valstybių veiksmų planą bei planuoti tolesnę bendrą veiklą⁷²³.

BA (26-oji sesija, Ryga, 2007 m. lapkričio 23–24 d.) rezoliucijoje dėl Baltijos valstybių kultūros dienos, įvertindama gerą Lietuvos tradiciją pažymėti nacionalinę Kultūros dieną balandžio 15 dieną; pabrėždama ypatingą bendros Baltijos kultūros erdvės sukūrimo svarbą; pripažindama kiekvienos šalies kultūros paveldo savitumą ir šiuolaikines kultūros vertybes bei būtinybę užtikrinti nuolatinį keitimąsi informacija kultūros klausimais Baltijos valstybėse ir skatinti pasaulio visuomenės supratimą apie Baltijos valstybes, ragino BMT paskelbti balandžio 15 d. Baltijos valstybių kultūros diena ir koordinuoti veiksmus, reikalingus kuriant bendrą Baltijos kultūros erdvę.⁷²⁴

1989 m. rugpjūčio 23 d. beveik du milijonai žmonių susikibo rankomis Baltijos kelyje

⁷²² UNESCO „Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija“ (priimta 2003-10-17 Paryžiuje, LR Seimo ratifikuota 2004-12-09, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 188-7006 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=248105&p_query=&p_tr2=, 2006-05-06.

⁷²³ „Lietuvos, Latvijos ir Estijos kultūros ministrai bei dainų ir šokių švenčių organizatoriai stiprins dainų iš šokių švenčių teisinę bei administracinę bazę“, 2005-02-23, Talinas, <http://www.lrkm.lt/index.php?ItemId=21293>, 2006-05-09.

⁷²⁴ BA rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių kultūros dienos“, 26-oji BA sesija, 2007-11-24 Ryga, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309500&p_query=&p_tr2=, 2008-04-06.

nuo Vilniaus iki Talino. Lietuviai, latviai ir estai nutiesė savo laisvės kelią, taip parodydami nenugalimą laisvės troškimą, apsisprendimą ir demokratiją. Estija, Latvija ir Lietuva parodė pasauliui, kad istorijos eiga, valstybių ir tautų likimas gali būti keičiami be kraujo praliejimo ir smurto. Taip Baltijos tautos pelnė tarptautinės visuomenės paramą ir pripažinimą, taip pat ne tik kitiems, bet ir sau įrodė savo dvasios tvirtumą, žmogiškąjį ir demokratinį potencialą.

Bendradarbiaujant trims Baltijos valstybėms 2008 m. kovo mėnesį UNESCO generalinėje būstinėje Paryžiuje buvo pateiktas dokumento projektas įtraukti Baltijos kelio dokumentinį paveldą į Pasaulio atminties registrą.

BA priimtoje rezoliucijoje *dėl Baltijos kelio 20-mečio*, atsižvelgdama į lemiamą dvasinę ir emocinę Baltijos kelio svarbą Baltijos valstybių nepriklausomybės raidoje, kvietė Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentus ir vyriausybes bei Baltijos Ministrų Tarybą: paskelbti 2009 metus Baltijos kelio 20-mečio metais, planuoti ir koordinuoti bendrus šventinius renginius, skirtus Baltijos valstybių vienybės ir laimėjimų kovojant už Nepriklausomybę metines.⁷²⁵

BA ir Baltijos valstybių mokslo ir technologijų parkų ir inovacijų centrų asociacija (BASTIC) (Ryga, 29-oji BA sesija 2010 m. spalio 22 d.), pažymėdamos būtinybę remti išskirtinius Baltijos valstybių laimėjimus inovacijų ir technologijų plėtros srityje ir siekdamas stiprinti Baltijos valstybių bendradarbiavimą inovacijų ir technologijų plėtros srityje, taip pat skatindamos mūsų tautų tarpusavio supratimą ir draugystę,

susitarė:

– įsteigti apdovanojimą už Baltijos valstybių inovacijas, kuriuo siekiama pripažinti ir remti pavyzdį rodančius Baltijos valstybių verslininkus, pritaikiusius ekonomiškai sėkmingas naujoves savo gaminiui (gaminiam), paslaugai (paslaugoms) ar verslo modeliui (modeliams);

– parengti BA ir Baltijos valstybių mokslo ir technologijų parkų ir inovacijų centrų asociacijos aukščiausiojo sprendžiamojo organo tvirtinamus Apdovanojimo už Baltijos valstybių inovacijas nuostatus;

– pradėti skirti apdovanojimą už Baltijos valstybių inovacijas 2011 m.

Šis susitarimo memorandumas gali būti keičiamas raštu šalių tarpusavio sutarimu.

Šis susitarimo memorandumas gali būti nutrauktas bet kuriuo metu vienai iš šalių raštu apie tai informavus kitą šalį. Nutraukti savo dalyvavimą pageidaujanti šalis turi raštu pranešti kitai šaliai apie tokį savo ketinimą ne vėliau kaip prieš 6 (šešis) mėnesius.

Pasirašyta 2010 m. spalio 22 d. Rygoje dviem egzemplioriais anglų kalba.⁷²⁶

29-oji BA sesija priėmė BASTIC nuostatus:

⁷²⁵ BA rezoliucija „Dėl Baltijos kelio 20-mečio“, 27-oji BA sesija, 2008-12-06, Viljandi, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332557&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

⁷²⁶ Baltijos Asamblėjos ir Baltijos valstybių mokslo ir technologijų parkų ir inovacijų centrų asociacijos (BASTIC) susitarimo memorandumas, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384270&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26.

I. Bendrosios nuostatos

1. Apdovanojimas už Baltijos valstybių inovacijas (toliau – ABVI) įsteigtas 2010 m. spalio 22 d. pasirašytu Baltijos Asamblėjos (BA) ir Baltijos valstybių mokslo ir technologijų parkų ir inovacijų centrų asociacijos (toliau – BASTIC) Susitarimo memorandumu.

2. ABVI – tai kasmetis apdovanojimas, skiriamas labiausiai pažengusiai inovacijų srityje Baltijos valstybių bendrovei (įmonei), siekiant parodyti bendrą Baltijos valstybių suinteresuotumą remti naujausių laimėjimų diegimą inovacijų ir naujų technologijų srityse ir stiprinti Baltijos valstybių bendradarbiavimą plėtojant inovacijas ir technologijas.

3. ABVI siekiama pripažinti ir remti pavyzdį rodančius Baltijos valstybių verslininkus, įdiegusius ekonomiškai sėkmingas naujoves į savo gaminių (gaminius), paslaugą (paslaugas) ar verslo modelį (modelius).

II. ABVI skyrimo procedūra

4. ABVI skiriamas tik privačioms ne mažiau kaip 51 proc. nacionalinio kapitalo turinčioms bendrovėms, registruotoms vienoje iš Baltijos valstybių.

5. ABVI yra skiriamas už naujoviškus gaminius, paslaugas ar verslo modelius, pristatytus rinkai per pastaruosius trejus metus.

6. Naujoviški gaminiai, paslaugos ar verslo modeliai, kuriuos rinkai pristato ABVI nominuota bendrovė, privalo būti bent iš dalies sukurti pačios bendrovės.

7. Paraiškos ABVI gauti vertinamos pagal šiuos pagrindinius kriterijus:

- gaminio, paslaugos, technologijos proceso konkurencinis pranašumas (unikalumas, pridėtinė vertė, konkurencingumas palyginti su analogais, kaina, laiko pranašumas);
- rinkos potencialas (tikslinių rinkų skaičius ir dydis, potencialus rinkos augimas ir rinkos dalis, eksporto potencialas);
- finansiniai duomenys (naujo gaminio (gaminių), paslaugos (paslaugų) apyvarta procentais ir absoliučiaisiais skaičiais).

8. Naujoviški gaminiai, paslaugos ar verslo modeliai, sukurti bendradarbiaujant keliems Baltijos valstybių partneriams iš dviejų ar trijų valstybių, laikomi reikšmingesniais skiriant ABVI.

III. ABVI žiuri

9. ABVI kandidatų atranką ir vertinimą pagal 7 punkte nustatytus kriterijus atlieka BASTIC.

10. Žiuri nustato savo vidaus darbo tvarką. Žiuri nariai turi būti inovacijų srityje gerai žinomi ekspertai. Vienam Baltijos Asamblėjos atstovui, kurį skiria BA prezidiumas, turi būti suteikiamas stebėtojo statusas baigiamajame žiuri posėdyje (be balsų teisės).

11. Žiuri turi teisę priimti sprendimą neskirti apdovanojimo. Apdovanojimas taip pat neskiiriamas, jeigu žiuri negali pasiekti susitarimo, t. y. priimti konkretaus sprendimo paprasta balsų dauguma.

12. BASTIC padengia žiuri išlaidas ir pateikia Baltijos Asamblėjai anglų kalba parengto

baigiamojo posėdžio protokolą per dvi savaites po posėdžio.

IV. Darbo nominavimas ir ABVI skyrimas

13. Darbai turi būti pateikti BASTIC laikantis konkurso nuostatų likus dviem mėnesiams iki apdovanojimo įteikimo. Nuostatai skelbiami Baltijos Asamblėjos ir BASTIC (Talino mokslo parko TEHNOPOL, Latvijos technologijų centro, Kauno regioninio mokslo parko) tinklalapiuose.

14. Sprendimas dėl apdovanojimo skyrimo pateikiamas Baltijos Asamblėjai ne vėliau kaip prieš tris savaites iki apdovanojimo įteikimo.

15. Ta pati bendrovė (įmonė) negali gauti apdovanojimo daugiau kaip vieną kartą.

16. Apdovanojimas – statulėlė ir Baltijos Asamblėjos, BASTIC prezidentų ir viceprezidentų pasirašytas sertifikatas – įteikiamas per Baltijos Asamblėjos apdovanojimų įteikimo ceremoniją. Laureatų vardai ir pavardės (pavadinimai) ir informacija apie jų laimėjimus skelbiami visų trijų Baltijos valstybių visuomenės informavimo priemonėse.

17. Baltijos Asamblėja skiria statulėlę ir sertifikatą ir surengia su BA sesija suderintą apdovanojimo įteikimo ceremoniją.

18. BASTIC padengia laureatų dalyvavimo apdovanojimo įteikimo ceremonijoje išlaidas.

19. Apdovanojimo už Baltijos valstybių inovacijas administravimą bendrai koordinuoja Baltijos Asamblėjos ir BASTIC sekretoriatai.

20. Baltijos Asamblėja ir BASTIC kartu parengia ir įgyvendina ABVI pristatymo visuomenės informavimo priemonėms planą.

21. Apdovanojimo už Baltijos valstybių inovacijas nuostatus tvirtina, keičia ir prireikus apdovanojimo skyrimą sustabdo Baltijos Asamblėjos sesija ir BASTIC aukščiausiasis sprendžiamasis organas.⁷²⁷

Ten pat BA, aptarusi Baltijos valstybių bendradarbiavimą stabilizuojant ekonomiką, atnaujinant konkurencingumą ir įgyvendinant priemones, skatinančias Baltijos valstybių saugumą, plėtrą ir gyvenimo kokybę, taip pat Baltijos valstybių bendrus sveikatos apsaugos projektus;

pripažindama, kad tik bendradarbiaudamos ir tik bendromis politinėmis pastangomis Baltijos valstybės gali atremti visuotinius iššūkius ir skatinti regiono plėtrą, gerovę ir stabilumą;

pabrėždama, kad Baltijos valstybių parlamentai ir vyriausybės turėtų ypač atkreipti dėmesį į ekonomikos stabilizavimą ir socialinę saugumą, nustatydami konkrečius vidutinės trukmės ir ilgalaikės plėtros uždavinius;

palankiai vertindama Estijos pasiektą tikslą – euro įvedimą 2011 m. ir pažymėdama, kad euro įvedimas Estijoje teigiamai paveiks ir kitų realių euro įvedimo strategiją įgyvendinančių Baltijos valstybių ekonominę padėtį;

dėl ekonominio bendradarbiavimo

pabrėždama, kad Baltijos valstybės privalo bendrai sutelkti išteklius konkurencingai ekonomi-

⁷²⁷ „Baltijos Asamblėjos ir Baltijos valstybių mokslo ir technologijų parkų ir inovacijų centrų asociacijos apdovanojimo už Baltijos valstybių inovacijas nuostatai”, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaies-ka.showdoc_l?p_id=384256&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

kai plėtoti, koordinuodamos investicijas į mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą, nuosekliai vystydamos regiono žinių ir kūrybos pramonę ir koordinuodamos bendrus infrastruktūros ir susisiekimo projektus,

ragino Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentus ir vyriausybes, taip pat BMT:

– stiprinti Baltijos valstybių mokesčių politikos ir su verslumu susijusių nuostatų koordinavimą, pavyzdžiui, plėtoti panašias mokesčių sistemas visose Baltijos valstybėse,

– priimti sprendimus, susijusius su bendrais infrastruktūros projektais, ir ypač atkreipti dėmesį į didelio masto energetikos projektus ir bendrą atsinaujinančių energijos išteklių plėtrą,

– bendrai koordinuoti projektus ir iniciatyvas įgyvendinant Europos Sąjungos Baltijos jūros regiono strategiją; nesudaryti susitarimų su kitomis kaimyninėmis šalimis be bendro sutarimo, jeigu tokie susitarimai galėtų paveikti strategiškai svarbius projektus, dėl kurių plėtojimo Baltijos valstybės yra susitarusios. Ypač daug dėmesio turėtų būti skiriama rinkos administracinių kliūčių panaikinimui, gerinant energijos vartojimo efektyvumą ir plėtojant transporto jungtis,

– susitarti dėl bendros vizijos, kaip plėtoti Rail Baltica infrastruktūros projektą, kartu nustatyti projekto įgyvendinimo grafiką ir susitarti, kad po Transeuropinio transporto tinklo (TEN-T) politikos peržiūros „Via Baltica“ maršrutas būtų integruotas į pagrindinį Europos Sąjungos transporto tinklą;

dėl socialinio ir sveikatos apsaugos sektoriaus

išreikšdama įsitikinimą, kad sveikatos apsaugos išteklių konsolidavimas palengvins kokybiškos, bendros ir efektyvios sveikatos apsaugos sistemos plėtrą regione, kartu aiškiai suprasdama, kad bendrų projektų plėtojimas yra ilgas procesas;

palankiai vertindama Baltijos valstybių ministrų pirmininkų sprendimą sudaryti Baltijos Ministrų Tarybos socialinių ir sveikatos apsaugos reikalų darbo grupę,

ragino Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentus ir vyriausybes, taip pat BMT:

– vykdomosios valdžios lygiu parengti veiksmų planą, kuris taptų Baltijos valstybių abipusiškai naudingo ir konstruktyvaus bendradarbiavimo sveikatos apsaugos srityje pagrindu, nustatant būtinas teisės aktų pataisas, sąnaudas ir įgyvendinimo terminus,

– įvertinti galimybę sukurti bendrą Baltijos valstybių kompensuojamųjų vaistų ir medicinos įrangos, tarpvalstybinio spermos banko ir keitimosi transplantacijai skirtais organais sistemą, taip pat galimybę įkurti bendrus specializuotus medicinos centrus regione,

– koordinuoti pirmosios medicinos pagalbos teikimą pasienio miestuose ir gyvenvietėse;

dėl mokslo ir mokslinių tyrimų

pažymėdama, kad tikslinė mokslo ir mokslinių tyrimų plėtra yra vienas iš pagrindinių konkurencingumo stiprinimo veiksnių,

ragino Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentus ir vyriausybes, taip pat BMT:

– siekti supaprastinti dalyvavimo ES finansuojamose programose taisykles ir jas suderinti

pagal naują, pasitikėjimu grindžiamą modelį,

- geriau panaudoti mokslui ir moksliniams tyrimams skiriamas valstybės lėšas,
- užtikrinti bendrai su ES finansuojamų projektų išankstinį ir tarpinį mokėjimus iš valstybės biudžeto,

biudžeto,

- atleisti valstybės finansuojamas aukštojo mokslo įstaigas nuo pridėtinės vertės mokesčio.⁷²⁸

3.4.10. Bendradarbiavimas su kitų tarptautinių regioninių organizacijų parlamentinėmis institucijomis.

Nuolat plečiasi ir stiprėja BA ryšiai su kitomis parlamentinėmis organizacijomis Europoje: Šiaurės Taryba⁷²⁹ (Švedijos, Norvegijos, Suomijos, Islandijos, Danijos), Beniliukso tarpparlamentine konsultacine taryba (Belgija, Nyderlandai, Liuksemburgas), Lenkijos Respublikos Seimo ir Lietuvos Respublikos Seimo narių asamblėja, Europos Tarybos parlamentine asamblėja, Vakarų Europos Sąjungos parlamentine asamblėja, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Plėtojami BA ryšiai ir su kaimyninių valstybių nacionaliniais parlamentais: Vokietijos Bundestagu, Lenkijos Seimu ir Rusijos Federacijos Kaliningrado srities Dūma. Apie tai liudija pasirašytos ir įsigaliojusios bendradarbiavimo sutartys, nuolatiniai susitikimai su šių institucijų atstovais, dalyvavimas vieni kitų renginiuose, bendri posėdžiai, konferencijos, seminarai. Taip pat plečiasi BA ryšiai su išeivijos organizacijomis JAV ir kituose kraštuose. Jungtinis Amerikos Baltų Komitetas, Amerikos Baltų Laisvės Lyga, JAV Atstovų Rūmų Baltų Sambūris yra BA tikslų bei veiklos rėmėjai ir bendradarbiai. Bendromis pastangomis buvo realizuoti kai kurie projektai. BA sėkmingai ir veiksmingai bendradarbiavo su minėtomis organizacijomis, siekdama anksčiau minėtų tikslų, taip pat svarbiausio tikslo – taikos ir stabilumo Baltijos regione, Europoje ir visame pasaulyje. Neabejotina ir kita: BA, kaip tarpparlamentinė organizacija, yra veiksminga ir galėtų būti dar veiksmingesnė siekiant saugios ir demokratinės Europos, demokratinės ir teisinės tvarkos įtvirtinimo Baltijos šalyse ir aplink jas, geresnio gyvenimo Baltijos piliečiams, efektyvesnio aplinkosaugos, energetikos, ūkio plėtros, prekybinių ryšių ir kitų svarbių problemų sprendimo.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva, Estija ir Latvija dalyvauja daugelyje tarptautinių organizacijų turėdamos iš esmės tokius pat tikslus, parlamentinės Baltijos valstybių delegacijos tarptautinėse organizacijose galėtų dirbti daug efektyviau, jeigu šių delegacijų veiksmai būtų labiau koordinuoti. Tai skatintų trijų šalių parlamentus bendradarbiauti užsienio politikos srityje. Todėl BA rezoliucijoje dėl Baltijos parlamentinių delegacijų darbo koordinavimo (1993 m. spalio

⁷²⁸ „Baltijos Asamblėjos 29-osios sesijos rezoliucija“, Ryga, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384258&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26.

⁷²⁹ Šiaurės Europa institucionalizuota dar 1953 m., kai buvo įkurta Šiaurės šalių taryba (1971 m. atsirado ir Šiaurės šalių ministrų taryba). Danija, Norvegija ir Islandija 1949 m. savo saugumą susiejo su priklausymu NATO. Vis dėlto Šiaurės šalių bendradarbiavimo ašimi tapo neutrali Švedija. Kita vertus, Šiaurės šalių taryboje vykstančios konsultacijos saugumo klausimais liudija jos conceptualų ryšį su NATO. Todėl Suomija Šiaurės šalių tarybos nare 1955 m. tapo tik su SSRS padiktuota sąlyga, kad Helsinkis nedalyvaus svarstant gynybos ir saugumo klausimus. Po šaltojo karo norą tapti šios Tarybos narėmis pareiškė trys Baltijos valstybės, visų pirma Estija.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

31 d.) rekomendavo, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos parlamentinių delegacijų vadovai prieš tarptautinių organizacijų susitikimus rengtų konsultacijas.⁷³⁰

Nuo pat Baltijos valstybių bendradarbiavimo atgaivinimo pradžios Šiaurės Taryba yra pagrindinis Baltijos Asamblėjos partneris.⁷³¹ Pirmieji kontaktai tarp Šiaurės Tarybos ir Baltijos šalių parlamentarų buvo užmegzti 1990 m. spalio mėn. Vilniuje, Rygoje ir Taline ir nuo tada buvo palaikomi nuolatiniai kontaktai. Vyksta metiniai susitikimai, juose dalyvauja įvairaus lygmens atstovai – parlamentų pirmininkai, komitetų atstovai. Antai 1992 m. kovo 1–4 d. Osle vykusioje Šiaurės Tarybos 42-ojoje sesijoje, kurioje dalyvavo Danijos Islandijos, Norvegijos, Suomijos, Švedijos, Farerų ir Alandų salų delegacijos, Šiaurės šalių ministrai pirmininkai, vyriausybės nariai, svečių teisėmis – BA, Beniliukso parlamentinės tarybos, EFTA šalių parlamentinio komiteto, Europos parlamento, Europos Bendrijos komisijos, Europos Tarybos parlamentinės asamblėjos ir Pasaulio tarpparlamentinės sąjungos atstovai. BA Lietuvos Respublikos Seimo delegacijai atstovavo šios delegacijos vadovas E. Bičkauskas, delegacijos sekretorė V. Motulaitė.

Pirmąją sesijos dieną buvo išklaustyta Švedijos ministro pirmininko K. Bildto pranešimas. Antrąją dieną buvo aptarta Šiaurės šalių ministrų tarybos ir Šiaurės Tarybos prezidiumo ataskaita. Trečiąją dieną buvo svarstomas kultūros komiteto, teisinio komiteto, biudžeto komiteto ir ekonomikos komiteto darbas. Ketvirtąją dieną – aplinkos apsaugos ir socialinių reikalų komitetų veikla. Buvo išrinktas Šiaurės Tarybos prezidiumas, naujuoju Šiaurės Tarybos prezidentu išrinktas J.P. Syse (Norvegija). Taip pat buvo išrinkti nauji komitetų pirmininkai ir pavaduotojai. Sesijos metu buvo įteiktos Šiaurės Tarybos literatūros ir muzikos premijos.

42-ojoje sesijoje daugiausia dėmesio buvo skirta nedarbo augimo Šiaurės šalyse problemai. Įvairiuose pranešimuose buvo pažymėta, kad šią problemą galima įveikti tik bendromis pastangomis, nes priežastys, sukėlusios nedarbą, yra ne tiek vidinės, kiek išorinės, nulemtos bendros ekonominės krizės dėl didelių politinių pasikeitimų Europoje pastaraisiais metais. Kitas klausimas, kuriam buvo skiriama daug dėmesio Šiaurės Tarybos sesijoje – kultūrinio bendradarbiavimo plėtojimas.

Didėjant Europos integracijai, Šiaurės šalys mato grėsmę savo valstybių kultūrinio savitumo išsaugojimui. Todėl numatyta gilinti kultūrinį bendradarbiavimą tarpusavyje bei aktyviau skleisti informaciją apie savo šalių savitumus kitose valstybėse.

Nemažai dėmesio pranešimuose buvo skirta bendradarbiavimui su Baltijos valstybėmis. Šiaurės šalių ministrų tarybos pranešime pažymėta, kad bendradarbiavimas aplinkos apsaugos, pramonės ir kitose srityse vyko jau 1992 m. Tam buvo skirta 32 mln. Danijos kronų. Pradėta įgyvendinti Baltijos investicijų programa. Pagal šią programą į Baltijos šalis turėtų būti nukreipta apie 100 mln. ekių per Šiaurės investicijų banką, Šiaurės projektų fondą, Europos rekonstrukcijos ir vystymo banką. Daugiausia dėmesio bendradarbiavime skiriama aplinkos

⁷³⁰ BA rezoliucija „Dėl Baltijos parlamentinių delegacijų darbo koordinavimo“, Talinas, 3-oji BA sesija, 1993-10-31, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 16, l. 6.

⁷³¹ Parlamentinis NB8 (angl. *Nordic Baltic Eight*) yra aštuonios Šiaurės ir Baltijos valstybės – Suomija, Švedija, Danija, Norvegija, Islandija, Lietuva, Latvija, Estija, kurios nuo 1992 m. reguliariai bendradarbiauja įvairiose srityse ir politiniuose lygmenyse) bendradarbiavimas prasidėjo 1989 m. tarp Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos.

apaugai, pramonei, ypač per *know-how* technologijas ir lavinimo schemas, bei stipendijos parlamentinėms ir tarnautojų stažuotėms.

Šiaurės Tarybos prezidiumo ataskaitoje pažymėta, kad glaudžiausi Šiaurės Tarybos ryšiai yra su Baltijos valstybėmis. Planuojama suaktyvinti veiklą Rusijos šiaurės vakarų regione. Demokratijai vystyti yra patvirtinta parlamentinių pasikeitimų programa. Daug dėmesio yra skiriama masinių informacijos priemonių vystymui, nes tai turi įtakos demokratijos stiprinimui Baltijos šalyse.

K. Bildtas pranešime pažymėjo, kad Šiaurės šalys ir toliau rems Baltijos šalių nepriklausomybę, remis Baltijos valstybių siekimą išvesti Rusijos kariuomenę iš jų teritorijų, nuolat stebės Baltijos valstybių ir Rusijos santykių vystymąsi.

Buvo pritarta Šiaurės Tarybos teisinio komiteto pasiūlymui atsižvelgti į Baltijos valstybių poreikius kuriant ir įgyvendinant Šiaurės įstatymų leidybos programą. Šiaurės Tarybos teisinis komitetas pasiūlė padėti Baltijos valstybėms unifikuoti įstatymus tose srityse, kuriose tai yra neišvengiama, bei informuoti apie įstatymų pasikeitimus ir tendencijas Šiaurės valstybėse. Aplinkos apsaugos komitete buvo siūloma neatidėliojant parengti projektą atominių elektrinių Sosnovy Bor ir Ignalinoje saugumui užtikrinti. Šiaurės Tarybos sesijos metu įvyko Baltijos Asamblėjos atstovų susitikimas su Šiaurės Tarybos prezidentu J. P. Syse, Baltijos Asamblėjos atstovų pasitarimas bei Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos komiteto posėdis.⁷³²

Bendradarbiavimo sutartis tarp ŠT ir BA buvo pasirašyta 1992 m. gegužės 30 d. Palangoje ir birželio 25 d. Helsinkyje. BA prezidiumo vardu sutartį pasirašė Aurimas Taurantas, o Šiaurės Tarybos prezidiumo vardu – Ilkka Suominen. Sutartis buvo sudaryta dviem egzemplioriais anglų ir rusų kalba, kiekvienas iš jų turi vienodą galią.

Sutartyje nurodytos abiejų pasirašančių pusių prioritetinės veiklos sritys: demokratinių institucijų plėtra, įgyvendinant parlamentinę studijų programą ir bendradarbiaujant įstatymų leidybos srityje – keitimasis juridine literatūra, žmogaus teisių gynimas; bendradarbiavimas aplinkos apsaugos – Baltijos jūros valymo veiksmų programa, šiuolaikinių valymo technologijų plėtojimas; saugumo politikos – užsienio ginkluotųjų pajėgų išvedimas, branduolinis saugumas Baltijos jūros regione; kultūros ir švietimo – studentų stipendijų programa; prekybos ir rinkos ekonomikos – keitimasis eksperimentais ekonominio bendradarbiavimo srityje; žemės ūkio restruktūrizavimo; komunikacijų – „*Via Baltica*“ magistralės statyba ir energetikos (energijos vartojimo optimizacija) srityse.⁷³³ 1992 m. ministrų pirmininkų lygiu prasidėjo bendradarbiavimas pagal formulę „5+3“. 1997 m. Sutartis buvo atnaujinta, tačiau ši antroji sutartis silpnesnė, nes išnyko anksčiau numatytas bendradarbiavimo mechanizmas – *The joint working Committee*, ir bendradarbiavimo sričių apybraižos prarado dalį konkretumo, – kalbėjo BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto pirmininko pavaduotojas V. Landsbergis.⁷³⁴

⁷³² BA Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos dalyvavimo Šiaurės Tarybos 42 sesijoje, vykusioje Osle 1992-03-01-04, pro memoria, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 6, l. 4-6.

⁷³³ Договор „О парламентском сотрудничестве между Балтийской Ассамблеей и Северным Советом (pasirašyta 1992-05-30 Palangoje ir 1992-06-25 Helsinkyje), *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 11, l. 40-42, (anglų kalba) l. 37-38.

⁷³⁴ BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto poėdžio 2001-03-16 Nr. 1 protokolas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 245, l. 2.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

BA 5-oji sesija 1994 m. lapkričio 13 d. priėmė rezoliuciją „*Dėl tolesnio Baltijos Tarybos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo kryptių*“. Rezoliucijoje pabrėžiama, kad BA, atsižvelgdama į: „Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos sutarties dėl tarptautinio bendradarbiavimo, pasirašytos 1992 m. gegužės 30 d., nuostatas, naują saugumo situaciją Baltijos jūros regione, Baltijos valstybių integracijos į Europos politines ir ekonomines struktūras veiksmus, Baltijos valstybėse įgyvendinamas visam Baltijos jūros regionui svarbias ekonomines reformas, siūlo Baltijos Ministrų Tarybai derėtis su Šiaurės Taryba dėl tolesnio Baltijos Tarybos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo kryptių, ypatingą dėmesį kreipiant į šiuos bendradarbiavimo aspektus:

- 1) naujų regiono saugumo formų paiešką;
- 2) Europos integracijos procesų visapusišką analizę;
- 3) Baltijos valstybių įstatymų leidybos modifikavimą atsižvelgiant į integracijos procesus Europoje;

- 4) Baltijos ir Šiaurės valstybių ekonominių ryšių plėtimą ir intensyvinimą.⁷³⁵

BA palaiko ryšius su įvairiomis tarptautinėmis organizacijomis, tačiau svarbiausi jos partneriai – Šiaurės Taryba ir Beniliukso TKT. Jungtiniai BA ir ŠT posėdžiai, organizuojami kas dveji metai, yra svarbiausi abiejų organizacijų renginiai. 1996 m. balandžio 15–16 d. Vilniuje įvyko pirmasis jungtinis Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos posėdis, kuris pažymėjo kokybiškai naują etapą dviejų tarpparlamentinių organizacijų santykiuose. Šiame posėdyje dalyvavo apie šešiasdešimt BA parlamentarų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos ir apie septyniasdešimt ŠT narių iš Danijos, Islandijos, Norvegijos, Suomijos ir Švedijos parlamentų bei parlamentarai iš Alandų, Grenlandijos ir Farerų salų autonominių regionų parlamentų. Jungtinio posėdžio svečiais buvo Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos, su kuria BA yra pasirašiusi bendradarbiavimo deklaraciją, prezidentas, EFTA, Europos Tarybos ir VES atstovai, Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių ambasadoriai, akredituoti Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse, ŠT prezidentas, Danijos parlamentaras Knud’as Enggaard’as. Šiaurės Ministrų Tarybos pirmininkas Ole Norrbak’as garantavo Šiaurės šalių paramą Baltijos valstybėms siekiant narystės ES. „Šiaurės šalys pasirengusios teikti paramą ir patarti, remdamosi savo patirtimi derybose dėl narystės Europos Sąjungoje“, – sakė Ole Norrbak’as. Dviejų dienų posėdyje buvo bendrai diskutuojama svarbiais saugumo, ekonomikos, ekologijos ir kultūros klausimais.

BA ir Šiaurės Tarybos prezidiumai priėmė bendrą pareiškimą jungtinio posėdžio proga, kuriame BA ir ŠT parlamentarai įsipareigojo prisidėti prie lygių bendradarbiavimo, pagrįsto bendru palikimu ir vienodomis demokratinėmis vertybėmis. BA ir ŠT parlamentarai pripažino, kad regioninis tarpparlamentinis bendradarbiavimas yra svarus indėlis į Baltijos regiono stabilumą, saugumą ir socialinę bei ekonominę plėtrą, pabrėžė parlamentinių konferencijų dėl bendradarbiavimo Baltijos jūros regione ir šiose konferencijose priimtų dokumentų politinę svarbą, sveikino naują Europos Komisijos iniciatyvą dėl Baltijos jūros daryti viską, kad būtų skatinamas ir plėtojamas bendradarbiavimas, ypač tokiose Baltijos regionui gyvybiškai svarbiose sri-

⁷³⁵ BA rezoliucija „Dėl tolesnio Baltijos Tarybos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo kryptių“, Vilnius, 5-oji BA sesija, 1994-11-13, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 41, l. 15.

tyse kaip aplinkosauga, bendri energetikos, transporto projektai, informacijos infrastruktūros kūrimas. Toks bendradarbiavimas *inter alia* turėtų skatinti Baltijos, Šiaurės šalių ir Europos finansų institucijas koordinuoti savo veiklą Baltijos valstybėse.

BA ir ŠT parlamentarami reikalavo, kad vyriausybės imtųsi bendrų ir suderintų veiksmų užtikrinti nenutrūkstamą raidą ir sumažinti pavojingus aplinkai poveikius, įskaitant atominių elektrinių avarijas ir radioaktyvias atliekas, skatino vyriausybes artimai bendradarbiauti užkertant kelią narkotikų bei dopingo preparatų pervežimui ir kitiems organizuotiems nusikaltimams, kvietė vyriausybes bendradarbiaujant tarptautiniu lygiu imtis suderintų veiksmų, kurie apribotų nelegalų judėjimą, bet kartu užtikrintų asmenims tarptautinę teisinę apsaugą, taip pat kurie palengvintų, pavyzdžiui, vizų režimą (jį panaikintų ir (arba) derintų), žmonių tarpregioninius kontaktus, ypač kad būtų susitarta dėl Baltijos ir Šiaurės valstybių piliečių bevizijų kelionių šiose šalyse, kai tam yra sąlygos, pripažinti, kad sėkmingas visų gyventojų grupių integravimasis į visuomenę prisidės prie viso regiono stabilumo. Aukštos pilietinių teisių, kuriomis naudojasi visi Baltijos ir Šiaurės valstybių gyventojai, normos tik sustiprins jų lojalumą toms valstybėms, kuriose jie gyvena.

Parlamentarami ragino Baltijos jūros valstybių aukščiausiojo lygio susitikime, kuris vyks 1996 m. gegužės 3–4 d. Visbyje, dalyvaujančius vyriausybių vadovus pripažinti, jog bendras pastangas būtina pagrįsti plačia visuomenės parama. Kaip yra išreiškę Baltijos ir Šiaurės šalių vyriausybių atstovai, Europos Sąjungos (ES) plėtimasis į Baltijos regioną sudaro istorinę galimybę ir šis plėtimasis skatins taiką, laisvę, stabilumą ir gerovę visoje Europoje.

BA ir ŠT parlamentarami su pasitenkinimu pažymėjo, kad Šiaurės šalys remia ES plėtimosi procesą, kuris įgalins tris Baltijos valstybes būti vieno lygio su kitomis valstybėmis, sudariusiomis su ES Europos sutartis ir (arba) pateikusiomis savo kandidatūras tapti ES narėmis. Derybos su visais kandidatais turi prasidėti tuo pačiu metu, bet ne vėliau kaip per šešis mėnesius po ES tarpvyriausybinių konferencijų. Parlamentarami kvietė Šiaurės šalių parlamentus ir vyriausybes padėti trims Baltijos valstybėms rengiantis tapti ES narėmis, pavyzdžiui, patarti, kaip derinti nacionalinius teisės aktus su ES standartais, ir pasidalyti su Baltijos šalių kolegomis patirtimi, įgyta ES tarpvyriausybiniame konferencijoje. Jie teigiamai įvertino Baltijos šalių dalyvavimą kartu su Šiaurės šalimis taikos įgyvendinimo misijoje Bosnijoje ir Hercegovinoje kaip konkrečią bendrų vertybių išraišką ir svarbų indėlį į taiką ir saugumą Bosnijoje ir visoje Europoje. BA ir ŠT parlamentarami išreiškė viltį, kad trijų Baltijos valstybių ir penkių Šiaurės šalių bendradarbiavimas parlamentiniu ir vyriausybinio lygiu tęsis pagal formulę „penki plus trys“; kartu pripažino, kad kai kurie mūsų šalims tenkantys išbandymai galėtų sulaukti didesnio tarptautinio dėmesio. Parlamentarami išpareigojo tęsti regioninį parlamentinį bendradarbiavimą ir reikiamu laiku sušaukti kitus jungtinius BA ir ŠT posėdžius.⁷³⁶

1999 m. vasario 8–9 d. Helsinkyje įvyko antrasis jungtinis BA ir ŠT posėdis. Šiame forume dalyvavo apie 200 Švedijos, Norvegijos, Suomijos, Islandijos, Danijos, Lietuvos, Latvijos ir Es-

⁷³⁶ „Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos prezidiumų bendras pareiškimas jungtinio posėdžio proga“, Vilnius, 1996-04-15-16, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 105, l. 56-58.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

tijos parlamentarų, vyriausybių vadovų ir ministrų. BA ir ŠT prezidiumų jungtiniame posėdyje buvo patvirtinti BA ir ŠT bendradarbiavimo prioritetai 1999 m.: Šiaurės dimensija, apimanti Baltijos ir Šiaurės šalis; neatidėliotinas ir bendras Baltijos ir Šiaurės šalių vyriausybių tikslas turi būti Šiaurės dimensijos vystymas ir skatinimas. Bendradarbiavimas kovojant su organizuotu nusikalstamumu Baltijos ir Šiaurės šalių regione privalo stiprėti. Šio meto pastangas turi papildyti didesnis dėmesys nusikalstamumo prevencijos priemonėms. Baltijos ir ŠT valstybės turi ieškoti naujų būdų, kaip ginti vaikų interesus ir teises, atsižvelgiant į tai, kad pasikeitimai dažnai sukelia papildomų sunkumų vaikų auginančioms šeimoms. Švietimas tampa nauja Baltijos ir Šiaurės valstybių bendradarbiavimo sritimi. Didelis viso regiono dėmesys turi būti teikiamas veiklai, įgyvendinant „Darbotvarkė 21“ dokumento nuostatas. Būtina rasti būdus ir priemones sėkmingai išspręsti regiono energetikos ir aplinkosaugos problemas. Artėjančia Europos Sąjungos plėtra labai suinteresuotas visas Baltijos ir Šiaurės šalių regionas. ŠT bei BA sutaria, kad visoms Baltijos valstybėms turi būti suteikta galimybė kaip galima greičiau pradėti stojimo derybas su ES. Visa apimantis Baltijos ir Šiaurės valstybių bendradarbiavimo principas yra bendras saugumas, grindžiamas supratimu, kad šiandien saugumą galima užtikrinti tik dirbant kartu ir bendrai siekiant išspręsti įvairias socialines, aplinkosaugos, ekonomines ir politines problemas.

Lietuvos Seimo delegacijos BA nariai aktyviai dalyvavo diskusijose visais svarstomais klausimais, kurie buvo posėdžio darbotvarkėje. Aptariant įvairius Šiaurės dimensijos aspektus diskusijoje dėl Suomijos premjero P. Liiponen pranešimo šia tema kalbėjo BA dešiniųjų partijų grupės lyderis, Lietuvos Seimo narys V. Vilimas. Diskusijoje dalyvavo ir Lietuvos Seimo vicepirmininkas R. Ozolas, o Seimo nario V. Andriukaičio, negalėjusio atvykti į Helsinkį, pranešimas šia tema buvo išplatintas renginio dalyviams. Svarstant Baltijos jūros regiono saugumo politikos klausimus pranešimą skaitė Lietuvos krašto apsaugos ministras Č. Stankevičius. Diskusijoje šiuo klausimu kalbėjo Lietuvos Seimo narys A. Petrusevičius. Tema „Kova prieš nusikalstamumą“ vieną pagrindinių pranešimų padarė BA Teisės komiteto pirmininkas L. Sabutis. Diskusijoje šiuo klausimu kalbėjo BA Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkė R. Hofertienė bei BA prezidiumo narys E. Bičkauskas. Šiaurės Tarybos Kaimyninių regionų komiteto iniciatyva surengtame bendrame su Baltijos Asamblėjos Teisės komitetu posėdyje tema „Nusikalstamumo prevencija“ pranešimą skaitė BA Teisės komiteto narė G. Imbrasienė. Helsinkyje įvyko BA ir ŠT partinių grupių jungtiniai posėdžiai bei BA partinių grupių posėdžiai.

Jungtinis ŠT ir BA posėdis Helsinkyje vertintinas kaip ypač reikšminga Europos šiaurės regiono valstybių bendradarbiavimo proceso dalis. Posėdyje buvo aptartos aktualiausios šalių vidaus ir tarpusavio bendradarbiavimo problemos, Šiaurės ir Baltijos valstybių vieta ir vaidmuo, stiprinant šio Europos regiono saugumą bei stabilumą, vystant ekonominį, socialinį ir kt. regiono valstybių potencialą. Šis forumas ypač svarbus, vertinant jį bendrame euro- ir transatlantinės integracijos kontekste, Lietuvai siekiant narystės ES bei NATO.⁷³⁷

⁷³⁷ Jungtinis Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos posėdis, Helsinkis, 1999-02-08-09, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 187, l. 38-40; Šiaurės Tarybos Prezidiumo ir Baltijos Asamblėjos Prezidiumo pranešimas spaudai „Stiprinamas Šiaurės ir Baltijos valstybių parlamentų dialogas“, *LRSA*, b. 195, l. 8.

Lietuvos delegacijos siūlymu 1999 m. vasario 8 d. Helsinkyje įvyko neeilinė BA sesija. Jos metu buvo priimtas kreipimasis į Šiaurės Tarybą, kuriame pabrėžta, kad Baltijos ir Šiaurės šalys remia ekonomiškai stipraus ir saugaus regiono plėtrą šiaurinėje Europos dalyje. Baltijos valstybių integracija į ES yra svarbi šio proceso dalis. Baltijos valstybės įrodė, kad jos yra reformas intensyviai ir nuosekliai vykdančios šalys ir, siekdamos narystės ES, padariusios pažangą. Šiaurės valstybių suteikta parama šiam procesui yra neįkainojama. Šiuo metu Estija dalyvauja derybose dėl narystės, kuriose aptariama 15 *acquis communautaire* sričių, o Vienos aukščiausiojo lygio susitikimo metu priimti sprendimai sustiprino Lietuvos ir Latvijos galimybę pradėti derybas dėl stojimo jau 1999 m.

Baltijos valstybės labai vertina ES pastangas kuo greičiau pasiekti susitarimą dėl „Darbotvarkės 2000“. Tuo pat metu plėtimosi klausimas turi likti vienu iš svarbiausių 1999 m. darbotvarkės prioritetų. Baltijos valstybių aktyviai ir nuosekliai įgyvendintos reformos yra įrodymas ES valstybėms narėms ir Europos Komisijai, kad šios valstybės turi stabilų ir tvirtą pagrindą.

Lietuva ir Latvija tikisi, kad Suomijai perėmus pirmininkavimą ES, gali realiai prisidėti derybos dėl narystės. BA kviečia Šiaurės valstybes skatinti ir aktyviai remti, kad derybos su Lietuva ir Latvija dėl stojimo prasidėtų 1999 m.⁷³⁸ Taip pat buvo priimta rezoliucija „Dėl Baltijos kelio dešimtmečio sukakties minėjimo“, kurioje BA kreipėsi į Estijos, Latvijos ir Lietuvos vyriausybes, kad būtų bendrai planuojamas ir koordinuojamas pasirengimas šiai datai paminėti.⁷³⁹

Įvairios aktualios problemos buvo sprendžiamos ir kituose renginiuose. Antai BA prezidento ir ŠT delegacijos posėdyje, įvykusiame 2000 m. gruodžio 8 d. Vilniuje, Šiaurės Taryba gavo narių pasiūlymą surengti seminarą dėl konfliktų prevencijos ir civilinio krizių valdymo Europoje. ŠT prezidentas, aptaręs šį klausimą savo posėdžiuose 2000 m. spalį ir lapkritį, ir sukūręs darbo grupę, 2001 m. balandžio 23 d. Marienhamn, Åland surengė seminarą, kurio tikslas – stiprinti konfliktų prevencijos ir civilinio krizių valdymo supratimą, pasidalyti praktine civilinio krizių valdymo patirtimi ir aptarti civilinio krizių valdymo apimtis ir vaidmenį ateityje. Vienu svarbiu seminario aspektu buvo apsvaistyti galimą ŠT bei kitų tarptautinių ir parlamentinių bendradarbiavimo organizacijų vaidmenį šioje srityje.

Seminare dalyvavo ŠT nacionalinės delegacijos, ŠT partinės grupės, ekspertai iš įvairių tarptautinių organizacijų bei BA delegatai – Vitas Matuzas (parlamento narys, Lietuvos delegacija), Valve Kirsipuu (parlamento narė, Estijos delegacija), Renata Jankauskaitė (Lietuvos delegacijos BA sekretorė) ir Marika Laizane (BA sekretoriato projektų vadovė).

Seminarą atidarė ŠT parlamento narys A. O. Erland, kuris pabrėžė: „esame susipažinę su šaltojo karo laikotarpio karinėmis struktūromis. Šiandien mums reikia civilinių struktūrų, kad galėtume užtikrinti taiką ir stabilumą pasaulyje. Mes kitaip apibrėžiame „saugumo“ sąvoką. Ši sąvoka yra problema šalims, visuomenėms ir kiekvienam mūsų. Tai problema ir ŠT, nes būtina užtikrinti stabilią demokratinę sistemą bei šiaurės regiono ir visos Europos gerovę ir stabilumą.“

⁷³⁸ BA kreipimasis „Į Šiaurės Tarybą“, Helsinkis, neeilinė BA sesija, 1999-02-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 195, l. 5.

⁷³⁹ BA rezoliucija „Dėl Baltijos kelio dešimtmečio sukakties minėjimo“, Helsinkis, neeilinė BA sesija, 1999-02-08, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 195, l. 6.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Prof. B. Heurlin, Danijos užsienio reikalų instituto direktorius moksliniam tiriamajam darbui, savo pranešimo „Naujoji saugumo padėtis ir platesnė saugumo sąvoka“ pradžioje pabrėžė, kad po šaltojo karo išliko vienas konkretus ir esminis bruožas – skirtumas tarp plėtros ir ne plėtros. Šį skirtumą galime sumažinti: per karinę integraciją, per visuomenės integraciją.

Po šaltojo karo dabar galime aiškiai matyti, kaip pasikeitė tarptautinės sistemos struktūra: yra daugiau saugumo, yra nauja saugumo moralė. Šiandien mes galime padalyti „saugumo“ sąvoką į „minkštąjį“ ir „kietąjį“ saugumą ir įvairių sričių saugumą. Konfliktai įgavo visai kitą „veidą“. Pagrindiniu visuomenės rūpesčiu tapo, kaip apsiginti nuo grėsmių, nes pastarosiose pusiausvyros nėra. Neturime karinės pusiausvyros. Kosovo konfliktas aiškiai parodė, kad tarptautinė bendruomenė nėra pasirengusi atremti naujus sunkumus. Dešimties metų laikotarpis parodė, kad konfliktai nėra visuotiniai, bet regioniniai. Tarptautinėje struktūroje regioninių konfliktų gausu. Po šaltojo karo tarptautinė sistema įgauna naujų bruožų: tarptautinės sistemos centre – individas, bendra atsakomybė, naujos konflikto formos. Esti keletas saugumo strategijos modelių: sutarimu grindžiamas saugumas – bendras lygiateisių (partnerių) valdymas, kolektyvinis saugumas – visi prieš vieną, bendrijos saugumas (integracija) – visi tampa vienu, visapusiškas saugumas – viskas yra saugumas, bendras saugumas – visi prieš bendrą grėsmę, bendradarbiavimu grindžiamas saugumas – visi su visais, jėgų pusiausvyros saugumas arba lygiateisiškumu grindžiamas saugumas – visi prieš visus esant pusiausvyrai.

Prof. B. Sundelius, Stokholmo nacionalinės gynybos koledžo direktorius moksliniam tiriamajam darbui, savo įžanginėje kalboje „Civilinio krizių valdymo anatomija“ pripažino, kad krizių valdymui yra būdingi šie bruožai: krizių prevencija, pasirengimas krizėms, sprendimų priėmimas esant krizei, ryšiai esant krizei, krizių atpažinimas. Jis pabrėžė, kad visi šie bruožai yra svarbūs krizių valdyme ir bandė atsakyti į klausimą, kas yra „krizės“ sąvoka: krizė – grėsmė esminėms vertybėms, krizė – grėsmė visuomenių saugumui ir stabilumui, krizė – taikos sugriovimas. B. Sundelius pabrėžė, kad svarbiausias tarptautinių organizacijų tikslas yra užkirsti kelią krizėms, plėtoti civilinio krizių valdymo mokymo sistemas.

Antroji seminaro dalis buvo skirta konfliktų prevencijos ir civilinio krizių valdymo patirčiai ir pavyzdžiams. L. Myhlback, JT misijos Kosove regioninis administratorius, kalbėjo apie administracinių greito reagavimo pajėgų būtinybę bei apie Kosovo padėtį ir konfliktą, kad Kosovo konfliktą galima apibūdinti dvejopai: kritikuotojų požiūriu: Kosove esti etninio smurto, trūksta įstatymiškumo ir stabilumo. Per pastaruosius dvejus metus Kosove galime stebėti didelę pažangą, pvz., atkurtos mokyklos, vykdomos sveikatos priežiūros ir įvairios kitos reformos. B. Myhlback pabrėžė, kad pagrindinis visų reformų ir Kosovo atstatymo tikslas – įtraukti vietos visuomenę į visus atstatymo ir reformų procesus. Pagrindiniu tarptautinių organizacijų tikslu yra pagerinti padėtį Kosove: sukurti teisinius pagrindus rinkimams Kosove surengti, išspręsti pilietybės klausimą, pagerinti tarptautinių organizacijų pasirengimą, įgalinantį spręsti konfliktines situacijas Kosove. Baigdamas B. Myhlback sakė: „konfliktai keičiasi. Keičiasi intervencijų ir misijų pobūdis. Vykstant šiems pokyčiams privalo keistis ir institucijos, kurios juos sprendžia, bei jų kišimosi būdai“.

Norvegijos ambasadorius T. Vraalsen savo pranešime „Prevencinė, tylioji diplomacija“ pabrėžė, kad konfliktų prevencija yra pirmasis tyliosios diplomatijos žingsnis, kad būtina numatyti konfliktą ir taikant konfliktų prevencijos priemones būti kaip galima kantresniems. Jo teigimu, Šiaurės šalys bendradarbiauja pagal taikingos tyliosios diplomatijos principus.

Islandijos ambasados Briuselyje atstovė S. Sigurjonsson supažindino su islandų konfliktų prevencijos patirtimi. Ji daugiau dėmesio skyrė Šiaurės šalių bendradarbiavimui. S. Sigurjonsson teigimu, visos Šiaurės šalys turi stiprią ekonomiką ir yra pajėgios parengti savo konfliktų prevencijos strategijas.

Prezidento Ahtisaari kanceliarijos vyr. patarėja K. Rinkineva savo pranešime „*Gebėjimų kūrimas, koordinavimas ir mokymas*“ dėmesį sutelkė į Europos krizių valdymo civilinio personalo mokymo centro klausimus. Ji pažymėjo, kad labai sunku prisitaikyti prie naujos aplinkos ir aplinkybių bei pripažino, kad ES valstybės narės neturi atitinkamų civilinio personalo parengimo misijoms gebėjimų. Europos krizių valdymo civilinio personalo mokymo centro įsteigimas suteiks galimybę įtraukti esamus ir galimus civilinius pajėgumus į įvairias taikos operacijas. Toks centras papildys karinį taikos palaikymą ir policijos mokymą. K. Rinkineva pabrėžė, kad būtina gerinti civiliniame krizių valdymo procese dalyvaujančio personalo kokybę.

Estijos delegacijos BA narė V. Kirsipuu dėmesį sutelkė į „*Grėsmės Estijos saugumui ir jų valdymą*“. Jos teigimu, pagrindines grėsmes Estijai kelia galimas nestabilumas ir politiškai nekontroliuojamas tarptautinės padėties raidos scenarijus bei tarptautinės krizės. V. Kirsipuu pripažino, kad artimoje ateityje tiesioginių grėsmių Estijos saugumui kilti neturi, kad stabili ekonominė ir politinė Baltijos regiono plėtra bei geri kaimyniniai santykiai yra pirmosios visų Baltijos valstybių saugumo ir stabilumo priemonės. Ji kalbėjo, kad po šaltojo karo kyla ne tik kariniai, bet ir nekariniai konfliktai, pvz., ekologinės grėsmės, etniniai neramumai, tarptautinis nusikalstamumas, galimas socialinių ir ekonominių problemų paaštrėjimas ir t. t. Nekariniai konfliktai gali tiesiogiai paveikti Estijos saugumą ir stabilumą. Sutelkusi mintis į Baltijos valstybių integraciją į ES ir NATO, ji pripažino, kad Estija priėmė su ES politika šioje srityje suderintą saugumo ir gynybos politiką.

Lietuvos delegacijos BA nario V. Matuzo pranešime „*Europos bendradarbiavimas – konfliktų prevencijos priemonė*“ buvo nagrinėjami karinių konfliktų prevencijos klausimai, kurie glaudžiai susiję su šiuolaikinės Europos saugumu. V. Matuzas pabrėžė, kad „ne karinis potencialas, ne šalių gynybos strategija ar dar kažkas panašaus, o sugebėjimas rasti konsensų yra krizių bei konfliktų prevencijos esminė priemonė“. Jis pažymėjo, kad Europos karinio saugumo klausimas glaudžiai siejasi su naująja Europos saugumo samprata, kuri pasikeitė per praėjusius metus. Jo nuomone, ES daro neišmatuojamą poveikį Europos saugumo sampratai. V. Matuzas supažindino su Baltijos valstybių bendradarbiavimu saugumo srityje. Baltijos valstybės padarė pirmą svarų žingsnį saugumo užtikrinimo link – jos įrodė, kad tarpusavyje gali pasiekti konsensų. Baltijos šalių vaidmuo Europos integracijos procese ir užtikrinant Europos kolektyvinio saugumo sistemą akivaizdžiai plečiasi. Baltijos valstybių regioninis bendradarbiavimas gynybos srityje sėkmingai plėtojamas: sukurtas taikos palaikymo batalionas (BALTBAT), sudarytas iš Latvijos, Estijos

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

ir Lietuvos karinių dalinių, BALTRON – bendra jūrų eskadrilė, BALTNET – bendras oro žvalgybos tinklas su žvalgybos centru Lietuvoje, Baltijos gynybos koledžas (BALTDEFCOL). Jis paminėjo ir glaudų karinį bendradarbiavimą su Skandinavijos šalimis. V. Matuzas pabrėžė, kad taiką galima užtikrinti ne karine jėga ar nacionalinėmis gynybos strategijomis, bet šalių gebėjimu pasiekti bendrą sutarimą ir bendradarbiauti.

Parlamento narė S. Eriksson supažindino su Alando salos krizių valdymo pavyzdžiu. Ji pripažino, kad kiekvienos šalies ir visos tarptautinės bendruomenės pats svarbiausias tikslas yra užtikrinti ekonominį ir politinį stabilumą, kad būtų išvengta galimų konfliktų.

Trečiojoje seminario dalyje dalyviai nagrinėjo klausimus, kurie yra susiję su konfliktų prevencija ir civiliniu krizių valdymu. Seminaro dalyviai aptarė šiuos klausimus: ko reikia konfliktų prevencijai ir civiliniam krizių valdymui? Ar yra šiaurinė pridėtinė vertė konfliktų prevencijoje ir civiliniame krizių valdyme? Ar pasiteisintų bendri Šiaurės šalių mokymo planai? Ar Šiaurės šalims reikėtų koordinuoti išteklius ir kt.

Svarstymams pasibaigus seminario dalyviai priėjo prie išvados, kad pagrindiniai kiekvienos šalies tikslai yra užsitikrinti ekonominį ir politinį stabilumą, plėtoti demokratiją, parengti konfliktų prevencijos strategiją bei bendradarbiauti įvairiose srityse ir su įvairiomis šalimis.⁷⁴⁰

Nuo 2001 m. gegužės 31 d. iki birželio 2 d. Rygoje vyko 3-iasis jungtinis Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos posėdis, 7-oji Baltijos Tarybos ir 18-oji Baltijos Asamblėjos sesija.

3-iasis jungtinis BA ir ŠT posėdis prasidėjo gegužės 31 d. įžanginėmis Latvijos Respublikos prezidentės Vairo Vykės-Freibergos, BA prezidiumo pirmininko Romualdo Ražuko ir ŠT prezidento Svendo Eriko Hovmando kalbomis.

Posėdyje buvo aptartos trys temos – ES plėtra, regioninis ir subregioninis bendradarbiavimas ir parlamentų dalyvavimas įgyvendinant Šiaurės dimensiją. Kiekviena tema pasisakė Latvijos, Estijos, Lietuvos ir Šiaurės valstybių vyriausybių ir parlamentų pareigūnai.

Atidarydama posėdį, V. Vykė-Freiberga pažymėjo, kad Baltijos valstybėms atgavus nepriklausomybę Šiaurės šalys tapo artimiausiomis Baltijos šalių partnerėmis daugelyje gyvybiškai svarbių sričių, įskaitant investicijas, prekybą ir transportą. Per pastaruosius keletą metų Baltijos ir Šiaurės šalių partnerystė išsiplėtė, naujomis kryptimis apimdama naujas sritis. Augant tarpusavio bendradarbiavimui, Baltijos ir Šiaurės šalys turėtų išskirti bendrus interesus ir pozicijas, atsižvelgdamos į sudėtingus Europai ir visam pasauliui išskylančius uždavinius, – sakė V. Vykė-Freiberga. Ji išreiškė nuomonę, kad Baltijos ir Šiaurės valstybių parlamentinis bendradarbiavimas tapo ypač glaudus, ir tai padeda vykdyti Europos integracijos procesą.

Švedijos Karalystės nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Tomas Bertlemanas, kalbėdamas apie ES plėtrą, pasakė, kad pagrindiniai Švedijos pirmininkavimo ES klausimai buvo laisvas asmenų judėjimas, aplinkos apsauga ir laisvas kapitalo judėjimas. Savo ruožtu, Latvijos Respublikos užsienio reikalų ministras Indulis Berzinis (Berziņš) pabrėžė kad Baltijos šalims integracija į ES ir NATO yra neatskiriami dalykai. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų pavadu-

⁷⁴⁰ BA delegacijos dalyvavimo Šiaurės Tarybos konfliktų prevencijos ir civilinio krizių valdymo seminare ataskaita, Marienhamn, Åland, 2001-04-23, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 245 l. 28-33.

otojas Evaldas Ignatavičius taip pat sakė, kad ES ir NATO yra paraleliniai Baltijos šalių tikslai, nes narystė ES padidins socialinę gerovę, o narystė NATO – ją apsaugos. Jis taip pat pripažino, kad ES ir valstybės kandidatės įžengia į tokį derybų proceso etapą, kai aptariamai sudėtingesni ir jautresni klausimai, susilaukiantys didesnio nei anksčiau visuomenės atsako. Tai žemės ūkio politika, regionų politika ir struktūriniai fondai bei laisvas asmenų judėjimas.

Alar Steirmann, Estijos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos ES derybų grupės vadovas, informavo apie Estijos poziciją ES, Estijos derybų procesą. Per diskusiją Islandijos delegacijos ŠT narys Steingrimur J. Sigfusson kritikavo NATO plėtrą, pavadindamas ją destabilizuojančiu faktoriumi Europoje ir pasiūlė, kad Europa turėtų sukurti savo saugumo sistemą, o ne naudoti sena sistema su pakeitimais. Anot S. J. Sigfusson, negalima išvesti paralelių tarp ES ir NATO plėtros. Tačiau jis išreiškė paramą Baltijos šalių priėmimui į ES tiek, kiek tai stiprins demokratiją tose valstybėse, ir pakvietė surengti diskusiją visuomenėje apie narystės ES privatumus ir trūkumus.

3-iojo jungtinio BA ir ŠT posėdžio delegatai aptarė klausimus, susijusius su parlamentaru dalyvavimu Šiaurės dimensijos reikaluose. Latvijos delegacijos BA pirmininkas R. Ražuks, kalbėdamas apie parlamentų dalyvavimą įgyvendinant Šiaurės dimensiją, pažymėjo, kad Baltijos ir Šiaurės šalys yra Šiaurės dimensijos sudedamosios dalys. Šiaurės dimensijos kontekste Latvija visų pirma yra suinteresuota dalyvauti įgyvendinant strateginius ekonomikos projektus: atnaujinti transporto infrastruktūrą ir Rytų–Vakarų transporto koridorių; kuriant bendrą gamtinių dujų tinklą, siekiant užsitikrinti alternatyvius gamtinių dujų šaltinius ir Latvijos dujų saugyklų išnaudojimą; kuriant bendrą energetikos tinklą; stiprinant Rytų sieną; miškininkystės sektoriaus plėtroje; aplinkos apsaugoje; bendradarbiaujant per sienas; bendradarbiaujant informacijos ir komunikacijos technologijų srityje ir pan. Jis taip pat pažymėjo, kad Latvija yra suinteresuota aktyviu Rusijos Federacijos dalyvavimu Šiaurės dimensijos klausimuose, nes tai viena iš pagrindinių sąlygų užtikrinant stabilumą ir saugumą Baltijos jūros regione. Jis taip pat mano, kad nacionaliniai parlamentai turėtų aktyviau dalyvauti Šiaurės dimensijos iniciatyvoje, kad būtų skatinamas visų pirma pačių parlamentarų ir visos visuomenės susidomėjimas šiais klausimais.

BA Saugumo ir užsienio reikalų komiteto vicepirmininkas V. Landsbergis savo ruožtu pažymėjo, kad Šiaurės dimensija apima daugiau dimensijų. Tai sudėtinga sąvoka – nelabai skaidri. Šiaurės dimensijos idėja buvo iškelta siekiant pakeisti visuomenės politinę mintį, kad Europoje svarbios tik Pietų problemos. O Šiaurės dimensijoje įmanoma išskirti tris dimensijas, – sakė V. Landsbergis.

Pirmoji – įgyvendinti – „normalizavimą“ – vėl padaryti Baltijos šalis normaliomis valstybėmis, po išdavystės Molotovo ir Ribentropo pakte. V. Landsbergis pažymėjo, kad reikia pastebėti didžiulius penkių valstybių (susivienijusiųjų Šiaurės Taryboje) pasiekimus, juos reikia įvertinti ir galbūt pratęsti į rytinę Baltijos jūros pakrantę.

Antrąją prasmę Šiaurės dimensija turi apimti ir dar tris valstybes – Estiją, Latviją ir Lietuvą, kurios atkūrė nepriklausomą valstybingumą prieš dešimt metų. „Tokiū būdu jos prisidėjo prie Suomijos, Švedijos ir Danijos, kaip ir visos Europos, saugumo“.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

Trečiaja prasme Šiaurės dimensija, anot V. Landsbergio, siekiama pritraukti, įtraukti ir apimti Rusiją, jos atitinkamus regionus, galbūt „netgi šviesti šios milžiniškos branduolinės ir kitokios netvarkos kupinos teritorijos vadovybę ir žmones“. Tačiau, jo nuomone, Rusijoje yra autoritarinių tendencijų.

Kalbėdamas apie bendradarbiavimą su Rusija, V. Landsbergis paminėjo Kaliningrado sritį. Tai regionas, turintis itin turtingą ir ypatingą nerusišką istoriją ir paveldą. „Dabar, po pusės amžiaus inkorporacijos į SSRS ir Rusijos Federaciją, šis regionas pasikeitė ir pasirengė perėjimui į europietiškomą greičiau negu didžioji Rusija. Ten gyvenantiems žmonėms gyvybiškai svarbu bendradarbiauti, norėti dirbti ir kovoti su skurdu, tarša, nusikalstamumu ir ligomis“, – sakė V. Landsbergis. Jis pažymėjo, kad Kaliningrado žmonės negali su tuo susidoroti vieni.⁷⁴¹

Trečiasis jungtinis BA ir ŠT posėdis baigėsi birželio 1 d., pasirašant bendrą pareiškimą, kuriame pabrėžiama, kad aštuonių Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas nuosekliai tapo nuolatinis, produktyvus ir abipusiškai naudingas; toliau bus plėtojamos naujos bendradarbiavimo perspektyvos ir bendri požiūriai. BA ir ŠT toliau remia tiesioginius gyventojų ryšius ir skatins partijų, politikų ir parlamentarų įvairiapusių politinių ryšių plėtrą. Taip pat buvo pažymėta, kad Šiaurės šalys aktyviai remia spartų, visapusišką, demokratinį ir tinkamą Baltijos valstybių stojimo į ES procesą, kurio dėka šios taptų visateisėmis ES narėmis. Baltijos valstybėms ypač svarbus dabartinis Švedijos pirmininkavimas ES ir artėjantis Danijos pirmininkavimas ES per antrąjį 2002 m. pusmetį. Aplinkosauga, teisingumas ir vidaus reikalai bei administracinių gebėjimų plėtra tėra tik keletas sričių, kuriose Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas ES plėtros atžvilgiu jau įrodė esąs vaisingas ir veiksmingas. Dabar vykstantis Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas atsižvelgiant į ES plėtrą tęsis ir plėtros procesui pasibaigus.

Daug dėmesio buvo skirta regioniniam ir pasienio bendradarbiavimui. BA ir ŠT nariai yra pabrėžę, kaip svarbu sukurti bendrą energetikos rinką ir suderinti regiono elektroninio verslo aplinką. Svarbus uždavinys – sukurti informacinę visuomenę. Parlamentarai jau parėmė iniciatyvą sukurti bendrą Baltijos ir Šiaurės šalių aukštojo mokslo erdvę. Bendradarbiavimas ir kultūriniai mainai yra pagrindinė vertybė. Baltijos valstybės pakvietė Šiaurės šalis dalyvauti artėjančiame Baltijos kultūros festivalyje, kuris vėliau šiais metais vyks visose Šiaurės šalyse. Būtina sustiprinti bendras pastangas kovojant su organizuotu nusikalstamumu ir tarptautiniais nusikaltimais Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių regione. Jaunimo mainų rėmimas turėtų būti svarbus Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių prioritetas.

BA ir ŠT nariai susitarė, kad dės bendrų pastangų remdami ES Šiaurės dimensijos veiksmų plano įgyvendinimą. Parlamentarai nuolat sieks užtikrinti, kad būtų palaikomas atviras Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių dialogas ir vyktų nuoseklus bendradarbiavimas, grindžiamas garbingu besikeičiančių kiekvienos šalies sąlygų, potencialo ir perspektyvų pripažinimu.

Parlamentarai sveikino stiprėjančią Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių dialogą saugumo ir gynybos politikos srityse, pažymėjo, kad ES ir NATO plėtra yra svarbi užtikrinant stabilumą, laisvę,

⁷⁴¹ 3-iojo jungtinio Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos posėdžio, 7-osios Baltijos Tarybos ir 18-osios Baltijos Asamblėjos sesijos ataskaita, Ryga, 2001-05-31-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 47-57.

taiką ir gerovę Europoje. Parlamentarai pripažino kiekvienos šalies teisę priimti sprendimus dėl susitarimų, organizacijų ar aljansų arba į juos įstoti atsižvelgus į tai, kas, kaip manoma, geriausiai tarnauja saugumo interesams. Posėdžio dalyviai pabrėžė, kad skatins bendradarbiavimą, kuriuo siekiama stiprinti Baltijos jūros regiono saugumą, ir taip prisidės prie visos Europos saugumo stiprinimo.⁷⁴²

Birželio 1 d. vyko 7-oji Baltijos Taryba. Nors 7-osios BT atstovų pranešimuose buvo akcentuojamas glaudesnis Baltijos valstybių bendradarbiavimas daugelyje sričių, nebuvo nepaminti ir nuomonių skirtumai, susiję su Latvijos ir Estijos nesutarimu dėl dvigubo apmokestinimo tvarkos bei Latvijos ir Lietuvos konflikto dėl jūros sienos.

BMT pirmininkas ir Latvijos ministras pirmininkas A. Berzinis pažymėjo, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas yra praktiškas ir racionalus. Vertindamas Baltijos ministrų tarybos darbą Latvijos pirmininkavimo laikotarpiu pasakė, kad apskritai jis buvo sėkmingas ir vaisingas. Tačiau pabrėžė, kad yra keletas sričių, kuriose pradėtas darbas turėtų būti aktyvinamas ir kurioms turi būti skiriama daugiau dėmesio, pavyzdžiui, bendros Baltijos energijos rinkos kūrimas.

A. Berzinis, A. Valionis ir M. Parnoja akcentavo platų bendradarbiavimą karinėje srityje, kurį skatina visų trijų šalių siekimas tapti NATO narėmis. Taip pat buvo pažymėta, jog reikia tęsti karinį bendradarbiavimą siekiant užtikrinti, kad visos trys Baltijos šalys įstotų į NATO 2002 metais ir sugebėtų kartu apginti bendrus interesus.

18-oji Baltijos Asamblėjos sesija prasidėjo birželio 1 d. R. Ražuks, Latvijos delegacijos BA vadovas, savo ataskaitoje pranešė apie tai, kas buvo pasiekta per pusmetį siekiant prioritetų. Jis pripažino, kad 18-oji sesija rengiama tokiu metu, kai laikraščiuose pilna nelabai palankių straipsnių apie Latvijos ir Lietuvos santykius. „Mes neturėtume to ignoruoti ir apsimesti kad viskas yra puiku. Todėl, mums siekiant bendrų mūsų tikslų – integracijos į NATO ir ES, – mes pasijuntame taip, tarsi būtume stadione. Kas bus pirmas? Tam, kad būtume pirmi – arba, teisingiau, kad pasirodytume geresni už kaimynus – naudojames visomis įmanomomis priemonėmis, netgi tomis, kurios tiesiogiai nesusiję su NATO ir ES. Aš manau, kad mes esame varžovai; tačiau tai jau nėra draugiška ir naudinga konkurencija“, – kalbėjo R. Ražuks.

Trivimi Velliste, Estijos delegacijos BA vadovas, savo kalboje dėmesį sutelkė į narkotikų problemą. Baltijos valstybės yra Rusijos, Šiaurės šalių ir Vakarų Europos kryžkelėje, todėl Estija, Latvija ir Lietuva tampa narkotikų ir psichotropinių medžiagų tranzito ir platinimo kanalu. Jis pabrėžė, jog būtina sustiprinti bendradarbiavimą per sienas bet kokiomis priemonėmis sprendžiant įvairius klausimus.

18-oje BA sesijoje buvo svarstomi du klausimai – „Baltijos šalių dalyvavimas Šiaurės regione – glaudesnis Šiaurės ir Baltijos šalių parlamentarų bendradarbiavimas“, ir „Verslo aplinkos gerinimas Baltijos valstybėse“.

Sesijai baigiantis BA tarp kitų dokumentų, priėmė pareiškimą dėl Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo plėtros, kuriame pažymima: BA, **didžiai vertindama** Šiaurės

⁷⁴² „3-iojo Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos jungtinio posėdžio bendras pareiškimas“, Ryga, 2001-05-31-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 30-31.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

šalių paramą Baltijos valstybėms atgaunant nepriklausomybę ir joms integruojantis į ES, ŠT konservatorių grupės 2000 m. birželio 27 d. pasiūlymą pakviesti Baltijos valstybes įstoti į ŠT, taip pat Šiaurės Ministrų Tarybos darbo grupės atliktą Šiaurės regiono tolesnės plėtros analizę, kurioje pabrėžiama būtinybė stiprinti bendradarbiavimą su Baltijos valstybėmis; **pažymėdama** dabartinį BA ir ŠT bendradarbiavimą, trečiojo jungtinio posėdžio rezultatus ir tai, kad išplėstoje ES Lietuva, Estija ir Latvija kartu su Šiaurės šalimis logiškai sudarys vieną regioną, kurio pagrindas – ne tik geografinis artumas, bet ir bendros vertybės, taip pat pažymėdama būtinybę mažoms valstybėms kooperuotis ES ir kitose tarptautinėse organizacijose; **pabrėždama**, kad atėjo laikas spręsti dėl Baltijos valstybių narystės ŠT, **patvirtina**, kad BA suinteresuota ir ateiityje plačiau bei aktyviau bendradarbiauti su ŠT ir dalyvauti Šiaurės dimensijos projektuose organizuojant bendras konferencijas aktualiais regiono klausimais; reiškiant bendrą aštuonių regiono valstybių poziciją tarptautiniuose forumuose; steigiant bendrus nuolatinis komitetus; skatinant BA ir ŠT komitetų bendradarbiavimą; aktyviai dalyvaujant ŠT darbo grupėse; pagyvinant politinių partijų grupių ryšius, taip pat skatinant ir remiant: Šiaurės šalių investicijas Baltijos valstybėse; aštuonių regiono valstybių gyventojų tiesioginius ryšius; savivaldybių bendradarbiavimą; nevyriausybinių ir visuomeninių organizacijų bendradarbiavimą; turizmo plėtrą; Baltijos ir Šiaurės šalių bendros švietimo erdvės kūrimą ir **kviečia** ŠT skatinti Baltijos valstybių suartėjimą su Šiaurės šalimis ir jau dabar priimti Baltijos valstybes į tas Šiaurės šalių bendradarbiavimo institucijas, kuriose toks dalyvavimas įmanomas.⁷⁴³

BA nepriėmė kreipimosi į Rusijos Federaciją. Šiuo kreipimusi Rusijos Federacija, kaip TSRS teisių perėmėja, buvo raginama sutikti su Europos Tarybos ir Europos Parlamento nuostatomis, konstatavusiomis SSRS nusikaltimus, padariusius žalos ir nuostolių Baltijos valstybėms ir jų piliečiams 1940–1991 metais. Šis kreipimasis nebuvo priimtas, nes Latvijos delegacija BA inicijavo balsavimą bendru sutarimu, kuris nepavyko. Latvijos delegacija neparėmė šio dokumento priėmimo.⁷⁴⁴

Tam, kad Šiaurės Tarybos bendradarbiavimas su BA būtų veiksmingesnis, 2001 m. ŠT reformavo savo struktūrą, kuri pradėjo veikti 2002 m. pradžioje. Organizacijos pagrindą dabar sudaro penki komitetai ir prezidiumas. Komitetai yra teminiai, o ne geografiniai. Naujoji komitetų struktūra palengvina dar glaudesnę ir tikslingesnę bendradarbiavimą su atitinkamomis BA struktūromis.

BA delegacija dalyvavo 2001 m. balandžio 2–3 d. Norvegijos parlamente, Osle, ŠT surengtame teminiame posėdyje „*Tvarus Šiaurės regionas*“, kurio tikslas – aptarti Šiaurės šalių tvarios plėtros strategiją, kurią parengė Šiaurės Ministrų Taryba. Šiaurės MT „Tvarios plėtros“ strategijos pasiūlyme – „naujoje kryptyje Šiaurės šalims“ – yra nurodyti trumpalaikiai (iki 2004 m.) tikslai, taip pat ir ilgalaikiai (iki 2020 m.), tikslai ir iniciatyvos. Strategija taip pat apima prie-

⁷⁴³ BA pareiškimas „Dėl Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo plėtros“, Ryga, 18-oji BA sesija, 2001-06-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 248, l. 2-3.

⁷⁴⁴ *Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos 3-iojo jungtinio posėdžio, 7-osios Baltijos Tarybos ir 18-osios Baltijos Asamblėjos sesijos, vykusios 2001-05-31-06-02 Rygoje, ataskaita*, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.viewdoc?p_int_tekst_id=12087, 2004-05-05.

mones, kurių Šiaurės šalys imsis remdamos tvarią plėtrą vadinamuosiuose kaimyniniuose regionuose (t. y. Baltijos valstybėse ir šiaurės vakarų Rusijoje, taip pat ir Kaliningrade). Šiuo posėdžiu buvo siekiama paskatinti parlamentarų ir ministrų dialogą strategijos pobūdžio ir turinio bei jos įgyvendinimo klausimais. Be to, pakomentuoti strategijos turinį ir apibrėžti tarptautinę perspektyvą buvo pakviesta daug pagrindinių šios srities ekspertų.

Teminį posėdį atidarė ŠT prezidentas S. E. Hovmand. Jis pabrėžė, kad tvarios plėtros įtvirtinimas pasauliniu, regioniniu ir vietos lygmenimis yra vienas iš opiausių ir bauginančių XXI a. sunkiųjų uždavinių. Jis laikėsi nuomonės, kad rimtu, tikslingu darbu regioniniu lygiu grindžiamas teigiamas pokyčių modelis turėtų būti laikomas pagrindine iniciatyva, stiprinančia pasitikėjimą bendru globaliniu tikslu.

Norvegijos ministras pirmininkas J. Stoltenberg pateikė Šiaurės MT tvarios plėtros strategijos pasiūlymą. Jis pabrėžė, kad tvari plėtra yra būtinoji subalansuotos ekonominės plėtros ir socialinio stabilumo sąlyga. Jis pažymėjo, kad strategiją sudaro trys dalys. Pirmoje dalyje kalbama apie klimato pokyčius, biologinius ir genetinius išteklius, jūrą, cheminę ir maisto saugą. Antroje dalyje aprašomos valstybės ūkio šakos – energetika, transportas, žemės ūkis, žvejybos ir miškų pramonė. Trečioje dalyje aptariama tai, kaip stiprinti žinojimą; kaip skatinti išteklių efektyvumą; kaip įtraukti kaimyninius regionus; kaip užtikrinti visuomenės dalyvavimą ir kaip paremti Vietos reikalų darbotvarkę – 21.

Suomijos Šiaurės šalių bendradarbiavimo ministras J. E. Enestam pakomentavo strategijos įgyvendinimo darbus. Jis pranešė, kad nacionalinės vyriausybės finansuos strategijos įgyvendinimą. Ministrams pirmininkams teks pagrindinė politinė atsakomybė. Kad strategija būtų įgyvendinama, Šiaurės šalių bendradarbiavimo ministrai koordinuos šakinių ministrų bendradarbiavimą. Taigi, šakiniai ministrai bus tiesiogiai atsakingi už strategijos įgyvendinimą. Papildomų lėšų strategijai įgyvendinti tose srityse, kurios nepatenka į tiesioginę nacionalinių vyriausybių atsakomybės sritį, skirs Šiaurės MT.

Antroje teminio posėdžio dalyje – Šiaurės šalių pasiūlymo perspektyva, kviestinių svečių požiūriai – pasisakė Jungtinių Tautų tvarios plėtros skyriaus direktoriaus pavaduotojas Lowell L. Flanders. Jis pabrėžė, kad šis teminis posėdis sutampa su pasirusimais pasauliniam viršūnių susitikimui tvarios plėtros klausimais, kuris vyks 2002 m. Johanesburge – praėjus dešimtmečiui nuo klimato konferencijos Rio de Žaneire. Jis apžvelgė praeitį ir priėjo prie išvados, kad daugelyje valstybių tvari plėtra vis dar nėra prioritetas. Jis pažymėjo, kad „grėsmingas ozono sluoksnio plonėjimas, pasaulinis atšilimas, gyvenamosios vietos ir rūšių nykimas ir epideminė tarša veda mus link pasaulinės ekologinės katastrofos“. Globalizacijos gilėjimas ir tvarios ekonomikos poreikis kuria naują tarptautinio dialogo ir bendradarbiavimo imperatyvą. Jis taip pat pažymėjo, kad ekonominio augimo ir socialinio stabilumo puoselėjimas ir palaikymas mažinant žalą natūraliai aplinkai yra per didelis darbas, kad būtų paliktas vien tik vyriausybėms. Tai reiškia, kad į šį darbą reikia labiau įtraukti vietos bendruomenes ir įvairias visuomenės grupes. Jis laikėsi nuomonės, kad tvariai plėtrai reikia sukurti realias sąlygas vyriausybių, nevyriausybinių organizacijų ir įsipareigojusių asmenų veiklai kiekvienoje pasaulio vietoje ir regione. ES Komisi-

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

jos kabineto vadovas R. Annerberg aptarė tvarią plėtrą ES lygmenyje palygindamas Šiaurės šalių ir ES tvarios plėtros strategiją (pastaroji turi būti priimta šių metų birželį Geteborge). Šiaurės šalių tvarios plėtros strategija jam paliko didelį įspūdį ir jis pabrėžė, kad Šiaurės šalys šia strategija pažengė toliau negu ES. Jis pažymėjo, kad ES strategijoje išskirti tikslai ir problemos yra panašūs į Šiaurės šalių strategijos tikslus ir problemas. R. Annerberg papasakojo, kad rengiant ES tvarios plėtros strategiją buvo nuspręsta prioritetą suteikti šešioms sritims, kur padėtis nėra tvari: 1. išmetamųjų dujų kontrolė, 2. gamtinių išteklių panaudojimas, 3. žmonių sveikata, 4. transporto politika, 5. socialinė diferenciacija, skurdas, 6. demografinė padėtis. Įgyvendinant strategiją reikėtų pasitelkti: tikslų finansinį įvertinimą, technologijų plėtros teikiamą naudą, objektyvius tyrimus, geresnę informaciją ir ryšius.

Trečioji konferencijos dalis buvo skirta kalboms ir svarstymams apie tvarios plėtros strategijos įgyvendinimą valstybės ūkio sektoriuose. Kalbas pasakė Šiaurės šalių ministrai. Baigiamąjį žodį konferencijoje pasakė Šiaurės šalių Kaimyninių teritorijų komiteto pirmininkas Per-Kristian Foss. Jis pabrėžė tai, kad norint įgyvendinti strategiją, reikia aiškiai apibrėžti visą veiklą ir visos kalbos apie tvarią plėtrą turėtų virsti veikla.⁷⁴⁵

Tam, kad bendradarbiavimas su BA būtų veiksmingesnis, 2001 m. ŠT reformavo savo struktūrą, kuri pradėjo veikti 2002 m. pradžioje. Organizacijos pagrindą dabar sudaro penki komitetai ir prezidiumas. Naujoji komitetų struktūra palengvina dar glaudesnę ir tikslingesnę bendradarbiavimą su atitinkamomis BA struktūromis. Abi organizacijos mano, kad komitetų bendradarbiavimas yra aukščiausias prioritetas ir kad reikia skatinti tokį bendradarbiavimą. Atsižvelgiant į tai, BA priartino savo struktūras prie pasikeitusios ŠT struktūros.

20-ojoje sesijoje (2002 m. gegužės 25 d.) priimtame pareiškime dėl Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo BA, akcentuodama, kad yra svarbu stiprinti ir plėsti BA ir ŠT bendradarbiavimą, pažymėdama Šiaurės šalių teigiamą požiūrį į Baltijos valstybių integraciją į ES ir NATO bei paramą šiai integracijai, pabrėžė, kad BA yra ypač suinteresuota skatinti bendradarbiavimą ir tiesiogiai dalytis patirtimi su BA ir ŠT struktūriniais vienetais.⁷⁴⁶

BA 21-ojoje sesijoje (2002 m. gruodžio 13–14 d.) tobulino šiek tiek pakeistą komitetų struktūrą, kuri sudarė sąlygas komitetams dar geriau bendradarbiauti. „Baltijos Asamblėja ir Šiaurės Taryba tikisi, kad bus visiškai išnaudotos naujos bendradarbiavimo galimybės, atsirandančios po abiejų organizacijų struktūrinių reformų, o kadangi komitetų bendradarbiavimas yra laikomas svarbiausiu prioritetu, manoma, kad reikia imtis nedelsiamų priemonių ir skatinti tokį bendradarbiavimą“, – kalbėjo 21-ojoje sesijoje G. Purvaneckienė, Lietuvos delegacijos BA vadovė⁷⁴⁷.

BA ir ŠT savo ketvirtąjį jungtinį posėdį surengė 2003 m. balandžio 27–29 d. Lunde, Švedijoje,

⁷⁴⁵ Ataskaita apie BA delegacijos dalyvavimą Šiaurės Tarybos teminiame posėdyje „Tvarus Šiaurės regionas“, Oslas (Norvegijos karalystė), 2001-04 -02-03, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 233, l. 12-14.

⁷⁴⁶ BA pareiškimas „Dėl Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimo“, Vilnius, 20-oji BA sesija, 2002-05-25, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 266, l. 2.

⁷⁴⁷ G. Purvaneckienės, Lietuvos delegacijos Baltijos Asamblėjoje vadovės, kalba 2002-12-13, Rygoje (21-oji BA sesija), *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 267, l. 154.

kur nagrinėjo daugelį aktualių klausimų, tokių kaip kova su organizuotu nusikalstamumu, piliečių saugumas ir ES Šiaurės matmuo. Lundo posėdyje buvo dar kartą patvirtinta, kad glaudus ir vaisingas Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių parlamentinis bendradarbiavimas plėtojamas jau nuo praėjusio dešimtmečio pradžios. Posėdyje pažymėta, jog šį bendradarbiavimą bei glaudžius santykius reikia plėtoti ir ateityje. Europos Sąjungos plėtra sukurs naujas sąlygas ir galimybes bendradarbiauti Europoje. Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimui tenka svarbus vaidmuo skatinant regioninį bendradarbiavimą, įveikiant politinius iššūkius Šiaurės Europoje bei stiprinant mažųjų valstybių poziciją ir balsą Europos Sąjungoje. Šis glaudus bendradarbiavimas, kasdien ir lygiu pagrindu vykstantis įvairiose visuomenės gyvenimo srityse, kaip antai: infrastruktūros, sveikatos apsaugos, informacinių technologijų plėtros, mokslo tyrimų ir švietimo, yra neatskiriama ir abiem pusėms naudinga Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių santykių dalis.

BA ir ŠT pasveikino Baltijos Ministrų Tarybos ir Šiaurės Ministrų Tarybos stiprėjanti bendradarbiavimą ir pakvietė jį plėtoti visose veiklos srityse, įtraukiant šakines ministerijas ir rengiant reguliarius dalykinius aštuonių valstybių pasitarimus įvairiais klausimais ir įvairiais lygiais, taip pat BA ir ŠT prezidiumai nustatė bendradarbiavimo prioritetus 2003–2005 m.

4-asis jungtinis BA ir ŠT posėdis pažymėtinas dėl to, kad jis dar labiau suintensyvino abiejų organizacijų komitetų ir partinių grupių bendradarbiavimą. Visi komitetų nariai pritarė ateinančių dvejų metų prioritetams ir jungtiniam komitetų veiklos planui. Šis posėdis parodė, kokia didelė pažanga padaryta bendradarbiaujant Baltijos ir Šiaurės parlamentams. Įvyko daug bendrų renginių, kuriuose dalyvavo abiejų organizacijų atstovai. Pasikeitimai tarp dvejų organizacijų tapo natūraliu ir įprastiniu darbo bruožu.⁷⁴⁸

2005 m. balandžio 27–29 d. Pernu (Estija) buvo organizuotas 5-asis jungtinis BA ir ŠT posėdis ir neeilinė BA sesija. 5-ajame jungtiniame BA ir ŠT posėdyje buvo aptartos dvi pagrindinės temos: 1) Baltijos – Šiaurės valstybių bendradarbiavimo prioritetai susiduriant su šiuolaikinio pasaulio visuotiniais iššūkiais; 2) demokratijos ir pilietinės visuomenės stiprinimas šalyse, besiribojančiose su Baltijos ir Šiaurės valstybėmis. Lietuvos Seimo delegacijos BA nariai dalyvavo jungtinio posėdžio metu rengiamuose BA prezidiumo, komitetų bei partinių grupių posėdžiuose bei jungtiniuose BA ir ŠT prezidiumų, komitetų bei partinių grupių posėdžiuose.

2006 m. gruodžio 15 d. Vilniuje įvykusiame pirmajame kasmetiniame BA ir ŠT posėdyje buvo aptarta bendradarbiavimo veikla, Baltijos ir Šiaurės šalių parlamentinio bendradarbiavimo prioritetai ir Baltijos jūros regiono energetikos klausimai, ypač svarbūs ne tik Baltijos ir Šiaurės šalims, bet ir visai Europai.

BA ir ŠT kasmetinis aukščiausiojo lygio susitikimas dar kartą patvirtino nenutrūkstamą glaudaus ir abipusiškai produktyvaus regionų bendradarbiavimo poreikį. Baltijos ir Šiaurės šalių parlamentarai pažymėjo, kad glaudesnis ir platesnis Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimas yra naudingas visoms bendradarbiaujančioms šalims. Bendras BA ir ŠT bendradarbiavimo siekis – skatinti demokratinę, socialinę ekonominę ir kultūrinę Baltijos jūros regiono plėtrą

⁷⁴⁸ Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos Baltijos Asamblėjoje veiklos už 2000–2004 m. ataskaita, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=589&p_d=37009&p_k=1, 2005-02-05.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

ir deramai atsakyti į specifinius iššūkius ir galimybes. Bendradarbiavimo būdai turėtų būti lankstūs, tikslingi ir siekiantys rezultato. Nutarta, kad, be planuojamo BA ir ŠT bendradarbiavimo, 2007 m. BA ir ŠT skatins Baltijos ir Šiaurės šalių parlamentų bendradarbiavimą, taip pat bendradarbiavimą per Baltijos jūros parlamentinę konferenciją. Baltijos ir Šiaurės šalys turi išnaudoti galimybę veikti drauge regiono ir tarptautiniu mastu, sprendamos tokius neatidėliotinus klausimus, kaip bendrų energetikos ir infrastruktūros projektų įgyvendinimas. Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimo energetikos srityje tikslas – skatinti efektyvų, konkurencingą, saugų ir nenutrūkstamą energijos tiekimą. Efektyvus, taupus ir ekologiškas energijos naudojimas ir naujų energijos šaltinių plėtra gali prisidėti keliant regiono gerovę. Bendrų energetikos projektų įgyvendinimas skatina Baltijos jūros regiono energijos rinkų integraciją į bendrąją ES rinką. Dėl planuojamo tiesti Rusijos ir Vokietijos dujotiekio Baltijos ir Šiaurės šalių parlamentariai atkreipė dėmesį į ankstesnius BA Taline ir Baltijos jūros parlamentinės konferencijos Reikjavike pareiškimus. Jie dar kartą pabrėžė, kad dujotiekio tiesimas neturi kenkti Baltijos jūros ekosistemai, ir pažymėjo, kad svarbu atlikti projekto poveikio aplinkai įvertinimą.⁷⁴⁹

„Tik glaudus Šiaurės ir Baltijos valstybių bendradarbiavimas nulems sėkmingą Baltijos regiono plėtrą“, – teigė su darbo vizitu į Briuselį 2009 m. gruodžio 10 d. išvykusi Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė.

Prieš ES Vadovų tarybos posėdį Briuselyje, prezidentės D. Grybauskaitės kvietimu, įvyko neformalus Šiaurės ir Baltijos valstybių bei vyriausybių vadovų (NB6) susitikimas.

Posėdžiui pirmininkavusi prezidentė D. Grybauskaitė pabrėžė, kad Baltijos jūros regiono valstybes vienija bendri regiono ekonominės plėtros interesai ir strateginiai projektai, kuriuos realiai įgyvendinti įmanoma tik glaudžiai bendradarbiaujant ir stiprinant ne tik valstybių vadovų, bet ir verslo, kultūros ir mokslo atstovų dialogą.

Lietuvos vadovė taip pat akcentavo ES Baltijos jūros strategijos regionui suteikiamas galimybes.

„Baltijos jūros strategija Lietuvai suteikė puikų instrumentą, su kurio pagalba mūsų valstybė aktyviai prisidės prie tolesnės regiono plėtros ir sprendžiant visam regionui aktualias problemas. Efektyvus ir sėkmingas šios strategijos įgyvendinimas gali tapti puikiu pavyzdžiu kitų ES regionų raidai“, – kalbėjo prezidentė.

Santykių su Šiaurės ir Baltijos šalimis plėtojimą prezidentė D. Grybauskaitė yra įvardijusi kaip vieną pagrindinių Lietuvos užsienio politikos prioritetų. Pirmieji naujai išrinktos prezidentės užsienio vizitai buvo į Švediją, Latviją (2009 m. rugpjūtį), Suomiją ir Estiją (2009 m. spalį).

Šešių Šiaurės Europos ir Baltijos valstybių vadovų neformalus susitikimai vyksta reguliariai.⁷⁵⁰

⁷⁴⁹Vilniuje vykusio kasmečio Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendras pranešimas spaudai. „Lietuvos Respublikos Seimo ryšiai su visuomene“, 2006-12-15, http://elta.lt/zinute_pr.php?ninf_id=642856, 2007-03-28.

⁷⁵⁰LR PST. Pranešimai spaudai, „Sėkmingą Baltijos regiono plėtrą lems Šiaurės ir Baltijos šalių vienybė“, Briuselis, 2009-12-10, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/sekminga_baltijos_regiono_pletra_lem_siaures_ir_baltijos_saliu_vienybe.html?backlink=%252F1t%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html; „2009 m. gruodžio 10-11 d. Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės darbo vizitas Briuselyje“, http://www.lrp.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai/uzsienyje/2009_m_gruodzio_10-11_d_lietuvos_respublikos_prezidentės_dalios_grybauskaitės_darbo_vizitas_briuselyje.html, 2010-11-08.

BA 29-ojoje sesijoje priimtame *pareiškime* (Ryga, 2010 m. spalio 22 d.) pažymėjo, kad vertina ilgalaikes tradicijas ir pažangą, pasiektą plėtojant Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių partnerystę; pabrėžė, kad globalizacijos sąlygomis strategiškai svarbu glaudžiau bendradarbiauti ir konsoliduoti išteklius, skirtus Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimui, siekiant didinti regiono konkurencingumą ir skatinti jo plėtrą; palankiai vertina Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių ekspertų ataskaitą, kurioje pateikiamos praktinės rekomendacijos dėl glaudesnės regiono partnerystės, išteklių konsolidavimo bei Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių bendradarbiavimo pripažinimo Europos ir pasaulio mastu skatinimo; pabrėžė, kad BA ir BMT kartu su ŠT ir Šiaurės Ministrų Taryba turėtų koordinuoti ataskaitoje pateiktų rekomendacijų įgyvendinimą ir taip užtikrinti tikslingą ir veiksmingą šio regiono valstybių nacionalinių interesų atstovavimą.⁷⁵¹

2010 m. Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių (NB8) veiklą koordinavo Latvija (2009 m. ši užduotis buvo patikėta Islandijai, o 2008 m. – Estijai). Ateinantiems metams šios pareigos yra paskirstytos taip: 2011 m. – Suomijai, 2012 m. – Lietuvai, 2013 m. – Švedijai, 2014 m. – Estijai ir 2015 m. – Danijai.

Šiaurės šalių ir Baltijos valstybių tarpusavio veiklos gairėse 2009–2013 m. numatoma siekti glaudesnio NB8 šalių bendradarbiavimo. Kaip prioritetai nurodomi: švietimas, moksliniai tyrimai ir inovacijos; verslas, klasterių tinklai; aplinkosaugos, klimato ir energetikos klausimai; tarptautiniai socialiniai iššūkiai: prekyba žmonėmis, ŽIV/AIDS plitimas ir kt.; politika fundamentalių vertybių ir teisių plėtrai regione (demokratija, lyčių lygybė, žodžio ir spaudos laisvė, tolerancija ir kt.).⁷⁵²

* * *

Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos (TKT) ryšiai buvo užmegzti jau 2-ojoje Baltijos Asamblėjos sesijoje 1992 m. gegužės 31 d. Palangoje. 1994 m. kovo 17–19 d. Hagoje Beniliukso parlamentinėje sesijoje svečių teisėmis dalyvavo BA prezidiumo pirmininkas M. Budovskis (Latvijos Seimo narys), prezidiumo nariai: E. Bičkauskas (Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pavaduotojas ir U. Nugis (Estijos Valstybės susirinkimo pirmininkas) ir BA sekretorės. Vizito tikslas – aptarti ruošiamą Sutartį dėl bendradarbiavimo tarp BA ir Beniliukso TKT. 1994 m. kovo 17 d. BA prezidiumas ir sekretoriatas buvo pakviesti darbiniam pietumui su Beniliukso TKT prezidentu M. Deens, prezidento pavaduotoju G. Jung, Beniliukso TKT Užsienio reikalų komiteto pirmininku M. Paulis ir generaliniu sekretoriumi Jons van Wassenhove. Buvo kalbama apie bendrą padėtį Baltijos šalyse, daugiausia dėmesio skirta Baltijos šalių saugumui, Rusijos armijos išvedimui iš Estijos ir Latvijos. M. Paulis išreiškė nuomonę, kad parafuota sutartis tarp Latvijos ir Rusijos dėl armijos išvedimo, kur susitariama dėl socialinių garantijų buvusiems sovietinės armijos karininkams – geras ženklas, kad derybos vyksta sėkmingai ir armija bus išvesta. Latvijos Seimas turėtų šią sutartį ratifikuoti.

⁷⁵¹ BA pareiškimas „Dėl glaudesnio ir aktyvesnio Baltijos valstybių ir Šiaurės šalių bendradarbiavimo“, Ryga, 29-oji BA sesija, 2010-10-22, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384257&p_query=&p_tr2=, 2010-10-26.

⁷⁵² Žr. plačiau: „Guidelines for Nordic-Baltic cooperation 2009-2013“, <http://www.norden.ee/en/about-us/guidelines-2009-2013.html>, 2011-10-12.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

M. Paulio nuomone, tarptautinė bendruomenė laikytų tai teigiamu žingsniu, sprendžiant Baltijos regiono saugumo klausimą bei stabilizuojant Latvijos ir Rusijos bei Baltijos šalių ir Rusijos santykius. Tačiau BA atstovai paaiškino, kad tokių sutarčių sudarymas kelia nemažai keblumų ir pats sutarties sudarymo klausimas yra prieštaringas. Minėta sutartis yra parafuota, bet dar neaišku, ar bus pasirašyta ir ratifikuota Seime. Buvo kalbama ir apie Skrundos karinės stoties likimą. Daug dėmesio buvo skiriama ir Kaliningrado srities klausimui. Aptartos bendradarbiavimo tarp Baltijos ir Beniliukso šalių galimybės. Kovo 18 d. įvyko BA delegacijos susitikimas su Beniliukso Užsienio reikalų komitetu. Buvo nagrinėjas bendradarbiavimo tarp Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso sutarties projektas. Sutarties projektą paruošė BA ir jį pristatė M. Budovskis. Esminių prieštaravimų nebuvo. Buvo domimasi Hanzos Lygos (*Hanseatic League*) idėja, paminėta sutartyje; klausinėjama ir apie BA ir Šiaurės Tarybos bendradarbiavimą, apie pasirašytos sutarties pobūdį. Susitikimo metu buvo sutarta, kad Beniliukso TKT peržiūrės sutartį dar kartą ir pateiks savo pasiūlymus bei pataisymus. BA pavasarinės sesijos metu Latvijoje ją pasirašys BA, o birželio mėnesį – Beniliukso sesijos metu – Beniliukso TKT. Po to BA delegacija dalyvavo parlamentinėje sesijoje, kurioje M. Budovskis padarė pranešimą, kuriame pristatė ir apžvelgė BA veiklą bei nurodė bendradarbiavimo tarp BA ir Beniliukso tikslus bei naudą. Belgijos ambasados Nyderlanduose priėmimo metu buvo nagrinėjama ne tik prekybos galimybės, bet ir kalbama apie bevizės sutarties tarp Baltijos ir Beniliukso šalių pasirašymo galimybes bei vienos iš Beniliukso šalių ambasados atidarymą kurioje nors Baltijos šalyje.⁷⁵³

1994 m. lapkričio 18 d. Hagoje tarp šių organizacijų buvo pasirašyta bendra deklaracija dėl parlamentinio bendradarbiavimo tarp Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos. Deklaraciją Baltijos Asamblėjos vardu pasirašė M. Budovskis ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos vardu – D. J. D. Dees. Ši deklaracija pasirašyta lietuvių, anglų, estų, latvių, olandų ir prancūzų kalbomis. Visi šeši tekstai yra autentiški ir lygiaverčiai.

Deklaracija išreiškė BA ir Beniliukso TKT valią užmegzti parlamentinio bendradarbiavimo ryšius ir nustatė šio bendradarbiavimo kryptis, prioritetus ir interesus. BA ir Beniliukso TKT pareiškė, kad skatins bendradarbiavimą tarp nacionalinių parlamentų, kurie yra atstovaujami BA ir Beniliukso TKT tose srityse, kurios yra minimos deklaracijoje. Kartu bendradarbiaudamos, šios institucijos pateiks iniciatyvinius pasiūlymus savo nacionaliniams parlamentams, šalių vyriausybėms, o dėl Beniliukso – ekonominės tarybos generaliniam sekretoriui.

Deklaracijoje numatyti tikslai ir bendradarbiavimo būdai sudaro galimybę keistis parlamentinės veiklos patirtimi, informacijos ir mokymo programomis, plačiai išnaudoti Beniliukso šalių įstatymų leidybos patirtį (bendradarbiavimas koordinuojant Baltijos ir Beniliukso šalių įstatymų leidybą; keitimosi teisės klausimų ekspertais programų skatinimas; keitimasis su įstatymų leidyba susijusiais dokumentais ir teisine medžiaga; žmogaus teisių gynimas).⁷⁵⁴

⁷⁵³ Apie BA Prezidiumo ir sekretoriato dalyvavimą Beniliukso parlamentinėje sesijoje, kuri įvyko 1994-03-17-19 Hagoje (Nyderlandai), pro memoria, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 36, l. 3-4.

⁷⁵⁴ Bendra deklaracija „Dėl parlamentinio bendradarbiavimo tarp Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso konsultacinės tarpparlamentinės tarybos“, Haga, 1994-11-18 *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 37, l. 1-3.

7-ojoje sesijoje (1995 m. gruodžio 2 d.) priimtoje rezoliucijoje BA, remdamasi BA ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos deklaracija dėl bendradarbiavimo, atsižvelgdama į sėkmingai besiplečiantį šių dviejų tarpparlamentinių organizacijų bendradarbiavimą parlamentiniu lygiu; siekdama glaudesnio Baltijos ir Beniliukso valstybių bendradarbiavimo ir vertindama tokio bendradarbiavimo galimybę, kaip būdą siekti artimesnių santykių su ES, rekomendavo BMT ieškoti galimybių efektyviau ir abipusiškai naudingai plėtoti Baltijos ir Beniliukso valstybių bendradarbiavimą pramonės, prekybos ir komunikacijų sistemų srityse.⁷⁵⁵

Reguliariai vyko BA ir Beniliukso TKT prezidiumų ir parlamentarų susitikimai, konferencijos, seminarai, konsultacijos ir kt. Reguliariai vyko BA ir Beniliukso TKT prezidiumų ir parlamentarų susitikimai, konferencijos, seminarai, konsultacijos ir kt. Antai 1995 m. BA Komunikacijos ir Beniliukso parlamento Uostų ir infrastruktūros komitetų susitikime buvo pasikeista patirtimi apie uostų administravimą ir teisinių aktų įgyvendinimą. Belgijos, Nyderlandų ir Liuksemburgo vyriausybės 1996 m. gruodžio 31 – 1997 m. sausio 1 d. susitikime pateikė bendrą ataskaitą, kurioje buvo pabrėžti pozityvūs pasiekimai jūrinio transporto srityje. 1995 m. gruodžio mėnesį Beniliukso TKT suorganizavo seminarą Šengeno šalių bendradarbiavimo ir Šengeno sutarties sistemos klausimais, kuriame dalyvavo ir BA atstovai. Baigiamajame seminario dokumente buvo priimtas nutarimas inicijuoti konsultacijas dėl bendrų programų sudarymo, kurios ateityje gerintų sienos kirtimo procedūras. 1998 m. kovo mėn. BA Komunikacijų ir Beniliukso TKT Miesto planavimo ir infrastruktūros komitetai organizavo konferenciją Baltijos–Beniliukso ekonominio bendradarbiavimo klausimais. 1999 m. balandžio 19 d. Kopenhagoje (Danija) vyko jungtinis BA ir Beniliukso TKT posėdis, kuriame buvo aptartas tolimesnis šių dviejų tarpparlamentinių institucijų bendradarbiavimas. BA prezidiumas šiam posėdžiui parengė pasiūlymus, išskirdamas bendradarbiavimo prioritetus bei aktualius klausimus, kurių bendras sprendimas duotų naudos visoms suinteresuotoms šalims: ir Baltijos, ir Beniliukso valstybėms. Visų pirma tai ekonominio bendradarbiavimo tarp Baltijos ir Beniliukso valstybių skatinimas bei Estijos, Latvijos ir Lietuvos integracijos į NATO ir ES spartinimas. Posėdžio metu BA prezidiumo pirmininkė L. Andrikienė pateikė pasiūlymus dėl BA ir Beniliukso TKT bendradarbiavimo tobulinimo.⁷⁵⁶ BA prezidiumo pavaduotojas R. Ražuks taip pat pateikė labai

⁷⁵⁵ BA rezoliucija, Talinas, 7-oji BA sesija, 1995-12-02, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 75, l. 9.

⁷⁵⁶ L. Andrikienė. Pasiūlymai dėl Baltijos Asamblėjos ir Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos bendradarbiavimo, 1999-04-15. „Remdamasi 1994 m. Vilniuje pasirašyta Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos (Beniliukso parlamento – BP) ir Baltijos Asamblėjos (BA) bendra deklaracija dėl bendradarbiavimo bei bendradarbiavimo patyrimu nuo 1994 m. iki pastarojo laikotarpio, Baltijos Asamblėjos Prezidiumas siūlo:

1. BA ir BP bendradarbiavimo prioritetai: Estijos, Latvijos ir Lietuvos integracijos į Europos Sąjungą ir NATO spartinimas, ekonominio bendradarbiavimo tarp Baltijos ir Beniliukso valstybių skatinimas.
2. BA ir BP sesijos: BA ir BP atstovai nuolat dalyvauja atitinkamai BP ir BA sesijose svečių teisėmis.
3. BA ir BP prezidiumai: kartą per pusmetį rengiamas jungtinis BA ir BP Prezidiumų posėdis.
4. BA ir BP sekretoriatai: BA ir BP sekretoriatai palaiko nuolatinį ryšį, keičiasi informacija apie sesijas, prezidiumų, komitetų posėdžius, seminarus, konferencijas.
5. BA ir BP komitetai: BA ir BP atitinkamų komitetų atstovai svečių teisėmis dalyvauja atitinkamai BP ir BA komitetų posėdžiuose svečių teisėmis.
6. BA ir BP politinės (partinės) grupės: kartą per metus rengiami BA ir BP politinių (partinių) grupių ar jų atstovų susiti-

panašius pasiūlymus.⁷⁵⁷

Birželio 25–29 d. Hagoje BA prezidiumo pirmininkas R. Ražuks dalyvavo Beniliukso TKT sesijoje. Jis susitiko su Beniliukso TKT prezidiumo ir komitetų pirmininkais siekdamas aptarti ateities bendradarbiavimo planus. Išanalizavęs pasiūlymus bendradarbiauti su BA, kurie buvo pateikti balandžio 19 d. Kopenhagoje, Beniliukso TKT prezidiumas pabrėžė, kad, siekiant išvengti dubliavimo su kitomis tarptautinėmis organizacijomis, pagrindinis prioritetas bendradarbiaujant su Baltijos valstybėmis turėtų būti perteikti Beniliukso patirtį plėtojant pasienio bendradarbiavimą.

Beniliukso TKT pirmininkas P. Stoffelen pakvietė BA dalyvauti seminare apie pasienio bendradarbiavimą, kuris 1999 m. spalio 18 d. vyks Briuselyje, pabrėždamas, kad tai yra tik pirmasis žingsnis, po kurio galėtų sekti bendri seminarai ir posėdžiai konkrečiomis temomis, susijusiomis su socialinių, švietimo, sveikatos, aplinkosaugos ir kitomis pasienio zonų problemomis.

Padėkojęs už pakvietimą, R. Ražuks pasiūlė organizuoti tolimesnius seminarus apie pasienio bendradarbiavimą Rygoje dalyvaujant Baltijos valstybių ir Beniliukso šalių politikams, ministerijų, kurios sprendžia šiuos klausimus, atstovams bei vietos savivaldos atstovams. Pavyzdžiu buvo paminėtas vis dar neišspręstas Valka – Valga sienos perėjimo punkto klausimas. Latvijos delegacijos BA vadovas pabrėžė kad būtų labai naudinga, jeigu šiame seminare dalyvautų Beniliukso šalių ekspertai. Beniliukso TKT vicepirmininkas C. Moors užtikrino, kad Beniliukso valstybės labai trokšta padėti spręsti šiuos klausimus ir pasiūlė kaip galima greičiau surengti šį seminarą Latvijoje.

Į Beniliukso TKT sesijos darbotvarkę taip pat buvo įtrauktas ir regioninio bendradarbiavimo klausimas bei bendradarbiavimas su Šiaurės Taryba ir BA, Beniliukso TKT vicepirmininkas Ch. Moors savo kalboje pabrėžė, kad bendradarbiaujant su BA privaloma siekti įgyvendinti 1994 m. Beniliukso TKT ir BA pasirašytoje deklaracijoje išdėstytus uždavinius.

Kreipdamasis į Beniliukso TKT sesiją, R. Ražuks pabrėžė, kad buvo pasiekta didelės pažangos sudarant bevizių kelionių sutartį su Beniliukso valstybėmis, ir dabar parlamentaram turi daryti viską, kas įmanoma, kad būtų pagreitintas šios sutarties ratifikavimas nacionaliniuose parlamentuose. Jis padėkojo Beniliukso TKT už galimybę dalyvauti sesijoje ir vylėsi, kad iki šiol Baltijos valstybių nuveikti darbai pasienio bendradarbiavimo srityje sulauks atgarsių ir bus suprantami.⁷⁵⁸

2001 m. kovo 16–17 d. Liuksemburge jungtinio posėdžio metu dalyviai aptarė abi puses dominančius klausimus. Beniliukso TKT pirmininkas J. Schummer atidarant posėdį pabrėžė

---

kimai aktualiausiems politiniams ir ekonominiams (euro- ir transatlantinės integracijos, ekonominio bendradarbiavimo, investicijų skatinimo, kovos su organizuotu nusikalstamumu ir nelegalia migracija bei kt.) klausimams aptarti.

7. 1999 m. rudenį surengti BA ir BP konferenciją (seminarą) viešojo administravimo reformos Baltijos valstybėse ir Beniliukso patyrimo toje srityje klausimais Vilniuje.“ (*LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 188, l. 9).

⁷⁵⁷R. Ražuks. „Pasiūlymai bendradarbiauti su Beniliukso tarpparlamentine patariamąja taryba“, Kopenhaga (Danija), 1999-04-19, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 188, l. 11.

⁷⁵⁸Memorandumas „Dėl BA Prezidiumo pirmininko R. Ražuks dalyvavimo Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos sesijoje (BICC)“, Haga, 1999-06-25-29, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 188, l. 23.

būtinybę tęsti gerus BA ir Beniliukso TKT santykius. Jis pažymėjo, kad Beniliukso bendradarbiavimo modelis palengvina integracijos į Europą procesus. Beniliukso valstybės bendradarbiauja įvairiose srityse ir derina Europos reikalus, tačiau bendradarbiavimas nereiškia, kad nėra prieštaravimų. Bendradarbiavimas gali apimti ir partnerių konfliktines situacijas, tačiau yra daugiau galimybių šias konfliktines situacijas išspręsti daug efektyviau. Pagrindiniais bendradarbiavimo principais turėtų būti kompromisai, derinimas ir pasitikėjimas.

BA prezidento pirmininkas R. Ražuks iškėlė klausimą: „kodėl mes turime bendradarbiauti?“. Jis pabrėžė, kad BA ir Beniliukso TKT bendradarbiavimas yra daug intensyvesnis ir per pastaruosius metus perėjo į naują kategoriją. Abi organizacijos sieja bendros problemos ir bendra veiklos metodologija. Pabrėžta, kad viena iš produktyviausių BA ir Beniliukso TKT bendradarbiavimo sričių yra pasienio bendradarbiavimas. R. Ražuks pažymėjo: „jūsų patirties pasienio bendradarbiavimo srityje dėka savo problemas galime spręsti profesionaliau ir efektyviau“.

BA delegacija turėjo galimybę kreiptis į Beniliukso TKT sesijos dalyvius. Kreipdamasis į Beniliukso TKT, BA prezidento pirmininkas R. Ražuks pabrėžė, kad BA ir Beniliukso TKT santykiuose buvo pasiekta didelė pažanga. Jis pažymėjo, kad „mes iš Beniliukso valstybių bendradarbiavimo išmokstame bendradarbiavimo principų ir metodologijos“, kad abiejų šalių parlamentarų pagrindinis tikslas ateityje – gilinti ir stiprinti šį bendradarbiavimą, ypač pabrėžiant pasienio bendradarbiavimą, kuris yra labai jautrus Baltijos valstybių klausimas ir kur Beniliukso valstybės turi didelės bei sėkmingos patirties. BA delegacija supažindino Beniliukso valstybių parlamentarus su Estijos, Latvijos ir Lietuvos integracijos į ES ir NATO procesu, nes tai yra visų trijų valstybių užsienio politikos prioritetas. Buvo pabrėžta, kad Baltijos valstybėms Beniliukso valstybių parama yra labai svarbi. Baltijos valstybėms yra labai svarbu nelikti kažko viduje, bet integruotis į tarptautinę bendruomenę. BA prezidento pirmininkas T. Velliste pažymėjo, kad Estija tikisi tapti ES nare 2003 m., nes yra uždariusi daugiausia derybinių skyrių. Jis pabrėžė, kad vienos Baltijos valstybės pasiekimas yra visų trijų Baltijos valstybių pasiekimas.

Beniliukso valstybių parlamentariai daugiausia dėmesio skyrė Beniliukso užsienio politikai bei gynybos ir saugumo politikai. Belgijos parlamento narys Luk van der Brande analizavo Beniliukso užsienio politiką ir pripažino, kad Beniliukso valstybės dalyvauja Europos evoliuciniuose procesuose. Beniliukso valstybės ES ir NATO plėtrą laiko pirmaisiais žingsniais link taikos ir gerovės visoje Europoje, jos remia Baltijos valstybes jų kelyje į ES ir NATO. Diskutuodami Beniliukso TKT parlamentariai pripažino, kad būtina gilinti trišalį Beniliukso TKT, Šiaurės Tarybos ir Baltijos Asamblėjos bendradarbiavimą.

Antrąją sesijos dieną vyko diskusijos klimato bei aktualiais klausimais. Beniliukso TKT surengė posėdį su SIRENE (papildomos informacijos užklauskos nacionaliniuose sienos perėjimo punktuose sistemos) pareigūnais bei ekskursiją į Liuksemburgo oro uostą, kad BA delegacija susipažintų su Šengeno sistema. SIRENE atstovai kalbėjo apie Šengeno sistemą. Iš esmės Šengeno sistema siekiama kovoti su nusikalstamumu, supaprastinti sienos perėjimo tvarką, palaikyti tvarką visuomenėje ir valstybių saugumą. Šengeno sistemą sudaro nacionalinės informacinės sistemos ir centrinė informacinė sistema. BA atstovai turėjo galimybę susipažinti

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

su Liuksemburgo oro uostu ir jo veikla pagal Šengeno ir ne Šengeno sistemas.⁷⁵⁹

2002 m. kovo 8–9 d. Liuksemburge BA delegacija dalyvavo Beniliukso TKT 46-ojoje sesijoje, kuriai atstovavo G. Purvaneckienė, R. Ražuks, T. Velliste, J. Budrevičius, B. Molnika, R. Jankauskaitė ir M. Laizane. BA vardu į Beniliukso kreipėsi TKT G. Purvaneckienė. Ji pažymėjo, kad Baltijos ir Beniliukso valstybės padės formuoti naują suvienytą Europą. Ji glausitai apžvelgė abiejų parlamentinių organizacijų bendradarbiavimo istorinę raidą. Ji pažymėjo, kad būsimasis bendradarbiavimo modelis bus pagal formuluotę „5+3+3“ – Šiaurės Tarybos, Beniliukso TKT ir Baltijos Asamblėjos bendradarbiavimas. Dabartinė trijų parlamentinių organizacijų bendradarbiavimo raida leidžia vienuolikai nedidelių valstybių atstovauti savo bendriems interesams Europos struktūrose.⁷⁶⁰

Vis dažniau buvo organizuojami BA, Beniliukso TKT ir Šiaurės Tarybos renginiai. Antai 2002 m. balandžio 10–12 d. Vilniuje įvyko bendra minėtų parlamentinių institucijų konferencija „*Žemės ūkio politika, maisto sauga ir aplinkosaugos problemos*“, kurioje diskutuota tokiomis temomis, kaip bendros žemės ūkio problemos, maisto sauga: gyvulinės produkcijos ir grūdų gamyba, kova su epizootinėmis ligomis. Konferencijos metu buvo priimta bendra rezoliucija.⁷⁶¹

2002 m. spalio 14 d. Liuksemburge Lietuvos delegacijos BA vadovės pavaduotojas A. Klišonis dalyvavo Beniliukso TKT surengtame Europos Konvento forume: „*Subsidiarumas: pusiausvyra, iššūkiai ir perspektyvos*“, kuriame skaitė pranešimą. Forumas Europos Konvento klausimu buvo ypač svarbus dėl dviejų priežasčių: visų pirma, tema: darbas, kuris iki šiol vyko Konvento plotmėje ir ypač šiandien aktualus subsidiarumo ir nacionalinių parlamentų vaidmens klausimas. Atidarydamas forumą Beniliukso parlamento pirmininkas John Schummer priminė, kad dabar Konventas pradeda nagrinėti reikalą iš esmės: po kelių savaitių pirmininkas pateiks būsimosios Konstitucijos struktūrą, o įvairios darbo grupės dabar svarsto savo išvadas. Pasibaigus klausymams, pradedamos analizuoti išsakytos mintys, kurios bus apibendrintos pavasarį teikiamuose dokumentuose. Jis paminėjo, kad Beniliuksui būtina parlamentų ir vyriausybės lygmeniu išnagrinėti, aptarti ir suderinti pozicijas, kad jas būtų galima ginti kartu. Jis pabrėžė, kad Europos Komisija praėjusį trečiadienį paskelbė nuomonę dėl Sąjungos plėtros. Šioje nuomonėje daroma išvada, kad Sąjunga atsivers 10-čiai naujų valstybių narių. Taigi, nuo šios dienos praėjus 18 mėnesių, vykstant rinkimams į Europos Parlamentą, ES bus jau 25 valstybės narės. Beniliukso valstybės privalo laikytis nustatytų galutinių terminų bei vieningai ir darniai spręsti visus Europos klausimus, kad galėtų teikti pasiūlymus, ir, apskritai, būti Europos struktūros katalizatoriumi Bendrijos dvasia.⁷⁶²

⁷⁵⁹ BA delegacijos dalyvavimo Beniliukso tarpparlamentinės konsultacinės tarybos sesijoje, 2001-03-16-17, Liuksemburgas (Liuksemburgo Didžiojoje Hercogystėje) ataskaita, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 233, l. 5-8.

⁷⁶⁰ BA delegacijos dalyvavimo Beniliukso TKT 46-ojoje sesijoje ataskaita, 2002-03-08-09, Liuksemburgas, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 254, l. 24-25.

⁷⁶¹ Lietuvos pirmininkavimo BA laikotarpio (2002 m. sausio – gegužės mėn.) apžvalga, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 253, l. 18.

⁷⁶² A. Klišonio komandiruotės į Liuksemburgą (Liuksemburgo Didžioji Hercogystė) 2002-10-14 ataskaita apie dalyvavimą Beniliukso TKT surengtame Europos Konvento forume: „Subsidiarumas: pusiausvyra, iššūkiai ir perspektyvos“, *LRSA*, f. 2, ap. 10, b. 255, l. 64-74.

Pastaraisiais metais ypač buvo stiprinamas bei suaktyvėjo BA ir Beniliukso TKT bendradarbiavimas, organizuojant daugiau bendrų komitetų posėdžių, seminarų ir konferencijų abiem organizacijoms svarbiais klausimais, t.y., diskutuota dėl priemonių, skatinančių glaudesnius Baltijos šalių ir Europos ryšius, diegimą: ekonominio bendradarbiavimo tarp Baltijos ir Beniliukso valstybių suaktyvinimą, ypač bendradarbiavimo tarp Baltijos šalių ir Beniliukso uostų skatinimą; bendradarbiavimo tarp Baltijos valstybių ir Beniliukso miestų bei savivaldybių suaktyvinimą; keitimasi tarpparlamentinės veiklos patirtimi, atstovaujant regionams ES, regioninio bendradarbiavimo skatinimą naudojant Europos Sąjungos paramą.

BA visada aktyviai diskutavo tiek vidaus, tiek tarptautinio saugumo klausimais ir tam skyrė daug dėmesio. Per dešimtmečius tarptautinio saugumo problemos ir grėsmės labai pakito. Tarptautinis terorizmas, grėsmė energetikos saugumui, nusikaltimai informatikai, klimato kaita, ekonomikos krizės, įšaldyti konfliktai yra tos grėsmės, su kuriomis tarptautinė bendruomenė susiduria ir su kuriomis būtina kovoti, kad visame pasaulyje būtų užtikrintas ilgalaikis stabilumas ir saugumas.

BA, gindama demokratines vertybes, tvarią plėtrą, ilgalaikį stabilumą ir didinamą tarptautinį saugumą, kviečia tarptautinę bendruomenę ir tarptautines organizacijas imtis rimtų ir koordinuotų priemonių, kad užkirstų kelią kilti naujoms tarptautinio saugumo problemoms, taip pat įgyvendintų Europos geros kaimynystės politiką, atkreipiant ypatingą dėmesį į Gruziją ir kitas Kaukazo regiono valstybes.

BA, suvokdama dabartinę tarptautinio saugumo situaciją ir naujas saugumo problemas, 2008 m. gruodžio 6 d. priimtame pareiškime dėl tarptautinio saugumo kviečia savo artimiausius bendradarbiavimo partnerius – Šiaurės Tarybą ir Beniliukso TKT – didinti veiksmų, susijusių su kariniu saugumu, energetikos saugumu, klimato kaita, kova su nusikaltimais informatikai ir ES geros kaimynystės politikos įgyvendinimu, koordinavimą.⁷⁶³

2009 m. kovo 13–14 d. vykusioje Beniliukso parlamento plenarinėje sesijoje pasirašytas BA ir Beniliukso parlamento susitarimas dėl bendradarbiavimo prioritetų 2009–2010 m. Susitarime įvardyti trys bendradarbiavimo prioritetai: pirmasis – darni plėtra, aprėpianti ekonomikos stabilizaciją, bendradarbiavimą energetikos ir klimato kaitos srityse. Antroji prioritetinė bendradarbiavimo kryptis – demokratijos plėtra ES kaimynystėje, pirmiausia – santykių plėtra su GUAM šalimis (Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanu, Moldova), parama šių šalių demokratijai ir jų provakarietiškos orientacijos stiprinimas. Trečiasis prioritetas – bendradarbiavimas ir keitimasis patirtimi tarptautinio saugumo srityje.

„Tai tikrai svarbus žingsnis, – teigia susitarimą pasirašęs BA prezidentas Mantas Adomėnas. – Pritraukti Beniliukso parlamentarų į pagalbą naujosios demokratijos ES kaimynystėje tikrai nebuvo lengva ir kainavo nemažų diplomatinį pastangų. Tačiau ir ten bręsta suvokimas, kad Europa turi aktyviau ginti vakarietiškos demokratijos vertybes savo kaimynystėje. Bendradarbiavimas su GUAM šalimis įtrauktas tarp prioritetų būtent Lietuvos iniciatyvos dėka. Labai

⁷⁶³ BA pareiškimas „Dėl tarptautinio saugumo“, Viljandi, 27-oji BA sesija, 2008-12-06, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=332556&p_query=&p_tr2=, 2010-05-15.

3. TRIJŲ BALTIJOS VALSTYBIŲ PARLAMENTINIS BENDRADARBIAVIMAS

svarbu, kad Lietuva, pradėjusi ambicingą ir veržlią Rytų politikos liniją ir pelniusi nuosekliausios naujųjų posovietinės erdvės demokratijų interesų gynėjos Europoje vardą, tęstų šią politiką visais įmanomais instrumentais. Kąkad mes per Baltijos Asamblėją sulaukdavome paramos mūsų demokratijos plėtrai ir integracijai į ES ir NATO iš savo šiauriečių kaimynų. Dabar Baltijos Asamblėja pati tampa tokios paramos teikėja ir tarpininke tarp GUAM ir Beniliukso šalių.“

Daug dėmesio sulaukė ir sprendimas išplėsti bendradarbiavimą saugumo srityje. „Tarptautinio saugumo samprata neatpažįstamai pasikeitė“, teigė M. Adomėnas savo kalboje Beniliukso parlamente, pabrėždamas, kad valstybėms šiuo metu kyla ne tik įprastinės karinės grėsmės, bet ir energetinio terorizmo, informacinio lauko užvaldymo ir kibernetinių antpuolių pavojai. „Naujasis šaltasis karas tiesiogiai įvardytas nebuvo, – teigia M. Adomėnas, – bet akivaizdu, kad padidėjusį Beniliukso šalių dėmesį saugumo problemoms lemia besikeičianti geopolitinė situacija ir agresyvėjanti Rusija. Neišspręsta situacija, kilusi dėl agresijos Gruzijoje, neramu ir dėl kitų galimų agresijos scenarijų.“ Bendradarbiavimas su Beniliukso šalimis saugumo srityje vyks tiek keičiantis patirtimi, tiek derinant pozicijas, skleidžiant ir propaguojant Lietuvos viziją šiose mažose, bet įtakingose Vakarų Europos šalyse.⁷⁶⁴

Taigi pagrindiniai strateginiai Baltijos valstybių tikslai nuo BA įkūrimo buvo Rusijos kariuomenės išvedimas ir tolesnis santykių normalizavimas, trijų šalių įstojimas į NATO ir ES. Ryžtingai kovodama dėl šių tikslų, BA toliau konsolidavo Baltijos valstybes ir jų politikus parlamentarus, užkirto kelią nutolimui arba dezintegracijai dėl pasitaikančios konkurencijos ar neišspręstų dvišalių problemų.

BA per visą savo veiklos laiką dirbo efektyviai, konstruktyviai ir aktyviai, įgyvendindama trijų valstybių parlamentų jai patikėtas užduotis; užmezgė ir išplėtojo glaudžius, dalykiškus santykius su Šiaurės Taryba ir Beniliukso tarpparlamentine konsultacine taryba, o šio bendradarbiavimo patirtis yra labai vertinga ir gali padėti spręsti regioninius ES klausimus; veiksmingai prisidėjo prie trijų Baltijos valstybių nepriklausomybės įtvirtinimo, prie sėkmingos trijų šalių integracijos į ES ir NATO, prie akivaizdaus Baltijos valstybių solidarumo įrodymo pasaulio šalių bendruomenei; tapo svarbiu tarpparlamentiniu forumu sprendžiant trijų Baltijos valstybių ir Rusijos klausimus, Baltijos jūros valstybių regionines problemas, užtikrinant ES, Baltijos valstybių ir Rusijos bendradarbiavimą ES Šiaurės dimensijos projekteuose.

⁷⁶⁴ „Parama naujosioms demokratijoms ir bendradarbiavimas saugumo srityje – tarp Baltijos ir Beniliukso šalių bendradarbiavimo prioritetu“, 2009-03-16, <http://adomenas.lt/?id=1&pg=4&nid=44>, 2010-05-27; LR URM Vakarų ir Vidurio Europos šalių skyriaus atskaita: „Baltijos šalių ir Beniliukso valstybių vyriausybių bendradarbiavimas“, <http://www.urm.lt/index.php?232523374>, 2010-05-27.

BAIGIAMASIS ŽODIS

Dar demokratinio pakilimo metu nusistovėjo glaudūs ryšiai tarp Estijos liaudies fronto, Latvijos liaudies fronto ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio. Visus artino ir vienijo vienodas tikslas – išsivaduoti. Todėl 1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvykusioje Estijos, Latvijos liaudies frontų ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio asamblėjoje buvo įkurta trim judėjimams atstovaujanti institucija – Baltijos Taryba, priimti bendrus politinius veiksmus koordinuojantis dokumentai. Tarybos dokumentuose kaip savaime aiški tiesa buvo pabrėžiama, kad Baltijos tautos, atkūrusios nepriklausomybę, sieks tarpusavio ekonominės integracijos bei įvairaus bendradarbiavimo, vadovausis Baltijos–Skandinavijos šalių bendradarbiavimo perspektyva. Baltijos Asamblėja davė pradžią Estijos liaudies fronto, Latvijos liaudies fronto ir Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio tolesniam koordinuojamam bendradarbiavimui.

1990 m. kovo 24 d. Vilniuje Baltijos Taryba konstatavo, kad visose trijose Baltijos valstybėse įtikinamą pergalę rinkimuose į Aukščiausiąsias Tarybas pasiekė tie kandidatai, kurie pasisakė už valstybės nepriklausomybės atkūrimą. Baltijos Taryba Estijos, Latvijos ir Lietuvos liaudies judėjimų vardu kreipėsi į visus visuomeninius judėjimus ir demokratines partijas ir kvietė visapusiškai palaikyti Baltijos tautų pastangas taikiu parlamentiniu keliu atkurti visišką valstybių nepriklausomybę.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės atkūrimas sudarė prielaidas atnaujinti šių valstybių bendradarbiavimą. Atkūrus Baltijos valstybių nepriklausomybę iš karto kilo jų nepriklausomybės išsaugojimo, nacionalinio saugumo ir jo įtvirtinimo problemos. Todėl Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, nacionalinio saugumo sistema buvo plėtojama kaip Europos bendros saugumo ir transatlantinės gynybos sistemų dalis. Kitaip nei visos kitos Europos šalys, trys Baltijos valstybės ne tiek reformavo, kiek iš naujo kūrė savo gynybos sistemas. Todėl ypač aktualus tapo kaimyninių valstybių bendradarbiavimas saugumo ir gynybos srityje.

Pirmieji žingsniai bendradarbiaujant saugumo ir gynybos srityje tarp Baltijos valstybių buvo žengti 1990 m., po pirmųjų demokratinė rinkimų į trijų Baltijos šalių aukščiausiąsias valdžios institucijas. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, o Latvijai ir Estijai paskelbus nepriklausomybės atkūrimo pereinamąjį laikotarpį, 1990 m. gegužės 12 d. Taline, vykstant SSRS ekonominei blokadai prieš Lietuvą, susitiko šių valstybių aukščiausiųjų tarybų pirmininkai ir pasirašė deklaraciją „*Dėl Lietuvos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Estijos Respublikos santarvės ir bendradarbiavimo*“. Ši pirmoji sutartis rodo, kad tas solidarumas buvo reali politika. Joje Lietuva, Latvija ir Estija įsipareigojo padėti viena kitai „visiškai atstatyti trijų respublikų valstybinę nepriklausomybę“. Laikydamosi šio įsipareigojimo Baltijos šalys galėjo lengviau ištrukti iš Sovietų Sąjungos gniaužtų: šiai buvo sunku su visomis iš karto susidoroti. Negalėdamos išardyti bendro Baltijos fronto, imperinės jėgos blaškėsi, sutriko, prarado ryžtą. Vakarami irgi palankiau žiūrėjo į kartu veikiančias Baltijos šalis. Ypač svarbu, kad žengti į Nepriklausomybę joms netrukdytė teritoriniai ir kitokie ginčai.

Deklaracijoje nuspręsta atnaujinti 1934 m. rugsėjo 12 d. Ženevoje sudarytą Sutartį ir

deklaraciją dėl Lietuvos, Latvijos ir Estijos santarvės ir bendradarbiavimo, kuri buvo neteisėtai nutraukta 1940 m. Tačiau 1934 m. sukurtas Baltijos valstybių bendradarbiavimo mechanizmas neatitiko naujų sąlygų ir poreikių. Todėl kartu nuspręsta sukurti Baltijos valstybių Tarybą (BVT), kurios pagrindinis to meto uždavinys buvo atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. BVT įkūnijo Baltijos Santarvės, įsteigtos 1934 m., tęstinumą, kartu ir suverenų visų trijų valstybių tęstinumą.

Baltijos Valstybės Tarybos veiklos analizė rodo, kad 1990 m. gegužės mėnesį įkurta (veikusi iki 1994 m. pradžios) BVT buvo labai naudinga nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu politiškai integruojant tris Baltijos valstybes bei formuojant jų bendrą solidarią poziciją, taip pat – trijų Baltijos valstybių, kaip vieningo politinio vieneto, įvaizdį pasaulyje. Solidarumas padėjo greičiau atkurti Baltijos valstybių nepriklausomybę. BVT ne kartą išreiškė bendrą visų trijų valstybių poziciją dėl santykių su Sovietų Sąjunga, SSRS vykdomų agresijos prieš Baltijos valstybes veiksmų, kreipėsi į tarptautines organizacijas dėl paramos atkuriant visišką Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybę.

Baltijos valstybės siekė įsilieti į tarptautinį gyvenimą. Jų tikslas – būti visateisėmis JTO ir kitų tarptautinių organizacijų narėmis. Savo sugrįžimą į pasaulinę politiką Baltijos valstybės vertino kaip žingsnį, kuriuo stiprinamas tarptautinis pasitikėjimas, saugumas ir bendradarbiavimas.

1991 m. pradžioje SSRS pradėjus nepaskelbtą karą prieš Baltijos šalis BVT kreipėsi į Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo dalyves ir kitas pasaulio valstybes, prašydama surengti tarptautinę konferenciją arba iš eilės keletą tarptautinių konferencijų dėl Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimo, taip pat padėti, kad Baltijos valstybės gautų tikrųjų Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo narių statusą.

Nuolatinės Baltijos valstybių pastangos atkurti tarptautinius diplomatinius santykius susidurdavo su Sovietų Sąjungos pasipriešinimu ir blokavimu, darant diplomatinį spaudimą ir skleidžiant apgaulingą propagandą. Todėl Baltijos valstybių vadovai, lankydamiesi JAV sostinėje Vašingtone, 1991 m. gegužės 18 d. paskelbė pareiškimą „*Dėl Lietuvos, Estijos ir Latvijos nepriklausomybės*“, kuriame pabrėžiama, kad Baltijos šalys atkuria savo nepriklausomybę ir šis procesas yra negrįžtamas ir turėtų būti teigiamai įvertintas, turi sulaukti efektyvios tarptautinės paramos.

1991 m. rugpjūčio mėn. nepavykęs pučas Maskvoje Lietuvai, kaip ir kitoms Baltijos valstybėms, sudarė galimybes galutinai įveikti tarptautinę izoliaciją. Po tarptautinio Baltijos valstybių nepriklausomybės atkūrimo pripažinimo BVT prisidėjo kaip institucija, formuojanti solidarią trijų Baltijos valstybių poziciją dėl būtinybės likviduoti pagrindines jų okupacijos pasekmes, išvedant iš šių šalių teritorijos okupacinę kariuomenę, ir santykių su SSRS vietoje atsiradusia Nepriklausomų Valstybių Sąjunga. Svarbiausias to meto Baltijos šalių užsienio politikos tikslų buvo pasiekti, kad Rusijos kariuomenė būtų kuo greičiau išvesta iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos.

Griežta ir nekompromisinė Lietuvos, Latvijos ir Estijos pozicija dėl Rusijos kariuomenės išvedimo tarptautiniuose forumuose davė rezultatų ir neabejotinai skatino konstruktyvią tarptautinės bendrijos poziciją bei reikiamą dėmesį šiuo aktualių Baltijos valstybių saugumui klausimu. Baltijos valstybių diplomatijos pastangomis ir tarptautinei bendrijai palaikant,

paskutiniai Rusijos kariai Lietuvą paliko 1993 m. rugpjūčio 31 d., o iš Latvijos ir Estijos pasitraukė 1994 m. rugpjūčio 31 d.

BVT kvietė Rusiją, pasiskelbusią SSRS teisių ir pareigų perėmėja, vykdyti tokią politiką, kuri iš tikrųjų padėtų stiprinti regioninį ir Europos saugumą, mažinti įtempimą ir kurti pasitikėjimo zonas.

BVT išreiškė viltį, jog Rusijos Federacija, kaip JTO Saugumo Tarybos narė, susilaikys nuo veiksmų, nesuderinamų su JTO tikslais ir didinančių įtampą bei destabilizavimą Baltijos regione ir Šiaurės Europoje.

Baltijos šalių nepriklausomybės judėjimų atstovai – Vytautas Landsbergis, Anatolijus Gorbunovas ir Arnoldas Riuitelis suvaidino svarbiausią vaidmenį plėtojant trišalį, įskaitant parlamentinį, Estijos, Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimą.

Šiuo metu Lietuva, Latvija ir Estija sieja platus trišalių institucijų ir ryšių tinklas. Per nepriklausomybės laikotarpį šios trys valstybės išplėtojo Šiaurės šalių pavyzdžiu grindžiamą bendradarbiavimo institucijų struktūrą, kurios pagrindą sudaro Baltijos Asamblėja ir Baltijos Ministrų Taryba. Reguliariai pradėti organizuoti Baltijos valstybių prezidentų susitikimai, kurie nebuvo institucionalizuoti ir vyksta iki šiol ad hoc principu, vyksta bendradarbiavimas užsienio politikos, saugumo, gynybos, karinėje, ekonominėje, kultūrinėje ir kitose srityse.

Baltijos valstybių prezidentai – Algirdas Brazauskas, Guntis Ulmanis, Lenartas Meris (Lennart-Georg Meri), susitikę 1994 m. kovo 25 d. Palangoje, pasirašė sutartį dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų, kurioje pabrėžiama, kad Baltijos prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimai yra konsultacinė ir koordinacinė Estijos, Latvijos ir Lietuvos Respublikų prezidentų institucija. Baltijos prezidentų susitikimų tikslas yra plėtoti glaudesnę bendradarbiavimą tarp Baltijos valstybių, koordinuoti savo strategijas saugumo ir užsienio politikos ir kitais klausimais, kurie turi įtakos trišaliams santykiams. Baltijos prezidentų susitikimų darbas vyksta trijų prezidentų sesijų metu. 1994 m. pavasarį buvo sutarta dėl dviejų reguliarių kasmetinių prezidentų susitikimų, o nuo 1999 m. pereita prie vieno reguliaraus Baltijos valstybių prezidentų susitikimo per metus.

Trys Baltijos valstybių prezidentai pritarė NATO pastangoms stiprinti ryšius su Centrinės ir Rytų Europos šalimis ir patvirtino, kad NATO yra pagrindinis saugumo garantas Baltijos regione, kad visos Rusijos karinės pajėgos turi būti išvestos iš Estijos ir Latvijos iki 1994 m. rugpjūčio 31 d.

Susitikimų metu Baltijos valstybių prezidentai aptardavo problemas, susijusias su veiksmų koordinacija plėtojant ryšius su Europos Sąjunga, NATO, JAV, taip pat su Baltijos šalių partnerystės, regioninio ir trišalio bendradarbiavimo klausimais, kitomis tarptautinėmis struktūromis, stabilumo stiprinimu Europoje; pabrėždavo, jog integruojantis į ES ir NATO, Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybės turėtų plėtoti naujas trišalio bendradarbiavimo idėjas, kad būtina dėti pastangas, jog tiek dvišalis, tiek trišalis Baltijos valstybių bendradarbiavimas išliktų ir būtų aktyviai plėtojamas ateityje, aptariamoms kovoms su tarptautiniu terorizmu ir kitos problemos, pabrėžiama, kad Baltijos šalys gali keistis patirtimi integracijos į transatlantines struktūras bei demokratinių reformų

įgyvendinimo srityje su kaimyninėmis valstybėmis ir plėsti saugumo bei stabilumo erdvę į Rytus – Šiaurės Vakarų Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą, taip pat į Pietų Kaukazo valstybes.

Trys Baltijos valstybių prezidentai pabrėžė, kad Baltijos valstybės, bendrai derinančios savo veiksmus ir egzistuojančias galimybes, sieks koordinuoti savo užsienio politiką, ypač stiprinant ryšius su Europos politinėmis, ekonominėmis bei saugumo struktūromis, skatins glaudesnę bendradarbiavimą tarp trijų šalių ambasadų ir kitų diplomatinių misijų, remis jungtinį šalių atstovavimą kai kuriose valstybėse. Buvo ketinama siekti glaudesnio bendradarbiavimo su Šiaurės šalimis, remti bendradarbiavimo plėtojimą tarp Baltijos jūros regiono šalių. Prezidentai išreiškė įsitikinimą, kad NATO išlieka svarbiausiu saugumo ir stabilumo Europoje garantu. Baltijos valstybių manymu, jų integracijos procesai į ES, NATO ir Vakarų Europos Sąjungą abipusiškai stiprintų vieni kitus, o Baltijos valstybių integracija į NATO užtikrintų ilgalaikį saugumą ir stabilumą Europoje.

Trijų Baltijos šalių prezidentai gerai įvertino trišalio bendradarbiavimo gynybos srityje rezultatus ir pažymėjo bendrų karinių projektų, prisidedančių prie šalių gynybos pajėgumų sustiprinimo ir euroatlantinio saugumo didinimo, svarbą.

Minint JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos pasirašymo dešimtmetį, trys prezidentai – Valdas Adamkus, Valdis Zatleras (*Valdis Zatlers*) ir Tomas Hendrikas Ilvesas (*Toomas Hendrik Ilves*) bendrame pareiškime pažymėjo, kad 1998 m. sausio 16 d. Baltijos šalims ir JAV pasirašius partnerystės chartiją, sparčiai pradėjo plėtotis bendradarbiavimas tarp Latvijos, Estijos, Lietuvos ir JAV politikos, saugumo ir ekonomikos srityje. Ši chartija išryškino strateginę realaus, gilaus ir ilgalaikio Amerikos dalyvavimo Europos reikaluose būtinybę, paversdama Baltijos šalis nepakeičiamo transatlantinio, Europos saugumą ir stabilumą užtikrinančio, ryšio dalimi. „Chartija buvo nuoseklus JAV ir Baltijos šalių priverstinio prisijungimo prie Sovietų Sąjungos nepripažinimo politikos ir politinės bei praktinės paramos atkuriant mūsų nepriklausomybę tęsinys”.

Baltijos šalims 2004 m. tapus visateisėmis NATO ir Europos Sąjungos narėmis buvo įgyvendinti pagrindiniai JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos tikslai. „Tačiau chartijos dvasia ir toliau gyva mūsų keturių valstybių nekintančiuose išipareigojimuose bendroms laisvės, demokratijos, žmogaus teisių bei laisvos rinkos vertybėms. Ji atsispindi mūsų nuolatiniam indėlyje į NATO ir JAV vadovaujamų koalicijų operacijas bei atkūrimo darbus Afganistane, Irake ir Balkanuose”, – skelbia Baltijos prezidentai.

Chartija atvėrė daugiau galimybių Baltijos šalims įsitvirtinti euroatlantinėje bendrijoje ir kartu su JAV bei Šiaurės Europos valstybėmis veiksmingai dalyvauti išplėstos partnerystės Europoje programoje (*e-PINE*), prisidedančioje prie demokratinių pokyčių Rytų Europoje ir Pietų Kaukaze.

2010 m. rugsėjo 10 d. Rygoje Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė susitiko su Latvijos prezidentu Valdžiu Zatleru ir Estijos prezidentu Tomu Hendriku Ilvesu. Tradiciniame Baltijos valstybių vadovų susitikime taip pat dalyvavo Lenkijos prezidentas Bronislavas Komorovskis (Bronisław Komorowski).

Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentai aptarė galimybes stiprinti regioninį

bendradarbiavimą, strateginių energetikos ir transporto projektų įgyvendinimo perspektyvas, saugumo politiką, aktualius ES ir NATO klausimus.

Pasak Lietuvos vadovės, „Baltijos ir Šiaurės šalių išminčių ataskaitoje“ (*NB8 Wise men report*) pateiktos rekomendacijos numato efektyvius būdus, kaip pagilinti Šiaurės Europos – Baltijos šalių partnerystę ir yra puiki galimybė inicijuoti bendrus projektus bendradarbiaujant užsienio politikos, saugumo ir gynybos, ekonomikos, mokslo ir švietimo srityse.

Prezidentė D. Grybauskaitė taip pat pabrėžė, jog aktyvus Lenkijos vaidmuo yra itin svarbus ne tik sprendžiant Lietuvos ir Baltijos šalių energetinius klausimus, bet ir stiprinant regioninį bendradarbiavimą bei skatinant sėkmingą viso Baltijos regiono plėtrą.

Lenkijos prezidentas akcentavo, jog aktyvūs ir geri Lenkijos santykiai su Baltijos valstybėmis yra svarbus užsienio politikos prioritetas. Prezidentas B. Komorovskis taip pat išreiškė Lenkijos paramą Baltijos valstybėms sprendžiant energetines problemas.

Atkūrus nepriklausomybę ir sėkmingai sprendžiant okupacinės kariuomenės išvedimo klausimus, šios problemos ėmė užleisti prioritetinę vietą kitoms kasdienio Baltijos valstybių bendradarbiavimo sritims (stiprinti užsienio politikos, saugumo, gynybos, karinius, ekonominius, socialinius, kultūrinius ir kitus ryšius). Tai lėmė būtinybę aktyvinti Baltijos valstybių parlamentų ir vykdomosios valdžios institucijų bendradarbiavimą ir atitinkamai transformuoti BVT struktūrą.

1990 m. gruodžio 1 d. Vilniuje įvyko pirmasis bendras Baltijos valstybių parlamentarų posėdis. Tai buvo glaudesnio Baltijos valstybių parlamentinio bendradarbiavimo pradžia. Tada buvo priimta ir paskelbta labai svarbių politinių nutarimų – kad niekad Baltijos valstybės nepasirašys jokios Sovietų Sąjungos sutarties, prašymas pasaulio parlamentus daryti spaudimą dėl SSRS kariuomenės išvedimo ir dalyvauti trečiaisiais asmenimis Lietuvos, Latvijos ir Estijos derybose su SSRS ir kt. Priimta ir trumpa rezoliucija: sudaryti parlamentinę darbo komisiją Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų aukščiausiųjų tarybų bendradarbiavimo principams parengti.

1991 m. lapkričio 8 d. Taline įvyko Baltijos valstybių aukščiausiųjų tarybų delegacijų pasitarimas, kurio metu buvo priimtas nutarimas įkurti Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos parlamentinę asamblėją (Baltijos Asamblėja – BA), patvirtinti BA nuostatai. BA vardas kilo iš 1989 m. trijų išsivadavimo sąjūdžių arba frontų įkurtos „*Baltijos Asamblėjos*“. Pagal savo nuostatus BA yra konsultacinė ir koordinacinė institucija, įsteigta kaip trijų Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimo institucija bendriems klausimams ir projektams svarstyti. BA ilgainiui tapo pirmąja pagrindine Baltijos Tarybos (BT) institucija.

Baltijos Asamblėja kūrėsi labai ekstremaliomis sąlygomis 1990 m. pabaigoje, stiprėjant ir pereinant į ultimatyvią išraišką SSRS spaudimui, grasinimams, reikalavimams. Trijų Baltijos valstybių politinę diplomatinę kovą 1990–1992 m. koordinavusi Baltijos Valstybių Taryba buvo Baltijos Asamblėjos pradininkė, kuri nuo 1990 m. gegužės mėn. kreipė trijų išsilaisvinančių valstybių parlamentines ir vykdomąsias vadovybes į nepriklausomybę. Reikia pažymėti, kad pirmosios (1992 m. sausio 24–26 d. Rygoje) ir antrosios (1992 m. gegužės 29–31 d. Palangoje) BA sesijų aktualiausias politinis tarptautinis leitmotyvas, sustiprinęs BVT balsą, buvo Rusijos kariuomenės išvedimas. Taigi Baltijos Asamblėja kartu su Baltijos Valstybių Taryba ir

kitomis institucijomis suvaidino svarbų vaidmenį sėkmingai sprendžiant sovietinės okupacinės kariuomenės išvedimo klausimus.

Trečiojoje sesijoje, kuri įvyko 1993 m. spalio 29–31 d. Taline priimtas kreipimasis į Šiaurės Atlanto asamblėjos generalinį sekretorių ir NATO šalis dėl saugumo garantijų ir galimybių suinteresuotoms valstybėms „pradėti laipsniškai įsijungti į NATO struktūras“. Nuo 1994 m. BA darbotvarkėje atsirado klausimai, susiję su Baltijos valstybių parlamentų bendradarbiavimu, joms siekiant integruotis į Europos Sąjungą. Narystės ES klausimai ypač išryškėjo 1997 m. BA darbotvarkėje, nes tais metais Europos komisija rekomendavo pradėti derybas su Estija. ES faktorius BA darbe palengvino Estijos, Latvijos ir Lietuvos veiklos koordinavimą vidaus ir užsienio politikos srityse ir paskatino keitimąsi informacija ir nuomonėmis.

1993 m. spalio 31 d. 3-joje sesijoje BA atsižvelgdama į tai, kad Baltijos valstybių bendradarbiavimas neišvengiamai plėsis, pasiūlė sukurti tarptautinio bendradarbiavimo organizaciją – Baltijos Tarybą (BT), kuri veiktų per Baltijos Asamblėją ir Baltijos Ministrų Tarybą (BMT). Kreiptasi į Baltijos valstybių vyriausybes siūlant kuo greičiau parengti atitinkamo trišalio susitarimo projektą, kuriame būtų numatytas BMT įsteigimas. 1994 m. birželio 13 d. toks susitarimas buvo pasirašytas – Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas dėl Baltijos valstybių parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimo. Tą pačią dieną patvirtinti BMT nuostatai. Taip buvo įsteigta antroji Baltijos Tarybos pagrindinė institucija. Įkūrus BMT, Estijos, Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimui buvo suteiktas stiprus institucinis pagrindas.

Įsteigus Baltijos Tarybos bendradarbiavimo mechanizmą, Baltijos Valstybių Taryba, kaip trišalė institucija, savaime nunyko. Daugumą BVT institucijų perėmė Baltijos šalių vyriausybių bendradarbiavimo institucija – Baltijos Ministrų Taryba. Taip palaipsniui transformuota BVT užleido vietą BT. BVT, kaip nuolatinė trišalė institucija, iš esmės pradėta likviduoti dar 1994 m. kovo 25 d. pasirašius sutartį „*Dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausio lygio susitikimų*“.

Tuo tarpu Baltijos Taryba vadinamos kasmetinės Baltijos Asamblėjos ir Baltijos Ministrų Tarybos sesijos, kuriose BMT pateikia pranešimą apie Baltijos šalių bendradarbiavimą per praėjusius metus ir apie bendradarbiavimo ateityje planus. Pirmoji BT sesija įvyko 1995 m. balandžio 22 d. Rygoje, o 2010 m. spalio 22 d. vėl Rygoje – 16-oji BT sesija. BT egzistavimas labai padeda Baltijos valstybėms išlikti vieningu politiniu vienetu tarptautiniuose santykiuose, koordinuoti įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžių politiką bei veiksmus siekiant bendrų tikslų.

Toks bendradarbiavimo modelis buvo perimtas iš panašaus Šiaurės šalių (Danijos, Islandijos, Norvegijos, Suomijos ir Švedijos) bendradarbiavimo, kuris vyksta per Šiaurės Tarybą – parlamentų bendradarbiavimo instituciją, ir per Šiaurės Ministrų Tarybą – vyriausybių bendradarbiavimo instituciją. BA Baltijos šalių bendradarbiavimą sutelkė į įvairias vidaus ir užsienio politikos sritis. Baltijos partnerystė per dvidešimtmetį perėjo įvairius etapus, keitėsi jos subjektai ir formos, tačiau galima konstatuoti, kad ji vaidina reikšmingą vaidmenį ne tik regiono valstybių gyvenime, bet ir bendraujant su kitų šalių vyriausybėmis ir parlamentinėmis organizacijomis.

Keičiantis Lietuvos, Latvijos ir Estijos vidaus ir geostateginei aplinkai, BT nuolat tobulino savo struktūrą, orientavosi į pasikeitimus tarptautinėje arenoje. BA glaudžiai bendradarbiauja

su Estijos, Latvijos, Lietuvos vyriausybėmis ir BMT. Reformuojant BA didelis dėmesys buvo skirtas bendradarbiavimo su BMT stiprinimui, darant jį glaudesnę, efektyvesnę ir suprantamesnę trijų Baltijos valstybių visuomenėmis.

Baltijos Asamblėjos ryžtinga veikla už trijų Baltijos valstybių nepriklausomybę bei jos įtvirtinimą buvo ir lieka pagrindiniu BA tikslu ir svarbiausia veiklos kryptimi. BA skiria daug dėmesio Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikai koordinuoti, išreiškia bendrą trijų šalių poziciją ir formuoja bendrus užsienio politikos ir saugumo politikos tikslus.

BA aktualizuojami trims valstybėms svarbūs regioniniai ir tarptautiniai klausimai, rekomenduojami sprendimai, kuriuos turėtų daryti vykdomoji valdžia pagal savo įgaliojimus. Siūlymai suteikti BA rekomendacijoms daugiau imperatyvumo ir išklausti BMT ataskaitas buvo įgyvendinami gana menkai, į BA poziciją kitos valstybės ir tarptautinės organizacijos mažai atsižvelgia. Vis dėlto BA rekomendacijos, pareiškimai ir kiti dokumentai turėjo nemažos moralinės politinės įtakos sprendžiant aktualias Lietuvos, Latvijos ir Estijos problemas.

Prioritetinės Baltijos valstybių užsienio ir saugumo politikos kryptys buvo jų integracija į europines ir transatlantines saugumo ir ekonominio bendradarbiavimo struktūras. Norėdamos pasiekti šių tikslų, šalys keitėsi konsultacijomis apie derybų eigą ir naudojosi aktyviu trišaliu bendradarbiavimu bei gilesne regionine integracija. Dokumentai, kuriuose išreiškiama bendra Baltijos valstybių pozicija ir noras greičiau integruotis į ES ir NATO, buvo priimami beveik kiekvienoje BA sesijoje. Šiais dokumentais BA ragino Baltijos valstybių nacionalinius parlamentus, vyriausybes, BMT spręsti iškilusias problemas. BA bendri tikslai bei bendradarbiavimo struktūra padeda įgyvendinti nacionalinius siekius ekonomikos, politikos, saugumo srityje. BA konsolidavo Baltijos valstybes ir jų politikus parlamentarus, užkirto kelią nutolimui arba dezintegracijai dėl pasitaikančios konkurencijos ar neišspręstų dvišalių problemų.

BA yra solidari su tarptautine antiteroristine koalicija. Todėl BA pareiškė, kad trys Baltijos šalys yra pasirengusios prisijungti prie tarptautinių saugumo organizacijų, pirmiausia prie Šiaurės Atlanto sąjungos.

Narystė ES ir NATO suteikė naują kokybę Baltijos valstybių užsienio, saugumo politikai. Nauja gyvenimo kokybė reikalauja ir naujos bendradarbiavimo kokybės. Narystė ES ir Šiaurės Atlanto aljanse jau parodė ir kasdien primena, kad ir demokratinėje erdvėje Baltijos šalys turi pačios puoselėti, ginti ir propaguoti savo interesus.

BA ne kartą reagavo į reikšmingus pokyčius tarptautinėje arenoje ir formavo bendrą Baltijos valstybių poziciją dėl santykių su kitomis valstybėmis, pirmiausia su Rusijos Federacija, kurios politinio gyvenimo įvykiai susiję su saugumo problemomis Baltijos regione. BA ragino Baltijos valstybių parlamentus ir vyriausybes stiprinti savo santykius su Ukraina ir plėtoti ekonominę, kultūrinę ir politinę bendradarbiavimą su ja, įskaitant bendradarbiavimą Europos ir kitose tarptautinėse organizacijose. BA buvo susirūpinusi ir padėtimi kaimyninėje Baltarusijoje. BA taip pat nebuvo abejinga ir Čėčenijos nepriklausomybės siekiui, Rusijos – Gruzijos kariniam konfliktui.

BA ne kartą priėmė dokumentus dėl žmogaus teisių apsaugos, į kuriuos Baltijos valstybių parlamentai dažnai reagavo, priimdami atitinkamus nacionalinius įstatymus. Nacionalinės

teisės normų unifikavimas yra ypač svarbi sritis, sukuriant prielaidas Baltijos valstybių prekybiniams, ekonominiams ir kultūriniais ryšiams stiprinti.

BA daug dėmesio skyrė bendradarbiavimui kovoje su nusikalstamumu ir pasienio apsaugos srityse. Labai svarbią kultūrinę pažintinę bei edukologinę reikšmę turi tarptautinis turizmas, todėl BA, suprasdama šio veiksnio svarbą, dėjo daug pastangų šiai problemai spręsti. BA domėjosi komunikacijos, pramonės, transporto, energetikos, prekybos, žemės ūkio, sveikatos apsaugos ir veterinarijos klausimais. Nuolatinio jos rūpesčio susilaukia aplinkos apsauga, gamtos išteklių eksploatacija. Baltijos valstybių bendrų institucijų veiklos analizė rodo, kad jos daug dėmesio skyrė sprendžiant Baltijos šalių tautų etninės tapatybės problemas, tobulinant kultūros, švietimo, mokslo ir studijų plėtrą.

BA yra tarptautinės teisės subjektas. BA vaidina reikšmingą vaidmenį ne tik regiono valstybių gyvenime, bet ir bendradarbiaujant su kitomis vyriausybinėmis bei parlamentinėmis organizacijomis. Nuolat plečiasi ir stiprėja BA ryšiai su kitomis parlamentinėmis organizacijomis Europoje: su Šiaurės Taryba, Beniliukso tarpparlamentine konsultacine taryba, Lenkijos Respublikos Seimo ir Lietuvos Respublikos Seimo narių Asamblėja, Europos Tarybos parlamentine asamblėja, Vakarų Europos Sąjungos parlamentine asamblėja, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija. Plėtojami BA ryšiai ir su kaimyninių valstybių nacionaliniais parlamentais: Vokietijos Bundestagu, Lenkijos Seimu ir Rusijos Federacijos Kaliningrado Dūma. Taip pat plečiasi BA ryšiai su išeivijos organizacijomis JAV ir kituose kraštuose.

BA yra vienintelė parlamentinė tarptautinė organizacija, užtikrinanti veiksmingą ir produktyvų bendradarbiavimą tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos parlamentų, taip pat per Šiaurės Tarybą ir Beniliukso tarpparlamentinę konsultacinę tarybą su Šiaurės ir Beniliukso valstybių parlamentais, nes įvairių kitų parlamentinių ryšių grupių veikla, susijusi su šiomis valstybėmis, yra neefektyvi ir praktiškai neegzistuoja. Taigi BA kuria visapusišką bendradarbiavimo su panašiomis regioninėmis organizacijomis ir ES modelį.

Dabartiniame etape BA veikla yra daug aktyvesnė bei produktyvesnė. Šiandien BA matoma kaip autoritetinga ir veiksminga pozicija, o ne kaip patariamoji, konsultacinė organizacija.

BA ir kitoms panašių siekių turinčioms organizacijoms atsiveria unikalios galimybės, nes ES augant ir nuolat vystantis regioninio bendradarbiavimo organizacijos tampa vis svarbesnės. Naujoji ES (2004 m. gegužės 1 d. ES narėmis tapo 10 naujų valstybių) reikalauja naujo pasidalijimo darbu, naujo kai kurių funkcijų paskirstymo, sąmoningai panaudojant įvairių regioninių organizacijų stipriąsias puses ir specifiką. Šiame kontekste BA vaidina vis svarbesnį vaidmenį kaip Baltijos valstybių veiksmus koordinuojantis organas, kaip svarbi jungiamoji grandis tarp parlamentarų ir kaip diskusijų dėl esminių, visų Baltijos valstybių svarstomų, bendrų klausimų forumas.

* * *

Taigi Baltijos šalys sėkmingai bendradarbiavo kartu siekdamos nepriklausomybės, narystės ES ir NATO. Tuo metu išryškėjo ir kai kurios varžybų tendencijos, bet vis tiek Baltijos valstybės iš esmės liko solidarios.

Šiuo metu Baltijos šalys dalyvauja visiškos integracijos į Vakarų saugumo struktūras procese. 2004 m. kovo 29 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Estija, Latvija, Rumunija, Slovakija ir Slovėnija tapo visateise NATO nare, o gegužės 1 d. ES narėmis tapo 10 valstybių: Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Narystė šiose organizacijose užtikrins Lietuvai, Latvijai ir Estijai precedento neturintį karinio, politinio ir ekonominio saugumo lygį.

Baltijos regionas, kaip visuma bei kiekviena šalis atskirai, palaiko ilgalaikius saugumo ryšius su svarbiais partneriais už savo regiono ribų. Šie ryšiai rodo, kad Baltijos jūros teritorija nėra izoliuota, ekonomiškai nepriklausoma ir subalansuota saugumo sistema, bet priklauso vienai iš platesnio europinio ir transatlantinio saugumo tinklo regioninių posistemų. Baltijos šalių saugumo politika paremta gerų santykių plėtra su visomis euroatlantinės erdvės valstybėmis. Lietuva, Latvija ir Estija sukūrė tvirtą regioninio gynybinio bendradarbiavimo tinklą tarpusavyje ir su daugeliu NATO ir jos partnerių šalių.

Baltijos šalys, remiamos užsienio valstybių, aktyviai įgyvendina trišalius bendradarbiavimo projektus (Baltijos bataliono – BALTBAT, Baltijos oro erdvės kontrolės – BALTNET, karo laivų eskadros – BALTRON, BALTDEFCOL, ir kt.). Kai kurie projektai jau įgyvendinti. 2003 m. rugsėjo 26 d. Latvijoje vyko tarptautinės pratybos „*Baltic Eagle 2003*“, kuriomis buvo užbaigtas beveik dešimtmetį vykdytas BALTBAT projektas. Buvo nutarta, kad BALTBAT projektas įvykdė iškeltą užduotį – didinti sąveikumą su NATO kariniais vienetais, rengti karinį personalą taikos palaikymo operacijoms. Jį pakeis glaudesnis sausumos pajėgų bendradarbiavimas, kurio esmė – kartu rengti mokymo doktrinas, bendras pratybas. Visi šie projektai buvo įmanomi tik dėl to, kad juos inicijavo, prižiūrėjo ir visokeriopai rėmė Vakarų valstybės, kurioms tai buvo gynybos diplomatijos priemonė, siekiant sustiprinti naująsias demokratijas ir regioninį saugumą. Šie projektai padėjo Baltijos šalių kariuomenėms įgauti bendradarbiavimo įgūdžių ir suvokti, ką bendradarbiavimas ir integracija reiškia praktiškai. Šiuo bendradarbiavimu siekiama didinti regiono saugumą, kurti tarpusavyje suderinamas kariuomenės ir taikos palaikymo pajėgas, derinti oro erdvės, jūros stebėjimo ir ryšio bei informacijos sistemas, operatyviai keistis informacija, kartu ieškoti kelių spręsti problemas, kurios dažnai būna labai panašios.

Lietuva, Latvija ir Estija vykdo trišalius karinius mokymus ir pratybas, koordinuoja dalyvavimą daugiašaliuose kariniuose mokymuose ir pratybose, taip pat pastangas įgyvendinti suderinamumo su NATO karinėmis pajėgomis reikalavimus. Taip pat šio bendradarbiavimo sritys yra konsultacijos dėl saugumo ir gynybos politikos, keitimasis informacija, karinis rengimas, konferencijų ir seminarų organizavimas. Dažni nuolatiniai ir abipusiškumo pagrindais organizuojami gynybos ministrų, jų pavaduotojų, kariuomenių vadų, štabų viršininkų, kariuomenių rūšių vadų, politikos planuotojų ir įvairių sričių ekspertų susitikimai, vizitai, kurių metu keičiamasi informacija, dalijamasi patirtimi ir inicijuojami nauji bendradarbiavimo projektai. Trišaliuose bendradarbiavimo planuose kasmet būna numatoma 30–40 renginių.

Lietuva yra sukaupusi nemažą regioninio karinio bendradarbiavimo patirtį. Bendri projektai padeda taupyti lėšas, didina tarpusavio supratimą, santykių skaidrumą.

Užkaukazės regione yra susiklosčiusi gana sudėtinga padėtis karinių ir politinių santykių

požiūriu. Todėl Lietuva pristatė iniciatyvą vyriausiajam Aljanso pajėgų Europoje vadui Lietuvos pagalbą Kaukazo ir Vidurio Azijos valstybėms plėtojant tarpusavio karinį bendradarbiavimą bei kontaktus su NATO. Lietuva šią patirtį sukaupė, bendradarbiaudama gynybos srityje su Latvija ir Estija, dalyvaudama NATO Taikos partnerystės programose ir taikos palaikymo operacijose Balkanuose. Lietuva siūlo Kaukazo ir Vidurinės Azijos regiono valstybėms taikyti šiuolaikiškus modelius bei savo patirtį prisijungiant prie įvairių NATO Taikos partnerystės programų.

2004 m. Kovo 17 d. Lietuvos parlamentinės partijos pasirašė susitarimą dėl 2005–2008 m. gynybos politikos siekiant Lietuvos saugumo, kuriame pratęsė Lietuvos parlamentinių partijų susitarimą dėl Lietuvos gynybos politikos 2001–2004 m, kuriame pabrėžiama, kad siekdama prisidėti prie saugumo ir stabilumo užtikrinimo regione ir pasaulyje, Lietuva planuoja aktyviai dalyvauti NATO, ES, JTO, ESBO, taip pat *ad hoc* tarptautinių koalicijų operacijose ir misijose. Lietuva sieks, kad NATO ir ES karinės struktūros ne dubliuotų, o papildytų vieną kitą.

Lietuvos politinių partijų susitarime „*Dėl 2008-2012 metų Lietuvos užsienio politikos principų, strateginių gairių ir tikslų*“ politinės partijos skelbia, kad svarbiausias strateginis Lietuvos užsienio politikos tikslas yra pirmiausia diplomatinėmis priemonėmis užtikrinti tautos ir valstybės saugumą, demokratinę jos raidą ir piliečių gerovę.

Politinės partijos sutaria, kad po įvykusio konflikto Pietų Kaukaze būtina naujai ir išsamiai išanalizuoti susiklosčiusią geopolitinę situaciją regione ir Lietuvos saugumui bei užsienio politikai kylančius iššūkius. Būtina parengti bendrą strategiją galimiems iššūkiams atremti.

Politinės partijos sutaria, kad Lietuva turi tapti svarbiu regioninio bendradarbiavimo iniciatyvų centru, skleidžiančiu euroatlantines vertybes ir bendradarbiavimo dvasią, jungiančią kultūras ir civilizacijas.

Siekiant šio tikslo būtina:

- aktyviai veikti ES, NATO ir kitose tarptautinėse struktūrose, tęsti visavertį Lietuvos dalyvavimą priimant svarbiausius sprendimus;
- stiprinti ES ir NATO tarptautinį vaidmenį, užtikrinti euroatlantinių struktūrų efektyvumą, skatinti euroatlantinį bendradarbiavimą ir euroatlantinių vertybių sklaidą;
- siekti tolimesnės Lietuvos ekonominės ir socialinės plėtros, energetinio saugumo, remti klimato atšilimo problemų sprendimą;
- plėtoti ryšius su išeivija ir padidinti Lietuvos tarptautinį matomumą;
- remti tarptautinės bendruomenės pastangas ginant demokratiją, žmogaus teises, taiką ir stabilumą, kovoti su jiems iškylančiomis grėsmėmis;
- sustiprinti vystomojo bendradarbiavimo politiką, kaip paramos kitoms valstybėms ir Lietuvos vaidmens didinimo juose priemones;
- plėtoti geros kaimynystės patirtį;
- siekti efektyvesnės NATO, ES bei kitų tarptautinių organizacijų politikos Rusijos Federacijos atžvilgiu.

Krašto apsaugos ministro gairėse 2008–2013 m. nustatytos NATO ir ES narės Lietuvos krašto apsaugos sistemos pagrindiniai vidutinės trukmės (šešerių metų) plėtros tikslai ir prior-

itetai, kurie padėtų užtikrinti valstybės gynybos sistemos efektyvumą. Jose taip pat įvardijami pagrindiniai šalies priimti kolektyviniai ir tarptautiniai saugumo įsipareigojimai.

Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas gynybos ir karinėje srityje yra svarbus jų saugumo, užsienio politikos ir gynybos politikos įrankis. Toks bendradarbiavimas remia strateginį trijų Baltijos valstybių siekį integruotis į Vakarų saugumo institucijas; padeda stiprinti Baltijos šalių kariuomenių gynybinį potencialą, užtikrinti sąveiką su NATO ir atitikti šios organizacijos standartus ir reikalavimus, užtikrina aktyvų jų indėlį į tarptautines operacijas ir padeda siekti atvirumo ir pasitikėjimo tarp valstybių gynybos ir saugumo srityje.

Baltijos šalys siekia prisidėti prie Europos saugumo ir stabilumo įtvirtinimo. Tarptautinis gynybinis bendradarbiavimas – taip pat svarbus gerų kaimyninių santykių aspektas, prisidedantis prie tarpusavio supratimo ir pasitikėjimo skatinimo. Lietuva, Latvija ir Estija siekia bendradarbiauti su visomis panašias vertybes pripažįstančiomis valstybėmis tiek mūsų kontinente, tiek už jo ribų. Pagrindinis bendradarbiavimo principas – santykių skaidrumas ir trijų Baltijos šalių gynybos politikos siekių atitiktis. Todėl pagrindinės bendradarbiavimo kryptys yra santykiai su NATO ir ES narėmis ir narystės jose siekiančiomis valstybėmis. Visa tai yra ir bus svarbus veiksnys, siekiant padidinti regiono saugumą ir integruotis į Vakarų saugumo ir gynybines sistemas.

INSTITUTIONAL COOPERATION OF THE BALTIC STATES IN 1990-2010

Summary

Along with the democratic Awakening in the Baltic States, the Popular Front of Estonia, *Rahvarinne*; the Popular Front of Latvia, *Tautas Fronte*; and the reform movement of Lithuania, *Sąjūdis*, began trilateral cooperation. All the independence movements were united by one goal – to restore independence. Therefore, in the Assembly of the Baltic Independence Movements held on 13-14 May 1989 in Tallinn, the Baltic Council was established, and it was given the mandate to coordinate the common position of the Baltic States. The Baltic Council adopted crucial decisions on the Baltic States' road to independence. The documents clearly stated that after the Restoration of Independence the Baltic States will seek mutual economic integration and cooperation in various areas and follow the cooperation perspective of the Baltic- Scandinavian countries. The Baltic Assembly gave a birth to the coordination of activities among the Baltic independence movements:

In Vilnius on March 24 1990 the Baltic Council stated, that the elections to the Supreme Councils in all three Baltic States were convincingly won by the candidates, who declared the Restoration of the Independence. On behalf of Estonian, Latvian and Lithuanian independence movements, the Baltic Council addressed all public movements and democratic parties to thoroughly support the efforts of the Baltic States to restore absolute independence of states in a peaceful parliamentary way.

The restoration of the independence of Lithuania, Latvia and Estonia made it possible to resume cooperation between these states. As soon as the independence of the Baltic States was restored, problems related to maintaining of their independence, national security and its establishment arose. Therefore, in Lithuania, as in other Baltic States, the system of national security was developed as a part of the European common security and trans-Atlantic defence systems. Unlike all other European countries, the Baltic States were rather developing anew than reforming their defence systems. For this reason, the cooperation of neighbouring countries in the areas of security and defence became of particular importance.

The first steps in cooperation among the Baltic States in the areas of security and defence were made in 1990, after the first democratic elections to the Supreme Councils of the three Baltic States took place. After Lithuania declared its independence, and Latvia and Estonia – their transitional period of restoration of independence, and at the same time going through the economic blockade of the USSR to Lithuania, in Tallinn on 12 May 1990, Chairmen of the Supreme Councils of the three Baltic States signed the Declaration of Unanimity and Cooperation of the Republic of Estonia, the Republic of Latvia and the Republic of Lithuania. The first Declaration showed that the solidarity was a real policy. With the signing of this Declaration Lithuania, Latvia and Estonia assumed obligations to help each other “to absolutely restore the independence of three republics”. Fulfilling these obligations it was easier for the Baltic States to escape from the suppression of the Soviet Union: it was too difficult to it to dispose of all three states at a time. Being incapable to

ruin the common Baltic front, imperial forces did not know what to do and lost resolution. The Western European countries were also more positive about the Baltic States acting together. It was especially significant, that the Baltic States were not involved in any territorial or other arguments among themselves.

Moreover, the signing of this declaration restored the idea of the Baltic Entente and the Treaty of Good Understanding and Cooperation among Lithuania, Latvia and Estonia, signed on 12 September 1934 in Geneva and illegitimately cancelled in 1940. But the Baltic cooperation mechanism, created in 1934, did not meet new conditions and needs. Therefore, it was decided to set up the Baltic States' Council, the main goal of which was to restore the independence of the Baltic States. The Baltic States' Council renewed the Treaty of Mutual Understanding and Cooperation of 1934 and promoted the renewal of independent statehood of Estonia, Latvia and Lithuania.

The analysis of the Baltic States' Council activities showed, that having functioned from May 1990 to the beginning of 1994, it was very important during the period of the restoration of independence, politically integrate the three Baltic States, and form common position of solidarity, as well as an image of political entity of the three Baltic States in the world. Solidarity helped to restore independence rapidly. A lot of times the Baltic States' Council expressed the common position on the relations with the USSR and its policy of threats and its political, economic and military pressure in relation to the Baltic States, as well as addressed international organizations asking for support in the process of regaining independence in Lithuania, Latvia and Estonia.

The Baltic States were seeking to flow into international life. Their goal was to become members of UN and other international organizations. Coming back to global politics they evaluated as a step which strengthened international trust, security and cooperation.

When in the beginning of 1991 the USSR started an undeclared war against the Baltic States, the Baltic States' Council addressed the countries-participants of Security and Cooperation in Europe and other world countries in order to organise an international conference or some international conferences one after another due to the restoration of independence in the Baltic States, and also help obtain the real status of membership in the Conference on Security and Cooperation in Europe.

The continual efforts of the Baltic States to renew international diplomatic relations met the resistance and blockade of the Soviet Union, which used the methods of diplomatic suppression and deceptive propaganda. Therefore, on 18 May 1991 in Washington DC the Heads of the Baltic States announced the Declaration on the Independence of Lithuania, Estonia and Latvia, which stressed that the Baltic States are going to restore their independence. This process is irreversible and should be evaluated well. Moreover, the Baltic countries should get an effective international support.

Following the unsuccessful Putsch in Moscow in August 1991, Lithuania as well as other Baltic States got a possibility to defeat international isolation. After the international recognition of the independent Baltic States, the Baltic States' Council defined the position of the three Baltic States in order to achieve withdrawal of the USSR army from their territories. The paramount goal in the Baltic States' foreign policy was to achieve immediate withdrawal of Soviet troops from Lithuania, Latvia and Estonia.

SUMMARY

A strict and hard-line position of Lithuania, Latvia and Estonia towards the withdrawal of Soviet troops gave results in the international forums and certainly developed a constructive position as well as gained required attention in international community on this particularly important for the Baltic States security issue. With the help of the Baltic States diplomacy and international community the last Soviet troops left Lithuania on 31 August 1993, and Latvia and Estonia – on 31 August 1994.

The Baltic States' Council invited Russia, which declared itself as a successor of the rights and duties of the USSR, to carry out the policy that could help strengthen regional and European security, decrease tension and create zones of trust.

The Baltic States' Council expressed the hope that Federation of Russia, as a member of UN Security Council, would stop actions incompatible with UN objectives and rising tension and destabilization in the Baltic region and the North Europe.

The representatives of the Baltic States independence movements – Vytautas Lansbergis, Anatolījs Gorbunovs and Arnold Rūitel played a key role in trilateral cooperation, as well as in Estonian, Latvian and Lithuanian parliamentary cooperation.

At present Lithuania, Latvia and Estonia have a wide network of trilateral institutions. Since the restoration of independence these three Baltic States have been following the sample of Nordic countries. Trilateral cooperation among the Baltic States is maintained via the Baltic Assembly and the Baltic Ministers Council. Summit meetings of the Presidents of the three Baltic countries have been institutionalised and are held *ad hoc*.

In Palanga on 25 March 1994 the Presidents of the three Baltic countries Algirdas Brazauskas, Guntis Ulmanis and Lennart-Geog Meri signed an Agreement about the Summit Meetings of the Presidents. Summit Meetings is a consultative and cooperative presidential institution within the context of Estonia, Latvia and Lithuania. Its goal is to maintain the development of closer cooperative relationship among the Baltic States; coordination of security and foreign policy strategies, as well as other issues relevant to trilateral relationship. The work of Summit Meetings is organised in three sessions. In the spring of 1994 two regular annual meetings were agreed upon. Since 1999 one regular Summit Meeting of the Presidents of the three Baltic countries has been held.

The Presidents of the Baltic States approved NATO efforts to strengthen relations with Central and Eastern Europe and affirmed that NATO is an essential security guarantee in the Baltic region in achieving the withdrawal of the Russian troops from Estonia and Latvia until 31 August 1994.

In the Summit Meetings the Presidents of the Baltic States discussed the problems related to the coordination of the development of relations with European Union, NATO and the USA, as well as the questions of the Baltic States partnership and regional and trilateral cooperation between the Baltic States and other international organizations in order to enhance stability in Europe. They stressed the fact, that new ideas of trilateral cooperation should be focused on the integration process to EU and NATO. Furthermore, they stressed the importance of the development of not only bilateral, but also trilateral cooperation among the Baltic States. The Presidents also discussed the fight against terrorism and other problems, the idea of sharing experiences about the integration to

trans-Atlantic structures and the implementation of democratic reforms with neighbouring countries, as well as the development of security and stability in the countries such as Eastern-Northwest Russia, Belorussia, Ukraine and South Caucasus.

The Presidents of the three Baltic States state, that coordinating their actions and existing possibilities, the Baltic States will seek to coordinate their foreign policies, especially enhancing relations with European political, economic and security structures, foster closer cooperation among embassies and other diplomatic missions, support the united representation of the Baltic States in some countries, collaborate closer with Nordic countries, as well as develop cooperation with the countries of the Baltic Sea region. The Presidents express confidence in NATO as the essential guarantee of stability and security in Europe. According to the Baltic States, their process of integration to EU, NATO and West Europe Union is a significant factor in increasing the level of security and stability in Europe.

The Presidents of the three Baltic countries positively evaluated the results of trilateral cooperation in defence policies and stressed the importance of mutual military projects that contribute to the enhancement of defence capabilities in the Baltic States and Euro-Atlantic system.

Commemorating the 10th anniversary of the USA and the Baltic States Partnership Charter, Valdas Adamkus, Valdis Zatlers and Toomas Hendrik Ilves in their declaration pointed out, that after signing Partnership Charter on 16 January 1998, the cooperation among Latvia, Estonia and Lithuania started to develop rapidly in the areas of politics, security and economy. This charter brought to light the strategic and profound necessity of the USA participation in European matters, making the Baltic States a part of the relation, which enhances trans-Atlantic and European security and stability. “The Charter became a consequent continuation of the USA policy of misrecognition of coercive incorporation of the Baltic States to the Soviet Union and practical support in our restoration of independence”.

When in 2004 the Baltic States joined NATO and EU, the main objectives of Partnership Charter between the USA and the Baltic States were implemented. “Despite this, even now the spirit of Charter is being alive in four-country responsibilities in the sense of common values of freedom, democracy, human rights and free market. It reflects our constant contribution to NATO and the USA coalition operations and Peacekeeping missions in Afghanistan, Iraq and Balkans”, - the Presidents of the Baltic States declare.

The Charter gave more possibilities for the Baltic countries to consolidate with Euro-Atlantic community and together with the USA and North European countries effectively participate in the Extended Partnership Programme in Europe (*e-PINE*), influencing democratic changes in East Europe and South Caucasus.

In Riga on 10 September 2010 the President of Lithuania Dalia Grybauskaitė met with the President of Latvia Valdis Zatlers and the President of Estonia Toomas Hendrik Ilves. The President of Poland Bronisław Komorowski also took place in the traditional Summit Meeting of Presidents.

The Presidents of Lithuania, Latvia, Estonia and Poland discussed the development of regional cooperation, the perspectives of the implementation of strategic energy and transport projects,

security policy and relevant EU and NATO issues.

According to the President of Lithuania, the recommendations in NB8 Wise Men Report foresee effective ways to deepen the partnership between North Europe and Baltic countries, and become an excellent floor to initiate common projects in the areas of foreign policy, security and defence, economy, as well as science and education.

Dalia Grybauskaitė, the President of Lithuania, also mentioned, that active role of Poland is extremely important not only solving the problems in energy issues of Lithuania and the Baltic States, but also in strengthening regional cooperation and stimulating the successful development in the whole Baltic region.

The President of Poland stressed, that active and good relations between Poland and the Baltic States are a significant priority of foreign policy. Bronisław Komorowski also offered the support of Poland to the Baltic States in solving the energy problems.

After restoration of independence and having successfully solved the withdrawal of occupation army, these problems became of less importance in comparison with other daily cooperation in the Baltic States objectives such as to strengthen relationship in foreign policy, security, defence, as well as military, social and cultural issues. This made the Baltic States activate the cooperation of parliaments and executive powers and adequately transform the Baltic States' Council.

On 1 December 1990 the first Parliamentary Meeting of the three Baltic States took place in Vilnius. It was the beginning of closer parliamentary cooperation of the Baltic States. Then a lot of joint political documents were adopted in order to achieve the following: the statement that the Baltic States will never ever sign any documents of the Soviet Union; the request to parliaments of other countries to influence the withdrawal of the USSR army from the territories of the Baltic States and participate as third parties in Baltic-USSR negotiations, etc. A brief resolution was also adopted: to set up a Parliamentary Commission to prepare cooperation principles for the Supreme Councils of Lithuania, Estonia and Latvia.

In Tallinn on 8 November 1991 the Meeting of Supreme Councils delegations from the three Baltic States was organized. The decision was taken to establish the Baltic Parliamentary Assembly (the Baltic Assembly – BA) and the statute of BA was ratified. The name of the Baltic Assembly originated from the Assembly of the Baltic Independence Movements (called also the Baltic Assembly), which was established in 1989. According to the statute, BA is a consultative and coordinative body formed to agree on common objectives and projects. It further became the main institution of the Baltic Council (BC).

The Baltic Assembly was being developed in the end of 1990 in extreme conditions – the USSR pressure and threats. The political diplomatic fight of the three Baltic countries in 1990-1992 was coordinated by the Baltic States' Council which was the initiator of the Baltic Assembly, and from May 1990 connected both parliamentary and executive powers in the way of regaining independence. It should be pointed out, that in the first (24-26 January 1992 in Riga) and the second (29-31 May 1992 in Palanga) BA sessions the prevailing political-international motto, which made the voice of the Baltic States' Council stronger, was the withdrawal of the Russian army. Consequently,

the Baltic Assembly together with the Baltic States' Council and other institutions played a key role in successfully solving the questions of the withdrawal of the Soviet occupation troops.

In the third session, which was held on 29-31 October 1993 in Tallinn, the appeal to General Secretary of Atlantic Assembly and NATO countries, concerning security and possibilities for interested parties to start gradual joining the NATO structures, was prepared. From 1994 BA agenda included issues related to parliamentary cooperation among the Baltic States in order to become members of European Union. EU membership questions in BA agenda became especially relevant in 1997 due to that year's recommendations of European Commission to start negotiations with Estonia. EU factor in BA work made it easier to coordinate internal and foreign policies of Estonia, Latvia and Lithuania, and included the exchange of information and opinions.

In the third BA session on 31 October 1993, having taken into consideration the fact that the Baltic cooperation is going to develop inevitably, it was suggested creating an organization of international cooperation – the Baltic Council (BC), which would act through the Baltic Assembly and the Baltic Ministers Council. The governments of the Baltic States were addressed in order to work out the project of trilateral agreement, which included the foundation of the Baltic Ministers Council as soon as possible. On 13 June 1994 Agreement on Parliamentary and Executive Powers Cooperation of the Baltic States was signed by the Republics of Estonia, Latvia and Lithuania. On the same day the statute of the Baltic Ministers Council was ratified. It was the foundation of the second principal institution of the Baltic Council. With the establishment of BMC Estonia, Latvia and Lithuania got a fundamental institutional status.

The Baltic States' Council, after setting up a mechanism of the Baltic Council cooperation, spontaneously vanished. Consequently, gradually transformed BSC gave up its place to BC. BSC as a permanent trilateral institution was liquidated on March 25 1994, after signing Agreement on the Summit Meetings of the Presidents of the Baltic States.

Meantime, the Baltic Council in the annual session of the Baltic Assembly and the Baltic Ministers Council reported on the Baltic cooperation of the last year and presented future prospects. The first BC session took place in Riga on 22 April 1995, and on 22 October 2010 the 16th session was held in Riga again. BC existence helps a lot to keep a political entity of the Baltic States in international relations, coordinate legislation and policy of executive powers in seeking common goals.

Such model was taken from the sample of cooperation in Nordic countries (Denmark, Island, Norway, Finland and Sweden), which is committed through the North Council as a parliamentary cooperation institution, as well as through North Ministers Council as an institution of executive powers cooperation. In the Baltic countries BC focused on different issues of internal and foreign policies. Within two decades the Baltic partnership went through different stages, and its forms and subjects were changing. Nevertheless, it can be stated, that it plays a key role not only in the regional life, but also in the communication with parliamentary organizations and executive bodies of other countries.

As internal and geostrategic environment in Lithuania, Latvia and Estonia is changing, BC constantly develops its structure and follows the changes in international arena. BC closely collaborates

SUMMARY

---

with the executive bodies of Estonia, Latvia, Lithuania and BMC. Reforming BA, great attitude is paid to strengthening of cooperation with BMC, making BA closer, more efficient and comprehensible to the community of the Baltic States.

The determined fight of the Baltic Assembly for the independence of the three Baltic States was and still remains one of the fundamental goals and the most important directions. BC pays a lot of attention to coordination of foreign and security policies in the Baltic States, expresses common position of the three, as well as forms common objectives of foreign and security policy.

BC discusses significant regional and international issues, recommends decision making to be done by the executive powers depending on their obligations. The suggestions to BC to make recommendations more imperative and follow BMC reports are rarely being realised. Other countries and international organizations take little care of BC position. Nevertheless, BC recommendations, declarations and other documents have quite prominent moral and political influence on successful solving of problems in Lithuania, Latvia and Estonia.

The priority in foreign and security policies in the Baltic States was their integration to European and trans-Atlantic security and economic collaboration structures. Reaching these aims, the Baltic countries consulted each other in the process of negotiations and cooperated actively. The documents which expressed common position of the Baltic States and desire to become members of EU and NATO were ratified in almost every BC session. BC documents showed national parliaments, executive powers and BMC the way how to cope with problems. BC common goals and cooperation structure help realise national objectives in the areas of economy, politics and security. BC consolidated the Baltic States and their politicians – parliament members, having stopped them from remoteness or disintegration because of competing and unsolved bilateral problems.

BC deals with the international anti-terrorism coalition. Therefore, it has stated, that the Baltic States are ready to join international security organizations, first of all North-Atlantic Union.

The EU and NATO membership gave new quality to the foreign and security policies in the Baltic States. New quality of living required new quality of cooperation, too. The membership in EU and North Atlantic Alliance has already shown and reminds it every day that in democratic environment the Baltic States have to develop, defend and propagate their interests themselves.

Not once BC has reacted to the significant changes in international arena, as well as formed the common position of the Baltic States to other countries, especially Federation of Russia, which political events are related with security problems in the Baltic region. BC has invited the parliaments and executive powers of the Baltic States to strengthen their relations with Ukraine and develop economic, cultural and political collaboration with this country, as well as with Europe and other international organizations. BC is also concerned about the situation in Belorussia, as well as the Chechnya fight for its independence and war conflict between Russia and Georgia.

Quite many times BC has ratified documents on defence of human rights. Consequently, the parliaments of the Baltic States take them into consideration when dealing with national legislation. The unification of norms of national rights is especially important area for creating presumptions to make commercial, economic and cultural relations stronger.

BC pays a lot of attention to cooperation in crime prevention and border guard issues. The international tourism plays a very important educational role in cultural awareness. Thus, understanding the complexity of this issue, BC does a lot in solving this problem. BC is interested in the issues of communication, industry, transport, energy, trade, agriculture, medical care and veterinary. BC is always interested in environmental protection and exploitation of natural resources. The analysis of the activities of joint institutions in the Baltic States has shown that a lot of attention is paid to ethnical identity problems and the development of research work in culture, education and science.

BC is a subject of international law and plays a key role not only in the life of regional countries, but also in collaboration with other governmental and parliamentary organizations. BC relations with other European parliamentary institutions such as North Council, Benelux Inter-Parliamentary Council, The Assembly of Parliaments of the Republics of Poland and Lithuania, Parliamentary Assembly of European Council, Parliamentary Assembly of Western Europe Council, and European Security and Cooperation Organization, have been developing constantly. Moreover, BC is developing relations with national parliaments of neighbouring countries such as Bundestag, the Parliament of Poland, Kaliningrad Duma of Federation of Russia, as well as with emigration organizations in the USA and other countries.

BC is the unique parliamentary international institution which confirms efficient and productive cooperation among parliaments of Lithuania, Latvia and Estonia, as well as parliaments of Nordic and Benelux countries. Thus, BC creates a versatile model of cooperation with both regional and EU organizations.

At present BC is even more active and productive. That is why at present it is seen as an authoritative and active body rather than consulting organization.

BC and other organizations, achieving the same objectives, have a unique opportunity, because, as EU constantly develops, regional cooperation organizations are becoming more and more significant. New EU (10 countries joined EU on 1 May 2004) requires new division of activities, as well as new sharing of some functions, purposely using the strong sides and specifics of different regional organizations. In this context BC, as a coordinating body of activities in the Baltic States and a connecting link between parliaments, as well as Forum for discussing profound and common to all Baltic States issues, is playing more and more significant role.

* * *

To sum up, the Baltic States successfully cooperated in gaining independence, membership in EU and NATO. At that time some competitiveness was noticeable, but on the whole, the Baltic States remained solidary with each other.

At present the Baltic States take part in the total integration to Western security structures. On 29 march 2004 Lithuania together with Bulgaria, Estonia, Latvia, Romania, Slovak Republic and Slovenia became a member of NATO. Furthermore, on 1 May 2004 ten countries joined EU: Czech Republic, Estonia, Cyprus, Latvia, Lithuania, Poland, Malta, Slovak Republic, Slovenia and

SUMMARY

Hungary. The membership in these organizations guarantees unique military, political and economic security level in Lithuania, Latvia and Estonia.

The Baltic region as a whole, as well as each individual country, enjoys security relations with important partners beyond the boundaries of the region. These relations demonstrate that the Baltic Sea region is not an isolated, economically independent and balanced security system but belong to one of the wider regional sub-systems of European and trans-Atlantic security network. The security policy of the Baltic States is based on the development of good relations with all the states of the Euro-Atlantic system. Lithuania, Latvia and Estonia have created a reliable network of cooperation in regional defence both inside the region and with many other NATO and partner countries.

The Baltic States, supported by foreign countries, actively implement trilateral cooperation projects (BALTBAT – Baltic Peacekeeping Battalion, BALTNET – Baltic Regional Airspace Surveillance Network, BALTRON – Baltic Naval Squadron, BALTEFCOL – Baltic Defence College, etc.). Some of the projects are already accomplished. The international exercises “Baltic Eagle 2003”, held in Latvia on 26 September 2003, finished BALTBAT project that had lasted for a decade. BALTBAT project accomplished its objective – to enhance operability in NATO units and prepare military personnel for Peacekeeping operations. BALTBAT project will be replaced by closer cooperation of Land Forces. The aim of it is to prepare educational doctrines and organize military exercises. All these projects were carried out only because they were initiated, monitored and supported by Western countries in every way possible. For Western countries these projects served as a tool of defence diplomacy, seeking to strengthen new democracies and regional security. In addition, these projects helped the Forces of the Baltic States develop cooperation skills and understand what cooperation and integration mean practically. This cooperation is aimed at enhancing regional security, forming interoperable armies and peacekeeping forces, coordinating airspace and sea surveillance and communications and information systems, carrying out effective exchange of information, joining efforts to find ways to solve problems which often seem very similar.

Lithuania, Latvia and Estonia arrange trilateral military trainings and exercises, coordinate participation in multinational military training exercises and put their efforts together to meet the requirements of interoperability with NATO forces; also, they hold consultations on security and defence policies, execute military trainings, make exchange of information and organize seminars and conferences. Regular meetings and visits of Defence Ministers and their deputies, Commanders of Armed Forces, Headquarters as well as Commanders of different army branches, also policy makers and different military experts, are organized in order to share experiences and initiate new interoperability projects. Every year 30 or 40 events are scheduled in the trilateral cooperation plans.

Lithuania is quite experienced in the regional military cooperation. Common projects help save expenses, increase mutual understanding and make relations transparent.

A complicated situation from the point of military and political relations now exists in Caucasus region. That is why Lithuania presented the Supreme Allied Commander Europe the initiative to support Caucasus and Middle Asia countries, developing military cooperation and contacts with NATO. Lithuania has gained the experience in defence area, cooperating with Latvia and Estonia

and participating in NATO Peace Partnership Programmes and Peacekeeping missions in Balkans. Lithuania suggests Caucasus and Middle Asia countries applying modern models and lessons learned, joining different NATO Peace Partnership Programmes.

On 17 March 2004 parliamentary parties of Lithuania signed the Agreement of Defence Policy in 2005-2008, which was a continuation of the Agreement of Lithuanian Defence Policy in 2001-2004. It stresses, that contributing to the safeguarding of security and stability in the region and worldwide, Lithuania plans to participate actively in the operations and missions of NATO, EU, UN, OSCE as well as *ad hoc* international coalitions. Lithuania is going to seek that NATO and EU military structures would not duplicate but supplement each other.

Lithuanian political parties in their Agreement on the Principles of Foreign Policy, Strategic Prospects and Goals in 2008-2012 declare that the most essential strategic goal of foreign policy in Lithuania is, first of all, to guarantee national security and development of democratic community and its welfare using diplomatic means. Political parties agree, that after the conflict in South Caucasus, it is necessary to profoundly analyse present geopolitical situation in the region and challenges of security and foreign policies in Lithuania. The common strategy should be developed to cope with possible challenges.

Political parties agree that Lithuania has to become an important centre of regional cooperation, initiating Euro-Atlantic values and spirit of cooperation, which connects cultures and civilizations.

Achieving this goal it is necessary:

- to actively participate in EU, NATO and other international structures and continue participation in important decision making;
- to strengthen the role of EU and NATO, to guarantee the efficiency of Euro-Atlantic structure, to stimulate Euro-Atlantic cooperation and spreading of its values;
- to seek further economic and social development and energetic security of Lithuania, to support problem solving in global warming issues;
- to develop relations with emigrants and increase international recognition of Lithuania;
- to support the efforts of international community in defending democracy, human rights, peace and stability, as well as fight with threats;
- to strengthen the policy of developing cooperation as a support means for other countries;
- to develop experience of pleasant neighbourhood;
- to seek more efficient policy of NATO, EU and other international organizations in relations with Federation of Russia.

In the Defence Minister's Guidelines for 2008-2013 the main medium-term (6 years) development objectives and priorities of the Defence System of Lithuania are defined. They should help guarantee the efficiency of defence system. The main collective and international security responsibilities are defined, too.

Cooperation among Lithuania, Latvia and Estonia in defence and military areas is an important instrument for their security, foreign and defence policies. This kind of cooperation greatly adds to the aspiration of the three Baltic States to integrate into Western security institutions. It helps

SUMMARY

---

reinforce the defensive potential of the Armed Forces of the Baltic States, ensure operability with NATO and meet the standards and requirements of this organization. It also guarantees their active contribution to international operations and aids in seeking openness and confidence among states in the area of defence and security.

The Baltic States are a part of European security and stability. International defensive cooperation becomes a significant aspect in relations of neighbouring countries, which enhances mutual understanding and trust. Lithuania, Latvia and Estonia enjoy security relations both regionally and beyond the boundaries of the region. The main principle of cooperation is the transparency of relations and the common goals of defence policy of the three Baltic States. Thus, the paramount cooperation directions are the relations with members of NATO, EU and the countries, seeking the membership. This has always been a significant factor in strengthening security in the region and integrating into Western security and defence systems.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Neskelbti šaltiniai: dokumentai – sutartys, rezoliucijos, deklaracijos, pareiškimai, komunikatai, memorandumai, ataskaitos, atmintinės ir kt.

1. Lietuvos Respublikos prezidento kanceliarijos archyvas (LRPKA), Lietuvos, Latvijos, Estijos prezidentų institucijos veikla, ap. 2, b. 14, 15, 35, 39, 43, 52, 60, 62, 87, 90, 117, 126.

Nenumeruotos bylos: „Pranešimai spaudai 1998 02 27 – 06 04”, „Pranešimai spaudai 1999 01 05 – 03 31”, „Pranešimai spaudai 1999 04 01 – 06 30”, „Pranešimai spaudai 2000 09 28 – 12 29”, „Pranešimai spaudai 2001 07 10 – 10 12”, „Pranešimai spaudai 2002 01 03 – 04 30”, „Pranešimai spaudai 2002 05 02 – 07 31”, „Pranešimai spaudai 2002 10 20 – 12 31”, „Pranešimai spaudai 2003 03 16 – 06 16”.

2. Lietuvos Respublikos Seimo archyvas (LRSA),

Baltijos Valstybių Tarybos ir Baltijos Asamblėjos veikla, f. 2, ap. 10, b. 1-255.

3. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos archyvas (URMA),

Baltijos Valstybių Tarybos, Baltijos valstybių prezidentų institucijos veikla, ap. 1, b. 13, 32, 33, 41, 344, ap. 2, b. 22, 23, 49, 51, 64, 87, 103, 121, 152, 300, ap. 4, b. 1, 75, 330, 764.

Trijų Baltijos valstybių prezidentų susitikimo, įvykusio 1998 02 18 Taline, atmintinė, URMA, Nenumeruota byla: bylos pavadinimas: „Susitikimų su Šiaurės Europos valstybių atstovais atmintinės. 1998 01 14 – 12 18”.

4. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos archyvas (KAA), f. 1, ap. 1, b. 20, 29, 43, 49, f. 2, ap. 1, b. 20, 29, 33, 107, f. 4, ap. 1, b. 4,

5. Lietuvos valstybės naujasis archyvas (LVNA), B. Kuzmicko fondas. f. 5, ap. 1, b. 395, 396, 473, 476.

Skelbti šaltiniai: dokumentai – sutartys, rezoliucijos, deklaracijos, pareiškimai, komunikatai, memorandumai, ataskaitos, atmintinės ir kt.

1. Baltijos Asamblėjos internetinėje svetainėje skelbti dokumentai, http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=7015,1,35, http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=640,1,35, 2010-05-16.

2. *Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos 3-iojo jungtinio posėdžio, 7-osios Baltijos Tarybos ir 18-osios Baltijos Asamblėjos sesijos, vykusios 2001-05-31-06-02 Rygoje, ataskaita*, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.viewdoc?p_int_tekst_id=12087, 2004-05-05.

3. Baltijos Asamblėjos rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių bendradarbiavimo siekiant narystės Europos Sąjungoje“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16252&p_query=&p_tr2=, 2006-10-15.

4. Baltijos Asamblėjos rezoliucija „Dėl integracijos į Europos Sąjungą proceso stiprinimo“, Ryga, 1995-04-22, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 35, <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska>.

showdoc_l?p_id=19851&p_query=&p_tr2=, 2006-11-10.

5. Baltijos Asamblėjos rezoliucija „Dėl Baltijos valstybių karinio bendradarbiavimo“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16243&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

6. Baltijos Asamblėjos rezoliucija „Dėl Kaliningrado srities demilitarizavimo ir tolesnės raidos“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16244&p_query=&p_tr2=, 2004-03-08.

7. Baltijos Asamblėjos pareiškimas „Dėl branduolinio ginklo atsisakymo Baltijos jūros regione“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16256&p_query=&p_tr2=, 2004-03-08.

8. Baltijos Asamblėjos pareiškimas, Ryga, 1995-04-22, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 35, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19863&p_query=&p_tr2=, 2004-05-03.

9. Baltijos Asamblėjos rezoliucija „Dėl Čėčėnijos“, Ryga, 1995-04-22, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 35, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19862&p_query=&p_tr2=, 2006-02-06.

10. Baltijos Asamblėjos rezoliucija „Dėl turizmo plėtojimo Baltijos valstybėse“, Vilnius, 1994-11-13, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 91, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=16258&p_query=&p_tr2=, 2005-03-04.

11. *Balti assamblee : 1991-2001 : This publication is dedicated to the 10th anniversary of the Baltic Assembly*, Estonia : Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, 2001.

12. Baltijos valstybių prezidentų pareiškimas „Dėl veiksmų koordinacijos, plėtojant ryšius su Europos Sąjunga, NATO, kitomis tarptautinėmis struktūromis, taip pat stiprinant stabilumą Europoje“, Palanga, 1994-03-25, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-418, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11151&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

13. „Bendras Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų pareiškimas“, 1994-04-07, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 30-535, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11152&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

14. „Bendras Estijos, Latvijos ir Lietuvos prezidentų pareiškimas susitikus su Jungtinių Amerikos valstijų prezidentu“, Ryga, 1994-07-06, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1060, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18113&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

15. „Bendras Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų pareiškimas JAV ir Baltijos valstybių partnerystės chartijos dešimtujų metinių progai“, 2008-01-16, <http://www.president.lt/lt/news.full/8696>, 2008-02-18.

16. „Dėl Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikės programos ir šios programos įgyvendinimo priemonių 2003–2006 metų plano patvirtinimo“, Vilnius, 2003-09-16, Nr. 1171, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4033, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217892&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

17. *2003 metų ataskaita apie nacionalinio saugumo būklę ir plėtrą*, Vilnius, 2004, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=733&p_d=32820, 2004-06-14, 2005-05-04.

18. „Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos prezidentų deklaracija dėl padėties Gruzijoje”, Vilnius, 2008-08-09 <http://www.president.lt/lt/news.full/9476>, 2008-08-10.

19. Europos Bendrijos/Sąjungos „Pareiškimas dėl padėties Baltijos valstybėse”, Briuselis, Liuksemburgas, 1991-01-11, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990-1999*, Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 102.

20. Europos Bendrijos/Sąjungos „Pareiškimas dėl įvykių Lietuvoje”, Briuselis, Liuksemburgas, 1991-01-13, *Lietuvos ir Europos sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990–1999*, Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 102–103.

21. „EB užsienio reikalų ministrų ir EB Komisijos atstovų bendras pareiškimas, padarytas per EB užsienio reikalų ministrų, Komisijos atstovų ir Estijos, Latvijos bei Lietuvos užsienio reikalų ministrų susitikimą”, Briuselis, Haga, 1991-09-06, *Lietuvos ir Europos sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990–1999*, Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 145–146.

22. „EB, jos valstybių narių ir Baltijos valstybių bendra deklaracija dėl politinio dialogo”, Briuselis, 1992-05-11, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990–1999*, Vilnius: Eugrimas, p. 146–147.

23. Estijos, Latvijos ir Lietuvos Prezidentų pareiškimas “Dėl savitarpio ir regioninio bendradarbiavimo plėtojimo”, Palanga, 1994-03-25, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-419, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11200&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

24. Estijos Respublikos, Latvijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos susitarimas „Dėl Baltijos šalių tarpparlamentinio ir tarpvyriausybinių bendradarbiavimo“, Talinas, 1994-06-13, *Valstybės žinios*, 1995, Nr.11-235, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=19822&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

25. „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas”, Vilnius, 1999-09-21, Nr. VIII-1328, *Valstybės žinios*, 1999, Nr.82-2414, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=86929&p_query=&p_tr2=, 2004-06-09.

26. „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 5 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymas”, Vilnius, 2000-07-13, Nr. VIII-1847, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 61-1838, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=105862&p_query=&p_tr2=, 2004-06-09.

27. „Europos kultūros konvencija“ (priimta Paryžiuje 1954-2-19, prisijungta nuo 1992-05-04, įsigalioja nuo 1992-05-07, prisijungimo dokumentai deponuoti nuo 1992-05-07, ratifikuota nuo 2000-07-05, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 101-3599, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=31945&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

28. „Europos politinės tarybos ministrų susitikimo pareiškimas dėl padėties Baltijos valstybėse”, Briuselis, Liuksemburgas, 1991-01-14, *Lietuvos ir Europos sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990–1999*, Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 103–104.

29. „Guidelines for Nordic-Baltic cooperation 2009–2013”, <http://www.norden.ee/en/about-us/guidelines-2009-2013.html>, 2011-10-12.

30. „Komunikatas apie Latvijos, Lietuvos ir Estijos vyriausybių susitikimą ekonominio bendradarbiavimo klausimais,” *Tiesa*, 1990 m. balandžio 14 d.

31. Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. ruduo – 1992 m. ruduo. Kn.1: Statom valstybę*, Vilnius: Vaga, 2000.
32. Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. ruduo – 1992 m. ruduo. Kn.2: Sąjūdis opozicijoje. Parlamentinės demokratijos mokykla*, Vilnius:Vaga, 2000.
33. Landsbergis V., *Sunki laisvė. 1991 m. ruduo – 1992 m. ruduo. Kn. 3: Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje. Lyg ir godos*, Vilnius: Vaga, 2000.
34. Landsbergis V., *Lietuvos kelias į NATO: 1992–2004 m. idėjos, dokumentai, liudijimai*, Vilnius:Versus aureus, 2005.
35. *Lietuva 1991. 01. 13: Dokumentai, liudijimai, atgarsiai /Patais. ir papild. leid.*, Vilnius: Spaudos departamentas, 1991.
36. „Lietuvos, Estijos ir Latvijos santarvės ir bendradarbiavimo sutartis“, Sirutavičius V., Nekrašas E., Lopata R., sudar., *Svarbiausios Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys 1918–1995*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p. 122–125.
37. Lietuvos, Latvijos ir Estijos „Sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo srityje“, Ryga, 1990-10-12, http://www.smm.lt/t_bendradarbiavimas/docs/Sutartis%20del%20bendradarbiavimo%20svietimo%20srityje%20trisalė.pdf, 2004-05-25.
38. *Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2002 m. ataskaita*, <http://www.unesco.lt/?page=383>, 2005-02-03.
39. *Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2003 m. ataskaita*, <http://www.unesco.lt/admin/imgAdmin/BLOBImage2.asp?id=439>, 2005-02-03.
40. *Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos veiklos 2004 m. ataskaita*, <http://www.unesco.lt/admin/imgAdmin/BLOBImage2.asp?id=456>, 2005-02-03.
41. „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio politinis pranešimas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos posėdyje“, 1990-06-13, *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji sesija. Stenogramos*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos leidykla, 1991, t. 9, p. 464–472.
42. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos leidykla, 1991, t. 1, p. 57–58, 61, 108–109, 164–165, 219–224, 322, 336–337, 372–376, 384–385, 386–387, 392–394, 398–400, 478.
43. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991, t. 2, p. 243–244, 336, 374, 387, 465–466, 469–471, 474–475, 480–482, 484–497, 501–503, 509–510, 512–516, 523–525, 533, 538, 474–475, 526–527, 531.
44. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius, Valstybinis leidybos centras, 1991, t. 3, p. 431–433, 434–437, 440–448, 450–451, 310–311, 452–455, 461–465.
45. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, t. 4, p. 397–408,

410–412.

46. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios tarybos leidykla, 1992, t. 5, p. 106–107, 223, 437–439, 440–443, 447–452.

47. *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993, t. 6, p. 205, 208–210.

48. „Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas“, Vilnius, 1996-12-19, Nr. VIII-49, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 2-16, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=34169&p_query=&p_tr2=, 2008-06-15; Aktuali redakcija nuo 2011-06-23, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404206, 2011-09-06.

49. „Lietuvos Respublikos karinė strategija“. Patvirtinta Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro 2004-11-15 įsakymu Nr. V-1226, <http://www.kam.lt/EasyAdmin/sys/files/Lietuvos%20karine%20strategija%202004.doc>, 2008-05-14.

50. *Lietuvos Respublikos Seimo delegacijos Baltijos Asamblėjoje veiklos už 2000–2004 m. ataskaita*, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=589&p_d=37009&p_k=1, 2005-02-05.

51. Lietuvos Respublikos Seimo deklaracija „Dėl JAV, Lietuvos, Latvijos ir Estijos 1998 m. sausio 16 d. pasirašytos partnerystės chartijos“, Vilnius, 1998-03-26, *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 31-823, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=52746&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

52. *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos prezidento dekretai*, t. 1(7), Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993, p. 30–31, 204.

53. *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys, Respublikos prezidento dekretai*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1994, t. 3(9), p. 533–545, 549–550.

54. *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos prezidento dokumentai. Konstitucinio teismo nutarimai*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995, t. 4(10), p. 861–862.

55. *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos prezidento dekretai. Konstitucinio teismo nutarimai*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996, t. 7(13), p. 589–590.

56. *Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos prezidento dokumentai. Konstitucinio teismo nutarimai*, Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996, t. 8(14), p. 1034.

57. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo“, Vilnius, 2002-05-28, Nr. IX-907, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 56-2233, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167925&p_query=&p_tr2=, 2008-06-15.

58. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentų deklaracijos „Dėl Baltijos Asamblėjos tolesnės veiklos“, Vilnius, 2004-05-04, Nr. IX-2220, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 78-2713, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232935&p_query=&p_tr2=, 2005-02-06.

59. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Seimo nutarimo „Dėl nacionalinio saugu-

mo strategijos patvirtinimo” priedo pakeitimo”, 2005-01-20, Nr. X-91, *Valstybės žinios*, 2005, 15-473, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249438, 2008-06-15.

60. Lietuvos Respublikos Seimo pareiškimas „Jungtinių Tautų Organizacijai ir visų šalių parlamentams dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos“, Vilnius, 1993-09-10, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 47-927, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.rezult_l?p_nr=&p_nuo=&p_iki=&p_org=&p_drus=&p_kalb_id=1&p_title=&p_text=&p_pub=1&p_met=1993&p_lnr=47&p_denr=927&p_es=0&p_rus=1&p_tid=&p_tkid=&p_t=0&p_tr1=2&p_tr2=2&p_gal=, 2008-08-15.

61. Lietuvos Respublikos Seimo pareiškimas „Dėl Lietuvos Respublikos paraiškos tapti Europos Sąjungos nare“, Vilnius, 1995-12-07, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 101-2245, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=22684&p_query=&p_tr2=, 2006-10-14.

62. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos parlamentų deklaracijos „Dėl Baltijos Asamblėjos tolesnės veiklos“, Vilnius, 2004-05-04, Nr. IX-2220, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 78-2713, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232935&p_query=&p_tr2=, 2004-06-06.

63. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis „Dėl bendros švietimo erdvės Baltijos šalyse sukūrimo vidurinio bendrojo lavinimo paskutinės pakopos ir profesinio mokymo lygiu (neapimant aukštojo mokslo)“, Sigulda, 1998-07-10 (įsigaliojo nuo 2000-07-16), *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 53-1524, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104181&p_query=&p_tr2=, 2004-05-24.

64. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis „Dėl išsimokslinimo pripažinimo Baltijos valstybių aukštojo mokslo erdvėje“, Talinas, 2000-02-18 (įsigaliojo nuo 2001-04-01), *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 4-93, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=117862&p_query=&p_tr2=, 2004-05-24.

65. Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Estijos Respublikos Vyriausybės ir Latvijos Respublikos Vyriausybės sutartis „Dėl bendros aukštojo mokslo erdvės sukūrimo Baltijos šalyse“, Kretinga, 2000-12-08 (įsigaliojo nuo 2001-07-06), *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 73-2568, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=132096&p_query=&p_tr2=, 2004-05-24.

66. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl teroro aktų sukeltų krizinių situacijų padarinių likvidavimo programos patvirtinimo“, Vilnius, 2003-06-26, Nr. 850, „Valstybės žinios“, 2003, Nr. 64-2908, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=214352&p_query=&p_tr2=, 2004-05-05.

67. „Neeilinio Europos politinės tarybos ministrų susitikimo pareiškimas dėl Baltijos valstybių“, Briuselis, Haga, 1991-08-27, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir komentarai, 1990–1999*, Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 104–105.

68. „Rusijos delegacija blokuoja derybas dėl kariuomenės išvedimo tvarkos“. Pagal Aukščiausiosios Tarybos pirmininko V. Landsbergio pareiškimą dėl delegacijų pasirengimo deryboms, 1992-06-02: Landsbergis V. *Sunki laisvė. 1991 m. ruduo – 1992 m. ruduo, Kn. 3:*

Išvesti Rusijos kariuomenę. Atvirame pasaulyje, Lyg ir godos, Vilnius: Vaga, 2000, p. 75–76.

69. *Rusijos kariuomenės išvedimas iš Lietuvos dokumentuose*, Balaišis A., Surgailis G., sudar., Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005.

70. „Stankevičiaus Č. V. politinis pranešimas“, *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (pirmojo šaukimo) pirmoji ir neeilinė sesijos 1990 m. liepos 31 d. 1990 m. rugpjūčio 7, 21–22 d. 121–122; 1–6 posėdžiai. Stenogramos*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1992, p. 181–185.

71. Sutartis „Dėl Baltijos valstybių prezidentų aukščiausiojo lygio susitikimų“, 1994-03-25, Palanga, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 26-420, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=11214&p_query=&p_tr2=, 2006-09-12.

72. „Šiaurės Atlanto tarybos pareiškimas dėl Baltijos regiono“, NATO spaudos tarnyba, 1991 m. sausio 14 d. žr.: Landsbergis V. *Lietuvos kelias į NATO: 1992–2004 m. idėjos, dokumentai, liudijimai*, Vilnius: Versus aureus 2005, p. 7.

73. 1954 metų Hagos konvencijos „Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu“ Antrasis protokolai (sudarytas 1999-03-26 Hagoje, LR Seimo ratifikuotas 2001-11-13, įsigalioja nuo 2002-02-06), *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-462, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=154811&p_query=&p_tr2=, 2006-05-06.

74. UNESCO „Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija“ (priimta 2003 10 17 Paryžiuje, LR Seimo ratifikuota 2004-12-09, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 188-6994, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=247612&p_query=&p_tr2=, 2006-05-06.

75. *Valstybinės kultūros paveldo komisijos 2004 metų veiklos ataskaita*, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w3_viewer.ViewDoc?p_int_tekst_id=39666&p_int_tv_id=3372, 2005.05.05.

Monografijos ir studijos

1. Arlauskaitė I., Kšanytė-Armstrong R., *Okupacinė kariuomenė Lietuvoje*, Vilnius: Versus aureus, 2007.

2. *Baltijos regionas : konfliktai ir bendradarbiavimas : kelias iš praeities į ateitį* / [parengė spaudai Ilo Publishers, Tallinn : Ilo, 2004.

3. Brazauskas A., *Penkeri prezidento metai: įvykiai, prisiminimai, mintys*, Vilnius: Vilniaus pradai, 2000.

4. Jurkynas M., *How deep is your love? The Baltic brotherhood re-examined*, Vilnius: Vilniaus universiteto biblioteka, 2007.

5. Laurinavičius Č., Motieka E., Statkus N., *Baltijos valstybių geopolitikos bruožai: XX amžius*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005.

6. *Lietuvos suvereniteto atkūrimas 1988-1991 metais*, Vilnius: Diemedis, 2000.

7. *Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje: 2000–2002*, Vilnius: Eugrimas, 2003.

8. *Lietuvos kelias į Europos Sąjungą: Europos susivienijimas ir Lietuvos derybos dėl narystės Europos Sąjungoje*, Vilnius: Eugrimas, 2004.

9. Melnikas B., *Transformacijos*, Vilnius: Vaga, 2002.

10. *NATO vakar, šiandien, rytoj*, Lopata R., Vitkus G., sudar., Vilnius: Eugrimas, 1999.
11. *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990–1993 metai. 2003 m. rugpjūčio 29 d. mokslinės konferencijos medžiaga*, Surgailis G., sudar., Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informavimo aprūpinimo tarnyba, 2003.
12. Stankevičius Č.V., *Derybos su Rusija dėl kariuomenės išvedimo iš Lietuvos*, Vilnius: Leidybos centras prie KAM, 2002.
13. Surgailis G., *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990–1993-ieji*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005.
14. Vilpišauskas R., *Integracija Europoje: Baltijos šalys ir Europos Sąjunga*, Vilnius: Arlila, 2001.
15. Vitkus G., *Diplomatinė aporija: tarptautinė Lietuvos ir Rusijos santykių normalizacijos perspektyva*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
16. Urbelis V., *Lietuvos vieta JAV didžiojoje strategijoje*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005.
17. Žalimas D., Žaltskaukaitė–Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J., *Tarptautinės organizacijos*, Vilnius: Justitia, 2001.
18. Žigaras F., *Baltijos šalys: saugumas ir gynyba, 1990–2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2002.

Moksliniai straipsniai

1. Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Žigaras F., „Šiuolaikinė Lietuvos kariuomenė: kai kurie pilietinio ugdymo aspektai“, *Tiltai*, Priedas: mokslo darbai, 2007, Nr. 35. Ugdymo teorija ir praktika, p. 39–46.
2. Kšanytė R., „Okupacinė kariuomenė Lietuvoje 1990–1991 m.: problemos ir sprendimai“, *Genocidas ir rezistencija*, 2003, Nr. 2(14), p. 51–68.
3. Landsbergis V., „SSRS-Rusijos kariuomenės išvedimo politiniai aspektai ir diplomatinis darbas“, *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990–1993 metai. 2003 m. rugpjūčio 29 d. mokslinės konferencijos medžiaga*, Surgailis G., sudar., Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba, 2003, p. 8–15.
4. Miniotaitė G., „The Baltic States: In Security and Identity“ *Charles Krupnick, ed., Almost NATO: Partners and Players in Central and Eastern European Security*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2003, p. 261–296.
5. Miniotaitė G., „Convergent Geography and Divergent Identities: A Decade of Transformation in the Baltic States“, *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 16/2, 2003, p. 209–222.
6. Miniotaitė G., „Tapatybės paieškos šiuolaikinėje Lietuvos užsienio politikoje tarp Šiaurės ir Rytų dimensijų“, Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 83–98.
7. Miniotaitė G., „Europos normatyvinė galia ir Lietuvos užsienio politika“, *Politologija*, 2006/3, p. 3–19.

8. Miniotaitė G., „Lietuvos saugumo ir gynybos politika: raida ir perspektyvos“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2006*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007, p. 161–174.

9. Petrauskas Z., „Lietuva ir Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija“ žr.: Petrauskas Z., Steponavičius G., sudar., *Lietuva ir tarptautinės organizacijos*, Vilnius: Naujasis lankas, 1998, p. 161–177.

10. Petrauskaitė A., Žigaras F., „Lietuvos tarptautinis bendradarbiavimas sprendžiant kultūros tapatumo problemas“, *Kultūra–ugdymas–visuomenė = Culture-Education–Society: mokslo darbai*, Nr. 1, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kaimo kultūros institutas, Akademija (Kauno raj.): Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 201–207.

11. Stankevičius Č., „Derybų su Rusija dėl kariuomenės išvedimo baigiamasis etapas“, *Rusijos kariuomenės išvedimas: 1990–1993 metai. 2003 m. rugpjūčio 29 d. mokslinės konferencijos medžiaga*, Surgailis G., sudar., Vilnius: Krašto apsaugos ministerijos Leidybos ir informacinio aprūpinimo tarnyba, 2003, p. 16–25.

12. Vitkus G., „Baltijos valstybių saugumo problemos pobūdis“, *Politologija*, 1995, Nr. 1 (6), p. 98–104.

13. Vitkus G., „Baltijos jūros regiono saugumo kompleksas ir Rusija: pirmasis dešimtmetis po šaltojo karo“, *Tiltai*, priedas, 2003, nr. 13, II tomas, p. 516–521 (Priedas: „Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje“).

14. Vitkus G., „Besikeičiantis Baltijos jūros regiono saugumo režimas“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2002*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 103–126.

15. Žalimas D., „Lietuvos integracija į NATO: pagrindinės kryptys ir priemonės“ žr.: Lopata R., Vitkus G., sudar., *NATO vakar, šiandien, rytoj*, Vilnius: Eugrimas, 1999, p. 145–149.

16. Žalimas D., „Lietuva ir Baltijos jūros regioninės organizacijos“ žr.: Petrauskas Z., Steponavičius G., sudar., *Lietuva ir tarptautinės organizacijos*, Vilnius: Naujasis lankas, 1998, p. 178–207.

17. Žigaras F., „Lietuvos bendradarbiavimas su Latvija ir Estija saugumo ir gynybos srityje“, *Tiltai*, Nr. 3, 2002, p. 9–23.

18. Žigaras F., „Baltijos šalių bendradarbiavimas saugumo ir gynybos srityje“, *Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje: (mokslinio-praktinio seminaro, įvykusio 2002 m. gegužės 24 d., medžiaga)*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003, p. 122–136.

19. Žigaras F., „Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas sprendžiant tautų etninio identiteto, kultūros, švietimo ir mokslo problemas“, *Tauta ir kalba: šiuolaikiniai sociolingvistinio ugdymo aspektai: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*, Kauno technologijos universitetas. Panevėžio institutas. Kalbų centras, Kaunas: Technologija, 2004, p. 234–239.

20. Žigaras F., „Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimo vaidmuo stiprinant nacionalinį saugumą“, *Regioninio bendradarbiavimo saugumas (The Security of Regional Cooperation): mokslo*

darbų rinkinys/ Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Tarptautinė organizavimo ir valdymo mokslo akademija, Vilnius : Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 248–269.

21. Žigaras F., „Lietuvos indėlis į tarptautinės bendruomenės kovą su terorizmu: oficialių dokumentų apžvalga“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2004*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2005, p. 229–250.

22. Žigaras F., „Contribution of Lithuania to the International Community Fight against Terrorism: Overview of the Official Position“, *Lithuanian Annual Strategic Review 2004*, Vilnius: Lithuanian Military Academy, 2005, p. 225–247.

23. Žigaras F., „Lietuvos, Latvijos ir Estijos bendradarbiavimas sprendžiant švietimo ir mokslo problemas“, *Kultūra–ugdymas–visuomenė = Culture-Education–Society: mokslo darbai, Nr. 2*, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kaimo kultūros institutas, Akademija (Kauno raj.): Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 107–113.

24. Žigaras F., „Baltijos šalių bendradarbiavimas gynybos ir karinėje srityje“, *Kultūra–ugdymas–visuomenė = Culture-Education–Society: mokslo darbai, Nr. 3*, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Kaimo kultūros institutas, Akademija (Kauno raj.): Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 101–107.

25. Жигарас Ф., Маловикас А., „Пути решения проблем национальной безопасности Литвы“, *Региональная безопасность и развитие: международный и национальный контекст (Regional security and development: international and national context)*. Научное издание, Минск: Аналитический центр „Стратегия“, Военная Академия Литвы, 2005, стр. 17–35.

26. Жигарас Ф., Казлаускайте-Маркелене Р., Петраускайте А., „Сотрудничество Литвы и Калининграда: современность и перспективы“, *Образование, наука и инженерная деятельность в социокультурном пространстве эксклавного региона: история, актуальные проблемы, перспективы: материалы международной научной конференции*, Калининград: Калининградский государственный технический университет, 2007, стр. 233–237.

Straipsniai periodikoje, informaciniai leidiniai, internetinė informacija

1. „A. Brazauskas išvyko į Rygą“, *Tiesa*, 1993 m. rugsėjo 22 d.
2. Augulytė M., „NATO siekis – stabili Europa“, *Tiesa*, 1992 m. vasario 25 d.
3. „A. Brazausko susitikimai JAV“, *Tiesa*, 1993 m. rugsėjo 28 d.
4. „Baltijos Sąjūdžių Taryboje“, *Lietuvos aidas*, 1991 m. sausio 11 d.
5. *Baltijos kraštų kelias į nepriklausomybę, 1990–1991 metai: įvykių kronika*, Skuodis V., sudar. Vilnius: Lietuvos genocido ir rezistencijos centras, 1997.
6. „Baltijos valstybių vadovai tvirtai apsisprendę stoti į NATO“, *Lietuvos aidas*, 1995 m. rugsėjo 8 d.
7. „Baltijos valstybėse mažėja politinio stabilumo“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 4 d.

8. „Boriso Jelcino kreipimasis į Rusijos kareivius”, *Lietuvos aidas*, 1991 m. sausio 16 d.
9. Degutienė I., „Baltijos šalims trūksta vienybės”, 2009-11-27, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-11-27-i-degutiene-baltijos-salims-truksta-vienybes/36098/comments>, 2010-05-15.
10. *Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas*, Vitkus G., sudar., 2-asis patais. ir papild. leid., Vilnius: Eugrimas, 2002.
11. Gečas K., Grumadaitė R., Sakalauskaitė R., „Vilniaus konferencija suteikė tribūną skirtingiems požiūriams į Europą”, *Lietuvos Rytas*, 1997 m. rugsėjo 6 d.
12. Gečas K. „Po konferencijos – pagerėjęs Lietuvos įvaizdis”, *Lietuvos rytas*, 1997 m. rugsėjo 9 d.
13. Girgensonas V., „Latvijos Seimas patvirtino naują ministrų kabinetą”, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 1 d.
14. Girgensonas V., „Teroro išpuoliai dar labiau blogina Latvijos ir Rusijos santykius”, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 6 d.
15. Girnius K., „Sėkminga užsienio politikos savaitė Lietuvoje, *Atgimimas*, 1996 m. birželio 5 d.
16. Jablonskienė L., „Baltijos šalių bendradarbiavimo strategijos, tinklai ir ekonomika”, [http://www.culture.lt/daile/03\(2\)/bsb.htm](http://www.culture.lt/daile/03(2)/bsb.htm), 2004-06-07.
17. Jermalavičius T., „Baltijos valstybių karinis bendradarbiavimas – skyrybos ar santuoka?”, Delfi, 2010-10-12, <http://www.delfi.lt/news/ringas/abroad/tjermalavicius-baltijos-valstybiu-karinis-bendradarbiavimas-skyrybos-ar-santuoka.d?id=37417753>, 2011-01-24.
18. „JAV prezidento George W. Bush istorinis vizitas”, *Krašto apsauga. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys*, 2002 11 06 – 12 20, Nr. 24(27), p. 1.
19. „Jungtinės Amerikos Valstijos didžiuojasi draugyste su Lietuva”, *Krašto apsauga. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys*, 2002 11 06 – 12 20, Nr. 24(27), p. 2-4.
20. „JAV svarsto Rusijos sprendimą pristabdyti kariuomenės išvedimą”, *Tiesa*, 1992 m. lapkričio 3 d.
21. „Latvija apkaltino Rusiją neramumų Rygoje kurstymu”, *Lietuvos rytas*, 1998m. kovo 7 d.
22. „Latvijos parlamentariai nepatenkinti V. Birkavo darbu”, *Lietuvos rytas*, 1998 m. gegužės 14 d.
23. „Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentų pareiškimas”, *Tiesa*, 1993 m. rugsėjo 23 d.
24. „Lietuvos, Latvijos ir Estijos kultūros ministrai bei dainų ir šokių švenčių organizatoriai stiprins dainų ir šokių švenčių teisinę bei administracinę bazę”, 2005-02-23, Talinas, <http://www.lrkmlt/index.php?ItemId=21293>, 2006-05-09.
25. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas su dviejų dienų darbo vizitu atvyko į Estiją”, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3768>, 2003-04-23.
26. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Tęsdamas darbo vizitą Estijoje, Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos Parlamento (Riigikogu) pirmininke Ene Ergma”, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3769>, 2003-04-23.

27. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Prezidentas kviečia Lietuvos ir Estijos verslininkus vienyti pastangas ir intensyvuoti ekonominius ryšius”. „Taline Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas kartus su Estijos Respublikos prezidentu Arnoldu Riuteliu (Arnold Ruutel) susitiko su Estijos stambaus verslo asociacijos nariais ir Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais”, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/sarasas.phtml?kat=2>, 2003-04-23.

28. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Taline Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos ministru pirmininku Juhanu Partsu (Juhan Parts)”, Talinas, 2003-04-23, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3770>, 2003-04-23.

29. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Prezidentas kviečia Latvijos ir Estijos vadovus pagalvoti apie bendrą regioninį energetikos projektą”. „Tęsdamas darbo vizitą Estijos Respublikoje, Tartu mieste Lietuvos Respublikos prezidentas Rolandas Paksas susitiko su Estijos Respublikos prezidentu Arnoldu Riuteliu (Arnold Ruutel) ir Latvijos Respublikos prezidente Vaira Vyke-Freiberga (Vaira Vīķe-Freiberga)”, Talinas, 2003-04-24, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3778>, 2003-04-24.

30. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Prezidentas apsilankė Tartu universitete ir Baltijos gynybos koledže”, Tartu, 2003-04-24, <http://www.president.lt/one.phtml?id=3779>, 2003-04-24.

31. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Prezidentas priėmė Latvijos ir Estijos prezidentus”, Vilnius, 2004-11-26, <http://www.president.lt/lt/news.full/5400>, 2004-11-26.

32. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Prezidentas dalyvavo trišaliame Baltijos šalių vadovų susitikime”, Ryga, 2005-05-07, <http://www.president.lt/lt/news.full/5668>, 2005-05-08.

33. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Taline prezidentas su Estijos ir Latvijos vadovais aptarė Baltijos regionui aktualius klausimus”, Talinas, 2005-11-03, <http://www.president.lt/lt/news.full/6148>, 2005-11-04.

34. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Bendras Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos prezidentų pareiškimas”, Vilnius, 2006-11-06, <http://www.president.lt/lt/news.full/7224?prn=1>, 2006-11-07.

35. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Vilniuje susitiko Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos prezidentai”, Vilnius, 2006-11-06, <http://www.president.lt/lt/news.full/7228>, 2006-11-07.

36. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Baltijos šalių bendradarbiavimas buvo ir bus ypač svarbus“, 2007-07-03, <http://www.president.lt/lt/news.full/8045>, 2007-07-04.

37. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Lietuvos pasienyje Lietuvos ir Latvijos prezidentai aptarė dvišalį bendradarbiavimą ir regiono aktualijas”,

2007-09-12, <http://www.president.lt/lt/news.full/8241>, 2007-09-13.

38. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Rygoje susitikę Baltijos valstybių vadovai aptarė aktualius regiono klausimus”, Ryga, 2007-10-30, <http://www.president.lt/lt/news.full/8427>, 2007-10-30.

39. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Prezidentas V.Adamkus Rygos lietuvių mokyklos auklėtiniams linkėjo puoselėti tautinį savitumą ir tapatybę”, Ryga, 2007-10-30, <http://www.president.lt/lt/news.full/8429>, 2007-10-30.

40. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Lenkijos prezidentų deklaracija dėl padėties Gruzijoje”, Vilnius, 2008-08-09 <http://www.president.lt/lt/news.full/9476>, 2008-08-10.

41. Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Estijoje susitiko trijų Baltijos šalių vadovai”, 2008-11-25, <http://www.president.lt/lt/news.full/9893>, 2008-11-30.

42. Lietuvos Respublikos prezidentės spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „2009 m. spalio 24 d. Lietuvos Respublikos prezidentė D. Grybauskaitė Latvijos sostinėje Rygoje dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Transatlantinė darbotvarkė 2010 – Baltijos vizija”, http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai/uzsienyje/2009_m._spalio_24_d._lietuvos_respublikos_prezidente_d._grybauskaite_latvijos_sostineje_rygoje_dalyvavo_tarptautineje_konferencijoje_transatlantine_darbotvarke_2010_-_baltijos_vizija.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-05-14.

43. Lietuvos Respublikos prezidentės spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Energetinė nepriklausomybė – bendras Baltijos šalių siekis”, Vilnius, 2009-12-16, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/energetine_nepriklausomybe_-_bendras_baltijos_saliu_siekis.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-05-14.

44. Lietuvos Respublikos prezidentės spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „2009 m. gruodžio 10–11 d. Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės darbo vizitas Briuselyje”, http://www.lrp.lt/lt/prezidento_veikla/vizitai/uzsienyje/2009_m._gruodzio_10-11_d._lietuvos_respublikos_prezidentes_dalios_grybauskaites_darbo_vizitas_briuselyje.html, 2010-11-08.

45. Lietuvos Respublikos prezidentės spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Sėkmingą Baltijos regiono plėtrą lems Šiaurės ir Baltijos šalių vienybė”, Briuselis, 2009-12-10, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/sekminga_baltijos_regiono_pletra_lems_siaures_ir_baltijos_saliu_vienybe.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-11-08.

46. Lietuvos Respublikos prezidentės spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Glaudus Baltijos valstybių ir Lenkijos bendradarbiavimas yra svarbus sėkmingai Baltijos regiono plėtrai”, Ryga, 2010-09-10, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/glaudus_baltijos_valstybiu_ir_lenkijos_bendradarbiavimas_yra_svarbus_sekmingai_baltijos_regiono_pletrai.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-11-08.

47. Lietuvos Respublikos prezidentės spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai, „Jungtys su Lenkija ir bendra elektros rinka Baltijos valstybėse būtinos siekiant energetinio saugumo”, Ryga,

2010-09-10, http://www.president.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/jungtys_su_lenkija_ir_bendra_elektros_rinka_baltijos_valstybese_butinos_siekiant_energetinio_saugumo.html?backlink=%252Flt%252Fpaieska%252Fresults%252Fp0.html, 2010-11-08.

48. Lietuvos Respublikos URM Vakarų ir Vidurio Europos šalių skyrius, „Baltijos šalių ir Beniliukso valstybių vyriausybių bendradarbiavimas“, <http://www.urm.lt/index.php?232523374>, 2010-05-27.

49. „Parama naujosioms demokratijoms ir bendradarbiavimas saugumo srityje – tarp Baltijos ir Beniliukso šalių bendradarbiavimo prioritetų“, 2009-03-16, <http://adomenas.lt/?id=1&pg=4&nid=44>, 2010-05-27

50. „Pasitarimas Jūrmaloje“. *Lietuvos aidas*, 1990 m. spalio 6 d.

51. „Pažadai“, *Krašto apsauga*, 1992 m. lapkričio 11 d.

52. Pilaitis G. „Keturi prezidentai susitiko Klaipėdoje“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. liepos 27 d.

53. „Prezidentai ir premjerai svarsto Baltijos šalių problemas“, *Tiesa*, 1993 m. rugpjūčio 28 d.

54. Puleikytė K., „Trys Baltijos „sesės“: regioninio tapatumo beieškant“, *Geopolitika*, 2006-05-23, <http://www.geopolitika.lt/?artc=426>, 2006-07-10.

55. „Rygoje vykusiame Baltijos Asamblėjos posėdyje paskirtos BA literatūros, meno ir mokslo premijos“, *lyrtas.lt*. 2011-10-14, 6862280-rygoje-vykusiame-baltijos-asambl%C4%97jos-pos%C4%97dyje-paskirtos-ba-literat%C5%ABros-meno-ir-mokslo-premijos.htm, 2011-10-15.

56. „Rusijos kariuomenė privalo tęsti kariuomenės išvedimą“, *Lietuvos aidas*, 1993 m. rugpjūčio 25 d.

57. „Seimo pirmininkė ragina Baltijos Asamblėją netrypčioti vietoje ir siekti vienybės“, ELTA ir *lyrtas.lt* inf. 2009 11 27, <http://www.lyrtas.lt/-12593178671258404827-seimo-pirminink%C4%97-ragina-baltijos-asambl%C4%97j%C4%85-netryp%C4%8Dioti-vietoje-ir-siekti-vienyb%C4%97s.htm>, 2010 05 15.

58. „SS latvių legionierių eitynėse dalyvavo ir politikai“, *Lietuvos rytas*, 1998 m. kovo 17 d.

59. „Trys Baltijos valstybės priskirtos NVS“, *Lietuvos rytas*, 2001 m. birželio 2 d.

60. Valionis A., „Pratarmė“, *Lietuvos ir Europos Sąjungos santykių dešimtmetis: faktai ir dokumentai*, 1990–1999, Vilnius: Eugrimas, p. 7–12.

61. „Vilniaus forumas – didelių ir mažų tautų kryžkelė“, *Lietuvos rytas*, 1997 m. rugsėjo 8 d.

62. Vilniuje vykusio kasmečio Baltijos Asamblėjos ir Šiaurės Tarybos bendras pranešimas spaudai. „Lietuvos Respublikos Seimo ryšiai su visuomene“, 2006-12-15, http://elta.lt/zinute_pr.php?ninf_id=642856, 2007.03.28.

63. Žigaras F., „Lietuvos indėlis į tarptautinės bendruomenės kovą su terorizmu“, *Kardas*, 2006, Nr. 6 (423), p. 4–11.

64. Žigaras F., „Lietuvos dalyvavimas tarptautinės antiteroristinės koalicijos veiksmuose“, *Kardas*, 2007, Nr. 1 (424), p. 2-11.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abišala A. 118, 119
 Adamkus V. 181, 184, 185, 187, 188, 189,
 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199,
 200, 201, 206, 207, 208, 209, 211, 212,
 213, 214, 275, 398, 409, 429
 Adomavičius Š. 83
 Adomėnas M. 393, 394
 Ahtisaari 377
 Aitmatovas Č. 58
 Albright M. 163, 178
 Aleliūnas M. 204
 Allisonas G. 142
 Aleknaitė-Abramikienė V. 225
 Almann A. 83
 Akajevas A. 100
 Andrejevs G. 124, 141, 142, 143, 144
 Andrikienė L. 389
 Andriukaitis V. 278, 374
 Annerberg R. 384
 Auštrevičiaus P. 127, 229
 Anušauskas A. 16,
 Arjakas K. 22
 Arlauskaitė I. 16, 423
 Attali J. (*Jacques Attali*) 107
 Avižienis A. 163
 Augulytė M. 98, 426
 Ažubalis A. 83, 117

B

Baca E. 180
 Baras J. (*Jerzy Bahr*) 200
 Bagušauskas J. R. 16
 Balanzino S. 182
 Barshefsky Ch. 180
 Baumanis A. 103
 Bauža Č. 16

Balaišis A. 133, 423
 Benetas R. (*Robert Benett*) 196
 Berzinis A. 287, 381
 Berzinis I. 37, 41
 Bičkauskas E. 177, 225, 226, 229, 230, 231,
 232, 233, 370, 374
 Bildto K. 370
 Birkavas V. 131, 152, 153, 229, 232, 296, 427
 Birzniece I. 143
 Björckas A. (*Anders Björckas*) 38
 Blažytė D. 16,
 Bobelis K. 228
 Brazauskas A. 34, 121, 122, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 132, 133, 134, 137,
 138, 141, 142, 144, 145, 147, 148,
 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157,
 158, 160, 161, 162, 163, 164, 166,
 167, 168, 169, 170, 172, 173, 179,
 180, 181, 198, 227, 228, 234, 236,
 264, 268, 397, 408, 423, 426
 Bronšteinas M. 145
 Bruce E. 145
 Baningas Dž. (*Jim Bunning*) 196
 Budovskis M. 220, 229, 230, 232, 233, 388
 Budrevičius J. 392
 Buša A. 83
 Bušas Dž. (*Geoge Buch*) 24, 25, 74, 89
 Bushas G. W. (*George W. Buch*) 192, 196, 197,
 198, 199, 200, 207, 427
 Butkevičius A. 80, 83, 90, 94, 95, 103, 104,
 124, 125

C

Chigwedere S. G. 102
 Chmarą S. 53
 Christopheris W. 128, 141, 142, 143, 144,
 153, 154

Charette (*Hervé de Charette*) 267
 Carnegio 179
 Carteris A. 165
 Carteris J. 166
 Cibina. 30, 31
 Clintonas B. (*Bill Clinton*). 129, 134, 136,
 137, 138, 143, 151, 152, 153, 154, 155,
 161, 162, 163, 164, 167, 169, 181
 Crespo E. B. (*Enrigue Baron Chrespo*) 38

Č

Čekuolis G. 83
 Čelsi (*Chelsey*) 154
 Čepanis. A. 296
 Čepaitis V. 22
 Černomyrdinas V. 172, 173
 Červonis V. 96
 Čeversas Z. 163
 Čižauskas P. 97, 98

D

Dapkutė R. 83
 Degutienė I. 242, 243, 426
 Deens M. 387
 Dees D.J.D. 388
 Delors'as J. 119
 Dinevičius J. (*Dinevič J.*) 22, 83, 100
 Dreimanė S. 158
 Druto N. 200
 Dodd'as Ch. 167
 Dole'as B. 161
 Dole'as R. 68
 Doulas B. 168, 169
 Durbinas R. 68

E

Eidintas A. 129, 152
 Einseln A. 145
 Eizenstatas S. 180

Flanders L.L. (*Lowell L. Flanders*), 383
 Elferts P.K. 278
 Enestam J. E. 383
 Enggaard'as K. 372
 Ergma E. 202, 216
 Eriksson S. 378
 Erland A.O. 375

F

Foxas J. (*Johnas Foxas*) 175

G

Gaižutis A. 2
 Ghalis Boutrosas B. (*Boutrosas B. Ghalis*) 117,
 118, 120, 131, 132, 138, 140
 Gečas J. 80
 Gečas K. 173, 178, 427
 Genscheris H.D. (*Hansas Dietrichas Genscheris*)
 177
 Giedroicas J. (*Jerzy Giedroyc*) 200
 Girgensonas V. 296, 427
 Girnius K. 295, 427
 Gricius A. 231
 Gylys P. 124, 125, 128, 141, 142, 143, 144,
 152, 153, 154
 Gračiovas P. 124, 125, 127, 133, 141
 Gorbačiovas M. 19, 23, 24, 25, 27, 32, 33,
 34, 36, 42, 47, 54, 58, 59, 60, 61, 65,
 75, 81, 89, 166
 Gorbunovas A. 23, 24, 25, 32, 33, 37, 38, 39,
 49, 53, 57, 66, 71, 75, 83, 87, 92, 93,
 106, 114, 115, 118, 119, 123, 125,
 156, 157, 158, 220, 262, 397, 408
 Grahv A. 158
 Gricius A. 180, 226, 228
 Grybauskaitė D. 215, 216, 217, 218, 386,
 398, 399, 409, 410, 429
 Grumadaitė R. 173, 427
 Gureckas A. 101

Guodmanis I. (*Ivars Godmanis*) 22, 41, 44,
68, 80, 81, 83, 87, 90

H

Haynie J.E. 188
Hajetas F. 168, 169
Halonen T. (*Tarja Halonen*) 193
Hamre J. 180
Haris D. (*David Harris*) 161
Helms'as J. (*Helms J.*) 166, 167
Hickmanas P.
Hilari (*Hillary*) 152, 154
Hintas M. 174
Hitleris A. 38, 69, 295
Hovmand S. E. 383
Hovmandas S.E. 378
Hofertienė R. 374
Hoyeris S. 68
Huseinas S. 61

I

Ilgevičiūtė V. 16,
Ilvesas T. H. (*Toomas Hendrik Ilves*) 171, 184,
208, 213, 214, 216, 217, 398, 409
Ikaunieks P. 83
Imbrasienė G. 374
Ivansas D. 21, 22, 41

J

Jaaksonas E. 103
Jaattenmaki A. 229
Jablonskienė L. 349, 427
Jacques'as F. Poosas. 58
Laizane M. 392
Jakovlevas A. 174, 175, 177
Jankauskaitė R. 392
Januška A. 53, 158, 159
Jankauskaitė R. 375
Jung G. 387

Jarye P. 158
Jazovas D. 54
Javlinskis G. 75
Jelcinas B. 39, 47, 57, 75, 89, 93, 100, 116,
117, 118, 123, 125, 129, 130, 132, 134,
135, 137, 141, 143, 145, 150, 151, 156,
166, 168, 171, 426
Jermalavičius T. 5, 12, 427
Jermolenka V. 76
Johnsonas D. 128, 129, 168
Jungzis T. 104
Junevičius D. 107
Jundzis T. 83
Juozaitis A. 259
Jurkanis J. 83
Jurkynas M. 15, 423
Juršėnas Č. 121, 157, 177, 232, 233

K

Kačinskis L. (*Lech Kaczyński*) 208, 213
Kallas S. 287
Kaliničenko 101
Karimovas N. 100
Kasekampas A.I. 259
Kašauskienė V. 16, 23, 34, 39, 40, 58,
Katilius P. 176
Katkevičius. A. 83
Kazlauskaitė-Markelienė R. 424
Kehris O. 83, 152
Kenny B. 94, 97
Kievenaaras H. 180
Kirulė I. 158
Kionka R. 158
Kirštelns A. 83
Kirsipuu V. 287, 375, 377
Klepshas E. 119
Kobecas K. 81
Kobeckaitė H. 158
Komorowski B. (*Bronisław Maria Karol Komo-
rowski*) 217, 398, 399, 409, 410

Kornel E. 83
 Kotykas B. 53
 Kovaliovas S.N. 222
 Kozyrevas A. 112, 128, 141, 226
 Kozminskis J. (*Jerzy Kozminsky*) 200
 Kravčiukas L. 100
 Krausas R., 119
 Krivas A. 285
 Krūminis J. 41
 Kšanytė-Armstrong R. 16, 88, 423, 424
 Kvasnevskis A. (*Aleksander Kwasniewski*) 170,
 171, 172, 173, 174, 175, 187, 188, 189,
 191, 193, 194, 195, 196, 200, 204
 Kubilius A. 176
 Kudarauskas S. 57
 Kučma L. 170, 171, 172
 Kulakauskas A. 175
 Kuzmickas B. 17, 18, 19, 21, 22, 53, 122, 123,
 219, 220, 221, 224
 Kuzminas F. 54
 Kūris P. 41

L

Laizane M. 374
 Lalumiere C. 119
 D. Liiv D. 229
 V. Landsbergis V. 16, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
 32, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 49, 53, 54,
 55, 57, 59, 61, 66, 68, 71, 75, 82, 83,
 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 105, 106,
 107, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119,
 138, 151, 152, 157, 174, 175, 177, 220,
 222, 228, 229, 262, 263, 279, 371, 379,
 380, 397, 408, 420, 422, 423, 424
 Laras M. 131
 Lavrovas S. 133
 Laurinkus M. 176
 Laurinavičius Č. 15, 423
 Lebedevas 165

Leninas 182
 Liebermanas J. 167
 Licé-Licité L. 158
 Liekis A. 2, 16,
 Liimets E. 84
 Liiponen P. 374
 Linkevičiaus L. 164, 225, 228, 231, 233
 Linkolnas A. 154
 Lipmaa E. 83
 Lotas T. (*Trent Lott*) 196
 Lopata R. 5, 8, 424
 Lopatinas V. 96, 98
 Lozoraitis S. 129, 137
 Lugar'as R. 166
 Lugovojus A.N. 222
 Luikas J. (*Luik J.*) 145, 153
 Lukašenka A. 171, 172, 173, 174, 175, 177
 Lukjanovas A. 34, 50
 Lundinas J. 119

M

Majkovskis A. (*Andrzej Majkowski*) 200
 Maliukevičius N. 152
 Malk R. (R. Mälk) 83, 278
 Manajevas O. 175
 Martinsons V. 83
 Matulionis A. 85, 86, 119
 Matuzas V. 375, 377
 Mejieroviczius I.
 Mekjuris M. 129
 Melnikas B. 7, 423
 Merrill P. 222, 223
 Meris L. (*Lennart-Georg Meri*), 41, 83, 87, 90,
 118, 119, 123, 125, 126, 130, 137, 144,
 145, 147, 148, 150, 152, 154, 156, 158,
 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168,
 169, 170, 171, 172, 180, 181, 184, 185,
 187, 188, 189, 191, 193, 295, 397, 408
 Meškauskas A. 152

Mickevičius A. 200
 Milošas Č. 174, 175
 Mitchellas G. 68
 Miniotaitė G. 15, 424
 Myhlback L. 376
 Mrozas J.E. (*Johnas Edwinas Mrozas*), 175
 Molnika B. 392
 Molotovas 224, 357, 379
 Moors C. 390
 Motieka E. 15, 423
 Motulaitė V. 158, 229, 370

N

Nabijevas R. 100
 Nazarbajevs N. 100
 Nekrašas E. 5, 411
 Nelsonas A. 259
 Nelsonas B. (*Benjamin Nelson*) 196
 Niazovas S. 100
 Nobelis 174, 175
 Norrbak'as O. 372
 Nugis U. 220, 232, 233

O

Okinčicas Č. 200
 Osnes J. 225, 226, 227, 228, 229, 230
 Ostman M. L. 225, 229, 230
 Ozolas R. 22, 225, 226, 231, 37

P

Paksas R. 201, 202, 203, 204, 206, 427, 428
 Paleckis J. 152, 153, 158, 159, 160, 163
 Partsu J. (*Juhan Parts*) 202, 203, 428
 Parnoja M.
 Pavlyčka D. 53
 Pavlovskis O. 143
 Paulauskas A. 198, 277
 Paulis M. 387
 Pečeliūnas S. 226

Pell'as C. 166
 Peresas de Cuellaras. 57
 Perry W. 164, 165, 166
 Petrauskas Z. 15, 124, 256, 424, 425
 Petrauskaitė A. 16, 424, 425
 Petrusevičius A. 374
 Piebalgas A. 158
 Pikanis J. 158
 Pildas J. 95
 Pilaitis G. 189, 430
 Popovas J. 95, 96
 Požėla J. 231
 Primakovas J. 295, 296
 Prunskienė K. 26, 34, 41, 44,
 Puleikytė K. 7, 10, 430
 Purvaneckienė G. 241, 242, 374, 392
 Puzinavičius B. 2

R

Raigas I. 95
 Ralstonas J. 180
 Rasim
 Ražuks R. 239, 378, 379, 381, 389, 390, 391,
 392
 Rose'as Ch. 119
 Rasimavičius L. N. 53
 Ribentropas 224, 357, 379
 Rinkevičius, 80
 Rinkineva K. 377
 Ritenis J. 158, 159
 Ritteris D. 68
 Riuitelis A. (*Arnold Ruutel*) 23, 24, 25, 32, 33,
 34, 37, 38, 39, 41, 49, 53, 57, 66, 71,
 75, 83, 86, 87, 88, 106, 116, 194, 195,
 196, 198, 199, 204, 205, 206, 207,
 220, 223, 262, 397, 408, 428
 Ryžkovas N. 34, 36
 Ronis A. 158
 Rosas Ch. 110

- Rothas W. 110
 Rubikas A. 295
- S**
- Saatpalu V. 229, 230, 231, 232
 Sabutis L. 374
 Sakalas A. 176
 Sakalauskas S. 144, 180
 Sakalauskaitė R. 173, 427
 Sakkovas S. 158
 Saladžius J. 15, 256, 424
 Sarapinas V. 180
 Sarmitas J. (*Jak Saarmit*) 204
 Savi T. 277
 Savisaaras E. 21, 41, 44, 68, 83, 87
 Saudargas A. 26, 4, 83, 87, 90, 116, 180, 263, 275
 Semaška D. 180
 Schummer J. 390
 Sigurjonsson S. 377, 379
 Sikkal A. 83
 Silvanskaja M.P. (*Marina Pavlova-Silvanskaja*), 174
 Simutis A. 137
 Simutis S. 102, 103,
 Sirutavičius V. 5, 411
 Syse J.P. 229, 370, 371
 Skorliginas. 30, 31
 Skuodis V. 34, 426
 Smithas F. 180
 Smithas K. 188
 Snegeris M. 100
 Sneguras M. 109
 Snyderis D. 117
 Sorosas G. (*George's Sorosas*) 172, 175
 Stoffelen P. 390
 Stalinas 38, 69
 Stankevičius Č. V. 16, 26, 35, 37, 41, 76, 80, 82, 83, 86, 93, 94, 98, 100, 105, 110, 112, 113, 114, 116, 118, 125, 134, 136, 374, 424, 425
 Statkus N. 15, 415, 423
 Stepašinas 233
 Steirmann A. 379
 Steponavičius G. 15, 425
 Stoicescu K. 158
 Stoltenberg J. 383
 Straume J. 277
 Suominen I. 371
 Surgailis G. 16, 37, 117, 130, 133, 135, 423, 424, 425
 Sundelius B. 376
- Š**
- Šachrajus S. 93, 94,
 Šapošnikovas E. 79, 80, 81, 87
 Šer L. 83
 Ševarnadzė E. 58, 90
 Šerkšnys G. 53, 84, 85
 Šleževičius A. 126, 127, 131
 Špidla V. 217
 Šuškevičius S. 100
- T**
- Tael K. 158
 Tammas A. 158
 Taurantas A. 53, 220, 371
 Tarmak M. 22
 Tomas K. (*Craig Thomas*) 196
 Ter-Petrosianas L. 100
 Teresė (*Motina*) 174
 Tupp Ė. 104
 Toomé I. 37
 Tutkus V. 188
- U**
- Ulmane A. 154
 Ulmanis G. (*Guntis Ulmanis*) 126, 127, 130,

137, 144, 145, 147, 150, 151, 152,
153, 154, 156, 158, 160, 161, 162,
163, 165, 166, 167, 169, 170, 171,
172, 180, 181, 184, 185, 187, 188,
189, 397, 408, 409

Urbelis V. 110, 424

Ušackas V. 180

V

Vagnorius G. 75, 83, 86, 87, 94

Vaišvila Z. 80, 88, 89

Valionis A.. 268, 381, 430

Vare 80

Veeringas U. 100

Velliste T. 124, 141, 143, 144, 163, 243, 286,
392

Vidrinskas N. 80

Vytautas Didysis 197

Vykė-Freiberga V. (*Vaira Vike-Freiberga*) 191,
193, 194, 195, 196, 198, 199, 204, 205,
206, 207, 208, 209, 211, 212, 378, 428

Vilimas V. 374

Vilpišauskas R. 11, 15, 424

Vinčiūnas A. 144

Virsis M. 84

Vitkus G. 8, 15, 82, 110, 112, 122, 124, 129,
424, 425, 426

Vraalsen T. 377

W

Wassenhove J. (*Jons van Wassenhove*), 387

White'as J. 166

Wörneris M. 119

Z

Zavarskis J. (*Jan Zawarski*) 200

Zatleris V. (*Valdis Zatlers*) 184, 212, 213, 214,
216, 217, 398, 409

Zedelis V. 101

Zinčenko A. 53

Zingeris E. 37, 76, 228

Zomerė E. 243

Ž

Žalimas D. 8, 15, 146, 256, 424, 425

Žaltskaukaitė-Žalimienė S. 15, 256, 424

Žemaitis J. 15, 16, 423, 424, 425, 426

Žigaras F. 16, 17, 292, 424, 425, 430

Žvirėnas A. 152

Ж

Жигарас Ф. 425

К

Казлаускайте-Маркелене Р. 426

М

Маловикас А. 426

П

Петраускайте А. 426

SANTRUMPOS

- ABVI – Apdovanojimas už Baltijos valstybių inovacijas
- AIDS – (angl. *acquired immune deficiency syndrome*) „įgytasis imuninio nepakankamumo sindromas“
- ap. – apyrašas
- BA – Baltijos Asamblėja
- BALTBAT – (angl. *Baltic Peacekeeping Battalion*) Baltijos taikos palaikymo batalionas
- BALTDEFCOL – (angl. *Baltic Defence College*) Baltijos gynybos koledžas
- BASTIC – (angl. *Baltic Association of science/technology Parks and Innovation Centres*) Baltijos valstybių mokslo ir technologijų parkų ir inovacijų centrų asociacija
- BALTNET – (angl. *Baltic Regional Airspace Surveillance Network*) Baltijos regioninė oro erdvės stebėjimo sistema
- BALTRON – (angl. *Baltic Naval Squadron*) Baltijos karinė jūrų eskadra
- BALTSEA – (angl. *Baltic Security Assistance Management Group*) Paramos Baltijos šalių saugumui koordinavimo grupė
- BEMIP – (angl. *Baltic Energy Market Interconnection Plan*) Baltijos jūros šalių energijos rinkos jungčių planas
- BJVT/CBSS – (angl. *Council of the Baltic Sea States*) Baltijos jūros valstybių taryba
- b. – byla
- BMT – (angl. *Baltic Council of Ministers*) Baltijos Ministrų Taryba
- BT – (angl. *Baltic Council*) Baltijos Taryba
- BVT – (angl. *Council of the Baltic States*) Baltijos Valstybių Taryba
- CFE – (angl. *Conventional Forces in Europe*) Įprastinė ginkluotė Europoje
- CNN – (angl. *Cable News Network*) JAV kabelinis naujienų kanalas
- CRC – (angl. *Command and Reporting Centre*) Vadovavimo ir informavimo centras
- CSCE – (*Conference on Security and Co-operation in Europe*) Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija
- EAPC – (angl. *Euro-Atlantic Partnership Council*) Euroatlantinė partnerystės taryba
- EB – (angl. *European Community*) Europos Bendrija
- EBRD/ERPБ – (angl. *European Bank for Reconstruction and Development*) Europos rekonstrukcijos ir plėtros bankas
- EBPO – (angl. *Organisation for European Economic Co-operation and Development*) Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
- EFTA – (angl. *European Free Trade Association*) Europos laisvosios prekybos asociacija
- ELTA – Nacionalinė Lietuvos naujienų agentūra
- e-PINE – (angl. *Enhanced Partnership in Northern Europe*) Išplėtos partnerystės Europoje programa
- ES – (angl. *European Union*) Europos Sąjunga

ESBK – (angl. *Conference on Security and Co-operation in Europe*) Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencija

ESBO – (angl. *Organization for Security and Co-operation in Europe*) Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija

ESBP – (angl. *European security and cooperation in meeting*) Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimas

f. – fondas

GUAM – Gruzija, Ukraina, Azerbaidžanas ir Moldova

HELCOM – (angl. *Helsinki Commission*) Helsinkio komisija

ISAF – (angl. *International Security Assistance Force*) Tarptautinės saugumo palaikymo pajėgos

IFOR – (angl. *Implementation Force*) NATO vadovaujamos daugianacionalinės Deitono taikos susitarimo Bosnijoje ir Hercogovinoje įgyvendinimo pajėgos

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

JT – (angl. *United Nations*) Jungtinės Tautos

JTO/SNO – (angl. *United Nations Organization*) Jungtinių Tautų Organizacija, SNO – Suvienytųjų Nacijų Organizacija

KAA - Krašto apsaugos archyvas prie Krašto apsaugos ministerijos

KFOR – (angl. *Kosovo Force*) NATO vadovaujamos taikos palaikymo pajėgos Kosove

KA KAMIL – Krašto apsauga. Krašto apsaugos ministerijos informacinis leidinys

KAM – Krašto apsaugos ministerija

l. – lapas

LDDP – Lietuvos demokratinė darbo partija

LR AT – Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba

LRPKA – Lietuvos Respublikos Prezidento Kanceliarijos archyvas

LRAT LRATP DR – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys

LRSDR RPD – Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos Prezidento dekretai

LRSDR RPD KTN – Lietuvos Respublikos Seimo dokumentų rinkinys. Respublikos Prezidento dokumentai. Konstitucinio teismo nutarimai

LRST PS – Lietuvos Respublikos prezidento spaudos tarnyba. Pranešimai spaudai.

LRSA – Lietuvos Respublikos Seimo archyvas

LVNA – Lietuvos valstybės naujasis archyvas

LTSR – Lietuvos Tarybų Socialistinė Respublika

MVD – (rus. *Министерство внутренних дел*) Vidaus reikalų ministerija

NPA – (angl. *NATO Parliamentary Assembly*) NATO parlamentinė asamblėja

NATO – (angl. *North Atlantic Treaty Organization*) Šiaurės Atlanto sutarties organizacija

NACC – (angl. *North Atlantic Co-operation Council*) Šiaurės Atlanto bendradarbiavimo taryba

NB8 – (angl. *Nordic Baltic Eight*) yra aštuonios Šiaurės ir Baltijos valstybės – Suomija, Švedija, Danija, Norvegija, Islandija, Lietuva, Latvija, Estija

NKVD – (rus. *Народный комиссариат внутренних дел*) Vidaus reikalų liaudies komisariatas

NVS – (rus. *Содружество Независимых Государств*) Nepriklausomų Valstybių Sandrauga

OMON – (rus. *Отряд милиции особого назначения*) Specialios paskirties milicijos būrys Tarybų Sąjungoje, tebeveikiantis iki šiol Rusijoje

PfP – (angl. *Partnership for Peace*) Taikos partnerystė

PHARE – (angl. *Public Health and the Agricultural Rural Ecosystem*) ES ekonominės pagalbos programa, kuri finansuoja ekonomines ir socialines reformas Centrinėje ir Rytų Europoje Europoje, padeda šio regiono šalims kurti rinkos ekonomiką, paremtą laisva privataus sektoriaus iniciatyva

p. – puslapis

RTFSR/РСФСР – (rus. *Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика*) Rusijos Tarybų Federacinė Socialistinė Respublika

SFOR – (angl. *Stabilization Force*) Stabilizavimo pajėgos, pakeitusios IFOR

SIRENE – (angl. *Schengen information system*) Šengeno informacinė sistema

ŠMT – (angl. *Nordic Council of Ministers*) Šiaurės Ministrų Taryba

ŠT – (angl. *Nordic Council*) Šiaurės Taryba

TEN-T – (angl. *The Trans-European Transport Networks in Europe*) Transeuropinis transporto tinklas

TKT – (angl. *Benelux Interparliamentary Consultative Council*) Beniliukso tarparlamentinė konsultacinė taryba

TSRS/SSRS – (rus. *СССР – Союз Советских Социалистических Республик*) Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga, trumpiau Tarybų Sąjunga, Sovietų Sąjunga

UNESCO – (angl. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija

UNPROFOR – (angl. *United Nations Protection Forces*) Jungtinių Tautų apsaugos pajėgos

URM – Užsienio reikalų ministerija

URMA – Užsienio reikalų ministerijos archyvas

USD – (angl. *United States dollar*) Jungtinių Valstijų doleris

VES – (angl. *Western European Union*) Vakarų Europos sąjunga

VRLK – Vidaus reikalų liaudies komisariatas

VRE – (angl. *Central and Eastern Europe*) Vidurio ir Rytų Europa

VRM – Vidaus reikalų ministerija

WTO/PPO – (angl. *World Trade Organization*) Pasaulio prekybos organizacija

ŽIV – žmogaus imunodeficitu virusas

Žr. – žiūrėti

Feliksas Žigaras

Baltijos šalių institucinis bendradarbiavimas 1990–2010. – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2012. – 444 p.

Remiantis Lietuvos ir tarptautiniais dokumentais, archyviniais šaltiniais ir jau atliktais tyrimais, monografijoje nagrinėjamas trijų Baltijos valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – institucinis bendradarbiavimas nuo Baltijos šalių nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų.

Tiriama bendrų institucijų – Baltijos Valstybių Tarybos, Baltijos šalių prezidentų institucijos, Baltijos Asamblėjos veikla įtvirtinant trijų Baltijos valstybių nepriklausomybę, siekiant jų tarptautinio valstybingumo pripažinimo, svetimos okupacinės kariuomenės išvedimo. Aptariami šio bendradarbiavimo strateginiai tikslai, sritys, bendri projektai, svarstoma jų paskirtis ir reikšmė; nagrinėjama tarpusavio ir regioninio bendradarbiavimo plėtra bei veiksmų koordinacija plėtojant ryšius su ES ir NATO, taip pat Baltijos valstybių integracija į šias struktūras ir naujos trišalio bendradarbiavimo idėjos.

Monografija skirta tyrinėjantiems Lietuvos karybos istoriją, tarptautinius santykius ir tarptautinio saugumo problemas. Taip pat ja gali būti naudojama kaip mokslinių žinių šaltiniu bakalauro, magistrantūros ir doktorantūros studijoms. Ji pravers aukštųjų mokyklų dėstytojams ir studentams, mokytojams ir visiems, besidomintiems Baltijos šalių saugumo ir gynybos problemomis.

Feliksas Žigaras

BALTIJOS ŠALIŲ INSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS 1990–2010

Monografija

Atsakingasis redaktorius doc. dr. Bronius Puzinavičius
Knygos santrauką į anglų kalbą vertė Aušra Narbutienė
Redagavo Eulialija Stankevičienė
Maketavo Jolanta Girnytė

2012-05-04. Tiražas 150 egz. Užsakymas GL-160.
Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius
Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

PRINTED IN LITHUANIA

